

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV**

2004–2005

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV
2004-2005

**ANUARUL MAGHIAR DIN ROMÂNIA
2004-2005**

Fundația DIASPORA – Editura Marineasa
Timișoara, 2005
Editor: Gabriel Marineasa
Tipografia Marineasa
Timișoara, Str. Mureș Nr. 34.

ISBN 973 – 631 – 221 – 6

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV
2004 – 2005**

Temesvár

Az ÉVKÖNYV kiadását támogatták:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Budapest
Határon Túli Magyarok Hivatala Budapest

Szerkesztőtanács:

Bakk Miklós, Bodó Barna,
Fóris-Ferenczi Rita, Somai József, Veress Enikő

Szerkesztette:

Bodó Barna

A szerkesztő munkatársai:

Bakk Miklós, Somai József

Lektorálás:

Albert Ferenc, Bálintfi Ottó, Erdei Ildikó,
Veress Enikő

Borító és kötetterv: Könczey Elemér

Korrektúra: Lázár Ildikó

Tartalom

Előszó – Prefață – Preface (Bodó Barna) **XI-XIII**

I. A demokrácia útján

Szőcs Levente: Csatlakozás – 2007-ben? **3**

Márton János: Válságstáb vagy döntéshozó testület? Az Operatív Tanács működése (1993-2005) **16**

Ferencz Csaba: Székely Nemzeti Tanács – a pluralizmus esélyei **37**

Székely István Gergő: A romániai magyar szavazók választói magatartása **49**

Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő: Parlamenti választás Romániában 2004 novemberében **93**

Az RMDSZ és a romániai magyar közképviselő – a *RMÉ 2004-2005* körkérdése (Bodó Barna) **117**

Orbán Balázs: A romániai magyar autonómia-tervek nemzetközi jogi vonatkozásai **135**

Márton János – Orbán Balázs: Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvény-tervezetről **155**

Veress Emőd: A közigazgatás reformja Romániában (2003-2004) **199**

Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: A „kettős állampolgárság” – népszavazás, politikai vita, érvek **213**

II. Adatok és folyamatok

Nagy Ágnes: Román árfolyam-politika **231**

Benedek József: A régiókutatás és a régióalkotás dilemmái **255**

Barna Gergely: Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek – 2003 **263**

Szabó László: Az állam és az egyházak közti viszony az 1989 utáni Romániában **317**

III. Nyelvünkben élünk

A romániai magyar felsőoktatást és közoktatást diszkrimináló állapotok és intézkedések **339**

Bodó Barna: Fordulóponton a felsőoktatás (körkérdés) **344**

Salat Levente: Dokumentumok a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozatának történetéből **359**

Péntek János – Máthé Dénes: Egyetemi oktatásunk jövőjéről **406**

Az egyetem szükségessége – európai egyetemek a többnyelvűség jegyében (Sárosi-Mardirosz Krisztina) **409**

Mandel Kinga – Papp Z. Attila: Elitizmus *versus* partnerközpontúság. Minőség-felfogások a romániai magyar közoktatásban **423**

Puskai Melinda: Iskola új helyzetben – oktatási kistérségek **445**

- Kálmán Ungvári Zsófia: Iskolavezetés és költségvetés-reform – félúton **455**
Magyari Sára: A fakultatív magyar nyelvoktatás – anyanyelven való tanulás **459**
Boldizsár Zeyk Imre: Az erdélyi magyar kórusmozgalom – a Szent László-napi
kórustalálkozók tükrében (1990-2004) **467**
Dukrét Géza: Műemlékvédelem – Partiumban és Bánságban **477**

IV. Esetek és kérdések

- Puskel Péter: Az aradi Szabadság-szobor hányatott sorsa és újraállítása **499**
Juhász Mónika Anetta: Az ipari parkok fejlődési lehetőségei Romániában **514**
Zakota Zoltán: A romániai privatizációról **531**
B. Garda Dezső: Erdőgazdálkodás Székelyföldön **542**
Elekes Zoltán: Magyar válaszok a romániai sérült személyek helyzetére **559**
Váry O. Péter: Vásáros Háromszék **567**
Salamon Márton László: Négy sávon Európa felé **590**
Csinta Samu: Erdélyi sportélet: sodródnak az árral **599**

V. Kronológiák, dokumentumok

- 2003 és 2004 kisebbségpolitikailag fontos eseményei (Bodó Mária) **609**
Közéleti krónika 2004 (Udvardy Frigyes) **644**
Románia európai uniós csatlakozásának kronológiája (Bakk Miklós) **701**
A kettős állampolgárság kérdése – kronológia 1996-2005 (Bakk Miklós) **706**
A székelyföldi autonómiáért kezdeményezett népszavazások 2003-2005 (Bakk
Miklós) **733**
2003-as és 2004-es jogszabályok (Péter Zsuzsa) **742**
Állásfoglalások, nyilatkozatok, dokumentumok 2003-2004 **756**
A Velencei Bizottság jelentése a helyhatósági választási törvényről
(Kása Zsolt) **798**

Cuprins

Prefață în limbile maghiară, română, engleză (Bodó Barna) **XI-XIII**

I. Pe drumul democrației

Szőcs Levente: Aderare în 2007? **3**

Márton János: Consiliul Operativ al UDMR (1993-2005) **16**

Ferencz Csaba: Consiliul Național Secuiesc – șansele pluralismului **37**

Székely István Gergő: Comportamentul electoral al maghiarilor din
România **49**

Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő: Alegerile parlamen-
tare din România, noiembrie 2004 **93**

UDMR și reprezentarea intereselor comunității maghiare – ancheta *Anuarului*
2004-2005 (Bodó Barna) **117**

Orbán Balázs: Aspiratiile de autonomie a comunității maghiare și dreptul inter-
național **135**

Márton János – Orbán Balázs: Analiza proiectului legii minorităților (2005)
promovat de UDMR **155**

Veress Emőd: Reforma administrației publice din România (2003-2004) **199**

Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: “Dubla cetățenie” – referendum, dezbateri,
argumente **213**

II. Date și fenomene

Nagy Ágnes: Politica privind cursul valutar în România **231**

Benedek József: Repere conceptuale privind regionalismul și dilemele regio-
nalizării **255**

Barna Gergely: Organizațiile maghiare de tineret din Ardeal – 2003 **263**

Szabó László: Relația dintre stat și biserici în România de după 1989 **317**

III. Învățământ și cultură în limba maghiară

Discriminări privind învățământul preuniversitar și universitar maghiar din
România **339**

Bodó Barna: Învățământul universitar la răspântie (anchetă) **344**

Salat Levente: Documente privind linia maghiară a Universității
Babeș-Bolyai **359**

Péntek János – Máthé Dénes: Viitorul învățământului universitar maghiar **406**

Universități europene cu predare în mai multe limbi (Sárosi-Mardirosz Krisz-
tina) **409**

Mandel Kinga – Papp Z. Attila: Elitism *versus* parteneriat. Conceptul de calitate
în învățământul maghiar preuniversitar din România **423**

Puskai Melinda: Școala într-un context nou – microregiuni școlare **445**

Kálmán Ungvári Zsófia: Implementarea reformei financiare în învățământul preuniversitar **455**

Magyari Sára: Limba maternă ca disciplină facultativă **459**

Boldizsár Zeyk Imre: Mișcarea corală maghiară din Ardeal – în lumina întâlnirilor corale prilejuite de serbarea regelui “Szent László” (1990-2004) **467**

Dukrét Géza: Protecția monumentelor – Partium și Banat **477**

IV. De la cazuri la dileme

Puskel Péter: Reinagurarea statuii Libertății din Arad **499**

Juhász Mónika Anetta: Parcurile industriale din România **514**

Zakota Zoltán: Despre privatizarea din România **531**

B. Garda Dezső: Gospodărirea pădurilor în Ținutul Secuiesc **542**

Elekes Zoltán: Răspunsuri maghiare privind situația persoanelor cu handicap din România **559**

Váry O. Péter: Serbări în județul Covasna **567**

Salamon Márton László: Pe patru benzi spre Europa **590**

Csinta Samu: Viața sportivă din Ardeal: în luptă cu valurile **599**

V. Cronologii, documente

Cronica evenimentelor politice importante pt. minoritatea maghiară, anii 2003-2004 (Bodó Mária) **609**

Cronica evenimentelor culturale, anul 2004 (Udvardy Frigyes) **644**

Cronologia aderării României la UE (Bakk Miklós) **701**

Problema dublei cetățenii – cronologie 1996-2005 (Bakk Miklós) **706**

Referendumuri inițiate pentru autonomia Ținutului Secuiesc 2003-2005 (Bakk Miklós) **733**

Acte legislative din anii 2003 și 2004 (Péter Zsuzsa) **742**

Documente, declarații, mesaje **756**

Raportul Comisiei din Veneția privind legea alegerilor locale din România (Kása Zsolt) **798**

Contents

Preface (Bodó Barna) – in Hungarian, Romanian, English **XI-XIII**

I. On the Pathway of Democracy

Szőcs Levente: EU-Integration in 2007? **3**

Márton János: Crisis team or decisional body? The activity of the Operative Council of DAHR (1993-2005) **16**

Ferencz Csaba: The Szekely National Council – prospects for pluralism **37**

Székely István Gergő: The behavior of the Hungarian electors in Romania **49**

Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő: Romania Parliamentary Elections in November 2004 **93**

The DAHR and the Hungarian representation – the *RMÉ 2004-2005* all-around inquiry (Bodó Barna) **117**

Orbán Balázs: The autonomy aspirations of the Hungarian community and the international law **135**

Márton János – Orbán Balázs: The analysis of the minority law from 2005 **155**

Veress Emőd: The reform of the Romanian administration (2003-2004) **199**

Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: “Double citizenship” – referendum, political debate, arguments **213**

II. Data and Processes

Nagy Ágnes: Romanian exchange rate policies **231**

Benedek József: Dilemmas of the regional research **255**

Barna Gergely: Hungarian youth organizations in Transylvania – 2003 **263**

Szabó László: The relation between the state and the church after 1989 **317**

III. Education and Culture in Hungarian Language

Discriminations regarding the Hungarian medium and high education in Romania **339**

Bodó Barna: Landmarks of the high education (inquiry) **344**

Salat Levente: Documents from the history of the Hungarian section at the Babeş-Bolyai University **359**

Péntek János – Máthé Dénes: The future of our high education **406**

European multilingual universities (Sárosi-Mardirosz Krisztina) **409**

Mandel Kinga – Papp Z. Attila: Elitism versus partnership. Concepts regarding the quality of the Hungarian education **423**

Puskai Melinda: The school in a new context – educational microregions **445**

Kálmán Ungvári Zsófia: The implementation of the financial reform in the educational system **455**

- Magyari Sára: The mother tongue as facultative discipline **459**
- Boldizsár Zeyk Imre: The Hungarian choir movement in Transylvania – in the mirror of the Szent László choir meeting (1990-2004) **467**
- Dukrét Géza: Protection of the monuments in Partium and Banat **477**
- IV. Events and questions**
- Puskel Péter: The re-inauguration of the liberty statue from Arad **499**
- Juhász Mónika Anetta: The development of industrial parks in Romania **514**
- Zakota Zoltán: The Romanian privatization **531**
- B. Garda Dezső: Sylviculture in the Szekely region **542**
- Elekes Zoltán: Hungarian answers to the situation of the handicapped persons from Romania **559**
- Váry O. Péter: Festivals in Covasna county **567**
- Salamon Márton László: Toward Europe on four bands **590**
- Csinta Samu: The sport life in Transylvania: fighting the waves **599**
- V. Chronologies, Documents**
- 2003 and 2004 Main Political Events regarding Minorities (Bodó Mária) **609**
- Cultural Events Chronicle of the year 2004 (Udvardy Frigyes) **644**
- Chronology of the European Integration (Bakk Miklós) **701**
- Double Citizenship – Chronology 1996-2005 (Bakk Miklós) **706**
- Referendums for the autonomy of the Szekely region 2003-2005 (Bakk Miklós) **733**
- Law Settlements in 2003 and 2004 (Péter Zsuzsa) **742**
- Statements, declarations, documents 2003-2004 **756**
- Report of the Venice Commission regarding the local election law (Kása Zsolt) **798**

Jönnek a fiatalok...

Mindig ezt mondjuk. Így illik. Ez a normális állapot. Csakhogy – ritkán történik valóban így. Arra a bizonyos generáció-váltásra csak társadalmi cezúra esetében nyílik igazi esély – de néha ilyenkor is kisiklatják.

Évkönyvünk kettős – 2004-2005-ös – kiadása két szempontból jelent *nóvumot*. Egyrészt mert összevont szám. Nem örülünk neki, de a finanszírozás körüli nehézségeket csak így lehetett áthidalni. Örülünk, hogy ennyire és így sikerült. Másodsorban a fiatalok jelenlétét kell jelenségként értékelnünk. Fiatal szerzője minden *évkönyv*nek volt, de arra, hogy a kötet felét fiatal szerzők dolgozataiból állítsuk össze – még nem volt példa. Jó volna ezt a tudományosság terein mutatkozó változás egyik jelének tekinteni, de ezen állítás igazságtartalmát más vonatkozások által is igazolni kell.

Az *Évkönyv* struktúráján nem változtattunk. Megtartottuk a belső szerkezeti arányokat is, bár a politikai, demokráciával kapcsolatos elemzések száma és oldalszáma is meghaladja a korábit. Ennek egyik oka éppen a szakmai piacra most belépő fiatal szakértők örvendetes jelenléte. Ha már másodszor hivatkozom rájuk, hadd szolgáljak nevekkkel (a kötetben található dolgozatok sorrendje szerint): Szócs Levente, Márton János, Orbán Balázs, Székely István Gergely, Veress Emőd, Sárosi-Mardirosz Krisztina, Barna Gergely, Szabó László, Puskai Melinda, Magyarai Sára, Juhász Mónika Anetta. Ha idevesszük a harmincas éveik elején járó szerzőket is, akkor további 4 nevet jegyezhetünk fel. És van fiatal szerző, aki 3 *Évkönyv*-dolgozatnak is részese.

Külön említést még az *Évkönyv* utolsó, dokumentumokat és összeállításokat tartalmazó fejezetéről kell tennem, ugyanis a kötet dokumentum-értékét kívánjuk növelni azzal, hogy ezúttal három olyan kronológiát is közreadunk, amelyek a romániai magyar közélet fontos toposzaival kapcsolatosak.

Végül, de nem utolsósorban szólnunk kell a támogatásról és támogatókról. A korábbi *Évkönyv* előszavában írtam: „Ilyen nehezen, mint az idén, még nem jött össze a kiadáshoz szükséges összeg.” Egy kis malíciával azt mondhatnám: miként a fiatal szerzők jelentkezésében, e téren is megnyilvánul a fokozatosság.

Ezért kell külön köszönetet mondanunk azoknak a támogatóknak, akik nehéz helyzetünkben is segítettek: a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma illetékeseinek, akik mellénk, az *Évkönyv* ügye mellé álltak akkor, amikor kicsit magunkra maradtunk. Köszönjük a támogatást a Határon Túli Magyarok Hivatalának is, természetesen, támogatásukra kezdettől fogva számíthattunk.

És köszönet minden munkatársnak, lektornak, személyes támogatónak.

Bodó Barna

Vin tinerii...

Este o vorbă, așa se zice, pentru că așa este normal să fie. Doar că rareori se întâmplă așa. Schimbările de generație sunt legate, de regulă, de cataclisme sociale deși, nu odată, vechea elită reușește să se mențină și în aceste condiții.

Acest *Anuar* aduce noutăți față de cele precedente sub două aspecte. În primul rând pentru că acoperă 2 ani într-un volum, anii 2004-2005. Nu am dorit acest lucru, dar peste problemele privind finanțarea nu se putea trece altfel. Ne bucurăm, totuși, că am reușit să finalizăm actualul volum. Al doilea aspect cu caracter de noutate este prezența masivă a autorilor tineri. Fiecare *Anuar* prezenta astfel de autori, dar pentru prima dată textele publicate sunt, într-o proporție de peste 50%, ale unor specialiști tineri. Se pune întrebarea dacă este un semn al unei schimbări de generație în sfera științelor sociale – ceea ce rămâne de văzut.

Structura *Anuarului* a rămas neschimbată, chiar dacă sunt capitole, precum cel cu analize privind viața politică, mai substanțiale față de cazurile precedente. O cauză a acestei situații este prezența pe piața profesională a acelei generații noi la care am făcut trimitere. Și, dacă tot facem referiri la acești tineri, să-i nominalizăm (în ordinea lucrărilor din prezentul volum): Szöcs Levente, Márton János, Orbán Balázs, Székely István Gergely, Veress Emőd, Sárosi-Mardirosz Krisztina, Barna Gergely, Szabó László, Pusakai Melinda, Magyarai Sára, Juhász Mónika Anetta. Această listă poate fi completată cu alte 4 nume dacă-i luăm în considerare pe ce-i care nu au trecut de vârsta de 35 ani. Dintre cei amintiți, unii sunt autori-coautori la 3 lucrări ale *Anuarului*.

Mai trebuie menționat ultimul capitol, cel documentar. Cu dorința de a spori valoarea documentară a *Anuarului*, publicăm 3 cronologii privind topografi de mare importanță pentru comunitatea maghiară din România.

În fine, dar nu în ultimul rând, să ne referim la finanțare. În prefața *Anuarului* precedent scriam: „Ne-am lovit de greutăți cum nu am avut până acum...” Greutățile financiare privind prezentul volum s-au dovedit a fi și mai mari, am putea spune, nu fără sarcasm, că și în această privință „am evoluat”.

Acesta este motivul pentru care mulțumirile noastre finanțatorilor care au făcut posibilă editarea prezentului *Anuar* sunt și mai profunde, în speță Ministerului Patrimoniului Cultural din Budapesta respectiv Oficiului pentru Maghiarii de peste Graniță care ne-au sprijinit și în acele condiții în care eram într-o mare dificultate financiară.

Și mulțumim, natural, colaboratorilor, corpului de lectori, și tuturor care sub o formă sau alta ne-au sprijinit.

Barna BODÓ

The Youth Is Coming...

It is normal that this is happening. Sadly it is happening seldom. The changes between generations are linked, generally, to social cataclysms, although, in some cases, the old elite can survive and remain in the lead.

This yearbook brings something new in two aspects. Firstly, because it covers 2 years in a single volume – 2004 and 2005. We did not want this happening, but the financial problem could not be passed other ways. We are glad that we managed to finish this volume. The second aspect, which is new this year, is the presents of young authors. Each yearbook had young authors, but this time 50% of the texts belong to young specialists. The question we should ask, if this is a change between generations in the sphere of the social sciences – only time can answer this question.

The structure of the yearbook remained unchanged, some chapters, like the one, which analyses the political life, had become substantial, contrary to previous years. The main cause of this situation is the presents of the new generation, as we mentioned previously. And, if we are mentioning this young people, we should name them (in the order of appearance): Szócs Levente, Márton János, Orbán Balázs, Székely István Gergely, Veress Emőd, Sárosi-Mardirosz Krisztina, Barna Gergely, Szabó László, Pusakai Melinda, Magyarai Sára, Juhász Mónika Anetta. This list can be filled in with other 4 names, if we take into consideration everybody younger than 35 years. It is worth mentioning that some of the authors have worked on 3 texts.

We have to mention the last chapter, containing the documents. We wanted to raise the documentary value of the yearbook, publishing 3 chronologies regarding the important problems for the Hungarians Eving in Romania.

Finally, but not at least, we should speak about the financing. In the preface of the last yearbook we wrote, “never was so difficult to obtain the necessary financing...” But our financial difficulties in this year were greater, we could say, not without sarcasm, that we have “evolved”.

That is why it is so important to thank to those who supported the publishing of this yearbook: the Hungarian Ministry of National Cultural Heritage and the Office of Hungarians Living Abroad, which have supported us in a dire strait situation.

And, naturally, we would like to thank our collaborators, lectors and everybody who has helped us in a way or other.

Barna BODÓ

A demokrácia útján

Szócs Levente

Csatlakozás – 2007-ben?

Ha a kontextustól eltekintünk, a 2003-2004-es év az előzőeknél nem volt sem jobb, sem rosszabb Románia európai uniós integrációja szempontjából. A körülményektől azonban általában nem lehet, ebben az esetben pedig nem szabad eltekinteni. Már 2003. elején nyilvánvaló volt, hogy Romániának kevesebb, mint két éve van a tárgyalások lezárására¹, ha tartani akarja a 2007-es csatlakozási időpontot, az előfeltételek pedig adottak voltak ahhoz, hogy Románia a tárgyalások 2000. februári megkezdése utáni leggyorsabb és minőségileg is a legjobb haladást érje el. Ennek ellenére – mint látni fogjuk –, Románia nem tudta behozni lemaradását² annak ellenére, hogy nagy nehézségek árán 2004 végén az uniós tagországok a csatlakozási tárgyalások lezárásáról döntöttek. Az okokra a későbbiekben visszatérünk. Előbb azonban tekintsük át azokat a történéseket, amelyek meghatározták a 2003-as évet, majd a továbbiakban – az uniós jogkörök alapján –, nézzük meg, hogyan haladtak a csatlakozási tárgyalások. Végül áttekintjük azokat a fejleményeket, amelyek ugyan nem köthetők szorosan a tárgyalási fejezetekhez, de amelyek legalább ennyire fontosak az integrációs felkészülés szempontjából.

Visszatekintés

A 2002. év vége fejleményeit figyelembe véve 2003 Románia számára kétségkívül jól indult. 2002. novemberében Románia az uniós csatlakozási tárgyalások kezdete utáni talán legnagyobb horderejű külpolitikai sikerét könyvelhette el: a 19 NATO tagállam prágai csúcserkeztetén – hat másik közép- és kelet-európai állammal együtt – felkérést kapott az Észak-atlanti Szervezethez való csatlakozásra.³ A prágai meghívással szinte párhuzamosan sikerült megszabadulnia egy tehertől, amely ideig-óráig úgy tűnt, hogy hosszabb időre megrontja a Brüsszelhez fűződő viszonyt: pont került a Nemzetközi Büntetőbíróság körül kialakult vitára.⁴ Röviddel ezután Románia újabb sikert könyvelhetett el, igaz, gyakorlatilag függetlenül a bukaresti kormányzat teljesítményétől. Az

Európai Tanács, az uniós tagországok állam- és kormányfőinek október 24-25. között lezajlott brüsszeli csúcstalálkozóján elfogadott zárónyilatkozat Románia szempontjából talán az eddigi legjelentősebb EU-dokumentum.

A brüsszeli csúcstalálkozó több szempontból is fontos volt. Az uniós tagállamok vezetőinek sikerült áthidalniuk a bővítési kiadások kapcsán felmerült ellentéteket.⁵ Noha a döntés Romániát csak közvetve érinti, rendkívüli horderejű, mert egyrészt ezzel sikerült elkerülni a bővítés zsákutcába jutását,⁶ másrészt az Európai Unió számos hivatalos dokumentuma leszögezi, hogy a csatlakozásban lemaradt két országra ugyanazokat az elveket alkalmazzák, mint a 2004. május elsején csatlakozó tíz államra.

De a brüsszeli csúcstalálkozó zárónyilatkozata két, Romániát közvetlenül is érintő kitélet is tartalmaz. A dokumentum először is felszólítja a Bizottságot, hogy dolgozzon ki és terjesszen a Tanács elé részletes úttervet (ügynevezett roadmap-et) annak érdekében, hogy Románia és Bulgária 2007-re készen állhasson a csatlakozásra. Másrészt leszögezi, hogy a célkitűzés elérése érdekében jelentősen növelni kell a két országnak nyújtandó előcsatlakozási alapokat.

A következő, a „bővítés mérföldkövének”⁷ nevezett csúcstalálkozó alkalmával kiderült: Románia és Bulgária vezetői nem hiába gondolták – és sokszor hangoztatták is –, hogy a bővítés eufóriájában országaik is osztozhatnak. A 2003. december 13-án elfogadott koppenhágai zárónyilatkozat több mint nagyvonalúan bánt a folyamat „kullogóival”. A dokumentum leszögezi, hogy „a tárgyalások lezárása a tíz jelölt országgal új lendületet ad Bulgária és Románia csatlakozásának, részeként ugyanannak a visszafordíthatatlan bővítési folyamatnak”. A Tanács elfogadta a Bizottság javaslatát a Bulgáriának és Romániának folyósítandó előcsatlakozási támogatások növeléséről,⁸ felkérte a Bizottságot, hogy folytassa a konzultációkat Bulgáriával és Romániával a november 13-án – a brüsszeli záródokumentum alapján – elkészült útitervről, illetve az útiterv és a 2002-es országjelentés következtetései alapján dolgozzon ki Bulgária és Románia számára új csatlakozási partnerségi dokumentumot, amely majd részletesen tartalmazza az integrációs felkészüléshez szükséges lépéseket. A záródokumentumban Romániának és Bulgáriának szentelt fél oldalon jutott hely néhány sürgető, korábban is sokat hangoztatott tennivaló – a közigazgatási és igazságügyi reform, a gazdasági szerkezetváltás – kiemelésére is. A Tanács megfogalmazása szerint a soron következő elnökségeknek és a Bizottságnak mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a fennmaradt fejezetekben a tárgyalások jó iramban, de „Románia és Bulgária erőfeszítéseinek megfelelően” haladjanak.

Az útitervet óriási lelkesedés fogadta Bukarestben. A kormány képviselőinek nyilatkozataiból arra lehetett következtetni, hogy a dokumentumot úgyszólván a csatlakozás garanciájának tekintik.⁹ A 2002-es évet záró kedvező fej-

lemények által gerjesztett túlzott optimizmus is közrejátszhatott abban, hogy a 2003-as év alulmúlta a várakozásokat. A bukaresti illetékesek alá lovat adott Günter Verheugen bővítési főbiztos is, aki a decemberi csúcstalálkozóra készülve kijelentette: „A bővítés nem áll meg Koppenhágában. A mostani kör csak Románia és Bulgária csatlakozásával válik teljessé. [...] Szükségünk van erre a két országra, ha el akarjuk érni Dél-Kelet-Európa stabilitását.”¹⁰

Január végén az Európai Bizottság bővítési főigazgatója Bukarestben közölte, hogy az Európai Unió készen áll 2007-től tagjai közé fogadni Romániát, de a határidő teljesítéséhez 2004. végéig ajánlatos lenne lezárni a csatlakozási tárgyalásokat. A Bizottság minden ehhez szükséges támogatást megígért Romániának, s ezt később az EU tesszalóniki csúcstalálkozója is megerősítette. Előbb azonban, május 8-án, az Európai Unió Tanácsa, a Bizottság javaslatára elfogadta a módosított csatlakozási partnerségi dokumentumot,¹¹ amely a tárgyalások lezárásához szükséges lépéseket leltározta fel. A dokumentum a leg-sürgősebb tennivalók közé sorolta a közigazgatás és az igazságszolgáltatás reformját, és aláhúzta, hogy az említett két területen elért előrelépések nagymértékben meghatározzák az ország integrációs felkészülését. A dokumentum azt is leszögezi, hogy az uniós hatóságok a jelölt állammal folytatott konzultációk után azokat a prioritásokat azonosították, amelyeket Románia képes megvalósítani 2003-2004-ben. Ennek ellenére a bizottságnak év végi értékelésében azt kellett megállapítania, hogy – mint azt a tárgyalási fejezeteknél látni fogjuk – a megállapított menetrend gyakorlatba ültetése meglehetősen hiányos.

A tárgyalások lefolyása

Románia tizennégy lezáratlan fejezettel, de – mint láttuk –, igen kedvező előzmények mellett kezdte a 2003-as esztendőt. Ennek ellenére az év végéig csupán hat témakörben sikerült lezárni a tárgyalásokat.¹²

A *javak szabad áramlása* terén elért haladás elsősorban a törvényalkotásra szorítkozik. Javult a közbeszerzésre vonatkozó normarendszer,¹³ és döntés született az Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról. Ez utóbbi téren a fejlődést akadályozza a közigazgatás gyenge hatékonysága, valamint a pénzügyi források hiánya. További lépésekre van szükség az élelmiszerek minőségi ellenőrzése terén, és javítani kell az együttműködést a kérdésben érintett nagyszámú hatóság között. Az élelmiszerbiztonsági normák alkalmazása fontos, mivel a csatlakozás után csak azok a termékek értékesíthetők a közös piacon, amelyek megfelelnek az uniós elvárásoknak.¹⁴

Személyek szabad áramlása. A 2003. októberében módosított alkotmány engedélyezi az EU-s állampolgárok részvételét a helyhatósági választásokon,

illetve megteremti az előfeltételeket az Európa parlamenti választások megtartásához. A fejezet lezárásakor Románia elfogadta az Unió által támogatott feltételt, amely a csatlakozás utáni legkevesebb két évre korlátozza a román munkaerő áramlását a jelenlegi uniós tagállamok felé; a korlátozás összesen hét éves hatállyal hosszabbítható meg.¹⁵ Románia eltörölt néhány, az EU-s állampolgárok szabad munkavállalását gátló jogi előírást, azonban életben maradt egy korlátozás, amely szerint az uniós polgárok csak abban az esetben vállalhatnak munkát Romániában, ha egy adott állás betöltésére nem jelentkezik hazai állampolgár. Jelentős előrelépések történtek az oklevelek kölcsönös elismerése terén, ennek ellenére az EU-normák átvétele ezen a téren kezdeti szakaszában jár.

Tőke szabad áramlása. 2003-ban folytatódott a tőkeáramlás liberalizációja. Románia nagyjából teljesíti a témakörrel kapcsolatos elvárásokat. A fejezet lezárásakor két átmeneti időszakról született megállapodás. Eszerint az uniós állampolgárok a csatlakozás után öt évig nem vásárolhatnak beltelket Romániában. A föld- és erdőterületek esetében az Unió hét éves derogálást adott, amely azonban nem vonatkozik az egyéni mezőgazdasági termelőkre, akik már közvetlenül a csatlakozás után vásárolhatnak földet Romániában.

Közlekedés. Az előrehaladás ezen a téren kielégítő. A hajózási normák átvétele gyakorlatilag befejeződött, de sok – elsősorban pénzügyi – erőfeszítésre van szükség, hogy Románia lekerüljön a tengeri hajózás feketelistájáról. Az uniós normáknak megfelelően módosultak a közúti szabályozások, az infrastruktúra terén azonban továbbra is számottevő hiányosság tapasztalható. A következő időszakban a hatóságoknak egy megvalósítható fejlesztési stratégia kidolgozására, valamint az ennek gyakorlatba ültetéséhez szükséges pénzalapok előteremtésére kell összpontosítaniuk. Ez érvényes a vasúti közlekedésre is, ahol folytatni kell az átfogó fejlesztést a személyszállítás javulása érdekében.

Adózás. Románia többnyire eleget tesz a közösségi normáknak, de ezen a téren is sok a tennivaló. Fokozott figyelmet kell szentelni az adóhatóság reformjára és korszerűsítésére, fejleszteni kell az informatikai rendszert. Az adóhatóság gyenge hatékonysága a behajtatlan költségvetési kintlévőségek magas arányában, illetve a nagy összegű TVA(AFA)-csalásokban érhető tetten. Az adóbehajtással párhuzamosan javítani kell a visszatérítési mechanizmusokat is, és meg kell alapozni egy kockázatfelmérésre épülő könyvvizsgáló rendszert. Románia 2009 decemberéig haladékot kapott a cigaretta jövedéki adójának felzárkóztatására. A derogálások értelmében az uniós normáktól eltérő mértékű jövedéki adót szabhat ki a kistermelők által előállított gyümölcsitalokra, illetve kisebb hozzáadott értékadó (TVA) vethet ki a nemzetközi személyszállításra, valamint a kis- és középvállalkozásokra.

Pénzügyi ellenőrzés. Általánosságban véve, Románia megfelel az uniós normáknak. Az év elején minden nagyobb költségvetési intézményben létrejött

egy-egy belső számvevőcsoport, országos szinten pedig egy koordinációs központ, amely ezek tevékenységét összehangolja. Prioritásként kell kezelni ezek megerősödését, illetve független működésük szavatolását. Az alkotmány módosítása révén megerősödött a számvevőszék függetlensége, azonban számos uniós könyvvizsgálói szabvány továbbra is elfogadásra vár. Javítani kell az intézmény alkalmazottainak felkészültségét, illetve olyan parlamenti procedúrát kell bevezetni, amely biztosítja a számvevőszék által bemutatott jelentések részletekbe menő vizsgálatát, valamint az abban megfogalmazott észrevételek széles körben való elterjedését. Az európai közösség pénzügyi érdekeinek védelmében márciusban megállapodás jött létre a miniszterelnöki hivatal ellenőrző testülete¹⁶ és az Unió csalás elleni hivatala (OLAF) között, és megkezdődött a decentralizált végrehajtó rendszer¹⁷ létrehozása, de ezen a téren is további intézkedésekre van szükség. Az itt jelzett joghézagok betömésére elsősorban az előcsatlakozási támogatások hatékony és átlátható felhasználása miatt van szükség, de fontos a csatlakozás utáni strukturális alapok perspektívájában is.

A 2004-es évet Románia nyolc lezáratlan fejezettel kezdte, ráadásul ezek majdnem kivétel nélkül a nehéz témakörök közé tartoznak. Ennek Bukarest tudatában is volt olyannyira, hogy a legkönnyebbnek számító *szolgáltatások szabad áramlásáról* szóló témakör lezárására – amely mindössze apró korrekciókat igényelt – csak az év második felében került sor.

Június végéig három fejezetet sikerült lezárni, szemben a szomszédos Bulgáriával, amely valamennyi témakörben lezárta a tárgyalásokat. Fontos – és sokak számára meglepő – fejlemény, hogy a 2004. első félévi ír elnök alatt lezárt fejezetek között van a *mezőgazdaság* is. A fejezet sok olyan feltételt tartalmaz, amelynek teljesítése nélkül a csatlakozás után Románia nem kaphatja meg az uniós szubvenciókat. Mindenekelőtt áttekinthető és pontos nyilvántartási rendszert kell létrehozni, majd működőképessé kell tenni azt az ügynökséget, amely majd az uniós mezőgazdasági támogatásokat kezeli. A fejezet lezárása csak részben meglepő, mivel már jó ideje nyilvánvalóvá vált, hogy ezen a téren Románia olyan súlyos szerkezeti gondokkal küszködik, amelyek megoldására semmiképpen nem elegendő az előre kitűzött hat hónap, de talán több év sem.

A hazai lakosság 47,3 százaléka vidéken él, 37,7 százalék számára pedig a földművelés jelenti az egyetlen bevételi forrást. Ez önmagában nem lenne olyan nagy baj, ha nem lenne rendkívül alacsony a termelékenység: a mezőgazdászok – az ország lakosságának közel negyven százaléka – csupán 13 százalékkal járul hozzá a bruttó nemzeti össztermékhez.¹⁸ Így viszont a mezőgazdaság strukturális problémái kihatnak az egész nemzetgazdaságra. A szerkezeti gondok a kezdetleges eszközökben,¹⁹ a szakképzettség hiányában, és nem utolsósorban a visszaszolgáltatási törvényben keresendők. A földtörvény szerint a visszaszolgáltatható földterület nem haladhatta meg a 10 hektárt családonként,

ennek eredményeként ma Romániában mintegy négymillió termelő két hektárnál kisebb területen gazdálkodik. A korszerű, hatékony farmok kialakulása csak hosszú távon képzelhető el. A kormány megpróbálkozott azzal, hogy rávegye a gazdákat a szövetkezésre,²⁰ de nem sok sikerrel járt. A gazdáiban – különösen az idősebbekben – még elevenen él a kommunista termelősövetkezetek emléke, másrészt a szövetkezeti gazdálkodáshoz kevesebb emberi munkaerő szükséges, márpedig alternatív munkahely-lehetőség hiányában a gazdák a saját föld művelését a semmittevéssel váltánák fel. A kormánynak elsőként a felszabaduló munkaerő problémájára kell megoldást találnia; amíg a vidéki alternatív foglalkoztatottság nem oldódik meg, a mezőgazdaság szerkezeti gondjai aligha javulhatnak számottevően.

Nagy gondot jelent a pénzhiány is. Európai képviselők szerint a román mezőgazdaság olyannyira siralmas állapotban van,²¹ hogy képtelen elkölteni a fejlesztésére előirányzott uniós pénzalapokat. A SAPARD mezőgazdasági és vidékfejlesztési programhoz a legtöbb önkormányzat sem tud hozzáférni a finanszírozási feltételek miatt. Bár a kérelmezőknek – három évvel az uniós tárgyalások megkezdése után – egyre kevésbé okoz gondot a pályázatok elkészítése, viszont sok esetben kivitelezhetetlennek tűnik a SAPARD esetében a projekt értékének felét kitevő önrész előteremtése. Az igényelhető legalacsonyabb támogatás ötezer euró, holott a legtöbb gazdának a vetőmag beszerzése is gondot okoz, nemhogy 2500 euró félretett pénze lenne. A kormánynak ezen a területen sürgősen lépnie kell – támogatások, előnyös hitelfeltételek megteremtésével –, egyébként a felhasználatlan SAPARD-alapok 2004. végén visszavonhatatlanul elvesznek. Amúgy a mezőgazdasági fejezet egyike azoknak a joganyagoknak, amelyeket a kormány komolyan vett. A strukturális gondokat leszámítva, a növény- és állategészségügyi fejezetekben például jó iramban haladt a jogharmonizáció. Ezzel együtt a fejezet lezárása sokkal inkább tekinthető politikai döntés, mint a valós előmenetel eredményének. Hasonlóképpen, a *környezet* fejezet esetében is, Románia elsősorban a brüsszeli tárgyalók jóindulatára számíthatott. Az uniós normák azonnali alkalmazása ugyanis olyan mértékű, főként pénzügyi erőfeszítést igényelt volna Románia részéről, amelyre az ország közép távon sem képes.²²

Kemény diónak ígérkezett a *versenyjog* is, ugyanis ezen a téren elsősorban nem törvénymódosításra, hanem sok évi – az unió és a piacgazdaság szabályai szerint – elhibázott gyakorlatának felszámolására van szükség. Külön gondot jelent, hogy 2003-ban az útitervből és a csatlakozási partnerségből csak elvétele valósult meg egy-egy, a területet érintő előirányzat. Gyakorlatilag az egyetlen pozitív változás a tröszt-ellenes törvénykezés felzárkóztatása volt, azonban az alkalmazás itt is várat magára. Egyik fontos tennivaló a Versenytanács, illetve a Versenyhivatal kompetenciáinak pontos meghatározása volt – e nélkül elméle-

tileg lehetetlen a piaci versenyt torzító intézkedések ellenőrzése. A gyakorlatban a kontroll amúgy is meglehetősen foghíjasnak ígérkezik a már említett reflexek miatt. Erre utal, hogy noha 2003 januárjában új rendelkezések születtek, 2004-ben is előfordult, hogy a kormány előzetes egyeztetés nélkül (sok esetben titokban) törölte el néhány vállalat adósságát, más esetekben ezek átütemezéséről döntött.

Nem sikerült behozni a bel- és igazságügyi fejezetben tapasztalható kétséget. Előbbi esetében inkább a uniós normák alkalmazása jelentette a gondot – pl. rendőri túlkapások –, az igazságügyi reform azonban a törvényalkotás szintjén is akadozott. A kormány és a parlament csak nagy késéssel, 2004. közepén fogadta el azokat a rendkívül fontos törvényeket, amelyek nélkül elképzelhetetlen a független és pártatlan igazságszolgáltatás.

A 2002-es országjelentés a korrupcióellenes kötelezettségvállalások komolyságának próbájaként határozta meg az Országos Korrupcióellenes Ügyészség (PNA) személyzeti keretének feltöltését. Egy évvel később az Európai Bizottságnak újra meg kellett állapítania, hogy a PNA személyzete korántsem teljes. A 2003-as országjelentés az eddigi legkritikusabb hangvételű a korrupciót illetően. „A korrupció széles körben elterjedt, és behálózta a társadalom valamennyi szeletét; aláássa az állami intézmények hatékonyságát és legitimitását, illetve gátolja Románia gazdasági fejlődését.” A jelentés – más nemzetközi szervezetek jelentéseire alapozva – megállapítja, hogy egy évvel a PNA létrehozása után a korrupció nem csökkent mérhetően, annak ellenére, hogy 2003 áprilisában a kormány újabb korrupcióellenes törvénycsomagot fogadott el.

A pozitív változások között kell említeni az alkotmány módosítását. Az új alaptörvény tételesen tartalmazza az államhatalmi ágak különválasztásának elvét, és kimondja, hogy a Legfelsőbb Bírói Kar tagjainak megbízatása hat évre szól, így megválasztásuk csak nagyon ritkán esik egybe a parlamenti választásokkal. A politikamentességet hivatott szavatolni az a kitétel is, amely szerint egy évre választják a testület elnökét, akinek megbízatása nem újítható meg.

2003 júniusában módosult a büntetőjogi perrendtartás. Az új változat csökkenti az ügyészség szerepét, biztosítja az ártatlanság vélelmét a gyanúsítottak számára. Ezzel egy időben a kormány sürgősségi rendelettel módosította a büntetőtörvénykönyvet, megfosztva a legfőbb ügyészt attól a jogától, hogy semmisnek nyilvánítson polgári perekben hozott jogerős ítéleteket. A legfőbb ügyész azonban továbbra is élhet a rendkívüli perújrafelvétel jogával a büntetőperekben.²³ Az igazságszolgáltatás függetlenségét korlátozza az is, hogy a szaktárca vezetője versenyvizsga nélkül is kinevezhet bírákat, és továbbra sem szabályozzák pontos kritériumok a dossziék leosztását az ítélszékek között.

Miért nem haladtak a tárgyalások?

2003-ban Románia azokban a fejezetekben ért el számottevő haladást, amelyekben a tárgyalás viszonylag könnyű volt; a „nehéz” intézkedések nagy részét a kormány a 2004-es évre hagyta. Az ideiglenesen félretett hat jogkör közül három kimondottan a „könnyű” fejezetek közé tartozik, noha közöttük megtalálható a négy alapvető szabadságjog közül három. A javak szabad áramlásáról szóló fejezetet négy tagjelölt kevesebb, mint egy hónap alatt zárta le (1. táblázat). Hasonló a helyzet a személyek szabad áramlásával, miközben a pénzügyi ellenőrzésről szóló joganyag letárgyalásához öt tagjelöltnek kevesebb, mint fél évre volt szüksége. Mindhárom fejezet lezárása Románia esetében körülbelül másfél évet vett igénybe. A táblázatban nem szereplő három lezárt fejezet – tőke szabad áramlása, közlekedés, adózás – esetében is inkább az átvett rendelkezések végrehajtása lesz nehéz.²⁴

A tárgyalások lassú előrehaladása azonban aligha indokolható azzal, hogy a kormány folyamatosan elkerülte a nehéz fejezeteket. Az igazságügy mellett létezik pár fontos tényező, amelyek nem köthetők szorosan a csatlakozási fejezetekhez, viszont nemcsak az integráció, hanem a felkészülés alapvető feltétele. A legfontosabb a közigazgatás, amelynek korszerűsítése, illetőleg a reform késlekedése gyorsíthatja vagy pedig lassíthatja a felkészülést. Az összefüggés nyilvánvaló: hatékony törvényhozás nélkül nem halad a jogharmonizáció és az intézményépítés, megfelelően működő központi és helyi intézmények nélkül más területeken is lehetetlen a reformok végrehajtása, illetve az ezeket segítő uniós pénzalapok felhasználása.

1. táblázat. Az egyes fejezetek letárgyalására fordított idő.

I Fejezet megnevezése/száma	Ország	Fejezet megnyitása	Lezárás dátuma
Javak szabad áramlása (1)	Lettország	2001. március	2001. március
	Litvánia	2001. május	2001. május
	Málta	2001. május	2001. május
	Szlovákia	2001. március	2001. március
	Románia	2002. március	2003. június
Személyek szabad áramlása (2)	Lettország	2001. június	2001. június
	Málta	2001. június	2001. június
	Szlovákia	2001. június	2001. június
	Románia	2002. március	2003. december
Pénzügyi ellenőrzés (28)	Ciprus	2000. I. félév	2000. I. félév
	Lengyelország	2000. I. félév	2000. I. félév
	Magyarország	2000. I. félév	2000. I. félév
	Málta	2001. I. félév	2001. I. félév
	Szlovénia	2000. I. félév	2000. I. félév
	Románia	2002. I. félév	2003. október

A Romániába látogató európai tisztségviselők és valamennyi uniós dokumentum első megállapítása az, hogy a román állam intézményei nem működnek megfelelően. Ezt támasztja alá, hogy a tárgyalási fejezetekben többnyire ott sikerült előrelépést elérni, ahol nem volt szükség több intézmény együttműködésére. Egy másik általános jelenség, hogy az eredmények elsősorban a törvényalkotásban merülnek ki, és ugyancsak jellemző, hogy az uniós normák átvételében jelentős szerepet játszott a kormány, holott az alkotmányból eredően a parlament jogköre – egyben feladata – a törvényalkotás. Vegyük példaként a mezőgazdasági fejezetet. Az erre vonatkozó joganyag egy részének átvétele megtörtént, a törvényi változások nagy hányada azonban olyan területekhez kötődik – például a háziállatok azonosításának kérdése –, amelyek esetében elegendő a kormány vagy a szakminisztérium rendelkezése. Egy másik releváns példa lehet, hogy miközben a korábbi kötelezettségvállalásoknak megfelelően 2003-ban is folytatódott az energiaárak felzárkóztatása, a szolgáltatók kintlévőségeit nem sikerült csökkenteni. Míg az előbbihez elegendő egyetlen hatóság döntése, a körbetartozások felszámolásához több intézmény együttes fellépésére van szükség.

Egy hasonló példa világít rá egy másik akadályra, a politikai akarat hiányára: az állami tulajdonban lévő veszteséges vállalatok felszámolásához elég egy kormánydöntés, mégis ezen a téren igen lassú haladás volt észlelhető. A tárgyalások lassúságának egyik oka az is, hogy a már meghozott intézkedések alkalmazása is sokszor késik vagy egyszerűen elmarad. Nem túlzás azt állítani, hogy sok esetben az állami intézmények élen járnak a törvény-, és nem egyszer az alkotmánysegésben. Ez utóbbi megállapítás alátámasztására elegendő megemlíteni, hogy a kormányok számtalanszor sürgősségi rendelettel szabályoztak olyan kérdéseket, amelyek esetében az alkotmány ezt nem tette volna lehetővé. A gyakorlatot bátorította az is, hogy az alaptörvény 2003. októberi módosítás előtt az alkotmányossági kifogásokat a parlament kétharmados többséggel leszavazhatta, így a törvényhozási többség elméletileg bármit átvihetett a parlamenten. A rendszerváltás óta az alkotmánybíróság egyetlen sürgősségi kormányrendeletet sem nyilvánított az alaptörvénnyel ellentétesnek azért, mert nem felelt meg a legalapvetőbb törvényes feltételnek – a sürgősség követelményének. Noha a sürgősségi rendeletek száma az utóbbi évben csökkent, gyökeres változásról legfeljebb statisztikai értelemben lehet beszélni. Egy példa: a kormány közvetlenül az alkotmány 2003-ban bekövetkezett módosítása után sürgősségi rendeletben bízta meg az amerikai Bechtel vállalatot a Brassó-Bors autópálya megépítésével. A döntés kiábrándítóan hatott különösen azután, hogy az Európai Bizottság elismerően nyugtázta a közbeszerzési eljárások uniós felzárkóztatását.²⁵

2003 januárjában törvény készült a döntéshozatal átláthatóságának biztosításáról.²⁶ Az úgynevezett „sunshine law” azonban olyan joghézaggal született, amely megkérdőjelezte nemcsak a kezdeményező szándékát, de a jogszabály alkalmazhatóságát is: a készülő intézkedések nyilvánosságra hozatala és megvitatása a civil társadalommal nem kötelező a kormányra nézve. Ezek után aligha lehet csodálkozni, hogy nemcsak a központi adminisztráció, hanem a helyi hatóságok is egyszerűen eltekintenek a törvények alkalmazásától. A Román Akadémiai Társaság 2003-ban készült anketájából például kiderül, hogy egy hasonló szándékkal született jogszabály, az 544/2001-es köztájékoztatási törvény alkalmazása, két évvel életbe lépése után meglehetősen foghíjas. A törvény kötelezi a hatóságokat, hogy egyes közérdekű információkat hivatalból, másokat kérésre közöljenek az állampolgárokkal és a sajtóval. A jogszabály előírja azt is, hogy lehetőség szerint külön szóvivői hivatalt kell létrehozni, anyagi források hiányában pedig egy alkalmazottat kell megbízni a közönségkapcsolattal. Az ötszáz különböző hatóságot – gyakorlatilag a közigazgatás valamennyi szintjét – átfogó anketát szerint az esetek negyedében senki nem foglalkozik az intézményben a törvény alkalmazásával, az esetek kétharmadában pedig nem készült el a listája sem azoknak az információknak, amelyek közzétételét a törvény kötelezővé teszi.²⁷

A politikai akarat hiányának, illetve a pártpolitikai érdekek előtérbe helyezésének releváns példája a fővárosi fejlesztési tervek körül kirobbant botrány is. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) áprilisban jóváhagyott egy tervet, amely a pénzügyintézet történetében először többfajta infrastrukturális beruházást tett volna lehetővé. A projektben szerepelt a tömegközlekedés számítógépes irányítórendszerének megteremtése, a történelmi városközpont felújítása, valamint a fűtésszolgáltató rehabilitálása. A kormány első lépésként jóváhagyta a tervet, később azonban a pénzügyminisztérium nem járult hozzá a kiutalt hitelösszeg lehívásához. A kabinet ellenkezése nyilvánvalóan a tervet kidolgozó ellenzéki főpolgármester ellen irányult, az ügy nyomán azonban végül soron a bukarestiek vesztettek, illetve az ország hitelén esett csorba, miután az előtanulmányok kidolgozását a svájci kormány több mint 7 millió euró vissza nem térítendő hitellel támogatta.

Politikai kérdések

A 2003-as országjelentésben Románia nem kapta meg a működő piacgazdaság minősítést. A dokumentum ezzel kapcsolatos általános megállapítása értelmezhető,²⁸ viszont az azt követő részletes megállapításokból egyértelműen kiderül, hogy Románia nem teljesíti ezt a követelményt. A képlékeny megfo-

galmazás célja minden bizonnyal az elbizakodottság veszélyének kiküszöbölése, egyben pedig tudatosítása annak, hogy a teljesen egyértelmű „piacgazdaság” minősítést ki kell érdemelni. Hasonló indíték vezethette a bizottságot akkor is, amikor az országjelentés általános megállapításai között nem mondta ki, hogy Románia nem teljesíti a csatlakozás politikai kritériumait (sem).²⁹

Mindent összevetve az Európai Unió vezetői több jelét adták annak, hogy erősebb bennük a politikai akarat Románia felvételére, mint az ország vezetőiben a csatlakozásra. Erre utal nemcsak a fentebb említett körütekintő fogalmazás, hanem a 2004. év első felének történései, amikor a csatlakozási tárgyalások felfüggesztése is felmerült. Napvilágra került ugyanis, hogy a kormány, 2003. utolsó felében, jóváhagyta százöt állami gondozásban lévő árva olaszországi örökbefogadását, megszegve a Brüsszel javaslatára elrendelt nemzetközi embargót. A botrány az Európai Parlament Romániáról szóló jelentésének vitáján csúcsonyult ki 2004 februárjában, amikor a Romániáért felelős jelentéstevő (Emma Nicholson), illetve egy holland képviselő (Arie Oostlander) a csatlakozási tárgyalások felfüggesztését kérte, mondván, hogy Románia a csatlakozás politikai kritériumait sem teljesíti. Végül az erőteljes román lobbinak köszönhetően – amelyből bőven kivették a részüket a parlamenti és parlamenten kívüli ellenzék képviselői is – a javaslat lekerült a napirendről. Nem maradt viszont következmények nélkül: nemcsak megrontotta az ország hitelét, de jelentős energiákat foglalt le. Talán emiatt (is) történt, hogy 2004. május végéig Románia egyetlen fejezetet sem zárt le a hátralévő nyolcból. Ezek számát és nehézségi fokát figyelembe véve nyilvánvaló, hogy Románia jelentős segítséggel zárta le a csatlakozási tárgyalásokat. Az uniós tagországok azonban óvintézkedéseket hoztak annak érdekében, hogy a tárgyalások lezárásakor meglévő lemaradást Románia kénytelen legyen behozni. Bukarestnek el kellett fogadnia egy védzáradékot, amely kimondja, hogy az ország teljes jogú taggá válása egy évvel elhalasztható, ha a 2005 őszen nyilvánosságra kerülő bizottsági jelentésből az derül ki, hogy a tárgyalásokon vállalt kötelezettségek nem teljesültek.

¹ Tudnivaló volt, hogy az Európai Bizottság megbízatása 2004. októberében lejár, az új uniós kormány „bevárása” pedig kiszámíthatatlanná tenné Románia helyzetét.

² A szintén „kullogó” Bulgária 2003-ban mindössze három fejezetet tett félre, viszont ezekkel együtt összesen 26 témakört zárt le, így 2004. első felében minden nehézség nélkül fejezte be a tárgyalásokat.

³ A döntés fontosságát alátámasztandó elég megjegyezni, hogy EU tizenöt akkori tagországa közül tizenkettő tagja a NATO-nak.

⁴ Az európai hatóságok részéről heves tiltakozást váltott ki, hogy Románia 2002 augusztusában megállapodást írt alá az Egyesült Államokkal, amelyben vállalta, hogy nem adja ki a Nemzetközi Büntetőbíróságnak a területén lévő, emberiségellenes bűncselekményekkel vádolt amerikai állampolgárokat. Brüsszel nyomására végül a bukaresti parlament nem ratifikálta a román-amerikai megállapodást, így arról nem is tesz említést az EB 2002-re vonatkozó országjelentése.

⁵ Több hónapos vita után megállapodás született arról, hogy a mezőgazdasági közvetlen ki-fizetések felzárkóztatása fokozatosan történjék a 2004-2013. közötti periódusban. A csatlakozó országok farmerei 2004-ben a jelenlegi tagállamokban alkalmazott szubvenció 25 százalékát kapják; a támogatások összege a 2005-2007 közötti időszakban évente 5, az azt követő periódusban évi 10 százalékponttal nő, hogy 2013-ban elérje a tizenötöknek 2004-ben fizetett értéket.

⁶ Mint később kiderült, a csatlakozó országok számára a brüsszeli csúcstalálkozóval nem ért véget a bizonytalanság: a csatlakozási szerződések ratifikálására összehívott Európai Parlament április 9-i ülése előtt közvetlenül még nem volt biztos, hogy a testület áldását adja-e a bővítésre.

⁷ A tíz tagjelölttel folyó tárgyalások lezárását rögzítő zárónyilatkozat fogalmaz így.

⁸ A javaslat értelmében a két ország 2004-ben 20, 2005-ben 30, 2006-ban 40 százalékkal nagyobb támogatást kap; a viszonyítási alap a 2001-2003. közötti időszakban folyósított segélyek átlaga.

⁹ Az útiterv elfogadását köszöntő Vasile Pușcaș főtárgyaló – miután hangsúlyozta, hogy a 2007-es csatlakozás közös célkitűzés –, közölte: „Románia részt akar venni a 2007-2013. közötti időszakra szóló uniós költségvetés kidolgozásában, mivel Bukarestet közvetlenül érinti a pénzügyi tervezet”.

¹⁰ Érdekes, hogy az útiterv nem váltott ki hasonló reakciókat Bulgáriában, amelynek integrációs minisztere, Meglena Kuneva azt nyilatkozta, országa az útiterv elfogadása után már nem beszél fejezetekről, mivel a csatlakozási tárgyalások lezárása a reform előmenetelével, nem pedig a lezárt fejezetek számával függ össze. „A lényeg az útiterv életbe tiltetése.” – Bulgaria’s hopes for Greek Presidency – Enlargement Weekly, 2003. január 21.

¹¹ Accession Partnership.

¹² Az alábbiakban következő értékelés az Európai Bizottság országjelentésén alapszik.

¹³ A kormány nem tartotta be a frissen hozott rendelkezéseket.

¹⁴ A fejezettel kapcsolatban Brüsszelbe elküldött alapidokumentum szerint 33 romániai élelmi-szeripari cég exportálhatja termékeit az Unióba.

¹⁵ Hasonló, hét éves mentességet kért az Unió a 2004. májusban csatlakozó tagállamtól. A korlátozást feloldják a kétoldalú munkaügyi egyezmények; Románia eddig három jelenlegi tagállammal – Spanyolország, Portugália, Luxemburg – írt alá ilyen megállapodást.

¹⁶ A Năstase-kabinet júniusi átszervezése után a kormány ellenőrző testülete.

¹⁷ EDIS – Extended decentralised implementation system.

¹⁸ 2001-ben ez az érték 14,6 százalékos volt.

¹⁹ A mezőgazdasági gépek száma fokozatosan nő, de a legtöbb gazda továbbra is igásállatokkal műveli a földjét.

²⁰ A jelenleg is érvényben levő terméktámogatás feltétele egy gazdálkodói szövetség létrehozása. A szövetségek általában papíron létrejöttek, de a termelők továbbra is általában a családon belül gazdálkodnak. Itt meg kell jegyezni, hogy a program olyan értelemben sikeres, hogy javította a kizárólag mezőgazdaságból élők életkörülményeit, és megakadályozta a termékárak túlzott növekedését.

²¹ Az Európai Parlament mezőgazdasági bizottságának a 2003-as jelentéshez csatolt véleményezése.

²² Hivatalos becslések szerint 30 milliárd euróra rúgna a felzárkóztatás költsége.

²⁴ A legfőbb ügyész csupán 2001. első felében 156 jogerős ítélet újratárgyalását kérte.

²⁵ Az Európai Bizottság országjelentése szóvá teszi például, hogy a statisztikák „finomítása” miatt lehetetlen értelmezni a foglalkoztatottsági mutatókat, hiszen az adatok szerint 2002-ben az aktív lakosság 37,7 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban, ami csaknem tízszeres csökkenést jelent az előző évhez képest. A statisztika fejezetet Románia 2000. decemberében zárta le, derogálást nem kért.

²⁶ A kormány nem tudott kielégítő magyarázatot adni, hogy miért nem előzte meg az autópálya-építést nyilvános vita, miért nem írtak ki versenytárgyalást, illetve miért volt szükség sürgősségi rendeletre egy ennyire hosszú lefutású projekt esetében. Egy későbbi magyarázat szerint azért bízták a Bechtelre a sztrádaépítést, mert az amerikai cég vállalta, hogy részt vállal a finanszírozás-keresésben. A tervek szerint a Bechtel 800 millió dolláros hitel lekötésével járult volna hozzá a közel 4 milliárdos költségekhez.

²⁷ 52/2003.

²⁸ A bíróságok is sajátosan értelmezik a törvényt; egyik ítélőszék megállapította, hogy az ivóvíz minősége nem közérdekű információ, és ennek megfelelően visszautasította az érintett polgár keresetét.

²⁹ A jelentés úgy fogalmaz: „Romania can be considered as a functioning market economy once the good progress made has continued decisively.”

³⁰ Az általános megállapításoknál az áll, hogy Románia továbbra is megfelel a politikai kritériumoknak, a továbbiakban azonban a jelentés több olyan előírást tartalmaz, amely felrója a törvény uralmának hiányát, az emberi és kisebbségi jogok, valamint a sajtószabadság megsértését.

Márton János

Válságstáb vagy döntéshozó testület? Az Operatív Tanács működése (1993-2005)

Az 1993-as brassói kongresszuson történt létrehozásától máig a Szövetségi Operatív Tanács¹ az RMDSZ legfőbb politikai döntéshozó testületévé vált. Jelen tanulmányban azt kívánom bemutatni, hogyan módosult 1993–2005 között az Operatív Tanács szerepe az RMDSZ-en belül, hogyan kerültek át fokozatosan a hatáskörébe a meghatározó döntések. Ehhez elsősorban a kongresszusokon elfogadott alapszabályzatok szövegeit vizsgálom meg. Emellett megnézem, hogy az alapszabályzaton túl miben nyilvánul meg a politikai döntéshozatal szintjén az OT működése. Tekintettel arra, hogy az Operatív Tanács térnyerése az RMDSZ struktúráján belül elsősorban az SZKT rovására történt meg, a gyakorlati kérdések elemzésénél igyekszem bemutatni a két testület munkáját párhuzamosan, egymással összehasonlítva. A tanulmány struktúrájában általam használt korszakolást az RMDSZ kongresszusok időpontjainak figyelembe vételével végeztem, az egyes korszakhatárok egybeesnek a kongresszusok időpontjával.

Az Operatív Tanács működése az RMDSZ alapszabályzatok szerint és a gyakorlatban

1. 1993. január 15–17. (Brassó) –1995. május 26–28. (Kolozsvár)

Az 1993-ban Brassóban megtartott III. kongresszus fordulatot hozott az RMDSZ életében. Jelentős reformot hajtottak végre a szervezeti struktúra tekintetében: elfogadták az ún. „állammodell elvet”, amely a Szövetségen² belül a hatalmi ágak szétválasztását követte, és megalkotta az ennek megfelelő struktúrákat. A „szövetségi parlament alsóházának” szerepét a Szövetségi Képviselők Tanácsa (SZKT) töltötte be, ez volt az RMDSZ legfontosabb belső döntéshozó testülete. A „felsőházi” szerepre a Szövetségi Egyeztető Tanács volt hivatott. Az operatív vezetés (a „felelős kormányzat” fogalmának megfelelően) az ügyvezető elnökség feladata volt, a Szövetséget pedig a kongresszus által megvá-

lasztott szövetségi elnök képviselte.³ Az „alkotmánybíróságnak” megfelelő hatáskört a Szabályzat-felügyelő Bizottság látta le, amelynek feladata „az alapszabályzattal kapcsolatos értelmezési problémáknak a kivizsgálása.”⁴ Emellett létrehozták az Operatív Tanácsot, amely az állammodell szerint a Honvédelmi Bizottság párhuzamaként, s mint ilyen egyfajta válságstábként működött.⁵

Az alapszabályzat szerint az Operatív Tanács a következő hét tagból áll: a szövetségi elnök, az ügyvezető elnök, az SZKT elnöke, a Szövetségi Egyeztető Tanács (SZET) elnöke, az RMDSZ képviselőházi és szenátusi frakcióinak vezetői, valamint a politikai jellegű területekért felelős ügyvezető alelnök. Az Operatív Tanács döntéseit legkevesebb öt tagnak kell megszavaznia.

Az Operatív Tanácsot az alábbi hatáskörökkel ruházta fel a kongresszus:⁶

- a) operatív politikai döntések meghozatala különleges helyzetekben;
- b) a Képviselők Tanácsának összehívása;
- c) az Egyeztető Tanács összehívása;
- d) kötelezően végrehajtandó utasítások kiadása az Ügyvezető Elnökség vagy annak bármely tagja számára;
- e) az Ügyvezető Elnökség Operatív Tanácsban részt nem vevő tagjainak más személyekkel való helyettesítése.

Az alapszabályzat szerint tehát az Operatív Tanács különleges helyzetekben működik. Különleges helyzetnek minősül, hogyha:⁷

- a) a demokrácia szabályai olyan mértékben sérülnek, hogy ez felfüggesztésük veszélyét hordozza magában;
- b) a Képviselők Tanácsa vagy az Egyeztető Tanács tagjainak több mint fele nem tud a Tanács ülésén részt venni;
- c) amikor az egész szövetséget elkötelező politikai döntések meghozatala szükséges, de ugyanakkor nem lehetséges a Képviselők Tanácsának időben való összehívása.

Arról, hogy egy állapot mikor tekintendő különleges helyzetnek, az Operatív Tanács dönt. Az Operatív Tanácsot a szövetségi elnök és az ügyvezető elnök közösen hívják össze.

Az Operatív Tanács létrehozását követően több mint egy évig nem működött. Alakuló ülésére 1994. március 9-én került sor, annak következtében, hogy az RMDSZ szenátusi majd képviselőházi frakciója felkérte egy különleges helyzet megtárgyalására. Az 1995-ös kolozsvári kongresszusig elsősorban nyilatkozatok és közlemények kibocsátása jelentette az OT munkáját. A fontosabb témák, amelyekkel kapcsolatosan válsághelyzet állt elő, és szükségessé vált az Operatív Tanács összehívása az alábbiak voltak:

- az ügyvezető elnök mentesítése a parlamenti mandátumáról való lemondási kötelezettség alól (1994. január 9.)⁸;
- a tanügyi törvény parlamenti vitájának alakulása (1994. június 22.);

– a kolozsvári Mátyás-szoborcsoport körüli ásatások megakadályozásának kérdése (1994. június 22.);

– az RMDSZ egyes vezetői ellen egyes román pártok – elsősorban a kormányzó RTDP és koalíciós partnerei – részéről érkező támadások elutasítása (1995. január 5.).⁹

Ebben az időszakban az SZKT tevékenységét is nagyrészt nyilatkozatok és állásfoglalások kibocsátása jelentette. Lényeges stratégiai kérdések mellett felbukkantak olyan helyi ügyek is, amelyek nehezítették a testület munkáját. Markánsan jelentkezett egy téma, a belső választások kérdése, ugyanis a választások megtartását már a korábbi kongresszuson elhatározták. A kérdés kezelésével kapcsolatos álláspontok körül pólusok alakultak ki az RMDSZ-en belül. Emellett az SZKT munkáját igen lekötötték a Szövetségen belüli személyes konfliktusoknak a kezelése, amelyek közül egyesek még sokáig elhúzódtak.¹⁰

2. 1995. május 26–28. (Kolozsvár) – 1997. október 3–4. (Marosvásárhely)

Az 1995-ös kolozsvári kongresszus tulajdonképpen a fent említett belső harcok következtetéseit levonva, megerősítette az RMDSZ-en belüli status quo-ban érdekelt csoportok helyzetét.¹¹ A kongresszuson elfogadott alapszabályzat bővítette az Operatív Tanács összetételét és újabb hatásköröket ruházott rá. A korábbi hét tag mellett az OT tagjai közé a tiszteletbeli elnököt is felvették. Ez azonban csak az alapszabályzat szintjén jelentett újdonságot, ugyanis a tiszteletbeli elnök már az 1993–1995 közötti időszakban is részt vett az OT ülésin.

Az 1995-ös alapszabályzat 59. szakasza szerint amennyiben az SZKT akadályoztatás miatt nem képes teljesíteni jogköreit, a szövetségi elnöknek jogában áll kihirdetni a különleges helyzetet és összehívni az Operatív Tanácsot. A 61. szakasz szerint az SZKT akkor van akadályoztatva jogkörének teljesítésében, ha nem ülészik vagy összehívása az idő rövidege, valamint a helyzet különleges volta miatt elháríthatatlan akadályokba ütközik. Az OT által alkalmazott intézkedések szabályszerűségét az SZKT-nak az akadályoztatás megszűnése utáni első ülésén felül kell vizsgálnia, és döntést kell hoznia ezekről. A döntés meghozatalához a képviselők kétharmadának a szavazatára van szükség.¹²

Az Operatív Tanács nem korlátozhatja a Szövetségi Felügyelő Bizottság működését különleges helyzetekben sem.

Az alapszabályzatban pontosították és kibővítették a különleges helyzetnek minősülő állapotok körét is:

- a) a demokrácia szabályai oly mértékben sérülnek, hogy az a Szövetség intézményeinek felfüggesztését okozza;

- b) az SZKT, illetve a SZET nem tud határozatképesen összeülni;
- c) szükséges az egész szövetséget elkötelező politikai döntések meghozatala, viszont nem lehetséges az SZKT időben való összehívása;
- d) más különleges helyzetek esetén, amikor a Szövetség működése akadályoztatva van.

Módosításokat szenvedett az Operatív Tanács hatásköreire vonatkozó szakasz; ezek után az OT az alábbi hatásköröket gyakorolja:

- a) az SZKT által rá átruházott jogköröket;
- b) a szövetségi elnök jogait;
- c) az Ügyvezető Elnökség jogait.

Tulajdonképpen tehát az Operatív Tanács az RMDSZ bármelyik fontos testület jogköreit átveheti – a fő döntéshozó testületnek számító, de csupán négyévente ülésező kongresszus kivételével –, beleértve a Szövetségi Képviselők Tanácsának a sarkalatos határozatok meghozatalára vonatkozó hatásköreit is, hogyha az átruházza rá ezek valamelyikét.¹³ A sarkalatos kérdések közé tartozik többek között az alapvető és hosszú távú, a Szövetség programjából levezetett stratégiai döntések jóváhagyása; a Szövetségre vonatkozó szerződések és megállapodások jóváhagyása, az évi költségvetés jóváhagyása, a szövetségi választások időpontjának és lebonyolítási módozatainak a meghatározása stb.

Az 1995-1997-es kongresszusok között az Operatív Tanács már komolyabb kérdésekben is döntéseket hozott, ebben az időszakban felgyorsult az oligarchizálódási folyamat az RMDSZ-en belül.¹⁴

Az 1995-ös esztendő az OT munkálatai szempontjából többnyire a tanügyi törvény körül kialakult helyzet jegyében folytak, sor került néhány intézkedés kidolgozására is a törvény diszkriminatív volta elleni tiltakozásként: a nemzetközi fórumok, európai kormányok és intézmények tájékoztatása, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosának felkeresése, az ifjúsági karaván elindítása Strasbourgba, fehér karszalag viselése az iskolákban a magyar diákok és tanárok által stb.¹⁵

Az Operatív Tanács szerepének megváltozása az 1996. januárjában és márciusában Székelyudvarhelyen és Csíkszeredában megtartott SZKT-ülések után mutatkozott meg markánsabban. Az előbbi alkalmával nyilatkozatot fogadtak el, amelyben megfogalmazták, hogy az RMDSZ akár a kormányzati szinten is érvényesítheti érdekvédelmi feladatait,¹⁶ valamint terítékre került a belső választások kérdése is. Ennek megtárgyalását azonban hosszas viták után a következő SZKT-ülésre halasztották. Ezt a csíkszerdai SZKT-n tárgyalták meg, azonban a belső választások időpontjának eldöntésére továbbra sem került sor. Ezen az SZKT-n ugyanakkor előtérbe kerültek olyan személyi kérdések, amelyek egyértelművé tették a Markó Béla szövetségi elnök nevével illetve

Tőkés László tiszteletbeli elnök nevével fémjelzett csoportosulások közötti törésvonalat.¹⁷

A Csíkszeredai SZKT után a sajtó – elsősorban a bukaresti román sajtó¹⁸ – az RMDSZ-en belüli válsághelyzetről cikkezett. A helyzet tisztázása érdekében 1996. március 21-én összeült az Operatív Tanács, és cáfolta a sajtóban megjelenteket. Mindezek mellett az ülés után kibocsátott közleményben több olyan utalás is található, amelyek a válsághelyzet meglétét támasztják alá:

„A felvetődött anyagi természetű kérdések tárgyában az Operatív Tanács az ügyvezető elnök által előterjesztett dokumentáció nyomán megalapozottnak és sürgősnek tartja egy átfogó szakértői vizsgálat megejtését. [...]

Az Operatív Tanács egyhangúlag bizalmáról biztosítja a szövetségi elnököt. [...]

Az Operatív Tanács visszautasítja azokat a méltatlan, botránykeltő és lejárató szándékú támadásokat, amelyek a Szövetség tisztségviselőit érték az utóbbi időben. Ugyanakkor megállapítja, hogy ezek egy része a kellő információk hiányának tulajdonítható. [...]

Az Operatív Tanács egyöntetűen kinyilvánítja, hogy az RMDSZ vezetősége a lehető legszorosabb együttműködésben, a vélemények konszenzusára törekedve kíván eljárni a következőkben. A közösségünk valamint az egymás iránti felelősség és szolidaritás mindannyiunkat arra kötelez, hogy a véleménykülönbségek ellenére megtaláljuk az egységes cselekvés lehetőségeit. Mindezek értelmében az Operatív Tanács ajánlásokat tett az RMDSZ fő tisztségviselői közti folyamatos konzultációra, információcserére és hatásköri egyeztetésre vonatkozóan.”¹⁹

Az 1996-os év a választásokra való előkészülettel telt. A helyhatósági választások kiértékelésére összehívott SZKT határozatot hozott saját elnökjelölt állításáról és a parlamenti jelölések módszereiről. Ugyanakkor létrehozta az Országos Kampányelnökséget, amelynek tagjai: Markó Béla, Tőkés László, Takács Csaba, Dézsi Zoltán és Csávossy György voltak.²⁰ Az SZKT az Operatív Tanácsot hatalmazta fel a jelöltállítás körül kialakult vitás kérdések rendezésére.

Ezt követően az SZKT nem ülésezett az őszi parlamenti választások előtt, egyetlen kivételtől eltekintve – 1996. szeptember 6. –, amikor az OT rendkívüli ülés összehívását szorgalmazta az aláírandó román-magyar alapszerződéssel kapcsolatos állásfoglalás elfogadása érdekében. Ezen az ülésen azonban nem került sor egy esetleges koalíciós részvétellel kapcsolatos vitára vagy állásfoglalásra, holott a választások közelsége, az SZKT év eleji nyilatkozata és a kérdés stratégiai fontossága ezt messzemenően indokoltá tette volna.

Az Operatív Tanács a választásokig ugyancsak a román-magyar alapszerződéssel kapcsolatban ült össze, valamint a parlamenti jelöltállításokkal kapcsolatos óvások megoldása érdekében.

Az Operatív Tanács az 1996-os választások után tette meg azt a lépést, amellyel gyakorlatilag az RMDSZ legfontosabb döntéshozó testületének szerepébe juttatta magát. A parlamenti választások első fordulóját követően, 1996. november 8-án sor került Marosvásárhelyen az OT ülésére. Az ülés után kiadott közleményben felszólították a romániai magyar választópolgárokat, hogy az elnökválasztás második fordulójában a demokratikus ellenzék jelöltjét támogassák.²¹ Ezt követően Markó Béla szövetségi elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök november 20-án megbeszélést folytatott Ion Diaconescuval, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt elnökével és Victor Ciorbea miniszterelnök-jelölttel. „A megbeszélés beilleszkedik a november 17-e utánra bejelentett kormánykoalíciós tárgyalások előkészítő szakaszába. A találkozón a résztvevők egyetértettek abban, hogy indokolt az RMDSZ-nek a kormányban való részvétele. Ennek megfelelően az RMDSZ a következő napokban részt vesz a koalíciós tárgyalásokon, és szakértőit bevonják a programkérdésekkel kapcsolatos munkába”.²² Másnap, az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában a szövetségi elnök meghívására megbeszélést tartott az RMDSZ újonnan megválasztott képviselőházi és szenátusi csoportja. A megbeszélésen részt vett az ügyvezető elnök és az SZKT elnöke is. A szövetségi elnök tájékoztatta a jelenlevőket a kormánykoalíciós tárgyalások stádiumáról, ugyanakkor a képviselők és szenátorok is kifejtették a kormányzati felelősséggel kapcsolatos álláspontjukat.²³

1996. november 25-én, a választások után másodszer is összeült az Operatív Tanács. Ezen az ülésen a kormányban való részvétellel kapcsolatos személyi kérdésekben döntöttek.²⁴ A tárgyalásokat ezt követően is folytatták, és végül november 26-án Markó Béla összehívta a Szövetségi Képviselők Tanácsának rendkívüli ülését. Tehát több mint három hét telt el a választások és az SZKT összehívása között, mely három hétben az Operatív Tanács a koalíciós együttműködésre vonatkozó leglényegesebb döntéseket meghozta.

Az SZKT ülésén az OT antidemokratikus döntésével kapcsolatban számos bírálatot megfogalmaztak. A bírálók elsősorban azt sérelmezték, hogy fontos stratégiai kérdésben a testület megkérdezése nélkül, az alapszabályzatot megszegve döntött az OT.

Az RMDSZ vezetői az 1996. január 14-én elfogadott SZTK-határozatra hivatkoztak²⁵, miszerint „a helyhatósági és parlamenti választások döntik el, hogy a romániai magyarság képes-e olyan helyzetbe hozni saját érdekképviseleti szervezetét – az RMDSZ-t – hogy az döntéshozói, akár kormányzati tényezőként is érvényesíteni tudja érdekvédelmi feladatait.”²⁶ Mindezek ellenére az RMDSZ alapszabályzata szerint a szerződéskötés az SZKT hatáskörei közé tartozik, és az SZKT ezzel a feladattal nem ruházta fel az Operatív Tanácsot sem a januári SZKT-ülésen, sem az 1996-os választásokat megelőző többi SZKT-ülésen.²⁷

A SZKT megkerülése a kormánykoalíciós tárgyalások lefolytatásában annak ellenére történt, hogy egy 1996. október 31 -i sajtóértekezleten, a kampányzárás előtt egy nappal, az RMDSZ államelnök-jelöltje, Frunda György azt nyilatkozta a televíziós riportereknek, hogy „szövetségi szinten még nincs döntés a választások utáni lehetséges koalíciókról, egyezségekről, a kormányban való részvételről, erről az SZKT hivatott dönteni a választási eredmények függvényében...”²⁸ Az SZKT megkerülését²⁹ az RMDSZ akkori belső ellenzéke puccszerű lépésnek titulálta, és úgy vélte, hogy a döntés nem volt legitim.

Az utólagos legitimáció történt meg tehát az SZKT 1996. november 28-i ülésén, amikor öt szavazat – három ellenszavazat és két tartózkodás – kivételével a szövetségi képviselők továbbra is bizalmat szavaztak az Operatív Tanácsnak. Elviekben az SZKT-nak megvolt a lehetősége érvényteleníteni az addigi koalíciós tárgyalásokat – miként azt Takács Csaba ügyvezető elnök is felvetette –, azonban akkor ez erőteljesen rontotta volna az RMDSZ helyzetét és megítélését a román politikában. Mi több, az a javaslat sem valósult meg, hogy az SZKT dolgozza ki a kormányba lépés feltételrendszerét. Tőkés László tiszteletbeli elnöknek erre vonatkozó előterjesztését Markó Béla szövetségi elnök azzal az érveléssel vetette el, hogy a „jó alkusz nem mondja meg a liba legalsó árát”, vagyis, hogy a javaslat elfogadásával beszűkülne az RMDSZ mozgásteret és ez akadályozná, hogy esetleg többet kialkudjanak, mint a testület által elfogadott feltételek.³⁰ Az SZKT végül Markó Béla érvelését elfogadva, nem hozott a kormánykoalícióba lépés feltételeit megszabó határozatot. Ezt követően az OT folytatta a megkezdett koalíciós tárgyalásokat.

Az 1997. február 8-9-re összehívott SZKT-n a testület szükségesnek tartotta egy koalíciós szerződés kidolgozását és aláírását a kormányzó erők között, amely nem csupán a legmagasabb szinten szabályozná az együttműködést, de lefelé, a megyei, helyi szinteket illetően is.³¹ A szövetségi képviselőknek ezt az igényét az Operatív Tanács figyelmen kívül hagyta, tehát az 1996-os kormányba lépést követően nem született – vagy ha igen, akkor nem volt nyilvános a – koalíciós szerződés.³²

Ez azért is hibának bizonyult, mert sem a Ciorbea-kormány programjába, sem az 1996-2000 közötti választási ciklus két másik kormányának – a Vasile és az Isărescu-kormány – programjába nem kerültek be az RMDSZ 1996-os választási programjából – de az 1997-ben elfogadott *Az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásai* című dokumentumból sem – a romániai magyarságra vonatkozó leglényegesebb célkitűzések. Ami pedig a megfogalmazott célkitűzések megvalósítását illeti, e tekintetben az RMDSZ 1996-2000 közötti szerepvállalása szintén nem tekinthető egy sikertörténetnek. Sokkal inkább a pozíciószerezésben könyvelhetők el sikerek, mintsem a politikai célkitűzések gyakorlati megvalósításában.³³

3. 1997. október 3–4. (Marosvásárhely) – 1999. május 15–16. (Csík-szereda)

Az Operatív Tanácsnak az RMDSZ legfőbb döntéshozó szervévé történő előléptetése papíron is megtörtént az alapszabályzatnak az 1997-es marosvásárhelyi rendkívüli kongresszuson történő módosításával.

Az alapszabályzatnak a szövetségi elnökre vonatkozó fejezetében található egy szakasz, amely arra az esetre vonatkozik, amikor az elnök haláleset vagy akadályoztatás miatt nem képes betölteni tisztségét. Az akadályoztatást megállapítani hivatott testület a módosítás előtt az SZKT volt. A módosítás után ezt a szerepet az Operatív Tanácsra ruházták át.

Egy igen érdekes módosítás található az alapszabályzat 79. szakaszában (korábbi 61. szakasz): „az SZKT a különleges helyzet kihirdetésének indokoltságát az akadályoztatásának megszűnése utáni első ülésén felülvizsgálja és dönt az alkalmazott intézkedések szabályszerűségéről. A fenti döntéshez a jelenlevők többségi szavazata szükséges.” Tehát míg korábban az összes képviselők kétharmadának a szavazatára volt szükség, 1997 után elégséges lett a jelenlévő képviselők többségének – azaz eggyel több, mint felének – a szavazatára. Figyelembe véve, hogy az 1993-as és 1995-ös kongresszus közötti időszakban megtartott 13 SZKT ülésen átlagban a szövetségi képviselők 74,74%-a volt jelen, míg az 1995-ös és az 1997-es kongresszusok közötti időszakban megtartott 14 SZKT ülésen 74,46%-uk³⁴, az alapszabályzat módosításával akár egy olyan helyzet is elképzelhetővé válhatott volna, hogy az összes képviselők mindössze 37%-ának a beleegyezése is elégséges legyen egy Operatív Tanács által az SZKT hatáskörébe tartozó döntés utólagos jóváhagyására. Ez annál is inkább figyelemreméltó, mivel az alapszabályzatnak az SZKT-re vonatkozó része előírja, hogy a sarkalatos határozatok elfogadásához a képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Tekintettel arra, hogy az 1997-es alapszabályzat az Operatív Tanács hatáskörébe utalja az SZKT hatásköreinek a) pontját³⁵, az OT sarkalatos határozatok meghozatalára is jogosulttá válik. Tehát a demokratikus elvnek egy igen könnyed kikerülése az, hogy egy egyébként kétharmados többséget igénylő határozatot utólag akár egyharmados többséggel is el lehet fogadtatni.

Az SZKT hatásköreinek a) pontja mellett a SZET hatásköreinek az a) pontját is az Operatív Tanács hatáskörébe utalták.³⁶

Az alapszabályzat 81. szakasza ugyanakkor leszögezi, hogy az Operatív Tanács a Szövetség ellenőrző testületeinek jogszerű működését nem korlátozhatja.

Az alapszabályzat az Operatív Tanács hatáskörébe utalja annak eldöntését is, hogy kik töltik be a miniszteri és államtitkári rangú tisztségeket.³⁷ A sze-

mélyeket az Ügyvezető Elnökség terjeszti elő. Szintén az OT dönt a kormányzati szerepet vállaló tisztségviselők visszahívásáról, az Ügyvezető Elnökség indoklása alapján. Viszont a kormánykoalícióban való részvétel eldöntése továbbra is az SZKT feladata marad.³⁸

A fenti módosítások mellett egy taggal ismét bővült az Operatív Tanács összetétele, így a korábbi nyolc tag helyett már kilenc tagból állt: az időközben megszűnt politikai ügyvezető alelnöki funkció helyett az ügyvezető elnök helyettese valamint az Országos Önkormányzati Tanács elnöke került a tanácsba.

Az 1997-es és 1999-es kongresszus között az Operatív Tanács szám szerint többször ülésezett, mint az SZKT: amíg a szövetségi képviselők 8 alkalommal ültek össze, az OT tagjai 10 tanácskozást tartottak. Ha figyelembe vesszük, hogy a tíz ülés közül 7 Bukarestben zajlott, szinte következtetésként vonható le, hogy a Szövetség stratégiai-politikai irányítása Erdélyből átkerült a fővárosba.

Megvizsgálva a fontosabb tematikákat, amelyekben az 1997–1999 közötti időszakban az OT határozatokat hozott, megállapíthatjuk, hogy a kormánykoalíciós működéssel kapcsolatos tevékenységet gyakorlatilag ez a testület irányította.³⁹

– a kormánykoalíció működésével kapcsolatos kérdések: az RMDSZ nagyobb szerepvállalása a reformfolyamatban, a kormányprogram betartása érdekében való határozottabb fellépés, a privatizációs struktúra átalakításának támogatása, egy koherens stratégia kidolgozásának ösztönzése a kormányprogram kisebbségpolitikai tételeinek végrehajtására, egy protokollum elfogadásának kezdeményezése a kormánykoalíció jobb működése érdekében (1997. november 11. és 1999. január 31.);

– a kormánykoalíciós válság megtárgyalása és a kormánykoalíció fenntartásának szükségessége (1998. január 31. és március 28.);

– új kormánytisztviselők kinevezése a kormányválságok és a kormányátalakítások idején (1998. április 7., május 6–7., december 28.);

– az RMDSZ-es tisztségviselők és a Securitate kapcsolatára vonatkozó kérdések, valamint az átvilágítás kötelezővé tétele a Szövetségen belül (1998. június 19. és július 3.);

– a Petőfi-Schiller állami egyetem alapítására vonatkozó kormányhatározat megvitatása, valamint az SZKT-nak a kormányból való kilépésre vonatkozó határozatával kapcsolatos álláspont elfogadása (1998. szeptember 30.);

– a bányászmozdulások okainak és következményeinek elemzése (1999. január 26.).

Ezzel szemben az SZKT munkája többnyire kimerült a vezető tisztségviselők beszámolóinak jóváhagyásában és az OT által elfogadott határozatok vagy javaslatok elfogadásában. Néhány fontos kérdésben született ugyan

SZKT-határozat vagy állásfoglalás, azonban ezek jórészenek végrehajtására nem került sor, illetve elfogadásukat megelőzte az Operatív Tanács határozata vagy javaslata.⁴⁰ Ilyen például az 1998. szeptember 5-én elfogadott határozat, amely a kormányból való kilépésre vonatkozott – ezt az OT felkérésére az SZKT újratárgyalta, és hatályon kívül helyezte; a belső választásokra vonatkozó 1998. december 12-i határozat – a belső választások megtartására csak évekkel később, 2003-ban került sor; az egyházakat ért jogsérelmek orvoslására felszólító állásfoglalás, amelyben a vallásügyi törvénytervezet elfogadását sürgették – vallásügyi törvény sem született a koalíciós időszakban; a kisebbségi törvényre vonatkozó intézkedésekkel kapcsolatos határozat – a kisebbségi törvény elfogadására mindmáig nem került sor; a koalíciós együttműködésre vonatkozó más állásfoglalások és határozatok – ezek akár szimbolikusnak is tekinthetők, hiszen a koalíciós tárgyalásokat és a koalícióval történő kapcsolattartást minden esetben az OT folytatta le; az RMDSZ-es tisztségviselők politikai átvilágítására vonatkozó határozat – ezt az OT javaslata alapján fogadták el. Emellett több más kérdést is tárgyalt az SZKT, de ezek nem voltak igazán jelentősek, és semmi esetre sem az RMDSZ fő stratégiai kérdéseire vonatkoztak: határozat a magyar-magyar csúcstalálkozó folytatásáról; határozat az SZKT működési szabályzatának módosításáról; határozat az árvízkárosultak megsegítéséről; határozat a szociális kérdésekkel kapcsolatos feladatokról; a kongresszussal kapcsolatos határozatok stb.

4. 1997. május 15–16. (Csíkszereda) – 2003. január 31.– február 2. (Szatmárnémeti)

Az 1999-es csíkszeredai kongresszus nem módosította az OT összetételét, meghagyta a korábbi kilenc tagot. Történt viszont egy igen lényeges módosítás, ami gyakorlatilag a korábbi megszorításokat is eltörölte: az 1999-es alapszabályzat szerint az Operatív Tanács szükség szerint ülésezik.⁴¹ Korábban az Operatív Tanácsot csak különleges helyzetekben hívták össze, ez a korlátozás 1999-től megszűnt.

Bekerült ellenben az alapszabályzatba egy másik megszorítás: „A SZOT határozatainak meghozatala érdekében kötelező a területi elnökökkel való előzetes konzultálás.”⁴² Megnövekedett tehát a TEKT szerepe.

Az alapszabályzat szerint az Operatív Tanács által hozott határozatokat a szövetségi elnöknek kötelezően az SZKT elé kell terjesztenie, amely dönt arról, hogy jóváhagyja, avagy érvényteleníti azokat (77. szakasz).⁴³ Kivették tehát azt a részt, amely arra vonatkozott, hogy az SZKT döntéséhez mekkora többség szükséges. Ebben az esetben értelemszerűen egyszerű többségről van szó. Az OT hatáskörei a korábbi alapszabályzatban megfogalmazottak maradtak.

A csíkszeredai és a szatmárnémeti kongresszus között eltelt négy éves időszakban az Operatív Tanács 21 alkalommal, míg az SZKT 15 alkalommal ült össze.

Az Operatív Tanács üléseinek és határozatainak főbb témái 1999–2003 között:⁴⁴

- a kormánykoalícióra vonatkozó kérdések, kormányválság (1999. november 3. és december 14.);
- törvényhozási prioritások (1999. november 3.);
- az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával kapcsolatos kérdések (1999. november 3., 2000. április);
- önkormányzati választások (2000. április 1. és május 8.);
- Kincses Előd felfüggesztése a Maros megyei RMDSZ elnöki tisztségéből (2000. május 8. és június 5.);
- parlamenti választások előkészítése, Országos Kampánystáb összeállítása, választási program, jelöléssel kapcsolatos óvások megoldása (2000. augusztus 3., 21. és 31., szeptember 13. és 26., október 10.);
- a választási eredmények kiértékelése (2000. november 29.);
- az RTDP-vel (majd SZDP-vel) folytatott tárgyalások, a megkötött együttműködési megállapodások elfogadása és azok kiértékelése (2000. december 16., 20. és 27., 2002. január 10. és 24-28., június 5. és október 9.);
- a magyar kedvezménytörvény alkalmazásának előkészítése (2001. október 9.);
- az új magyar kormánnyal és a magyar politikai pártokkal folytatott tárgyalások eredményeinek jóváhagyása (2002. június 5.);
- az alkotmánymódosítási javaslatok elfogadása (2002. szeptember 4.).

Ugyanebben az időszakban az SZKT az alábbi fontosabb kérdésekben határozott:⁴⁵

- a belső választások kérdése és munkabizottság létrehozása, majd a belső választások elhalasztása (1999. június 19. és szeptember 18., 2000. február 19. és július 22., 2001. március 21.);
- önkormányzati választások előkészítése (1999. június 19. és szeptember 18.);
- önkormányzati választások eredményeinek kiértékelése (2000. július 1-2.);
- országos kampánystáb létrehozása (1999. szeptember 18.);
- Kincses Előd felfüggesztése (2000. július 1-2.);
- parlamenti választásokkal, előválasztásokkal, jelölésekkel és elnökválasztással kapcsolatos kérdések, választási program elfogadása (2000. július 22., szeptember 9.);
- a választási eredmények kiértékelése (2001. január 20.);
- éves stratégia elfogadása (2001. január 20.);

- restitúciós törvények alkalmazási folyamatával kapcsolatos határozat (2001. szeptember 22.);
- az SZDP-vel kötött együttműködési megállapodások (2002. február 2.);
- az Operatív Tanács egyes határozatainak elfogadása (2002. szeptember 21.);
- a következő kongresszus előkészítése (2002. október 26.).

Emellett számos kérdésben állás foglalatást vagy nyilatkozatot bocsátott ki az SZKT: anyanyelvi oktatási intézményrendszer fejlesztése, Cserehát-ügy, Agache-per stb.

Áttekintve a fenti felsorolást, látható, hogy az SZKT is számos stratégiai fontosságú kérdéssel foglalkozott a négy év alatt. Azonban az is látható, hogy az RMDSZ stratégiájával és politikájával kapcsolatos kérdéseket általában az Operatív Tanács tárgyalta korábban, az SZKT-nak ezekben a kérdésekben csupán az utólagos jóváhagyás szerepe jutott. Egyedül a Szövetség belső megszervezésére vonatkozó kérdésekben döntött az SZKT önállóan: ide tartozik a belső választások kérdésköre, a kongresszus előkészítése és a tisztségviselők kinevezésének jóváhagyása. Az igazán lényeges kérdésekben, mint a kormányzati részvétel illetve a kormány támogatása, parlamenti választások előkészítése, alkotmánymódosítással kapcsolatos kérdések stb., az Operatív Tanács játszotta a vezető szerepet.

5. 2003. január 31. – február 2. (Szatmárnémeti) –2005. február 28.

A 2003-as kongresszuson megszüntették a tiszteletbeli elnöki tisztséget, így egy tag kiesett az Operatív Tanács összetételéből. Helyette viszont három új taggal bővült a Tanács, tehát a korábbi 9 helyett 11 tagúra növekedett a testület. Az új tagok: az SZKT Állandó Bizottságának 2 alelnöke, valamint 1 területi elnök.

A tiszteletbeli elnöki tisztség megszüntetése azért sem mellékes, mert ezzel gyakorlatilag kikerült a testületből az egyetlen, aki még az RMDSZ felső vezetés ellenzékéhez tartozott: Tőkés László, aki nyíltan szembehelyezkedett az RMDSZ-csúcsvezetés általa tévesnek ítélt döntéseivel és keményen bírálta azokat a nyilvánosság előtt is.⁴⁶

A kongresszus meghagyta a korábbi alapszabályzatban szereplő hatásköröket, vagyis az Operatív Tanács gyakorolja továbbra is az SZKT és SZET hatásköreinek a) pontját. A korábbi alapszabályzatban szereplő egyetlen megszorítást, miszerint a SZOT-nek kötelező konzultálnia a területi elnökökkel határozata meghozatala előtt, a következőképpen módosították: „A SZOT határozatainak meghozatala érdekében, szükség esetén, előzetesen konzultálni kell a területi elnökökkel.”⁴⁷ Tehát a kötelező érvényű konzultáció megszűnt, bekerült a *szükség esetén*, mint feltétel, ami a gyakorlatban semmit sem jelent,

hiszen arról nem rendelkezik a szabályzat, hogy mi számít szükségnek. Ennek eldöntése valószínűleg a szövetségi elnök feladata lesz. Gyakorlatilag tehát az egyetlen korlátozás is eltűnt a SZOT tevékenysége elől. Az a rendelkezés, hogy a SZOT döntéseit utólag el kell fogadtatni az SZKT-val, a különböző enyhítések miatt már évekkorábban elveszítette jelentőségét, nemcsak papíron, hanem a gyakorlatban is.⁴⁸

Újdonságnak számít, hogy az alapszabályzat 94. szakasza lehetővé teszi az országos szinten együttműködési megállapodással rendelkező ifjúsági szervezetek egyeztető tanácsa küldöttjének részvételét a Szövetségi Operatív Tanács ülésein, tanácskozási joggal.

A 2003-as kongresszus óta két év telt el. Ebben az időszakban is folytatódott a korábbi évekhez hasonló gyakorlat, miszerint az OT többször ülésezett, mint az SZKT. Hasonlóképpen a korábbiakhoz, erre a két évre vonatkozóan is áttekintem a két testület által hozott fontosabb határozatok és döntések tematikáját.

Az Operatív Tanács az alábbi területeken fejtett ki tevékenységet:⁴⁹

- az SZDP-vel kötött együttműködési megállapodások kérdése (2003. február 10., 2004. március 9.);
- a kedvezménytörvény módosítása és alkalmazásával kapcsolatos kérdések (2003. február 10., május 21., szeptember 17.);
- a SZET megújítása (2003. május 21.);
- a belső választások kiértékelése és az SZKT alakuló ülésének kiírása (2003. május 21.);
- alkotmánymódosításról szóló népszavazás előkészítése (2003. szeptember 24.);
- önkormányzati választások előkészítése (2004. március 9.);
- választási törvény értékelése (2004. július 16.);
- választási program kidolgozása és jóváhagyása (2004. július 16., augusztus 25., október 15.);
- nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó állásfoglalás (2004. júl. 16.);
- a vajdasági magyarokat ért atrocitásokkal kapcsolatos állásfoglalás (2004. július 16.);
- a szenátori és képviselői jelöltállítás szabályzata (2004. augusztus 25.);
- a választások kiértékelése és a kormányzati felelősség vállalására való felkészültség kinyilvánítása (2004. november 30.);
- a koalíciós tárgyalások megkezdésének eldöntése az SZDP-Humanista Párt pártszövetséggel (2004. december 4.);
- az elnökválasztás II. fordulójának értékelése és D.A. pártszövetséggel szembeni nyitottság kifejezése a kormányalakítás tekintetében (2004. december 15.);

– a D.A. pártszövetséggel folytatott kormánykoalíciós tárgyalások jóváhagyása (2004. december 26.);

– kormánytisztviselők kinevezése (2004. december 26., 2005. január 26.).

Az SZKT-üléseken elfogadott határozatok, állásfoglalások és nyilatkozatok, valamint a testületet munkálatai az alábbi kérdésekre vonatkoztak:

– RMDSZ-kongresszussal kapcsolatos szervezési kérdések (2003. január 18.);

– Szövetségi Választási Bizottság megválasztása (2003. április 5.);

– az SZKT alakuló ülése és a Szövetség egyes tisztségviselőinek és testületeinek megválasztása, alapszabályzatok elfogadása (2003. június 28.);

– a helyhatósági választások megszervezésével kapcsolatos kérdések (2003. október 11., december 13.);

– az Szabadság-szoborcsoporttal kapcsolatos állásfoglalás (2003. október 11.);

– az alkotmánymódosítás kérdése (2003. október 11.);

– SZKT működési szabályzat módosítása (2003. december 13.);

– választási törvénnyel kapcsolatos nyilatkozat (2003. december 13.);

– önkormányzati választási program (2004. február 21.);

– parlamenti választási program (2004. szeptember 4.);

– előválasztások szabályzata (2004. szeptember 4.);

– önálló elnökjelölt állítása (2004. szeptember 4.);

– parlamenti választási eredmények kiértékelése (2004. december 18.);

– a kettős állampolgársággal kapcsolatos magyar népszavazás eredményeinek kiértékelése (2004. december 18.);

– Miron Cozma bányászvezér szabadon engedésével kapcsolatos állásfoglalás (2004. december 18.).

A stratégiai vagy a romániai magyarság szempontjából lényeges kérdésekkel kapcsolatban ugyanaz mondható el, mint a két korábbi, időszakról: az Operatív Tanács döntései megelőzték az SZKT határozatait. Ez elsősorban az SZDP-vel folytatott tárgyalások, az alkotmánymódosítás, az országos választási program kidolgozásának és a választások kiértékelésének, a D.A. szövetséggel folytatott koalíciós egyezkedéseknek valamint a kedvezménytörvény alkalmazásának kérdésében nyilvánult meg. Az SZKT által szabályozott kérdések továbbra is elsősorban a szervezet belső működésével voltak kapcsolatosak, mint belső választások, kongresszus, valamint egyes személyi kérdésekben, mint az elnökjelölt illetve egyes RMDSZ tisztviselők és testületek megválasztása.

Pozitívként könyvelhető el viszont, hogy az Operatív Tanács, miután előbb határozottan az SZDP–RHP-pártszövetséggel megkötendő koalíció mellett foglalt állást, majd kifejezte azon álláspontját, hogy a D.A. pártszövetséggel szemben is nyitott marad, az SZKT által elfogadott határozat alapján folytatta

le a koalíciós tárgyalásokat. Ez a korábbi választásokon tapasztaltakhoz képest – amikor az SZKT csak utólag legitimálta az OT ilyen értelmű döntéseit – előrelépésnek számít.

Ebből az időszakból még megemlítendő, hogy megtartották az RMDSZ belső választásait. Ennek azonban 2003-ra már lett néhány „szépséghibája”, ami a brassói kongresszus elképzeléseit gyakorlatilag érvénytelenítette:

– Egyrészt a szatmárnémeti kongresszus után az RMDSZ-t nagyrészt elhagyták azok a politikusok, akik korábban a belső ellenzéknek számítottak. Ezáltal az SZKT által megjelenített pluralizmus már nem képviseli az egész romániai magyarságot, csupán annak egy részét.

– Másrészt az Operatív Tanács fokozatos megerősödésével és az SZKT szerepének fokozatos csökkenésével, valamint az RMDSZ-nek 1995-től kezdődő pártszerű működésével az önkormányzati modell többnyire csak papíron létezett, a gyakorlatban nem érvényesült. A belső parlament – azaz a döntéshozó testület – szerepét betölteni hivatott SZKT megújítása egy olyan pillanatban, amikor a főbb döntéseket más testületek hozzák, valójában értelmetlennek tűnik.

– Harmadrészt az alapszabályzatban elfogadott, a belső választásokra vonatkozó rendelkezések szerint a választásokon csak az RMDSZ-tagok vehetnek részt. Ezáltal a belső választások egy párt testületének a párttagok általi megválasztását jelentették, és semmi esetre sem egy teljes közösséget képviselő érdekvédelmi szervezet valamely testületének az egész közösség általi megválasztását.

Következtetések

A fentiek összefoglalásaként következzen néhány megállapítás.

1. Ami az Operatív Tanácsnak az alapszabályzat szerinti megerősödését illeti, a folyamat nagyon jól megfigyelhető a brassói és a szatmárnémeti kongresszus között eltelt időszakban. Három síkon is nyomon követhető az OT megerősödése: egyrészt hatásköreinek fokozatos kibővítésében, azáltal, hogy az RMDSZ más vezető testületeinek kompetenciáit az OT hatáskörébe sorolták be, továbbá az összehívásához szükséges feltételek enyhítése – azt is mondhatni, hogy megszüntetése –, végül pedig azoknak az ellenőrző mechanizmusoknak az eltörlése, amelyek a SZOT korlátlan döntéshozói működését voltak hivatottak korlátozni. A dolgozathoz csatolt táblázatban összefoglalom az RMDSZ 1993-2005 közötti alapszabályzatain végrehajtott módosításokat, amelyek az Operatív Tanács megerősödését segítették elő.

2. A gyakorlati működés tekintetében az 1995-ös kongresszus, de főként az 1996-os választásokat követő időszak az, amikor az Operatív Tanács egyre inkább az RMDSZ stratégiai kérdéseivel kezdett foglalkozni. Ez a szövetségi „miniparlament” rovására történt, hiszen az OT megerősödésével csökkent az SZKT súlya. Ez két dologban követhető nyomon: az OT és az SZKT által tárgyalt kérdések politikai súlyának összehasonlításában, amelyből kitűnik, hogy az SZKT szinte folyamatosan az OT után határozott a lényeges kérdésekben, mintegy utólag legitimálva azokat. A másik dolog, ami által észlelhető az SZKT tévesztése, hogy 1999 után az OT többet ülésezett, mint az SZKT.

Az évek során nyilvánvalóvá vált: az SZKT gyakorlatilag egy elfásult testületté alakult át, amely nem volt képes hatékonyan fellépni az OT alapszabályzat-ellenes tevékenységével szemben, majd az alapszabályzatnak az OT javára történő módosítása után nem volt képes érdembeli vitát folytatva betölteni még az ellenőrző szerepet sem. Ehhez nagymértékben hozzájárult, hogy a belső választások elodázása konzerválta a brassói kongresszuson kialakult SZKT-összetételt, ami lehetőséget teremtett egy belső klientúra kialakulásának. Az SZKT működését véleményem szerint nem is annyira a politikai kérdések súlya, hanem az RMDSZ országos pozícióiból adódó esetleges személyes előnyök határozták meg. Ahhoz, hogy az SZKT visszanyerje az RMDSZ-en belüli szerepét, a belső választásokat meg kellett volna tartani még mielőtt a szervezet belüli pluralizmus látszat-pluralizmussá nem alakult, és mielőtt a fontosabb testületekbe az RMDSZ-csúcsvezetés emberei kerültek. A 2003-ban megtartott belső választásokról több ok miatt sem mondható el, hogy egy plurális, a romániai magyar társadalom minden rétegét képviselő SZKT létrejöttét eredményezte.

3. Végezetül szeretném szemléltetni, hogy személy szerint kik voltak, akik az 1993-as kongresszuson történt létrehozásától az Operatív Tanács tagjaként tevékenykedtek.⁵⁰

A táblázatot megvizsgálva láthatjuk, hogy két ember mindvégig jelen volt az OT-ban: Markó Béla és Takács Csaba. Mellettük fontos szerepet töltek be a Tanács működésében: Verestóy Attila (1997-től), Kelemen Attila (1999-től), Kelemen Hunor (1999-től), Frunda György (2001-től), egy rövid időszakban pedig Borbély László (2002–2003). Tulajdonképpen kijelenthető, hogy a felsorolt személyek azok, akik az RMDSZ-csúcsvezetést alkotják, és a Szövetség legfőbb politikai döntéseit meghozzák.

Kongresszus	Operatív Tanács tagjai*
1993–1994	Markó Béla, Takács Csaba, Dézsi Zoltán, Csávossy György, Vida Gyula, Szabó Károly, Bodó Barna, Tökés László
1995	Markó Béla, Takács Csaba, Dézsi Zoltán, Csávossy György, Tokay György, Verestóy Attila, Bodó Barna, Tökés László
1996	Markó Béla, Takács Csaba, Dézsi Zoltán, Csávossy György, Vida Gyula, Szabó Károly, Kötő József, Tökés László
1997-1999	Markó Béla, Takács Csaba, Dézsi Zoltán, Csávossy György, Verestóy Attila, Varga Attila, Kötő József, Tökés László, Demeter János
1999-2000	Markó Béla, Takács Csaba, Dézsi Zoltán, Kelemen Hunor, Verestóy Attila, Kelemen Attila, Péter Pál, Tökés László, Demeter János
2001	Markó Béla, Takács Csaba, Frunda György, Kelemen Hunor, Verestóy Attila, Kelemen Attila, Péter Pál, Tökés László, Demeter János
2002	Markó Béla, Takács Csaba, Frunda György, Kelemen Hunor, Verestóy Attila, Kelemen Attila, Borbély László, Tökés László, Demeter János
2003	Markó Béla, Takács Csaba, Frunda György, Kelemen Hunor, Verestóy Attila, Kelemen Attila, Borbély László, Demeter János, Puskás Bálint, Kiss Sándor, Ilyés Gyula
2003-2005	Markó Béla, Takács Csaba, Frunda György, Kelemen Hunor, Verestóy Attila, Kelemen Attila, Nagy Zsolt, Demeter János, Puskás Bálint, Kiss Sándor, Ilyés Gyula

* Az előző időszakhoz képest új tagok nevei dőlt betűvel szerepelnek a szövegben.

¹ A tanulmányban a Szövetségi Operatív Tanács mellett használom még az Operatív Tanács megnevezést, illetve e kettő rövidítéseit: SZOT és OT.

² A Szövetség megnevezést az RMDSZ megnevezés szinonimájaként használom.

³ Az elnök hatáskörei közé tartozott javaslatot tenni az SZKT-nak az ügyvezető elnök személyére vonatkozóan, valamint részt vehetett az SZKT ülésein, tanácskozási és indítványozási joggal.

⁴ Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999/2, 94.

⁵ Borbély Zsolt Attila – Szentimrei Krisztina: *Erdélyi Magyar Politikatörténet 1989–2003*. Budapest, 2003, LKD Bt. Kiadó, 41

⁶ Az RMDSZ alapszabályzata, 1993. In: Bodó Barna – Somai József (szerk.): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség III. Kongresszusa*. Kolozsvár, 1995, Ügyvezető Elnökség, 182.

⁷ u.o.

⁸ Ezt az alakuló ülésen tárgyalta az OT és nem tartotta magát illetékesnek a kérdésben. Forrás: *RMDSZ Tájékoztató*, 1994. március 10., csütörtök II. évfolyam, 238. szám

⁹ A fontosabb OT által megtárgyalt témák összefoglalásban forrásként az *RMDSZ Tájékoztató* 238. és 311. számait, valamint az *RMDSZ Közlöny* 13. és 14. számait használtam fel.

¹⁰ Bakk Miklós: Az RMDSZ, mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. In: *Pro Minoritate*, 1996/ősz, 22–24.

¹¹ Bakk Miklós: i.m., 24.

¹² A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapszabályzata, 1995. In: Kós Anna (szerk.): *Romániai Magyar Demokrata Szövetség. Dokumentumok 4*, Kolozsvár, 1995, Ügyvezető Elnökség; 41.

- ¹³ Bakk Miklós: Az Operatív Tanács nyolc év alatt az RMDSZ legfontosabb politikai döntéshozó testületévé vált, *Krónika* 2001. január 20–21.
- ¹⁴ Toró T. Tibor: Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselő felé?, In: Bakk M. – Székely I. – Toró T. T. (szerk.): *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Csíkszereda, 1999, Pro-Print Könyvkiadó, 148–149.
- ¹⁵ Az Operatív Tanács közleménye, Marosvásárhely, 1995. július 17. In: *RMDSZ Közlöny*, 17. szám, 1995. augusztus.
- ¹⁶ SZKT-nyilatkozat, 1996. január 14., Székelyudvarhely In: Mátó-Székely Zsolt (szerk.): *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999*. Kolozsvár, 2000, RMDSZ Ügyvezető Elnökség, 216–217.
- ¹⁷ Ezen az SZKT-n egyrészt Tökés László kifogásolta Borbély László képviselőnek a Szövetségi Elnöki Hivatallal, kampánystábbal és a román politikai pártokkal való kapcsolattartásért felelős személylé történő kinevezését, másrészt pedig Szöcs Géának a Hungária Alapítvány ellenőrző bizottságába való jelölése körül és ezzel kapcsolatos pénzügyi kérdésekben alakult ki vitás helyzet. Mindkét esetben személyeskedésekkel tarkított vita jellemezte az ülést, amely során komoly belső ellentétek kerültek felszínre. Forrás: Az SZKT 1996. március 9–10-i, csíkszeredai ülésének jegyzőkönyve. JEA Körtörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár
- ¹⁸ Lásd az *Adevărul*, *Ziua*, *Cotidianul*, *Evenimentul Zilei* 1996. március 11-i számaikat.
- ¹⁹ Az Operatív Tanács közleménye, Marosvásárhely, 1996. március 21. In: *RMDSZ Tájékoztató*, 1996. március 22., péntek IV. évfolyam, 745. szám.
- ²⁰ Mind az öt személy az Operatív Tanácsnak is tagja volt.
- ²¹ Az Operatív Tanács közleménye, Marosvásárhely, 1996. november 8. In: *RMDSZ Tájékoztató*, 1996. november 11., hétfő IV. évfolyam, 906. szám.
- ²² *RMDSZ Tájékoztató*, 1996. november 20., szerda IV. évfolyam, 913. szám.
- ²³ *RMDSZ Tájékoztató*, 1996. november 22., péntek IV. évfolyam, 915. szám.
- ²⁴ *RMDSZ Tájékoztató*, 1996. november 26., kedd IV. évfolyam, 917. szám.
- ²⁵ A *Szabadság* 1996. november 20-i száma: Markó Béla az SZKT által elfogadott dokumentumokkal legitímálta a tárgyalásoknak az OT és az RMDSZ vezetése általi megkezdését.
- ²⁶ Borbély Zsolt Attila – Szentimrei Krisztina: i.m., 61.
- ²⁷ Az említett 1996. január 14-i SZKT-határozat nem tartalmaz olyan rendelkezést, amelyet úgy lehetne értelmezni, hogy a szövetségi képviselők az Operatív Tanácsot bízzák meg az esetleges kormánykoalíciós tárgyalások lefolytatásával.
- ²⁸ *RMDSZ Tájékoztató*, 1996. október 31., csütörtök IV. évfolyam, 899. szám.
- ²⁹ Tekintettel arra, hogy a parlamenti választások november 3-án zajlottak, és az eredményeket pár napon belül ismertek voltak, valamint arra, hogy Markó Béla szövetségi elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök november 20-án ült le tárgyalni a kormánykoalíció létrehozásáról Ion Diaconescu parasztpárti elnökkel és Victor Ciorbea miniszterelnök-jelölttel, indokolatlan lenne azt állítani, hogy annyira rövid volt a két időpont között eltelt idő, hogy nem lett volna elég az SZKT összehívására. Annál is inkább, mivel a szeptember 6-án megtartott rendkívüli SZKT-t augusztus 30-án, a november 28.-i rendkívüli SZKT-t pedig november 26-án hívták össze. Az előbbin 77%-os, az utóbbin 68%-os részvétel volt, ami jelzi, hogy igenis rövid idő alatt is viszonylag nagy számban mozgósíthatók voltak a szövetségi képviselők.
- ³⁰ Borbély Zsolt Attila – Szentimrei Krisztina: i.m., 62.
- ³¹ *RMDSZ Tájékoztató*, 1997. február 10. hétfő V. évfolyam, 963. szám
- ³² Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996–2000), In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Temesvár-Kolozsvár, 2001, Szórvány Alapítvány – Polis Könyvkiadó, 33–34.

³³ Az RMDSZ programjait, célkitűzéseit és azok megvalósulását egy korábbi tanulmányomban vizsgáltam. lásd Márton János: A romániai magyar társadalom sajátos kérdései az RMDSZ 1996–2002 közötti programjaiban és politikájában. In: *Magyar Kisebbség*, 2003/4. szám és 2004/1–2. szám

³⁴ Az egyesületek jelenléti kimutatásai az SZKT által a kongresszusokra készített beszámolóokban szerepelnek.

³⁵ „Határozatokat hoz a Szövetség működésére és szervezésére vonatkozó olyan kérdésekben, amelyek nem igényelnek alapszabályzat- vagy programmódosítást” Forrás: Az RMDSZ alapszabályzata. 1997. október 3–4. In: *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-2000 (CD-ROM)*. Kolozsvár, 2000, RMDSZ Ügyvezető Elnökség

³⁶ „Elvi állásfoglalásokat bocsát ki a romániai magyar nemzeti közösséggel kapcsolatos alapvető kérdésekről.” Forrás: u. a.

³⁷ Ez akár egyértelműnek is tekinthető azok után, hogy az OT ezt már a gyakorlati politikában egy éve saját feladatának tekintette.

³⁸ Az 1996-os kormányba lépés körülményeinek ismeretében ennek a pontnak igazán nagy jelentősége véleményem szerint nincs. Annál is inkább, mivel az 1998. szeptemberi SZKT-határozatot, amely a kormányból való kilépésre vonatkozott, az Operatív Tanács határozata nyomán összehívott rendkívüli SZKT érvénytelenítette, ami jelzi, hogy SZKT befolyásolhatóságát az OT által.

³⁹ Forrás: Az RMDSZ Operatív Tanácsának ülései. In: *Kongresszusi beszámolók. RMDSZ 6. kongresszus, Csíkszereda, 1999. május 15–16.* Kolozsvár, 1996, RMDSZ Ügyvezető Elnökség, 23–27.

⁴⁰ Az SZKT által elfogadott határozatok és állásfoglalások listáját, valamint az SZKT-ülések napirendjét és az SZKT beszámolóját lásd: Beszámoló a Szövetségi Képviselők Tanácsának tevékenységéről 1997–1999 között In: *Kongresszusi beszámolók. RMDSZ 6. kongresszus, Csíkszereda. 1999. május 15–16.* Kolozsvár, 1996, RMDSZ Ügyvezető Elnökség, 8–14.

⁴¹ Az RMDSZ alapszabályzata. 1999. május 15–16. In: *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-2000 (CDROM)*. Kolozsvár, 2000, RMDSZ Ügyvezető Elnökség.

⁴² u.o.

⁴³ u.o.

⁴⁴ Forrás: Tájékoztató a Szövetségi Operatív Tanács üléseiről In: *Kongresszustól kongresszusig. Beszámolók a Romániai Magyar Demokrata Szövetség VII. kongresszusára.* Kolozsvár, 2003, RMDSZ Ügyvezető Elnökség, 105–110.

⁴⁵ i. m. 15–23.

⁴⁶ Az más kérdés, hogy Tőkés László megnyilvánulásai gyakran vitatható nyilatkozatokba csaptak át, és időnként túlzott méreteket öltöttek. De maga az a tény, hogy a kongresszus megfosztotta tisztségétől az RMDSZ ellenzékének a vezető személyiségét, jelzi a Szövetségen belüli demokráciadeficitet is.

⁴⁷ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapszabályzata, 2003. Forrás: [w.w.w.rmdsz.ro](http://www.rmdsz.ro)

⁴⁸ Nem csupán arról van szó, hogy az alapszabályzat szerint az SZKT tagjainak viszonylag alacsony hányada is elégséges az OT határozatainak utólagos legitimálásához, hanem arról is, hogy az 1993-as kongresszus óta a belső választásokat állandóan elhalasztó testület ellenvetések nélkül hagyta jóvá ezeket a döntéseket, és az igazán lényeges stratégiai kérdésekben már rég nem zajlottak érdembeli viták az SZKT-ban.

⁴⁹ Az Operatív Tanács és az SZKT tevékenységének ismertetésében forrásként az RMDSZ Tájékoztató 2003-2005 között megjelent számai szolgáltak.

⁵⁰ Az OT összetételét az egyes időszakokra vonatkozóan elsősorban az ülésekről készült jelentések alapján, az *RMDSZ Tájékoztató* felhasznált számai alapján és az egyes RMDSZ kiadványokban szereplő adatok alapján állítottam össze.

Kongresszus	Az OT tagjai	Az OT hatáskörei	Az OT működése	A működést korlátozó feltételek
1993 Brassó	7 tag: szövetségi elnök, ügyvezető elnök, SZKT elnöke, SZET elnöke, az RMDSZ képviselőházi és szenátusi frakcióinak vezetői, a politikai ügyvezető alelnök	a) operatív politikai döntések meghozatala különleges helyzetekben; b) az SZKT összehívása; c) a SZET összehívása; d) kötelezően végrehajtható utasítások kiadása az Ügyvezető Elnökség vagy annak bármely tagja számára; e) az Ügyvezető Elnökség Operatív Tanácsban részt nem vevő tagjainak más személyekkel való helyettesítése.	Az Operatív Tanács különleges helyzetekben működik (az alapszabályzat felsorolja a különlegesnek számító helyzeteket)	Az Operatív Tanácsot a szövetségi elnök és az ügyvezető elnök együtt hívják össze. Az Operatív Tanács döntéseit legalább öten kell megszavazzák.
1995 Marosvásárhely	8 tag: szövetségi elnök, ügyvezető elnök, SZKT elnöke, SZET elnöke, az RMDSZ képviselőházi és szenátusi frakcióinak elnökei, a politikai ügyvezető alelnök; tiszteletbeli elnök	a) az SZKT által rá átruházott jogkörök; b) a szövetségi elnök jogai; c) az Ügyvezető Elnökség jogai.	Ha az SZKT az alapszabályzatban rögzített jogkörét akadályoztatás miatt nem tudja teljesíteni, a szövetségi elnök jogosult a különleges helyzet kihirdetésére és az Operatív Tanács összehívására (az alapszabályzat felsorolja a különlegesnek számító helyzeteket).	A Szövetségi Felügyelő Bizottság működése különleges helyzet idején sem korlátozható. Az OT által alkalmazott intézkedések szabályszerűségét az SZKT az akadályoztatás megszűnése utáni első ülésén felülvizsgálja és dönt ezekről. A döntés meghozatalához a képviselők <i>kétharmadának</i> a szavazatára van szükség.
1997 Kolozsvár	9 tag: szövetségi elnök, ügyvezető elnök, SZKT elnöke, SZET elnöke, a Szövetség szenátusi és képviselőházi frakcióinak elnökei, tiszteletbeli elnök, OÖT elnöke, és	Az Operatív Tanács gyakorolja az SZKT valamint a SZET hatáskörének a) pontját. A miniszteri és államtitkári rangú tisztségek esetében a jelöltek személyéről az Ügyvezető Elnökség előterjesztése alapján az Operatív	Ha az SZKT az alapszabályzatban rögzített jogkörét akadályoztatás miatt nem tudja teljesíteni, a szövetségi elnök jogosult a különleges helyzet kihirdetésére és az Operatív Tanács összehívására, (az	Az Operatív Tanács a Szövetség ellenőrző testületeinek jogszerű működését nem korlátozhatja. Az SZKT a különleges helyzet kihirdetésének indokoltságát az akadályoztatásának megszűnése utáni első ülésén felülvizsgálja és

	az ügyvezető elnök helyettese.	Tanács dönt. Kormányzati szerepet vállaló tisztségviselő visszahívásáról az Ügyvezető Elnökség indoklása alapján az Operatív Tanács dönt.	alapszabályzat felsorolja a különlegesnek számító helyzeteket).	dönt az alkalmazott intézkedések szabályszerűségéről. A fenti döntéshez a jelenlevők többségi szavazata szükséges.
1999 Csíkszereda	9 tag. szövetségi elnök, ügyvezető elnök, SZKT elnöke, SZET elnöke, a Szövetség szenátusi és képviselőházi frakciónak elnökei, tiszteletbeli elnök, OÖT elnöke, valamint az ügyvezető elnök helyettese.	Az Operatív Tanács gyakorolja az SZKT valamint a SZET hatáskörének a) pontját. A miniszteri és államtitkári rangú tisztségek esetében a jelöltek személynéről az Ügyvezető Elnökség előterjesztése alapján az Operatív Tanács dönt. Kormányzati szerepet vállaló tisztségviselő visszahívásáról az Ügyvezető Elnökség indoklása alapján az Operatív Tanács dönt.	A Szövetségi Operatív Tanács szükség szerint ülésezik. A SZOT összehívása kötelező, ha azt legalább három tagja kezdeményezi.	Az Operatív Tanács a Szövetség ellenőrző testületeinek jogszerű működését nem korlátozhatja. A SZOT határozatainak meghozatala érdekében kötelező a területi elnökökkel való előzetes konzultálás . A szövetségi elnök kötelezően beszámol az SZKT-nak az SZOT tevékenységéről. Az SZKT a beszámoló alapján dönt arról, hogy jóváhagyja-e vagy érvényteleníti az SZOT határozatait.
2003 Szatmárnémeti	11 tag. szövetségi elnök, ügyvezető elnök, SZKT elnöke, SZET elnöke, a Szövetség szenátusi és képviselőházi frakciónak elnökei, OÖT elnöke, az ügyvezető elnök helyettese, 2 SZKT AB alelnök, valamint egy területi elnök.	Az Operatív Tanács gyakorolja az SZKT valamint a SZET hatáskörének a) pontját. A miniszteri és államtitkári rangú tisztségek esetében a jelöltek személyéről az Ügyvezető Elnökség előterjesztése alapján az Operatív Tanács dönt. Kormányzati szerepet vállaló tisztségviselő visszahívásáról az Ügyvezető Elnökség indoklása alapján az Operatív Tanács dönt.	A Szövetségi Operatív Tanács szükség szerint ülésezik. A SZOT összehívása kötelező, ha azt legalább három tagja kezdeményezi.	Az Operatív Tanács a Szövetség ellenőrző testületeinek jogszerű működését nem korlátozhatja. A SZOT határozatainak meghozatala érdekében, szükség esetén , előzetesen konzultálni kell a területi elnökökkel. A szövetségi elnök kötelezően beszámol az SZKT-nak az SZOT tevékenységéről. Az SZKT a beszámoló alapján dönt arról, hogy jóváhagyja-e vagy érvényteleníti az SZOT határozatait.

Ferencz Csaba

Székely Nemzeti Tanács – a pluralizmus esélyei

„A tett halála az okoskodás”
Madách Imre

A romániai magyar társadalom képviseleti színterein 2003-ban jelentős változás állt be. A demokrácia elengedhetetlen velejárója, a közképviselet „belső” ideológiai és társadalmi pluralizmusának feszítő ereje új struktúrák – szervezetek és testületek – létrejöttét kényszerítette ki. Elemzésemben az előzmények rövid felvázolását követően azt vizsgálom: milyen okok vezettek e többsikű pluralizálódáshoz, milyen változások következtek be a (köz)képviseleti elitek differenciálódása révén, illetve ezek a mozgások milyen hatással voltak a „befogadó” közegre.

Megközelítési szempontok

Előjáróban egy alapvető, az elemzés előkészítésében preferált megközelítési szempontot rögzítek. Kiindulópontnak tekintem a csíkszeredai KAM-csoport által egy évtizede rögzített szempontot, miszerint a Romániai Magyar Társadalom (RMT), s azon belül a Székelyföldi Magyar Társadalom (SZMT) társadalomként működik. „Olyan társadalomként, amelynek nincsenek fizikai, jogi, adminisztratív határai, de működési módja kitermelte a társadalomként való működéshez szükséges struktúrákat.” (Változás és/vagy stabilitás, megjelent a *Változásban?* című, Elemzések a romániai magyar társadalomról alcímű kötetben – Pro-Print, Csíkszereda 1995).

Észre kell venni, hogy az RMT törekvései egészének képviseletére létrehozott érdekvédelmi szervezet, mint intézmény, hosszú távon aligha töltheti be az eredetileg felvállalt szerepet. A kilencvenes évek során, a hazai politikai és közéleti viszonyok között jelentkező egységes fellépés jogos kényszere ugyanis – épp a komplex társadalmi struktúra léte miatt – magában hordozta e „megoldás” kudarcát is. Ez tíz évvel ezelőtt aligha látszott ilyen világosan, ám az álta-

lában érzelmi/ideologikus térben meghatározott identitáselemek és a társadalmi tagozódás által megkövetelt „válaszok” között húzódó szakadékot illetően már akkor érzékelhetők voltak a meg nem felelések. Az előbb említett tanulmányban a szerzők így fogalmaznak: „Az intenzív tagolódási folyamat és a felszínen mutatkozó egységesülés együttes jelenléte elsősorban azzal van összefüggésben, hogy a romániai magyar elit 1989 előtti és 1989 utáni intézményesítési törekvései nem a ténylegesen létező társadalmi tagolódást követték, hanem igyekeztek mindenáron átfogó, egyetlen egységes pillért teremteni. Az elit országos jellegű közéleti, politikai, kulturális, szakmai szervezeteket hozott létre, és ezeket állította a figyelem középpontjába. Ez a törekvés nincsen összhangban a ténylegesen létező regionális, felekezeti, szakmai érdekcsoportok szerinti, világnézeti érdekekkel, beállítódásokkal és mentális hagyománnyal. Innen ered többek között az országos jellegű szervezetek hatástalansága.”

Az idézett érvelésben felfedezhető az intézményileg egyszereplős politikai közélet zsákutcájának a gondolata, de hadd emlékeztessenek arra, hogy a szerzők ezt nem kizárólag az RMDSZ-re értették, a társadalmi tagolódás „kisebb pillérek kialakulása felé” mutató folyamatát a felhalmozott „nemzetiségi szimbolikus tőke” újraelosztásának kényszeréből vezették le. Értelmezésemben a szerzők egyrészt valamiféle távolságot látnak a valós társadalmi differenciálódás és az elitek „válaszai” között, másrészt arra hívják fel a figyelmet, hogy az elit „szimbolikus” retorikája lényegesen befolyásolja a „pillérek” fejlődését.

Az elmúlt másfél évtized társadalmi mozgásainak felületes szemléletéből is kihámozható: a politikai, de társadalmi értelemben is egységesítő elit és a differenciálódó társadalom közötti szakadék csak bővült, a „nemzetiségi szimbolikus tőke” társadalomformáló ereje pedig fokozatosan veszített hatékonyságából.

De hadd idézzem egy 1999. március-áprilisban kelt tanulmány idevágó passzusait (Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politikai és kisebbségi társadalom Romániában): „A romániai magyar közgondolkodás túlpolitizált és alulinformált. Túlzott mértékben a politikától várja a romániai magyar társadalom szükségleteinek megoldását, túl szegény azonban eszközökben, hogy saját magáról képet alkosson, és azzal konfrontálja a politikát. Ennek következménye azután, hogy a politikai elit függetlenedik a társadalomtól, amely magára marad. Az elit az önkörűség, az öngazolás útjára lép, a másik oldalon viszont nő a tájékozatlanság és a tanácstalanság. Mivel hiányoznak a közgondolkodás megfelelő, jól működő intézményes formái, a politikai elit egyfelől a doktriner megmerevedés veszélye, másfelől a teljes revízió, a hirtelen szemlélet- és csapatváltás kockázata fenyegeti. A társadalom e jelenséget, belső folyamatait nem érti, nem tudja követni, s ezért könnyen manipuláció áldozata lehet, vagy elfordul a politikától, mint ami mások ügye. A romániai magyar társadalomnak nincsenek politikai alternatívái.”

Út a hatalomig

Szócs Géza egykori RMDSZ-főtítkár, majd politikai alelnök kongresszusi kijelentése (II. Kongresszus, 1991. május 24-26., Marosvásárhely), miszerint a magyarság szervezete nem lehet hatalmi tényező Romániában, nem állta ki az idők próbáját. Brassóban, az 1993. január 15-17-én tartott III. Kongresszuson még egy belső önkormányzati modell szerinti szerkezeti és működési építményt képzelt el a politikai elit, amelyben a társadalmi önrendelkezés különböző formáinak megteremtése, mint politikai cél, a kolozsvári nyilatkozat szellemében fogant, ám az ország általános talpra állításának kudarcával a háttérben egyre inkább egy önmaga hatalmának átmentésére, a politikai túlélésre berendezkedő szűk politikai elit lett a hangadó. A Szövetségi Képviselők Tanácsának, illetve a platformok „súlytalanítása/súlytalanodása” a belső pluralizmus ellehetetlenedéséhez vezet, a döntési jogköröket egy rendkívül szűk csoport szerzi meg (Operatív Tanács). Ráadásul a politikai elit „szakosodásával” egy időben az értelmiségi elit kiábrándul és kivonul a politikából, társadalomformáló szerepéhez azonban nem talál megnyilvánulási, tere(ke)t. Hiába a százsámra alakuló civil szervezetek hálózata, szellemi és főként anyagi források hiányában nem tudott a társadalmi szerveződés igazi motorjává válni. Annál is inkább, mert működésük jobbra a kulturális szférára korlátozódott, tehát a szimbolikus térben mozgott. Természetesen az elit egzisztenciális kérdései is hangsúlyosan felmerültek.

Mindebből talán az a sommás következtetés vonható le, hogy a saját intézményrendszer, beleértve az önmagát kereső egyházat, aligha tudott megfelelni a rétegződő, strukturálódó, ugyanakkor tömegesen elszegényedő társadalom által támasztott követelményeknek. A felszínen működő egységesülés és a „mélyben” bekövetkező sokrétű rétegződés, diverzifikáció közötti ellentmondások feszítő erővel hatottak.

A román történelmi pártok 1996-os győzelme, az RMDSZ koalícióba lépése vízválasztónak bizonyult. Sokszor és sokan elemezték a – valójában – kudarcos kormányzás „eredményeit”. Az a tény, hogy az államhatalmi apparátusban „embereink” is pozícióhoz jutottak megnövelte az „ügyintézési mozgásteret”, az érvényesülés perspektíváit, ám ezt a hasznot csak egy nagyon szűk vállalkozói réteg tudta kihasználni, így a tartóssá váló kormányzás valójában a politika és a társadalom, sőt, a társadalmon belül húzódó törésvonalak széleseítését eredményezte. Szócs Géza keserűen költői megfogalmazásában: „Az RMDSZ [...] az erdélyi magyarság szabad akaratából létrehozott egypártrendszer megtestesülése, annak minden szörnyűséges következményével együtt” (Az RMDSZ faszadizmusáról és egyebekről hét tételben – Útközben, Pro-Print Csíkszereda, 1999).

Mindez természetesen nem csak vertikális, illetve ideológiai megközelítésben, hanem horizontálisan is egységesítette, egysíkúvá, működésképtelenné merevítette az alapvetően három kategóriába sorolható erdélyi magyar léthelyzet és a politikum viszonyát. Gondolok itt elsősorban a többségi helyzetben lévő tömbmagyar, jelesen a székelyföldi érdekek háttérbe szorulására, de a fronthelyzetben, a románsággal közel azonos tényezőként élő magyarság is magára hagyottan élte meg a kormányzás „előnyeit”. Nem éppen szerencsés megfogalmazás szerint a „szórványgondolkodás”, illetve a balkáni módszerek uralkodtak el.

Az autonómia-koncepció feladásának jelentős mozzanata az 1998 júliusában RMDSZ segédlettel is elfogadott, a Regionális fejlesztés Romániában című, 151. számú törvény, amelynek segítségével a történelmi-földrajzi, etnikai sajátosságokat figyelmen kívül hagyva olyan statisztikai régiók kialakítására került sor Romániában, amelyek még gazdaságfejlesztési szempontok szerint sem felelnek meg egy jövőbeni, integráció utáni regionális berendezkedésnek. Nem beszélve a többségében magyarok lakta Székelyföld helyzetéről, ahol az európai normáknak való megfelelésből fakadó látszattmegoldás miatt még inkább ellehetetlenült egy, az európai modellek szerint kialakítható területi autonómia gondolata. A nyolc statisztikai régió létrehozása egy időre levette napirendről az integrációs követelményként meghatározott regionalizáció kérdését. Akár emblematikus is lehet erre az időszakra, hogy az RMDSZ nem kevesebb, mint négy és fél év múlva „ismeri fel”, hogy a mesterségesen kialakított, a történelmi-földrajzi-etnikai sajátosságokat figyelmen kívül hagyó fejlesztési régiók előnytelenek a magyar közösség(ek) számára.

Betáplált egység-szükség

Aligha meglepő, hogy a társadalom nem tudott kritikusan reagálni a történetekre, hiszen valójában a meghatározó folyamatokon kívül rekedt. Még a szimbolikus térben is kezdett eltávolodni politikai elitjétől. Hogy mindez miért nem mutatkozott meg hangsúlyosan a 2000-es és 2004-es választások során? Elsősorban azért, mert kiválóan érvényesült a jól adagolt egység-szükség, s ez a kényszer a belső, majd külső ellenzéknek is megkötötte a kezét. Látszólag paradox módon, ám annál kifinomultabb taktikai érzékkel a szövetséget irányító csoport miközben fölfele, a hatalmi szereplőkkel azonosulva a nemzeti szimbolikus töke fokozatos feladását „valósítja meg”, lefele továbbra is az etnikai pártjelleget erősítve sikerül a szavazatok révén is – jelentős veszteséggel ugyan –, de megtartani pozícióit. Konkrétan: fölfele felrúgja, lefele táplálja az aszimmetrikus román-magyar viszonyt. S ami még fontosabb: mélyen, a reflexek szintjén rögzíti, hogy a szövetségen kívül nincsen, nem lehet közélet.

2000-ben a belső ellenzék is besétált ebbe a zsákutcába, hiszen a közös előválasztások még néhány évre konzerválták az egypártrendszeret. Az 1993-ban feladatul kapott és vállalt átfogó kataszteren alapuló belső választások kései karikatúrájaként értékelhető előválasztások valójában meghosszabbították a további hátrálást, mi több esélyt teremtettek arra, hogy az RMDSZ egy reformkommunista hatalom leghűségesebb csatlósává váljon. Az önkormányzati választásokon ugyan több független, illetve a belső ellenzékhez, a Reform Tömörüléshez tartozó polgármester, községi, városi és megyei tanácstag jut mandátumhoz elsősorban Székelyföldön (az önkormányzatok függőségi viszonya azonban később jobbra visszaterelte őket a „párt” holdudvarába, az „ellenállók” pedig elszigetelődtek), ám a parlamenti előválasztás néhány szabályt erősítő kivételtől eltekintve (lásd csíki területi szervezet) lényegi változást nem eredményez a parlamenti csoportok összetételében. Jellemét tekintve hasonlóan alakultak a 2004-es választások is. De erről később, bővebben.

A pluralizmus tehát ismételen „látványos vereséget szenvedett”.

Szükségeseknek éreztem a fenti szempontok megfogalmazását a székelyföldi társadalom társadalmi-közéleti állapotáról a Székely Nemzeti Tanács megjelenését megelőzően.

Kitörési pontok keresése

Mindezek meghatározzák a belső ellenzék stratégiáját, és gyakorlatilag új kitörési pontok keresésébe kényszerítik: a platformok szintjén a Reform Tömörülés az önnön felszámolásig tartó utat járja be, a képviselőházi frakcióban polgári szárny néven valamiféle ideológiai, valójában a monopolhelyzet megtörését célzó kvázi elkülönülés mutatkozik, némely fontosabb város önkormányzatában pedig (legjobb példa a sepsiszentgyörgyi városi tanács) polgári frakciók jönnek létre. Mindez továbbra is a politikai pluralizmus kísérleteit jelentik, az átfogó közéleti pluralizmus intézményrendszerének bár elméleti felvázolása várat magára.

Elemzésünk szempontjából a legjellemzőbb a Reform Tömörülés (RT) útja a Reform Mozgalmon (RM) át a Fórummozgalomig. Annál is inkább, mert illusztrálja mind a társadalom által is diktált egység-kényszerek, mind az ideológiai útkeresések, mint pedig a területi jellegzetességek erőteljes megjelenését és érvényesülését és jelzi a közéleti cselekvés pluralizálódási folyamatának megjelenését is. Amely végső soron elvezetett az autonómia-törekvések fellángolásához, a két nemzetstratégiai és közképviseleti testület megalakulásához.

Az RT kolozsvári kongresszusa, amellet, hogy a kulturális autonómiát és Székelyföld területi autonómiáját ismét a közbeszéd homlokterébe állította, olyan többségi döntést is hozott, amely már az egységbontás ódiúmanak vállala-

lását is előrevetítette. A soron következő RMDSZ-kongresszus bojkottját a Szász Jenő nevével fémjelzett székelyföldi küldöttek kényszerítették ki, ami jelzi, hogy nem csak ideológiai, hanem az RMT-en belüli területi jellegzetességek is megjelennek a politikai szintéren, az addig súlytalan székelyföldi erők – ugyan még csak egy platformon belül –, de érvényesíteni tudják akaratukat. Néhány hónappal később a platform Marosvásárhelyen kimondja önnön felszámolását, a helyébe lépő laza szerkezetű Reform Mozgalom lényegében megfogalmazza az RMDSZ-en kívüli, de a szövetségen belül „másképpen gondolkodó” politikai erők integrációjának, a „valódi”, a cselekvési egység megteremtésének szükségességét. A cselekvés módozataira azonban nem tud, nincs ereje konkrét stratégiákat megfogalmazni. (Egy zárójel erejéig hadd említsük meg a magyarországi kormányváltás „átgyűrűzésének” néhány következményét: tovább erősödik az RMDSZ pártosodása, balra tolódása, kirekesztő, megbélyegző jellege, de hatalma és nemzetközi befolyása, a román-magyar, Románia és Magyarország közötti viszony „rendezésében” vállalt szerepe is.)

A vízválasztóként értékelt, Szatmárnémetiben tartott VII. kongresszus, illetve a láncos templomban tartott, az egyházi közgyűlés keretén jóval túlmutató „ellenkongresszus” után (Tökés László tiszteletbeli elnök eltávolítása, a fórummozgalom zászlóbontása) az RMT tekintetében is új korszakot indított el. Az egységbontás billogát elkerülendő a kirekesztett közszereplők a megoldást egy olyan új nemzetstratégiai intézményrendszer létrehozása irányában keresték, amely az RMT önrendelkezését célként határozza meg. Nem véletlen, hogy a márciusi fórum, amelyen az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Kezdeményező Testületének (EMNT KT) alapjait is lerakják, minden dokumentuma ebben a szellemben fogalmazódik. „Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács az erdélyi magyar nemzeti közösség Önkormányzatának döntéshozó testülete, a belső önrendelkezés jogán, és Románia területi integritásának tiszteletben tartásával, a közösségi autonómia gyakorlására hivatott, mindazon demokratikus értékek és eszközök alkalmazásával, amelyek megfelelnek a demokratikus jogállam feltételeinek, az Európa Tanács előírásainak, az Európai Unió alapelveinek, autonóm közösségekre vonatkozó előírásainak és gyakorlatának. A Kezdeményező Testület feladata az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács megalakulásának előkészítése, a magyarok lakta településeken, székely székeken és más régiókban létrejövő kezdeményező bizottságok tevékenységének összehangolása, az erdélyi magyar nemzeti közösség önkormányzati státútumainak, a Romániai Magyar Nemzeti Közösség Személyi Elvű Autonómia-státútumának, a Sajátos Státusú Helyi Önkormányzatok Státútumának, illetve a Nemzeti Közösségek Regionális Autonómiája Státútumának nyilvános vitára bocsátása és véglegesítése, Székelyföld Autonómia-státútuma jóváhagyásának előkészítése és támogatása.” (Határozat az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Kezdeményező Testületének megalakításáról – Kolozsvár, 2003. március 14.).

Fórum mozgalom és nemzeti tanács(ok)

A 2003-as esztendő fórum mozgalma és az EMNT KT tevékenysége két, egymást kiegészítő építkezési folyamat kívánt lenni. Előbbi az RMT mozgósítása révén a cél ösztársadalmi elfogadottságát volt hivatott megteremteni, utóbbi egy olyan új informális intézményi keretet kívánt létrehozni, amely a politikai cselekvésen túlmutatva, attól függetlenül közképvisel, megfogalmazza az önrendelkezés formáit, az autonómiák megteremtésének eszközeit.

Az EMNT KT székelyudvarhelyi alakuló ülésén, majd a sepsiszentgyörgyi KT-ülésen (mindkettőt fórum követte) azonban már mutatkoztak a testületen belül szemléletben különbségek. Az adott politikai erőterben – az önszerveződés egyetlen járható útját hirdető szövetség csúcsvezetése mindent megtett a kezdeményező lejáratása, ellehetetlenítése, a közélet színtereinek további „egységben” tartása érdekében, ráadásul a KT tagjai és ügyvivői közül többen az RMDSZ színeiben politizáltak – nehéz volt megteremteni a konszenzuális előrelépés feltételeit. Általános megközelítésben a törésvonal ismét (akárcsak az RT-n belül) horizontálisan, a tömb és a nem tömb, a Székelyföld és nem Székelyföld képviselői között körvonalazódott. Míg előbbiek (a 31 tagú testület több mint fele) az EMNT minél hamarabbi megalakítását, az önrendelkezést kodifikáló jogi normák tervezetének sürgős véglegesítését és parlament elé terjesztését szorgalmazták, utóbbiak a politikai környezet bonyolult viszonyait a cselekvési kényszerek előterébe kívánták helyezni.

A már-már meddő vitának a Csapó I. József elképzelései mögé felsorakozó székelyföldi KT-tagok szervezkedése, a Gyergyócsomafalván júliusban megalakított Székely Nemzeti Tanács Kezdeményező Testülete (SZNT KT) szegett (időleges) határt. Az események ezután felgyorsultak. Az SZNT KT augusztus elején cselekvési tervet fogadott el, ennek értelmében október 12-én minden székelyföldi, többségében magyar lakta településen települési székelytanács alakulását szorgalmazták. Az elképzelés szerint az itt választott küldöttek egy hétre rá életre hívják a nyolc széki székely tanácsot (Gyergyó, Csík, Udvarhely, Maros, Kézdi, Orbai, Sepsi, Miklósvár-Bardocz), október 26-án pedig Sepsiszentgyörgyön megalakul a Székely Nemzeti Tanács, amelynek egyetlen célja Székelyföld területi autonómiája törvényes garanciájának megteremtése: *a területi autonómia közképviselése*. A legitimitációt a közvetlen demokrácia elve teremtette meg, a szervezők, elsősorban a KT-tagjai, de a fórum mozgalomban aktivizálódott helyi értelmiségiek is, emberről-emberre járva helyi kezdeményezőket toboroztak, akik egy előre meghatározott forgatókönyv alapján önállóan bonyolították le a települési székely tanács életre hívását. A rendelkezésre álló szűkös eszközök (saját infrastruktúra, anyagi eszközök hiánya), na meg az álta-

lános apátia ugyan nem tette lehetővé, hogy széleskörű falugyűlések, esetleg ünnepélyes összejövetelek tegyék emlékezetessé a megalakulás pillanatát, ennek ellenére Székelyföld-szerte mintegy másfélszáz településen jött létre a helyi tanács, választotta meg vezetőit és küldötteit a széki tanácsokba, illetve a Székely Nemzeti Tanácsban. Egy kivétel mégis akadt: Csíkszéken csupán a Csíkszeredai Székely Tanács alakult meg, a Csíkszéki Székely Tanács létrehozása elmaradt. A sepsiszentgyörgyi alakuló ülésen 220 küldött foglalt helyet, rendkívüli sajtóérdeklődés mellett az SZNT új korszakot nyitott az RMT és az SZMT életében. (Csapó I. József elnökké választása mellett egy 15 tagú állandó bizottság kapott felhatalmazást az operatív vezetésre.)

Az alakuló ülésen elfogadott dokumentumok mindenike az eredeti szándékot fogalmazta meg. Nevezetesen azt, hogy egy létező igény jogi kodifikációjával a társadalmi és politikai közgondolkodás homlokterébe kell helyezni a tömbmagyarság agyonhallgatott kérdését, Székelyföld területi autonómiáját. Mindez a pártpolitikai logikán túlmutató közéleti cselekvés eszközeivel, olyan informális, viszonylag széles társadalmi bázison nyugvó, korántsem klasszikus szervezeti struktúrákat követő intézményrendszer létrehozásával és működtetésével, amely – nem lévén jogi személyiséggel rendelkező szervezet – függetleníteni tudja magát mindennemű aktuálpolitikai kénysertől. Nem véletlen, hogy épp az RMDSZ vonta kétségbe legerősebb létjogosultságát, a csúcsvezetők első reakciói a „levitézlett” politikusok dacsövetségéről szóltak.

A testület munkadokumentumként a Csapó által, még 1995-ben kidolgozott státútum-tervezetet fogadta el, meghatározta szándékait, helyét a közéletben, viszonyát az alakulandó EMNT-vel, mi több egy kiáltványt is elfogadott, amely először fogalmazta meg azt, hogy Székelyföld területi autonómiájának törvény általi garantálása legyen Románia integrációs előfeltétele.

„A történelmi Székelyföld őshonos, ma is többségben élő magyar nemzetiségű lakóiként ragaszkodunk évszázados autonómia-hagyományainkhoz. A belső önrendelkezés útjára lépve a települések székely tanácsai révén kinyilvánítottuk ezt a jogot és akaratot, igényeltük a területi autonómia törvényerejű Státútum általi szavatolását.

Mi, a Székely Nemzeti Tanács közképvisellel felruházott küldöttei a Román Parlamenthez, az Európa Tanácshoz, az Európai Parlamenthez fordulunk azért, hogy vegyék figyelembe a területi autonómia iránti igényünket, amely megfelel az európai jogállamokban fellelhető gyakorlatnak, a nemzeti közösségek önazonosságát védő nemzetközi dokumentumok előírásainak.

Felkérjük Románia Parlamentjét, Románia Kormányát, minden hazai politikai erőt, a civil szféra képviselőit, valamint a hazai történelmi egyházakat, hogy mindannyiunk érdekében vegyék figyelembe és minden demokratikus eszközzel támogassák jogos igényünk kiteljesítését.

Felkérjük a magyar Országgyűlést, Magyarország Kormányát a magyar közélet összes szereplőjét, hogy minden erejével támogassa önkormányzási törekvésünket, magyar önazonosságunk megőrzésének és közösségünk szülőföldön való megmaradásának legfontosabb zálogát.

Felkérjük az Európai Unió államait, támogassák Székelyföld, a székely közösség autonómatörekvését, hassanak oda, hogy a törvényerejű Statútum által szavatolt székelyföldi területi autonómia legyen Románia egyik integrációs feltétele.

Székelyföldnek joga van arra, hogy az integrációs folyamatban elismerjék, mint önálló eurorégiót, polgárai pedig a teljes és tényleges jogegyenlőség birtokában válhassanak az egyesülő Európa polgáraivá.” (Kiáltvány a székelység önkormányzati törekvéseiről – Sepsiszentgyörgy, 2003. október 26.)

Statútumok: a közéleti cselekvés új dimenziói

A hazai politikum minden bizonnyal nem vette komolyan az SZNT megalakulását, a „nemzetbiztonsági kockázat” vizsgálata természetesen mozgósított néhány hivatalokat, mint például a Legfelsőbb Védelmi Tanácsot, de elítélő nyilatkozaton kívül az „elhallgatás”, az „amiről nem beszélünk, az nincs” taktikát választották. Talán ennek tudható be, hogy az integrációs előfeltételre is csak jóval később, egy budapesti nyilatkozat kapcsán figyeltek fel.

Ugyanakkor az SZNT-nek nem sikerült testületi jellegét megfelelő módon artikulálnia. Emiatt későbbi tevékenysége során minduntalan szembesülnie kellett és kell azzal, hogy a széles értelemben vett közvélemény az RMDSZ politikai alternatívájaként értelmezte, törekvéseit ekként ítélte meg.

Az SZNT színrelépését az EMNT KT nem székelyföldi tagjai sem fogadták osztatlan lelkesedéssel. Sőt, a Székelyföldön kívüli magyarság körében is értetlenséget váltott ki, és kialakulni látszott egy székely-magyar vita. Az SZNT KT előremenekülése ugyanakkor aktivizálta az EMNT szervezését is, amely kistérségi küldöttstruktúra kialakítása révén december 13-án Kolozsváron alakult meg. Az EMNT elnöke Tökés László református püspök, a nemzeti gondolkodás, ugyanakkor a (kényszerű) ellenzékiesség emblemikus figurája lett, a testület Állandó Bizottságában pedig, paritásos elv alapján a szórvány és s tömb képviselői kaptak helyet.

Az autonómatörekvések egységes képviselőének szándéka, az EMNT és az SZNT önálló, illetve együttes működése azonban rövid idő alatt a konceptuális különbözőségeket is felszínre hozta. Jellemző példa erre az a statútumvita, amely meglehetősen élesen megvilágította az autonómapártiak táborán belüli szemléleti különbségeket. Az SZNT munkadokumentuma egyfajta alter-

natívjaként egy szakértői csoport – tagjai többek között az EMNT egyik alelnöke, Toró T. Tibor RMDSZ-képviselő, Bakk Miklós politológus – három tervezetből álló csomagot hozott nyilvánosságra, amelyben egy kerettörvény mellett a területi autonómia is kodifikációs értelmezést nyert. Az SZNT azonban ragaszkodott ahhoz, hogy a terület által munkadokumentumként elfogadott Csapó-féle statútum legyen a kiindulópont. A szakmai vita valójában nem bontakozott ki, hiszen mind a Csapó-féle, mind a szakértői csoport területi autonómiára vonatkozó tervezete a széleskörű önrendelkezés, az ennek megfelelő hatáskörök meghatározását, illetve intézményes kereteinek megteremtését fogalmazta meg. (Ezt igazolja, hogy az SZNT által 2004. január 17-én elfogadott statútum a szakértői csoport néhány javaslatát is beemelte a tervezetbe.) Az SZNT ugyanakkor ragaszkodott ahhoz az alapelvhez, hogy egy közösség politikai berendezkedésének igényét csakis a közösség által megbízott közképviselő fogalmazhatja meg. Ebből következett, hogy sem a személyelvű autonómia statútumának, sem a kisebbségek jogállásáról szóló általános kerettörvény kidolgozása, illetve elfogadása nem az SZNT illetékessége.

A statútum-viták értelmezésében – bár a nyilvánosságban más hangsúlyok kaptak teret elsősorban – korántsem szakmai, a jogi kodifikáció tartalmi vonatkozásait érintették, a vita mögött valójában a közképviselői elv és gyakorlat különböző értelmezései álltak. A vita leginkább arról szólt: lehet-e, célszerű-e etnikai alapú, ráadásul csak Székelyföldre vonatkozó területi autonómiát követelni? Az ellenzők csakis egy általános hazai regionalizáció keretében képzeltek el megvalósíthatónak a terv kivitelezését, a román társadalom és politikum számára pedig azzal kívánták „elfogadhatóvá” tenni, hogy mellőzni kell az etnikai jelleget. Az SZNT e vitában is a két alapelvben hajthatatlan maradt, hiszen az ország regionális felosztásában egy Székelyföld területi autonómiájára „szakosodott” terület nem illetékes, tehát nem is kezdeményezheti, mint ahogy az etnikai jellegtől sem lehet eltekinteni, hiszen az autonómiára, az átruházott hatáskörökre elsősorban épp a nemzeti önazonosság megőrzése érdekében van szükség. Ez a megközelítés korántsem zárja ki azt, hogy a leendő autonóm területen élő más nemzetiségű közösségek megélhessék a teljes és tényleges jogegyenlőséget, vagyis azt, hogy a területi autonómia az illető régióban élő népcsoportok mindenike számára pozitív előrelépést jelentsen, a régió fejlődésének reális alapjait képezze.

Ugyanakkor a statútum-tervezet parlamenti útja is bizonyítja – 2004 tavaszán-nyarán csupán elvi okok miatt (a kezdeményezés nem összeegyeztethető az egységes nemzetállam kitételével, tehát alkotmányellenes) mindkét ház elutasította –, hogy a hazai politikai (köz)gondolkodás nem tudja befogadni az önrendelkezésen alapuló politikai berendezkedés gondolatát.

A politikai pluralizmus bukása

2004, a választási esztendő az autonómia retorikai elemeit helyezte a magyar közvélemény homlokterébe. Az RMDSZ választási kampányában, bár kényszerűségből, de sikerrel emelte be az autonómiát, de győzelmét korántsem ez alapozta meg (a Szövetség programja 1993 óta tartalmazza az önrendelkezést). Kevésbé igaz ez a helyhatósági választások tekintetében, hiszen ekkor az időközben megszerveződött politikai versenytárs, a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) jogi és adminisztratív ellehetetlenítése elegendő volt a sikerhez: néhány kivételtől eltekintve elsőprő többségben a Szövetség jelöltjei kerültek pozícióba. Az SZNT sajátos státusához ragaszkodva nem vett – nem is vehetett – részt a választásokon, tisztségviselőinek ellenzéki politikai szereplése azonban nem kedvezett a „politikamentes” közképviselési jelleg erősítésének. Ez hangsúlyosabban igaz a parlamenti választások vonatkozásában, ahol egy román párt színeiben indulni kényszerülő autonomisták (a helyhatósági választásokhoz hasonlóan megakadályozták az MPSZ részvételét) súlyos vereséget szenvedtek. A bejutási küszöb eléréseért küzdő RMDSZ taktikai érzékét dicséri, hogy a Szövetség központi választási jelszava az autonómia lett (választási programjának címe: Párbeszéd az autonómiáért). Az újabb kormányzati szerepvállalással együtt aztán az önrendelkezési törekvések ismét tartalmukat veszítették. (A később megalkotott kisebbségi törvénytervezet sem az autonómia, sem a demokrácia tekintetében nem hozott előrelépést.)

Merőben új, a romániai demokrácia általános állapotára is rávilágító kezdeményezés volt a helyi népszavazások szorgalmazása. Az SZNT már a státutum elutasítása után határozatban vetítette előre, hogy olyan helyi népszavazásokat kezdeményez, amelyeket a megyei, illetve helyi önkormányzatok írnak ki, és amelyek azt a kérdést teszik fel az illető adminisztratív egység lakói számára, hogy akarják-e a Székelyföld, mint autonóm közigazgatási egység szerves törvény általi létrehozását és kívánják-e, hogy a megye/község amelyben élnek ehhez a közigazgatási egységhez tartozzék. A két magyar többségű megyei tanács (Hargita, Kovászna) némi huzavona és politikai zavarodottság után jogi érvekre hivatkozva (helyi népszavazással nem lehet a közigazgatási egységek határait megváltoztatni) elutasította a népszavazás kiírását, és néhány kivételtől eltekintve ezt tették (egészen pontosan elhallgatták) az időközben megszólított községi/városi önkormányzatok is. Pedig a népszavazás korántsem a közigazgatási egységek határainak megváltoztatása, netán az ország területi átrendezésének kérdésében volt hivatott véleményt kérni, hanem valójában a területi autonómia iránti igény jogkövetkezményekkel járó kinyilvánításának eszköze kívánt lenni. A rendkívüli politikai kockázattal járó népszavazás támogatását az

RMDSZ ellenezte, s a sajátos hazai önkormányzatiság, az RMDSZ erősen etatista működésének újabb bizonyítékaként csupán egy tucat helyi tanács vállalta a népszavazás kiírására vonatkozó határozat megszavazását. Mindenik határozatot a prefektúra közigazgatási bíróságon támadta meg, sikerrel. Jellemző, hogy miközben a közigazgatási bíróság több esetben másodfokon is a határozat visszavonását rendelte el, az erre vonatkozó indoklást hivatalosan nem küldte el az érintettekhez.)

Összegzés

Kétségtelen: a nemzeti tanácsok megjelenése átértelmezte a hazai magyar közéleti struktúrát. De facto megszüntette az RMDSZ egyeduralmát, és többszereplős, többretegű intézményrendszer kiépülésének lehetőségét teremtette meg. Valójában nemcsak új, a nemzetstratégiai kérdésekben megnyilvánuló intézmények jöttek létre, hanem aktivizálták az RMDSZ monopóliumával szemben álló politikai erőket is. Bár a folyamat ismét a szimbolikus diskurzus szintjéről indult, az autonómia gondolati és később tartalmi megjelenítésének esélye a cselekvési pályákat is közelebb viheti az RMT valós szerkezetéhez, egyszersmind befolyásolva az értékek és érdekek mentén szerveződő, sokszínű közéleti struktúrák kialakulását. Ez nem csupán az időszakosan zsákutcába jutott politikai pluralizmus térhódítását vetíti előre, hanem olyan közéleti sokszínűség lehetőségét hordozza magában, amely a struktúrák szintjén is teret enged az általánosabb, a párt- és aktuálpolitikai kényszerektől mentes nemzetstratégiai célok és eszközök megfogalmazására és érvényesítésére.

Az SZNT színrelépésével ugyanakkor nőtt a székelyföldi magyarság közéleti súlya az erdélyi magyar közösségen belül, megteremtve annak a lehetőségét is, hogy a Székelyföld, mint autonóm státussal bíró közigazgatási terület egyfajta belső anyaországgá váljon.

Mindehhez természetesen elengedhetetlen, hogy az autonómiatörekvés társadalmi dimenziókat kapjon. Az elkövetkező néhány évben kiderül, hogy ebben a tekintetben milyen erőtartékok mentődtek át a kisközösségek szintjén (család, település), illetve, hogy az autonóm gondolkodás és cselekvés tartalékaik mennyire aktivizálhatók az adott gazdasági viszonyok közepette (helyi elitek szerepvállalása, a társadalmi rétegződés kihívásai stb.). Ugyanakkor a politikai elitek kompromisszumkészsége, illetve az SZNT kezdeményező ereje is döntően befolyásolja az RMT és azon belül az SZMT sorsát. E tekintetben természetesen nem kevesebb súllyal jelentkezik majd a térség geopolitikai helyzete, Románia integrációs útja, az anyaországi politikai és társadalmi viszonyok, a magyar-magyar és a román-magyar viszony alakulása.

Székely István Gergő

A romániai magyar szavazók választói magatartása

Bevezetés

Dolgozatom témája a romániai magyar szavazók választói magatartásának vizsgálata. Elsősorban arra törekszem, hogy túllépjek azon a konvencionális bölcsességen, amely szerint „a magyarok tömbben a Romániai Magyar Demokrata Szövetségre (a továbbiakban RMDSZ vagy Szövetség) szavaznak.” A vizsgált csoport különleges helyzetéből adódóan ez a kijelentés többé-kevésbé megállja a helyét, mégsem lehet egyenlőséjelet tenni a „romániai magyar” és az „RMDSZ szavazó” kategóriák közé. Egyrészt a Szövetség román szavazatokat is gyűjt, ennek a jelenségnek a vizsgálata azonban nem tartozik e dolgozat célkitűzései közé. Másrészt viszont ismeretes, hogy nem minden romániai magyar megy el szavazni, továbbá, ha el is megy, nem biztos, hogy az RMDSZ-re voksol, következésképp, még ha az imént megfogalmazott „hétköznapi” bölcsesség nem is cáfolható, minden bizonnyal adottak a lehetőségek egy árnyaltabb kép megrajzolására. Ami dolgozatom szempontjából a legérdekesebb, az pontosan a kivételek esete, nevezetesen, a távolmaradás vagy a különféle okokból előforduló átszavazás, illetve azok a tényezők, amelyek e viselkedések mögött meghúzódnak.

Már a legelején fontosnak tartom hangsúlyozni a vizsgált téma különleges mivoltát, ami egyszerre meghatározza az elemzéshez felhasznált elméleti és módszertani apparátus kiválasztását is. Az RMDSZ etnoregionalista párt, vagyis elsősorban a magyar kisebbség sajátos identitásának és ebből eredő érdekeinek a kifejezésére, elismertetésére és védelmezésére törekszik¹, szemben a román pártrendszer többi szereplőjével, amelyek elsődleges jellegzetessége a társadalmi-gazdasági-ideológiai bal-jobb dimenzió mentén elfoglalt pozíció. Ezért a választói bázis vizsgálatához olyan értelmezési keretre van szükség, amely egyaránt alapoz a választói magatartás elméleti megközelítéseire és az etnoregionalista pártok szakirodalmára. Dolgozatomban tehát a pártelmélet és a *pszephológia*² eszköztárát ötvözve keresek választ arra a kérdésre, hogy melyek

azok a tényezők, amelyek leginkább befolyásolják a romániai magyar szavazó döntését. Végső célom – amennyiben ez lehetséges – a távol maradó és az át-szavazó romániai magyar profiljának megrajzolása.

Abból a megfontolásból kiindulva, hogy az etnoregionalista pártok választási sikerességének legjobb mutatója az országos törvényhozó testületben elnyert mandátumok száma,³ dolgozatomban csak a parlamenti választások vonatkozásában elemzem a szavazók szándékait, a helyhatósági választásokra nem térek ki. Nem az RMDSZ aktuális választási sikerességét vizsgálom, hanem az individuális szavazók szándékát, tehát a részvételi arányok helyett a közvélemény-kutatásokban mért részvételi szándékot elemzem, a leadott szavazat helyett pedig a válaszadó által megjelölt pártpreferenciát.

Az elemzésnek alávetett empirikus adatokat a Nyílt Társadalomért Alapítvány megrendelésére készült *Barometrul Relațiilor Interetnice (Etnikai Viszonyok Barométere)* nyers adatbázisai szolgáltatták. Ezt a közvélemény-kutatást három egymást követő évben (2000-ben, 2001-ben és 2002-ben) végezték el, következésképp eredményeimet is csak erre az időszakra tekintem érvényesnek. Helyenként utalok a *Közvélemény-barométer (Barometrul de Opinie Publică)* felméréseiből származó eredményekre, ám ezek az adatok dolgozatom szempontjából – a magyar válaszadók kis száma miatt – gyengébb minőségű anyagot képeznek, ezért csak orientatív szándékkal folyamodom használatukhoz.

Kimondottan a romániai magyarság választói viselkedéséről szóló munkáról nincs tudomásom, következésképp ez a dolgozat egyfajta kísérlet e hiány pótlására, még ha elméleti relevanciája nem is lépi túl a választói magatartás szakirodalmából az etnoregionalista szavazás kontextusára levezethető hipotézisek előtesztelését.

Az etnoregionalista pártok

Az etnoregionalista mozgalmak újjáéledése az 1960-70-es években kezdődött el, amikor a politológusok már szinte konszenzusosan úgy vélekedtek, hogy e jelenségek eltűntek vagy irrelevánssá váltak.

A politikatudomány érdeklődését két jelenség hívta fel e mozgalmakra és pártokra: az európai integráció folyamata, amelynek során egyre inkább kitágult a szubnacionális kormányzati szintek hatásköre, valamint a demokratizálódás harmadik hulláma, amely lehetővé tette a latens partikuláris identitások politikai kifejeződését.⁴ Ma általánosan elfogadott tény, hogy a legtöbb nyugat-európai állam többetnikumú, következésképp mindegyikben lehetséges, hogy az etnikai identitások politikailag is kifejeződésre jussanak. A kommunizmus bukását követően Közép- és Kelet-Európa etnikailag heterogén országaiban is (újra)

megalakultak a kisebbségek pártjai és megnyílt a lehetőség a tudományos kutatások előtt. Az etnikai identitások újbóli kifejeződése egyben a nemzetállam elégtelen, mesterséges mivoltára figyelmeztet.⁵

E változások ellenére Ferdinand Müller-Rommel még 1998-ban is úgy vélekedett, hogy az etnoregionalista pártok szakirodalmi szegényes. A szerző a kutatások hiányát két tényezővel magyarázza: egyrészt a legtöbb kutató kis méretű és országos szinten mért alacsony szavazatarányai miatt nem tulajdonított túl nagy politikai jelentőséget e pártoknak. Másrészt a politikatudósokat az is visszatartotta a kutatástól, hogy az etnoregionalista pártokról sokkal nehezebb megbízható adatokhoz jutni, mint a nagy tömegpártokról.⁶

Derek Urwin az etnoregionalista konfliktusok tanulmányozásának három tag megközelítést sorolja fel:

1. A belső kolonializmus irányzata a nemzetközi gazdasági függőség elméletét próbálja alkalmazni az állam határain belül: az etnikai különbségek fennmaradását egy kulturális munkamegosztásnak tulajdonítja, amelyben az alsóbb osztályú csoportra sajátos etnikai identitástudat is jellemző.

2. A határtézis, amelynek értelmében az etnikai különbségek fenntartása markáns határok meglétét feltételezi, vagyis a területi demarkáció legalább olyan fontos, mint a viselkedésbeli különbségek.

3. Végül az etnoregionalista törekvéseknek a centrum és periféria dichotómiája mentén történő megragadása az etnikai változatosságot egy tágabb, földrajzi, gazdasági és döntéshozatali szempontokat is magába foglaló keretbe helyezi. Ez a megközelítés Rokkan törésvonal-elméletében gyökerezik.

Rokkan törésvonal-elméletének értelmében a pártok a nemzeti és ipari forradalmak termékei,⁷ de etnikai és regionalista pártok a közép-európai birodalmak összeomlásának következtében is létrejöttek az I. Világháborút követően, amikor jelentős nemzetrészek szakadtak le anyaországukról és kerültek más, kulturálisan különböző államok fennhatósága alá. Következésképp addig nem létező (vagy más állam kereteiben, fordított előjellel létező) konfliktusok kifejeződéseként olyan pártok jelentek meg, mint a németek érdekeit képviselő *Schleswigsche Partei/ Slesvigske Parti* (SP) Dániában, a *Südtiroler Volkspartei* (SVP) Olaszországban, vagy a magyar kisebbségek pártjai a Kárpát-medence országában. Más etnoregionalista pártok viszont a nemzeti forradalmak idején fellángoló centrum-periféria ellentétek továbbélését tükrözik változatlan államkeretek között.⁸

A nyugodt nemzetközi környezet és a régi törésvonalak relevanciájának csökkenése a '60-70-es években (ami a pártkötődéseknek az előző fejezetben tárgyalt fellazulásában nyilvánult meg), új identitásforrások előtérbe kerülésé-

nek kedvezett. Az etnoregionalista pártok igen sikeresnek bizonyultak a kulturális és regionális identitásforrások felélesztésében, mivel csak szunnyadó érzéseket kellett feleleveníteni. Ezek az érzések premodern törésvonalak termékei: a helyi, regionális kultúrák ellenállásában gyökereznek a nemzetépítő központ homogenizáló törekvéseivel szemben. Tehát az etnoregionalista pártok az osztálytörésvonalaknál jóval régebbi identításokra alapoznak. A vallási identitás ugyan még régebbi, de a legtöbb ország, ahol etnoregionalista mozgalmak létrejöttek, igen homogénnek mondható, következésképp a vallás nem hatott ellenségesen az etnoregionalista azonosulással szemben. Az Új Politika pártjainak megjelenése sem jelentett fenyegetést a feltörekvő etnoregionalista pártokra, ugyanis ezek a pártok képtelenek voltak kitölteni a hagyományos törésvonalak elhalványulása nyomán kialakult identitás-vákuumot.⁹ Ezzel szemben Románia vallásilag nem homogén ország, sőt, az ortodox egyház fenyegetést is jelent a kisebbségek identitására nézve. A román többség és a magyar kisebbség között ebben a tekintetben húzódó törésvonal rátevődik az etnikaira, ami tovább erősíti az identítások közti különbséget.

A megnövekedett érdeklődés ellenére még mindig nem létezik egységesen elfogadott értelmezési keret, definíció, de még terminológia sem e pártok tanulmányozására. A szakirodalom nagy része a premodern periódusok etnikai konfliktusainak újjáéledéséről beszél, valamint ezen érdekek tökéletlen vagy ideiglenes beépüléséről a pártrendszerekbe. A regionális és az etnikai pártok Klaus von Beyme kilenc pártcsaládot definiáló tipológiájában különálló kategóriát alkotnak. Ennek ellenére a kategória pontos meghatározása nem bizonyult könnyű feladatnak.¹⁰

Derek Urwin úgy vélekedik, hogy az etnoregionalis pártok tanulmányozásakor a fogalmi pontosság helyett egy eklektikusabb megközelítés gyümölcsözőbb lehet, mivel nincs egyetértés arra vonatkozóan, hogy ez a kategória mit is fed valójában. E pártoknak nincs túl sok közös vonásuk abban az értelemben, ahogyan a különböző országok kereszténydemokrata vagy szocialista pártjai hasonlítanak egymáshoz. Nincs olyan gazdasági politika vagy a társadalom struktúrájára vonatkozó elképzelés, olyan „Weltanschauung”, amelyet az etnoregionalista pártok többsége osztana.¹¹ A tömegpártoktól az államra vonatkozó követeléseik természete megkülönbözteti ezeket. Olyan területekkel és csoportokkal azonosulnak, amelyek nem esnek egybe az állam határaival és lakosságával, s követeléseiket is ezen az alapon fogalmazzák meg. Urwin tehát úgy véli, hogy az etnoregionalista pártok legfontosabb közös vonása a területi identitás.¹²

Derek Urwin a pártokat politikai és választási földrajzi szempontból három kategóriába sorolja:

- az *országos pártok* azok, amelyek az ország minden választókörzetében versengenek a mandátumokért,
- a *nem teljesen országos pártok* minden, vagy majdnem minden régióban állítanak néhány jelöltet,
- a „*kizárólagos*” *pártok* kizárólag bizonyos régiókban jelölnek.

Urwin továbbá megállapítja, hogy a nyugat-európai etnoregionalista pártok kétharmada részt vett országos választásokon, és a fennmaradó egyharmad is inkább nem teljesen országos választási aktivitást folytat, mintsem regionalizációt. A szerző nem tulajdonít nagy jelentőséget annak, hogy valamely párt azért szorítkozik „kizárólagos” stratégia követésére, mert a rendelkezésre álló forrásai ezt nem teszik lehetővé, vagy mert etnoregionalis szavazótábora van, hiszen etnikai és/vagy regionalista követeléseket támaszt.¹³

Connor az etnikai aspektusra helyezi a hangsúlyt és félrevezetőnek tartja a „regionális”, „periférikus” és „szubnacionális” terminusokat e pártok megjelenésére. Urwin szerint ez az érvelés csak akkor lenne elfogadható, ha kizárólag az etnonacionalizmust vizsgálnánk. Bizonyos esetekben azonban a régió nem különül el nyelviileg az ország többi részétől, mégis léteznek regionalista pártok, következésképpen a nyelvet nem lehet definíciós kritériumnak tekinteni.¹⁴

Lane és Ersson az etnikai pártokat olyan testületekként határozzák meg, amelyek azzal a céllal alakultak, hogy a képviselt csoport érdekeit védelmezzék.¹⁵ Bár a képviselt csoport alatt nyilvánvalóan a nemzeti kisebbséget értik, a szerzők ezt szó szerint nem írják le, ami a definíció értékét jelentősen csökkenti, hiszen így az nem tulajdonít az etnoregionalista pártoknak egyedülálló sajátosságokat, amelyek semmilyen más pártcsaládra ne lennének jellemzőek.

Müller-Rommel ezzel szemben egy meglehetősen szűk definíciót ajánl: az etnoregionalista pártokat a földrajzilag koncentrált periférikus kisebbségek arra irányuló erőfeszítései határozzák meg, hogy a fennálló rendet és olykor akár a nemzetállam demokratikus berendezkedését kétségbe vonják, kulturális identitásuk elismerését követelve. Nem tartoznak tehát ebbe a kategóriába a fasiszta nacionalizmust propagáló vagy a bevándorlók ellen fellépő pártok, sem azok a pártok, amelyek programjában a regionalista, autonomista vagy szeparatista törekvések másodlagos jelentőséget kapnak.¹⁶

Lieven De Winter az etnoregionalista pártok meghatározó sajátosságát abban látja, hogy a fennálló nemzeti hatalmi struktúra politikai átszervezését, az önkormányzás valamilyen formáját követelik. E követelés előtérbe helyezése az, ami tulajdonképpen megkülönbözteti az etnoregionalista pártok családját a többitől.¹⁷ A választási sikeresség érdekében az etnoregionalista pártoknak az önkormányzásra való törekvésen túl más (köz)politikai témákat is érinteniük kell, de az Új Politika témáihoz (posztmaterialista témák) való viszonyulásuk csak másodlagos jelentőséggel bír.¹⁸

A vizsgált pártcsalád változatosságát és az ebből fakadó definíciós nehézségeket szem előtt tartva Szász Alpár Zoltán az etnoregionalista pártok olyan meghatározását dolgozta ki, amely mind a pártság, mind az etnoregionalista jelleg tekintetében minimális.¹⁹ Szerinte nem számít a pártság feltételének az, hogy az illető szervezet bejusson a politikai képviselő testületeibe, elég, ha hajlandó részt venni a választásokon. Az etnoregionalista jelleg „valamely hozzárendelt²⁰ jellegzetességek definiálta kisebbségi csoport sajátos, hozzárendelt kulturális identitásának és ebből eredően sajátos érdekeinek – beleértve a csoport tagjai által lakott régió kiemelt fejlesztését is – a kifejezésére, elismertetésére meg védelmezésére irányuló elsődleges politikai törekvést” jelenti. Nem definíciós kritérium a csoport periférikus helyzete vagy egy adott térségbe való összpontosulása, valamint a szervezet hivatalos neve.²¹ Szász definíciója dolgozat szempontjából egyben pontot tesz a fentiekben bemutatott terminológiai vita végére is, a továbbiakban az *etnoregionalista párt* elnevezést használom.

A választási sikeresség

Lieven de Winter különbséget tesz az etnoregionalista pártok választási, hivatalserzési és (köz)politikai sikeressége között. A hivatalserzési sikeresség arra vonatkozik, hogy mennyire koalícióképes a párt, illetve hány miniszteri tárcát szerez. Ez viszont De Winter szerint inkább a nagy pártok azon hajlandóságától függ, hogy koalícióra lépjenek az etnoregionalista pártokkal, ami nagyobb eséllyel következik be, ha az utóbbi szervezetek nem támasztanak szélsőséges követeléseket. A (köz)politikai sikeresség az egységes állam restrukturálásának terén elért sikerekre vonatkozik (mennyire sikerült megvalósítani az autonómiát, a föderalizmust, illetve milyen jogokat sikerült kiharcolni a kisebbség számára). A (köz)politikai siker előfeltétele a választási sikeresség. A hivatalserzési és politikai sikeresség negatívan is visszahathat a párt népszerűségére, ugyanis a választók könnyűszerrel elfordulhatnak a párttól, ha a kormányzati szerepvállalás túlzott kompromisszumokkal jár az általa képviselt etnoregionális csoportra nézve. Továbbá ha a közpolitikák nem fizetődnek ki, a társadalmi bázis megvétózhat egy olyan stratégiát, amely látszólag csak a hivatalba kerülő pártelitnek kedvez.²² E dolgozat szempontjából a legnagyobb jelentőséggel az etnoregionalista pártok választási sikerének tényezői bírnak.

De Winter a siker külső és belső tényezőiről beszél. A külső tényezők közé tartozik a választási rendszer, az európai integráció és a következtében megvalósuló hatalom-átruházás (*devolúció*), a kritikus események²³ és a napirenden levő specifikus politikai témák, az országos vagy nemzetközi viszonylatban jelentkező demonstratív illetve sokszorozó hatás,²⁴ és az etnoregionális identitás.

Dolgozatom szempontjából az etnoregionális identitás érdemel kitüntetett figyelmet. Az etnikum és a vallás a kulturális különbözőség legnyilvánvalóbb indikátorai, ám Urwin arra figyelmeztet, hogy gyakran olyan kategorikus címkékként használják őket, amelyek nem fedik tökéletesen egy csoport tapasztalatainak komplexitását. Urwin szerint egy közös történelmi tapasztalattal rendelkező csoporthoz való tartozást a legjobban az etnicitás jelzi, és intuitívan meg lehet állapítani, hogy mely csoportok etnikaiak és melyek nem.²⁵

De Winter a kulturális különbözőség jobb indikátorának tekinti a hovatartozás érzését (az identitást), mint a nyelvet. Bizonyos területeken nagyon magas a régióval való azonosulás mértéke, míg az állammal kevesen azonosulnak.²⁶ Noha a nyelv a különbözőség legszembetűnőbb szimbóluma, és a nyelvvel kapcsolatos követelések általában központi jelentőségűek az etnopolitikában, bizonyos esetekben mégsem a nyelv differenciál, például Skóciában vagy Észak-Írországban. Az utóbbi esetben a vallásnak jut a meghatározó szerep.²⁷ Érdekes példa a *Svenska Folkpartiet* (finnországi *Svéd Néppárt*) esete: a politikai mobilizáció alapja ugyan a nyelv, de a svéd anyanyelvűek svédül beszélő (svéd anyanyelvű) finneknek vallják magukat, vagyis teljes mértékben azonosulnak a finn állammal. Következésképp az identitás és a nyelv fogalmai nem mindig felcserélhetőek,²⁸ bár a párt által képviselt identitást sok esetben megerősíti a társadalmi bázis nyelvi különbözősége.

Az identitás további forrása a régió relatív társadalmi-gazdasági státusa és a pénzbeli transferek iránya a régió és az ország többi része között. A legerősebb regionalista mozgalmak a fejlődő vagy az országos átlagnál fejlettebb régiókból származnak, amelyek képesek lennének önmaguk független fenntartására. Másrészt a gazdasági vagy kulturális alsóbbrendűség érzete is termékeny talaja lehet az etnoregionalista mozgalmaknak.²⁹

A választási sikeresség belső tényezőiként De Winter a pártvezetés jelentette erőforrást, a pártszervezet erejét, a politikai cselekvés Seiler által leírt stratégiáit, illetve a pártnak a médiában való jelenlétét, a társadalmi mozgalmakkal való kapcsolatát és a szavazókat sorolja fel. Részletesebben az utóbbira térek ki.

Szavazók

Az etnoregionalista pártok társadalmi bázisának két hagyományos felfogása létezik. Az első álláspont agrár-alapú szavazói bázist feltételezett, a másik pedig a társadalmi-gazdasági sajátosságok teljes spektrumát jelölte meg. Valójában igen kevés etnoregionalista párt rendelkezik jelentős agrártámogatottsággal, a ritka kivételek közé tartozik a *Bayernpartei*, a *Schleswigsche Partei/Slesvigsk Parti* és a *Südtiroler Volkspartei*.

Az etnoregionalista pártok a politikai mobilizáció két alapjára építhetnek:

- A terület: a regionális politika sine qua non-ja. A területileg nem koncentrált, szórványban élő csoportokat sokkal nehezebb mobilizálni, mint az illető etnikum által többen lakott területek népességét.
- A csoportidentitás: tudatossága és jelentősége időben változik. Empirikusan ma a csoportidentitás etnikai identitást jelent. Többetnikumú államokban a kisebbségek többszörös identitással rendelkeznek. Például Skóciában valaki vallhatja magát egyszerre britnek és skótnak, Belgiumban belgának és flamandnak, bár Erdélyben meglehetősen ritka, hogy valaki egyszerre románnak és magyarnak is érezze magát. Az etnoregionalista mobilizációt megkönnyíti a nyelvi különbségek jelenléte. A különálló kommunikációs eszköz jelentős politikai erőforrást jelent, viszont könnyen konfliktust vált ki. Bár a vallás politikai szerepe visszaszorult Európában, a vallási különbözőség is mozgósító erőforrás lehet, mint Észak-Írország esetében.³⁰

A terület és az etnikai identitás tökéletes egybeesése csak ritkán fordul elő (Skócia, Wales, Belgium). Máshol a területet különböző identitású csoportok lakják, ez megerősíti a pártok elkötelezettségét, de egyben meg is nehezíti feladatukat. Az egyik legnagyobb probléma az etnoregionalista pártok számára az, hogy nem az egyedüli szószólói a régióknak.³¹ Nem minden baszkföldi lakos beszél a baszkot, Erdélyben, sőt, a Székelyföldön sem mindenki magyar. Bár az etnicitás, több évtizednyi szunnyadás után ismét jelentős mobilizációs alappá vált, egyetlen etnikai csoport sem teljesen monolitikus. A modern társadalmakra jellemző más lojalitások és törésvonalak nem tűntek el teljesen az etnikai előtérbe kerülésével.

Az RMDSZ mint etnoregionalista párt

E dolgozatban a *Romániai Magyar Demokrata Szövetséget* etnoregionalista pártnak tekintem. Az RMDSZ az etnoregionalista pártok minimáldefiníciójának mindkét szempontból eleget tesz, sőt, ami a pártág kritériumát illeti, nemcsak hogy részt vesz a választásokon, de mindeddig sikeresen be is jutott a román országos törvényhozó testületbe. Jóllehet jelöltek az Ókirályság több megyéjében is állít, szavazóbázisa az erdélyi megyékbe koncentrálódik, tehát nem tökéletesen nemzeti szintű aktivitás jellemzi. Követelése alapján inkább a Lieven De Winter által protekcionistának nevezett típusba sorolható, bár, főleg 1996 előtt autonomista törekvések is jellemezték.³² Márton János – az RMDSZ 1995-2002 között született fontosabb program-jellegű dokumentumainak tartalomelemzése nyomán – kimutatta, hogy az RMDSZ-dokumentumokban „fokozatosan visszaszorul az autonómia képviselője, az egyes kormányzati cik-

lusokon belül olyannyira, hogy az RMDSZ-nek a hatalom közelébe való kerülésével a diskurzus szintjén is elsikkad. A legkomplexebb RMDSZ autonómia-programot az 1995-ös (pártprogram) tartalmazza, ám ez is arra enged következtetni, hogy az RMDSZ-nek nem volt kidolgozott, koherens autonómiakonceptiója, hanem különböző elképzelésekből ötvözött, akár hibridnek is nevezhető változat került be a programba. Az RMDSZ kormányra kerülésével még ennek a programnak a képviselője is lekerült a napirendről”, és mindmáig nem valósult meg egy átfogó, a román jogrenddel összeegyeztethető autonómia-program kidolgozása,³³ következésképp joggal sorolhatjuk a Szövetséget a protekcionista pártok csoportjába.

Az RMDSZ választói bázisát egyértelműen a romániai magyarok képezik. A magyar kisebbség és a román többség között több, egymásra tevődő törésvonal is húzódik. A magyar kisebbség nemcsak etnikailag és nyelvileg más, mint a románság, hanem vallásilag is. Továbbá területileg a magyarság zöme Erdélyben él, amely országrészt a románság egy része is fejlett perifériának tekint.

Mégis, individuális szinten nem jelenthető ki, hogy aki magyar, az RMDSZ-re szavaz, és aki az RMDSZ-re szavaz, az magyar. Amint az elmondottakból kitűnik, az etnikum vagy a nyelv nem tekinthető az egyetlen és kizárólagos meghatározó tényezőnek az etnoregionalista pártok szavazóbázisának szempontjából. Ebből kiindulva elsősorban arra törekszem, hogy minél árnyaltabb képet fessek a romániai magyar szavazók viselkedéséről, és megvizsgáljam a szocio-demográfiai, attitűd-jellegű, valamint politikai témákra vonatkozó változóknak a választók döntésére gyakorolt hatását.

A választói magatartás kutatásának elméleti megközelítései

A *pszephológiában* három elméleti megközelítést lehet elkülöníteni: a szociológiai nézőpontot, a szociálpszichológiai modellt, valamint a racionális döntések elméletét. Jóllehet mindhárom paradigmának jelentős irodalma van, ebben a dolgozatban csupán néhány mondat erejéig térhetek ki a témára, így arra szorítkozom, hogy ismertessem azokat az elméleti szempontokat, amelyek a vizsgált változók kiválasztását megalapozzák.

1. A *választásszociológiai megközelítés*, amely XX. század első felében uralta a választói magatartás kutatását, elsősorban a szavazás csoport-alapjaira koncentrált, tárgyai a csoportok és a pártok, nem az egyének. A szavazók viselkedését elsősorban szociodemográfiai mutatókkal magyarázza. Ezek közül a legfontosabbak talán a Lipset és Rokkan által leírt, az európai pártrendszereket megalapozó

pozó törésvonalak: a vallási törésvonal, a centrum és a periféria szembenállása, a város-vidék ellentét, valamint a munkaerőpiacot kettészelő gazdasági törésvonal (vagy osztály-törésvonal).³⁴ Két brit szerző, Patrick Dunleavy és Christopher Husbands az 1980-as években újabb törésvonalak megjelenéséről írt könyvet. Elméletük értelmében a termelési szektor vonatkozásában különbséget tehetünk az állami, illetve a magánszektorban foglalkoztatottak között, a fogyasztás vonatkozásában pedig az állami szolgáltatások illetve a magánszolgáltatások fogyasztói között. Továbbá törésvonal húzódik az állam által eltarítottak (nyugdíjasok, munkanélküliek) és az államtól függetlenek között. E megosztottságokat a szerzők szektorális törésvonalaknak nevezik, mivel metszik az osztálytagoltságot.³⁵ A választások szociológiai vizsgálatában más szociodemográfiai változók is hasznosnak bizonyulhatnak. Az életkor, a nem és az iskolázottság kevesebbet mondanak a szociális és a politikai szféra közti összefüggésekről, és nem generálnak törésvonalakat, a választói magatartásra gyakorolt hatásuktól nem tekinthetünk el.

2. A túl leegyszerűsítőnek és determinisztikusnak tartott szociológiai megközelítésekkel szembeni reakcióként a Michigani Egyetem kutatói az egyéni viselkedés mögött meghúzódó pszichológiai folyamatok szerepére hívták fel a figyelmet. Angus Campbellnek és munkatársainak 1960-ban megjelent, az 1948–1956 közötti amerikai elnökválasztásokat vizsgáló *The American Voter*³⁶ című könyve a szavazás *szociálpszichológiai modelljét*³⁷ alkotja meg. A Michigani Iskola képviselői szerint az állampolgárok számításait politikai hitrendszerük és értékeik is befolyásolják, s ezek túlmutatnak a csoportkötődéseken vagy a csoportok által nyújtott támpontok percepcióin. A választásokat nem történelmi törésvonalak mentén kialakuló konfliktusnak, hanem aktuális problémákról szóló döntésnek kell tekinteni.³⁸ A szociálpszichológiai elmélet kulcsfogalma a *párttal való azonosulás*.³⁹ Az egyén és a párt viszonya ritkán konkretizálódik formális tagsági viszonyban, viszont nem is merül ki a periodikusan leadott voksokban. A kapcsolat egy hosszú távú, affektív jellegű pszichológiai azonosulás formáját ölti, amely beépül a személy énképébe, akár csak a vallása vagy a nemzetisége, vagy valamely társadalmi csoporttal való identifikációja. Ez az azonosulás a családban öröklődik, a referenciacsoport hatására alakul, és idővel egyre erősebbé válik, a személyek egyre inkább pártosságukra hagyatkoznak az őket elárasztó politikai információk feldolgozásában.⁴⁰ A pártidentifikáció az egyén hitrendszerének központi jelentőségű eleme, amely árnyalja az egyén attitűdjeit kialakulásuk folyamatában. A társadalmi csoportok gondolatmankóihoz viszonyítva a politikai jelenségek sokkal szélesebb skálájára releváns, mivel a pártok központi szerepet játszanak a politikában és az események meg témák a szavazóhoz a legtöbbször pártos terminusokban, az egyes pártok álláspontját tük-

rözve jutnak el.⁴¹ Az egyén számára a párt az egyik legfontosabb véleményformáló ágens. Bár a pártidentifikáció nem magyarázza a politikai attitűdök összességét, a szavazónak a politikáról kialakított képét koherenciával ruhazza fel és konzisztenssé teszi a párt álláspontjával. Eszközt szolgáltat a szavazási döntéshez, valamint a rövid távon aktuális politikai témák (*issues*) és a jelöltek értékeléséhez is.

Az elmélet természetesen az amerikai realitást ragadja meg a legjobban. Az amerikai szavazó azért ért egyet a Republikánus Párttal, mert ő maga republikánusnak tartja magát, és nem fordítva.⁴² Bár előfordulhat, hogy egy-egy választáson a demokraták jelöltjére voksol, hosszú távon hű marad pártjához. A pártidentifikáció nem azonos a szavazattal, vagyis a hosszú távú pszichológiai kötődést el lehet különíteni a manifeszt viselkedéstől. Éppen ebben rejlik az elmélet alkalmazhatóságának legnagyobb korlátja is: a két fogalom szétválasztása gyakorlatilag csak az Egyesült Államokban lehetséges. Az európai demokráciák kutatói a pártidentifikációt a bal-jobb irányultsággal próbálták helyettesíteni,⁴³ és ebben a dolgozatban is egy *proxy*⁴⁴ segítségével fogom az elmélet bizonyos elemeit operacionalizálni.

3. A *pszephológia* harmadik paradigmája a *racionális döntések elméletéből* táplálkozik, meghonosítója a politikatudományban Anthony Downs közgazdász. Downs elméletének axiómája az, hogy az állampolgárok racionálisan cselekszenek a politikában: arra szavaznak, akiről azt hiszik, hogy megválasztása a legtöbb előnyt fogja számukra biztosítani. Downs követői a pártidentifikációs modell kritikájaként kidolgozták a *tematikus szavazás* elméletét, amelynek keretében a *gazdasági szavazás* vizsgálata rendelkezik igen gazdag szakirodalommal. A tematikus szavazó a társadalmi- és a pártidentifikációból fakadó gondolatmankók helyett inkább rövid távú tényezők – a politikai kérdések és a jelöltek arculata – függvényében hozza meg politikai döntéseit.⁴⁵ Fiorina szerint a választó tisztában van azzal, hogy milyen volt az élet a hatalmon levő kormány idején, hiszen a politikák eredményességének megállapításához nem szükséges a gazdasági mutatók vagy az ágazati politikák pontos ismerete. A teljesítményalapú szavazás hasznos gondolatmankó a szavazó számára, hogy a sikertelennek ítélt politikát elvesse és a sikeresnek észleltet támogassa.⁴⁶ Carmines és Stimson a tematikus szavazás vonatkozásában *könnyű és nehéz témákat* különböztetnek meg.⁴⁷ Könnyűek az olyan emocionális jellegű témák, mint pl. a faji kérdés: kevés információ is elég ahhoz, hogy véleményt lehessen alkotni a témával kapcsolatban. A nehéz témák – jelesen a gazdasági témák – több információt igényelnek. A pusztán „zsigeri reakció” nem elég a (helyes) döntéshez. Az alacsonyán iskolázottak inkább könnyű témákra összpontosító szavazóknak számítanak, mintsem nehéz témákra összpontosító szavazóknak, vagy akár

nem-tematikus szavazóknak. Az iskolázottabbak nehéz témákra vonatkozóan is képesek véleményt alkotni, és ennek megfelelően szavazni.

Az etnikum a fajhoz hasonlóan könnyű téma, ugyanis gyakorta erősen preferált kisebbségi és olykor akár ellenségesként percipiált többségi jelöltek közül lehet választani.⁴⁸ Következésképp a választói magatartás racionalista megközelítéseiből két tanulság is származhat a romániai magyar szavazók viselkedésére nézve: egyrészt az etnikai kérdést felfoghatjuk egyfajta *könnyű témaként*, amely minden érintett számára hozzáférhető, függetlenül iskolázottságától vagy értelmi képességeitől. Másrészt a kormány teljesítményével való elégedettség analógiájára az etnoregionalista pártra leadott szavazatokat is felfoghatjuk a párt teljesítményét értékelő aktusként is.

Módszertani megfontolások és hipotézisek

Az etnoregionalista pártok általában nem szándékoznak az egész választóközönségből szavazatokat szerezni, hanem maximalizálni igyekeznek támogatottságukat saját régiójukban vagy az illető etnikum körében. Ezért a sikerességet nem az országos szinten mért szavazataránnyal, hanem a célcsoport demográfiai súlyához viszonyítva kell mérni.⁴⁹

Jorge Gordin szerint azonban ennek a mérési módszernek hátrányai lehetnek: egyrészt az etnoregionalista pártok nem kizárólag a képviselt etnikai csoportot kívánják megszólítani, hanem gyakran olyan választókat is megcéloznak, akik nem szükségszerűen őshonosok a régióban vagy nem beszélik a regionális nyelvet; másrészt félrevezető lehet az etnoregionalista párt választási sikerét úgy definiálni, mint a párt azon képességét, hogy megszerezze a releváns etnikai szavazatokat. Mindamellet, hogy az etnoregionalista párt explicit célja képviselni az etnikai kisebbséget, választási törekvéseinek ez a meghatározása túl szűk, ugyanis pusztán a lojális támogatók mobilizációjának mérésével nem ragadhatjuk meg a párt maximális szavazati potenciálját.⁵⁰

Meg kell jegyezni, hogy a közvélemény-kutatásos módszer egyik legnagyobb gyengéje éppen a szavazati szándék vizsgálatából adódik, ugyanis a szándék és a manifeszt viselkedés közé nem lehet egyenlőségjelet tenni. A megkérdezett válaszolhat őszintétlenül, vagy a választásokig megváltozhat a véleménye. Van némi alap azt feltételezni, hogy nem mindenki váltja valóra a kérdezőbiztosok előtt kinyilvánított szándékát a szavazófülkében. Az is elképzelhető, hogy egyes magyarok szégyellnék azt válaszolni, hogy nem az RMDSZ-re szándékoznak szavazni.

Minden változó hatását egyaránt vizsgálom a részvételi szándék és a pártpreferencia vonatkozásában.⁵¹ A részvétel szempontjából nem lényeges, hogy egy etnoregionalista párt képezi a kutatás tárgyát, ám ezek az eredmények komparatív perspektívában lennének érdekeseek, elsősorban a többségi nemzet mintázataival összehasonlítva. Másképp fogalmazva arra szeretnék rávilágítani, hogy a szakirodalomban fellelhető, a részvételre vonatkozó empirikus szabályszerűségek közül melyek azok, amelyek a romániai magyarságra (is) érvényesek.

A választók preferenciáit illetően azonban az RMDSZ etnoregionalista jellege már sokkal nagyobb súlyt kap, ugyanis a korábban ismertetett elméleti megközelítések által kiemelt változók közül nem mindegyik tekinthető relevánsnak az etnoregionalista szavazás szempontjából, ezért hipotéziseimet csak az etnoregionalista pártok szakirodalma által relevánsnak tekintett tényezők esetében fogalmazom meg oly módon, hogy az összefüggés irányára vonatkozóan is tartalmazzanak predikciót, a többi változó hatására vonatkozó kijelentések nullhipotézis alakját öltik.

Hipotézisek

1. Szocio-demográfiai mutatók

Az etnoregionalista pártok választói bázisára vonatkozó szakirodalom a legjobban a szociológiai megközelítéssel párosítható. Ebben az alfejezetben ismertetem arra vonatkozó elvárásaimat, hogy a különböző szocio-demográfiai tényezők az etnoregionalista szavazás kontextusában miként érvényesülnek. Végző célom megrajzolni az átszavazó romániai magyar profilját, amennyiben ez lehetséges.

A vallási törésvonal

Romániában a többség és a magyar kisebbség vallási szempontból is különbözik egymástól. A legtöbb román görögkeleti vagy görög katolikus felekezetű, míg a magyarok – kevés kivétellel – a nyugati kereszténységhez tartoznak. A történelmi egyházak a magyarság identitásának ápolásában is jelentős szerepet vállalnak, a szórványban olykor a templom az egyetlen hely, ahol a magyar közösséghez tartozók találkoznak. Az etnikai és a vallási identitás tehát összekapcsolódik a romániai magyarság esetében, ezért elvárható, hogy a vallásosabb érzületű egyének nemzeti öntudata erősebb. Ezt a lehetséges összefüggést a következő hipotézisek segítségével tesztelem:

H1. A magukat vallásosabbnak vallók nagyobb valószínűséggel mennek el szavazni.

H2. A magukat vallásosabbnak vallók kisebb valószínűséggel szavaznak más pártra, mint az RMDSZ.

A város-vidék törésvonal

A részvételi szándék és a lakhely összefüggését nem áll szándékomban vizsgálni, sokkal egyszerűbb megnézni az erre vonatkozó aggregált adatokat. Az empirikus bizonyítékok mellett szólnak, hogy a falvakban általában magasabb a részvételi arány, mint a városokban.

Megfogalmazható egy sejtés, hogy mivel (főleg) a (kevésbé modernizált) falusi közösségek zártabbak és hagyományosabbak, az emberek közti kapcsolatok szorosabbak, következésképp az egymáshoz való konformálódás készítése is erősebb lehet, szemben az anonimitást biztosító városi miliő személytelenségével. A választások vonatkozásában ez azt is jelentheti, hogy az egyén állampolgári kötelességének teljesítése egyúttal a szűkebb értelemben vett közösséggel szembeni kötelességet is jelenti, elmulasztása esetén pedig a szankciókra is nagyobb az esély. (Könnyebben megszólnak az emberek valakit, ha nem az RMDSZ-re szavaz, s ez kiderül.) Az RMDSZ egyes (köz)politikai megvalósításai – a földbirtokok visszaszolgáltatása vagy a mezőgazdasági nyugdíjak megnövelése – a vidéki lakosságot jobban érintik, mint a városit, míg más – az anyanyelv használatára, az oktatásra, kétnyelvű táblákra – vonatkozó sikerek ugyanolyan mértékben érintik a városi és a vidéki lakosságot. Továbbá mivel a vidéki lakosok kevésbé kerülnek kapcsolatba osztály-alapú támpontokkal, elvárható, hogy esetükben kisebb az átszavazás valószínűsége, létezett egy hangsúlyos álláspont, miszerint e pártok társadalmi bázisa agrár-alapúnak tekintethető. Az újabb kutatások ezt csupán néhány esetben igazolták, de továbbra is érvényesnek tűnik az a megállapítás, miszerint a munkásosztály tagjai kevésbé hajlamosak az etnoregionalista pártokat támogatni.⁵² Ennek alapján elvárhatnánk, hogy falun a baloldali pártok nem képesek számottevő szavazatot elvonni az etnoregionalista pártoktól. Romániában azonban a legnagyobb baloldali párt, a *Szociáldemokrata Párt (PSD)* támogatottsága vidéken erősebb, így nem zárható ki annak lehetősége, hogy magyar falusi szavazatokat is be tud gyűjteni. A lakhelyre vonatkozó hipotézist a szakirodalommal összhangban a következőképpen fogalmazom meg

H3. A falusi egyének kisebb valószínűséggel szavaznak más pártra, mint az RMDSZ.

A gazdasági törésvonal

A szakirodalom szerint a középosztály felülreprezentált az etnoregionalista pártok szavazói bázisában, míg a munkásosztály tagjai kisebb valószínűséggel voksolnak etnoregionalista alapon, valószínűleg azért, mert jobban integrálták őket a baloldali mozgalmak. A romániai magyarság esetében ez az érvelés valószínűleg nem tartható, mivel a baloldali pártok posztkommunista jellege és a rendszerváltás után hangoztatott nacionalista diskurzusuk egyaránt diszkreditálta őket a magyar munkás- és középosztály előtt. Mindazonáltal az összefüggést érdemes vizsgálni.

Martin Harrop és William Miller szerint a választói magatartás kutatója a proletariátus klasszikus marxi kategóriáján belül további differenciálást kell végezzen az osztály-alapú szavazás árnyaltabb megragadása érdekében. A szerzőpáros az „osztálytagoltság” következő konceptualizációjára a kétkezi munkát végző (kékgalléros) alkalmazottak, illetve szellemi munkát folytató (fehérgalléros) hivatalnokok közti különbségtételt javasolja.⁵³ A brit szerzőpáros javaslatát követve az osztály-hovatartozás hatásának vizsgálatára a következő hipotéziseket fogalmazom meg:

H4. Nincs szignifikáns különbség a fehérgallérosok és kékgallérosok részvételi hajlandósága között.

H5. A kékgallérosok nagyobb valószínűséggel szavaznak át, mint a fehérgallérosok.

Szektoriális törésvonalak

Dunleavy és Hubstads szektoriális törésvonalai az állami- illetve magán-szféra szembenállásának három aspektusát ragadják meg. Dunleavy és Hubstads radikális elméletüket az angol pártrendszerre dolgozták ki, következésképp a bal- illetve jobboldali preferenciák terminusaiban magyarázza a szavazást, nincs sok köze az etnoregionalista mobilizációhoz.⁵⁴ Mindazonáltal e vizsgálat eredményei megvilágíthatják, hogy etnoregionalista perspektívában van-e jelentőségük a szektoriális törésvonalaknak. A szerzők három törésvonalat írnak le, amelyeket következő hipotézisek operacionalizálnak:⁵⁵

H6. Az alkalmazási szektor (állami vagy privát) nincs szignifikáns hatással a választási részvételre.

H7. Az alkalmazási szektor (állami vagy privát) nincs szignifikáns hatással az átszavazási szándékra.

H8. Az autótulajdonosok nagyobb valószínűséggel szándékoznak részt venni a választásokon, mint a személygépjárművel nem rendelkezők.

H9. Az autótulajdonosok és a személygépjárművel nem rendelkezők átszavazási szándéka között nincs szignifikáns különbség.

H10. Az állam által eltartottak⁵⁶ (nyugdíjasok, munkanélküliek, szociális segélyen élők) és az önmagukat eltartók (foglalkoztatott munkaerő) részvételi szándéka között nincs szignifikáns különbség.

H11. Az állam által eltartottak (nyugdíjasok, munkanélküliek, szociális segélyen élők) és az önmagukat eltartók (foglalkoztatott munkaerő) átszavazási szándéka között nincs szignifikáns különbség.

Az életkor

A fejlett nyugat-európai demokráciákban az idősebb generációk magasabb arányban vesznek részt a választásokon,⁵⁷ ezért várakozásaim szerint:

H12. A választásokon való részvétel szándékának valószínűsége az életkorral együtt nő.

Az etnoregionalista választók a szakirodalom szerint fiatalabbak az átlag-szavazónál, ugyanakkor kognitívan mobilizáltabbak,⁵⁸ etnoregionalista szavazatuk inkább tiltakozó jellegű. Jelen esetben azonban valószínű, hogy fordított a helyzet. A kognitívan mobilizáltabb fiatal magyar szavazó számára a magyar közösség által szolgáltatott támpontok másodlagos jelentőséggel bírnak, a tiltakozó szavazás éppenséggel az RMDSZ ellen irányulhat. Tehát a fiatal életkor a romániai magyarok esetében nem biztos, hogy elősegíti az etnoregionalista (az RMDSZ-re való) szavazást. Ezért hipotézisemet a szakirodalom álláspontja ellenére a következőképpen fogalmazom meg:

H13. A fiatalok körében nagyobb esély van az átszavazásra, mint az idősebbek körében.

A nem

Bár a nyugat-európai kutatások a nemek közti különbségek kiegyenlítő-déséről beszélnek a választói magatartás terén,⁵⁹ joggal feltételezhetjük, hogy a romániai társadalom modernizációs szintje nem érte még el a nyugat-európai színvonalat. Ezért elvárható, hogy

H14. A nők részvételi szándéka elmarad a férfiaké mögött.

Ami az átszavazást illeti, alapjában véve nincs okunk feltételezni, hogy a nemek között szignifikáns különbségek volnának. Következésképp:

H15. Nem mutatható ki szignifikáns különbség a nők és férfiak átszavazási szándéka között.

Az iskolázottság

A szakirodalom szerint a választási részvétel szempontjából az iskolázottság önmagában nem meghatározó tényező.⁶⁰ Ami az átszavazást illeti, az elméleti kereteknek a romániai magyarság sajátos helyzetében történő alkalmazása révén számtalan spekulatív összefüggést lehetne feltételezni. Jobbnak látom nem bocsátkozni ilyenekbe, ezért várakozásaim szerint:

H.16. Nem mutatható ki szignifikáns összefüggés az iskolázottság és a részvételi szándék között.

H17. Nem mutatható ki szignifikáns összefüggés az iskolázottság és az átszavazási szándék között.

A régió

A tömbmagyar területeken kisebb az esélye az asszimilációnak, továbbá a személyes kapcsolatok is szinte kizárólag magyar nyelvűek munkahelyen, hivatalokban, üzletekben, az utcán stb. Ezzel szemben a szórványban gyakran csak a család és a templom marad magyar nyelvű, a román nyelv minden más viszonylatban nagyobb szerepet kap. Természetesen az asszimiláció nem minden településen egyforma erősségű, a nyelvhasználat pedig igen változatos mintáza-

tokat ölthet. Mégis, a szórvány és a tömb – avagy a Székelyföld és a többi megye szembeállítását – a szociológiai-politológiai, de a politikai diskurzusokban is már-már dichotómiát jelent. Az adatok természetéből fakadó operacionalizálási nehézségeket elkerülendő, nem a szórvány- és a tömbmagyar területek, hanem a Székelyföld (Hargita és Kovászna megye) és a többi erdélyi megye magyarságának választói magatartását hasonlítom össze ebben a dolgozatban. Hipotéziseim:

H18. A székelyföldi választók nagyobb arányban szándékoznak részt venni a választásokon.

H19. A székelyföldi választók kevésbé hajlamosak más pártra szavazni, mint az RMDSZ.⁶¹

2. A pártidentifikációs modell (PID-modell)

Az elnevezés első látásra azt sugallná, hogy jelen esetben ez a modell alkalmazható a legjobban. Ám azt állítani, hogy a magyarság azért szavaz az RMDSZ-re, mert ezzel a párttal azonosul, nem mutatna túl a konvencionális bölcsesség szintjén. Nyilván, létezik egy hosszú távú pszichológiai kötődés a szavazó és a kisebbség érdekeit védő párt között, és ez bizonyos mértékig az egyének politikai attitűdjeit is alakítja. Minden bizonnyal sokak számára megkönnyíti a döntést az a lehetőség, hogy az RMDSZ-re szavazhat, és ebben az esetben valószínűleg az is érvényes, hogy a politika tárgyaira vonatkozó vélekedéseket az RMDSZ álláspontja alakítja. Mások viszont pontosan ellenkezőleg élik meg a döntést: azért szavaznak a Szövetségre, mert nincs más magyar alternatíva, következésképp identifikáció helyett inkább a tényleges választási lehetőség hiányáról beszélhetünk. Kevesen lépnek túl azon a lelki gáton, amelyet a magyarságtudat jelent számukra, ezért helyesebbnek látom az etnoregionalista szavazatot az etnikai hovatartozás tükröződésének tekinteni, a pártidentifikációs elméletet pedig az egyik lehetséges (de nem mindenkire érvényes) pszichológiai háttér folyamat-ábrázolásnak. A modell tesztelése, illetve annak a profilként a megrajzolása, amelyre a PID-modell érvényes, igen jelentős módszertani nehézségekbe ütközik, ezért az alábbiakban csupán az elmélet bizonyos elemeinek tesztelésére szorítkozom.

Romániában a pártidentifikáció mérésére alig történt kísérlet. Az Etnobarométerek nem tartalmazzak olyan kérdést, amely alkalmas volna a pártosság operacionalizálására, a barométer-közvélemény-kutatásokban pedig elvétve akadnak olyan mérések, amelyek felhasználhatóak *proxyként*. Az identifikáció erejének mérésére egyáltalán nem találunk mutatót a közvélemény-kutatásokban. Már annak bizonyítása kihívást jelent, hogy a romániai magyarság esetében a pártosság és a szavazat külön fogalmakat jelöljenek. Nem áll módom-

ban megválaszolni azt a kérdést, hogy létezik-e az RMDSZ-szel való azonosulás, vagy csak RMDSZ-re való szavazás létezik. Ehhez szükséges volna legalább három választásra nézve feljegyezni, hogy az egyén mely pártra szavazott, vagyis előfordult-e, hogy (kivételesen) nem az RMDSZ-re voksolt. Gyenge pótléka egy ilyen adatbázisnak az a lehetőség, hogy összehasonlítsuk a választadóknak a parlamenti, illetve a helyhatósági választásokra vonatkozó szavazati szándékát. Ha a kétféle választásokra vonatkozó preferenciák nem esnek mindig egybe, akkor a pártidentifikációt a szavazattól függetlenül létezőnek tekinthetjük.

A PID-modell továbbá nagy hangsúlyt fektetett a pártosság családon belüli öröklődésére. Ezt a hatást is longitudinális kutatásokkal volna ideális vizsgálni, a rendelkezésre álló adatok csak annyit tesznek lehetővé, hogy a családtagok preferenciáit egymással összehasonlítsuk. A családnak a pártpreferenciára gyakorolt hatásáról a romániai magyarság vonatkozásában is készültek tanulmányok.⁶² E dolgozatban azt a kérdést próbálom megválaszolni, hogy az átszavazás mennyire tekintendő egyéni, illetve családi szintű jelenségnek. Ezen a ponton kell szólni a vegyes házasságokról is. A Michigani Iskola kutatói megfigyelték, hogy az Egyesült Államokbeli feleségek hajlamosak férjük pártpreferenciáját magukévá tenni, vagy legalábbis annak megfelelően szavazni, még ha a másik pártot szimpatizálják is jobban. A fordított hatás sokkal ritkább, bár nyilván nem létezik általánosan érvényes törvényszerűség arra nézve, hogy ki kit asszimilál. Egy etnikailag vegyes társadalom vegyes házasságában ez a jelenség valószínűleg még markánsabban jelentkezik, ezért elvárható, hogy:

H20. A vegyes házasságban élők hajlamosabbak távol maradni, mint azok, akiknek a partnere magyar nemzetiségű.

H21. A vegyes házasságban élők hajlamosabbak az átszavazásra, mint azok, akiknek a partnere magyar nemzetiségű.

H22. Mindkét összefüggés a nőknél erősebb, mint a férfiaknál.

H23. A vegyes házasságból származó egyének hajlamosabbak az átszavazásra.

Vegyes házasságnak számítjuk azt a házasságot, amelyben az egyik fél román nemzetiségű. Azokat a vegyes házasságokat, amelyek egy magyar és egy más, de nem román nemzetiségű személy között kötettek, kizártam a vizsgálatból, ezek száma a mintákban amúgy is elenyésző.

Ami a PID-modell tényleges tesztelését illeti, a pártosságra vonatkozó kérdéshez a közvélemény-kutatások következő típusú kérdései hasonlítanak a legjobban tartalmilag:

- a pártokhoz mért észlelt közelségre vonatkozó kérdések. Ezeket azonban általában akkor teszik fel, ha a válaszadó bizonytalan, határozatlannak mutatkozott a szavazati szándékát illetően. Következésképp az

ok-okozati kapcsolat ebben az esetben valószínű, hogy a (valamikor) szavazat irányából mutat a pártosság szurrogátumaként kezelt változó irányába.

- a párt(ok)ba vetett bizalomra vonatkozó kérdések vagy a népszerűségi indexek. A bizalom természetesen távolról sem egyenértékű a párt-identifikáció fogalmával, de annak kétségtelenül előfeltétele. Két hipotézist állítok fel a pártba vetett bizalom és a szavazat közti kapcsolat vizsgálatára:

H24. Az RMDSZ-be vetett bizalom alacsony foka előrejelzi a távolmaradást.

H25. Az RMDSZ-be vetett bizalom alacsony foka előrejelzi az átszavazást.

3. *Tematikus szavazás*

A választói magatartás racionalista megközelítése és a tematikus szavazás esetében bizonyos mértékig szintén fennáll az a probléma, hogy az etnikum „könnyű téma” mivolta azonnali magyaráztatnak tűnik, vagyis: mindenki képes ezen az alapon dönteni. Mégis, az átszavazás jelensége létezik, tehát egyesek más alapon szavaznak.

Bár a racionalista megközelítés modelljei közül az egyik leghatásosabb a gazdasági szavazás elmélete, amely a választók döntését a nemzetgazdaság állásával vagy egyéni személyes jólétével hozza összefüggésbe, ez mond a legkevésbé egy etnoregionalista párt szavazóbázisáról. Mivel az RMDSZ kis párt, az ország gazdasági helyzetét nem lehet számon kérni rajta, még akkor sem, ha éppen kormánykoalíció tagja. Következésképp meglehetősen kicsi az esély arra, hogy valaki a nemzetgazdaság teljesítménye miatt büntetné, vagy jutalmazná az RMDSZ-t.

A gazdasági szavazás valójában a kormányzat teljesítményére vonatkozó vélekedések lefordítódása szavazatokra. A kormány teljesítményére vonatkozó értékelés analógiájára vizsgálhatjuk az RMDSZ kormányzati szerepvállalására vonatkozó értékelések, illetve a kormányzás periódusán kívül a Szövetséggel való általános elégedettség kapcsolatát a szavazási szándékkal. Az RMDSZ támogatása felfogható egy lényeges kérdésre vonatkozó tematikus szavazásként: a választópolgár számára a kisebbségpolitikai megvalósítások jelentik a fontos kérdést, és az etnoregionalista pártot nyilván kompetensebbnek ítéli meg a kérdés kezelésében, mint az országos gyűjtőpártokat. Ezért a részvételi, illetve a szavazási szándékot a gazdaságra vonatkozó vélekedések helyett az RMDSZ teljesítményére vonatkozó vélemények függvényében fogom vizsgálni.

Az Etnobarométerek nem az RMDSZ kormányzati teljesítményéről kértek véleményt, hanem a magyar kisebbség helyzetének alakulásáról. A kérdés tehát szűkebb tematikus szempontból, ami azonban szerintem csak növeli ér-

tékét, mivel kizárja azokat a kormányzati teendőket, amelyek nem kapcsolódnak a képviselt kisebbségi csoport érdekeihez.

Nem zárható ki az esélye annak, hogy a közvélemény-kutatások megkérdezettjei nem válaszoltak őszintén az RMDSZ-re vonatkozó kérdésekre. Ennek ellenére érdemes megvizsgálni e vélemények kapcsolatát a részvételi szándékkal és a pártpreferenciával. Hipotéziseim a következők:

H26. Azok a személyek, akik úgy látják, hogy a romániai magyarság helyzete nem javult az RMDSZ (kormányzati) tevékenysége folytán, kisebb valószínűséggel szándékoznak részt venni a választásokon.

H27. Azok a személyek, akik úgy látják, hogy a romániai magyarság helyzete nem javult az RMDSZ (kormányzati) tevékenysége folytán, hajlamosabbak átszavazni.

Az adatok feldolgozása és az eredmények

Ebben a fejezetben az adatfeldolgozás eredményeit ismertetem, rövid magyarázatokkal ellátva. A vizsgált kérdéskörök a fenti sorrendben – szocio-demográfiai tényezők, pártidentifikáció és tematikus szavazás (az RMDSZ teljesítményével való elégedettség) – kerülnek bemutatásra. Mielőtt az eredményekre rátérnék, szükséges szólni az adatfeldolgozás módszeréről. A közvélemény-kutatások válaszait keresztábrák segítségével dolgoztam fel, χ^2 -próbák segítségével megállapítottam, hogy mely összefüggések tekinthetők statisztikailag szignifikánsnak. Ha a kapott érték nem bizonyul szignifikánsnak, elmondható, hogy az illető változók közti együttjárás nem mutatható ki a feldolgozott adatokon, azaz a változók kapcsolata statisztikailag nem szignifikáns, következésképp tovább nem foglalkoztam az illető adatsorral. (Ennek a „szűrésnek” köszönhetően az egyes összefüggésekre nem közlöm mindhárom év eredményeit). Ha a χ^2 próba statisztikailag szignifikáns eredményt szolgáltatott, rátértem a változók együttjárását szemléltető keresztábrák *esélyhányadosainak*⁶³ kiszámítására, vagy, adott esetben beértem a válaszok százalékos eloszlásának vizsgálatával.

1. Szocio-demográfiai tényezők

A vallásosság hatása

A 2000-es Etnobarométer adatain a vallásosság és a részvételi szándék közti kapcsolat nem bizonyult szignifikánsnak. Lebontva azonban az adatokat nemek szerint, a férfiak esetében összefüggést lehetett kimutatni a változók között.

Az alábbi táblázat jelzi, hogy a vallásosság mutatójaként használt *templomba járás* miként függ össze azzal, hogy valaki inkább távolmaradónak, mint határozatlannak vallja magát.⁶⁴

1. táblázat

Összehasonlított csoportok	Távolmaradás vs. határozatlanság	Határozatlanság vs. részvétel	Távolmaradás vs. részvétel
	esélyhányados		
Hetente – havonta	0,367	3,453	1,268
Havonta – évente	3,192	0,136	0,437
Hetente – évente	1,173	0,472	0,554

Az első oszlopból kitűnik, hogy azok a férfiak, akik hetente járnak templomba, illetve akik évente, körülbelül háromszor kisebb valószínűséggel maradnak távol (ehelyett inkább határozatlanok), mint aki havonta gyakorolja vallását.

A második oszlopból az olvasható ki, hogy, aki hetente látogatja a templomot, sokkal nagyobb eséllyel határozatlan a választási részvételt illetően. A havonta, illetve évente templomba járók határozottabbnak tűnnek, és érdekes módon a legnagyobb részvételi hajlandóság azok között várható, akik havonta járnak templomba.

Végül, a határozatlanokat kihagyva, összevettem a távolmaradás illetve a részvétel esélyét és az derül ki, hogy nincs nagy különbség a hetente és havonta templomba járók részvételi hajlandósága között, mindkét csoport körülbelül kétszer nagyobb valószínűséggel megy el szavazni (a távolmaradás helyett), mint akik csak évente néhányszor gyakorolják vallásukat.

A táblázat eredményeit a következőképpen összegezhethetnénk: a távolmaradás legkevésbé azokra a férfiakra jellemző, akik havonta járnak templomba, és ez a csoport mutatja a legnagyobb részvételi hajlandóságot is, de ezen a téren a hetente templomba járók sem maradnak el sokkal mögöttük. A legnagyobb távolmaradási arány a ritkán templomba járókra jellemző, és a határozatlanok is ebben a csoportban vannak a legtöbben. A részvétel tehát leginkább azoktól várható el, „akik mérsékelten vallásosak”.

2001-es adatok esetében nem mutatkozott szignifikáns összefüggés, sem a minta egészére vonatkozóan, sem nemek szerinti lebontásban.

A 2002-es adatok szerint ismét csak a férfiak esetében van összefüggés a vallásosság mértéke és a részvételi szándék között. Az esélyhányadosokat összesíti a 2. táblázat.

Ezúttal nagyobb az esélye annak, hogy azok maradnak távol (a határozatlanság helyett), akik hetente járnak templomba, mintsem azok, akik ha-

vonta keresik fel a templomot, de ugyanez jellemző a legkevésbé vallásosakra, akik viszont egyben a leghatározatlanabbak is.

2. táblázat

Összehasonlított csoportok	Távolmaradás vs. határozatlanság	Határozatlanság vs. részvétel	Távolmaradás vs. részvétel
Hetente – havonta	1,889	0,392	0,741
Havonta – évente	0,572	0,911	0,521
Hetente – évente	1,080	0,357	0,386

Akik vallásukat hetente gyakorolják, hajlamosabbak szavazni (mint magukat határozatlannak vallani), mint akik csak havonta vagy évente keresik fel a templomot. E két utóbbi kategória között elenyésző a különbség a határozatlanság tekintetében. A távolmaradás a szavazás helyett kisebb eséllyel következik be az első kategória esetében, mint a másodikéban, a legkevésbé vallásosak pedig mindkét előző csoportnál kisebb valószínűséggel fognak elmenni szavazni. Tehát a legkevésbé azok vallják magukat határozatlannak, akik havi gyakorisággal járnak templomba. Ez a határozottság azonban nem kimondottan azt jelenti, hogy el is mennek szavazni, ez inkább azokra jellemző, akik hetente ott vannak az istentiszteleteken. Összegezve: aki igen ritkán jár templomba, valószínűbb, hogy határozatlan lesz, a legnagyobb valószínűséggel pedig az megy el szavazni, aki hetente gyakorolja vallását.

A 2000-es és 2002-es adatokban közös, hogy a nem vallásosak inkább határozatlannak vallják magukat, viszont a magas részvételi aránynak 2000-ben a mérsékelten, 2002-ben pedig az inkább vallásosak körében nagyobb az esélye. A két csoport közti különbségek azonban nem olyan nagyok, meghúzhatjuk a választóvonalat a hetente vagy havonta, illetve az évente templomba járók között. Tehát némi engedékenységgel ki lehet jelenteni, hogy a hipotézis, miszerint a vallásosabbak részvételi aránya nagyobb lesz, a férfiak esetében beigazolódt, tehát az eredmények összhangban vannak az elméleti elvárásokkal.

Vallásosság és szavazói döntés

Mivel a megkérdezettek közül igen kevesen válaszolták azt, hogy nem az RMDSZ-re szándékoznak szavazni, a vallásosság hatásának vizsgálatakor a nem szerinti lebontásról le kellett mondanom a nagyobb statisztikai megbízhatóság javára. A 2002-ben készült Etnobarométer adataiban nem sikerült összefüggést kimutatni a vallásosság és a szavazói döntés között. A 2000-ben illetve 2001-ben készült felmérésekre vonatkozó eredmények az alábbi táblázatban szerepelnek.

3. táblázat

Összehasonlított csoportok	RMDSZ-re szavaz és nem más pártra (esélyhányados)	
	2000	2001
Hetente – havonta	0,458	0,646
Havonta – évente	4,235	2,984
Hetente – évente	1,941	1,929

A táblázatból kiolvasható, hogy a hetente templomba járók esetében kisebb eséllyel várható el, hogy az RMDSZ-re szavazzanak, mint azok, akik havonta mennek templomba, de nagyobb eséllyel, mint a legkevésbé vallásos csoport. Az összefüggés mindkét évben érvényesül, csak az ereje változik. Az előző hipotézishez hasonlóan tehát, ha a hetente vagy havonta templomba járókat állítjuk szembe a nem vallásosokkal, akkor némi jóindulattal a hipotézist bizonyítottak lehet tekinteni.

Az eredmény magyarázható azzal, hogy akik ritkán vagy alig járnak templomba, kevésbé vannak kiteve a vallásos csoport vagy a vallási vezetők által szolgáltatott jelzéseknek és támpontoknak, ugyanakkor a közösségbe is kevésbé integráltak.

Város és vidék

A lakóhely típusának összefüggését csak a szavazói döntés vonatkozásában vizsgáltam, a részvétek aránnyal való kapcsolatát ugyanis egyszerűbb kiolvasni az aggregált szintű választási statisztikákból. A kapcsolat csak a 2002-ben bizonyult szignifikánsnak.⁶⁵ Az eloszlást a 4. táblázat mutatja:

4. táblázat

Lakóhely		Szavazati szándék		
		RMDSZ	Más párt	Összesen
Város	N	320	25	345
	%	92,8	7,2	100
Faluk	N	259	5	264
	%	98,1	1,9	100
Összesen	N	579	30	609
	%	95,1	4,9	100

A keresztábla alapján az esélyhányados értéke 0,247, ami azt jelenti, hogy falun szinte négyszer kisebb az átszavazás esélye, mint városon. Ez az eredmény alátámasztja hipotézisemet, de egyetlen adatbázis elemzése alapján

nem szabad ezt az értéket kritikátlanul szemlélni. Szem előtt kell tartani azt a tényt is, hogy az operacionalizálás során a magukat határozatlannak vallók ki-maradtak ebből az elemzésből.

Az osztály-hovatartozás

Az osztály-hovatartozás hatása nem bizonyult szignifikánsnak sem a részvételi szándék, sem a szavazói döntés vonatkozásában. Egyik évben sem találtam különbséget a kékgallérosok és fehérgallérosok válaszai között, tehát a részvételre vonatkozó hipotézisem igazolódott, de az átszavazásra vonatkozót az adatok nem támasztották alá, ami egyszersmind azt jelenti, hogy az RMDSZ-re nem érvényes az, amit a szakirodalom a legtöbb etnoregionalista pártra érvényesnek tart, vagyis, hogy szavazói bázisában a munkásosztály alul-reprezentált. Ennek oka valószínűleg az, hogy a magukat baloldalinak valló román pártok nem képesek megszólítani a magyar kékgallérosokat, mivel a kommunista örökség és a rendszerváltást követően felvállalt nacionalista diskurzus nem kevésbé diszkreditálta őket a magyar munkások, mint a magyar fehérgallérosok előtt.

Szektoriális törésvonalak

Az alkalmazási szektor hatása egyedül az átszavazás vonatkozásában bizonyult szignifikánsnak, és csak 2000-ben. Erre az évre az esélyhányados értéke 0,311, ami azt jelentené, hogy a privát szektor alkalmazottai nagyobb valószínűséggel szavaznának más pártra, mint az RMDSZ. A részvételre vonatkozó hipotézist tehát egyik adatsor sem cáfolja, az átszavazásra vonatkozót viszont a 2000-es felmérés igen. Mivel ismét igen alacsony az átszavazni szándékozók gyakorisága (13 magán- és 5 állami alkalmazott szándékozik más pártra voksolni, mint az RMDSZ), ebből az egy eltérő eredményből nem vonható le az a következtetés, hogy az alkalmazási szektor egyértelműen kapcsolatban állna az erdélyi magyarok pártpreferenciájával.

A gépjármű-tulajdonlás esetében sem lehetett kimutatni szignifikáns kapcsolatot a részvételek vagy a szavazati szándékkal, bár arra vártam, hogy aki rendelkezik autóval, az nagyobb valószínűséggel megy majd el szavazni, hiszen ez sokkal kisebb erőfeszítésbe kerül.⁶⁶ A részvételi szándéokra vonatkozó hipotézist tehát nem sikerült igazolni, az átszavazásra vonatkozó (null)hipotézist viszont nem lehet elvetni.

Az állami eltartás és a szavazói döntés kapcsolatára csak a 2000-es Etnobarométer adatbázisa szolgáltatott bizonyítékokat. A részvételi szándékkal nem találtam szignifikáns összefüggést. Az átszavazás vonatkozásában az

esélyhányados értéke 2,095, vagyis az állam által eltartottak körében kétszer nagyobb eséllyel várható el, hogy az RMDSZ-re fognak szavazni. Más szavakkal: a foglalkoztatott lakosság körében kétszer nagyobb az átszavazás esélye. Ennek az egyetlen közvélemény-kutatásnak a kivételével sem a részvételre, sem a szavazásra vonatkozó hipotézist nem cáfolták az adatok. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy az összefüggés három év alatt csak egyszer bizonyult szignifikánsnak.

Életkor, nem, iskolázottság

Az életkor csak a 2000-es adatok esetében határozott meg szignifikánsan különböző részvételi illetve szavazási szándékokkal jellemezhető csoportokat. Az életkor és a részvételi szándék kapcsolatára vonatkozó esélyhányadosokat az 5. táblázat tartalmazza:

5. táblázat

Összehasonlított csoportok	Távolmaradás vs. határozatlanság	Határozatlanság vs. részvétel	Távolmaradás vs. részvétel
Fiatalok – középkorúak	0,627	1,479	1,284
Középkorúak – idősek	1,473	1,317	1,941
Fiatalok – idősek	0,923	1,949	1,800

Az adatok azt mutatják, hogy a fiatalok (35 év alatti korcsoport) kisebb eséllyel maradnak távol, (a határozatlanság lehetőségéhez viszonyítva), mint a középkorúak (35-54 évesek), bár az idősektől (55 év fölöttiektől) nem különböznek ebben a tekintetben. Ugyanakkor a középkorúak hajlamosabbak nem részt venni mintsem határozatlannak mutatkozni, ha az idősekhez viszonyítjuk őket.

Továbbá a fiatalok a középkorúakhoz vagy az idősekhez viszonyítva nagyobb eséllyel lesznek határozatlanok, mintsem biztos résztvevők, de ez ugyanúgy igaz, ha a középkorúakat hasonlítjuk az 55 éven felüliekhez. Tehát az 55 év fölötti korosztályban találunk a legkisebb eséllyel határozatlanokat. A 35 év alattiak körében nagyobb az otthonmaradók/biztos szavazók arány, mint a középkorúak vagy idősek között, és ismét az idősek azok, akik között a legnagyobb a részvételi arány. 55 év fölött egyaránt alacsony a határozatlanok és azok aránya, akik távol szándékoznak maradni, míg a fiatalok a leghatározatlanabbak. A 35-55 év közöttiekre egyfajta köztes magatartás jellemző, következésképp kijelenthetjük, hogy az életkor előre haladtával csökken a határozatlanság és nő a részvételi hajlandóság. Nyitott kérdés azonban, hogy ez az össze-

függés miatt csak 2000-ben bizonyult szignifikánsnak, és a többi évben miatt nem sikerült kimutatni az elméletnek megfelelően elvárt kapcsolatot.

6. táblázat

	Átszavazás vs. RMDSZ szavazat
Fiatalok – középkorúak	1,075
Középkorúak – idősek	2,872
Fiatalok – idősek	3,085

A 6. táblázat esélyhányadosai azt mutatják meg, hogy a három korosztály egymáshoz viszonyítva milyen arányban választja az átszavazást az RMDSZ-voks helyett. A 35 éven aluliak és a 35–55 év közöttiek nagyjából ugyanolyan mértékben fognak átszavazni, az 55 éven felüliek között viszont ennek esélye szinte háromszor kisebb. Bár a 2001-es és 2002-es adatokon ezt az eredményt nem sikerült megismételni, a 2000-es adatok beigazolták hipotézisemet, mely szerint a fiatalabbak hajlamosabbak más pártra szavazni, mint az RMDSZ. (Pontosabban: az idősebbek kevésbé hajlamosak átszavazni, mert az 35 év alattiak és 35–55 év közöttiek viselkedése nem tér el ebben a tekintetben.)

7. táblázat

	Távolmaradás vs. határozatlanság	Határozatlanság vs. részvétel	Távolmaradás vs. részvétel
2000	0,5	2,136	1,068
2001	1,832	1,081	1,982

A nemi hovatartozás csak a részvételi szándékkal áll összefüggésben, és ezt az összefüggést sem sikerült kimutatni mindhárom évben, a 2002-es adatokon nem találtam kapcsolatot. Az előző két évre kiszámított esélyhányadosokat a 7. táblázat tartalmazza.

A két év eredményei első látásra inkonzisztensnek, vagy akár egymásnak ellentmondónak tűnhetnek: 2000-ben a nők inkább határozatlanok (ahelyett, hogy biztosan távol maradnának, vagy elmennének szavazni). 2001-ben a férfiak oldalára billen a távolmaradás/határozatlanság arány, viszont a határozatlanságot illetően nincs különbség a nemek között. És nincs különbség a nemek között 2000-ben arra vonatkozóan, hogy milyen eséllyel maradnak távol, ahelyett hogy szavaznának, 2001-ben viszont a nők már nagyobb arányban döntenek a távolmaradás mellett. Összegzésként arra lehet következtetni, hogy a nők hajlamosabbak távol maradni vagy magukat határozatlannak vallani, míg a férfiaktól inkább elvárható, hogy elmenjenek szavazni. Hipotézisemet a 2002-es adatok cáfolják, az előző két évben a részvételi szándék a nők között elmaradt a férfiak körében mértől. Ezek szerint a romániai magyarságra nem feltétlenül

érvényes a nemek választási részvételének Nyugat-Európában jellemző kiegyenlítődési trendje. Lehetséges, hogy az eltérés a magyar kisebbségi társadalom hagyományosabb jellegének köszönhető. A válaszhoz közelebb vinne a két nem részvételi szándékának a település típusa szerint végzett lebontása, de ez a rendelkezésre álló adatokon nem vizsgálható, ezért további kutatások tárgya marad. A szavazói döntésre vonatkozó hipotézis beigazolódott, a két nem között nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatni az RMDSZ-re vagy más pártokra szavazás szándékát illetően.

Az iskolázottság sem a részvételi szándékkal, sem a szavazói döntéssel nem mutatott szignifikáns összefüggést. Tehát mindkét erre vonatkozó hipotézis beigazolódott. Ez az eredmény összhangban van az európai szakirodalomban elfogadott állásponttal. Érdeemes további lebontásokban vizsgálni az iskolázottság kapcsolatát a választói magatartással. A részvételi szándékkal való kapcsolat a lakhely szerinti lebontás után sem válik szignifikánssá, a nemek szerinti lebontás is csak kis mértékben árnyalja a képet. A férfiaknál az iskolázottsági szint növekedése a határozatlanság csökkenését vonja maga után és a részvételi szándék növekedését. A legfeljebb 8 osztállyal rendelkezők 22,8%-a, a középfokú oktatást megkezdők 18,8%-a, a befejezett középiskolával rendelkezők 11,5%-a, az egyetemet végzett férfiaknak pedig 12,5%-a határozatlan. Az utóbbi kategória 87,5%-a részt szándékozik venni a választásokon, míg a többi három kategória esetében ez az arány 75% körül mozog (2001-es adatok alapján). Ami a szavazási szándékot illeti, a rendelkezésre álló adatokon nem áll módomban további lebontásokat végezni, mivel nagyon kevés az átszavazni szándékozó egyén.

Régió

A Székelyföld és a többi erdélyi megye részvételi szándéka között csak 2001-ben mért szignifikáns különbséget az Etnobarométer. A Székelyföldön a válaszadók 80,2%-a szándékozott részt venni a választásokon, 5,3% marad várhatóan otthon és 14,4% határozatlan. Ezzel szemben a többi megyére vonatkozó részvételi szándék aránya 69,8%, a távolmaradás szándékát 11,1% nyilvánította ki és 19,1%-a a válaszadóknak határozatlan.

A szavazói döntést illetően a két régió között 2001-ben és 2002-ben is szignifikáns különbséget lehetett kimutatni. 2001-re az esélyhányados értéke 9,598, 2002-re pedig 3,270. A nem székely megyékben egyértelműen nagyobb a hajlandóság az átszavazásra, mint a Székelyföldön, bár 2002-ben az összefüggés gyengébb. A preferenciák gyakoriságait a 8. táblázat szemlélteti:

8. táblázat

Régió			Szavazati szándék		
			RMDSZ	Más párt	Összesen
Székelyföld	2001	N	148	2	150
		%	98,7	1,3	100
	2002	N	187	5	192
		%	97,4	2,6	100
Nem Székelyföld	2001	N	239	31	270
		%	88,5	11,5	100
	2002	N	183	16	199
		%	92	8	100
Összesen	2001	N	387	33	420
		%	92,1	7,9	100
	2002	N	370	21	391
		%	94,6	5,4	100

2. Pártidentifikáció

A pártidentifikációs modell tesztelésének nehézségeiről már volt szó. Megfelelő kérdések hiányában a pártosság fogalma helyett az RMDSZ-be vett bizalom és a választók szándéka közti összefüggést vagyok kénytelen vizsgálni, majd áttérek a vegyes házasságok és a választói magatartás kapcsolatára vonatkozó eredmények ismertetésére.

A pártidentifikáció fogalma

Bizalomra vonatkozó kérdések csak a Közvélemény-barométer 1998 júniusi illetve 2003 májusi kérdőíveiben szerepeltek, ezekben pedig csupán 77, illetve 137 magyar nemzetiségű válaszadót találunk, ami túl kevés ahhoz, hogy a bemutatandó eredményeket statisztikailag szignifikánsnak lehetne tekinteni, ezért nincs értelme esélyhányadost sem számolni. Mindemellet az alábbi adatok orientatív értékét el kell ismerni.

Az 1998-as adatok szerint a magyarok 51,9%-a leginkább az RMDSZ-ben bízik meg, 28,8% inkább más pártban, a fennmaradó 19,2% pedig egyik pártban sem bízik. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a 77 megkérdezettből csak 52 válaszolt erre a kérdésre. Ezek közül azok, akik az RMDSZ-ben bíznak leginkább, 92,6%-ban részt vennének a választásokon, a többiek határozatlanok. A más pártban bízők közül 86,7% menne el szavazni, a többiek határozatlanok. Távmaradási szándékot csak olyanok nyilvánítottak ki, akik egyik pártban sem bíznak. Az eredmények nem cáfolják a hipotézist, de a na-

gyon alacsony elemszám és a reprezentativitás hiánya nem tesznek lehetővé általánosításokat. A 2003. októberi válaszok eloszlása a következő:

9. táblázat

RMDSZ-be vetett bizalom – részvételi szándék	Távol marad	Határozatlan	Részt vesz
Inkább megbízik	0%	5,9%	94,1%
Inkább nem vagy egyáltalán nem	4,1%	38,3%	57,6%

A használható választ adók között bizalmatlanok szinte kétszer annyian vannak, mint akik inkább megbíznak a Szövetségben (az arány 66:34). Az adatok egyértelműen arra utalnak, hogy a bizalom és a részvételi szándék között van összefüggés, hiszen azok, akik inkább bíznak, néhány határozatlan kivételével el szándékoznak menni szavazni, míg a másik csoportban több, mint egyharmada az egyéneknek határozatlan, és olyanok is akadnak, akik távol kívánnak maradni.

Ami a szavazási szándékot illeti, 1998. júniusában 96%-a azoknak, akik leginkább az RMDSZ-ben bíztak, a szavazatukkal is támogatta volna. Ellenben azok közül, akik más pártban bíztak, csak 23,1% voksolt volna az RMDSZ-re. Az a négy személy, aki azt felelte, hogy senkiben sem bízik, a Szövetségre szavazott volna, tehát valószínűleg a politikával szembeni bizalmatlanságának vagy érdektelenségének adott hangot válaszával. 2003 októberében azok közül, akik inkább megbíztak az RMDSZ-ben, 21,9% szavazott volna más pártra, míg azok közül, akik inkább nem bíztak a Szövetségben, 55,3%.

Az RMDSZ-be vetett bizalom mértéke tehát kapcsolatban van a részvételi és átszavazási szándékkal, mégpedig a hipotézisek által tételezett módon: az alacsonyabb bizalom ugyan inkább a határozatlanságnak kedvez, mint a távolmaradásnak, de ismeretes, hogy aki határozatlannak vallja magát, jó eséllyel marad otthon a választások napján. Egyértelműen alátámasztották azonban az eredmények az RMDSZ-szel szembeni bizalmatlanság és a más pártra történő szavazás összefüggését.

A hipotézisek igazolása a pártidentifikáció fogalmának szempontjából csak fél eredményt jelent. Biztosra vehető, aki nem bízik az RMDSZ-ben, az nem is azonosul vele. Azt azonban megalapozatlan lenne állítani, hogy aki bízik a Szövetségben, azonosul is vele. A bizalom szükséges, de nem elégséges feltétele az identifikációnak, és ezeknek a választóknak az esetében könnyen megtörténhet, hogy csupán „kényszerből”, magyar alternatíva híján szavaznak az RMDSZ-re, továbbá hasonló okokból válaszolják azt, hogy a leginkább benne bíznak, a párthoz fűződő hosszú távú pszichológiai kötődésnek azonban nyoma sincs.

Vegyes házasságok

A Közvélemény-barométer 2001. májusi adatbázisában a 2000. novemberi parlamenti választások alkalmával leadott voksokra vonatkozóan kapunk adatokat. A megkérdezett személy saját szavazatán kívül családtagjai (anya, apa, házastárs, elsőszülött gyerek), valamint legjobb barátja szavazatát is megjelöli. A táblázat alapján arra lehet következtetni, hogy ha a válaszadó az RMDSZ-re szavazott, akkor a többi megjelölt személy is többnyire így tett. Ennek alapján elképzelhető, hogy az átszavazás „családos jelenség”, vagyis ha valaki elpártol az RMDSZ-től, megnő annak lehetősége, hogy környezetéből mások kövessék példáját, vagyis hogy kollektív döntés álljon a cselekvés háttérében. Nem áll módomban ezt a feltevést alaposabban vizsgálni, így a vegyes házasságok hatásának bemutatására szorítkozom.

A vegyes házasság mindhárom évben igen erős kapcsolatot mutat mindkét vizsgált függő változóval. A nemek szerint lebontott eredményeket a 10. táblázat tartalmazza.

10. táblázat

Vegyes házasságban él?		Távol marad (%)			Határozatlan (%)			Részt vesz (%)		
		2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Nem	Nő	6,2	11,0	7,6	15,8	15,7	17,2	78,0	73,2	75,2
	Férfi	7,6	3,8	10,1	8,3	16,8	24,6	84,1	79,3	65,3
Igen	Nő	12,0	50,0	18,2	32,0	12,5	40,9	56,0	37,5	40,9
	Férfi	14,3	15,8	7,7	25,0	15,8	23,1	60,7	68,4	69,2

A táblázatból kiolvasható, hogy a vegyes házasságban élő nők és férfiak egyaránt kisebb arányban szándékoznak részt venni a választásokon, mint akiknek a házastársa magyar. (Egy kivétel: 2002-ben a vegyes házasságban élő férfiak nagyobb arányban választották azt, hogy elmennek szavazni, mint a magyar feleséggel élők). Általában a férfiak nagyobb arányban szándékoznak részt venni, mint a nők, de vannak kivételek is: 2002-ben a magyar férjű nők 75,2%-a szándékozott szavazni, míg a férfiaknak csak 65,3%-a. A vegyes házasságok esetében azonban (kivéve a 2000-es évet) a nők részvétele messze elmarad a férfiaké mögött. Ellenben a határozatlanok és/vagy a távol maradók nagyobb arányban fordulnak elő azok között, akiknek a házastársuk román, és a nők nagyobb valószínűséggel kerülnek e két kategória valamelyikébe, mint a férfiak. Ha a különböző évek adatait vetjük össze, megfigyelhető, hogy a határozatlanok és a távol maradók kategóriája között „átjárás” van, mindkét nem esetében. 2000-ben és 2002-ben a határozatlanok aránya volt igen magas, 2001-ben viszont többen voltak azok, akik azt felelték, hogy nem mennek el szavazni. Nehéz lenne megállapítani, hogy ez minek köszönhető, hiszen a szavazásra vonatkozó kérdés mindhárom esetben ugyanúgy volt megfogalmazva.

A hipotézis beigazolódott, amennyiben a vegyes házasságban élők hajlamosabbak távol maradni illetve határozatlanabbak, mint azok, akiknek házastársa magyar, és az összefüggés a nők esetében erősebb. Valószínűleg a románokkal együtt élők egyfajta dilemmát élnek át, és ingadoznak az RMDSZ és a házastársuk által preferált román párt támogatása között. Az sem kizárt, hogy a román házastárs zokon venné, ha párja az RMDSZ-re szavazna. Ezt a belső (és valamilyen szinten családi) konfliktust hivatott megoldani (vagy elodáztatni a következő választásokig) a távol maradás opciója, illetve az a gesztus, hogy a kérdezőbiztosnak azt mondják, hogy határozatlanok. Az is elképzelhető, hogy más okok váltják ki a válaszadóból a „határozatlanságot”, lehet, hogy szégyelli a magyar kérdezőbiztos előtt bevallani, hogy román pártra fog szavazni, de az sem kizárt, hogy egy jelenlevő családtag előtt nem akarja hangoztatni, hogy az RMDSZ-re fog voksolni.

Az átszavazás vonatkozásában szintén egyértelműen kimutatható a kapcsolat. Az esélyhányadosok 2000: 10,536; 2001: 8,175; 2002: 6,901. Mind a három mintában sokkal nagyobb eséllyel szavaznak más pártokra a vegyes házasságban élők, mint azok, akiknek házastársuk is magyar. Továbbá visszagondolva arra, hogy milyen nagy arányban fordulnak elő a távolmaradók és a határozatlanok e csoport köreiből, elkerülhetetlen arra következtetni, hogy a bevallottan átszavazók mellett még jó néhányan elfordulnak az RMDSZ-től.

Szintén összefüggést mutat a részvételi és a szavazási szándékkal az a tény, hogy valaki vegyes házasságból származik. A 2001-es adatokon nem lehet kapcsolatot kimutatni a részvételi szándékkal, de a többi esetben szignifikáns az összefüggés. A 11. táblázat a vegyes házasságból származók részvételi szándékát hasonlítja össze azokéval, akiknek mindkét szülője magyar.

11. táblázat

Vegyes házasságból származik?	Távol marad (%)		Határozatlan (%)		Részt vesz (%)	
	2000	2002	2000	2002	2000	2002
Igen	11,4	22,7	31,4	27,3%	57,1	50,0
Nem	8,1	9,4	12,9	21,4%	79,0	69,2

A 10. táblázat eredményeihez hasonlóan innen is az olvasható ki, hogy a vegyes házasságból származók sokkal alacsonyabb arányban szándékoznak szavazni, inkább határozatlanok vagy távolmaradók. A két év között ugyan vannak eltérések, de ezek nem halványítják el a két csoport közti különbséget. Az eredményeket érdekes lenne további lebontásokban is megnézni. Az életkor szerinti bontás rávilágíthatna, hogy a fiatal generációk valóban jobban ki vannak-e téve az asszimilációnak. A vegyes házasságok asszimiláló hatása általában a többségi nemzet irányába mutat, de az nem egyértelmű, hogy a hatás ereje a

különböző generációk esetében hogyan változott. A magyar lakosság aránya szerint is érdemes volna lebontani az adatokat, ugyanis elvárható, hogy a magyar többségű településeken az asszimiláció iránya a magyarságnak kedvez, de a rendelkezésre álló adatbázisokon ezeket a lebontásokat nem lehet elvégezni.

Az átszavazásra vonatkozó esélyhányadosok értéke 2000-2002 között rendre 10,071; 14,308 és 7,743, vagyis, sokkal nagyobb eséllyel pártolnak el az RMDSZ-től azok, akiknek valamelyik szülőjük román. Mindhárom mintán beigazolódik tehát a hipotézis, miszerint a vegyes házasságból való származás az átszavazás irányába hat. Az ilyen családi háttérű egyének identitása nem egyértelműen magyar, a többségi nemzetbe való asszimilációjuk előrehaladottabb, ezért kevésbé hajlamosak az etnikai szavazásra.

3. Tematikus szavazás – az RMDSZ teljesítményével való elégedettség

Az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával kapcsolatos vélemények elsősorban a részvételi szándékkal mutatnak összefüggést, az átszavazással csak a 2000-es adatokon találtam kapcsolatot.

12. táblázat

Úgy véli, a magyar kisebbség helyzete...	Távol marad (%)			Határozatlan (%)			Részt vesz (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Javult	5,4	5,9	6,4	8,0	14,5	17,0	85,7	79,6	76,6
Nem változott	10,9	8,1	11,4	16,	16,3	21,8	73,0	75,6	66,8
Romlott	25,0	23,5	25,0	10,7	5,9	5,0	64,3	70,6	70,0
Nem tudja	9,4	17,0	11,3	26,6	30,7	34,8	64,1	52,3	53,9

Első látásra szembejön, hogy akik nem tudják megítélni, hogy a magyarság helyzete miként alakult az RMDSZ kormányzati szereplése idején, azok kevésbé valószínű, hogy elmennek szavazni, közöttük igen magas a határozatlanok aránya. Ebben a kategóriában valószínűleg azokat találjuk, akiket alig érdekel a politika. Szintén alacsonyabb részvételre számíthatunk azok körében, akik úgy látják, hogy a magyarság helyzete romlott 1996-2000 között. Ez a csoport a legkevésbé határozatlan (a 2000-es esztendőt kivéve), viszont körülbelül egy negyedük nem szándékozik elmenni szavazni. Ezt a kategóriát nevezhetnénk az RMDSZ-ből kiábrándultak kategóriájának. Ők az RMDSZ kormányzati szerepvállalását politikai kudarcként értékelik, de az is lehetséges, hogy olyan hivatalorientált stratégiát látnak benne, amely inkább az elitnek kedvez, mint a képviselt csoportnak, ezért távol maradásukkal büntetni kívánják a pártot.

Lieven De Winter az etnoregionalista pártok (köz)politikai és hivatszerzési sikerének hátulütőjeként említi, hogy választási sikertelenséghez vezethet, ha a szavazótábor úgy értékeli, hogy a párt elsődleges céljává a hivatszerzés vált, vagy ha túl sok kompromisszumot kényszerül kötni, ezáltal képtelenné válva a szavazótábor érdekeinek érvényesítésére. Ezt a mechanizmust érhetjük tetten azok esetében, akik azt választották, hogy a romániai magyarság helyzete romlott az RMDSZ kormányzati szerepvállalásának idején. Mindhárom évben ebbe a kategóriába kerültek a legkevesebben (a válaszadók 2,96-3,62%-a). Aki úgy vélekedik, hogy a magyar kisebbség helyzete nem változott az RMDSZ kormányzati szereplése idején (2002 kivételével) nagyobb valószínűséggel megy majd el szavazni, mint aki úgy véli, hogy a helyzet romlott, de a különbség nem nagy. E kategória tagjai közül kevesebben szándékoznak otthon maradni a szavazás napján, viszont több a határozatlan, mint az elégedetlenek között. Úgy tűnik, ezek az emberek viszonylag közömbösek az RMDSZ teljesítményével szemben, egy részük rutinból elmegy szavazni, mások haboznak, de nincs szó előre megfontolt, tiltakozó távolmaradásról. Végül, aki úgy látja, hogy a helyzet javult, az nagy valószínűséggel el fog menni szavazni. Mindhárom évben ebben a csoportban a legmagasabb a részvételi szándék (bár évről-évre csökken: 2000-ben 85,7%, 2001-ben 79,6%, 2002-ben 76,6%), és a legalacsonyabb a távol maradók aránya. Köztük többen vannak a határozatlanok, mint az elégedetlen csoportban, de kevesebben, mint a közömbösben. Ezt a legnépesebb csoportot az elégedettek alkotják, akik tudatosan és lelkesen mennek majd el szavazni, hogy jutalmazzák az RMDSZ-t a magyar kisebbség számára elért politikai sikerei miatt.

A szavazói döntéssel csak 2000-ben mutatnak összefüggést a magyar kisebbség helyzetének alakulására vonatkozó vélemények. Az esélyhányadosok arra utalnak, hogy aki változatlanak értékeli a helyzetet, 3,437-szer nagyobb eséllyel szavaz át, mint aki elégedett, aki pedig elégedetlen, 1,356-szor nagyobb eséllyel pártol el az RMDSZ-től, mint aki nem lát változást, és 4,708-szor nagyobb eséllyel, mint az elégedettek.

A részvételre vonatkozó hipotézist tehát mindhárom év adatai alátámasztották, az átszavazásra vonatkozót viszont csak a 2000-es adatok. Végére megállapíthatjuk, hogy a magyarság helyzetére vonatkozó vélekedések kapcsolatban állnak a részvételi szándékkal illetve a szavazói döntéssel, az elégedettek nagyobb valószínűséggel mennek el szavazni és támogatják az RMDSZ-t, míg az elégedetlenség lecsapódhat távolmaradásban vagy átszavazásban. A magyar kisebbség helyzete a választóközönség többsége számára fontos politikai téma, amely a választói magatartásra is hatással van. Az a tény, hogy a megkérdezettek 80–85%-a képes volt véleményt alkotni a kérdésről, egyben arra is utal, hogy az etnicitással kapcsolatos témák könnyű témák, amelyek nem igényelnek

alapos informálódást és politikai jártasságot, hiszen a választó saját bőrén tapasztalja a dolgok alakulását.

Összegzés, konklúziók

Dolgozatomban a romániai magyar választók viselkedését vizsgáltam a 2000–2002 között végzett *Etnobarométer* közvélemény-kutatások adatbázisainak feldolgozása révén, helyenként kiegészítve ezt a *Közvélemény-kutatási barométer* adataival. Az elemzést a parlamenti választásokon való részvételre és szavazatra szűkítettem, a helyhatósági választásokat kihagyva a kutatásból. A cél a romániai magyarság választói magatartásáról kialakult kép árnyalása, vagyis a távolmaradás illetve az átszavazás, továbbá a mögöttük rejlő tényezők mélyebb vizsgálata volt. Az elemzéshez felhasznált elméleti és módszertani apparátus kiválasztásakor elsősorban a romániai magyarság különleges helyzetét tartottam szem előtt, ezért az RMDSZ szavazói bázisának vizsgálatát olyan értelmezési keretben igyekeztem elvégezni, amely egyaránt merít a választói magatartás elméleti megközelítéseiből és az etnoregionalista pártok szakirodalmából. A végső céloom a távolmaradó, illetve átszavazó romániai magyar profiljának a megrajzolása volt.

A vizsgált 27 hipotézis közül nem mindegyiket támasztották alá az adatfeldolgozás során nyert eredmények. Lipset és Rokkan törésvonalai közül a legerősebb kapcsolatot a vallásosság mértéke mutatta a részvételi szándékkal, illetve a (vélt) szavazói döntéssel, de a hatás csak a nemek szerinti lebontás után volt kimutatható, mégpedig a férfiak esetében. A kevésbé vallásos férfiak mindhárom vizsgált évben nagyobb valószínűséggel vallották magukat határozatlannak, míg a magas részvételi arány 2000-ben a mérsékelten, 2002-ben pedig az inkább vallásosak körében tűnt valószínűnek. A hetente vagy havonta, illetve az évente templomba járókra vonatkoztatva ki lehet jelteni, hogy a hipotézis, miszerint a vallásosabbak részvételi arányai nagyobbak lesznek, a férfiak esetében beigazolódott. Továbbá az átszavazás is valószínűbb azok között, akik ritkán látogatják a templomot, mint a vallásukat hetente vagy havonta gyakorlók körében, tehát az empiria ezt a hipotézist is alátámasztja. Úgy tűnik, hogy a romániai magyar szavazó számára az egyházak, illetve a gyülekezetek politikai támpontokat is szolgáltatnak, minden bizonnyal meghatározó szerep hárul a lelkesekre, ha nem is a pártpreferencia, de a részvételre való mozgósítás tekintetében.

További kutatásokban érdemes lenne vizsgálni a vallásosság kapcsolatát a választói viselkedéssel a lakhely típusa (falu vagy város), az életkor, a szórvány-

illetve többszáz magyar terület, esetleg az iskolázottság függvényében, de elképzelhető, hogy a felekezetek szerinti lebontás is gyümölcsözőnek bizonyulna.

A lakhely típusából adódó különbségeket csak az átszavazás vonatkozásában vizsgáltam, a részvételi aránnyal való kapcsolatról ugyanis hitelesebb információkat szolgáltatnak az aggregált szintű választási statisztikák. A kapcsolat csak a 2002-es Etnobarométer esetében bizonyult szignifikánsnak, ebben az évben az eredmények arra utalnak, hogy a városokban nagyobb a valószínűsége az átszavazásnak. De ismét érdekes lenne az elemzést elmélyíteni tekintetbe véve a település magyar lakosságának arányát.

Az osztály-hovatartozásról egyik esetben sem lehetett kimutatni, hogy kapcsolatban lenne a részvételi szándékkal vagy a pártpreferenciával. Az a tény, hogy valaki szellemi vagy fizikai munkát végez, nem függ össze azzal, hogy milyen valószínűséggel megy el szavazni, az RMDSZ-re voksol-e vagy valamilyen román pártra. Ezek szerint a romániai magyarságra nem érvényes az, ami a legtöbb nyugat-európai etnoregionalista párt szavazói bázisára jellemző, nevélegesen, hogy a munkásosztály alulreprezentált a szavazók körében. Ennek valószínű oka, hogy a romániai baloldali pártok nem tűnnek vonzóknak a magyar munkások számára, ami a rendszerváltás után hangoztatott nacionalista diskurzusok és a kommunista örökség számlájára írható.

A Dunleavy és Husbands által leírt három szektoriális törésvonal közül egyik sem mutatott összefüggést a részvételi szándékkal. Az átszavazás vonatkozásában is csak 2000-ben lehetett kapcsolatot kimutatni az alkalmazási szektor és az állami eltartás vonatkozásában. A privát szektorban dolgozók nagyobb valószínűséggel szándékoztak más pártot támogatni, mint az RMDSZ, ami igencsak meglepő, ha például arra gondolunk, hogy a Szövetség támogatta a privatizációt és felkarolta a kis- és középvállalkozások ügyét. További kutatások feladata lesz eldönteni, hogy tényleg releváns-e ez a kapcsolat, vagy pusztán a véletlen műve ez az elméletileg nehezen magyarázható eredmény. Ugyanakkor az állam által eltartottak, akiknek nagy részét a nyugdíjasok teszik ki, kisebb átszavazási hajlandóságról számoltak be, mint az aktív lakosság. Érdekes módon ez nem tulajdonítható feltétlenül az életkor hatásának, mert, amint arra a továbbiakban kitérek, az életkor kapcsolatát a szavazói döntéssel csak egy évben sikerült bizonyítani. A harmadik elemzett szektoriális törésvonal az állami szolgáltatásokat igénybe vevő, illetve az azokkal nem élő csoportok között differenciál. Bár ennek a törésvonalnak több aspektusa is van, dolgozatomban csak a gépjármű-tulajdonlást vizsgáltam, de nem találtam összefüggést. A lakáskörülmények vizsgálata kimaradt az elemzésből, mivel a feldolgozott közvélemény-kutatások nem kezelték külön csoportként az állam és a magánszemélyek albérlőit, ami a kérdés szemszögéből egy „összemosott” kategóriát eredményezett.

Az életkor és a részvételi szándék kapcsolatát csak a 2000-ben készült felmérés adatai támasztották alá: kijelenthetjük, hogy az életkor előre haladtával csökken a határozatlanság és nő a részvételi hajlandóság. Továbbá a 35 éven aluliak és a 35–55 év közöttiek nagyjából ugyanolyan eséllyel szavaznak nem az RMDSZ-re, de mindkét korcsoport nagyobb valószínűséggel teszi ezt, mint az 55 éven felüliek. Az életkorral tehát a részvételi szándék és az RMDSZ támogatása is erősödik. Ez a jelenség nem magyarázható a szociálpszichológiai modell ama a tételével, hogy a pártosság az idősebb generációk körében erősebb, mivel az életkor és az RMDSZ-re való szavazás kapcsolatát csak a 2000-es esztendőben sikerült kimutatnom. Nem arról van szó, hogy a pártidentifikáció az életkor előre haladtával erősödne, hanem arról, hogy a fiatalok egyre inkább elfordulnak az RMDSZ-től, kevesebben tartják a magyarságukból fakadó kötelességüknek, hogy támogassák. Mivel az asszimiláció is szerepet kaphat a jelenség mögött rejlő mechanizmusban, érdemes lenne megvizsgálni a kapcsolat erejét a településen élő magyarság arányának függvényében, ugyanis a szórványban élő fiatalok jobban ki vannak téve az asszimilációnak.

A két nem választói viselkedésének összehasonlítása arra világított rá, hogy a nők nagyobb valószínűséggel határozatlanok vagy szándékoznak távol maradni, míg a férfaitól inkább elvárható, hogy elmenjenek szavazni. A 2002-es adatok kivételével a részvételi szándék a nők között elmaradt a férfiak körében mérttől. A romániai magyarságra nem feltétlenül érvényes tehát a nemek választási részvételének Nyugat-Európában jellemző kiegyenlítődési trendje. Ez az eltérés feltehetően annak köszönhető, hogy a romániai magyar társadalom hagyományosabb jellegű, mint a nyugat-európai társadalmak. Közelebb kerül-nénk a megoldáshoz, ha elmélyítenénk az elemzést, elvégezve a település típusa és az iskolázottsági szint szerinti lebontásokat. Továbbá az átszavazásra vonatkozó hipotézist az eredmények megerősítették: a nők és férfiak között nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatni arra nézve, hogy az RMDSZ-re vagy más pártokra szándékoznak szavazni.

Az iskolázottság sem a részvételi szándékkal, sem a szavazói döntéssel nem mutatott szignifikáns összefüggést, ami összecseng a pszephológiai szakirodalomban elfogadott állásponttal; A további lebontások sem szolgáltatnak látványos összefüggéseket: a lakhely típusa mellékesnek bizonyult, a nemek szerinti lebontás is csak arra világított rá, hogy az iskolázottabb férfiak kisebb valószínűséggel vallják magukat határozatlannak és hajlamosabbak részt venni a választásokon.

Bár a részvételi szándék szempontjából a székelyföldiek és a más megyékben élő magyarok között csak a 2001-es felmérés adatai mutattak ki különbséget (az előbbi csoport magasabb részvételét), az átszavazás vonatkozásában 2001-ben és 2002-ben is szignifikáns kapcsolatot találtam: a székely me-

gyék lakosai kevésbé hajlamosak elfordulni az RMDSZ-től. Valószínűleg ismét az asszimiláció és a gyengébb nemzeti öntudat állhat a többi megye magyar lakóinak magasabb átszavazási aránya mögött. A Székelyföld-többi megye felosztásnál sokkal célravezetőbb lenne a tömb–szórvány kategóriákat használni a további elemzésekben, mivel ez nagyrészt kiküszöbölné azokat a torzításokat, amelyek abból adódnak, hogy a Székelyföldön is vannak olyan települések, ahol a román lakosság van többségben, de ugyanígy más megyékben is vannak magyar többségű helységek.

A párttal való azonosulás hatását a megfelelő kérdések hiánya miatt csak *proxyk* segítségével állt módomban vizsgálni. A legjobb lehetséges közelítést az RMDSZ-be vetett bizalomra vonatkozó kérdések jelentették, viszont az eredmények értelmezésének súlyos korlátot szab a vizsgált minták igen alacsony elemszáma. Az adatok alátámasztották a hipotéziseimet, melyek szerint az alacsony bizalom nagyobb valószínűséggel társul határozatlansággal vagy távolmaradási szándékkal, míg az RMDSZ iránti magas bizalom valószínűsíti a részvételt és a Szövetség támogatását. A bizalmatlanság továbbá gyakran jár együtt átszavazással. Mindazonáltal a bizalom nem egyenértékű a pártidentifikáció fogalmával: vannak arra utaló jelek, hogy sokan csak azért szavaznak az RMDSZ-re, mert még mindig a legkisebb rossz a román pártokhoz viszonyítva.

Az adaptálási nehézségek ellenére a pártidentifikációs modell más elemeit tesztelni lehetett a rendelkezésre álló közvélemény-kutatások adatain. A vegyes házasságokról bebizonyosodott, hogy erős kapcsolatban állnak az átszavazással, ugyanis mindazok az egyének, akiknek egyik szülőjük román, mind pedig azok, akiknek házastársuk román, hajlamosabbak az átszavazásra. De a vegyes házasság a részvételi szándékot is meghatározza, főleg a nők között igen sok a határozatlan, vagy az olyan, aki nem kíván elmenni szavazni. A családon belüli asszimiláció irányán túl elképzelhető, hogy egy olyan pszichológiai folyamat is szerepet játszhat ezeknek az egyéneknek az esetében, amely egyrészt a magyar öntudatból fakadó, az RMDSZ támogatásának irányába ható kötelességérzetet (vagy lelkiismeret-furdalást), másrészt a házastárs politikai preferenciájához történő alkalmazkodás készíttetését állítja szembe egymással. Ez a konfliktus kognitív disszonanciát eredményez, amelynek a legkönnyebb feloldása, ha az egyén tárgyaltanná nyilvánítja az ellentmondást, vagyis nem megy el szavazni. Ugyanakkor a határozatlanok magas aránya arra utal, hogy a válaszadók szégyellhetik bevallani a kérdezőbiztosoknak, hogy román pártra szándékoznak szavazni, de az sem zárható ki, hogy éppen egy jelen levő (román) családtag előtt nem kívánják hangoztatni, hogy az RMDSZ-re szeretnének szavazni.

Az utolsó vizsgált változó arra vonatkozott, hogy mennyire elégedettek a választók a romániai magyar kisebbség helyzetének alakulásával az RMDSZ kormányzati szerepvállalásának idején. Ez a kérdés lehetővé tette a tematikus

szavazás vizsgálatát. Az eredmények arra utalnak, hogy a magyarsággal kapcsolatos kérdések könnyű témát jelentenek, továbbá a választóközönség nagy része fontosnak ítéli őket, ugyanis azok, akik elégedettek a fejleményekkel, nagyobb valószínűséggel mennek el szavazni és támogatják az RMDSZ-t, míg az elégedetlenség egyaránt lecsapódhat távolmaradásban vagy átszavazásban.

Az elemzés végszavaként megkíséreltem megrajzolni az RMDSZ-től elforduló romániai magyar profilját. (Azért nem fogalmazok úgy, hogy „átszavazó romániai magyar”, mivel a határozatlanság és a távolmaradási szándék sok esetben a kérdezőbiztos előtt érzett szégyen által életre hívott szurrogátuma az átszavazási szándéknak.) A profil tehát a következő: szórányvidéken vegyes házasságban élő, 35 év alatti személy, nagyobb valószínűséggel nő, esetleg nem vallásos 35 év alatti férfi.

A szocio-demográfiai változók hatásán túl azonban dolgozatom arra is rávilágított, hogy a pszichológiai tényezők és a politikai témákról alkotott vélemények is hatással lehetnek a választók szándékaira és preferenciáira. Természetesen további kutatásokra van szükség annak elméleti megalapozására, hogy egy olyan erőteljes társadalmi meghatározottság hatását, amilyen az etnikum, a diszpozicionális és attitűd-jellegű tényezők tovább alakíthatják, akár felül is bírálhatják. Az imént vázolt szavazói profil ugyan nem mutat túl a szocio-demográfiai változókra építő pszephológián, viszont optimizmusra ad okot az a tény, hogy az elemzésben pszichológiai és a tematikus szavazás elméletéből merített tényezők hatására is sikerült rávilágítani.

Dolgozatom zárószavát Richard Schaefer-től és Robert Lammtól kölcsönzöm: „A szociológusok nem azért fogadnak el valamit tényként, mert »mindenki tudja, hogy úgy van.« Ellenkezőleg: minden információt le kell ellenőrizni, föl kell jegyezni, végül pedig más adatokkal összefüggésben kell ki-elemezni. [...] A szociológusok eredményei esetenként a köztudaton alapulónak tűnhetnek, hiszen a hétköznapi élet aspektusaira vonatkoznak. Éppen ezért szükséges hangsúlyoznunk, hogy az ilyen eredményeket a kutatók *tesztelték*.⁶⁷”

¹ Lásd Szász A. Zoltán: The Electoral Success of Dominant Parties Representing the Hungarian Minority in Romania and Slovakia. In *Regio. A Review of Ethnic and Minority Studies*. (2003) 146.

² A szavazói magatartás tudományos vizsgálatát D. E. Butler nevezte el *pszephológiának*. Az ókori Athén népgyűlésein használatos szavazókavicsokat nevezték *psephos*nak innen az elnevezés. (Lásd Tóka Gábor: A választói magatartás kutatása. In *Politikatudományi Szemle*. 2001/3. 125, illetve Szász A. Zoltán: *Politikai pszichológia és választói magatartás. Egyetemi jegyzet*. Kézirat. Kolozsvár, 2004.)

³ Lásd Szász, 2003, 145.

* A 2000-es adatbázis rendelkezésemre bocsátásáért köszönet illeti Kiss Tamást.

⁴ Lásd Szász A. Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. In Veres Valér–Gyarmati Zsolt (szerk.) *Rodosz tanulmányok III. Kötet: Társadalom- és humán tudományok* Kolozsvár, 2001, Kriterion Könyvkiadó, 135.

⁵ Urwin, Derek W.: Harbinger, Fossil or Fleabite? “Regionalism” and the West European Party Mosaic. In Hans Daalder–Peter Mair (eds.) *Western European Party Systems. Continuity and Change*. London, 1983, Sage Publications. 223.

⁶ Ferdinand Müller-Rommel: Ethnoregionalist Parties in Western Europe. Theoretical Considerations and Framework of Analysis. In Lieven De Winter–Huri Türsan (eds.) *Regionalist Parties in Western Europe*. London–New York, 1998, Routledge. /Routledge–ECPR Studies in European Political Science./ 18.

⁷ Lásd S. M. Lipset–St. Rokkan Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments. An Introduction. In Peter Mair (ed.) *The West European Party System*. Oxford, 1990, Oxford University Press, 91–138.

⁸ Urwin, i. m., 240–241.

⁹ Lieven De Winter: Conclusion. A Comparative Analysis of the Electoral, Office and Policy Success of Ethnoregionalist Parties. In Lieven De Winter–Huri Türsan (eds.) *Regionalist Parties in Western Europe*. London–New York, 1998, Routledge. /Routledge–ECPR Studies in European Political Science. 218.

¹⁰ Lásd Szász, 2001, 136. .

¹¹ Urwin, i. m., 227.

¹² Urwin, i. m., 232.

¹³ Lásd Urwin, i. m., 228–229., illetve Szász, 2001, 137.

¹⁴ Lásd Urwin, i. m., 225. A nyelvi elkülönződés hiányában tevékenykedő etnoregionalista pártokra általában az olaszországi *Lega Nord*ot illetve a Skót Nemzeti Pártot (*Scottish National Party*) és a walesi *Plaid Cymru*t hozzák fel a szakirodalomban. A *Lega Nord*ot azonban helyesebb xenofób pártnak tekinteni, mintsem etnoregionalistának (lásd Szász, 2003, 143. /17. jegyzet/), az Egyesült Királyságban pedig újjáéledőben vannak a gaelic nyelvek, tehát itt sem beszélhetünk nyelvi megalapozottság nélküli etnoregionalista mobilizációról.

¹⁵ Jan-Erik Lane–Svante O. Ersson: *Politics and Society in Western Europe*. London, 1991, Sage. Idézi Ferdinand Müller-Rommel, i. m., 18.

¹⁶ Ferdinand Müller-Rommel, i. m., 19.

¹⁷ De Winter, i. m., 204.

¹⁸ De Winter, i. m., 208–209.

¹⁹ „Valamely fogalom meghatározása *minimáldefiníció*nak minősül, ha csak az entitás meghatározásához föltétlenül szükséges ismérvekre összpontosít, a többi jellemzőt pedig hipotetikusnak, változóknak tekinti. Az ilyen meghatározás egyértelműen szétválasztja a definíciós elemeket – amelyekről kijelenti, hogy igazak – meg az empirikus elemeket – amelyeket a vizsgálat hatáskörébe utal.” Lásd Giovanni Sartori: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Vol. I. Cambridge, 1976, Cambridge University Press. 61–63. Idézi Szász A. Zoltán: *Partide și sisteme de partide*. UBB Cluj, C.F.C.Î.D. 2003. 12.

²⁰ A szerző itt a parsonsi *achievement–ascription (performance–quality)* konfigurációs változóra utal abból a célból, hogy kiemelve e kisebbségek sajátos (nemzeti) jellegét. A használt jelzőt lehetne *tulajdonított*nak, *feltételezett*nek, vagy akár *hozzárendelt*nek fordítani. Bár a magyar szakirodalomban van példa az első jelző használatára (Staubmann, Helmut: Cselekvéseméleti rendszerelmélet –

Talcott Parsons. In Julius Morei et al. (szerk.): *Szociológiaelmélet*. Budapest, 2000, Osiris. /Osiris Tankönyvek./ 165.), ide mégis a másik kettő valamelyike talál. (Szász A. Zoltán jegyzetei alapján)

²¹ Szász, 2003, 144, Szász, 2001, 138, illetve Szász, 2002, 49.

²² Lásd De Winter: i. m., 235–239.

²³ Például az Északi-tengeri olajmezők felfedezése felélesztette Skócia gazdasági életképességének reményeit, ami az etnoregionalista diskurzus felerősödéséhez vezetett. (lásd De Winter, i. m., 221.)

²⁴ A demonstratív hatás (*demonstration effect*) az a jelenség, amikor egy bizonyos régió etnoregionalista követeléseinek sikerén felbuzdulva az illető ország vagy más országok más régióiban is megerősödik az etnoregionalista aktivitás. Sokszorozó hatásról (*escalation effect*) akkor beszélünk, amikor régiók vagy etnoregionalista pártok között konfliktus van (gyakorta ugyanazon terület ellenőrzése a konfliktus oka), és ahelyett, hogy közösen szállnának szembe a központi hatalommal, elmérgesedik köztük a konfliktus, és a politikai napirend központi elemévé válik. A konfliktus elmérgesedése növelheti az etnoregionalista pártok támogatottságát. (lásd De Winter, i. m., 220.)

²⁵ Urwin, i. m., 225.

²⁶ De Winter, i. m., 216.

²⁷ Urwin, i. m., 225.

²⁸ Urwin, i. m., 232.

²⁹ Urwin, i. m., 241–242., illetve De Winter, i. m., 217.

³⁰ Lásd Urwin, i. m., 239–240.

³¹ Urwin, i. m., 232. Illetve 252.

³² A protekcionista etnoregionalista pártok az általuk képviselt népcsoport egyedi karakterét hangsúlyozzák, és a centrumtól olyan intézkedéseket követelnek, amelyek e kulturális identitás megőrzését és fejlődését biztosítják, az állam meglévő keretein belül (az anyanyelv hivatalossá tétele a régióban vagy kétnyelvűség, a diszkrimináció felszámolása stb.) Ezzel szemben az autonomista pártok a központ és a régió közti hatalommegosztást tűzik ki célul, azzal a feltétellel, hogy a régiót másképp kezeljék, mint az állam más területeit. Lásd De Winter: i. m., 205–207.

³³ Lásd Márton János: A romániai magyar társadalom sajátos kérdései az RMDSZ 1996–2002 közötti programjaiban és politikájában (II.). In *Magyar Kisebbség Új Sorozat*, IX. évfolyam 30. (2004/1–2), 562–563.

³⁴ Lásd S. M. Lipset-St. Rokkan, i.m.

³⁵ Dunleavy, Patrick–Husbands, Christopher: *British Democracy at the Crossroads*. London, 1985, Allan & Unwin. Hivatkoznak rájuk M. Harrop-W.L. Miller, *Elections and Voters. A Comparative Introduction*. London, 1987, The Macmillan Press. 193–197.

³⁶ Agnus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller and Donald E. Sokes *The American Voter*. Midway Reprint. Chicago and London, 1980, The University of Chicago.

³⁷ A modell további elnevezései: *pártidentifikációs modell*, *PID-modell*, *okási tölcsermodell*.

³⁸ Russel J. Dalton *Citizen Politics. Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. 2nd ed. Chatham–NJ, 1996, Chatham House. 196.

³⁹ A *party identification*, illetve *partisanship* fogalmát a magyar szakirodalom még *pártidentifikációnak*, illetve *pártosságnak* is fordítja. (Lásd Enyedi Zsolt–Körösi András: *Pártok és pártrendszerek*. Budapest, 2001, Osiris, illetve Tóka G.: i.m.)

⁴⁰ M. Harrop-W.L. Miller, i.m., 130–140.

⁴¹ Dalton, i. m., 206.

⁴² R. J. Dalton–M.P. Wattenberg: The Not So Simple Act of Voting. In Ada Finifter (ed.) *Political Science: The State of the Discipline II*. Washington DC, 1993, American Political Science Association. 197.

⁴³ Például A. Percheron–M. K. Jennings: Political Continuities in French Families: A New Perspective on an Old Controversy. In *Comparative Politics* Vol. 13. (July 1981), 421–436. Hivatkoznak rájuk A. Westholm–R.G. Niemi: Political Institutions and Political Socialization. In *Comparative Politics* Vol. 25. No. 1. (October 1992). 25–41.

⁴⁴ *Proxy* alatt az az operacionalizálási eljárás értendő, hogy a vizsgálni kívánt, de a rendelkezésre álló adatokban nem szereplő változó helyett az azokhoz legjobban hasonlító, az elmélet szempontjából legközelebb álló indikátorokat használjuk fel.

⁴⁵ Lásd R. J. Dalton–M. P. Wattenberg, i. m., 206–208.

⁴⁶ Fiorina, Morris, *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven, 1981, Yale University Press. Hivatkoznak rá R. J. Dalton–M. P. Wattenberg, i. m., 207–208.

⁴⁷ Carmines, E.G.–Stimson, J. A., The Two Faces of Issue Voting In *American Political Science Review* 74, (1980) pp. 78-91. Hivatkoznak rájuk M. Harrop-W.L. Miller, i. m., 104. o.

⁴⁸ Szász A. Zoltán: *Political Mobilisation of National and Ethnic Minorities*. MA Thesis (Central European University.) Budapest, 1996., 46.

⁴⁹ De Winter, i. m., 211.

⁵⁰ Gordin, J.P. The Electoral Fate of Ethnoregionalist Parties in Western Europe: A Boolean Test of Extant Explanations. In *Scandinavian Political Studies*, Vol. 24 – No. 2. 2001, 149–170.

⁵¹ A megkérdezett személyek pártpreferenciájára, azaz szavazói döntésére vonatkozó hipotézisek célja a vizsgált független változók és az átszavazás(i szándék) közti összefüggés feltárása. *Átszavazás* alatt azt értem, hogy az egyén más pártra szándékozik szavazni, mint az RMDSZ, függetlenül attól, hogy melyik ez a párt.

⁵² Urwin, i. m., 234–237.

⁵³ Harrop és Miller további két lehetőséget is felsorol, de azokat a rendelkezésre álló adatokon nem áll módomban tesztelni: a munkahelyükön autoritást gyakorló és autoritást nem gyakorlók alkalmazottak, valamint a szaktudásra alapuló állások és szaktudást nem igénylő állások betöltői közti különbségtételt. Lásd M. Harrop-W.L. Miller, i. m., 182–183.

⁵⁴ Dunleavy, P.–Husbands, C.: *British Democracy at the Crossroads*. London, 1985, Allan & Unwin. Hivatkoznak rájuk M. Harrop-W.L. Miller, i. m., 193–197.

⁵⁵ Az első hipotézis a foglalkoztatási szektorra vonatkozik, a második azok között differenciál, akik állami szolgáltatásokat vesznek igénybe ahelyett, hogy magánszolgáltatásokkal élnének, vagy saját forrásaikkal pótolnák azokat. Dunleavy és Husbands többek között a lakás illetve a gépjármű tulajdonlását tekintik a szolgáltatásokra vonatkozó megosztottság megalapozójának. Mivel az Etnobarométerek kérdései nem differenciálnak az állam és a magánszemélyek albelői között, a lakástulajdonlás kapcsolatát a részvétellel és a szavazással nem vizsgálom. A harmadik hipotézis az állami eltartottak és az önmagukat eltartók, vagyis az alkalmazásban levő munkaképesek között tesz különbséget.

⁵⁶ Azok közül, akik nem dolgoznak, állami eltartottnak minősülnek a munkanélküliek és a nyugdíjasok. Nem minősülnek állami eltartottnak a háztartásbeliek, s azok a foglalkozás nélküliek, akik nem részesülnek állami juttatásban, valamint a diákok.

⁵⁷ Lásd Richard Topf, Electoral Participation. In H.-D. Klingemann–D. Fuchs (eds.) *Citizens and the State*. Oxford, 1995, Oxford University Press, 43–46.

⁵⁸ A *kognitív mobilizáció* fogalmát Russell Dalton vezette be a szakirodalomba. Dalton elméletének lényege, hogy az egyre növekvő iskolázottsági szintnek, valamint a média térhódításának köszönhetően könnyen és alacsony költségek mellett hozzáférhetővé váló információnak köszönhetően egyre több polgár rendelkezik a politika komplexitásának kezeléséhez szükséges képességekkel és forrásokkal, így egyéni döntéseket képes hozni és nincs szüksége a társadalmi csoportokból vagy az öröklött pártidentifikációból fakadó gondolatmankókra és heurisztikákra. Lásd Dalton, i. m., 21–27.

⁵⁹ Lásd Dalton, i. m., 186. o, illetve Topf, i. m., 46–47.

⁶⁰ Topf, i. m., 48–49.

⁶¹ A második hipotézis csak a parlamenti választásokra vonatkozik, az egész dolgozat erről a választás-típusról szól, mégis szükségesnek tartom ezt a megjegyzést, hiszen a helyhatósági választások vonatkozásában a Székelyföldön sokkal inkább – bár korántsem kielégítő mértékben – megvalósul a pluralizmus, ami azt a viselkedést vonja maga után, amit ebben a dolgozatban átszavazásként definiáltam.

⁶² Lásd például: Kiss Tamás: A politikai szocializáció strukturális szempontjai erdélyi középiskolásoknál. In *Köz-Politika*, 2001/3, 6–12.

⁶³ Az esélyhányados azt mutatja meg, hogy az első változó A értéke esetén hányszor valószínűbb (vagy hányszor nagyobb az esélye annak), hogy a másik változó a értéket vegyen fel, (s nem b -t), mint ha az első változó B értéket vett volna fel. Ha az első változó B értékére számítjuk az esélyhányadost, akkor pont az inverz értéket kapjuk, amely egyenértékű kapcsolatot jelöl – például egy 4 értékű esélyhányados inverze 0,25. Az együttjárás irányát a változók kategóriáinak figyelembe vételével határozhatjuk meg. A módszerről bővebben lásd: Rudas Tamás, *Odds Ratios in the Analysis of Contingency Tables*. Thousand Oaks–London–New Delhi, 1998, Sage. /Sage University Papers./

⁶⁴ A táblázatban feltüntetett valószínűségeket mindig az összehasonlított pár első tagjára kell vonatkoztatni. Például: a hetente templomba járók esetében 0,136-szor nagyobb valószínűséggel várhatjuk el, hogy távol maradnak, minthogy határozatlannak vallják magukat, mint azok esetében, akik csak évente egyszer mennek templomba. Fordítva úgy lehetne fogalmazni, hogy: valószínűbb, hogy aki évente csak egyszer megy templomba, inkább határozatlannak vallja magát, és ennek esélye 1/0,136.

⁶⁵ A 2001-es Etnobarométerben nem szerepelt a település típusára vonatkozó változó, csak a helység megnevezését jegyezték fel, ezért az elemzés a változó újrakódolásának időigényes munkálatait feltételezte volna.

⁶⁶ Az amerikai autótulajdonosok választási részvételét a szakirodalom valószínűbbnek tartja, hiszen nem kényszerülnek rá, hogy gyalog tegyék meg az utat a választásokra igyekezve (lásd Lyn Ragsdale–Jerrold G. Rusk, „Who Are Nonvoters? Profiles from the 1990 Senate Elections.”, in *American Journal of Political Science*, vol. 37 (1993) 721–746. Hivatkozik rájuk Szász A. Zoltán, 2004.)

⁶⁷ Richard T. Schaffer–Robert P. Lamm: *Sociology*. 5th Ed. New York, 1995, McGraw–Hill, 9. Idézi Szász A. Zoltán: *Politika és társadalom /jegyzetek a politikai szociológia tárgyköréből* Kolozsvár, 2001, Egyetemi Kiadó. 38.

Melléklet: A hipotézisek

Megközelítés	Elmélet	Hipotézis
Szociológiai megközelítés	Klasszikus törésvonalak	<p>H1. A magukat vallásosabbnak vallók nagyobb valószínűséggel mennek el szavazni.</p> <p>H2. A magukat vallásosabbnak vallók kisebb valószínűséggel szavaznak más pártra, mint az RMDSZ.</p> <p>H3. A falusi egyének kisebb valószínűséggel szavaznak más pártra, mint az RMDSZ.</p> <p>H4. Nincs szignifikáns különbség a fehérgallérosok és kékgallérosok részvételi hajlandósága között.</p> <p>H5. A kékgallérosok nagyobb valószínűséggel szavaznak át, mint a fehérgallérosok.</p>
	Szektoriális törésvonalak	<p>H6. Az alkalmazási szektor (állami vagy privát) nincs szignifikáns hatással a választási részvételre.</p> <p>H7. Az alkalmazási szektor (állami vagy privát) nincs szignifikáns hatással az átszavazási szándékra.</p> <p>H8. Az autótulajdonosok nagyobb valószínűséggel szándékoznak részt venni a választásokon, mint a személygépjárművel nem rendelkezők.</p> <p>H9. Az autótulajdonosok és a személygépjárművel nem rendelkezők átszavazási szándéka között nincs szignifikáns különbség.</p> <p>H10. Az állam által eltartottak (nyugdíjasok, munkanélküliek, szociális segélyen élők) és az önmagukat eltartók (foglalkoztatott munkaerő) részvételi szándéka között nincs szignifikáns különbség.</p> <p>H11. Az állam által eltartottak (nyugdíjasok, munkanélküliek, szociális segélyen élők) és az önmagukat eltartók (foglalkoztatott munkaerő) átszavazási szándéka között nincs szignifikáns különbség.</p>

	Más szocio-demográfiai változók	<p>H12. A választásokon való részvétel szándékának valószínűsége az életkor előre haladtával nő.</p> <p>H13. A fiatalok körében nagyobb esély van az átszavazásra, mint az idősebbek körében.</p> <p>H14. A nők részvételi szándéka elmarad a férfiaké mögött.</p> <p>H15. Nem mutatható ki szignifikáns különbség a nők és férfiak átszavazási szándéka között.</p> <p>H.16. Nem mutatható ki szignifikáns összefüggés az iskolázottság és a részvételi szándék között.</p> <p>H17. Nem mutatható ki szignifikáns összefüggés az iskolázottság és az átszavazási szándék között.</p> <p>H18. A székelyföldi választók nagyobb arányban szándékoznak részt venni a választásokon.</p> <p>H19. A székelyföldi választók kevésbé hajlamosak más pártra szavazni, mint az RMDSZ.</p>
Pártidentifikációs modell		<p>H20. A vegyes házasságban élők hajlamosabbak távol maradni, mint akiknek a partnere magyar nemzetiségű.</p> <p>H21. A vegyes házasságban élők hajlamosabbak az átszavazásra, mint akiknek a partnere magyar nemzetiségű, és</p> <p>H22. Mindkét összefüggés a nőknél erősebb, mint a férfiaknál.</p> <p>Továbbá:</p> <p>H23. A vegyes házasságból származó egyének hajlamosabbak az átszavazásra.</p> <p>H24. Az RMDSZ-be vetett bizalom alacsony foka előrejelzi a távolmaradást, továbbá:</p> <p>H25. Az RMDSZ-be vetett bizalom alacsony foka előrejelzi az átszavazást.</p>
Racionális döntések elmélete		<p>H26. Azok a személyek, akik úgy látják, hogy a romániai magyarság helyzete nem javult az RMDSZ (kormányzati) tevékenysége folytán, kisebb valószínűséggel szándékoznak részt venni a választásokon.</p> <p>H27. Azok a személyek, akik úgy látják, hogy a romániai magyarság helyzete nem javult az RMDSZ (kormányzati) tevékenysége folytán, hajlamosabbak átszavazni.</p>

Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő

Parlamenti választás Romániában 2004 novemberében

I. Előzmények, politikai kontextus

2004. november 28-án parlamenti választásokat tartottak Romániában, és ugyanekkor került sor az államelnök-választás első fordulójának a lebonyolítására, melyet két hét múlva a második forduló követett. Ez volt az ötödik államfőválasztással egy időben lebonyolított parlamenti választás Romániában az 1989-es kelet-közép-európai fordulat nyomán kialakult többpárti politikai rendszerben.

1.1. Politikai és gazdasági folyamatok 2000-2004 között

A 2000-2004 közötti kormányzati ciklust a következő folyamatok határozták meg:

- a) A PSD-kormány az Európai Unióval folytatott csatlakozási tárgyalások lezárását tekintette az egyik legfontosabb célnak. A csatlakozási tárgyalásokat 2000. februárjában kezdte meg és 2004. őszén zárta. Bár a tárgyalások befejezését az Unió érdeke is elősegítette, a kormány azt kizárólagosan saját sikereként mutatta be.
- b) A gazdasági folyamatokat erőteljes növekedés jellemezte (bár a strukturális problémák jórésze megoldatlan maradt). A növekedés üteme 2002 és 2004 között 4,9% és közel 8% között volt. Ezzel a kiugrónak nevezhető mutatóval Románia lassú felzárkózásba kezdett az európai átlaghoz képest: az egy főre eső GDP 1999 és 2003 között az európai átlag 23%-áról 30%-ára nőtt.¹ Bár Románia még mindig elmarad a bővítés első hullámába tartozó államoktól, amelyeknek egy főre eső GDP-je az európai átlag 47%-át teszi ki,² a növekedés kellő mértékű volt ahhoz, hogy a kormány gazdasági stabilitásról, sikerekről beszélhessen.
- c) Politikai téren a Szociáldemokrata Párt kellően magabiztos kormányzása és klientúra-építése határozta meg a 2000-2004-es időszakot. E folyamat egyik

jellemzője a polgármesterek átállása a kormánypártba: a PSD a 2000-es helyhatósági választásokon a polgármesteri mandátumok 37,21%-át szerezte meg, 2001-ben azonban már a polgármesterek 53,6%-át láthatta soraiban, 2003 végén pedig a polgármesteri mandátumok 64,4%-át birtokolta, vagyis majdnem megkészserezte polgármesterei számát.³ A parlamentben az „átülések” száma a képviselői és szenátori mandátumok körülbelül 10 százalékát érintette. E három folyamat határozta meg az ellenzék stratégiáját. Minthogy az európai integrációs folyamat eredményei valamint a gazdasági növekedés tekintetében a kormány nem volt sikeresen támadható, az ellenzéki pártszövetség (a D.A.-Szövetség⁴) a klientúra-építést, és főleg annak a sajtóban jóval láthatóbb és a közvélemény előtt is hatásosan kiaknázható vonatkozását támadta: a korrupciót.

A 2004. júniusi helyhatósági választásokon a két legnagyobb ellenzéki párt, a Demokrata Párt (PD) és a Nemzeti Liberális Párt (PNL) együttesen – a megyei listákra leadott szavazatok alapján – jobb eredményt ért el, mint a kormányzó PSD (Szociáldemokrata Párt), ez a novemberi parlamenti választások sikere szempontjából szintén a szövetségi stratégiát állította előtérbe. Az ütőképes szövetség kialakulását két körülmény hátráltatta. Az egyik: nem tűnt egyből megvalósítható projektnek a két párt fúziója, mivel a PNL egy jobboldali liberális doktrínát képviselt, a PD viszont szociáldemokrata pártként határozta meg magát.⁵ A másik: a szövetséget megjelenítő vezérpolitikust is csak hosszabb belső egyeztetések és átalakítások nyomán találta meg a két párt Traian Băsescu személyében, aki viszont a kampány idején a román politikai elit legjobb kommunikátorának bizonyult.

1.2. A választási rendszer módosítása és a választások lebonyolítása

Az arányos román választási rendszert megalapozó kompromisszum 1990 tavaszán jött létre a Nemzeti Megmentési Front (FSN) és az akkor újjraalakult történelmi pártok között; ezt a kompromisszumot a 92/1990-es törvényrendelet rögzítette. A választási rendszer először 1992-ben módosul, amikor bevezették a 3%-os választási küszöböt, majd 2000-ben, amikor a küszöböt 5%-ra emelték. A küszöbök bevezetése jelentősen csökkentette a parlamentbe bejutó pártok számát. Ugyancsak 1992-ben vezették be a kompenzációs kosarat a felsőház (szenátus) megválasztásába is. A mandátumok kiosztása a körzetek szintjén a „legnagyobb maradék” formula (Hare-kvóta) alapján történik, de a körzetekben (a megyékben és Bukarestben) kiosztatlanul maradt mandátumokat a kompenzációs kosárban összegyűlt töredékszavazatok d ' Hondt-módszer szerint osztják vissza. A küszöbök bevezetése mellett a pártok bejegyzésének szigorítása⁶ is a politikai mezőny, a versenyzők számának jelentékeny korlátozását eredményezte. E két tényező együttesen mind a választáson részt vevő,

mind a parlamentbe bejutó pártok számát mérsékelte.⁷ Mindez egyes szerzők szerint a román „pártokrácia” kialakulását eredményezte.⁸

Ebbe a folyamatba illeszkedik a 373/2004-es számú törvény, amelyet a parlament a választások előtt fogadott el. A kisebbségi szervezetekre vonatkozó előírások a már parlamenti képvisellel rendelkező kisebbségi szervezeteket előnyben részesítik a választásokon való indulás feltételei tekintetében.⁹ Ezt az előírást az EBESZ legutóbbi, a romániai választásokról készült jelentése is bírálta.¹⁰ Az EBESZ továbbá bírálta a törvény azon rendelkezéseit, amelyek a választók részvételének ellenőrizhetőségét gyengítik, így a például a „speciális választói névjegyzéket”, amellyel kapcsolatosan többször is felmerült a csalás lehetősége. A nemzetközi közvélemény reakciója azonban nem merült ki ennyiben. A *Freedom House* intézet szakértői csoportja ugyanis mindenekelőtt a választások első fordulójával kapcsolatban felmerült kifogások miatt minősítette vissza Romániát a *politikai jogok* tiszteletben tartásának vonatkozásában.

Közvetlenül a választások után a romániai médiumok nagy teret biztosított azoknak a híreknek, amelyek a választási csalásokról szóltak, sőt, e vádat az újonnan választott államfő, Traian Băsescu is megfogalmazta. A választási csalások gyanúja elsősorban a szavazói névjegyzéket kiegészítő azon „speciális listákra” alapozott, amely a nem lakhelyük szerint szavazók jegyzékét tartalmazta. Az IMAS közvélemény-kutató intézet elemzése¹¹ alapján szignifikáns korreláció létezik az „speciális listákon” szereplő szavazók százalékos (a szavazók összlétszámához viszonyított) aránya és a két fő politikai szövetség által elért eredmény között, éspedig: 1. minél magasabb volt a „speciális listán” szavazók aránya egy bizonyos szavazóközvetben, annál jobb volt a PSD-PUR-szövetség és Adrian Năstase elnökjelölt százalékos eredménye az illető közvetben; 2. minél magasabb volt a „speciális listán” szavazók aránya egy szavazóközvetben, annál kisebb volt a D.A.-szövetség és Traian Băsescu százalékos eredménye az illető közvetben.

II. A választások és eredményeik

II.1. Résztvevők, eredmények, mandátumok

A 2004. november 28-án megtartott parlamenti választásokon 24 párt¹² és választási szövetség, továbbá 28 kisebbségi szervezet állított jelölteket, ami minden eddiginél kevesebb. 2000-ben ugyanis 34 párt és választási szövetség, valamint 35 kisebbségi szervezet, 1996-ban pedig 32 párt és szintén 32 kisebbségi szervezet indult, a két korábbi választáson pedig még többen.

A parlamenti bejutási küszöböt a *Szociáldemokrata Párt* (PSD) és a *Román Humanista Párt* (PUR) választási szövetsége, a *Demokrata Pártot* (PD) és a *Nem-*

zeti Liberális Pártot (PNL) tömörítő D.A.-szövetség, a Nagy-Románia Párt (PRM) és az RMDSZ haladta meg, továbbá – akárcsak 2000-ben – 18 nemzeti kisebbség jutott alsóházi mandátumhoz. A többi párt közül csak az Új Generáció Pártja és a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt ért el – 1% fölötti – említésre méltó eredményt. A parlamenti szereplők tehát ugyanazok maradtak, mint 2000-ben, az erőviszonyok viszont jelentős mértékben megváltoztak, bár a legtöbb szavazatot, akárcsak négy évvel ezelőtt, ismét a Szociáldemokrata Párt és Humanista Párt választási szövetsége gyűjtötte. Az egyes pártoknak az érvényes szavazatok számához viszonyított eredményét és a parlamenti mandátumok eloszlását az 1. táblázat foglalja össze:

1. táblázat: A parlamenti pártok eredményei a 2004-es választáson

Párt/választ. szövetség	Képviseelőház				Szenátus			
	V	V(%)	S	S (%)	V	V (%)	S	S (%)
PSD+PUR	3730352	36,61	132	42,04	3798607	37,13	57	41,61
D.A.	3191546	31,33	112	35,67	3250663	31,77	49	35,77
PRM	1316751	12,92	48	15,29	1394698	13,63	21	15,33
RMDSZ	628125	6,17	22	7,01	637109	6,23	10	7,30
Összesen	8866774	87,03	314	100	9081077	88,76	137	100

A mandátumok számát a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat. A mandátumeloszlás a 2004. évi választások nyomán

Párt/szervezet	Képviseelőház	Szenátus
PSD	113	46
PUR	19	11
PNL	64	28
PD	48	21
PRM	48	21
RMDSZ	22	10
Kisebbségek	18	–
Összesen	332	137

Traian Băsescu államfő Călin Popescu-Tăriceanu liberális politikust kérte fel az új kormány megalakításra. A kormánytöbbség a D.A.-szövetség, a PSD+PUR választási szövetségből kilépő PUR-képviselők, az RMDSZ, valamint a képviselőházban mandátumhoz jutott kisebbségi képviselők parlamenti támogatásával alakult meg.

II.2. A részvételi adatok elemzése

A részvétel két igen fontos dimenzióját vizsgáljuk: a szavazói hajlandóságot vagy „kedvet”, valamint a szavazók jártasságát. Ez utóbbit pusztán technikai vonatkozásában elemezzük, vagyis csak az „elrontott” szavazócédulák arányának változását tanulmányozzuk.

A legutóbbi választások alkalmával a képviselőházi listákra leadott szavazatok 5,18%-a volt érvénytelen, a szenátusi listák esetében az arány 5,15%, az elnökválasztás első fordulóját tekintve pedig 3,14% volt. Összehasonlításképpen ezek az értékek 2000-ben, illetve 1996-ban rendre: 6,11%, 5,66%, és 3%, illetve 6,38%, 6,01% és 3,33% voltak. Az ismertetett eredmények csökkenő tendenciát mutatnak, ahogyan az a demokrácia előre haladtával várható, vagyis ahogyan a választópolgárok fokozatosan megtanulják a szavazás technikáját. A tiltakozásból történő érvénytelen voksolás jelenségét nem áll módunkban tetten érni, de vélhetőleg makroszinten nem is kell számolni ezzel a jelenséggel; e kérdés azokban a szavazóközetekben vizsgálendő, amelyekben – „lokálisan” – megnőtt az érvénytelen szavazatok száma, eltérően a korábbi értékektől.

A Romániában megtartott ötödik szabad választáson minden eddiginél alacsonyabb volt a részvételi arány (58,51%), annak ellenére, hogy a sajtóban a választások előtt gyakran megfogalmazódott a jóslat, miszerint a jobboldal megerősödésének köszönhetően a választásoknak reális tétjük lesz, és így nagyobb érdeklődésre lehet majd számítani. A részvétel értékelésekor viszonyítási alapként elsősorban az előző négy választás szolgálhat, amelyeken a következő részvételi arányokat regisztráltuk: 1990: 86,19%; 1992: 76,29%; 1996: 76,01%; 2000: 65,31%.¹³ A választási részvétel tehát nyilvánvalóan visszaesően van. Ez a tendencia a nyugati demokráciákban tapasztalt csökkenésnél sokkal erősebb, de egyes közép-kelet-európai államokban is stabilabbnak mondható a részvétel, mint Romániában (így például Szlovákiában vagy Bulgáriában – bár az utóbbi országban ez csak a parlamenti választások vonatkozásában érvényes, az elnökválasztásokra nem).¹⁴ Románia a távolmaradás tekintetében inkább Magyarországra vagy Lengyelországra kezd hasonlítani, ahol (kivéve a 2002. évi magyar választások második fordulóját) a szavazatra jogosultak fele, legjobb esetben kétharmada vállalta csak a voksolással járó fáradságot.¹⁵ A csökkenő tendencia országunkban azért is elgondolkodtató, mert az elmúlt tizenöt év népességfogyása következtében a lakosságon belül emelkedett a szavazatra jogosultak száma (2004-ben 2000-hez viszonyítva 750.000-rel több választót tartalmazott a névjegyzék, mégis 765.000-rel kevesebben járultak az urnák elé). A rendszerváltás eufóriája, ami az első választások magas részvételi arányát

magyarázta már 1992-re elmúlt, az antikommunista erők 1996-ban hően áhított, de megvalósulásával csak még több csalódást okozó hatalomra kerülése pedig azok illúzióit is eloszlatta, akik addig az átmenet nyomorúságait a kommunista utódpartok rovására írták. Egyre többen ábrándultak ki a pártokból, politikusokból és általában: a politikából. Úgy is mondhatnók: egyre kevesebben hisznek még abban, hogy érdemes vagy kötelesség legalább egy szavazat erejéig részt venni a politikai folyamatban.

2004-ben megyei szintű bontásban¹⁶ a legmagasabb részvételi arányokat Ilfov (72,66%), Teleorman (66,28%), Brăila (64,66%), Dâmbovița (63,92%) és Hargita (63,23%) megyékben mérték, a legalacsonyabbakat pedig Beszterce-Naszód (52,38%), Máramaros (51,62%), Temes (49,04%) és Szatmár (48,48%) megyékben, valamint a fővárosban (51,31%). A számottevő magyar lakosságú megyékben a részvétel a következőképpen alakult: Kovászna – 57,57%, Maros – 59,12%, Bihar – 54,46%, Szilágy – 56,24%, Kolozs – 57,88%. Látható, hogy a legmagasabb részvételt felmutató megyék Hargita kivételével mind a Baragánon helyezkednek el, és az első tíz között további havasalföldi és dobрудzsai megyéket találunk (Vâlcea, Konstanca és Prahova). Alacsonyabb értékeket a választási iroda Havasalföldön csak Argeș, Tulcea, Ialomița és Mehedintți megyékben regisztrált. Moldvában még homogénebb a kép: Neamț és Iași kivételével minden megye az országos átlag fölött teljesített. Erdélyben viszont a szavazókedv alacsonyabb volt, az országos átlagot csak Hargita, Maros, Hunyad, Szeben, Kolozs, Fehér és Kovászna megye haladta meg, a legalacsonyabb részvételt produkáló tíz megye közül azonban hét erdélyi volt.

2000-hez képest a megyék sorrendje jelentősen megváltozott. Ekkor ugyanis az első fordulóban a négy legmagasabb részvételi arányt erdélyi megyékben mérték: Hunyad megye állt a lista élén, Hargita volt a második, Szilágy a harmadik és Kovászna a negyedik, de Kolozs és Fehér megye is ott volt az első tíz között. Azokat a Kárpátokon túli megyéket, ahol 2000-ben magas részvételt mértek (Brăila, Konstanca, Botoșani, Teleorman), Botoșani kivételével 2004-ben is az első tíz között találjuk. A legalacsonyabb részvételi értéket 2000-ben is Szatmár megye szolgáltatta, a második legalacsonyabbat pedig Ilfov, ahol viszont 2004-ben a legmagasabb volt a részvétel. Egyetlen olyan választókerület van, amely mindkét választás alkalmával az utolsó tíz között helyezkedik el, és pedig Bukarest. 1996-ban még nyolc erdélyi megye volt az első tíz között: Hargita, Krassó-Szörény, Kovászna, Szeben, Maros, Brassó, Szilágy és Fehér, az utolsó tíz között pedig csak kettő: Szatmár és Hunyad. A részvétel szempontjából tehát az erdélyi megyék 2004-ben egyértelműen visszacsúsztak az előző választásokhoz képest.

III. A pártok – eredményeik tükrében

III.1. A Szociáldemokrata Párt

Mint említettük, a választásokat követően a parlamenti szereplők ugyanazok maradtak, az erőviszonyok viszont jelentősen megváltoztak. A baloldalon¹⁷ a *Szociáldemokrata Párt* és a *Humanista Párt* választási szövetségének képviselőházi szavazataránya hajszálpontosan megegyezik a 2000. évi eredménnyel (36,61%), szenátusi listáira pedig a választók 37,13%-a voksolt (2000-ben 37,09%). A szövetségen belül a PUR szavazatokban mért erejét nehezen lehetne meghatározni, ám kétséges, hogy egyedül bejutott volna-e a parlamentbe (jóllehet, a helyhatósági választásokon a megyei tanácsi jelöltlistákon 6% körüli eredményt ért el). A baloldali pártok figyelemre méltóan állandó támogatottságra annak köszönhető, hogy a PSD baloldali gyűjtőpártként változatlanul számíthat régi híveire, a főleg falun élő, kevésbé iskolázott és alacsonyabb jövedelmekből gazdálkodó társadalmi rétegekre és az idősekre.¹⁸ Az érem másik oldalát nézve viszont úgy tűnik, a szociáldemokraták eredményeinek állandósága egyben támogatottságuk határát is jelzi, ugyanis nem valószínű, hogy a jövőben meg tudják haladni az utolsó két választáson elért eredményeket. Mindazonáltal a választóközönség 35–40%-át magáénak tudó párt a román pártrendszer legerősebb szereplője marad, de az 1996 előtti domináns jellege örökre megszűnni látszik. Sőt a választások után a párt válságba került, és kiújultak a belső hatalmi harcok – így előrehozott választások esetén valószínűleg gyengébb eredményt érnének el, négy év alatt viszont kétségtelenül újra megerősödnének, hiszen a baloldalon nincs igazi versenytársuk.

A PSD szavazóbázisa mindenekelőtt a Kárpátokon túli megyékből került ki 2004-ben is. Négy megyében (Teleorman, Giurgiu, Botoșani, Vaslui) a pártnak sikerült megszereznie a szavazatok abszolút többségét, relatív többséget pedig 28 megyében tudhatott magáénak (a szenátus vonatkozásában csak 27 megyében, mivel Prahovában a D.A. szenátusi listája szerezte meg a relatív többséget). Hat moldvai és havasalföldi megyében 45% fölötti, további tizenegyben pedig 40% fölötti arányban voksoltak az állampolgárok a szociáldemokratákra. Az erdélyi megyékben a PSD viszont az országos átlag alatti eredményt ért el – Máramaros, Beszterce-Naszód, Krassó-Szörény, Szilágy és Hunyad megyében elért 30–35% közötti szavazatarányuk mégis elég volt a relatív többséghez.

Azokban a megyékben, ahol az RMDSZ szerezte meg a relatív többséget (Hargita, Kovászna, Maros és Szatmár), a román pártok közül a PSD támogatottsága volt a legnagyobb. Hargita megyében a román pártokra leadott szava-

zatok 57,05%-a, Kovásznában 48,58%-a, Maros megyében 42,75%-a, Szatmár megyében pedig 52,88%-a a PSD-t illetve meg, Kovászna megyében ez közel 9%-os, Hargitában és Szatmárban több mint 25%-os, Maros megyében pedig 16%-os növekedést jelent 2000-hez képest. A párt támogatottsága a román lakosság körében tehát egyértelműen nőtt, ami – a D.A. kivételével – a többi román párt gyengülésének tudható be ezekben a megyékben.

A nem erdélyi megyék közül Prahova, Gorj, Konstanca és Tulcea megyékben, valamint a fővárosban volt alacsonyabb a szociáldemokraták támogatottsága – vagyis a legfejlettebb, urbánus, iparosodott zónákban.¹⁹

A szavazatok megoszlása nagyon hasonlít a 2000-ben megfigyelthez, annyi különbséggel, hogy Gorj és Prahova megyékben akkor még az országos átlag fölötti támogatást élvezett a párt, és más megyék is helyet cseréltek a sorrendben. Lényeges viszont az, hogy erdélyi megyét 2000-ben sem találunk az országos átlag fölött, 1996-ben is csak Hunyad megyét, ahol a Zsil-völgyi bányászok jelentették a PSD szavazóbázisát. Erdélyben 2000-ben is Hunyad megyében a legnagyobb a PSD támogatottsága, 2004-ben azonban már Máramarosban. A PSD-szavazatok eloszlásában mutatkozó regionális különbségek tehát egyértelműek, ennek ellenére nem olyan nagyok, mint 2000-ben. A legtöbb regáti megyében ugyanis a PSD veszített támogatottságából (Vranceaban például 8%-kal, Călărași-ban 12%-kal alacsonyabb eredményt értek el), jelentősebb szavazategyarodást csak Ilfov (10% fölött) és Giurgiu (5% fölött) megyékben könyvelhettek el. Erdélyre viszont pontosan az ellentétes tendencia jellemző, csak Brassóban és Hunyad megyében ért el a PSD alacsonyabb szavazatarányt, mint az előző választásokon. A többi megyében nőtt a támogatottságuk, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy a 2000-bei nagyrománias szavazók egy részét sikeresen tudták megszólítani. A szavazategyarodás Beszterce-Naszód megyében a leglátványosabb (17%), de Máramarosban és Szatmárban is 10% fölötti. Kérdés itt az, hogy egy kiegyenlítődési tendencia első jeleivel állunk-e szemben, vagyis várható-e, hogy a jövőbeli választásokon Románia történelmi régiói között a különbségek tovább csökkennek.

III.2. A D.A.-szövetség

A 2004. évi választások legfontosabb novumát a jobbközép pártok megerősödése jelenti. 1996-ban a *Demokratikus Konvenció* (CDR) magabiztosan, 37 % fölötti eredménnyel nyerte a választásokat, a *Demokrata Párt* (PD) és a történelmi *Szociáldemokrata Párt* (PSDR) választási szövetsége pedig további 16%-ot gyűjtött. 2000-ben azonban a volt kormánykoalíció pártjainak támogatottsága nagyon visszaesett, a CDR-t elhagyó *Nemzeti Liberális Párt* a szavazatoknak csupán 6,89%-át, illetve 7,48%-át²⁰ kapta, a *Demokratikus Konvenció* pedig nem

teljesítette a választási szövetségekre vonatkozó 8%-os küszöböt, így egyetlen nagyobb pártja, a *Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt* (PNTCD) kiesett a parlamentből. A *Demokrata Párt* (PD) valamivel jobban szerepelt: 7,03%, illetve 7,58%-kal, viszont a D.A. szövetséget jelenleg alkotó két párt összesített eredménye így is elmaradt a *Nagy-Románia Párt* szavazataránya mögött. Következésképpen 15% alatti szavazóbázisával a jobboldal 2000 után csak a harmadik politikai erőt jelentette Romániában a kétoldali ellenzékkel munkához látó parlamentben. 2004-re azonban a *Nemzeti Liberális Párt* és a *Demokrata Párt* létrehozta a *Dreptate și Adevăr* választási szövetséget, kilátásba helyezve egy esetleges fúzió lehetőségét is²¹. A szövetség ugyan nem tudta megelőzni a szociáldemokratákat, de megszerezte a szavazatok 31,33%-át, illetve 31,77%-át, és Traian Băsescu elnökké választásának köszönhetően koalíciós kormányt alakított az RMDSZ-szel és a PSD mellől „elszakított” Humanista Párttal.

A D.A. szavazótábora inkább az erdélyi megyékben, Bukarestben és néhány regáti megyében van. Bár abszolút többséget egyetlen választókerületben sem sikerült elérniük, a szavazatok relatív többségét nyolc megyében (a szenátus esetében Prahova megyében is, tehát kilencben) és a fővárosban szerezték meg. Támogatottságuk Bukarestben (47,56%), valamint Brassó (42,10%) és Szeben megyékben (39,02%) volt a legmagasabb, továbbá Temes, Konstanca, Kolozs, Fehér meg Arad megyékben a szavazatok körülbelül egyharmadára rúgott, akár csak Suceava megyében, ahol azonban nem szerezték meg a relatív többséget, és Prahovában, ahol csak a szenátusi lista esetében sikerült megelőzniük a PSD-t. Látható, a PSD és D.A. támogatottsága komplementer viszonyban van egymással, ritka az olyan megye, ahol a két párt közötti különbség alacsony.²² Értelemszerűen a PSD-vel ellentétben a D.A. a fejlettebb, polgárosodottabb megyékben rendelkezik nagyobb támogatottsággal, szavazóbázisa főleg a városi középosztályból és a jobban iskolázott rétegekből áll.²³ Szavazategyarapodása valószínűleg annak köszönhető, hogy a PSD-nél nagyobb sikerrel tudta megszólítani azokat a szavazókat, akik az előző választáson egy hiteles jobboldali kínálat hiányában a *Nagy-Románia Pártra* voksoltak, valamint azokat, akik 2000-ben a *Demokratikus Konvenció* maradványára, illetve az azóta a *Liberális Pártba* beolvadt *Szövetség Romániáért* nevű pártra (*Alianța pentru România*) szavaztak. Azokban a megyékben, ahol az RMDSZ szerezte meg a szavazatok relatív többségét, a D.A. kivétel nélkül gyengébb eredményeket ért el, mint a PSD.

III.3. A Nagy-Románia Párt

A mostani választások nagy vesztese a *Nagy-Románia Párt* (PRM), hisz támogatottsága szinte a felére esett vissza, azaz a 2000-es 19,48%-ról, illetve 21,01%-ról 12,92%-ra, valamint 13,63%-ra apadt. Így a párt a politikai erők sorrendjében a harmadik helyre csúszott le.

2004-ben a *Nagy-Románia Párt* támogatottsága főleg a havasalföldi megyékben volt magas. A legnagyobb szavazatarányt Gorj megyében érte el (25,44%, illetve 26,98%), továbbá 15% fölötti támogatottságot ért el Tulcea, Mehedinți, Olt, Argeș, Konstanca, Brăila, Botoșani és Hunyad megyékben. Ezek közül az első négyet 2000-ben is igen erős PRM szavazótábor jellemezte.

A nagyromániás szavazatok aránya 2004-ben minden megyében jelentősen visszaesett. A legnagyobb veszteségeket Fehér, Arad, Ilfov, Beszterce-Naszód és Szeben megyében tapasztalhattuk, ahol korábban kivétel nélkül meglehetősen erős volt a PRM-szavazóbázis. Leszámítva ezt az Erdélyben tapasztalt visszaesést, a többi megyében bekövetkezett csökkenés vonatkozásában aligha lehet regionális különbségeket kimutatni.

A székely megyék mindegyikében gyengült a *Nagy-Románia Párt*, Kovásznában és Hargitában a román szavazatok 17%-át, Maros megyében pedig 27%-át szerezte meg. A legkevesebbet Kovásznában veszítettek (-0,42%), Hargita és Maros megyében viszont 5% fölötti szavazatvesztés érte a pártot. Hargitában inkább a PSD vált e veszteség haszonélvezőjévé, Kovásznában inkább a D.A.-hoz pártoltak át a szavazók, míg Marosban mindkét jelentősebb politikai erő szavazókat vont el ettől a párttól. Szatmár megyében szintén 5% fölötti szavazatcsökkenést figyelhetünk meg, amelynek következtében a PRM a román szavazóknak már csupán 12%-át tudhatja maga mögött. Szatmár megyében a párt szavazatvesztése inkább a PSD mintsem a D.A. szívó hatásának tudható be.

III.4. A parlamenten kívül maradt pártok

A parlamentbe be nem jutó pártok közül a 1% fölötti eredményt csak az *Új Generáció Pártja* (PNG) és a *Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt* (PNȚCD) ért el, ellentétben az előző választásokkal, amikor több párt is úgy esett ki a parlamentből, hogy jelentősebb szavazatmennyiséget tudhatott magáénak. 2004-ben ugyanis minden eddiginél kevesebb volt az „elvesztegetett szavazatok” (*wasted votes*) száma. Ezt a kérdést azonban a választási rendszer arányossága kapcsán tárgyaljuk részletesebben, itt csak a „még futottak” kategóriába tartozó fontosabb pártok eredményeit értékeljük röviden.

A PNG a szavazatok 2,23%-át, illetve 2,36%-át szerezte meg, George Becali elnökjelöltre pedig a választók 1,77%-a szavazott. A *Parasztpárt* eredményei 1,85%, illetve 1,92%, Gheorghe Ciuhandu pedig a szavazók 1,90%-ának bizalmát nyerte el. Megfigyelhető, hogy a PNG megelőzi a Parasztpártot a parlament mindkét háza esetében, a két párt elnökjelöltjeinek sorrendje viszont fordított. Gheorghe Ciuhandu nagyjából ugyanannyi szavazatot szerzett, mint a pártja, Becalira viszont a PNG képviselőházi listájához viszonyítva több mint 40 ezerrel kevesebben, a szenátusi listához képest pedig közel 60 ezerrel keve-

sebben szavaztak. A magyarázat minden bizonnyal a pártvezér-elnökjelöltek személyes kvalitásaiban rejlik. George Becali esete mindenképpen érdekes: kétségkívül ő pártjának legismertebb politikusa, sőt, szimbólumának tekinthető, mégsem tudta érvényesíteni az angolszász szakirodalomban *uszályhatásnak* (*coat-tail effect*) nevezett effektust, vagyis – amint a román sajtónyelv fogalmaz – képtelen volt pártját „mozdonyként behúzni” a parlamentbe. Gheorghe Ciuhandunak sem sikerült a Parasztpártot kellő mértékben megerősítenie, jelölése viszont kimondottan azzal a céllal történt, hogy szavazatokat hozzon a pártnak, és ennek a feladatnak a körülményekhez mérten eleget is tett, tekintettel a rendelkezésére álló rövid időre.

A PNG Becali színrelépése előtt is létezett, ám jelentéktelen kis pártként (2000-ben a képviselőházi listájára 19.662, a szenátusra pedig 27.576 állampolgár szavazott), és ha az új pártvezér-milliomos politikai kalandja esetleg véget ér, valószínűleg vissza is csúszik ebbe az állapotba és „eltűnik a süllyesztőben”. A *Parasztpártot* viszont még mindig nem lehet teljes mértékben leírni, Ciuhandu ugyanis szinte a semmiből építette újjá a szervezetet, s a megközelítőleg 2%-os választási teljesítmény csupán néhány hónapnyi szervezőmunka gyümölcse. A *Parasztpárt* a legtöbb szavazatot Temes megyében kapta (10,85%, illetve 11,87%), ami nyilván a temesvári polgármester Ciuhandu népszerűségével függ össze, továbbá 3% fölötti eredményeket ért el Krassó-Szörény, Arad, Szilágy és Fehér megyében is. Nyilvánvaló, hogy a *Parasztpárt* szavazóbázisa az erdélyi és bánásági megyékben erősebb (a székelyföldi megyék kivételével), a Kárpátokon túl ugyanis csak Bukarestben és Konstanca megyében haladta meg a párt támogatottsága az országos átlagot. A székely megyékben a *Parasztpárt* támogatottsága a román szavazatok 2%-át sem érte el, sőt Kovászna megyében nem is állítottak jelölteket. A 2000. évi választások tekintetében nem áll rendelkezésünkre a parlamenti küszöböt nem teljesítő pártok szavazatainak megyei szintű bontása, viszont az elveszett szavazatok arányát ismerjük: a lakosság a legnagyobb arányban a dél-erdélyi és bánásági megyékben, valamint Bukarestben és Konstanca megyében voksolt olyan pártokra, amelyek nem jutottak be a parlamentbe, és jó okunk van azt feltételezni, hogy e szavazók nagy többsége a PNȚCD-t is magába foglaló *Demokratikus Konvenciót* választotta. A *Parasztpárt* tehát tovább gyengült 2000-hez viszonyítva, támogatottsága viszont ma is ott a legerősebb, ahol az előző választásokon is jelentős volt, tehát az erdélyi régióban és Bánágban. E pillanatban a Parasztpárt jövője veti fel legélesebben azokat az elméleti kérdéseket, amelyek a Rokkan-féle törésvonal-elmélet Romániára való alkalmazhatóságával kapcsolatosak.²⁴

Az *Új Generáció Pártja* esetében nem lehet különbségeket kimutatni Erdély és a Regát között, a megyei eredmények sorrendjében nem érvényesül semmilyen választásgeográfiai logika. Fiatal, alacsony intézményesültségi fokot

mutató, rövid idő alatt nagy pénzüsszegek ráfordításával felépített pártszervezetről van szó, így az eredmények valószínűleg annak függvényében alakultak, hogy az egyes megyékben mennyire bizonyultak hatékonyak a pártépítésben George Becali emberei. A legjobb eredményeket a párt Vaslui (5,33%, illetve 4,97%), Arad (4,58%, illetve 3,46%) és Krassó-Szörény megyékben (3,82%, illetve 3,29%) érte el, a leggyengébbeket pedig Szatmár és Temes megyékben. Kovászna megyében a román szavazatok közel 2%-át, Hargitában közel 3%-át, Maros megyében pedig 3,6%-át szerezte meg a PNG.

Az alfejezet végén szólunk kell még néhány szót a *Népi Akcióról* (AP), mivel a Székelyföldön a *Magyar Polgári Szövetség* (MPSZ) jelöltjei ennek a pártnak a listáin indultak miután a szervezet önállóan nem vehetett részt a választási versenyben. Bár a legoptimistábbak sem reménykedtek abban, hogy az RMDSZ mellett az AP színeiben is bejutnak magyar jelöltek a parlamentbe, az eredmény a derülátók várakozásainál is gyengébb lett: országosan a képviselőházi szavazatok 0,47%-át (48.152 voks) és a szenátusi szavazatok 0,51%-át (52.487 voks) szerezte meg a párt. Ebből a székelyföldi megyékben 8.991, illetve 9.340 szavazatot szerzett, tehát az MPSZ jelöltjei hozzávetőlegesen a párt szavazatainak egyötödét szolgáltatták. Hargita megyében az AP támogatottsága 2,44%, illetve 2,58%, Kovászna megyében 3,14%, illetve 3,12% volt. (Megemlítendő, hogy ezen kívül csak Călărași megyében haladta meg a két és fél százalékot a párt szavazataránya.) Egyértelmű, hogy a *Népi Akció* és a *Magyar Polgári Szövetség* választási együttműködését nem koronázta semmilyen siker, azt pedig csak találgatni lehet, hogy önállóan, saját nevével szerepelve a választásokon mennyire lett volna sikeres az RMDSZ alternatívájaként fellépni kívánó szervezet.

IV. Az RMDSZ – tények és trendek

Bár a választásokat megelőző időszakban a romániai magyar közélet egyik központi témája a parlamenti képviselet megtartására vonatkozó esélylátogatás volt, a *Romámat Magyar Demokrata Szövetség* ötödszörré is bejutott a román parlamentbe. Mindazonáltal az öt választás eredményeit egybevetve megállapítható, hogy az RMDSZ 2004-ben érte el eddigi leggyengébb eredményét, 2000-hez képest elveszítve öt képviselőházi és két szenátusi mandátumot.

IV.1. A szavazatszám csökkenése

Az RMDSZ eredményei a szavazatszámok tekintetében az elmúlt másfél évtized során folyamatos csökkenést mutatnak, ez alól egyedül az 1996-os választás eredményei jelentettek kivételt.

3. táblázat. Az RMDSZ eredményei az eddigi öt választáson

Év	Részvételi arány	Képviselőház ²⁵				Szenátus			
		V	v%	s	s%	V	v%	s	s%
1990	86.19%	991601	7,23	29	7,32	1004353	7,20	12	10,08
1992	76.29%	811290	7,46	27	7,92	831469	7,58	12	8,39
1996	76.01%	812628	6,64	25	7,29	837760	6,82	11	7,69
2000	65.31%	736863	6,80	27	7,83	751310	6,90	12	8,57
2004	58,51%	628125	6,17	22	6,63	637109	6,23	10	7,30

A csökkenő szavazatszám nyomán 2004-ben az RMDSZ elveszített egy-egy képviselői mandátumot Bihar, Hargita, Maros, Szatmár megyékben valamint az egyetlen Hunyad megyei alsóházi helyét. A Szövetség megint szerzett egy képviselői mandátumot a Kárpátokon túli megyékben, ezúttal a Galac megyei listavezetőnek kedvezett a szerencse, minekutána 2000-ben a fővárosból került ki RMDSZ képviselő. Eggyel kevesebb RMDSZ szenátor képviseli ezennél Szatmár megyét, és a kompenzációs kosárból történő mandátum-visszaosztás ezúttal nem eredményezett újabb Kárpátokon túli szenátori mandátumot a Szövetség számára.

Az RMDSZ szavazatainak számát és arányát megyék szerinti bontásban az utolsó két választáson a 4. táblázat összesíti:

4. táblázat. Az RMDSZ eredményei 2004-ben és 2000-ben (megyei bontásban)

Megye	Képviselőház					Szenátus				
	2004		2000		2000-2004	2004		2000		2000-2004
	V	v%	V	v%		V	v%	V	v%	
Fehér	8594	4.92	9624	4.85	-1030	8656	4.95	10792	5.42	-2136
Arad	17731	8.61	21574	9.47	-3843	18025	8.71	21974	9.67	-3949
Argeş	674	0.22	604	0.19	70	461	0.15	927	0.30	-466
Bákó	1704	0.52	1758	0.50	-54	1823	0.56	1772	0.50	51
Bihar	62117	22.95	69320	22.95	-7203	63178	23.21	67877	22.53	-4699
Beszt.-N.	8554	6.49	9157	6.39	-603	8358	6.32	8755	6.09	-397
Botoşani	302	0.15	401	0.18	-99	366	0.18	865	0.40	-499
Brassó	22042	7.73	26981	8.62	-4939	22197	7.78	27509	8.75	-5312
Brăila	249	0.13	314	0.15	-65	287	0.15	384	0.19	-97
Buzău	282	0.12	262	0.11	20	495	0.21	289	0.12	206
Krassó-Sz.	1577	0.99	1918	1.09	-341	1690	1.05	2312	1.32	-622

Călărași	263	0.19	119	0.08	144	396	0.28	200	0.14	196
Kolozs	55866	16.66	69323	18.33	-13457	56622	16.86	69221	18.25	-12599
Konstanca	893	0.24	625	0.17	268	1136	0.30	779	0.20	357
Kovászna	71447	68.14	92206	74.80	-20759	72067	68.67	92521	74.81	-20454
Dâmbovița	447	0.17	277	0.11	170	418	0.16	973	0.38	-555
Dolj	507	0.16	488	0.14	19	482	0.15	780	0.22	-298
Galac	413	0.14	369	0.12	44	495	0.17	631	0.21	-136
Giurgiu	143	0.11	240	0.20	-97	215	0.17	298	0.24	-83
Gorj	319	0.19	270	0.16	49	341	0.20	380	0.22	-39
Hargita	122194	78.02	147561	83.20	-25367	124069	79.00	146961	82.47	-22892
Hunyad	10194	4.28	11803	4.29	-1609	10095	4.21	11595	4.19	-1500
Ialomița	172	0.13	219	0.16	-47	218	0.16	180	0.13	38
Iași	648	0.17	499	0.13	149	811	0.22	637	0.16	174
Ilföv	234	0.17	235	0.19	-1	258	0.19	275	0.23	-17
Máramaros	18349	8.96	21059	9.06	-2710	18624	9.08	22287	9.62	-3663
Mehedinți	299	0.22	438	0.30	-139	360	0.26	572	0.38	-212
Maros	103103	37.04	122474	38.84	-19371	106863	38.03	127423	40.05	-20560
Neamț	536	0.21	452	0.16	84	667	0.26	725	0.26	-58
Olt	250	0.11	166	0.07	84	315	0.14	370	0.15	-55
Prahova	677	0.17	728	0.17	-51	748	0.19	1129	0.27	-381
Szatmár	50839	34.66	56024	36.18	-5185	51765	35.27	56960	36.74	-5195
Szilágy	26305	23.37	30183	23.60	-3878	26979	23.64	30444	23.75	-3465
Szeben	5374	2.59	6370	2.87	-996	5636	2.71	7587	3.41	-1951
Suceava	843	0.27	392	0.12	451	671	0.21	576	0.18	95
Teleorman	226	0.10	412	0.18	-186	280	0.13	625	0.27	-345
Temes	15685	4.92	22124	6.46	-6439	16217	5.08	23095	6.74	-6878
Tulcea	198	0.17	338	0.28	-140	253	0.22	353	0.29	-100
Vaslui	323	0.16	401	0.20	-78	511	0.25	599	0.29	-88
Vâlcea	741	0.38	576	0.28	165	507	0.26	622	0.30	-115
Vrancea	254	0.14	156	0.09	98	437	0.24	300	0.17	137
Bukarest	16557	1.58	8423	0.78	8134	13117	1.25	8756	0.81	4361
Összesen	628125	6.17	736863	6.80	-108738	637109	6.23	751310	6.90	-114201

Látható, az RMDSZ képviselőházi listája a négy évvel korábbi eredményhez képest 108.738 szavazattal kapott kevesebbet, a szenátusi lista 114.201 szavazattal. A megyék szintjén vizsgálva az eredményeket elmondható, hogy a legnagyobb csökkenés – 20 ezer szavazat fölötti – Hargita, Kovászna és Maros megyében volt észlelhető, de a szavazatvesztés Kolozs megyében is meghaladja a tízezret és szinte minden erdélyi megyében számottevő. Az RMDSZ-re leadott szavazatszám csökkenése önmagában nem mond sokat, hiszen 2004-ben a részvételi arány is lényegesen visszaesett 2000-hez viszonyítva. Összevetve viszont a Szövetség által az utolsó két választáson elért szavazatarányokat nyilvánvalóvá válik, hogy támogatottsága mindenekelőtt a székelyföldi megyékben csökkent.

Hargita megyében 2000-ben az RMDSZ a szavazatok 83,20%-át, illetve 82,47%-át szerezte meg, Kovásznában pedig 74,80%-át, illetve 74,81%-át. Ezek az értékek nagyjából megfeleltek a magyarság részarányának a szóban forgó megyékben.²⁶ 1996-ban az RMDSZ részesedése a szavazatokból még magasabb volt. 2004-ben az RMDSZ szavazatai Hargita megyében az érvényes szavazatok 78,02%-át, illetve 79,00%-át, Kovászna megyében pedig 68,14%-át, illetve 68,67%-át tették ki csupán, ami 5-6%-kal elmarad a magyarság részaránya mögött.

Érdekes módon a Székelyföldön (és egész Erdélyben) tapasztalt szavazatsökkenéssel párhuzamosan egyes Kárpátokon túli megyékben az RMDSZ-re leadott szavazatok száma nőtt (Călărași, Suceava és Buzău megyékben szinte megduplázódott 2000-hez képest). Bukarestben 4361, illetve 8134 szavazattal többet kapott a Szövetség, mint négy évvel korábban, ám ez a jelenség annak köszönhető, hogy a külföldön szavazó román állampolgárok voksait ebben a választókerületben regisztrálják, 2004-ben pedig a Magyarországon tartózkodó romániai magyarok minden eddiginél nagyobb szavazókedvről tettek tanúbizonyságot. A regáti megyékben született szavazatok túlnyomó többsége „kárba veszett”, hiszen az RMDSZ a Regátban egyetlen mandátumot szerzett, azt is Galac megyében 413 szavazattal, ahol 2000-hez képest csupán 11,92%-os (44 voksnyi) gyarapodást könyvelhetett el a Szövetség. A Kárpátokon túli megyékben gyűjtött több szavazat természetesen nem kompenzálhatja az Erdélyben elszenvedett veszteségeket.

IV.2. A részvétel adatainak elemzése

Annak érdekében, hogy megállapítsuk, mennyire kell az RMDSZ támogatottságának csökkenését komolyan venni, az elemzést annak a kérdésnek a körüljárásával kell kezdenünk, hogy volt-e különbség a román és magyar lakosság választási részvétele között. Mivel az egyéni szavazók nemzetiségét nem ismerjük, csak területi bontásban (a megyék, illetve a települések szintjén) ismert részvételi adatok alapján próbálhatunk meg következtetéseket levonni, elsősorban a számottevőbb magyar lakosságú közigazgatási egységekben mért részvételi arányok behatóbb vizsgálata révén.

Első lépésben megyei szintű bontásban végeztük el az elemzést a Központi Választási Iroda által közzétett eredményeken, abból a megfigyelésből kiindulva, hogy a jelentős magyar lakossággal rendelkező megyék többségében (főleg a választások második fordulójában) a részvételi arány elmaradt az országos átlag mögött. A statisztikai elemzésbe nem vontuk be a Kárpátokon kívül fekvő megyéket, mivel ott a magyarok jelenléte elenyésző. Korrelációt számítva a magyar lakosság aránya és a részvételi arány között, a következő

eredményeket kaptuk: az első fordulóra $r = 0,411$ ($p = 0,113$), a másodikra pedig $r = -0,637$ ($p = 0,008$). Mivel az eredmények mindössze 16, igen magas szintű aggregátumra (megyére) érvényesek, messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le belőlük. Az első fordulóra vonatkozó pozitív, ám statisztikailag nem szignifikáns korrelációs együttható arra utal, hogy a magyarság magasabb aránya általában nagyobb részvételi aránnyal járt együtt. Ennek a gyenge összefüggésnek az alapján viszont még nem jelenthető ki, hogy a magyarok nagyobb arányban mentek volna el szavazni, illet állítani egyenlő volna egy ökológiai tévkövetkeztetéssel. Ez a kockázat fennáll akkor is, ha az elnökválasztás második fordulója vonatkozásában jelentjük ki azt, hogy a magyarok alacsonyabb arányban mentek el szavazni, mint a románok. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy a magasabb magyar részarányú megyékben a második fordulóban a távolmaradás is nagyobb mértékű volt. Természetesen minden amellett szól, hogy a Székelyföldön és a többi olyan megyében, ahol a magyarság aránya számottevő, az alacsony részvétel valóban annak köszönhető, hogy a magyarok nem mentek el szavazni, mivel sokan a két román jelölt közül egyiket sem találhatták elfogadhatónak, viszont egy ilyen állítás tudományos megalapozásához alacsonyabb aggregációs szinten mért adatokra van szükség.

A következő lépésben regresszioelemzést végeztünk 758 olyan erdélyi település adatain, ahol a 2002. évi népszámlálás alkalmával legalább 20 személy magyarnak vallotta magát.²⁷ A következő regressziós modellt kaptuk: $R = 0,254$; $R^2 = 0,065$; $p = 0,000$. A modell értelmében statisztikailag szignifikáns összefüggés van a magyarság részaránya és a településen az első fordulóban²⁸ megfigyelt részvételi arány között, ám ez a kapcsolat gyenge: ha a magyarság részaránya egy százalékponttal nő, a részvételi arány 0,063%-kal növekszik. A független változó továbbá a függő változó varianciájának csupán 6,5%-át magyarázza ($R^2 = 0,065$). A 2000-es adatokra ($N = 708$) vonatkozó eredmények: $R = 0,281$; $R^2 = 0,079$; $p = 0,000$, vagyis az összefüggés az előző választásokon is hasonló irányú és intenzitású volt.

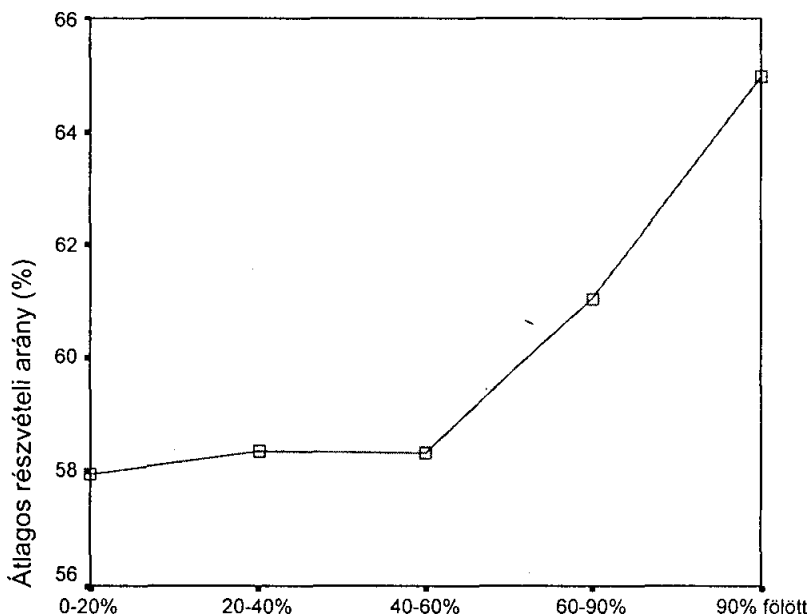
A regressziós modell alapján még mindig elhamarkodott volna levonni azt a következtetést, hogy a magyarság részvétele magasabb lett volna mint a románságé, hiszen elképzelhető, hogy a helyi politikai életre az etnikai törésvonal nyomja rá a bélyegét, így a választások tétje elsősorban etnikai jellegű, s így a magyar ajkú lakosság magasabb részaránya azért „okoz” nagyobb részvételi arányt, mivel az ott lakó románok (is) nagyobb arányban járulnak az urnákhoz. Ha ez a feltevés igaz, akkor az várható, hogy az etnikai szempontból kiegyensúlyozott településeken lesz (a leg)magasabb a részvétel. Hogy ezt a lehetőséget ellenőrizzük, a településeket öt kategóriába soroltuk a magyar lakosság részaránya szerint: szórvány (20% alatti magyarság), kisebbségi magyarság (20–40%), fele-fele arányú települések (40–60%), magyar többségű helységek (60–90%)

és túlnyomó magyar többségű települések (90% fölött). Az egyes kategóriák deskriptív statisztikai mutatóit az 5. táblázat, illetve az 1. ábra szemlélteti:

5. táblázat. Az átlagos részvételi arány a magyarság részarányának függvényében

Magyarság aránya	N	Átlag	Szórás	Std. Hiba	Minimum	Maximum
szórvány (0-20%)	408	57,95%	8,32%	0,41%	31,26%	91,25%
kisebbségben (20-40%)	104	58,35%	6,59%	0,65%	39,01%	74,19%
egyforma arány (40-60%)	57	58,31%	8,66%	1,15%	39,15%	79,26%
többségben (60-90%)	65	61,04%	9,66%	1,20%	39,78%	82,77%
nagy többség (90% fölött)	95	64,97%	6,86%	0,70%	44,56%	82,73%
Összesen	729	59,23%	8,40%	0,31%	31,26%	91,25%

1. ábra. Az átlagos részvételi arány a magyarság részarányának függvényében

Látható, hogy a részvétel valójában azokon a településeken volt magasabb, ahol a magyarság aránya meghaladja a 60%-ot, (90% fölötti magyarság esetén még magasabbak a részvételi arányok), az etnikailag kiegyensúlyozott, illetve a román többségű helységekre viszont alacsonyabb értékek voltak jel-

lemzők. Természetesen minden kategóriában találunk kivételesen magas és alacsony értékeket is (lásd a minimumokat és maximumokat), és az egyes kategóriák szórásai is változatosak, de az adatsoron végzett varianciaanalízis (*one-way ANOVA*) eredménye²⁹ megerősíti, hogy statisztikailag szignifikáns a különbség. Mivel az etnikailag kiegyensúlyozott településeken alacsonyabb részvételi arányokat mértek, mint ott, ahol a magyarok alkotják a többséget, elvethetjük azt a magyarázatot, miszerint a magyarság jelenléte egy településen azért járt együtt magasabb részvételi aránnyal, mivel a román lakosság is erősebb késztetést érez a szavazásra. Következésképpen a nagyrészt magyarok által lakott települések átlag fölötti részvételi arányai valóban azt jelentik, hogy a magyar nemzetiségűek inkább elmentek szavazni, mint a románok. A vegyes és román többségű településeken élő magyar, illetve román lakosság részvételéről azonban még mindig nem mondhatunk sokat, hiszen az a tény, hogy ezekre a helységekre alacsonyabb átlagos részvétel volt jellemző, még nem zárja ki azt, hogy a magyarok nagyobb arányban szavaztak, mint a románok (de a fordítottját sem). Ezt nem áll módunkban ellenőrizni aggregált adatokon – a kérdés csak közvélemény-kutatások segítségével válaszolható meg.

Az eddigiek alapján tehát arra következtethetnénk, hogy a magyar lakosság részvétele – legalábbis a tömbmagyar területeken – átlagosan magasabb volt, mint a románoké. Összevetve azonban az utolsó két választáson mért részvételi arányokat, ezt az állítást is más megvilágításban kell értékelnünk (lásd a 6. táblázatot):

6. táblázat. Átlagos részvételi arányok a 2004-es és 2000-es választásokon a magyarság részarányának függvényében.

A magyarság aránya a településen	Részvételi arány		
	2000	2004	Különbség
20% alatt	66,99%	57,95%	-9,04%
20–40%	67,11%	58,35%	-8,76%
40–60%	67,06%	58,31%	-8,75%
60–90%	69,69%	61,04%	-8,65%
90% fölött	75,63%	64,97%	-10,66%

A táblázat utolsó oszlopa a 2004-es, illetve 2000-es választások részvételi aránya közti különbséget tartalmazza az etnikai arány függvényében kialakított település-kategóriák szerint. Látható, hogy a csökkenés minden kategóriára érvényes, bár mindkét választás alkalmával a zömmel magyarok által lakott településeken volt magasabb a részvétel. Viszont a csökkenés is a 90% fölötti magyar lakosságú helységek esetében a leglátványosabb (10% fölötti). Míg

2000-ben a színmagyar településeken mért részvétel több mint 10%-kal haladta meg az országos átlagot, 2004-re ez a „többlet” hat és fél százalékra zsugorodott. Mivel joggal feltételezhetjük, hogy e települések lakossága többnyire az RMDSZ potenciális szavazótáborához tartozik, arra következtethetünk, hogy a megnövekedett távolmaradás lényegesen hozzájárult az RMDSZ szavazatarányának a Székelyföldön és a többi jelentős magyar lakossággal rendelkező megyében tapasztalt visszaeséséhez.

Az RMDSZ támogatottságának csökkenése nem magyarázható azonban pusztán a távolmaradással. A 7. táblázat az RMDSZ által elért átlagos szavazatarányokat hasonlítja össze a magyarság részaránya függvényében:

7. táblázat. Az RMDSZ átlagos szavazataránya 2004-ben és 2000-ben a magyarság részarányának függvényében

A magyar lakosság részaránya a településen	Az RMDSZ szavazataránya					
	Képviselőház			Szenátus		
	2000	2004	Kül.	2000	2004	Kül.
5% alatt	1,25	1,16	-0,09	1,40	1,24	-0,16
5-10%	5,44	5,14	-0,3	5,58	5,40	-0,18
10-20%	12,57	11,70	-0,87	12,68	11,90	-0,78
20-30%	21,19	20,87	-0,32	21,73	21,30	-0,43
30-40%	29,83	29,27	-0,56	30,48	30,07	-0,41
40-50%	41,09	41,00	-0,09	42,00	41,85	-0,15
50-60%	50,37	48,87	-1,5	50,92	50,50	-0,42
60-70%	58,89	59,87	0,98	60,29	61,57	1,28
70-80%	68,20	68,38	0,18	69,06	69,91	0,85
80-90%	79,34	74,48	-4,86	78,94	76,39	-2,55
90% fölött	89,24	83,00	-6,24	89,44	84,43	-5,01

Látható, hogy az RMDSZ átlagos támogatottsága általában alacsonyabb, mint a magyar lakosság aránya (vagy az alsó határhoz közelít), amire logikailag két magyarázat lehetséges: vagy a román lakosság részvételi aránya magasabb a magyarokénál, vagy pedig a különbség a román pártokra történő „átszavazásnak” tulajdonítható. Az eddigiek alapján úgy tűnik, hogy az első magyarázat az empirikus adatokkal szembeesítve nem állja meg a helyét, hiszen amint azt az előző bekezdésben megállapítottuk, azokon a településeken, ahol a magyarság aránya 90% fölötti, az átlagosnál magasabb volt a részvételi arány. Marad tehát az átszavazás lehetősége, ami a *Magyar Polgári Szövetség* színrelépésének köszönhetően tény, hiszen a *Népi Akció*, amelynek listáin az MPSZ jelöltjei indultak, Hargita és Kovászna megyében 2,5–3% körüli szavazatot szerzett. Másrészt hozzáadva az RMDSZ székelyföldi eredményéhez az AP eredményét, az ösz-

szeg még mindig nem éri el a Szövetség 2000. évi szavazatarányait, következésképpen az átszavazás jelensége nem korlátozódik egyetlen román pártra.

Látható, hogy az RMDSZ támogatottságának csökkenése – a részvétel csökkenéséhez hasonlóan – ott a legerőteljesebb, ahol a magyar lakosság aránya magas. Ez arra utal, hogy a távolmaradás és a román pártokra történő voksolás jelensége összefügg. Amint azt Székely István felvetette,³⁰ az RMDSZ-től való elfordulás leírható egy kétlépéses folyamatként: első lépésben a magyar választópolgár nem megy el szavazni, második lépésben viszont már román pártot támogat. Mindaddig hajlamosak voltunk azt hinni, hogy az átszavazás inkább a szórványban jellemző, a jelenlegi választások azonban arra figyelmeztetnek, hogy a jelenséggel a tömbmagyar területeken is számolni kell.

Az alábbiakban megpróbálkozunk a tömbmagyar területeken tapasztalt „átszavazás” jelenségének az értelmezésével, egy árnyaltabb kép kialakításával. A magyar szavazópolgárt értékei és érdekei arra készítetik, hogy „magyar” párt-ra voksoljon. Vegyük közülük azokat, akik 2004 novemberébe az MPSZ-re szavaztak volna, ha megadatik ennek a szervezetnek az indulás lehetősége. Mivel a szervezet nem indulhatott, az RMDSZ pedig nem élvezte bizalmukat, egy csoportjuk a kisebbik rossz mellett voksolt. Ha már nem képviselhette őket magyar párt, szavaztak a *Népi Akció* listáin szereplő MPSZ-tagokra mint pótlehetőségre. Másik csoportjuk viselkedésére a *kognitívdiszonzancia-redukció* pszichológiai mechanizmusa illik. Ezek az emberek úgy tettek, mint a mesebeli róka, amely bemagyarázta magának, hogy savanyú a szőlő,³¹ holott valójában csak elérhetetlen volt – tudniillik az MPSZ nem indulhatott, az RMDSZ-ből pedig eleve nem kértek. Tehát nem mentek el szavazni. Végül a fennmaradó hányad, akinek csalódást okozott a magyar politikai erők megosztottsága, más román pártokra adott le „proteszt”-szavazatot.

IV.3. Az RMDSZ elnökjelöltjének szereplése

Végezetül Markó Béla elnökjelölt szereplését értékelnénk röviden. Az RMDSZ elnökjelöltet nyilván nem a tisztség elnyerésének reményében állít, hiszen a román állampolgárok szavazataira aligha számíthat magyar jelölt. Előnyös viszont saját jelöltet állítani, mert így közvetve megnő a párt számára a kampány során rendelkezésre álló műsoridő, hiszen az elnöki tisztségért harcba szállók jóval többet szerepelnek a televízióban, mint a parlamenti mandátumok várományosai, s így a párt üzenetét sokkal nagyobb tömegekhez, és egyben talán nagyobb átütő erővel, lehet eljuttatni.

De további előnyt jelenthet egy párt számára az önálló elnökjelölt az elnökválasztások második fordulóját vagy a kormányalakítást megelőző alkufolyamatok során. Az RMDSZ számára 2004-ben nem származott sok előny a

végül vesztésként kikerülő Adrian Năstase támogatásából, és szavazóbázisa sem fogadta egyöntetű tetszéssel a pártelit döntését, aminek következtében a magyar szavazók nagy része nem is ment el voksolni. Azzal, hogy Năstaset támogatta, az RMDSZ valószínűleg a korábbi együttműködés kapcsolatrendszerét fogalmazta át stratégiává, ám végül mégis elfogadta a D.A. meghívását a kormánykoalícióba, ami nem biztos, hogy jót tett megítélésének, köpönyegforgatás látszatát keltve főleg a román lakosság percepciójában, jóllehet a politika logikája szerint ez a viselkedésmód nem föltétlenül furcsállandó.

Végül a kis pártok számára hasznos lehet egy karizmatikus, népszerű elnökjelölt, mivel a már említett „uszályhatás” révén szavazatokat képes hozni a párt konyhájára. Az RMDSZ-hez hasonló etnoregionalista pártok esetében az sem elhanyagolható szempont, hogy az illető a többség számára is elfogadható legyen. Ez utóbbi követelménynek Markó Béla eleget tett olyan mértékben, amennyire egy magyar politikus Romániában ennek eleget tehet. A pártra gyakorolt „húzóerő” szempontjából nem célravezető Markó Béla szavazatarányát a többi román párt és elnökjelöltje közti különbségekhez viszonyítani. Ebből a szempontból sokkal hasznosabb lehet Frunda Györgynek az előző két elnökválasztás alkalmával nyújtott teljesítményét áttekinteni.

8. táblázat. Az RMDSZ elnökjelöltjeire leadott szavazatok, illetve az RMDSZ szavazatok aránya

Választás	Jelölt	V	v%	v RMDSZ	különbség	arány
1996	Frunda György	761.411	6,02%	812.628	-51.217	93,70%
2000	Frunda György	696.989	6,22%	751.310	-54.321	92,77%
2004	Markó Béla	533.446	5,10%	628.125	-94.679	84,93%

A 8. táblázat utolsó két oszlopa az elnökjelöltre, illetve az RMDSZ képviselőházi listájára leadott szavazatok különbségét, illetve arányát szemlélteti. Frunda György pártjánál valamivel több, mint 50 ezer szavazattal kevesebbet gyűjtött mindkét megmérettetés alkalmával, vagyis az RMDSZ támogatóinak 92–93%-a valószínűleg rá voksolt. 2004-ben azonban szinte százezer RMDSZ választó nem Markó Bélára szavazott, vagyis a párt támogatóinak csupán 85%-a voksolt a szövetségi elnökre, ami jelentősen elmarad a Frunda által elért aránytól, következésképpen a párt is kevesebbet nyert jelöltsége nyomán.

Érdekes továbbá megyei bontásban is összehasonlítani Markó Béla és az RMDSZ szavazatarányait.³² Az RMDSZ szavazatokhoz viszonyított legnagyobb arányokat a szövetségi elnök azokban a megyékben érte el, ahol a magyarság aránya számottevő (Székelyföldön, valamint Szilágy és Szatmár megyékben). A szórványban viszont az RMDSZ-re szavazók közül kevesebben

vokoltak a Szövetség elnökjelöltjére (a legalacsonyabb arány Temes megyében észlelhető, ahol Markó Béla szavazatai csupán 58,28%-át teszik ki az RMDSZ képviselőházi szavazatszámának). Figyelemre méltó továbbá, hogy a bukaresti választókerületben az RMDSZ képviselőházi listájára több mint 16.000 szavazó voksolt, Markóra viszont csupán 4.300. Feltételezhető, hogy ez a jelenség is a külföldön tartózkodó állampolgárok szavazatainak tudható be, akiket inkább az motivált, hogy az RMDSZ ne essen ki a parlamentből. Míg a tömbmagyar területeken az RMDSZ szavazói többsége számára természetes dolog a Szövetség elnökjelöltjét is támogatni, a szórványban élő magyar választók már hajlamosabbak valamelyik román jelöltre voksolni. Ez utóbbiak számára bizonyára fel sem merül az a kérdés, hogy ez a viselkedésük esetleg konfliktusban áll magyar identitásukkal, míg azok számára, akik nem élnek románok között, ez valószínűleg belső konfliktust jelentene. A magyar jelöltre leadott szavazatok jobbára expresszív viselkedést jelentenek, amiről utilitarista értelmezésben az mondható el, hogy legfeljebb a kötelesség teljesítéséből érzett elégedettség származhat belőle. A szórványban élő magyarok egy része számára úgy tűnik, hogy a kötelesség teljesítése az RMDSZ-re leadott szavazattal megtörtént, az államelnök személye viszont annál fontosabb, mint hogy azt érzelmi indítatásból az esélytelen magyar jelöltre lehetne vesztegetni. Ez persze nem zárja ki azt, hogy a (politikában) jártasabb magyar választópolgár tudatosítja, hogy ha az adott körülményben mégis az RMDSZ jelöltjére voksol, javíthat a párt alkupozícióin a második fordulót megelőző s a kormányalakítást célzó tárgyalások tekintetében.

JEGYZETEK:

¹ Lásd Adevărul 2004. jan.10.

² Ezen belül a legmagasabb átlag a Ciprusé – 76%, utána Málta és Szlovénia következik 69-69%-kal, majd Csehország 62%-kal, Magyarország 53%-kal, Szlovákia 47%-kal, Lengyelország 41%-kal, Észtország 40%-kal, Litvánia 39%-kal és Lettország 35%-kal. Lásd Adevărul 2004. jan.10. jún.4.

³ Lásd *Dinamica apartenenței politice a primarilor din România – cu un an înainte de viitoarele alegeri din 2004*. Institutul de Politici Publice, Buc., octombrie 2003.

⁴ 2004 januárjában jegyezték be „Dreptate și Adevăr” néven, melynek rövidített formája „D.A. PNL-PD”.

⁵ E fűziót Valeriu Stoica javasolta 2004 júliusában: az új párt – szerinte – az Európai Néppárt-hoz (EPP) csatlakozva egyben megoldást is jelentene a román pártrendszer kiegyensúlyozatlanságára, a hiányzó jobboldali pólus kérdésre.

Lásd: www.romanian-portal.com/us/eng/article.asp?id=1135, 2005-03-12

⁶ Legea 27/1996, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 87 din 29 aprilie 1996.

⁷ 1992. szeptember 27-én a bejegyzett pártok száma 155 volt, ez a szám 1996 januárjában kb. 200-ra emelkedett. A 27/1996-os törvény hatályba lépését követően azonban a pártok száma csökkenni kezdett (1999. április 1. – 45 párt; 2003. január 1. – 37; 2003 július 18. – 27.), és ezt a folyamatot a 14/2003-as törvény tovább erősítette (Ld Preda, Cristian: *Les partis politiques dans le postcommunisme roumain*. In: Studia Politica. Univ. Buc., Institutul de Cercetări Politice. Vol. III., nr. 4, 2003, pp.943-986)

⁸ Preda, Cristian, i.m., 965.; Barbu, Daniel: *Republica absentă*. Nemira, Buc., 1999., pp. 148-149; Ionescu, Alexandra: *Partis, régime politique et bureaucratie d'État dans le postcommunisme roumain*. In: Studia Politica. Univ. Buc., Institutul de Cercetări Politice. Vol. III., nr. 4, 2003. pp.921-942.

⁹ A törvény szerint kedvezményesen juthatnak képviselőkhöz azok a nemzeti kisebbségek, amelyek képviselővel rendelkeznek a Nemzeti Kisebbségek Tanácsában: amennyiben e szervezetek nem szereznek egyetlen képviselői vagy szenátori mandátumot sem, akkor jogosultak – országos szinten – egyetlen képviselői mandátumra, amennyiben az országosan szerzett szavazataik száma kiteszi legalább 10%-át az egy képviselői mandátum megszerzéséért szükséges átlagos szavazatszámának (melyet országos átlagként számítanak ki). Jelöltlistát állíthatnak azok a kisebbségi szervezetek, amelyek az előbbi kisebbségekhez tartoznak, amennyiben bemutatnak olyan taglistát, amely 15%-át teszi ki az illető kisebbséghez tartozó – népszámlálás által kimutatott – személyeknek, de ha ez meghaladja a 25.000-et, akkor elegendő a 25.000-es lista is. E listán a tagoknak legalább 15 megyéből és Bukarestből kell lenniük, legalább 300-an minden megyéből és a fővárosból. Azok a kisebbségi szervezetek viszont, amelyek az előbbi kategóriába tartoznak, és már rendelkeznek parlamenti képviselővel, az előbbi taglista-feltétel teljesítése nélkül is indulhatnak a választásokon.

¹⁰ Az EBESZ februárban közzétett, több mint 30 oldalas jelentésének 34. pontja annak a törvénycikkelynek a törlését javasolja, amely eltérő feltételeket állít a parlamentben jelen lévő és a parlamenti képviselővel nem rendelkező kisebbségi szervezetek elé (*A Velencei Bizottság után az EBESZ is elmarasztalta a romániai választási törvényt – Szemben az európai főárammal*. Krónika, 2005. febr. 22). Az EBESZ azt is kifogásolja, hogy Románia alig két hónappal a választások előtt módosította a választási törvényt.

¹¹ Lásd ANALIZE, <http://www.imas-inc.com/index.html>, 2005. június 6.

¹² A párt fogalmát itt nem jogi értelemben használjuk, hanem azokat a szereplőket tekintjük e kategóriába tartozóknak, amelyek nem a nemzeti kisebbségek számára fenntartott, könnyített feltételek mellett megszerezhető mandátumokért versengenek. Az RMDSZ következésképpen a pártok közé tartozik, még ha jogi szempontból nem is az.

¹³ A választási eredmények forrásai: www.bec2004.com (2004); <http://www.elections.ro> (2000); <http://www.kappa.ro/guv/bec> (1996); <http://www2.essex.ac.uk/elect/database/index> Country.asp?country = romania (1992 és 1990).

¹⁴ Lásd az előbb idézett nemzetközi adatbázist (<http://www2.essex.ac.uk/elect/database>).

¹⁵ A részvételi trendeket természetesen a politikai folyamatok tartalma mellett az egyes országok intézményi berendezkedései is befolyásolják, erre azonban itt nem áll módunkban bővebben kitérni, az összehasonlítást csak orientatív céllal végeztük el.

¹⁶ A regionális bontás adatai minden esetben a Központi Választási Iroda becsléseit jelentik a választások napján 20 óráig (1996-ban 20 óra 30 percig) leadott szavazatok alapján, a valós részvételi arányok ezeknél az értékeknél valamivel magasabbak, de sajnos nem állnak rendelkezésünkre.

¹⁷ Jellezzük: a jobb-bal felosztás alkalmazhatósága a román pártrendszerben meglehetősen korlátozott, ugyanis a törésvonalak még mindig nem rajzolódtak ki egyértelműen.

¹⁸ A Gallup Romania által 2004. szeptember 27. és október 15. között, 1800-as elemszámú országos reprezentatív mintán végzett közvélemény-kutatás eredményei azt mutatják, hogy falun a PSD támogatottsága a választások előtt 57,5%-os volt, városban viszont csak 31,1%-os. Továbbá magasabb a PSD támogatottsága az idősebbek és a kevésbé képzettek körében. A regionális különbségek is nyilvánvalóak: Moldvában a párt támogatottsága nagyjából 50%-os, Havasalföldön 55% fölé, Erdélyben és a Bánságban viszont csupán 25–35% közötti volt. (Forrás: <http://www.osf.ro/bop/2004/Octombrie>.)

¹⁹ Prahova és Konstanca megyék eredménye konstans módon eltér a havasalföldi nagyrégió eredményeitől. A kevésbé fejlett Gorj és Tulcea megye helyzete viszont kivételes. Itt sajátos tényezők játszottak szerepet, Gorj megyében – például – a Nagy-Románia Párt fellegvárát jelentő bányaipari háttér.

²⁰ A továbbiakban az első érték a képviselőházi, a második pedig a szenátusi listákra leadott szavazatarányokat jelenti.

²¹ Valeriu Stoica terve, lásd a 15. számú jegyzetet.

²² Ezek a megyék Prahova, Krassó-Szörény, Konstanca, Tulcea, Hunyad, Beszterce-Naszód, Bihar, Suceava, illetve Kolozs.

²³ Az idézett Gallup felmérés szerint. (Forrás: <http://www.osf.ro/bop/2004/Octombrie>.)

²⁴ Vö. Seiler, Daniel: *Peut-on appliquer les clivages de Rokkan a l'Europe Centrale?* In: de Waele, Jean-Michel (ed.): *Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale*. Editions de l'Université libre de Bruxelles, Bruxelles, 2002; de Waele, Jean-Michel: *Consolidation démocratiques, partis et clivages en Europe centrale et orientale*. In: de Waele, Jean-Michel (ed.): *Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale*. Editions de l'Université libre de Bruxelles, Bruxelles, 2002

²⁵ Beleértve a nemzeti kisebbségeket megillető mandátumokat is

²⁶ A 2002. évi népszámláláson Hargita megye lakosságának 84,61%-a, Kovászna megye lakosságának pedig 73,81%-a vallotta magát magyarnak.

²⁷ Az adatbázisért köszönet illeti Kiss Tamást.

²⁸ Sajnos az elnökválasztás második fordulójának részvételi adatai ilyen bontásban nem állnak rendelkezésünkre.

²⁹ $F = 15,854$; $p = 0,000$.

³⁰ Elhangzott kommentárként a „Változások a romániai magyarok politikai viszonyulásaiban” című, a BBTE Szociológia Tanszékének Magyar Tagozata, a Szociológus Véndiákszövetség, valamint a Max Weber Szociológiai Kutatóközpont által szervezett vitaesten (Kolozsvár, 2005. január 11.).

³¹ Lásd például Jon Elster: *A társadalom fogaskerekei. Magyarázó mechanizmusok a társadalomtudományokban*. Budapest, 1995, Osiris–Századvég. /Osiris Könyvtár – Szociológia./ 12.

³² Az összehasonlításnál csak az erdélyi megyéket vettük figyelembe.

Az RMDSZ és a romániai magyar közképviselő

A Romániai Magyar Évkönyv 2004-2005 körkérdése

Lassan évtizede visszatérő kérdése az RMDSZ-szel illetve a romániai magyar közélettel foglalkozó elemzéseknek: milyen demokrácia alakul(hat) ki olyan társadalmi közegben, amelyet a politikai erők versengése, a közélet lényeges kérdéseit a verseny okán, a rivalizáció természetéből fakadóan eltérően megjelenítő és értelmező, ugyanakkor egymást ellenőrző politikai pártok helyett egy, önmagát általános közképviselőnek mondó, de pártként működő szervezet ural? Az RMDSZ vezetői tudják és ki is aknázzák, hogy kisebbségi helyzetében a magyarságnak egységes képviselőre van szüksége ahhoz, hogy számarányának megfelelő, vagy ezt megközelítő parlamenti képviselőhöz jusson. Az egység-diskurzussal viszont a helyi pluralizálódás, a tömbben élők természetes pluralitás-igényei kordába foghatók, e folyamatok az RMDSZ érdekeinek mentén alakíthatók – legalábbis eddig ez történt.

Van-e, lehetséges-e a kitörés ebből a 22-es csapdája helyzetből?

Elképzelhető-e és ha igen, milyen körülmények között, hogy az országos és a helyi politikai képviselő elváljanak egymástól, a politikai érdekérvényesítés e különböző szintjein eltérő szabályok szerint alakuljanak a politika erővonalai?

Kialakítható-e olyan politikai képviselői struktúra, amely tekintettel van a magyarság eltérő demográfiai-társadalmi környezetére: a tömbben élőkre, a front-helyzetben lévőkre, illetve a szórványba szorultakra?

Politológusokat, politikai elemzőket kértünk fel 2005 tavaszán arra, hogy kérdéseinkre válaszoljanak.

Kérdéseink a következők voltak:

1. A 2004 őszi parlamenti választások után milyennek ítéli meg a magyar közképviselő helyzetét? A kormányzati szerephez jutott RMDSZ helyzete miként alakult közvetlenül a választások után? Megerősödött-e, s ha igen mennyire? Ha erősödésről beszélhetünk, akkor ez rövid vagy hosszú távon is éreztetni fogja hatását?

2. Beszélhetünk-e pluralizmusról a romániai magyar közképviselőlet vonatkozásában? Az RMDSZ belső pluralizmusa eljuthat-e arra a szervezeti szintre, amikor a választók számára valós alternatívákat jelenít meg?
3. Többszáz magyar vidéken megjelentek alternatív politikai szervezetek. Milyen szerepet játszanak az RMDSZ mellett/ellenében létrejött képviselőleti struktúrák? Létezik-e valós politikai versengés az RMDSZ és az ellenében fellépő szervezetek (mindenekelőtt az MPSZ) között? Milyen szerep juthat e vidékeken a román pártoknak?
4. Kialakítható-e olyan politikai képviselőleti rendszer, amely egyszerre képes biztosítani a többszáz vidékek esetében demokráciafeltételt jelentő pluralizmust és szórásban a helyi képviselőlet megszerzését előfeltételező egységet?
5. Beszélhetünk-e a politikai pártokra jellemző módon „jobb” és „bal” oldalról a romániai magyarság politikai képviselőletét illetően? Ha ideológiai szempontból kellene az RMDSZ-t besorolnia, miként minősítené?
6. A mai folyamatok előre vetítik-e egy magyar többpártrendszer kialakulását, és ha igen, milyen pótlólagos „közpolitikai” szerepe lehet a magyar civil szférának a sajátos kisebbségi helyzetben?

A kilenc felkérésre négy válasz érkezett, nem kívánom eldönteni, hogy sok-e avagy kevés. A válaszolók készségességét megköszönve következzenek a válaszok.

Bodó Barna

Szász Alpár Zoltán:

1. A 2004. évi őszi parlamenti választások után kialakult helyzetét a romániai magyar közképviselőletnek két arénában lehet és kell értékelni. Az első téren, a parlamentén, érdemes megvizsgálni miként alakult s milyen részvételi arány mellett a magyar (jó közelítésben tulajdonképpen a Romániai Magyar Demokrata Szövetség által megszerzett) szavazatok száma és aránya az elmúlt öt választás során, majd ezt összehasonlítani valamilyen idevágó példákkal, esetekkel. Hasonlóképpen figyelmet érde-

mel a mandátumok számának az alakulása – persze megint csak relatív terminusokban. Végül azt is érdemes megfigyelni, hogy kormányzati és államigazgatási téren, milyen pozíciókhoz jutott az RMDSZ.

A számadatok azt mutatják, hogy tizenöt esztendő alatt a magyar szavazatok száma több mint egyharmaddal csökkent, egymillióról mintegy 630.000-re, amit semmiképpen sem lehet pusztán demográfiai tényezőkkel magyarázni. Igaz: az országos részvételi arány csökkenése is igen magas, közel 28%. A részvételi arány majdnem szakadatlan csökkenése mellett a magyar szavazatok aránya némi ingadozást mutatva kb. 1%-kal csökkent, ami abszolút számokban nem hangzik súlyosnak, csak-hogy ez az 1%, a 7%-nak 14 századrésze!

Ha összevetjük e tekintetben az erdélyi magyarság helyzetét a súlyosan megosztott, kisszámú délvidéki magyarságéval, s a Magyar Koalíció Pártja mögött a legutóbbi három választás alkalmával egy emberként felsorakozott felvidéki magyarságéval, érdekes eredményre jutunk. A vajdasági magyarok politikai képviselete egyre csak gyengült az évek során, olyannyira, hogy 2003-ban törvényhozási képviselet nélkül maradtak. Ezzel szemben, noha mindvégig teret engedtek a kisebbségen belüli politikai versenynek, a szlovákiai magyarok erősen mobilizálódtak minden választás alkalmával, s csak 1994-ben adtak le nyolcezerrel kevesebb voksot az akkori összes magyar párt közös listájára, mint két évvel korábban az Együttélés Politikai Mozgalom, a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom és a Magyar Néppárt jelöltjeit feltüntető listára, valamint a velük versengő Magyar Polgári Párt listájára együttvéve. Sőt 1994 után a Magyar Koalíció (MK) – vagyis az Együttélés–MKDM–MPP pártszövetség – csökkenő részvételi arány mellett, szüntelenül gyarapította szavazatai számát, összességében mintegy tíz százalékot verve önmagára!

Korántsem meglepő tehát, hogy az MKP mandátumaránya s így politikai súlya Szlovákia EU-integrációját megelőzően folyton nőtt. Sajnos az RMDSZ-é, legalábbis ebben a vonatkozásban, csökkent. A legszomorúbb az, hogy a román parlament két háza létszámának csökkentése 2004-ben – mondhatni – az RMDSZ „rovására” történt. A Szenátus tagjainak száma hárommal, az RMDSZ szenátoroké pedig kettővel csökkent, ugyanakkor míg az alsóház hét képviselővel lett szegényebb, az RMDSZ öttel. Ezt a tendenciát valamelyest ellensúlyozza, hogy az RMDSZ a választások után megalakult kormányban egy miniszterelnök-helyettesi pozícióhoz, valamint három szaktárca birtokába jutott, s természetesen az is, hogy az államigazgatás központi és decentralizált szerveiben szép számban töltenek be a magyar kisebbség képviselői különböző hivatalokat.

Ennek ellenére az összképet, ha aggasztónak nem is, elgondolkodtatónak nevezném. A kormánykoalíciók a konjunktúrák szüleményei. Nem lehet abban bízni, hogy az RMDSZ – amint ezt az 5. pontban taglalom – előnyös pozícióját kihasználva állandósíthatja a mindenkori kormányt támogató helyzetét. Mi több, helyzete csak akkor van, ha bejut a parlamentbe. A romániai magyarság közképviselét főlállaló politikai szereplőknek, tehát nem kizárólag az RMDSZ-nek, azon kell munkálkodniuk, hogy megfordítsák a számok mutatta trendeket, ha a magyarság politikai képviselét hosszabb távon is biztosítani akarják. Legalábbis addig, ameddig erre a magyarság demográfiai súlya Romániában módot ad.

2. Vegyük sorra a közelmúlt eseményeit! Először is elmondható, hogy a Magyar Polgári Szövetség végső soron nem vett részt a magyar közönségen belül előválasztások megszervezésében. Ezt követően a román parlament a kisebbségi szervezetek indulásának tekintetében diszkriminatív feltételeket tartalmazó választási törvényt fogadott el, ami tulajdonképpen tovább erősítette az RMDSZ „etnikai hegemon” szerepét. Ez részben azért is történhetett, mert az MPSZ nem tűzte ki célul a belépési küszöb biztonságos túlszárnyalását, s fennakadt a talán módfelett is akkurátus ellenőrzés rostáján. Így végül az MPSZ nem az RMDSZ listáján, s nem is külön, hanem egy parlamenten kívül rekedt szereplő, a Népi Akció Pártja listáin indította jelöltjeit.

Most pedig tekintsünk vissza egy kicsit távolabbra! Kincses városom egyik több mint tíz évvel ezelőtti RMDSZ-gyűlésén egy egységföltő választmányi tag az akkoriban meghirdetett *platformosodástól* megrettenve arra figyelmeztetett, hogy a folyamat akár a (z erőszakos) *platformosítás* formáját is öltheti. A létrejött platformok utóéletét, no meg a közelmúltbeli kísérleteket és fejleményeket szemlélve, kénytelen vagyok megállapítani, hogy legalábbis az RMDSZ berkeiben – amint a pluralizmust féltve az említett értekezleten a felvetésre válaszoltam – inkább (sikeres) *platformtalanítás* ment végbe.

Azt, hogy a RMDSZ s mellette az MPSZ, esetleg más szervezetek is a jövőben a megtermékenyítő politikai pluralizmusnak arra a szintjére jutathatják majd a romániai magyarságot vagy sem, amelyre a belső jelző hozzáfűzésével a platformosodás szerette volna az RMDSZ-t, egyelőre csak találgatni vagy remélni lehet.

3. Egyelőre nehéz definiálni az alternatív magyar szervezetek szerepét. Ezt inkább az előbb említett platform-modellben lehetett, amely módot adott a demokrácia-feltételként értelmezett, dahli értelemben vett tény-

leges politikai versengésre és tiltakozásra (*contestation*) – vagyis az ellenzéki szerepre, az ellenőrző szerep ellátására. Ennek aligha van tere a jelenlegi erdélyi magyar politikában. Pontosabban ez az aréna egyelőre nem intézményesült újból a romániai magyar politika szférájában, s magyar vonatkozásban legfeljebb a médianyilvánosság szintjén van jelen, még akkor is, ha az alternatív képviselői struktúrák igyekeznek ott lenni az országos román politika nem parlamenti karakterén. Végeredményben a szóban forgó struktúráknak alig van súlya a hazai magyar (hivatalos) közpolitika-formálás folyamatában, ellenben jelentős figyelemfelkeltő szerepük van, mert hangsúlyosan jelenítik meg a román nyilvánosság számára azokat a kisebbségi problémákat, amelyekkel az RMDSZ – talán kormányzati kényszerhelyzetéből kifolyólag – csínján bánik.

Ami a tömbvidékeken lezajló valós politikai versengést illeti, inkább egyfajta hallgatólagos kartellról beszélnék, amely esetében az RMDSZ, bár hegemon, kénytelen belenyugodni abba, hogy a magyar választók körében nemcsak neki vannak helyi bázisai, befolyási övezetei. Ez a tendencia inkább a kisebb, színmagyar települések esetében, s tán a nagyobb centrumok vonzáskörzetében érvényesül. (De tudjuk, a magyar kisebbség zöme nem ilyen demográfiai viszonyok között él.)

Nem akarom sokat ismételgetni, hogy mi az előnyös az RMDSZ helyzetében, viszont úgy látom, hogy a tömbmagyar vidékeken végül is a román pártoknak jut a helyi kisebbségi párt szerepe. Nos, e tekintetben mérlegelendő, hogy melyikkel és hogyan, milyen körülmények között működik együtt a magyarságot képviselő párt.

4. A második kérdés a romániai/erdélyi magyarság politikai pluralizmusára vonatkozott. Az arra adott válaszom inkább szkeptikus volt, mint derűlátó. Ennek ellenére tán van recept olyan intézményi modellre, amely az egymás mellett felsorakozó – és nem egymással szembenálló – erők tömbvidékeken történő versengését a szórványban történő egységes fellépéssel ötvözi. Egy ilyen modell egyrészt azt feltételezi, hogy kissé visszanyúlunk a múltba, s felelevenítünk, újragondolunk régi modelleket mintegy új életet lehelve beléjük, másrészt pedig azt, hogy az RMDSZ jelenlegi domináns vonulata megosztja hatalmát az egyelőre – legalábbis látszólag – ellenében, de a modell szellemében voltaképpen mellette megjelenő aktorokkal. Ez a belső intézményi szerkezet – ami végső soron az új kisebbségi törvénytervezetben előirányzott kisebbségi autonómia szerve is lehetne – az erdélyi magyarságra vonatkozóan végeredményben a konzociációs demokráciamodellekre hasonlítana, s annak legalább két elemét ölelné fel: az alternatívák egymásmellettségét, vala-

mint ilyen formában történő megjelenítését az országos kisebbségi magyar politikában, illetve a pozíciók és a pénzalapok arányos elosztását.

5. A jobb- és baloldal klasszikus politikatudományi dichotómiájának alkalmazása Közép-Kelet-Európában, s egyszersmind a térség politikai pártjainak a besorolása a nyugat-európai politikát és politikatörténetet leíró ideológiai családokba korántsem problémamentes. Ennek ellenére nem szabad eleve lemondani arról, hogy például esetünkben a román pártrendszert s a romániai magyar politikát a szóban forgó kategóriák segítségével írjuk le. Herbert Kitschelt úttörő munkái nyomán a közép-kelet-európai pártrendszereket a hagyományos bal–jobb és az autoritárius–partikularista vs liberális/libertárius-univerzalista pólusok kifeszítette tengely segítségével írjuk le. A politikai tengely vonatkozásában azok a szereplők minősülnek baloldaliaknak, akik szabadelvű és/vagy univerzalista, kozmopolita értékeket vallanak, a tekintélyelvű politizálás s a partikuláris értékek megérdekek védelmezői pedig jobboldaliaknak. (Így érvényesül az a – kérdés szempontjából lényeges – konvenció, miszerint a nemzeti és vallási értékek védelmezése jobboldali politikai állásfoglalás.) A gazdasági tengely viszonylatában alkalmazhatjuk a szokványos értelmezést, miszerint a szabadpiaci elosztás partizánjai a jobboldaliak, a javak állami újraelosztását követelők pedig a baloldaliak. Csakhogy így olyan politikai mező alakul ki, ahol bár a vízszintes tengely mentén nem változik a bal- és a jobb elhelyezkedése – mégcsak ez hiányozna – a függőlegesen megfordul. Alul lesz a jobb, s felül a bal. Csakhogy a pártversenynek egyetlen dimenzióra – geometriai értelemben a koordináta-rendszer első szögfelezőjére – történő redukálása olyan főtengelyt eredményez, amely az *újraelosztáspárti és autoritárius–partikularista* (BAL-jobb) pólus, valamint a *piacpárti és szabadelvű–universalista* (JOB-bal) pólus között feszül. Tehát két-két „hagyományos” értelemben inkonzisztens attitűdpár definiálja, ami problematikusabb értelmezésekhez vezet, no meg a szokványos címkékkal való szakításhoz. Mert így a köztudatban szélsőjobboldalinak tekintett Nagy-Románia Pártról (jelzem, hogy a választásokon részt vett szereplőkről, az akkor kialakult parlamenti pártrendszerről beszélek) kiderül, hogy tulajdonképpen szélsőbaloldali. Eddigi politikája inkább újraelosztás-, mint piacpártinak tekinthető, továbbá az 1989 decembere előtti gazdasági rendszer iránt nosztalgiát érző szavazópolgárokat tömöríti, s ráadásul szélsőségesen nacionalista. Mellette helyezkedik el a Szociáldemokrata Párt, a tengely másik oldalán pedig (sorrendben) a szövetségre lépett Demokrata Párt és a Nemzeti Liberális Párt, amelyek mindketten piacpárti meg szabadelvű politi-

ka folytatására törekszenek. A piacpárti, ám nemzeti partikularista RMDSZ konzisztens (JOBB-jobb) nézeteket vall egy – amint láttuk inkonzisztens – politikai térben. Emiatt nincs a pártverseny főtengelyén, hanem ahhoz képest excentrikus pozícióban található, s így szerencsés módon a román politikai spektrumnak mind a bal-, mind a jobboldala irányában koalíciós potenciállal rendelkezik, amit egyértelműen bizonyítanak is az 1996 óta eltelt időszak politikai konfigurációi.

Az RMDSZ további kategorizálása kissé nehezebb. Ugyanis az etnonacionális kisebbségeket képviselő pártokat inkább akkor van értelme ideológiai családokba sorolni, ha az illető etnikai–nemzeti kisebbség politikai életében pregnánsan jelentkezik a többpárti pluralizmus. (A legjobb példát a flamand és a vallon, valamint a baszk és a katalán „pártrendszerek” szolgáltatják – igaz a románaitól lényegesen eltérő közintézményi keretekben.) Ennek ellenére megkísérelhetjük a szervezetet eredete, neve, nemzetközi kapcsolatai, illetve az általa vallott értékek és szorgalmazott politikák alapján valamilyen politikai családba beilleszteni. Három ismérv – az eredet és a keletkezési körülmények, a név, valamint a politikák – alapján az *etnoregionalista pártok* közé sorolható, ami nem jelent ideológiai címkét vagy identitást. Ez a besorolás „bombabiztos”. Ezen kívül azon is el lehet gondolkodni, hogy a párt jó kapcsolatokot ápol az erdélyi magyar egyházakkal, s nem a „mérsékelt” etnoregionalista pártokat befogadó *Európai Szabad Szövetségben* kereste a helyét, hanem az *Európai Néppárthoz* próbál csatlakozni. Mivel megfigyelői státusa ebben a nemzetközi pártszövetségben többéves múltra tekint vissza, tehát nem konjunkturális, stratégiai helyezkedésről van szó, mint a Demokrata Párt vagy a néppárti jelzöt nemrég magára öltött NRP esetében, talán elmondható, hogy az RMDSZ a kereszténydemokrata vagy a nemzeti-konzervatív ideológia vonzáskörében gravitál. Viszont ebben a vonatkozásban nem merek egyértelműen nyilatkozni, ugyanis a keresztény szó egyáltalán nem szerepel legutóbbi választási programjában. Maradjunk tehát az etnoregionalista címkénél.

Végül azt, hogy netalán az RMDSZ-nek vagy a romániai magyarság politikai képviseletének van-e bal- és jobbszárnya, a magyar többpártrendszer hiányában – amint erre alább rámutatok – kissé anakronisztikus tárgyalni, mert nem tudni, melyek lesznek a domináns törésvonalak, s mi lesz a majdani pártrendszer konfigurációja.

6. Erre a legnehezebb válaszolni, főleg azért mert a társadalomtudományban igen gyakoriak az önmagukat megsemmisítő jóslatok. Annyit azért mégis megjegyeznék, hogy a romániai magyar többpártrendszer megfe-

elő intézményi keretet feltételez vagy az országos, vagy a kisebbségi magyar politika szintjén. Nos, amint a 2. és a 4. pontban rámutattam, egyelőre mindkettő inadekvát. Tehát, hogy erről beszélhessünk intézményi változ(tat)ásokra van szükség.

Mit tehet ezen a téren a civil szféra? Újabb magyar pártokat kitermelnie, netán pártosodnia fölösleges, mi több, fogalmi ellentmondás! Nyomást talán gyakorolhat a kellő intézményi–szervezeti struktúrák ki- vagy újjáépítésének irányában. Ebben látom a szerepét, s a folytonos kontroll gyakorlásában, főként az új keretek kialakítása után, de addig is.

Márton János

1. A közképviselő egyoldalú, egysíkú. A romániai magyarságon belüli pluralizmus igényével való szembesülés elodázása, valamint egyes tematikáknak az RMDSZ által következetes háttérbe szorítása – illetve azoknak csak közvetlenül választások előtti felvállalása – növelték az elégedetlenséget a Szövetséggel szemben. Az autonómia kérdésének a korábbi években tapasztalt teljes mellőzése után a választási program központi kérdésévé történő avanszálása, valamint az MPSZ hitelvesztése után az RMDSZ ugyan simábban átlépte a választási küszöböt, mint azt a választások előtt egyes elemzők és/vagy a sajtó képviselői gondolták, azonban a 2000-es választásokhoz viszonyított közel 150 ezres szavazatvesztés – ami a mandátumok számában is megmutatkozott – jelzésértékű. Választásról választásra egyre nagyobb azok száma, akiket az RMDSZ nem tud megszólítani: ezek vagy román pártokra adták le voksukat, vagy nem mentek el szavazni. Ez pedig hosszú távon megkerülhetetlenné teszi a kérdést: mi történik, ha a romániai magyarság lélekszámában tapasztalt csökkenés, egy esetleges alternatív magyar párt megjelenése vagy csupán az RMDSZ által folytatott politika kiürülése azt eredményezi, hogy egy későbbi választáson a Szövetség nem – vagy egyetlen magyar párt sem – lesz képes átlépni a parlamenti küszöböt.

Ugyanakkor a kormányzati szerepnek köszönhetően az RMDSZ-nek sikerült rendeznie sorait, több emberét juttatta kormányzati funkcióba, mint korábban. Így a forrásokhoz való hozzáférése és az egyes döntési/végrehajtási pozíciókba való bekerülése a megerősödéséhez járult hozzá, vagy legalábbis korábbi pozíciójának a fenntartásához. Ez azonban – ha nem társul a politikai programban felvállalt problémák minél látványosabb megvalósításával – továbbra is csak az esetleges alternatív szervezetekkel szemben erősíti az RMDSZ pozícióját, nem képes vi-

szont kezelni a választók részéről érkező elégedetlenségek problémáját. Úgy gondolom, az RMDSZ pillanatnyi megerősödése a romániai magyar politikai életben hosszú távra nem tartalmaz elegendő politikai tőkét, nem odázható el a végtelenségig a pluralizmussal való szembenézés, nem hagyható figyelmen kívül az egyre nagyobb szavazói lemorzsolódás.

2. Pluralizmusról nem igazán beszélhetünk. Ennek okát egyrészt abban látom, hogy nem létezik egy életképes szervezet, amely képes lenne az RMDSZ-szel szemben hitelesen megjeleníteni kiaknázatlan tematikákat, másrészt pedig úgy vélem – és ezt tartom a nagyobb problémának –, hogy nem igazán létezik egy olyan felkészült és politikailag hiteles alternatív elit, aki egy ilyen szervezetet rövid időn belül létrehozhatna, és felvehetné a versenyt az RMDSZ-szel. Ugyanakkor viszont azt sem tartom elképzelhetőnek, hogy az RMDSZ, mint ernyőszervezet képes legyen integrálni azokat a személyeket, esetleg csoportosulásokat, akik alternatív elképzeléseket jelenítenek meg, illetve reintegrálni azokat, akik korábban különböző okok miatt elhagyták a szervezetet vagy kiszorultak onnan. Ennek egyrészt személyi akadályai vannak, másrészt pedig az RMDSZ-en belüli oligarchikus pártműködés miatt nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy a belépő személyek olyan pozíciókba kerülhessenek, amelyek révén beleszólásuk lenne a szervezet legfontosabb döntéseibe. Emiatt hiteltelen számomra az RMDSZ vezetői által folytatott diskurzus, amely szerint az RMDSZ mindenkinek lehetőséget biztosít alternatív vélemények megfogalmazására, ha ezt a Szövetség keretein belül és fórumain teszi, továbbá az is nehezen elképzelhető, hogy vezető pozíciókhoz való hozzáférés és az ezekhez járuló támogattság nélkül ezek az ellenvélemények életképesek lennének a legfelsőbb vezetés által képviselt irányvonallal szemben. Ezt igazolják a brassói kongresszus után eltelt évek történései, amelyek a belső ellenzéknek számító Reform Tömörülés meghatározó politikusainak a pártból való kilépésében csúcsosodtak ki. Az RMDSZ-nek a romániai magyarság nevében meghirdetett egység gondolatát és a szervezeten belüli sokszínűség biztosításának a lehetőségét az esetleges ellenzéki szervezetek bomlasztására tett kísérletként fogom fel, és nem komoly politikai ajánlatként.

Nem tekintem az RMDSZ-en belül valódi pluralizmusnak a létező platformok közötti különbségeket sem, mivel a platformok gyakorlatilag nem működnek, vagy nem képesek betölteni a nekik szánt szerepet. Az RMDSZ belső pluralizmusa maximum csak a másként gondolkodó személyeknek a szervezeten belüli létében nyilvánul meg, azonban ez semmiképpen sem tükröződik a döntéshozatali kérdésekben: az RMDSZ

stratégiai döntéseit nem az a testület hozza, amely képes lehetne egy esetleges belső pluralizmus megjelenítésére – a Szövetség alapszabályzat szerint történő működése esetén azt a szerepet az SZKT tölthetné be –, hanem egy néhány személyből álló testület.

3. A tömbmagyar vidékeken megjelent politikai struktúrák – és itt elsősorban az MPSZ-re, mint az RMDSZ-szel szemben szerveződő és a választásokon indulni szándékozó szervezetre gondolok – az utóbbi hónapokban bebizonyították életképtelenségüket. Szerepüket sokkal inkább abban látom, hogy olyan kérdéseket vittek be a politikai tematizációba, amelyeket korábban az RMDSZ tudatosan szorított háttérbe. Azonban a tematizálás mellé az MPSZ nem volt képes olyan szervezeti struktúrát és politikai programot felvonultatni, ami reális alternatívát jelentett volna az RMDSZ-szel szemben. Úgy gondolom, hogy a helyhatósági választásokon való indulásának megakadályozásából fakadó politikai tőkét az MPSZ nem volt képes felhasználni a szervezeti építkezésben, emiatt pedig az RMDSZ számára – és a romániai magyar választópolgárok számára – sem volt képes egy komoly politikai szervezet benyomását kelteni. A parlamenti választások előtt és során elkövetett hibák pedig – az aláírás hamisítás illetve a szervezet egyes tagjainak román pártok listáján történő indulása –, valamint az RMDSZ azon stratégiai lépése, hogy magáévá tette az MPSZ politikai diskurzusának legfontosabb kérdéseit mára már ennek a politikai tőkének a teljes leépülését eredményezte. Emiatt nem igazán beszélhetünk egy valós politikai versengésről a két szervezet között.

Ami a román pártokat illeti, a tömbmagyar megyékben nem tulajdonítok nagy jelentőséget ezeknek. Ezek a pártok nem (lesznek) képesek tömegesen megszólítani magyar választópolgárokat, nem valószínű ugyanis, hogy felvállalnának olyan sajátosan magyar kérdéseket, amelyeket a magyar pártok megtehetnek. Annak ellenére, hogy az RMDSZ által készített közvélemény-kutatásokból az derül ki, hogy a romániai magyarság számára fontosabbak azok a kérdések, amelyek az életszínvonal növeléséhez járulnak hozzá – munkanélküliség és infláció csökkenése, magasabb fizetések és nyugdíjak, szociális biztonság –, mint az identitás megőrzését szolgáló/elősegítő kérdések – kulturális autonómia, magyar egyetem, anyanyelvhasználat az élet minden szintjén –, az utóbbiaknak a politikai programok szintjén nagyobb a mozgósító ereje. A székelyföldi román pártok részéről pedig nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy ezeket a kérdéseket felvállalja a magyar szavazatok megszerzése érdekében, hiszen ez a román szavazók elvesztésével járna.

A többszámú megyékben sokkal inkább az számomra a kérdés, hogy elképzelhető-e egy olyan magyar szervezet megjelenése, amely – ha országos szinten nem is, de – a helyhatósági választásokon képes lesz az RMDSZ-szel szemben felvenni a versenyt, és egy valódi pluralizmust megteremteni az önkormányzatokban.

4. A tömb-fronthelyzet-szórvány lakossági megoszlást leképező struktúrájának kialakíthatónak kellene lennie. Hosszú távon ugyanis csak egy ilyen rendszerben tartom elképzelhetőnek a romániai magyarságnak magyar pártok által történő parlamenti képviseletét. Az RMDSZ mint ernyőszervezet már nem képes hatékonyan integrálni minden politikai véleményt, előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik új szervezet(ek) megjelenése a romániai magyar politikai életben. Ezek révén valószínűleg megvalósítható a tömbvidékeken egy egészséges versenyből fakadó pluralizmus. A problémát a szórványvidékek valamint a parlamenti képviselet fogja jelenteni. Ennek biztosítására elkerülhetetlennek látom egy új szervezeti keret kialakítását – egy magyar pártkoalíció létrehozását –, amelyben pontosan kidolgozott kritériumok szerint képviseltetik magukat a különböző szervezetek. Ehhez azonban szükség van életképes, hiteles és legitim alternatív politikai szervezetekre, ugyanakkor arra is, hogy az RMDSZ vezetői belássák: az érdekvédelmi szervezetből a pártosodás útjára lépett Szövetség már nem képes betölteni egy ilyen szervezeti keretet, annak csupán az egyik részese és nem a kisajátítója lehet. Amennyiben a politikai elit nem képes létrehozni egy olyan struktúrát, amelyben a politikai pluralizmus a lehető legteljesebb mértékben érvényesül, elképzelhetőnek tartom, hogy a következő választásokon újabb szavazók lemorzsolódásával lehet számolni. Ez a szórvány vidékeken a magyarságnak a képviselet nélkül maradását eredményezheti a helyhatóságokban is, tömbvidéken pedig – ahol a magyar pártokra szavazók bázisának a jelentős része található – egy olyan lemorzsolódás következhet be, amely a parlamenti képviselet elvesztéséhez vezethet.

5. Véleményem szerint nem. Ha a romániai magyar politika szereplőinek az RMDSZ-t, és a vele szemben szerveződő MPSZ-t tekintjük, és megpróbáljuk őket a politikai jobb-bal tengelyen elhelyezni, akkor talán elmondhatjuk, hogy az MPSZ politikai tematikáját tekintve az RMDSZ-hez képest jobbra helyezkedik el. Azonban ezt is fenntartással kell kezelni, hiszen az MPSZ esetében nem beszélhetünk egy koherens politikai program megfogalmazásáról és annak tudatos politikai képviseletéről, csupán néhány témának – elsősorban az autonómia és a kettős ál-

lampolgárság kérdésének – a politikai köztudatban való megjelenítéséről. Azonban ezeket a témákat az RMDSZ is felvállalta – az autonómia kérdését a választási program szintjén is –, így gyakorlatilag nehéz őket összehasonlítani ebben a dimenzióban.

Ha csak az RMDSZ-t tekintjük a romániai magyar közösség politikai képviselőjének, akkor tagadhatatlan, hogy a Szövetségen belül több ideológiai irányzat is megtalálható a klasszikus bal-jobb értelmezés szerint is, azonban ezek közül egyik sem tekinthető meghatározónak az RMDSZ politikáját illetően. Azokat a felvetéseket sem tartom megalapozottnak, hogy az SZDP-vel való együttműködés során az RMDSZ inkább egy baloldali pártként működött volna. Úgy vélem, hogy az RMDSZ politikáját a 2000–2004 közötti szociáldemokrata kormányzás idején sem, és a 2004 utáni liberális–demokrata kormányzás idején sem ideológiai elemek határozták meg, hanem az esetleges és/vagy látszólagos balra vagy jobbra tolódás sokkal inkább a koalíciós/együttműködési partnerekkel kialakult politikai alkufolyamatok eredményeképpen, azok ideológiájából fakadó tematizáció következtében merült fel.

6. A jelenlegi politikai viszonyok között, egy valódi magyar többpártrendszer kialakulását elég nehéz elképzelni. Azt elképzelhetőnek tartom, hogy a következő években új magyar politikai szervezetek jelennek meg, főként a kisebbségi törvény által biztosított keretek között. Azonban, a törvény által támasztott feltételek egyértelműen az RMDSZ pozícióját erősítik, ami megnehezíti az esetleg létrejövő szervezetek helyzetét mind az erőforrásokért, mind a pozíciókért folytatott harcban. Emellett kérdés számomra a 2. pontban megfogalmazott dilemmám tükrében is felmerül, vagyis hogy létezik-e egy olyan elit, aki képes lesz egy az RMDSZ mellett erőviszonyaiban is reális alternatívát nyújtani, vagy csupán olyan szervezetek létrejöttével fogunk számolni, amelyek helyi szinten pluralizálják a politikai viszonyokat.

Amennyiben a kisebbségi törvényt egy olyan formában fogadnák el, amely nem az RMDSZ monopóliumának bebiztosítását célozná meg, hanem a pluralizmusra és az egészséges versenyre fektetné a hangsúlyt, egyenlő esélyt biztosítana minden újonnan alakuló szervezetnek mind a pénzforrásokhoz, mind a pozíciókhoz való hozzáférésben, akkor elképzelhetőnek tartom, hogy többpártrendszer alakuljon ki a romániai magyar politikában. Ez azonban a jelenlegi állás szerint – a kormány elfogadta az RMDSZ és általában a parlamentben levő kisebbségi szervezetek helyzetét bebiztosító törvényt – csak a feltételezés szintjén marad.

Orbán Balázs

1. A 2004 őszi parlamenti választásokat követően gyakorlatilag nem következett be változás a magyar közképviselő helyzetében. Ugyanakkor, véleményem szerint, nem beszélhetünk közképviselőről a fogalom autentikus értelmében. Az RMDSZ által 1996-tól követett politikai irányvonal alapvetően nem módosult, az őszi választásokat követően csupán egy újabb szakaszába lépett. Az RMDSZ helyzetében, a kormányzati szerepvállalást követően, szintén nem következett be számottevő változás: nem is gyengült, de nem is erősödött meg. Erőből nyert tisztségeket, pozíciókat, vesztett viszont a szimpátiából. Közösségszervező, társadalmatszervező ereje, hatása nem növekedett, a közösség részéről gyakorolható befolyás irányába továbbra is gyenge. A felelősség, számonkérhetőség szinte teljesen hiányzik. Összegezve a kérdést: a helyzet konzerválódásáról beszélhetünk.
2. Nem beszélhetünk valós pluralizmusról a romániai magyar közképviselő esetében. Az RMDSZ nem hajlandó lemondani megszerzett pozíciójából, megosztani erőforrásait az alternatívát megjeleníteni szándékozó más szervezetekkel, ennek érdekében teljes mértékben él a helyzete és lehetőségei nyújtotta eszközökkel. Az RMDSZ belső pluralizmusát sajátosan értelmezi, az általa megjelenített politikai cselekvési irányvonalakat, az ehhez kapcsolható értékrendet valamint mozgásteret meghatározó csoport homogenizáltsága nem nyújt megfelelő perspektívákat valós alternatívák kialakulására. Ennek ellenére nem zárható ki teljesen ez utóbbiak megjelenésének lehetősége, azonban mindez olyan belső átalakulásokat feltételezne, melyek bekövetkezete kevéssé valószínűsíthető. Továbbá az RMDSZ a román politikai rendszer részeként is értelmezendő, az abban való integráltsági foka meghatározó módon befolyásolja belső viszonyainak alakulását, korlátozóan hatva a belső megújulásra.
3. A tömbmagyar vidéken megjelent politikai szervezetek a közvélemény artikulálásában játszanak szerepet, a társadalmi közlésmód eszközei. Egyfajta szelep szerepét is betöltik, az RMDSZ-szel egyet nem értő, de ugyanakkor egységesnek nem mondható vélemények kinyilvánítását teszi lehetővé. Valós politikai versengés létezik az RMDSZ és az ellene fellépő szervezetek, mindenekelőtt az MPSZ között, ez viszont az alternatív politikai cselekvés szintjén értelmezendő, ideológiai-politikai

szempontból ez utóbbi nem definiálható egyértelműen. A román pártoknak nem jut érdemi szerep tömbmagyar vidéken.

4. Helyzetfüggő képviselet, tömbben és szórványban is megfelelő. A kérdés megválaszolása egy újabb kérdést vet fel: szükséges-e egyáltalán egy ilyen típusú képviseleti rendszer kialakítása? Helyi képviselet biztosításáról lévén szó, a helyi szinten fennálló partikuláris viszonyok minden esetben alternatív megközelítési módokat tagolnak, az egyneműsre való törekvés nem jár feltétlenül eredménnyel. Tehát a belső pluralizmus helyi szinteken való megnyilvánulása elengedhetetlenül szükséges. Kérdés továbbá, hogy szórványban az egység a siker egyértelmű záloga-e. A helyi politikai erőterben lezajló folyamatok, a szövetségek kialakulása, a politikai játszmák a szórvány esetében sok esetben felülírják az egység által biztosítottak gondolt eredményesség megvalósulását.
5. Az RMDSZ-t, amennyiben ideológiai szempontból kellene besorolni, nemzeti-liberális politikai szerveződésként definiálnám. Ami a magyarság politikai képviseletére vonatkozó jobb- és baloldali besorolás lehetőségét illeti, az egyes szereplők elhelyezése a politikai pártokéhoz képest még inkább viszonylagosnak mondható. Ennek megfelelően, véleményem szerint nem beszélhetünk egy ilyen típusú besorolásról, a kisebbségi szervezetek esetében, csupán megnyilvánulásaik egyik-másikát lehet bal- vagy jobboldali értékrendhez kapcsolni.
6. A jelenlegi folyamatok magukban hordozzák egy magyar többpártrendszer kialakulásának premisszáit, viszont ez nem lehetséges az alternatívát megjeleníteni szándékozó szervezetek öndefiniálási kísérleteinek célba juttatása, egy szilárd szervezeti bázissal rendelkező, közösség szervezői tevékenységet is felvállaló aktivitás nélkül.
A civil szféra „közpolitikai” szerepe jelenleg még korlátozott, ez valószínűleg nem fog jelentős mértékben változni az elkövetkező két-három évben, szerepe műhely-jellegű aktivitásokban tud a leginkább megmutatkozni.

Székely István Gergő

1. A 2004 őszi parlamenti választásokon az RMDSZ eddigi leggyengébb eredményét érte el. Jelentősen csökkent a megszerzett szavazatok aránya, ennek következtében pedig értelemszerűen a mandátumok száma

is. Meg kell jegyezni, a mandátumvesztés nem tulajdonítható kizárólagosan a szavazatarányok csökkenésének, hiszen hozzájárult az a tény is, hogy az országos kompenzációs kosárból kevesebb parlamenti mandátum került kiosztásra, minekutána kevesebben szavaztak olyan pártokra, amelyek nem teljesítették a parlamentbe való bejutáshoz szükséges küszöböt. Ennek ellenére a magyarság parlamenti képvisellete számokban mérve egyértelműen gyengült.

Mindazonáltal a parlamentbe való ismételt bejutás nem kis teljesítmény, hiszen a román pártrendszer frakcionalizáltsága egyre csökken, és egyre kevesebb kis párt képes teljesíteni az 5%-os küszöböt.

Az RMDSZ erejének változását túlságosan leegyszerűsítő volna pusztán frakcióinak létszámával mérni. Egy párt erejét, mozgásterét sokkal inkább koalíciós, illetve zsarolási potenciálja határozza meg. A koalíciós potenciál indikátoraként használhatjuk a megszerzett hivatalok számát, és ebből a szempontból a választás egyértelműen sikeresnek számít, még ha nem is sikerült megyei szinten annyi tisztséget megszerezni, amennyi a szavazatok arányából következett volna. A megszerzett tisztségek száma azonban még nem mond semmit a magyarság képviselétének minőségére nézve. Attól, hogy az elit nagyobb arányban kerül pozíciókba, a közösség számára még nem származik szükségszerűen haszon. A magyarság szempontjából a (köz)politikai sikeresség számít, melynek esélyeit a hivatalszerzési siker növelheti, de nem szükségszerűen.

Véleményem szerint a választások óta eltelt periódus nem szolgáltat elegendő információt a képviselők eredményességének megítéléséhez. Az elmúlt félév politikai történéseit nézve három problémát emelnék ki. Az első az észak-erdélyi autópálya ügye: az RMDSZ a nyilvánosság előtt a koalíció „szakítópróbájaként”, majd egyértelmű RMDSZ-sikerként tüntette fel az építkezés – csökkentett költségvetésből történő – folytatásának elérését. Felvetődik a kérdés, milyen eredményhez vezetett volna a kemény hangvételű fellépés a sztráda megépítésében érdekelt észak-erdélyi érdekcsoportok, valamint az amerikai kivitelező lobbija nélkül. A második probléma a kolozsvári egyetem magyar karainak kérdése, amelyet azonban a Szövetség levett a napirendről, hivatalos álláspontja szerint a kisebbségi törvény mielőbbi elfogadtatása érdekében. És elérkeztünk a harmadik, a választások óta eltelt időszak RMDSZ-szempontból legfontosabb kérdéséhez, melynek következményeire vonatkozóan jelen pillanatban csupán találgatásokat lehetne megfogalmazni. Véleményem szerint ez az a kérdés, amely eldönti, hogyan alakul az RMDSZ sorsa hosszabb távon. A Szövetség legitimitása a magyar szavazók körében nagy mértékben függ e törvény tartalmától és alkal-

mazásától, tizenöt év után a választók az autonómiát – legyen az bármennyire „kozmetikázott” – saját bőrükön is szeretnék tapasztalni, nem csupán választási plakátokon. A tervezet nyilvános vitájáról, illetve annak elmaradásáról már igen sok szó esett, ezért csupán annyit jegyeznek meg, hogy kudarc esetén ez a körülmény igen jó fegyvert ad az RMDSZ alternatívájaként jelentkező csoportok kezébe, amelynek hatástalanításához nem biztos, hogy elég lesz a parlamenti mandátumból hátra levő három év.

2. Országos szinten egyértelmű, hogy nem lehet szó pluralizmusról. Pluralizmusról akkor beszélhetnénk, ha a jelentkező alternatív magyar szervezeteknek megadtna a lehetőség, hogy induljanak a választásokon. Jelenleg azonban az RMDSZ monopóliumhelyzetben van, hiszen az az állampolgár, aki magyar pártra kíván szavazni, egyetlen lehetőséggel rendelkezik. Helyi és megyei szinten a kép valamivel árnyaltabbnak tűnhet, főleg a többszámú magyar területeken, viszont a nem RMDSZ-es magyar jelöltek román pártok színeiben, vagy függetlenekként szereznek mandátumot, vagyis ismételtelen nem lehet szó pluralizmusról.

Az egyetlen eszköz, amely az RMDSZ jelenlegi szervezeti felépítése mellett hozzájárulhat ahhoz, hogy az RMDSZ belső pluralizmusa alternatívákat jelenítsen meg, a közvetlen előválasztások intézménye. 2004 őszén is tapasztalhattunk meglepetésekhez vezető eseteket a közvetlen előválasztás mellett döntő területi szervezetekben. Az előválasztások kötelezővé tétele a magyarság arányától függetlenül kétségtelenül demokratikusabb feltételeket teremtene. A bekezdés első mondatában azonban szándékosan nem beszéltem „valós alternatívákról”. Az RMDSZ ma már egyértelműen nem foglalja magába az összes lehetséges alternatívát, és elképzelhető, hogy éppen egy/a valós alternatíva rekedt kívülre.

3. Amíg az intézményesült pluralizmus nem valósul meg, nem beszélhetünk valós versengésről. Az alternatív magyar szervezetek szerepe jelenleg arra korlátozódik, hogy olyan kérdéseket tematizálhatnak, amelyeket az RMDSZ nem vállal fel, és így lépéskényszerbe hozhatják a Szövetséget. Ez történt a parlamenti választások alkalmával, amikor az RMDSZ „kölcsonvett” a Magyar Polgári Szövetség autonomista programját. Sajnálatos módon az RMDSZ egyelőre minden eszközzel lehetetlenné akarja tenni e szervezetek életét, a közben hangoztatott „egység” retorikája viszont egyre nehezebben adható el. Hiába akadályozták meg az MPSZ indulását a választásokon, ismertebbé válását, a köztudatban való meggyökereződését nem lehetetleníthetik el. A Magyar Polgári Szö-

vetség katasztrofálisan gyenge választási szereplése véleményem szerint három oknak tulajdonítható: egyrészt kevesen tudták, hogy mi áll a név mögött és még kevesebben bíztak sikerében (az RMDSZ ezzel szemben 15 éves múltat tudhat maga mögött, a legtöbb választó számára mindmáig az RMDSZ a magyar párt). Másrészt az aláírások meghamisítása foltot ejtett a szervezet becsületén, végül pedig számos magyar választó nem tudta leküzdeni azt a lélektani gátat, hogy román párt listájára szavazzon, még ha azon magyar jelöltek nevei is szerepeltek. Amint viszont az MPSZ kézzelfogható eredményeket, sikeres akciókat tud felmutatni, szimpatizánsainak száma növekedni fog, ha nem másért, akkor az RMDSZ növekvő népszerűtlensége miatt (gondoljunk csak Markó Béla kifütyülésére az Omega-koncerten). Következésképp az RMDSZ nem zárkozhat el a végtelenségig az együttműködéstől.

A román pártok a tömbmagyar területeken szintén erősödőben vannak, és úgy tűnik, hogy a szociáldemokraták mellett a liberális-demokrata szövetség is egyre több hívet tudhat maga mögött. A 2004-es parlamenti választásokon a Székelyföldön lényegesen megnőtt a román pártokra szavazók aránya 2000-hez képest, és ez nem csupán a magyar választók alacsonyabb részvételi hajlandóságának tudható be, hanem sokkal inkább az átszavazásnak.

Az RMDSZ-t tehát egyszerre éri kihívás magyar és román oldalról, ami a párt hosszabb távú stratégiájának minél hamarabbi újragondolását sürgeti. Félő, hogy a magyar alternatívák elfojtásával az RMDSZ a román pártok irányába tereli a számára már nem elérhető magyar szavazókat.

4. Elméletileg igen. Egy lehetséges megoldás a felvidéki Magyar Koalíció Pártjához hasonló választási párt létrehozása, amelyben helyet kapna az RMDSZ, az MPSZ és esetleg más legitim szervezetek. Ezen a struktúrán belül előválasztásokon dőlne el a jelöltek sorrendje, illetve szórványban a befutó jelölt személye. Mivel azonban nem vagyok túl jártas az intézményi design-ban, konkrétabb jellemzéssel nem próbálkozom.

Az RMDSZ-en belüli egység véleményem szerint már bajosan állítható helyre, és a fogalom hitelessége is folyamatosan gyengül, minekutána a Szövetség vezetése az „egységre” hivatkozva folytat kirekesztési vagy megbélyegzési politikát az alternatív szervezetek ellen. Ezért a képviselői rendszer mindenképp újragondolásra szorul.

5. 2000 előtt kevesen vonták volna kétségbe, hogy az RMDSZ inkább jobboldali, kereszténydemokrata elemeket felmutató párt, amint azt az Európai Néppárthoz való tartozása is sugallja. 2000-t követően azon-

ban az RMDSZ bebizonyította, hogy igen jól szót tud érteni mind a román, mind a magyar baloldallal, sokkal jobban, mint például a magyar jobboldallal. (A román jobboldallal való együttműködés egyelőre kielégítő). Úgy néz ki, a Szövetség az elmúlt öt év során balra tolódott, bár olyan hipotézis is megfogalmazható, hogy az RMDSZ a reálpolitika kényszerítő körülményei között mindig az aktuális koalíciós partner ideológiájához kerül közelebb.

Véleményem szerint szerencsésebb volna az RMDSZ-en belüli csoportok, – mondjuk: platformok – relatív erejét megvizsgálni, mint a Szövetség egészére ráhúzni egy ideológiai címkét. Nem hagyható ugyanis figyelmen kívül, hogy a „radikális jobboldal” a szatmárnémeti kongresszus után kivált az RMDSZ-ből.

Az MPSZ-hez viszonyítva az RMDSZ egyértelműen balra áll, ha viszont a román pártrendszerben kívánjuk elhelyezni, akkor helyesebb elsősorban etnoregionalista pártként kezelni, jobbközép ideológiai irányultságát pedig másodlagos fontosságúnak tekinteni, hiszen az ideológia nem jelentett akadályt a Szövetség számára sem a jobb-, sem a baloldallal való együttműködés szempontjából.

6. Ha az RMDSZ kiesik a parlamentből, véleményem szerint adottak a magyar „többpártrendszer” feltételei. Csakhogy akkor már a tét a parlamenti választásokon egyetlen képviselői mandátum lesz, és a helyhatósági választásokon is csak a tömbvidékeken várhatunk valós pluralizmust. Szórványban ugyanis a parlamentből való kiesés inkább a román pártok felé irányítaná a szavazókat. Ha az RMDSZ még meg akar érni néhány választási ciklust a parlamentben, akkor csakis egy választási párt jelentheti a megoldást. Ez nem jelentene feltétlenül többpártrendszert olyan értelemben, ahogyan Spanyolország regionális pártrendszereiről szokás beszélni Baszkföldön vagy Katalóniában, hanem egyszerűen intézményesült pluralizmust jelentene. Magyar többpártrendszerről csak autonómia esetén lenne értelme beszélni, ha az illető területen az országos pártok gyengék (például egy székelyföldi területi autonómia esetén) vagy nem vehetnek részt a választásokon (a kulturális autonómiatanácsok megválasztása esetén).

Markó Béla ugyan kinyilvánította szándékát a nyitásra, ám tervei egyelőre nem világosak. Bármilyenek legyenek azonban elképzelései, nehezen hihető, hogy az RMDSZ-ből kivált vagy kirekesztett, jelenleg magukat a Szövetség ellenében meghatározó elemek visszaintegrálódnának a pártba.

Orbán Balázs

A romániai magyar autonómiatörekvések nemzetközi jogi vonatkozásai

Az autonómia fogalma a közép-kelet-európai rendszerváltásokat követően eltelt másfél évtized folyamán térségünk államaiban a kisebbségi jogkövetelések egyik sarkalatos pontját képezi. Az autonómia a modern idők egyik kihívásává vált, aktualitása napjainkban tovább erősödik. A kisebbségek egyre inkább hajlanak arra, hogy elutasítsák a nemzetállamokra jellemző asszimilációs politikát, identitásküzdelmük a közösségi megmaradás intézményes garanciáinak elérésére irányul. Számos állam egyre inkább elfogadja a sokféleséget, mint értéket, miközben területi egységének megőrzése továbbra is a legfontosabb érdek maradt. Úgy tűnik, az autonómia mindkét fél számára megfelelő konstrukció. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az autonómia intézménye fontos szerepet játszik a kisebbségi jogok és az állam érdekeinek összeegyeztetésében. Működő autonómiák létesültek Nyugat-Európában, melyek erős demokráciákba gyökereznek.

Ennek ellenére az autonómia nem élvez teljes körű támogatottságot. A totalitárius rendszerek összeomlását követően a kelet-európai országok vonatkoznak fontolóra venni az autonómia felállítását a kisebbségi jogok biztosításának folyamatában. A kisebbségek lojalitásának megkérdőjelezése okán táplált félelem meghatározó, különösen, ha az adott kisebbség az illető állammal határos anyaországgal rendelkezik. Úgy tűnik, hogy a korábbi kommunista föderális államok széthullásának hatásai nagyobbak, mint a sikeres nyugat-európai példáké.

Gyakran felvetődő kérdés: miért tekintik a nemzeti kisebbségek az autonómiát közösségi jogaik megfelelő biztosítékaként? A döntéshozatali folyamatok állampolgárok általi befolyásolása a demokratikus-pluralista politikai rendszereken belül központi kérdésként jelenik meg. A huszonegyedik század elején az egyének politikai, szociális valamint kulturális jogai Európa demokratikus államaiban nagyrészt garantáltak és tiszteletben tartottak, függetlenül nemzetállami vagy föderális berendezkedéstől. A kérdés sokkal bonyolultabb formában jelentkezik azon európai országban, ahol egy vagy több, a többségi

nemzettől különböző etnikai csoport él: nemzeti, nyelvi, vallási vagy etnikai kisebbségek. Egy demokratikus rendszer önmagában automatikusan nem nyújt megoldást a kisebbségek jelzett problémáira, a Westminster-modell szerinti demokrácia a többség döntésének a kisebbség általi elfogadását jelenti. A “győztes mindent visz”-modell nem lehet a megfelelő a nemzeti kisebbségekkel rendelkező társadalmak számára. A nemzeti kisebbségek által önként elfogadott többségi döntés a közös sors erőteljes vállalását feltételezi, mely hiányozhat ott, ahol az állam szerkezete erőteljesen etnicizált. Ez utóbbi esetekben a konfrontáció nagy valószínűséggel az etnikai törésvonalak mentén jelentkezik: az elmúlt évek eseményei is bizonyították, hogy a szembenálló felek számára elfogadható megoldás megtalálása egyre sürgetőbb feladat.¹

A kisebbségek tényleges képviselője az egyes döntéshozatali szinteken, az erős, kisebbségi képviselőt is magába foglaló önkormányzat, a speciális kisebbségi önkormányzat, vagy az állam intézményrendszerén belüli hatalom-megosztás hozzájárulhat a demokratikus többnemzetiségű államok demokrácia-deficitjének orvoslásához. A kisebbségi önkormányzat ebben a kontextusban az alapvető kisebbségi jogok biztosításától a tényleges autonómia kiépüléséig terjedhet. A kisebbségi önkormányzatra úgy kell tekinteni, mint olyan intézményre, mely megoldást kínál bizonyos helyzetekben, amikor a hagyományos konstrukciók nem nyújtanak megfelelő probléma-rendezi kereteket. Az autonómia fogalma meglehetősen rugalmas, a társadalmi és jogi viszonyok széles skálájához igazítható, így változó politikai kontextusok közepette is megteremtheti a kisebbségek számára jogaik gyakorlásának feltételeit.²

Az egyes autonómia-formák sok esetben kompromisszumot jelenthetnek az egyik fél követelése és a másik fél kezdeti álláspontja között. Az állam intézményrendszeréhez kapcsolódva, az autonómia-struktúrák elősegítik a kisebbségek hatékony védelmét, megfelelő közjogi kereteket teremtven a kisebbségek részvételére az őket érintő döntések meghozatalában.

A nemzetközi közösség szerepe a romániai magyar autonómia-törekvések kodifikálásában

A kisebbségi jogok biztosításának intézményes keretét jelentő autonómia-elképzelés az 1989-es rendszerváltást követően Erdélyben újra megjelent. A két világháború közötti időszak autonómiateremtő próbálkozásai, majd a kommunista éra megrázó élményei nagymértékben elősegítették a '90-es évek elején azon nézet elterjedését, hogy az autonómia kiépülése jelenti a romániai magyarság megmaradásának és boldogulásának zálogát. Erdély, mint vegyes etnikumú terület, történelme során az autonómia számos megvalósulási

formáját ismerte, ezek felélesztése megoldást kínálhat a romániai magyarság számára. Az autonómia elérése a romániai magyarság egyik alapvető céljává vált, s ennek jegyében az 1990-2004 között eltelt tizenöt esztendő során számos próbálkozás történt, a romániai magyarságot a román állam keretén belül megillető státus definiálására. Különböféle stratégiák, elképzelések láttak napvilágot, az egyes elképzelések igen változatos képét tükrözik szerzőik ilyen irányú elgondolásainak. Az egyéni kezdeményezések, műhelymunkák, szakértői csoportok által kidolgozott dokumentumok eredményeképpen az említett időszakban nem kevesebb, mint tíz tervezet illetve tervezet-csomag látott napvilágot,³ melyek egyes esetekben más-más szempontokat vagy megközelítési módot követve törekszenek a romániai magyarság jogainak, autonómatörekvéseinek kodifikálására.⁴

Ezen koncepciók közös vonása, hogy megalapozásuk során hangsúlyozott szerepet kapnak a nemzetközi emberjogi és kisebbségjogi dokumentumok meg a működő európai autonómiákra való utalások. Ugyanakkor Románia európai uniós integrációjának célegyenesbe kerültével a romániai magyarság politikai és kulturális elitjének egyes köreiből egyre erőteljesebben megjelenő vélemény, hogy a romániai magyarság autonómia-törekvéseinek megvalósulását az integrációs folyamat segítheti. Ezen nézet értelmében (melynek stratégiai megjelenítése az RMDSZ ellenzékének tevékenységéhez kapcsolódik) az autonómia kérdésköre napirendre tűzésének most van az ideje, amikor a Románia 2007-es várható EU-s csatlakozásának folyamatában megkövetelt jogharmonizáció és „igazodási kényszer” kedvező lehetőséget nyújt a magyar kisebbség közjogi kodifikálást feltételező igényének.⁵

Mit jelenthet ez az „igazodási kényszer” a romániai magyarság autonómia-törekvéseinek folyamatában? Miként jellemezhető a nemzetközi közösség kisebbségi jogokkal valamint autonómiával szembeni magatartása? Milyen támpontokat nyújtanak az egyes nemzetközi szervezetek dokumentumai a kisebbségek autonómia-harcához? A válasz érdekében elkerülhetetlen a nemzetközi közösség szerepének, az általa alkotott normák, jogszabályok, dokumentumok vizsgálata.

Kisebbségi autonómia a nemzetközi jogban

A nemzetközi jogi koordinátáknak a kisebbségvédelemre vonatkozóan fontos szerepük van a kisebbségek érdekvédelmi és érdekérvényesítési törekvéseinek folyamataiban. A kisebbségek egyszerre próbálják a nemzetállamok centralizáló, öntudatlan vagy számos esetben igencsak tudatos jogsértő lépéseivel szemben a létező pozitív nemzetközi jogot segítségül hívni, másrészt pedig

elemi érdekük fűződik a keretek tágításához, a kisebbségek minél teljesebb jogvédelmi rendszere kiépüléséhez.⁶

Jelen dolgozat keretében a kisebbségvédelem nemzetközi jogi aspektusait szándékozunk körüljárni, különös tekintettel az autonómiára, illetve az azt megalapozó fogalmakra. A nemzetközi szféra legfontosabb szereplőinek egyes, a kisebbségek védelmére vonatkozó dokumentumainak áttekintésén és rövid ismertetésén túlmenően arra is igyekszünk rávilágítani, hogy az egyes szövegekben milyen kötések létezhetnek az autonómiára vonatkozóan, illetve milyen helyet, szerepet kap az autonómia ezekben. Ennek keretében teszünk kísérletet az ENSZ, az Európa Tanács, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet valamint az Európai Unió néhány meghatározó, a kisebbségek nemzetközi jogi védelmével kapcsolatba hozható dokumentumának a számbavételére.

Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a nemzetközi jogi kodifikáción túlmenően a kisebbségi jogok megalapozásában nagy hangsúlyt kapnak az egyes államközi, bilaterális szerződések, az azokban foglalt kisebbségvédelmi előírások, jogok. Továbbá tudatában kell lennünk, hogy lehetetlen globális és általános elemzését adni a nemzetközi kisebbségvédelemnek, mindaddig, míg az egyes politikai és jogi megközelítései a kisebbségi kérdésnek óriási eltéréseket mutatnak Európában is, nem beszélve a világ többi részéről.

A nemzetközi kisebbségvédelem alapvetően két fő részre bontható, és pedig az általános emberi jogvédelmi mechanizmusok keretei között megvalósítható védelemre, valamint a speciális kisebbségvédelmi jogintézményekre.⁷ Ugyanakkor a nemzetközi jogi és politikai dokumentumokban foglalt jogok és alapelvek a kisebbségvédelmi elképzelések háromféle megközelítésének eredményei. Ezek: az emberi jogi perspektíva, az önrendelkezés megközelítése és a szubszidiaritás perspektívája.⁸

Kisebbségi jogok és autonómia az ENSZ dokumentumaiban

Az emberi jogok védelmével foglalkozó nemzetközi szervezetek, intézmények gyakorlatilag az ENSZ valamint annak szakosított szervei által kibocsátott egyezményekben, dokumentumokban, nyilatkozatokban gyökereznek. Az ENSZ emberi jogi rendelkezései két csoportra oszthatók: kötelező egyezmények, amelyek az aláíró és ratifikáló tagországok számára kötelező erővel bírnak, valamint a „puha (soft) jogot” képező nyilatkozatokra, amelyeknek jogi erejük nincs, a létező ENSZ-mechanizmusok által ki nem kényszeríthetők, de politikai jelentőségük, iránymeghatározásuk révén számottevő súllyal bírnak a tagországok irányába illetően.⁹

A klasszikus emberi jogi tartalmú nemzetközi szerződéseknek a nemzeti kisebbségek jogaival az egyetemesen elismert emberi jogok részeként foglalkoznak, mely jogok összefüggnek az emberi jogok egyenlő élvezetének és a non-diszkrimináció elvének alapvető szabályaival, melyeket az ENSZ egyezségokmányok tartalmaznak.¹⁰ Az ENSZ által 1966-ban elfogadott *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* számos eleme olyan kérdésköröket szabályoz, amelyek közvetlenül érintkeznek a kisebbségi lét mindennapjaival. Az *Egyezségokmány* 27. cikkelye értelmében „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”¹¹

A diszkrimináció tilalmának, továbbá az egyenlő bánásmód elvének megfogalmazását tartalmazza az *ENSZ Alapokmánya* (1. és 55. paragrafusok); az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* (1948, 2. paragrafus), továbbá *A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről* szóló egyezmény (1965) részes államai egyrészt elítélik a diszkriminációt, másrészt kötelezik magukat, hogy konkrét lépéseket tesznek megszüntetésükre az oktatás, művelődés, információáramlás terén. Az *Egyezmény* a kisebbségvédelem vonatkozásában azért is jelentős, mert a faj, a bőrszín és a származás mellett a nemzeti vagy etnikai származás is alapja lehet a faji diszkriminációnak. Az ENSZ egy további dokumentuma, a *Genocídium Egyezmény* (Egyezmény a népirtás büntetetének megelőzéséről és megbüntetéséről, 1948) a nemzeti és etnikai csoportokat, mint közösségeket védi a fizikai megsemmisítéstől, bántalmazástól. A fizikai megmaradáson túl, az Egyezmény a közösségek szellemi integritását is védelemben részesíti.¹²

A speciális kisebbségvédelmi eljárások beleilleszthetők egy szélesebb körű emberi jogvédelmi mechanizmus kereteibe (mint pl. a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának* 27. cikkelye), de önállóan is megjelenhetnek. Mivel számos emberi jogi okmány elismeri, hogy a jog előtti egyenlőség és a diszkrimináció tilalma nem elegendő, különleges intézkedéseket foglaltak a nemzetközi okmányok tételes jogi vagy soft law rendelkezéseibe. A különleges intézkedések leginkább az identitás védelme, oktatás, kultúra és bizonyos mértékig a politikai, gazdasági és szociális ügyek területére vonatkoznak. Ebbe a kategóriába sorolható az ENSZ közgyűlésén 1992. december 18-án elfogadott 47/135. sz. *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól*, mely jelentős állomás a nemzetközi kisebbségvédelemben, annak ellenére, hogy a Nyilatkozat jogilag nem kötelező, de ajánlás jelleggel bír. A „kisebbségekhez tartozó személyeknek” biztosít jogokat, s bár nem említi az autonómia fogalmát, bizonyos összefüggésekben utal a területiségre, azokat az

alapvető kisebbségi jogosultságokat szabályozza (oktatásban vagy döntéshozatalban való részvétel), amelyek szerves részét képezik egy autonóm közösség intézményrendszerének. Legjelentősebb hozadéka nem is maga a katalógus, hanem annak megállapítása, hogy a pozitív diszkrimináció elvi lehetősége összeegyeztethető az egyenlőség elvével és az államra tevőleges kötelezettség is háarul.¹³ A 47/135. sz. ENSZ határozat egészét tekintve szembeutó tény, hogy minden kisebbségi jogot – annak általánosságát ezzel túllépve – szinte állami kötelezettségként jelenít meg. A szöveg az alábbi általános kisebbségi jogokat fogalmazza meg: kulturális jogok (2. cikk 1.), nyelvhasználat (2. cikk 1.), kulturális, vallási, szociális és közéletben való részvétel (2. cikk 2.), döntéshozatalban való részvétel (2. cikk 3.), kapcsolattartás joga (2. cikk 5.), anyanyelvi oktatás (4. cikk 3-4.), gazdasági életben, fejlesztésben való részvétel (2. cikk 2. és 4. cikk 5.).¹⁴ A Nyilatkozat különösen lényeges a kisebbségekhez kötődő jogok általános elismerésében, mivel a nemzetközi közösség első próbálkozása arra, hogy kifejezetten és átfogóan foglalkozzon a kisebbségi jogokkal egyetemes szinten.

Az ENSZ Közgyűlésének egy másik dokumentuma az 1514. (XV.) számú *Nyilatkozat a gyarmati országok és népek függetlenségéről*. A határozatot a közgyűlés 1960. december 14-én fogadta el, amely – bár nem kisebbségvédelmi dokumentum – jelentős helyet kapott a kisebbségvédelmi joganyagban. A nyilatkozat definiálta először a népek önrendelkezését. Második pontja szerint: *„Mind a népnek joga van az önrendelkezésre; ennél a jognál fogva szabadon határozhatják meg politikai státusukat, és szabadon fejleszthetik gazdasági, szociális és kulturális életüket. „* Az államok ezzel szemben az 1514. sz. nyilatkozatot gyakran azzal a megjegyzéssel vetik el, hogy egyrészt nem kisebbségvédelmi dokumentum, másrészt a kisebbség és a nép nem egymást fedő kategóriák. A dokumentum jelentősége mindezek mellett abban rejlik, hogy a nemzetközi jog elismerte az önrendelkezést, mint a népek alapvető lehetőségét a saját ügyeikben való döntésre.¹⁵

A kisebbségi autonómia intézménye az Európa Tanács határozataiban, ajánlásaiban

Európában lényegi próbálkozások a kisebbségvédelem részletes és következetes normakeretének felállítására az elmúlt évtizedben történtek, olyan nemzetközi szervezetek részéről, mint az Európa Tanács és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. Az egyes államok gyakorlata ezek megvalósítására vonatkozóan azonban nagyon eltérő.¹⁶

Az Európa Tanács munkálkodik talán a legnagyobb intenzitással egy nagyjából átfogó kisebbségvédelmi mechanizmus életre hívásán. A strasbourgi székhelyű nemzetközi szervezet ellentmondásoktól sem mentes tevékenysége

eredményeként egy bonyolult, több pilléren álló kisebbségvédelmi intézményrendszer bontakozik ki. Az Európa Tanács intézményének keretében a nemzeti, nyelvi és etnikai kisebbségek érdekérvényesítése két síkon zajlik: a politikai döntések, valamint a jogi normaalkotás szintjén. E két sík részben fedl, részben kiegészíti egymást.¹⁷

Az Európa Tanács kisebbségvédelmi dokumentumai sorában egyesek az autonómia kifejezés mellőzésével készültek, de alapvető fontosságú dokumentumok, mint például az *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája*, a *Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény*, a *Helyi Önkormányzatok Európai Chartája*, továbbá számos ajánlás.

Az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (1950) emberjogi alapú megközelítés jegyében született, a dokumentum 14. szakasza foglalkozik kifejezetten a kisebbségekkel, a diszkrimináció tilalmát fogalmazva meg. Az általa biztosított jogvédelem azonban nem önálló, hanem csak az Egyezményben vagy kiegészítő jegyzőkönyvekben tételesen rögzített jogokhoz kapcsolódhat. Az Egyezmény az egyéni jogok alapján áll, noha különösen a kiegészítő jegyzőkönyvekben találhatóak olyan jogok, amelyek kollektívnek minősülnek, ám ezekben az esetekben is a sértett csak egyéni jogsérelemként viheti panaszát az Emberjogi Bizottság elé.¹⁸

A kisebbségi jogok kérdésének komplexitása további jogi szabályozások megalkotásának szükségességét vetette fel az Európa Tanács keretében. Az ET Közgyűlése 1957-ben fogadta el a *136. számú rezolúcióját*, mely megállapítja, hogy számos ET tagország területén élnek olyan csoportok, melyek tudatosan olyan nemzeti kisebbségekhez tartoznak, melyek sorsában érdekeltek más tagállamok is, ugyanakkor lényeges ezen nemzeti kisebbségek kollektív érdekeinek a biztosítása. Az ET az *1961 /285-es Ajánlásában* ismét visszatér a nemzeti kisebbségek helyzetére, és megfogalmazza egy szövegjavaslat kidolgozásának szükségességét a nemzeti kisebbségek azon jogainak biztosítására, amelyeket illetően az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* nem tartalmaz rendelkezéseket. Húsz év elteltével az ET Közgyűlése ismét kiad egy ajánlást a kisebbségek ügyében, a *1980/1928. számú Ajánlását*, mely megfogalmazásában rendkívül óvatos: már nincs szó a nemzeti kisebbségekről, mint csoportokról, még kevésbé ezek kollektív érdekeiről. A dokumentum kulcsfogalma a nyelvi identitás, melynek tiszteletben tartása az európai kultúrák kiegyensúlyozott fejlődésének fontos eleme.¹⁹

A szubszidiaritás elvét tükrözi az 1992. november 5-én az Európa Tanács által aláírásra megnyitott *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája*, amely a kisebbségi nyelvek oktatásügyi, igazságszolgáltatási, közigazgatási, médiabeli, társadalmi, gazdasági és kulturális életben belüli használatát kívánja biztosítani egy bonyolult kötelezettségvállalási szisztémával, úgy, hogy az ország

hivatalos nyelvének státusa nem változik. A kisebbségek esetében az autonómia lehetőségét nem veti fel. A preambulum is jelzi, hogy Európa történelmi regionális vagy kisebbségi nyelveinek – amelyek közül néhányat az esetleges eltűnés veszélye fenyeget – védelme hozzájárul Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak megóvásához és fejlesztéséhez. Szakítva az emberi jogi dokumentumok hagyományos koncepciójával s különösen a korábbi kisebbségvédelmi kodifikációs kísérletek bevett szóhasználatával, a Charta nem a nyelvi kisebbségeket, hanem a regionális vagy kisebbségi nyelveket kívánja védeni, abból az alapfilozófiából kiindulva, hogy e nyelveket az őket megillető helyen, a nyelv kulturális funkcióját figyelembe véve a „többnyelvűség” és a „sokkultúrájúság” szellemében részesítse védelemben.²⁰ Autonómiára asszociál a nyelvi jogok szabályozásának szintje: az igazságszolgáltatásbeli, közigazgatási nyelvhasználat a területi autonómia lényeges elemei, ezen felül az oktatás, kultúra, gazdaság, társadalmi szférákban használt nyelvhasználat mindkét autonómia-fajtát jellemzi.²¹ A Charta sokkal inkább tekinthető szándéknyilatkozatnak, mint jogilag kötelező szerződésnek, mivel az államok szabadon dönthetnek, mely rendelkezéseket fogják alkalmazni minden egyes nyelvre, amelyet határainkon belül beszélnek.²²

A *Helyi Önkormányzatok Európai Chartája* nem kimondottan kisebbségvédelmi dokumentum. Definiálja a helyi önkormányzás fogalmát, mely szerint a helyi önkormányzás a helyi önkormányzatoknak azon jogát és képességét jelenti, hogy a közügyek egy lényeges részét saját hatáskörükben szabályozzák és igazgassák a helyi lakosság érdekében. Ez a definíció a szubszidiaritás elvének megjelenése a Chartában. A helyi autonómia deklarálásával a kisebbségek számára fontos tényező lehet autonómatörekvéseik artikulálásában. Az önkormányzatiságnak, és ezzel együtt a politikai autonómiának egyik kiindulópontja a szubszidiaritás elve, amely a letéteményese, jogi legitimálója a helyi szintű döntéshozatalnak.²³

A fentebb megnevezett dokumentumon túlmenően, szintén a szubszidiaritás jegyében foganva, az Európa Tanács más szerződésai is fontos szerepet játszhatnak, hiszen az általuk szabályozott terület érintkezik a kisebbségi problémakörrel. Mindenekelőtt a *Helyi és Regionális Önkormányzatok Határokön Átnyúló Együttműködésének Európai Keretegyzménye* releváns, de a *Határokön Átnyúló Televízió-sugárzás Európai Egyezményének*, valamint az *Európai Kulturális Konvenciónak* is vannak kapcsolódó pontjai. A *Helyi és Regionális Közhatóságok Határokön Átnyúló Együttműködésének Európai Keretegyzménye* az Önkormányzati Chartához hasonló módon nem tartalmaz direkt kisebbségvédelmi rendelkezést, de azáltal, hogy a közigazgatási és az alkotmányjogi decentralizációt segíti elő, nagymértékben járulhat hozzá a kisebbségekre kedvezőbb politikák érvényesüléséhez.²⁴

Az Európa Tanács által létrehozott kisebbségvédelmi egyezményeken, szerződéseken kívül létezik az Európai Helyi vagy Regionális Közhatalóságok Kongresszusának (CLRAE) két *soft law* jellegű dokumentuma, amelyek szintén a nemzetközi kisebbségvédelem részét képezik. Az 1997/52 számú határozatban a Kongresszus egy munkacsoportot ajánlások elkészítésére hatalmaz fel. A 10. pontban a Kongresszus kimondja, hogy bizonyos feltételek mellett – például nagy koncentrációban több ember tartozik kulturális vagy nyelvi kisebbséghez – a területi autonómia a szeparatista törekvések megelőzése mellett hatékony eszköz a kisebbségi probléma megoldására. E határozat alapján készült el és terjesztették a Miniszteri Bizottság elé az 1998/43 számú ajánlást *Területi autonómia és nemzeti kisebbségek* címmel, mely az autonómia témakörrel foglalkozó nemzetközi jogi dokumentumok egyik jelentős tervezete.²⁵

Politikai téren a kisebbségi problémákra leginkább érzékeny, ugyanakkor a kisebbségi jogok kodifikálása területén vezető szerepet vállaló szerv az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése. A kisebbségek jogainak rendezését illetően az ET Parlamenti Közgyűlése is számos ajánlást intézett a Miniszteri Bizottsághoz és adott közre. Ezek közül a leglényegesebb az *1993/1201-es Ajánlás*, mely a legtöbb figyelmet kapta. A Közgyűlés Jogi és Emberjogi Bizottsága által készített dokumentum a kisebbségek jogainak az eddigi legátfogóbb katalógusát tartalmazza – a szabad identitásválasztástól, az élet minden területét átfogó nyelvhasználaton át, egészen a jogorvoslati lehetőségekig. Legérdekesebb azonban az esetleges helyi, területi vagy regionális autonómiának az említése: „Azokban a régiókban, ahol a többséget képezik, a nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy megfelelő helyi vagy autonóm közigazgatási formákkal vagy speciális státussal rendelkezzenek, a történelmi és specifikus területi helyzetnek, valamint az állami törvénykezésnek megfelelően” (11. cikk).²⁶ Annak ellenére, hogy az 1201-es dokumentum csak ajánlás értékű, így nem kötelező erejű jogi norma, a benne megfogalmazott elvek számos kormány ellenérzését váltották ki. A Közgyűlés azonban csak egyik szerve e nemzetközi intézmény bonyolult döntéshozatali mechanizmusának, így az általa ajánlott elvek és megoldások ritkán jutnak el a kötelező erejű dokumentumok, vagy a végrehajtható döntések szintjére. Mégis egy tendenciát jeleznek, amely két síkon jelentkezik egyszerre: a politikai nyomásgyakorlás, valamint a normaalkotás szintjén. A kisebbségvédelmi szempontok hol egyik, hol a másik területen érvényesülnek erőteljesebben, de az is gyakran megesik, hogy egyáltalán nem tudnak érvényesülni.²⁷

Az Európa Tanács egyik újabb dokumentuma, a *Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezménye* (1995) jogilag elkötelező dokumentum, a kisebbségi létforma számos vonatkozását kívánja védelmében részesíteni. A pozitív diszkrimináció, az identitásvédelem, a védelem a nem önkéntes asszimilá-

ció ellen, a területi letelepedési arányok megváltoztatásának tilalma, a nyelvhasználat, a közügyekben való tényleges részvétel biztosítása, a határokon átnyúló akadálytalan kapcsolatok garantálása kaptak helyet a dokumentumban, amelynek kisebbségi szempontból érdemi vesztesége az 1993/1201. sz. ajánláshoz képest az autonómiához való jog be nem foglalása.²⁸

A nemzeti kisebbségek jogait illető legutóbbi nemzetközi szintű állásfoglalás is az Európa Tanács intézményéhez fűződik, mely a kisebbségi autonómiatörekvések szempontjából az elkövetkező időszakban különös jelentőséggel bírhat. Ennek előzménye az Andreas Gross svájci képviselő 2003. június 3-án, a Közgyűlés Politikai Bizottságának keretében benyújtott jelentése, az úgynevezett Gross-jelentés. Az abban megfogalmazottak alapján került elfogadásra az Európa Tanács 2003/1334. számú *Határozata*, valamint a 2003/1609. számú *Ajánlása*.²⁹ A kisebbségi jogok tiszteletben tartását, ezen belül pedig a kisebbségi autonómia pozitív szerepét hangsúlyozza az Európa Tanács e két dokumentuma, mely *Az autonóm régiók pozitív tapasztalatai mint konfliktusmegoldást sugalmazó ihletforrás Európában* címet viselik. A következőkben ezen két dokumentum fontosabb tartalmi vonatkozásait vázoljuk röviden.

A 2003/1334 sz. Határozat huszonkét pontba szedve fogalmazza meg a Közgyűlés állásfoglalását az autonóm régiók kérdéskörére vonatkozóan. Indító megállapítása értelmében a mai Európa konfliktusainak zöme az államokon belüli konfliktusok eredménye, a legtöbb politikai válság az államokon belül jelentkezik, melyek a két világháború, valamint a kommunista rendszerek összeomlásának nyomán bekövetkezett területi változásokra, illetve új államalakulatok létrejöttére vezethetők vissza (1-2 pont). A jelenlegi konfliktusok nagyon gyakran az államok oszthatatlansága és az identitás elve közötti dichotómiaként vázolható fel, gyökerük pedig az identitásukat megőrizni kívánó kisebbségek és az államok közötti feszültségekben találhatóak (4. pont). A Határozat 6. pontjának értelmében „Az államoknak a feszültséget rugalmas alkotmányi vagy törvényhozási szintű egyezségekkel kell megelőzniük, [...]. Hatalmat adván a kisebbségeknek önnön ügyeikre nézve [...] az államok néha összeegyeztethetik a területi egység elvét a kulturális sokszínűség elvével.” Utalva a már működő európai modellekre, a Határozat a belső konfliktusok megoldásának egy lehetséges kiindulópontjának tekinti az autonóm régiók pozitív tapasztalatait, felhívja a figyelmet számos ország esetére, ahol a területi vagy kulturális autonómia változatos formáinak alkalmazásával már megoldódtak vagy a megoldás útjára kerültek a konfliktusok.

A Határozat tartalmaz néhány, az autonómia értelmezésére irányuló pontot. Az autonómia fogalma a dokumentum szerint bár negatív konnotációval rendelkezik az államok területi integritását illetően, ezen nézőpontot kevés tény támasztja alá (9. pont). Az autonómia egy „állam-alatti megegyezésként” értel-

mezhető, „mely lehetővé teszi a kisebbség számára, hogy gyakorolja jogait és megőrizze kulturális önazonosságát, miközben biztos garanciákat nyújt az állam egységére, szuverenitására és területi integritására nézve” (10. pont). Külön kitérve a területi autonómia fogalmára, a Határozat a kifejezést olyan államon belül kialakított berendezkedésként értelmezi, mely bizonyos régiók lakosai számára szélesebb hatalmi jogosítványok biztosítását jelenti, tükrözvén sajátos földrajzi helyzetüket, s mely oltalmazza és előmozdítja kulturális és vallási hagyományait. Ami a kulturális autonómiát illeti, ez utóbbi a nyelvi és kulturális jogok gyakorlásának lehetővé tételét jelenti (11. pont).

A dokumentum lényeges megállapítása, hogy az autonómia nem tekinthető varázsszernek, az általa nyújtott megoldások nem egyetemesen érvényesek és alkalmazhatók. Az autonómia sikerességére nézve döntő szempont annak alkalmazási körülményei, az autonóm státust mindig az illető terület földrajzi, történelmi, kulturális jellemzőinek megfelelően kell kialakítani (15. pont). Szintén meghatározó fontosságú a 19. pont tartalma: „Az autonómia minden értelmezése, alkalmazása és kezelése az állam autoritása, a nemzeti parlamentek valamint intézményeik akaratára és megítélésére tartozik”, megerősítvén ezáltal is az egyes államok autonómia-ügyekben való kizárólagos döntéshozatali kompetenciáit.

A Határozat egy, a tagállamok irányába megfogalmazott felkéréssel zárul, mely néhány alapelv tiszteletben tartását szorgalmazza autonóm státus adományozásakor. Ezek közül néhány lényeges elv: az autonóm státusnak az érintett felek közötti egyezségen kell alapulnia; az autonóm státus egy dinamikus folyamat része és újratárgyalható; a vitákat elkerülendő, explicit módon meg kell határozni a hatalom megosztását a központi és autonóm hatóság között; az autonóm hatóságnak rendelkeznie kell demokratikusan megválasztott törvényhozó és végrehajtó hatósággal; pénzalapokat kell biztosítani az autonóm hatóság működéséhez; külön mechanizmusokat kell létrehozni az autonóm hatóság és központi kormány között felmerülő viták rendezésére.

A 2003/1609. sz. Ajánlás öt pontba foglaltan tartalmazza az Európa Tanács Közgyűlésének az autonóm státusra vonatkozó javaslatait. Lényegi megállapítása egy európai egyezmény megalkotásának célszerű volta, mely „képessé tenné a belső konfliktusokkal szembesülő államokat, hogy olyan alkotmányos vagy törvényes megoldásokat találjanak, melyek lehetővé tennék számukra, hogy megőrizzék állami szuverenitásukat és területi integritásukat, miközben tiszteletben tartanak a kisebbségek jogait.” (2. pont) Az Ajánlás hivatkozási alapként utal a *Helsinki Nyilatkozatban* (2002. június 2.) foglalt javaslatokra, melyek elismerik a regionális autonómiák esetében alkalmazható alapfogalmak és elvek kodifikálásának lehetőségeit, s mint ilyen, az Európa Tanács tagállamainak figyelmét érdemlik. Az Ajánlás fontos része annak utolsó pontja, mely a

Közgyűlésnek a Miniszterek Bizottsága irányában megfogalmazott, egy európai egyezmény kidolgozására vonatkozó javaslatát tartalmazza, mely összhangban a Regionális Önkormányzatok Európai Chartájában foglalt elvekkel, "tekintetbe veszi a tagállamok tapasztalatait, és lehetővé teszi a regionális és kulturális autonómia közös elveinek elismerését és támogatását." (5. pont)

Az Európa Tanács kisebbségvédelmi törekvéseivel párhuzamosan erőteljes ez irányú tevékenységet folytatott a Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója (Föderalistische Union Europäischer Volksgruppen – FUEV). Az 1992-ben a FUEV keretein belül született tervezet, melyet származási helye alapján Bolzanói Egyezmény-tervezetnek, politikai szorgalmazója alapján „FUEV egyezmény-tervezetnek” szoktak nevezni, oly mértékben kedvező lett volna a kisebbségek számára, hogy elfogadhatatlan volt az ET tagállamainak többsége részére.³⁰

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet tevékenysége és a kisebbségi jogok szavatolása

Az általánosan elfogadott nézet szerint az EBEÉ/EBESZ a kormányközi fórumok között első helyen áll a kisebbségi kérdés kezelését illetően. A kisebbségek védelmének előtérbe kerülése folyamatot képez ezen intézményrendszeren belül, amelyet a fokozatosság jellemez: ez elkezdődött Helsinkiben 1975-ben, észrevétlen maradt a '80-as évek végéig, majd eddigi tetőpontját 1990-ben Koppenhágában érte el, azóta pedig stagnál.³¹ Ennek a folyamatnak a része az *1987-1988-as Bécsi Találkozó*, mely jelentős lépést jelentett a kisebbségek ügyében. A diszkrimináció tilalmának alapjára helyezve a kisebbségvédelmet, az EBEÉ/EBESZ történetében először ismerték el azt a kötelezettséget, hogy védelmezzék a kisebbségek kollektív jogait, kimondva, hogy: „saját területükön megteremtik a feltételeket a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának védelméhez”. A *Bécsi Dokumentum* igazi jelentősége abban állott, hogy a kisebbségi kérdésre nem lehetett ezt követően úgy hivatkozni, mint egy adott ország kizárólagos belügyét képező problémára.³²

Az EBEÉ 1990-es emberi dimenziós értekezletének záródokumentuma terjedelmes, a kisebbségi lét csaknem egészét átfogó fejezetet szentelt a kérdés normatív rendezésének. Bár az EBEÉ intézményi mechanizmusa nemzetközi jogi erővel bíró dokumentumok alkotására nincs feljogosítva, a koppenhágai dokumentum számos eleme nemcsak az államok politikai jellegű kötelezettségvállalását tartalmazza, hanem ismét, kibont, értelmez nemzetközi jogi szerződésekben foglalt jogokat is.³³

A *Koppenhágai Dokumentum* néven elfogadott anyag végül is három területen jelent előrelépést a kisebbségi kérdésben: a nyelvhasználat, az oktatás és a politikai képviselet területén. Továbbá ebben a dokumentumban előrelépésnek tekinthetők azok a passzusok, melyek megalapozzák azt az elvet, miszerint a nemzeti kisebbséghez tartozás az egyén személyes döntése, illetve azok a rendelkezések, melyek utalnak a kisebbségek identitásának a védelmére vonatkozó kötelezettségekre „megfelelő helyi vagy autonóm közigazgatás” létrehozása által.³⁴ Jelzi, hogy az autonómia biztosítása a kisebbségi kérdések rendezésének egyik lehetséges módja.

A kisebbségek védelméhez kapcsolódó EBEÉ/EBESZ dokumentumainak sorában foglalnak helyet, továbbá az 1990-ben elfogadott *Párizsi Charta*, mely ismét megerősítette a kisebbségek védelmének fontosságát, ennek megvalósulása érdekében 1991 júliusában, Genfben megrendezett szakértői konferencia. A következő moszkvai, majd prágai találkozók egy kisebbségvédelmi mechanizmus felállításának szükségessége vetődött fel, 1992. januárjában Prágában a holland külügyminiszter ennek érdekében javaslatot tett egy konfliktusmegelőző intézmény létrehozására a kisebbségi konfliktusok esetére.

A *Nemzeti Kisebbségek Főbiztosságának intézménye* a következő ülésen, 1992 júliusában született meg Helsinkiben. Az EBEÉ/EBESZ keretei között életre hívott intézmény, mint önálló keretek között működő speciális kisebbségvédelmi mechanizmus értelmezhető. A Főbiztos statútuma, a preventív diplomácia szellemét és követelményeit is szem előtt tartva gyors akció kezdeményezésére jogosít az EBEÉ Vezető Tisztviselők Bizottsága irányába, de tényfeltárási és jószolgálati missziókat is végrehajthat.³³ Feladata megelőzése és kezelése olyan etnikai konfliktusoknak, amelyek veszélyt jelenthetnek a békére, a stabilitásra és az EBEÉ/EBESZ országainak egymás közti kapcsolatára.

Kisebbségi autonómia az európai uniós jogszabályokban

Szóljunk továbbá néhány szóban az Európai Unióról a kisebbségi jogok kodifikációjának vonatkozásában. Az Európai Unió az ún. közös európai kül- és biztonságpolitika keretei között tett olyan lépéseket, amelyek alapvetően a kisebbségi problémakör iránti érzékenységet tükrözték.³⁶ Sokáig úgy tűnt, hogy az EU tagállamai az emberi jogok nemzetközi védelmének kiépítésében más nemzetközi szervezetek, elsősorban az Európa Tanács kereteit használja ki, azonban a kilencvenes évekre elkerülhetetlenné vált, hogy ezen jogok védelme az EU-n belül is kifejezésre jusson.³⁷ Ez jelzi, hogy az emberi jogok védelmének fontossága egyre erőteljesebben jelenik meg az Unió külpolitikájában. A 2000. decemberi nizzai csúcson elfogadásra került az Unió saját emberjogi do-

kumentuma, az *Alapvető Jogok Chartája*. De milyen lépések történtek a kisebbségi jogok tekintetében?

A kisebbségvédelem kettős, politikai és jogi természetű az EU-n belül is megjelenik. Ez a kettősség az, ami az egész Unióban érvényes kisebbségi jogok megteremtését az emberi jogokhoz képest megnehezíti. Az Unió tagállamaiban több mint 30 millió ember él valamely nyelvi, etnikai vagy kulturális kisebbség tagjaként, melyeknek rendkívül eltérő jogokat biztosítanak az egyes tagállamokban. A tagállamok még a kisebbségek létének elismerésében sincsenek közös nevezőn. Annak ellenére, hogy az EU maga is többször hangsúlyozta, fontosnak tartja az Európa Tanács szerepét és kodifikációs eredményeit a kisebbségvédelem terén, a tagállamok tartózkodnak attól, hogy az ET valamelyik kisebbségvédelmi egyezményét az uniós jogba illesszék. A szerződő tagállamok mind a mai napig nem adtak egyértelmű felhatalmazást az Unió szerveinek az etnikai és nyelvi kisebbségekre vonatkozóan. Az EU tagállamai mindig is belügynek tekintették a kisebbségi kérdést, és néhány közismert kivételt leszámítva – finnországi svédok, dél-tiroli németek jogai – nem is szívesen foglalkoztak, foglalkoznak a kisebbségvédelemmel.³⁸

Ma nem léteznek uniós szinten rögzített kisebbségi jogok, továbbá egységes uniós kisebbségpolitika sincsen. Annak, hogy az EU nem jutott el odáig, hogy maga is egyértelműen kinyilvánítsa elkötelezettségét a kisebbségi jogok mellett, talán legfontosabb oka az, hogy az európai integráció alapvetően egy gazdasági folyamat. S mint ilyen nem merült fel az a gondolat, hogy az EU olyan jogköröket kapjon, amelyekkel a tagállamok etnikai vagy kulturális kisebbségeikkel szembeni bánásmódját befolyásolni vagy összehangolni tudta volna.³⁹ Az amszterdami szerződés aláírásáig (1997. okt. 2.) egyetlen szerződéses cikkelyt sem lehet a kisebbségek védelmére még csak közvetve sem vonatkoztatni. Ez azért lényeges, mert az integráció egyik alapelve, hogy minden közösségi aktusnak az alapítószerződések valamelyik cikkelyére kell épülnie. Az amszterdami szerződésben a kisebbségek jogai csak a faji vagy etnikai származás, vallás vagy hitbéli meggyőződés alapján történő diszkriminációval szembeni küzdelem formájában jelenik meg (13. cikkely).⁴⁰ Ma ez a legmagasabb szintű, és szinte egyetlen utalás az uniós joganyagban amely – közvetve ugyan, de – a kisebbségek védelmére is vonatkozatható.

Mindezek mellett az EU fő szervei közül az Európai Parlament különböző állásfoglalásaiban foglalkozott a kisebbségekkel. Így az 1981-es állásfoglalásban, melyben felszólította a tagállamokat, biztosítsák a regionális nyelvek és kultúrák oktatásának lehetőségét, biztosítsanak lehetőséget a regionális nyelveknek a helyi rádióban és televízióban, tegyék lehetővé a hivatalos ügyintézésben mindenki számára anyanyelvre használatát. Az 1983-ban elfogadott ún. *Arfé-állásfoglalás*ban a Parlament, utalva 1981-es állásfoglalására, felkérte a Bi-

zottságot, hogy tegyen gyakorlati lépéseket a kisebbségi regionális nyelvhasználat bővítése érdekében. Egy későbbi, 1994-ben született állásfoglalásában a Parlament rámutat, hogy a tagállamoknak konkrét lépésekkel kéne végre lépniük nyelvi kisebbségeik védelmében, biztosítva a nyelvek megőrzéséhez és fejlesztéséhez szükséges minimális feltételeket. Az EU-n belüli kisebbségek védelmét célzó politikai dokumentumok köre ezekkel a parlamenti állásfoglalásokkal nagyjából ki is merül.

A kisebbségi jogok ma a legmarkánsabban az Unió bővítési politikájában vannak jelen. 1993-ban, a koppenhágai csúcson elhatározott tagfelvételi kritériumok közé a kisebbségek jogainak a védelme is bekerült. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy amennyiben az Unió úgy véli, hogy a többi gazdasági és politikai feltételnek megfelel egy jelölt állam, akkor a kisebbségvédelmi kritériumot sem értelmezi szigorúan. A kisebbségek védelmének kérdése, mint politikai kritérium az Unió szempontjából alapvetően az, hogy az adott jelölt országokban élő kisebbségek mennyire elégedettek sorsukkal, milyen mértékben veszélyeztetik az ország politikai stabilitását, és mennyire foglalkoztatja, vagy osztja meg az adott ország közvéleményét az ott élő kisebbségek jogainak kérdése.⁴¹

Az EU kisebbségpolitikája alapvetően inkonzisztens. Az előrelépést az jelenti, hogy az egységes uniós kisebbségpolitika iránti igény már több fórumon is megfogalmazódott. Az is hozzájárul a kisebbségvédelmi kritériumok „megfoghatatlanságához”, hogy az EU tételes joganyaga nem foglalkozik a kisebbségek jogaival. S erre nincs meg a közös politikai szándék sem. Ezt mutatja, hogy a Koppenhágában felállított politikai kritériumokat a kisebbségvédelemre vonatkozó kitétel nélkül emelték be az amszterdami szerződésben a közösségi jogba. Az alapszerződésben lefektetett alapelveket minden tagállamnak valamint minden csatlakozni kívánó országnak tiszteletben kell tartania. Az a tény, hogy a kisebbségvédelmi klauzulát kihagyták, egyértelműen bizonyítja, hogy semmilyen formában nem akartak az Unión belüli államokkal szemben ilyen kötelezettségvállalást teremteni.⁴² Mindazonáltal az európai alkotmányozó konvent ülései során több javaslat is elhangzott a kisebbségeket segítő uniós normáknak a készülő EU-s alkotmányba foglalására. A 2004. október 29-én elfogadott *Európai Alkotmány* szövege két helyen tesz konkrét említést a kisebbségekről, az általános emberi jogok dimenzióján belül kezelve a kérdést. Az I-2. cikk, mely az *Unió Értékei* címet viseli, kimondja, hogy az Unió, többek között, az emberi jogok, beleértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogát, tiszteletben tartásának értékén alapul. A II-81. cikk *A megkülönböztetés tilalma* cím alatt többek között arról rendelkezik, hogy tilos bármilyen megkülönböztetés a nemzeti kisebbségi mivolt alapján. Továbbá a kisebbségek jogaival is összefüggésbe hozható a II-82. cikk, mely a kulturális, vallási és nyelvi sokféleség tiszte-

letben tartását szavatolja. Kisebbségi autonómiára vonatkozóan az említett dokumentum semmilyen rendelkezést nem tartalmaz.

Következtetések helyett

Ezen rövid, a teljesség igényét mellőző áttekintés után feltehetjük a kérdést: milyen politikai és jogi lehetőségeik vannak a kisebbségeknek a nemzetközi szinten csoportidentitásuk megőrzésére? Megállapíthatjuk, hogy a kisebbségek rendelkezésére álló nemzetközi jogi eszközök a XXI. század kezdetén számottevő űrt hagynak a különféle kormányzati értelmezések számára, melyek gyakorta megpróbálják kizárni a kisebbségi jogokat vagy az autonómiához való jogot.⁴³

A kisebbségvédelem, a kisebbségi jogok, illetve ehhez kapcsolódóan az autonómia biztosítása, mint a kisebbségi kérdések rendezésének egyik lehetséges módját illetően összegzésként elmondhatjuk, az autonómiához elég ambivalensen viszonyul a nemzetközi jog. Míg az egyetemes emberi jogok, a demokratizálódási folyamat vagy a piacgazdaság tekintetében a nemzetközi közösség álláspontja egyértelmű, a kisebbségi jogok és különösen az autonómia vonatkozásában ambivalens magatartást mutat. Ez azáltal nyilvánul meg, hogy egyfelől nem száll sikra nyíltan az autonómia, mint a kisebbségi sors összetett rendezését felvállaló jogintézmény mellett, másfelől ugyanakkor támogatja a kisebbségi helyzetet ezen az úton rendezni kívánó törekvéseket. A nem kifejezett kisebbségvédelmi nemzetközi jogi megoldást Kovács Péter „szégyenlős kisebbségvédelemnek” titulálja. Mint írja, a nemzetközi jogi szabályzási folyamatok résztvevői „*expressis verbis* nem vállalják ugyan fel a kisebbségi jogok védelmét, de olyan problémákat szabályoznak, amelyek szorosan összefüggnek a kisebbségi lét mindennapjaival”.⁴⁴

A nemzetközi jog nem tartalmaz olyan kényszerítő erejű (kógens) normát, amely kötelezővé tenné az autonómiák megalkotását. Alig lehet olyan kapaszkodót találni, amely kétséget kizáró biztonsággal hozna létre egy csoport számára autonómiát.⁴⁵ Ennek ellenére *soft law* jellegű dokumentumok tartalmazhatják *expressis verbis*, mint például az Európai Regionális és Helyi Közhatalóságok Állandó Konferenciája (CLRAE) által kidolgozott 1997/52 sz. határozat, az 1998/43 sz. ajánlás, a Parlamenti Közgyűlés 1993/1201. sz. ajánlása, vagy a 2003/1609. sz. ajánlás. Ezek az ajánlások azonban nem jelentenek többet annál, hogy a nemzetközi szervezetek és közösség nem tagadják a kisebbségi autonómiák pozitív szerepét a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításában, valamint a kisebbség és állam viszonyának normalizálásában.⁴⁶

Azt is látnunk kell, hogy nem véletlen a nemzetközi jog hiányossága ezen a téren. Európában kevés olyan állam van, ahol nem élnek kisebbségek. A szuverén nemzetállamok továbbra is a legfontosabb szereplői a nemzetközi kapcsolatoknak. A nemzetközi jogi szabályozásokat csaknem kizárólagosan a nemzetállamok hívják életre és ültetik gyakorlatba, mely államok a nemzetközi kapcsolatok napirendjének elsődleges meghatározói. Az államok nagy része fél az autonómiától, mert valamiféle fenyegetettséget lát benne területi integritására, szuverenitására nézve. Ebben a kontextusban a kisebbségeknek alapvető érdeke a nemzetközi közösség figyelmének felkeltése, más államok, államcsoportok vagy nemzetközi szervezetek esetleges támogatásának megszerzése. Külső szereplők lényeges nyomást gyakorolhatnak egy kormányzatra, melyre egy kisebbségi csoport gyakran nem képes.

Ugyanakkor a nemzetközi közösség autonómiával szembeni ambivalens magatartása nyomon követhető az autonómia intézményének egyes esetekben biztonsági kérdésként való kezelésében is. A biztonság-alapú megközelítés szerint az autonómia biztosítása a stabilitás megszületésének valószínűségét tekinti elsődleges szempontnak, így ha a kisebbség fellázad és szecesszióra törekszik, mint például a koszovói albánok, krimi oroszok, a területi autonómia biztosítása támogatást élvez, mert hozzájárul egyrészt a kisebbségi követelések mérsékléséhez, másrészt a stabilitás megőrzésének. De ugyanakkor számos más esetben a nemzetközi közösség a kisebbségi autonómia-követeléseket elbátortalanítja.

Annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedben erőteljesen előtérbe került, a kisebbségi kérdés még nem nyert el egy általánosan elfogadott választ. Néhány eredmény ellenére, ami a nemzeti kisebbségek nemzetközi jogi védelmét illeti, egy koherens nemzetközi normarendszer – amely magába foglalhat szankciókat vagy bíróságot is a felmerülő konfliktusok megoldására – nem valószínűsíthető, hogy rövid időn belül megszületik.⁴⁷

A kisebbségvédelemre valamint kisebbségi jogokra vonatkozó nemzetközi kodifikáció tekintetében a Bruhács János által tett megállapítás találó: „a nemzetközi közösségen belül nincs egyetértés a kisebbségvédelem céljában, értékében, alapfogalmaiban. Ilyen konszenzus nélkül a nemzetközi dokumentumok száma és terjedelme ugyan könnyen szaporítható, de lényegbevágó haladás elképzelhetetlen”.⁴⁸

A nemzetközi jogszabályozás jelenlegi szakaszában nehéz lenne az autonómiához való jogot követelni az érvényes nemzetközi jogszabályok alapján. Miként azt a nyugat-európai működő autonómiák tapasztalatai is igazolják, a kisebbségi autonómia követelések és ezek gyakorlati megvalósulásai egy folyamat eredményei, egy, az illető kisebbség és az állam közötti zajló dialógus termékei. A kisebbségi autonómiák kiépülésének elengedhetetlen szempontja a

kétoldalúság, az adott kisebbség és állama közötti kiegyezés. Mint ahogyan az aktuális esetek is mutatják, az autonómia lehetőségét rendszerint az államok egyoldalú alapon ajánlják, szuverenitásuk korlátozásaként, nem létezőn olyan nemzetközi jogi eszköz, mely kényszeríthetné az egyes államokat a kisebbségek irányában történő autonómia létrehozására.⁴⁹ Az autonómiatörekvésekről általánosságban elmondhatjuk, hogy elsősorban belső, vagy alkotmányjogi megoldásra várnak, jogalapjuk a kétoldalú nemzetközi egyezményekben gyökeres, a nemzetközi jog szerepe jelenleg az asszisztálás.

A fentebb megfogalmazottak alapján elmondhatjuk: bár egyes nemzetközi dokumentumok tartalmaznak a kisebbségi autonómiát illető pozitív jelzéseket, az európai uniós integráció pedig elősegítheti, elsősorban a regionalizációs folyamatok, a szubszidiaritás elvének maradéktalan érvényesítése, illetve a decentralizáció megvalósulása által a kisebbségi autonómia kiépülését, a romániai magyar kisebbség autonómiája realitássá válásának, amint tanulmányukban a Kántor-Majtényi szerzőpáros is rámutat,⁵⁰ megkerülhetetlen állomásait a magyar közösségen belüli egyetértés az autonómia-követeléseket illetően, valamint ezeknek a követeléseknek a többségi román közvélemény általi elfogadása, illetve a román hatalommal való, törvények által garantált megegyezés képezik.

¹ Kinga Gál: *Minority Governance on the Threshold of the Twenty-First Century*. In: Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. LGI/ECMI Series on Ethnopolitics and Minority Issues. Open Society Institute. Budapest. 2002. 1.

² U.o.

³ Ld. Salat Levente ezirányú kronológikus összefoglalását. Salat Levente: *Autonómiák évadja Erdélyben*. In: *Krónika*, 2004. január 10-11., 12.

⁴ Ld. Bakk Miklósnak a '89 utáni romániai magyar autonómia-tervezeteket elemző tanulmányát. Bakk Miklós: *Az autonómia-tervek két szakasza Erdélyben 1989 után*. In: *Magyar Kisebbség*, 2004. 1-2. (31-32.) sz., 39-60.

⁵ Ld. Bakk Miklós idevágó gondolatait. Bakk Miklós: i.m., 54.

⁶ Kovács Péter: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi koordinátái a '90-es években*, In: *Magyar Kisebbség*, 1997. 3-4. 359.

⁷ Uő: *A kisebbségi jogok nemzetközi garanciái*. In: *Magyar Kisebbség*, 1995. 1. 22.

⁸ Gál Kinga: *A kisebbségek nemzetközi védelme: az 1990-es évek jogi és politikai kerete*. In: *Pro Minoritate*, 2001/Nyár, 135.

⁹ Uő: *Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében*. In: *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. 259.

¹⁰ Uő: *A kisebbségek nemzetközi védelme: az 1990-es évek jogi és politikai kerete*. In: *Pro Minoritate*, 2001/Nyár, 135.

¹¹ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, elfogadva 1966, hatályba lépett 1976. március 23-án.

- ¹² Gál Kinga: Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében. In: *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. 259.
- ¹³ Kovács Péter: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi koordinátái a '90-es években. In: *Magyar Kisebbség*, 1997. 3-4. 360.
- ¹⁴ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón. In: *Magyar Kisebbség*, 2000.
[<http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/9601/index.htm>] [2004. október 22]
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Balázs Vizi: Minority Groups and Authonomy from an International Political Perspective. In: Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. LGI/ECMI Series on Ethnopolitics and Minority Issues. Open Society Institute. Budapest. 44.
- ¹⁷ Gál Kinga: A kisebbségi érdekérvényesítés lehetőségei és kilátásai az Európa Tanács keretében – a Parlamenti Közgyűlés munkájának tükrében. In: *Pro Minoritate*, 1996/Tél [<http://www.hhrf.org/prominoritate/1996/96telc.htm>] [2004. október 23]
- ¹⁸ Uő: Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében. In: *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. 265.
- ¹⁹ Bíró Gáspár: Az etnikai és nyelvi kisebbségek kulturális jogai a nemzetközi jogi dokumentumokban, kézirat, 20.
- ²⁰ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: i.m.
- ²¹ Uo.
- ²² Gál Kinga: A kisebbségek nemzetközi védelme: az 1990-es évek jogi és politikai kerete. In: *Pro Minoritate*, 2001/Nyár, 138. o.
- ²³ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: i.m.
- ²⁴ Gál Kinga: Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében. In: *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. 264. o.
- ²⁵ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: i.m.
- ²⁶ Gál Kinga: Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében. In: *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. 266. o.
- ²⁷ Uő: A kisebbségi érdekérvényesítés lehetőségei és kilátásai az Európa Tanács keretében – a Parlamenti Közgyűlés munkájának tükrében. In: *Pro Minoritate*, 1996/Tél [<http://www.hhrf.org/prominoritate/1996/96telc.html>] [2004 október 23]
- ²⁸ Kovács Péter: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi koordinátái a '90-es években. In: *Magyar Kisebbség*, 1997. 3-4. 363.
- ²⁹ A szövegeket a Közgyűlés 2003. június 24-én fogadta el (19. ülészak).
- ³⁰ Mézes Zsolt: Az európai kisebbségvédelmi gyakorlat adaptációjának lehetőségei Közép-Kelet-Európában. <http://www.cokip.hu/html/hun/pub/muhelytan/mezes.html>] [2004. okt. 25]
- ³¹ Gál Kinga: Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében. In: *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. 268.
- ³² Uo.
- ³³ Kovács Péter: A kisebbségi jogok nemzetközi garanciái. In: *Magyar Kisebbség*, 1995. 1. 23.
- ³⁴ Gál Kinga: A kisebbségek nemzetközi védelme: az 1990-es évek jogi és politikai kerete. In: *Pro Minoritate*, 2001/Nyár, 136.
- ³⁵ Kovács Péter: A kisebbségi jogok nemzetközi garanciái. In: *Magyar Kisebbség*, 1995. 1. 23.
- ³⁶ Uő: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi koordinátái a '90-es években. In: *Magyar Kisebbség*, 1997. 3-4. 361.

³⁷ Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai. In: *Kisebbségkutatás*, 2001. 2. 275.

³⁸ Uo. 276-277.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo. 278.

⁴¹ Uo. 284.

⁴² Gabriel Toggenburg: A Rough Orientation Through a Delicate Relationship: The European union's Endeavours for Minorities. 17. o., elérhető a <http://eiop.orat/texte/2000-016a.htm> címen. Idézi Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai. In: *Kisebbségkutatás*, 2001. 2. 286.

⁴³ Balázs Vizi: Minority Groups and Authonomy from az International Political Perspective. In. Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. LGI/ECMI Series on Ethnopolitics and Minority Issues. Open Society Institute. Budapest. 52.

⁴⁴ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: i.m.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Vizi Balázs: Autonómia és integráció. Gondolatok az erdélyi magyar autonómia esélyeiről. In: *Magyar Kisebbség*, 2004. 1-2. (31-32.) sz., 230.

⁴⁷ Balázs Vizi: i.m. 45.

⁴⁸ Gál Kinga: Kisebbségvédelmi rendelkezések a nemzetközi intézmények tükrében. In: *Magyar Kisebbség* 1996. 1-2. 271.

⁴⁹ Balázs Vizi: i.m. 51.

⁵⁰ Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: Autonómia-modellek Erdélyben. Jövőkép és stratégia. In: *Magyar Kisebbség*, 2004. 1-2. (31-32.) sz., 3-29.

Márton János – Orbán Balázs

Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről

1. Bevezető

Tanulmányunkban az RMDSZ által kidolgozott 2005-ös kisebbségi törvénytervezet elemzésére vállalkozunk. A törvénykezdeményezés nem előzmények nélküli, az elmúlt 15 évben több próbálkozás illetve elképzelés született a romániai kisebbségeknek, kimondottan a romániai magyarságnak a román államon belüli státusának a rendezésére.

Írásunk elsősorban a 2005-ös törvénytervezet szövegének elemzésére koncentrál. Ezt megelőzően röviden áttekintjük a kisebbségi törvénykezdeményezések történetét, valamint igyekszünk vázolni a tervezet megszületésének keretét nyújtó romániai politikai kontextus általunk relevánsnak tekintett összetevőit. Elemzésünket néhány konklúzió megfogalmazásával zárjuk.

2. Előzmények

Az 1989. decemberi változások óta eltelt tizenöt esztendő során számos próbálkozás történt a romániai magyarságot a román állam keretén belül megillető státus definiálására. Az egyes elképzelések igen változatos képét mutatják szerzőik ilyen irányú elgondolásainak. Az egyéni kezdeményezések, műhelymunkák, szakértői csoportok által kidolgozott dokumentumok eredményeképpen az említett időszakban több tervezet, illetve tervezet-csomag látott napvilágot, melyek egyes esetekben más-más szempontokat vagy megközelítési módot követve törekszenek a romániai magyarság jogainak, autonómiatörekvéseinek kodifikálására.

Az említett időszakban született autonómia koncepciók két nagy korszakra oszthatóak, éspedig az 1991-1995 valamint 2003-2004-es éveket felölelő időszakokra. Az első korszak az RMDSZ önmeghatározásának korszakához és ellenzéki helyzetéhez kötődik, az ebben az időszakban született elképzelések

nem választhatók el a közösség érdekvédelmét felvállaló Romániai Magyar Demokrata Szövetség programjától, a Szövetség keretében kibontakozó, idevágó vitáktól. A második korszak már inkább az RMDSZ-szel szembeni alternatív szerveződésekkel függnek össze. A '90-es évek második felétől kezdődően bekövetkezik az autonómia-kérdéskörének RMDSZ-beli háttérbe szorulása, az autonómia-tervezetek továbbgondolására, újabb koncepciók kidolgozására az RMDSZ belső ellenzéke által életre hívott Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács valamint Székely Nemzeti Tanács szervezeti keretei között kerül sor.

Az RMDSZ-en belül már a '90-es évek legelején voltak olyan kezdeményezések, amelyek a romániai magyarságnak a román államon belüli jogállásnak kérdésével foglalkoztak. Az első két kongresszuson egyrészt már a program szintjén megpróbálkoztak a magyarságnak Románián belüli sajátos helyzetét megjelenítő elvek megfogalmazására, másrészt pedig a második, marosvásárhelyi kongresszuson Szöcs Géza közzétette *Nemzetiségi törvénytervezet*-csomagját, amely tartalmaz egy törvénytervezetet a nemzeti, etnikai, nyelvi közösségekről és az ezekhez tartozó személyekről. Ez kerettörvényként statuálta a közösségi és egyéni jogokat, és megfogalmazott néhány autonómia-tervezet vonatkozó tézist.¹

Az 1991-es alkotmány elfogadása új helyzetet teremtett. Az ezt követő időszakban több kezdeményezés is történt a romániai magyarságon belül, amelyek megpróbálták valamilyen módon rendezni a közösség helyzetét. Ezek egy része autonómia-státútum volt, másik része kisebbségi törvénytervezet, egy részük beilleszthető volt az új román alkotmányos keretbe, más részük kevésbé.²

A kezdeményezések közül kiemelnénk az RMDSZ 1993-as *Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről* című törvénytervezetét,³ amely a Szövetség egyetlen ilyen jellegű törvényjavaslata. A tervezetet 1993. november 14-én fogadták el a Szövetségi Képviselők Tanácsa marosvásárhelyi ülésén, s ezt követően az RMDSZ-frakció a román parlament alsóházában iktatta. Az iktatást azonban a parlamentben nem követte érdemi vita. A törvény megvitatására létrehozott különbizottságban elvetették a *tervezet* cikkelyenként megvitatásának a javaslatát, majd az a döntés született, hogy nincs szükség kisebbségi törvényre. A döntés indoklásai között szerepelt: több jogszabály is tartalmaz kisebbségvédelmi előírásokat, továbbá a nemzeti kisebbségek védelméről szóló Európai Keretegyezmény ratifikálásával szükségtelenné vált a további jogalkotás e területen.⁴

A három fejezetet, mintegy 63 szakaszt magába foglaló tervezet kerettörvény, amely tartalmilag több ponton is lényeges eltéréseket mutat az idei kezdeményezéshez viszonyítva. A tervezet megkülönbözteti a nemzeti kisebbségeket az autonóm közösségektől: „autonóm közösség az a nemzeti kisebbség, amely saját elhatározásból a belső önrendelkezés elve alapján gyakorolja jogait” (1. szakasz). Az egyéni és közösségi jogok mind a nemzeti kisebbségeket, mind

pedig az autonóm közösségeket megilletik. Bármely nemzeti kisebbség joga, hogy önmagát autonóm közösségként határozza meg.

A törvénytervezet külön rögzíti a kisebbségeket egyénileg, valamint a kisebbségeket, mint közösséget megillető jogokat. A 13-21. szakaszban felsorakoztatott egyéni kisebbségi jogokat követően a tervezet a 22-25. szakaszokban foglalkozik a közösségi jogokkal, melyek közt szerepel: a) az önálló politikai és jogi alanyiság kinyilvánítása; b) a belső önrendelkezéshez való jog; c) az önazonosság szabad érvényesítése a történelmi és területi sajátosságoknak, hagyományoknak megfelelő autonómiák révén. A tervezet továbbá részletesen foglalkozik a nyelvhasználat kérdéskörének a szabályozásával az oktatásban, közművelődésben, közigazgatásban, hadseregben és igazságszolgáltatásban, orvosi ellátásban, tájékoztatásban, a gazdasági és társadalmi életben.

A személyi elvű autonómiáról a törvénytervezet 51-53. szakasza rendelkezik részletesebben: a „személyi autonómia keretében a közösséget öngazgatási és végrehajtási jog illeti meg az oktatás, a kultúra, a társadalmi és szociális tevékenység és a tájékoztatás terén”. Az öngazgatás megfelelő hatásköreivel rendelkező testületeket és tisztségviselőket az autonóm közösség választja meg „szabad és időszakos választásokon” (52. szakasz). Az így létrejövő önkormányzat kidolgozza saját statútumát, mely törvényerővel bír (53. szakasz).

A személyi elvű autonómia mellett a törvényjavaslat további két autonómiaformát határoz meg. A helyi öngazgatási autonómia a „sajátos státusú önkormányzatok” révén valósul meg. E státust törvényben szabályozott módon azok a helyi önkormányzatok kaphatják meg, amelyek lakosságának többségét valamely nemzeti kisebbséghez vagy autonóm közösséghez tartozó személyek alkotják (54. szakasz). A harmadik autonómiaforma, a regionális autonómia, mely a sajátos státusú önkormányzatok társulása révén jön létre. Az 59. szakasz értelmében „a regionális autonómiát gyakorló autonóm közösség maga határozza meg önkormányzatának szervezeti és működési szabályzatát”.

Az RMDSZ törvénytervezete olyan kísérletnek tekinthető, amely egyrészt szintézise kívánt lenni az addig megfogalmazott autonómiakoncepcióknak, másrészt egyfajta választ is tartalmazott az akkori politikai helyzetre. A tervezet megpróbálta összeegyeztetni a kisebbségi jogok gyakorlásának – nemzetközi garanciák mellett működtethető – keretét az autonómiák iránti igényvel, amely akkor mind külpolitikai, mind pedig belpolitikai kontextusban fenntarthatónak tűnt, ugyanakkor a fennálló alkotmányos keretekhez való igazodás kényszerét is kifejezte azzal, hogy az autonómiaformák meghatározásával nem kérdőjelezte meg nyíltan az alkotmányos kereteket.⁵

Az RMDSZ törvénytervezete mellett még két törvénytervezetet iktattak a parlamentben 1993–1994-ben: a nemzeti kisebbségek képviselőiből a román kormány mellett létrejött Kisebbségi Tanács által benyújtott tervezet (*Törvény a*

*nemzeti kisebbségekről*⁶), valamint a Polgári Szövetség Pártja (PSZP) által benyújtott tervezet (*Törvény a nemzeti kisebbségekről*⁷). Emellett a Kisebbségi Tanács 1996-ban is kidolgozott egy törvénytervezetet (*Törvény a nemzeti kisebbségekről*⁸), ennek parlamenti iktatására azonban nem került sor.

3. Politikai körülmények

A 2005-ös kisebbségi törvénytervezet közvetlen előzményeként értelmezhető politikai kontextust két szemszögből lehet elemezni. Egyrészt tágabb kontextusban az RMDSZ-nek a román politikában elfoglalt helyét, szerepét és lehetőségeit lehet megvizsgálni, másrészt egy szűkebb politikai kontextusban a romániai magyar közösségen belüli folyamatokat.

A román politikai rendszer a kisebbségek számára egy sajátos megoldást dolgozott ki már a '90-es évek legelejétől: bármilyen kisszámú közösség is legyen, minimális szavazat megszerzésével biztosított számára az egy parlamenti képviselői hely.⁹ Ez a rendszer azonban azt felételezte, hogy a kisebbségek nem rendelkeznek külön politikai mozgásteret biztosító közhatósági háttérrel. Továbbá úgy teremtette meg a kisebbségek képviseletét, hogy nem alakultak ki a sajátos kisebbségi kérdések megoldására a közpolitikai eszközök, és e mögött a politikai reform mögött nem állt semmiféle civil társadalmi háttér.¹⁰

A rendszer egy másik jellemzője, hogy ezek a kisebbségi szervezetek egyfajta etnikai ügyintéző szerepet töltenek be, amely azt jelenti, hogy a román állam a területén élő kisebbségekkel szembeni kötelezettségeinek – a kisebbségek intézményeinek és kulturális reprodukciójának támogatása – teljesítését úgy végzi el, hogy annak intézését a kisebbségi szervezetekre bízta. Ennek a rendszernek alapvető vonása, hogy a parlamenti szerephez jutott kisebbségi elit közpolitikai szerepeket is ellát, saját közösségét illetően.¹¹

Ebbe a szabályozási keretbe egyrészt beletartozik az RMDSZ is, másrészt ugyanakkor ki is lóg ebből, mert pártként vesz részt a politikai rendszerben, a romániai magyar közösség számarányának köszönhetően képes a parlamentbe juttatni saját képviselőit. Ez visszahat a saját szavazói bázisára is. Ugyanakkor ebben a rendszerben az RMDSZ-nek nyilvánvalóan annak tulajdoníthatóan is nagyobb volt a súlya más kisebbségi szervezetekkel ellentétben, hogy 1996 óta meghatározó tényezőnek számít a román kormányok támogatásában, és ezáltal a pártok és a kisebbségi szervezetek között helyezkedik le, sőt mi több, a kormánykoalícióban való részvétele óta pártként is működik.¹²

A romániai kisebbségpolitika elsősorban az RMDSZ kormányzati részvétele okán az európai elvárásokat kielégítette, hiszen egy olyan rendszert alakított ki, amelyben a felmerülő problémákat folyamatosan megtárgyalták és törekedtek ezek pragmatikus megoldására. Ez viszont nem vezetett egy általános

modell kialakulásához, ugyanis a problémák kezelése alkalmi megegyezések alapján történt. Emiatt pedig az etnikai kérdés a napi politikában továbbra is a tematizáció egyik eszköze maradt.¹³

A rendszer része volt az RMDSZ és a román kormányok közötti kapcsolatnak az a sajátos jellemzője, hogy előbbi parlamenti támogatásával hozzájárult az euró-atlanti csatlakozási folyamat során szükséges jogszabályok elfogadásához, és nem feszegetett olyan sajátosan kisebbségi kérdéseket, amelyek támogatására nem volt meg a román társadalom és politikum részéről a kvázi-kon-szenzus. Utóbbi, cserében biztosította az RMDSZ számára a politikai-pénzügyi monopóliumot a romániai magyar közösségen belül, és hozzájárult a romániai magyar választópolgárok számára is felmutatható – szimbolikus vagy gyakorlati –, ösztársadalmi konszenzust nem igénylő problémák megoldásához. Ez viszont a romániai magyar közösségen belül egyre nagyobb elégedetlenséget szült, nem csupán az önrendelkezés feltételei megteremtésének elmulasztásában, hanem támogatási-finanszírozási és közpolitikai kérdésekben is.

Ehhez hozzájárult az is, hogy a román választási rendszer korlátozta a parlamentbe kerülő pártok számát – az 5%-os választási küszöb bevezetésével –, továbbá a román párttörvény által teremtett – az európai gyakorlathoz képest szokatlanul – szigorú pártbejegyzési feltételek, amelyek a szavazóbázis feletti további megosztozás elkerülését célozták meg, a kisebbségi szervezetekre vonatkozóan is megjelentek. Ez előbb a 2000-es helyhatósági választásokon induló Udvarhelyi Polgári Egyesület mandátumainak vitatható körülmények közötti visszavonásában, majd 2004-ben az RMDSZ támogatásával elfogadott, a kisebbségi szervezetek bejegyzésére igen szigorú feltételeket megszabó és komoly demokráciadeficitet okozó helyhatósági választásokat szabályozó törvényben nyilvánult meg.¹⁴

A romániai magyar politikai kontextuson belül meghatározónak számít a 2003-as szatmárnémeti RMDSZ-kongresszus. Itt került sor ugyanis az RMDSZ belső ellenzékének számító csoportosulás kiválására. A kiválás után ez az ellenzék megszervezte magát, és létrejött az autonómia kivívását a politikai versengésben való részvétel nélkül elérni szándékozó Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) és Székely Nemzeti Tanács (SZNT), valamint az RMDSZ-szel szemben politikai alternatívát megjeleníteni és a választásokon részt venni szándékozó Magyar Polgári Szövetség (MSZP). Ezek a szervezetek elsősorban két ponton bírálták az RMDSZ politikáját:

- az autonómia kérdésének az RMDSZ általi háttérbe szorítása;
- a belső pluralizmus hiánya és a romániai magyarság számára kiutalt erőforrások feletti kizárólagos ellenőrzés.

A 2004-es helyhatósági választásokon az MPSZ bejelentette indulási szándékát, ami – az autonómia-tematikának a napirenden való tartása miatt –

komoly kihívásnak mutatkozott az RMDSZ számára, főként a székelyföldi településeken. A 2004/67-es számú, a helyhatósági választásokról szóló törvény – amelyet az RMDSZ is támogatott a parlamentben – azonban olyan feltételeket teremtett a kisebbségi szervezetek számára a választásokon való részvétel tekintetében, amely gyakorlatilag ellehetetlenítette az MPSZ-nek a választásokon való indulását.¹⁵

A 2004-es parlamenti választásokig a helyhatósági választásokon felmerült kihívásra az RMDSZ két választ adott, amivel nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy megőrizte részesedését a román politikai rendszerben: egyrészt hozzájárult a helyhatósági választási törvényhez hasonló feltételeket támaztó 2004/373-as, a parlamenti választásokról szóló törvény elfogadásához, másrészt pedig választási kampányának központi témájává tette az autonómiát,¹⁶ kiürítve ezáltal az ellenzék „politikai tarsolyát.”

Az MPSZ eközben több lehetőséget is elszalasztott, aminek eredményeképpen mára szerepe jelentősen csökkent a romániai magyar politikában. Ezek közül az egyik, hogy úgy próbált a helyhatósági választások után tárgyalásokat kezdeményezni az RMDSZ-szel, hogy nem rendelkezett stabil szervezeti megalapozottsággal. Ez pedig az RMDSZ számára lehetőséget biztosított, hogy állandóan megkérdőjelezze legitimitását és politikai súlyát. Ha ugyanis az MPSZ közvetlenül a helyhatósági választások után az érvényben levő párttörvény szerint megpróbálta volna bejegyeztetni magát és párttá alakult volna, akkor több felületen is védhetővé vált volna:

- az RMDSZ-nek tudomásul kellett volna vennie, hogy igenis létezik egy alternatív politikai szervezet, amelynek választásokon való részvétele komoly kihívást jelenthet – akár a romániai magyarság parlamenti képviseletét is veszélybe sodorva – így feltételezhetően tárgyalásra kényszerült volna;
- megkímélhette volna magát az aláírásgyűjtés körüli spekulációktól (nyilvánvaló ugyanis, hogy sokkal nagyobb eséllyel indult volna a 25 ezer aláírás összegyűjtését megcélzó „harcban”, ha rendelkezésére áll a két választás közötti négy hónap, mint a választási hajrában meglévő pár nap vagy hét);
- jelöltjei nem kényszerültek volna román párt listáján indulni.

A 2004-ben elfogadott két választási törvénynek azért van jelentősége az általunk elemzett kisebbségi törvénytervezet szempontjából, mert az RMDSZ által kidolgozott első verzióban szó szerint visszaköszönnek az ezekben a kisebbségi szervezetek bejegyzésére előírt feltételek. Mindez annak ellenére, hogy számos hazai és nemzetközi fórum felhívta a román hatóságok figyelmét ezek diszkriminatív, demokrácia- és pluralizmusellenes voltára. Ez pedig megkérdőjelezi az RMDSZ-nek az európai értékek, a demokrácia és a pluralizmus mellet-

ti elkötelezettségét, vagy legalábbis felveti a saját – és nem a romániai magyar közösség – érdekei és ezen értékek közötti prioritás kérdését.¹⁷

A kisebbségi törvénytervezet közvetlen előzménye az RMDSZ választási tematizációja. Deklaratív szinten korábban is része volt az RMDSZ politikájának a kérdés, az 1995 utáni RMDSZ programokban és választási programokban megjelenik egy ilyen törvény elfogadásának szükségessége, továbbá a 2000–2004 között megkötött SZDP–RMDSZ megállapodások szövegében is található erre vonatkozó utalás. De az RMDSZ 2004-es, *Párbeszéd az autonómiáért* címet viselő választási programja szerint: „törvénytervezetet, törvénytervezeteket kell megalkotni a nemzeti közösségeknek és ezek szervezeteinek jogállásáról, nemzeti önkormányzat létrehozásáról, amelyek megteremtik a kulturális autonómia jogszabályi kereteit” illetve „törvénytervezeteket kell elkészíteni nemzeti önzonosságunkat őrző önálló intézmények létrehozására, ezek működésének támogatására”. Ennek előzményeként fogható fel, hogy a helyhatósági választások előtt az RMDSZ néhány parlamenti képviselője benyújtotta a parlament elé az SZNT által kidolgozott Székelyföld területi autonómiájára vonatkozó törvénytervezetet, majd 2004 nyarán szintén RMDSZ parlamenti képviselők nyújtották be az EMNT által kidolgozott személyi elvű autonómiára vonatkozó törvénytervezetet. Ezeket ugyan a parlament nem tárgyalta, azonban a romániai magyar nyilvánosságban megkerülhetetlen témává vált az autonómia kérdése.

Az RMDSZ kormányra kerülése után megkezdte egy kisebbségi törvénytervezet kidolgozását, amelynek bevallott célja a kulturális autonómia intézményi szabályozása. A tervezet kidolgozásában jogászok és politológusok vettek részt, ők készítették el a 2005. március 18-án közvitára bocsátott munkaverziót. Az ötnapos vita után bekerültek egyes módosító javaslatok a tervezet szövegébe, majd az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának asztalára került, ahol más kisebbségek képviselői is megfogalmazták módosító javaslataikat. A tervezet szövegét március 31-én az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala a kormány elé terjesztette. Miután az illetékes minisztériumok is tárgyalták és láttamozták a tervezetet, a kormány 2005. május 19-én fogadta el azt a szövegváltozatot, amelyet majd a parlament elé terjeszt. A március 18. és május 19. között eltelt két hónapos időszakban a tervezet szövege számos módosításon ment keresztül, több helyen kiegészítésre szorult, más rendelkezéseket pedig kivágtak belőle.

4. A törvénytervezet szövegének elemzése

Tanulmányunknak ebben a részében részletesen elemezzük a törvénytervezet szövegét. Ezzel párhuzamosan, a fontosabb kérdésekben egy összehasonlítást is végzünk a tervezet, valamint az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács által elfogadott és 2004-ben a parlament elé terjesztett *Kerettörvény a nemzeti kö-*

*zösszegek személyi elvű autonómiájáról*¹⁸ című törvénytervezet között, ez utóbbi vonatkozó részeinek a kommentárját lábjegyzetek formájában ismertette.

Az RMDSZ kezdeményezésére és közreműködésével kidolgozott¹⁹ 2005-ös *Törvény a romániai nemzeti kisebbségek jogállásáról*²⁰ címet viselő törvénytervezet hat fejezetből, illetve 78 cikkelyből áll, logikailag és tartalmilag három részre tagolható:

- az I. és II. fejezet a tulajdonképpeni kisebbségi törvény, elveket, definíciókat tartalmaz és az identitással kapcsolatos jogokat határoz meg illetve szabályoz;
- a III. és IV. fejezet a kisebbségi szervezetek, valamint az ezek részvételével megalakuló Nemzeti Kisebbségi Tanács, valamint az Etnikumközi Kapcsolatok Hatóságának státusát kodifikálja;
- az V. fejezet a kulturális autonómia kérdését, az autonómiajogositványok gyakorlási keretének megteremtését célozza;

A törvénykezdeményezés VI. fejezete záró és átmeneti rendelkezéseket tartalmaz.

Az elemzés során külön vizsgáljuk a tervezet egyes részeit, majd igyekszünk rámutatni a közöttük lévő összefüggésekre. A törvény szövegének elemzése mellett helyenként utalni fogunk az egyes módosító javaslatokra is, melyeket a törvénytervezet alkotói nem vettek figyelembe és nem illesztettek be a szövegbe, vagy amelyek bekerültek a szövegbe.

A tervezetet kidolgozói több nyilatkozatban is kerettörvényként határozzák meg. Ezzel kapcsolatosan azonban meg kell jegyeznünk, hogy „a kerettörvény csak az általános célokat és a végrehajtási irányokat meghatározó törvény.”²¹ Ennek megfelelően, jelen kezdeményezés egészében túlmutat a kerettörvény tartalmi vonatkozásain, de ugyanakkor számos pontján kevés és hiányos rendelkezést fogalmaz meg, nem téve eleget egy teljes értékű törvény kívánalmának. Ugyanakkor, véleményünk szerint, a kulturális autonómia szabályozását célszerűbb lett volna egy külön, kizárólag ezzel a kérdéskörrel foglalkozó törvény keretében kodifikálni.

4.1. A törvénytervezet kisebbségi kerettörvény részének elemzése

A tervezetnek ez a része két fejezetből áll: az I. fejezet a *Meghatározások és elvek*, a II. fejezet *A nemzeti önazonosság megőrzése, kinyilvánítása és fejlesztése* címet viseli. Ez utóbbi fejezet öt alfejezetet tartalmaz: oktatás, művelődés, tömegtájékoztatási eszközök, vallási felekezetek és anyanyelvhasználat.

Ezek a fejezetek mind pozitív, mind negatív szempontok alapján értékelhetőek: pozitívum, hogy a romániai kisebbségek által a rendszerváltás utáni másfél évtizedben, de főként az utóbbi két parlamenti ciklus során szerzett

legfontosabb jogok összefoglalására törekszik, ugyanakkor negatívum, hogy a jogok megfogalmazásban igen kevés a konkrétum, számos esetben a rendelkezések elnagyoltak, általános és hézagos megfogalmazások vannak jelen, más helyeken viszont igenis konkrét és aprólékos leírások. E hiányosság tulajdonképpen a törvénytervezet teljes szövegére érvényes, továbbá egyes cikkelyek megfogalmazása során következtelenség is tapasztalható.

Már a törvény legelején megjelenik egy alkotmányossági kérdést felvető: a 2. cikk a román jogrendben elsőként rögzíti, hogy a nemzeti kisebbségeket államalkotó tényezőként ismerik el. Ez a rendelkezés burkolt alkotmánymódosítást tartalmaz, hiszen a román alkotmány kimondja: „*Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam.*” (1. szakasz, 1. bekezdés)²²; „*A nemzeti szuverenitás a román nép sajátja*” (2. szakasz, 1. bekezdés)²³, „*Az állam alapja a román nép egysége és állampolgárainak szolidaritása.*” (4. szakasz, 1. bekezdés)²⁴, továbbá az Alkotmánynak az identitáshoz való jogra vonatkozó 6. szakasza is nemzeti kisebbségekhez tartozó személyekről, és nem közösségekről beszél.²⁵

Ez a kérdés a törvénytervezet rövid vitája során is felmerült, ennek megalapozottságát azonban az RMDSZ jogászai, képviselői cáfolták.²⁶ Ugyanakkor 2003-ban, a Román Alkotmány módosítása után Veress Emőd az alkotmánymódosításra vonatkozó egyik tanulmányában²⁷ a következőképpen fogalmaz: „Nem sikerült a nemzeti kisebbségeket államalkotó tényezőként elismertetni.”²⁸ Az RMDSZ jogász képviselője, Varga Attila – aki mellel jelen törvénytervezet egyik szövegezője – az alkotmánymódosítás után az alábbiakat írja az Alkotmány magyar nyelvű kiadásához előszóként írott tanulmányában:²⁹ „Ennek tudatában javasoltuk az említett szakasz (*az alkotmány 6. szakasza* – *megjegyzés: a szerzők* kiegészítését, mindenekelőtt a nemzeti kisebbségnek nemzeti közösségként való meghatározását, mely **államalkotó tényezőnek** (a kiemelés a szöveg eredetijében) minősül.[...] ugyanakkor jelenleg politikai akarat nem létezett ezt a javaslatcsomagot elfogadni, amely mellett érveltünk, vitáztunk, de a szavazás során alulmaradtunk.”³⁰ Tehát, korábban maguk az RMDSZ jogászai is elismerték, hogy a módosított Román Alkotmány keretei között nem tételvezhető fel a nemzeti kisebbségeknek államalkotó tényezőként való elismerése.³¹ Emellett pedig ezt a kérdést román alkotmányjogászok is hasonlóképpen értelmezik: a nemzeti kisebbségeknek nemzeti közösségként való tételvezését az alkotmány 4. szakaszával ellentétesnek tartják.³²

Szintén alkotmányossági kérdést vet fel, hogy a tervezet több cikke is a nemzeti kisebbségek valamint a hozzájuk tartozó személyek jogairól beszél, egyfajta kollektív megközelítést, dimenziót adva a kisebbségi jogok szabályozásának. A román alkotmány viszont csak egyéni jogokat ismer el.³³

A 3. cikkben található kisebbség meghatározás³⁴ alapjául egyértelműen az 1993-as magyarországi kisebbségi törvény³⁵ szolgál. Egy lényeges elem azon-

ban hiányzik a definícióból, mely nélkül a kisebbségek közösség volta kérdőjeleződik meg: az összetartozás-tudat.³⁶ A tervezet a modern román állam létrejöttének pillanatában Románia területén élő közösségeket ismeri el nemzeti kisebbségként, korrigálva ezáltal egy korábbi változatot, amely a legalább 100 éves ittléthez kötötte a nemzeti kisebbség mivoltot: ez vitatható értelmezésekhez szolgáltatatható volna alapot, mivel figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy Románia jelenlegi határai 85 évvel ezelőtt jöttek létre.³⁷

A tervezet 3. cikke, de a 4. cikkének 1. bekezdése is csak a román állampolgárokról szól, nem tér ki a kettős állampolgársággal rendelkező, Románia területén élő valamely kisebbséghez tartozó személyekre. Lévén, hogy a törvény a kisebbségi közösségeken belüli választásokat is szabályozza, ez a kérdés nem hagyható figyelmen kívül. Meg kell említenünk, hogy a 2004-ben elfogadott választási törvények megadják a kettős állampolgárok számára a választathatóság jogát, tehát indokolt lenne ebben a törvényben is szabályozni a kérdést.³⁸

Az egyes személyek adott nemzeti kisebbséghez való tartozásának kinyilvánítását a szabad identitásválasztás elve alapján rögzíti a tervezet 4. cikke. A 2. bekezdés nyilatkozatokról beszél – amelyek elfogadása kötelező a közhatalóságok számára –, anélkül, hogy említést tenne ezek természetéről: a kinyilvánítás módjáról (írás- vagy szóbeli), érvényességéről (esetleges visszavonásig vagy megváltoztatásig érvényes, vagy pedig adott szituációkban ismételt nyilatkozattétel szükséges), továbbá, hogy ezeket a nyilatkozatokat nyilvántartásba veszik-e, és ha igen, milyen eljárásbeli mód érvényes esetükben. A 13. cikk 2. bekezdése szintén a nyilatkozatok kérdésére tér ki, itt már megjelenik a nemzetiségi hovatartozás mind szóbeli, mind írásbeli kinyilvánításának lehetősége, amit a hatóságok csak a törvény által szigorúan meghatározott esetekben igényelhetnek valamely személytől, a vonatkozó esetekre azonban még utalás sem történik. A nyilatkozatok kérdésköre sokkal precízebb és részletesebb szabályozást kívánna meg, ugyanis nemzetiségi kataszter felállítása nélkül ezek képezik a kisebbségi személyeket megillető jogosítványokkal való élési jog kizárólagos alapját.

A 9. cikk 2. és 3. bekezdései az önazonosság összetevőit, ezek kifejezési, fejlesztési közegeit sorolják fel. Ez a cikk egy általános keret kodifikálására törekszik, ugyanakkor viszont szűkít. A kultúra területén való maradás érzetét keltve, az önazonosság összetevőinek több más fontos elemét nem nevesíti, mint például az életmódot,³⁹ az identitás kifejezési közegei sorában nem tesz említést társadalmi szervezetekről, politikai intézményekről. Az önazonosság megőrzésében, kifejezésében és fejlesztésében ez utóbbiak kizárandók? Holott a II. fejezetben, és a továbbiakban is az önazonosság, a kisebbségi jogok érvényesítésében a tervezet szinte kizárólagos szerepet szán a kisebbségi szervezeteknek. A cikkre vonatkozó további kérdés, hogy mit ért a törvénykezdeményező ingó kulturális vagyon alatt. A kultúra szellemi értékeit, vagy inkább tár-

gyakat? Itt sokkal indokoltabb lett volna az elfogadottabb kulturális örökség megnevezést használni.

Vitatható rendelkezést fogalmaz meg a 11. cikk, miszerint: „Az illetékes hatóságok kötelesek, a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó minden kérdésben, figyelembe venni az adott nemzeti kisebbség képviselőinek akaratát.” Ez a megfogalmazás azt jelenti, hogy a jövőben is a többség dönt a kisebbségeket érintő kérdésekben. Itt mutatható ki a tervezet egyik jelentős hiányossága: nem rögzíti a döntési jogkörök átruházásának elvét azokon a területeken, ahol az adott kisebbség identitás megőrzésének szempontjaiból kizárólagosan érintett. Nehezen elképzelhető ugyanis, hogy egy, a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzését, kifejezését elősegíteni hivatott jogszabály betöltheti funkcióját olyan körülmények közepette, hogy az adott kisebbség nem döntéshozatali, csupán akarat-kifejezési, véleményezési, beleegyezési kompetenciával rendelkezik. Ugyanakkor nincs – a 11. cikkben megfogalmazott rendelkezésnél sem – szankció-foganatosítási lehetőség kodifikálva a kisebbségi akarat figyelmen kívül hagyásának eseteire.⁴⁰

A 13. cikk szerint: „A közhatóságoknak tilos olyan politikát vagy gyakorlatot folytatni, amelynek célja vagy lehetséges eredménye a kisebbségekhez tartozó személyeknek akaratuk ellen történő közvetlen vagy közvetett asszimilálása.” Ez túl általános megfogalmazás, nehéz meghatározni, hogy mi minősül ilyen jellegű politikának.⁴¹ Ugyanakkor, míg személyek által elkövetett kisebbségellenes cselekedetek esetére a 12. cikk 2. bekezdése felelősségre vonást ír elő, hatósági visszaélések esetében (13. valamint 14. cikk 2. és 3. bekezdései) már semmilyen szankciót nem tartalmaz a törvénykezdeményezés.

A törvénytervezet II. fejezete öt témakörben szabályozza a nemzeti önazonosság megőrzését, kinyilvánítását és fejlesztését biztosító jogokat. Itt fontos kiemelni, hogy hiányoznak az egyértelmű kisebbségi vétőjog elemei. A vétőjog ugyanis „megsemmisítő hatályú tiltakozás valamely testület (tervezett) határozata ellen” vagy „az a jog, amelynél fogva valaki egy határozat érvényét a többség akaratával szemben meghatározhatja.”⁴² A tervezet az egyes esetekre a „beleegyezés”⁴³ kifejezést használja, de nem ír elő semmiféle rendelkezést azt illetően, hogy mi történik akkor, ha nem veszik figyelembe egy esetleges bele nem egyezés tényét a kisebbség részéről. Mivel ezt nem rendezi, az előírás nem tekinthető vétőjognak, csupán egyfajta konzultációs kötelezettségnek.⁴⁴

További negatívum, hogy a legtöbb esetben a tervezet szövegébe nem emeli be a kötelező állami finanszírozást, ilyen kérdésekben az alábbi megfogalmazást használja: „a törvény előírásai szerint”. Ez a típusú megfogalmazás jelenik meg, többek között, a 16. cikk 2. és 3. bekezdésében, a 20. cikk 4. bekezdésében, a 25. cikkben, a 30. cikkben. A finanszírozási kérdések egyértelmű és pontos rögzítése elsődleges fontosságú: a jogok deklarálása mellett azok

biztosításának anyagi vonzatai ugyanilyen fontosak, ugyanakkor „a törvény előírásai szerint” tulajdonképpen konzerválódhatnak a kisebbségek számára gyakran kevésbé előnyös, illetve hiányos finanszírozási rendelkezések. Másrészt az ilyen jellegű előírások jelen tervezetbe való belefoglalásával az utolsó cikk értelmében a velük ellentétes normák hatályvesztés vagy esetleges módosítás alá kerülhettek volna.⁴⁵

Elsőként az *oktatással* foglalkozik a tervezet. A 16. cikk 5. bekezdése arról rendelkezik, hogy „a nemzeti kisebbségek nyelvén működő egyetem előtti oktatási intézményekben, a román nyelv és irodalom kivételével, anyanyelven tanulhatnak minden tantárgyat.”⁴⁶ Ez a rendelkezés ellentmond a jelenleg hatályban lévő 1995/84-es számú oktatási törvény 120. szakasza 2. bekezdésének, miszerint a románok történelme és Románia földrajza tantárgyakat román nyelven oktatják, és a vizsgáztatás is román nyelven zajlik. A tervezet 78. szakasza értelmében viszont minden ellentétes rendelkezés érvényét veszti a törvény hatályba lépésével, tehát az oktatási törvény 120. szakasza is. A 16. cikk 6. bekezdése alapján az állam köteles a közoktatás teljes időszakára a kisebbségek számára a román nyelv hatékony elsajátítását elősegítő tanterveket és tankönyveket biztosítani, figyelembe véve az egyes kisebbségek specifikus igényeit.⁴⁷ Itt indokoltabb lett volna úgy fogalmazni, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek számára a román nyelvet idegen nyelvként oktatják annak megfelelő módszerekkel, és nem anyanyelvként, mint a többségi állampolgárok számára.⁴⁸

Az oktatási alfejezet keretében megszövegezett 18. cikk már a Kulturális Autonómia Országos Tanácsának jogosítványairól is rendelkezik. Azonban a cikk több bekezdése is egyfajta kettősséget tart fenn, a jogosítványok gyakorlásának hatáskörét nem utalja teljes egészében a Tanácsnak, tehát ez utóbbi létrejöttének esetében is csak bizonyos illetékességi kört tart fenn az adott kisebbség képviselői számára.⁴⁹ Egyrészt az 1. bekezdés szerint „a nemzeti kisebbség anyanyelvén működő állami oktatási egységek és intézmények létesítésével, megszüntetésével, működtetésével kapcsolatban és az oktatási kínálat megállapításakor kötelező módon konzultálni kell az illető kisebbség képviselőivel (...)” Másrészt a 6. bekezdés értelmében pedig kizárólag csak a nemzeti kisebbségek jelen törvénykezdeményezés által meghatározott törvényes képviselői élhetnek anyanyelvű oktatási egységek/alegységek létrehozásának kezdeményezésével, kizárva annak lehetőségét, hogy kisebbséghez tartozó személyek, azok csoportjai, vagy más szervezetei élhessenek ezzel a joggal. Célszerű lett volna úgy megfogalmazni, hogy ezekben a kérdésekben létrejötté esetén kizárólag az Országos Autonómia Tanács illetékes, megakadályozva a párhuzamoságból fakadó esetleges nézetkülönbségeket és eltérő értelmezéseket. A cikk 5. bekezdése arról rendelkezik, hogy azoknak az oktatási intézményeknek a vezetőségét, melyek keretében kisebbségi nyelvű alegységek is működnek, csak az

adott kisebbség Autonómia Tanácsával, illetve reprezentatív szervezetével való kötelező konzultációt követően lehet kinevezni, leváltani. Utóbbi szervezettel való konzultációt az Autonómia Tanács hiánya esetére írja elő a törvénykezdeményező. Nem történik viszont ilyen jellegű utalás az 1–4. bekezdésben, ami valószínűleg szövegezésbeli következetlenséggel magyarázható.⁵⁰ Nem egyértelmű tehát, hogy kit illet meg a beleegyezési jog az 1-4. bekezdésekben foglaltakat illetően az Autonómia Tanács hiánya esetében, illetve egyáltalán kell-e beleegyezés, vagy csak az előírt konzultáció kötelező.⁵¹

A második témakör a *művelődés*. A 20. cikk szerint az állam biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek kulturális örökségük védelmét és megőrzését. Itt indokoltabb lett volna a személyek helyett közösségeknek biztosítani ezt a jogot, ugyanis a kulturális örökség fogalma sokkal inkább kapcsolható egy közösséghez, mint személyekhez, és általában a kulturális jogok gyakorlása is közösségekhez kötött.

A 23. cikkben megfogalmazottak értelmében az állam a nemzeti kisebbségek szervezeteinek közvetítésével támogatja a nemzeti közösségek kulturális életét. Ez egyrészt azt jelenti, hogy egy adott kisebbséghez tartozó személy individuusként nem lehet viszonyban a kultúra területén a román állammal, csak szervezeti keretek között, másrészt nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a politikum rátelepedjen a kisebbségi közösségeknek – melyek nem politikai opciónyilvánítás alapján fennálló közösségek – juttatandó támogatásokra, finanszírozási forrásokra. Továbbá felvetődik a kérdés: létrehozásuk esetében miért nem ruházódik át e szerep az Autonómia Tanácsokra?

A harmadik témakör a *tömegtájékoztatás*. Szembetűnő, hogy a tervezet az írott sajtóval egyáltalán nem foglalkozik.⁵² A 26. cikk 1. bekezdése, amely a közszolgálati elektronikus médiák számára „megfelelő” sugárzási időt ír elő a kisebbségi adások számára, túl általános, nem behatárolható, egy alsó küszöb meg nem határozása révén lehetetlenné tesz bármilyen számonkérést, emellett a cikk nem is tartalmaz semmilyen szankciót az előírás be nem tartása esetére.

Kifogásolható a 26. cikk 2. bekezdése, miszerint „a közszolgálati rádió- és televíziós adók keretében a nemzeti kisebbségek szerkesztőségeinek vezetését kizárólag az illető nemzeti kisebbség Kulturális Autonómia Nemzeti Tanácsának beleegyezésével, vagy az adott nemzeti kisebbség reprezentatív szervezetével való konzultációt követően nevezik ki”. Ekként, a Tanács nemléte esetén, a politikum számára beleszólást engednek a közszolgálati média irányításába.⁵³ Ez problémát jelent, mert a kisebbségek reprezentatív szervezetei indulnak a választásokon, és szerepelnek a médiában, ami miatt felmerülhet a média függetlenségének a kérdése. Erre az esetre célszerűbb volna létrehozni egy civil szervezeti és egyházi személyekből, illetve szakértőkből álló, politikától független testületet, amely hasonló kérdésben dönteni hivatott.

Lényeges előírást tartalmaz a 26. cikk 3. szakasza: régiók szerint a „jelentős számban élő nemzeti kisebbségeknek, kérésükre, a közszolgálati adók egész napos regionális rádió- és televíziós adásokat biztosítanak, saját anyanyelvükön.” Ebben a megfogalmazásban deklaratív szinten marad a kérdés. Egyrészt a „jelentős számban” kitétel eltérő értelmezésre ad lehetőséget a kisebbségek és az állam számára, így gyakorlatilag bármekkora számú kisebbség esetén hivatkozhat az állam arra, hogy az nem elég jelentős számú. Küszöb-értéket kellett volna meghatározni. Ugyanakkor nem egyértelmű, mit jelent itt a régió. Jelentheti az ország fejlesztési régióit, akkor ez igen leszűkíti azokat a közösségeket, amelyekre ez a rendelkezés vonatkozik/vonathozhat. Amennyiben kisebb egységeket jelent, ezt meg kellett volna határozni, mert félreértésre adhat okot.

A 27. cikk esetében nehéz eldönteni, hogy mi a törvényalkotó elképzelése. Az esélyegyenlőség biztosítása érdekében az illetékes állami szervek révén szándékszik lehetővé tenni kisebbségi nyelvű magán elektronikus médiák létrehozását. Ez arra a feltételezésre enged következtetni, hogy az illetékes állami hatóságnak⁵⁴ vagy fenn kell tartania bizonyos számú frekvenciasávot kisebbségi adások számára, vagy külön kritériumrendszert kell kidolgoznia a kisebbségi műsorok sugárzását célzó igénylések jóváhagyásának eseteire.

A negyedik alfejezet *A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek felekezeti szabadsága* címet viseli.⁵⁵ A 28. cikk szerint „az állam szavatolja a vallási felekezetek egyenlőségét, valamint azok intézményi és működési autonómiáját.”⁵⁶ A 30. cikk értelmében pedig „a vallási felekezetek létrehozhatnak egyesületeket és alapítványokat, valamint kulturális-nevelő, illetve szociális-jótekonysági intézményeket, amelyeknek a tevékenységét az állam a törvény szerint támogatja.” Ez a rendelkezés deklaratív jellegű, nincs feltöltve tartalommal.⁵⁷ Célszerű lett volna úgy megfogalmazni, hogy az állam köteles az egyházakat és a 30. cikkben felsorolt tevékenységeiket híveik számának megfelelően arányos támogatásban részesíteni.

Az ötödik témakör az *anyanyelvhasználatot* szabályozza. A 31. cikk gyakorlatilag összefoglalja a kisebbségek anyanyelv-használatáról rendelkező létező előírásokat. Kifogásként itt is megfogalmazható, hogy bár a 2001/215-ös közigazgatási törvény előírásaira utal, nem köti a kisebbségek számarányára vonatkozó küszöbhez ezeket a jogokat, hanem a „jelentős számban” megfogalmazást használja, ami kellőképpen megfoghatatlan. Célszerű lett volna küszöb-érték meghatározása. Miként a közigazgatási törvényre való utalás is jelzi, a jogalkotó nem törekedett a fennálló keretek fesztítésére, előnyösebbé tételére a kisebbségek számára.⁵⁸ Ugyanez érvényes a 37. cikkel kapcsolatban is.

Jelentős rendelkezést tartalmaz a 38. szakasz, amely biztosítja a különböző hivatalos iratoknak két nyelven – román és az illető kisebbség nyelvén – történő kiállítását, és ezek elismerését az állam által. A probléma az előírás al-

kalmazásával kapcsolatban merül fel, hiszen ez azt jelenti, hogy számos nyomtatványt és hivatalos iratot le kell fordítani, és újra kell nyomtatni két nyelven (ami, figyelembe véve a törvény által érintett kisebbségeket, minden nyomtatvány esetében húsz kétnyelvű változatot jelent, hiszen jelen törvény húsz kisebbséget érint). Ez akkora többletköltséget jelent, ami miatt nehezen elképzelhető a gördülékeny gyakorlatba ültetés. További dilemma: a többletköltségeket az állam, az illető kisebbségek autonómia testületei, a kisebbségi szervezetek vagy esetleg az érintett személyek/intézmények finanszírozzák.

A II. fejezetben felsorakoztatott jogokkal kapcsolatosan megállapítható, hogy a tervezet hol azok biztosításáról, hol pedig szavatolásról rendelkezik. Bár a *szavatol* erősebb jogi formula, nem helyettesítheti minden esetben a *biztosít* kifejezést, ugyanis a szavatol kifejezés nem jelent egyértelmű cselekvő hozzájárulást, a feltételek megteremtését. Így például a 17. cikk esetében, a szavatol mellett célszerű lett volna a biztosít kifejezést is használni, azaz, hogy az állam nem csupán örökdió az adott jogok minden körülmények közötti betartása felett, hanem biztosítja az azokkal való élés anyagi, infrastrukturális kereteit.

4.2. A kisebbségi szervezetek, a Nemzeti Kisebbségek Tanácsa és az Etnikumközi Kapcsolatok Hatósága működésére vonatkozó rendelkezések elemzése

A tervezet második része két fejezetből áll: a III. fejezet az *A nemzeti kisebbségek szervezetei*, a IV. fejezet *A Nemzeti Kisebbségek Tanácsa és az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala* címet viseli.

A 39. cikk 1. bekezdésének értelmében, a törvénytervezet a kisebbségi szervezetek létrehozásának két módját nevesíti. Két egymástól eltérő jogosítványokkal rendelkező szervezeti formát különböztet meg: a 2000/26-os, az egyesületekről és alapítványokról szóló kormányrendelet alapján megalakított szervezeteket, amelyek csak a Kulturális Autonómia Országos Tanácsának megválasztásában vehetnek részt,⁵⁹ valamint az alkotmány 62. cikkének 2. bekezdésében előírt kisebbségi szervezeteket, amelyek, a Tanács megválasztása mellett, részt vesznek a helyhatósági és parlamenti választásokon is. A törvénytervezet ez utóbbi szervezetek szabályozását célozza.⁶⁰

A 40. cikk 2. és 3. bekezdése a kisebbségi szervezetek bejegyzéséhez szükséges alapító tagok számát szabályozza. Eszerint egy kisebbségi szervezetnek a bejegyzéshez meg kell szereznie az illető közösség összlétszáma 10 százalékának megfelelő személy aláírását, illetve ha ez meghaladja a 25 ezres létszámot, akkor 25 ezer aláírást, oly módon, hogy azok az ország legkevesebb 15 megyéjében lakó személyektől származzanak, és megyénként legkevesebb 300 aláírás szerepeljen a listán. A törvénytervezetnek ez az egyik legvitatottabb része. A

kifogásolók többsége indokolatlannak tartja a nagyszámú aláírás összegyűjtését. A törvénynek ez a rendelkezése egyértelműen a tavaly elfogadott helyhatósági illetve parlamenti választásokról szóló törvények hasonló rendelkezéseire vezethető vissza.⁶¹

Utaltunk már rá, a szóban forgó törvényekkel kapcsolatban több nemzetközi fórum kifogásokat fogalmazott meg.⁶² Ezeket a kifogásokat a kisebbségi törvényt megalkotó RMDSZ nem vette figyelembe. Ez azért is bírálható, mert az európai uniós csatlakozás mellett elkötelezett szervezet korábban számos esetben a román hatalommal szemben a nemzetközi testületek által megfogalmazott véleményekre épített, és lám, amikor a szervezet saját politikai érdekei úgy kívánják meg, tudomást sem vett ezekről.⁶³

Az alábbiakban ismertetünk néhány módosító javaslatot erre a cikkre vonatkozóan:

– Toró T. Tibor RMDSZ-es képviselő módosító javaslata szerint: az illető kisebbség 5%-ának megfelelő személy aláírását kellene összegyűjteni, vagy, amennyiben ez meghaladja a 3000 személyt, akkor 3000 aláírást annyi megyéből – megyénként legalább 100 aláírást –, ami megfelel az illető kisebbség által jelentős számban lakott megyék 40%-ának. A jelentős számot a képviselő 1500-ban határozza meg.

– A Magyar Polgári Szövetség Bihar megyei szervezetének módosító javaslata szerint: az illető kisebbség 0,1%-ának megfelelő személy aláírását kellene összegyűjteni. Azt, hogy hány megyében és megyénként mennyi aláírást kell gyűjteni, a kisebbség legutóbbi népszámlálási adataitól függően, minden kisebbség esetében más-más lenne. A javaslat lényege: a politikai pártok törvényének kritériumait próbálja az RMDSZ által felállított kritériumokhoz arányosan alkalmazni.

– A temesvári Integratio Alapítvány módosító javaslata szerint minden, a 39. cikk a) pontja szerint létrehozott kisebbségi szervezet bejegyeztetheti magát választásokon résztvevő szervezetként, amennyiben a kisebbségi közösség összlétszámának 2%-át kitevő személy támogatását (és nem tagságát) írásban igazolja.

– Az E-MIL módosító javaslata szerint az alapító tagok száma nem lehet kisebb, mint a politikai pártok alapításához előírt szám, viszonyítva azon állampolgárok számához, akik a legutóbbi népszámláláson az adott nemzeti kisebbséghez tartozónak vallották magukat.

– Kerekes Károly módosító javaslata szerint nem 15, hanem csak 10 megyéből kellene összegyűjteni a szükséges aláírásokat.

A két első módosító javaslat indoklásban szerepel, hogy a törvénytervezet aránytalanul szigorúbb feltételeket támaszt a kisebbségi szervezetek bejegyzése esetében, mint a párttörvény a pártok bejegyzése esetében. Ez utóbbi egy

párt bejegyzéséhez előírja: 25 ezer aláírás összegyűjtését az ország 18 megyéjéből és a fővárosból, megyénként legalább 700 aláírással.⁶⁴

Ezekkel a kifogásokkal kapcsolatban Varga Attila a sajtóban fejtette ki véleményét. Szerinte a fenti érvek csak látszólag helytállóak, hiszen a Román Alkotmány értelmében a kisebbségi szervezetek „nagyvonalú pozitív diszkriminációval juthatnak be a parlamentbe, és távolról sem kell elérniük a rendes mandátumhoz szükséges szavazatok számát, csupán annak töredékét.” Igaz ugyan, hogy a párttörvényben a bejegyzési feltételek enyhébbek, de a pártok sokkal nehezebben jutnak be a parlamentbe, mint a kisebbségi szervezetek.⁶⁵

Ugyanakkor szintén Varga Attila, egy interjú során feltett, a 25 ezer aláírással kapcsolatos kérdésre kitérő választ adott, azt hangsúlyozva: „valószínű, ha lesz jobb javaslat, akkor az kerül a szövegbe. Ez ellen nekem semmi kifogásom nem lenne.”⁶⁶ Ez érdekes kijelentés, hiszen a törvénytervezetnek ez volt az egyik legkifogásoltabb része, feltehetően ezzel kapcsolatban érkezett a legtöbb módosító javaslat, jó néhány az RMDSZ javaslatánál sokkal méltányosabb és indokolhatóbb feltételeket javasolt a kisebbségi szervezetek számára. Ezekről a tervezet alkotói – köztük Varga Attila is – egyszerűen nem vettek tudomást.

Felhívjuk a figyelmet néhány további kérdésre. A kisebbségi törvénytervezet nem tesz különbséget a parlamenti és a helyhatósági választásokon indulni szándékozó szervezetek között. Ez azért problematikus, mert a Varga Attila által felvázolt pozitív diszkrimináció csak a parlamenti választásokra érvényes, a helyhatósági választások esetében nem. Így igenis indokolt lenne lehetőséget biztosítani azoknak a kisebbségi szervezeteknek is a helyhatósági választásokon való indulásra, amelyek nem tudtak vagy nem állt szándékukban országos szervezetet létrehozni.⁶⁷

Ez a kérdés elsőként a román választási törvényekben jelentkezik, ilyenképpen pedig elsősorban nem ennek a tervezetnek a problémája. Azonban a választási törvénytől demokratikusabb és nagyobb pluralizmust biztosító feltételrendszer kialakítása biztosan nem a tervezet megítélésének a kárára, hanem a javára vált volna. Ez a rendelkezés elsősorban a roma kisebbség esetében okozhat komoly károkat, ugyanis ez a közösség sajátos településszerkezete miatt nagyon tagolt Romániában, ami megnehezíti a törvény által támasztott feltételek között egy vagy több országos szervezet bejegyzését.⁶⁸

A 40. cikk 4. bekezdése megengedi nem kisebbségiek számára is valamely kisebbségi szervezet tagjává válását, az alapító tagok összlétszámának 25 százalékára korlátozva e személyek maximális arányát mind országos, mind helyi szinten. Az 5. bekezdés megtiltja, hogy egyazon személy két, a tervezet által szabályozott kisebbségi szervezet tagja lehessen.

Felmerül a kérdés, amire a tervezet szövege nem ad választ: jogában áll-e valamely kisebbségi szervezet alapító tagjának utólag kilépni a szervezetből?

Feltételezhető, hogy az egyesülési jogból fakadóan erre a kérdésre igen a válasz. Azonban ez újabb kérdéseket vet fel: egyrészt mi történik akkor, hogyha valamely kisebbségi szervezet tagjai az alapító tagjainak utólagos kilépése következtében a jelen törvényben előírt minimális szint alá csökken? Ezzel a kérdéssel összefügg egy másik kérdés: létezik-e időintervallum, amely leteltét követően a kisebbségi szervezetek taglétszámát ellenőrizni kell?

A tervezet, a bejegyeztetési eljárás mozzanatainak meglehetősen aprólékos tárgyalását követően az alapító tagokat tartalmazó listák formai feltételeit is részletesen szabályozza. A 41. cikk 1. bekezdésének d) alpontja a kisebbségi szervezetek bejegyeztetését, a kötelező aláírások mellett, egy, a 49. cikkelyben megfogalmazott szigorító feltételnek, a közhasznúsági minősítésnek való megfelelés teljesítéséhez köti.⁶⁹ A kisebbségi szervezetek egy, a Bukaresti Törvényszék mellett létrehozott speciális Jegyzékbe kerülnek bejegyzésre. A 42. cikk 1. bekezdése szerint „az alapító tagok aláírását szabályozó lista minden oldalán fel kell tüntetni a készítés időpontját, helyét és célját valamint tartalmaznia kell az alapító tagok családnévét, keresztnévét, személyazonossági igazolványának típusát, betűszériáját, számát, a személyi bejegyzési számot, az állampolgárságot, a nemzetiséget, valamint az aláírást.”. Ez a rendelkezés felveti az adatvédelem kérdését: mi történik a listákkal, ki garantálja, hogy az ezeken szereplő adatok nem kerülnek illetéktelen kezekbe? Azért is jogos a kérdés, hiszen a 2004-es parlamenti választások előtt az MPSZ által benyújtott listák az RMDSZ – a konkurens szervezet – birtokába jutottak, és az részt vett a rajtuk szereplő adatok hitelességének ellenőrzésében.⁷⁰

Kérdés, hogy miért szükséges a listákon feltüntetni az aláírók személyi számát. Ennek az adatnak a birtokában ugyanis további olyan, titkosnak minősülő adatok birtokába lehet jutni (pl. társadalombiztosítás, adónyilvántartás stb.), melyek ebben az esetben teljesen szükségtelenek és indokolatlanok.

A bejegyzendő kisebbségi szervezet státútumára vonatkozó 43. cikk előírja, hogy ennek tartalmaznia kell a szervezet alapítótökéjét, amit legkevesebb 50 országos minimálbérben határoz meg. Ez jelenleg tehát 155 millió lejt jelent, ami ismét komoly megszorítás sok szervezettel szemben, ugyanakkor egyértelműen előnyben részesíti az RMDSZ-t, amely közvetlenül – politikai pártként – és közvetve – a romániai magyar kisebbségnek kiutalt alapokat közvetetten kezelő szervezet – lényeges állami támogatásban részesül.⁷¹

A törvénytervezet 47. cikke értelmében mindazok a kisebbségi szervezetek, melyek a tervezet által szabályozott tevékenységeket akarnak kifejteni, a törvény életbe lépését követő 6 hónapon belül kötelesek újjáalakulni, ellenkező esetben csak a 2000/26. Kormányrendeletben előírt kompetenciákkal rendelkezhetnek. A rendelkezésnek megfelelően minden, tehát a parlamenti képvisellettal rendelkező szervezetre is vonatkozik az előírás.

A tervezet 48. cikke a) alpontja szerint a kisebbségi szervezetek indulhatnak a választásokon, és „mind a helyi közigazgatásban, mind pedig a parlamentben kedvezményesen mandátumot szerezhetnek.” A szöveg második része érthető, hiszen a parlamenti választási törvény a pozitív diszkrimináció elve alapján kedvezményesen kezeli a kisebbségi szervezeteket, de nem érthető a helyi közigazgatásra vonatkozó előírás, hiszen a helyhatósági választásokról szóló törvény nem részesíti kedvezményben a kisebbségi szervezeteket.⁷²

A cikk további alpontokba szedve sorolja fel a kisebbségi szervezetek egyéb kompetenciáit.⁷³ Ugyanakkor a 48. cikk több bekezdése is felveti az ugyanazon kisebbségen belüli több szervezet közötti viszony kérdését:

- a c) pont szerint a kisebbségi szervezetek kezelhetik az állami vagy helyi költségvetésből a 40. cikk (1) bekezdésében előírt célok elérése érdekében juttatott alapokat;
- az e) pont szerint speciális törvények szerint képviselőt delegálhatnak az állami intézményekbe, szervekbe illetve a közhatóságokba, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási önazonosságának kifejezése, megőrzése és fejlesztése terén munkálkodnak, vagy ha a külön törvény nem ír elő ilyen képviselőt, akkor e struktúrák vezetőinek kinevezésekor konzultálni kell az említett kisebbségi szervezetekkel;
- az f) pont szerint megbízottat küldenek a Románia és azon országok közötti kétoldalú megállapodások végrehajtása céljából létrehozott kormányközi vegyes bizottságokba, amelyekkel az illető nemzeti kisebbség nyelvi és kulturális közösséget alkot.

A tervezet szövege semmilyen előírást nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy amennyiben több szervezet bejegyzésére került sor egy kisebbségen belül, milyen ezek között a viszony, milyen módon történik a kompetenciák egymás közötti esetleges felosztása vagy párhuzamos gyakorlása, ha konfliktus alakul ki két szervezet között, kinek a feladata ezeket kezelni? Főként pénzügyi és személyi kérdésekben alakulhatnak ki konfliktusok, a kezelés hiánya hátrányosan érintheti az illető nemzeti közösséget.⁷⁴

A 48. cikk c) alpontjának foglaltakkal kapcsolatosan megjegyzendő, hogy az RMDSZ ebben a vonatkozásban is „atipikus” kisebbségi szervezet marad, a párttörvény,⁷⁵ valamint a kisebbségek számára előírányozott, költségvetésbeli pénzalapok elosztását szabályozó kormányhatározatok értelmében. A párttörvény értelmében az RMDSZ parlamenti pártként kap költségvetési támogatást, nem kezelheti viszont a magyar kisebbség számára előírányozott költségvetési összegeket, illetve amennyiben meg akarja őrizni ezen jogosítványát, elesik a pártfinanszírozástól.⁷⁶ Ezen okból kifolyólag kerültek a Communitas Alapítvány adminisztrálásába a romániai magyarságot megillető összegek.⁷⁷

A 49. cikk 1. bekezdése szerint a nemzeti kisebbségi szervezetek részt vehetnek a helyhatósági, parlamenti és államfőválasztásokon, amennyiben teljesítik a 2000/26-os módosított és kiegészített kormányrendelet 38. szakaszának előírásait, amely a közhasznú egyesületekre és alapítványokra vonatkozik. A 2000/26-os kormányrendelet⁷⁸ 2003/37-es kormányrendelettel történő módosítása után a 38. szakasz az alábbiakat tartalmazza:

– 1. bekezdés: „Románia Kormánya közhasznúként ismerhet el egy egyesületet vagy alapítványt, hogyha együttesen teljesülnek az alábbi feltételek:

- a) tevékenysége általános vagy közösségi érdeket szolgál, és legalább három éve működik a közhasznúsági státusra vonatkozó kérés benyújtását megelőzően;
- b) megvalósította megfogalmazott célkitűzéseinek többségét;
- c) benyújt egy tevékenységi beszámolót, amelyből kitűnik egy jelentős korábbi tevékenység folytatása, egyes, céljainak megfelelő programok és projektek lebonyolítása révén, mellékelve az évi pénzügyi és bevételi illetve kiadási költségvetési helyzetet a kérés benyújtásától számított három évre visszamenőleg;
- d) a három előző év mindegyikére az alaptőke értéke legalább egyenlő az induló alaptőke értékével;

– 2. bekezdés: „Románia Kormánya, szakszerve által, az illetékes közhatóság javaslatára, felmentést adhat az 1. bekezdés a) és b) pontjában előírt feltételek alól, amennyiben:

- a) a kérelmező egyesület vagy alapítvány két vagy több, korábban létező egyesület vagy alapítvány összeolvadásával jött létre; és
- b) a korábban létező egyesületek vagy alapítványok közül mindegyik teljesítette volna a két feltételt, amennyiben önállóan fogalmazta volna meg a kérvényét.”

A rendelet következő szakasza értelmében közhasznúnak számít az a tevékenység, amely az általános közérdek és/vagy közösségi érdek területén egyes jótékony célok elérését célozza meg. Ez a megkötés tulajdonképpen szigorító kitétel, szűkíti a helyhatósági és parlamenti választásokon potenciálisan indulni képes kisebbségi szervezetek körét. Ugyanakkor nem világos és érthető a törvénykezdeményező szándéka, hiszen kérdéses, hogy amennyiben a 47. cikk értelmében minden szervezetnek újra be kell jegyeztetnie magát, úgy miként válik lehetségessé a 2000/26-os módosított kormányrendelet 38. szakaszában megfogalmazott minimális működési időtartam teljesítése? Választ a kérdésre talán jelen tervezet 41. cikke 1. bekezdésének d) alpontja adhat, amennyiben az ott megfogalmazott, a szervezetek bejegyeztetésére vonatkozó kitélt akként értelmezzük, hogy amennyiben egy szervezet bejegyeztetése egy már létező szervezet újrabejegyeztetése révén jön létre, akkor az újonnan létreho-

zott szervezet megőrzi elődje közhasznú minőségét. Ekként, az új szervezet, bár nem rendelkezik 3 éves működéssel, megfelel a választásokon való részvétellel szemben támasztott közhasznúság követelményének, mint eredetileg közhasznúként bejegyeztetett szervezet.⁷⁹

Visszatérve a 41. cikk 1. bekezdésének d) alpontjában megszövegezett, a szervezetek bejegyeztetésére vonatkozó feltételhez, a 49. cikk 1. bekezdésében foglalt előírás tükrében kijelenthető, hogy voltaképp új szervezet bejegyeztetésére nem is nyílik lehetőség, ugyanis előzetes működés hiányában a közhasznúság igazolása teljesíthetetlen. A tervezet tehát valójában szervezetek újra bejegyeztetését teszi csak lehetővé, (az újrajegyeztetést is csak azok esetében, melyek közhasznúak) mely súlyos diszkriminációt és demokráciadeficitet jelent. A tervezet 49. cikkének 2. bekezdése az Etnikumközi Kapcsolatok Hatóságának hatáskörébe utalja a feltételeknek való megfelelés megállapítását. Ez az előírás vitatható, mert, egy nem független, hanem a miniszterelnöknek alárendelt politikai szerv⁷ dönthet erről a kérdéstről, melyet jelenleg az RMDSZ által nevesített személy vezet. Ugyanakkor az RMDSZ-nek miniszterelnök-helyettese van, tehát itt is felmerül a pártatlanság kérdése. A politikai alku folyamatok természetéből fakadóan elképzelhető, hogy a hatóság a rá gyakorolt esetleges nyomás következtében egyes szervezeteket másokkal szemben előnyben részesítsen. Emiatt indokolt lenne egy független hatóság hatáskörébe utalni ezt a feladatot.⁸⁰

A parlamenti, államfő vagy helyhatósági választásokon résztvevő kisebbségi szervezetekre érvényesek a 2003/14-es törvény – politikai pártok törvénye – előírásai. Erről a tervezet 50. cikke rendelkezik.

A tervezet IV. fejezete a Nemzeti Kisebbségek Tanácsával (továbbiakban: NKT) és az Etnikumközi Kapcsolatok Hatóságával kapcsolatos előírásokat foglalja össze.⁸¹ Az 51. cikk 1. bekezdése meghatározza, hogy az NKT tagjai a parlamentben képviselt nemzeti kisebbségi szervezetek. Ez egyértelműen azt jelenti, hogy az NKT tagjai politikai szervezetek. A 2. bekezdés szerint „amennyiben valamelyik nemzeti kisebbségnek egyik szervezete sem nyerte el a parlamenti mandátumhoz szükséges szavazatszámot, akkor az NKT-ban az illető kisebbséget az a szervezet képviseli, amelyik legtöbb szavazatot szerzett a legutóbbi parlamenti választáson.” Ez a rendelkezés diszkriminatív, ugyanis előnyben részesíti az RMDSZ-t és azokat a kisebbségi szervezeteket, melyek részéről jelenleg képviselők vannak a parlamentben. A tervezet értelmében minden kisebbségi szervezetnek, a törvény értelmében, újra be kell jegyeztetnie magát. Ebből a szempontból a rendelkezés tehát egyenrangúként kezel minden szervezetet, aminek ellentmondani látszik az 51. cikk 2. bekezdése. Szükséges lenne a rendelkezésnek olyan formában történő módosítása, amely a törvény életbe lépésétől a következő parlamenti választásokig terjedő időszakra egyenlő eséllyel biztosítaná minden kisebbségi szervezet számára az NKT-ban való részvé-

telt, és esetleg csak a 2008-as választástól alkalmazná jelenlegi formájában az előírást. A legméltányosabb az volna, hogyha egyáltalán nem tenne különbséget parlamenti és nem parlamenti szervezetek között, hanem az egy kisebbségen belül, jelen törvény értelmében megalakuló összes szervezet számára biztosítaná az NKT-ban való részvételt.

Ugyanakkor a rendelkezés ellentmond a 48. cikk b) alpontjának, ugyanis ott a kisebbségi szervezetek NKT-ban való részvétele a többi jogosítvány gyakorlásától, illetve nem gyakorlásától független lehetőségként jelenik meg, ellenben itt már a választásokon való részvétel és az azon való nemzeti közösségen belüli elsőség megszerzésének a függvénye. Az 51. cikk tehát az egyes kisebbségek esetében egyetlen szervezetre szűkíti az NKT-ban résztvevők körét, kizárva ezáltal más, a törvénytervezet előírásainak megfelelően bejegyeztetett szervezeteket, illetve a választásokon való megméretkezéshez kötve az abban való részvételt, tulajdonképpen a testület politikai jellegét teszi egyértelművé.

Az NKT az 52. cikk értelmében a Kormány konzultatív testülete, az 53. cikknek megfelelően hatásköre javaslatok megfogalmazására terjed ki, egyetlen kivétellel: döntési jogkörrel rendelkezik a nemzeti kisebbségi szervezetek működésének finanszírozására szánt költségvetési alapok elosztását illetően. Ez lényeges előírás, adott kisebbség esetében egyetlen szervezet tesz javaslatot, illetve dönt saját maga és a kisebbség további, jelen tervezet alapján bejegyzésre kerülő szervezeteinek költségvetési támogatásáról. Az 55. cikk 1. bekezdése értelmében a jelenleg működő Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala átszervezésével megalakítják az Etnikumközi Kapcsolatok Hatóságát, amely a miniszterelnöknek alárendelve működik, és célja a romániai nemzeti kisebbségek védelme. Bár a kisebbségeket érintő kérdések tekintetében, az NKT-val ellentétben, törvénykezdeményezési joga van (55. cikk. 5. bekezdés a) alpont), a törvénytervezet semmilyen előírást nem tartalmaz a Hatóság összetételére, működésére vonatkozóan, a Kormány hatáskörébe utalva azt. Hatáskörét illetően a tervezet csupán az NKT-val való kapcsolattartást irányozza elő az Etnikumközi Kapcsolatok Hatósága esetében, nem írva elő tehát semmilyen kötelező erejű véleménykikérést, annak esetleges kötelező figyelembe vételét, ugyanakkor egyfajta koordinációs szereppel is megbízza az NKT működését illetően.

4.3. A kulturális autonómiára vonatkozó rész elemzése

A tervezet harmadik részegységének tekinthető V. fejezete *A kulturális autonómia* címet viseli, a kulturális autonómia kérdéskörét, ennek keretében jogosítványait, működtető szerveit, gyakorlásának kereteit hivatott szabályozni.

Az 56. cikk szerint „az állam elismeri és szavatolja a nemzeti közösségeknek a kulturális autonómiához való jogát.” A kulturális autonómiát az 57.

cikk 1. bekezdése határozza meg: „Jelen törvény értelmében a kulturális autonómia valamely nemzeti kisebbség azon képességét jelenti, hogy a tagjai által választott tanácsok révén normatív és igazgatási értékű döntéseket hozhat a nemzeti, kulturális, nyelvi és vallási identitását érintő kérdésekben.” Ez a megfogalmazás korlátozó, hiszen nem biztosítja a nemzeti kisebbségek számára a döntési jogot, csupán képességként jeleníti meg az autonómia gyakorlását.⁸²

Kovács Péter nemzetközi jogász szerint a kulturális autonómia „a kisebbség számára biztosított lehetőség, hogy tanulmányi felkészülését, s mindenekelőtt nyelvi, kulturális és történelmi képzését maga végezze, hagyományait és intézményeit megőrizze. [...] Technikailag ezt általában konzultatív, de rendszerint osztott döntési jogkörrel biztosítják. Utóbbi az identitás megővéséhez különösen fontos kérdésekben az együtt-döntést, gyakorlatilag vétőjogot is jelenti.”⁸³ Más szerzők szerint „kulturális autonómia alatt egy kisebbség kulturális ügyekben való önrendelkezését értjük, vagyis tágabb értelemben a kulturális, nevelési, oktatási és nyelvi problémák igazgatását.”⁸⁴ Gál Kinga nemzetközi jogász az alábbi leírását adja a kulturális autonómiának: „Az önkormányzat kulturális ügyekre korlátozott, úgy mint hagyományörzés, kulturális fejlesztés, kulturális és oktatási intézmények létrehozása. [...] Az intézmények döntéshozó és végrehajtó hatalma megmarad a kulturális élet keretei között, függetlenséget élvezve a központi kormánytól. Az állam gazdasági juttatásokkal tartja fenn a rendszert.”⁸⁵ A kulturális autonómia klasszikus esetének számító észt kulturális önkormányzatnak – az 1925-ös *Törvény a nemzeti kisebbségek, kulturális önkormányzatáról* című dokumentum szabályozza – „érdemi kérdésekben, céljai megvalósítása érdekében rendeletalkotási joga van. Az önkormányzati rendeletek alkotják a kulturális autonómia tartalmát. Jogállását tekintve a kisebbségi önkormányzat közjogi testület, az állam által delegált jogosítványok birtokosa. [...] Az állam, meghatározott szervei révén csak felügyeleti joggal rendelkezik a kisebbségi önkormányzat intézkedései fölött.”⁸⁶ E példákból kitűnik, hogy mind elméleti szinten, mind a gyakorlatban működő mechanizmusok értelmében a kulturális autonómia a kisebbségek számára döntési jogokat és vétőjogot biztosít, továbbá döntési és végrehajtói függetlenséget az állami hatóságokkal szemben.

A törvénykezdeményező a tervezet 58. cikkében sorolja fel a kulturális autonómia illetékességeit. Problematikus a cikk 1) alpontja, amely szerint a kulturális autonómia működésének biztosítására különleges illeték állapítható meg, hiszen nem tisztázza, hogy ez az illeték kire nézve kötelező: az illető kisebbség minden tagja számára, a kulturális autonómia testületeit megválasztó személyek számára, esetleg a kulturális autonómiát gyakorló szervezet, vagy az összes, jelen törvény nyomán bejegyzésre kerülő, adott nemzeti közösség kisebbségi szervezetei tagsága számára? Nyilvánvaló, hogy ez tisztázásra szoruló pénzügyi kérdés.⁸⁷

A kompetenciákat felsoroló egyes alpontokról megállapítható, hogy csak néhány kérdésben juttat kizárólagos hatáskört a kulturális autonómiának, fontos kérdésekben fenntartja az állami beleavatkozás lehetőségét, illetve nem tisztázza egyértelműen, ezáltal pedig homályossá teszi annak a megítélését, mikor, milyen helyzetben gyakorolja az állammal közösen és mikor egyedül a jogosítványokat. A tervezet ugyanakkor különválasztja a kisebbségi magán oktatási és kulturális intézményeket az államiaktól, csak előbbiek esetében ad saját hatáskörben gyakorolható jogosítványokat a kulturális autonómiának.⁸⁸ A hatáskörök világos, egyértelmű megosztása, a kérdés horderejének megfelelően, lényegesen nagyobb hangsúlyt igényelne.

Nem biztosít a tervezet törvénykezdeményezési jogot a kulturális autonómia szervének, ami megítélésünk szerint komoly hiányosság.⁸⁹ Továbbá, bár az 58. cikk f) alpontja kompetenciát állapít meg a nemzeti közösség identitás megőrzését támogatni hivatott pénzalapok kezelését illetően, nem rendelkezik a tervezet az adott kisebbség ilyen irányú támogatásbeli igényeinek, azaz a kulturális autonómia által kezelt források nagyságát megalapozó költségvetési tervek összeállításának, benyújtásának illetékességéről.

A jogosítványok gyakorlására, az 59. cikk 1. bekezdése értelmében a nemzeti kisebbségek szervezetei kezdeményezhetik a Kulturális Autonómia Országos Tanácsának (KAOT) létrehozását. Ez a Tanács gyakorolja a kulturális autonómiához rendelt feladatköröket és illetékességeket. A tervezet a Tanács létrehozását lehetőségként és nem kötelező rendelkezésként írja elő. Így, a cikk 2. bekezdésében foglaltak szerint, amennyiben egy kisebbség nem kezdeményezi a Tanács megalakulását, akkor a kulturális autonómia egyes jogosítványainak gyakorlási lehetősége az adott kisebbség reprezentatív szervezetét illetik meg. Tehát ha a Tanács megalakul, úgy általa a nemzeti közösség a kulturális autonómiát éli meg, amennyiben nem jön létre, úgy csak a reprezentatív kisebbségi szervezetek által gyakorolt egyes, a kulturális autonómia kompetenciái sorában helyet foglaló jogosítványok gyakorlásáról beszélhetünk.

A 61. cikk 1. bekezdése kimondja, hogy a létrejött Tanácsok „önálló igazgatási hatóságok.”⁹⁰ A tervezet egy olyan státussal rendelkező szerv megalakulásának a lehetőségét teremti meg, melynek létezése a kisebbségek vonatkozásában példátlan Románia modern történelmében. Általa ugyanis egy olyan hatóság jön létre, amely a Parlamenten keresztül, közvetlenül az állammal van kapcsolatban, tehát nem valamely más hatóság alárendelt szerve, aleggysége.

A KAOT létrejöttét szabályozó rendelkezésekben számos hiányosság tapasztalható. A 62. cikk 1. bekezdésének értelmében a Tanács belső választások révén jön létre, az illető nemzeti kisebbséghez tartozó személyek által leadott szavazatok alapján. Ez a rendelkezés lényeges kérdéseket vet fel. Egyrészt felmerül az a kérdés, hogy mi alapján döntenek el, hogy ki tartozik az illető nemzeti

kisebbséghez. Amennyiben a tervezet 4. cikke 1. bekezdését tekintjük irányadónak, a szabad identitásválasztás értelmében mindenkinek joga van ahhoz a nemzetiséghez tartozónak vallania magát, amelynek akarja. Ez újabb problémákat szül: egyrészt nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy valamely nemzeti kisebbség autonómiatestületének megválasztását más etnikumhoz tartozó személyek befolyásolják, esetleg el is döntsék,⁹¹ másrészt az a kérdés is felmerül, hogy adatvédelmi szempontból mi történik azokkal a nyilatkozatokkal, amelyeken az egyes állampolgárok valamely kisebbséghez tartozónak vallják magukat, hogy általa részt vehessenek a választásokon.⁹²

A 62. cikk 5. bekezdése értelmében a belső választásokon a törvénytervezet 39. cikke 1. bekezdésének a) és b) pontjaiban⁹³ megjelölt nemzeti kisebbségi szervezetek tagjai jelölthetik magukat. A rendelkezés alapján úgy tűnik, hogy az adott szervezetek tagjai, ebbéli minőségük folytán alanyi jogon tehetik ezt. Felvetődik a kérdés, hogy mi történik abban az esetben, ha a szervezet nem ért egyet a jelöléssel, illetve nem jelöli az illető személyt? A 65. cikk 5. bekezdése ugyanakkor diszkriminatív, mivel kizárja az illető kisebbség azon tagjait, akik egyetlen kisebbségi szervezethez sem tartoznak, tehát nem biztosít lehetőséget az esetleges független jelölteknek. Emiatt a rendelkezés alkotmányellenes is, hiszen az alkotmány minden állampolgárnak – akit a törvény meg nem fosztott ettől – biztosítja a választáshoz és megválaszthatósághoz való jogot.⁹⁴ Lévén, hogy a kulturális autonómia létrehozandó tanácsa közhatóság, mindenkinek jogában áll az ebben való tisztségre jelöltetni magát.⁹⁵ Egyetlen megszorító kritérium az lehetne, hogy a magát jelöltetni óhajtó személynek az illető kisebbséghez kell tartoznia, amit egy, a kisebbségi szervezetbe való belépésnél szükséges nyilatkozat benyújtásával lehetne igazolni.⁹⁶

Nem ad választ a törvénykezdeményezés arra a kérdésre, hogy személyre szóló vagy pedig listásra történő voksolás keretében kerül-e sor a tanácsok megválasztására, nem tér ki arra sem, hogy a választási körzetek behatárolása a választási törvény alapján, vagy esetleg attól eltérően, más kritériumok szerint történik.⁹⁷ A 62. cikk 2. bekezdése oldja fel a dilemmát, amennyiben a kormány hatáskörébe utalja a választások szabályrendszerének kidolgozását, mely az Etnikumközi Kapcsolatok Hatóságának kezdeményezésére, az adott kisebbség reprezentatív szervezetével való konzultációt követően fogad el erre vonatkozó rendeletet. Az előírás tehát fenntartja annak lehetőségét, hogy egy közhatóság megválasztásának szabályaira egy magánjogi szervezetnek közvetlen ráhatása legyen, illetve adott kisebbség esetében egyetlen szervezetre szűkíti ezek körét. Továbbá a választások lebonyolítását a kisebbség reprezentatív szervezetére bízta, ellenőrzését pedig az Állandó Választási Hatóságra.⁹⁸ Kérdéses, hogy ez utóbbi miként tud ezen tisztségének eleget tenni, itt nem utolsósorban a megfelelő számú megfigyelő biztosítására gondolhatunk. A választások tisztaságá-

nak biztosítása érdekében lényeges lenne úgy fogalmazni, hogy a felügyeleti jog megillet minden olyan szervezetet, melyek tagjai részt vesznek a választásokon. E kérdéskör elvi rendezésére, véleményünk szerint, a törvény szövegében kellene sort keríteni.

A 63. cikk szerint az a nemzeti közösség, amelyik a Tanács létrehozása céljából belső választásokat akar tartani, reprezentatív szervezete által beadványt terjeszt Románia Kormánya elé, és Románia Kormánya 30 napos határidőn belül kormányhatározattal, az illető szervezettel egyetértésben, megállapítja a választások időpontját, valamint a lebonyolításukhoz szükséges költségeket. A romániai magyarság esetében ez azt jelenti – figyelembe véve a 73. cikk előírásait is, – hogy a választásokat az RMDSZ kezdeményezheti a kormánynál, hiszen ő számít reprezentatív szervezetnek. Esetleg ha az RMDSZ-nek nem áll érdekében, hogy a Tanács megalakuljon, más szervezet nem kezdeményezheti annak megalakítására a választások kiírását. Ez ismét diszkriminatív helyzetet idéz elő.”

A tervezet több cikkében is kitér az Országos Tanácsok szervezési, működési kérdéseire, néhány előírást rögzít ezekre vonatkozóan. A 64. cikk 1. bekezdése megadja a Tanácsokat alkotó tagok számát, adott kisebbség létszámához kötve ennek nagyságát, a 2. bekezdés értelmében e Tanácsok mandátuma négy évre szól. Egyes szabályozások kidolgozását a Tanácsok megalakulását követően elfogadásra kerülő statútumok, illetve szervezési és működési szabályzatok keretében irányozza elő a tervezet. Néhány lényeges kérdés viszont megválaszolatlan marad, olyanok, amelyekre nem egy majdani statútum, hanem a tervezet keretében kellett volna sort keríteni. Közhatósági státusú választott Tanácsot csak úgy lehet létrehozni, hogy eleve kijelölik lényegi ismérveit, létezésének alapvető kereteit.

Nem tisztázza a tervezet a Tanács valamint az adott kisebbség jelen törvény értelmében bejegyzett (parlamentari, vagy nem parlamentari) szervezetei közötti viszonyrendszert, az NKT-hoz való viszonyát, az sem derül ki a tervezetből, hogy milyen kapcsolat van a Tanács és a választott közhatóságok – első sorban a megyei tanács és a helyi tanácsok – között.¹⁰⁰ Ez azért is igen problematikus, mert az 58. cikkben felsorolt több hatáskör is egybeesik az említett testületnek a közigazgatási törvényben meghatározott hatásköreivel.¹⁰¹ Nem világos számos finanszírozási kérdés sem, első sorban az, hogy a Tanács honnan és milyen módon kapja az 58. cikk f) alpontjában nevesített kisebbségeknek járó pénzalapokat.¹⁰² Bár a 70. cikk értelmében a Tanácsok kötelesek évente beszámolni tevékenységükről a Parlamentnek, nem szól a tervezet az állammal szembeni pénzügyi elszámolás mikéntjéről.¹⁰³

Csak deklaratív jellegű előírást tartalmaz a 71. cikk 1. bekezdése: „A Kulturális Autonómia Országos Tanácsának javaslatára a Parlament, Románia Kor-

mánya, illetve a választott közhatalóságok olyan jogszabályokat fogadhatnak el, amelyek alapján a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi önazonosságának megőrzésére, kinyilvánítására és fejlesztésére való jog gyakorlására vonatkozó saját hatáskörüket a Kulturális Autonómia Országos Tanácsára ruházzák át.”. Kevésbé valószínű ugyanis, hogy akár a Parlament, akár a Kormány, vagy más közhatalóság átengedné saját döntési jogkörét a Tanácsnak, hiszen a tervezetről a kormányban és a minisztériumokkal lefolytatott vitákban a kifogások elsősorban a Tanács döntési hatásköreire vonatkozóan fogalmazódtak meg.

Már utaltunk elemzésünkben a 73. cikkben megfogalmazott előírásokra. Ezen cikk szerint a kulturális autonómia hatásköreinek gyakorlása tekintetében az állam azt a szervezetet tekinti reprezentatívnak, amely részt vett a parlamenti választásokon és mandátumot szerzett. Amennyiben az illető kisebbségnek egyik szervezete sem szerzett parlamenti mandátumot (2. bekezdés), a legtöbb szavazatot szerző szervezetet tekintik reprezentatívnak. Ez a romániai magyarság esetében a 2008-as választásokig az RMDSZ-t jelenti. A rendelkezés tehát különbséget tesz parlamenti és nem parlamenti szervezetek között.¹⁰⁴ Itt szeretnénk visszatérni Márton Árpád és Varga Attila azon nyilatkozataira, amelyek szerint a tervezet szövegéből törölték azt a kifogásolt bekezdést, amely különbséget tesz parlamenti és nem parlamenti szervezetek között, tehát diszkriminatív. Valóban, a tervezet kezdeti szövegéhez képest kikerült az a rendelkezés, amely csak a parlamenten kívüli szervezeteket kötelezte volna bejegyzésre. Csakhogy nem ez az egyetlen rendelkezés, amely pozitívan diszkriminálja a parlamenti szervezeteket, a nyilatkozók megállapításai tehát nem teljesen állják meg a helyüket. Ha mélyebben megvizsgáljuk a kifogásolt cikkek tartalmát, érthető, hogy az RMDSZ miért mondott le olyan könnyen a bejegyzésre vonatkozó bekezdésről: nyilvánvaló, hogy a létező apparátusa mellett számára nem jelent gondot összegyűjteni a bejegyzéshez szükséges 25 ezer aláírást. Sokkal nagyobb viszont a 73. cikk tétje, amely a tervezet több más cikkével együtt komoly plusz hatáskörökkel ruházza fel egy nemzeti kisebbségen belül a parlamenti szervezeteket, a nem parlamenti szervezetekkel szemben. Ezekre a hatáskörökre a tanulmány következtetéseiben még kitérünk.

A törvény utolsó, VI. fejezete a záró és átmeneti rendelkezéseket tartalmazza. A 74. cikk a jelen tervezet által elismert kisebbségeket nevesíti.¹⁰⁵ A törvény 76. cikke értelmében „jelen törvény kiegészül a hatályban levő jogszabályokkal”, a 78. cikk szerint pedig „a törvény életbe lépésekor minden ellentétes rendelkezés hatályát veszti.” E szöveg helyett indokoltabb lett volna úgy fogalmazni, hogy „jelen jogszabály kiegészül az érvényben levő jogszabályokkal, miután azokat a rendelkezéseket, amelyek ellentmondásban állnak szövegével vagy szellemével, hatálytalanították, vagy az esetnek megfelelően, módosították.” A módosítások határidejéül pedig a törvény életbe lépéséig hátralevő

hat hónapot lehetne megjelölni. A hatályvesztés és a más jogszabályokkal való kiegészülés mellett a módosítások határidejének előírása fontos,¹⁰⁶ ugyanis egyrészt több olyan területet is szabályozni kíván a tervezet, melyek nem kellőképpen kidolgozottak, hiányosak (tehát a kiegészítés nem biztos, hogy eléri a kívánt eredményt), másrészt viszont a hatályvesztés következtében olyan rendelkezések is érvényüket veszítik, melyek nemcsak a kisebbségre vonatkozóan tartalmaznak előírásokat, tehát bizonyos területek szabályozatlanul maradhatnak.¹⁰⁷ Természetesen számos esetben igen nehéz feladata volna az RMDSZ-nek, hiszen olyan rendelkezések módosításáról lenne szó, amelyekre évek során nem volt többségi politikai akarat. Viszont ez tipikusan a román politikára jellemző technika, hogy nem szabályozzák világosan a kérdéseket, hanem a kiskapun keresztül próbálják meg bevinni a saját rendelkezéseiket, illetve az azután következő politikai alkukra bízzák azok sorsát. Ez a módszer nem biztos, hogy működőképes lesz ebben az esetben is. Könnyen elképzelhető, hogy a különböző értelmezések miatt több rendelkezés politikai-jogi vita tárgyát fogja képezni, elodázva ezáltal a szóban forgó rendelkezések alkalmazását, ami a kisebbségi közösségekre nézve mindenképpen hátrányos lesz.

5. Összegzés, következtetések

Végezetül megfogalmazunk néhány összefoglaló konklúziót, amelyekben a fenti elemzést szem előtt tartva, a törvénytervezettel kapcsolatos legfontosabb hiányosságokra mutatnánk rá.

1. A törvénytervezet, bár elvileg több szervezet lehetőségével számol adott kisebbségen belül, a bejegyeztetéssel szemben támasztott meglehetősen szigorú feltételek mellett olyan szűrőt tartalmaz, mely egyetlen szervezet hatáskörébe utalja a jogosítványok gyakorlásának, az erőforrások igénybe vételének lehetőségét, rendkívül leszűkítve a kisebbségen belüli valódi szervezeti pluralizmus megteremtődését. A szűrő, azaz a választásokon való részvétel, és az azon való, kisebbségen belüli elsőség megszerzése, egyetlen irányba tereli a hatásköröket: az ekként reprezentatívnak tekintett szervezet irányába. A kulturális autonómia hatásköreinek gyakorlása a reprezentatív szervezet joga, ezáltal adott kisebbség és az állam viszonya, amelynek a normativitás alapjain kellene nyugodnia, átpolitizálttá válik. A politikai szerepvállalás, az adott kisebbségi szervezetek irányában megnyilvánuló politikai opciónyilvánítás nem lehet a kisebbség-állam viszonyrendszerének az alapja.

A törvénytervezet több esetben különbséget tesz a parlamenti képvisellel rendelkező és az azzal nem rendelkező szervezetek között, pozitívan diszkriminálva az előbbieket.¹⁰⁸ Jeleztük, hogy egyes RMDSZ politikusok sajtóban megjelent kijelentései – miszerint törölték a tervezetből azt a részt,

amely ezt a diszkriminációt okozta – figyelmen kívül hagyták, hogy a tervezet szövegében nem csupán a szervezetek bejegyzésére vonatkozóan jelent meg ez a diszkriminatív rendelkezés, hanem számos más esetben is. Felidézzük, hogy milyen kérdésekben élveznek előnyt a parlamenti képvisellel rendelkező kisebbségi szervezetek (a törvény a reprezentatív szervezet megnevezést használja) a nem parlamenti kisebbségi szervezetekkel szemben:

- a kisebbségi nyelvű tagozatot is működtető oktatási intézmények vezetőségének kinevezésekor vagy leváltásakor kötelező a konzultáció a reprezentatív szervezettel, a Kulturális Autonómia Országos Tanácsa mellett (18. cikk, 5. bekezdés), bármilyen szintű és szakirányú anyanyelvű oktatási intézmények és tagozatok alapításához való jog (18. cikk, 6. bekezdés);
- a rádió és televízió kisebbségi szerkesztőségeinek kinevezésekor konzultáció a reprezentatív szervezettel (26. cikk, 2. bekezdés);
- a közérdekű jogszabályoknak valamely kisebbség nyelvén való közlésének biztosítása a reprezentatív szervezet kérésére történik (32. cikk);
- a reprezentatív szervezet képviseli az illető kisebbséget a Nemzeti Kisebbségi Tanácsban (51. cikk);
- az illető kisebbségen belül a Kulturális Autonómia Országos Tanácsa megválasztásának szabályzatát a reprezentatív szervezettel konzultálva dolgozzák ki (62. cikk, 2. bekezdés);
- a belső választásokat a reprezentatív szervezet szervezi meg és bonyolítja le (62. cikk, 3. bekezdés),¹⁰⁹
- a Kulturális Autonómia Országos Tanácsa megalakításának a kezdeményezése is a reprezentatív szervezet hatáskörébe tartozik és a kormány vele konzultálva írja ki a belső választások időpontját. (63. cikk)¹¹⁰, illetve ha egy kisebbségen belül nem jön létre a Kulturális Autonómia Országos Tanácsa, a tervezet 59. cikke értelmében annak az alábbi hatásköreit a reprezentatív szervezet gyakorolja:¹¹¹
- a nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatására vonatkozó stratégiák és prioritások kidolgozása (58. cikk, a pont);
- saját tömegkommunikációs eszközök alapítása, vagy a hatóságokkal partnerségben részvétel a közszolgálati rádió és televízió adásainak, részlegeinek, szerkesztőségeinek vagy műsorainak megszervezésében (58. cikk, d. pont);
- részvétel stratégiák és prioritások kidolgozásában az illető kisebbség kulturális vagyonának és történelmi műemlékeinek a védelme érdekében (58. cikk, e. pont);
- a kisebbségi nyelvű magán oktatási intézmények illetve a magánjogi kulturális intézmények vezetőségének kinevezése (58. cikk, g. pont);
- a kisebbségi nyelvű tagozattal rendelkező állami oktatási intézmények vezetőségére vonatkozó javaslattevés (58. cikk, i. pont);

- az illető kisebbség képviselőinek a Művelődési és Egyházügyi Minisztériumba illetve az Oktatási és Kutatási Minisztériumba történő kinevezésre vonatkozó javaslattétel (58. cikk, j. pont);
  - kulturális és tudományos ösztöndíjak és díjak alapításának és odaítélésnek joga (58. cikk, k. pont).
2. A tervezetben a kulturális autonómia gyakorlására vonatkozó hatáskörök nem világosak. Több esetben kettősség tapasztalható az Autonómia Tanács és a reprezentatív szervezet, a reprezentatív szervezet és a helyhatóságok jogosítványait illetően. Ennél viszont lényegesebb, hogy a létrehozandó Tanácsok hatásköre elnagyolt, hiányos és nem kellőképpen elkülönített az állami jogosítványoktól, azaz ez utóbbi esetben egyfajta megosztott hatalomgyakorlást kíván kodifikálni, de nem világos elképzelés szerint. További probléma, hogy a kisebbség identitását-kultúráját érintő lényeges kérdésekben fenntartja az állami döntéshozatal mechanizmusát, szűkítve, feltöltetlenül hagyva a kulturális autonómia keretében kivívható jogosítványok rendszerét.
  3. A tervezet egyik jelentős hiányossága a finanszírozási kérdések tisztázatlan volta. Amint már utaltunk rá, az autonómia működése szempontjából a hatáskörök egyértelmű, világos kodifikálásán túlmenően a pénzügyi feltételek biztosítása a legfontosabb. A tervezet nem emeli be szövegébe a finanszírozás problematikáját, azt a „törvényes előírásoknak megfelelően” hivatkozással más jogszabályok hatáskörébe utalja.¹¹² Ezzel konzerválja a vonatkozó előírásokat, ugyanakkor – amennyiben élni kíván a lehetőséggel – adott közösség kulturális autonómiájának létrejöttével előálló új helyzetre nem kodifikál egy újragondolt, a kívánalmakhoz illeszkedő pénzügyi rendszert. Kapcsolódva az előbbiekhöz, fennmarad a szervezeti és közösségi finanszírozás összefonódásának, összefolyásának lehetősége.¹¹³ Ez hangsúlyozottabban érvényesül, amennyiben egy kisebbség nem hoz létre Tanácsot, hanem reprezentatív szervezete útján kíván élni a jogosítványokkal. Továbbá, egyetlen szervezetre szűkítve egy kisebbség esetében a reprezentatívnak tekintett szervezetek számát, a törvénykezdeményezés pénzügyi vonatkozásban is az erőforrások feletti kvázi-monopóliumát biztosítja ezeknek a szervezeteknek.¹¹⁴
  4. A tervezet több intézményt is nevesít, illetve megjelöl a kisebbségek státusának, joggyakorlásának közvetlen illetékeseiként. Teszi mindezt úgy, hogy meglehetősen szabályozatlanul hagyja a köztük lévő viszonyrendszer kérdéskörét. Nem szabályozott az NKT és az Autonómia Tanács közötti kapcsolat, akárcsak ez utóbbi viszonya az Etnikumközi Kapcsolatok Hatóságával. A kisebbségi szervezetek és Tanács viszonya sem tisztázott. Mindez átláthatatlanná teszi a rendszert, illetve működésbeli fennakadásokat, hiányosságokat okozhat, lehetőséget adva arra is, hogy az esetenként, az adott helyzet által megkívánt módon töltsék fel e viszonyrendszert tartalommal.

5. A tervezet egyik legnagyobb – az RMDSZ jogászai is elismert¹¹⁵ – hibája, hogy nem szabályozza azok körét, akik részt vehetnek valamely kisebbség kulturális autonómia testületeinek a megválasztásában. Ez a hiány gyakorlatilag olyan problémákat szülhet, ami az egész kulturális autonómia lényegét ürítheti ki, nem zárja ki ugyanis, hogy valamely kisebbség autonómiatestületeinek megválasztását más nemzetiséghez tartozó személyek döntsék el, ugyanígy nem zárja ki az etnikai biznissz lehetőségét sem.¹¹⁶ Erre Romániában is van példa a parlamenti választásokon induló szervezetek esetében, és a magyarországi kisebbségi önkormányzatok példája is ezt támasztja alá.¹¹⁷

6. Hiányoznak a tervezetből a kontrollmechanizmusok, a szankció lehetőségei, több szempontból is. Egyrészt nem létezik olyan rendelkezés, amely révén a Kulturális Autonómia Országos Tanácsa felelősségre vonható vagy elszámolásra kötelezhető lenne. A tervezet 70. cikke ugyan előírja, hogy a Tanács évente köteles egy tevékenységi beszámolót bemutatni a Román Parlament előtt, arról azonban már nem rendelkezik, hogy mi a Parlament feladata ezzel kapcsolatban, illetve mi történik akkor, hogyha a tevékenységi beszámolót a törvényhozó testület nem fogadja el.

A kontrollmechanizmusok hiányoznak a finanszírozás szemszögéből is, sehol nem említik meg azt, hogy az állami vagy helyi költségvetésből a kisebbségi szervezetek működésére és a kulturális autonómiával járó jogositványok finanszírozására kiutalt forrásokkal a szervezetek, a KAOT kinek tartoznak elszámolni, illetve melyik hatóság hivatott ezt ellenőrizni.

Hiányoznak a kontrollmechanizmusok, illetve szankciók az állami hatóságok tekintetében is, nincsenek beépítve a betartatás eszközei. Ugyanis arról sem rendelkezik a tervezet, hogy mi történik abban az esetben, ha a tervezetben előírt kötelezettségeiknek ezek a hatóságok nem tesznek eleget. A 72. cikk előírja ugyan, hogy a KAOT és az állami hatóságok között jogvitákat közigazgatási bírászkodás útján rendezik, azonban egyrészt hiányoznak azok a biztosítékok és szankciók, amelyek az ebből fakadó esetleges erkölcsi vagy anyagi károkat rendeznék, másrészt pedig a kérdéseknek bírósági útra történő terelése – a romániai igazságszolgáltatás helyzetének ismeretében – egyértelműen káros a kulturális autonómiát élvező közösség számára. Szükséges lenne egy olyan testület felügyelete, amely hivatalból foglalkozna a vitás kérdések rendezésével.

A fentiek mellett hiányoznak a tervezet szövegéből a határidők is, holott egyes rendelkezések ezek nélkül nem sok jelentőséggel bírnak: ilyen például a 36. cikk 1. bekezdése, amely szerint „az állam gondoskodik azoknak a köztisztviselőknek, a rendőrségi állomány tagjainak, igazságszolgáltatási jegyzőknek és engedélyezett fordítóknak a megfelelő képzéséről, akiknek a törvények értelmében ismerniük kell egy nemzeti kisebbség nyelvét”, valamint

a 37. cikk, amely szerint „azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol jelentős számú nemzeti kisebbségekhez tartozó személy él, az egészségügyi intézményekben, öregotthonokban, menhelyeken, társadalmi gondozókban és árvaházakban az illető nemzeti kisebbség nyelvét ismerő orvosi és szak-személyzetet is alkalmaznak.” Amennyiben a törvény ezekre vonatkozóan nem ír elő egy bizonyos határidőt, alkalmazásuk a végtelenségig elodázható arra hivatkozva, hogy még nem sikerült ilyen szakszemélyzetet találni, vagy a létezőt még nem sikerült megfelelőképpen kiképezni.

7. A törvénytervezet több, a román alkotmányos kereteket érintő rendelkezést fogalmaz meg, illetve amelyek más törvényekkel ellentétesek.¹¹⁸ Ez önmagában nem probléma, hiszen nyilvánvaló, hogy a jelenlegi román jogrend számos olyan korlátozó rendelkezést tartalmaz, amelyek gátolják a nemzeti kisebbségeket kulturális, nyelvi, vallási identitásának a kifejezésében és megőrzésében. A probléma, hogy ezek módosítását nem nyíltan és tétélesen írják elő, hanem a román politikára jellemző módon, a „hátsó ajtón” szeretnék ezeket behozni ezeket a kérdéseket, és megvalósításukat a majdani politikai alkufolyamatokra bízni. Ez viszont számos rendelkezés esetében eltérő értelmezésekre adhat alapot, jogi és politikai vitákat eredményezhet, amelyek a kulturális autonómia működése szempontjából nem lesznek szerencsések. Érthető az a bírálatok, amelyek szerint az RMDSZ túl gyorsan szeretné a törvénytervezetet elfogadtatni, hiszen a jelzett kérdések nem lesznek megkerülhetők. Sokkal célszerűbb lett volna egyszer nyílt politikai vitát folytatni a kényes kérdésekről is, és elfogadható érvekkel támogatni a saját álláspontot, megpróbálni a már létező kereteket módosítani, mintsem a módosításokat burkoltan megfogalmazva, azok megvalósulását a véletlenre bízni.

A fenti összefoglalás tükrében általánosan megfogalmazható néhány általános következtetés a kisebbségi törvénytervezettel és annak elfogadásával kapcsolatban:

- Kifogás emelhető a kulturális autonómiára vonatkozó azon szabályozással kapcsolatosan, amely a megalakuló Kulturális Autonómia Országos Tanácsának nem biztosít döntési hatásköröket az oktatási, művelődési, tömegkommunikációs, vallási és nyelvi jogok gyakorlása és a nemzeti önazonosság megőrzése érdekében, meghagyva ezeket a román hatóságok kezében, még vétőjogot sem biztosít a kisebbségek számára, csak konzultációs kötelezettséget és beleegyezést ír elő. Ekként az RMDSZ-nek sem sikerült kellő tartalommal feltöltenie a kulturális autonómia fogalmát.¹¹⁹ Ezzel pedig egy olyan helyzet áll elő, hogy éppen az RMDSZ által megfogalmazott súlyos vád – miszerint az SZNT és az EMNT által a román parlament elé benyújtott autonómia-tervezetekkel az autonómia gondolatát diszkreditálták¹²⁰ – magával

az RMDSZ-szel szemben válik megfogalmazhatóvá.¹²¹ Amennyiben jelen formájában a tervezet elfogadásra kerül, hosszú időre megakadályozhatja a valós tartalmú autonómiatörekvések elfogadásának az esélyét, hiszen a későbbi tervezetek megalkotásakor figyelembe kell venni majd az érvényben levő – jelen törvény által megteremtendő – kereteket. Nehezen elképzelhető ugyanis, hogy a román hatóságok az elkövetkezőkben – a létező gyakorlat-hoz hűen – ne tekintenének hivatkozási alapnak egy már elfogadott törvényt az esetleg később kidolgozásra kerülő alternatív javaslatokkal szemben.

- A tervezet közvitára való bocsátásának az elmaradása,¹²² illetve a módosító javaslatok benyújtására kiszabott rövid határidő, valamint a tervezetnek a kormány illetve a minisztériumok elé terjesztése után történő módosulásai is azt támasztják alá, hogy a tét nem elsősorban a kulturális autonómia minél tartalmasabb formában történő megteremtése volt, hanem a parlamentben levő kisebbségi szervezetek státusának bebiztosítása és az azokkal járó előjogok megszilárdítása. Ha megvizsgáljuk, hogy a „közvita” során megfogalmazott módosító javaslatok közül melyeket fogadták el a tervezet alkotói, illetve milyen módosítások kerültek be utólag, a tárgyalások során a tervezetbe, megállapíthatjuk: a különböző kisebbségi jogokat összefoglaló fejezetre és a kulturális autonómia testületeinek jogaira vonatkozó javaslatokat a tervezet megalkotói jóval rugalmasabban kezelve vették be a szövegbe, majd a kormány képviselőivel folytatott vita során ezek könnyebben kikerültek onnan, vagy tartalmukban kiürülve módosultak, mint a kisebbségi szervezetek bejegyzésének feltételeire, a reprezentatív szervezet előjogaira, a parlamenti és nem parlamenti szervezetek közötti különbséget megteremtő előírásokra, az autonómiatestület megválasztására vonatkozó előírásokra vonatkozó javaslatok. Ez utóbbiak közül a közvita során alig került be néhány javaslat – holott nagyon sok bírálat és alternatív módosító indítvány került megfogalmazásra –, illetve a kormánnyal folytatott tárgyalások során is csak olyan módosításokra került sor vagy olyan újabb rendelkezések kerültek be, ami meghagyta a tervezetnek a reprezentatív szervezeteket a nem parlamenti szervezetekkel szemben pozitívan diszkrimináló jellegét.
- Egy kellőképpen megszervezett közvita során előtérbe kerültek volna a jelzett kifogások, és ezekre a megfelelő választ meg kellett volna adni. Ez viszont az RMDSZ-nek egyrészt kényelmetlen lett volna, másrészt olyan törvénytervezetet eredményezhetett volna, amely már nem biztosít számára előjogokat. Ugyanakkor valószínűleg azt is eredményezte volna, hogy a tervezetet csak később, esetleg csak az őszi ülészakon lehetett volna a parlamentnek benyújtani. A választási ígéretekre történő hivatkozással az RMDSZ – arra hivatkozva, hogy erre most teremtődött meg a megfelelő politikai fel-

tétel – vállalja, hogy a szakmaiságról és demokratikus értékrendről lemondva, egy inkoherens, következtelen, elnagyolt, demokráciadeficitet eredményező és pluralizmusellenes tervezetet terjeszt a parlament elé.

- A kisebbségi törvénytervezet elfogadtatása nem új vállalása az RMDSZ-nek, ez már korábban is szerepelt egyrészt választási programjaiban, másrészt az SZDP-vel kötött együttműködési megállapodásokban. Nyilvánvaló azonban, hogy egy valódi tartalommal feltöltött jogszabály olyan kereteket feszegetett volna, amelyet a román politikum jelentős része még mindig fenntartással kezel. Itt üt vissza az RMDSZ által folytatott apró lépések politikája, amely bebizonyította, hogy csak a pillanatnyi kérdések kezelésére alkalmas, a hosszú távú építkezés feltételeinek megteremtésére nem, ugyanis a román politikai kereteket nem sikerült annyira tágítani, hogy egy valós kulturális autonómia törvény elfogadható legyen. Nem volt kellő politikai akarat az SZDP-ben, és nincsenek erre mutató jelek a jelenlegi kormánypártokban sem.¹²² Egy tartalommal feltöltött, döntési hatásköröket és az ezekkel együtt járó, megfelelő állami finanszírozást biztosító törvénytervezet elfogadására most sem lenne kellő politikai akarat. Ehhez szükséges volt a tervezet kiürítése, és a román politikai-jogi keretekhez való igazítása.
- Függetlenül attól, hogy a törvénytervezet elfogadására sor kerül vagy sem, a romániai magyar közéletben már régóta érő, a romániai magyarság önrendelkezésével kapcsolatos nyílt és nyilvános viták hosszú távon nem fojthatók el és nem kerülhetők meg. Miként nem kerülhetők meg a román politikummal lefolytatandó viták sem, amelyben a másik féllel sikerül elfogadtatni a létező alkotmányos és törvényes keretek tágításának szükségességét, és felvázolni annak lehetséges előnyeit a román állam számára. A romániai magyar közösség, valamint a többi nemzeti kisebbség oktatási, kulturális, nyelvi és vallási jogai akkor lesznek kiteljesíthetők, ha ezekre a vitákra sor kerül, és nem a reális problémákra látszatmegoldásokat kínáló tervezetek és látszatsikereket elkönnyvelő, a nyilvánosság kizárása mellett zajló alkupolitikázás révén.

¹ A tervezet szövegét lásd: *Magyar Kisebbség* 1997/1–2. (7–8); 292–302. o.

² A kisebbségi törvénytervezetekről és az autonómia-statútumokról lásd bővebben: Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Pro Minoritate* 1996/ősz (V. évf. 3. szám); 24–30. o.

³ A törvénytervezet szövegét lásd: *Magyar Kisebbség* 1997/1–2. (7–8); 314–329. o.

⁴ Varga Attila: A kisebbségi törvények helye és szerepe a nemzetiségi kérdés rendezésében. *Magyar Kisebbség* 1996/4 (6. szám.), 110–115. o.

⁵ Bakk Miklós: *Autonómia koncepciók Erdélyben – 1990-1996*, kézirat

⁶ A törvénytervezet szövegét lásd: *Magyar Kisebbség* 1997/1–2. (7–8); 330–343. o.

⁷ A törvénytervezet szövegét lásd: *Magyar Kisebbség* 1997/1–2. (7–8); 344–351. o.

⁸ A törvénytervezet szövegét lásd: *Magyar Kisebbség* 1997/1–2. (7–8); 352–360. o.

⁹ Ezt már az 1990. márc. 14-én elfogadott, Románia ún. protoalkotmányának számítói, a parlament megválasztását is szabályozó 1990/92-es rendelet lehetővé tette.

¹⁰ Elhangzott Bakk Miklós vitaindító előadásán a Politeia Politikatudományi Társaság által a kisebbségi törvénytervezetről 2005. április 12-én Kolozsváron szervezett vitán. A vitáról készült hangfelvétel megtalálható a Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményében.

¹¹ Uo.

¹² A Szövetségnek ez a helyzete egy esetben a kisebbségi kormány parlamenti támogatásában, két esetben pedig a kormánykoalícióban való részvételben nyilvánul meg.

¹³ Bakk Miklós: Az RMDSZ 2005-ös kisebbségi törvénye. (Kézirat)

¹⁴ Elhangzott Bakk Miklós vitaindító előadásán, Politeia, 2005. április 12-én Kolozsváron.

¹⁵ Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy nem csupán a választási törvény sokak által bírált előírásairól van szó, hanem az alkalmazási előírások kidolgozása körüli kérdésekről is.

¹⁶ 2004 első felében az RMDSZ erőteljesen bírálta mind az EMNT-t, mind az SZNT-t az autonómia kérdéskörének aktualizálása, illetve autonómiakonceptcióik Parlament elé terjesztési szándéka miatt. Markó Béla kijelentette: „Választási évben, választási kampány kezdetén, ez a kezdeményezés csakis egyetlen eredménnyel járhat: a szélsőséges román nacionalisták malmára hajtják a vizet, nekik gyűjtenek szavazatokat a helyhatósági és parlamenti választásokon, lehetőséget adva a magyarellenés retorika felerősödésére.” RMDSZ Tájékoztató, 2004. február 25.

¹⁷ Számos magyarázkodás jelent meg a sajtóban és különböző fórumokon az RMDSZ egyes politikusai részéről ezzel a kérdéssel kapcsolatosan, ezek azonban hol a felelősséget próbálták másra háritani, hol a dolgok jelentőségét próbálták csökkenteni, hol egyszerűen mellébeszéltek. Ami nyilvánvaló: az RMDSZ érdeke, hogy mind a parlamenti és helyhatósági választásokon, mind egy létrehozandó kulturális autonómia testületben ellehetetlenítse az ellenszervezetek indulását, vagy ha ezt nem teheti meg, akkor olyan előjogokat biztosítson saját maga számára, amelyek révén megőrizheti jelenlegi politikai monopóliumát a romániai magyar közösségen belül.

¹⁸ Lege cadru a autonomiei personale a comunităților naționale.

¹⁹ A törvénykezdeményezés a Kormány tervezeteként kerül parlamenti benyújtásra.

²⁰ A tanulmány a 2005. május 19-i kormányülésen elfogadott, az elemzés elkészítésének idején utolsó változatnak tekintett román nyelvű szöveg alapján készült. Meg kell jegyeznünk, hogy a tervezet első verziójának megjelenését követően, a szövegében bekövetkező változások nyilvánossá tételére az illetékesek nem fordítottak kellő figyelmet. Mind az RMDSZ, mind az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala honlapján hosszú ideig csak az első olvasatra közzétett magyar, illetve egy már módosított román nyelvű verzió volt olvasható. A jelenleg utolsó változatként kezelt, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának honlapjáról letölthető román, illetve az RMDSZ honlapon megtalálható magyar nyelvű szövegek között pedig több ponton eltérés tapasztalható, ezért az utóbbit csak az egyes kifejezések fordításánál tekintettük irányadónak.

²¹ Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002. 680. o.

²² *Románia Alkotmánya*. Önkormányzati Menedzsmentért Alapítvány, Kolozsvár, 2003; 41. o.

²³ uo.

²⁴ i. m.; 42. o.

²⁵ i. m.; 42. o.

²⁶ Lásd. Máté András Levente válaszáat Veress Lászlónak a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatos elemzésére. In: Máté András: *Izekre szedve II. Máté visszavág: Veress érvei nem ér-*

vek. *Transindex*, 2005. április 4. (<http://politika.transindex.ro/?cikk=3120>). Hasonlóképpen Veress Emőd, az RMDSZ ÜE alelnöke is úgy vélte a Politeia Politikatudományi Társaság által a kisebbségi törvénytervezetről 2005. április 12-én szervezett vitán, hogy a tervezet ezen rendelkezése nem ellenkezik az alkotmánnyal. Az ő érvelése szerint, amennyiben a nemzeti kisebbségeket a román nép részeseinek tekintjük – ami levezethető az Alkotmányból akkor az államalkotó tényezőként való meghatározás is levezethető a népszuverenitás gondolatából.

²⁷ Veress Emőd: Az alkotmánymódosítás fő irányai. In: *Románia Alkotmánya*. Önkormányzati Menedzsmentért Alapítvány, Kolozsvár, 2003; 22–39. o.

²⁸ i. m.; 33. o.

²⁹ Varga Attila: Alkotmánymódosítás Romániában. Egy kivételes törvényhozási folyamat jogelméleti és politikai háttere. In: *Románia Alkotmánya*. Önkormányzati Menedzsmentért Alapítvány, Kolozsvár, 2003; 5–21. o.

³⁰ i. m.; 19–20. o.

³¹ Veress László jogász szerint ezt a problémát érzékelt az RMDSZ is a törvénytervezet vitája során, ugyanis miközben tagadta a probléma létét, a törvény magyar nyelvű szövegváltozatában kiegészítette a 2. cikkelyt („A nemzeti kisebbségek a többségi román nemzettel együtt államalkotó tényezők.”) ekként: „mint a román nép egységének része.” In: Veress László: *Megjegyzések a kisebbségi törvénytervezet újabb változatához*. *Krónika*, Szempont, 2005. május 26–28, 15. o.

³² Mihai Constantinescu, Ioan Muraru és Antonie Iorgovan kommentárjai a Román Alkotmány módosításaival kapcsolatban. (Forrás: Constantinescu, Mihai – Muraru, Ioan – Iorgovan, Antonie: *Revizuirea Constituției Românei. Explicații și comentarii*. Editura Rosetti, București, 2003; 10. o.). Nem azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy egyetértünk a három román jogász érvelésével, csupán arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a kérdés nem annyira egyértelmű, amennyire ezt a törvénytervezet alkotói próbálják feltüntetni. Nem elfogadható magatartás, hogy amikor az RMDSZ érdekei úgy kívánják, akkor elismerik, hogy a Román Alkotmány jelenlegi keretei közé nem fér bele a kisebbségeknek államalkotó tényezőként való meghatározása, amikor meg úgy kívánják, akkor ettől el lehet tekinteni.

³³ Lásd az Alkotmány korábban már hivatkozott 6. szakaszát, továbbá Kovács Péter tanulmányának idevágó megállapításait Kovács Péter: Egyéni és kollektív kisebbségi jogok az alkotmányos fejlődésben – pozitivisták szempontból. In *Magyar Kisebbség*, 1996. 3. (5.) szám; 17–38. o.

³⁴ „Nemzeti kisebbség minden olyan román állampolgárokból álló közösség, amely a modern román állam megalakulása óta Románia területén él, a többségi lakosságnál kisebb létszámú, saját etnikai önazonossággal rendelkezik, amelyet kultúrája, nyelve vagy vallása fejez ki, és ezt meg akarja őrizni, kifejezésre akarja juttatni és fejleszteni akarja.”

³⁵ 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól. Forrás: <http://archiv.meh.hu/nekh.defhu.htm>

³⁶ Annak ellenére, hogy nincs egy nemzetközileg általánosan elfogadott kisebbségdefiníció, számos nemzetközi próbálkozás történt erre. Az egyik klasszikusnak számító definíció, a Francesco Capotorti ENSZ-raportőré, de más definíciók is (Felix Ermacora etnikai és nemzeti kisebbségekre vonatkozó definíciói; az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es ajánlásában megfogalmazott definíció; az Európai Parlament Jogi és Polgári Bizottságának népcsoport-definíciója a „Népcsoportok Charta”-jának nevezett dokumentumban) tartalmazzák az összetartozás-tudatra vonatkozó elemet. A fenti definícióikat lásd: Fábrián Gyula – Ötvös Patrícia: *Kisebbségi jog*, II. kötet. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2003; 11–13. o.

³⁷ Valójában ennek a szakasznak a korábbi verziója hordozta magán egyértelműen a magyar kisebbségi törvény jegyeit, a módosítás után több hasonló elem is kikerült belőle.

³⁸ Lásd a helyhatóságok megválasztásáról szóló 2004/67, valamint a Parlament két házának megválasztását szabályozó 2004/373-as számú törvények vonatkozó cikkeit.

³⁹ Amely például a roma közösség esetében meghatározó identitásbéli tényező.

⁴⁰ Célszerű lett volna annak a kodifikálása, hogy a cikk előírásinak megszegésével hozott, az illető kisebbség jogait érintő rendelkezés érvénytelennek minősül.

⁴¹ Felmerül a kérdés, hogy ennek minősülhet-e az ortodox egyház székelyföldi terjeszkedése?

⁴² Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002. 1492. o.

⁴³ A tervezet korábbi változata a „kötőerejű véleményezés” (aviz comform) kifejezést használta. A minisztériumközi egyeztetések nyomán ezt helyettesítették a „beleegyezés” (acord) fogalmával, mely Markó Attila államtitkár véleménye szerint erősebb jogi fogalom, tehát pozitív változtatásnak tudható be.

⁴⁴ Az EMNT-tervezet 15. illetve 16. szakasza szerint a kisebbségi önkormányzat a helyi, regionális illetve országos hatóságok határozataival szemben kifogásokat emelhetnek, amennyiben úgy gondolják, hogy azok sértik az általuk képviselt közösségek érdekeit vagy méltóságát. Az illetékes hatóságok a kifogásolt határozatokat kötelesek újratárgyalni. Arról az EMNT-tervezet sem rendelkezik, hogy mi történik akkor, ha a hatóságok változatlan formában fogadják el a határozatokat, viszont beemel egy olyan kontrollmechanizmust, amely e tervezetből hiányzik.

⁴⁵ Az EMNT-tervezet 14. szakasza felsorolja a kisebbségi önkormányzat anyagi forrásait, ezek között szerepel a helyi és az állami költségvetés. A 15. szakasz 1. bekezdése előírja, hogy a helyi tanács biztosítja a helyi kisebbségi önkormányzat és intézményeinek működéséhez szükséges alapokat, míg 16. szakasz 2. bekezdése azt írja elő, hogy a Kormány vagy a központi közigazgatás más hatóságai költségvetési támogatást biztosítanak a nemzeti közösségek önkormányzatainak. Tehát a tervezet az önkormányzatok működéséhez kötelező állami alapokat is kötelező módon hozzárendel. Más kérdés, hogy a tervezetnek ezekkel a rendelkezésekkel történő elfogadásra mekkora lett volna az esély. Azonban technikailag megoldható lenne, hogy az állam által a kisebbségi önkormányzatok hatáskörébe rendelt intézmények finanszírozására ne a jelenleg azokat működtető állami hatóságok, hanem az önkormányzat kapja az amúgy is erre a célra szánt pénzügyi forrásokat, a felhasználásról pedig ez utóbbiak döntenének. Ezáltal pedig a kisebbségek autonómiája pénzügyi szempontból is biztosítható lenne.

⁴⁶ A törvénytervezetnek az RMDSZ honlapján szereplő magyar fordítása használja az „egyetem előtti oktatás” megnevezést a magyar nyelvben elfogadott „közoktatás” megnevezés helyett.

⁴⁷ Ez a jelenlegi oktatási törvény 120. szakaszával ellentétes, amely előírja, hogy általános és középiskolában a román nyelv és irodalom tantárgyat a román nyelvű osztályok tantervei és tankönyvei alapján oktatják. A tervezet szerint (78. cikk), ez a rendelkezés is hatályon kívül kerül.

⁴⁸ Erre vonatkozóan a Szilágyi N. Sándor által megfogalmazott módosító javaslatokban találhatunk bővebb és megalapozottabb indoklást.

⁴⁹ Azonos észrevétel fogalmazható meg a 21. cikk 1. bekezdésében foglaltakkal kapcsolatosan is. Meg kell jegyeznünk, hogy a tervezet szövegében sok esetben következtlenül illetve differenciálatlanul használják a kisebbség képviselői, a kisebbség reprezentatív képviselői, a kisebbség szervezetei, a kisebbség reprezentatív szervezete megnevezéseket, ami félreértésre, nem kellően világos és egyértelmű értelmezésre adhat alapot. A 39. cikk (2) bekezdésében foglaltak alapján, az esetek többségében, e megnevezések a kisebbség jelen tervezet értelmében reprezentatívnek tekintett szervezetét takarják.

⁵⁰ A tervezet május 19-i változatát megelőző verzió viszont tartalmazta az itt hiányzó előírásokat.

⁵¹ Azonos észrevétel fogalmazható meg a 21. cikk 1-2. bekezdéseivel kapcsolatban.

⁵² Ez annál is érthetlenebb, hogy jelenleg is vannak államilag finanszírozott kisebbségi írott sajtótermékek, a magyar kisebbség esetében például *A Hét* című hetilap.

⁵³ Lásd még a Szilágyi N. Sándor által megfogalmazott módosító javaslatokban a 27. lábjegyzetet.

⁵⁴ Itt az 504/2002 számú audiovizuális törvényben előírt Kommunikációt Szabályozó Országos Hatóságra, illetve az Audiovizuális Tanácsra gondolhatunk. Az említett törvény 84. cikkének 4. bekezdésében a kisebbségeket illetően csupán arról rendelkezik, hogy amely helységekben ezek számaránya meghaladja a 20 százalékot, ott a műsorszóró egységek biztosítják az adott kisebbség nyelvén való, szabadon továbbítható műsorok programkínálatba foglalását.

⁵⁵ A tervezet korábbi változataiban az alfejezet a *Vallási felekezetek* címet viselte. Ez hangsúlyeltolódásként értelmezhető, a módosítást követően a súlypont a kisebbségi személyek vallásszabadságára tevődik át. A tervezet korábbi változata tartalmazott egy olyan rendelkezést, melynek értelmében „az állam biztosítja a vallási felekezetek finanszírozását az érvényben levő törvényes előírásoknak megfelelően.”

⁵⁶ A tervezet korábbi változata tartalmazott egy olyan rendelkezést, miszerint „az állam biztosítja a vallási felekezetek finanszírozását az érvényben levő törvényes előírásoknak megfelelően.”

⁵⁷ Köztudott, az ortodox egyház arányaiban nagyobb támogatást élvez, mint a kisebbségi egyházak.

⁵⁸ A közigazgatási törvény által meghatározott 20%-os küszöb alkalmazása mellett a romániai magyarság több mint 20%-a százaléka nem élhet az anyanyelv-használati joggal. Erre vonatkozóan lásd Szilágyi N. Sándor módosító javaslatának 33. lábjegyzetét.

⁵⁹ Pontosabban, a tervezet 62. cikke 5. bekezdése értelmében ezeknek a szervezeteknek a tagjai vehetnek részt a választásokon.

⁶⁰ Az EMNT-tervezet nem foglalkozik a helyhatósági és parlamenti választásokon való részvétel szabályozásával, ez a választási törvények feladata. A tervezet csak a kisebbségi önkormányzatok helyi és országos testületeinek a megválasztását szabályozza.

⁶¹ A tervezet első verziójában meghatározott feltételek megegyeztek a hivatkozott törvényekben meghatározott feltételekkel. A szöveg jelenlegi formája többrendbeli módosítás eredménye.

⁶² Lásd többek között a Velencei Bizottság 2004 decemberében közzétett *Opinion on the Law for the Election of Local Public Administration Authorities in Romania* c. jelentését, [http://www.venice.coe.int/docs/2004/cdl-ad\(2004\)040-E.ASP](http://www.venice.coe.int/docs/2004/cdl-ad(2004)040-E.ASP); az Európa Tanács keretei között működő Európai Helyi vagy Regionális Közhatalóságok Kongresszusának 2004. július 16-án megfogalmazott *Report on the observation of local and regional elections in Romania* című jelentését. http://www.coe.ro/congresul2_en.html; valamint az EBESZ által 2005. február 14-én közzétett *Romania. Parliamentary and Presidential Elections. 28 November and 12 December 2004* címet viselő jelentést. http://www.osce.org/documents/odihr/2005/02/4281_en.pdf.

⁶³ Mind Márton Árpád, mind Varga Attila azt nyilatkozták, hogy a tervezet szövegéből kikerült az a rész, amely különbséget tesz a parlamenti és nem parlamenti szervezetek között. In: Salamon Márton László, Szucher Ervin: Nem diszkriminál a tervezet? *Krónika*, 2005. április 25, 1. és 3. o. és Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatáról (2.). *Krónika, Szempont*, 2005. május 6–8.; 16. o. Meg kell jegyeznünk, hogy ezekkel az állításokkal nem értünk egyet, amit majd a későbbiekben bővebben kifejtünk.

⁶⁴ Az MPSZ Bihar megyei szervezete és Toró T. Tibor kifejti, hogy a párttörvény által előírt 25000 aláírás, az ország lakosságának alig több, mint 0,1%-át jelenti. Ehhez képest a kisebbségi törvénytervezet által támasztott feltételek a fenti arány 100-szorosának felelnek meg.

⁶⁵ Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatáról (2.). *Krónika, Szempont*, 2005. május 6–8.; 16. o.

⁶⁶ Varga Attila: Elfogadható kisebbségi törvénytervezet kell. – Gazda Árpád interjúja Varga Attilával *Krónika*, 2005. március 21., 1. és 3. o.

⁶⁷ A Velencei Bizottság a helyhatósági választási törvény ezt szabályzó szakaszával kapcsolatban megfogalmazta, hogy a helyi képviselő nem tehető függővé a parlamentben való képviseléstől. In: Rostás Szabolcs: Diszkriminatív román jogszabály. *Krónika*, 2004. december 8.; 1. és 2. o.

⁶⁸ Veress László: Megjegyzések a kisebbségi törvénytervezet újabb változatához. *Krónika, Szempont*, 2005. május 27., 15. o.

⁶⁹ A kérdés bővebb kifejtését lásd a vonatkozó cikk tárgyalásánál.

⁷⁰ Lásd Ügyészségi vizsgálaton az MPSZ-aláírások. In *Szabadság*, 2004. október 21. 4. o., valamint Gazda Árpád – Lukács János: Zaklatás vagy tagnyilvántartás? Az RMDSZ és a hatóságok vállvetve vesézték ki az MPSZ aláírási íveit. *Krónika*, 2004. október 26.; 3. o.

⁷¹ Erre a rendelkezésre vonatkozóan Veres Valér fogalmazott meg alternatív javaslatot, 5 országos minimálbérben határozva meg az alapító tőke összegét.

⁷² A 2004/67-es, a helyhatóságok megválasztását szabályozó törvény nem tartalmaz kedvezményes mandátumszerzési lehetőséget a kisebbségek számára a helyi képviselői testületekben.

⁷³ A kompetenciákkal kapcsolatosan megfogalmazható, hogy egyes jogszabályok gyakorlását feltételes, nem kötelező, másokat viszont állító módban, kötelező formában fogalmazza meg.

⁷⁴ Egy példa: mi történik abban az esetben, hogyha egy állami intézménybe két, ugyanazon kisebbséghez tartozó szervezet két különböző személyt szeretne delegálni. Ki dönt ebben az esetben, hogy melyik szervezet delegáltját részesítik előnyben? Nyilvánvaló, hogy nem lenne túl szerencsés ebben a kérdésben a döntést a román állam szerveire bízni, hiszen itt egy kisebbségen belüli problémáról van szó.

⁷⁵ Az 1996/27-es számú párttörvény (részben hatályon kívül helyezve, illetve módosítva a 2003/14-es számú törvény által) 33. cikke 1. bekezdésének a)-d) pontjai szabályozzák a pártok bevételi forrásait, melynek hatálya alá esik az RMDSZ is, mint parlamenti formáció.

⁷⁶ Nem vonatkozik a megszorítás más kisebbségek szervezeteire, ugyanis az azok által Parlamentbe juttatott képviselők az adott kisebbség képviselői, tehát nem minősülnek parlamenti alakulatoknak.

⁷⁷ A kisebbségek 1994 óta kapnak költségvetési támogatást Romániában. A magyarságnak szánt összeget az 1996/27-es párttörvény megjelenése előtt az RMDSZ kapta. 1997-től már az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet (EMKE) kellett megjelölnie a pénz kezelőjeként, mert különben elesett volna a politikai alakulatként kapott támogatástól. Ezt követően az RMDSZ a Kisebbségi Tanács soros ülésén az 1998. március 30-án bejegyzett *Communitas* Alapítványt nevesítette. Az alapítvány nyilvántartásba vételét a költségvetés végrehajtásáról rendelkező 2001/376-os kormányhatározat emelte jogerőre. Lásd Gazda Árpád: Tovább tart a titkolózás a magyar közösség támogatásait kezelő *Communitas* alapítványnál. *Krónika*, 2004. január 30., 1. o.

⁷⁸ A 2000. január 30-i 26. számú, az egyesületekre és az alapítványokra vonatkozó kormányrendelet. *Románia Hivatalos Közlönye*, 2000. I. 31/39. szám.

⁷⁹ Bár a 49. cikkben foglaltak, valamint az erre való tervezetbeli utalások véleményünk szerint több módon is értelmezhetőek, meglátásunk szerint csak ebben, vagy hasonló értelmezési keretben magyarázható a rendelkezés.

⁸⁰ Szeretnénk megjegyezni, hogy az RMDSZ honlapján május 15-én szereplő magyar változat szerint a szóban forgó kérdés eldöntése a Bukaresti Törvényszék hatáskörébe tartozott.

⁸¹ A Nemzeti Kisebbségek Tanácsának működését jelenleg az 2001/589-es számú, módosított kormányhatározat, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának működését pedig a 2005/111-es számú kormányhatározat szabályozza.

⁸² A cikkel kapcsolatban Toró T. Tibor módosító javaslatot fogalmazott meg, amelyben a kulturális autonómiát valamely kisebbség jogaként határozta meg, és nem képességeként.

⁸³ Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996; 184–185. o.

⁸⁴ Fábíán Gyula – Ötvös Patricia: i.m.; 170. o.

⁸⁵ Gál Kinga: A kisebbségek nemzetközi védelme: az 1990-es évek jogi és politikai kerete. *Pro Minoritate*, 2001/nyár; 133. o.

⁸⁶ Bíró Gáspár: *Az identitásválasztás szabadsága*. Osiris–Századvég Kiadó, Budapest, 1995; 62. o.

⁸⁷ Ennek a problematikus voltát a tervezet szövegének egyik kidolgozója, Varga Attila is elismerte, megfogalmazva, hogy ez a kérdés még továbbgondolást igényel. In: Varga Attila: Elfogadható Törvénytervezet kell. – Gazda Árpád interjúja Varga Attilával. *Krónika*, 2005. március 21; 1. és 3. o. Az interjú óta több módosításon is keresztülment, a kormány által is elfogadott tervezetben azonban a kérdés „továbbgondolására” nem került sor.

⁸⁸ Az EMNT-tervezet a 4. szakaszban részletesen felsorolja azokat a jogköröket, amelyekben a helyi kisebbségi önkormányzatok hivatottak dönteni, az 5. szakaszban pedig azokat a jogköröket, amelyekben az országos kisebbségi önkormányzatok. Ezek között olyan döntési jogkörök is szerepelnek, amelyek az államtól saját igazgatásba átvett intézmények működtetésével kapcsolatosak. Tehát, amellett, hogy a kisebbségi önkormányzatok az állami szervekkel közösen és együttműködésben részt vesznek a nemzeti kisebbségek számára fontos intézmények működtetésében, saját hatásköröket is élveznek a kisebbségi vonatkozású állami intézmények felett. Ez pedig lényegesen nagyobb autonómiát biztosít, mint a kisebbségi törvénytervezet által a magánjogi intézményekre kiterjesztett hatáskörök.

⁸⁹ Az EMNT-tervezet 5. szakaszának 4. bekezdése szerint az országos kisebbségi önkormányzat javaslatot tehet a kormánynak olyan jogszabályok elfogadására, amelyek a saját és a kormányzati szervek hatásköreinek összehangolása érdekében, az oktatás és kultúra területén, illetve minden olyan területen, amely érinti a közösség nemzeti identitását. 15. szakasz 2. bekezdésének a) pontja szerint pedig a helyi önkormányzat határozatjavaslatot tehet le a helyi tanácsnak, a 16. szakasz 1. bekezdésének a) pontja szerint pedig az országos önkormányzat törvénykezdeményezési javaslattal élhet a parlament előtt.

⁹⁰ A Tanácsok minőségét illetően, egy korábbi változatban szerepelt a közhatóság megnevezés is.

⁹¹ A félelem nem alaptalan, hiszen számos példa van arra, hogy más országokban ez az eset fennáll. A hozzánk legközelebbi példa Magyarország esete, ahol ennek a kérdésnek a szabályozatlansága számos problémát szült a kisebbségi önkormányzatok megválasztásánál.

⁹² Az EMNT-tervezet a választásokon való részvétel szabályozására létrehozza az illető nemzeti közösség helyi jegyzékeit és az ezekből összeálló országos jegyzéket (10. szakasz 1. bekezdés és 11. szakasz 1. bekezdés), amelyekbe a 18. életévüket betöltött személyek a valamely közösséghez való tartozás vállalásának és kifejezésének elidegeníthetetlen és kizárólagos joga alapján felvethetik magukat. Az országos kisebbségi önkormányzat megválasztásában joguk van részt venni azoknak a személyeknek, akik szerepelnek az illető közösség országos választási jegyzékében. A jegyzék a választások előtti 10 napig nyilvános. (12. szakasz 1. és 2. bekezdés) Ezzel a rendelkezéssel tehát létrejön egyfajta nemzeti kataszter. Itt is felmerülhetnek a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatosan felhozott problémák, miszerint nem zárható ki az, hogy más nemzetiségű személy is felvetesse magát a jegyzékbe, illetve az sincs szabályozva, hogy ezeket a jegyzékeket ki kezeli, tehát az adatvédelem kérdése itt sem tekinthető megoldottnak. A jegyzék összeállítása mindenképpen szervezettebb megoldást kínál, mint az egyszerű nyilatkozattétel.

⁹³ A 39. cikk szövege: „(1) A nemzeti kisebbségek szervezeteit létrehozhatják:

a) a 2000. évi 26. számú, az egyesületekről és alapítványokról szóló módosított és kiegészített Kormányrendeletnek megfelelően, amelyek a Kormányrendeletben foglalt jogokkal rendelkeznek;

b) a jelen törvény szerint a Román Alkotmány 62. cikkének (2) bekezdésében előírt kisebbségi szervezeteket, amelyek részt vesznek a parlamenti választásokon, az államelnök-választáson és a helyi választásokon.”

⁹⁴ Az alkotmány 3. szakaszának 1. bekezdése szerint: „Joguk van a megválasztáshoz azoknak a választójoggal rendelkező állampolgároknak, akik eleget tesznek a 16. szakasz 3. bekezdésében foglalt feltételeknek, ha nem tiltották el őket a politikai pártokba való egyesülettől a 40. szakasz 3. bekezdése szerint.” A hivatkozott 16. szakasz 3. bekezdése román állampolgárságot és az országon belüli állandó lakhelyet ír elő. A 40. szakasz 3. bekezdése pedig az Alkotmánybíróság bírúira, a Nép ügyvédjeire, a magisztrátusokra, a hadsereg aktív tagjaira, rendőrökre és a köztisztviselőknek organikus törvénnyel megállapított más kategóriáira vonatkozik.

⁹⁵ Az EMNT-tervezet a következő rendelkezést javasolja: a kisebbségi önkormányzati választásokon listát állíthatnak az illető kisebbség politikai és civil szervezetei, valamint részt vehetnek azok a független jelöltek is, akik élvezik az illető kisebbség választási jegyzékében szereplő 10 személy támogatását a helyi választások esetében illetve 100 személy támogatását az országos választások esetében. (10. szakasz 4. bekezdés illetve 11. szakasz 6. bekezdés)

⁹⁶ Ezzel a bekezdéssel kapcsolatban is létezett módosító javaslat (Veres Valér), amely szerint a belső választásokon részt vehetnek (választói és jelölti minőségben) az illető kisebbséghez tartozó, szavazati joggal rendelkező személyek.

⁹⁷ Az EMNT-tervezet értelmében a választási körzetek megegyeznek a helyi illetve a parlamenti választások esetében meghatározott körzetekkel. (10. szakasz 8. bekezdés és 11. szakasz 9. bekezdés)

⁹⁸ Az EMNT-tervezet értelmében mind a helyi, mind az országos kisebbségi önkormányzati választások az általános választások választási bizottságainak felügyelte mellett bonyolítandók le, ezek a bizottságok azonban kiegészülnek a választásokon részt vevő politikai és civil szervezetek képviselőivel. (10. szakasz 8. bekezdés és 11. szakasz 9. bekezdés). A szabályozás első felével kapcsolatban itt is felmerül a kisebbségi törvénytervezet hasonló rendelkezésével szembeni kifogásunk – lásd a jelen lábjegyzetet követő mondatot a szövegben –, azonban a választásokon induló szervezetek képviselőinek a bizottságokban való részvétele ahhoz képest mindenképpen egy szükséges és pozitív kiegészítés.

⁹⁹ Erre vonatkozóan Toró T. Tibor fogalmazott meg módosító javaslatot, amely szerint a választások kiírását bármely, jelen törvény értelmében megalakult kisebbségi szervezet kezdeményezheti. Hasonló rendelkezés szerepel az EMNT-tervezetben is, amely 2. szakaszának 3. bekezdése szerint: a helyi és országos kisebbségi önkormányzat megválasztásnak szándékát az illető nemzeti kisebbség valamely érdekvédelmi szervezete fogalmazhatja meg. Tehát nem ruház fel előjogokkal egyetlen szervezetet sem.

¹⁰⁰ Az EMNT-tervezet két külön szakaszt szentel ennek a kérdésnek: a 15. szakasz a helyi kisebbségi önkormányzat és a helyi tanács közötti viszonyt, a 16. szakasz pedig az országos kisebbségi önkormányzat és az állami szervek közötti viszonyt szabályozza.

¹⁰¹ Például egy székelyföldi magyar településen a jelenleg érvényben levő törvények szerint a helyi kulturális vagy oktatási intézmény igazgatóját a település önkormányzata nevezi ki. A kisebbségi törvény viszont ezt a hatáskört a kulturális autonómia szerveinek is a hatáskörébe utalja. Könnyen elképzelhető az a helyzet, hogy valamely párt többségével megalakult helyi tanács és egy más szervezet többségből álló kulturális autonómia bizottság között személyi kérdésekben konfliktus alakul ki. Ezek kezelésére a törvény nem ír elő semmiféle rendelkezést – ugyanis ez nem számít jogvitának, tehát nem esik a törvény 64. cikkének hatáskörébe –, másrészt pedig egy ilyen helyzet kialakulása a helyi közösségnek vagy a szóban forgó intézménynek

sokkal inkább árt mint használ. A helyzet súlyos abban az esetben is, hogyha jogvitáról van szó, és akkor azt a 64. cikk szerint közigazgatási bíraskodás útján kell rendezni, hiszen ez ismét olyan helyzetet teremthet, amikor egy kisebbség belső ügyének számító kérdésben a román állam dönt, miközben a hatásköröknek megfelelő és világos meghatározása esetén ezek a konfliktusok elkerülhetők lennének.

¹⁰² Az EMNT-tervezet 13. szakaszában részletesen szabályozza a kisebbségi önkormányzatok vagyonát, 14. szakaszában pedig felsorolja, hogy milyen pénzügyi forrásokból fedezik az önkormányzatok működését.

¹⁰³ Az EMNT-tervezet 17. szakasza szerint az állami költségvetésből kapott alapok kezelését és felhasználását az Állami Számvevőszék ellenőrzi.

¹⁰⁴ Ennek a helyzetnek a diszkriminatív voltát a tervezet egy másik bekezdésével kapcsolatban Varga /Attila is elismerte: „... az a bekezdés, amely valóban diszkriminációként értelmezhető, és amely különbséget tett a parlamenti képvisellel rendelkező és nem rendelkező szervezetek között, mivel csak ez utóbbiakat kötelezte bejegyzésre.” Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatáról (2.). *Krónika, Szempont*, 2005. május 6–8.; 16. o

¹⁰⁵ A tervezet húsz ilyen kisebbséget sorol fel: albánok, örmények, bolgárok, csehek, horvátok, görögök, zsidók, németek, olaszok, macedónok, magyarok, lengyelek, orosz-lipovánok, romák, rutének, szerbek, szlovákok, tatárok, törökök, ukránok.

¹⁰⁶ Különös tekintettel a 27. cikkben, valamint a 48. cikk a) pontjában foglalt előírásokra.

¹⁰⁷ Erre vonatkozóan az EMNT-tervezet a 21. szakasz 1. bekezdésében felsorolja azokat a törvényeket, amelyeket a tervezet életbe lépésétől számított 60 napon belül módosítani kell: 2001/215-ös helyi közigazgatási törvény, a helyhatósági választások törvénye, a bíróságok és az Alkotmánybíróság működésére vonatkozó törvények. Emellett előírja, hogy ki kell dolgozni a Nemzeti Közösségek Önkormányzati Felügyelőségének létrehozására vonatkozót törvénytervezetet. Ez a Felügyelőség látná el a törvényességi felügyeletet a kisebbségi önkormányzatok működésével kapcsolatban, és ez utóbbiak által kibocsátott határozatokkal és rendeletekkel kapcsolatosan fogalmazhat meg kifogásokat. Ezek orvoslásának elmulasztása esetén a szóban forgó jogszabályokat közigazgatási bíraskodás útján megtámadhatja. A Felügyelőséget a Kormány hozza létre. (18. szakasz 1. és 2. bekezdés)

¹⁰⁸ A reprezentatív szervezet kiváltságos helyzetét biztosító rendelkezéseket Varga Attila is demokráciadeficitként értelmezi egy interjúban. De kifejti, hogy ezekhez a kritériumokhoz nem az RMDSZ ragaszkodott, hanem a többi nemzeti kisebbség, akik számára az volt a legfontosabb, hogy a szervezetük képviselje valamilyen formában az illető kisebbséget. „... és szükségünk van a támogatásukra. Fontos, hogy ők is sajátjuknak érezzék a tervezetet.” In: Varga Attila: Elfogadható törvénytervezet kell. – Gazda Árpád interjúja Varga Attilával. *Krónika*, 2005. március 21.; 1. és 3. o. Varga Attilának ez a kijelentése tehát azt feltételezi, hogy az RMDSZ akár a demokratikus értékrenddel is képes szembehelyezkedni, csakhogy megszerezze a többi kisebbség támogatását a tervezetet illetően. Ez egy, magát az ország európai uniós csatlakozása mellett elkötelezettnek tekintő szervezet részéről több, mint kifogásolható magatartás.

¹⁰⁹ Ezzel kapcsolatosan nem az jelenti az elsődleges kifogást, hogy egyetlen szervezet hatáskörébe utalja a tervezet, hanem, hogy nem világos és egyértelmű szabályok alapján teszi.

¹¹⁰ Varga Attila azzal magyarázta, hogy a KAOT első mandátumát biztosító választást egy adott közösségen belül az a szervezet szervezi meg, amely parlamenti képvisellel rendelkezik, hogy ez a szervezet bármely szervezetnél nagyobb legitimitással rendelkezik, azáltal, hogy élvezzi a közösség tagjai túlnyomó többségének egyértelmű, országos választásokon kifejezett bizalmát. In: Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatáról (2.). *Krónika, Szempont*, 2005. május 6–8.; 16.

o. A romániai magyarság esetében, amely a 2002-es népszámlálási adatok szerint 1 434 377 számlált a következőképpen jelentkezett: az RMDSZ a 2004-es parlamenti választásokon a képviselőházi listára 628 125, a szenátusi listára 637 109 szavazatot kapott, ami a romániai magyarságnak a 43,79 illetve 44,41%-át jelenti. Becslések szerint a szavazati joggal rendelkező romániai magyarok száma 1 115 000 körüli. Ehhez viszonyítva az RMDSZ által megszerzett szavazatok, a fenti arányok: 56,33% illetve 57,14%. Ehhez a szavazatszámhoz nyilván az is hozzájárulhatott, hogy az RMDSZ mint egyetlen magyar szervezet indult a választásokon, nem volt ellenfele. A fenti arányt tehát a romániai magyarság túlnyomó többségének tekinteni enyhe túlzás. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy mi történik a romániai magyar felnőtt lakosság maradék közel 45 százalékának a véleményével, aki nem az RMDSZ-re adta le a szavazatát, vagy nem ment el szavazni? Itt csupán csak érzékeltetni szeretnénk, hogy a Varga Attila által kifejtett indoklás nem teljesen állja meg a helyét.

¹¹¹ Varga Attila az autonómia hatásköreinek gyakorlását a következőképpen értelmezi: szerinte ez két módon történhet, egy szűkebb módon, amikor a reprezentatív szervezet gyakorol bizonyos hatásköröket, de az autonómia jogalánya az adott nemzeti közösség. Létezik viszont egy teljesebb mód is, amikor a **nemzeti közösség** (kiemelés tőlünk – a szerzők) úgy dönt, hogy létrehozza a Kulturális Autonómia Országos Tanácsát. In: Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatáról (2.). *Krónika, Szempont*, 2005. május 6–8.; 16. o. Ez igen érdekes megközelítés, hiszen eszerint az RMDSZ jogász képviselője értelmezésében valamely nemzeti közösség megegyezik az illető nemzeti kisebbség reprezentatív szervezetével. Ugyanis a tervezet szövegében szó sincs arról, hogy a KAOT létrehozását a nemzeti közösség kezdeményezné, ezt a tervezet egyértelműen és kizárólag csak a reprezentatív szervezet hatáskörébe utalja.

¹¹² A kulturális autonómiáról szóló részben a finanszírozási kérdés még homályosabb, ugyanis a hatáskörök között szereplő pénzkezelési jog (58. cikk f. alpont) gyakorlása esetében nem egyértelműen meghatározott, hogy ezek a pénzösszegek milyen költségvetés alapján, mely intézményen keresztül kerülnek a Kulturális Autonómia Országos Tanácsának adminisztrálásába.

¹¹³ Bár az RMDSZ, amennyiben nem akar elesni a parlamenti formációként neki járó szubvenciótól, a párttörvény értelmében eddig és ezután sem kezelheti a romániai magyar közösségnek juttatott pénzalapokat, ez nem zárta ki esetében sem a szervezeti finanszírozás és a Communitas Alapítvány által kezelt közösségi finanszírozás részleges összefolyását. Lásd bővebben Gazda Árpádnak a Krónikában megjelent, a kérdést tárgyaló írásait. *Krónika*, 2004. január 30., 1.o.; február 13., 1.o.; február 18., 1.o.; március 2., 1. és 5.o.; április 5., 1.o.; április 6., 1.o.; április 7. 5.o., április 19., 1.o.; április 30., 1.o., 2005 április 12, 1.o., április 13.1.o.

¹¹⁴ Az NKT-nak, mely továbbra is a pénzosztás egyik központi fóruma marad, ugyanazon reprezentatív szervezet a tagja adott kisebbség részéről, mint amelyik a 73. cikk értelmében a kulturális autonómia gyakorlását ellátni hivatott.

¹¹⁵ Veress Emődnek a Politeia Politikatudományi Társaság által a kisebbségi törvénytervezetről 2005. április 12-én szervezett vitán elhangzott kijelentése.

¹¹⁶ Gabriel Andreescu, a Helsinki Bizottság emberjogi szakértője az EMNT és a Pro Minoritate Alapítvány által 2005. május 21-én Nagyváradon szervezett autonómiakonferencia keretében kifejtette, hogy a törvénytervezet előírásai összeegyeztethetetlenek a demokrácia alapelveivel, mivel az etnobiznisz elemeit hordozzák. In: Balogh Levente: Polgárok vagy alattvalók? Autonómiakonferenciát rendezett az EMNT Nagyváradon. *Krónika*, 2005. május 23.; 1. és 3. o.

¹¹⁷ A törvénytervezettel összefüggésben felmerülő etnobiznisz problematikájáról bővebben lásd Gabriel Andreescu írását. Gabriel Andreescu: Nem az autonómia, hanem az etnobiznisz a probléma. *Krónika, Szempont*, 2005. május 13.

¹¹⁸ Itt elsősorban az államalkotó tényező, kollektív jogok kérdése, az anyanyelvhasználat és anyanyelvű oktatás kérdése jön szóba.

¹¹⁹ Mindezt annak ellenére, hogy Markó Béla szövetségi elnök a 2005. április 23-án Marosvásárhelyen tartott médiatalálkozón a következőket jelentette ki: „Az igazi vita arról folyik, hogy a kisebbségi szervezetek által létrehozandó intézmények a jövőben döntési jogokat is kapjanak-e az őket érintő kérdésekben. A kormányban mindenki elfogadja azt, hogy kellene a kisebbségi testületek, amelyeknek konzultációs joguk legyen, de amikor arról van szó, hogy ezen intézményeknek döntési joguk kell hogy legyen, akkor már komoly vitáink vannak. A törvény lényege pedig éppen ez a döntési jog.” In: Jelenlét a törvényhozásban és a kormányzatban – médiatalálkozó Marosvásárhelyen. In: www.rmdsz.ro; Hírek, 2005. április 24.

¹²⁰ Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatairól (1.). *Krónika, Szempont*, 2005. április 29.– május 1.; 16. o.

¹²¹ Ez EMNT-tervezet és az RMDSZ kisebbségi törvénytervezet párhuzamos összehasonlításából kiderül, hogy az előbbi a kisebbségi közösségek számára jóval előnyösebb és átláthatóbb formában szabályozza a kulturális autonómia kérdéskörét. Valódi tartalommal feltöltött hatásköröket és sokkal világosabb, demokratikusabb kritériumokat határoz meg, nem követve az RMDSZ-tervezetre jellemző néhol homályos, következtelen és pontatlan, privilégiumokat teremtő gyakorlatot. Mindazontúl az EMNT-tervezet parlamenti elfogadására nyilvánvalóan jóval kisebb esély volna, hiszen számos esetben nehéz lenne a román politikummal elfogadtatni, hogy az autonómia döntéshozatali és pénzügyi önállóságot, valamint vétőjogot is feltételez, nem csupán konzultációs és együttműködési hatásköröket. Viszont a kulturális autonómia fogalmának valódi tartalommal történő feltöltéséről csak akkor beszélhetünk, ha az előbbi feltételeket biztosítja, amennyiben javarészt csak az utóbbiakra terjed ki, lényegesen kiüríti magát a fogalmat.

¹²² Az RMDSZ meghirdetett ugyan egy ötnapos közvitát a tervezetre vonatkozó módosító javaslatok benyújtására vonatkozóan, ez azonban több szempontból is kifogásolható volt. Egyrészt egy ilyen horderejű kérdésről nem lehet öt nap alatt közvitát folytatni, másrészt pedig egy közvitának nem drótpostán történő levelezésből kell állnia, hanem a különböző véleményeknek a nyilvánosságban történő ütköztetéséből. A közvita elmaradására vonatkozó kritikákat a romániai magyar civil szervezetek és az egyházak is megfogalmazták. In: Lázár Lehel: Bodó Barna: sok a hibája a kisebbségi törvénynek. Az RMDSZ eljárása ellen lép fel a civil szféra. *Krónika*, 2005. május 23.; 3. o. Ugyanakkor egyes RMDSZ politikusok is hiányolták, hogy nem volt lehetőség érdemi vitát folytatni a szövegről. In: Gazda Árpád: Hiányolt demokrácia. Pengeváltások az SZKT és a SZET marosvásárhelyi együttes ülésén. *Krónika*, 2005. április 4.; 5. o.

¹²³ Erre vonatkozóan egyes RMDSZ-politikusok is elismerik, hogy a kisebbségi törvénytervezet reálpolitikai háttere nem az, hogy „a román politikai közgondolkodásban paradigmaváltás történt volna a nemzeti kisebbségekre vonatkozóan, hanem sokkal inkább egy olyan külső kényszerítő erő hatására hajlandó bizonyos szabályozásokat elfogadni, amelyek révén biztosított lehet Románia EU-s tagsága.” In: Varga Attila: Az RMDSZ-tervezet bírálatairól (2.). *Krónika, Szempont*, 2005. május 6–8.; 16. o.

Veress Emőd

A közigazgatás reformja Romániában (2003-2004)

A közigazgatás átalakítása a 2003-2004-es időszakban folytatódott. Ki kell jelenteni már kezdetben: nem létezett egységes reformkoncepció, amely a közigazgatási reformoknak akár rövid, de közép vagy hosszú távú alapot szolgáltatott volna. Éppen ezért számos reformintézkedés esetleges, ellentmondásos. A közigazgatási reformintézkedések teljes áttekintésére jelen tanulmány keretei között nem vállalkozom, inkább néhány releváns kérdést tárgyalok. A tanulmány struktúrája a végrehajtó hatalom alrendszerét követi: államfő (1), kormány és a kormánynak alárendelt közigazgatás (2), autonóm jellegű közigazgatás (3), helyi közigazgatás (4). Bár Romániában nem képez közigazgatási alrendszert,¹ de a regionális fejlesztési rendszer reformját is tárgyalom (5).

A közigazgatás reformja a végrehajtó hatalom működésének reformját jelenti, és az állampolgárok szempontjából alapvető jelentőségű. Az reform elvei Romániában is világosak, alkalmazásuk azonban rendkívül nehézkes.

1. Az államfői tisztséghez kapcsolódó reformok

Románia Elnökének mandátuma a 2003-as alkotmánymódosítás óta 5 év, és azt az eskütétel időpontjától kezdve gyakorolja. 1991-ben az alaptörvény 4 éves mandátumot írt elő, ezt növelték meg 5 évre. A mandátum időtartama jelenleg azonos a francia államfő mandátumának időtartamával, de ott a 7 éves elnöki mandátumot csökkentették 5 évre 2000-ben.

Mivel a kormányzati többség (parlament és a neki felelős kormány) mandátuma 4 éves, a következő esetek fognak felmerülni:

a) az államfő és a kormányzati többség azonos politikai csoportból származik. „Ha egy politikai vezető feltétlen autoritással bír a táborában, akkor államfőként bármilyen alkotmánymódosítás nélkül is gyakorolhatja a saját pártjából kikerülő miniszterelnök és a parlamenti többség hatalmának jó részét.”² Ebben az esetben nem számít, hogy formálisan nem párttag (alkotmá-

nyos tilalom), ha közvetlen kapcsolatait és befolyását megőrzi a saját politikai tábora felett.

b) az államfő és a kormányzati többség nem származik azonos politikai csoportból, így az államfő befolyása sokkal kisebb lesz, feladatköre kizárólag az alkotmány által formálisan biztosított keretek között fog mozogni, viszont a politikai konfliktusok esélye megnő. Mivel Románia államfője végrehajtó feladatokat gyakorol, sokszor a kormánnyal vagy a miniszterelnökkel egyetértésben, a politikai viták, alkotmányjogi problémák megjelenése elkerülhetetlen, és a gyakorlat lesz ebből a szempontból meghatározó.

A (francia) félelnöki rendszer alapvető jellegzetességét nem abban látták, hogy az egyesíti a prezidenciális és a parlamentáris rendszerek jellegzetességeit, hanem hogy az elnöki fázisok és parlamentáris fázisok váltakoznak.³ Ezért a rendszer prezidenciális jellegű, ha a kormányzati többség és az államfő azonos politikai csoporthoz és ideológiához kötődik, és parlamentáris jellegű, ha elválnak egymástól. Ezt a megközelítést komoly kritika is illette: a „csatolt” kormánnyal rendelkező köztársasági elnök nem hasonlítható a prezidenciális kormányzati rendszer egyedül kormányzó elnökéhez, ez az államfő „felminősítése”.⁴ A parlamentáris rendszer államfőjéhez sem hasonlítható, ugyanis ez „leminősítés”, mert a félelnöki rendszer kisebbségbe kerülő államfője közvetlen legitimációjának és kiterjedtebb hatásköreinek köszönhetően nem válik pusztán ceremonialis államfővé.⁵ Sartori szerint a félelnöki kormányzati rendszer nem a két másik rendszerforma váltakozása, hanem önálló, egyedi sajátosságokkal rendelkező kormányzati forma. A változások, a félelnöki rendszer ciklikussága természetesen nem tagadható, azonban ez a félelnöki rendszer sajátos jellemzője, és nem a két másik kormányzati rendszer váltakozását jelenti. A szemiprezidenciális kormányzati rendszer a parlamentáris demokrácia egyik típusa. Sartori véleménye mindenképpen helytálló, amikor a ciklikusságot nem a prezidencializmus és parlamentarizmus váltakozásának tartja. Ez a ciklikusság a félelnöki kormányzati rendszer tulajdonsága, amely alkotmányszociológiai vizsgálatok tárgyát képezheti.

Romániában az 1990-1992, 1992-1996, 1996-2000 és 2000-2004-es kormányzati ciklusokban az államfő és a kormányzati többség politikai színezete azonos volt. Elméletileg a választási rendszer ennek az ellenkezőjét is produkálhatta volna,⁶ de ez nem fordult elő. A választópolgárok opciója minden esetben a végrehajtó hatalom intézményeit ugyanazon politikai csoportnak juttatta. A mandátumok időtartamának 2003-as eltolása végett azonban a politikai társbérlet tényleges valósággá fog válni. Azok a feladatkörök, amelyek gyakorlása potenciális konfliktusforrás, könnyen azonosíthatók. A francia előképnél maradva, az ottani kohabitációk, ha nem is konfliktusmentesen, de viszonylag könnyen, mély alkotmányos válságok nélkül lezajlottak.

A 2004-es államfő- és a parlamenti választásokra még egyszerre került sor. Ezután húszévenként lesznek újra egyszerre megtartott parlamenti választások és államfőválasztás, persze, ha az alkotmányos rendszert nem változtatják meg.

2004-ben az államfői hatalmat a kormánykoalíció kialakítása során diszkrécionálisan gyakorolták (az államfő kijelentette, hogy csak az őt az államfői tisztségbe juttató szövetségből származó miniszterelnök-jelöltet hajlandó kormányalakítással megbízni, és a volt kormánypárt körül formálódott koalíció bomoljon fel, ellenkező esetben előrehozott választások lesznek).⁷

2. A kormány és a kormánynak alárendelt közigazgatási hatóságok

A romániai központi közigazgatásnak ennél a pontnál tárgyalt alrendszerét az intézményi instabilitás jellemzi. Ennek forrása a kormány megalakítási és átalakítási eljárásának szabályozása.

A kormányalakítási eljárás úgy kezdődik, hogy az elnök megnevez egy jelöltet a miniszterelnöki tisztségre, miután tanácskozott a parlamentben abszolút többséggel rendelkező párttal, vagy abban az esetben, ha nincs ilyen párt, akkor a parlamentben képviselt pártokkal. A romániai arányos választási rendszer következménye a többpárti képviselet, és a koalíciós (1992-1996, 1996-2000 között, 2004-től) vagy a kisebbségi kormányzás (2000-2004).

A miniszterelnöki tisztségre jelölt személynek a felkéréstől számított 10 napon belül a kormány programját és tagjait illetően kérnie kell a parlament bizalmi szavazatát. A kormány programját és összetételét a parlament két háza együttes ülésen vitatja meg. A parlament abszolút többségi szavazatával nyújt bizalmat a kormánynak, határozat formájában. A miniszterelnöknek, a minisztereknek és a többi kormánytagnak Románia elnöke előtt egyénileg le kell tenniük az alkotmány szerinti esküt, és az elnök, a parlament bizalmi szavazata alapján kinevezi a kormányt. Az elnöki kinevezés formális, a dekrétummal elismeri a parlamenti szavazatot. A kormány egészében és minden egyes tagja külön-külön az eskütétel időpontjával kezdve gyakorolja mandátumát.

A kormány-alakítási eljárásnak Romániában vannak problematikus elemei. A legelső kérdés a parlament befolyása a kormány szerkezetére. Mivel a romániai szabályozás szerint (vagy a pontos szabályozás hiányának következtében) a kormány szerkezetét a parlament a bizalmi szavazás során hagyja jóvá, ezért a kormány felépítése kormányonként, legkevesebb négyévenként változik. Legkevesebb négyévenként, mert kormányzati ciklus alatt is sor kerülhet kormányátalakításra, esetleg szerkezeti változásokkal.

A szerkezeti kérdések ilyen eldöntésének megvannak az előnyei és hátrányai: egyrészt lehetséges, hogy a társadalmi szükségletekre reagálva építsék fel a

kormányt, nehézkes eljárás nélkül (pl. alkotmánymódosítás, ha az alkotmány határozná meg a minisztériumokat), másrészt lehetőséget ad túlméretezett, bürokratizált kormányzati gépezet kialakítására, a politikai klientúra funkciókkal való kielégítésére. Ez nyilvánvaló, amikor hasonló típusú hatásköröket megosztanak több minisztérium között.

Csakhogy a parlamenti kontroll a kormány struktúrája felett így nem hatékony, hiszen a bizalmi szavazás, mint alkotmányjogi intézmény, nem alkalmas a kormány szerkezetének meghatározására. A kormánytagokról, a miniszterek személyéről szóló döntéshez rendelni az utólag – kormányhatározat alapján – létrehozandó minisztériumot alkotmányjogi és közigazgatási jogi szempontból is hibás. Innen ered a központi közigazgatás szerkezeti instabilitása.⁸

Megoldást az jelentene, hogy a valódi parlamenti kontroll érdekében törvény (például a kormány szervezetéről és működéséről szóló törvény) határozná meg a kormány struktúráját.⁹ Ennek nincs alkotmányos akadálya. A törvényi szintű felsorolás egyszerre tud rugalmasságot és stabilitást biztosítani, és ugyanakkor kiteljesíti a parlamenti kontrollt, valós tartalmat ad neki. Romániában az 1996-2000-es kormányzati ciklusban három kormány volt, mindahány eltérő minisztériumi szerkezettel. Hasonló módon változott a 2000-es választásokat követő két Năstase-kormány szerkezete. A négyéves, ciklikus kormányváltások szintén a központi minisztériumi szakigazgatás gyökeres átalakításával járnak együtt, és ez továbbgyűrűzik a területi-közigazgatási egységekbe is (a minisztériumok területi szinten működő szakigazgatásán keresztül). Ez károsan befolyásolja a minisztériumi alárendeltségben működő szakigazgatás tevékenységét. Ugyanakkor létezik a hatáskörök között átfedés, vagy azonos típusú hatáskörök felosztása több minisztérium között. Korábban minisztériumként működő intézményeket, nem minisztériumi típusú szakigazgatási szervként közvetlenül a kormány vagy éppen valamely minisztérium alárendeltségébe sorolhatnak.

A minisztériumok elnevezését, számát az alkotmányban rögzíteni ellenben nem kívánatos, mert ez nem veszi figyelembe a rugalmasság igényét. A minisztériumi rendszer átalakítása ilyen esetben alkotmánymódosítást tenne szükségessé. Romániában létezett erre kísérlet, az 1952-es (államszocialista) alkotmány tartalmazott ilyen felsorolást.¹⁰ Az 1952-es alkotmány 1965-ig volt hatályban. A felsorolást tartalmazó cikkelyt már 1953-ban módosítani kellett, és több új módosítás után 1957-ben hatályon kívül helyezték. A minisztériumok alkotmányos szintű felsorolása nem bizonyult járható útnak. Pedig az egypártrendszer kiiktatta a bonyolult koalíciós egyeztetéseket, amelyek sokszor meghatározzák a minisztériumi struktúrát (melyik párt milyen minisztériumot kap meg, illeme miképpen kompenzálják az óhajtott, de nem megszerzett minisztériumért az adott politikai pártot), és az államszervezetet nagyobb stabilitás jellemezte, mint a rendszerváltozás után.

A jelenlegi helyzet alkotmányossági aggályokat is felvethet, hiszen az alap-törvény 73. cikkének (2) bekezdése e) pontja szerint a kormány szerkezete sarkalatos törvény tárgyát képezi. A parlament a kormánytagok listáját, és ezzel indirekt módon a minisztériumokat határozattal hagyja jóvá. A kormány szervezetről és működéséről szóló, 2001. évi 90. törvény csak a honvédelmi és a belügyminisztérium szabályozására kér törvényt. A többi minisztérium megalakítását, szerkezetét, működését, kormányhatározatok rendezik. Kérdéses, hogy az alkotmányozónak nem állt-e szándékában, amikor a kormány szerkezetét organikus törvényi szintű tárgykörként nevesítette, hogy ebbe a minisztériumok felsorolását is belefoglalja. A kormány szerkezete a minisztériumi rendszerre közvetlen módon épül rá, a két kérdést nem lehet elválasztani, ezért a jelenlegi romániai szabályozás alkotmányossága megkérdőjelezhető. Következésképpen, Romániában a kormány és a központi közigazgatás szervezeti stabilizálásának hatékony eszköze lehet a minisztériumok törvényi szintű felsorolása. Így reálissá válhat a parlamenti kontroll, mert a jogrendbe olyan mechanizmus kerül beépítésre, amely meggátolja a kormányt, hogy közigazgatási instabilitást idézzon elő. Alakuljon meg a kormány az adott formák szerint, és ha valós reformszükséglet van, jobban megfontolva, törvénymódosítással vigyék véghez a központi közigazgatás átalakítását.

2003. júniusában a kormány struktúráját átszervezték, összevonva a korábban külön intézményként létező belügyminisztériumot és közigazgatási minisztériumot, igaz, hogy fenntartva az irányítás kettősségét (a miniszter mellett még egy miniszteri rangú személy, úgynevezett delegált miniszter koordinálja a közigazgatáshoz kapcsolódó feladatokat).

A 2003-as alkotmány szerint, ha a kormányátalakítás nyomán megváltozik a kormány szerkezete vagy politikai összetétele, Románia elnöke a kinevezési hatáskörét csak a parlament által a miniszterelnök kérésére adott jóváhagyás alapján gyakorolhatja. Vagyis az alkotmány kötelezővé teszi a bizalmi viszony megújítását, a parlament beleegyezését a kormány szervezetének (minisztérium megszüntetése vagy létrehozása, összevonása vagy szétválasztása) és politikai összetételének (például a kormányzáshoz csatlakozik vagy kilép egy koalíciós partner) változásához. Ez a kormány legitimitását erősítő, pozitív változás.

A 2004-es hatalomváltás a központi közigazgatás új átszervezését vonta maga után. Az átszervezés mellett egyes személyi döntések indoklása megkérdőjelezhető. Például furcsa volt Monica Macovei igazságügyi miniszteri kinevezésének indoklása: a „civil” szférából kiemelt új miniszterrel az intézmény és az igazságszolgáltatási reform „politikai semlegességét” szeretnék biztosítani. Az igazságügyi minisztérium politikai intézmény, az igazságügyi reform szakpolitika, ezért a politikai semlegességet célként kitűzni értelmetlen, bárki töltené be a tisztséget, az politikai tevékenységet fog folytatni.

A kormányhoz kapcsolódik a sürgősségi kormányrendeletek furcsa romániai gyakorlatának a kérdése is. A sürgősségi kormányrendeletek (SKR) útján történő törvényalkotás (és így a parlament részleges hatásköri elvonása) csökkent a vizsgált időszakban:

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SKR	219	300	195	209	127	144
Törvény	210	233	796	683	609	602

Vizsont rendellenesen megnőtt a törvények száma, az európai átlaghoz – akár a többi csatlakozás folyamatában levő államhoz – képest is.

A 2003-as alkotmánymódosítás előtt a sürgősségi kormányrendeletek kérdése a romániai jogrendszer meghatározó problémája volt. Az alkotmánymódosító kompromisszum itt is mérséklő szerepet töltött be, előrelépés történt, de radikális változtatás nem. A sürgősségi kormányrendelet elfogadásának a feltételei a módosított alkotmány szerint:

a) Álljon fenn olyan rendkívüli helyzet, amelynek szabályozása nem tűr késedelmet (különleges szabályozási szükséglet). A kormánynak indokolnia kell a sürgősséget a kormányrendelet szövegében.

b) A sürgősségi kormányrendeletet be kell nyújtani a szabályozási tárgy szerint elsődlegesen illetékes parlamenti kamarához, és közzé kell tenni Románia Hivatalos Közlönyében. Enélkül a sürgősségi kormányrendelet nem léphet hatályba. (A házakat, ha nem üléseznek, a benyújtástól, vagy az átküldéstől számított 5 napon belül kötelező módon össze kell hívni. Ha a benyújtástól számított 30 napon belül a megkeresett ház nem dönt a rendeletről, ez elfogadottnak számít, és átküldik a másik háznak, amely szintén sürgősségi eljárással dönt). Azt a sürgősségi rendeletet, amely organikus törvényi természetű szabályokat tartalmaz, abszolút többséggel hagyják jóvá. A két fontos különbség az előzetes parlamenti felhatalmazás alapján elfogadott kormányrendelethez képest az, hogy a sürgősségi kormányrendelet esetében az utólagos parlamenti jóváhagyás kötelező, és nem fakultatív; valamint a sürgősségi kormányrendelet organikus törvényi szinten is szabályozhat társadalmi viszonyokat (a módosított alkotmány tulajdonképpen tisztázta a sürgősségi kormányrendeletek jogi erejéről folytatott többéves ádáz szakmai és politikai vitát, a gyakorlat és a politika javára).

c) A módosítás fontos korlátozásokat vezetett be: sürgősségi rendeleteket nem lehet elfogadni az alkotmányos törvények területén (ez korábban is világos volt), ezek nem érinthetik az állam alapvető intézményeinek a jogállását, az alkotmányban előírt jogokat, szabadságokat és kötelezettségeket, a választási jogokat és nem rendelhetnek el egyes javaknak a köztulajdonba való átvételéről szóló kényszerintézkedéseket.

Ha a fenti feltételek teljesülnek, a kormány előzetes parlamenti felhatalmazás nélkül is törvényerejű rendeleteket fogadhat el. Ha a fenti feltételek nem teljesülnek, akkor a kormányrendelet alkotmányellenes, és az alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik az alkotmányellenesség megállapítása.

A 2003-as alkotmánymódosítás előtti helyzethez képest nem történt radikális változás. Ezért a rendeleti jogalkotás továbbra is meghatározó probléma Romániában. Érdeemes röviden áttekinteni a rendeleti jogalkotás következményeit, mert ezek az alaptörvény módosítása után is aktuálisak.

1. A kormány kinevezett szerv, ezért törvényerejű aktusai sem bírnak ugyanazzal a legitimitással, amellyel a törvények rendelkeznek, hiszen azokat az egyenlő, titkos, közvetlen és általános szavazással megválasztott parlament fogadja el.

2. A törvényhozási eljárásban számos olyan garanciális elem létezik, amelyeknek a célja biztosítani a nyilvánosságot, a megfontolást, a jogszabály minőségét: a parlamenti szakbizottságok szerepe, a parlamenti vita, az államfő joga, hogy a törvényt egyszer felülvizsgálás végett visszaküldje a parlamentnek, a hatályba lépés előtt az előzetes alkotmánybírósági kontroll lehetősége, ami hiányzik a kormányrendeleteknél, megfelelő hosszúságú idő, hogy a választópolgárok, civil szféra stb. kinyilváníthassák a véleményüket.

3. A rendeleti jogalkotás az instabilitás ártalmas jelenségét váltja ki. A jogbiztonság, a jogszabályok kiszámíthatósága, állandósága különösen a gazdasági viszonyok területén nagyon fontos. Peschka Vilmos szerint „a kevés kérdések egyike, amelyben a jogelmélet különböző irányai és koncepciói a természetjogtántól kezdve a jogi pozitivismusig és jogszociológián át egészen a marxista jogelméletig többé-kevésbé egyetértenek az, hogy a jog egyik alapvető értéke annak biztonsága.” A romániai valós helyzet teljesen más. A sürgősségi kormányrendeleteket és az előzetes parlamenti felhatalmazás alapján kibocsátott kormányrendeleteket is (ha kéri a felhatalmazó törvény) a parlamentnek utólag kell jóvá hagynia. Lassú parlamentben ez akár évek kérdése is lehet. Hiába írja elő az alkotmány, hogy sürgősségi kormányrendelet elfogadásakor a parlamentet össze kell hívni, ha az nem ülésezik. A kormány a törvényhozásba való beavatkozásra a parlamenti ülészakok idején a sürgősségi kormányrendeleteket használja, a parlamenti szünet idején pedig a felhatalmazás alapján kibocsátott kormányrendeleteket. A kibocsátástól a parlamenti jóváhagyásig eltelt időszakban a rendelet hatályos, alkalmazzák. A parlamenti jóváhagyás során viszont a törvényhozás módosíthatja, kiegészítheti, sőt, vissza is utasíthatja a rendeleteket. Így a szabályozás nem stabil: törvényerejű normatív közigazgatási aktusként adott formában hatályos, a jóváhagyás során viszont módosíthatják vagy vissza is utasíthatják. Külön probléma a bizonyos ideig hatályos és törvényt módosító kormányrendelet, ha azt a parlament visszautasítja. Mi történik abban az időszakban, amikor a kormányrendelet hatályos volt, és mi történik a kor-

mányrendelet elutasítása után azzal a törvénnyel, amelyet módosított vagy hatályon kívül helyezett?

Az instabilitás főleg a gazdasági élet tekintetében von maga után hátrányokat. A kormányrendeletekben – talán a parlamenti megfontolás hiánya okán – sok esetben hibák, pontatlanságok fordultak elő. Ennek következményei a sorozatos módosítások, kiegészítések. Ezért megtörténik, hogy a keresett jogszabályt 10-15 Hivatalos Közlönyből, hatályos darabokból kell összerakni. Elkerülhetetlen a kodifikáció tudományos alapokra helyezése, ugyanis ezen a téren komoly hiányosságok vannak. Rosszul felkészült és alulfizetett hivatalnokokkal nem lehet gyakorolni az egyik legfontosabb állami feladatot. A jogforrások rendszere Romániában kusza és zavaros.

Kiss László professzor, alkotmánybíró összefoglalta a túlszabályozás káros hatásait, amelyek Romániában mind megtapasztalhatóak:

a) „A túl sok kérés és tilalom a címzettekben képes azt az érzetet kelteni, hogy az előírás nem komoly. A kevésbé fontos szabályozások nagy száma veszélyezteti a normák követését azoknál a szabályozásoknál is, amelyek döntő jelentőségű tartalmakat hordoznak a társadalom számára”.

b) „Ehhez járul még az a jelenség, amit végrehajtási deficitként lehetne talán megjelölni. Az a lehetetlen helyzet, hogy az összes előírásra ügyeljenek és azt végrehajtsák, arra kényszeríti az igazgatást, hogy válasszon, melyek azok az előírások, amelyeket figyelni (végrehajtani) kíván...”

c) „Komoly mértékben megnehezül a hatályos jog fellelhetősége...”

d) „A túlszabályozásnak egyidejűleg oka és következménye a bürokrácia terebélyesedése.”

e) „A gyors reakcióképesség igényével fellépő szabályozási gyakorlat miatt nincsenek a normák kiérlelve, gyakran érthetetlenek és komplikáltak.”

f) „A túlszabályozás okozta jogbizonytalanság megbénítja a vállalkozó szellemet.”

g) „A jogszabályok (törvények) folyama kiváltja a polgárok teljes érdektelenségét is...”

3. Az autonóm közigazgatási hatóságok

A végrehajtó hatalom legkevésbé problematikus alrendszere. Jelentős változások nem történtek ebben az alrendszerben; illetve próbálkozások történtek – legalábbis jogszabályi szinten – ebben a közigazgatási szektorban a politikai semlegesség biztosítására. Jelentősebb lépés a számvevőszék igazgatószolgálati hatásköreinek elvonása, és ezek átruházása a bírói hatalom szervezetrendszerére. Szintén fontos változás a versenytanács megerősítése.

4. A helyi közigazgatás reformja

A román alkotmány a helyi közigazgatás és az önkormányzatiság nagyon felületes, deklaratív szintű szabályozásáról volt ismeretes. Ez párosulva az erőteljes alkotmánybírói jogértelmezéssel, a parlamentnek (és a parlamentet törvényerejű kormányrendelet elfogadásával helyettesítő kormánynak) szinte korlátlan lehetőséget adott, hogy a helyi közigazgatási rendszert (jól vagy rosszul) felépítse. Kukorelli István hívta fel arra a figyelmet, hogy a román alkotmány „egyensúlytalan”, mert az államszervezetnek a kormányzati rendszeren kívül eső „kérdéseit pl. az önkormányzati rendszert... rendkívül nagyvonalúan kezeli.” A helyzet a 2003-as alkotmánymódosítással sem változott meg alapvetően.

A helyi közigazgatás alapelvei közé felvették a dekoncentráció elvét is. A dekoncentráció „szétpontosítást” jelent (Magyary Zoltán), a hatásköröknek önkormányzattal nem rendelkező, de területi szinten működő szervekkel történő ellátását. Ez a minisztériumok alárendeltségében, megyei szinten működő igazgatásra és közszolgáltatokra vonatkozik. Ennek a ma jelentősen kiterjedt igazgatási szervezetrendszernek a meghatározott része decentralizálható; kérdéses, hogyan fogja befolyásolni a gyakorlatban ezt a decentralizációs folyamatot az alkotmánymódosítás. (Az első bizottsági változathoz képest, amely a decentralizáció elvét cserélte a dekoncentrációra, az elfogadott szöveg mindenképpen pozitív. Így a decentralizáció általános elvként került megfogalmazásra, és nem csak a közszolgáltatokra vonatkozik). Ugyancsak alkotmányos elv szintjére emelkedett a szubszidiaritás.

Az önkormányzatiságnak egyetlen garanciája kapott a 2003-as módosítással alkotmányos státust: éspedig a prefektus és a helyi közigazgatási hatóságok között nincsen alárendeltségi viszony. A helyi közigazgatás kérdésének alkotmányos szabályozása továbbra is érzékeny kérdés (és a következő alkotmánymódosításnak is az egyik fontos területe).

A 2003. évi 161. törvény gyökeresen alakítja át a prefektusi tisztséget. A törvény megelőzte az alkotmánymódosítást, és kár, hogy a törvénybe foglalt elvek nem kerültek be az alkotmányba. A korrupcióellenes törvénycsomagból (2003. évi 161. törvény) a legnagyobb visszhangot az összeférhetlenségek és a vagyonnyilatkozatok kérdése váltotta ki. Ez a másfélszáz oldalas jogszabálycsomag a közigazgatási reform legfontosabb lépése a 2001. évi 215. helyi közigazgatási törvény elfogadása után. A 2003. évi 161. törvény a prefektusi és alprefektusi tisztséget főköztisztviselői funkcióvá alakítja át. Ennek következményei:

- A prefektus és az alprefektus nem lehet politikai párt tagja.
- A prefektusi és az alprefektusi tisztséget versennyel lehet elfoglalni.
- A prefektus és az alprefektus nem folytathat politikai tevékenységet.

- A prefektus és az alprefektus tisztségében stabilitásnak örvend.
- A prefektus és az alprefektus nem meghatározott kormány képviselője, hanem általában a kormányé, azaz kormányváltástól függetlenül megőrzi tisztségét.
- A prefektus és az alprefektus jogállása a közhivatalnokokéval lesz azonos (a köztisztviselők jogállásáról szóló 1999. évi 188-as törvény szabályai az irányadóak).

A reformot úgy hajtották végre, hogy nem volt szükséges alkotmányt módosítani. A prefektusi tisztségnek az alkotmányos keretek módosítása nélkül, de teljesen alkotmányosan, közhivatalnoki jelleget adtak. Ez is alátámasztja azt a korábban megfogalmazott tételemet, hogy a helyi közigazgatásra vonatkozó alkotmányos szabályok túl általánosak és olyan mértékben hiányoznak a garanciális elemek, hogy egyformán lehetséges decentralizált vagy dekoncentrált elemeket túlsúlyban felvonultató helyi közigazgatás kiépítése. Az alkotmányos keretekbe a valódi önkormányzatiság éppúgy belefér, mint a „hibrid” elemeket felvonultató helyi közigazgatás. Ha a prefektusi tisztség átalakítására vonatkozó törvényi rendelkezéseket teljességükben alkalmazni fogják, és ezt a bennük foglalt értékeknek megfelelően teszik, akkor Romániában az önkormányzatiság és a helyi autonómia újabb korszakába lépünk. A törvény ugyanakkor előírja, hogy az új rendszerre való áttérés fokozatosan, *2006-tól kezdődően* valósul meg.¹¹ A prefektus intézményéről szóló új szabályozás ugyanezeket az elveket veszi át, de nem tartalmaz semmilyen szabályt az átalakítás konkrét folyamatára vonatkozóan. A fokozatos átalakítás elvét a gyakorlatban úgy is lehet alkalmazni, hogy a reform megvalósítását halasztják. Mindenestre a szabályok gyakorlatba ültetése újabb politikai és jogalkotói döntéseket igényel (nem szükséges törvényhozói döntés, kormányhatározat elegendő).

A 2003-as és a 2004-es év folyamán a helyi közigazgatásra vonatkozóan alapvető fontosságú törvények léptek hatályba: a 2003. évi 161. törvény az öszszeférhetetlenségek és érdekellentétek új rendszerét vezette be, a 2004. évi 339. decentralizációs kerettörvény elvi szinten szabályozza a decentralizációt, a 2004. évi 393. törvény a helyi választottak jogállását szabályozza, a 2004. évi 340. törvény a prefektusi intézmény szabályozásának ad új kereteket. 2003-ban és 2004-ben újabb decentralizációs lépések történtek, de itt is hiányzik az egységes decentralizációs stratégia, amelyben következetesen történik a hatáskörátruházás és a megfelelő forrásokat is biztosítják a feladatok ellátásához. A decentralizációs kerettörvény alapján létrejött interminiszteriális bizottság és munkacsoportok nem működnek. Nem világos, hogy meddig terjed az oktatás, az egészségügy és a szociális védelem decentralizációja, vagy helyi közösségi közszolgálat formájában milyen feladatok kerülnek helyi szintre, és hogyan valósul meg ezek finanszírozása.

A helyi közpénzügyi rendszer – a 2003. évi 45. sürgősségi kormányrendeleten keresztül – új előírások alapján működik. Ennek ellenére a helyi közpénzügyek szabályozása nem stabilizálódott, újabb és újabb reformjavaslatok léteznek, ahol a községek, a városok és a megyék mind saját érdekeik mentén próbálják a közpénzügyi rendszert átalakítani. A közigazgatás működésének átláthatóságát jogszabály biztosítja (a 2003. évi 53. törvény).

A helyi tanácsok létszáma csökkent, a 2004-es helyi választásokon már a csökkentett létszámra rendeztek választásokat.¹²

5. A regionális fejlesztés kérdése

Ha jogi szempontok szerint vizsgáljuk a romániai regionális fejlesztés kérdését,¹³ legalább annyi probléma felmerül, mintha a közgazdaság vagy általában az „európai elvárásoknak való megfelelés” szempontjait vizsgálnánk. Itt csak két kérdést érintek: a regionális fejlesztés intézményrendszerét; illetve a fejlesztési régiók térbeli meghatározását. Az intézményrendszer fő jellemzői vázlatosan:

- a fejlesztési régióknak nincs területi-közigazgatási egység státusa (és alkotmánymódosítás nélkül nem is lehet);
- a regionális fejlesztési tanácsnak nincs jogi személyisége vagy hatósági jellege, még ha legalább közvetett demokratikus legitimitása lenne is (az önkormányzatokat képviseli). A regionális fejlesztési tanács nem része a vertikális hatalmi allokációnak.
- a regionális fejlesztési ügynökségeket a törvény nem-kormányzati szervezetként határozza meg, ezzel tulajdonképpen kívül utalja az állami szervek és a közigazgatás rendszerén.
- a megyerendszeren alapuló 8 fejlesztési régió formálisan a helyi közigazgatások társulása, informálisan a régiók teljes központi ellenőrzés alatt és központi kezdeményezés hatására jöttek létre (és 1998-ban ez is eredménynek számított).

Az európai integráció útján való előrelépést tanúsítja, hogy a 2003-ban módosított román alkotmányban megjelent az állam *gazdasági* kötelezettségei között a regionális fejlesztési politikák biztosítása, az EU céljaival összhangban.¹⁴ A régiók az EU-s források elosztásának legfontosabb szintjei (az ún. NUTS-2 szint).

Nagyon fontos, és ez nincs benne a romániai magyar közgondolkodásban, hogy a regionális fejlesztés a jelenlegi jogi keretek között „eurokonform” módon megvalósítható. Természetesen a regionális fejlesztési minimálpolitikáról van szó. Tulajdonképpen az intézményi hatékonyság alacsony szintje és a

szervezetrendszer (például a minisztériumok) instabilitása az, ami nem felel meg az EU-nak, ugyanis ez semmi egyebet nem követ, mint az EU-s strukturális alapok megfelelő hasznosítását.

A 2003-as országjelentés is ezeket a gondokat emeli ki, a regionális statisztika, a programok felügyelete és ellenőrzése, a pénzügyi menedzsment és ellenőrzés, a közbeszerzés átláthatóbbá tétele, a Nemzeti Fejlesztési Terv fontossága mellett. Az intézményrendszer és a regionális felosztás „eurokonform” jellegét mutatja az is, hogy Románia 2004 szeptemberében lezárta a regionális fejlesztésről szóló csatlakozási fejezetet, a 2004-es országjelentés pedig fő vonalaiban pozitívan értékeli az előrelépéseket.

A regionális fejlesztés nem a kisebbségi kérdés rendezésének a kerete, amint ezt a közvélemény jó része véli. Az EU tulajdonképpen a 2002. évi 1555. kormányhatározat módosítását kérte (ez 2003 februárjában jelent meg Románia Hivatalos Közlönyében, és a közösségi strukturális finanszírozás koordinálásával, megvalósításával foglalkozó intézményeket nevezte meg).¹⁵ A feladatkörrel rendelkező intézmények közül a fejlesztés és a prognózis minisztériuma már nem létezik (elődje, az Országos Regionális Fejlesztési Ügynökség szintén megszűnt), és az instabilitás nem tetszik az EU-nak. A Fejlesztés és Prognózis Minisztériumának a regionális fejlesztéshez kapcsolódó feladatkörét, a 2003. évi 64. sürgősségi kormányrendelet alapján, az Európai Integrációs Minisztérium vette át.¹⁶ Az új regionális fejlesztési törvény is az európai integrációs minisztériumot határozza meg központi szakhatóságként. Az 1555. kormányhatározatot pedig hatályon kívül helyezték, pontosan meghatározták az európai alapokkal foglalkozó központi szakhatóságokat, az új rendszert pedig a 2004-es országjelentés elismerte.¹⁷ Ez vezetett többek között oda, hogy a csatlakozási fejezetet 2004. szeptemberében le lehetett zárni.

A regionális fejlesztésről szóló első, 1998. évi 151. törvény hatályosságának idején többször elhangzott, hogy a törvényi keretbe minden további nélkül „belefér” a 8 fejlesztési régió átalakítása, ugyanis a törvény a szabad társulás elvére alapoz: a megyei tanácsok, az érdekelt helyi tanácsok beleegyezésével¹⁸ döntenek el, hogy adott fejlesztési régióhoz tartozzanak. A problematikus itt a helyi tanácsok beleegyezésének (románul: „acord”) jogi értéke volt: ha egyetlen helyi tanács azt mondja, hogy nem ért egyet a régióhoz való csatlakozással, akkor megbénul az egész folyamat? Vagy, mint egy jogszabály sejteti, csak a regionális fejlesztési programokon keresztül folyósított finanszírozásoktól esik el a nemet mondó helyi tanács?¹⁹ A beleegyezést a közigazgatási jog kötelező kategóriaként kezeli. Tisztázatlan kérdés volt, amely a fejlesztési régiók esetleges átalakítása során problémákat eredményezhetett volna. Hasonlóképpen tisztázatlan volt a régió működéséhez szükséges kormányvéleményezés²⁰ (románul: „aviz”) értéke: a véleményezés három dolgot is jelenthet a közigazgatási

jogban: a) nem kötelező kikérni; b) kötelező kikérni, de tartalma csak ajánlás jelleggel bír, azt figyelmen kívül lehet hagyni; c) kötelező kikérni és a tartalmát figyelembe kell venni. A régiók átalakítása tehát az általános politikai problémákon kívül jogi problémákat is felvetett.

A probléma a regionális fejlesztésről szóló új, 2004. évi 315. törvény hatálya alatt teljesen megváltozott. Az új törvény – kis incidens után – saját szövegében felsorolja a jelenlegi fejlesztési régiókat, a hozzájuk tartozó megyékkel együtt. A jelzett incidens arra vonatkozik, hogy a törvénynek a Románia Hivatalos Közlönyében közzétett szövegéből kimaradt ez a felsorolás, és azt a hivatalos lap későbbi száma²¹ közölte, hibaigazításként. A végeredmény ugyanaz: a törvény felsorolja a régiókat, így a rendszer merevségét növeli. A fejlesztési régiók térbeli meghatározása már nem alakítható át alulról jövő kezdeményezéssel, hanem csakis a parlament szavazatával, ha az átalakítás mellett (politikai) többséget lehet létrehozni.

Romániában a regionális fejlesztés alapvető jogi és politikai problémái még tisztázásra várnak, hasonlóan számos gazdasági jellegű kérdéshez. Az előbbutóbb mindenképpen elfogadásra kerülő politikai döntések pedig rendkívül változatos eredményekhez vezethetnek, például: a jelenlegi rendszer változatlan fenntartása, a fejlesztési régiók határainak módosítása, a fejlesztési régióknak területi-közigazgatási egységgé való átalakítása (ez utóbbi alkotmánymódosítást feltételez), intézményes átalakítások stb.

A lényeges és fájdalmas határozat a decentralizáció: a központi kormányzat milyen hatásköreit telepítik regionális szintre, hogy valódi regionális gazdasági fejlesztésről beszéljünk? Ugyanis ez regionális szinten meghozott fejlesztési döntéseket (is) jelent, megfelelően hozzárendelt pénzügyi forrásokkal, és csak így van értelme regionális fejlesztésről beszélni. Ez nehezebb, mint a helyi önkormányzati decentralizáció, mert erőteljesen túl kell lépni a román politikai kultúra részét képező egységes állam doktrínán. Ha ezt a döntést Székelyföld fejlesztési régió esetében kellene meghozni, a probléma csak tovább bonyolódna.²²

¹ A fejlesztési régiók nem területi-közigazgatási egységek, hanem fejlesztési és statisztikai célokat szolgáló földrajzi övezetek; a regionális fejlesztés intézményrendszere nem hatósági jellegű, vagyis nem részei a közigazgatásnak, a regionális szint semmilyen formában nem részesül a vertikális hatalmi allokációból.

² Buják Attila: *Osztóképző. Tölgyessy Péter a köztársaság válságáról*, 168 óra (2004. március 25), XVI.

évfolyam, No. 12, 7.

³ Maurice Duverger: *A New Political System Model: Semi-presidential Government*, European Journal of Political Research (1980), vol. 8, 186.

⁴ Vö. Giovanni Sartori: *Összehasonlító alkotmánymérnökség. A kormányzati rendszerek strukturái, ösztönzői, teljesítményei*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 151.

⁵ Ugyanott.

⁶ Például: ha 1996-ban megválasztják Emil Constantinescut, de a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) nyeri el a parlamenti többséget. Persze, nem ez történt.

⁷ A román szemprezidenciális kormányzati rendszerről részletesen lásd: Veress Emőd, *Románia kormányzati rendszeréről: az államfő helye az államszervezetben*, PhD tanulmányok, PTE – ÁJK Doktori Iskolája, Pécs, 2005, 485-513; Veress Emőd, *A szemprezidenciális kormányzati rendszer: a román alkotmányos szabályozás tanulságai*, Collega, 2005. április, IX. évfolyam 2. szám, 26-35.

⁸ Az 1996-2000-es kormányzati ciklusban, a három kormányban 28, 25, illetve 19 tárccával rendelkező miniszter volt. A 2000-es választásokat követő első Năstase-kormányban 24 tárccával rendelkező miniszter volt (összesen 27 miniszter), viszont a 2003-as második Năstase-kormányban, igazgatási racionalizációs érvek alapján, 14-re csökkent a tárccával rendelkező miniszterek száma.

⁹ Magyarországon lásd a 2002. évi XI. törvényt a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról. A tárca nélküli miniszterek számát viszont a miniszterelnök határozza meg.

¹⁰ 50. cikk. Lásd: „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române” nr. 1 din 27 septembrie 1952.

¹¹ A Köztisztviselők Országos Ügynökségét vezető államtitkár közzétette a javaslatát az átalakítás ütemezésére. Lásd Romeo Paul Postelnicu, *Propuneri privind profesionalizarea funcției de prefect. Locul și rolul prefectului în sistemul administrației publice din România*, Revista de Drept Public, 2003/2.

¹² A központi és a helyi közigazgatás ellenőrzését egyaránt érinti.

¹³ Vö. Veress Emőd, *A regionális fejlesztés aktuális problémái*, Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 2003/2 (július-december), 19-25; Veress Emőd, *A regionális fejlesztés szabályozását meghatározó tényezők Romániában*, Fiatal regionalisták IV. országos konferenciája, 2004. nov. 13-14., Győr.

¹⁴ Az EU célmeghatározását például tartalmazza az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződés, amelyet 2004. október 29-én írtak alá Rómában.

¹⁵ Románia Hivatalos Közlönye, 2003/70.

¹⁶ Románia Hivatalos Közlönye, 2003/464.

¹⁷ 2004/497 kormányhatározat, módosította: 2004/1179 kormányhatározat.

¹⁸ 1998. évi 151 törvény, 4. cikk.

¹⁹ 1998. évi 634. kormányhatározat, Románia Hivatalos Közlönye, 1998/379, 3. cikk (3) bekezdés.

²⁰ 1998. évi 151 törvény, 5. cikk.

²¹ A törvény Románia Hivatalos Közlönyének 2004/577 számában jelent meg, 2004. június 29-én, a hibaigazítás a 615. számban, július 7-én.

²² Szintén lezáratlan a kistérségek kérdése.

Kántor Zoltán – Majtényi Balázs

A „kettős állampolgárság” kérdése - közpolitikai és közjogi érvek és ellenérvek

Bevezető

Európában alig találunk olyan államot, amely nem nemzeti alapon szerveződne, s nem részesítené kedvezményes elbánásban a határain kívül élő, saját etnokulturális közösségéhez tartozókat. Felvállalva vagy sem, minden állam folytat valamilyen nemzetpolitikát. A 21. századi nemzetállam, amely a politikai nemzet keretén belül az etnokulturális semlegesség látszatát igyekszik fenntartani, a gyakorlatban nemegyszer valamelyik etnikum/nemzet – vélt vagy valós – érdekeit érvényesíti. A modern államok nemzeti politikája az alkotmányban, valamint állampolgársági, közigazgatási, státustörvényeiben tükröződik, továbbá az oktatásra, kultúrára, nyelvhasználatra vonatkozó jogszabályaiban – és a sor távolról sem teljes. A demokratikus államok többsége kialakít egy olyan politikai nemzetkonceptiót, mely valamennyi állampolgárára vonatkozhat. Általában emellett viszont használja a kulturális nemzet fogalmát is, például a politikai közösségbe történő felvétel szabályozásakor, a határon túl élők támogatásakor vagy a nemzeti és etnikai kisebbségek különjogainak említésekor.

Magyarország alkotmánya a politikai nemzet fogalmának használata mellett az ún. felelősség-klauzulában 6. § (3), jelenti ki, hogy a magyar állam felelősséget érez a határon túli magyarok iránt.¹ A „kettős állampolgárság” körüli vita a magyar állam nemzeti önmeghatározásáról is szólt. Az egyik központi kérdéssé vált, hogy a magyar állam milyen (nemzeti) elvek alapján definiálja önmagát, és hogyan határozza meg a Magyarországon kívül – a szomszédos államokban valamint a világ más tájain – élő magyarokat, milyen lehetőségeket kínál erre az alkotmány által használt nemzetkonceptió és a felelősségi klauzula. A meghatározáson túli központi kérdés, hogy a magyar állam milyen módon viszonyuljon ezekhez az egyénekhez, csoportokhoz.

A továbbiakban az állampolgárságnak a határon túli magyarokra történő kiterjesztéséről szóló vita politikai, jogi, ideológiai elemeinek áttekintésével foglalkozunk a „kettős állampolgárságról” szóló vita történetének áttekintése után.

A népszavazás rövid története

Az állampolgárságnak a határon túli magyarságra kedvezményes honosítással történő kiterjesztéséről döntő népszavazást a Magyarok Világszövetsége kezdeményezte 2003. augusztusában. Hosszas politikai és jogi vitát követően a köztársasági elnök 2004. december 5-re írta ki a népszavazást. (A Munkáspárt által a kórház-privatizáció támogatásáról illetve elutasításáról kezdeményezett népszavazást még ezt megelőzően szintén december 5-re tűzte ki az államfő. A kettős állampolgárságot igenlő pártok ekkor arra számítottak, hogy a kórház-privatizációt ellenzők magas részvétele esetén eredményes lehet a kettős állampolgárságra vonatkozó népszavazás is.)

A magyar Országgyűlésben már a rendszerváltást követően, időről-időre, napirendre került az állampolgárság kiterjesztésének a kérdése hol az idegenrendészettel, hol pedig a státustörvénnyel összefüggésben.² A Magyarok Világszövetsége először 1996-ban fogalmazott meg ajánlást a magyar állampolgárság kiterjesztéséről, majd ezt egyre erőteljesebben képviselte Magyarországon és külföldön egyaránt. A kérdés ezt követően került mindinkább előtérbe a közéletben, 1999-ban a *Magyar Kisebbség* folyóirat külön számban foglalkozik e témával.³ Majd a Magyarok Világszövetsége megszövegezi a külhoni állampolgárságra vonatkozó törvényjavaslatát,⁴ amelyet lényegében a státustörvénytervezet helyett ajánl, és juttat el a magyar állam legfőbb közjogi méltóságainak.

A 2001-ben elfogadott státustörvény⁵ körüli politikai vita egy időre háttérbe szorítja a külhoni állampolgárság gondolatát. Az állampolgárság kiterjesztése 2003. június 3-án kerül újra napirendre, amikor Zorán Zsivkovics szerb miniszterelnök kijelenti, hogy a szerb politika nem zárkózik el a kettős állampolgárság intézményétől. A bejelentést hosszú politikai vita követi Magyarországon. Meddő vita alakul ki az állampolgárság kiterjesztését javasolók között is a megvalósítás lehetséges módjairól, így arról, hogy egyéni kérelem alapján vagy kollektív módon kapjanak magyar állampolgárságot a külföldön élő magyarok, milyen kritériumoknak kell megfeleljen a kérelmező, minden határon túli magyarra vagy csak szomszédos államokban élő magyarokra vonatkozzon a törvény, stb. A Magyarok Világszövetsége 2003. augusztus 18-án elhatározza, hogy népszavazást kezdeményez a külhoni magyarok számára kedvezményesen, egyéni kérelemre megadandó állampolgárságról.

A határon túli magyar pártok – taktikai, stratégia megfontolások alapján – egymás után sorakoznak fel a magyarországi állampolgársági törvény módosítása mellett, kifejezve azonban, hogy nem örülnének, ha az a Magyarországra történő áttelepedési kedvet növelné. A magyarországi politikai pártok közül az ellenzékiek támogatják a kettős állampolgárságot, míg a kormánypártok ellenzik

azt. A kettős állampolgárságra vonatkozó felvetésekre a magyar kormány a kedvezményes vízum bevezetésével reagál Szerbia és Montenegró valamint Ukrajna vonatkozásában.⁶ 2003. szeptember 25-én Dávid Ibolya pártelnök sajtótájékoztatóján közölte, hogy a Magyar Demokrata Fórum parlamenti képviselőcsoportja benyújtja az Országgyűlésnek az állampolgársági törvény módosításáról szóló javaslatát.

2004. március 1.-én az Alkotmánybíróság jóváhagyta az Országos Választási Bizottság határozatát, amely elfogadta a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) által kezdeményezett, népszavazáson felteendő következő kérdést: *„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással - kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a státustörvény 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?”* A Magyarok Világszövetsége elkezdte az aláírások összegyűjtését, és 2004. július 2-án 320 858 támogató aláírást nyújt át az Országos Választási Bizottságnak.⁷

A 2004. december 5-i népszavazás a viszonylag alacsony részvétel miatt eredménytelen, mivel az „igenek” vagy a „nemek” száma nem érte el a választásra jogosultak számának 25%-át. A leadott szavazatok a következő módon oszlanak meg: *igen* választ az érvényesen szavazó választópolgárok 51,57%-a, azaz 1 521 143 fő, *nem* választ adott az érvényesen szavazó választópolgárok 48,43%-a, azaz 1 428 736 fő.

A magyarországi álláspontok

A magyar állam politikája a határon túli magyarokra vonatkozóan rendszerint belpolitikai viták keretében áll. A határon túli magyarokhoz való viszonyulás egyben a magyarországi pártok (nemzet)politikai önmeghatározásának része is. Bár a kilencvenes évek elején viszonylagos konszenzusról beszélhettünk, 1996-tól a magyar-román alapszerződés körüli vitában markánsan elváltak egymástól a magyarországi pártok álláspontjai. Ez a státustörvény vitájában csúcsosodott ki, az ideológiai álláspontok a kettős állampolgárság vitájában lényegét tekintve azonosak maradtak.

A kormánypártok a kezdetektől nem támogatták a kettős állampolgárságot. Ennek az egyik be nem vallott oka az lehetett, hogy valószínűsíthetően a magyar állampolgárságot megszerző határon túli magyarok a jobboldali pártokra szavaznának a magyarországi választásokon. A kampányban az MSZP elsősorban a várható költségekre hívta fel a magyar állampolgárok figyelmét. Az MSZP meghatározó személyiségei közül Szili Katalin bejelentette, hogy igennel fog szavazni és a párt Társadalompolitikai Tagozata arra kérte a kormányt,

hogy a baloldali érzelmű emberek egy része miatt tartózkodjon a kampánytól és bízza a részvételt és a döntést a szavazókra.

A 2003-as vitában az SZDSZ részéről Szent-Iványi István pozitívan nyilatkozott a kettős állampolgárságról, a népszavazási kampány során viszont a párt ellenezte azt, elsősorban elvi okok miatt.⁸ Megoldásként az SZDSZ liberálisabb bevándorlási törvényt elfogadását szorgalmazta.

A FIDESZ a státustörvény vitája kapcsán többször kijelentette, hogy nem tekinti aktuálisnak a kettős állampolgárság kérdését. A párt később mégis az igen szavazatokra buzdított. A FIDESZ a megváltozott helyzettel magyarázta álláspontja változását: a Zsivkovics-féle kijelentéssel valamint az európai uniós csatlakozással. A FIDESZ a népszavazási kampányban lényegében azt az álláspontot képviselte, hogy – a státustörvényhez hasonlóan – a kettős állampolgárság is a „nemzet újraegyesítését” szolgálja, biztosítaná a határon túli magyarok számára a kapcsolattartást az anyaországgal, valamint gazdasági szempontból is előnyös lenne Magyarország számára.⁹

Az MDF az állampolgársági törvény módosítását szorgalmazva kívánta rendezni a „kettős állampolgárság” kérdését. A javaslat megszüntette volna az állampolgárság megszerzéséhez addig elengedhetetlen feltételnek tekintett megélhetés- és a lakóhely-biztosítás követelményét Magyarországon.¹⁰ A kettős állampolgárság kérdésben az MDF az „igen” mellett állt ki.

A köztársasági elnök támogatta az állampolgárság kiterjesztését. Szakértői bizottságot állított fel a kérdés elemzéséhez/tanulmányozásához, kijelentéseivel pedig az igen szavazatra buzdított. Így a VIII. MÁÉRT-on – a jogászok többsége által elfogadott állásponttal ellentétben – az alkotmánynak a köztársasági elnökre vonatkozó „kifejezi a nemzet egységét” kitéltet alapul véve, a nemzet kulturális értelmezésére hivatkozva érvelt a kettős állampolgárság mellett.¹¹

A kettős állampolgárság kérdése – egyéb határon túliakra vonatkozó vitákhoz hasonlóan – mélyen megosztotta a magyarországi társadalmat. A politikai szereplők mellett különböző civil szervezetek, az egyházak, szakszervezetek adtak ki támogató vagy elutasító nyilatkozatokat.

A vitában felsorakoztatott érvek skálája is igen széles volt. A legesszerűbb megkülönböztetni az elvi érveket a következményekre összpontosítóktól. (Az elvi kérdéseket a későbbiekben fejtjük ki részletesebben.) A következményeket latolgatók – egyes állításaik igazságtartalmától függetlenül – elsősorban a már korábban, ideológiai, politikai nézeteik, érdekeiknek mentén kialakított álláspontjaik alátámasztására törekedtek. Komolynak tekinthető hatástanulmányok nem készültek erről a társadalomtudomány eszköztárával egyébként is nehezen elemezhető kérdésről. A lehetséges következményeket tekintve a legfontosabb a kivándorlásra gyakorolt hatás nevezhető. A kettős állampolgárságot ellenzők állítása szerint az állampolgárság kiterjesztése felgyorsítaná a kivándorlást, míg a

támogatók véleménye az volt, hogy az éppen az otthonmaradást biztosítaná. A határon túli magyarok néhány százaléka mindenképpen Magyarországra vándorol, kérdés, hogy ez milyen következményekkel jár a határon túli társadalmakra, illetve a magyar munkaerőpiacra és szociális rendszerre. A Magyarországra vándorlás hatásait mind a kormány, mind a Magyarok Világszövetsége modellezte, de egymástól gyökeresen eltérő következtetésekre jutottak.¹²

A határon túli magyar pártok, szervezetek álláspontja¹³

Az RMDSZ közleményben kérte a magyar állampolgárokat, hogy igenel szavazzanak a népszavazáson, valamint a magyar kormánypártokat, hogy vizsgálják felül a kettős állampolgársággal kapcsolatos álláspontjukat, ismerte szavazói preferenciáit e kérdésben, nem is igen tehetett mást a romániai választások előtt.¹⁴ Ugyanakkor, egyben kényes helyzetben is volt, hisz Romániában éppen akkor zajlott a választási kampány. Az RMDSZ már korábban is gyűjtött aláírásokat a kettős/külhoni állampolgárság támogatásáért.¹⁵

A romániai magyar politikusok, értelmiségiek, az egyházak képviselői nyilatkozatokban, felhívásokban, cikkekben – gyakorlatilag csak hangsúlybeli eltérésekkel – a kettős állampolgárság mellett érveltek.¹⁶ Ezek az érvek elsősorban érzelmieknek tekinthetők. A cikkekből kitűnik, hogy a romániai közélet képviselői is tisztában voltak azzal, hogy a kettős állampolgárság körüli vita nem elsősorban róluk szól, hanem sokkal inkább magyarországi belpolitikai színezetű. Bakk Miklós fogalmazza meg a legegyszerűbben, hogy a kérdéshez való viszonyulás Magyarország helykeresése is egyben: „a kettős állampolgárság kérdése nem tartozik a hűvös pragmatizmussal kezelhető magyar kérdések közé. Bence a magyar mivolt újrafogalmazásának az a lezárhatatlansága fogalmazódik meg, amely mindaddig fennáll, amíg Magyarország új „helye” térségünkben és az EU keleti peremén ki nem alakul. És e lezáratlanságnak épp a határon túli magyarság helyzete a legérzékenyebb közlekedő edénye és jelzőrendszere.”¹⁷

A népszavazás eredményének ismeretében a romániai magyar sajtó a romániai magyarság elkeseredéséről számolt be, kidomborítva, hogy a magyarországi választók Káinként viselkedve „elárulták” a határon túli magyarokat. Ezt a legszemléletesebben Böjte Csaba írása fejezi ki: „Mit mondjak még? Gratulálok a kormánypártoknak a győzelmükhöz, és konok székelységgel kijelentem, hogy amíg ők saját népük ellen uszítanak, és „győzedelmeskednek”, én nem kérek árváim nevében és nem is fogok elfogadni tőlük egyetlen vasat sem. Ha már becsületük nincs, akkor a pénzük tegye őket boldoggá.”¹⁸

A Magyar Koalíció Pártja, megjegyezvén, hogy az EU-tag Szlovákiában élő magyarokat elsősorban szimbolikusan érinti a népszavazás eredménye, egyértelműen támogatta az állampolgárság kiterjesztését.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, valamint az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség – habár Ukrajna nem ismeri a kettős állampolgárság jogintézményét – a többi határon túli magyarral szolidaritást vállalva támogató nyilatkozatokat tett közzé.

Kasza József a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke, levélben emlékezteti Gyurcsány Ferenc miniszterelnököt, hogy ő többször is ellenezte a népszavazást a kettős állampolgárságról, de kijelentette, hogy a nem szavazatok többsége beláthatatlan következményekkel járna a határon túli magyarságra nézve.¹⁹

A szomszédos államok, Románia kivételével,²⁰ nem foglaltak állást a Magyarországon zajló vitáról. Egy érvényes, és az igenek többségét eredményező népszavazás esetében a kormány mégis a státustörvény ellenzéséhez hasonló viszonyulásra számíthatott volna elsősorban román és szlovák részről. Az Európai Unió és az egyes tagállamok is kivártak.²¹

A népszavazási kérdés megjelenítése a szavazók előtt

A népakarat bármilyen közvetlen formában történő kinyilvánításánál a polgároknak tisztában kellett lenniük azzal, miről szavaznak. Tájékoztatásukra elsősorban a pártok, másodsorban az érdekképviselők s a különböző civil szervezetek hivatottak, nekik kell közvetíteni az állampolgároknak döntésük lehetséges következményeit.

Ez a felvilágosítás optimális esetben nem szorítkozott volna csupán arra, ami a „kettős állampolgárságról” szóló szavazás kapcsán megtörtént, hogy az egyik oldalon megjelölték, mire szavaz a „becsületes” ember, és azt, hogy az intézkedés nem kerül semmibe. De az sem elfogadhatóbb, ha a másik oldal pusztán az állampolgárság megadásának forint milliárdokban meghatározott költségével riogatja a választópolgárt. Elvárható lett volna a pártoktól: megismertetni a választókat olyan reprezentatív szociológiai felmérések eredményeivel, melyek a magyar állampolgárság megadása esetén az áttelepülési szándékot vizsgálták, s ezek alapján bemutatni a feltételezhető válaszokat a (jönnek?, továbbmennek?, maradnak?) kérdésekre. Ennek során megjelölni a szavazók számára, hogy milyen mértékű migrációval lehet számolni, melyik korosztályhoz tartozók jönnének elsősorban, s ezen túlmenően milyen a határon túli magyarság társadalmi rétegződése. Felmérni, mi lehet majdan a vándorbotot választó és a magyar állampolgárság mellett uniós polgársággal és idővel az unión belüli teljes mozgásszabadsággal rendelkező új állampolgárok úti célja. (Az Unió az állampolgársági szabályozást a tagállamokra bízta, s azok minden új polgára egyúttal a szervezet polgárává válik.) Meg kell jegyeznünk: az említett felmérések nem készültek el, ami adat létezik, csupán szándékot jelez. Ezek alapján nem mondhatunk arról a jogos aggodalomról semmit, hogy az állam-

polgárság kiterjesztése mennyire terhelte volna meg az amúgy is telített magyarországi munkaerőpiacot. Tájékoztatni kellett volna a közvéleményt a népszavazás előtt arról is, miként állnak a kettős állampolgárság megadásáról a szomszédos országokkal folytatott kétoldalú tárgyalások, egyáltalán voltak-e ilyenek. Esetleg megemlíteni olyan gyakorlati kérdéseket, hogy az állampolgárság a határon túli magyarság egyes törekvéseit az eddiginél is elérhetetlenebb messzeségbe sodorta volna, hiszen gondoljuk meg, milyen esélye lenne valaha is a Székelyföldnek a területi autonómia bármely változatára, ha az ott élők túlnyomó többsége megszerezné a magyar állampolgárságot.

A népszavazási vita után az sem világos immár, mi a határon túli magyar politika elvi alapja. Továbbra is konszenzus van-e az „otthon legyen magyar” elv érvényesítésében, vagy esetleg a „bevándorlás segítése” vált elsődleges prioritássá? A pártpolitikusok által olyannyira kedvelt futballhasonlattal élve, a határon túli politika területet véd, vagy inkább emberfogásra törekszik? Pedig először a célt kell meghatározni, s utána lehetne keresgélni az annak megvalósítására alkalmas jogintézményeket.

A költségek latolgotói nemegyszer arról is megfélekedtek, hogy akik jönnek, azok esetleg dolgozni is fognak, és befizetnek a társadalombiztosítási alapba. Így „A mennyibe fog kerülni?” kérdésre a már említett felmérések hiányában lehetetlen volt válaszolni. Azt azonban el lehet mondani, hogy az állampolgárság kiterjesztése esetén azok, akik a szülőföldjükön maradnak a határok átlépéséig, ha van állampolgárságuk, ha nincs, szinte semmiféle költséget nem jelentenek. Azt követően pedig, ha rokonlátogatásra vagy turistaként érkeznek Magyarországra, akkor a 65 évnél idősebbeknek járó utazási támogatásokat és múzeumlátogatási kedvezményeket leszámítva mással nemigen terhelnék a költségvetést. De még az állampolgárok számára fenntartott állásokat is maximum közvetlenül a határ mellett élők vehetnék igénybe, igencsak megoldhatatlan nehézségekkel szembesülne például az a csíkszeredai lakos, aki Budapesten szeretne közterület-felügyelői állást ellátni. A jogszabályok szerint az egyetlen állás, ami áttelepülés nélkül megnyílna a vállalkozó szellemű új állampolgárok előtt, hogy nem létező tengeri nagyhajóink parancsnokaivá vagy első tisztjeivé váljanak. Igaz, ez utóbbi is a szülőföld ideiglenes elhagyását feltételezi.

Amíg az új állampolgárok nem dolgoznak, nem tanulnak, illetőleg nem élnek életvitelszerűen az ország területén, az útlevélen kívül gyakorlatilag semmi nem jár nekik, hacsak nem feltételezzük a jogokkal való tömeges visszaélést, aminek kizárására egyébként a jogalkotó bármikor intézkedéseket tehet. Tegyük fel, az amúgy nem csak az állampolgárokat megillető szociális ellátásokat olyanok is megpróbálják igénybe venni, akik nem jönnek át. Természetesen többeket motiválhatott volna akár az is, hogy visszaélve a jelenlegi – a szavazójogot bejelentett lakcímhöz kötő – szabályozással, befolyásolják a magyarországi politikai változtatások eredményeit.

A népszavazás körüli kampány hatására sokan megfogalmazták, hogy a pártok haszonelvű szempontok mentén, elsősorban arra koncentrálnak, vajon profitálhatnak-e ebből, vagy ellenkezőleg, a jogintézmény bevezetése hátrányos helyzetbe hozhatja őket a következő választáson. Így talán nem túlzó az a vélekedés sem, mely szerint a népszavazás előtti és utáni politikai vita nem is annyira a határon túli magyarok érdekeiről szól, hanem inkább arról, hogy melyik politikai erőnek sikerül maga alá gyűrnie a másikat.

A vita során kiderült az is, hogy a magyarországi pártoknak nincs kidolgozott hosszú távú koncepciójuk a határon túli magyarság kérdésében. Amint a státustörvény körüli vita is bizonyította, a magyarországi pártok még nem döntötték el, vagy nem merik vállalni a nyilvánosság előtt, hogy mi legyen a magyar-állam hivatalos, hosszú távú politikája a kivándorlásra, a helyi társadalmak megerősítésére, stb. vonatkozóan. A népszavazás eredményét a pártok érdekeiknek megfelelően értelmezték. A teljesség igénye nélkül elmondhatjuk, hogy bár az igen szavazatok voltak (csekély) többségben, az eredmény elsősorban a kormány álláspontját tükrözte. Talán ennél is fontosabb, hogy az MSZP a FIDESZ-t a saját pályáján szorította meg, és a népszavazást követő különböző lépések azt mutatják, hogy a kormány, vélhetőleg a 2006-os kampányra gondolva, próbálja megakadályozni, hogy a nemzeti kérdésekről szóló kampány a FIDESZ monopóliumává váljon. A határon túli magyar pártok, és általában a határon túli magyarok – akik végig úgy gondolták, hogy a vita elsősorban róluk és nem a magyarországi belpolitikai csatározásokról szól – csalódásuknak adtak hangot. A történeteket sokan úgy értékelték, hogy az anyaország lemondott róluk.

Az ideológiai vita

A vitában részt vevők mind „ideológiai” szinten mind az intézményesítés szintjén úgy tekintették, hogy a nemzet fogalma egyértelmű és egyben központi kategória, valamint a – politikai és kulturális – jelzőkkel „pontosított” nemzetfogalom megfelelő elméleti keret a vitához és a vita eredményeképp létrejövő jogszabályi rendezéshez. A kettős állampolgárság intézménye és általában a határon túliak kedvezményes honosítása amúgy nem ismeretlen Európában. Térségünkben az államok többsége (Horvátország, Románia, Szerbia és Montenegró, stb.) kedvezményesen honosítja a külföldön élő nemzettársakat. A Magyarországgal szomszédos államok közül Ukrajna nem fogadja el a kettős állampolgárság jogintézményét.

Elméleti szinten a kettős állampolgárság kérdése újból felszínre hozta a „ki a magyar” kérdést, ami már a státustörvény vitája kapcsán is felmerült. A cél mindkét esetben az volt, hogy a magukat magyarnak tekintő nem magyar állampolgárok kedvezményekben részesülhessenek, illetve kedvezményesen

kapják meg a magyar állampolgárságot. Lényegében itt a magyar nemzet etnokulturális értelemben vett intézményesítéséről is szó volt. További kérdés-ként jelentkezett, hogy milyen közjogi keretet kínál mindehhez a magyar alkotmány, mely a nemzet és többségében a nép elnevezéseket is kizárólag a politikai nemzetre használja.

Az alkotmány 29. § (1) bekezdése, melynek értelmében „Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és öröklik az államszervezet demokratikus működése felett”, – bár ezt nemegyszer tévesen interpretálják –, nem utalhat másra, mint az államnemzet fogalmára. A politikai nemzetre való utalások az alaptörvényben megjelennek az intézmények (Magyar Nemzeti Bank), a nemzeti jelképek (zászló, címer, korona), vagy az ország (Magyar Köztársaság) elnevezésénél is. Ezek az utalások – bár a magyar közpolitikai életben nemegyszer megfogalmazznak ettől eltérő vélekedéseket – sem kötődhetnek máshoz, mint a magyarországi politikai közösség minden tagjához, a magyar állampolgárokhoz, s ennek révén az államnemzet fogalmához. Hiszen a címer minden magyar állampolgár közös szimbóluma, a Magyar Köztársaság mindannyiunk állama, és a Magyar Nemzeti Bank sem a magyar kulturális nemzet, hanem a politikai nemzet fogalmához kötődik. Az Alkotmány 68. § (1)²² is, mely a kisebbségeket államalkotó tényezőnek nyilvánítja, csupán az államnemzet fogalmával egyeztethető össze.

Az alkotmánynak – a már említett – a határon túli magyarokkal foglalkozó felelősségi klauzulája [6. § (3)] sem teszi ezt kérdésessé, amikor a következőkről rendelkezik: „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Ez a megfogalmazás nem tartalmaz annál többet, minthogy a Köztársaság törődik a magyar kulturális nemzethez tartozó határon túliakkal, de nem hoz létre velük közjogi kapcsolatot, s nem teszi őket a magyar politikai közösség tagjaivá. E rendelkezés egyébként, feltehetően következetesen, nem említi a nemzetet vagy a népet, hiszen ezeknek az elnevezéseknek a kulturális nemzetre utaló használata máshol sem szerepel az Alkotmányban. (A kulturális nemzet először nevesítve a módosított státustörvényben jelent meg.)²³

A kulturális nemzet így a magyar alkotmányban, s általában a magyar közjogban is kiegészítő elemként jelenik meg annak kapcsán, hogy az állam támogatja a kulturális nemzethez tartozókat: segíti honosításukat, és más kedvezményeket, támogatásokat nyújt a számukra. A kulturális nemzet koncepciójának megjelenését ilyen esetekben viszont bizonyos szempontból természetesnek és szükségszerűnek is tarthatjuk a magyar közjogban, hiszen a politikai közösség meghatározásakor felmerül a következő kérdés: mi lesz azokkal, akik közjogi értelemben nem válnak a politikai közösség tagjaivá, de a kulturális nemzethez tartoznak?²⁴ Ha a politikai közösség többsége támogatni kívánja törekvéseiket, akkor célszerű őket valamilyen módon már az alaptörvényben megemlíteni.

Sokak szerint a határon túliak bármiféle támogatása esetén célszerűbb, és az alkotmányos szabályozásból is inkább ez következik, ha – az őket kedvezményező bevándorlási politikát, vagy más olyan eseteket leszámítva, amikor a határon túliak az anyaállam területére érkeznek – nem jön létre közvetlen közjogi kapcsolat köztük és az anyaállam között. (Így azt sem tartják szerencsésnek, ha a magyar alkotmány felelősségi klauzulája a 6. § (3) alapján hozott intézkedések átlépi ezt a határt.) Hiszen a határon túliak egy másik állam politikai közösségéhez tartoznak, ott kell boldogulniuk, s az illető államnemzet koncepcióját kell a maguk számára élhetőbbé alakítaniuk. A kapcsolattartás bármely, a területi kapcsolat létrejötte nélküli (pl. az állampolgárság kiterjesztésével az elvándorlás nélkül létrejövő) közvetlen formája viszont abban a hamis illúzióban ringathatná őket, hogy gondjaikat a lakóhely szerinti államukban az anyaállam megoldhatja. Ez viszont a területi elven szerveződő világunkban – a határok megkérdőjelezésének elutasítása mellett – nyilvánvalóan nem teljesülhet, akkor, ha nem a határon túliak áttelepülése (bevándorlásuk segítése) a cél, hanem a szülőföldön való boldogulásuk segítése. Az államnak bármilyen jogállás – állampolgári, nemzeti és etnikai kisebbségi, menekült, stb. – kialakításához szüksége van a területi kapcsolat meglétére, azaz, hogy a különböző státusúak a területén tartózkodjanak.²⁵ A tendencia mellesleg általánosságban is afelé mutat, hogy a lakos és az állampolgár kategóriák mind közelebb kerülnek egymáshoz.²⁶

Így igaz lehet Halász Iván megállapítása, mely szerint „téved az, aki azt hiszi, hogy ha a határon túli magyarok százezrei magyar állampolgárok lesznek, akkor Magyarország sokkal többet tehet az érdekükben”.²⁷ Ennek ellenére, ahogyan Feischmidt Margit is leszögezi, a magyar nacionalizmust ma minden politikai oldalon elsősorban „a határon túli szimbolikus térfoglalás”²⁸ motiválja, s ez időről időre közjogi javaslatokban is testet ölt (státustörvény, nemzetpolgárság, állampolgárság kiterjesztése).

E kérdés kapcsán nem árt foglalkozni az állampolgárságnak a határon túli magyarokra történő kiterjesztésének igazolhatóságával. Az ugyanolyan státusú emberek között tett jog általi különbségtétel akkor válik igazolhatóvá, ha arra törekszik, hogy a hátrányos helyzetűeket a többiekkel egy startvonalon sorakoztassa fel. (Természetesen ez az elvi alapja annak is, amikor a jogalkotó az ország területén élő kisebbségeknek biztosít különjogokat.) Ennek révén a határon túli magyarok számára az állampolgárság megadása is igazolhatóvá válhat, hiszen azok és leszármazottaik helyzetén kíván javítani, akik önhibájukon kívül, a határváltozások következtében kerültek kisebbségi sorba. (A magyarországi kisebbségek honfitársainak helyzetén a határmódosítások elvileg hátrányosan nem változtattak, hiszen ők a határváltoztatásokat megelőzően is kisebbségi sorban éltek.) Vagy azzal is lehet érvelni, hogy közülük a legtöbb kisebbségnek már van anyaállama, amely éppígy felléphet az érdekükben. (Ez utóbbi esetben vi-

szont akkor járna el következetesen a magyar állam, ha az elismert nemzeti és etnikai kisebbségek közül a határain túl anyaállam nélkül tengődő ruszinokat és romákat is támogatná. Egy, a multikulturalizmuson alapuló határon túli politikát mellesleg elfogadtatni is könnyebb lenne, igaz ez utóbbi a felelősségi klauzula újragondolását is igényelné.)

Nem árt egyértelművé tenni, hogy nem lehet kétféle állampolgárságot adni, az állam minden polgárának egyenlő jogokkal kell rendelkeznie. (Többletjogokat csupán a hátrányosabb helyzetben levők birtokolhatnak.) Ha a határon túli magyarok valamiféle korlátozott állampolgárságot, például csak útlevelet kapnának és mást nem, akkor ők lennének Magyarország másodrendű polgárai. E szempontból érdektelen, hogy rendelkeznek-e ők más államban politikai jogokkal, ez a magyar állampolgárság számukra történő megadását nem befolyásolhatja.

Az állam minden új polgárának ugyanolyan jogosultságokkal kell rendelkeznie, mint a régieknek. Nem lehet különbséget tenni az állampolgárság megadásánál teljes jogú polgárok és körüllakók között. Ha a modern korban erre találunk is példákat, azok igencsak rossz emlékek. Ennek ellenére bizonyos különbségek az állampolgárság esetleges kiterjesztése után továbbra is fenn tarthatóak lesznek az ország polgárai között, például azok, melyek a jogosultságok igénybevételét különböző megszorításokhoz, például bejelentett lakóhelyhez kötik. Am új korlátozások – az állampolgárság esetleges jövőbeli kiterjesztésénél – e tekintetben sem lennének bevezethetők, leszámítva azokat, melyek a jogokkal való visszaélések kiküszöbölésére irányulnak. Édes mindegy ugyanis, hogy a jogalkotó a korlátozásokat milyen köntösbe öltözteti, ha úgy alakul, hogy azok bevezetésük után a magyar állampolgárok egy jól körülhatárolható csoportját kedvezőtlenül érintik, akkor azok a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütköznek. (Vegyük azt az abszurd szabályozást, hogy az állampolgárság kiterjesztése után az útlevél kiadását a jogalkotó magyarországi bejelentett lakóhelyhez köti.) S akkor még olyan, az előbbieket fényében már-már jogtechnikainak tűnő részletkérdéssel nem is foglalkoztunk, hogy korlátozott állampolgárság megadásánál mit kezdünk a már ratifikált nemzetközi emberi jogi egyezményekkel, melyek bizonyos jogokat minden ember részére, másokat pedig minden állampolgár számára biztosítanak. Ezekhez az egyezményekhez utólag fenntartásokat sem lehet fűzni.

A népszavazással kapcsolatos alkotmánybíróági határozat

A népszavazás megtartása a már említett 2004-es alkotmánybíróági határozatot követően vált lehetővé és ezt követően kezdődött meg a szükséges aláírások összegyűjtése. Az alábbiakban azt próbáljuk rekonstruálni, hogy az AB milyen érvek alapján engedte népszavazásra a magyar politikai közéletet megosztó kérdést, illetve miért vitatták többen az AB határozatban foglaltakat.

Az Országos Választási Bizottság a 116/2003. (IX. 18.) OVB határozatával az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát hitelesítette. E határozat ellen 2003. október 7-én, a törvényi határidőn belül kifogást nyújtottak be. Az OVB a kifogást megküldte az Alkotmánybíróságnak, hogy azt soron kívül bírálja el. A kifogást tevő kérelmét a következőkkel indokolta: az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdés eredményes népszavazás esetén olyan törvény megalkotására kötelezné az Országgyűlést, amely az állampolgárság megszerzésénél előnyben részesítené a magukat magyar nemzetiségűnek valló és ezt meghatározott módon igazoló személyeket. E miatt nemzetiségükre tekintettel hátrányos megkülönböztetést szenvednének el azok a személyek, akik az említett feltételnek nem felelnek meg. Így a kérelmező szerint az állampolgárság megadását kérelmezők között különbséget tevő szabály ellentétben állna az Alkotmány 70/A. §-ának (1) bekezdésével, továbbá az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezményrel, amelynek 5. cikke tiltja a diszkriminációt.²⁹ A kérelmező szerint ezenfelül a határon túl élő magyarok állampolgárságának kollektív visszaszerzése a trianoni békével is ellentétes lenne. Az Alkotmánybíróság a kifogást elutasította. Az AB e határozatában is kifejtette, hogy a pozitív megkülönböztetés önmagában nem sérti a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. Az AB ebben utalt a 9/1990. (IV. 25.) AB határozatban már kifejtett álláspontjára, mely szerint az mindössze azt jelenti, hogy a jognak mindenkit egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, de nem vonja maga után azt, hogy minden különbségtétel tilos. Az AB utalt a Velencei Bizottság véleményére is, mely szerint az etnikai alapú különbségtétel csak addig engedhető meg, amíg a különbségtétel ténylegesen és ésszerűen is indokolható.

Az Alkotmánybíróság vizsgálta azt is, hogy a kérdést a megfelelő módon szövegezték-e meg. Az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény 13. § (1) bekezdése szerint a népszavazásra feltett konkrét kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni. Az AB korábbi határozatai szerint „egy népszavazásra feltett kérdés akkor fogadható el, ha nyelvtanilag egyértelmű, közérthető, a kérdés egészét szakki-fejezések nem zavarják meg, az eldöntendő kérésre igennel vagy nemmel lehet válaszolni, és a jogalkotói feladat egyértelmű.”³⁰ Ahogy Bihari Mihály ezt egy különvéleményében megfogalmazta, az AB felelősségét növeli, hogy a népszavazási törvény hallgat az egyértelműség követelményének a mibenlétéről.³¹ Az 1/1990 AB határozat szerint például „a népszavazásra feltett kérdést oly módon kell megfogalmazni, hogy annak alapján valamennyi állampolgár egyértelműen tudjon válaszolni”.³² A népszavazásra feltett már idézett kérdés pedig a következőképpen hangzott: „Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon

lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a státustörvény 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?” Tóth Judit megállapítása szerint az egyértelműség követelményének a meglétét, már a néhány szakkifejezés említése is kétségessé tehetné.³³ A kérdésben szerepel például a 2001. évi LXII. törvény, melyről nem biztos, hogy minden választópolgár azonnal a státustörvényre asszociál. Továbbá ha a magyar igazolványról hallottak is az emberek, a kedvezményes honosítás feltételeit és tartalmát nem biztos, hogy mindenki ismeri.

Az egyértelműség követelménye kapcsán érdemes azt is megemlíteni, hogy a népszavazásra feltett kérdés az igen szavazatok sikere esetén is gyakorlatilag teljes mérlegelési jogkört hagyott volna a parlamentnek: csupán a kedvezményes honosításról szólt, anélkül, hogy annak lényegi tartalmát meghatározta volna. Mellesleg a határon túli magyar nemzetiségűek már ma kedvezményesen honosíthatók, ha felmenőjük magyar állampolgár volt. A jogalkotó a népszavazáson feltett kérdésnek bármilyen új apró kedvezmény bevezetésével eleget tehetett volna. Sőt, elvileg a jogalkotó megtehetné volna a jelenlegi szabályozás formai átfogalmazásával úgy is, hogy semmiféle további könnyítést nem ad. Mindezek ellenére a kérdést az AB népszavazásra bocsáthatónak nyilvánította.

Új javaslatok, jogi változások

A népszavazás utáni viták konkrét jogszabályi hozadéka volt a 2005. évi II. törvény elfogadása a Szülőföld Alapról, mely céljának a meghatározásakor, preambulumban szinte szóról szóra emel át részeket a státustörvényből.³⁴ A jogszabály kimondja, hogy az Országgyűlés a szomszédos államokban élő magyarság szülőföldjén való boldogulásának, Magyarországgal való sokoldalú kapcsolatai ápolásának és fejlesztésének előmozdítása, magyar nemzeti azonosságtudata megerősítésének céljából alkotta a törvényt.³⁵ Továbbá a státustörvényhez hasonlóan hivatkozik a 6.§ (3) bekezdésbe foglalt, a határon kívül élő magyarokért viselt felelősség érvényesítésére. A jogszabály deklarált célja a határon túli magyarság szülőföldjén való boldogulása identitása, az anyaországgal való sokoldalú kapcsolatának fenntartása és erősítése érdekében támogatások nyújtása. A törvény valamennyi szomszédos országra, így Ausztriára is kiterjeszti a hatályát, ezzel reagál arra a kérdésre is, hogy a státustörvényből kimaradtak az ausztriai magyarok, ami támadhatóbbá tette a jogszabályt. A tágran értelmezett célok eléréséhez pályázat útján támogatást igényelhetnek a jogszabály alapján a magyarországi és határon túli magánszemélyek; továbbá a határon túli – illetve a határon túl tevékenykedő magyarországi – oktatási intézmények, kutatóintézetek, civil szervezetek; továbbá a magyarországi és határon túli önkormányzatok, illetve ezek társulásai és nem utolsósorban a magyarországi és határon túli vállalkozások.

A törvény által létrehozott Szülőföld Alap 1 milliárd forinttal indult, s annak alapján minden magyar állampolgárnak lehetősége van arra, hogy adója 1 %-át felajánlja az Alap javára, az állam a jogszabály szerint minden felajánlott forint mellé további egy forintot tesz. Az Alapot felügyelő tanács 15 tagból áll, hét tagját a miniszterelnök saját hatáskörében jelöli ki, bízza meg, illetve kéri fel. A tanács elnökét és további hét tagját a MÁÉRT tagszervezeteinek javaslata alapján a miniszterelnök nevezi ki.

Az Országgyűlés ezt követően a 2005. évi XLVI. törvénnyel módosította az állampolgársági és a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényeket.³⁶ Az előbbi jogszabály módosításának legfontosabb eleme, hogy a kedvezményes honosítását kérő magyar nemzetiségűtől már nem követeli meg, hogy a kérelem előterjesztését megelőzően legalább egy évet Magyarországon lakjon. Így a letelepedést követően előterjeszhető lesz a honosítási kérelem. Emellett további könnyítéseket is tartalmaz, így rövidülnek az ügyintézési határidők, a kérelmező számára egyszerűbbé válik az ügymenet, továbbá azok a személyek is mentesülnek az állampolgársági vizsga alól, akik határon túl végeztek magyar iskolát. További szimbolikus gesztus, hogy a honosítást vagy visszahonosítást kérő kezdeményezheti, hogy kizárólag a születési helyének a magyar elnevezését használják az eljárás során, s így ez kerül majd be a személyi igazolványába is. Utóbbi jogszabály módosítása pedig bevezeti az ún. nemzeti vízumot, ez egy nemzetközi szerződés alapján kiadható speciális vízum lesz, mely „többszöri beutazásra és három hónapot meghaladó, de legfeljebb öt év időtartamú magyarországi tartózkodásra további külön engedély nélkül jogosít.” Ez a vízum elsősorban az átutazás, a magyarországi utazás és rokonlátogatás megkönnyítését szolgálja, s a birtokosát nem jogosítja fel „a munkavállalási, jövedelemszerzési, tanulmányi vagy más tudományos továbbképzési célú tartózkodásra”. A nemzeti vízum bevezetéséről még meg kell egyeznie a kormánynak Ukrajnával, illetve Szerbia és Montenegróval. Az új jogszabály módosuló rendelkezéseinek többsége 2006. január 1-jén lép hatályba.

Az említett jogszabályi változásoknál még tágabb fogalmat jelölt a kormány által az Országgyűléshez múlt év novemberében benyújtott határozati javaslatban szereplő „Szülőföld-programcsomag”. Az említett határozati javaslat³⁷ szerint az Országgyűlés felkéri a kormányt arra, hogy a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségű, illetve magukat magyarnak valló, a magyar nyelvet és kultúrát, a nemzeti hagyományokat ápoló személyek számára alkossa meg – a jogászok által a már említett okokból mérsékelt lelkesedéssel fogadott – nemzetpolgárság intézményét. Emellett pedig külön intézkedésekkel segítse elő a szülőföldön való boldogulás feltételeinek megteremtését, a nyelvi, kulturális és rokon kapcsolat fenntartásának minél szabadabb gyakorlását. Az elfogadott jogszabályokban nemzetpolgárság viszont már nem jelenik meg,

azok a Szülőföld Programon túl, a hosszú távú nemzeti vízum megalkotására, illetve az állampolgárság megszerzésének meggyorsítására koncentrálnak.³⁸ De elképzelhető az is, hogy a „nemzetpolgárság víziója” megszelídült, s ma már csupán ezeknek az intézkedéseknek az együttesét jelöli.

¹ „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.”

² Tóth Judit: Hogyan vélekednek az állampolgárságról a parlamentben? *Regio*, 2004. 4. sz. 36-50.

³ *Magyar Kisebbség*, 1999. 2-3. sz. (Tamás Sándor vitaindítója az 1999. 1. sz.-ban jelent meg)

⁴ Tervezet a külhoni magyar állampolgárság jogintézményének létrehozására. In Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002. 38-44.

⁵ A státustörvényről lásd részletesen: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002; Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László (szerk.): *Ami összeköt? Státustörvények közel és távol*. Budapest: Gondolat, 2004; Zoltán Kántor, Balázs Majtényi, Osamu Ieda, Balázs Vizi, Iván Halász (szerk.): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Hokkaido University in Sapporo: Slavic Research Center, 2004.

⁶ 2003. november 1-én lépett életbe a vízumkötelezettség Magyarország és Ukrajna, illetve Magyarország és Szerbia-Montenegró között.

⁷ A „kettős állampolgárság” kronológiája megtalálható a www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu honlapon. Ezen a honlapon megtalálható gyakorlatilag az összes jelentős a kettős állampolgárságra vonatkozó dokumentum, állásfoglalás, publicisztika, tanulmány.

⁸ Az SZDSZ néhány képviselője is az „igen” mellett foglalt állást.

⁹ Lásd Orbán Viktor beszédét a VIII. MÁÉRT-en, 2004. november 12.-én. <http://www.fideszfrakcio.hu/index.php?CikkID=30915>

¹⁰ Indoklás: A törvény 4.§. (2) és (4) bekezdéseiben megfogalmazott kedvezményes honosítási eljárásain túlmenően szükséges olyan eljárás törvénybeiktatása is, amely a magyar állampolgárság megszerzését nem köti magyarországi lakóhelyhez, illetve amelynek során a magyar állam polgárának ismeri el mindazokat a nem magyar állampolgárokat is, akiknek szülei között magyar állampolgárok is voltak. Csapody Miklós, Képviselői önálló indítvány. Budapest, 2003. szeptember 25.

¹¹ Mádl Ferenc köztársasági elnök beszéde a MÁÉRT VIII. tanácskozásán. 2004. november 12.

¹² Míg a kormány elsősorban a magyar állam kiadásainak növekedését nézte, addig az MVSZ a magyarországi költségvetésre gyakorolt pozitív hatást.

¹³ A határon túli magyar szervezetek állásfoglalásai megtalálhatók a www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu honlap Állásfoglalások menüjében

¹⁴ Az RMDSZ közleménye. Marosvásárhely, 2004. november 18.

¹⁵ A 2000-es romániai választások előtt, nem utolsósorban Frunda György államfői jelöléséhez szükséges aláírások összegyűjtésének gyorsításához, az RMDSZ a külhoni állampolgárság érdekében is aláírásokat gyűjtött.

¹⁶ Támogató, ám a kettős állampolgárságot ellenző magyarországi politikusok, közírók érveit reprodukáló írások elsősorban az *Erdélyi Riportban* és *A Hétkben* és helyenként a *Romániai Magyar Szóban* jelentek meg.

- ¹⁷ Bakk Miklós: Záruljon bárhogyan ... *Krónika*, 2004. november 15.
- ¹⁸ Bőjte Csaba: Jaj a népszavazás győzteseinek. *Krónika*, 2004. december 10.
- ¹⁹ Kasza József: Nyílt levél Gyurcsány Ferencnek, a Magyar Köztársaság Miniszterelnökének. 2004. november 3.
- ²⁰ Romániában ebben az időszakban zajlott a választási kampány – elsősorban ennek tulajdonítható a negatív reakció.
- ²¹ Az Európai Unióban az állampolgárság tagállami szabályozású.
- ²² „A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.”
- ²³ A módosított törvény preambuluma ötödik bekezdésében: a szomszédos államokban élő magyarságnak a szülőföldjén való boldogulásának, Magyarországgal való kapcsolatainak fenntartásának, magyar nemzeti azonosságtudata megerősítésének, valamint a magyar kulturális örökséghez való kötődésének, mint a magyar nemzethez való tartozása kifejezésre juttatásának érdekében
- ²⁴ Lásd erről a kérdéstről Bödig Mátyás: „Nemzeti történelem” és a jog autoritásának igazolása. *Állam és jogtudomány*, 2000. 1-2. sz. 18.
- ²⁵ Lásd a különböző alkotmányos jogállások (státusok) részletesebb elemzéséről. Tóth Judit: *Státusjogok*. Budapest: Lucidus, 2004.
- ²⁶ Lásd például Rogers Brubaker (szerk.): *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America*. London: University Press of America, 1989.
- ²⁷ Halász Iván válasza. Fórum a kettős állampolgárságról, *Kisebbségkutatás*, 2005. 1.sz. 37.
- ²⁸ Feischmidt Margit válasza. Fórum a kettős állampolgárságról, *Kisebbségkutatás*, 2005. 1.sz. 33.
- ²⁹ Kihirdette a 2002. évi III. törvény.
- ³⁰ Tóth Judit: *Státusjogok*, 110.
- ³¹ 52/2001. (XI. 29) AB határozat
- ³² 1/1990. (II.12.) AB határozat
- ³³ Tóth Judit: Lehet-e népszavazás útján az állampolgárságot szabályozni? In *Státusjogok*, 97-132.
- ³⁴ Lásd a kérdéssel kapcsolatosan Tóth Judit: A vizionált nemzetpolgárság. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2005. 1. sz. 21-32.
- ³⁵ A státustörvény preambuluma hasonló rendelkezése a következőképp hangzik: „a szomszédos államokban élő magyarságnak a szülőföldjén való boldogulásának, Magyarországgal való kapcsolatainak fenntartásának, magyar nemzeti azonosságtudata megerősítésének, valamint a magyar kulturális örökséghez való kötődésének, mint a magyar nemzethez való tartozása kifejezésre juttatásának érdekében”
- ³⁶ 2005. évi XLVI törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény és a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény módosításáról.
- ³⁷ H/12727. számú országgyűlési határozati javaslat a határon túli magyarok nemzetpolgárságáról és a „Szülőföld” Programcsomag létrehozásáról.
- ³⁸ Lásd például többek között ezeknek az intézkedéseknek a megfogalmazását. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök 2005. január 6-i levele a határon túli magyar politikai vezetőkhez. <www.magyarorszag.hu>

Adatok és folyamatok

Nagy Ágnes

Román árfolyam-politika

A román jegybank az inflációs célkövetés rendszerében egy több évre szóló, fokozatos, de határozott inflációcsökkentési program megvalósításával törekszik az árstabilitás elérésére.

A gazdasági fejlődés középtávon a reálgazdaságban (mikro szinten) megvalósuló reform, valamint az inflációs szint csökkenésének függvénye. Az alacsony infláció hosszabb távon tartósan magasabb növekedést és kiszámíthatóbb gazdasági környezetet biztosít, mérsékli a lakosságot és a vállalkozásokat egyaránt sújtó gazdasági ingadozások mértékét. A világgazdasági fellendülés a fejlett országokban egyelőre alacsony inflációval és jegybanki kamatokkal párosult. A globális kockázati mutatók is alacsonyak maradtak. Ha a globális növekedést az év során felszínre kerülő kockázatok befolyásolják, akkor a vezető jegybankok gyorsabb kamatemelésének valószínűsége megnő.

Romániában az elmúlt 4 év során, állandó inflációcsökkenés mellett, a térségben volt tapasztalható a legnagyobb gazdasági növekedési ütem, s ez a trend az elkövetkező években várhatóan megmarad. A viszonylag stabil és főként kiszámítható gazdasági-pénzügyi folyamatok a korábbinál jobb körülményeket teremtenek a hosszú távú megtakarításoknak és a beruházásoknak. 2004-ben a román gazdaságban folytatódott az előző évek kedvező trendje a gazdasági növekedést, a dezinflációt, a költségvetési hiányt, valamint a munkanélküliségi ráta csökkenését illetően. Mindezek ellenére a belföldi aggregált fogyasztás volt a növekedés fő hajtóereje. A nettó export elveszti a gazdasági növekedésben játszott vezető szerepét. A belföldi fogyasztás növekedése a hitelek gyors elterjedésével, úgy a nominális, mint a reáljövedelem növekedésével magyarázható.

A GDP összetétele és dinamikája

A 2000-2004-es periódusban a bruttó hazai termék (GDP) növekedéséhez főleg az ipari, építőipari és szolgáltatási tevékenységek járultak hozzá. A vizsgált időszakban az építőipar növekedése volt a leglátványosabb. Az építő-

ipar fellendülése a beruházások növekedésének köszönhető, melyek várhatóan újabb beruházásokat fognak eredményezni. Növekednek a vállalkozások és a lakosság anyagi erőforrásai.

A GDP növekedéséhez a 2000-2001-es időszakban főleg az ipari és építőipari tevékenység növekedése járult hozzá, 2002-ben az építőipar (7,7 %-kal nőtt a bruttó hozzáadott érték), az ipar (6,7%-kal) meg a szolgáltatások (3,9%-kal).

1. táblázat. A GDP összetétele

	2000	2001	2002	2003*
Milliárd lej (folyó áron)				
Összesen	803.773,1	1.167.687,0	1.512.616,8	1.890.778,3
Ebből:				
Ipar	219.479,7	323.046,8	428.858,7	537.173,5
Építőipar	39.287,1	62.333,7	84.265,3	108.464,8
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halgazdálkodás	89.014,5	156.179,2	171.130,6	221.110,5
Szállítás és raktározás	50.047,9	116.813,2	682.929,4	843.483,8
Posta és távközlés	30.305,5			
Kereskedelem, turizmus, szállodák és éttermek	101.406,7	131.230,7		
Ingatlan ügyletek és más szolgáltatások	104.378,9	156.554,4		
Pénzügyi, banki és biztosítási tevékenységek	12.363,5	23.006,5		
Közigazgatás	34.599,7	42.486,9		
Szerkezet (%)				
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:				
Ipar	27,3	27,7	28,4	28,4
Építőipar	4,9	5,3	5,6	5,7
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halgazdálkodás	11,1	13,4	11,3	11,7
Szállítás és raktározás	6,2	10,0	45,1	44,6

Posta és távközlés	3,8	X**		
Kereskedelem, turizmus, szállodák és éttermek	12,6	11,2		
Ingatlan ügyletek és más szolgáltatások	13,0	13,4		
Pénzügyi, banki és biztosítási tevékenységek	1,5	2,0		
Közigazgatás	4,3	3,6		
Éves változás (%)				
Összesen	2,1	5,7	5,0	4,9
Ebből:				
Ipar	5,9	4,4	6,0	4,9
Építőipar	6,3	11,1	7,7	7,0
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halgazdálkodás	-18,1	28,1	-7,0	3,0
Szállítás és raktározás	4,9	1,1		
Posta és távközlés	4,3	3,4		
Kereskedelem, turizmus, szállodák és éttermek	1,1	1,5		
Ingatlan ügyletek és más szolgáltatások	7,0	0,8	6,4	5,2
Pénzügyi, banki és biztosítási tevékenységek	2,1	32,0		
Közigazgatás	19,8	-9,2		

* Nem végleges adat.

** A Szállítás és raktározáshoz számolva.

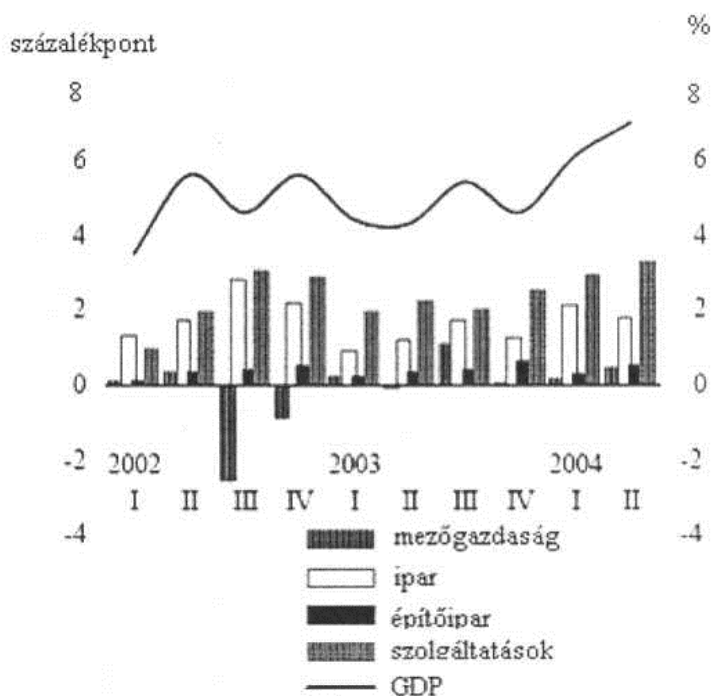
Forrás: *Központi Statisztikai Hivatal*

A fenti adatsorokból arra lehet következtetni, hogy Románia fokozatosan halad egy a fejlett országokra jellemző, növekedést befolyásoló GDP összetétel felé. 2003-ban a szolgáltatások (a GDP a legfontosabb összetevője, 44,6%), bruttó hozzáadott értéke, a kereskedelmi hálózatok bővülésének, a távközlés, az ingatlan ügyletek és a raktározás kedvező eredményeinek köszönhetően, 5,2%-kal nőtt. A GDP legfontosabb összetevői a szolgáltatások és az ipar volt

2004-ben is. Ez várható a következő időszakokra is. A szolgáltatási szektor bruttó hozzáadott értéke egyre inkább növekedni fog.

A Romániai Statisztikai Hivatal számításai szerint 2004 első kilenc hónapjában a bruttó hazai termék (GDP) 8,1%-kal (előzetes adat) haladta meg az előző év azonos időszakának megfelelő értékét. A 2004-es év három negyed-ében a GDP értéke jelenlegi árakon számolva 1.588.539 milliárd lej (39.710 milliárd euró) volt. A növekedési ütem kiemelkedően magas volt. Habár a GDP alakulása már az előző időszakokban is dinamikus emelkedést mutatott, 2004 első félévében a növekedés – az előző év ugyanezen időszakához viszonyítva – 6,6% (907.871 milliárd lej, vagyis 22,4 milliárd euró), míg az első negyedévben 6,1% (405.354 milliárd lej, 10 milliárd euró) volt.

1. ábra: A kínálat legfontosabb összetevőinek hozzájárulása a GDP dinamikájához

Forrás: Román Nemzeti Bank

A 2004-es év első kilenc hónapjában a GDP kínálati oldalán a mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati szektor kibocsátása növekedett a leggyorsabb ütemben (19,7%-kal az előző év ugyanezen időszakához viszonyítva), melyet az építőipar követett 10%-os növekedéssel. A mezőgazdasági kibocsátás

erőteljes növekedése a 2004-es jó termés és szezonális hatások következménye. Meg kell említeni, hogy a 2003-as bázisidőszaki kibocsátási értékek az akkori kedvezőtlen időjárási körülmények miatt meglehetősen alacsonyak. Az építőipar kibocsátásának növekedését főként a lakosság rendelkezésre álló jövedelmének növekedése okozta. Ez a folyamat látható a 2004-es GDP adatokból. A mezőgazdasági szektor termelése 2004 első negyedében, az előző év azonos időszakához viszonyítva, 5,4%-kal nőtt – 11.692 milliárd lejre (288 millió euró), 2004 első félévét tekintve 5,3% a növekedés (50.775 milliárd lej, vagyis 1,25 milliárd euró), míg az első három negyedévet vizsgálva a mutató értéke 19,7%-ra ugrik, (184.865 milliárd lej, vagyis 4,56 milliárd euró). Az építőipari kibocsátás növekedése az első negyedévben 7,2% (15.381 milliárd lej, vagyis 379 millió euró), az első félévben 8,6% (42.723 milliárd lej, vagyis 1,054 milliárd euró) volt, ami az első kilenc hónapra 10,0%-ra (79.121 milliárd lej, vagyis 1,952 milliárd euró) nőtt. Mindez a 2. táblázatban nyomon követhető.

2. táblázat: A GDP szerkezete – kínálati oldal

Kínálati oldal	Md lej	m EUR	2003 jan-szept = 100
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	184 865	4 622	119,7
Ipar	475 548	11 889	106,2
Építőipar	79 121	1 978	110,0
Szolgáltatások	687 945	17 199	106,0
Pénzügyi (közvetetten mért) közvetítő szolgáltatások	-15 362	-384	104,1
Bruttó hozzáadott érték – összesen	1 412 117	35 303	107,9
Termékeket sújtó nettó adók	176 422	4 411	108,9
Bruttó Hazai Tennék (GDP)	1 588 539	33 713	108,1

Forrás: KSH

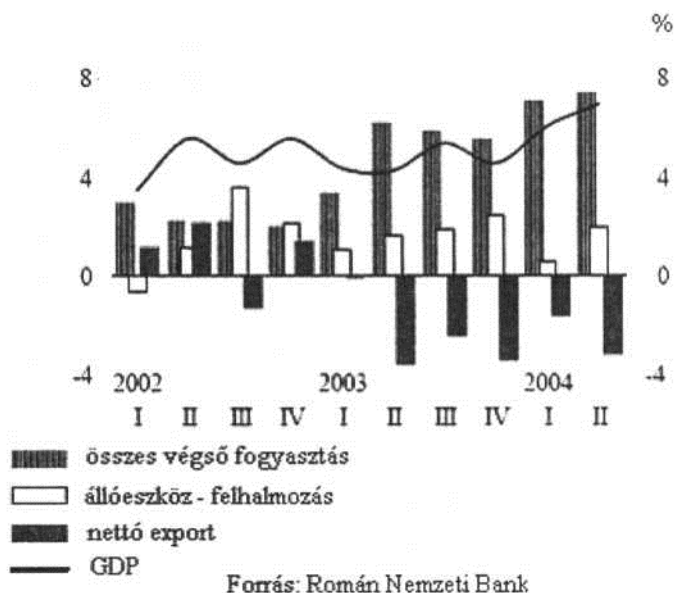
A GDP felépítése mutatja, hogy a GDP növekedéséhez legjelentősebb mértékben a szolgáltatások járultak hozzá. 2004 első kilenc hónapjában a bruttó hozzáadott értékben a szolgáltatási ágazat részesedése a legmagasabb (48,3%). Az ipar részesedése a második legnagyobb (33,3%), míg a mezőgazdaság és az építőipar hozzájárulása 13,0%, illetve 5,4%. 2004 első negyedében még más volt a sorrend. Akkor az építőipar 4,3%-kal részesedett a hozzáadott érték termelésében, míg a mezőgazdaság csupán 3,3%-kal. Persze ez egyáltalán nem meglepő, tekintve, hogy az év mezőgazdasági szempontból aktív periódusa sokkal inkább az év közepe, mintsem a téli hónapok.

A GDP felhasználását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az elemzett időszakban a GDP növekedése a belső aggregált kereslet (végső fogyasztás, álló-

szköz-felhalmozás) növekedésének a következménye. A végső fogyasztás 2003-ban 6,9%-kal nőtt 2002-höz képest, a GDP 83,3%-át alkotva. Ennek a komponensnek a dinamikája a háztartási fogyasztás növekedésének (7,1%), valamint a kormányzati fogyasztás fokozódásának (4,6%) tudható be. A háztartási fogyasztás növekedését a jövedelem növekedése és a hitelekhez való könnyebb hozzáférhetőség tette lehetővé.¹

A háztartások fogyasztásának növekedése 2003 elején, a minimálbér jelentős növekedésével egy időben kezdett el felgyorsulni. A bankok erősödő hitelezési tevékenysége szintén serkentően járult hozzá a lakossági fogyasztás növekedéséhez – önmagában is figyelemreméltó, hogy 2003 óta a kereskedelmi- és jelzáloghitelek állománya exponenciálisan nő, és a nemkormányzati hitelek értéke csak 2003-ban 50%-kal nőtt reálértékben. Miután a GDP két egymást követő évben is nőtt (2001-ben és 2002-ben), és így megnőtt a lakosság rendelkezésre álló jövedelme, illetve ezzel párhuzamosan csökkenni kezdett a külső kereslet, a belső kereslet vált a gazdasági növekedés első számú mozgatójává.

3. ábra: A kereslet legfontosabb összetevőinek hozzájárulása a GDP dinamikájához

A gazdasági növekedés következtében az állóeszköz-felhalmozás a belső kereslet legdinamikusabb komponense lett (2003-ban 9,0%-kal nőtt). Ugyanakkor eszközvásárlások révén a beruházások volumene is nőtt, beleértve a szál-

lítőeszközöket (12,6%), valamint az új építkezési munkálatokat (5,8%) is. A beruházások főleg a magánszektorban fokozódtak, 2003-tól viszont az állami szektorban is.

A belföldi fogyasztás és az állóeszköz-felhalmozás egyaránt növekszik. Az állóeszköz-felhalmozás 2001-ben 6,6%-kal, 2002-ben 7,0%-kal, 2003-ban 9,0%-kal, 2004-ben 11,0%-kal növekedett. Ez a növekedés 2005-ben is folytatódik, a becsült érték 11,5%. Az állóeszköz-felhalmozás növekedése egy olyan folyamat, amit folytatni kell ahhoz, hogy Románia csökkenteni tudja az előrehaladottabb fejlődésben levő országokkal szembeni különbséget.

A belső fogyasztásnak a gazdasági növekedés hajtóerejévé válása bizonyos kockázatot jelent az inflációra és a külső egyensúlyra nézve. Ezen kockázatok megjelenésének nagyobb esélye van egy olyan gazdaságban, amely még nem teljesen restrukturált, és ahol a külföldi beruházások szintje nem elég magas.

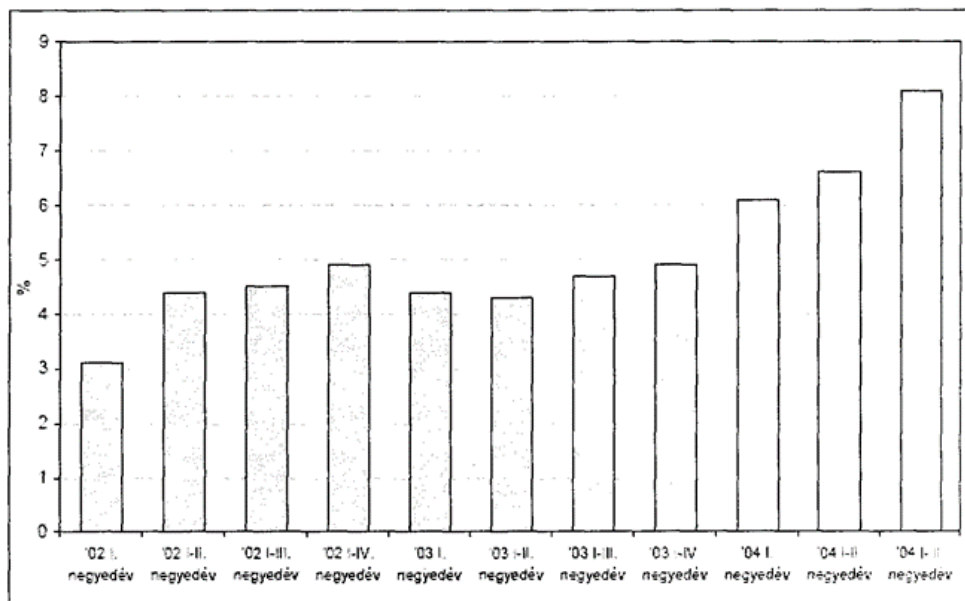
A belföldi kínálat korlátoltságának következménye, hogy a gazdasági restrukturálás hiányában a belső piac egyensúlya és a defláció folytatása csak az import növekedésével valósítható meg. Az export és import eredőjeként a nettó export hozzájárulása a GDP-hez negatív volt: 2000-ben -5,6%, 2001-ben -7,8%, 2002-ben -5,7%, 2003-ban -7,9%, tehát a belföldi felhasználás a GDP növekedését meghaladó ütemben erősödött. Ezeknek a finanszírozása nagy részben belföldi forrásból valósult meg.² A hiány optimális finanszírozási forrása a külföldi működő tőkebefektetés, de ennek súlya viszonylag alacsony maradt a 2000-es évek elején, viszont 2004-re már a szint jóval meghaladta az 50%-ot. A külföldi működő tőkebefektetés 2001-ben 1.154 millió dollár volt, 2004-re 1.669 millió dollárra növekedett. Az előrejelzés szerint 2005-ben sem fogja meghaladni az 1.690 millió dollárt.

A GDP keresleti oldalát vizsgálva elmondható, hogy a gazdasági növekedés fő hajtóereje 2004 első kilenc hónapjában továbbra is a magánszektor fogyasztása volt. A háztartások fogyasztása 9,8%-kal volt magasabb, mint az előző év ugyanezen időszakában, de a kormányzati fogyasztás mindössze 4,3%-kal növekedett. Ez azt mutatja, hogy a választási év ellenére a kormány gazdaságpolitikája – mind fiskális, mind monetáris téren – az általános restriktív vonalat követte, és a kormányzati jövedelem-centralizáció nem növekedett.

A bruttó állóeszköz-felhalmozás is növekvő trendet követett 2004-ben: az első negyedévben 7,3%-kal, az első félévben 10,4%-kal, míg az év első kilenc hónapjában már 13,7%-kal nőtt az előző év azonos időszakához képest. A beruházási ráta – a bruttó állóeszköz-felhalmozás és a bruttó hozzáadott érték hányadosa – 28,3% volt 2004 első három negyedévében, szemben az előző év azonos időszakának 24,7%-os értékével. Ugyanezen mutató értéke 2004 első negyedévére illetve félévére 18,9% és 23,7%.

2004 első kilenc hónapjában az importnövekedés továbbra is meghaladta az export növekedését. Az előbbi 20,2%-kal nőtt az előző év azonos időszakához viszonyítva, míg az utóbbi 16,2%-kal. Ugyanezen adatok (import- és exportnövekedés) értéke 2004 első negyedévére 19,1% és 17,1%, míg 2004 első félévére 12,4% ill. 10,2%. 2004 első kilenc hónapjában az export és az import növekedési üteme közötti jelentős különbség – mely a nyári időszakban különösen nagy volt – 3.410 millió eurós külkereskedelmi hiányt eredményezett. Ennek ellenére a gazdaság külső egyensúlya kedvezőbb helyzetben van, köszönhetően annak, hogy a nettó folyó transzferek ellensúlyozták a romló külkereskedelmi mérleget (a Nyugat-Európában és Izraelben dolgozó román vendégmunkások nagy összegeket utaltak haza, családjaik támogatására). 2004 első három negyedévében a nettó folyó transzferek értéke 1.647 millió euró volt, szemben a 2003-as év azonos időszakának 1.205 millió eurós értékével.

4. ábra: GDP-növekedés (az előző év azonos időszakához viszonyítva, %)

Forrás: ICEG – Corvinus – Balkán Monitor, 2004/3-4-5. oldal

Az export és az import termékszerkezete azt mutatja, hogy a román gazdaságban a makrogazdasági jövedelem emelkedése – ez az alapja a háztartási fogyasztások növekedésének – részben az ún. bérmunka-rendszer eredménye. Bérmunkával külföldi befektetők munkaigényes termékeket gyártanak olcsó

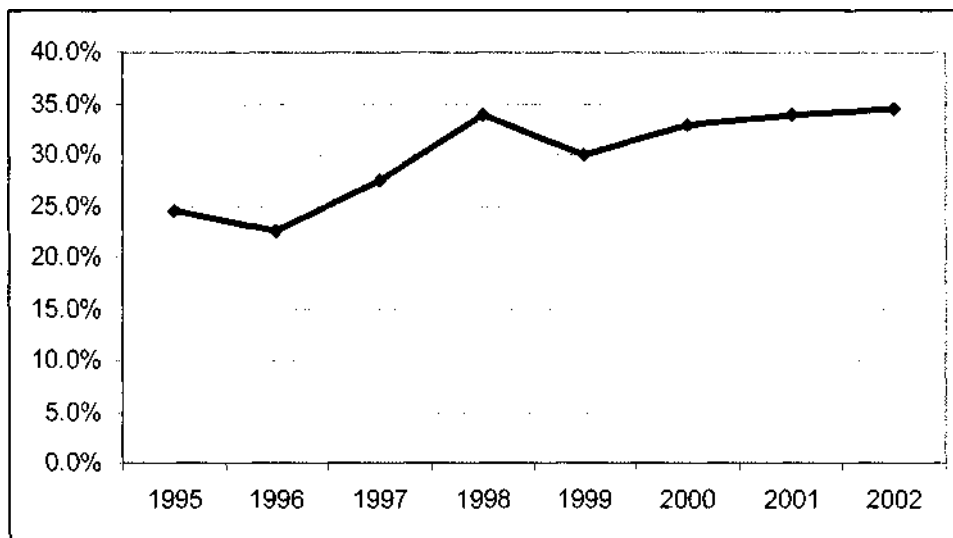
munkaerő felhasználásával. Ez Romániában azt jelenti, hogy a ruházati cikkek, textíliák és cipők adják a teljes export 29,3, illetve az import 13%-át.

Amennyiben újra gyorsulni kezd az Európai Unió gazdasági növekedése, várhatóan csökkenni fog a magánszektor fogyasztásának a GDP növekedésben játszott szerepe, és helyette ismét az export lehet a gazdaság hajtóereje. Ennek ellenére a gazdaság belső egyensúlyi helyzete jó, a konszolidált államháztartási hiány a GDP 1,5%-a, és az infláció is csökkenő trendet követ.

Hosszú távon a GDP várhatóan nagyobb ütemben növekszik majd Romániában, mint az EU-ban, mivel az országkockázat, az EU-csatlakozáshoz közeledve, folyamatosan csökken, illetve az olcsó munkaerő miatt egyre növekvő mértékben áramlik majd technológiai transzfer az országba, zöldmezős beruházások formájában. Az a tény, hogy néhány iparág esetében még nem történt meg a szerkezetátalakítás, szintén pozitív hatással van a GDP várható alakulására.

A növekvő trendet alátámasztó további adat, mely szerint Románia vásárlóerő-paritáson számított egy főre eső GDP-je 2000-ben az Európai Unió megfelelő értékének 25%-a volt, ám 2003-ban a mutató értéke 30%-ra emelkedett. A vásárlóerő növekedését jelzi, hogy növekszik az egy főre jutó GDP PPS-ben és euróban kifejezett értéke közti arány, az 1995. évi 25%-ról a 2002-es 35%-ra.

5. ábra: A lej vásárlóerejének alakulása (GDP PPS/GDP Euró)

Forrás: Saját számítások a *Statistical Yearbook of Candidate Countries, 2002* alapján (2002-projekció)

A gazdasági növekedésnek viszont egyensúlyi feszültségek kiélézése nélkül kell teljesülnie, lehetőséget teremtve a gazdaság dinamizálására, és folyama-

tos bővülésére. A folyamat során viszont számolni kell az állam adósságszolgálati terhével a piaci kamatok csökkenése mellett is.

A Román Nemzeti Bank előrejelzése szerint tovább folytatódik a gazdasági növekedés Romániában: 2005-ben 5,3%, 2006-ban 5,3%, míg 2007-ben 5,4% lesz, elérve a 70,2 milliárd eurót. A 2004-es 7,9%-os gazdasági fejlődési szintet ugyan nem, de az elkövetkező 6 éves időszakban az átlag 5,5%-ot eléri, ahogyan azt a 2000-ben elfogadott „Románia közép távú fejlődési stratégiájában” az EU-s tárgyalások alkalmával, mint a csatlakozási folyamat alatt megvalósuló makrogazdasági keretfeltételként felvállalta. Ez a fejlődési ütem az elkövetkező időszakban egyike a legnagyobbaknak a csatlakozott és 2007-ben csatlakozó országok között, aminek megvalósítására reális feltételek a makrogazdasági politikák összehangolása révén keletkeznek.

A fogyasztói árindex alakulása

Az árfolyam alakulását 2004 első félévében, a tőkeáramlások 2003 első félévéhez viszonyított növekedésének (+97%) és a magánszemélyek folyó valuta transzfere növekedésének (+37,5%) köszönhetően, a valutapiaci többlet kihangsúlyozottabbá válása határozta meg.

Az aggregált kereslet meghatározó tényezőinek legutóbbi fejlődése, a kínálat költségelemeinek a kilátásai, a 2005-ös év első felére inflációs nyomásokat jeleztek. Remélhetőleg Romániában az infláció nem haladja meg majd a kormány és a RNB által az idei évre kitűzött 7%-ot. Az elkövetkező idősakra tervezett inflációs szint a 2005-ös 7%, illetve a 2006-os 5%, a 2007-es 3-4%. Romániának az EU-s csatlakozási tárgyalások során felvállalt, és a IMF-vel egyeztetett értéke a többi makrogazdasági politika függvénye is, elsősorban a költségvetési, jövedelmi, és strukturális politikák összhangjának az eredménye lesz.

Az inflációs ráta előrejelzése a következő feltevéseken alapul:

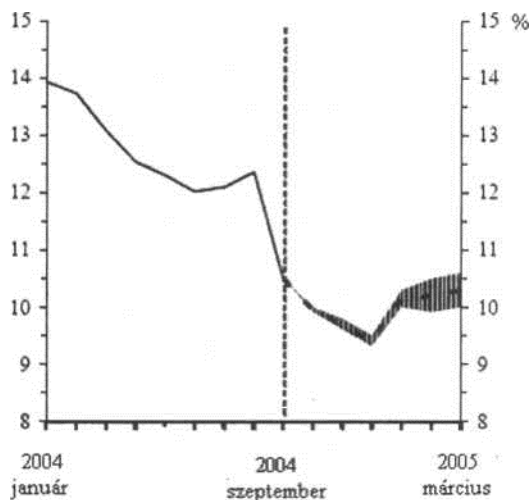
- A monetáris politika fő célkitűzése továbbra is a dezinfláció lesz, szigorú monetáris ellenőrzés és egy óvatos kamatpolitika alkalmazásával, a monetáris politika kamatlába a dezinflációs trend megerősödésével csökkenni fog.
- Az árfolyam-politika a dezinflációs folyamat fenntartását fogja követni a lej főbb pénznemekkel szembeni reálfelértékelődési éves trendjének a fenntartásával.
- A fiskális politika továbbra is óvatos marad. 2005-ben a költségvetési hiányra vonatkozó cél alacsony szinten lesz (1,5-1,6% a GDP-ből), az előrejelzések szerint a jövedelmek nagyobb szintjének az összegyűjtése, a gazdasági fejlődés és a pénzügyi rend megerősödése hatására ki fogja egyenlíteni az adókulcs csökkentésével járó jövedelem kieséseket.

- A bérpolitika a bérek reálértékének a növekedését biztosítja.

A kőolajpiacon a nyomás megmarad, aminek kedvezőtlen hatása lehet az üzemanyagok belső piacára, amihez hozzáadódik a EU-s árakhoz való felzárkózás és a lej euróval szembeni minimális felértékelődése.

Az adminisztrált árak további inflációs nyomást gyakorolnak. Így 2004 augusztusában a hőenergia 12%-os növelése befolyásolta az októberi fogyasztói árakat. 2005-től a az IMF-vel kötött megelőző felülvizyázási egyezmény értelmében az elektromos és hőenergia árait félévente igazítják (január 1-én és július 1-én) a költségek fedezetének biztosításáért. A többi adminisztrált árat időszakonként igazítják, az infláció és az árfolyam változása függvényében.

6. ábra: Az inflációs előrejelzés legyezőábrája (2004. szeptember – 2005 március)

Forrás: Román Nemzeti Bank

Az előrejelzés bizonytalanságát megjelenítő legyezőábra alapján 2005-ben nem elhanyagolható a 7+1,5 százalékos inflációs célpontot meghaladó fogyasztói árindex valószínűsége. A legfontosabb inflációt növelő kockázati tényezőnek egy a feltételezettnél magasabb olajár-pálya és nagyobb fiskális keresletet élénkítő hatás lehetőségét tekintjük. Ugyanakkor a külső kereslet bővülésének lehetősége is fennállhat, ha az ipari termelésben nem teljesülnek azok a felvél-

lalt stratégiák, amelyekre a tervezett fogyasztói árindex-szint alapozódott. Ennek háttérében a fiskális politikával, a lakossági fogyasztással, illetve az olajárak inflációs hatásával kapcsolatos inflatorikus kockázatok állnak.

Árfolyam-politika

A bemutatott tények ismeretében vizsgáljuk meg a Román Nemzeti Bank jelenlegi árfolyam-politikájának helyességét. Ahhoz, hogy erről érdemben tudjunk szólni, ismernünk kell az árfolyam-politika alakulását az utóbbi években, továbbá azt, hogy mi mást lehetne tenni ezen a téren, és annak mi lehet a következménye.

A 2001-2004 közötti időszakban a lej/euró, lej/dollár és lej/valutakosár árfolyamának alakulása következő ábrán megfigyelhető.

7. ábra: A lej árfolyamának alakulása

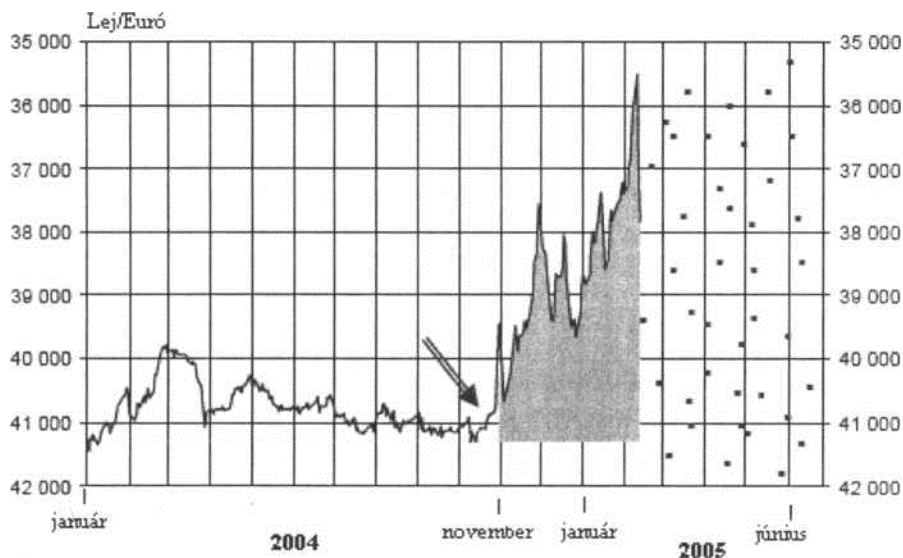
Forrás: Román Nemzeti Bank

A valuta-tranzakciókat 2004-ben a következő tényezők befolyásolták: a monetáris piaci kamatok stabilizációja, a beáramló külföldi működő tőke növekedése, az év utolsó részében a fontosabb valuták árfolyamainak kiszámíthatatlansága, a Román Nemzeti Bank valutapiaci beavatkozásainak csökkenése. A valutapiac alakulására nagy hatással a monetáris piaci eszközök magas hozama,

az euró/dollár árfolyam alakulásának kiszámíthatatlansága, a külkereskedelmi ügyletek növekedési ütemének a csökkenése, a központi bank beavatkozási taktikájának megváltoztatása volt.

A lej árfolyama mind a dollárral, mind az euróval szemben fokozatosan nőtt 2004 novemberéig, amikor a RNB áttért egy rugalmasabb árfolyam-politikára, azóta csökken és volatilis lett a lej/euró árfolyama is, amint az alábbi ábra is mutatja. A nyíl az árfolyam-politika megváltoztatását mutatja.

8. ábra: A lej/euró árfolyam alakulása (napi adatok)

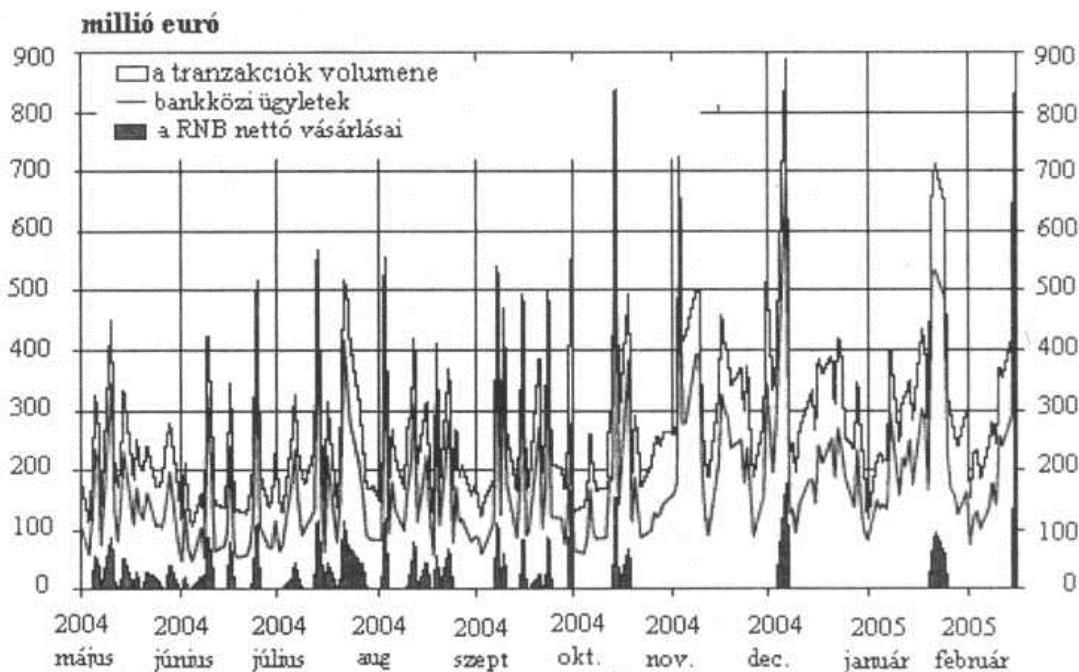
Forrás: Román Nemzeti Bank

1994-2004 novembere közötti időszakban a RNB előre bejelentett reál felértékelési rendszert alkalmazott a lej árfolyamának kézbentartására, gyakori intervenciókkal élve az „irányított lebegtetés” rendszerében (a 2004. év végére a 2-3%-os reálfelértékelődés volt a cél), ennek következtében a lej árfolyama nem volt rugalmas és kiszámítható volt.

A utóbbi időszakban lényegesen megnőtt a valutapiaci tranzakciók volumene, nagyobb volt a beáramló valuta mennyisége, gyorsabban nőttek a pénzügyi, mint a kereskedelmi tranzakciók. Ennek következtében a lej pénzügyi tranzakciós értéke nagyobb hangsúlyt kapott a valutapiacon, mint a kereskedelmi tranzakciók értéke. Ez a jelenség az utóbbi időszak egyik trend változása is volt, hisz Románia a '90-es évek végéig valutahiánnyal küszködött, de a folyamatos gazdasági növekedés valamint az infláció folyamatos csökkenése a külföldi befektetők nagyobb bizalmát is eredményezte. A RNB a valutapiacon

való megjelenésének a célja a valutatartalékok optimális szintjének az elérése (5 hónapi importszükséglet), az ország adóssághatékonak és kamatainak a visszafizetéséhez szükséges valuta megvásárlása és olyan makrogazdasági környezet fenntartása, amely a lej árfolyama felértékelődésének megfelelő határok között tartását eredményezte.

9. ábra: Valutapiaci tranzakciók 2004. május-2005. február között (napi adatok)

Forrás: Román Nemzeti Bank

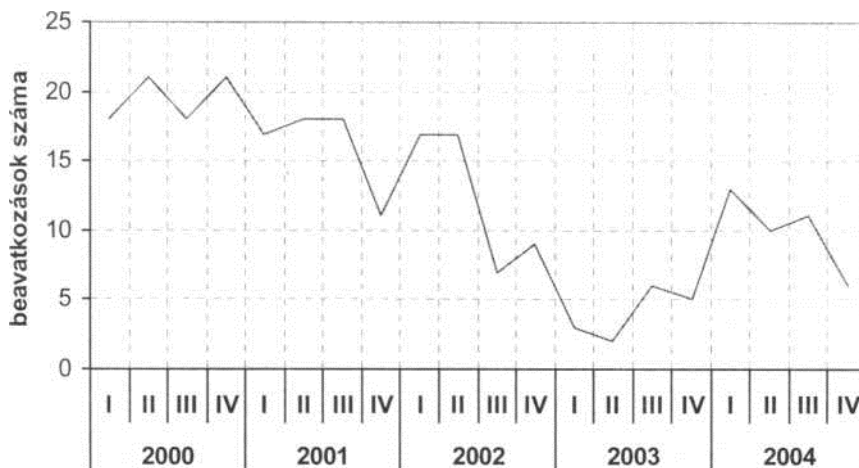
2004-ban a RNB valutapiaci intervencióinak a száma csökkent a 2000-2003-as átlagos havi 11-ről 6-ra, majd 2004. novemberétől 2005. februárjáig a beavatkozások száma mindösszesen 5.

A RNB intervencióinak a számát a 2000-2004 közötti időszakban az alábbi ábra mutatja.

Ugyanakkor, Románia bruttó nemzetközi valutatartaléka a 2000-2004 közötti időszakban fokozatosan nőtt, amint a 11. ábra mutatja.

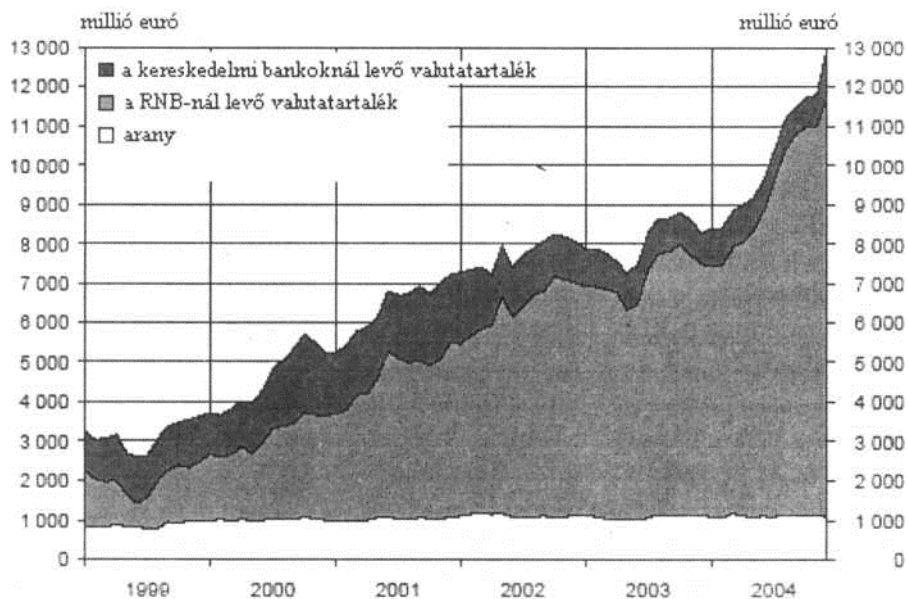

10. ábra: A RNB valutapiaci beavatkozásainak száma negyedévente (hónapos maximum)

Forrás: Román Nemzeti Bank

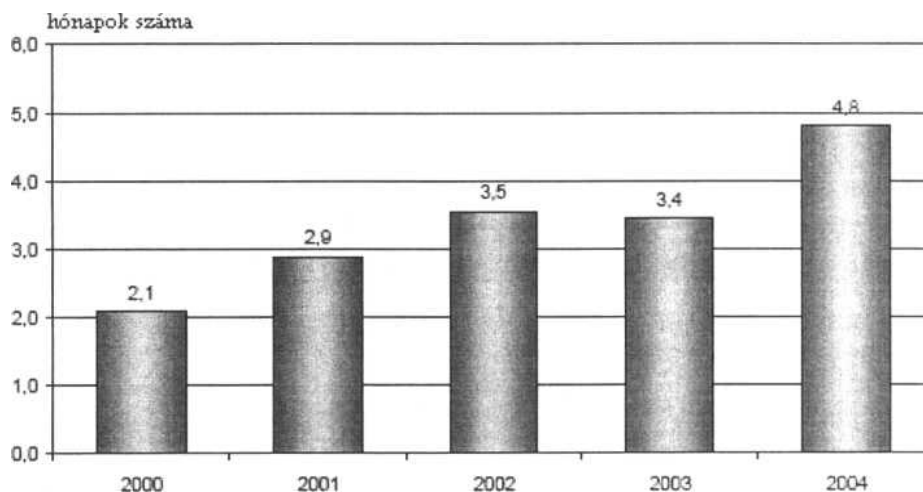
11. ábra: Románia nemzetközi valutatartalékának alakulása 1999-2004 között

Forrás: RNB

Románia nemzetközi tartalékai a 2000-2004 közötti időszakban nőttek, miközben 2000-ben alig 2,1 hónapnyi importszükségletet fedeztek, 2004-ben megközelítette az optimális szintet (5 hónapnyi importszükséglet fedezése): 4,8 hónapnyi importszükségletet fedezett, amint az alábbi ábra is mutatja.

12. ábra: Románia hivatalos valutatartaléka hónapos importszükségletben kifejezve

Forrás: Román Nemzeti Bank

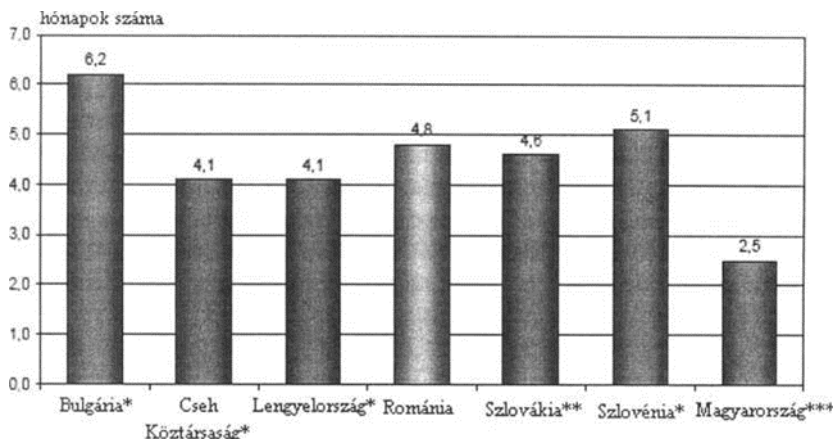
Összehasonlítva a környező országok valutatartalékaival, megállapítható, hogy az optimális szintet Bulgária (6,2) és Szlovénia (5,1) után Románia közelíti meg legjobban. Lásd a 13. ábrát.

2004 novemberétől a RNB áttért egy rugalmasabb árfolyamrendszerre, a „szabad lebegtetés” (free floating) rendszerére: korlátozta devizapiaci intervencióit, és egyben megszüntette a lej reál-felértékelődéséhez kötött céljainak közvetlen publikálását. Az intervenciónak célja a valutatartalékok megfelelő szinten tartása, valamint a RNB folyamatos valutafizetési kötelezettségeink biztosítása. Az intézkedés az első mérföldkő abban a folyamatban, mely Románia 2007-es EU-csatlakozásához kapcsolódóan megnyitná az utat a rövid lejáratú külföldi tőke beáramlása előtt. Ennek a monetáris politikai döntésnek a hátterében a lej teljes konvertibilitási folyamat ütemtervének a betartása is volt.

A lej a folyó fizetési mérleget érintő ügyletek esetében 1998 óta konvertibilis, de a tőkemérleget érintő tranzakciók 80%-a még ma is engedélyhez kötött. Az EU-csatlakozáshoz vezető folyamat részeként a központi bank legkésőbb 2007 januárjáig köteles megszüntetni a fennmaradó korlátozásokat. Ugyan-

akkor az Európai Bizottsággal egyeztetett csatlakozási fejezetek (a 3-as és a 11-es) értelmében el kell érni a minél korábbi liberalizációt, és így valószínűsíthető, hogy már 2005 első felében lehetséges lesz a nem-rezidensek számára is a kereskedelmi bankoknál történő betételhelyezés.

13. ábra. Hivatalos valutatartalék hónapos importszükségletben kifejezve 2004-ben

*) 11 hónap **) 10 hónap ***) 9 hónap. Forrás: EUROSTAT, RNB

A tökeszámlák liberalizálásának következtében elkerülhetlenné válik, hogy nagyobb mozgási szabadságot engedélyezzenek a lej árfolyama számára. Ugyanakkor a jegybank alapkamatja még mindig magas, az infláció letörése érdekében, ugyanis az infláció az egyik legmagasabb a régióban. Ám a „lehetetlen hármasság” törvénye értelmében egy kis nyitott gazdaságban nem létezhet egyidejűleg független kamatpolitika, fix árfolyam és szabad tőkepiac. Ezen tényezők következtében Románia – a többi kelet-közép-európai országhoz hasonlóan – árfolyamrendszerének rugalmasabbá tétele mellett döntött, és 2005 eleji indulási időponttal az inflációs célkövetés rendszerének bevezetését kezdeményezte. A RNB közleménye alapján a rugalmasabb árfolyamrendszer összhangban van az új monetáris politikai rendszerrel, valamint a tőkepiaci liberalizáció következő lépéseivel.

A devizapiac „méreteit” jól behatárolja a műveletek (vétel, eladás, bankközi műveletek) napi átlaga. A mindenkori tapasztalat szerint a vétel és eladás volumene (ezer eurónak megfelelő értékkel számolva rögzítik a pénzügyi statisztikák) sok hét óta 100 millió eurónak megfelelő összegben állandósult. Ki-

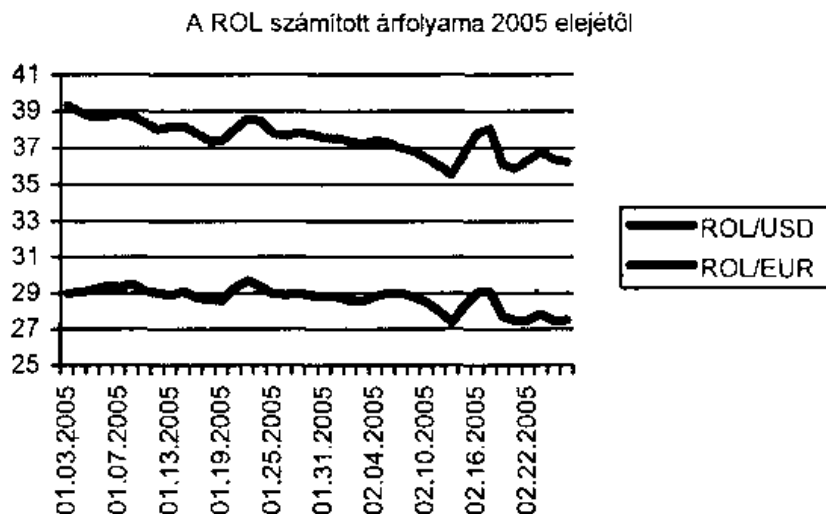
sebb ingadozások vannak a vételi műveletek összegében a hónap végi és a hónap eleji bankon belüli kereskedelemben. Jelentősebb a piaci volumen ingadozása a bankközi ügyletekben, ahol 100-250 millió eurónak megfelelő, átlag napi sávnyitás is tapasztalható, különösképpen a hónapváltó hetek műveleti összege között.

A 2005. januári devizapiaci napi átlagok összes műveleti volumene tartósan karcsúsodik, amiben „benne van” természetesen a román nemzeti valuta kitartó „erősödése” is. A devizapiacra az euró és USA-dollár paritáson is „számolja” a Nemzeti Bank a lej napi devizapiaci árfolyamát (nem referencia árfolyamot).

2004-ben az USA-dollár 32636,57 lej, az euró 40532,11 lej árfolyamon átlagolt. 2004. december 31. és 2005. február 9. között folyamatosan emelkedő pályán +6,28%-kal erősödött a lej az euróhoz képest a január 3-i 39310 lej/euró árfolyamról 36839 lej/euróra. A lejnek a dollárhoz arányított árfolyampályája jelentősen lassúbb „kapaszkodót” jelez, alig 0,99%-os erősödést, 29027 lej/USD-ről 28820 lej/USD-re. A lej ilyen arányú „erősödésének” egyik üzenete az, hogy a devizapiac egyre inkább megszabadul a Nemzeti Bank adminisztratív műveleti beavatkozásaitól, valós versenypiacra „tisztulhat”.

Nem kevés hányadát adják ebben a tisztulási folyamatban annak a több mint 2 milliárd euróra becsült deviza-behozatalnak azok a pénzek, amit a külföldön dolgozók folyamatosan küldenek haza.

14. ábra: A lej számított árfolyama 2005 januárjától

Az utóbbi hónapok Nemzeti Bank árfolyam-politikájának a lényege az inflációs ráta lefelé tartó pályájának ösztönzése, a lej több hónapja tartó erősödésének a fenntartásával. A bank kormányzójának február utolsó hetében tett bejelentése szerint a Nemzeti Bank nem kíván beavatkozni a devizapiacra, ha pedig megteszi, akkor a mérsékelt, saját valuta szükségleteink fedezésére, valamint betájolható, egyensúlyi elbillenések kivédésére teszi. Nem véd, és nem is szab meg egy adott árfolyamszintet. Az intézményes devizavásárlás „liberalizálása” az egyik olyan eszköz, amivel a piacon lévő többletvaluta „bevonható”. Az RNB-nek ez a döntése 2005. március 11-től van érvényben.

Mivel hosszú távon ez az árfolyam-politika felel meg a legjobban a román pénzügyi rendszernek, és a gazdaság versenyképességének erősödésére, a jegybank érdeke ennek az árfolyam-politikának a további fenntartása.

Lássuk milyen alternatívák léteznek, mi mást tehetne a Központi Bank árfolyam és monetáris politikájában?

A. Fix árfolyam, mint a monetáris politika következményei

1. változat: a lej előzetes leértékelése.

A fix árfolyam-politika (fixed peg, vagy currency board) hatásainak elemzésénél alapvető fontossága annak a szintnek van, amelyen a lejt egy adott valutához kötik. Hogy a választott szint hiteles legyen, ennek hosszú távon fenntarthatónak kell lennie, ezt indokolja az előzetes leértékelés. Ebben az esetben, időszakosan akkomodálni lehetne az infláció magasabb szintjét a kötött valutához képest. Románia esetében ez a szint a mai helyzetet figyelembe véve 42000-44000 lej/euró kellene hogy legyen, ami 15-20%-os leértékelést jelentene a mai 36500 lej/euró szinthez viszonyítva. Megjegyzendő, hogy a 2005-ös állami költségvetési terv a 42500 lej/euró árfolyam-szinthez van kötve, és jelenleg az exportőrök ezt a szintet reklamálják, ezen a szinten számították ki hatékonysági mutatóikat.

Románia jelenlegi gazdasági helyzetében olyan árfolyam megállapítása, amelynek értelmében biztosított volna valutatartalékkal a monetáris bázis – mint a monetáris tanács esetében – nem lehetséges, mivel a RNB valuta- és aranytartáléka 2004 végén 5,6-szor nagyobb, mint a monetáris bázis, továbbá a RNB kötelezettségei (a kereskedelmi bankokkal, a minimális kötelező tartalékot is beleszámítva, a kormánnyal szemben, valamint a lakossággal és külfölddel szemben) nagyjából azonos szinten vannak a valuta tartalék szintjével.

Ennek a változatnak a hatásai a hitelre és a kamatokra:

A. 1. Előre bejelentett fix árfolyam esetén, monetáris tanács nélkül:

- Gyors ütemben csökkennének a kamatok a mostani szinthez viszonyítva. Ez a kamatszint még nem csökkenne az euró-zóna szintjéhez képest, mivel ez az árfolyam-politika olyan kockázatot ír elő, amit a kereskedelmi bankok beszámítanak, annak érdekében, hogy a fix betétkamatozású betétekből származó potenciális veszteségeiket amortizálják.
- A spekulatív tőke beáramlása a továbbiakban is tartana, alacsonyabb szinten, ha a betétkamat nagyságának szintje úgy értelmezhető, mint ami fedezi az ország kockázatát. Ha a kamatkülönbség relatív magas marad, még ha alacsonyabb nominális szinten is, a spekulatív tőkebeáramlás még nagyobb lesz, mivel eltűnik az árfolyam kockázata.
- A hitelek alacsonyabb szintje, magasabb szintű készletlét jövedelem együttes hatásával, a hitelek mennyiségének növekedéséhez vezet, ami a folyó fizetési mérleg rosszabbodását és inflációs nyomást eredményez.

A.2. Előre bejelentett fix árfolyam esetén, monetáris tanács deklarációjával:

- A kamatok szintje az euró-zóna kamatszintjéhez igazodik, rögtön az új politika bevezetése után.
- A spekulatív tőke jóval kevesebb lesz, a már bent levő spekulatív tőke kiáramlása tartalék-veszteséghez vezet.

A lej előzetes leértékelése (ami rövid távon növeli a belső inflációt), fix árfolyammal kombinálva (ami a spekulatív tőke beáramlását erőteti, amelyek egy alacsonyabb szintű kamatnyereséget is kihasználnak) a „Tosovski-dilemmát” erősíti: a betétkamatok negatív szintet mutatnak a belső árakkal szemben, de továbbra is vonzó a külföldi spekulatív tőkének.

A. 3. A tőkemozgásra kifejtett hatások

A fix árfolyam erősíti a gazdaság kiszámíthatóságát, így nőnek a tőkebejövetelek a direkt beruházások terén. A fent elemzett árfolyamszinten, rövid távon a román gazdaság erősen vonzó lesz a külföldi befektetők számára. Nagy mennyiségű valuta bejövetel esetén a RNB kénytelen lesz felvásárolni a valutapiacra levő valutamennyiséget a fix árfolyam fenntartása érdekében, valószínűleg több milliárdos nagyságrendben.

Nagy mennyiségű spekulatív tőke bejövetele esetén egy érzékeny politikai problémát is meg kell oldani: több milliárdos, az országban bent levő, 36-39000 lej/euró árfolyamon bejött, és az új politika bevezetéséig továbbra is érkező spekulatív tőke fix árfolyamon megy ki. Ez a valutamennyiség fix, magasabb lej/euró árfolyamon megy ki, pluszban még a 8-22%-os árfolyamnyereség, és még 10-15%-os kamat nyereséggel. Jövedelmet, bár alacsonyabb szinten, azok a spekulatív tőkék is termelnek, amelyek az új politika bevezetése

előtt jönnek be. Ezen költségek közpénzekből való fedezését politikailag, parlamenti szinten fel kell vállalni.

A tökeszámla liberalizálásának utolsó lépéseire 2006 decemberéig kerül sor, ezek közül a legnagyobb hatással a külföldiek lejés betétszámlájának liberalizálása e májusban esedékes. Az árfolyam-politika megváltoztatása ebben a szakaszban nehezen kiszámítható hatással járna: a monetáris piac nem kellő mélysége és a viszonylag kis gazdaság, összességében nagyítják a tőkefluxusok egyik vagy másik irányban való eltérését, növelik e folyamatok sebezhetőségét és kockázatát. Egy fix árfolyamrendszer átvinné a külső sokk hatását a belső változók irányába, főleg az államháztartás és a munkaerő foglalkoztatottságára.

A.4. Az inflációs szintre kifejtett hatások

A lej előzetes leértékelése az inflációs ráta ideiglenes növekedését idézné elő, az import árak növekedése folytán, egy relatív nagyobb, mégis a jelenleginél alacsonyabb jövedelemszint. Utólag az infláció a fix árfolyam hatására csökkenne. Viszont így is magasabb lenne, mint az euró-zóna inflációs szintje, a következő tényezők miatt:

- Az árak korrekciója, a luxusadók és más adók EU-s standardoknak való megfeleltetése okán,
- A belső kereslet növekedése, a külföldi tőke beáramlás és a hitelek növekedése révén,
- A Balassa-Samuelson hatás³ miatt.

A fentiek hatására, a versenyképességi nyereség relatív hamar erodálna. Hogy a valutaárfolyam hiteles maradjon, szükség lenne egy olyan termelési nyereségre, amely kompenzálni tudná az inflációs különbözetet. Ha ez a nyereség elég magas, akkor viszont szükség van a nominális jövedelmek fiskális kiigazítására.

A.5. A gazdasági növekedésre és a munkaerő foglalkoztatottságra kifejtett hatások

A fent említett árfolyam-szinteken rögtön nő az export versenyképessége és csökken az importnak a versenyre kifejtett nyomása. A fizetések vásárlóerejének relatív csökkenése, rövid időre szintén hozzájárul az import szűküléséhez (főleg a fogyasztói termékeknél), és a munkaerő foglalkoztatottságának növekedéséhez (egy relatív alacsony szintű munkanélküliségi rátát figyelembe véve). A gazdasági növekedést ösztönözné a kamatok csökkenése. A legnagyobb kockázatot, melynek a valószínűsége nagyon nagy, az jelentené, hogy a vállalkozások a lej felértékelődését és a kamatok csökkenését csak egy időleges mozzanatnak fognák fel, ami a mikrogazdaság szerkezetének megváltoztatására irányuló nyomások fellazulásához vezetnének. Ezt a hatást erősítené az érvényben levő engedékeny kereskedelmi törvénykezés, amely tartozások felhalmozá-

sát engedélyezi, valamint a munkatörvény merevsége, és rövid időn belül az elért előnyök elértéktelenednének, ami a jelenlegi helyzetre való visszatérést jelentené, magasabb árszinten. Mivel a fix árfolyammal a monetáris politika műveleti határai semmisülnek meg, a kiigazítás csakis a fiskális politikára és a jövedelmi politikákra hárulna, végső soron a munkanélküliség drasztikus növekedésével járna. Egy ilyen forgatókönyvben, a kiigazítást csak elhalasztani lehetne, és amikor az megtörténne, akkor a monetáris politika rugalmas árfolyamból fakadó mozgató ereje nem tudna érvényesülni.

2. változat: előzetes leértékelődés nélküli politika

Ebben a változatban, amikor a lej nem értékelődik le előzetesen, és az árfolyamot a 36500 lej/euro szinten állapítják meg, a legnagyobb problémát ennek a szintnek a hitelessége jelenti. Ez az árfolyamszint nem növeli a rendelkezésre álló jövedelmek szintjét, és nem javít a külső versenyképességen, tehát a folyó fizetési mérleg egyensúlyhiánya továbbra is fennállna. Ennek a kiigazítása, jelen esetben csak a fiskális politikával és/vagy a nominális jövedelmek csökkenésével valósulhatna meg, amire nálunk még nem volt példa, és hatásait nem is tudjuk felmérni.

A tőkeáramlások irányát nehéz megjósolni, mivel ezek egyrészt olyan tényezőkkel kereszteződnek, melyek ezek növekedését idézik elő (a jövőbeli fejlődések kiszámíthatósága, a tőkeszámla felszabadítása), másrészt olyanokkal, melyek hatását csökkentik (a kamatkülönbségek eltűnése, a makrogazdasági politikák mixjének a hitelessége). Ha az előzetesen megállapított árfolyamszintet túlságosan magasnak értékelik, akkor masszív spekulációs támadásokat idézhetnek elő, annak érdekében, hogy leteszteljék a hatóságok képességét és akaratát a jelentett árfolyamszintet illetően. A nem kívánt hatások kiküszöbölésére, fix árfolyamnál, nincs monetáris politikai eszköz.

Következtetések

Fix árfolyam, előzetes lej leértékelődéssel:

- erősíti a rendelkezésre álló jövedelmek növekedését;
- javítja a folyó fizetési mérleg hiányát;
- rövid távú infláció-növekedést idéz elő;
- előnyös a versenyképességet illetően rövid távon, de hosszú távon ez az előny hamar erodálódik;
- a mikrogazdaság szerkezet-változtatásához járulna hozzá, előnyös rövid távon, de hamar nyomasztó lesz, mihelyst a leértékelődés előnyei elfogynak;

- komoly politikai problémát jelent a felértékelt árfolyamon már bejött spekulatív tőke nyereségeinek közpénzekből való fedezése.

Fix árfolyam, előzetes leértékelődés nélkül:

- a dezinfláció irányát megtartja;
- nem igazítja ki a rendelkezésre álló jövedelmek nagyságát;
- nem járul hozzá a folyó fizetési mérleg javításához;
- kockáztatja a mikrogazdaság szerkezet-változását;
- a spekulatív tőke támadásokat idézhet elő, ami gazdaság gyengüléséhez vezethet.

Milyen árfolyam-politika vállalható?

Rugalmas árfolyam-politika, amely hosszú távon is kifejti hatását és fenntartható az EU-s csatlakozási feltételek teljesítési folyamatában. Az ERM (Exchange Rate Mechanism) II-ben való részvétel eléréséig az inflációs cél mint monetáris politika-stratégia, alkalmazása során hozzájárul a mikrogazdasági szerkezet-váltáshoz, valamint a gazdaság versenyképességének növekedéséhez, és a beáramló spekulációs tőke volumenének csökkentéséhez.

Egy rugalmas inflációs célkitűzés elősegítheti az infláció, valamint a kibocsátás és az árfolyam ingadozásának csökkenését, és a tapasztalatok szerint sikeresen alkalmazható olyan kis, nyitott gazdaságok esetében, amelyeknek az árfolyamot illetően is vannak céljai. Ezért ez elvben sikerrel szolgálhatná a román gazdaságpolitika céljait is. Általa lehetőség nyílna a leértékelés elhagyására és rugalmasabb árfolyam-politika folytatására anélkül, hogy a monetáris politika elveszítené a nehezen megszerzett hitelességét. Az inflációs célkitűzés átlátható és számonkérhető monetáris politikát feltételez, ami tovább erősítheti a hitelességet. Ennek ugyanakkor, egyebek mellett, elengedhetetlen előfeltétele a szilárd költségvetési pozíció. A dinamikus inkonzisztencia, valamint a hitelesség kérdésének politikai-gazdaságtani elemzése további indokokat szolgáltat az EMU (Európai Monetáris Unió)-tagság mellett. Románia számára is a monetáris unió tűnik a legjobb megoldásnak arra, hogy általa viszonylag költségmentesen stabil árszínvonalat biztosíthasson. Az árfolyam-korrekciók lehetőségének feladása csak átmenetileg jelent veszteséget, és ez is minimalizálható, amennyiben a piaci merevségeket sikerül oldani. Az inflációs hajlam leküzdését ugyanakkor az EMU-tól nem várhatjuk, hiszen csak olyan ország léphet be az euró-övezetbe, amely megfelel a konvergencia-kritériumoknak.

Figyelembe véve a román gazdaság stratégiai érdekeit, olyan hosszú távú gazdaságpolitika volna kívánatos, amely képes összhangba hozni az euró-öve-

zeti tagságra való felkészülést az uniós felzárkózás célkitűzésével. Egy ilyen politika mellett a konvergencia kritériumok fenntartható teljesítésének a költségei alacsonyabbak lehetnek, mint egy elkésett, és emiatt túlzottan drasztikus konvergencia-programnak. Elvben az határozza meg a belépés optimális időpontját, hogy a tagság, valamint az arra való felkészülés összesített előnyei és hátrányai nettó egyenlegének jelenértéke mikor a legmagasabb. Ez azonban a gyakorlatban nem határozható meg pontosan. A belépés ideje ugyanis exogén tényezőnek tekinthető, hiszen legalább annyira függ az EMU-tól, mint a jelentkezőtől. Minél jobban kitolódik a belépés, a jelentkező által optimálisnak tartott időponthoz képest, annál inkább romlik belépés-egyenlege, hiszen a belépés előnyeit később élvezheti, miközben tovább kell magát önerőből a tagságra méltó állapotban tartania. Emellett a kalkuláció függ az idő diszkontrátájától is. Ez minél alacsonyabb, annál kisebb a felkészülés költsége a tagság előnyeihez képest. És megfordítva: minél rövidebb a döntéshozók időhorizontja, a vállalkozás annál kevésbé tűnik vonzósnak.

Az EMU működésének esetleges zavarai befolyásolják az euró-övezet kiterjesztésének esélyeit, az egységes valuta vonzerejét, valamint tanulságokat szolgáltat a leendő tagok számára is. Az EMU sikere attól függ elsősorban, hogy mennyiben biztosítható a szupranacionális monetáris politika és a nemzeti költségvetési politikák szükséges összhangja. A monetáris unió az igényt teremti meg a további gazdasági integrációra, fiskális unióra, annak előfeltételeit azonban nem. Ehhez ugyanis szükség van politikai unióra is, ami viszont a gazdasági integráció révén nem tud megvalósulni.

A konvergencia-orientált makrogazdasági politika nem összeegyeztethető a növekedés-orientált politikával. Éppen ellenkezőleg: a növekedés és felzárkózás még az előírtnál is szigorúbb költségvetési politikát igényel. Nem Maastricht, hanem a fenntartható növekedés jelenti a költségvetési politika valódi korlátját.

¹ Román Nemzeti Bank, Éves jelentés, 2003.

² Román Nemzeti Bank, Éves jelentés, 2003.

³ Balassa-Samuelsón hatás: a munkatermelékenység eltérő ütemű növekedése a kereskedelemben kerülő és nem kerülő javakat előállító szektorok között.

Benedek József

A régiókutatás és a régióalkotás dilemmái

Az utolsó másfél évtizedben megnövekedett az érdeklődés a tér- és régiófilozófia, a regionális gazdaságtan, a regionális tudományok és a régióknak az állam, politikai pártok, és társadalmi mozgalmak általi használata irányában. Ezen fejlemények a fokozatos nemzetközi integrációs folyamatok következtében Romániában is jelentkeztek, különböző formában és intenzitással, meghatározó tényezőivé válva mind a közéleti mind a tudományos diskurzusnak.

A tanulmány célja, hogy röviden összefoglalja a régióhoz kapcsolódó, a hazai regionális földrajzban kialakult témaköröket. Bevezetőként meg kell jegyeznünk, hogy a regionális földrajz 1989 előtt Romániában marginális szerepet játszott, illetve a természeti-regionális földrajzra redukálódott. A régióknak természeti, külsőleg megállapított és abszolút léttel rendelkező határai voltak a klasszikus regionális földrajz-paradigmának megfelelően. Következésképpen a korabeli regionális tanulmányoknak erősen leíró jellegük volt, egyszerűen leírták a régió tartalmát, lényegi magyarázatok nélkül. A természet alkotta azt a környezetet, melyben kialakult és fejlődött a társadalom, döntő módon meghatározva ennek a fejlődését. A regionalizálás külön célt jelentett, a régió ontológiai státust kapott, objektív léte volt, melyet csupán fel kellett fedezni és meg kellett magyarázni. Ugyanakkor az 1989 előtti helyzet nem csupán paradigmaticusan volt meghatározott, hanem ideológiailag is: mivel a kulturális és gazdasági különbségek tematizálása lehetetlenné vált, ideológiailag semleges határvonal-kategóriák alkalmazása vált általános normává, illetve ezáltal a természeti regionális egységek kerültek a vizsgálódások középpontjába.

1989-et követően alapvetően megváltozott a helyzet: a regionális földrajz különböző formában intézményesült és ideológiailag elkötelezett diszciplínává vált, elsősorban azért, hogy aktívan bekapcsolódott Románia különböző formákat felöltő regionalizációjába és a regionális, illetve helyi területtervezésbe. Ezzel a klasszikus regionális földrajzi paradigma nem tűnt el, hanem vele párhuzamosan kibontakozóban van a nemzetközi szinten immár dominánssá vált *konstruktivista regionális földrajz* (új regionális földrajz). Eltérően a klasszikus regionális földrajztól, mely az ember és természet közötti, önálló léttel rendelkező kapcsolat-egészekre koncentrál, az új regionális földrajz abból a tézisből indul

ki, hogy a régiókat társadalmi és gazdasági kapcsolatok strukturálják. A konstruktivizmusra jellemző regionalizálási módozatok hármass felosztása (pozitív-scientifikus, normatív-formális, szimbolikus-informális) nem jelenti azt, hogy a geográfia objektumát csupán az általa lehatárolt régiók képezik.

Különbséget kell tennünk a regionalizálás mint régiólehatárolási, régió-építési módszer és az empirikus regionalgeográfiai analízis között. Az utóbbi egyértelműen mind a három módozattal lehatárolt régiótípusokra kiterjed. Az újdonság abban van, hogy a klasszikus regionális földrajz, valamint a mennyiségi paradigmák a régióknak önálló létezési státust tulajdonítottak, amit a geográfának csupán fel kell fedeznie. Ennek megfelelően az osztályozási kritériumok nem szubjektum-centrikusak, hanem egyéb kritériumokat használnak fel: a térelemek jellege, a tér észlelése, a terek mérete (Nemes Nagy, 1998). Ettől eltérően az új regionális földrajz a régiót nem külső, abszolút léttel bíró reális entitásként határozza meg, hanem mint belső, társadalom által épített, azaz intézmények és cselekvő egyének által kialakított térbeli képződményt. Ebből az következik, hogy az intézmények létrehozzák saját régióikat, a cselekvő egyének szimbolikusan közvetített régióképekkel, régióikonográfiákkal azonosítják önmagukat, végül pedig a geográfia mint társadalmi intézmény tovább termeli és újratermeli saját régióit. A régió társadalmi, gazdasági és politikai interakciók hálózataiból épül fel, melyek főbb jellegzetességei: a szereplők interakciója, a formális kapcsolatok sűrűsége, regionális szolidaritás, többféle közreműködési forma kulturális, oktatási, kutatási, gazdasági és közigazgatási intézmények között.

Az új regionális földrajz erősen normatív jellegű: képviselői szerint aktívan járulhat hozzá bizonyos osztársadalmi problémák megoldásához, illetve a kultúrgeográfiai térfelosztások kidolgozásához (Blotevogel, Heinritz, Popp, 1987). A régió nem külső, objektív realitás, amelyet csupán fel kell fedezni, hanem a humán alany jellegzetes konstrukciója. Tehát a régió anyagi és diszkurzív építmény, és ez a két módozat befolyásolja egymást. Ugyanakkor a régió a történelem eredménye is, a gazdaság, politika, nemek, osztály és etnicitás története.

A konstruktivista (új) regionális földrajz hatására a hazai regionális-földrajzi kutatásokban két alapvető kutatási irányzat bontakozott ki 1989 után: az egyik a *regionális identitás-kutatás*, amelyhez szorosan fűződik a tér-reprezentáció témaköre is, és amely a *szimbolikus-informális regionalizálás* eredménye, azaz a szubjektumok szintjén lezajló regionalizálás, amely kultúra- és csoportjellegű. Ebben a megközelítésben a következő központi kérdések tevődnek fel:

- hogyan alakulnak ki a térreprezentációk regionális léptékben;
- hogyan változnak, esetleg hogyan tűnnek el regionális térreprezentációk;
- milyen kommunikációs környezet, forma és milyen szereplők fontosak a térreprezentációk kialakulásában és változásában;
- hogyan határolódnak el az identitástudat térbeli megfelelői;
- az identitástudat intenzitása.

Az első probléma és dilemma ott jelentkezik, hogy gyakorlatilag egy szubjektum-centrikus témát (*szimbolikus-informális regionalizálás*) a geográfiai tudomány hagyományos eszközével, a *pozitív-szcientifikus regionalizálással* próbálják megközeleltíteni. Ez abból az alapfeltételezésből indul ki, hogy a megfigyelt tartalmak között összefüggés létezik, tehát bizonyítékokat hozhatunk egy régió létezésére. Ilyen bizonyíték a formális regionalizálás esetében a jogszabályok összessége, amelyek az intézményesült régiók határait, intézményeit és működési mechanizmusait határozzák meg, illetve az informális regionalizálás esetében a regionális identitástudat, a régióhoz tartozás szimbolikus jelentéstartalma. Ehhez adódnak a tudomány, a geográfia regionalizálási módszerei, amelyek bizonyos, a geográfia ontológiájához tartozó tartalmak alapján a realitást próbálják tudományosan, azaz szisztematikusan és elméletorientáltan magyarázni. Elmaradhatatlan tartozéka az utóbbi eljárásnak a hipotézisek felállítása a feltételezett kapcsolatok elemzésére, majd végül a szisztematikus kapcsolatrendszer felállítása egy elmélet formájában. A szimbolikus-informális regionalizálás esetében használatos, minőségi módszerek alkalmazásán alapuló empirikus kutatási eszközök helyett a régió-határok meghúzására a pozitív-szcientifikus regionalizálás menynyiségi eljárásait alkalmazzák (topológia, statisztikai módszerek, térképezés).

A pozitív-szcientifikus regionalizálás célja a valóság szisztematikus, elméleti alapú rendezése, illetve bizonyos részdoméniumokra érvényes törvényszerűségek felfedezése és magyarázása. Rendszerint a lehatárolási kritériumok és az alkalmazott módszertan alapján ez a regionalizálási módozat két régiótípust határoz meg: homogén régió (struktúra régió) és funkcionális régió (polarizált vagy nodális régió). A homogén régiók lehatárolása a hasonlóság elvén alapszik, ami azt jelenti, hogy a homogén régiót az alkotó térstruktúra egyedisége határozza meg. A polarizált vagy funkcionális régió az egyik régióalaptípus, amelyet a polarizáló központ és a polarizált részek közötti kapcsolatrendszer határoz meg. A polarizált régiók funkcionális központ–periféria típusú kapcsolatrendszer lehatárolása alapján kerülnek elemzés alá.

A romániai regionális földrajz keretében 1989 után jelentkező regionális identitást kutató irányzat gyakorlatilag funkcionális régióként próbál meghatározni olyan területi egységeket, amelyeket a mindennapi térhasználók szimbolikus-informális módszerekkel sajátítanak ki. Ezzel viszont egy nagyon sajátos és alapvető ellentmondás alakul ki a szubjektum és objektum között. Továbbá a funkcionális régió, akárcsak a homogén régió,- erősen függ a lehatárolás módszerétől, attól, hogy egyes szerzők miként értelmeznek bizonyos kapcsolattípusokat, illetve milyen határértékeket használnak fel az interakciók gyakoriságának és intenzitásának mérésére. Ezért állíthatjuk, hogy a lehatárolt régiók módszertani, absztrakt képződmények. A pozitív-szcientifikus regionalizálással Weichart szerint (1996) a térrészeket perszonalizáljuk, amihez hozzáadhatjuk, hogy ez lényegében a cselekvő szereplők deperszonalizációját eredményezi. Mindez

azt jelenti, hogy a regionalizáció során alapjában véve a népességre vagy egyes társadalmi csoportokra vonatkozó paramétereket használunk fel, amelyeket térbe vetítünk ki, különböző régiótípusok formájában.

Ebbe a módszertani kelepécébe esett bele a hazai regionális földrajz (is). Az általa megvizsgált és feltételezett téregységek nem egyebek, mint a szimbolikus-informális regionalizálás során meghatározott szociálpszichológiai építmények, amelyeket akár régióknak is nevezhetünk. Az egyének életvilágát felölelő régióról kialakult identitáskép elsősorban a direkt tapasztalat eredménye, de nyilván fontos szerepet játszik a média és az iskolai szocializáció is. Az utóbbi esetben a legfontosabb identitásépítő eszköz a földrajz és a történelem. Ezen a ponton kapcsolódik a pozitív-szcientifikus és a normatív-formális regionalizálás a szimbolikus szinthez, ugyanis a tudomány által eszközölt realitásdiskurzusok – ebben az esetben a térről, a régióról – beépülnek az iskolai tankönyvekbe és bizonyos identitásképek folytonos újratermelését biztosítják. Ez azt jelenti, hogy a szimbolikus-informális regionalizálás mechanizmusát az iskola, mint a már említett regionalizálás legfontosabb identitás formáló eszköze, jelentősen befolyásolja. A szomszédos vagy távolabbi régiókról kialakult kép (itt már nem beszélhetünk identitástudatról) viszont rendszerint már csak másodlagosan közvetített és csak ritkábban a direkt tapasztalatok eredménye. A tapasztalatok (direkt vagy indirekt) bizonyos anyagi jellegű elemek, a népesség, illetve a cselekvések értelmezésére vonatkoznak. Az anyagi és társadalmi valóság fent leírt mindennapos konceptualizálását *reifkációnak* nevezik (Weichart, 1996). Ennek során a társadalmi szereplők bizonyos dolgok jellegzetességeit anyagi fogalmakká alakítják át. A népesség értelmezésében a hasonlóságokra és interakciókra figyelünk, ez pedig bizonyos sztereotípiák kialakulásához vagy újratermeléséhez vezet. Az így kialakult kollektív kép bizonyos régiókra vetítődik rá, amelyek ugyanakkor a személyes „én” és a szimbolikus „mi” projekciós felületei.

A röviden vázolt alapvető dilemmák fő magyarázata az, hogy a romániai regionális földrajz továbbra is a tér mint önálló dolog eszméjére épít, amihez hozzáadódik két fontos jelenség: a kultúra naturalizációja és a természet kulturalizációja. A *kultúra naturalizációját* illetően a hazai regionális földrajz alapvető eszméje továbbra is az, hogy egy bizonyos kultúra térben lehatárolható, és az így létrejött határok egybeesnek egy jellegzetesen strukturált természeti térség határaival, sőt bizonyos mértékben ezáltal determináltak. Ezt az eszmét a köztudatban a földrajz tankönyvek is gondosan ápolják: az első leckék ezt az egymásba fonódást hangsúlyozzák. De ugyanezen az eszmén alapul a regionális identitást kutató irányzat diskurzusa is: a kistérségek román megfelelőjét („*țări*”) számos jelenkori szerző abból származtatja, hogy ezek a hegyközi illetve hegyalatti medencék sajátos földrajzi pozíciójából és természeti adottságaiból képződtek le, bizonyos történelmi keretek között. Ezeket általában különböző kiterjedésű, jól lehatárolt, jellegzetes gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális

szerveződéssel és aránylag homogén etnikai szerkezettel rendelkező régióknak tekintik. Tulajdonképpen a regionális földrajz által képviselt jellegzetes gazdasági és politikai szerveződés eszméje a jelenkorban már nem alkotja konstituens elemét az erdélyi kistérségeknek. Ennél fontosabb a szimbolikus tartalmú és erős regionális identitástudattal rendelkező erdélyi vidékek kialakulásának szemzőgéből a közös múlt, a történelem és a sajátos kultúra. A hegyvidéki természeti tér és a jelenleg már csak szimbolikus jellegű kistérségek közötti bármilyen nemű determinista meghatározottság a földrajzi determinizmus és az etnocentrizmus tévképződménye. Itt nem csupán egy klasszikus determinizmus továbbélése nyilvánvaló, hanem a leibnizi monászeszme téves értelmezése is, mely a földrajzi diskurzusba C. Ritter révén hatolt be (Werlen, 1997).

További sajátosság, hogy a romániai regionális földrajz olyan tereket is feltüntet a tudományos diskurzusban, melyek a köztudatban nem léteznek, és nem is léteztek. Ezt H. Lefebvre a reprezentált tér versus reprezentációs tér fogalmakkal írja le (Lefebvre, 1974). A hétköznapi térhasználók, a helyi lakosság tudatában ezek a terek nem reflektáltak, hanem csupán a tudományos diskurzus képződményei, tehát a hatalmi pozíciókban lévő szereplők, pontosabban a pozitív-scientifikus regionalizálás képződményei, amelyek a szimbolikus-informális szférában nem léteznek, tehát az új regionális-földrajzi kutatás számára irrelevánsak. Ha a regionális földrajz igazából a társadalmi valóság megértésére és tanulmányozására törekszik, akkor nem tűzheti ki kutatási célul saját, a valóságban nem reflektált régióképződményeinek elemzését.

A hazai regionális-földrajzdiskurzus másik jellemző vonása a *természet kulturalizációja*. Ez abban nyilvánul meg, hogy bizonyos természeti egységek (egy hegység vagy egy síkvidék) lehatárolása a tágabb értelemben vett kultúra eszközeivel történik. Konkrétan a politikai vonalakkal lehatárolt és elválasztott természeti egységekről van szó, amelyekből az említett határok olyan régiókat, térségeket képeztek, mint: a Román Kárpátok (mellesleg a Kárpátok öt országban vonulnak végig), a Román Alföld, a Nyugati-Kárpátok (magyarul az Erdélyi Szigethegység, a nyugati Kárpátok igazából Szlovákiában fekszenek), a Nyugati Síkság (az Alföld keleti pereme). A természet kulturalizációja az egyetemi tanrendekben intézményesült, olyan diszciplínák oktatásával, amelyek tartalmilag és elnevezésükkel újratermelik az elemzett jelenséget. Sőt mi több, ez a hivatalos program meghatározta a regionalizálás folyamatát is: függetlenül a témakörtől, a lehatárolási kritériumok rendszerint természetföldrajzi jellegűek.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a kultúra naturalizációja és a természet kulturalizációja a romániai regionális földrajz által kidolgozott és használt régiószisztematika már nem aktuális, nem tükrözi a mindennapi térhasználók régióképeit és régióidentitását, és olyan felfogást tükröz, amely szerint nem a kultúra konstituálja a teret, hanem fordítva: determinisztikusan a tér jellegzetességei meghatározóak a kultúra számára.

A második jelentős kutatási irányzat a *kritikai irányzatba* sorolható be. Benne gyakorlatilag a D. Gregory által megfogalmazott „dialogical action“ (Gregory, 1998) fogalma kap hangsúlyt, amely a geográfia erős normatív és kritikai irányultságának igényét foglalja magába. Ez ugyanakkor implicit azt a képességet is tartalmazza, hogy a regionális geográfiának arra is kell törekednie, hogy a helyi közösségeket problémáik megoldására mobilizálja. Ennek megfelelően az új regionális földrajzkutatásnak súlypontját a társadalom regionális különbségeinek kialakulása, illetve újratermelési mechanizmusa alkotja. A *normatív-formális regionalizálás* eredményeként létrejött területi-adminisztratív felosztások kérdésköre szintén a kritikai irányzathoz sorolható. A formális regionalizálással létrehozott régiók esetében a térlehatárolás a tudományos elemzés számára már készen adott, és törvények segítségével normatívan rögzített. Ebben az esetben nyilván a regionalizálás módszerként fölösleges. A normatív-formális regionalizálás az állam intézményeinek hatáskörébe tartozik. A kritikai irányzat kutatási területéhez tartozik a politikai döntés eredményeként létrejött romániai regionális térségszint, a fejlesztési régiók problémaköre, amely az 1998-ban elfogadott 151. számú törvény, illetve többnyire az uniós csatlakozási elvárásoknak megfelelő politikai cselekvés eredményeként alakult ki.

A kritika egyrészt az új térségszint működési mechanizmusára vonatkozik: eltérően egyes európai régiószintektől (a spanyol comunidades autonomas, az osztrák és német Bundesland, a svájci kantonok vagy a belga régió), a romániai régiók nem közigazgatási entitások, döntéshozási jogkörrel és költségvetési erőforrással alig rendelkeznek. Az EU csatlakozási tárgyalások során a regionális fejlődést szabályzó alaptörvény is módosult. A 2004/315-ös törvény eltörölt egy intézményt (Országos Fejlesztési Ügynökség), az Európai Integrációs Minisztériumnak rendelte alá a regionális fejlesztést, de alapvető működési-mechanizmus változásokat nem irányoz elő. A Regionális Fejlesztési Tanácsok összetétele továbbra is elmarad a Zöld Charta javaslatától (1997), valamint az EU-s gyakorlatától. Ezeket továbbra is politikai szereplők töltik fel, míg például Angliában, egynegyedes részarányal négy társadalmi intézmény képviselteti magát (önkormányzatok, egyetemek, nem-állami szervezetek és szakszervezetek).

A lehatárolt fejlesztési régiók száma és összetétele sem került el a kritikai irányzat figyelmét. Ebből kiragadjuk, tekintettel aktualitására, a meglévő nyolc fejlesztési régió-rendszer alternatívájaként felvázolt 10 régiós-koncepciót, illetve a 11 régiós-koncepciót, amennyiben a Székelyföld (Hargita és Kovászna megye) különálló fejlesztési régióként politikailag kivitelezhető. A 10, esetleg 11 régiós rendszerre vonatkozó javaslatokat a következőképpen lehet összefoglalni: Észak-Moldva, Dél-Moldva, Dél-Kelet (Tulcea és Konstanca mellett három kelet-baragáni megyével: Brăila, Ialomița, Călărași), Észak-Munténia (Buzău, Prahova, Dâmbovița), Dél-Munténia (Argeș, Teleorman, Giurgiu, Olt), Olténia

(Olt nélkül), Nyugat (változatlan összetétellel), Észak-Nyugat (Bihar, Szatmár, Szilágy, Máramaros), Nyugat-Erdély (Beszterce-Naszód, Kolozs, Fehér, Szeben) és Kelet-Erdély (Hargita, Kovászna, Brassó, Maros). Amennyiben kialakulna egy Székelyföldi Fejlesztési Régió, Brassó megye Marossal és Szebennel alkotna egy régiót, míg Nyugat-Erdély három megyével maradna.

Az új felosztással közelebb lehetett volna hozni a regionális szintet a lakossághoz és a regionális problémákhoz, a régiók mérete jobban megközelítené az EU-s átlagértékeket (a legnépesebb NUTS II-es szintű régiók a németországiak, átlagban 2 millió lakossal, a legnagyobb területtel a finn régiók rendelkeznek, átlagban 30 000 nkm-rel). A 2004/315-ös törvény és a regionális politikát szabályzó tárgyalási fejezet lezárása gyakorlatilag, legalábbis 2007-től kizárhatja a fejlesztési régiók módosítására vonatkozó lehetőségeket. A törvényben lehetőség lett volna jelentős módosításokra, mind a regionális fejlesztés (amit politikusaink szisztematikusan a regionális fejlődéssel tévesztenek össze) mechanizmusát, mind területi komponensét illetően. A EU-ban területi-szerkezeti módosítást mindeddig – Belgium kivételével – nem sikerült véghezvinni. A kritikai irányzat szerint a legcélszerűbb megoldás 2007-ig abban állna, hogy a regionális fejlesztési ügynökségeket decentralizálják. Ez azt jelentené, hogy minden megyében (amelyek NUTS III-as térségekké válnak az EU-s csatlakozást követően) fejlesztési ügynökségeket alakítsanak ki, lehetőleg széleskörű kompetenciákkal. Erre van már példa a tagállamokban is, mi több, van ahol az eredeti regionális fejlesztési ügynökségek számos kompetenciájukat externalizálták alacsonyabb térségszintek felé. Ezzel feloldhatóvá válna egy olyan érzékeny téma, mint a Székelyföldi Fejlesztési Régió, ugyanakkor egységes megoldást tenne lehetővé, amelyet a jelenlegi kormánypártok is felvállaltak egy általános decentralizációs folyamat beindítása formájában. Ehhez adódik azon tény is, hogy így elkerülhető lenne egy sor bel-székely konfliktus is, mint pl. hol legyen a székhelye a fejlesztési régiónak (Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, netalán Udvarhely?).

Befejezőül elmondhatjuk, hogy a röviden és a teljesség igénye nélkül összefoglalt és bemutatott hazai régiókutatási irányzatok keretében határozottan elkülöníthető két irányzat: a konstruktivista paradigmához igazodó és 1989-et követően kibontakozó. A regionális identitás-kutatás ellentmondásai elsősorban abból adódnak, hogy képtelen volt elhatárolódni a klasszikus regionális paradigmára jellemző földrajzi determinizmustól és az abszolút tér- és régió koncepciótól. Ez az irányzat jelentős régiótermelői intézményként működik, amely saját régióprojekcióit igyekszik a társadalmi valóságra kivetíteni. A második irányzat erősen normatív jellegű és a regionális tudomány néhány jellegzetes témakörével egészül ki. Ennek intézményes kiépítésével próbálkozik a 2004-ben alakult Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet (KMEI), a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozatának háttérintézménye. A régiókutatás felvállalásának feltételei a KMEI keretében adódtak: minden olyan tudományág kép-

viselve van, amely a regionális tudomány részét képezi: földrajz, néprajz, szociológia, politológia, antropológia és közgazdaságtan. Ezek nem fizikai és szimbolikus értékű jelenlétek, hanem konkrét és komoly kutatási eredményeket felmutató, nemzetközileg is elismert (pl. "Regional Studies Association", Cambridge székhellyel) és magyarországi műhelyekkel (ELTE Budapest, MTA kutatóintézményei, Regionális Kutatások Központja/Pécs) együttműködő entitások.

Könyvészet

- Alden, J., Boland, P. (ed.) (1996): *Regional Development Strategies*, Regional Policy and Development, 15, Melksham, Cromwell Press.
- Allen, J., Massey, Doreen, Cochrane, A. (1998): *Rethinking the Region*, Routledge, London.
- Amin, A. (1999): An Institutional Perspective on Regional Economic Development, In *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, 2, 365–378.
- Benedek, J. (2000): *A társadalom térbelisége és térszervezése*, Risoprint, Kolozsvár.
- Benedek, J. (2004): *Amenajarea teritoriului și dezvoltarea regională*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj.
- Blotevogel, H.H., Heinritz, G., Popp, H. (1987): Regionalbewusstsein-Überlegungen zu einer geographisch-landeskundlichen Forschungsinitiative, *Informationen zur Raumentwicklung*, 7/8, Bonn.
- Coccean, P. (2002): *Geografie Regională*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj.
- Gregory, D. (1998): *Explorations in critical human geography*, Druckagentur Jürgen J.-Sause Heidelberg.
- Ianoș, I. (2000): *Sisteme teritoriale*, Ed. Tehnică, București.
- Lefebvre, H. (1974): *Production of Space*, Blackwell, London.
- Nemes Nagy J. (1998): *A tér a társadalomkutatásban. Bevezetés a regionális tudományba*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Quick, M. (1994): „Die Vergleichbarkeit territorialer Einheiten in der komparativen Europaforschung”, In *Europa Regional*, 3, 20–29.
- Paasi, A. (1995): „The Institutionalization of Regions: a Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity”, In *Fennia*, 164,4, 105–146.
- Vincze, Mária (2000): *Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, Presa Universitară Clujeană, Cluj.
- Weichart, P. (1996): „Die Region – Chimäre oder Strukturprinzip sozialer Systeme?”, In Brunn, G. (ed.): *Region und Regionsbildung in Europa*, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft.
- Werlen, B. (1997): *Sozialgeographie alltäglicher Regionalisierungen*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- 1997: *Carta Verde. Politica de Dezvoltare Regională în Romania*, București.

Barna Gergely

Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek – 2003

Bevezetés

Jelen tanulmány témája, az Erdélyben működő, magyar ifjúsági szervezetek¹ szociológiai elemzése. Célom ezen csoportosulások szervezetszociológiai jellemzőinek és funkcióinak a leírása, az általuk alkotott szféra egyes dimenzióinak a megragadása. Hány ilyen szervezetről, szerveződésről beszélhetünk Erdély-szerte? Melyek ezen szervezetek formális jellemzői? Milyen típusú tevékenységet fejtenek ki? Milyen intézményes kapcsolatokkal rendelkeznek? Milyen infrastrukturális és anyagi erőforrásokból gazdálkodnak? Hogyan néz ki teljességében a romániai magyar ifjúsági civil szféra? Egyáltalán civil szervezetek-e ezek? Milyen fejlődési tendenciát mutat e szféra fejlődése az elmúlt 14 év távlatában?

Az általam ifjúsági szervezeteknek nevezett társadalmi szerveződések, egyesületek, csoportok az 1989-es rendszerváltozást követően jöttek létre. Egyesek nem rendelkeznek korábbi gyökerekkel, de vannak szervezetek, amelyeknek 1989 előtti jogelődei a különböző cserkészmozgalmak, cserkészszövetségek, illetve egyházi szervezetek.² 1989 után, „a Kelet-Közép-Európai civil társadalom ifjúsággal kapcsolatos aspektusa a demokratizálódás folyamatában résztvevő legdinamikusabb tényező volt. Az ifjúsági mozgalmak a térségben már a nyolcvanas években egyre erőteljesebb rendszerkritikai fellépéssel éltek, jelentse ez akár a zenei szubkultúra virágzásában (táncház-mozgalom, rock-kultúra), akár az alternatív ifjúsági intézmények megszilárdulásában (szakkollégiumi mozgalmak, irodalmi körök, diákszínházi-csoportok, ifjúsági rádiók) megnyilvánuló kritikát.” (Kósa, 2004:17).

A térség tapasztalatából, valamint elméleti megközelítésekből kiindulva elvárhatnánk, hogy a romániai magyar ifjúság társadalmi szerveződéseinek kibontakozása hasonló jegeket hordozzon magában. A civil szervezetek szerepének Tocqueville-i „értelmében az intézményesülő és formalizálódó autonóm polgári kezdeményezések eredőjeként létrejövő civil szféra az állammal kibékíthetetlen ellentétben áll” (Kiss, 2002:17) – ebben az esetben egy ifjúsági szer-

vezettől is hasonló cselekvési mintázatot, szerepvállalást várhatunk el. Ugyanakkor e szerveződések, mint az ifjúsági korosztály kezdeményezéseit „az ifjúsági világ” olyan aktusának tekinthetnénk, amelyek „sok vonatkozásban a felnőtt világ ellenében épülnek ki” (Magyari, 1989:34), jelen esetben a „felnőtt” szervezetek, illetve közéleti cselekvés egyfajta alternatív mintáit képezhetnék.

Ezzel ellentétben azt tapasztaljuk, hogy a romániai magyar ifjúság szerveződése ettől eltérő módon alakult. Ennek elsődleges oka, hogy az akkori román társadalom nem rendelkezett civil szerveződésekkel, illetve azzal a mentalitással sem, amely a régió „civil társadalmi programját” (Miszlivetz, 1995:VI) a korábbi, nyolcvanas években jellemezte. Amikor a civil társadalmi képződmények megalakultak – és ezen belül az ifjúság is szervezkedni kezdett – a „rendszerváltás már formálisan lezárult” (Magyari, 1995:60.). Másodsorban a romániai civil szférára az (volt) jellemző, hogy kezdeményezéseiből hiányzott az antitietizmus, a romániai magyar civil társadalmi képződmények esetében pedig ez inkább a kisebbségi/etnikai törésvonal mentén alakult ki.

A romániai magyar civil kezdeményezéseknek egy másik sajátossága, hogy a többségtől eltérő mintákat/modelleket követve jöttek létre (Magyari, 1995:61). A romániai magyar civil szféra tevékenységét „a romániai magyarság politikai és társadalomszervezési programjának az ideológiai súlypontja, a kulturális örökség őrzése és ápolása egyértelmű túlsúlya jellemzi” (Horváth és Deák, 1995:55). Úgy tűnik, ezek a megállapítások az ifjúsági szférára is jellemzőek.

A '89-es változást követő ifjúsági mozgalmisság alapjának maga a szervezkedés tűnik³ – ez egyszerre jelenthette a rég várt demokrácia gyakorlásának, az etnikai, közösségi identitás kifejezésének, valamint az önkéntességen alapuló szabad társulásnak az élményét. Ebben a periódusban elsősorban a MADISZ (magyar demokrata ifjúsági szervezet vagy szövetség rövidítése) néven ismert szervezetek alakultak meg, az egyetemista és középiskolás diákszövetségek, valamint a különböző cserkészcsapatok és az egyház mellett működő vallásos ifjúsági csoportok. E szervezetek általában olyan funkciókat igyekeztek ellátni, amelyek „a kiépült új politikai rendszerben a fiatalok felgyorsult individualizációjával párhuzamosan megjelenő, az ifjúság lokális szinten és az egyetemisták szintjén megjelent ifjúsági problémákra”⁴ tudtak valamilyen megoldást nyújtani (Gábor, 1996:22).

Ezekről a funkciókról elsősorban azt gondolhatjuk, hogy nem valami ellenében, hanem egyrészt szűkebb rétegcsoporthoz sajátos igényeinek kielégítésére, másrészt pedig önmagáért a szabad szerveződés lehetőségének megragadásáért jöttek létre. Vizsgálni fogjuk azt a hipotézist, miszerint az ifjúsági „civil szféra és az állam antagonisztikus viszonya inkább partneri kapcsolattá válik” (Ágh, 1999) – a mi esetünkben az „állam” egyaránt jelentheti az állami kormányzatot, annak helyi intézményeit és a román politikai pártokat, de ugyanak-

kor a romániai magyar szervezeti szféra életében feltételezhetően jelentős szerepet betöltő romániai magyar politikai szervezetet, az RMDSZ-t is.

Fontos leszögezni, hogy milyen alapon tekinthetjük „civilnek” a vizsgált ifjúsági szférát. Tanulmányomban elsősorban abból kiindulva állítom több helyen is párhuzamba a vizsgált ifjúsági szférát a „felnőtt” civil szférával, hogy a két szféra Erdélyben egyazon időben, hasonló funkcionális és strukturális alapokat követve alakult ki, fejlődött. Mindkét esetben az „endzsióizálódott” (Lőrincz, 2002:11) civil társadalomra gondolok, amelyet nem-kormányzati, közhasznú egyesületek, alapítványok, társadalmi csoportok alkotnak, és legfontosabb közös jellemzőjük nem valamely „erkölcsi, morális tartalom” (uo.) birtoklása, hanem valamely társadalmi cél érdekében kifejtett tevékenység, szolgáltatás.

Az ifjúsági szféra alakulását tekintve kevés empirikus információ, szakszerű tudományos kutatás eredménye áll rendelkezésünkre. Egy 1996-os tanulmányban találjuk az első utalásokat az ifjúsági szervezetek számára vonatkozóan.⁵ A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége által 1993-ban készített „ifjúsági adattár” elemzése során a szerző összesen 60 szervezetről számol be (Veres, 1996:104). Nehéz meghatározni e számadat hitelességét, a tanulmányból nem derül ki, milyen módszerekkel készült az említett adatbázis. A vizsgált szervezetek mindegyike öt országos szervezet-típus (MISZSZ, OMDSZ, MAKOSZ, vallási szervezetek, cserkészszervezetek) valamelyikébe van besorolva, ez arra enged következtetni, hogy ez a 60 szervezet csupán azokról szól, amelyek abban a periódusban tagjai voltak ezeknek az országos szervezetnek.⁶ Pontosabb képet nyújt egy korábban megjelent tanulmány, amely a teljesség igényével kívánja bemutatni az 1995-ös romániai magyar civil szféra helyzetét.⁷ A tanulmány 289 szervezetről számol be, a szerzők a bejegyzett romániai magyar civil szervezetek számát 330-340-re becsülik (Horváth és Deák, 1995:26-28). A tanulmány nem tesz különbséget ifjúsági és más civil szervezetek között. Egy következő számadat 2002-ből származik, az Erdélyi Magyar Civil Szervezete-kért Alapítvány elnöke a *Magyar Kisebbség* című folyóirat 3. számának vitaindítójában 1500, az egyesület nyilvántartásában szereplő civil szervezetet említ (Somai, 2002:3).

A számok tükrében nagy valószínűséggel kijelenthetjük azt, hogy a civil szféra számbelileg gyarapodott az elmúlt évek folyamatában, és feltételezhetjük, hogy ezzel párhuzamosan az ifjúsági szervezetek szférája is hasonló irányú tendenciát mutat. Ugyanakkor nem egy statikus szférával állunk szemben, szervezetek szűnnek meg, új szervezetek alakulnak, egyes szervezetek működése éve-kig szünetel, illetve elképzelhetők olyan szervezetek is, amelyek csak papíron vagy nyilvántartásokban szerepelnek. A szféra dinamikájának szempontjából azt is feltételezhetjük, hogy éppen az ifjúsági szervezetek azok, amelyek száma a legrapszodikusabban változik.

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek a romániai magyar társadalom szer-
ves és lényeges részét képezték és képezik a jelen pillanatban, fontosak a jövő
szempontjából is. Feltételezhetjük, hogy ezek a szervezetek intézményes hor-
dozói és továbbadói a helyi (és nem csak) közösségi értékeknek, a fiatal generá-
ciók (és nem csak) problémáira, elvárásaira próbálnak válaszokat megfogal-
mazni, vezetőik pedig fokozatosan „belenőnek” a felnőtt társadalom szigorúbb
intézményeibe, civil és politikai szervezeteibe.

Tartozom egy Weber-i fogantatású rövid személyes vallomással is. 1995-
től részese vagyok a vizsgált szférának: diáklapot szerkesztettem, három helyi
ifjúsági szervezetnek voltam alapító tagja, országos szervezetekben tevékeny-
kedtem és tisztséget is viseltem. 2004-től már egyetlen ilyen szervezetben sem
veszek aktívan részt. Mivel az RMDSZ többször is előfordul az elemzésben,
azt is „töredelmesen bevallom”, hogy 2001-től a szövetség Ügyvezető Elnök-
ségén dolgoztam, alkalmazottként. Arra törekszem, hogy a Sellars-i „szcientis-
ta” és a „manifeszt” (Habermas, 1994:294) felfogásaimat összeegyeztessem, és
„életvilágom” e részét az empirikus ismeretek létrájára felkapaszkodva, a lehető
legtávolabbról, objektíven, és normatív kijelentésektől mentesen szemléljem.

1. A kutatásról – fogalmi és módszertani kérdések, megoszlások

Vizsgálatom abból az alapfeltevésből indul ki, hogy léteznek olyan társa-
dalmi csoportok, társulások, amelyek – mivel fiatalok irányítják, tevékenysé-
gükkel az ifjúság különböző rétegeit célozzák meg, illetve tagságuk többségét is
fiatalok alkotják – ifjúsági szervezeteknek nevezhetők. Ezek a társadalmi szer-
vezetek elemzési egységeket képezhetnek, s mint ilyenek alávetethetők az empi-
rikus adatgyűjtésnek, illetve a szociológiai vizsgálatnak. A kutatás egyik célja
ezen szervezetek formális jellemzőinek feltárása és leírása.

Elsősorban a szervezetszociológia institucionalista iskolájának megállapí-
tásai lesznek irányadóak az elemzésben. Az institucionalista iskola, a struktura-
lista-funkcionalista elméleti keretből kiindulva azt feltételezi, hogy a szerveze-
tek struktúráját a funkciók határozzák meg – ezáltal vannak olyan alapvető
jellemzői a szervezeteknek, amelyek szükség esetén elvezethetnek egy sajátos
célokat szolgáló osztályozási rendszerhez (Perrow, 1994:173-191). Ennek a
modellnek az értelmében a vizsgálat során célunk a szervezetek strukturális és
funkcionális jellemzőinek a leírása, illetve az ezek alapján létrehozható típusok
meghatározása. Ugyancsak ebből a modellből erednek hipotéziseim.

A vizsgálat elemzési egységének – az Erdélyben működő magyar ifjúsági
szervezetek – pontos definiálása mind a tudományos elemzés, mind pedig az
adatfelvétel szempontjából elengedhetetlen. Ezt azért tartom szükségesnek kü-

lön kiemelni, mivel a meghatározás sajátossága, hogy egyszerre tartalmaz konceptuális és operacionális szempontokat is. Olyan „osztályozási rendszer” (Perrow, 1994:173) létrehozása volt a célom, melynek segítségével a vizsgált szervezetek elméleti és gyakorlati szempontból elválaszthatók más szervezetektől.

Vegyük az „IFJÚSÁGI”⁸ ismérvet, mint a civil szférában differenciáló, megkülönböztető jegyet. Ifjúsági szervezetek mindazon szabad társulások, amelyek a következő öt kritérium⁹ közül legalább háromnak megfelelnek:

- a. Az önmeghatározásban, a szervezet megnevezésében, szervezeti típusának, illetve céljainak megfogalmazásában az ifjúság ismérve megjelenik.
- b. A szervezet vezetője fiatal.
- c. A szervezet aktív tagjai vagy vezetősége tagjainak többsége (több mint 50 százaléka) fiatal.
- d. A szervezet tagjai többségükben (50 százalék felett) fiatalok.
- e. A szervezet tevékenységének (szolgáltatások és rendezvények) célcsoportja többségében fiatal.

Jóval nehezebb feladat a „SZERVEZET” kritériumainak meghatározása. Meghatározást találhatunk a szakirodalomban, mint például „*a szervezetek az emberek által tudatosan létrehozott olyan képződmények, amelyekben az emberek egy csoportja tevékenykedik, ezt valamilyen együttes cél érdekében teszik*” (Jávor, 1993:6). Az ifjúsági szervezetek esetében azonban másképp kellett feltenni a kérdést. A különböző társadalmi szerveződések és társulások nagyon széles skálán mozognak, egy Cooley-i elsődleges csoport¹⁰ és egy Weber-i bürokratikus szervezet között elméleti síkon kreált hierarchiában. Elképzelhető, hogy az ifjúsági szervezetek többsége a szervezettségi hierarchiának az alacsonyabb szintjein helyezkedik el. Az igazi kérdés, hol húzódik a határ, mikor beszélünk ad hoc csoportosulásokról, kötetlen baráti társaságokról, spontán érdekszövetségekről, illetve hol kezdődik megtervezettség és formalizáltság minimális szintje?

Mivel az ifjúsági szervezeteket elsősorban a civil szféra egységeinek tekintjük, ennek a meghatározását is számba vettük: „*civil nonprofit szektor alatt azokat a társadalmi öntevékenységet folytató szervezeteket és önszerveződéseket értjük, amelyek működését nem a megszerezhető profit és nem az állami közfeladat ellátása mozgatja, hanem valamely közösségi szükségletet megjelenítő társadalmi öntevékenység*” (Bíró, 2002:7).

Összegzésképpen, az ifjúsági szervezetek közös szervezeti jellemzőit a következőképpen határoztam meg¹¹:

- a. Többségében fiatalok csoportja, amely valamely (vélt vagy valós) közösségi érdek, vagy tagjaikat érintő célok megvalósításáért jönnek létre és tevékenykednek.
- b. Valamennyire formalizáltak (különböznek az informális vagy ad hoc módon létrejött társasági, családi társulásoktól), tevékenységük minimális szinten megtervezett.

- c. Önkéntes alapon, önszerveződésként, általában a társadalomban alulról szerveződve jönnek létre, az esetek többségében önkéntesek dolgoznak a szervezetben.
- d. Függetlenek a kormányzattól és más állami intézményektől, a politikai pártoktól vagy gazdálkodó szervezetektől. A szervezetnek joga és lehetősége is van önigazgató módon, befolyásmentesen működni.
- e. Nem profitorientáltak, a tevékenységek alapvető célja nem a tagok vagy a vezetők jövedelmének gyarapítása.

„MAGYAR” ifjúsági szervezetnek tekintem azokat a szervezeteket, amelyek vezetői és tagjai magyar nemzetiségűek.¹² A „MŰKÖDÉS-NEMMŰKÖDÉS” megállapításában az adatközlő bevallására alapoztam, az esetek szűrésében azt vettem figyelembe, hogy legalább egy szolgáltatása működött, vagy legalább egy – nem a belső, formális működést szolgáló – valamilyen „rendezvényt”¹³ szervezett 2003-ban.

A kutatás a 2003. december – 2004. január között lefolytatott direkt (*face to face*) technikával alkalmazott szociológia felmérésen alapul.¹⁴ Kiindulási alapként egy, az RMDSZ Ifjúsági Főosztályával közösen összeírt címlista¹⁵ szolgált, amely 417 ifjúsági szervezetet tartalmazott. Ezzel indultak terepre a kérdezőbiztosok, akiknek feladata volt nemcsak a megadott szervezetek felmérése, hanem – a hólabda módszert alkalmazva – további szervezetek felkutatása is. Az új szervezetek felderítésében arra alapoztam, hogy helyi szinten (egy településen vagy megyén belül) ezek a szervezetek kölcsönösen ismerik egymást.

A szervezetek felkutatási folyamatáról és ennek eredményeiről a következő összegzés (1. táblázat) készült a jobb átláthatóság érdekében.

1. táblázat: A szervezetek lekérdezésének folyamatán tapasztaltakról						
	Kiindulási címlista	Ebből lekérdezett	Nem megfelelő*	Nem lekérdezett**	Újonnan talált szervezet	Végleges adatbázis
Szervezetek száma	417	269	60	88	63	330
* – 49 szervezet időközben megszűnt, nem létezik, beolvadt más szervezetbe, 9 nem ifjúsági szervezet vagy nem magyar szervezet						
** – 79 szervezetnek nem sikerült elérni a képviselőjét, 9 esetben visszautasították a kérdezőbiztos						

A hólabda módszer sikeresnek bizonyult, 63, a kiindulási címlistában nem szereplő szervezetet sikerült felkutatni. Ugyanakkor a módszer hiányossága is: olyan települések szervezetei, ahol nem volt információnk legalább egy szervezet létezéséről, csak kis eséllyel kerülhettek be a végleges adatbázisba.

A szervezetek operacionális meghatározásakor megállapított „ifjúsági” jellemzők gyakorlati beazonosítása nem minden esetben volt lehetséges a hely-

színen. Ezért a 330 szervezet adatait egy elsődleges szűrésnek vettem alá. Mivel egyetlen olyan szervezet sem volt, amely tevékenységének célcsoportja többségében a felnőtteket célozta volna meg, ezt az ismérvet figyelmen kívül hagytam a szűrésben. A maradék négy kategória figyelembe vételével („ifjúsági” önmeghatározás, fiatal vezető, fiatal aktív tagok, fiatal tagság) a szervezeteket három típusba soroltam (a gyakoriságot lásd a 2. táblázatban):

Ifjúsági szervezet – legalább három feltételnek eleget tettek, ezek közül az egyik kizáró jellegű az „ifjúsági” önmeghatározás (megnevezés, célok, működési formák). Összesen 261 szervezetet sorolhattunk ebbe a típusba, ebből 201 esetben mind a négy feltétel teljesült.

Kvázi ifjúsági szervezet – két vagy három feltételnek eleget tesz, de önmeghatározásában nem jelöli magát ifjúsági szervezetnek. Habár a vezetők és a tagok többnyire fiatalok, ezek a szervezetek nem tartják magukat „ifjúsági-aknak”, nem ez az elsődleges szempont önmeghatározásukban. Elképzelhető, hogy ezek a szervezetek az idő múlásával természetszerűleg vándorolnak át a „felnőtt” kategóriába. Mivel jelenleg az előbbi típustól szinte semmiben sem térnek el, ezek a szervezetek szervesen az adatbázisban maradtak.

Nem ifjúsági szervezet – a legtöbb egy feltételnek tesz eleget, önmeghatározásában nem szerepel az „ifjúsági” meghatározás. A tevékenységük elsősorban a fiatalokat célozza meg, mégis eltekintettem tőlük a továbbiakban. Már utaltunk arra, hogy a civil szervezetek jelentős része megcélozza a fiatalabb korosztályokat is (Horváth és Deák, 1995:40), felmérésünk nem róluk szólt.

2. táblázat: A meghatározási kritérium érvényesülése		
Meghatározás	Szervezetek száma	Arány (%)
Ifjúsági szervezet	261	79,1
Kvázi ifjúsági szervezet	47	14,2
Nem ifjúsági szervezet	22	6,7
Összesen	330	100,0
<i>EISZF¹⁶, 2003. december-2004. február, N=330</i>		

A szűrést követően 308 szervezet képezte az elemzés mintáját. Bár a vizsgálat teljes körűnek indult, már kezdettől feltételeztem, hogy lehetetlen lesz minden egyes szervezetet beazonosítani, illetve lekérdezni. 2003-ban, az Erdélyben működő ifjúsági szervezetek összességét mintegy 360-380 szervezetre becsülhetjük. A számok ismeretében úgy vélem, hogy az elemzett minta reprezentatívnak tekinthető.

Az adatok területi eloszlásának bemutatását azzal a megjegyzéssel kell kezdenem, hogy az erdélyi megyéken kívül is tevékenykednek Romániában ifjúsági szervezetek. A kiindulási címlista adatai szerint Bukarestben, Bákóban és Iasi-ban még legalább öt magyar ifjúsági szervezet létezik. Ez a szám nagyobb is

lehet, hiszen kevés adattal rendelkezünk ezekből a régiókból. Azon szervezetek területi eloszlása, amelyek esetében a lekérdezés sikertelen volt, a következő: Hargita 23, Kovászna 15, Maros 11, Szatmár 11 és Kolozs 10 – ezekből a megyékből került ki a legtöbb. Ha ezek többsége valóban működik, a viszonylag kis szervezet-szám miatt a táblázatba foglalt arányok megváltozhatnak.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a különböző erdélyi megyékben a magyar nemzetiségű lakosság aránya jelentős eltéréseket mutat. Ennek következményeként az eloszlását az 1 000 magyar nemzetiségű lakosra jutó szervezetszám (3. táblázat) alapján mutatom be. Szándékosan nem a fiatalokra jutó lakosság-számot vettem figyelembe, annak érdekében, hogy a mutatók összehasonlíthatók legyenek az 1995-ben mért magyar civil szervezetek területi eloszlásával.

3. táblázat: A szervezetek megyénkénti eloszlása				
Megye	Szervezetek száma	Arány (%)	1000 magyar lakosra jutó ifjúsági szervezet – 2003	1000 magyar lakosra jutó civil szervezet –1995¹⁷
Hargita	91	29,5	0,33	0,35
Bihar	38	12,3	0,24	0,08
Kovászna	32	10,4	0,19	0,28
Brassó	22	7,1	0,43	0,20
Szatmár	21	6,8	0,16	0,11
Maros	20	6,5	0,09	0,13
Szilágy	18	5,8	0,31	0,05
Kolozs	17	5,5	0,14	0,22
Arad	13	4,2	0,26	0,03
Hunyad	8	2,6	0,32	0,09
Beszterce-Naszód	8	2,6	0,44	0,19
Szeben	6	1,9	0,39	0,21
Máramaros	5	1,6	0,11	0,04
Temes	5	1,6	0,10	0,11
Fehér	4	1,3	0,19	0,08
Erdély	308	100,0	0,22	0,18
<i>EISZF, 2003. december-2004. január, N=308</i>				

Az 1 000 lakosra jutó szervezet-számok mindkét vizsgálat esetében részlegesen, viszonylag torzítottak, másrészt nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy 1995 óta a civil szféra jelentős változásokon ment keresztül, annak minden területén. Egy-két észrevétel így is önként adódik: az 1000 lakosra jutó ifjúsági szervezetszám 2003-ban nagyobb, mint 1995-ben az összes civil szervezetek száma, még akkor is, ha esetünkben jogi státussal nem rendelkező ifi

szervezetek is bekerültek a mintába; másrészt feltételezhetjük, hogy a civil szférára egészében a szervezetek jelentős számbeli gyarapodása ment végbe, és ebben a folyamatban számottevő¹⁸ az ifjúsági szervezetek sokasodása is. Érdemes azt is megfigyelni, hogy főként a szórvány megyékben (például Beszterce-Naszód, Brassó, Hunyad, Arad) az ifjúsági szervezetek nagyobb pontértékkel képviseltetik magukat, mint ugyanezen megyék civil szervezetei 1995-ben (a vizsgálatok évein belül összehasonlítva¹⁹).

Az ifjúsági szervezetek regionális bontása is a szórvány és a többségi vidékeken működő szervezatarányok kiegyensúlyozottságát vetíti előre, ellentétben az 1995-ös civil szervezeti szférával (4. táblázat).

4. táblázat: Az ifjúsági szervezetek regionális eloszlása			
Régió	Szervezetek száma	Arány (%)	Civil szervezetek aránya (%), 1995²⁰
Székelyföld	143	46,43	64,36
Partium	72	23,38	10,73
Kolozs	17	5,52	11,07
Szórvány	76	24,68	13,84
Összesen	308	100,00	–
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>			

A Székelyföldön kisebb, a Partiumban és a szórványban jelentősen nagyobb az ifjúsági szervezetek aránya, mint a civil szféra egészében 1995-ben, azonban nem tudható, hogy a felnőtt szféra akkori regionális különbségei a mai valóságban is fennállnak-e. Viszonylag alacsony az ifjúsági szervezetek aránya Kolozs megyében, de a különbség származhat a lekérdezés során tapasztaltakból (Kolozs megyében a címlistában szereplő szervezetek közül 10-et nem sikerült lekérdezni).²¹ Az 1000 magyar fiatalra jutó szervezetszám is a szféra eloszlásának bizonyos szintű arányosságát, harmonikusságát mutatja (5. táblázat).

5. táblázat: 1000 magyar fiatalra jutó szervezetszám					
Régió²²	Szervezetek száma	Arány (%)	Magyarok²³	14-35 év közötti magyar fiatalok	1 000 fiatalra jutó szervezet
Székelyföld	143	46,4	668 471	226 657	0,63
Partium	72	23,4	334 378	107 718	0,67
Közép-Erdély	57	18,5	234 673	72 432	0,79
Észak-Erdély	31	10,1	121 816	38 000	0,82
Temes	5	1,6	50 556	14 621	0,34
Erdély	308	100,0	1 409 894	459 428	0,67
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>					

Erdélyben 1000 fiatalra 0,67 ifjúsági szervezet jut, megközelítőleg más-félezer 14-35 év közötti fiatalra egy. Az átlagtól való jelentős eltérést csupán a Bánságban figyelhetünk meg, itt az arány ennek kétszerese.

A településtípus szerinti eloszlás esetében (6. táblázat) is hasonló eltéréseket találunk. Ebben a viszonylatban a vidéki székhellyel rendelkező ifjúsági szervezetek aránya több, mint kétszerese (34,1%) a '95-ben regisztrált, hasonló településtípuson működő civil szervezetek arányának (14,5)²⁴.

6. táblázat: A szervezetek eloszlása a település típusa szerint		
A település típusa	Szervezetek száma	Arány (%)
Megyeszékhely	115	37,3
Város	88	28,5
Község	62	20,1
Falu	43	14,0
Összesen	308	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>		

Természetesen ennek magyarázata is több dimenzió mentén kereshető. Elsősorban feltehetjük, hogy az ifjúsági szervezetek nagyobb arányban képviselhetik magukat a vidéki kisközösségekben, mint ahogy az a szféra összességében kinéz. Elképzelhető, hogy az eltérés egy általánosabb dinamikának a következménye, és a két szféra (az ifjúsági és a „felnőtt”) hasonló fejlődési tendenciákat mutat – ebben az esetben azt feltételezhetjük, hogy a vidéki szervezetek valójában az utóbbi periódusban kezdtek megjelenni. És az is lehetséges, hogy a városi szervezetek nagyobb arányú megszűnése adja a különbséget.

Egy magyarországi felmérés²⁵ adataihoz viszonyítva az erdélyi ifjúsági szervezetek településtípus szerinti eloszlását, az előbbiekhöz hasonló eltéréseket tapasztalhatunk: Magyarországon 1999-ben az ifjúsági szervezetek 24,7%-a működött a fővárosban, 58,8%-a más városban és csak 16,5%-a vidéken.

A településtípus szerinti eloszlás regionálisan szignifikáns²⁶ (s1) eltéréseket mutat. A 7. táblázatból leolvasható, hogy a vidéki szervezetek leginkább a partiumi és a székelyföldi megyékben képviseltetik magukat magas arányban, az inkább csak városi szervezetekkel rendelkező megyék Közép-Erdélyben találhatóak. Szükséges azonban itt is felhívni arra a figyelmet, hogy ezek az arányok a vizsgálatból esetlegesen kimaradt szervezetek függvényében torzítottak lehetnek.

7. táblázat: A szervezetek eloszlása régiók és településtípus szerint		
Régió	Város	Vidék
Bánság	80,0	20,0
Észak Erdély	71,0	29,0
Közép Erdély	87,7	12,3

Partium	48,6	51,4
Székelyföld	64,3	35,7
Összesen	65,9	34,1
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>		

Vizsgáltam a szervezetek eloszlását a településen élő magyarok aránya szerinti is, ebben az esetben működési helyként megjelölt településen élő magyarok arányát vettem figyelembe.²⁷ Az ifjúsági szervezetek működési helyüket tekintve olyan településeken alulreprezentáltak, ahol a román-magyar arány kiegyensúlyozott (front-helyzet), vagy kisebbségben élnek (8. táblázat). Érdeemes megfigyelni, hogy a szervezetek több mint fele (56,2%) olyan településeken létezik, ahol a magyarok aránya meghaladja a 60 százalékot, de talán ennél is érdekesebb, hogy a működés helyszínét hasonló arányban jelentik a „leginkább magyar” és a „legkevésbé magyar” erdélyi települések (29,9, illetve 27,9 százalék).

8. táblázat: A szervezetek eloszlása a település magyar aránya szerint		
A magyarok aránya a településen	Szervezetek száma	Arány (%)
Nagy többség	92	29,9
Többség	81	26,3
Egyforma arányban (front-helyzet)	18	5,8
Kisebbségben	31	10,1
Szórványban	86	27,9
Összesen	308	100,0
<i>EISZF, 2003. december- 2004. január, N=308</i>		

A romániai magyar civil társadalom szervezeti adatait össze kellene hasonlítani más országok hasonló adataival. Sajnálatos módon erre csak egyetlen viszonyítási adatot sikerült találni. A magyarországi Ifjúsági és Sportminisztérium 2000-es kiadványában beszámol egy kérdőíves ifjúsági szervezet-vizsgálatról. A vizsgálatot végzők becslései szerint Magyarországon 1999-ben mintegy 1500 ifjúsági szervezet működött (Fábri, 2000:85), ez kb. 0,15 szervezetet jelent az 1 000 lakosra való lebontásban.

2. A szervezetek formális típusai

Vizsgáljuk meg, a szférát milyen szervezeti típusok alkotják. Az elemzés folyamán a leírás céljával összhangban lévő ismérveket fogjuk figyelembe venni.²⁸ E fejezetben elsősorban egy gyakorlati osztályozási ismérveket alkalmaztam, olyan jellemzőkkel dolgozunk, amelyek elsősorban a szervezet létrejöttéhez kapcsolódnak, lényegében a szervezetet azonosítják, annak identifikációs

jellemvonásait tartalmazzák. Ennek értelmében egy szervezet rendelkezik olyan „fizikai” jellemzőkkel, amelyek révén beágyazódik az adott földrajzi-adminisztratív, jogi és társadalmi környezetbe, amelyben tevékenységét kifejti. E megközelítésben elemeztük a szervezetek tevékenységének földrajzi hatókörét, a jogi, illetve a működési formákat. Az így meghatározható típusok a köznapi gondolkodásban és szóhasználatban is jelen vannak: a közbeszéd „országos”, „regionális” vagy „helyi” szervezetekről, „egyesületekről” vagy „alapítványokról”, „jogilag bejegyzett”, vagy „nem hivatalosan működő csoportokról” beszél.

2.1. Földrajzi, adminisztratív szint

A szervezeteket elsősorban aszerint kategorizálhatjuk, hogy tevékenységét milyen kiterjedésű földrajzi, adminisztratív szinten fejti ki. Feltételezzük, hogy egy szervezet és környezete között szerves a kapcsolat, más szavakkal a működő szervezetek nyílt rendszert képeznek – környezetükkel információt, humán erőforrást cserélnek. Szervezetszociológiailag ez azt jelenti, hogy a felvállalt funkciók (szükségletek) kielégítése következtében hatókörük nem minden esetben csupán arra a helysére, településre terjed ki, amelyben a formális központ, a székhely található, a tevékenység hatóköre és vonzásköre ettől lényegesen eltér(het). Nyolc adminisztratív típust különböztettünk meg (9. táblázat), a tételezett jogi értelemben vett adminisztratív struktúrákat kiegészítve a *körzeti* (egy helységen belüli körzet vagy városnegyed), *kistérségi* (több, egymáshoz közel álló települést fog át), *területi* (megyén belüli nagyobb terület), illetve *regionális* (több megyényi terület) egységekkel.²⁹

9. táblázat: A szervezetek földrajzi-adminisztratív típusai, illetve ezek eloszlása a működési település formája szerint					
Adminisztratív szint	Szervezetek száma	Arány (%)	Megye-székhely	Város	Községközpont, falu
Körzeti	21	6,8	12	4	5
Helyi	201	65,3	60	58	83
Kistérségi	30	9,7	5	13	12
Területi	9	2,9	5	4	-
Megyei	21	6,8	18	2	1
Regionális	8	2,6	3	4	1
Országos (Erdélyi)	16	5,2	11	3	2
Nemzetközi	2	0,6	1	1	-
Összesen	308	100,0	115	89	104
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>					

Az ifjúsági szervezeteknek majdnem háromnegyede egyetlen településen fejti ki tevékenységét, az esetek kis részében a tevékenység hatóköre nem terjed ki az egész településre, csak annak egy körzetére. A szervezetek tevékenységének hatóköre másodsorban a kistérségre vagy megyei és területi szintre terjed ki. A szervezeteknek csupán 5 százaléka fejti ki tevékenységét erdélyi vagy országos szinten, 8 szervezet tevékenysége regionális szintű, kettő pedig nemzetközi szintű tevékenységet vall magáénak.

A tevékenység hatóköre és a szervezet működési helye közötti összefüggést illetően várható volt: a nagyobb hatókörű szervezetek inkább a megyeszékhelyeken vagy városban működnek, a vidéki szervezetek nagytöbbsége helyi, illetve kisebb arányban kistérségi szinten fejti ki tevékenységét.

2.2. A szervezetek jogi státusa

Jogi szempontból a szervezetek működhetnek hivatalosan, vagy sem. A probléma egyszerűnek tűnik: egy szervezet vagy követi a jogi státus eléréséhez formálisan szükséges algoritmust – ennek tétje, a tételezett státus védi is a szervezetet – és bejegyzett szervezetté válik, vagy nem. A valóság azonban kissé árnyaltabb, amint azt a 10. táblázatban megfigyelhetjük.

10. táblázat: Az ifjúsági szervezetek jogi helyzete		
Jogi státus³⁰	Szervezetek száma	Arány (%)
Jogilag bejegyzett	132	43,4
Származtatott jogi személyiséggel bír	66	21,7
Nem bejegyzett	106	34,9
Összesen	304	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=304</i>		

Az ifjúsági szervezeteknek csupán 43,4%-a működik hivatalosan, egyharmada pedig nincs bejegyezve, azaz jogilag nem hivatalosan működik. Létezik egy harmadik kategória, a származtatott jogi személyiséggel rendelkező szervezetek, amelyek más szervezet ernyője alatt működnek.

Feltételezhetjük, a különböző típusú tényleges magatartásnak okai, illetve következményei vannak. Az okoknak két fő osztályát különíthetjük el. Egyrészt az objektív, másrészt pedig a szubjektív, percepcióbeli okokról beszélhetünk.

Az objektív okok között elsősorban arra gyanakodhatunk, hogy – bár nem egy túlságosan bonyolult és költséges folyamat – egyes kisebb szervezetek esetében mégis megerőltető mind a pénzügyi alap megteremtése, mind az adminisztratív ügyek intézése. Hasonló akadály lehet az egyes szervezetek képviselőinek funkcionális analfabetizmusa, ami hangsúlyozottabban jelenik meg, ha román nyelvű dokumentumok megszerkesztése szükséges. A formális bürokra-

tikus ügyvitel diskurzusának használata inkább a Bernstein-féle „korlátozott kódban” (1996) jelenik meg, ami strukturális akadálya lehet a fentebb említett jogi bejegyzés elindításának. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a bürokratikus nyelvezet „korlátozott kódban” való elsajátítása és illetően való használata az egyik fő strukturális akadálya lehet a professzionalizációnak, végső soron a működésnek, hiszen a korlátozott nyelvi kompetencia hátrányos helyzetet generál a pénzbeli erőforrásokért való küzdelemben – a pályázató finanszírozás miatt.

Feltételezhetnénk, hogy a jogi státus elnyerése azért nem következik be, mivel egyes szervezetek nem tulajdonítanak neki fontos szerepet. Ezek képezik a szubjektív okok csoportját. Jóllehet elképzelhetjük, hogy nem játszik létfontosságú szerepet a kisebb szervezetek mindennapjaiban, egy szervezet többnyire csak akkor tud támogatási forrásokhoz (adományokhoz, pályázati vagy szponzorforrásokhoz) hozzájutni, ha jogi személyiséggel rendelkezik. Mivel ezek a szervezetek működnek és pénzügyi forgalmuk is van,³¹ feltételezhetjük, hogy a hivatalos teendők intézésében más szervezetek, intézmények, talán az adományozók vannak a segítségükre. Vagyis ezek a szervezetek nem önállóak, hanem szoros (és függőségi) kapcsolatban vannak más szervezetekkel.

A származtatott jogi személyiséggel bíró szervezeteknél is a valószínűsíthető a függőség, és erre a kérdőívben rá is kérdeztünk: ezeknek a szervezeteknek a többsége az ernyőszervezettől, egyéb ifjúsági vagy civil szervezetektől, vagy az egyháztól nyeri a közvetett jogi státust. Azt nem vizsgáltuk, hogy a függőségi viszonyok milyen mértékben hatnak ki a szervezetek belső működésére.

2.3. A szervezetek működési formája

A **működési formát** tekintve Romániában a társadalmi szervezetek egyesületekként vagy alapítványokként működhetnek. Mivel előre sejthető volt a nem hivatalosan működő szervezetek magas aránya, megadtuk a lehetőséget arra, hogy a szervezetek egyéb működési formát is megjelölhessenek (11. táblázat).

11. táblázat: A szervezet működési formája		
Működési forma	Szervezetek száma	Arány (%)
Egyesület	158	51,3
Alapítvány	25	8,1
Egyházi szervezet	33	10,7
Inkább csoport	41	13,3
Egyéb	51	16,6
Összesen	308	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>		

A szervezeteknek mintegy 60 százaléka nevez meg valamely hivatalos működési formát, az esetek tekintélyes többségében egyesületként definiálják magukat. A szervezetek jelentős része (13,3%) csoportként definiálja magát, és majdnem hasonló arányban (10,7%) találunk egyházi szervezeteket. Az egyéb kategóriába kerülők főképp diákszervezetnek vagy diákszövetségeknek, cserkészcsapatoknak, illetve egyszerűen csak ifjúsági szervezetnek nevezik magukat.

Feltételeztem, hogy a jogi státus elnyerésének követelményeként megjelölendő működési forma (egyesület vagy alapítvány) és a jogi helyzet között szoros, ok-okozati kapcsolat áll fenn – ezt a statisztikai elemzés is igazolja³².

12. táblázat: A működési forma és a jogi státus közötti kapcsolat			
	Jogilag bejegyzett	Származtatott jogi személyiségű	Nem bejegyzett
Egyesület	92	33	31
Alapítvány	23	1	1
Egyházi szervezet	2	11	20
Inkább csoport	1	7	33
Egyéb	14	14	21
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=304</i>			

Érdeemes megfigyelni, hogy a magukat egyesületként számon tartó szervezeteknek csupán 59 százaléka van hivatalosan bejegyezve, a hivatalosan működő szervezetek jelentős része ugyanakkor (mintegy 49 szervezet) más kategóriába sorolta magát – ezek elsősorban egyházi szervezetek és cserkészcsapatok. Ugyanakkor képet kapunk arról is, hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek milyen működési formát vallanak a magukénak. Mindez arra enged következtetni – nem kizárva a fogalmak vagy a kérdés félreértésének lehetőségét – hogy a hivatalos és a valós működési forma között eltérés van, legalábbis így ítélik meg a szervezetek vezetői.

Ugyancsak összefüggés figyelhető meg az adminisztratív típus és a jogi státus között. Általában véve a tevékenység kiterjedését mutató adminisztratív egység nagyságával egyenes arányban nő a jogi bejegyzések száma, illetve csökken a nem hivatalosan működő szervezeteké. A körzetekben működő szervezetek mintegy 10 százaléka van jogilag bejegyezve, kétharmada nem hivatalosan működik. Ezzel szemben az országos szervezetek közül csupán egy nem működik hivatalosan, a többi 15 bejegyzett szervezet. A szabály alól ugyanakkor kivételt képeznek a megyei és regionális szervezetek, amelyek jogi helyzete leginkább a helyi szinten működő szervezetekéhez hasonlít, vagyis közel egyenlő arányban bejegyzett, származtatott jogi személyiségek vagy nem hivatalosan működő szervezetek.

3. Célok és a szervezetek funkcionális típusai

3.1. Öndefiniált funkciók

A szférán belüli funkcionális szervezeti típusok meghatározását elsősorban a szervezetek vezetőire bíztuk. Arra kértük a válaszadókat, hogy aszerint, hogy mivel foglalkozik a szervezet, sorolják be azt valamely megadott típusba, amennyiben pedig ez nem sikerül, akkor nevezzenek meg egy találó típust, amely által kiderül, hogy mivel foglalkozik a szervezetük.

13. táblázat: A szervezetek funkcionális típusai		
	Szervezetek száma	Arány (%)
„Sokfunkciós ifjúsági szervezetek”	81	26,3
Középiskolás diákszervezet, diáktanács	51	16,6
Vallásos, egyházi szervezet	41	13,3
Kulturális, közművelődési egyesület	24	7,8
Cserkészcsapat, cserkészszövetség	15	4,9
Szakmai, tudományos társulás	14	4,5
Megyei vagy területi egyeztető tanács	12	3,9
Egyetemista diákok szervezete, diákszövetség	11	3,6
Környezetvédő egyesület	7	2,3
Néptáncsoport	7	2,3
Vitaklub	5	1,6
Ifjúsági információs és tanácsadó iroda	4	1,3
Színjátszó csoport	4	1,3
Teleház, teleházat működtető szervezet	4	1,3
Szociális egyesület	3	1,0
Tehetségkutató szervezet	2	0,6
Politikai szervezet	2	0,6
Turisztikai, honismereti szervezet	2	0,6
Egyéb szervezet	19	6,2
Összesen	308	100,0
<i>EISZF, 2003. december-2004. január, N=308</i>		

Az általunk felkínált nyolc kategóriába³³ a szervezeteknek 44,5 százaléka illeszkedett bele (13. táblázat), a legtöbb szervezet (118) egyéb ifjúsági szervezetként határozta meg magát. A beírt válaszok alapján másodlagos kódolást végeztem, külön típust alkotva minden olyan esetben, ahol legalább két szervezet önmeghatározása egybeesett. Minden igyekezet ellenére 19 szervezet egyedi

és egyszeri módon volt meghatározható, ezek megmaradtak a tizenkilencedik „egyéb” kategóriába.

A szervezetek legnagyobb része a „sokfunkciós ifjúsági szervezet” elnevezést kapta. Ezek a szervezetek kizárólag egyéb ifjúsági szervezetként határozták meg magukat, jellemző módon egyszerre több, specifikus tevékenységet vallottak magukénak, vagy pedig általánosságokban fogalmazták meg azt, hogy mivel foglalkozik a szervezet.³⁴ Ezen típusú szervezetek többségének a neve is strukturális hasonlóságot mutat: megjelenik az „ifjúsági” fogalom, ez esetenként a „magyar”, a „demokrata/demokratikus” vagy mindkét jelzővel egészül ki, és végül mint „szervezet”, „szövetség”, „egyesület”, „egylet” utal a működési formára. A név általában a működési helység megnevezésével kezdődik vagy zárul.³⁵

A következő nagyobb kategória a „kulturális, közművelődési egyesület” név alatt alakult ki, ezek a legtöbb esetben hagyományörző, népművészeti, közművelődési, anyanyelvápoló szervezetnek írták le magukat. Ebbe a kategóriába soroltam az egyetlen művészeti csoportosulásként öndefiniáló szervezetet is.

Újabb típust az egy megyében vagy egy területen működő, önmagukat ernyőszervezetnek, ifjúsági szervezetek érdek-összehangoló szervezetnek, képviselői szervezetnek nevezők alkották, ezek legtöbbször hivatalos nevében is szerepel az „egyeztető tanács” kifejezés.

A többi szervezettípus az általa használt megnevezést kapta. Érdekes megjegyezni, hogy sportegyesületként egyetlen szervezet sem határozta meg magát, annak ellenére, hogy erre külön típus szerepelt a válaszlehetőségek között.

3.2. A szervezetek célja

A célok azonosításánál abból a feltételezésből indultam ki, hogy egy-egy szervezet több típusú tevékenységet folytathat, egyszerre több célt tűzhet ki maga elé. Az elemzés során egy elsődleges és egy másodlagos célra kérdeztünk rá. Az előzetes hipotézis bebizonyosodott, az ifjúsági szervezetekről elmondható, hogy inkább többcélúak, a korcsoporton belül több funkciót igyekeznek ellátni – azok aránya, akik csak egyetlen célt említenek meg: 13 szervezet, a szféra mintegy 4 százaléka (14. táblázat).

Az ifjúsági szervezetek céljainak, és a deklarált célkitűzésekkel feltételezhetően szoros kapcsolatban álló tevékenységének az eloszlása több szempontból is értelmezhető. Egyrészt annak a társadalomnak az értékei és ideológiai mentén kell vizsgálnunk őket, amelybe beágyazódva ezek a szervezetek tevékenységüket kifejtik. Feltűnő a hasonlóság – legalábbis a legnagyobb gyakorisággal előforduló cél mentén – az 1995-ben, a romániai magyar egyesületek és alapítványok esetében tapasztalt tevékenységi eloszlással.³⁶ Az 1995-ben mért magyar civil szervezetek esetében a „kultúra és vallás” jelenik meg az akkori

szféra leggyakoribb tevékenységi területeként, a szervezetek mintegy fele ezt tartotta elsődleges tevékenységi területének. A szerzők elsősorban ideológiai és strukturális szempontú értelmezése rávilágít arra, hogy ennek az eloszlásnak „a háttere a nyilvános beszéd azon elemeinek köszönhető, amelynek egyik domináns témája a romániai magyarság, közelebbről a romániai magyarság kulturális veszélyeztetettsége. Egy ilyen jellegű, folyamatosan újratermelt üzenet meghatározza egyrészt a társadalmi kezdeményezések irányát, másrészt az erőforrások elosztása tekintetében a prioritásokat.” (Horváth és Deák, 1995:32).

14. táblázat: A szervezetek céljai			
Szervezeti cél	Elsődleges cél (%)	Másodlagos cél (%)	Összesen (%)
Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	26,9	18,0	44,9
Szabadidős tevékenység szervezése	13,6	30,2	43,8
Oktatás, nevelés	10,1	17,3	27,4
Érdekvédelem, állampolgári jogok	18,2	4,7	22,9
Informálás, tanácsadás	10,7	8,8	19,5
Vallás	10,7	3,7	14,4
Környezetvédelem	2,3	3,1	5,3
Település- és vidékfejlesztés	1,6	3,4	5,0
Szociális szolgáltatás	1,3	3,1	4,3
Kutatás, tudományos tevékenység	1,6	2,0	3,7
Sport	0,3	2,0	2,4
Gazdaságfejlesztés	0,6	0,7	1,3
Politika	0,3	0,7	1,0
Többcélú adományosztás	0,0	1,0	1,0
Egyéb cél	1,6	1,4	3,0
Összesen	100,0	95,8	-
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N-308 és N-295</i>			

Úgy tűnik, az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek is részben ugyanennek az ideológiai háttérnek megfelelően fogalmazzák meg céljaikat, fejtik ki tevékenységüket. A célválasztást ugyanakkor olyan strukturális okok is befolyásolhatják, mint a különböző pályázató finanszírozási politikák, miszerint a támogatások háttérében álló magyarországi és romániai magyar politikum „az anyagi erőforrások jelentős részét ebbe az irányba terelték, mintegy utat és modellt mutatva az ilyen irányú kezdeményezéseknek” (Horváth és Deák, uo.).

Szervezetszociológiai szempontból annak vagyunk tanúi, hogy a romániai magyar egyesületek, alapítványok és ifjúsági szervezetek *kulturális környezete* meghatározza ezen szervezetek funkcióit. A nemzetközi kutatások azt mutat-

ják, hogy az eltérő kulturális környezet hozzájárulhat – a funkció befolyásolásán túl – a strukturális jellemzők meghatározásához is (Dobák, 2000:31).

Az ifjúsági szféra esetében viszonylag hasonlóan magas arányúak a szabadidő megszervezésére irányuló tevékenységek. Ez a célterület megjelenik a legtöbb szervezetnél, azonban inkább másodlagos célkitűzésként. Mindez arra enged következtetni, hogy az ifjúsági szervezetek – miközben az előbb leírt nemzeti kisebbségi ideológiai „kívánatos” és „elvárt” prioritásának igyekeznek látszólagosan és valószínűleg cselekvően is megfelelni – elsősorban a fiatal generáció specifikus igényeire válaszoló funkciót igyekeznek betölteni.

További négy domináns cél jelenik meg az ifjúsági szférában. Nehéz eldönteni, hogy ezek a célkategóriák milyen mértékben illeszkednek az előbbieken tárgyalt két dimenzió valamelyikéhez: az nemzeti kisebbségi ideológiához, vagy inkább az ifjúsági korosztály specifikus elvárásaihoz. Az „oktatás, nevelés” esetében ez a különbségtétel nem is tűnik relevánsnak – a társadalom egy olyan funkciójáról van szó, amely elsősorban a fiatalokat célozza meg. Az tűnhet furcsának, hogy az ifjúsági szervezetek ilyen nagy arányban részt vállalnak az oktatási-nevelési tevékenységben, holott más intézmények hatáskörébe tartozó társadalmi célról van szó. Feltételezhetően egyes ifjúsági szervezetek ilyen irányú szerepvállalása sok esetben éppen ezen intézmények vagy általában az oktatási rendszer hiányosságaira irányuló kritikaként jelenik meg.

Az „állampolgári jogok” vagy „a célcsoport érdekeinek védelme” viszonylag hangsúlyos módon jelenik meg az ifjúsági szférában, ami a szféra „civilségének” fontos mutatója lehet. Feltételezhetően az érdekvédelmet felvállaló ifjúsági szervezetek egyaránt „militálnak” a maguk során a nemzeti kisebbségi jogok ifjúsági vonatkozásaiért, a fiatalok általános jogigényeiért, vagy éppen a középiskolás és egyetemista diákok specifikus elvárásaiért. A második két funkció követése tűnik valószínűbbnek, ha figyelembe vesszük egy magyarországi vizsgálat³⁷ eredményeit, mely szerint az ottani ifjúsági szervezetek hasonló arányban (23,5 százalékban), foglalkoznak érdekképviselési tevékenységgel.

Az „informálás, tanácsadás” célkitűzés szintén specifikusan az ifjúság igényeinek kielégítésére szolgáló funkcióként jelenhet meg. Nagy valószínűséggel olyan képzésekre, szemináriumokra, találkozókra gondolhatunk itt, amelyek a fiatalok sajátos problémáira próbálnak válaszolni, amelyek a családalapításhoz, drogmegelőzéshez, munkavállaláshoz, turisztikai lehetőségekhez kapcsolódnak. Bár ilyen típusú tevékenységek valóban megjelennek, ezek száma nem jelentős – legalábbis ezt tapasztalhatjuk a rendezvények tartalmának az elemzésekor. Az „informálás, tanácsadás” kategória többnyire olyan rendezvényeket jelent, amelyek az ismerkedést, a pályázatiírási, szervezetépítési kompetenciák erősítését szolgálják. Az „oktatás, nevelés” funkcióval együtt ez a szerep arra enged következtetni, hogy a „társadalmi karbantartó” típusba sorolás megal-

pozott: olyan ismeretek és kompetenciák megszerzését teszik lehetővé, miáltal a kedvezményezettek tudása kiegészül a későbbiekben, más környezetben is kamatoztatható elemekkel.

A vallásos tevékenységet elsődleges célként megjelölő szervezeteknek viszonylag magas a száma, mind a szférán belül, mind a magyarországi szervezetekhez képest, ahol az ifjúsági szervezeteknek csupán 7 százaléka folytat vallásos tevékenységet.³⁸ Feltehetőleg e funkció mentén szintén érvényesül a kisebbségi ideológia, amelyben a kulturális értékek megtartásában az egyházakra – és a mellettük működő ifjúsági csoportokra is – jelentős szerep hárul. Ugyanakkor strukturális szempontok is érvényesülhetnek: az erdélyi egyházak azon törekvéséből származhatnak, hogy a fiatal korosztályt megszólítsák. Egy harmadik feltételezés, hogy ezek a szervezetek a fiatal generáció általános problémáit sajátos értékek prizmáján keresztül közelítik meg, a vallásos szervezetek nagy száma azt jelzi, hogy az erdélyi fiatalok részéről erre valós igény mutatkozik.

A többi cél mentén arra érdemes felhívni a figyelmet a magyarországi vizsgálattal való összehasonlításban, hogy míg a magyarországi szervezetek jelentős többsége, mintegy 82 százaléka³⁹ sportprogramok szervezését elsődleges tevékenységi területének tekinti, az erdélyi ifjúsági szervezeteknek csupán 2,4 százaléka tűzi ki célként sporttevékenységek szervezését. Ez nagy valószínűséggel annak tudható be, hogy a sportprogramok pénzigényesebbek, mint más rendezvények, ugyanakkor pedig jelezheti általában a sportoláshoz szükséges infrastrukturális lehetőségek (pl. sportpályák) hiányát is Erdélyben, amely objektív akadályát képez(het) az ilyen jellegű tevékenységek szervezésének.

Végül az alapítványi funkcióként megjelenő adományozó szerep csupán a szervezetek egy százaléka esetében jelenik meg, ott is másodlagos célként. Ezt azért szükséges kiemelni, mivel jól láthatóan tükrözi, hogy a mintegy 8 százaléknál, alapítványként bejegyzett ifjúsági szervezet közül csekély számú szervezet követi alapítványi funkcióját.⁴⁰

3.3. A funkciók és a célok közötti összefüggések

A kutatás kezdetén feltett szándékom volt, hogy a vizsgált szervezeteket további funkcionális típusokba vonom össze, hogy így összehasonlíthatóak legyenek a statisztikai elemzés során elsősorban strukturális típusokkal és szervezeti jellemzőkkel. A társadalmi valóság bonyolultsága azonban ebben az esetben (is) gátat szabott a statisztikai elemzések lehetőségének. Arra utalok, hogy a vizsgált szervezetek nem rendelkeznek jól körülhatárolható profillal, hanem szinte minden szervezeti típus egy időben több célt tűz ki maga elé, sok funkciót kísérel meg betölteni. Ennek szemléltetésére elemeztem az első nyolc funkcionális típus által választott különböző célok számát (15. táblázat).

15. táblázat: Egyes típusok által választott célkategóriák száma	
A szervezet funkcionális típusa	Választott célkategória száma
„Sokfunkciós ifjúsági szervezet”	11
Kulturális, közművelődési egyesület	9
Vallásos, egyházi szervezet	8
Szakmai, tudományos társulás	8
Diáktanács	7
Diákszövetség	7
Megyei vagy területi egyeztető tanács	6
Cserkészcsapat	6
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=249</i>	

A táblázatból látható, a „sokfunkciós” ifjúsági szervezet megnevezése egyrészt szerencsés volt, e szervezettípusok választják a legtöbb célkategóriát (a 14 felkínált kategóriából 11-et), másrészt pedig kissé ellentmondásos, mivel egyéb funkcionális típusba sorolható szervezetek szintén több célt neveznek meg.

Az egyes funkcionális típusok leírására ebben az esetben egyszerű módszert választottam, a leggyakoribb célok hozzárendelését az egyes típusokhoz. A leggyakoribb nyolc típus esetében, mind az elsődleges, mind pedig a másodlagos célokat figyelembe véve kiszámítottam az adott típusba besorolt összes szervezet által választott céltípusok számát, illetve arányát (16. táblázat).

16. táblázat: Egyes funkcionális típusok által leggyakrabban választott célkategóriák és azok aránya		
A szervezet funkcionális típusa	Leggyakrabban választott célok⁴¹	Arány (%)
„Sokfunkciós ifjúsági szervezet”	Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	66
	Szabadidős tevékenység szervezése	52
	Érdekvédelem, állampolgári jogok	25
	Informálás, tanácsadás	18
	Oktatás, nevelés	14
Középiskolás diákszervezet, diáktanács	Szabadidős tevékenység szervezése	80
	Érdekvédelem, állampolgári jogok	45
	Informálás, tanácsadás	25
	Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	24
	Oktatás, nevelés	18
Vallásos, egyházi szervezet	Vallás	88
	Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	32
	Oktatás, nevelés	32
	Szabadidős tevékenység szervezése	27
	Szociális szolgáltatás	12

Kulturális, közművelődési egyesület	Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	100
	Szabadidős tevékenység szervezése	25
	Oktatás, nevelés	21
	Vallás	13
Cserkészcsapat, cserkészszövetség	Oktatás, nevelés	60
	Szabadidős tevékenység szervezése	60
	Környezetvédelem	33
	Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	27
	Vallás	13
Szakmai, tudományos társulás	Informálás, tanácsadás	50
	Érdekvédelem, állampolgári jogok	36
	Kutatás, tudományos tevékenység	36
	Oktatás, nevelés	29
	Szabadidős tevékenység szervezése	14
Megyei vagy területi egyeztető tanács	Informálás, tanácsadás	83
	Érdekvédelem, állampolgári jogok	67
	Szabadidős tevékenység szervezése	17
	Politika	17
Egyetemista diákok szervezete, diákszövetség	Érdekvédelem, állampolgári jogok	73
	Szabadidős tevékenység szervezése	36
	Kultúra, közművelődés, hagyományőrzés	36
	Oktatás, nevelés	27
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=249</i>		

Az egyes szervezettípusok általában négy vagy öt nagyobb céltípust tartanak meghatározónak a tevékenységükben. A legtöbb esetben a szféra általában domináns hat célja váltja egymást, más-más súllyal képviseltetve. A nyolc típus mindenikében jelen van a „szabadidős tevékenységek megszervezése”, ami kétirányú feltevést tesz lehetővé. Egyrésztől igazolódni látszik az, hogy ez iránt fogalmazódik meg leginkább a célcsoport részéről az igény, ugyanakkor ez egyben jelentheti azt is, hogy a szervezetek „kénytelenek” felvállalni az ilyen típusú aktivitást (vagy „szabadidős” jelleget adni más típusú rendezvényeiknek is), annak érdekében, hogy a figyelmet felhívják magukra és a további célokat szolgáló tevékenységeikre, amelyek ez által válnak „eladhatóvá”.

A „megyei vagy területi egyeztető tanácsok”⁴² jelentős eltérést mutatnak a többi szervezettől, egyedül ők nem vállalnak kulturális, illetve oktatási tevékenységet. Ez minden bizonnyal funkcionális jellemzőikből adódik, e szervezetek célja elsősorban a megyében vagy a területen működő többi ifjúsági szervezet tevékenységének segítése, összehangolása. Talán azt is feltételezhetjük, hogy ennek a típusnak azért nem szükséges „az ideológiailag és strukturálisan is elvárt” funkciók felvállalása, mivel más típusú kapcsolatokat ápolnak az ideológi-

ákat és a finanszírozásokat irányító, befolyásoló politikummal – egyedül ezeknek a szervezetek esetében jelenik meg a „politikai” cél (nyílt) felvállalása.

A típusok leírásában további eltérésekre is figyelmesek lehetünk. Három funkcionális típus, a vallásos, a kulturális szervezetek, illetve a cserkészcsapatok céljaik mintázatában a többiektől eltérést mutatnak. Egyedül ezek a típusok vállalják fel a vallásos tevékenységet, illetve a többiekhez képest nem tűzik ki célként az „érdekvédelmet” és az „informálást, tanácsadást”.

3.4. A funkció-kötődés típusai

Ha a funkcionális típusokat nem állt módomban leszűkíteni egy kisebb számú kategóriacsoportba, kísérletet tettem arra, hogy a funkciók iránya vagy kötődése mentén hozzak létre önmagukban is értelmes osztályokat. Abból a megállapításból indultam ki, amelyet Gábor Kálmán tett a magyarországi és székelyföldi ifjúságkutatói munkája során a fiatalok civil szerveződéseiről. A szerző szerint a rendszerváltást követően az „ifjúság megjelenése és problémái lokális szinten és az egyetemisták szintjén vált érzékelhetővé” (Gábor, 1996:22)

Elsősorban a szervezetek területi eloszlását vizsgáltam meg újra, hogy egy adott településen hány ifjúsági szervezet működik. A szféra egészét tekintve egy településen átlagban 2,3 szervezet működik, a leggyakoribb viszont az *egy település – egy szervezet* képlet. A nagyobb arány annak köszönhető, hogy általában a nagyobb városokban több szervezet működik.⁴³ Következett a „sokfunkciós” szervezetek eloszlásának vizsgálata, abból a feltételezésből kiindulva, hogy a többtípusú funkció felvállalása egyben azt is jelentheti, hogy ezek a szervezetek többnyire egyedüli ifjúsági szervezetek egy-egy településen, ezért „kénytelenek” vagy éppen monopolhelyzetük kihasználásával „lehetőségük van” minden olyan szerep betöltésére, amely lokálisan megfogalmazódik. A feltételezés valósnak bizonyult, azt tapasztaltam, hogy a 81 szervezet 74 erdélyi településen működik, csupán 7 településen van két-két ilyen típusú szervezet. A „sokfunkciós” szervezetek ilyen irányú eloszlása nagy valószínűséggel igazolja a kiinduló feltételezést, mely szerint ezek a szervezetek egy adott településen megfogalmazódó igények egyedüli felfogója, befogadója.

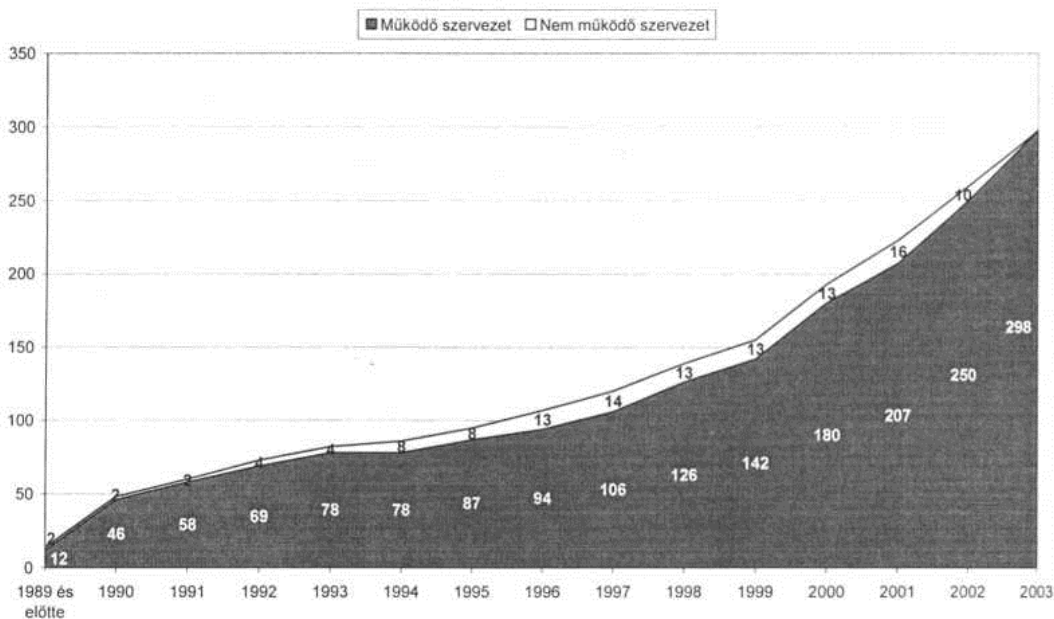
Tehát a funkciók kötődésének első típusa: a helyhez, a lokális szinthez való kötődés. Ebbe a kategóriába soroltam a „sokfunkciós szervezeteket”, illetve a „megyei egyeztető tanácsokat”, amelyek megyei szinten ugyancsak monopolhelyzetben találhatók.⁴⁴ Ezeket a szervezeteket a funkció-kötődés szerint *lokális funkciójú szervezeteknek* neveztem. Az öndefiníció során kibontakozó további megnevezéseket, illetve az egyes szervezettípusok célmintázatát figyelve a továbbiakban elkülönítettem az *intézményhez kötődő szervezeteket*. (ilyenek az oktatási intézményekhez kötődő diáktanácsok és az egyetemista diákszerveze-

tek), ezek képezték a második típust, és a valamilyen *értékhez kötődő szervezeteket* (ilyenek a kulturális szervezetek, a vallásos szervezetek, illetve a cserkészszervezetek), a funkció kötődésének harmadik típusa. A negyedik típust a fennmaradt szervezetek alkotják, amelyek típusonkénti számbeli csekélyisége arra enged következtetni, hogy ezek valamilyen sajátos cél elérése érdekében jöttek létre, így ezek nevezhetők *specifikus célú szervezeteknek*.

4. Az ifjúsági szféra dinamikája

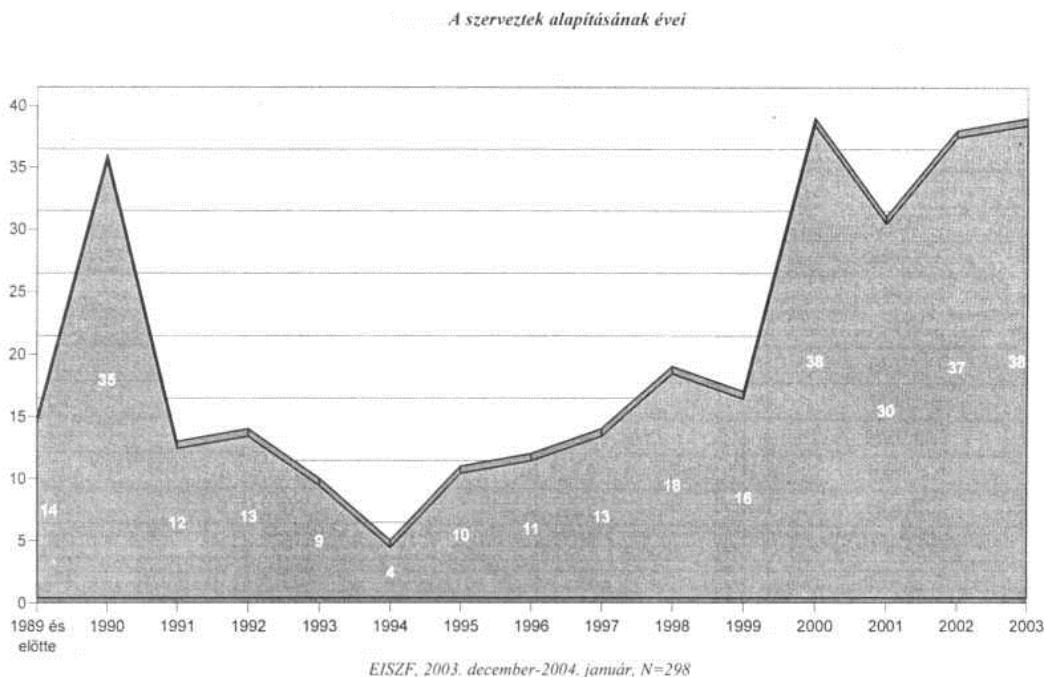
Az ifjúsági szféra dinamikáját a különböző szervezeti típusok szerint is megvizsgáljuk. Az első megállapítás, amely feltételezhetően az ifjúsági szervezetek „életét” hangsúlyosan jellemzi, az a működés szakaszossága. A vizsgált szervezetek 13,4%-a alapítása óta (legalább egyszer) megszűnt, majd egy idő után újra elkezdte működését, általában minden funkció-kötődési típusban találunk ilyen szervezeteket. A működési szünetek minden bizonytalansággal meghatározottnak tudhatók be: a szervezetek működtetői rövid idő alatt „cserélődnek”, a szervezetek vezetői „kinőnek” státusukból. Feltételezhető, hogy a megszűnt szervezetek nagyobb része nem alakul újra.

A szféra fejlődési dinamikája

EISZF, 2003. december-2004. január, N=298

A vizsgált szervezetek esetében ezt figyelembe vettem a szféra fejlődési dinamikájának bemutatásakor (1. ábra), de ezeket a szempontokat szem előtt kell tartani a szervezetek alapítási éveinek értelmezésében is (2. ábra).

Az adott évben működő szervezetek számát elemezve láthatjuk, hogy az ifjúsági szféra folyamatos fejlődést mutat az elmúlt 14 év periódusában, illetve az is fontos megállapítás lehet, hogy ez a trend a 2003-as évben növekvő tendenciát mutatott, ami arra enged következtetni, hogy ez a jelenben is tart, a szféra növekedése folytatódik.

Az alapítási éveket tekintve különböző periódusokban jelentős eltérések mutatkoznak. Jól látszik, hogy az 1989-es társadalmi változásokat követően beindult lendület, a „hőskorszak” (Kósa, 2004:19) rövid ideig tartott, amelyet 1995-ig az ifjúsági szervezetek alapításának szünetelése követett, ami után újra megindul a szervezetek létrehozása, amely kisebb visszaesésekkel, de napjainkig tart. Jelentős változás figyelhető meg a 2000-es évben, amikor a ’89-es lendülethez hasonló ugrásszerű növekedés tapasztalható, maga a fejlődési szféra „kaptatósabbá” válik. A növekedést illetően a jogi környezet megváltozására (2000 januárjában az 1924-ből származó egyesülési törvény⁴⁵ helyett újat fogadnak el, amely egyszerűbbé tette a bejegyzést), illetve a különböző támogatási források kibővülésére gondolhatunk. Bár a jogi bejegyzés éve nem tűnhet

meghatározónak, érdemes megfigyelni, hogy a 2000-ben bejegyzett szervezetek nagyobb arányban jegyződtek be hivatalosan, mint az előbbi években.

17. táblázat: Alapítás éve és jogi státus összefüggése

Alakulási év	Jogilag bejegyzett	Származtatott jogi személyiségű	Nem bejegyzett
1989 előtt	16,7	16,7	66,7
1989	100,0	0,0	0,0
1990	57,1	20,0	22,9
1991	33,3	25,0	41,7
1992	30,8	30,8	38,5
1993	44,4	22,2	33,3
1994	25,0	25,0	50,0
1995	30,0	20,0	50,0
1996	40,0	40,0	20,0
1997	53,8	30,8	15,4
1998	38,9	16,7	44,4
1999	43,8	25,0	31,3
2000	62,2	16,2	21,6
2001	46,7	6,7	46,7
2002	59,5	24,3	16,2
2003	16,2	32,4	51,4
Összesen	44,1	22,0	33,9

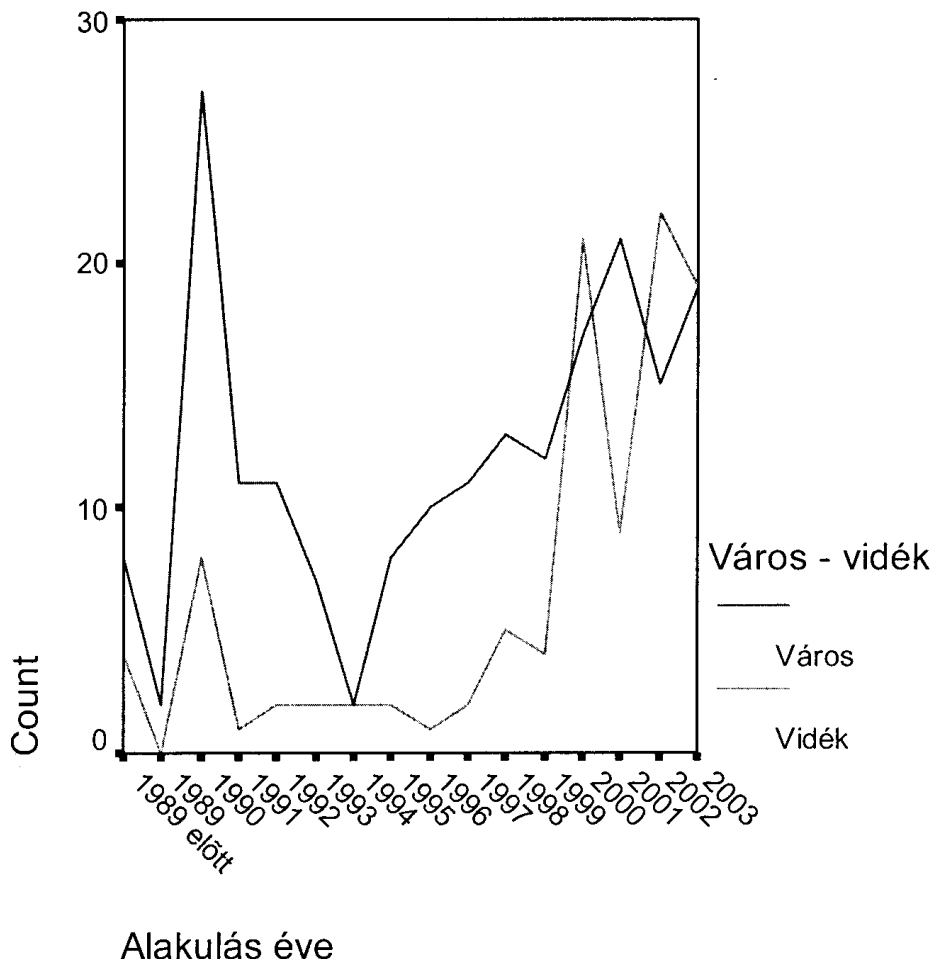
EISZF, 2003. december-2004. január, N=253

A finanszírozási forrásokat illetően további elemzésekre van szükség. Valószínű azonban, hogy nem egy újabb forrás megjelenése hatott, hanem fokozatosan több finanszírozás-szerzési, pályázási lehetőség nyílt meg a szervezetek előtt. Elsősorban a hazai forrásokra gondolok, önkormányzati támogatásokra,⁴⁶ amelyek elsősorban a vidéki szervezetek hangsúlyos megjelenését eredményezték, illetve a 2000-2001-es periódusban megjelent kormányzati forrásokra. (Lásd: 3. ábra)

A funkció-kötődés típusai szerint érdemes megfigyelni, hogy a 2000-es „ugrás” elsősorban a vidéki, lokális funkciójú szervezetek alakulásának köszönhetően ölt ekkora méreteket, de jelentős a specifikus szervezetek alapításának növekedése is. Ugyanakkor az is látható, hogy a *specifikus funkciójú* szervezetek 14 éves alakulásában egy viszonylag folyamatos emelkedése figyelhető meg, ami arra utal, hogy ezek a szervezetek kevésbé befolyásoltak a környezet változásaitól, illetve jobban tudnak alkalmazkodni azokhoz.

Az ifjúsági szféra különböző időbeni változásait összefoglalva elmondható az, hogy a 2000 után kezdődő fejlődési tendenciát a szféra perifériás ex-

panziója (az egy településen működő, lokális funkciójú szervezetek alakulásának következtében) és ugyanakkor funkcionális differenciálódása (jelentős arányú specifikus szervezet megjelenésével) egyszerre jellemzi.

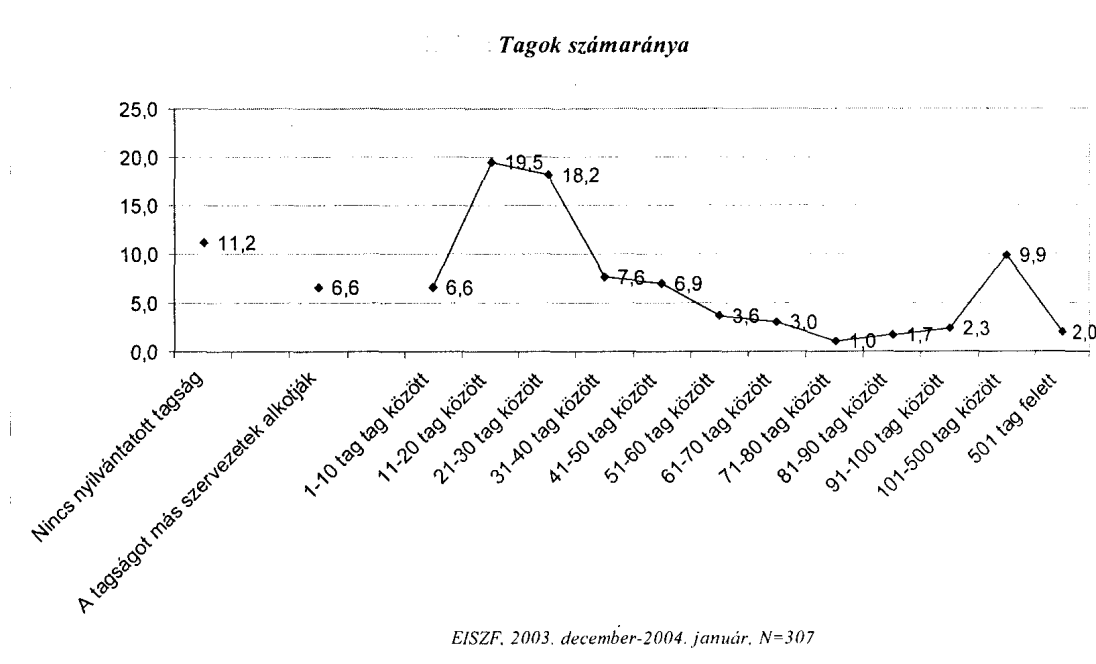

5. A szervezetek tagsága

A felkeresett szervezetekből 307 válaszolt a tagságra vonatkozó kérdésekre. Az ifjúsági szférát alkotó szervezetek közül 252 szervezet (82%) rendelkezik nyilvántartott tagokkal, 20 szervezet esetében a tagság más szervezetekből áll, további 33 szervezet nem rendelkezik semmilyen típusú tagsággal, egy szervezet pedig csoportokat számlál tagjai közé. Azok a szervezetek, amelyek tagsága más szervezetekből áll, tevékenységük szerint kistérségi (3), a megyei-

területi (11), regionális (1) vagy országos (5) szervezetek közé tartoznak, ez utóbbiak képezik általában egyes alsóbb szinteken szerveződő szervezetek ernyőszervezeteit. A minden nagyobb funkcionális típus esetében meglévő ernyőszervezeten kívül elsősorban a megyei-területi egyeztető tanácsok tagságát alkotják más szervezetek. Nyilvántartott tagsággal nem rendelkező szervezetek szinte minden funkcionális csoportban jelen vannak, elsősorban az „értékekhez kötődő”, illetve a „specifikus szervezetek” nem rendelkeznek tagokkal.

A tagságot illetően elsősorban annak létszáma, másrészt pedig a fiatalok és a felnőtt tagok aránya érdekelt az egyes szervezeti típusok szerint (az ernyőszervezetek és a tagszervezetek vagy alapszervezetek közötti eloszlásokat és kötődéseket külön tárgyalom). Az egyéni tagokkal rendelkező szervezetek képviselőinek bevállása – feltételezhetően becslése szerint – az ifjúsági szféra össztaglétszáma 23 894. A 252 szervezetből 98 számlál 35 év feletti tagokat is, összesen 1 040 felnőtt egyént.

A leggyakrabban előforduló szervezetek azok, amelyek 11-20 vagy 21-30 közötti egyéni tagot tartanak számon (4. ábra), a szervezetek több mint felének (51,8%) taglétszáma 40 alatti, a szervezetek 70 százaléka kerül a 100 tag alatti sávba. Mindezt fontos kihangsúlyozni, mivel az ifjúsági szervezetek a rendszer-váltást követő periódusban „tömegszervezetek”-ként jelentek meg, nagy hangsúlyt fektetve arra, hogy minél több tagot gyűjtsenek maguk köré.⁴⁷ A tömeg-

szervezeti jelleg nagy valószínűséggel a '89-es változást követő lázban jött létre, amikor feltehetően a szervezetek „kezdeti funkciójához” hűen a fiatalok szívesen iratkoztak be a szabadon szerveződő egyesületekbe. A szervezeti tagság megtartása, majd növelése később a szervezetek érdekévé vált, hiszen ez fontos szerepet játszott a legtöbb ernyőszervezet legitimációjában, a tagszervezetek pedig tagságuk száma szerint részesültek „megbecsülésben”, azaz kapták a képviseleti mandátumszámot az ernyőszervezet döntéshozó testületeiben.

2003-ban a tagság nagysága már kevésbé tűnik ilyen jelentős tényezőnek. A tömegszervezetek megszűntek, a néhány nagyobb tagsággal rendelkező szervezet esetében is feltételezhetjük, hogy tagjainak nagy száma inkább a nyilvántartások fel nem frissítése következtében „maradtak” nagyok. Ezt támasztja alá az is, hogy alapjában véve e szervezetek között van két olyan „sokfunkciós” szervezet is, amelyekben az átlagosnál sokkal nagyobb számú (100 feletti) felnőtt tagról számoltak be, ez esetben is a nyilvántartások vagy a becslések pontatlanságáról lehet inkább szó. A megváltozott helyzetben valószínűleg az ernyőszervezetek legitimitása és a mandátumosztás is más alapokra helyeződött át, a „mennyiségi” mutatókat feltételezhetően „minőségi” ismérvek váltották fel, amelyek a szféra professzionalizálódásának lehetőségét is magukba foglalják.⁴⁸

6. A tevékenység eszközei

6.1. Iroda és eszközhasználat

A tevékenység eszközeit, a szervezetek infrastrukturális ellátottságát illetően egyrészt azt elemeztem, milyen arányban rendelkeznek az ifjúsági szervezetek saját irodahelyiséggel, illetve amennyiben nincs ilyen, akkor hol végzik napi tevékenységüket, milyen szervezetek vagy intézmények segítik őket. A válaszok alapján megállapítható, hogy az ifjúsági szervezetek 73%-a rendelkezik irodahelyiséggel, az esetek többségében azonban az ingatlan más tulajdonában van, saját tulajdonú ingatlannal csupán 9 szervezet rendelkezik. (18. táblázat).

A saját tulajdonú irodával nem rendelkező szervezetek az önkormányzat, az egyház, az iskola, az RMDSZ vagy más civil szervezet tulajdonában vagy használatában lévő irodában működnek, ugyanakkor mintegy 7 százalékuk magánszemélyektől bérlő az irodahelyiséget. Valószínűleg az irodával semmilyen formában nem rendelkező szervezetekre jellemző, hogy a tevékenységük végzéséhez szükséges minimális feltételeket valamely vezető magánlakásán vagy más szervezetek székhelyére „bekérezkedve” végzik.

A válaszokból kitűnik, hogy a szervezetek fele-fele arányban egyedüli használói, illetve társhasználói az irodának. A társhasználatban működőket

tekintve azt láthatjuk, hogy az ifjúsági szervezetekkel egy irodában leggyakrabban (az esetek 34%-a) más ifjúsági szervezetek dolgoznak, ezt követően a gyakoriság sorrendjében az RMDSZ, az egyház, más civil szervezetek, majd pedig az iskola következik. Az egy irodában lévő szervezetek számát tekintve azt figyelhetjük meg, hogy leggyakrabban az ifjúsági szervezettel együtt még egy szervezet fejt ki ugyanott tevékenységét, de gyakoriak az olyan esetek is (a társ-használatok mintegy 20%-a), amikor kettőnél több szervezet – akár öt egyesület is – osztja meg egymással ugyanazt a helyiséget, és nagy valószínűséggel az irodában található eszközöket is.

18. táblázat: Az iroda tulajdonosa		
	Szervezetek száma	Arány (%)
Állam	2	0,9
Önkormányzat	56	26,5
Egyház	43	20,4
Iskola	40	19,0
RMDSZ	27	12,8
Más ifjúsági szervezet	9	4,3
Más civil szervezet	20	9,5
Magánszemély	14	6,6
Összesen	211	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=211</i>		

Az irodahasználat ilyen módja az ifjúsági és a civil (és nem csak) szervezetek rendelkezésére álló anyagi erőforrások szűkösségét jelezheti. Az ifjúsági szervezetek esetében feltételezhetjük, hogy az anyagi alapok szűkösségén túl a „szervezeti szolidaritás” funkcionális elemeket is magába foglal, abból adódóan, hogy e szervezetek funkciói sok esetben hasonlóságot mutatnak. Ebből a szempontból igényelt és támogatandó stratégia lehet a különböző (nagyobb) településeken megjelenő „ifjúsági házak” vagy „ifjúsági irodák” kialakítása.

Az irodahasználat szempontjából városi és vidéki szervezetek között nincs jelentős eltérés: míg a városi szervezetek 75%-a (51 szervezet) rendelkezik irodahelyiséggel, a vidékiek esetében ez 67% (33 szervezet).

A szervezetek funkcionális vagy funkció-kötődési típusai és az irodahasználat között nincs statisztikailag releváns kapcsolat. Mégis érdemes megjegyezni, hogy a saját tulajdonú ingatlannal rendelkező szervezetek esetében kiemelkednek a *specifikus funkciójú szervezetek* öt irodával, ezeket követik az *intézményekhez kötődő*, elsősorban egyetemista diákszervezetek két irodával, illetve egy-egy *lokális*, illetve *értékhez kötődő* szervezet rendelkezik még saját tulajdonú ingatlannal.

A társtulajdonban használt irodák esetében a *lokális funkciójú szervezetek* a leggyakoribbak (35 százalék), az irodával nem rendelkezők között pedig az *értékekhez kötődők*. A gyakoribb funkcionális típusok közül az egyetemista diák-szervezetek (100 százalék), az egyeztető tanácsok (91 százalék), a szakmai szervezetek (86 százalék), a sokfunkciós valamint a cserkészcsapatok (80-80 százalék) rendelkeznek valamilyen típusú irodával, a legkevésbé pedig a vallásos ifjúsági szervezetek (58 százalék) és a diáktanácsok (63 százalék).

Az eszközhasználat esetében – a társhasználati jelleget előre sejtve – elsősorban az érdekelt, hogy az ifjúsági szervezetek működésükben és tevékenységeik szervezésében milyen típusú felszerelésekre támaszkodnak (19. táblázat), attól függetlenül, hogy az illető eszköz kinek a tulajdonában van. Általában a *technikai környezetnek* „szervezet-átalakító” hatása van, az egyes szervezetek számára nélkülözhetlenné válik a fejlődés eredményeivel való lépéstartás (Dobák, 2000:28) – a mi esetünkben azt feltételeztük, hogy annak ellenére, hogy a technika vívmányait az általában szűkös költségvetésű ifjúsági szervezetek ritkán engedhetik meg maguknak, ennek ellenére, amennyiben módjukban áll, ezeket igyekeznek használni tevékenységük során.

19. táblázat: Felszereltség, eszközhasználat		
	Használó szervezetek száma	Arány (%)
Számítógép	261	84,7
Nyomtató	216	70,1
Telefonvonal	194	63,0
Mobil telefon	174	56,5
Fénymásoló	140	45,5
Televízió	137	44,5
Fax	131	42,5
Videó-készülék	120	39,0
Hangerősítő	75	24,4
Gépkocsi	70	22,7
Magnetofon	68	22,1
Digitális fényképezőgép	67	21,8
Videó- vagy retroprojektor	36	11,7
Videokamera	23	7,5
Internet	146	47,6
Csak e-mail lehetőség	39	12,7
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január</i>		

Az alapvető kommunikációs eszközöket illetően a szervezetek mintegy 63%-a használ telefont, 42%-a pedig faxot. A klasszikus kommunikációs eszközökön túlmenően a szervezetek jelentős része, 56%-a mobiltelefont (is)

használ, illetve mintegy 60% esetében rendelkezésre áll az internet vagy elektronikus levelezés lehetősége. A szervezetek mintegy 86%-a adott esetben használni tudja a kommunikációs eszközök valamelyikét. Vidéken nagyobb arányú a mobiltelefont használók aránya (69%) a városi szervezetekhez viszonyítva (58%), ez valószínűleg a falvak általában gyenge infrastrukturális ellátottságából adódik. Az irodával nem rendelkező szervezetek 60 százaléka mobil telefont használ működésében.

A leggyakrabban használt irodai eszköz a többnyire nyomtatóval is ellátott számítógép. A város-vidék különbség a számítógép-használatban nagyon kicsi, a városi szervezetek 91, a vidékiek 83 százaléka használ számítógépet.

6.2. Bevételek

A vizsgálat során egyaránt elemeztem az egyes szervezetek 2003-as évi bevételét, most ennek nagyságára, a források struktúrájára, valamint a különböző finanszírozások származási helyére vonatkozó adatokat mutatom be.

A szervezetek pénzügyi forgalmának rögzítése több torzítási lehetőséget is magába foglal. Egyrészt a szervezetek megkeresése közvetlenül a 2003-as év végén, illetve 2004 elején történt, így megtörténhet, hogy a lekérdezés utáni periódusban beérkező vagy felhasználásra kerülő tételekről a szervezetek vezetői nem számoltak be. Ugyancsak torzítási lehetőségre ad módot a lekérdezés módszere: a szervezetek képviselői nagy valószínűséggel saját becslésükre alapoztak a válaszok megadásánál. Harmadsorban viszonylag jelentős volt a válaszcím elutasítása, a kérdezőbiztosoknak a jövedelmi kérdésekre a szervezeteknek csupán 82 százaléka válaszolt. A három ismérv szerint rögzített – a bevételének nagyságát, forrás-struktúráját és származási helyét figyelembe vevő – jövedelmi kép a következőképpen rajzolódik ki (20. táblázat).

20. táblázat: Az ifjúsági szféra 2003-as jövedelme (lej)

A jövedelem forrása	Származási hely	N	Összesen	Arány (%)	Átlag
Tagsági díj	-	97	419 478 000	1,9	4 324 515
Adomány	Romániai	75	594 590 000	2,7	7 927 867
	Magyarországi	7	75 250 000	0,3	10 750 000
	Más külföldi	20	2 126 000 000	9,6	106 300 000
Cégek, szponzor támogatása	Romániai	86	1 202 200 000	5,4	13 979 070
	Magyarországi	3	65 000 000	0,3	21 666 667
	Más külföldi	2	15 000 000	0,1	7 500 000
Saját tevékenység bevétele	Romániai	95	2 114 645 000	9,5	22 259 421
	Magyarországi	1	40 000 000	0,2	40 000 000
	Más külföldi	2	69 000 000	0,3	34 500 000

Saját vállalkozás	-	8	44 100 000	0,2	5 512 500
Állami, költségvetési támogatás	Romániai	47	1 631 900 000	7,4	34 721 277
	Magyarországi	16	3 375 200 000	15,2	210 950 000
Önkormányzati támogatás	Romániai	44	820 300 000	3,7	18 643 182
	Magyarországi	4	379 000 000	1,7	94 750 000
Közalapítványi, pályázati	Romániai	95	3 522 000 000	15,9	37 073 684
	Magyarországi	65	3 943 550 000	17,8	60 670 000
	Más külföldi	7	606 000 000	2,7	86 571 429
Egyéb forrás	Romániai	20	618 600 000	2,8	30 930 000
	Más külföldi	2	488 000 000	2,2	244 000 000
Összesen		252	22 149 813 000	100,0	87 896 083

EISZF, 2003. december – 2004. január, N=252

A válaszoló szervezetek által alkotott ifjúsági szféra bevallott összjövedelme a 2003-as évben mintegy 670 000 dollárnak megfelelő lej volt.⁴⁹ Amennyiben feltételezzük, hogy a nem válaszoló szervezetek a többiek átlagát követik, durván 820 000 dollárra, azaz megközelítőleg 27 milliárd lejre becsülhetjük az erdélyi ifjúsági szféra múlt évi bevételét. A szféra és a szervezetek fejlettségét is jellemző bevételekről elsősorban azt állapíthatjuk meg, hogy mind a romániai magyar egyesületek és alapítványok 1994-es bevételéhez képest (amelyet a kutatók 4-5 millió dollárra becsültek⁵⁰), mind pedig a magyarországi ifjúsági szervezetek 1998-as jövedelméhez viszonyítva (amelyet a szerzők mintegy 3 milliárd forintra becsültek⁵¹) nagyon alacsony.

21. táblázat: A jövedelem forrásai			
A jövedelem forrása	N	Összesen	Arány (%)
Tagsági díj	97	419 478 000	1,9
Adomány	90	2 795 840 000	12,6
Cégek szponzorizálása	90	1 282 200 000	5,8
Saját tevékenység bevétele	96	2 223 645 000	10,0
Saját vállalkozás	8	44 100 000	0,2
Állami, költségvetési támogatás	57	5 007 100 000	22,6
Önkormányzati támogatás	47	1 199 300 000	5,4
Közalapítványi, pályázati	137	8 071 550 000	36,4
Egyéb forrás	21	1 106 600 000	5,0
Összesen	252	22 149 813 000	100,0

EISZF, 2003. december – 2004. január, N=252

A bevételek forrásainak struktúráját tekintve megfigyelhető, hogy a legnagyobb bevételi forrásokat szinte egyforma arányban a magyarországi közala-

pítványok és állami támogatások, illetve a hazai közalapítványi pályázató-finanszírozás képezi (egyenként az összbevételek 15-18 százalékát). Jelentős bevételt jelentenek határokon túli (a Magyarországon kívüli) adományok (9,6%), illetve a szervezetek saját rendezvényeiből szerzett bevétele (9,5%). A leggyakoribb bevételi forrásokat a tagsági díj, a romániai alapítványi támogatás, a saját tevékenység bevétele, illetve a hazai cégek szponzor-támogatása jelentik, ezekhez a forrásokhoz fordulnak nagyobb számban a szervezetek.

A források struktúrájának összesítését figyelve megállapítható (21. táblázat), hogy a legnagyobb finanszírozás a különböző hazai és külföldi közalapítványok részéről érkezik, ezt követik az állami támogatások, amelyek esetében a Magyarországról érkező támogatások az itthoni kétszeresét teszik ki, harmad-sorban az adomány jellegű támogatások a meghatározók, negyedikként olyan forrás jelenik meg, amelyet maguk a szervezetek „termelnek” saját tevékenységeik bevételéből.

Ha a szervezet által létrehozott forrásokat vesszük figyelembe (saját tevékenység és saját vállalkozás bevétele), ezek összege a támogatásoknak csupán 10,2 százalékát teszik ki. Az ifjúsági szervezetek anyagi szempontból jelentősen függnak a támogatóktól, elsősorban a közalapítványi és az állami támogatásokra befolyást gyakorló politikumtól. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a források struktúrájának sokfélesége lehetőséget teremt az anyagi függőség egyéb, a szervezet által nem kívánt következményeinek elkerülésére. Erre enged következtetni az, hogy az összesen 18 megjelölt forrás egyike sem éri el az összbevételek 20 százalékát, illetve, hogy egy forráshoz a szervezetek legtöbb 38 százaléka fordul (a romániai alapítványi forrás esetében). Ez egy elméleti hipotézis, amelyet ebben a körben egyértelműen igazolni nem lehet.

A szervezetek többsége (62%) csak romániai forrásokra alapozza tevékenységét, további 24 százaléka Romániából és Magyarországról egyaránt kap támogatást. Feltehetően a szervezetek a számukra legkönnyebben megközelíthető forrásokból „merítenek”, talán a földrajzi közelség okán is (22. táblázat)

22. táblázat: A jövedelem származási helye			
	Szervezetek száma	Összesen	Átlag
Romániai bevétel	241	10 967 813 000	45 509 598
Magyarországi bevétel	79	7 878 000 000	99 721 519
Külföldi bevétel	28	3 304 000 000	118 000 000
Összesen	252	22 149 813 000	87 548 668
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=232</i>			

Viszonylag kevés szervezet fordul külföldi támogatókhoz, illetve az arány csökken, minél inkább távolodunk nyugat felé – ami a pályázattási rendszerek

bonyolultságát, és valószínűleg a lobby-lehetőségek korlátozottságát is jelenti egyben. Ez részben nyomon követhető a benyújtott pályázatok/sikeres pályázatok arányában is: a helyben benyújtott projektek 91, az országos szintűek 74, a magyarországiak 81, a más külföldi pályázatoknak pedig csupán 57 százaléka részesült támogatásban.

A pénzügyi források származási helyére vonatkozóan egy további torzító tényezőre kell felhívni a figyelmet. Elsősorban a magyarországi pályázati finanszírozások esetében gyakori az elnyert támogatások utalásának késedelve, így az egyes szervezetek különbözőképpen számoltak be a már megnyert, de még nem megérkezett magyarországi támogatásokról.⁵² A pénzügyi mozgások lassúsága általános probléma, így olyan valószínűséggel számolhattak be 2003-ban a megkérdezettek korábbi, 2002-es támogatásokról, mint amilyen valószínűséggel nem számoltak be a 2003-as bevételek egy részéről.

Míg 1995-ben a civil szervezetek 71 százaléka részesült külföldi adományokból és támogatásokból (Horváth és Deák, 1995:51), addig 2003-ban az ifjúsági szervezetek bevételét jelentő pénzügyi alap mintegy fele hazai forrásokból származik. A források struktúráját is figyelembe véve azt feltételezhetjük, hogy a romániai társadalom valamelyest normalizálódik a civil szervezetekkel való viszonyában. Míg 1995-ben a központi költségvetési pénzek a szféra összbevételének csupán 0,45 százalékát tették ki (Horváth és Deák, 1995:52), addig az ifjúsági szervezetek esetében ez az arány elérte a 7,4 százalékot. Megjelennek új források, mint például a Kisebbségi Tanács magyar nemzeti kisebbségnek szánt pénzalapja, költségvetési tétel, amelyet a Communitas Alapítvány kezel.

Megjelentek a nyugati társadalmakban bevált gyakorlatra jellemző támogatások is, a legjelentősebb a romániai gazdasági szervezetek, feltételezhetően magyar magánvállalkozók részéről történő, szponzor-támogatás (az összbevételek 5,4 százaléka). Legalább ilyen fontosak az önkormányzati támogatások (az összbevételek 3,7 százaléka), amelyek azt jelzik, hogy a települési, megyei adminisztrációk kezdik partnerként kezelni ezeket a szervezeteket, és bizonyos funkciókat átenged nekik.

7. A szervezetek működése

A szervezetek vizsgálatában az egy alrendszerhez tartozó egyes szervezetek közötti különbségek feltárása a különböző kontingenciamodellek segítségével történik, „elsősorban a munkafolyamatok, a technológia, a szerkezet, a működési mód, valamint a környezetre gyakorolt hatás” (Csepeli, 2001:31) vizsgálata által. Az ifjúsági szervezetek esetében elsősorban a strukturáltságot, a formalizáltságot és a méretet elemeztem.

7.1. Strukturáltság

Az ifjúsági szervezetek vizsgálatában a **strukturáltság** mutatójaként a szervezetek testületeinek a számát vizsgáltam (23. táblázat).

23. táblázat: A szervezet testületeinek száma		
A testületek száma	A szervezetek száma	Arány (%)
0	79	25,6
1	109	35,4
2	76	24,7
3	34	11,0
4	8	2,6
6	2	0,6
Összesen	308	100
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=308</i>		

Láthatjuk, hogy a szervezetek jelentős része, mintegy negyede nem rendelkezik semmilyen vezető vagy végrehajtó testülettel, ezek a működési forma esetében többnyire csoportnak definiálták magukat. Ezeket nem tekintem strukturált szervezeteknek, hanem egyszerűen *csoportoknak*. A strukturáltság szempontjából a második típust a *közepesen strukturált szervezetek* alkotják, azokat soroltam ebbe a kategóriába, amelyek egy vagy két testülettel rendelkeztek. Látható, hogy ez a típus képezi a szervezetek nagy részét, mintegy 60 százalékát. A harmadik típusba a *jól strukturált szervezetek* tartoznak, amelyek három vagy annál több testülettel rendelkeznek.

Az összes szervezet esetében 409 testületről beszélhetünk, ebből 388 testületet neveztek meg a megkérdezettek, a leggyakoribbak: elnökség (41%), közgyűlés (14%), vezetőtanács (10%), választmány (8%), cenzorbizottság (5%), kuratórium (4%), ellenőrző bizottság (3%).

7.2. A formalizáltság mutatói

A blai meghatározás szerint, a formális szervezetekre a megtervezettség, illetve a működés szabályozottsága jellemző (Vlăsceanu, 2003:75). Ebből kiindulva a formalitást befolyásoló tényezőnek tekintettem a különböző tevékenységi és költségvetési tervek készítésének módját, a szervezeteken belüli munkamegosztást, a tevékenység dokumentálást, illetve ide sorolható a már bemutatott, a működést szolgáló belső rendezvények száma. A működés szempontjából azonban mindenekelőtt a szervezetekben tevékenykedő **humán erőfor-**

rás típusát és számát kell figyelembe venni. A valamilyen formában fizetett munkaerőn kívül rákérdeztem a szervezetben tevékenykedő aktív tagok, illetve az önkéntesek számára (24. táblázat). Aktív tagnak a szervezet azon tagjait tekintetem, akik folyamatosan részt vesznek a szervezet tevékenységében, ezáltal különböznek az „önkéntesektől”, akik alkalmi munkaerőt képeznek.

24. táblázat: A szervezetek humán erőforrása			
	Szervezetek száma	Összesen	Átlagosan
Teljes munkaidős alkalmazottak	33	71	2,1
Részmunkaidős alkalmazottak	13	31	2,4
Bedolgozók	20	110	5,5
Aktív tagok száma	233	4 409	18,9
Önkéntesek	280	5 368	19,1
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január</i>			

Valamilyen formában fizetett munkaerő csupán 48 (15,6%) szervezetben található, ez összesen 212 fizetett alkalmazottat vagy bedolgozót jelent. A szervezetek alapvető emberi erőforrását az aktív tagok, illetve az önkéntesek jelentik a szervezetek bevallása szerint. A legtöbb szervezet tevékenységét ők biztosítják, viszonylag nagy számban vannak jelen a szervezetek életében, átlagban 19 önkéntest vagy aktív tagot regisztrálhattunk szervezetenként. Szükséges ismételten felhívni a figyelmet, hogy az adatok itt is torzíthatnak a válaszadók pontatlan becslései miatt, illetve nagy valószínűséggel az ernyő- és tag-szervezetek keretében tevékenykedők többszörösen is megjelennek.

A szervezetek belső működésének, illetve formalizáltságának elsődleges mutatójaként a belső **munkamegosztást**, annak módját vizsgáltam (25. táblázat).

25. táblázat: A munkavégzés módja		
	Szervezetek száma	Arány (%)
A munka előre rögzített, írásbeli szerződés alapján leosztott	18	5,9
A munka előre rögzített, szóbeli megállapodás útján leosztott	130	42,3
A munkaleosztás esetleges, csak konkrét feladat esetén osztjuk le a teendőket	129	42,0
Nincs munkaleosztás, „mindenki végzi a saját dolgát”	22	7,2
Nincs munkaleosztás, hiszen csak egyetlen ember dolgozik	8	2,6
Összesen	307	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=307</i>		

A szervezetek mintegy felében figyelhető meg valamilyen szinten a tervezett munkamegosztás, a többi esetben nagyrészt esetleges munkaleosztásról

beszélhetünk. Ebben az esetben nagy valószínűséggel csak nagyobb rendezvények szervezése esetében következik be a feladatok „lebontása” és „kiosztása”, a felelősök kinevezése. A szervezetek mintegy 10 százaléka esetében a munkamegosztás teljes hiányáról számoltak be a vezetők. A szervezetek többségének alacsony szintű formalizáltságára vall a munkamegosztás módja is, a szervezetek mintegy 6 százaléka esetében figyelhető meg a „specializáció” (Bakacsi, 2000) írásbeli rögzítése is.

Egy következő mutatónak a **működési szabályzat** (nem azonos a statútummal) léte vagy hiánya tekinthető, mint a szervezeti normarendszer írásos hordozója. A szervezetek 52 százaléka rendelkezik és tevékenykedik működési szabályzata alapján, további 17 százalék, bár rendelkezik ilyen dokumentummal, az nem „játszik” fontos szerepet a működésben. A szervezetek mintegy egyharmada (96 szervezet) a működési szabályzat hiányáról számolt be.

A **tevékenység dokumentálása** szintén a belső működésről árul el részleteket. A megkérdezett szervezetek 84,3%-a állította azt, hogy dokumentálja a tevékenységét, 15,7%-a pedig nem.

A működés mutatójának tekintettük továbbá a **tervezést**, ebben az esetben az éves, írásos formában elkészített tevékenységi és költségvetési terv megletére kérdeztünk rá. Az tapasztalható, hogy jelentős eltérés tapasztalható a tevékenységi terv és a költségvetési terv elkészítésére vonatkozóan: míg a szervezetek 72 százaléka rendelkezik tevékenységi tervvel, addig költségvetési terv csupán a szervezetek 28 százaléka esetében található.

26. táblázat: Tevékenységi és költségvetési terv		
	Szervezetek száma	Arány (%)
Mindkét terv megvan	94	30,9
Csak tevékenységi terv van	125	41,1
Csak költségvetési terv van	4	1,3
Egyik sincs	81	26,7
Összesen	304	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=304</i>		

A működés esetlegességét jelzi az, hogy egyes szervezetek esetében egyáltalán nincs elgondolás a következő év tevékenységeire, illetve a lehetséges költségekre – a szervezetek több mint egynegyede található ebben a helyzetben. A szervezetek legnagyobb része (41%) bár rendelkezik elképzeléssel a következő év tevékenységét illetően, ehhez nincsenek hozzárendelve a lehetséges költségvetési vonzatok. Mindez az alacsony szintű „formalizáción” túl a szféra kiszolgáltatottságának a mutatója is lehet – a költségek sok esetben nem betervezhetőek, hiszen az alapvető források az év elején még nem ismertek.

7.3. A szervezetek mérete

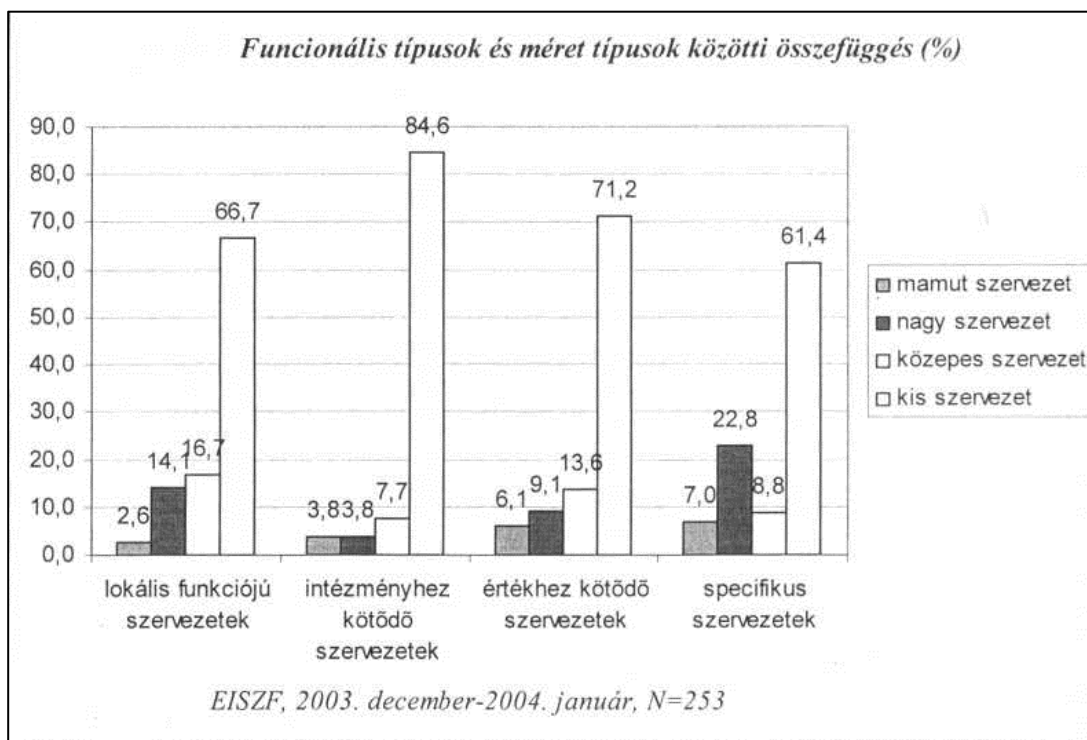
A minél árnyaltabb leírás érdekében elengedhetetlen a vizsgált szervezetek *méretének* meghatározása, amely „a külső megjelenés egyik legkézzelfoghatóbb megjelenését nyújtja a forma és az osztályképzés morfológiai mutatói” mellett (Bakacsi, 2000: 46). A szervezetek méretének meghatározására szolgál a tagok vagy a dolgozók létszámának megállapítása, de sok esetben „alkalmazzák a létszám mellett a lekötött eszközök és az árbevétel értékét” is (Dobák, 2000 :33).

Az ifjúsági szervezetek méretének megállapításában négy mennyiségi mutatót vettem figyelembe: *a taglétszámot, a fizetett alkalmazottak vagy bedolgozók számát, az aktív tagok számát, illetve a szervezet 2003-as évi összbevételét.* A mennyiségi mutatókat a klaszteranalízis módszerével elemeztem.⁵³ Az elemzés során nyert típusokat méretük szerint négy csoportba soroltam. Az első típust 12 „mamutszervezet” képezi (4,7%), amelyek a 253 szervezet által alkotott szféra⁵⁴ összbevételének 55,6 százalékát, a tagok 22 százalékát, valamint a fizetett munkaerő 30 százalékát birtokolja (27. táblázat).

27. táblázat: A szervezet méretét befolyásoló változók				
A szervezet típusa		Tagság	Munka- erő	Összbevétel
1. „Mamutszervezetek”	Szervezetszám	12 (4,7%)		
	Összesen	3 636	40	12 313 000 000
	Átlagban	454,5	3,3	1 026 083 333
	Arány (%)	21,7	29,9	55,6
2. Nagy szervezetek	Szervezetszám	32 (12,6%)		
	Összesen	3 005	38	5 339 078 000
	Átlagban	115,6	1,2	166 846 187
	Arány (%)	18,0	28,4	24,1
3. Közepes szervezetek	Szervezetszám	31 (12,3%)		
	Összesen	2 094	17	2 029 070 000
	Átlagban	74,8	0,5	65 453 871
	Arány (%)	12,5	12,7	9,2
4. Kis szervezetek	Szervezetszám	178 (70,4%)		
	Összesen	8 004	39	2 468 665 000
	Átlagban	55,6	0,2	13 868 904
	Arány (%)	47,8	29,1	11,1
Összesen	Szervezetszám	253 (100,0%)		
	Összesen	16 739	134	22 149 813 000
	Átlagban	81,3	0,5	87 548 668
	Arány (%)	100,0	100,0	100,0

EISZF, 2003. december – 2004. január, N=253

A „kis szervezetek” képezik a szféra 70 százalékát, e szervezetek éves bevétele átlagban 14 millió lej, a legnagyobb bevétel ebben a típusban 44,6 millió lej, átlagban kevesebb taggal és fizetett munkaerővel rendelkeznek, mint a szféra átlaga. A különböző szervezeti típusok eloszlását tekintve egyértelmű, hogy nagyon nagy különbségek vannak az egyes szervezetek között. A „mamutszervezeteket” vizsgálva fontos megjegyezni, hogy a 12 szervezetből 5 kvázi-ifjúsági szervezet, 5 pedig ernyőszervezet. A kvázi-ifjúsági szervezetek esetében feltételezhetjük, hogy ezek a szervezetek más szempontokból is eltérnek az ifjúsági szervezetektől, elsősorban abban, hogy vezetőik, aktív tagjaik motiváltabbak a szervezetük fejlesztésében, mivel ez számukra hosszú távon „megtérül”, szemben az olyan ifjúsági vezetőkkel, akik az idő múlásával „kinövik” ezt a státust.

A méret-típusok regionális eloszlása azt mutatja, hogy míg a „mamutszervezetek” többsége Közép Erdélyben – döntő hányaduk Kolozsváron – működik, addig a nagy és a közepes szervezetek nagyobb arányban fordulnak elő a Székelyföldön. A nagyméretű szervezetek teljes hiánya jellemzi a Bánságot, illetve Észak-Erdélyt.

Az elemzés alapvető következtetése, hogy a szervezet összevétele egyedül határozta meg a többi három változót is figyelembe vevő osztályozást.

Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az aktív tagok száma egyetlen esetben sem járult hozzá a típusképzéshez, amely annak tudható be, hogy a szervezetek ilyen formán értelmezett mérete nincs összefüggésben az aktív tagok számával. Megállapítható, hogy a fiatalok aktív részvétele ezekben a szervezetekben nem minden esetben függ össze a szervezet tevékenységének segítségével, nem tekinthető a deklarált célok megvalósításának érdekében tett erőfeszítésnek sem. Feltételezhető, hogy a szervezetek olyan rejtett funkciókat hordoznak magukban, amely érdekében érdemes aktív taggá válni: akár a társas együttlét alkalmiért, vagy az „értelmes” időtöltés lehetőségéért, de akár (vélt vagy valós) hatalmi pozíciókért.

A szervezetek mérete és a funkciója vagy funkció-kötődése között nem tapasztalható statisztikailag szignifikáns összefüggés, mégis érdemes megfigyelni azt, hogy arányaiban a specifikus szervezetek között jelentősebb mértékben vannak jelen nagyobb méretű szervezetek. (5. ábra) Ez arra enged következtetni, hogy a funkciók specializálódása hozzájárulhat a szervezetek méretének és valószínűleg professzionális szintjének a növekedéséhez is. Minden bizonnyal ebből a megfontolásból mondja Etzioni, hogy „a sok funkciót ellátó szervezetekre ráfér a profiltisztítás” (Csepeli, 2001:27).

8. Szervezetközi kapcsolatrendszer

A szervezetek környezete többféleképpen osztályozható, annak függvényében, hogy a társadalmi milióból a szervezetre hatást gyakorló elemekből melyeket tartjuk meghatározónak. Az eddigiek folyamán két típusú környezetet említettem meg: a *kulturális környezetet*, amely jelentős hatást gyakorol az ifjúsági szervezetek (és általában a romániai magyar szervezetek) funkcióinak meghatározásában, illetve vizsgáltuk azt, hogy az ifjúsági szervezeteknek milyen mértékben sikerül kihasználni a működésükhöz szükséges és a tudományos-technikai környezetükben jelen lévő eszközöket. Ezeken túlmenően a társadalmi szervezetekre a leginkább hatással a környezetükben lévő többi szervezet van, amit a szervezetkutatók „szervezetközi kapcsolatrendszernek” neveznek. „A szervezetközi kapcsolatrendszer vagy (háló) kezelése fontos mind az erőforrások megszerzése, mind pedig az adott szervezet törekvéseinek környezet által történő elfogadtatása szempontjából.” (Dobák, 2000:29)

Az ifjúsági szervezetek vizsgálata során a szervezetközi kapcsolatrendszerben különbséget tettem a szintén ifjúsági szervezetekkel fenntartott – az ifjúsági szféra belső viszonyrendszerének nevezhető – kapcsolatok, valamint a társadalom más – elsősorban politikai, kormányzati, gazdasági, egyházi és „fel-nőtt” civil – szervezeteivel, intézményeivel kialakított kapcsolatok között.

8.1. A szféra belső struktúrája

A belső viszonyrendszer elemzése során mindenekelőtt a kutatás egyik alaphipotézisét vizsgáltam: nevezetesen, hogy létezik-e a romániai magyar civil szférának egy jól elkülönült alrendszere, amely szervezett ifjúsági szférának tekinthető? Elsősorban az ernyőszerkezeti-tagszerkezeti hálózatot érdemes vizsgálni.

Az ernyőszerkezet (vagy tetőszerkezet) olyan szervezeti típusra utal, amelynek fő jellemzője, hogy tagságát nem természetes személyek, hanem – általában hasonló funkciójú – más szervezetek, csoportosulások alkotják. Az ernyőszerkezetek többnyire a közös funkció mentén vállalnak szerepet, illemlő ők látják el a legtöbb esetben a tagszervezeteik képviselőtét, a tetőszerkezet-alapszerkezet alrendszerekben megjelenő specifikus igényeket más, „magasabb szintű” (országos, nemzetközi) fórumok felé közvetítik.

A ifjúsági szférában a tagszervezetek részéről jövő „társulási kedv” hangsúlyosan jellemző. A vizsgált szervezetek közül mintegy 220 szervezet (72%) mondta azt, hogy társult valamely ernyőszerkezethez, átlagban egy ifjúsági szervezet 1,3 más szervezetnek a tagja (28. táblázat).

28. táblázat: Az ifjúsági szervezetek közötti társulási formák		
Társulás szintje	Szervezetek száma	%
Helyi vagy megyei szintű szervezethez társult	119	39,1
Erdélyi szintű szervezethez társult	109	35,9
Országos szervezethez társult	64	21,1
Magyarországi szervezethez társult	15	4,9
Egyéb nemzetközi szervezethez társult	17	5,6
<i>EISZF, 2003. december-2004. január, N=220</i>		

A társuló szervezetek hatókörének földrajzi-adminisztratív szintjét vizsgálva azt tapasztaltam, hogy a legtöbb társulás a földrajzilag közelebb eső szervezettel jön létre. A társulások általában hierarchikusan⁵⁵ szerveződnek, a tevékenység hatókörének legalsóbb földrajzi-adminisztratív szintjeitől a legfelsőbbek fele haladva. Létezik ettől eltérő gyakorlat is, egyes szervezetek a hierarchiában más-más „szinteken” lévő ernyőszerkezetekhez is társulhatnak, és ugyanakkor jellemző a több azonos szinten működő ernyőszerkezethez való társulás. Megemlítem, hogy esetünkben nem tűnik relevánsnak az erdélyi szintű és az országos szintű ernyőszerkezetek különválasztása, hiszen mindössze három olyan szervezet van, amely valamely román ernyőszerkezet tagjának vallja magát. A társulások számát illetően tapasztalható, hogy egy szervezet általában (134 esetben) egy másik szervezethez, 64 szervezet két, 18 szervezet három, illetve két szervezet négy ernyőszerkezethez társult.

Fontos kérdés, hogy a választott ernyőszervezetek milyen mértékben „ifjúságiak”, illetve „felnőttek”.⁵⁶ Az összes társulás közül mindössze 19 esetben (5,9%) figyelhető meg az ifjúsági szervezetek nem ifjúsági szervezetekhez való kötődése, ezek többnyire helyi, települési vagy megyei szintű társulások.

A vizsgált szervezetek közül 20 volt olyan, amelyek tagságát más szervezetek képezték, ezzel szemben a 220, valamilyen szinten társult szervezet összesen 69 különböző szervezetet nevezett meg ernyőszervezetként. Levonható tehát a következtetés, hogy a választott „ernyőszervezetek” legtöbbször – szinte kizárólag a helyi/megyei szintűek – esetében ez a minőség mást jelent, amit definícióként meghatároztam: ezek nem tekintik magukat ernyőszervezeteknek.

A „tagszervezetekkel” rendelkező 20 szervezet tevékenységének földrajzi-adminisztratív kiterjedését tekintve azt láthatjuk, hogy a „tagszervezetekről beszámoló ernyőszervezetek” megjelenése a szféra hierarchiájában a tevékenységüket kistérségi szintre kiterjedőnek meghatározó szervezetekkel kezdődik, ebbe a típusba sorolható 2 szervezet, 11 megyei vagy területi szintű ernyőszervezet jelenik meg, van egy regionális, illetve 5 országos szintű szervezet. Az ernyőszervezetek összesen 504 tagszervezetről számolnak be. Bár nagy valószínűséggel a nagy szám torzító, mégis arra készítetted, hogy az országos ernyőszervezetek esetében a „kölcsonös választások” számát mind az alapszervezetek, mind az ernyőszervezetek részéről vizsgáljam. Ekként jelentős ellentmondás tapasztalható az ernyőszervezet által meghatározott tagszervezeti szám, illetve aközött, hogy hány szervezetet neveztek meg ernyőszervezetként (29. táblázat).

29. táblázat: A leggyakrabban említett ernyőszervezetek	
Ernyőszervezet neve	Ernyőszervezetként megjelölt szervezetek száma
Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT)	48
Magyar Középiskolások Országos Szövetsége (MAKOSZ)	32
Itthon, Fiatalon Mozgalom (IFM)	17
Romániai Magyar Cserkész Szövetség (RMCSSZ)	11
Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ)	11
Magyar Ifjúsági Tanács (MIT)	10
Erdélyi Ifjúsági Keresztény Egyesület (EIKE)	12
Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ)	5
Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége (IFINET)	5
EISZF, 2003. december – 2004. január	

A legtöbb tagszervezetet számláló ernyőszervezet esetében tapasztalható a legnagyobb eltérés a rá irányuló választások száma és az általa megjelölt tagszervezeti szám között. A Magyar Ifjúsági Értekezletet 48 szervezet tartja szá-

mon ernyőszervezetként (30 helyi, 5 kistérségi, 12 megyei/területi, 1 országos). Ezzel szemben a MIÉRT összesen 247 tagszervezetről számol be (230 helyi, 17 megyei/területi, 3 országos). Az eltérés csökken a tagszervezetek számának csökkenésével, például az IFINET esetében az eltérés csupán egy szervezet.

Az ernyőszervezetek esetében feltételezhetjük, hogy a tagszervezetek száma legitimációs funkciót szolgál. A tagszervezetek felől megfogalmazható, hogy egyes helyi szinten működő szervezetek nem tudják, vagy nem tartják fontosnak (elmondani), hogy ők egy országos ernyőszervezet tagjai. Végső soron azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szervezeti társulásokat és tagságokat tekintve az ifjúsági szféra számos kapcsolódást, összefonódást mutat, szinte kizárólag más ifjúsági szervezetekkel. Ezek a hálózatok ugyanakkor egy bizonyos szintű hierarchiát követnek, ahol a tagszervezeti státus leginkább az azonos adminisztratív-földrajzi szinten értékelődik fel. A lokalitás legalacsonyabb szintjén a „társulás” jellemzi az ifjúsági szervezeteket, illetve szintén itt jelennek meg a „felnőtt” szervezetekkel is kiegészülő hálózatok. Mindebből arra lehet következtetni, hogy az ifjúsági szféra kapcsolatrendszere és hierarchiája strukturálisan „lazának” nevezhető, abban a pozitív értelemben, hogy az országos centrumok által nem irányítottak: gyenge kötésű hálózatokról van tehát szó.

8.2. A szervezetek külső viszonyrendszere

A szervezetközi kapcsolatrendszer kiépülésében a kapcsolatok mennyiségi ismérven (a kapcsolat létezik vagy nem) túl vizsgáltam az ifjúsági szervezetek viszonyulását, a kapcsolat minőségét is a külső környezetben megjelenő más szervezetekkel, intézményekkel.⁵⁷ (30. táblázat)

30. táblázat: Az ifjúsági szervezetek és más szervezetek közötti viszony			
Szervezet, intézmény	N	Van kapcsolat (%)	Viszony-skála átlaga
Hazai magyar ifjúsági szervezetek	304	90,8	4,07
RMDSZ	302	77,2	4,10
Magyar egyházak, vallási szervezetek	306	76,1	4,08
Költségvetési intézmények (iskola, kórház, múzeum)	302	75,2	4,02
Hazai magyar média	301	73,4	3,92
Hazai magyar alapítványok és egyesületek	302	70,2	3,85
Polgármesteri hivatal	305	65,2	3,91
Helyi önkormányzat	304	65,1	3,82
Magánvállalatok, vállalkozók	303	61,1	3,78
Megyei önkormányzat	298	52,0	3,76
Magyarországi alapítványok és egyesületek	298	51,3	3,69
Magyarországi ifjúsági szervezetek	302	44,4	3,63

Helyi kormányzati intézmények	301	37,2	3,78
Hazai román ifjúsági szervezetek	300	34,3	3,18
Bankok	301	30,6	3,51
Egyéb külföldi ifjúsági szervezetek	300	28,3	3,55
Hazai román média	300	28,3	3,21
Központi kormányzati testületek	299	21,1	3,17
Román politikai szervezetek	299	17,7	3,15
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január</i>			

A kapcsolatok gyakoriságát tekintve itt is kiemelkednek a hasonló típusú szervezetek, 28 szervezettől eltekintve a többség általában jó kapcsolatokat tart fenn más ifjúsági szervezetekkel. Gyakori és együttműködő jellegű viszonyt ápolnak az ifjúsági szervezetek az RMDSZ-szel, illetve a magyar egyházakkal. Az eredmény nem meglepő, az iroda- és eszközhasználat esetében is láthattuk, hogy az egyházak és az RMDSZ segítséget nyújtanak ezeknek a szervezeteknek. Feltételezhetően az egymásra utaltság a funkció szintjén is jelen van – elsősorban kisebb településeken –, mint látni fogjuk közös rendezvények szervezésében is partnerségre lépnek ezekkel az intézményekkel. Továbbá a magyar „felőtt” civil szervezetekkel, illetve a magyar médiával is hasonlóan jók a viszonyok, ez nagy valószínűséggel funkcionális okokra vezethető vissza. A romániai magyar civil szervezetek között a „kulturális programok” szervezését illetően, miként az RMDSZ és az egyházak vonatkozásában, partneri együttműködés alakul ki (31. táblázat).

31. táblázat: Az ifjúsági szervezetek rendezvényeinek leggyakoribb társszervezői			
Társszervező	Szervezetek száma	A közösen⁵⁸ szervezett rendezvények átlaga	Összes rendezvény
Más ifjúsági szervezet	144	2,6	376
Más, nem ifjúsági egyesülettel	62	2,3	143
RMDSZ	62	2,2	138
Egyház	84	4,1	342
Önkormányzat	69	1,9	129
<i>EISZF, 2003. december-2004. január</i>			

A viszonyok másik pólusát elsősorban a különböző szintű kormányzati testületek, illetve a többségi társadalomhoz tartozó szervezetek és a média uralja. Ez a kapcsolatrendszer gyenge, ugyanakkor a viszonyok átlagos semlegessége kíséri, a pozitív és a negatív tapasztalatok megoszlanak ezekkel a szervezetekkel szemben. Ha egyedül a kapcsolatok milyenségét elemezzük, általában az tapasztalható, hogy nincs „ellenséges viszony” egyik intézménytípussal sem.

Inkább az tűnik ki, hogy az ifjúsági szervezetek, a magyar civil szervezetekhez hasonlóan „magára nézvést nem relevánsként, egyszerűen a többségi társadalom intézményeiként tekinti mindazokat az intézményeket, amelyek nem a romániai magyar kisebbségi társadalomhoz tartoznak” (Horváth és Deák, 1995: 42). A szféra viszonylagos elszigetelődése a többségi társadalomtól a magyar ifjúsági szervezetek etnikai alapú szerveződését jelzi, amely sajátos kulturális környezetet eredményez, befolyásolva e szervezetek célrendszerét, funkcionális specifikumait.

9. A szervezetek társadalmi hatása

A nyílt funkciók szempontjából az ifjúsági szervezetek tagságuk, és általában külső környezetük számára többféle tevékenységet fejtenek ki. A gazdasági jellegű szervezetek termékenyítő analógiájára építve az ifjúsági szervezetek elsődleges tevékenysége, amely által hatást gyakorolnak a „piaci környezetre” (Dobák, 2000:26), a különböző típusú rendezvények és szolgáltatások szervezése.

9.1. Belső rendezvények

Rendezvényeken olyan eseményeket értek, amelyek egy specifikus cél érdekében előre megszervezettek, általában nyilvánosak a célközönség részére. A mi szempontunkból rendezvények a szerint csoportosíthatók, hogy milyen célt szolgálnak. Ebben a megközelítésben beszélhetünk a szervezetek *belső működését szolgáló rendezvényekről* (gyűlések, megbeszélések, képzések), illetve a tágabb környezetet megcélzó *külső rendezvényekről*, kezdetben azt feltételeztem, hogy ezek fordulnak elő a legnagyobb gyakorisággal. A valós helyzetről azonban a következő kép rajzolódik ki (32. táblázat).

32. táblázat: Az ifjúsági szervezetek rendezvényeinek társszervezői			
	Szervezetek száma	Átlagos rendezvényszám	Összes rendezvény
Belső rendezvények száma	259	13,3	3 439
Saját (külső) rendezvények	259	7,7	2 004
Másokkal közösen szervezett (külső) rendezvények	236	5,0	1 183
Összesen	299	22,2	6 626
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=299</i>			

Az a feltételezés, amely szerint az ifjúsági szervezetek funkciói betöltésének leggyakoribb módja a rendezvényszervezés, beigazolódott. A szervezetek

mintegy 98 százaléka szervezett valamilyen típusú rendezvényt 2003-ban. A fennmaradó szervezeteknek nem volt rendezvénye a múlt évben (3 eset), illetve 4 esetben a rendezvényszervezés nem releváns az adott szervezet tevékenységét illetően, ezek a szervezetek csak szolgáltató jellegűek, egy alapítvány és három ifjúsági információs-tanácsadó iroda tartozik ide.

A külső és a belső rendezvények arányának a feltételezése azonban tévesnek bizonyult, jól látható, hogy a szervezet önerőből vagy másokkal közösen megszervezett külső környezetnek szánt rendezvények száma az összes rendezvénynek csupán 48 százalékát teszi ki, a rendezvények nagy része a belső működést szolgálja. Ebből a megfigyelésből kiindulva az ifjúsági szervezetek belső működésének jellegére, illetve ehhez kötődő további funkciójára következtethetünk. A működés jellegét tekintve a formális működést szolgáló belső rendezvények nagy száma egyaránt jelenthet erős formalizáltságot, vagy éppen nagyon gyengét. Megtörténhet, hogy a szervezeti struktúra bonyolultsága, bürokratizálódása szükségessé teszi a folyamatos konzultációkat, megbeszéléseket, gyűléseket, vagy épp ellenkezőleg, az alacsony szintű strukturáltság és formalizáltság egy adott probléma megoldása (például egy rendezvény megszervezése) érdekében állandó egyeztetésekre kell összehívni a szervező az „ad hoc szervezőcsapat” tagjait. Valószínű nem tévedek nagyot, ha azt feltételezem, hogy az ifjúsági szervezetek legnagyobb részében inkább e második forgatókönyv érvényesül. Ugyanakkor ennek a korosztálynak (főleg a legfiatalabbaknak⁵⁹) a szempontjából az alacsony formalizáltság következményeként szükségessé váló állandó találkozások, megbeszélések a szervezési kompetenciák, a hatalomgyakorlás, a különböző csoportszerepek elsajátításának, megtanulásának színhelyét, iskoláját képezik. Hasonló szerepet tölthetnek be a szándékosan létrehozott, szervezet-, csoport- és vezető- „építési” képzések, amelyeket szintén a belső rendezvények közé kategorizáltam.

9.2. Külső rendezvények, szolgáltatások

A külső rendezvények (továbbiakban rendezvények) esetében azokról készítettünk külön feljegyzést, amelyeket a szervezetek önállóan, vagy főszervezőként hoztak létre a 2003-as év folyamán. Ebben a formában összesen 1159 rendezvény esetében sikerült regisztrálni annak jellemzőit: időpontját, típusát, tevékenységi területét, célcsoportját, a résztvevők számát, földrajzi hatókörét.

33. táblázat: A rendezvények típusa		
	Összes rendezvény	Arány (%)
Alkalmi Nap	149	12,9
Kulturális, hagyományőrző rendezvény	142	12,3
Bál	101	8,7

Buli	97	8,4
Tábor	97	8,4
Képzés, tréning, tanfolyam	95	8,2
Versenyt, vetélkedőt	68	5,9
Iskolai rendezvény	65	5,6
Fesztivál	58	5,0
Tematikus fórum, találkozó	55	4,7
Klubszerű rendezvény, önképzőkör	49	4,2
Nemzeti ünnep, megemlékezés	49	4,2
Sporttevékenység	45	3,9
Szolgáltatás	39	3,4
Szakmai, tudományos konferencia	30	2,6
Kiállítás	16	1,4
Egyéb	4	0,3
Összesen	1159	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=299</i>		

A tevékenységek típusának regisztrálására 16 kategóriát hoztam létre a lehetséges rendezvény-fajtákat, főleg azok jellegét figyelembe véve. (33. táblázat)

A társadalmi hatást illetően azt tekintettem fontosnak, hogy korosztályi szempontból kinek szólnak a rendezvények, illetve, hogy milyen arányban vesznek részt ezen a kedvezményezettek. (34. táblázat)

34. táblázat: A rendezvényeken részt vevők száma		
Résztevők száma	Rendezvények száma	Arány (%)
30 résztvevőnél kevesebb	269	23,3
31 és 100 résztvevő között	363	31,4
101 és 250 résztvevő között	271	23,5
251 és 500 résztvevő között	140	12,1
500 résztvevő fölött	112	9,7
Összesen	1155	100,0
<i>EISZF, 2003. december – 2004. január, N=299</i>		

Összesen 378 167 látogatója volt a 2003-ban szervezett ifjúsági rendezvényeknek, általában kiegyensúlyozottság jellemzi a rendezvények nagyságának eloszlását, a leggyakoribb a 100 fő alatt levő események száma, ezek képezik az összes rendezvény 55 százalékát, de jelentős számban találhatunk 500 résztvevőt meghaladókat is. Ilyenek elsősorban az ifjúsági fesztiválok, a diáknapok, egyes kulturális rendezvények (például a „március 15-i ünnepek”), alkalmi napok („Bálint-nap”, „Mikulás-nap”), ifjúsági napok és ugyanakkor egyes falunapok is. Ugyanide sorolható a szolgáltatások egy része, melyek esetében a

megkérdezettek nagy valószínűséggel az éves forgalmat tekintették „résztevők” számának. A másik póluson, a legkisebb rendezvényekhez a már említett képzések, tréningek, kis létszámú táborok, klubszerű rendezvények és önképzőkörök sorolhatók.

A kedvezményezettjeinek korcsoportját elemezve azt figyelhetjük meg, hogy a rendezvényeknek kevesebb, mint fele (csupán 46 százalék) szólítja meg kizárólag a fiatalokat. Az esetek többségében minden korcsoport célját képezi a rendezvényeknek, illetve vannak olyanok is, amelyeket a fiatalok kimondottan felnőtteknek szerveznek (nőnap és anyák-napi köszöntők, szociális szolgáltatások, társadalmi problémára irányuló tematikus fórum „a családon belüli erőszak”).

A földrajzi hatókört elemezve azt figyelhetjük meg, hogy a fiatalok elég jelentős számban szerveznek országos szintű vagy nemzetközi rendezvényeket (67, illetve 57 ilyen rendezvény). Ezek közé tartoznak a nagyobb táborok, ifjúsági fesztiválok, a szakmai, tudományos konferenciák, a képzések egy része.

9.3. Másodlagos tevékenységi csoportok

Azt is vizsgáltam, milyen másodlagos tevékenységi csoportokat működtet egy-egy szervezet. Az önképzőkörök, szakosztályok és az ifjúsági szervezetek által létrehozott médiatermékek érdekelték elsődlegesen. Általános tapasztalat, hogy a szervezetek jelentős része (54%) működtet, sok esetben nagy számú (összesen 285), alap struktúráján kívüli további csoportokat, illetve 75 szervezet valamilyen saját kiadványt is szerkeszt. (35. táblázat).

35. táblázat: Másodlagos tevékenységi csoportok	
	Működtető szervezet száma
Önképzőkör	70
Szakosztályok	29
Szintársulat	46
Kórus	35
Tanfolyam, képzés	16
Sportklub, sporttevékenység	16
Néptáncsoport	14
Táncsoport	11
Kulturális tevékenységű kör	12
Bibliismereti kör, vallásóra	9
Filmklub	6
Környezetvédelmi csoport	4
Együttes, zenekar, fúvószenekar	6
Szociális tevékenység	2
Cserkészcsoport	2

Egyéb klub, kör	5
Írott sajtókiadvány	72
Rádióadás	9
TV-adás	1
<i>EISZF, 2003. december-2004. január, N=186</i>	

A másodlagos csoportok működtetői minden funkcionális szervezettípusban jelen vannak, kisebb mértékben jellemzőek a specifikus funkciójú szervezetekben, hasonló a helyzet az írott sajtókiadványok esetében is.

10. Alapvető következtetések

Az ifjúsági szervezetek működését az esetek többségében alacsony strukturáltság és formalizáltság jellemzi, illetve szűkös anyagi forrásokkal rendelkeznek, ugyanakkor kisebb számban, de vannak olyan nagy szervezetek is, amelyek a szféra professzionális szegmensét képezik. A kis szervezetek fejlődésének alapvető akadályát nagy valószínűséggel a bürokratikus-ügyviteli diskurzus értésének korlátozott nyelvi kompetenciája képezi, amely következtében a szervezet nehézkesen kommunikál az adminisztratív kérdések intézésében, illetve nehezen tud eligazodni az egyre szigorúbb pályáztató-finanszírozási rendszerben.

Az ifjúsági szervezetek funkciója – a „felnőtt” szervezetekhez hasonlóan – a romániai magyar társadalom sajátos ideológiai kontextusában értelmezhető valójában, amely mint a szervezet kulturális környezete meghatározza annak célkitűzéseit. Ekként leggyakoribb a „kultúra, közművelődés, hagyományörzés” címkével jellemezhető cél, amellyel párhuzamosan megjelenik a sajátosan korosztályhoz köthető, a fiatalok szabadidejének megszervezésére irányuló funkció.

A célok másik két gyakori formája – az „oktatás, nevelés” és az „informálás, tanácsadás” – mentén az ifjúsági szervezetek „társadalmi karbantartó” funkciót is betöltenek, elsősorban a működtetésükben aktív szerepet vállaló tagok és önkéntesek számára, azáltal, hogy számukra sajátos szocializációs közeget nyújtanak, amelyben olyan kompetenciákra és kapcsolati tőkére lehet szert tenni, amelyet a felnőtté válással párhuzamosan más szervezetekbe lehet konvertálni.

Az ifjúsági szervezetek társadalmi hatása jelentősnek mondható a külső környezet szempontjából is, sokszínű szolgáltatásban és változatos rendezvényekben részülnek az érdeklődő fiatalok (és nemcsak ők).

Az ifjúság szervezett szférájáról elmondható, hogy gyenge kötődésű hálózatok alkotják, ugyanakkor az ezt alkotó szervezetek közötti kommunikáció hangsúlyosan jelen van. A hálózat strukturális hierarchiája figyelhető meg,

amely különböző szinteken létrejött egyeztető tanácsokon keresztül országos ernyőszervezetek felé halad. Ennek ellenére a hálózatok sűrűsége lokális szinten nyilvánvalóbb, helyi szinten társszerveződések és partneri kapcsolatok jönnek létre a társadalom más intézményeivel, szervezeteivel – elsősorban a „felnőtt” civil szervezetekkel, az egyházakkal és az RMDSZ-szel.

A szféra szintjén jellemző a viszonylagos elszigetelődése a többségi társadalomtól, a magyar ifjúsági szervezetek etnikai alapú szerveződését jelzi, amely sajátos kulturális környezetet eredményez, befolyásolva e szervezetek célrendszerét, funkcionális specifikumait.

A szféra fejlődése folyamatos, egyaránt jellemzi a perifériás expanzió és a belső differenciálódás, amely a szervezetek egy részének a professzionalizálódását teszi lehetővé.

Irodalom

- Ágh Attila (1999): Civil társadalom és korai konszolidáció az EU-csatlakozás jegyében Magyarországon. In: *Magyar és európai civil társadalom*. Pécs, 1999.
- Anthony Giddens (1997): *Szociológia*. Osiris, Budapest.
- Az Ifjúsági és Sportminisztérium 1999-es jelentése. Forrás: www.gyism.hu [2002.V.12.]
- Bakacsi Gyula (2000): *Szervezeti magatartás és vezetés*, KJK, Budapest.
- Basil Bernstein (1996): *Nyelvi szocializáció és oktathatóság*. Iskola és Társadalom, szerkesztette Meleg Csilla, JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke, Pécs.
- Bíró Endre (2002): *Nonprofit Szektor Analízis*, Budapest.
- Csepeli György (1997): *Szociálpszichológia*. Osiris, Budapest.
- Csepeli György (2001): *A szervezkedő ember*. Osiris, Budapest.
- Charles Perrow (1994): *Szervezetszociológia*, Osiris-Századvég, Budapest.
- D. Lőrincz József (2002): A civil társadalom problémája 1989 után. In: *Web*, 2002/10, Kolozsvár, p. 9-12.
- Dobák Miklós (2000): *Szervezeti formák és vezetés*. KJK, Budapest.
- Fábri István (2000): Az ifjúsági szervezetkutatás eredményei és az ifjúságkutatási adatbázis létrehozás, in: *Ifjúságsegítés – az új évezred küszöbén*, Ifjúsági és Sportminisztérium, Budapest.
- Gábor Kálmán (1996): Rendszerváltás – ifjúsági korszakváltás. In: *Korunk*, 1996/5, p. 5-26.
- Horváth István – Deák Sala Zsolt (1995): A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. In: *Korunk*, Kolozsvár, 1995/11, p.23-58.
- Jávor István (1993): *A szervezetszociológia gondolati rendszerei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Dénes (1996): Civil szféra és politikum, Esettanulmány: a kolozsvári magyar egyetemi háttérintézmények és a politikai szféra viszonya. In: *Korunk*, Kolozsvár 1996/4.
- Kósa András László (2004): „Timurok és Pál utcai fiúk”. A romániai magyar ifjúsági elit természetrajzának vizsgálatához. In: *Web*. 2004. április, p. 17-24.
- Magyari Nándor László (1989): Szocializáció és identitástudat. In: *Hát ide figyelj édes fiam*, Albatrosz, Bukarest.

- Magyari Nándor László (1995): Civil társadalom, vagy amit akartok. In: *Korunk*, Kolozsvár, 1995/11, p.58-69.
- Merton, Robert King (2002) *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*, Osiris, Budapest.
- Miszlivetz Ferenc (1995): *A lehetséges határainak újrafogalmazása, Nacionalizmus és civil társadalom Kelet-Közép Európában 1989 előtt és után*, Savaria University Press, Szombathely.
- Miszlivetz Ferenc (1995): *Vadkelet-party*, Savaria University Press, Szombathely.
- Pokol Béla (1995): *Modem francia szociológiaelméletek, egyetemi jegyzet*, Forrás: www.mek.iif.hu [2003. november]
- Vlăsceanu, M (2003): *Organizații și comportament organizațional*, Polirom, București.
- Tocqueville, A. (1995): Politikai és civil szervezetek viszonya Amerikában, In: *Korunk*, Kolozsvár 1995/11, p. 58-66.
- Veres Valér (1996): Romániai magyar ifjúsági civil szféra, In: *Korunk*, 1996/5

¹ Egy szervezetet akkor tekintettem magyarnak és ifjúságinak, amennyiben vezetői, tagsága, illetve célcsoportja többségben 14-35 éves magyar nemzetiségű fiatalokból állt. Az ifjúsági szervezetek meghatározását a későbbiekben külön tárgyalom.

² Az általam vizsgált szervezetek mintegy 4 százaléka alakult 1989 előtt, ezek döntő többsége vallásos szervezetnek nevezi magát.

³ Látni fogjuk, hogy az 1989-1992-es időszakban alakult meg a ma létező szervezetek mintegy egyötöde, s valószínűsíthetjük, hogy időközben sok akkor alakult szervezet meg is szűnt.

⁴ Gábor Kálmán tételezése elsősorban magyarországi és székelyföldi vizsgálataira alapoz (Gábor, 1996:22)

⁵ Veres Valér: Romániai magyar ifjúsági civil szféra, *Korunk*, 1996.5

⁶ Az adatok elemzése során látni fogjuk, hogy az ifjúsági szervezetek mintegy negyede nem tagja egyetlen ernyőszervezetnek sem

⁷ Horváth István – Deák Sala Zsolt: A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása, *Korunk*, 1995.11

⁸ A kutatás és a dolgozat folyamán is az ifjúságon a 14 és 35 év közötti fiatalokat értem, ahol ettől eltér a korosztályra vonatkozó meghatározás, külön jelzem.

⁹ A kritériumok felállításában a nem-kormányzati szervezetekre, illetve önkéntes szervezetekre vonatkozó meghatározási modellekből indultam ki (Bíró, 2002:2-7)

¹⁰ Cooley 1909-ben, a *Social Organization* című művében elkülöníti az *elsődleges (primer) kiscsoportokat*, valamint a *másodlagos (szekunder) csoportokat*: „elsődleges csoportokon olyan csoportokat értek, amelyeket intim, szemtől szembe való kapcsolatteremtés és együttműködés jellemez” (Csepeli, 1997:395). A másodlagos csoportok tagjai rendszeresen találkoznak, de kapcsolatuk általában személytelen, az embereket nem kötik egymáshoz szoros érzelmi szálak, és rendszerint konkrét gyakorlati célok érdekében jönnek össze (Giddens, 1997:286).

¹¹ A meghatározásban az elméleti megközelítésen túl, figyelembe vettem az Európai Bizottság ONG-re, illetve önkéntes szervezetekre vonatkozó meghatározásait (Bíró, 2002:2-3).

¹² A lekérdezés során két olyan szervezettel találkoztunk, amelyek vegyes, román és magyar tagsággal rendelkeztek. Ezek a szervezetek nem kerültek be a végső adatbázisba.

¹³ Ebben az esetben a rendezvény egy szervezet azon tevékenységét jelenti, mely során a célcsoportjának valamilyen szolgáltatást nyújt.

¹⁴ A kutatás támogatója a magyarországi Gyermek, Ifjúsági és Sportminisztérium és a Communitas Alapítvány, az adatgyűjtést 24 kérdezőbiztos végezte, többségében a kolozsvári Babeş-Bo-

lyai Tudományegyetem társadalomtudományi szakok hallgatói: Bálint Róbert, Benedek Matilda, Béres Csaba, Bíró Andrea, Dániel Botond, Dávid Éva, Dóczé Rita, Teleki Emese, Gál Katalin, Kovács Árpád, Orbán Csaba, Kurucz Éva, Lőrincz Kinga, Ötvös Irén, Pál Orsolya, Ruszuly Emese, Szabó Gyula, Tasnádi Enikő, Tóth Eszter Júlia, Varga Enikő, Vári Csaba, Balla Amália.

¹⁵ A kezdeti címlista összeállításában több forrást vettünk figyelembe: alapítványok adatbázisait, az utóbbi két év ifjúsági szervezeteknek szóló nagyobb rendezvények résztvevőit, az országos és megyei ernyőszervezetek címlistáit, az ERMACISZ 2003-as nyilvántartását.

¹⁶ Erdélyi ifjúsági szervezetek felmérése, a továbbiakban: EISZF.

Horváth és Deák, 1995:29

¹⁸ Az általam vizsgált szervezetek 65%-a 1995 jött létre.

¹⁹ Az átlagtól való eltérések különbsége nagyobb, mint 0,15.

²⁰ Erről lásd még Horváth és Deák, 1995:29.

²¹ Az elemzés második felében kidolgozott szintetikus mutatók mindegyike arra utal, hogy a Kolozsvári Magyar Diákszövetség a szféra legnagyobb szervezete. (Hipotézisünk arra támaszkodik, hogy a KMDSZ önmagában, alaptevékenységein kívül további 11 szakosztályt működtet – ezeket ebben a mérésben nem kezeltük külön szervezetekként, habár struktúráikban és funkcióikban valószínűleg sok esetben hasonlítanak egy-egy önálló ifjúsági szervezethez).

²² Bánság (Temes megye), Észak-Erdély (Máramaros, Beszterce-Naszód és Szilágy megye), Közép-Erdély (Kolozs, Szeben, Hunyad, Brassó és Fehér megye), Partium (Arad, Bihar és Szatmár megye), Székelyföld (Hargita, Kovászna és Maros megye).

²³ A 2002-es népszámláláson magukat magyarnak valló lakosok száma, illetve ezek közül a 14-35 év közötti fiatalok.

²⁴ Horváth és Deák, 1995:28.

²⁵ Az Ifjúsági és Sportminisztérium 1999-es jelentése, 71. old.

²⁶ $p < 0.05$, Lásd *Statisztikai melléklet c. fejezetet, 1. Az Évkönyvben lemondunk róla.*

²⁷ Nagytöbbség (a magyarok aránya 90% fölött van), többség (60-90%), egyforma arány (40-60%), kisebbség (20-40%), szórvány (a magyarok aránya a településen 20% alatt van). A magyar lakosság arányát városban a 2002-es, vidéken az 1992-es népszámlálási adatok alapján számoltam.

²⁸ Három típusalkotó ismérvről beszélhetünk: „fizikális” jellemzők, működési struktúrák, funkciók.

²⁹ Tudatában vagyunk annak, hogy ezen földrajzi egységek egymástól való elkülönítése problematikus, függ a vonatkoztatási kerettől, valamint, hogy ennek a kritériumai is régióként változik, azonban elsősorban illusztratív szempontokat tartottunk szem előtt. Itt most Erdély jelenti a legágabb keretet.

³⁰ A különböző társadalmi jellegű szervezetek jogi bejegyzése a 26/2000-es törvény értelmében történik, egy szervezet lehet alapítvány vagy egyesület. A bejegyzéshez szükséges lépések: a szervezet nevének levédése, alakulási jegyzőkönyv és alapszabályzat iktatása, bankszámla-nyitás és a minimálbér kétszeresének befizetése alaptőkeként (ezt az összeget a hivatalos bírósági bejegyzés után a szervezet saját céljaira használja. A származtatott vagy közvetett jogi személyiség a „hivatalos” státus elnyerésének egy „kényelmesebb” formája – az illető szervezetet valamely más szervezet fiókszervezeteként tartják számon, ebben az esetben az anyaszervezet – többnyire valamely ernyőszervezet – felel és gondoskodik az adminisztratív és pénzügyi kérdésekről.

³¹ A bevételi források elemzésekor kiderül, hogy a nem bejegyzett szervezetek a szféra összbevételének mintegy 5,8 százalékát tudhatják a magukénak.

³² $p < 0.05$, Statisztikai melléklet 2. Erről az *Évkönyvben lemondunk.*

³³ A 13. táblázatban a kiemelték.

³⁴ Néhány jellemző válasz: „érdekképviselő, sport, kultúra, informálás, tanácsadás”, „közösség-fejlesztő egyesület”, „minden, kivéve a 8-as pont”, „ifjúsági programok szervezése”.

- ³⁵ Néhány releváns példa az adatbázisból: Magyar Demokrata Ifjúsági Szövetség – Zilah, Zetelaki Ifjúsági Fórum, Végvári Ifjúsági Kezdeményező Csoport, Vajdahunyadi Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége, Apor Ifjúsági Egylet, Magyar Demokrata Ifjak Szervezete, Szilágypéri Magyar Ifjúsági Kezdeményezés, Szentmátéi Ifjúsági, Székelyudvarhelyi Magyar Demokratikus Ifjak Szervezete.
- ³⁶ Horváth István és Deák-Sala Zsolt: A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása, 1995: 30-33 old.
- ³⁷ Az Ifjúsági és Sportminisztérium 1999-es jelentése, 75. old. Forrás: www.gyism.hu |2002. V. 12. |
- ³⁸ Uo.
- ³⁹ Uo.
- ⁴⁰ Az alapítványok szintén a 26/2000-es törvény értelmében olyan társadalmi szervezetek, amelyek természetes személyek, vagy más nagyobb intézmények által, egy bizonyos cél érdekében felajánlott pénzalap fölött rendelkezik – ezt általában adományként továbbosztja természetes személyek vagy más szervezetek felé.
- ⁴¹ Azok a céltípusok vannak összeszámolva, amelyeket egy adott típusba sorolt szervezetek legalább 10 százaléka választotta.
- ⁴² A továbbiakban ezeket egyszerűen „megyei egyeztető tanácsoknak” nevezem.
- ⁴³ Erdély tíz városában – Brassó, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár, Nagyvárad, Arad, Zilah, Marosvásárhely – működik 128 szervezet, a szféra 41,6 százaléka, ez átlagban 12,8 szervezetet jelent településenként.
- ⁴⁴ Megyénként, vagy területenként csupán egy-egy ilyen szervezet működik.
- ⁴⁵ 21/1924 törvény
- ⁴⁶ A Hargita megyei tanács 2000-ben írt ki először ifjúsági szervezetek részére pályázatot.
- ⁴⁷ Több tanulmányban is találunk erre utalást. Lásd Horváth és Deák, 1995:37 vagy Kósa, 2004:21.
- ⁴⁸ A legitimitáció formáinak az elemzésére jelen vizsgálat nem terjedt ki, ezt inkább az ernyőszervezetek szabályzatainak elemzésével vagy minőségi módszerekkel lehetne feltárni.
- ⁴⁹ Atszámolási kulcsként 1 dollár megközelítőleg 33 000 lejnek felel meg.
- ⁵⁰ Horváth és Deák, 1995:50.
- ⁵¹ Az Ifjúsági és Sportminisztérium 1999-es jelentése, 100. old. A felmérésben részt vevő szervezetek közül 567-en számoltak be bevételi forrásaikról, átlagosan egy szervezetre ötmillió forint számítható. Az erdélyi ifjúsági szféra becsült összbevétele mintegy 190 000 000 forintnak felel meg, az egy szervezetre eső bevétel átlaga pedig 600 000 forintnak.
- ⁵² Példa erre a jelen vizsgálat finanszírozására megnyert támogatás, amely január folyamán érkezett meg. Valószínűleg ilyen helyzetben volt a lekérdezés időpontjában több szervezet is. Ezek közül biztosan 18 nem számolt be az ilyen stádiumban található támogatásáról, hiszen azt mondták, hogy nyertek magyarországi pályázatot, de a bevételeknél nem említettek ilyet.
- ⁵³ Statisztikai melléklet 3. Lemondtunk róla az Évkönyvben.
- ⁵⁴ A bemutatott adatok csupán a típusba sorolt 253 szervezetre jellemzőek. Azokat a szervezeteket, amelyek rendelkeztek összbevétellel, de más szinten nem voltak adataik (például az ernyőszervezetek), ezeket jövedelmük szerint soroltam be az egyes típusokba.
- ⁵⁵ Itt a „hierarchia” strukturális helyzetet jelöl, a hierarchia különböző szintjein betöltött „státusok” sem jelentenek minőségi távolságot – a kapcsolatok minőségi jellemzőire nem tért ki a vizsgálat.
- ⁵⁶ Erre a kérdőívben külön rákérdeztünk.
- ⁵⁷ Az egyes szervezetek kapcsolataikat ötszintes skála segítségével értékelhették: Nagyon jó kapcsolat (5), jó kapcsolat (4), semleges kapcsolat (3), nem túl jó kapcsolat (2), ellenséges viszony (1).
- ⁵⁸ Legalább egy másik szervezettel közösen.
- ⁵⁹ A belső rendezvények száma a diáktanácsok esetében emelkedik ki leginkább, az ő esetükben 844, az összes belső rendezvények egynegyedét rögzíthettük.

Szabó László

Az állam és az egyházak közti viszony az 1989 utáni Romániában

Jelen dolgozat a címbeli viszony elmúlt tizenöt éves alakulását és jelenlegi állapotát igyekszik bemutatni, jóllehet mindez akkor válna igazán érthetővé, ha legalább nyolcvanöt évre tekintenénk vissza. Történelmi áttekintő helyett, bevezetőként, csupán a közismert keretet vázolom fel.

1918 őszén véget ért a következményeivel alapvető államhatalmi változásokat eredményező I. világháború. Az új államhatalmi helyzetet a közel két évvel később aláírt trianoni szerződés pecsételte meg. A béke és az újrakezdés öröme helyett megkezdődött az ellenséges államhatalom általi elnyomatás, amely az erdélyi magyar nemzeti közösség számára kisebb-nagyobb mértékben máig tartó megaláztatást biztosít. Erdélyi magyar történelmi egyházaink, amelyek közös történelmi múltban élők, és ugyanazon nyelvet beszélő híveket tartanak és gondoznak kereteik között, egyértelműen nemzeti jelleggel bírnak. Hitéleti tevékenységüktől elválaszthatatlan a nemzetmegtartó munkájuk, ami által 1918 után is, akárcsak a korábbi évszázadokban, az erdélyi magyarság legfontosabb közösségi intézményeinek bizonyultak. Tekintettel volt erre az új államhatalom is, amikor megalkotta az erdélyi magyar egyházak számára hátrányos jogszabályokat, és amint általában a magyar egyházak ellen intézkedett politikailag, közigazgatásilag.

A két világháború közötti korszak, a II. világháború, majd a nacionálkommunista évtizedek után az 1989. évi rendszerváltozás nagy reményekre jogosított fel az egyházak és az állam közti viszony új alapokra helyezését illetően is. Az elmúlt másfél évtized során azonban nagy mértékben csalódtunk, ugyanis az elkerülhetetlenül bekövetkezett, kedvező változások mellett a mai viszonyt a következő tényezők határozzák meg a leginkább: az elkobzott egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásának – illetve kárpótlásának – elodázása, a felekezeti oktatás rendezetlensége, korszerű vallás- és egyházügyi törvény hiánya, a román görögkeleti egyház kiemelt jelentőségű nemzeti egyházként való kezelése. Ez utóbbi tényező egyaránt magában foglalja a görögkeleti egyház méltánytalan mértékű állami támogatását¹ és magyarelles térhódításának állami hatóságok általi tervszerű elősegítését.

Miként bizonyítani szándékozom e dolgozatban, az egyházak és az állam viszonya Románia esetében annyira sajátos, hogy azt a szakirodalomban közismert modellek² közül egyikbe sem lehet besorolni. Bizonyos mértékben az együttműködő modell jegyei fellelhetőek a gyakorlatban és a jogszabályokban, azonban az általánosítás alapvető akadályokba ütközik. A jellegzetesen balkáni szemléletmódot és politikai gyakorlatot képviselő államhatalom képtelen semlegesen viszonyulni a különböző egyházakhoz, s így nem biztosítja köztük a méltányos egyenrangúságot. A román görögkeleti egyház államegyházi modellt kívánna, amit az 1989 utáni politikai vezetősorok egyértelműen nem utasítottak el; az 1989. decemberétől újra törvényesen működő görög-katolikus egyház és az állam viszonyát súlyosan terheli az elkobzott egyházi vagyon visszaszolgáltatásának foghíjassága; az újonnan megjelent vallásos csoportok felekezatként való bejegyeztetésére nincs törvényes lehetőség; az erdélyi magyar történelmi egyházak és a romániai államhatalom közti viszony végképp egyedi „modell”.

Az állam és egyházak közti általános viszony

Az 1989 óta eltelt időszakban az egyházak és az állam kapcsolata nem rendeződött sem a törvényhozás, sem az egyházakhoz való általános viszonyulás, sem az ezt megtestesítő politikai gyakorlat szempontjából. Az elmúlt másfél évtized tapasztalata és időbeli hosszúsága arra enged következtetni, hogy nem csupán az újkori romániai demokráciának egy, átmenetileg még megoldatlan problémájáról van szó, hanem a megoldást biztosító politikai akarat teljes hiányáról. Nyilvánvaló, hogy az állam és a többségi román egyház számára ez az „átmeneti” helyzet kedvező és ezért hiányzott a tényleges változtatás szándéka minden eddigi kormány részéről. Meggyőződésem, hogy az egyházak és az állam közti viszony egészségesebb és méltányosabb alapokra helyezése a jogállamiság kiteljesedését kedvezően befolyásolná. Kérdés, hogy az államvezetés szemléletmódjának gyökeres fejlődése nélkül létezik-e olyan belső vagy külső tényező, amely a megoldást kikényszerítené. A kilátások nem jogosítanak fel különösebb reménykedésre, ugyanis erdélyi magyar történelmi egyházaink tízenöt éves küzdelme a kérdés megoldásáért nem bizonyult elegendőnek, az Európai Közösségbe való betagozásnak pedig nem feltétele az állam és egyházak közti viszony általunk megkívánt rendezése.

A megfelelő politikai akarat tagadhatatlan hiányát bizonyítja többek között a vallásügyi törvény megalkotásának elodázása, az eddigi törvénytervezetek hányattatott sorsa: azok elfektetése, jogtalan és nem egyeztetett módosítása, váratlan előterjesztése, majd visszavonása. Az 1989 óta tartó folyamatot három

alapvető szempont kíséri végig: a román görögkeleti egyház államegyházi – vagy legalábbis kivételes előjogú nemzeti egyházi – törekvéseivel való hallgatólagos hatalmi egyetértés és az ennek megfelelő viszonyulás a törvénytervezetekhez a központi hatóságok részéről; a szóban forgó egyház – zsarolászerű – nyomásgyakorlása az állami hatóságokra; végül pedig a többi egyházak tiltakozásai és egyeztetési kezdeményezései, amelyeket esetenként haladó romániai emberjogvédelmi szervezetek és nemzetközi szervek megszólalásai egészítettek ki. A tervezetek tartalmának és sorsának ismertetésekor az előbbiek tetten érhetőek lesznek, és kiderül az is, hogy milyen alapvető szemléletmódot képviselnek a különböző felek. Amúgy ez az alapvető felfogásbeli különbség nem a jelenlegi állam- és egyházpolitikai érdekek harcának a terméke, hanem fordítva, a különböző felek eltérő viszonyulása gyökerezik más-más történelmi, társadalmi, politikai és egyházjogi-teológiai múltba. A különböző egyházak hatalomhoz és politikához való mai viszonyulása, a népszolgálati hivatás háborítatlan betöltésének igénye, másfelől pedig a feltétlen hatalmi helyzetkeresés nem véletlenszerű: mindenik azt az évszázados felfogást és gyakorlatot tükrözi, amely ezeket szülte. A szóban forgó különbségek kialakulása történelmi gyökerű.

Visszatérve a jelenlegi helyzetképre, az leegyszerűsítve a következőben foglalható össze. Az államhatalom távról sem viszonyul semlegesen az egyházakhoz, hanem a többségi egyház érdekeivel azonosul; a többivel szemben közömbösséget vagy ellenszenvet tanúsít, ami gyakorlatilag mindenképpen hátrányos megkülönböztetésekben nyilvánul meg. Az elmúlt másfél évtizedet olyan politikai gyakorlat jellemezte, amely a görögkeleti terjeszkedést összekapcsolta a nemzetpolitikai célokkal, és azt pénzügyileg valamint másfajta közigazgatási intézkedésekkel óriási mértékben támogatta.

Megállapítható, hogy az állam elsősorban nem hitbéli megfontolásból, hanem nemzetstratégiai céltudatosságból segítette elő a „hagymakupolás” térhódítást olyan vidékeken, ahol a görögkeleti egyház jelenlétének és a románság többségi arányának nincs történelmi múltja. Az előbbiek kirívó gyakorlati megnyilvánulása az a templomépítési folyamat, amelyhez hasonló mértékűre Erdély történelmében csak egyszer volt példa: a két világháború között. (A történelmi pontosság kedvéért megjegyzem, hogy akkor az állam nemcsak a görögkeleti, hanem a görög-katolikus egyházat is felhasználta a magyartalanításhoz, vagy ahogyan akkoriban emlegették: a vissza-románosításhoz.) A templomépítések mellett a különböző rangú görögkeleti egyházi intézmények (kolostorok, püspökségek stb.) létrehozásának állami támogatása tervszerűen beleillik a további betelepítéseket gerjesztő államhatalmi intézkedések sorába, amelyek célja a nemzetiségi arányok mesterséges megváltoztatása. (Köztudott, hogy ezt a Románia által elfogadott hatályos nemzetközi egyezmények tiltják, de ez a „csekélyesség” mifelénk nem számít.)

Mindezek után vegyük számba a romániai vallásügyi helyzet más vonatkozásait is. A kimondottan *hitéleti tevékenységek* mellett az egyházak kisebb-nagyobb mértékben *másfajta közösségiszolgálati feladatokat* is ellátnak, mint például: oktatás–nevelés, népjóléti tevékenység, közművelődés, közgyűjtemények fenntartása, műemlékvédelem. Ezeket a tevékenységeket az egyházak többnyire a belső intézményrendszerük keretében szervezik meg, amelyeknek részét képezik az egyházak különböző szintű szervezeti egységei, az egyházi intézmények (tanintézetek, szociális létesítmények, nyomdák, könyvtárak, levéltárak, képtárak, múzeumok stb.), az egyháztársadalmi szervezetek valamint az egyházi alapítású gazdasági társaságok.

Az *egyháztársadalmi szervezetek* (nőszövetségek, ifjúsági egyesületek, közművelődési szervezetek stb.) az egyesületi törvény alapján, magánjogi szervezetekként működnek. Más társadalmi (civil) szervezetekhez hasonlóan kötelesek betartani a vonatkozó állami jogszabályokat, azonban tevékenységüket gyakorlatilag inkább az egyház felügyeli.

Bizonyos közszolgálati feladatok ellátása érdekében az egyházak *közhasznú társaságokat* hozhatnak létre. A közhasznúsági jogállás megszerzése bonyolult és hosszú bürokratikus folyamat útján lehetséges, aminek sikeressége nyomán az illető intézmény az ellátott közszolgáltatás költségeinek a függvényében állami támogatásra válik jogosulttá.

Az egyházi vagyongazdálkodás, a munkáltatói jogkörök gyakorlása, egyes belső intézmények működtetése, valamint az esetleges vállalkozási tervek nemegyszer indokolttá teszik *gazdasági társaságok* létrehozását. Az egyházi közigazgatás illetve pénzügyvitel bizonyos része a hatályos jogszabályok alapján szintén gazdasági tevékenységnek minősül, így ennek ellátását is célszerű lehet saját alapítású és tulajdonú gazdasági társaságra bízni. Az egyházak ilyenfajta gazdasági társaságai természetesen az állami törvénykezés előírásai szerint fejthetik ki tevékenységüket, és kötelességeik teljesen megegyeznek a hasonló jogállású, de nem egyházi tulajdonban levő gazdasági társaságok kötelességeivel.

Az oktatás címszó alatt két szemszögből kell megvizsgálnunk a romániai helyzetet. Az egyik az *állami iskolákban zajló hitoktatás*, amely kötelező jellegű, s amelynek személyzeti költségeit az állam fedezi. Az iskolai hitoktatás kérdéskörét a hatályos törvények nem szabályozzák egységesen és átfogóan. A hitoktatás tananyagát az egyházak állítják össze és az oktatásügyi minisztérium hagyja jóvá. Elvileg minden törvényesen elismert felekezet kijelölheti az adott felekezetű tanulók hitoktatóit (vallástanárok, lelkészek, énekvezér-tanítók stb.), akik az állami iskolákban tanári minőségben végzik a hitoktatást, és a heti óraszámuk függvényében javadalmazásban részesülnek. Ez a gyakorlat az egyes településeken – illetve az egyes iskolák keretében – számbelileg kisebbségben levő felekezeteket hátrányos helyzetben tartja: a diáklétszám csekélysége és az isko-

lák, illetve az osztályok közti „szétszórtsága” miatt az oktatás megszervezése bonyolult, a teljes körű tanári alkalmazáshoz szükséges óraszám megvalósíthatósága pedig sok esetben kérdéses. Máskor a hitoktatás ellátására képes személy hiányzik teljesen egy-egy kis létszámú gyülekezet részéről. Az iskolák vezetői, akik rendszerint többségi nemzetiségűek és felekezetűek, a felsorolt tárgyi körülményekből fakadó (objektív jellegű) nehézségekhez gyakran rosszindulatúan viszonyulnak: megértő segítségnyújtás helyett felerősítik a nehézségeket, és szervezési-adminisztrációs okokra hivatkozva ellehetetlenítik a „kisebbségiek” hitoktatását. Az ilyenformán saját hitük szerinti vallásos nevelésben nem részesülő tanulók kénytelenek más felekezetű hitoktatásban részt venni, ami kiszolgáltatottá teszi őket. Ezekkel a kényszerhelyzetekkel a más felekezetű hitoktatók nagyon gyakran visszaélnek: nyílt vagy burkolt áttérítési/átnevelési kísérletezést folytatnak. Ráadásul a görögkeleti hitoktatók vallásos propagandájához nagyon sok esetben a felekezeti türelmetlenség kinyilvánítása társul.³ Mindez a lelkiismereti és vallásszabadság teljes aláaknázását jelenti az iskolai hitoktatás keretében. Más jellegű szakmai és gyakorlati tapasztalatok szintén alátámasztják azt a szükségszerűséget, miszerint az iskolai hitoktatás jelenlegi rendszerét gyökeresen át kell alakítani. Kérdésként merül fel, hogy melyik törvény által: a majdani vallásügyi törvény útján vagy a tanügyi törvény módosításával? Bármelyik utat választja is majd Románia törvényhozása, a lelkiismereti és vallásszabadság védelmét törvényes előírásokkal is mindenképpen meg kell erősíteni.

A másik kérdés *a felekezeti oktatás helyzete*. A legáltalánosabb jellemző ez esetben is a megfelelő törvényes szabályozás hiánya. Az elmúlt tizenöt évben a felekezeti tanintézetek – felemás megoldással – formailag állami oktatási intézményekként működtek, nagyfokú jogbizonytalanságban. Az alkotmány 2003. évi változtatásakor előrelépés történt, mivelhogy az állami és magánintézmények mellett a felekezeti oktatás lehetőségét is nevesítették. Tovább lépésként a tanügyi törvény és más kapcsolódó jogszabályok mihamarabbi módosítása következne, ami előírná a felekezeti oktatás mikéntjét, más szóval megteremtene az alkotmányos lehetőség megvalósításának törvényes feltételeit. Hogy erre mikor kerül sor? Eddigi tapasztalataink alapján felelőtlenség lenne találgatásokba bocsátkozni. Addig is marad a jelenlegi fonák helyzet, ami szerint a felekezeti tanintézetek állami tanintézetekként tevékenykednek, a beiskolázási tervek jóváhagyása a tanfelügyelőségek és a szakminisztériumi hivatalnokok személyes viszonyulásától függ, a kerettantervek egyeztetése és elfogadtatása szintén bonyolult. A felekezeti tanintézmények működtetési költségeihez az állam csak részben járul hozzá: általában a tanszemélyzet fizetésének teljes, illetve a fenntartási és közigazgatási költségek nagy részének biztosításával. Eközben az előbbiek „maradék”, a sajátos szakmai kiadások, valamint az esetleges fejlesztési költségek az egyházakat terhelik. Mivel a felekezeti iskolákban közoktatás

zajlik, így természetesen az állami költségvetésből kellene fedezni az összes működési költséget. Az egyházak hozzájárulása a közszolgáltatás biztosításához az ingatlanok révén még így is számottevő lenne, nem beszélve arról a sajátos szellemiségről és átlagon felüli minőségről, amit a felekezeti iskolák nagy része hagyományosan képvisel.

Említést érdemel az erdélyi magyar történelmi egyházak *két lelkészképző intézetének* a helyzete is. A Kolozsváron működő Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet és a Gyulafehérváron székelő római katolikus Hittudományi Főiskola jogállása azonos: az állam által elismert, egyházi felsőfokú oktatási intézetek. Működtetésüket az állam anyagilag elenyésző mértékben támogatja.

Utoljára hagytam *az egyházaktól elrabolt javak* kérdését. A téma kapcsán elsősorban az államosított vagy más jogcímen kisajátított épületekre, földekre és erdőkre gondolunk, de nem szabad megfeledkezni a más vagyontárgyak és értékek elkobzásáról sem. Könyvtárak, levéltárak, kegytárgyak és szertartási kellékek, festmények, iparművészeti és más múzeumi tárgyak, a megszüntetett egyházi – oktatási, közművelődési, népjóléti és más jellegű – intézmények felszereltségének nagy része és még sok minden terheli az állam adósságlistáját történelmi egyházainkkal szemben. A visszaigénylési folyamat másfél évtizedes történetének összefoglalására nem vállalkozom, mert annak terjedelme messze meghaladná a jelen dolgozat kereteit. Csupán a keserűségünknek adok hangot, amit az e terén tapasztaltak alakítottak ki bennünk, ugyanakkor megfogalmazok néhány sajátos szempontot a visszaszolgáltatással kapcsolatban.

Az egyházi javak és intézmények eltulajdonításával az *egyházak önállóságának gazdasági alapjai* megszűntek, és a mindenkorai államvezetés akaratától vált függővé az egyházak támogatásának mértéke. Ez a gazdasági függőség tovább fokozta az egyoldalú kiszolgáltatottságot, az államnak az egyházi ügyekbe való beavatkozását. Az elrabolt egyházi vagyon visszaadási folyamata az elmúlt években szerfelett vontatott módon beindult, azonban 1918, illetve 1948 óta a világ sokat változott. A merőben más gazdasági és gazdálkodási viszonyok közepette még teljes körű visszaszolgáltatás nyomán sem lennének képesek egyházaink a hitéleti tevékenységük és közfeladataik költségeit maradéktalanul fedezni. Az önálló gazdálkodás feltételeinek újbóli megvalósulásáig a visszaszolgáltatási folyamat lezárulása után még hosszú út vezet. Addig pedig jóvátételi kötelezettségként is értelmezhető az egyházak működési költségeihez való állami hozzájárulás – a közfeladatok ellátásának költségei feletti részben. Más szóval az állam felelősséggel tartozik az egyházak jelenlegi működőképességéért a hitélet területén is, mert az – gazdasági szempontból – éppen a több évtizedes államhatalmi beavatkozás következtében fogyatékos. És akkor még nincs szó az egyházi vagyon elrablásából fakadó, több évtizedes időszakra számítható, elma-

radt haszon kérdéséről, amit az ingatlanjaikat visszakunyeráló egyházaink tárgyalásaik során aligha tettek szóvá. Mivel az egyházak nem a gazdasági vállalkozások haszonelvűségével, hanem emberszolgáló hivatásuk alapján tevékenykednek, ezért a „haszonkimaradás” természetesen nem gazdasági fogalomként értendő. Arról van szó, hogy évtizedeken át a különböző működési területek beszűkülése vagy megszüntetése az egyházak hivatásszerű szolgálatának mértékét és hatékonyságát óriási mértékben csökkentette. Ezért az „elmaradt haszon” igénylése sem az öncélú anyagi kárpótlást célozná, hanem a jövőbeli egyházi tevékenységek körének bővítését, a színvonal és az eredményesség növelését.

És végül egy lényeges pontosítás. Közhelyszámba megy, azonban teljesen helytelen, az „1948 óta történt” vagy „a kommunista diktatúra általi államosítás” kifejezés. Történelmi tény, hogy erdélyi magyar egyházaink kifosztása nem 1948-ban kezdődött, ezért elvi alapállássá kell tenni az 1918. évi vagyoni helyzetet, és attól számítva kell visszakövetelnünk mindent, ami egyházainké és erdélyi magyar nemzeti közösségünké volt.

Egyházi helyzetkép

Romániában 2005 tavaszán nem beszélhetünk rendszert alkotó *állami egyházjog* létezéséről. Az ország alkotmányában egyetlen cikkelynyi előírás található a lelkiismereti szabadságról és néhány érintőleges rendelkezés a vallás és a felekezetek vonatkozásában, a vallásügyi államtitkárság szervezetét és működését szabályozó kormányhatározatok szintén tartalmaznak utalásokat az egyházi élet egyes vetületeire nézve, más tárgykörű jogszabályok esetenként érintik az egyházi ügyeket is, azonban mindez nem tekinthető egy átfogó rendezés összefüggő részeinek. Az alkotmányos előírások kinyilatkoztató jellegűek, melyek az alacsonyabb szintű jogszabályokban nem töltődnek meg kellő tartalommal, és a gyakorlatban részrehajlóan érvényesülnek.

A vallásszabadságot és az egyházak, működését szabályozó általános kerettörvénynek még mindig az 1948. évi 177-es számú vallásügyi törvény számít. A szóban forgó nacionál-kommunista jogszabály számos kitétele ellenkezik a jelenlegi alkotmánnyal, a megváltozott államhatalmi berendezkedéssel és társadalmi étellel, s ilyenként föltöbb elavultnak és alkalmazhatatlannak tekinthető. Az általános törvényalkalmazási gyakorlatnak megfelelően az 1948. évi törvény azon előírásai, amelyek ellentétes tartalmúak Románia jelenlegi alkotmányával, illetve amelyek nincsenek összhangban a vonatkozó nemzetközi egyezményekkel, érvénytelennek tekintendők. E gyakorlat megvalósulása azonban a romániai törvényalkalmazási valóság talaján csak részlegesen és ellentmondásos módon érhető tetten. Mindezek alapján egy teljesen új, korszerű és átfogó vallás- és egyház-

ügyi kerettörvény megalkotása az 1989 utáni romániai törvényhozás egyik leg-súlyosabb – de nem megindokolhatatlan – mulasztásának számít.

Átfogó törvényes rendezés hiányában Romániában jelenleg három megoldás kínálkozik a *közösségi vallásgyakorlásra*. A legáltalánosabb az, amikor a törvényesen elismert tizenhat felekezet⁴ tagjai élnek meg az egyházi életüket, a második lehetőség a törvényesen nyilvántartott vallásos jellegű társadalmi szervezetek (egyesületek, alapítványok) tevékenysége, míg a harmadik változatot a törvényes keretek mellőzése képezi. A harmadik változatban magánszemélyek szabad gyülekezéseként foghatóak fel a vallásos tartalmú összejövetelek, anélkül, hogy a résztvevők magánjogi szerveződéssé alakulnának át.

A törvényesen elismert *egyházak jogállása* sem egyértelmű. Éppen a vonatkozó törvényes előírás hiányában nehéz pontosan meghatározni jogalanyiságuk jellegét. A romániai egyházügyi helyzet és állami egyházjog beható tanulmányozása alapján Varga Attila jogász szakvéleménye az, hogy: „[...] a magánjogi és közjogi jelleg egyidejűleg kimutatható. Az egyházak végeznek egy sor olyan, a szabad vallásgyakorláshoz köthető tevékenységet, mely közelíti a többi civil szervezet jogi helyzetéhez. Másrészt maga az egyház is létrehozhat magánjogi szervezeteket. [...] Az egyházak tevékenységében pontosan kimutathatók a közjogi jogalanyiság egyes jellemzői. Így sajátos autonómiával rendelkeznek, ami azt jelenti, hogy belső önkormányzatuk van, szabályozási és végrehajtói jogkörrel felruházott testületei vannak, melyek tevékenységébe kívülről az állam nem szólhat bele. [...] Olyan közszolgáltatásokat végeznek, melyeket az államnak támogatni kell (oktatás, kultúra, szociális gondozás, karitatív tevékenység). [...] Mindezek a jogok tehát szervesen kötődnek az egyházi státushoz, és ezekkel más magánjogi személyek nem rendelkeznek. Összegzésképpen elmondhatjuk tehát, hogy az egyházak sajátos rendeltetésű és ennek megfelelő jogosítványokkal rendelkező, önálló közjogi jellegű jogalanyok.”⁵

Románia alkotmánya a lelkiismereti szabadságot az alapvető jogok közé sorolja. Az alkotmány 29. cikkelye *A lelkiismereti szabadság* címet viseli és az alábbiakban ismertetett jogelveket tartalmazza.

- 1.) „A gondolatok, a vélemények, akár csak a vallásos hitek szabadsága semmilyen formában sem korlátozható. Senki nem kényszeríthető valamely vélemény elfogadására, vagy a meggyőződésével ellenkező vallásos hithez való csatlakozásra.
- 2.) A lelkiismereti szabadság garantált; ezt a tolerancia és a kölcsönös tisztelet szellemében kell kinyilvánítani.
- 3.) A vallásfelekezetek szabadok, és a saját alapszabályaik szerint szerveződnek meg, a törvény feltételei között.
- 4.) A vallásfelekezetek közötti kapcsolatokban tilos a vallási gyűlöletkeltés bármely formáját, eszközét, aktusát vagy cselekményét igénybe venni.
- 5.) A vallásfelekezetek autonómok az állammal szemben és ennek a támogatását élvezik, ideértve a vallásos lelkigondozás megkönnyítését a hadseregben, a kórházakban, a börtönökben, a menhelyeken és az árvaházakban.

6.) A szülőknek vagy a gyámoknak jogukban áll a saját meggyőződésük szerint biztosítani a rájuk bízott kiskorú gyermekek nevelését.”

A 29. cikkelyen kívül az alkotmányban még találkozunk a vallásra vonatkozó néhány előírással, illetve utalással. A 4. cikkely az állampolgárok közös és oszthatatlan hazájának nevezi Romániát – vallástól függetlenül. A 6. cikkely elismeri és biztosítja a számbelileg kisebbségben lévő nemzeti közösségekhez („nemzeti kisebbségekhez”) tartozó személyek jogát vallási azonosságuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez (is). A 30. cikkely a kifejezés szabadsága kapcsán tiltja a vallási gyűlöletre való buzdítást (is), akárcsak a 29. cikkely 4. bekezdése. Az oktatásról szóló 32. cikkely 5. bekezdése lehetővé teszi a felekezeti oktatást, az állami és magánintézmények mellett, „a törvény feltételei között”. A 7. bekezdés pedig biztosítja a vallásos oktatás szabadságát, minden egyes vallásfelekezet sajátos követelményei szerint, továbbá kimondja, hogy: „Az állami iskolákban a vallásos oktatást a törvény útján szervezik meg és garantálják.” A kényszermunkát tilalmazó 42. cikkely biztosítja az alternatív katonai szolgálat lehetőségét, amennyiben annak igénylése vallási vagy lelkiismereti meggyőződésen alapul. A családról szóló 48. cikkely szerint „Az egyházi házasságkötés csakis a polgári házasságkötés után celebrálható.” A 73. cikkely a *-A vallásfelekezetek általános jogállása* című, még mindig majdani – vallásügyi törvényt organikusnak minősíti, megkülönböztetve az alkotmányos és az egyszerű (közönséges) törvényektől.

A fenti alapelvek közül feltétlenül hiányzik *az állam és az egyházak szétválasztása* tényének alkotmányos rögzítése, *az állam világnézeti semlegességének* előírása, a vallásfelekezetek egymás közötti és állam előtti *teljes jogegyenlőségének és egyenrangúságának* kinyilvánítása, beleértve a méltányos állami támogatás biztosítását. (Az 5. bekezdésben említett általános „támogatás-élvezés”, a különleges intézményeken belüli lelkigondozás megkönnyítésével együtt, távolról sem jelenti a méltányos elosztású és megfelelő mértékű állami támogatás biztosítását.) A lelkiismereti szabadság jogán valamint a vallásfelekezetek szabadságán és autonómiáján túlmenően *a vallás gyakorlásának szabadságát* is alkotmányba kellene foglalni, vagyis alkotmányosan kellene biztosítani a vallásfelekezetek hitéletének és közszolgálati jellegű tevékenységeinek lehetőségeit. Mindezen alapvető hiányosságokat nem pótolhatja a majdani vallás- és egyházügyi kerettörvény sem, ezért megállapítható, hogy Románia alkotmánya nem bizonyul kellő módon a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a szabad vallásgyakorlás szavatolójának. Mindez a vallás- és egyházügy nem alkotmányos (alacsonyabb szintű) jogszabályozását illetően hatványozottan érvényes.

Részben ide tartozik annak a megjegyzése, hogy a vallási és egyházi ügyekkel foglalkozó államigazgatási szerv a Művelődési és Kultuszminisztérium Vallásügyi Államtitkársága. Az 1989. évi államhatalmi változás után létrehozták a Vallásügyi Minisztériumot, utóbb azt lefokozták államtitkársági rangra, és működését 1990 augusztusától egy jó ideig titkos kormányhatározat szabályozta. Tartalma több vonatkozásban is ellentétben állt az új hatalom által meghirdetett elvekkel. 1992 szeptemberétől kezdődően a vallásügyi államtitkárságok szervezetét és működését szabályozó kormányhatározatok javították a helyzetet, fokozatosan csökkentve az egyházak életébe való beavatkozási hatásköröket.

A vallás- és egyházügyi törvény megalkotásának elvetélt kísérlete

Léteznek olyan országok, ahol nincs külön egyházi törvény, azonban az alkotmány részletesen szabályozza a vallási és egyházi ügyeket. Az előbbi fejezetből kitűnt, hogy e tekintetben Románia alkotmánya vérszegény. Ebből kifolyólag fölöttébb szükség lenne egy, a vallásszabadságról és a felekezetek működéséről szóló részletes törvényre.

A vallási és egyházi ügyek időszerű törvényes szabályozásának előkészítése érdekében az állam a tizenhat elismert felekezet képviselőit 1990. szeptember és december között szoros együttműködésre kérte fel. A több mint tizenkét rendbeli egyeztetés nyomán szinte valamennyi egyház egyetértésével (a román görögkeleti egyház bizonyos fenntartásaival) megszületett egy törvénytervezet, amely máig sem került elfogadásra.⁶ Az *egyházak és a vallásszabadság törvénye* címet viselő tervezet először is tartalmazza a vallásszabadságra és az egyházakra vonatkozó általános elveket, melyeket a nemzetközi jogrend, az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Helsinkii Záróokmánya szabályoz. Így meghatározza a vallásszabadságot, mint alapvető emberi jogot, állami biztosítékot ígér annak tiszteletben tartásához, mindazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel együtt, melyeket az alkotmány tételesen is felsorol. A második fejezet az egyházak önálló szervezkedését szabályozza, az alkotmány, a jogrend, a közrend és a közérköles határain belül. Az egyházi alaptörvényeket az egyházak elismertetésekor be kell mutatni. A tervezet elismeri az egyházak jogi személyiségét, a vezetők szabad választását, avagy belső kinevezését. A következő fejezet az állam és az egyház viszonyát szabályozza, melyet a felekezeti szabadság, az egyházak önkormányzatának és függetlenségének alapelvei határoznak meg. Az egyházi tevékenységekkel kapcsolatos fejezet az istentiszteletekről és szertartásokról, a gyűlésezésről, az anyanyelv használatáról, az iskolai és iskolán

kívüli vallásoktatásról, valamint a lelkipozícióról és az egyházi sajtóról szól. Egy rövid fejezet foglalkozik a felekezetek közötti viszonytal, az áttérésekkel, a szülői vagy gyámhatósági eltartásban levő gyermekek felekezeti hovatartozásával, a vallásfelekezetek szabad társulásával „belföldi” szövetségekbe. A magyar egyházak számára kulcsfontosságú iskolaügy megfelelő rendezésére nézve a tervezetben külön fejezetet sikerült elfogadtatni. Eszerint az egyházak bármilyen – teológiai vagy általános – formájú, fokozatú és számú felekezeti oktatási intézményt létesíthetnek, amelyek költségeit az állam fedezné, csupán a tanrendet kellene egyeztetni. A tanszemélyzet fizetését szintén az állam biztosítaná. Az egyházi oktatási intézetek tanszemélyzetét az illető vallásfelekezet szervezeti szabályzatában megállapított szervek neveznék ki. Az egyházi iskolák által kiállított oklevelek és végbizonyítványok egyenértékűek lennének a hasonló fokú állami tanintézetekével. A hetedik fejezet az egyházak vagyonáról és annak kezeléséről szól. Az egyházi épületek és a külföldi segélyek adómentesek lennének; az egyházközségek temetőket birtokolhatnak, csupán belső ellenőrzésű pénzügyvitelt folytathatnak, kivéve az országos kulturális vagyonhoz tartozó tárgyak, az állam támogatásával beszerzendő állóeszközök, valamint az állami költségvetésből származó pénzügyi támogatások esetét. A tervezet azt az óhajt is tartalmazza, hogy az egyházi alkalmazottak (lelkészek és világiak) javadalmasát teljes egészében az állam biztosítsa. Külön fejezet foglalkozik a külkapcsolatokkal, és az elvárt szabadságot biztosítja az elvi megállapítás szintjén. Egyben rendelkezik az egyházak külföldi érdekeltségének ügyében is. A záró rendelkezések között szerepel az elismert vallásfelekezetek egyházi személyzetének (lelkészek, teológiai hallgatók, szemináriumi tanulók és szerzetesek) felmentése a katonai szolgálat teljesítésének kötelezettsége alól, az „ünnepélyesen nyilatkozom” kifejezés használatának engedélyezése az „esküszöm” helyett valóságos megkötöttség esetén, az egyházak anyagi támogatása, és a műemlékekkel, valamint a műtárgyakkal kapcsolatos kérdések. Legfontosabb azonban az 1945 után államosított, szövetkezetbe bevont, erőszakos, vagy bármilyen más törvénytelen és önkéntes úton elkobozott ingó- és ingatlan javak természetbeni visszaadása, s amennyiben ez lehetetlen, pénzbeli kárpótlása.

E reményteljes törvénytervezet, amint már említettem, az elmúlt évtizedben nem vált törvénné. A nyilvánvalóan ellentétes államhatalmi érdekek tényállásánál fájóbb az, hogy a romániai felekezeteknek szinte teljes egyetértésével született törvényszöveg országgyűlési tárgyalását és elfogadtatását az önmagát az erdélyi magyar nemzeti közösség érdekvédelmi szervezeteként meghatározó Romániai Magyar Demokrata Szövetség szenátorainak és képviselőinek többsége alig vagy egyáltalán nem pártolta fel.

Az alkotmány elfogadása (1991) után kezdetét vette a *törvénytervezet fokozatos átalakítása*, ami célzatos halasztgatások, időszakos elaltatások közben egyre

elfogadhatatlanabb tartalmúvá silányult. Az 1996. évi kormányváltás nyomán a törvénytervezet átdolgozásának folyamata látszólag új lendületet vett, azonban 1998 decemberében az egyházak korábbi egyetértésének hiányában abbamaradt. Közben *a román görögkeleti egyház külön törvénytervezetet dolgozott ki*, amelyben rendkívüli előjogokat igényelt önmaga számára, beleértve az egyes állami hivatalokkal való összefonódásának intézményesítését is. Emellett a törvénytervezet túlzott jogköröket írt elő az államhatalom számára az egyházak működésének felügyeletére nézve és általában a vallásos életbe való beleavatkozást illetően. A törvénytervezettel kapcsolatban a kormány egyes tagjai megfogalmazták a fenntartásaikat, azonban a görögkeleti egyház nyomására Radu Vasile akkori miniszterelnök 1999 szeptemberében mégis benyújtotta a képviselőházhoz, ami ellen az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői határozott hangvételű állásfoglalással tiltakoztak. Keserűen állapították meg, hogy az elmúlt nyolc év sorozatos egyeztető munkája hiábavalónak bizonyult, számonkérték azt, hogy az új törvénytervezet kidolgozása rendjén a kormány még csak véleményt sem kért az egyházaktól, mintha ezt tőlük függetlenül, erőfitogtatásként kívánna elfogadtatni. A miniszterelnökhöz intézett, 1999. december 2-i keltezésű emlékirat az alapvető elvi kifogások mellett tételesen felsorolja az egyes cikkelyek tartalmát sérelmező megjegyzéseket. Összességében elfogadhatatlannak minősítették a tervezetet, és annak visszavonását kérték a kormánytól, ugyanakkor egy, az elismert felekezetek támogatását élvező tervezet kidolgozását szorgalmazták.

2000 februárjának elején elégtétellel vehettük tudomásul, hogy a kormány hosszú huzavona után visszavonta azt a törvénytervezetet, mely kisebbségellenes és részrehajló tartalma okán, valamint az ortodoxia kiváltságos jogállását biztosító és a vallásszabadságot súlyosan korlátozó volta miatt méltán váltotta ki a számbelileg kisebbségi egyházak elutasítását, akárcsak a romániai emberjogvédelmi szervezetek és a kérdésre figyelő nemzetközi közvélemény tiltakozását.⁷ A 2000. novemberi választások eredménye nyomán alakult kormány az egy évvel azelőtt visszavont törvénytervezetet 2001. február 6-án változtatás nélkül küldte meg az egyházaknak véleményezésre. A vallásügyi államtitkárnak címzett válaszlevelükben az erdélyi magyar egyházfők jelezték, hogy a szöveg nem ismeretlen számukra, mivel az előző kormánynak ugyane törvénytervezet kapcsán fejezték ki tiltakozásukat. Alább a szóban forgó levél alapján ismertetem a régi-új törvénytervezet elfogadhatatlanságának okait.

Egy támogatható vallásügyi törvény öt alaptétele hiányzik a tervezetből:

- a törvényesen elismert vallásfelekezetek teljes és tényleges egyenrangúságának biztosítása;
- a kommunista rendszer által elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása;
- a felekezeti oktatás lehetőségének törvénybe foglalása és állami támogatásának biztosítása;

- az egyes felekezetek tényleges igényeinek és szükségleteinek megfelelő anyagi támogatás biztosítása az állami költségvetésből;
- az egyházak szociális és emberbaráti tevékenységének támogatása.

Az „alaptételek” közül a felekezeti oktatás és az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása ügyében a szóban forgó állásfoglalásban részletes érvelés következik. Az oktatási törvény alapvető hiányosságára is hivatkozva, az erdélyi magyar történelmi egyházak feltétlenül ragaszkodnak a *felekezeti oktatásnak* az állami és a magánjellegű oktatási formákkal való egyenrangúságát szavatoló cikkely beiktatásához az egyházügyi törvénybe. Egyházaink több mint négyszáz éven át minőségi oktatást biztosítottak, míg az ezt felszámoló kommunista állam erre képtelen volt. A felekezeti oktatás az általános műveltség és a keresztény szellemiség hordozójaként nemcsak további teológiai tanulmányok folytatására készíti elő a diákokat, hanem különböző „világi” pályákra is kiváló indítást biztosít. A felekezeti oktatási intézmények már csak azért is állami támogatásban részesítendőek, mert a benne tanulók szülei a más iskolák diákjainak szüleihez hasonlóan adófizetők, másfelől a diákok jogai a látogatott iskolák jellegétől függetlenül azonosak. 1989 óta az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatásának kérelmezése szerfelett idültté vált. Egy demokratikus jogállam létezése elképzelhetetlen e jogtiprás jóvátétele nélkül. Romániát a nemzetközi egyezmények is kötelezik a kérdés rendezésére, ami irányába ez idáig jelentéktelen lépéseket tett. E két kérdést a kifogásolt törvénytervezet egyáltalán nem érinti.

Mindezek mellett rendkívüli veszélyt jelent, sőt egyes egyházak létére tör azon kitétel, miszerint az államilag elismert vallásfelekezetek küszöblétszámának meg kell haladnia az ország lakosságának 0,5%-át. Ez alapján több évszázados egyházak (pl. az unitárius és a zsinatpresbiteri illetve ágostai hitvallású evangélikus egyházak, a zsidó hitközségek szövetsége) veszítenék el a törvényes jogállásukat. Abból kifolyólag, hogy az egyházközségek jogi személyiségének feltétele a székhelyük szerinti település lakosságának 5%-át meghaladó taglétszám, sok helyen, elsősorban a vegyes lakosságú városokban egyházközségek egész sorát lehetne leírni. A tervezet szerint nemcsak a jogi személyiség elnyerésének, de istentiszteleti hely létesítésének is előfeltétele ez a létszámbeli küszöb. E létszám-arányosítási kitételek merőben ellentmondanak az alkotmány által biztosított vallásszabadság gyakorlati elveinek. Másfelől az állami támogatás létszámarányos szétosztása a kisebb méretű egyházak, illetve azok egyházközségei számára kedvezőtlen, mindenekelőtt a fenntartási és működtetési alapköltségek létszámtól független nagyságrendje miatt. (Nem is beszélve a hitéleti tevékenységen túli közhasznúság szempontjáról, vagy a nem görögkeleti felekezetek összetett okú helyzethátrányairól.)

Ezután az egyes törvénycikkelyekben kifogásoltak következnek: Az 5. cikkely az egyházak állammal szembeni önrendelkezését szavatolja, azonban

nincs utalás az egyházi egyesületek és alapítványok államhoz fűződő viszonyára. A 7. cikkely a vallásfelekezeteket egyenlőnek nyilvánítja az állami hatóságokkal szemben, ám elmulasztja biztosítani az egymás közötti egyenrangúságot. Szintén a 7. cikkelyben kerül szóba az egyházak előjogának, avagy hátrányos megkülönböztetésének elutasítása. Az állami költségvetés erre szánt rovatából, illetve a különböző tartalékalapokból az elmúlt években rendszeresen kiutalt célirányos támogatások e szándék hitelességét alapjaiban megkérdőjelezzik. Ugyanakkor egyes egyházak olyan épületeket és gazdasági egységeket kaptak ajándékba, amelyek tulajdonjoga fölött soha nem rendelkeztek, míg mások a sajátjukért is hiába könyörögtek. Esetenként egyházaktól elkobozott javakat is juttattak más egyházak birtokába.⁸ A 24. cikkely a törvényesen elismert egyházakat sorolja fel, elsőként említve a román görögkeleti egyházat – nemzeti egyházként. A vallásügyi törvénytervezet „ösváltozatának” 1990. szeptember-decemberi kidolgozása idején maga az érintett egyház sem igényelte e kiváltságos jelzőt. A nyilvánvaló megkülönböztetés hátrányos és megalázó helyzetbe hozza az összes többi egyházat, a hívek nemzetiségétől vagy anyanyelvétől függetlenül. A 33. cikkellyel kapcsolatban a pénzügyvitel anyanyelvűségének igénylése kerül szóba. A 34. cikkely nem írja elő az egyházak által működtetett diakóniai és szociális intézmények állami támogatását, a 47. cikkelyben pedig az egyházi tulajdonú bentlakások, diákszallók és étkezdék állami támogatása megengedett, de nem biztosított. A 39. cikkely a közszolgálati tömegtájékoztatási eszközök-höz való hozzáférhetőséget létszamarányosan szabályozza, ami a gyakorlati korlátok miatt nem felel meg az egyházak közötti tényleges egyenjogúság elvének. A vallásos oktatással kapcsolatos fejezet nem biztosítja az állami tanintézetten kívüliek fizetésének költségvetési fedezését, holott az állami és az egyházi iskolák oktatóinak javadalmazása között nem szabadna különbséget tenni. A 48. cikkely az egyházi javak tulajdonjogának kérdését a közjoggal hozza összefüggésbe, holott a belső egyházi alaptörvények hatálya alatt kellene állnia. Az 50. cikkely a jogi és természetes személyeknek megtiltja a magántemetők létesítését, amit a jelenleg fennálló tények megcáfolnak. Az 53. cikkely ellentmondásos, mivel a kegytárgyak termelését és értékesítését adómentesnek nyilvánítja, szem elől tévesztve az erre vonatkozó, 1999/73-es számú kormányrendeletet. A 62. cikkely második bekezdése az egyházak keretében létrehozandó vallásos egyesületek alapító tagságát legkevesebb háromszáz személyben jelöli meg, ami teljesen méltánytalan a nem vallásos alapítványok és egyesületek megalapításához szükséges három-, illetve huszonegy, továbbá a gazdasági társaságok egy-személyes küszöbéhez viszonyítva.

Bár a felsorolt kifogások jegyzéke nem teljes, egyértelműen bizonyítja, hogy a törvénytervezet az erdélyi magyar történelmi egyházak számára elfogadhatatlan, sőt egy bizonyos kivételtől eltekintve nem felel meg az államilag elis-

mert többi felekezetnek sem. A bemutatott formájában történő elfogadása súlyosan megsértené a vallás- és lelkiismereti szabadságot, valamint az egyházak közti egyenrangúság biztosításának elvét. Éppen ezért az aláírók felajánlják együttműködésüket egy megfelelő törvénytervezet kidolgozása érdekében.

Amint többször is utaltam rá, nemcsak az erdélyi magyar történelmi egyházak fogalmazták meg a törvénytervezettel szembeni kifogásaikat. Az alábbiakban azokat a kifogásokat ismertetem, amelyeket *Silviu Rogobete* temesvári egyetemi tanár, az Areopagus Kortárs Kultúra és Keresztény Tanulmányi Központ elnöke emelt a vallásos közösségek állami elismertetésének szabályozása tárgyában.⁹ A törvénytervezet 23. cikkelye felsorolja az elismertetéshez szükséges feltételeket. Az elismertetés igénylésének indoklását S. Rogobete azért tartja feleslegesnek, mert a romániai törvénykezésben és bírósági gyakorlatban nincsenek lefektetve azok az alapelvek, amelyek alapján az egyes kérések tárgyilagosan elbírálhatóak lennének. Egy ilyen előírás visszaélésekre adna lehetőséget, olyan esetenkénti részrehajló döntések meghozatala által, amelyek a kérés indoklásához viszonyítva nem formaiak, hanem tartalmi alapúak lennének. A felekezetalapítás létszámbeli küszöbének az ország összlakossága 0,5%-ban történt megállapítása a vallásszabadság egyik legsúlyosabb megsértését jelentené, mert az új vallásos közösségek számára ez teljesíthetetlen, de a törvényesen elismert jelenlegi tizenhat egyház közül is csak négy (!) felelne meg ennek a feltételnek. A hitvallások vizsgálata alapján – akárcsak az elismertetési kérés indoklásának esetében – az állami hatóságok nem formai, hanem sokkal inkább tartalmi szempontok alapján hoznának döntést. Az ellenőrzésnek csak arra szabadna kiterjednie, hogy az elismerést igénylő vallásos közösségek működési elvei sértik-e a hatályos törvényeket, és semmiképp nem arra, hogy azok hittani szempontból elnyerik-e az illetékes hatóságok tetszését. A kérésnek tartalmaznia kellene a vallásos közösségek szervezeti keretábráját, a vezetők nevét, az istentiszteleti és szertartási rendet, a működtetés anyagi fedezete biztosításának módját és a pénzügyvitelre vonatkozó elképzeléseket stb. Mindezek igénylésével az állami hatóságok túlzottan beleavatkoznának a részletekbe, sértenék a vallásos közösségek önállóságának elvét, és ismét csak törvényes viszonyítási alap nélkül hoznának döntéseket. Túlzott állami beavatkozásnak számít az is, hogy a vallásos közösségek jogi személyiségének megszerzéséhez szükség lenne a kormány jóváhagyására, még akkor is, ha nem kívánnak felekezetté válni. (A nem vallásos társadalmi szervezetek a bíróságok útján nyerhetik el az önálló jogi személyiséget.) A 27. cikkely szerint a vallásos közösségek vezetői kizárólagosan romániai állampolgárok kell legyenek (vagyis kettős vagy többes állampolgársággal nem rendelkezhetnek), akik megválasztását vagy kinevezését az államelnök törvényerejű rendelettel hagyja jóvá. A tervezet 33. cikkelye kötelezővé teszi azt, hogy a vallásfelekezetek hivatalos levelezése román nyelv-

ven történjen, azonban nem határozza meg, hogy mit ért a hivatalos levelezés fogalmán.

Más kifogásokat és alapvető hiányosságokat is figyelembe véve, összességében megállapítható, hogy az „alkotmányból átvett, vallásszabadságra vonatkozó előírások üres szövegek maradnak, mi több, a későbbiekben garanciális biztosítékok sincsenek a tervezetben, ellenben megjelennek olyan rendelkezések, melyek éppenséggel csorbítják ezeket a jogokat. Másfelől pedig a tervezet olyan jogositványokat, bürokratikus jogköröket biztosít az állami hatóságoknak, melyek alapvetően korlátozzák az egyházak autonómiáját. [...] Mindezek azt a jogkövetkezményt körvonalazzák, hogy az állam és egyház szigorú elválasztása nem történt meg...”¹⁰

Új törvénytervezetek, újabb egyeztetések

A dolgozat végéhez közeledve, a legújabb fejlemények rövid áttekintése következik. A legutóbbi országgyűlési választások nyomán alakult kormány a vallásügyi törvénnyel való foglalkozást 2005 őszére tervezte, azonban ez év februárjában egy váratlan fordulat állt be. Az előző kormány művelődésügyi minisztere, Răzvan Theodorescu szociáldemokrata párti szenátor egyéni kezdeményezésként egy vallásügyi törvénytervezetet nyújtott be az országgyűlésnek, amire a kormány művelődési minisztériumának vallásügyi államtitkársága villámgyorsan kidolgozott egy saját törvénytervezetet. Ennek véleményeztetése érdekében az elismert egyházak képviselőit több ízben is Bukarestbe hívták, és az álláspontok közvetlen kifejezésének lehetővé tételére nagy hangsúlyt fektettek. Az teljesen más kérdés, hogy a különböző egyházak képviselőinek javaslataiból mennyi került vagy nem került be idáig az államtitkárság törvénytervezetébe. Úgy tűnik, számukra az a fontos, hogy a törvénytervezetet az egyházakkal egyeztetett kezdeményezésként bocsáthassák társadalmi vitára, majd ugyanúgy terjeszthessék az országgyűlés elé.

Általában megállapítható, hogy a törvénytervezet jelenlegi formája nem rosszabb az előző kormányok által kezdeményezetteknél. Tény azonban, hogy végső elfogadásáig az országgyűlésben komoly megpróbáltatások várnak rá, amelyek inkább ronthatnak a tartalmán, mintsem javítanak rajta. Ennek az oka egyszerű: a további változtatásokra már nem az állam titkárság szakmai műhelyében, az egyházakkal való udvariaskodás jegyében kerül sor, hanem az országgyűlésben képviselt pártok politikai megfontolásai alakítják ki a végső formát. Ebben pedig döntő szerepet játszanak majd a közismert módon értelmezett román nemzeti érdekek, akár csak a görögkeleti egyháznak való megfelelési kényszer – alapuljon az hitbeli meggyőződésen vagy csupán népszerűségi meg-

fontoláson. Arra való tekintettel, hogy a törvénytervezet kidolgozásának a folyamata még az egyházakkal való egyeztetés szakaszán sincs túl, és ebből kifolyólag a közeljövőben alapvetően változik, az alábbiakban csak vázlatosan ismertetem a 2005. május 9-i változat lényegesebb elemeit.

A tervezet *A vallásszabadságról és a vallásfelekezetekről szóló törvény* címet viseli. Kezdő fejezetében kinyilvánítja a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság jogát. A felekezeti alapú jogegyenlőség, az egyéni és közösségi vallásgyakorlás szabadsága, valamint a vallásos nevelés lehetősége szintén alapelveként szerepel a kezdőrészben. A tervezet gerincét az egyházakról szóló fejezet képezi, amely első cikkelyében elismeri az egyházak lelki, oktatási, szociális és kulturális szerepét, azonban a román görögkeleti egyháznak „Románia nemzeti történelmében és a román társadalom életében” betöltött fontosságát külön kiemeli. Az egyházak jogállását közhasznúnak minősíti. A tervezet szerint Romániában nem létezik államvallás és az állam semleges a vallásfelekezetek irányában. A semlegesség elvét nem egészíti ki az állam és az egyházak teljes elválasztásának kinyilvánítása, akárcsak annak kifejezett tiltása, hogy az egyházak közhatalmi szerepkört gyakorolhassanak. Az egyházak jogegyenlősége mellett a tervezet előírja az állam és az egyházak közcélú együttműködésének elősegítését. A jogegyenlőség a tervezetben nem terjed ki a tömegtájékoztatási eszközökhöz való hozzáférés kérdésére. Az egyházi alkalmazottak fizetésének állam általi fedezését a tervezet létszamarányos módon képzei el, az egyházak általános működésének támogatásánál azonban a tényleges szükségletek figyelembe vételére is sor kerülhet. Előrelépésnek számít az a lehetőség is, hogy az egyházak közhasznú tevékenysége állami támogatásban részesüljön. Az egyházak saját közigazgatásukban bármilyen nyelvet használhatnak, azonban az állami hatóságokkal való kapcsolattartásukat hivatalos nyelven kell kifejtetniük. A jelenleg elismert egyházakat a tervezet mellékletben sorolja fel; további egyházak elismerése a kormány által, meglehetősen túlzott feltételek (pl. tizenkét éves „régiség” és az ország lakosságának 0,1%-át kitevő tagság) teljesítése nyomán. A tervezet lehetőséget kínál az előbbi feltételeket nem teljesítő, szűkebb körű vagy újonnan alakult vallásos csoportok törvényes működésére is. A vallásos egyesületeket a bíróság – a vallásügyi államtitkárság kedvező véleményezése nyomán – „már” háromszáz taggal is nyilvántartásba veheti. A tervezet előírja az egyházi vezetők államelnök általi elismertetésének kötelességét, ráadásul az előterjesztéseket a kormánynak is véleményeznie kell. Az egyházi javakról szóló fejezet általános elveket tartalmaz a vagyonszerzés és -birtoklás szabadságára nézve, de egyáltalán nem foglalkozik az elkobozott ingatlanok visszaszolgáltatásával. Az állami iskolákban zajló vallásoktatással és a felekezeti tanintézetek működésével kapcsolatos előírások nagyfokú hiányossága és szakszerűtlensége arra enged következtetni, hogy a kezdeményezők nem voltak meggyőződve arról, hogy a kér-

dést ebben a törvényben kell-e szabályozni, vagy az oktatási törvény módosításával. Valószínűleg, még kormány szinten sem született meg a kérdésre adandó válasz, ahogyan feltehetően még nem került sor sok más, politikai döntést is igénylő lépés végiggondolására. Éppen ezért, a törvénytervezet jelenlegi tartalma a valamikori elfogadásig még túl sokat változik ahhoz, hogy most részletesebb elemzést érdemelne.

Összegzés

Mindezek után dolgozatomban egészének tömör összegzéseként ismételtetn az a megállapítást teszem, hogy az állam és az egyházak viszonya Romániában általában véve rendezetlen. Az erdélyi magyar egyházak és a romániai államhatalom közötti viszony rendezettségéről majd akkor beszélhetünk, amikor a következő igények maradéktalanul teljesülnek: az 1918 (!) óta elrabolt egyházi vagyon teljes visszaszolgáltatása, illetve kárpótlása; a vallásszabadságot és az állam–egyház viszonyt megfelelőképpen szabályozó vallás- és egyházügyi törvény elfogadása és méltányos alkalmazása; a teljes körű felekezeti oktatás törvényes szabályozása és megfelelő állami támogatása; az egyházak más közszolgálati feladatvégzésének valamint hitéleti tevékenységének egyenrangú és méltányos állami támogatása; a román görögkeleti egyház előjogainak és kiváltságainak megszüntetése.

Az igények teljes felsorolása hosszúra nyúlna, már csak azért is, mert az erdélyi magyar nemzeti közösség legfontosabb követeléseitől (széleskörű belső önrendelkezési jogon alapuló autonómia, társnemzeti jogállás, teljes és tényleges egyenrangúság stb.) elválaszthatatlanok. Amíg ez utóbbiak nem valósulnak meg, addig az erdélyi magyar történelmi egyházak és az állam közti viszony teljes rendezettségéről tárgyaltalan beszélni. Jogos egyházi és nemzetközösségi igényeink megértő fogadása a többségi társadalom részéről haladóbb szemléletet, az állam vezetői részéről pedig az eddigőtől gyökeresen eltérő politikai akaratot feltételez. Erre a fejlődésre viszont belátható időn belül valószínűleg nem kerül sor, történelmi egyházaink pedig – a tapasztalatok keserűségével és a méltányosabb jövő reményével – rendületlenül folytatják emberszolgáló és nemzetmegtartó tevékenységüket, ahogyan lehetőségeik engedik.

¹ A méltányos és a létszámarányos anyagi támogatás közti lényeges különbséggel később foglalkozom. Egy másik fontos szempont az, hogy az egyes egyházak állami támogatásának összehasonlítási alapja nem korlátozódhat az országos, illetve a megyei és települési önkormányzatok

költségvetéséből származó nyilvános kiutalásokra. A román görögkeleti egyház különbözőféle más utakon nem ismert nagyságrendben részesül támogatásban közpénzekből: pl. nem nyilvános költségvetési kiutalásokból, különböző állami közintézmények, egyedáruságok, teljesen vagy részlegesen állami tulajdonban levő ügynökségek támogatás-politikája nyomán stb. Mindezt lehetetlen nyomon követni.

² A nemzetközileg nyilvántartott négy fő viszonytípus: az államegyházi modell, a radikális elválasztás, a kapcsolódó modell, az együttműködő elválasztás.

³ Ezt a valósághű általánosítást Gabriel Andreescu romániai emberjogi szakértő is megerősíti. Lásd: „Necesitatea și detaliile unei legi privind regimul cultelor și libertatea de conștiință.” In Frunză, Sandu (coord.): „Pași spre integrare. Religie și drepturile omului în România. „Limes” Kiadó,

Kolozsvár, 2004. 120. Érdemes elolvasni a szóban forgó szakember más tanulmányait is, amelyekben a román görögkeleti egyház államegyházi törekvéseit tényszerűen leleplezi. Pl: „Biserica Ortodoxă Română și integrarea europeană”. In: „Harta actorilor și problemelor aderării la Uniunea Europeană, 2003. (A Nyílt Társadalomért Alapítvány tanulmánykötete.)

⁴ Az 1989. évi népfelkelés előtt az állam tizennégy egyházat ismert el. 1989. december 31-én történelmi igazságtételként sor került a román görög-katolikus egyház jogaiba való visszahelyezésére (az egyházi tulajdon nagy részének visszaszolgáltatása nélkül), nemrégiben pedig a Jehova Tanúinak Egyháza részesült állami elismerésben.

⁵ Varga Attila: Az egyházak intézményrendszere a román jogrendben. In *A civil társadalom és az önépítkező intézményfejlesztés (IV. Civil Fórum)*. Kolozsvár, 2004. 113.

⁶ A törvénytervezet egy vonatkozó tartalmú tanulmány alapján ismertetem. Mikó Lőrinc: A vallásszabadság érvényesülése országunk alkotmányában. In „*A hit Isten ajándéka*” (különlenyomat a Keresztény Magvető, 1993. évfolyamának 1. számából). Kolozsvár, 1993.

⁷ Az akkori miniszterelnök viszonyulásán túlmenően sokatmondó, az országgyűlés szakbizottságainak támogató, állásfoglalása is, nem beszélve arról, hogy egyes szakbizottsági véleményezések tovább rontottak a törvénytervezet tartalmán. Lásd: Rogobete, Silviu E.: „Perpetua odise a unui nou Proiect de Lege privind Regimul General al Cultelor într-o țară din sud-estul Europei: Cazul României”. In *Pași spre integrare. Religie și drepturile omului în România*. „Limes” Kiadó, Kolozsvár, 2004. 125–126., 129.

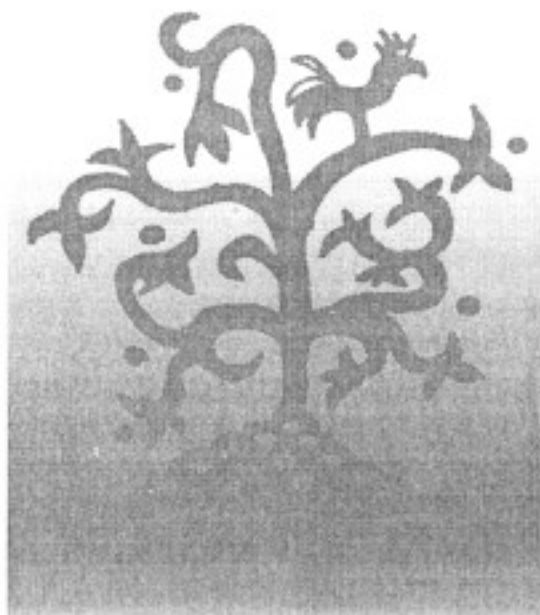
⁸ „Más összefüggésben megfogalmazható problémája a törvénytervezetnek a felekezetek közötti jogegyenlőség kérdése, melyet ugyan a tervezet kinyilatkoztat, de egy utóbbi bekezdésben ugyanazon cikkelyen belül (7. cikkely) kijelenti, hogy az állam támogatja a felekezetek tevékenységét, az arányosság elvének tiszteletben tartásával. Ez végső soron nem jelent sem többet, sem kevesebbet, minthogy az állam a többségi ortodox egyházat pozitív diszkriminációban, előnyös megkülönböztetésben, megkülönböztetett bánásmódban részesíti. Túl a rendelkezés cinizmusán, természetesen teljességgel jogszerűtlen, hiszen amellet, hogy egyben hatálytalanítja a felekezeti jogegyenlőség elvét, hátrányos helyzetet teremt a kisebbségi egyházak számára.” – Varga Attila: Az egyházak alkotmányjogi szabályozása 1918-tól Romániában. In *Nulla pax sine iustitia*, Kolozsvár, 2002. 203.

⁹ Lásd: Rogobete, Silviu E.: „Perpetua odise a unui nou Proiect de Lege privind Regimul General al Cultelor într-o țară din sud-estul Europei: Cazul României”. In *Pași spre integrare. Religie și drepturile omului în România*. „Limes” Kiadó, Kolozsvár, 2004. 121–136.

Varga Attila: Az egyházak alkotmányjogi szabályozása 1918-tól Romániában. In *Nulla pax sine iustitia*, Kolozsvár, 2002. 202.

Nyelvünkben élünk

A romániai magyar felsőoktatást és közoktatást diszkrimináló állapotok és intézkedések*

I. Felsőoktatás

A felsőoktatás látványos expanziójával párhuzamosan a magyar közoktatás folyamatos regresszióban van. Az intézményi struktúra bővülése, a magyar oktatás státusának javulása és a folyamatos magyarországi támogatás ellenére a '90-es évek második felében az országos átlag alá csökkent a magyar érettségizők aránya. A '90-es évek elején ebben a tekintetben az erdélyi magyarság még első volt a romániai nemzetiségek között (egyetemi végzettségben a kilencedik!), most a magyar oktatásban tanulóknak alig több mint 40%-a jut el erre a szintre (arányról van szó, amely nincs összefüggésben a demográfiai apadással!).

E csökkenés következtében a magyar nyelven érettségizők száma (6000 körüli) ma már nagyjából megegyezik a felsőoktatás évi felvételi keretével, így a következő 3–4 évben nincs lehetőség a felsőoktatás mennyiségi fejlesztésére. A minőségi fejlesztés tartalékai is nagyon szűkösek, mivel ennek sincs szelekciós háttere.¹ Jelenleg ez a keret a felsőoktatásban tanuló magyar anyanyelvű hallgatók hozzávetőleg 30–40 százalékának az anyanyelvű képzését biztosítja (létszámban hozzávetőleg 8–10 ezernek a 25 ezerből).

Az elmúlt évek látványos expanziója ellenére ez az arány nemzetközi összehasonlításban nagyon alacsony, messze elmarad nemcsak a finnországitól például, amely világviszonylatban is az élvonalban van, hanem a magyarországitól is. A tízmilliós Magyarországon 400 ezer körüli a felsőoktatásban tanulók száma, ez az arány a másfélmilliós erdélyi magyarság esetében nem a jelenlegi 25 ezres, hanem a 60 ezer körüli nagyságrendet feltételezné. Ha pedig a romániai arányokat vesszük: a 2001–2002-es tanévben a 22 milliós populációból 570 ezren tanultak a felsőoktatásban, a magyar kisebbség esetében ez az arány is legalább 40 ezernek felelne meg! **A hiány tehát a romániai átlaghoz viszonyítva mintegy 15 ezer, a magyarországihoz képest 35 ezer.** Másképpen kifejezve: az ezer lakosra jutó hallgatók száma Magyarországon 40, Romániában 26, a romániai magyarság esetében: 15,5.² A nyilvánvaló hiány, a lemaradás

III. Nyelvünkben élünk A romániai magyar oktatást diszkrimináló állapotok és intézkedések

---

kevesebb esélyt jelent itthon, és ez is motiválja fiataljaink, különösen a határmentiek anyaországi továbbtanulását.

Ehhez hozzátehetjük még szintén nem elhanyagolható adatként, hogy a magyar nyelven oktatók száma kb. 600, és hogy fiatal korukból és a rendszer diszkriminatív voltából adódóan az oktatók kevesebb mint felének van valamilyen tudományos minősítése (többnyire doktori fokozata).³

A magyar nyelvű állami felsőoktatás csak részben terjed ki a művészeti pályákra (például nincs muzikológus, előadóművész, hangszeres zenész, képzőművész oktatás), és nem terjed ki a mezőgazdasági és műszaki területekre (a Sapientia Egyetem marosvásárhelyi karán magánoktatás keretében folyik magyar nyelvű műszaki képzés). A magyar nyelvű műszaki tanárképzés teljességgel hiányzik. Történik mindez annak ellenére, hogy rendelkezésre áll a szükséges tanerő. Szem előtt tartva az egyetemi szenátusok nacionalista magatartását, előrelépést csak a kormányzati szinttől várhatunk.

A vegyes, illetve román tannyelvű felsőoktatási intézményekben mindnaposak a magyar oktatókat bántó nacionalista megnyilvánulások. A multikulturálisnak nevezett Babeş-Bolyai Tudományegyetemen például szinte teljesen hiányoznak a magyar nyelvű feliratok, a nagyobb előadótermek közül egy sem viseli magyar tudós nevét, illetve a magyar nyelvű szakmai feliratokat igen hamar leszaggatják.

A Bologna-folyamat követelményeit szem előtt tartva különös figyelmet kellene fordítani a fiatal magyar egyetemi oktatók szakmai ranglétrán való előrehaladására, ellenkező esetben a BSc (főiskolai) szinten megreked a magyar oktatás. Az egyetemi szenátusok nacionalista magatartása akadályozhatja ezt a folyamatot. Megoldást az önálló állami magyar egyetemi hálózat megalapítása jelentene.

II. Közoktatás

Az autonómia hiánya és ennek következményei

A százötvenezenél több diákkal és körülbelül tizenkétezer pedagógussal dolgozó romániai magyar közoktatási hálózatnak (melybe 58 magyar és 138 vegyes középiskola is beletartozik) teljes mértékben hiányzik az önálló döntéshozatali joga. Ennek az állapotnak a negatív következményei egyre súlyosabbá válnak. Itt jegyezzük meg, hogy a magyar anyanyelvű diákok közül mintegy ötvenezren, tehát az iskoláskorú magyar gyerekeknek körülbelül negyede tanul román nyelven.

A magyar szakmai háttérintézmények hiánya

Jelenleg nem létezik sem magyar intézmény, sem szervezett szakembergárda, amely a magyar közoktatási hálózat számára szakmai háttérmunkát vé-

gezne és szakmai szempontból felügyelné az oktatási hálózat minőségi működését. Az Oktatási Minisztériumban, illetve a román közoktatási rendszer háttérintézményeiben (minőség-ellenőrzés: Serviciul Național de Evaluare, tanrend-előkészítés: Oficiul Național pentru Programe Școlare, tankönyvbizottság: Consiliul Național de Aprobare a Manualelor) gyakorlatilag nincsenek magyar szakemberek. Megoldást az jelentene, ha erdélyi városokban jönnének létre ezen intézmények magyar fiókiintézetei, további, a magyar közoktatási hálózat speciális igényeit szolgáló háttérintézményekkel együtt.

Az egyházi oktatás autonómiájának hiánya

A tankönyvkiadás autonómiájának eddigi hiánya. Megoldást az jelenthetne, ha egy magyar háttérintézményre ruháznák a magyar tankönyvek elfogadásának, illetve a támogatás megítélésének jogát. A támogatást nem is kellene központilag szabályozni, hatékonyabb lenne a normatív finanszírozás bevezetése, így az iskolák/pedagógusok szabadon választhatnák meg a tankönyveket. Lehetővé kellene tenni magyarországi tankönyvek és más oktatási segédanyagok hivatalos használatát is. Néhány éve a diktatúra korszakát megszegyenítő hajsza zajlott a Magyarországról behozott segédanyagok után, ráadásul az oktatási miniszter tudtával és beleegyezésével.

A magyar szakoktatásban tapasztalható visszaélések

A tömbmagyarságot leszámítva a magyar szakközépiskolai (profil vocational) és inasiskolai (profil de artă și meserie) képzés csak román iskolákban történik. Ezekben igen nagy nyomás nehezedik a magyar diákokra, hogy román osztályokba iratkozzanak. Ennek nyomán több magyar osztályt is fölszámoltak, például Kolozsváron. A megoldás önálló magyar szakiskolák létesítése, vagy az egyházi iskolákra vonatkozó korlátozások föloldása lenne, de egyikre sem mutatkozik hajlandóság.

A nemzeti kisebbségek pozitív diszkriminációjának kérdése

A készülõ tanügyi törvény normatívvá tenné az iskolák finanszírozását. Pozitív diszkrimináció nélkül ez ellehetetlenítené a szórvány magyarság kis számú diákkal működő oktatási intézményeit. A tanügyi törvény tervezete előírja ugyan a pozitív diszkriminációt, de az új rendszerben ennek alkalmazása külön kérdéseket vet fel, ezek megválaszolására egy megfelelő jogosítványokkal ellátott magyar háttérintézmény lehetne képes.

Az önkormányzatok iskola-fenntartási hozzájárulásának szabályozatlansága

Jelenleg nincs törvényben szabályozva hogy a helyi önkormányzatoknak mennyit kell költeniük az iskolák fenntartására. Az önkormányzatok finanszí-

III. Nyelvünkben élünk A romániai magyar oktatást diszkrimináló állapotok és intézkedések

---

rozási kötelezettségeit még az új tanügyi törvény 2007-es életbe lépése előtt normatívvá kellene tenni, belefoglalva a kis létszámú nemzetiségi iskolák pozitív diszkriminációját.

A diszkrimináció egyéb, explicit vagy implicit formái

1. Románia történelmének és földrajzának oktatása

A magyar nyelvű oktatás explicit módon korlátozott Románia földrajzának és a románok történelmének oktatása tekintetében: ezeket a tárgyakat románul kell oktatni az általános és középiskolák magyar tannyelvű osztályaiban is. Ezt a példátlan diszkriminációt fel kell oldani.

2. A román nyelv oktatásának helytelen módja

A román nyelv oktatása didaktikailag helytelen módon történik a közoktatás mindhárom (1-4, 5-8, és 9-12) ciklusában. A IV. valamint az V-VIII. osztályokban egyetlen közös tankönyvsorozat kidolgozását engedélyezték az összes nemzeti kisebbség számára, mely nem veszi figyelembe az egyes nemzetiségek kulturális és nyelvi sajátosságait. Ezek a művek nem nyelvtanítási célokra készültek, sokkal inkább román anyanyelvű diákok számára készült könyvek „lebutított” változatainak tekinthetők. A IX-XII. osztályban a nemzetiségi diákoknak ugyanazokból a tankönyvből, ugyanolyan tanterv szerint kell tanulniuk, mint a román diákoknak. Ez anyanyelvi szintű tudást tételez föl, ami a nemzetiségi diákok esetében természetesen hiányzik.

3. Diszkrimináció a román nyelvvizsgákon

Alapvetően diszkriminatív, hogy vizsgákon ugyanolyan követelmények szerint vizsgáztatják. Ennek következtében igen sok nemzetiségi diák bukik meg az érettségi vizsgasorozat román vizsgáin. Mi több, mivel az érettségi jegyek lényegesek az egyetemi felvételi szempontjából is, a relatíve gyengébb érettségi eredmények miatt kevesebb magyar diák jut be romániai felsőoktatási intézményekbe.

4. A nemzeti kisebbségek iránti negatív érzelmek keltése a történelem oktatásán keresztül

Egyes romániai történelemkönyvek szítják a magyarsággal szembeni előítéleteket, és táptalajt szolgáltatnak az idegengyűlölet számára. A történelmi tények egy része elferdítve jelenik meg, más részüket letagadják vagy elhallgatják. A magyarság történetével, kultúrájával még az erdélyi és bánági román diákok sem találkoznak iskolai tanulmányaik során.

III. Csángó-magyar oktatás

Nem biztosított a mintegy 70000 archaikus magyar anyanyelvű, Moldvában élő csángó számára a magyar nyelvű óvodai, elemi iskolai és középiskolai

oktatás. Jelenleg a magyar állam pénzügyi támogatásával folyik a magyar fakultatív oktatás tizenegy csángó faluban. Ehhez a román állam csak minimális mértékben járul hozzá, és a helyi tanfelügyelőségek hozzáállása is ellenséges.

---

* Az EMNT Oktatási Szakbizottságának a dokumentuma.

¹ Van egy olyan, általam nem ellenőrzött statisztikai adat is, hogy a 2003-as egyetemi felvételi alkalmával többen kerültek volna be a magyar nyelvű felsőoktatás intézményeibe, mint ahányan magyar nyelven érettségiztek. Ez egyáltalán nem valószínűtlen, ugyanis a távoktatásban is működő szakokra, valamint másodképzésre általában a korábbi évfázatok végzősei jelentkeznek. De vannak olyanok is (és remélhetőleg egyre többen lesznek), akik román tagozaton érettségiznek, az egyetemet pedig magyarul folytatják, és olyanok is, akik magyar nyelvtudás nélkül iratkoztak be pl. a Babes-Bolyai magyar tagozatára (ennek azonban olyan veszélye van, hogy a tagozat nyelvi nem lesz magyar, így éppen a lényege sérülhet).

² A Romániára vonatkozó adatok a szakminisztérium *The present time in the education of national minorities in Romania. Achievements in 2001–2002 school year and perspectives* című kiadványából valók (10–11.1.).

³ Néhány állami intézményben tovább folytatódott a leépülés, a pozícióvesztés. A kolozsvári képzőművészeti akadémiának, ahol a hallgatók egyharmada magyar, és tíz évvel ezelőtt még a magyar tagozatnak is lehettek volna esélyei, mindössze 5 magyar oktatója maradt a 70-ből, a zeneművészeti akadémián a nagytekintélyű magyar professzorok nyugdíjba vonulásával alig maradt egy-két fiatal oktató. Nagyon sokat veszített pozíció tekintetében a marosvásárhelyi orvostudományi egyetem magyar tanári (főként professzori) kara, de a leépülés jelei a Babes-Bolyai Egyetemen is kimutathatók és érzékelhetők.

Bodó Barna

Fordulóponton a felsőoktatás

A 2004-2005-ös tanévben ismét nagy nyomatékai került közvéleményünk előterébe a romániai magyar felsőoktatás ügye. A *Romániai Magyar Évkönyv 2004-2005* a kérdéskört, illetve a felsőoktatással kapcsolatos folyamatokat kiemelten kezeli, ezért a legilletékesebbeket, a felsőoktatási intézmények vezetőit és az oktatási kérdésekben illetékes politikusokat, RMDSZ-vezetőket kereste meg a szerkesztő. Az összeállításunkban közölt levelet és mellékletét (felsőoktatásunk helyzetével kapcsolatos kérdéseinket) a következő felelős személyeknek küldtük el:

- Babeş-Bolyai Tudományegyetem: dr. Szamosközi István professzor, az Akadémiai Tanács alelnöke, dr. Salat Levente docens és dr. Nagy László professzor, rektorhelyettesek.
- Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem: dr. Szilágyi Pál professzor, rektor és dr. Brassai Zoltán akadémikus, professzor a Sapientia Kutatási Programok Intézete Tudományos Tanácsa elnöke.
- Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetem: dr. Béres András docens, rektor.
- Partiumi Keresztény Egyetem: dr. Geréb Zsolt professzor, rektor.
- Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: dr. Nagy Örs professzor, rektorhelyettes.
- Protestáns Teológiai Intézet: dr. Juhász Tamás professzor, rektor.
- Római Katolikus Hittudományi Főiskola: Ft. Oláh Zoltán, rektor.
- Oktatás- és Kutatásügyi Minisztérium: dr. Kötő József államtitkár.
- Parlament, Szenátus: Sógor Csaba, az Oktatási Szakbizottság tagja.
- Parlament, Képviselőház: Asztalos Ferenc – az Oktatási Szakbizottság alelnöke, Király András – az Oktatási Szakbizottság tagja, Sóki Béla – az Oktatási Szakbizottság tagja.
- RMDSZ Ügyvezető Elnökség: Lakatos András alelnök, az Oktatási Főosztály vezetője.

Külön telefonon is megkerestem a felkért személyeket, csaknem mindenki vel személyesen, illetve titkárságának vezetőjével beszéltem. A 16 meg-

kérdezett részéről összesen 5 válasz érkezett, az egyetemek vezetői részéről tapasztaltunk meglepően lanya érdeklődést.

Jelen összeállítás a kérdések és a válaszok után terveim szerint tartalmazott volna egy összefoglaló, kiértékelő elemzést. Egy komoly összehasonlító elemzés a válaszok alacsony száma miatt nem indokolt, ezért az összeállítást záró megjegyzések inkább egy-egy vonatkozás továbbgondolását jelentik.

I. Körlevél és a kérdések

Tisztelt Uram!

A *Romániai Magyar Évkönyv* szerkesztőjeként fordulok Önhöz. Alapítványunk 2000 óta jelenteti meg az Évkönyvet azzal a céllal, hogy a közösségünk számára jelentős és fontos eseményekről megfelelő perspektívát adó elemzéseket készítsünk és tegyünk közzé.

Az Évkönyv készülő, 2004-2005-ös kettős száma természetesen nem kerülheti meg a magyar nyelvű felsőoktatás kérdését, lévén az egyik legfontosabb számunkra. A BBTE keretein belül elindított, külön magyar karok és/vagy tanszékek létrehozatalát célzó folyamatról tanulmányt szándékozunk közölni, illetékes tollából.

Ezt a tanulmányt egészítené ki a magyar nyelvű felsőoktatás egészére kiterjedő összeállításunk, amelynek során válaszadásra felkérünk mindenkit, aki felsőoktatással kapcsolatosan valamilyen felelősséget visel: egyetemi vezetőket, az RMDSZ oktatási kérdésekben illetékes vezetőit, a parlament oktatási szakbizottságainak magyar tagjait.

Tisztelettel kérjük Önt, hogy a mellékelt kérdőívre válaszoljon. Terjedelmi megkötések nincsenek, mindenki a saját mondandójához szabja a válasz hosszúságát.

Mivel az Évkönyv szerkesztési munkálatai a végéhez közelednek, az a tiszteletteljes kérésünk, hogy válaszaikat 2005. május 23-ig elektronikus vagy klasszikus postai úton juttassák el címünkre.

Szíves együttműködését előre is köszönjük.

Temesvár, 2005. május 6.

Kérdések

a romániai magyar nyelvű felsőoktatás helyzetéről

Egyetemi körökben elterjedt vélemény szerint a romániai magyar felsőoktatás fordulóponthoz érkezett. Ennek két oka van:

- annak a folyamatnak a keretében, amelyre a '90-es évek második felében az akkori tanügyminiszter nevéhez fűződő egyetemi reform által nyílt esély, mindössze egy egyetem – a BBTE – alakított ki kisebbségi nyelveken oktató tagozatokat, tehát ez az oktatási kínálat nem alakult olyan országos rendszerre, amely a másfél milliós romániai magyarság felsőfokú képzési igényeit teljes körűen kielégíthetné;
- a Bolognai Nyilatkozat európai felsőoktatási térségre vonatkozó céljai kisebbségi vonatkozásban olyan helyzetet teremtenek, amelyből a jelenlegi romániai magyar felsőoktatás csak akkor nem kerül ki komoly vesztesékként, ha sikerül a kisebbségi (magyar) tagozatok státusát, működését illetően jelentős változásokat elérni.

A mai helyzet arra kötelez mindenkit, aki a felsőoktatás jövőjét illetően bármilyen – szakmai, (köz)igazgatási, politikai, erkölcsi – felelősséget érez, hogy a jelenlegi gondok számbavételén, szakszerű elemzésén, a lehetőségek feltárásán túl jelöljék ki a kialakítandó, az új helyzetben versenyképes rendszer kereteit.

Tekintettel arra, hogy a magyar nyelvű egyetemi oktatás olyan közpolitikai kérdés, amely a közvélemény előterében áll, a *Romániai Magyar Évkönyv* szerkesztői véleményük kifejtésére kéri fel a felsőoktatás kérdésében nagy tapasztalattal és közösségi felelősséggel rendelkező oktatókat és/vagy politikusokat.

Kérdéseink a következők:

1. Létezik-e a romániai magyar felsőoktatásnak olyan *jövőképe*, amelyet lényegében minden érdekelt testület és intézmény elfogad, és amely megfelelő módon integrálja az egyes területeken és helyszíneken elindított, olykor szétartó, komoly kérdéseket is felvető kezdeményezéseket? Ha igen, mikor és ki fogadta ezt el? Ha nem, akkor kinek a feladata volna egy ilyen dokumentum kidolgozása és elfogadtatása?
2. Jelenleg 3 állami egyetemen, 4 magánegyetemen és több képzési központban folyik magyar felsőfokú képzés Romániában. Szükséges volna-e ezek között bizonyos *együtműködésre* a stratégiai célok – lásd: Bologna-folyamat – meghatározását, az egyes intézmények kereteit meghaladó oktatási célok és prioritások meghatározását illetően? Ha igen, akkor ennek a koordinációs tevékenységnek ki a gazdája? Amennyiben nem volna ilyenre szükség, milyen testület vállalhatná át a felsőoktatás elvi kérdéseit illetően az előkészítő és koordinációs szerepet?
3. A hivatkozott Bologna-folyamat keretében milyen típusú változtatások szükségesek, hogy a jelenleg is létező *hátrány ne fokozódjon*: miként viszonyul-

nak egymáshoz az intézményszervezési, működtetési, a finanszírozási, a minőségellenőrzési kérdések? Ezen kérdéseket milyen körben kell (köz)vitára bocsátani? Milyen együttműködésre van szükség a politikum és a felsőoktatás szakmai vezetői között?

4. A *hiányszakok* illetve a magyarul nem vagy nem teljes körűen oktatott szakok vonatkozásában milyen típusú kezdeményezések szükségesek? Milyen kitörési pontok lehetségesek például a magyar művészképzés visszaállítását illetően?
5. A jelenlegi *finanszírozási rendszer* milyen megváltoztatása/reformja biztosíthatná a kisebbségi/tagozati oktatás biztonságát? A fejkvóta rendszerben a kisebbségi oktatás eleve hátrányos helyzetét az egyetemi autonómia mai gyakorlata nem, illetve csak részben ellensúlyozza, a támogatás és a szükséglet arányosságát kinek a joga megállapítani? Kitől függ egy olyan – dinamikus, minden helyzetre külön megállapított szorzóval élő – rendszer kialakítása, amely létbiztonságot jelentene a kisebbségi tagozatok esetében?
6. Az *egyetemi háttérintézmények* – könyvtárak, egyetemi kiadó, egyetemi szaklapok – vonatkozásában milyen megoldás képzelhető el, adott lévén a jelenlegi állapot, amikor a jelentős magyar szakkönyvtári állományok egyetemeken kívüli rendszerben léteznek, magyar egyetemi kiadó nem jött létre, a szaklapok terén rendszerről nem beszélhetünk? Kinek kellene kezdeményeznie?
7. Milyen együttműködésre van/lesz szükség a *román kollégákkal* abban az esetben, ha a fent megnevezett hiányosságok felszámolása során a kisebbségi oktatás önálló pályára lép?

II. Beérkezett válaszok

Dr. Szilágyi Pál professzor, a Sapientia – EMTE rektora

1. Véleményem szerint az erdélyi magyar felsőoktatás alapvető problémája a következő: Az oktatási rendszer (beleértve a felsőoktatást) koordinálása minden országban egy kormányzati szerv (minisztérium) hatáskörébe tartozik. A romániai magyar nyelvű felsőoktatás esetében viszont hiányzik az az állami szerv, amely felvállalná az egész rendszer egységes keretben való, a romániai magyar közösség érdekeit is szem előtt tartó összefogását, és nem létezik olyan hiteles, alternatív kormányzati vagy civil szervezet, amely meg-

felelő hatalommal rendelkezne, és amelyet a rendszer minden résztvevője (román és magyar részről egyaránt) elfogadna. Ennek következtében a különböző szereplők egymástól függetlenül (csak néha-néha odafigyelve a másik tevékenységére) léteznek, és fejlődnek.

A Romániában működő, magyar nyelvű oktatást is folytató állami egyetemeknek természetesen jól meghatározott fejlesztési stratégiája van, mind-egyik felvállal bizonyos szeletet a felsőoktatásból. Más kérdés az, hogy ezekben az intézményekben mennyire érvényesül az erdélyi magyarság érdeke. Az intézmények struktúrája, tanszékek, karok vezetése, a szenátus mindenütt a román többség kezében van (pl. 80%–20%-os arány a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen), a döntések nagy részét ők hozzák meg, érdekeiknek megfelelően.

Az egyházi és magánegyetemek esetében a jövőkép alakítása szűk vezetői testületek kezében van. A Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) próbálja pótolni azt az űrt, amely a felsőoktatási kínálatban jelentkezik, de stratégiájának alakításában egyéb (regionális és más) szempontok is érvényesülnek. (Ma teljesen vagy részben megoldatlan a zenei, képzőművészeti, mezőgazdasági és a műszaki magyar nyelvű felsőoktatás.)

Az erdélyi magyarságnak széleskörű felsőoktatási hálózatra van szüksége, mely lefedi a számunkra fontos szakok nagy részét. Ennek tervezéséhez, magvalósításához jól átgondolt stratégia szükséges. A hálózat kialakítása eddig csak részben történt meg, az is inkább spontán, mint jól átgondolt, egységes, hosszú távú elképzelés mentén, és emiatt a következő kérdések merülnek fel (amelyek végső soron az első bekezdésben megfogalmazott problémára vezethetők vissza):

- Milyen testület dolgozza ki a stratégiát?
- Ki hivatott a döntéseket meghozni?
- Elfogadja-e minden érintett fél a hozott döntéseket? (egyetemek vezetői, tanárai, politikai szervezetek, civil szervezetek, román kormányzat, stb.)

Az eddigi eredménytelen, vagy fél eredménnyel záruló próbálkozások alátámasztják azt, hogy a magyar nyelvű felsőoktatás kérdéskörének rendezése csak törvény által lehetséges. A '90-es évek végén az RMDSZ határozott lépéseket tett az állami magyar egyetem létrehozása érdekében, és azért, hogy vezessék ismét be a magyar nyelvű oktatást a kolozsvári Zeneművészeti Főiskolán, a Agrártudományi Egyetemen, a Képzőművészeti Egyetemen, sőt, még a marosvásárhelyi Petru Maior Egyetemen is. Ezeket a próbálkozásokat az említett egyetemek szenátusai mereven visszautasították.

A BBTE-n a magyar oktatók szívós küzdelmet folytattak az önálló magyar tagozat létrehozásáért. Bizonyos önállósodási eredmények születtek, de továbbra is minden lényeges döntést a román többségű kari tanácsok és a szenátus hozza. **Az már 1998-ban világossá vált, hogy ezt az önállósodást csak a román parlament által hozott törvénnyel lehet megvalósítani.** Az egyetemi autonómiára hivatkozva, sem a 1996–2000, sem a mostani kormánykoalíció nem vállalta fel ennek a kérdésnek a törvényes megoldását. Aki fenntartja az egyetemet, az megszabja annak feladatait, annak struktúráját, oktatási nyelvét, stb. Ezek megvalósításának módja, és főleg az oktatás és kutatás szakmai kérdései valóban az egyetemek autonómiájának vannak alárendelve.

A többi, ma már csak román nyelven oktató egyetemen a magyar nyelvű oktatás bevezetése ugyancsak a törvényhozás dolga, parlamenti döntés kell ehhez. Megjegyzem, hogy ez utóbbi ma már nehezen valósítható meg, ezért valószínű, hogy önálló egyetemeken kell megoldanunk a teljes körű magyar nyelvű felsőoktatást.

2. Feltétlenül szükséges az állami és magánegyetemek vezetői között egy állandó konzultáció, amely összehangolná az egyetemek stratégiai céljait, ezek megvalósulásának módjait, az aktuális kérdések megoldását. Ilyen kérdés például a Bologna-folyamatból adódó kétszintű (doktorátussal három) képzés bevezetése. Itt kellene eldönteni, hogy az egyes egyetemek milyen szakokon indítanak alap-, illetve mesterképzést, hogyan segíthetnék az akkreditált egyetemek a nem akkreditáltakat olyan módon, hogy a nem akkreditált egyetemek alapképzése után végzettjeik folytathassák tanulmányaikat mesterképzésben akkreditált egyetemeken. Ezekon a konzultációkon kellene megoldani a párhuzamosan működő szakok kérdését, a szakindításokat, államvizsgáztatás stb. problémáit.

Ilyen kezdeményezés már született 2005 első félévében: Markó Béla miniszterelnök-helyettes úr és Kötő József államtitkár úr két ízben tartott egy-egy félnapos megbeszélést az állami egyetemek magyar vezetőivel és a magánegyetemek rektoraival és rektorhelyetteseivel. Markó Béla és Kötő József, mint felelős állami vezetők kezdeményezték ezeket a tanácskozásokat.

Továbbra is kérdéses azonban egy ilyen konzultatív testület létrehozásának az eredményessége, tekintettel arra, hogy annak hitelét jelenleg semmi sem garantálja. Ennek léte egy hatalmi szerv szakmai kiegészítőjeként jelentene igazi áttörést.

3. A Bologna-folyamat keretében a BBTE-n célszerű volna minél több szakirány esetében mesterképzést létesíteni. Ez lehetővé kell tegye a BBTE alap-

szakot végző diákjainak, hogy ugyanannyi (vagy összehasonlítható számú) lehetőség közül válasszanak mesteri szakot, mint román társaik. Ezen kívül a BBTE fel kellene ideiglenesen vállalja azt, hogy az EMTE és PKE alapszakjainak végzettjei is folytathassák tanulmányaikat a BBTE mesterszakjain. Természetesen, ebben a helyzetben a Sapientia Alapítványnak térítenie kellene a mesterképzés költségeit a hallgatói számára. Ugyanakkor az EMTE és a PKE keretében azonnal kell indítani mesterszakokat, amikor az érvényes, vagy az ezután elfogadandó törvények azt lehetővé teszik.

Ha a BBTE nem létesít minden szakterületen megfelelő számú mesterszakot, akkor a BBTE magyar tagozata lényegesen leértékelődik, ez maga után vonja az EMTE és a PKE szakmai leértékelődését is.

A politikumnak óriási szerepe van abban, hogy a Bologna-folyamat romániai bevezetése során vesse latba befolyását, hogy a meghozandó törvények és egyéb rendelkezések ne vessék még hátrányosabb helyzetbe a magyar nyelvű felsőoktatást. Ennek érdekében folyamatos szakmai konzultációnak kell történnie az egyetemi vezetők és a szakterület politikai vezetői között.

4. Az erdélyi magyarságnak önálló teljes körű felsőoktatási hálózatra (természetesen elemi és középiskolaira is) van szüksége. E nélkül kulturális autonómia nem létezik, hátrányos helyzetbe kerülünk majdnem minden téren a román többséggel összehasonlítva.

Feltétlenül szükséges a magyarul oktató szakok skálájának kiszélesítése. A mezőgazdasági képzés megszervezése a legégetőbb, de meg kell valósítani sürgősen a zeneművészeti és képzőművészeti képzést. Erre történtek már különböző kezdeményezések (a nagyváradi PKE-n működik a zenepedagógia és reklámgrafika szak, a BBTE-n a református teológia szak párjaként, illetve a marosvásárhelyi Színművészeti Akadémián is indul(t) zenei képzés). Továbbra sem lehet azonban levenni a napirendről a magyar nyelvű képzés visszaállítását a kolozsvári Zeneakadémián és Képzőművészeti Egyetemen, amely politikai döntés kérdése.

A mezőgazdasági képzés visszaállítása a kolozsvári Agrártudományi Egyetemen túl sok problémát vet fel ahhoz, hogy valós célkitűzésként tudnám elképzelni. Helyette az EMTE keretén belül létező, illetve a PKE által indítandó szakok fejlesztését kellene hangsúlyozottan támogatni.

A műszaki képzés fejlesztésének kiindulópontja az EMTE marosvásárhelyi kara lehetne, amely kiegészül a csíkszeredai és kolozsvári egyetemi helyszínek műszaki képzéseivel.

Minden szaknak meg kell találni a helyét vagy egy már meglévő intézményben, vagy újat kell létesíteni. A szükséges anyagi és szakmai feltételek megteremtése csak alapos politikai és szakmai összefogással lehetséges.

5. A jelenlegi finanszírozási rendszer az állami egyetemeken bizonyos mértékben támogatja a magyar és német nyelvű oktatást, ám ez távolról sem fedezi az önálló magyar tagozatok működésének költségeit. Ezt a rendszert tökéletesíteni kell, a kis hallgatói létszámmal rendelkező szakokat nagyobb szorzóval kellene támogatni a költségvetési elosztáskor, amelyek meghatározása nem belső egyetemi döntési kompetencia. Célszerű lenne, ha törvénnyel a kérdést elvi szinten oldanák meg, részletezését pedig kormányhatározat rögzíthetné. Az állami egyetemeken csak megfelelő támogató finanszírozási rendszer bevezetése után valósítható meg a magyar tagozat autonómiája.
6. Az egyetemi háttérintézményeket a PKE-n és az EMTE-n a Sapiaientia Alapítvány segítségével kell létrehozni. Ilyen a már jól működő Kutatási Programok Intézete és a Scientia Kiadó. A szakkönyvtári állományokat egységes elektronikus feldolgozással és a kapcsolatrendszer kiépítésével minden diák és oktató számára hozzáférhetővé kell tenni. Erre a technikai feltételek az EMTE/PKE rendszerben adóttak.
Kezdeményezés történt a közelmúltban az Erdélyi Magyar Dokumentációs Központ kialakítására, mely egységesítené az elszórtan létező könyvtári állományokat. A Széchényi Könyvtár főigazgatójának részvételével történt megbeszélésen az EME és EMT vezetői vállalták a szükséges dokumentáció előkészítését.
7. Az akadémiai életben a román kollégákkal a szakmai együttműködés normális. A tudományos kutatásban ezt változatlanul fenn kell tartani. Oktatási kérdésekben a szakmai kérdéseket közösen – az egyes tagozatok specifikumait figyelembe véve –, a szervezési kérdéseket külön, önállóan kell kezelni.

Dr. Geréb Zsolt professzor, Partiumi Keresztény Egyetem rektora

1. A romániai felsőoktatás jövőjére néző közösen elfogadott jövőkép sajnos még nem létezik. A Romániai Magyar Felsőoktatási Tanács több rendben foglalkozik ezzel a kérdéssel, de egy átfogó építkezési terv még nem született meg. Ezt a feladatot csak a nevezett testület dolgozhatja ki, melynek a tagjai a felsőoktatási intézmények képviselői.
2. A romániai magyar felsőoktatási intézmények között valóban szükséges az együttműködés, főleg stratégiai célok meghatározására. Ennek a gazdája a fenn nevezett Felsőoktatási Tanács, mely folyó év tavaszán tárgyalta a

- Partiumi Egyetemen tervezett mezőgazdasági szak indításának a szükségességét.
3. A Bologna-folyamat keretében ún. konzorciumok létrehozására lesz szükség az alapképzést nyújtó egyetemek és a magiszteri ill. doktori képzést nyújtó egyetemi központok között. Ezek az együttműködési kapcsolatok kiterjednének magyarországi vagy más Kárpát-medencei felsőoktatási intézményekre. Egy ilyen összehangolt együttműködés megszervezése már a politikumot is szervesen érintik.
  4. A hiányszakok esetében magyarországi együttműködésre van szükség. Az EU keretében ez, mint régióközi program elképzelhető, ld. Debrecen – Nagyvárad együttműködése a mezőgazdasági szak indításában. A Partiumi Egyetemen reklámgrafika szak és zenepedagógia szak működik.
  5. A jelenlegi rendszer sokoldalú változtatást igényelne. Ismeretes, hogy a kolozsvári és a gyulafehérvári teológiai lelkészképzés egyházi fenntartási rendszerben működik. A Sapientia és a Partiumi Egyetem magyarországi támogatás alapján. Szükség lenne arra, hogy a romániai költségvetés nagyobb részt vállaljon ezen intézmények működtetésében.
  6. Az egyetemi háttérintézmények kialakítására tett már javaslatot az Erdélyi Múzeum Egylet (könyvtár vonatkozásában). Egyetemi könyvkiadó létezik a Partiumi Egyetemen, a Sapientián, a gyulafehérvári és a kolozsvári Teológián. Szaklapok tekintetében is folyik tevékenység az egyes helyszíneken, az együttműködésre azonban ezen a téren is szükség lenne.
  7. A román kollégákkal továbbra is szükség van együttműködésre, hiszen közös kutatóintézetek jöttek létre, Kolozsváron pld. Bibliai kutatóintézet a BBTE keretében, melynek munkájában a Kolozsvári Protestáns Teológia és a Gyulafehérvári Teológia tanárai is részt vesznek.

Dr. Kötő József államtitkár, Oktatás- és Kutatásügyi Minisztérium

1. A jövőkép, „amelyet lényegében minden érdekelt testület és intézmény elfogad” nem létezik és nem is létezhet. De minden valamirevaló akadémiai és politikai testület vagy közösség rendelkezik többé-kevésbé artikulált jövőképpel. Természetes, hogy a jövőkép-vázlatok mögött magán-, jobb esetben tanszéki érdekek húzódnak meg, mert végül is nem létezik olyan tanszék,

amely ne találna-konstruálna magának helyet a romániai magyar felsőoktatási jövőképben. Léteznek az évek folyamán elfogadott, jövőképet megrajzoló **dokumentumok** is. Azonban ha az Évkönyv szerkesztője ezekről nem tud, akkor minden valószínűség szerint nem is érdemes ezeket itt és most felidézni, taglalni. Habár egy ilyen tanulmányra támaszkodtak a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemet alapozó kezdeményezők. Sokkal fontosabb az a kérdés, „kinek a feladata volna egy ilyen dokumentum kidolgozása és elfogadása”. Véleményem szerint az RMDSZ-nek kötelessége ilyen jövőkép kidolgozásán munkálkodnia. Ezért működteti civil szervezetek, az állami-, magán- és egyházi felsőoktatási intézmények képviselőiből és az egyetemi fokú képzés kiemelkedő személyiségeiből álló Felsőoktatási Tanácsot, amely konzultatív szervként megvitatja az időszerű kérdéseket, és ajánlatokat dolgoz ki. Ám ezeknek szükségszerűen a rész-víziók szintézisének kell lenniük, amely még így sem vállalhatja az egyedül üdvözítő jövőkép szerepét. Hozzátenném, hogy jövőkép helyett én inkább stratégiát építenék, annak rövid, közép és hosszú távú változatain dolgoznék.

2. Nyilván szükség van együttműködésre (bár a Bologna-folyamat érvényesítése nem stratégia kérdése, hiszen romániai alkalmazása máris elkezdődött), s ennek szervezeti kereteit jobban artikulálni kellene, hogy biztosíthassunk anyanyelvi képzést minden fokon. Nem hiszem viszont, hogy valamilyen külső fórumnak kellene beavatkoznia „az egyes intézmények kereteit meghaladó oktatási célok és prioritások” meghatározásába. Ne egy „szuperszenátus” döntse el, hogy valamilyen intézmény oktatási céljai és prioritásai korszerűek-e vagy sem, hanem olyan szakmai vizsgálat, amely tárgyilagosan mérlegeli az intézmény belső és külső adottságait. Ha egy testület érdemben megvitat egy szakmailag ellenőrizhető átvilágítási projektet, akkor az legitim. Ha egy testület egyes résztvevők érdekeinek próbál érvényt szerezni, akkor sokkal több kárt okoz, mint a testület hiánya. Ne feledjük, hogy egyrészt az egyetemi autonómia, másrészt pedig a munkaerő-piac dinamizmusa bármilyen testületnél sokkal komolyabban szabályozza az egyetemi oktatás alakulását.
3. A Bologna-folyamat minden létező oktatási intézményt érint. Alkalmazása nem fokozza felsőoktatásunk fejlődésében a kérdésben említett hátrányt. Különösen nem az újonnan induló szakok, új tanszékek esetében. Úgy vélem, hogy a lemaradás akkor hozható be, ha megerősítjük a már létező több pillérű, több helyszínű felsőoktatást, ha a társadalmi igényekre alapozzuk az új szakok indítását, illetve a régiek megtartását. Magyarán, olyan szakoknak van elsőbbségük, ahol sok a jelentkező, ami azonban nem jelenti a kevésbé

népszerű szakok megszüntetését. A rugalmas szervezési, finanszírozási keret működtetése nem mond ellent a minőség-biztosítás immár hivatalosan szabályozott követelményeinek.

Míthogy az európai integráció politikai akarat kérdése, a felsőoktatási reform, a magyar felsőoktatás fejlesztése nem történhet e szférától függetlenül. A tapasztalat azt mutatja, hogy a magyar nyelvű felsőoktatás fejlesztése még fokozottabban politika-függő. Nem az egyetem belső demokráciáját illetően, hanem a pénzügyi-politikai támogatás terén. A felsőoktatási vitát csak akkor érdemes folytatni, ha a szereplők alapos szervezetszociológiai vizsgálatok eredményeire támaszkodnak. Ilyen elemzések nélkül ma már nem lehet piacra lépni Európában. A politikai szereplők és az egyetemi vezetők szükségszerű együttműködését még inkább el lehet mélyíteni a nagyon alaposan kidolgozott alternatívák mérlegelése mentén. Ha mindkét szereplő a fiatalok tanulási esélyeinek a növelését és a tanulóhoz való hozzászoktatását tekinti közös célnak, akkor nagyon jó elvi alap képződik a fejlesztés számára. Mert a jövő nem a nyugdíjig tartó szakmáké, hanem a folyamatos, rendszeres átképzéseké. A keresletet meghaladó országos egyetemi kínálat körülményei közepette megengedhetetlen, hogy vidéki kisvárosok magyar karain eltanácsoljanak felvételizőket csak azért, mert az egyetemi stratégiák nem a társadalmi igényekre válaszoló szakokat terveztek be.

4. A hiányszakok kérdésére megint azt kell mondanom, hogy az új szakok indítása csupán alapos, körültekintő és lehetőleg pártatlan szakértőkkel végzetett felmérés eredménye lehet. Nem tanácsos csak azért újraindítani valamely szakot, mert ezelőtt 50 vagy 80 évvel működött. Az persze elképzelhető a magánoktatásban, hogy tandíjból, szponzorálásból olyan új szak indul, amelyet állami forrásból nem lehet fenntartani. Ami a művészképzés visszaállítását illeti, a tapasztalat azt mutatja, hogy ahol összeáll egy olyan csoport, amely képes teljesíteni az akkreditációs feltételeket, megteremtődnek hozzá az intézményes keretek is. Számos példa van erre. Zenei képzés folyik a Partiumi Egyetemen, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Karán és újabban a Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetemen. Zeneesztéták, előadóművészek képzésére is sor kerülhetett volna, ha az EMTE vállalkozik erre is, a számos párhuzamos szak indítása helyett. A színművészek képzése szintén új műhellyel gyarapodott: a kolozsvári Bölcsészkar színházi tanszékével. A képzőművészek tekintettel arra, hogy minden jelentős mester irányítását szeretnék igénybe venni, maguk kérték, hogy anyanyelven az elméleti tárgyakat hallgathassák. Természetes, hogy az önálló felsőoktatási intézmény létrehozásáért folytatott munkánk eredményeként meg kell születnie a művészképzést összefogó karnak is.

5. A kisebbségi felsőoktatás strukturális önállósodása, biztonsága javításában megtettük az első sikeres lépéseket: javaslatunkra a minisztérium vezetősége egyetértett a magyar fejkvótás szorzók megváltoztatásával 1,5-ről 2-re, a német és a szerb nyelvű oktatás esetében pedig 2-ről 2,5-re. Amennyiben a költségvetés kiigazítása megengedi, úgy ez a szabályozás már 2005-ben hatályos lesz, ha nem, akkor 2006. január 1-től, az új pénzügyi év kezdetétől lép érvénybe. Ez nyilván csupán az állami egyetemeken működő kisebbségi szakokra vonatkozik. Nézetem szerint ez alapozhatja meg az önálló karok kialakítását is, hisz a felsőoktatási rendszer alapegységének, a tanszéknek az anyagi-logisztikai megerősítését jelenti.
6. Szerintem az internet korában át kell gondolni az egyetemi háttérintézmények rendszerét. A könyvtár, a folyóirat- és könyvkiadás forradalma előtt állunk. Egyik sem fog eltűnni, de az egyetemi oktatási folyamatban egyre nagyobb szerepet kap a számítógép.
7. Minthogy a tudomány végső soron nemzetközi jellegű, a méltányosabb forráselosztás mentén visszaállnak majd a normális szakmai kapcsolatok, amelyek 1989 után sajnos megroppantak egyik-másik egyetemen, egyik-másik tudomány területén. A magyar tudománynak kifejezetten ártalmas, ha a romániai kutatási hálózat magyar kutatói hátat fordítanak ennek a rendszernek.

Sóki Béla képviselő, Képviselőház, Oktatási Szakbizottság

1. A romániai magyar felsőoktatás *jövőképét* nem lehet statikusan megfogalmazni, hiszen azok a társadalomban és főleg a piacgazdaságban robbanásszerűen bekövetkező folyamatok, új kihívások, amik elé a felsőoktatás (és a közoktatás is) néz, csakis dinamikus és időleges jövőkép-meghatározásokat tehetnek lehetővé. Ennek ellenére, az egyetemi autonómiát tiszteletben tartva szükség van mindenképp jövőkép-szemléletre. Kidolgozása széleskörű konszenzust és oktatáspolitikai egyeztetést igényel, bevonva nemcsak a szakmai testületeket (pl. Felsőoktatási Tanács), hanem a civil szférát is.
2. Mindenképp szükség van a magyar felsőfokú képzést folytató egyetemek együttműködésére, de csakis a felsőfokú intézmények autonómiájának tiszteletben tartásával. Az oktatási célok és prioritások közös meghatározása viszont nehezebben kivitelezhető, mert azokat úgyis a regionális érdekek és a piacgazdaság elvárásai alakítják. Sokkal inkább a Bologna-folyamat európai

tapasztalatainak egységes feldolgozására és ezek hasznosítására lenne mielőbbi igény.

3. A Bologna-folyamat az egységesítés jegyében indult, tehát direkt módon nem befolyásolja a felsőoktatási intézmények közötti különbségeket. A hátrányok kisebbségi létünk következményei, amit csakis következetes oktatáspolitikával, a pozitív diszkrimináció elvének érvényesítésével és jobb munkaerő-piac felméréssel lehetne csökkenteni. Mindenképp szükséges a politikum és a felsőoktatás vezetői között a folyamatos párbeszéd és egyeztetés.
4. A hiányszakok kérdését is csak dinamikusán lehet kezelni. Széleskörű, pontos felmérés adhat csak választ az aktuális hiányszakok beindításának kérdésére. De a felméréseket, szociológiai kutatásokat folyamatosan kell végezni, mert a piacgazdaság követelményei s a társadalmi elvárások is gyorsan változnak. A magyar művészképzés visszaállítását csakis önálló felsőoktatási intézmény kereteiben tudom elképzelni.
5. A normatív finanszírozás (a közoktatásban is!) csak akkor nem vezet a kisebbségi oktatás hátrányához, ha már az említett pozitív diszkrimináció elve érvényesül. A fejkvóták megállapításánál ezeket a jogos kéréseinket minisztériumi szinten érvényesítenünk kell!
6. Egy egyetemi kiadóra mindenképp szükség lenne, ám a piacgazdaság jelenlegi feltételei ezt nehezen teszik lehetővé. A távoktatás kiszélesítése, illetve az oktatási csomagok (segédanyagok) elektronikus formában történő terjesztése anyagilag jobban kivitelezhető lenne, igaz ez jóval szélesebb körű internet-hozzáférést feltételez.
7. Csakis szakmai kompetenciával mérhető szoros együttműködéssel lehet a kisebbségi oktatás hiányosságait a román kollégák elé tárni. Meg kell értetnünk, hogy az ország tudományos élete, nemzetközi hitele romlik azáltal, ha a kisebbségi oktatás elsorvad.

Lakatos András, RMDSZ Ügyvezető Elnökség, oktatási alelnök

1. Tudomásom szerint átfogó jövőkép nincs. Elfogadása egy olyan grémiumnak lehetne a felelőssége, melyet a felsőoktatásban dolgozó és vezető szerepet betöltő szakemberek, a Szövetségi Egyeztető Tanács és a Szövetségi

Képviselők Tanácsa oktatási szakbizottságának a tagjai valamint az illetékes minisztérium magyar tisztségviselői alkotnának.

2. A romániai magyar felsőoktatás továbbfejlesztésének stratégiáját – amelynek egyik lényeges eleme egy koherens és megvalósítható jövőkép kell legyen – csak minden érdekelt fél *együttműködésével* lehet és szabad kidolgozni. E tevékenység koordinálását szerintem egy olyan, a Felsőoktatási Tanács által javasolt testületnek kellene elvégeznie, melyben helyet kapna minden érdekelt intézmény képviselője.

Nincsen megfelelő rálátásom, és nem rendelkezem kellő tapasztalattal ahhoz, hogy a további kérdésekben (3,4,5,6,7) felvetett problémákkal kapcsolatosan érdemben tudjak nyilatkozni.

III. Összefoglaló megjegyzések

Mind a szakmai, mind a politikai oldal fontosnak és szakmai (köz)vitát érdemlőnek ítéli a felsőoktatás mai helyzetét, ugyanis a Bologna-folyamat révén, de a romániai belső helyzet alakulása nyomán is egy sor, a felsőoktatás jövőjét meghatározó kérdésben változás állt be. Bár a vita fontosságát többen hangsúlyozták, senki sem utalt azokra a műhelytanácskozásokra, elemző öszszegzésekre, amelyek az utóbbi másfél év alatt egyetemi berkekben létrejöttek és nem egy alkalommal komoly vitát jelentettek. Ezeknek az egyetemi oktatók körében lezajlott vitáknak a lényegi elemeit, következtetéseit szélesebb nyilvánosság elé tárni, úgy tűnik, a válaszolók nem látják indokoltnak.

A felsőoktatás helyzetét és jövőjét illetően a szakmai és politikai felelősség létét a válaszolók elismerik, de a két fél közelítésmódjában mintha létezne egy, a felek felelősség-értelmezésére is kiható különbség: a tanügy-minisztérium államtitkára alapvetően jónak tekinti a helyzetet, bár elismeri, sok kérdésben kell – olykor sürgős – megoldást találni, az egyetemek vezetői inkább a „félíg üres poharat” látják, hogy mi mindenben kellene lépni, megoldást találni.

A felsőoktatás koordinációjának a kulcskérdése a döntéshozók és a szakma közötti viszony. Többségi helyzetben is feszültséggel terhes ez a viszony, hiszen az oktatás forrásigénye jelentős, s az erre vonatkozó döntés stratégiai: általában az illető társadalom hosszú távú jövőképét is meghatározza, mennyire általános kérdésként kezelik az oktatást, a hosszú távú építkezést alárendelik-e azonnali szempontoknak. Kisebbségi helyzetben a megoldást, illetve a keresé-

sét más szempontok megléte is bonyolítja: éspedig a többségi-kisebbségi helyzet közötti lényegi különbség. A többségi rossz döntést valamikor korrigálni lehet, természetesen áldozatok révén, a rossz kisebbségi döntés viszont magát a kisebbségi közösséget sodorja végveszélybe. Ezért értékelődik fel a döntés politikai komponense. Bár az RMDSZ által életre hívott Felsőoktatási Tanács több válaszban is azon intézményként jelent meg, amely a legfontosabb döntések előkészítő folyamatát levezényelhetné, a Tanács a mai helyzetre nem dolgozott ki átfogó elemzést, nincs stratégiája, illetve stratégia-javaslat. Még azokra a (szervezetszociológiai) vizsgálatokra sem került sor, de talán idevágó kezdeményezésre sem, amelynek szükségességét senki nem vitatja, s a politika képviselője pedig kimondottan szükségesnek ítél.

Egységes, az egyes intézmények céljait és építkezését integráltan megjelenítő felsőoktatási stratégia – jövőkép – hiányában nem csoda, ha a felsőoktatásra vonatkozó körkérdés maga is egyfajta közönybe, korlátba ütközik. A válaszok elmaradása ugyanis értelmezhető akként, hogy nem látni a közös, a nemzeti közösség egészének érdekét az egyes érdek-szeletekből összedolgozó és az egységes megjelenítést vállaló igyekezetet, ezért „jobb hallgatni”.

A másik véglet pedig az, amikor a politikus válaszoló kissé cinikusan úgy fogalmaz, ha az évkönyv szerkesztője bizonyos, a jövőképet megrajzoló dokumentumok létéről nem tud, akkor ezeket „valószínűleg nem is érdemes felidézni”. Nem a szerkesztőnek kell ilyen szövegekről tudni, hanem mindazoknak dolgozni ilyen dokumentumokkal, akik felelősek a folyamat alakulásáért. Korábbi, öt-tíz éve elkészült elemzéseket ebben az új helyzetben különben tényleg nem érdemes felidézni. És csak helyzet van, megfelelően előkészített és mindenki által vállalt elképzelés nincs.

Salat Levente

Dokumentumok a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozatának történetéből

Az alábbi dokumentumok a Babeş-Bolyai Tudományegyetem történetének legutóbbi, a 2004. április – 2005. február közötti időszakot felölelő fejezete során bekövetkezett fontosabb történésekről adnak számot. A fejezet a 2004. márciusában lezajlott vezetőségi választásokkal vette kezdetét, és azzal zárult le, hogy az új tagozatvezetés által kidolgozott, a magyar tagozat autonómiájának a megalapozására több alternatívát tartalmazó tervezetet az RMDSZ csúcsvezetése – az adott politikai helyzetben a kisebbségi törvény kidolgozására összpontosítva – levette az azonnali prioritások napirendjéről.

Az itt következő összeállítás három dokumentumot tartalmaz: két alternatív tervezetet, amelyet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata vezetőségének a felkérésére két szakértői munkacsoport készített el, valamint azt az összegezést, amelyet e sorok írója tagozatvezető rektorhelyettesi minőségében fogalmazott meg. Az összegzés az említett két tervezettel kapcsolatban a magyar tagozat oktatóközösségében lefolytatott szakmai vita eredményeit foglalja össze, illetve vázolja azokat az alternatívákat, amelyek a vita eredményeként a magyar tagozat intézményes állásának a konszolidálása, autonómiájának a megalapozása tekintetében körvonalazódtak.

Az összegzést a tagozatvezető rektorhelyettes, az RMDSZ csúcsvezetésével rögzített korábbi megegyezéseknek megfelelően, 2004. októberének végén adta át az érdekvédelmi szervezet képviselőinek. Az elképzelés az volt, hogy az RMDSZ a 2004. novemberi választások nyomán kialakult helyzetétől függően próbál az összegzés által tartalmazott alternatívák közül érvényt szerezni annak, amelyet politikai súlya és befolyása esélyessé tesz. Esményi esetben kormányhatározatnak kellett volna rendelkeznie a Babeş-Bolyai Tudományegyetem multikulturális jellegének elismeréséről, illetve annak megfelelő szintű finanszírozásáról. Egy ilyen tartalmú kormányhatározat nyomán a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szenátusa saját korábbi, 2003. augusztusában hozott dönté-

sének megfelelően lett volna kényszerítve arra, hogy a kérdés rendezését napi-rendre tűzze. Az összegzés következképpen a kérdéssel kapcsolatosan kidolgozott közpolitikai állásfoglalás – *policy paper* – szerepét lett volna hivatott betölteni.

A 2004-es választásokat követően az RMDSZ csúcsvezetése sajátosan el-lentmondásos helyzetben találta magát. A kormánykoalíción belül elfoglalt pozíciók, az RMDSZ-es miniszterek és államtitkárok, illetve további magas besztású állami tisztségviselők látványosan magas számának tényét hangoztató sikerpropaganda ellenére az érdekvédelmi szervezet politikai mozgástere meglehetősen szűknek bizonyult. A kérdés lényegét tekintve, két körülmény játszott szerepet abban, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében a magyar nyelvű képzés tizenöt éve rendezetlennek számító problémáját az RMDSZ, a látszatok szintjén imponáló politikai befolyása ellenére, a másodrendű prioritások kategóriájába volt kénytelen átutalni. Egyfelől a tanügyi miniszter kinevezésével kapcsolatosan a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Párt között lezajlott vita kimenetele jelezte egyértelműen, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetem kérdésében a jelenlegi kormánykoalíció – a kormányprogramba foglaltak ellenére – nem kívánja folytatni a korábbi kormánypárt engedménytevő politikáját. Másfelől az a körülmény, hogy a választási kampány idején az RMDSZ – mintegy előre menekülve – nem talált jobb megoldást, mint hogy saját belső ellenzékének vitorlájából a szelet kifogva az autonómia kérdését tűzze zászlajára, a választásokat követően érthető módon arra kényszerült, hogy az autonómia valamiféle ígérletét hordozó kisebbségi törvényre összpontosítson.

Azt követően, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata helyzetének a rendezésében a politikai befolyás érvényesítése – egy időre legalábbis – lekerült a napirendről, a magyar tagozat vezetősége az intézményen belüli lehetőségek kiaknázása révén próbál lépéseket tenni a magyar nyelvű oktatás helyzetének javítása érdekében. Ezzel a történet egy új fejezete vette kezdetét, amelynek eseményei ez idő szerint még folyamatban vannak. Az eredményekről vagy – hiszen ez sem kizárt – az újabb kudarcokról egy soron következő összeállítás feladata lesz számot adni.

Kolozsvár, 2005. július 18.

Tervezet 1

Péntek János – Kása Zoltán – Néda Árpád – Szilágyi N. Sándor

A BBTE két önálló, magyar oktatási nyelvű karának létrehozására

Általános érdek és cél

A magyar nyelvű felsőoktatás intézményi fejlesztésének, új struktúrák kialakításának nem lehet más célja, mint a színvonalas oktatás, az erre épülő tudományos képzés és az eredményes tudományos kutatás; az intézmény vagy intézményi alrendszer pénzügyileg és szakmailag viszonylag önálló és minél hatékonyabb működtetése; a stabilitás és a folyamatos önálló fejlesztés biztosítása. Ezek a vitathatatlan közösségi érdekek érvényesek a BBTE-re is: az egyetem magyar oktatói saját intézményük fejlesztésében csak ennek megfelelően cselekedhetnek, és ezt mindenkinek tudomásul kell vennie mint az egész intézmény közös érdekét.

A strukturális átszervezés szükségességének indoklása

1. A BBTE jelenlegi struktúrája nem biztosítja a fenti célok megvalósulását. A multikulturalitás és többnyelvűség ezért csak mint propagandisztikusan hangoztatott ideológia érvényesülhet, az egyetem intézményi rendje nem teszi lehetővé ennek gyakorlati megvalósulását (ezt a tényt az elmúlt években olyan ismert személyiségek is megállapították, mint Nicolae Manolescu és Renate Weber).
2. A működőképes egyetemi struktúra vertikálisan, a klasszikus hierarchia szerint szerveződik: oktatói státusok, tanszékek, intézetek, karok. Minden ilyen szintnek megvan a maga pontosan meghatározott önállósága, kompetenciája és felelőssége. A kolozsvári egyetem jelenlegi struktúrája indokolatlanul elaprózott és aránytalan: túl sok a kar (létszámban egészen nagy és egészen kicsi karok), túl sok az indokolatlan átfedés (pl. menedzsment szak három karon is van, matematikát és informatikát sok karon tanítanak az összevonás lehetősége nélkül stb.). A nyelvi „vonalak” (tagozatok) horizontálisan keresztezik az adott egyetemi struktúrát, és ezáltal nemhogy javítanák, inkább zavarják annak működését.

A jelenlegi elaprózottság és szétszórtság, ill. a „kereszteződő” struktúrák néhány negatív következménye:

- A karok és tanszékek magyar tisztségviselőinek megválasztására vonatkozó javaslatokat a tanszéki (kari) román kollégáknak is meg kell szavazniuk, így a döntéshozásban legtöbbször olyanok alkotják a többséget, akik ebben tulajdonképpen nem is illetékesek, hiszen a probléma nem rájuk tartozik (és mégis volt már példa rá, hogy elutasították a magyarok választását). A magyar „vonal” szabad vezetőválasztási joga ugyanakkor ellentmond a rektor, a dékánok és a tanszékvezetők azon természetes jogának, hogy munkatársaikat maguk választhatják meg. A választási szabályzatban mindkét fél számára szavatolt jogoknak ez a konfliktusa csak önálló karok kialakításával oldható föl.
- A magyar tagozat ugyanazt a tantervet kénytelen követni, mint amelyet a románon kialakítottak: nem veheti figyelembe sem a tagozat nyelvi-kulturális sajátosságait és szükségleteit, sem az oktatók szakmai preferenciáját és autoritását.
- A költségvetésből és a tandíjából származó forrásokat egyaránt a dékán menedzseli, ami egy rendes egyetemi struktúrában teljesen rendjénvaló is volna, egy ilyen heterogén elvek szerint működőben azonban könnyen odavezethet (és erre példa is van), hogy a dékán úgy fogja fel, vagy azt érezteti a magyar oktatókkal, hogy a tagozat működése az ő kegyétől függ (ezzel pedig adott esetben akár vissza is élhet, ha úgy érzi, hogy valami miatt nagy szüksége van a magyar oktatók iránta való lojalitásának biztosítására), és van, ahol a magyar hallgatók jelentős tandíjbefizetése ellenére a megszorítás a magyar tagozatot korlátozza (pl. a módszertanon).
- A magyar tagozaton gyakori, hogy igen kevés hallgatónak tartanak előadást, holott más struktúrában, gazdaságosabban megszervezve sokkal többnek is lehetne.
- A magyar tagozat órái több tanszéken vannak szétszórva, nem lehet egy álláshoz kötni őket, így pályázatot sem lehet hirdetni a betöltésükre. A betöltött és be nem töltött állások aránya jelenleg hozzávetőleg 60–40%.
- A sikeresen indult pedagógia–magyar szaknak azért kellett megszűnie, mert a két társított szak külön karokhoz tartozott.

3. Ezek az oktatási alapnyelvek szerint elkülönülő „vonalak” az egyes nyelvek státusának eltérő volta miatt nem lehetnek sem párhuzamosak, sem szimmetrikusak, a számbeli és hatalmi aránytalanságokról nem is szólva. A románának itt is ugyanaz a kiemelt státusa van, mint hivatalos államnyelvként a

romániai oktatás egészében. A német nyelv már nem annyira erdélyi etnikai nyelvként épül be az oktatásba, hanem sokkal inkább mint jelentős gazdasági háttérrel és pénzügyi támogatottsággal rendelkező európai világnyelv. A magyar – noha státusában alárendelt – szimbolikusan és pragmatikusan is fontos kellene, hogy legyen ezen az egyetemen: az intézménynek, töresekkel ugyan, de 1872-ig visszamenően hagyományos oktatási nyelve, az erdélyi régió és a város 20%-nyi magyar közösségének nyelve, de környezeti nyelvként és immár hivatalosan európai uniós nyelvként is fontos. A magyar oktatási nyelvnek ezt a fontosságát a jelenlegi intézményi struktúra nem tükrözi, sem azt, hogy a BBTE a romániai magyar felsőoktatás fő bázisa. Nyilvánvaló, hogy ezek az alapvető különbségek a horizontális oktatási „vonalakkal” nem egyenlíthetők ki.

4. A fenti megállapításokat az elmúlt másfél évtized történései és tapasztalatai is igazolják. Stabilitásban és fejlesztésben az alapot még mindig az jelenti, amit több mint egy évtizeddel ezelőtt a vertikális struktúrában sikerült elérni: az oktatói státusok és az oktatási keretszámok elkülönítése. Kontrasztként az önálló kar lehetőségeit az azt követően létrehozott két magyar hitoktatói kar igazolja meggyőzően: egy évtized alatt ennek a két karnak sokkal többet sikerült elérnie, mint bármelyik más olyan tanszéki csoportnak vagy tanszéknek, amelynek akár az egyetem megalapítása óta, 130 éve van meg a folyamatossága.
5. Az önállóság előnyeit igazolja az is, hogy ezeken a karokon és a három önálló hungarológiai tanszéken sokkal hatékonyabbnak bizonyult a fiatal oktatók kiválasztása; dinamikusabb volt az előléptetés a magasabb egyetemi státusokba; kiterjedtebb volt a bel- és külföldi intézményi kapcsolatok építése, az oktatók cseréje; lényegesen sikeresebb volt a posztgraduális képzési formák elfogadtatása (magiszteri képzés, doktori iskola). A fentiekben jelzett aszimmetria és aránytalanság éppen ezekben tükröződik leginkább: a magyar oktatási „vonalnak” nincs önállósága a fiatal oktatók szelekciójában, nem maga mérlegeli az előléptetések indokoltságát, nem maga dönt ezekben a kérdésekben, nem maga építi kapcsolatait, és nagyon sok akadályt kell leküzdenie ahhoz, hogy a posztgraduális képzésben is részt vehessen. Gyakorlatilag a román „vonal” a domináns minden tekintetben, arányaihoz viszonyítva a magyarnál a német „vonal” is előnyösebb helyzetben van. Szintén a jelenlegi helyzet következménye, pontosabban a helyzettel való visszaélés, hogy egyik vagy másik magyar tisztségviselő a magyar tagozatot illető fontos döntéseket úgy hozhatja meg, vagy úgy jelentheti be, hogy nem áll mögöttük testületi támogatás.

6. Mivel hiányzik az említett párhuzamosság és szimmetria az oktatási „vonalak” működésében, és a három nyelv státusa alapvetően eltér, az oktatási vonalak intézményen belüli mellérendeltsége a jó szándék ellenére sem valószínűsíthető meg. A magyar nyelvű oktatás jellemzője továbbra is: az alárendeltség, a kiszolgáltatottság, a bizonytalanság, a szétszórtság, a viszonylag egységes és kizárólag szakmai megítélés hiánya, a minimális felügyelet hiánya és az ebből fakadó fegyelemhiány, a manipulálhatóság stb. Mindez egyaránt érvényes az oktatásra és a kutatásra, valamint a költségvetési és egyéb pénzek elosztására. Ennek a következménye az elmúlt két-három évben tapasztalható stagnálás, némely fontos szakok sorvadása vagy éppen leépülése.

Következtetés

Ahhoz, hogy ez az áldatlan helyzet megszűnjön, illetőleg, hogy a multikulturális jelleg ne csak ideológia legyen, hanem működő elv, a magyar nyelvű oktatásnak be kell épülnie az egyetem működő és viszonylag hatékony vertikális struktúrájába, azaz képletesen szólva nem kusza „vonalnak”, hanem szilárd „oszlopnak” kell lennie. És ez legalább kari struktúrát jelent (az önálló tanszék véleményünk szerint csak félmegoldás, mert a kari szinthez viszonyítva a tanszéki hatáskör is nagyon korlátozott). Ennél még többet jelentene a román és a magyar tagozat társult egyetemi státusa. Ezt az egyetem magyar oktatóinak többsége 1996–1997-től világosan látja. 1998-ban az önálló állami egyetem iránti igény vallott kudarcot a nagypolitikában, azóta pedig ez a minimális igény is folyamatos ellenállásba ütközik az intézményen belül és kormány szinten egyaránt.

Az átszervezésben követendő elvek

1. A két javasolt kar, egy bölcsészettudományi és egy természettudományi, a klasszikus egyetemi rendszernek megfelelően felöleli a magyar nyelven folyó képzés egészét, a jogi képzés kivételével, a tanszékekre és a szakokra vonatkozó mellékletnek megfelelően. Ennek az átszervezésnek meg kellene előznie az egyetem előtt álló, az európai modellnek megfelelő átszervezést, mivel így a magyar karok a többi kar átszervezési sémáját követhetnék az országos szabályozásnak megfelelően, egyébként pedig újból rögtönözve kellene megtalálni az egyes „vonalak” helyét az új rendszerben.

Nem megalapozott az az aggodalom, hogy a szakok tekintetében átfogóbb kari struktúra veszélyeztetné az egyetemi oklevelek külföldi elismerését: az amerikai Harvardon és a Georgia Egyetemen például ennél is átfogóbb karok működnek (Arts and Sciences), de a bécsi vagy a budapesti egyetem kari

tagolódása is hasonló az általunk javasolthoz. Megfontolandó ahhoz hasonló interdiszciplináris koordináló tanácsok létrehozása, amilyenek a Harvardon működnek azzal a feladattal, hogy kapcsolatot teremtsenek a rokon szakterületek között, akár a karok közötti viszonylatban is.

2. Jelenleg vannak kedvezőbb, és vannak hátrányosabb helyzetben levő tanszékek és tanszéki csoportok. A személyes érdekektől elvonatkoztatva minden oktatónak és minden felelős vezetőnek azt kell mérlegelnie, román kollégáinknak is, hogyan lehet egységesen magas színvonalon és stabil keretben működtetni az egyetemet. Mindenkinek magának kell eldöntenie: jelenlegi helyzetében a román tannyelvű karon akar-e maradni, vagy részt kíván venni a magyar karok szervezésében és munkájában; ezeknek a döntéseknek személyeseknek kell lenniük, nem a munkaközösség vezetője által befolyásolt testületi döntésnek. A továbbiakban így a karok szervezése és működtetése csak azokra tartozna, akik az önálló karok oktatói kívánnak lenni.

Csak e döntések ismerete alapján lehet felmérni, van-e kellő szakmai bázisa az új struktúrának. A döntések meghozatalában és a szervezésben a már meglévő önálló karok oktatóinak nem kell részt venniük, mivel ez őket egyáltalán nem érinti. A karok megszervezésével kapcsolatos döntésekben azok a magyar oktatók és hallgatók sem illetékesek részt venni, akik jelenleg nem tartoznak a magyar tagozathoz, és a jövőre nézve sem vállalják a szóban forgó karok munkájában való részvételt.

3. A két önálló kar megszervezése nem érintheti az egyes szakok akkreditált státusát: a román nyelvű képzés és a magyar nyelvű képzés egyaránt megőrzi akkreditált jellegét. Ezt törvényi rendelkezéssel kell biztosítani. Ez nem mondhat ellent annak a jognak és igénynek, hogy a magyar oktatási nyelvű szakok fokozatosan kialakíthassák saját, a románétól részben eltérő oktatási programjukat.
4. Biztosítani kell, hogy a két önálló kar őrizze meg a költségvetési támogatottság legalább jelenlegi szintjét. A kívánatos az volna, hogy törvényi rendelkezés ismerje el az egyetem sajátos jellegét és státusát, ehhez mérten biztosítsa a BBTE költségvetési többletigényét, és a két kar hallgatói támogatottsága (koefficiense) lehetőleg javuljon, de legalább a jelenlegi szinten maradjon. Ajánlatos volna, hogy jelentősen növekedjék mind az oktatók, mind a hallgatók költségvetési támogatottsága. Ha ez megvalósulna, jóval szigorúbban lehetne és kellene megítélni az „összeférhetetlenségi” kritériumokat az oktatók esetében, szűkíteni kellene, ill. meg kellene szüntetni a másodállásos „áttanítást”.

5. Az új karok kiépítése fokozatosan történne, felmenő rendszerben (mint eddig is, új karok esetében), és így semmiképpen nem róna különösebb terhet az egyetemre. A fokozatos átszervezés a jelenlegi hallgatók helyzetét semmilyen vonatkozásban nem érintené.
6. A két kar „magyar volta” kizárólag az oktatás alapnyelvére értendő. Ez nem zárja ki sem azt, hogy megfelelő magyar nyelvi kompetenciával bárki, nemzeti-ségétől és anyanyelvétől függetlenül, oktatóként vagy hallgatóként részt vehessen az oktatásban, sem azt, hogy indokolt esetben meghívott román kollégák román vagy idegen nyelven taníthassanak. A két új kar ily módon nem jelenthet sem etnikai elkülönülést, sem nyelvi bezárkózást. (Ennek egyébként az is fontos ellensúlyozása volna, ha az egyetem támogatná, hogy a nem magyar anyanyelvű hallgatók mint második idegen nyelvet a magyart is tanulhassák.)
7. A létrehozandó két önálló kar megőrzi a jelenlegi rendszerben meglévő kapcsolatait. Ez azt jelenti többek között, hogy a magyar oktatók továbbra is részt vesznek közös kutatási programokban, újabb ilyen programokat kezdeményezhetnek. Hasonlóképpen közös marad a könyvtárhasználat (az egyetemi könyvtár és a hozzá tartozó kari könyvtárak jelenleg is közösek ilyen értelemben). A laboratóriumok és gyűjtemények használatán esetenként jelenleg is több kar osztozhat, ezt az elvet, ill. gyakorlatot kell tovább folytatni. Mindez nem zárja ki sem új könyvtári részlegek kialakítását, sem új kutatási egységek létrehozását. Az ehhez szükséges támogatások, finanszírozások megszerzésében a kari önállóság a jelenleginél jóval több lehetőséget biztosít.
8. Azokban a szakkombinációkban, amelyekben az egyes szakok különböző karokhoz tartoznak, ugyanúgy kell eljárni, mint ahogyan most a két hitoktatói kar vagy a földrajz kar működteti elismert kétszakos képzéseit.

A Természettudományi Kar

A főállású oktatók száma, némi bizonytalansággal, 100, a tanári státusok száma 190 körüli. A jelenlegi hallgatói létszám 1740. Ez most csak a nagyságrend miatt fontos, a mostani hallgatókat az átszervezés még nem érintené.

A kar keretében működő szakok

I. Alapképzésben működő szakok

a) Akkreditált meglévő szakok a tervezett kar keretében

Nappali tagozat: Matematika, Matematika-informatika, Informatika, Fizika, Fizika-matematika, Fizika-informatika, Kémia, Kémia-fizika, Biológia, Bioló-

gia-geológia, Biológia-kémia, Ökológia és környezetvédelem, Földrajz, Földrajz-idegen nyelv, Földrajz-geológia, Marketing, Pénzügyi-bank, Gazdasági informatika, Vállalatgazdaság.

Távoktatás: Marketing, Pénzügyi-bank, Gazdasági informatika.

b) Tervezhető szakok

– Biológia–fizika, Kémia–matematika, Földrajz–történelem, Földrajz–fizika, Geológia–fizika, Kémia–informatika.

c) Főiskolai képzés

– Informatika (Csíkszereda), Topográfia (Gyergyószentmiklós), Turisztikai tevékenységek (Gyergyószentmiklós), Vállalatgazdaság (Sepsiszentgyörgy).

d) Javasolt szakok főiskolai szinten

– Környezetfizika (Gyergyószentmiklós), Orvosi műszerészeti fizika (Sepsiszentgyörgy).

II. Magiszteri programok

- Számítógépes fizika (angol, de magyar oktatókkal)
- Számítógépes matematika

III. Doktori programvezetők

Kolumbán József, Nagy László, Néda Zoltán, Péterffy Leontin.

Tanszékek és tanszemélyzet

Jelenlegi főállású oktatók és betöltetlen állások

A jelzett, lehetséges tanszékek létrejöttét, lehetséges számát és összetételét maguk az érdekelt oktatók határoznák meg az oktatói státusoknak megfelelően. Mivel sem a jelenlegi oktatók státusát nem sikerült egész pontosan meg tudnunk (főállásúak, másodállásúak, óradíjas betanítók; román nyelven oktatók, nyugdíjas betanítók stb.), sem a betöltetlen státusok szintjét és számát, csak hozzávetőlegesen jelezzük ezeket az információkat. Dőlt betűvel nyomtattuk ki a számunkra nem tisztázott státusú, rangú oktatók nevét. A számok a betöltött, ill. be nem töltött állások számát jelzik az adott tanszéken, ill. tanszékcsoportban.

Figyelmen kívül hagytuk azoknak a konzultáns professzoroknak a nevét, akik túl vannak a jelenleg érvényes korhatáron, így már doktori hallgatókat nem fogadhatnak. Másodállású oktatóként ők is számításba jöhetnek, de az már a kiépítendő tanszék hatáskörébe tartozik, hogy nem főállásúként kiket kér föl. Hasonlóképpen nem szerepelnek az oktatói névjegyzékben az ösztöndíjas doktori hallgatók, akiknek van ugyan oktatási kötelezettségük, és fontos tartalékai a tanszemélyzetnek, de státus szerint nem tartoznak a tanszékek állományához.

Matematika tanszék (18+3): dr. Kolumbán József prof., dr. Marcus András prof, dr. Bulboacă Teodor prof., dr. Bege Antal prof., dr. Varga Csaba György

docens, dr. Goldner Gábor docens, dr. Kassay Gábor docens, dr. Sándor József docens, dr. Finta Zoltán adjunktus, dr. Soós Anna adjunktus, dr. Szenkovits Ferenc adjunktus, dr. Makó Zoltán adjunktus, András Szilárd tanársegéd, Bonta Iluska tanársegéd, Szántó Csaba-Lehel tanársegéd, Somogyi Ildikó tanársegéd, Buzogány Kinga tanársegéd, Mezei Ildikó Ilona tanársegéd.

Informatika tanszék (9+12): dr. Kása Zoltán prof., dr. Ionescu Klára adjunktus, dr. Darvay Zsolt adjunktus, dr. Varga Viorica adjunktus, dr. Robu Judit adjunktus, dr. Oláh Gál Róbert adjunktus, Csíkszeredai Főiskola, Kovács Lehel István tanársegéd, Szakács Laura Ildikó tanársegéd, Egri Edit tanársegéd, Csíkszeredai Főiskola.

Fizika tanszék: dr. Darabont Sándor prof., dr. Nagy László prof, dr. Néda Zoltán prof., dr. Néda Árpád docens, dr. Búzás Gábor adjunktus, dr. Karácsony János adjunktus, dr. Lázár Zsolt adjunktus, Simon Alpár adjunktus, Sárközi Zsuzsanna adjunktus, Pora Melinda Katalin gyakornok.

Kémia tanszék: dr. Kékedy Nagy László docens, dr. Fórizs Edit docens, dr. Bódis Jenő docens, dr. Majdik Kornélia docens, dr. Bolla Károly Csaba adjunktus, dr. Nagy Zoltán Kálmán adjunktus, dr. Darvasi Jenő adjunktus, dr. Katona Gábor adjunktus, Kún Attila Zsolt adjunktus, dr. Veress Erzsébet adjunktus, dr. Szabó Gabriella adjunktus, dr. Paizs Csaba adjunktus, dr. Imre-Lukács Árpád adjunktus, Rácz Csaba Pál tanársegéd, dr. Várhelyi Csaba tanársegéd, Sógor Csilla Zsuzsa tanársegéd, Lovász Tamás tanársegéd, Kis Anton Árpád tanársegéd.

Biológia és geológia tanszék (21+9): dr. Péterffy Leontin prof., dr. Bartók Katalin Lenke docens, dr. Sákány-Kiss Endre docens, dr. Tóthfalussi-Veress Éva docens, dr. Fodorpatáki László adjunktus, dr. Kósa Ferenc adjunktus, dr. Kis Erika adjunktus, dr. Újvárosi Luja adjunktus, Macalik Kunigunda adjunktus, Papp Judit adjunktus, dr. *Mosonyi Emilia adjunktus, dr. Forray Ferenc adjunktus*, Markó Bálint tanársegéd, Pap Péter László tanársegéd, Ruprecht Eszter Karolina tanársegéd, Szabó Dániel Zoltán tanársegéd, Szatmári Erzsébet tanársegéd, Igyártó Botond Zoltán tanársegéd, *Gál Agnes gyakornok, Vremira Mátyás gyakornok*.

Földrajz tanszék (13+24): dr. Pándi Gábor docens, dr. Benedek József docens, dr. Becsek Garda Dezső docens (Gyergyószentmiklósi Főiskola), dr. Kovács Csaba Miklós adjunktus, dr. Imecs Zoltán adjunktus, Jancsik Péter Andor adjunktus, dr. Dombay István adjunktus (Gyergyószentmiklósi Főiskola), Nagy Egon adjunktus, Bartos Elekes Zsombor tanársegéd (Gyergyószentmiklósi Főiskola), Horváth Alpár tanársegéd (Gyergyószentmiklósi Főiskola), Magyar Sasika Zsolt tanársegéd (Gyergyószentmiklósi Főiskola), Pál Zoltán Ferenc tanársegéd, Peteley Attila gyakornok (Gyergyószentmiklósi Főiskola).

Közgazdasági tanszék: dr. Vincze Mária prof., dr. Vorzsák Álmos prof., dr. Bíró András Csaba docens, dr. Pete István adjunktus, Molnár Judit adjunktus, Nawrotzky Török Edmond gyakornok.

Kari adminisztráció

A kar adminisztratív személyzete a jelenlegi hét magyar tagozati titkárnőből állna össze. Ennek létrehozása csak átcsoportosítással járna, új státusokat nem igényelne.

Infrastruktúra

Mint az eddigiekben is folyamatosan létrehozott új karok esetében, fokozatosan lehetne kialakítani a karok, a karhoz tartozó tanszékek, tantermek új helyét. Az eddigiekben az egyetem vagy a meglévő infrastruktúrát szervezte át, vagy új ingatlanokat vásárolt vagy épített.

A **könyvtárak** állománya az Egyetemi Könyvtárhoz tartozik. Ez a továbbiakban sem változna. A jelenlegi bölcsészkar könyvtár elkülönített magyar állománya, illetve az önálló magyar könyvtári állományok az új kari egységekhez kerülnének. A létrejövő új tanszékek maguk gondoskodhatnak arról, hogy önálló kézikönyvtárakat hozzanak létre.

A **laboratóriumok** közös kari használatára a jelenlegi rendszerben is van példa. Ennek feltételeit, igényeit kellene kidolgozni, fel kell mérni az új kutatóegységek kialakítására vonatkozó igényeket, ennek feltételeit, lehetőségeit.

Költségvetés

Költségvetés tekintetében az új kar illeszkedne az egyetem meglévő pénzügyi rendjébe: rendelkezne a hallgatók létszáma és az adott szak koefficiense alapján meghatározott költségvetési kerettel és az ismert külső forrásokkal (tandíjak és egyéb külső források).

Az átszervezést szentesítő kormányrendeletnek biztosítania kellene az egyetem sajátos státusával és az átszervezéssel járó többletet a költségvetési támogatásban, valamint a két önálló kar kiépítésével járó esetleges többletköltségeket.

A Bölcsészettudományi Kar

A főállású oktatók száma, némi bizonytalansággal, 120, a tanári státusok száma 200 körüli. A jelenlegi hallgatói létszám 2778. Ez most csak a nagyságrend miatt fontos, a mostani hallgatókat az átszervezés még nem érintené.

A kar keretében működő szakok

I. Alapképzésben működő szakok

a) Akkreditált meglévő szakok a tervezett kar keretében

Nappali tagozat: Magyar nyelv és irodalom A – Néprajz B, Finn B, Néprajz A – Magyar nyelv és irodalom B, Finn B, Történelem, Történelem – régé-

szet, Történelem – művészettörténet, Történelem – könyvtártudomány, Történelem – levéltár, Történelem – nemzetközi kapcsolatok, Filozófia, Filozófia – kommunikációs és közönségkapcsolatok, Szociológia, Szociális munkás, Pszichológia, Gyógypedagógia, Pedagógia, Óvodapedagógus és tanítóképzés (Kolozsvár, Marosvásárhely, Enyed, Kézdivásárhely, Szatmárnémeti, Székelyudvarhely), Politológia, Újságírói, Helyi közigazgatás (Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti), Testnevelés és sport, Színművészet, Színháztudomány.

Távoktatás: Történelem, Filozófia, Szociológia, Szociális munkás, Pszichológia.

b) Akkreditált meglévő szakok más karokkal közösen

Magyar nyelv és irodalom A – Román nyelv és irodalom B, Idegen nyelvek B, latin B, ógörög B, héber B; Román nyelv és irodalom B, Idegen nyelvek A, Világirodalom A, Klasszika filológia A, Református vallásstanári A, Rkat. vallásstanári A; Magyar nyelv és irodalom B, Néprajz B, Finn B

c) Tervezett szakok (részben akkreditálásra előkészítve)
Szociológia – Antropológia, Pedagógia – Tanítóképzés.

d) Tervezhető szakok

Magyar nyelv és irodalom A – Újságírói B; Magyar nyelv és irodalom A – Pedagógia B; Magyar nyelv és irodalom A – Történelem B; Történelem A – Magyar nyelv és irodalom B stb.

II. Magiszteri programok

- Antropológiai nyelvészet
- Néprajz
- Kanonizálási stratégiák az irodalomban
- Irodalom és társadalom
- Hermeneutika és kultúra.

A következő tanévre javasolt új magiszteri programok:

- A közpolitika szociológiai alapjai (magyar és angol nyelven)
- Politikai képviselet és a kormányzás minősége többetnikumú társadalmakban (magyar és angol nyelven)

III. Doktori programvezetők, doktori iskolák

Cseke Péter, Egyed Emese, Keszeg Vilmos, Kozma Dezső, Péntek János, Csucsuj István. Doktori iskola: Hungarológiai stúdiumok.

Tanszékek és tanszemélyzet

Jelenlegi főállású oktatók és betöltetlen állások

A három meglévő tanszék változatlanul kerülne át a megszervezendő új karba. A többi, ma nem önálló tanszéki csoport esetében maguk az érdekelt

oktatók döntenék el, milyen és hány tanszékre van lehetőség és szükség az oktatói státusoknak megfelelően. Mivel sem a jelenlegi oktatók státusát nem sikerült egész pontosan megtudnunk (főállásúak, másodállásúak, óradíjas betanítók; román nyelven oktatók, nyugdíjas betanítók stb.), sem a betöltetlen státusok szintjét és számát, csak hozzávetőlegesen jelezzük ezeket az információkat. Dólt betűvel nyomtattuk ki a számunkra nem tisztázott státusú, rangú oktatók nevét. A számok a betöltött, ill. be nem töltött állások számát jelzik az adott tanszéken, ill. tanszékcsoportban.

Figyelmen kívül hagytuk azoknak a konzultáns professzoroknak a nevét, akik túl vannak a jelenleg érvényes korhatáron, így már doktori hallgatókat nem fogadhatnak. Másodállású oktatóként ők is számításba jöhetnek, de az már a kiépítendő tanszék hatáskörébe tartozik, hogy nem főállásúként kiket kér föl.

Hasonlóképpen nem szerepelnek az oktatói névjegyzékben az ösztöndíjas doktori hallgatók, akiknek van ugyan oktatási kötelezettségük, és fontos tartalékai a tanszemélyzetnek, de státus szerint nem tartoznak a tanszékek állományához.

Magyar és általános nyelvészet (9+6): dr. Péntek János prof., dr. Simoncsics Péter docens, állandó vendégtanár, dr. Szilágyi N. Sándor docens, Kádár Edit adjunktus, drd., dr. Benő Attila adjunktus, dr. Máthé Dénes adjunktus, dr. Csomortáni Magdolna, dr. Pethő Ágnes adjunktus, Fazakas Emese adjunktus, drd.

Magyar irodalom és finn (15+6): dr. Egyed Emese prof., dr. Orbán Gyöngyi prof., dr. Horváth Andor docens, dr. Gábor Csilla docens, dr. Berszán István docens, dr. Józsa T. István adjunktus, dr. Szabó Levente adjunktus, dr. Selyem Zsuzsa adjunktus, dr. Kányádi András tanársegéd, Nagy Zsófia tanársegéd, drd., Tóth Zsombor tanársegéd, drd., Balázs Imre tanársegéd, drd., dr. Molnár-Bodrogi Enikő adjunktus, Finn vendégtanár, Jankó Szép Yvette tanársegéd, drd.

Néprajz és antropológia tanszék (6+1): dr. Keszeg Vilmos prof., dr. Pozsony Ferenc prof., dr. Gazda Klára docens, dr. Tánczos Vilmos docens, dr. Köncei Csilla adjunktus, Czégényi Dóra tanársegéd, drd.

Történelem tanszék: dr. Csucsujá István prof., dr. Kovács András docens, dr. Pál Judit docens, dr. Bajusz István adjunktus, dr. Sipos Gábor adjunktus, dr. Rüszt-Fogarasi Enikő adjunktus, dr. Jakó Klára adjunktus, Molnár Kovács Zsolt tanársegéd, Lupescu Mária Magdolna tanársegéd, Gurka Balla Ilona tanársegéd, Kovács Zsolt tanársegéd, Lönhart Tamás tanársegéd, Nagy Róbert gyakornok.

Filozófia és logika tanszék (8+7): dr. Veress Károly egyetemi tanár, dr. Egyed Péter egyetemi tanár, dr. Király István docens, dr. Gál László docens, dr. Ungvári Zrínyi Imre adjunktus, dr. Demeter Márton Attila adjunktus, dr. Tonk Márton adjunktus, Szigeti Attila tanársegéd.

Szociológia tanszék: dr. Neményi Ágnes docens, dr. Horváth István docens, dr. Roth Mária docens, dr. Lőrincz Albert Enikő docens, Magyarai Nándor adjunktus, Mezei Elemér adjunktus, Magyarai Tivadar Pál adjunktus, Péter László tanársegéd, Veress Valér tanársegéd, Kurkó Andrea tanársegéd, Antal Imola tanársegéd.

Pszichológia és gyógypedagógia tanszék (9+10): dr. Szamosközi István prof., dr. Kiss Szidónia adjunktus, Vargha Jenő László adjunktus, Szabó Krisztina adjunktus, János Réka adjunktus, Péntek Imre tanársegéd, Orbán Réka tanársegéd, Székely Noémi tanársegéd, Tulics Helga gyakornok.

Politikatudományi és közigazgatási tanszék (részben a közigazgatási főiskolai oktatókkal): dr. Salat Zakariás Levente docens, dr. Bodó Barna adjunktus, dr. Lőrincz József adjunktus, Bakk Miklós adjunktus, Szász Alpár Zoltán adjunktus, Sata Kinga Koretta adjunktus, Pálffy Zoltán tanársegéd, Horváth Réka tanársegéd, Cziprián-Kovács Lóránd adjunktus, Botos Attila tanársegéd, Antal Árpád tanársegéd, Balogh Márton tanársegéd, Suta István tanársegéd, Varga Attila adjunktus.

Újságírói tanszék (5+6): dr. Cseke Péter prof., dr. Szabó Zsolt László docens, Vincze Hanna Orsolya adjunktus, Vallasek Júlia adjunktus, Xantus Gábor.

Pedagógia és szakmódszertan tanszék (9+7): dr. Péntek Erzsébet docens, dr. Fodor László adjunktus, dr. Kovács Zoltán adjunktus, dr. Dezső Gábor adjunktus, dr. Fóris Ferenczi Rita adjunktus, Chereji-Mach Zoltán tanársegéd, Kálmán Ungvári Kinga tanársegéd, Szálassy Mathilde Noémi tanársegéd, Marchis Julianna tanársegéd.

Tanítóképző Főiskolák oktatói

Kolozsvár: Szász Judit tanársegéd, Szatmárnémeti: dr. Vég Albert adjunktus, dr. Lovas János adjunktus, Hadrázi József tanársegéd, Szabó-Thalmainer Noémi tanársegéd, Baranyai Tünde tanársegéd, Székelyudvarhely: dr. Antal Sándor adjunktus, Oros Pál adjunktus, Barabási Tünde Julianna tanársegéd, Péter Lilla tanársegéd, Kézdivásárhely: Kőmíves Noémi gyakornok.

Színháztudományi tanszék (9+9): dr. Bréda Ferenc adjunktus, Visky András adjunktus, Hatházi András adjunktus, Bodó András Ottó tanársegéd, Szilágyi Palkó Csaba tanársegéd, Palocsay Kisó-Kata tanársegéd, Keresztes Attila tanársegéd, Kelemen Kinga tanársegéd, Borsos Levente tanársegéd.

Testnevelési tanszék: Szatmári Lőrinc docens, Bogdan Vasile docens, dr. Sándor József adjunktus, Manasses Ildikó tanársegéd, László János Levente tanársegéd, Boros Bálint Julianna gyakornok.

Kari adminisztráció

A kar adminisztratív személyzete a jelenlegi hat magyar tagozati titkárnőből állna össze. Ennek létrehozása csak átcsoportosítással járna, új státusokat nem igényelne.

Infrastruktúra

Mint az eddigiekben is folyamatosan létrehozott új karok esetében, fokozatosan lehetne kialakítani a karok, a karhoz tartozó tanszékek, tantermek új helyét. Az eddigiekben az egyetem vagy a meglévő infrastruktúrát szervezte át, vagy új ingatlanokat vásárolt vagy épített.

A **könyvtárak** állománya az Egyetemi Könyvtárhoz tartozik. Ez a továbbiakban sem változna. A jelenlegi bölcsészkar könyvtár elkülönített magyar állománya, illetve az önálló magyar könyvtári állományok az új kari egységekhez kerülnének. A létrejövő új tanszékek maguk gondoskodhatnak arról, hogy önálló kézikönyvtárakat hozzanak létre.

Költségvetés

Költségvetés tekintetében az új kar illeszkedne az egyetem meglévő pénzügyi rendjébe: rendelkezne a hallgatók létszáma és az adott szak koefficiense alapján meghatározott költségvetési kerettel és az ismert külső forrásokkal (tandíjak és egyéb külső források).

Az átszervezést szentesítő kormányrendeletnek biztosítania kellene az egyetem sajátos státusával és az átszervezéssel járó többletet a költségvetési támogatásban, valamint a két önálló kar kiépítésével járó esetleges többletköltségeket.

Tervezet 2

Salat Levente – Nagy László – Szamosközi István

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata intézményes helyzetének konszolidálása

az egyetem multikulturális jellegének kiteljesítése kontextusában

Indoklás

A probléma kontextusa

Noha az utóbbi időben számottevő elmozdulásokra is sor került a kulturális megosztottság következményeinek a kezelésében, a különböző etnikumok, nyelvek és vallások együttélése, azok kölcsönös elfogadtatása a nyilvánosság különböző struktúráiban komoly kihívást jelent világszerte. Az uralkodó gondolatrendszerekre, azokra a fennforgó fogalmakra, amelyek elméletileg megalá-

pozzák a modern társadalmak intézményrendszerét, markánsan rányomja a bélyegét az a hallgatólagos előfeltevés, hogy az emberi társadalmak normál-állapota az etnikai, kulturális értelemben vett homogenitás, és ott, ahol ez nem tekinthető adottnak, a kulturális megosztottságot csak átmeneti állapotnak kell tekinteni, amelyet előbb-utóbb főlészámolnak az érintett emberi közösségek belsejében zajló természetes folyamatok.

Ennek a széles körben elterjedt szemléletnek a következtében azok a fogalmak és elméleti keretek, amelyek a kulturális megosztottság társadalomlélektani és politikai következményeinek a tanulmányozására és elméleti magyarázatóra lennének hivatottak, illetve amelyeknek a jelenség méltányos kezelésére alkalmas intézményes alakzatait kellene megalapozniuk, föltöbb fejletlenek, befolyásuk a közgondolkodásra elhanyagolható. Ennek betudhatóan aligha lehet csodálkozni azon, hogy a különböző emberi közösségek tagjai, akiket körülményeik szembesítenek a jelenség kihívásaival, a legkézenfekvőbb megoldást: a következmények elől való kitérést, azok felvállalásának az elutasítását választják. A kulturális megosztottság kihívásaira adott legelterjedtebb válasz ez idő szerint a nyelvi és kulturális szempontból homogén enklávékba való visszahúzóds, amelyeken belül az egykultúrájú környezet egzisztenciális kényelme biztosított, és ahol a kultúrák egymáshoz való viszonyulásának sajátos jártasságot feltételező helyzetei, a közöttük való kommunikáció által megkövetelt fölös erőfeszítések megspórolhatóak. Ennek a természetesnek mondható emberi törekvésnek a számlájára írhatóan a domináns többségek rendszerint a másság nyilvánosságából való kiszorítására érzik magukat följogosítva (súlyosabb esetekben akár a nyílt vagy burkolt erőszak eszközeinek használatától sem visszariadva), a marginalizált helyzetű kisebbségek pedig azon igyekeznek, hogy – a domináns többségek példáját követve – kialakítsák a maguk monokulturális környezete számára az újratermelődés intézményes feltételeit.

Kétségkívül vannak a földkerekségnek olyan térségei, ahol ennek az emberi társadalmak történetében mélyen gyökerező beállítottságnak megvan a maga létjogosultsága, és ahol az ilyen típusú uralkodó szemléletnek nincsenek, senkire nézvést, káros következményei. Az emberiség egyetemes emancipáció-története azon legújabb fejezetének a kontextusában azonban, amely a kommunizmus összeomlását és a hidegháború lezárultát követően vette kezdetét, egyre nyilvánvalóbb, hogy napjaink világát nagyobb mértékben jellemzi a kulturális megosztottság, mint ahogyan ezt az addig uralkodó diskurzus tükrözte. Az ezzel összefüggő, világszerte egyre határozottabb arcéllal kibontakozó identitáspolitikák, a globalizáció különböző aspektusai és – nem utolsósorban – az európai kontinensen zajló integrációs folyamatok olyan helyzetet teremtenek, amelyekben a kulturális megosztottság következményeihez való viszonyulás eddigi változatai aligha tarthatók fenn komolyabb kockázatok nélkül.

Erdély kétségkívül olyan térsége a világnak, amelyben a különböző indítatású homogenizációs tendenciák rengeteg kárt okoztak a régió kulturális öröksége szempontjából, mind az első világháborút megelőző, mind az annak a végét követő korszakokban. A háborút lezáró békeszerződés által szentesített állami keretek között az erdélyi magyarság az ellene irányuló homogenizációs trendekre maga is belső homogenizációs reflexekkel válaszolt: azokban a periódusokban, amelyekben viszonylag szabadon kezdeményezhetett tulajdon sorát illetően, minden szellemi energiáját az ellentársadalom kiépítésének szolgálatába állította. Noha az erre irányuló törekvés mellett számos nyomós érv felsorakoztatható, bő nyolc évtized eredményeinek a mérlegelése alapján megállapítható, hogy az ilyen irányú próbálkozások eredménytelenek maradtak: a romániai magyarságnak nem sikerült úgy konszolidálnia státusát, hogy az a közösség fennmaradásának intézményes feltételeit hosszú távon garantálni tudná. Ellenkezőleg, az uralkodó demográfiai és migrációs trendek alapján azzal kell számolni, hogy az erdélyi magyarság az önfelszámolás útjára lépett. Az erdélyi magyar egzisztencia szellemi értelemben egyre inkább elveszti vonzó, megtartó jellegét, amit következményeiben tovább súlyosbít Magyarország korábban is tagadhatatlanul létező, az európai uniós tagsággal pedig várhatóan fokozódó elszívó hatása.

Az ellentársadalom kiépítésére irányuló erőfeszítések közepette, a romániai magyarság az eddigiekben nem látta értelmét az olyan jellegű, hosszabb távon megtérülő befektetéseknek, mint amilyen például a többség soraiban a kisebbség közösségi céljait elfogadni kész partnerek újabb és újabb generációi megjelenésének az elősegítése, vagy az erdélyi magyar fiatalok olyan szellemben való nevelése, amely megkönnyíti számukra a kulturálisan megosztott társadalomban való eligazodást, az ahhoz szükséges jártasságok és kompetenciák fokozottabb mértékű, célirányosabb elsajátítását.

Kevéssel a huszonnegyedik óra előtt talán van még esély a szemléletváltásra. Noha sem a modern szemléletű, szakmailag jól megalapozott autonómia-törekvéseket, sem az önálló magyar állami egyetem létrehívására irányuló erőfeszítéseket nem volna célszerű feladni, talán éppen ezeknek a céloknak a valamikori elérését elősegítendő érdemes fontolóra venni, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) keretében az elmúlt évek politikai kötélhúzásai eredményeként kialakult állapotokat kihasználva, egy hasonló szemléletváltás intézményes hátterét alakítsuk ki.

A BBTE jelenlegi helyzete a tervezet megközelítése szempontjából

Ha eltekintünk a fent említett politikai kötélhúzás részleteitől és annak magyar szempontból uralkodó megítélésétől, akkor mindaz, ami a BBTE kere-

tében az ún. „multikulturális” politika nevében történt, úgy is értékelhető, mint a térségben egyedülálló intézményi innováció, amely azt a célt követi, hogy az Erdélyre jellemző nyelvi és felekezeti állapotok a multikulturalitás elvének a szellemében tükröződjének az egyetem szervezeti struktúrájában. Ennek megfelelően, a magát multikulturális egyetemenként meghatározó felsőoktatási intézményben román, magyar és német nyelven folyik az oktatás, a négy jelentősebb – ortodox, görög-katolikus, római-katolikus és református – felekezet által felügyelt önálló teológiai kar, és egy judaisztikai intézet működik.

A multikulturalitás nyelvi aspektusa az ún. „nyelvi vonalak” megszervezésében konkretizálódik, amelyeket a BBTE Chartája a következőképpen határoz meg: „linia de studiu este forma de organizare a procesului didactic din facultăți, departamente, catedre, desfășurat în limbile de predare română, maghiară, germană, conform legislației în vigoare”, vagyis „a tanulmányi vonal a karok, intézetek, tanszékek oktatási tevékenységének szervezési formája román, magyar, német nyelven, az érvényben lévő törvénykezésnek megfelelően”. (Jelen tervezet a „linia de studiu” kifejezés megfelelőjeként a *tagozat* fogalmát fogja használni.)

A 20 kar közül ez idő szerint 16 keretében létezik magyar tagozat, 9 kar esetében pedig német tagozaton is folyik az oktatás. A BBTE keretében felvehető 101 szakirány közül 49 vehető fel magyar nyelven is, 12 pedig németül. A tagozatok helyzete a diák- és oktató-létszám megoszlása szempontjából a következő: 25.472 diák tanul a román tagozaton, 5.422 a magyar tagozaton és 721 a német tagozaton, a körülbelül 2.000 oktatóból közel 250 főállású oktató tevékenykedik a magyar tagozat keretében.

Az egyes tagozatok érdekeinek képviselőit, a Charta előírásainak megfelelően, a tagozatok keretében tanuló diákok és oktató tanárok által megválasztott képviselők látják el az egyetem különböző vezető testületeiben (kari tanácsokban, szenátusban, az Akadémiai Tanácsban, a dékáni hivatalokban, és a rektori hivatalban). Noha ez a széleskörű és demokratikusnak tűnő képviselői papíron jól mutat, a gyakorlatban nem ritkán eredményez feszültségeket annak következtében, hogy a magyar és német tagozatra vonatkozó döntéseket nem kizárólag az érintettek, illetve azok képviselői hozzák meg.

A multikulturalitás elvének tükröződése az egyetem szerkezetében, minden fogyatékossága ellenére, a kulturális megosztottság következményeivel nem különösebben bölcsen sáfarkodó térségünkben előremutató innovációs kísérletként is felfogható, olyanként, amelyben mindeddig kiaknázatlan opportunitások is rejlenek, amelyeket az Európai Unió keleti bővítésének kontextusában ígéretesen kamatoztatni lehetne, minden érintett fél javára.

A BBTE magyar oktatóinak egy jelentős része, többnyire azoknak a körülményeknek a számlájára írhatóan, amelyek az egyetem „multikulturálissá”

való nyilvánítását és az ezt szolgáló fejlesztési irányvonalakat eredményezték, a multikulturalitást a magyarság érdekei ellen irányuló diverzióként értékeli, és úgy ítéli meg, hogy az egyetem jelenlegi szerkezete nem biztosítja a BBTE kerekei között a magyar nyelvű oktatás intézményi autonómiáját.

Az első alfejezetben szorgalmazott szemléletváltás egyik első eleme éppen az lehetne, hogy a fentiek szellemében vélekedő magyar oktatók és diák-képviselők átértékeljék álláspontjukat: a BBTE keretében érvényesülő multikulturális politikát ne ellenük irányulóként utasítsák el, hanem annak következetesebb alkalmazásáért szálljanak síkra, és számoltassák el az egyetem vezetését a hivatalos intézményi politika konzekvenciáinak maradéktalan fővállalása tekintetében. A helyesen felfogott és végső konzekvenciáiban is vállalt multikulturalitás ugyanis úgy teszi lehetővé, többek között, a magyar nyelvű oktatás intézményi autonómiájának a fokozatos kiépülését, hogy az nem kényszeríti ezúttal a román tagozat képviselőit arra, hogy a magyar tagozat konszolidációját ellenük irányuló törekvésként fogják fel. Ellenkezőleg, a helyesen felfogott és következetesen alkalmazott multikulturalitás pozitív összegűvé alakíthatja az eddigiekben „állóháborúkat” eredményező, lényegét tekintve mindkét fél részéről zéró összegű játszmaként felfogott magyar követeléseket és az azokhoz való többségi viszonyulást.

Jelen tervzet ennek a szemléletváltásnak az elvi megalapozására és a gyakorlati kivitelezés egyik lehetséges változatának a felvázolására tesz kísérletet. A soron következőkben előbb a BBTE keretében érvényesített multikulturális politikák fogyatékoságaira mutatunk rá és az azokban rejlő, kiaknázatlan opportunitásokat ecseteljük röviden, majd javaslatokat fogalmazunk meg arra vonatkozóan, hogy miként lehetne biztosítani a magyar tagozat autonómiájának fokozatos kiépülését, a fogyatékoságok felszámolásával és a kiaknázatlan opportunitások minden érintett fél számára előnyös kibontakoztatásával egyidőben, illetve párhuzamosan.

Megoldatlan problémák és kiaknázatlan opportunitások

A BBTE vezetősége által az elmúlt években érvényesített intézményi politika tagadhatatlan érdemei ellenére, számos olyan probléma létezik, amelyre az a mód, ahogyan az egyetem vezetői felfogták, értelmezték és érvényesítették a multikulturalizmus elveit, nem kínált megfelelő megoldást. Léteznek egyfelől azok az elégedetlenségek és frusztrációk, amelyek a magyar tagozat oktatóinak egy jelentős részére jellemzők, és amelyek a multikulturalitás elveinek és gyakorlatának a BBTE intézményszerkezetében való tükröződésével és a magyar nyelvű oktatás helyzetére gyakorolt hatásával függenek össze, számolni kell másfelől azokkal a feszültségekkel, amelyeket a multikulturalitás intézményesi-

tését célzó innováció váltott ki a román és a német tagozat egyes képviselőiben. Léteznek ugyanakkor olyan opportunitások, amelyeket mind a romániai társadalom előtt tornyosuló kihívások összefüggésében, mind a regionális és összeurópai vonatkozásban kamatoztatni lehetne, és amelyek kiaknázásától az eddigiekben elzárkózott a BBTE vezetősége.

A három említett kérdés-kategóriát a következőképpen lehetne röviden összefoglalni.

1. **Problémák**, amelyek a multikulturalitás intézmény-szerkezeti tükröződésének jelenlegi alakzataiból adódnak:

- **A tagozatok intézményes állásának tisztázatlansága**, amely különösen a magyar és német tagozatok működése esetében okoz gondokat:

A jelenlegi szervezeti keretekben a magyar és német tagozatok alá vannak rendelve a különböző döntéshozatali szerveknek a tanszékek és karok keretében, illetve a Szenátusban. A képviseleti elv maradéktalan érvényesülése ellenére, amely mind az oktatók, mind a diákképviselők megválasztását és az illető testületekbe való delegálását biztosítja, a döntéshozatalnak a többségelvű demokrácia elvére alapozó gyakorlata folytán a tagozatok belső autonómiája nem biztosított, noha ezt elvben több szenátusi határozat is megerősíteni, biztosítani látszik. Ilyen körülmények között az egyes karokon belül működő magyar és német tagozatok helyzete között nagyon nagy eltérések tapasztalhatók, az egyes karokon kialakult személyes kapcsolatoknak megfelelően: olyan, a magyar nyelv státusára vonatkozó ügyrendi részletek, amelyek egyes karok esetében hagyományosnak számítanak, más, újonnan létrejött tagozatok esetében elképzelhetetlenek. Mindezt értelemszerűen az teszi lehetővé, hogy a multikulturalitás intézményesítésére vonatkozó határozatok nem elég egyértelműek a különböző részletek viszonylatában.

- Az egyes, magyar és német nyelvű programokat futtató tagozatokon belük **funkció-zavarok**:

A jelenleg érvényes szervezési koncepció azt eredményezi, hogy párhuzamos, elvben azonos létszámú és hasonló szinten kvalifikált román, magyar és német oktatói testületeket kell létrehozni azokon a karokon vagy tanszékeken, amelyekben magyar, illetve német nyelven is folyik az oktatás. Ez a párhuzamosság több problémát is generál. Egyfelől azt, hogy aligha lehet elvárni az oktatás színvonalának a megfelelő biztosítását olyan körülmények között, hogy míg 101 szakirány keretében felmerülő oktatói feladatokat a román tagozat esetében hozzávetőleg 1700 oktató lát el, a 49 magyar

nyelven felvehető szakirányra alig 250 főállású magyar oktató jut. Másfelől, a lefedettség ilyen mértékű aránytalansága mellett is azzal kell számolni, hogy a magyar tagozat esetében indokolatlan átfedések léteznek, abban az értelemben, hogy a különböző karokon hasonló tartalmú feladatkörre főállásban alkalmazott oktatók oktatják ugyanazokat a tantárgyakat viszonylag kis lélekszámú csoportoknak.

- **Pénzügyi problémák:**

Az állami támogatás folyósításának jelenlegi gyakorlata mellett a magyar és német tagozatok viszonylag alacsony diák-létszáma képtelen eltartani az említett párhuzamos oktatói testületeket, és – áttételesen, ebből kifolyólag – képtelen biztosítani a BBTE multikulturális jellegének a finanszírozását.

2. A különböző tagozatok képviselői között megjelenő **feszültségek**, amelyek annak a számlájára írhatók, hogy a BBTE vezetősége intézményi politika rangjára emelte a multikulturalitást:

- **Pénzügyekkel összefüggő feszültségek** azoknak a karoknak, illetve tanszéknek az esetében, amelyek karokra/tanszékekre leosztott költségvetéssel dolgoznak:

A költségvetés karokra és tanszékekre való leosztásának az egyesek által vitatott, ám a modern felsőoktatási intézmény-menedzsment trendjeihez igazodó gyakorlata azt tette nyilvánvalóvá, hogy a magyar tagozat diákjainak a viszonylag kis lélekszáma, még az 1,5-ös szorzó alkalmazása mellett is azt feltételezi, hogy egyes karok/tanszékek esetében a román tagozat kénytelen „finanszírozni” a magyar tagozat oktatóinak a fizetését. A költségvetési megszorítások általános trendjének a kontextusában, amely a közelmúltban is kényszerű fizetés-csökkenéseket eredményezett, ez a gyakorlat könnyen vezethet nem kívánatos feszültségekhez a román és magyar tagozatok oktatói között.

- **A magyar és német tagozat képviselői közötti feszültségek**, amelyek a két tagozat helyzetének különbözőségével és az erre visszavezethetően eltérő érdekekkel hozhatók összefüggésbe:

A nyilvánvaló helyzet- és érdekkülönbségek folytán magától értetődő, hogy a német tagozat képviselői nem minden esetben tudják támogatni a magyar tagozat képviselőinek a törekvéseit. Minden olyan próbálkozás, amely a német tagozattal való párhuzam érve alapján próbálja elutasítani a magyar tagozat kezdeményezéseit, illetve a magyar tagozat intézményi autonómiájának a kiépítésére irányuló próbálkozásokat, nem kívánatos feszültségeket eredményezhet a magyar és német tagozatok képviselői között.

3. A kulturális megosztottság kreativitás-forrásként való kamatoztatását célzó, kiaknázatlan **opportunitások**:

- A tagozatok közötti intenzívebb és célirányosabb **együttműködés** intézményes feltételeinek a kialakítása:

A magyar és német tagozatok pusztá léte a BBTE keretében első fontos eredményként értékelhető azon az úton, amely remélhetőleg olyan oktatási intézményrendszer megjelenéséhez fog elvezetni, amely a kulturális, nyelvi és vallási szempontból megosztott közösségek világában eredményesebben eligazodni képes generációkat fog felnevelni, olyanokat, amelyek számára a kulturális sokféleség a az emberi lét természetes jellemzője, amely nem eredményez feltétlenül konfliktusokat, hanem kiaknázható, például a kreativitás fokozása érdekében. Az erdélyi magyarság nézőpontjából ítélve, az egymás szokásainak tolerálásához, a magyar nyelv nyilvános használatához és intézményi státusához a BBTE falai között hozzászoktatott többségi generációk remélhetőleg a kisebbségi jövő szempontjából fontos befektetésnek fognak bizonyulni. Nem lehet elhallgatni ugyanakkor, hogy a magyar tagozatra jelentkező diákok körében bizonyos értelemben kontraproduktív fejleményként értékelhető, hogy a román nyelven való kommunikációs képességük és készségük csökkenő tendenciát mutat. Ahhoz, hogy az egyelőre passzívnak mondható kölcsönös elfogadást további eredmények elérése érdekében tovább kamatoztassuk, illetve a magyar nyelven való tanulás lehetőségének a kontraproduktív következményeit ellensúlyozhassuk, szükségesnek látszik, hogy a BBTE egyes tagozatai közötti együttműködés intézményes formáit létrehozzuk, mind az oktatók, mind a diákok összefüggésében.

- A **roma** közösségek tagjai számára felkínált oktatási programok létrehozása:

A roma közösségek helyzetének javítása olyan prioritás mind Románia, mind a térség több országa viszonylatában, amelyet a nemzetközi közvélemény figyelemmel követ, az EU illetékes intézményei pedig jelentős pénzalapokkal támogatnak. Ebben a tekintetben egy olyan roma elit képzése, amely kezdeményező szerepet vállalhat magára az egyes közösségek marginalizáltságának leküzdését célzó erőfeszítésekben, akár csak a társadalom nem-roma (mind román, mind magyar tagjainak) a folyamatos tájékoztatása és felkészítése azokra az osztársadalmi kötelezettségekre, amelyeket a kulturális megosztottság eme válfaja ró a modern európai társadalmakra, olyan feladatok, amelyeket rangos oktatási intézményeknek kell a közeljövőben

magukra vállalniuk. A BBTE, a kérdéskörben való jártassága és a felhalmozott tapasztalatok okán, élen járhatna az említett ösztársadalmi kötelezettségek oktatási komponenseire vonatkozó kezdeményezésben.

- A BBTE **regionális referencia-intézményé** való felfejlesztése, amely nemzetközi síkon vívhatna ki elismerést a maga számára és válhatna vonzóvá a térségben, arra visszavezethetően, ahogyan a kulturális megosztottság következményeihez viszonyul, a különféle kutatási és intézmény-fejlesztési programok keretében:

A *Tuning Educational Structures in Europe* címet viselő kutatás, amelyben 16 ország 101 rangos egyetemének képviselői vettek részt, 30 olyan kompetenciát azonosított, amelyek iránt az egyesült európai térségben igény mutatkozik, és amelyek megalapozásában a felsőoktatási intézményeknek szerepet kell vállalniuk. Az említett harminc kompetenciát három kategóriába sorolták: az instrumentális kompetenciák, a személyközi kompetenciák és a szisztemikus kompetenciák kategóriába. A kulturális megosztottság következményeihez való viszonyulás követelménye mindhárom kategóriában megjelenik. Az instrumentális kompetenciák kategóriájában az **anyanyelven** való, szóbeli és írásbeli kommunikációs kompetencia tűnik föl; az instrumentális kompetenciák kategóriája a **kulturális megosztottság jelenségéhez és a multikulturalitáshoz való pozitív viszonyulás készsége** jelenik meg; míg a szisztemikus kompetenciák sorában a **más kultúrák és azok hagyományainak a megértésével kapcsolatos kompetencia** bukkan fel. A multikulturalitás intézményes megjelenítését tekintve értékes tapasztalatokat felhalmozott BBTE nem csupán az egyesült európai térségben érvényesülni kívánó hazai fiatalok, hanem, kellő marketingstratégia felvállalása esetén olyan térségekből jelentkezők számára is vonzóvá teheti magát, amelyekben nincs hasonló természetű intézményes kompetenciára alapozó oktatási ajánlat.

Javaslatok a jelzett problémák kezelésére

A fentiekben jelzett hiányosságok orvoslása, a problémák összetett jellege folytán, átfogó, differenciált, több szinten kibontakozó stratégiát feltételez. A soron következőkben egy ilyen lehetséges stratégia szerkezetét ismertetjük vázlatosan, amely többek között a tagozatok helyzetének intézményi konszolidálását, az interkulturális együttműködés kérdéseit, a regionális referencia-intézményi státusz problémáját és a pénzügyi vonatkozásokat foglalja magába. Jelen tervzetet keretében a stratégia-vázlat csak azon elemei kerülnek részletesebb kifejtésre, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a magyar tagozat szempontjából kardinális vonatkozásokhoz.

1. A BBTE multikulturális jellegének a kiteljesítése és konszolidálása:
  - 1.1. A magyar és – amennyiben igény van rá – a német tagozat autonómiájának intézményes megerősítése;
  - 1.2. Oktatási programok beindítása, többek között *romani* nyelven, amelyek a roma közösségek helyzetének a javítását célozzák meg.
2. Az **interkulturális kommunikáció és együttműködés** mennyiségét és minőségét javító kezdeményezések bátorítása és finanszírozása:
  - 2.1. A kreditrendszer olyan értelmű hasznosításának a lehetővé tétele, amely érdekeltté teszi valamennyi tagozat diákjait a más tagozatokon oktatott tantárgyak felvételében;
  - 2.2. Közös szakmai gyakorlatok szervezése a különböző tagozatokon tanuló diákok számára;
  - 2.3. A különböző tagozatok közötti együttműködés keretében kivitelezett közös kutatások és publikációk támogatása, pályázati rendszerben.
3. Kutatási intézet kialakítása a BBTE keretében, amely a kulturális megosztottság következményeinek a kutatása és azok kezelésére irányuló kísérletek tanulmányozása révén idővel **regionális referencia-intézménnyé** küzdi fel magát.
4. A BBTE multikulturális jellegének megfelelő szinten való **finanszírozását** és a kulturális megosztottság következményeinek adminisztrálásában szerzett tapasztalatok kapitalizálását lehetővé tevő pénzalapok felkutatása és mozgósítása:
  - 4.1. A román politikai élet fontos szereplőivel kialakított kapcsolatok felhasználása arra, hogy a BBTE multikulturális jellegének hivatalos elismerése és költségvetési támogatása lehetővé váljék;
  - 4.2. A magyar kormányzervekkel való kapcsolatok kiépítése annak érdekében, hogy a BBTE keretében zajló magyar nyelvű oktatás magyar költségvetési forrásokból való normatív támogatása, a háttér-intézmények konzorciumának közvetítésével, lehetővé váljék;
  - 4.3. A német kormányzervekkel való kapcsolatok kiépítése azzal a céllal, hogy a BBTE német tagozatának a keretében zajló tevékenységek támogatása német költségvetési forrásokból lehetővé váljék;
  - 4.4. A roma közösségek tagjai számára létrehozott programok finanszírozási lehetőségeinek felkutatása, mind a román költségvetési keret, mind az EU-s pénzalapok viszonylatában;
  - 4.5. A kulturális megosztottság következményeinek a kutatását, a pozitív tapasztalatok népszerűsítését célzó kezdeményezések EU-s programokból való finanszírozási lehetőségeinek a felkutatása.

A stratégia egyes elemeinek részletesebb kifejtése

A BBTE multikulturális jellegének a kiteljesítése és konszolidálása

Ez idő szerint minden komolyabb akkreditációs és minőségellenőrzési folyamat abból indul ki világszerte, hogy a szóban forgó oktatási program vagy intézmény milyen célt tűzött ki maga elé, hogyan fogalmazta meg a maga számára tulajdon küldetését (*mission statement*). Az akkreditáció, illetve a minőségellenőrzés első döntő fázisa arra összpontosít rendszerint, hogy az illető intézmény alkalmazottai ismerik-e és osztják-e a küldetés-nyilatkozatban megfogalmazott célokat, illetve, hogy adottak-e a feltételek azok teljesítésére.

A kulturális megosztottság következményeinek kezelése szempontjából mérvadó Ottawai Egyetem küldetésnyilatkozata például a következőket tartalmazza:

„I. The location, tradition, character and special mission of the University of Ottawa make of it a reflection, in an academic setting of the Canadian experience. Situated in the Capital of Canada at the juncture of English and French Canada, the University has been linked since the middle of the 19th century to both linguistic groups in Canada and notably to the Franco-Ontarian community. As a result it has developed as a major bilingual institution of higher learning serving Ontario and the whole of Canada. It provides students and staff with an exceptional meeting ground for two of the prominent intellectual and scientific traditions of the western world; it offers a unique setting for cultural interaction and understanding; moreover, its proximity to government agencies and research centres places it in an optimal position to link Canadian scholarship with the external world. By virtue of its commitment to excellence in a bilingual and bicultural milieu, the University of Ottawa is Canada's premier bilingual university.

II. To preserve and enhance its stature, the University of Ottawa is pledged to quality of the highest standing in all the teaching programs and research undertakings of its academic and professional sectors: Administration, Arts, Education, Engineering Graduate Studies, Health Sciences, Law, Medicine, Science and Social Sciences. This pledge leads it to declare the following intentions:

- to maintain and develop the widest range of teaching and research programs of national and international standing in both French and English;*
- to attract first-class scholars, students and support staff;*

- *to maintain and enhance the bilingual and bicultural milieu of the University;*
- *to exercise leadership in the development of teaching, research and professional programs designed specifically for the French-speaking population in Ontario;*
- *to give priority consideration to those programs of excellent academic standing that reflect, or train professionals to contribute to, the two main cultural traditions of Canada;*
- *to continue to be a leader in the promotion of women in all aspects of university life;*
- *to further international co-operation.”*

A BBTE multikulturális jellegének konszolidálására irányuló igyekezet tekintetében, és azon belül, az egyes tagozatok autonómiájának az igények szintjéhez igazított, intézményes megerősítése összefüggésében, az első válaszra váró kérdés az, hogy miként fogalmazható meg a magyar és német tagozatok, esetleg az indítandó roma programok küldetés-nyilatkozata.

A válasz természetesen különböző leend a három közösség esetében, és annak reprezentativitása csak akkor tekinthető biztosítottnak, ha kidolgozását a három közösség reprezentatív testületei vállalják magukra. A BBTE multikulturális jellegének kiteljesítését és konszolidálását célzó erőfeszítéseknek mindekelőtt azokból a az igényekből és szükségletekből kell kiindulniuk, amelyeket az érintett közösségek fogalmaznak meg, és tükrözniük kell az intézményesített autonómiának azt a mértékét, amelyet az illető nyelvi közösségek elengedhetetlennek éreznek ahhoz, hogy a tagozataik küldetés-nyilatkozatába foglaltakat kivitelezhessék, illetve megvalósíthassák.

Tekintettel arra, hogy jelen tervezet kidolgozói nem nyilatkozhatnak a német tagozat, illetve a roma közösség nevében, a soron következők kizárólag a magyar tagozattal kapcsolatos aspektusokra szorítkoznak.

A BBTE magyar tagozata autonómiájának kiépítése és konszolidálása

A magyar tagozat összefüggésében érdekes megfigyelni, hogy noha soha nem került sor hasonló célú egyeztetésre, a tagozat nevében nyilatkozók rendszerint úgy viselkednek, mintha széles alapú konszenzusról lehetne beszélni azt illetően, hogy mi a BBTE keretében zajló magyar oktatás célja, illetve, hogy mit kellene tartalmaznia a magyar tagozat küldetés-nyilatkozatának. Ha a tagozat meghatározó képviselőinek külön-külön feltennénk a kérdést, minden bizonyosan nehezen összeegyeztethető válaszokat kapnánk, ha pedig a reprezentativitás követelményének eleget tevő, szélesebb körben volna mód vitát nyitni a

kérdésről, nagy valószínűséggel nem volna könnyű konszenzusra jutni. Holott, a küldetés-nyilatkozat különböző, lehetséges változatai különböző stratégiai irányokat, más és más prioritásokat és eltérő módszereket feltételeznek, amennyiben valakik az abban megfogalmazottak kivitelezésére vállalkoznak.

A BBTE magyar tagozata esetében a küldetés-nyilatkozat számos változatát, különféle orientációját el lehet képzelni. A kérdés jelentőségét illusztrálható elegendő, ha feltételezzük, hogy az egyeztetések nyomán a következő szöveg-változatot fogalmazná meg egy megfelelően reprezentatív, felkért testület:

A BBTE magyar tagozata a felsőoktatás és a kutatás területén, annak korszerű eszközeivel kíván hozzájárulni ahhoz, hogy a magyar kultúra fennmaradásának és fejlődésének intézményes feltételei Erdélyben megszilárduljanak, az itt élő más kultúrák, nyelvi közösségek és vallási felekezetek tagjaival kialakított, minden fél számára előnyös együttműködésre alapozott szellemben.

Nem nehéz belátni, hogy egy hasonló szellemű küldetés-nyilatkozat gyökeresen más prioritásokat feltételez, mint annak egy olyan változata, amely arra helyezi a hangsúlyt, hogy a BBTE magyar tagozatának a végzettjei bárhol megállják a helyüket a világban. Azt is viszonylag könnyű felismerni, hogy a BBTE keretében jelenleg folyó magyar nyelvű oktatás nagyon sok mindenre nincs tekintettel abból, aminek a fenti példából kellene következnie a magyar tagozat stratégiai irányaira, prioritásaira nézvést.

A BBTE magyar tagozata vonatkozásában a küldetés-nyilatkozat kidolgozásának legalább két fontos előnye volna:

- a tagozat egyértelműbb **identitásáról** lehetne beszélni, ami nagy valószínűséggel előnyére válna az intézménynek a Sapientia Egyetem által kínált, illetve a más magyar nyelvű felsőoktatási programok piacán kilakult versenyben;
- a határozottabb arcél kialakítására törekvő tagozat nagyobb eséllyel küzdheti föl magát a **versenyképesség** helyzetébe 2007. január 1. után, amikor arra kell felkészülni (amennyiben Romániának sikerül tartania az EU-hoz való felzárkózás menetrendjét), hogy a BBTE magyar tagozata rekrutációs úrbe kerülhet: a demográfiai mélypont következményeit a magyarországi egyetemek elszívó hatása fogja súlyosbítani, ami azt eredményezheti, hogy a potenciális jelentkezők egy részét a székelyföldi és marosvásárhelyi felsőoktatási kínálat, másik részét pedig a magyarországi egyetemek fogják elhódítani; ebben a fölöttébb valószínű helyzetben csak a nagyon karakteres, színvonalas oktatási programoknak van esélye a fennmaradásra, amelyek, kínálatuk jellege folytán, esetleg a magyar nyelvterület más térségeiből is képesek idevonzani jelentkezőket.

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy körültekintő, felelős gondolkodásra van szükség akkor, amikor a BBTE magyar tagozatának a jövőjével kapcsolatos alternatívákat kívánjuk számba venni.

Tekintettel arra, hogy a 2004 nyarán kidolgozásra kerülő tervezeteknek úgy kell állást foglalniuk a követendő irányok tekintetében, hogy egyszerre legalább két ismeretlent kell magukba építeniük – a Bologna-folyamatnak a magyar nyelvű oktatásra gyakorolt, ez idő szerint még ismeretlen kihatását, és a tagozat cél-maghatározásával kapcsolatos tisztázatlanságot – célszerűnek látszik, hogy az elképzelések a flexibilitás, a fokozatosság és a differenciáltság elvére épüljenek.

A fokozatos és differenciált megközelítés mellett egy további, jellegét tekintve gyakorlati érv is szól. Képletesen fogalmazva, a BBTE keretében zajló magyar nyelvű oktatás intézményi formája úgy is leírható, hogy az 16 különböző helyzetű, az egyes karokon belül tevékenykedő (kisbetűs) „magyar tagozatból”, és egy virtuális, többnyire az egyetemvezetés szintjén megjelenő (nagybetűs) „Magyar Tagozatból” áll, anélkül, hogy a 17 entitás egymáshoz való viszonya intézményesen szabályozottnak lenne mondható. A 16 „magyar tagozat” helyzete annyira különböző, az azok keretében tevékenykedő oktatók és diákok érdekei olyan mértékben oszlanak meg, hogy az, ami egyes „magyar tagozatok” szempontjából a legüdvösebb megoldásnak tűnik, más „magyar tagozatok” képviselőinek érdekeit sértheti.

Ennek folytán a tervezeteknek egy másik fontos elvi előfeltevéssel kell számolniuk: az érintettek nem lehet rákényszeríteni olyan megoldást, amellyel valamilyen meggondolásból nem értenek egyet.

A fentiek figyelembe vételével, a BBTE magyar tagozata autonómiájának a kiépítését és intézményes megerősítését célzó törekvéseknek a következő mozzanatokra kell kiterjedniük:

1. a BBTE magyar tagozata **küldetés-nyilatkozatának** a kidolgozása; **Megjegyzés:** A küldetés-nyilatkozat tartalmától függően, az alább felsorolásra kerülő összetevők egyike-másika elvileg fölöslegessé válhat. Valószínűnek látszik azonban, hogy a tagozati autonómia fokozatos kivívásához az alábbi összetevők közül valamennyire szükség leend, legfennebb a rájuk helyezett hangsúly oszolhat meg eltérő módon a küldetés-nyilatkozat szemléletének és orientációjának függvényében.

2. önálló magyar **tanszékek** létrehozása, ott ahol van erre igény, és ahol az érvényes szabályzatok által előírt feltételek teljesíthetők, az érintett román kollégákkal kialakított egyetértésben;

Megjegyzés: Amennyiben jelen tervezet ezen előírása elnyeri az érintettek támogatását, sort kell keríteni az önálló tanszékek létrehozását elősegítő útmu-

tató elkészítésére. Az útmutatót kidolgozók a BBTE Chartája mellett, az Akadémiai Tanács által vitára előterjesztett „Organizarea catedrelor și departamentelor Universității Babeș-Bolyai”, című, a *Buletinul Informativ* 16., 2004. júniusi számában közzétett dokumentumból indulhatnak ki.

3. önálló magyar **karok** létrehozása, ott ahol van erre igény, és ahol az érvényes szabályzatok által előírt feltételek teljesíthetők, az érintett román kollégákkal kialakított egyetértésben;

Megjegyzés: Amennyiben jelen tervezet ezen előírása elnyeri az érintettek támogatását, sort kell keríteni az önálló karok létrehozását elősegítő útmutató elkészítésére. A törvény által előírt feltételek teljesítése mellett, az útmutatónak ki kell térnie a következő aspektusokra is:

- az érintett szakirányok keretében tevékenykedő főállású oktatók legalább 2/3-ának kell támogatnia az önálló karok létrehozására irányuló kezdeményezést;
- méltányos megoldást kell találni azon oktatók helyzetére, akik nem kívánják az újonnan létrehozandó önálló kar keretében tevékenykedni;
- a kezdeményezőknek megoldást kell kínálniuk a kar ingatlan-szükségleteinek a kielégítésére (a meglévők méltányos elosztása vagy új épületek vásárlása útján), és működőképes ügyrendet kell kidolgozniuk a laboratóriumok közös használatára.

4. a BBTE Chartájának kiegészítése a magyar (és esetleg német) tagozat **egyetemi szintű koordinációs testületének** a létrehozása és hatáskörének pontos körülírása érdekében, amely a – majdan a karokon belük tagozatokat, önálló tanszékeket és önálló karokat egyaránt magába foglaló – Magyar Tagozat tevékenységével kapcsolatos minden fontosabb, belügynek minősülő döntés meghozatalában illetékes; a **vétőjog** intézményesítése azokra az esetekre, amelyekben a Szenátus a magyar tagozat érdekeivel ellentétes döntéseket hoz.

5. a **magyar** (és esetleg német) **nyelv státusának rendezése** a BBTE intézményi struktúrájában:
- két (esetleg három) nyelvű feliratok a BBTE kötelékébe tartozó épületek homlokzatán és belterében, az illető karok vagy más jellegű intézmények nyelvi struktúrájának megfelelően;
  - a szakvizsga külön bizottság által felügyelt megszervezésének, a szakdolgozatok és a doktori értekezések magyar nyelven való elkészítésének a lehetővé tétele;

- a *Buletinul Informativ al UBB* és a *Reglementări, Strategii și Politici* című, az Akadémiai Tanács és a Rektorátus által közreadott kiadványok magyar nyelvű kivonatainak az elkészítése;
- egy, a magyar nyelvet megfelelő színvonalon ismerő referens alkalmazása az Információs Szakosztály (Departamentul de Imagine) kötelékében, akinek a magyar nyelvű sajtóközlemények, hirdetések, tájékoztató jellegű anyagok elkészítése lenne a feladata;
- a magyar nyelven készült tanulmányok közlésre való elfogadása a *Studia* című kiadvány valamennyi sorozatában, amennyiben van ez iránt igény.

6. a BBTE történetében jelentős szerepet játszott **magyar oktatók emléke előtt való tisztelés** tükröződése az egyetem belső tereiben:
- előadótermek rangos magyar oktatókról való elnevezése;
  - a Rektori Hivatal folyosójának falain az egyetem történetében jelentős szerepet játszott magyar személyiségek arcképeinek a kifüggesztése.

Záró megjegyzések

Jelen tervezet kidolgozói arra alapozzák a megvalósíthatóság esélyeivel kapcsolatos reményeiket, hogy amennyiben a román politikai élet befolyásos szereplői támogatásra érdemesnek találják az elképzelést, és meghozzák a BBTE multikulturális jellegének hivatalos, kormány szintű elismerésére vonatkozó és annak költségvetési támogatásával kapcsolatos döntéseiket, akkor a tervezetben előirányzottaknak a BBTE vezetősége által való elfogadása elől nagy valószínűséggel elgördíthetővé válnak az akadályok.

Salat Levente

Összefoglaló

a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar oktatóinak álláspontjáról a magyar tagozat intézményi konszolidációjának kérdésében

A 2004. márciusában lezajlott választásokat követően, a BBTE magyar tagozatának új vezetősége vállalást tett arra nézvést, hogy minden érintett fél bevonásával széles körű szakmai vitát kezdeményez a BBTE keretében zajló magyar nyelvű oktatás autonómiájának kiteljesítése érdekében. Az újonnan

megválasztott vezetőség vállalta ugyanakkor, hogy az egyeztetések eredményeire alapozva olyan tervezetet készít és juttat el – a 2004. novemberében esedékes államelnöki és parlamenti választások előtt – az RMDSZ csúcsvezetéséhez, amelyből kiindulva a BBTE keretében a magyar tagozat intézményi konszolidációjának nagyobb eséllyel lehet érvényt szerezni.

A folyamat

A vállalatoknak megfelelően az új tagozatvezetés két munkacsoportot hozott létre, amelyek, egy erre vonatkozó felkérésnek eleget téve, elkészítettek két alternatív szemléletű tervezetet arra vonatkozóan, hogy mi volna a BBTE keretében folyó magyar nyelvű oktatás helyzetének rendezését lehetővé tevő, legcélravezetőbb elgondolás (a tervezetek szövegeit lásd: *Tervezet 1-2*).

A két tervezetet első körben a BBTE Szenátusának magyar tagozata vitatta meg. A vita következtetése az volt, hogy a két tervezet, noha szemléletük nagyon különböző, nem kizáró, hanem kiegészítő jellegűek: míg az első tervezet¹ elsősorban tartalmi és szerkezeti kérdésekre összpontosít, addig a másik² elsősorban a megvalósítás stratégiai és taktikai útjainak elemzésére helyezi a hangsúlyt.

Az egyeztetések során nyilvánvalóvá vált, hogy a továbblépéshez elengedhetetlen tudni, hogy az oktatók hogyan ítélik meg a tervezetekben foglaltak esélyeit, illetve hogy ki vállalja és ki nem, hogy adott esetben a tervezett intézményi struktúrák keretei között folytassa a tevékenységét. Ennek megfelelően, 2004. június 22-én a tagozatvezető rektorhelyettes körlevelet intézett a magyar tagozat minden oktatójához³, azzal a kéréssel, hogy foglaljanak állást a kérdésben, és fogalmazzák meg az ügygel kapcsolatos bármely további észrevételüket.

A megjelölt határidőig beérkezett válaszokat a BBTE Szenátusának magyar tagozata értékelt ki, és arra a következtetésre jutott, hogy a megfogalmazott állásfoglalások mennyisége és természete, többnyire a kommunikációs nehézségekre visszavezethetően, nem tekinthető ügydöntő módon reprezentatívnak. A szenátusi csoport úgy határozott következőképpen, hogy egy újabb körlevél útján a BBTE egyes karainak keretei között tevékenykedő magyar tagozatok vezetői legyenek felkérve egy, a nyilatkozók aláírásával szentesített testületi álláspont kialakítására.

Az egyeztetéseknek ezt az újabb körét 2004. október elejére sikerült lezárni. Az eredményeket összesítő táblázatot a *Függelék* tartalmazza.⁴

Az eredmények

Amint az említett táblázatból kiolvasható, a 227 oktatóból 179 foglalt ilyen vagy olyan módon állást a kérdésben, 48 vagy kitérő választ adott, vagy nem élt az állásfoglalás lehetőségével.

A 179 állásfoglalás a következőképpen oszlik meg az opciók szempontjából:

- 122-en támogatják az önálló karok létrehozására irányuló törekvéseket, és siker esetén vállalják, hogy azok keretében folytassák tevékenységüket (ebből 107-en fenntartás nélkül vagy csak kisebb fenntartásokkal, 15-en pedig hangsúlyos fenntartásokkal);
- 15-en támogatják a magyar tagozat önállóságának a kiteljesítésére irányuló törekvéseket, de azt, első körben legalábbis, önálló tanszékek létrehozásának a formájában látják célravezetőnek;
- 10-en semmilyen változtatást nem tartanak szükségesnek;
- 32-en más opciót tartanak célravezetőnek (20-an *három*: természettudományi, bölcsészettudományi és társadalomtudományi kar létrehozását látnák a leghelyesebbnek; további 12-en pedig egy *negyedik*, kihelyezett, sepsiszentgyörgyi székhelyű karra vonatkozóan fogalmaztak meg javaslatot, amely az ottani business, közigazgatás-tudományi és pedagógiai, illetve a csíkszeredai informatikai főiskolákat tömörítené, magyar és román oktatási nyelvvel).

Az eredmények értékelése

Ha az eredmény a globális mutatók alapján első látásra nehezen értékelhetőnek tűnik is, a testületi álláspontok figyelembe vételével az összkép jóval világosabb.

Egyértelmű mindenekelőtt, hogy léteznek olyan karok, ahol a közakarat, ha nem is egyhangúlag, de fölényes többséggel támogatja a két önálló kar opcióját: Bölcsész Kar, Matematika és Informatika Kar, Történelem és Filozófia Kar (történészeket tömörítő részlege), Fizika, Kémia és Vegyészmérnöki Kar, Biológia és Geológia Kar.

A Pszichológia és Neveléstudományi Kar munkaközösségének döntő többsége az önálló tanszékek létrehozását tartja célravezetőnek.

Létezik két olyan kar is – a Közgazdaság, illetve a Testnevelés és Sport –, amelyek munkaközössége, szakmai megfontolások alapján, nem kívánna beta-gozódni az új, autonóm struktúrákba, amennyiben azok létrejönnének.

Létezik továbbá az eseteknek egy negyedik kategóriája, amely azokat a karokat tömöríti, amelyek esetében az opciók értékelése – a két tervezet által körvonalazott szemléleti keret határai között – nehézségekbe ütközik:

- a Politika- és Közigazgatás-tudományi kar egyes képviselői valamint a Történelem és Filozófia Kar keretében tevékenykedő filozófia szakos oktatók, illetve a sepsiszentgyörgyi Vállalatgazdaság szak képviselői a tervezetnek egy-egy újabb karral való kiegészítését látnák kívánatosnak;

- a Szociológia és a Szociális Munkás Kar veszélyeztetve látja szakmai önállóságát a két karra vonatkozó tervezet szemlélete által;
- a Földrajz Kar esetében pedig a vélemények annyira megoszlanak, hogy annak alapján a kérdést nem lehet megnyugtató módon eldöntöttnek tekinteni.

És létezik végül egy ötödik kategória, amelybe a Jogi és a Környezettudományi karok tartoznak, ahol a hiányos személyi állomány okán a kérdést nem lehet a közakaratra alapozott tervezetek alapján rendezni.

A kihelyezett tagozatok és főiskolák viszonylatában a helyzet nem kevésbé összetett:

- A sepsiszentgyörgyi főiskolák, többek között a Bologna-folyamat kilátásaira való tekintettel, maguk is az önállósodás útját kívánják járni, és egy kevert – közgazdasági, közigazgatási, informatikai (a csíkszeredai kihelyezett tagozat bevonásával, amely képviselőinek az álláspontja nem ismeretes mindazonáltal) és pedagógiai – profilú kar létrehozásában gondolkodnak, amelyben az oktatás *nem kizárólag magyar nyelven folyna*.
- A jelentős diáklétszámmal és viszonylag kialakultnak mondható oktatókollektívával rendelkező gyergyószentmiklósi főiskola képviselői a szakmai arcél megőrzésének fontossága mellett tették le a garast, abban az értelemben, hogy amennyiben az önálló magyar természettudományi kar létrejöhet Kolozsvárott, akkor annak keretében a megfelelő tanszék, ellenkező esetben a megfelelő profilú kar kihelyezett, magyar nyelven oktató tagozataként kívánják folytatni tevékenységüket.⁵
- Az óvónő- és tanítóképzők helyzete összességében rendezetlen, kilátásaik egyelőre a Bologna-rendszerre való áttérés folyamatában is tisztázatlanok, ebben a tekintetben felelős módon összehangolt stratégia kidolgozására lesz mielőbb szükség.

Az összkép értékeléséhez fontos adalék továbbá, hogy az opciójukat egyértelműen – pro vagy kontra – megfogalmazó oktatók egy jelentős hányada jelezte, hogy az elkészült tervezetek megválaszolatlanul hagynak számos olyan kérdést, amelyre egy teljes értékű megvalósíthatósági tanulmánynak feltétlenül ki kellene térnie, pl. a finanszírozás, az infrastrukturális kilátások, az akkreditációs feltételek vonatkozásában. Feltételezhető, hogy az opciójuk megfogalmazását nyilvánosan nem vállaló oktatók egy jelentős hányadát is ezek a körülmények befolyásolták a problémához való viszonyulásukban.

A tagozatvezetés álláspontja

A BBTE magyar tagozata vezetőségének álláspontja az ebben a kérdésben, hogy a megvalósíthatósági tanulmány szakszerű elkészítéséhez valóban

fontos lépések vannak még hátra. Ezeket a tagozatvezetés a következő szekvenciában látja sorra keríthetőknél:

1. A jelen dokumentumba foglalt adatok, álláspontok, alternatívák és módszertani javaslatok alapján az RMDSZ csúcsvezetésének el kell döntenie, hogy a továbblépés melyik lehetséges útját látja felvállalhatónak, és az érdekérvényesítési folyamat keretében az alkalmasnak vélt politikai partnerrel szemben képviselhetőnek;
2. Ezt követően sort kell keríteni azokra a politikai egyeztetésekre, amelyek eredményeként válasz remélhető azokra a kérdésekre, amelyek a szükségesnek látszó törvénymódosításokra vagy kormányrendeletekre (pontosabban azok tartalmára), az infrastrukturális beruházásra, a legcélszerűbbnek ígérkező finanszírozási változatokra, és az elkerülhetetlenül fölmerülő akkreditációs gondok kezelésére vonatkoznak;
3. E válaszok birtokában lehet majd újratekinteni a tárgyalásokat a BBTE vezetésével és román tagozatának képviselőivel, remélhetőleg olyan körülmények között, amelyek nem fognak rövid távon újabb zsákutcákat eredményezni.⁶

A BBTE magyar tagozata vezetésének a megítélésében a szakszerű megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséhez elengedhetetlen ennek az útnak a végigjárása. A fenti 1-es és 2-es lépések szakmai megalapozásához való hozzájárulás szándékával, a soron következőkben azt foglaljuk össze röviden, hogy:

- milyen összehangolt, felelős stratégiát követelő kihívásokra kell tekintettel lennie az RMDSZ csúcsvezetésének, amikor értékeli a BBTE keretében lefolytatott szakmai vita eredményeit és dönt arra vonatkozóan, hogy mit talál saját akciótervébe beépíthetőnek a soron következőkben felkínált alternatívák, illetve módszertani megközelítések közül;
- milyen szakmai érvekkel lehet alátámasztani a BBTE keretében zajló magyar nyelvű oktatás autonómiájának intézményesítésére vonatkozóan a politikai partnerrel szemben támasztandó igényt;
- mik lehetnének a tagozati autonómia intézményesítésének az első lépései, illetve a fokozatos kiépülés alternatívái;
- mi volna – mind a politikai partner, mind a BBTE román tagozatának képviselői vonatkozásában – az elfogadtatás esélyeit növelni képes, legalkalmasabb nyelvezet, szemlélet, illetve fogalmiság, amelyben a tagozati autonómia intézményesítésének az ügyét képviselni érdemes.

Kihívások, amelyeket hiba volna figyelmen kívül hagyni

Bizonyos értelemben a romániai magyar közállapotokra jellemzőnek mondható, hogy a magyar nyelvű állami felsőoktatás helyzetének rendezésére

irányuló erőfeszítések olyan belterjes logikát próbáltak érvényesíteni az elmúlt évek során, amely többnyire lehetetlenné tette, hogy a kor és a helyzet kihívásaival fokozottabb mértékben számoló, azokat az erdélyi magyarság javára kamatoztatni képes stratégiák és tervezetek szülessenek meg. Ahogyan közéletünk egyik jelentős személyisége fogalmazott ezzel kapcsolatban a közelmúltban: a romániai magyarság „ötven évvel ezelőtt megfogalmazott álmait” szeretné megvalósulni látni napjainkban is, és közben nem vesz tudomást a helyzetében, környezetében bekövetkezett változásokról.

A BBTE magyar tagozata vezetőségének a megítélése szerint akkor, amikor a tagozat intézményi konszolidációjának, autonómiája kiteljesítésének a kérdése van terítéken, hiba volna figyelmen kívül hagyni a következőket:

- A Bologna-folyamat által elindított, különböző szereplők által különböző módon megítélt, és néhány vonatkozásban kétségkívül jogos kritikával illelhető, ám előbb-utóbb Romániában is elkerülhetetlenül alkalmazásra kerülő felsőoktatási reformot;
- A romániai magyar közélet egy másik fontos szereplője által „helyzetteremtő politizálásként” aposztrofált (össz)nemzetpolitikai fellépés vívmányait, amelyek egy összehangolatlan, esetenként illojális konkurencia-szituációkat is létrehívó, magyar nyelvű felsőoktatási túlkínálatot eredményezett Erdélyben, amellyel szemben joggal fogalmazható meg a kérdés, hogy a romániai magyarság, vagy az anyaországi munkaerőpiac – olykor a hivatalos magyar nemzetpolitika alapvető elveivel is ellenkező – érdekeit szolgálja inkább;
- Románia uniós fölzárkózásának a kilátásait, amelyek vonatkozásban 2007 után – amennyiben az ország kormányának sikerül tartania a csatlakozási menetrendet – azzal kell számolni, hogy a kolozsvári székhelyű állami, magyar nyelvű felsőoktatás sajátos rekrutációs ürbe kerül: a tömbmagyarság kisebb mobilitású, szerényebb anyagi lehetőséggel rendelkező fiataljai várhatólag a lakhelyükhöz legközelebb található kihelyezett tagozatok vagy magánegyetemek kínálatával élve fognak helyben maradni, a mobilisabb, jobb anyagi körülményekkel rendelkezők rétege pedig, az uniós lehetőségeket kihasználva, nagy valószínűséggel fogja Magyarországot (esetleg, kisebb valószínűséggel, valamelyik más európai államot) választani tanulmányainak színhelyéül;
- Azt a sajnálatos, bélyegét nem kizárólag a magyar nyelvű felsőoktatás állapotára rányomó körülményt, hogy a romániai magyarságnak nincs határozott körvonalú, világosan megfogalmazott jövőképe; ennek hiánya azt eredményezi, hogy eluralkodóban van a fokozatos elszivárgásra való berendezkedés közhangulata, ami tárgyunk vonatkozásában többek között azzal a fonák következménnyel jár, hogy a kisebbségi társadalom igényei-

hez hozzá nem igazított szerkezetű és tartalmú magyar nyelvű felsőoktatási hálózatban szerzett egyetemi végzettség egyre inkább a kitelepedés legbiztosabb garanciája.

Természetesen megbocsáthatatlan hiba volna, ha a fenti kihívásokra összpontosított figyelem azt eredményezné, hogy a kisebbségi érdekérvényesítés folyamatában a soron következő alkuhelyzetek és opportunitások kiaknázatlanul maradnának. Nem kevésbé igaz ezzel szemben, hogy nem érdemes olyan rosszul eltervezett struktúrák kiharcolásáért síkra szállni, amelyeket rövid távon fognak megfosztani tartalmuktól az európai folyamatok, illetve kiüresíteni a figyelmen kívül hagyott migrációs és demográfiai trendek.⁷

Noha kicsi az esélye annak, hogy a BBTE magyar tagozata autonómiájának az intézményesítését célzó erőfeszítések soron következő, sok vonatkozásban minden bizonnyal sorsdöntő szakasza még tekintettel tudjon lenni rájuk, ennek ellenére érdemes itt röviden felsorolni azokat a teendőket, amelyeket a BBTE magyar tagozatának vezetősége elengedhetetlennek ítél ahhoz, hogy a magyar nyelvű állami felsőoktatás helyzete megnyugtató és távlatos módon rendeződjék Romániában.

1. Valakinek vállalnia kell előbb-utóbb a politikai döntés felelősségét azzal az egyre inkább letagadhatatlan felismeréssel kapcsolatban, hogy – számolva a kibontakozó európai trendekkel, egyfelől, és a magyar nyelvű felsőoktatás túltengő piacával, másfelől –, elképzelhetetlen, hogy a BBTE magyar tagozata képes lesz, akár csak közép távon is, versenyképes körülmények között fenntartani a magyar nyelvű képzést a szakirányok teljes spektruma és egész vertikuma (az alap-, magiszteri és doktori képzés) viszonylatában. Ebből a politikai felelősségvállalásból nem kisebb horderejű lépésnek kell majd következni, mint annak eldöntése, hogy melyek azok a szakirányok, illetve oktatói munkaközösségek, amelyek a kibontakozó európai trendek kontextusában, valamint a határokon átnyúló, európai szellemben sorra kerülő nemzetegyesítés által előhívott helyzetben is képesek versenyképesek maradni, és amelyek köré érdemes lesz erőforrásokat összpontosítani a jövőben. Tekintettel arra, hogy az ilyen típusú döntések meghozatalát nem lehet maguktól az érintettektől várni, vagy kellő autoritású kisebbségi oktatáspolitikai tekintélyek beavatkozására, vagy megfelelően széles alapú egyeztetések eredményeként kibontakozó szakértői döntésre lesz szükség ebben a vonatkozásban.
2. Egy másik halaszthatatlan feladat lesz széles körű konzultációt kezdeményezni mielőbb az erdélyi magyar nyelvű felsőoktatási piac befolyásosabb szereplői között, mind az államiakat, mind az akkreditált magánegyetemeiket és a magyarországi egyetemek fontosabb kihelyezett tagozatait beleért-

ve. E konzultációnak nem kisebb horderejű eredményt kellene felmutatnia, mint egy olyan felsőoktatási kínálat-szerkezetet és a beiskolázási számokra vonatkozó közös stratégiát, amely nagyobb mértékben alapoz a romániai magyarság helyzetéből adódó szükségletekre, és elkerüli a „vízfejű kisebbségi társadalom” újratermelődését, illetve mindazt, amit ez az adottság a kivándorlási trendek viszonylatában eredményez.

3. Végezetül üdvös volna mielőbb széles körű társadalmi vitát kezdeményezni a romániai magyarság jövőképeének kialakítása érdekében. Noha egy ilyen vállalkozás nem kevés, és különféle természetű kockázatokkal is jár, ha sikerülne megfelelő körülmények között sort keríteni rá, eredményeit sok, többek között az állami, magyar nyelvű felsőoktatás helyzetének a megnyugtató rendezésére irányuló erőfeszítések viszonylatában is kamatoztatni lehetne.

Szakmai érvek a tagozati autonómia intézményesítése mellett

Addig is, amíg a fenti közösségi sorskérdésekre már nem csak a történelem, hanem a romániai magyarság szakmai és politikai elitje is kínál válaszokat, a BBTE magyar tagozata autonómiájának intézményesítését célzó törekvések mellett lehet fontos érveket felsorakoztatni.

A két munkacsoport által kidolgozott tervezetek (*Tervezet 1-2*), szemléleti különbségeik ellenére, meglehetősen egybehangzóan fogalmazzák meg azokat az érveket, amelyek a strukturális átszervezés szükségessége mellett szólnak. A megfelelő elemek összevonásával ezeket, röviden, két fő érv-kategória köré lehet csoportosítani: az öntörvényűségi törekvések különböző aspektusait megtestesítő elvek kategóriájába, illetve a hatékonyabb szervezés és a gazdaságosság szempontjait kidomborító elvek kategóriájába.

Az öntörvényűségi elv

Ahhoz, hogy egy kisebbség legitim szükségleteit kielégíteni képes felsőoktatási struktúra el tudja látni azokat a feladatokat, amelyekre való tekintettel létrehívták, szüksége van az autonómia olyan intézményes alakzataira, amelyek lehetővé teszik számára a stratégiai prioritások szuverén eldöntését, a hosszú távú tervezés szempontjainak a hozzáigazítását helyzetének specifikumaihoz. Ez a törekvés különös jelentőséggel bír minden nemzeti közösség összefüggésében a Bologna-folyamat által megkövetelt reform és intézményi innováció kontextusában, és összhangban van mind az európai felsőoktatás alapelveivel⁸, mind az Európai Unió különböző intézmény-építési szintjén érvényesülő szubsidiaritás-elvvel. A BBTE magyar tagozatának jelenlegi állapotában ez a lehetőség nem érvényesül: a kari tanácsok alá rendelt tagozatok csak a többségi közösség prioritásait követve, azokon belül szervezheti meg a maga életét. Ez a

körülmény maga is szerepet játszik abban, hogy a romániai magyarság államilag támogatott felsőoktatási struktúrája újratermeli a kisebbségi társadalom torz értelmiség-szerkezetét.

A gazdaságossági elv

A magyar tagozat jelenlegi „felszeleteltsége” azt eredményezi többek között, hogy a magyar nyelven is oktatót egyes szakirányok keretében a viszonylag alacsony diáklétszámok elvileg ugyanakkora tanári létszámkereteket feltételeznek, mint a számottevően magasabb diáklétszámmal működő román tagozaton, amelyeket egyfelől nehéz betölteni megfelelően felkészült szakemberekkel, másfelől – amennyiben szerencsés esetekben sikerül – az alacsony diáklétszám, a finanszírozás jelenlegi gyakorlata mellett, képtelen megfelelő színvonalon eltartani azokat. Ez a több szempontból is visszás helyzet azt eredményezi, hogy:

- a magyar tagozaton oktatók általában több tantárgyat kénytelenek tanítani, mint a román tagozatos kollégáik, ami egyrészt a szakmai színvonal kárára van, másrészt vét az esélyegyenlőség elve ellen;
- azok a karok, amelyek magyar tagozatokkal is rendelkeznek, nyilvánvaló hátrányban vannak a kizárólag románul oktató karokhoz képest, aminek pénzügyi következményeit nem csupán a magyar tagozat oktatói, hanem román kollégáik is viselni kénytelenek; ez hosszú távon, ha tekintettel vagyunk a rendelkezésre álló pénzügyi keretek folyamatos szűkülésének a trendjére, az etnikumközi viszonyok megromlását is eredményezheti, ami meglehetősen fonák következménye lenne a multikulturalitás intézményes főlvállalásának.

Fontos itt megjegyezni, hogy a „felszeleteltség” párhuzamosságokat is létrehozott, abban az értelemben, hogy a különböző szakirányokon belül hasonló, vagy nagy mértékben megegyező profilú állások jöttek létre. Számolni kell azzal, hogy a tagozati autonómia intézményesítési törekvéseinek a sikere esetén ezeket a párhuzamosságokat nem lehet fenntartani, aminek, értelemszerűen, lesznek előnyös gazdasági, illetve szervezés-hatékonysági, és hátrányos személyi következményei.

A tagozati autonómia kialakításának alternatívái

A BBTE magyar oktatóinak körében lezajlott szakmai vita eredményei alapján megállapítható, hogy a két önálló magyar kar, úgy ahogyan azt a „Tervezet a BBTE két önálló, magyar oktatási nyelvű karának létrehozására” című dokumentum (*Tervezet I*) előírányozta, ez idő szerint kivitelezhetetlen.

A továbblépés lehetőségeinek a feltérképezése érdekében a soron következőkben a következőképpen fogunk eljárni:

- előbb felvázoljuk, a megfogalmazott opciók alapján, az eszményi megoldást, amely nincs tekintettel, egyelőre, a megvalósíthatóság objektív (a költségekkel és az akkreditációval kapcsolatos) szempontjaira, és észszerű kompromisszumra törekszik a kivitelezhetőség szubjektív (az érintettek hozzáállását tükröző) szempontjai között;
- majd alternatívákat fogalmazunk meg a megvalósítás lehetséges fokozatosságára vonatkozóan, az akkreditáció megszerzésének egyik fontos, az oktató személyzettel kapcsolatos kritériumok várható teljesítésének kilátásaira is kitérve röviden.

A kinyilvánított opciók alapján az eszményi helyzet megközelítésünk szempontjából fontos elemeit a következő táblázat-sor összegezi:

Ez idő szerint létező magyar karkok a BBTE keretében	Létszám	
	Diákok	Oktatók
Református tanárképző kar		
Összesen:	183	10
Római-katolikus tanárképző kar		
Összesen:	151	5

Újonnan létrehozandó magyar karkok a BBTE keretében	Létszám		
	Diákok	Oktatók	
Természettudományi kar			
Matematika és informatika	307	25	
Fizika	96	10	
Kémia és vegyészmérnöki	115	15	
Biológia és geológia	264	19	
Környezettudomány	17	2	
Földrajz	Kolozsvár	273	6
	Gyergyószentmiklós	315	6
Összesen	1387	83	
Bölcsészettudományi kar			
Történelem	259	13	
Bölcsészet (Magyar nyelv és irodalom; Néprajz; Színháztudomány; Színművészet)	365	38	
Összesen	624	51	
Társadalomtudományi kar			
Filozófia	106 ⁹	11	
Szociológia és szociális munkás	351 ⁹	12	
Politika- és közigazgatás-tudomány	164	13	
Összesen	621	36	

Sepsiszentgyörgyi kar (Vállalatgazdaság, Közigazgatás, Informatika¹⁰)¹¹		
Vállalatgazdaság	500	8
Politika- és közigazgatás-tudomány	167	4 ¹²
Informatika (Csíkszereda)	68	2
Összesen:	735	14
Az önálló karokba szerveződő tagozatok összesen:	3367	184

Magyar tanszékek/tagozatok a BBTE keretében	Létszám	
	Diákok	Oktatók
Pszichológia és neveléstudomány	1074 ⁹	19
Közgazdaság	636	5
Jog	75	1
Testnevelés és sport	149	4
Összesen:	1934	29

A megvalósítás alternatíváira vonatkozóan a következőket áll módunkban megfogalmazni:

I. *A maximális alternatíva:* a három kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi negyedik kar egyidejű létrehozása, azzal az illetékes felek közötti megállapodásban rögzített kikötéssel, hogy a BBTE román karainak a kötelékében maradó tagozatok számára a későbbiek során nyitva marad a magyar karok valamelyikébe való betagozódás lehetősége. Ennek a változatnak feltehetően komoly politikai, szakmai és infrastrukturális-pénzügyi nehézségek leküzdésének az árán lehet csak érvényt szerezni.

Az alternatíva maximalizmusán enyhítene az a változat, amely a sepsiszentgyörgyi kart – a szükséges konzultációkat követően – a Kolozsváron létrehozandó társadalomtudományi kar kihelyezett tagozataként fogná fel, a csíkszeredai informatika pedig a természettudományi kar kihelyezett tagozata maradna. Ebben a változatban három új kar jönne létre a BBTE keretében, egy-egy gyergyószentmiklósi, csíkszeredai és sepsiszentgyörgyi kihelyezett tagozattal.

A maximalizmus enyhítésének másik változata lehetne a Sepsiszentgyörgyön létrehozandó negyedik kart – kétnyelvűsége okán – úgy felfogni, hogy az nem a BBTE magyar tagozata autonómiájának a kiteljesítését célzó törekvések eredményeként, hanem a Bologna-folyamat irányelveit törvényerőre emelő 288/2004-es törvény főiskolákra vonatkozó előírásainak az alkalmazása nyomán jön létre.

II. *Az optimális változat:* a természettudományi és a bölcsészettudományi karok létrehozása a fenti táblázatba foglaltak szerint, illetve önálló magyar tanszékek szervezése a Szociológia és szociális munkás, Politika- és Közigazgatás-tudományi, Pszichológia és Neveléstudományi, illetve a Közgazdasági karok ke-

retében, ott ahol van erre igény. Ebben az esetben is az illetékes felek közötti megállapodásban kellene rögzíteni, hogy a BBTE román karainak a kötelékében maradó tanszékek és tagozatok számára a későbbiek során nyitva marad a magyar karok valamelyikébe való betagozódás, illetve egy harmadik, társadalomtudományi kar alapításának a lehetősége, amennyiben azt az akkreditációs feltételek teljesítése lehetővé teszi.

Az I. és II. változat összefüggésében a szükséges működési engedély, majd az akkreditáció megszerzésének az esélyeit – kizárólag a személyi állományra vonatkozó kritériumok teljesíthetősége szempontjából – az alábbi táblázat összegzi. Tekintettel arra, hogy a főiskolák (illetve a Történelem és Filozófia szakok) vonatkozásában ez idő szerint nem létezik külön létszámkeret-táblázat, ahhoz, hogy a számítások elvégezhetőek legyenek, azt a hipotetikus változatot vettük alapul, amelyben a főiskolák a megfelelő létrehozandó kar keretében maradnának meg kihelyezett tagozatokként.¹³

Létező magyar karok a BBTE keretében	A létszámkeret által tartalmazott állások száma	Főállású oktatókkal betöltött állások	Ebből prof és docens	1. szempont szerint: min.70%	2. szempont szerint: min 20. %
Református tanárképző kar	27	10	4	37,03%	40%
Római-katolikus tanárképző kar	11	5	1	45,45%	20%

Létrehozandó magyar karok -BBTE	A létszámkeret által tartalmazott állások száma	Főállású oktatókkal betöltött állások	Ebből prof és docens	1. szempont szerint: min 70%	2. szempont szerint: min 20%
Természettudományi kar					
Matematika és Informatika (a csíkszeredai főiskolával együtt)	45	27	9	60%	33,33%
Fizika	15	10	3	66,66%	30%
Kémia és vegyészmérnöki	20	15	3	75%	20%
Biológia és geológia	29	19	3	65,51%	15,78%
Környezettudomány	2	2	0	100%	0

Földrajz (a gyergyószentmiklósi főiskolával együtt)	37	12	4	32,43%	33,33%
Bölcsészettudományi kar					
Történelem és Filozófia	37	23	10	62,12%	43,47%
Bölcsészet	67	38	15	56,71%	39,47%
Társadalomtudományi kar					
Szociológia és szociális munkás	25	12	3	48%	25%
Politika- és közigazgatástudomány (a sepsiszentgyörgyi főiskolával együtt)	21	13	3	61,90%	23,07%
Sepsiszentgyörgyi Vállalatgazdaság kar					
Business	12	8	2	66,66%	25%

Amint a fenti táblázatból kiolvasható, a működési engedély megszerzése tekintetében a személyi állománnyal kapcsolatos feltétel második (20%-ra vonatkozó) kritériumát egy kivétellel minden tervezett kar minden szakiránya teljesítené, az első (70%-ra vonatkozó) kritériumot pedig a létszámkeretek megfelelő átalakításával lehetne, minden bizonnyal, különösebb nehézség nélkül teljesíteni. Fontos azonban külön is hangsúlyozni, hogy ha az ideiglenes működési engedély – és utóbb az akkreditáció – megszerzésének előreláthatólag nem is lennének akadályai, amennyiben a leváló tagozatok esetében nem lehet megfelelő szintű politikai döntés révén biztosítani a létező akkreditációk továbbvitelét, akkor számolni kell azzal, hogy a jelenlegi állapotokhoz képest legalább hat esztendeig jelentős visszalépés fog bekövetkezni, és – kellő jóindulat hiányában – veszélybe kerülhet akár a szakvizsga magyarul való megszervezésének a joga is. Ennek a lehetőségnek a kockázatát a politikumnak kellő felelősséggel kell mérlegelnie, és amennyiben a különválási törekvéseknek csak a működési engedély újonnan való megszerzése mellett lehet érvényt szerezni, akkor erről egy újabb körben kell egyeztetni az érintettekkel.

III. *A minimális alternatíva:* önálló magyar tanszékek létrehozása minden kar esetében, ahol van erre igény, és egy egyetemi szintű koordinációs testület létrehozása, amely betöltené, az egyetemi Charta-ban rögzített hatáskör alapján, a magyar tagozat felsőbb döntéshozói és koordináló szervének a szerepét, megpró-

hálván a lehető legtágabb keretet biztosítani a tagozati autonómiának. Ennek a szervnek lenne a szerepe biztosítani a magyar tagozat tevékenységének a hatékonyabb megszervezését, a létező párhuzamosságokat például a kreditrendszer nyújtotta lehetőségekkel élve próbálván kiküszöbölni. Ebben a változatban nem csupán az akkreditációval kapcsolatos akadályok, hanem az infrastrukturális beruházás várható nehézségei is elhárulnának, az alternatíva költségei pedig kizárólag a magyar tagozat megfelelő szintű finanszírozására korlátozódnának.

IV. *Az elodázás alternatívája:* a BBTE magyar tagozata autonómiájának intézményesítését célzó próbálkozások befagyasztása mindaddig, amíg eldől, egyfelől, hogy milyen körülmények között kerül alkalmazásra Romániában a *Bolognai Nyilatkozat*, és amíg létrejön, másfelől, a magyar nyelvű felsőoktatás romániai piacának fontosabb szereplői között az egyetértés az erdélyi magyarság szükségleteihez jobban igazodó felsőoktatási kínálat-szerkezetet és a beiskolázási számokra vonatkozó közös stratégiát illetően. Ez a változat volna feltehetőleg a legelőnyösebb szigorúan szakmai, illetve a távlatosabb kisebbségstratégiai szempontok szerint, és a legrosszabb a napi (kisebbség)politika nézőpontjából.

Javaslat az érvelés szemléletére és fogalmiságára vonatkozóan

Amikor az RMDSZ szakértői a fenti, vagy esetleg a további, lehetséges alternatívákat fogják mérlegelni, a csúcsvezetés pedig meghozza az üggyel kapcsolatos politikai döntését, tanácsos lesz arra is figyelmeztetni, hogy melyik változatot milyen szemléletben, milyen nyelvezetben tanácsos képviselni a politikai partnerek felé.

Ezen aspektust illetően a következő két alternatíva létezik:

- az a hagyományosnak mondható, többszörösen kipróbált fogalmiság és nyelvezet, amelyet az RMDSZ politikusai használnak, amikor az erdélyi magyarság jogaiért szállnak síkra, és azokon belül az államilag támogatott anyanyelvi felsőoktatás terén próbálnak áttörést elérni;

- az a fogalmiság és nyelvezet, amelyet a BBTE vezetősége használ előszere-ttel, és amelyet – noha végső soron a magyar tagozat jelenlegi fejlettségi szintjét eredményezte – általánosnak mondható averzió övez a romániai magyar nyilvánosságban.

A „Tervezet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata intézményes helyzetének konszolidálására – az egyetem multikulturális jellegének kiteljesítése kontextusában” c. dokumentum (*Tervezet 2*) részletesen kitér azokra a lehetőségekre, amelyek ennek a második típusú nyelvezetnek és a vele társított fogalmiságnak a használatában rejlenek.

Az ezzel kapcsolatos opciónak nem csupán a tárgyalási helyzetre való felkészülés, illetve az érvelés várható hatékonyságának a fokozása szempontjából van jelentősége. Amennyiben a BBTE magyar tagozata helyzetének a megnyugtató rendezését célzó törekvéseket – a kiválasztott alternatívától függetlenül – a multikulturalitás intézményes főlvállalásának a kontextusában és annak kiteljesítéseként lehetne elővezetni, ennek a finanszírozási rendszer megtervezésére nézvést is fontos következményei lehetnek. Míg az alternatív, az RMDSZ által előszeretettel használt fogalmiság eszközeivel megalapozott igény nagy valószínűséggel egy egyszeri infrastrukturális beruházásra és a megfelelő módon kiigazított fejkvótás szorzórendszer alkalmazására korlátozódhatna, addig az egyetem multikulturális jellegének törvény útján történő elismerése annak megfelelő szintű költségvetési támogatását is eredményezhetné, amiből nem csak az újonnan létrehozandó magyar karok és/vagy tanszékek húzhatnának hasznot, hanem a kooperációban érdekelt román oktatók és diákok is, illetve az egyetem egésze, amennyiben vállalkozna pl. roma programok beindítására.

A tennivalók összefoglalása

- A politikai partnerrel szemben képviselhetőnek ítélt alternatíva kiválasztása (RMDSZ);
- a kiválasztott alternatíva precízebb leírása, szükség esetén a fontosnak ítélt részletek árnyaltabb kidolgozása (BBTE);
- a politikai egyeztetések lefolytatása (RMDSZ);
- az egyeztetés eredményeinek ismertetése a BBTE illetékeseivel a következő részletek vonatkozásában: a szükségesnek ítélt törvénymódosítás vagy kormányrendelet várható tartalma; az akkreditációs kilátások; az infrastrukturális beruházás mértéke; a támogatási rendszer részletei; magyar képviselők kinevezése az akkreditációs és a tudományos fokozatokat elbíráló országos testületekbe (RMDSZ);
- az eredmények függvényében az egyeztetések egy újabb körének a lefolytatása a BBTE román tagozatának a képviselőivel (BBTE).

Kolozsvár, 2004. október 29-én

Függelék

Kar	Létszám		Opciók				
	Diákok	Oktatók	Önálló karok	Önálló tan-székek	Nincs szükség változtatásra	Nem foglalt állást	Más opció
Matematika és informatika	307	25	18	-	-	7	-
Fizika	96	10	8	-	1	1	-
Kémia és vegyészmérnöki	115	15	7	3	-	5	-
Biológia és geológia	264	19	15 ¹⁴	-	-	4	-
Földrajz	273	6	3	-	-	3	-
Történelem – filozófia	365	24	7	2	-	2	13 ¹⁵
Szociológia és szociális munkás	351	12	10 ¹⁶	1	-	1	-
Pszichológia és neveléstudomány	1074 ¹⁷	19	4	9	-	6	-
Bölcsész	365	38	31	-	-	7	-
Közgazdaság	636	5	-	-	5	-	-
Jog	75	1	-	-	-	1	-
Politika- és közigazgatás-tudomány	164	13	4	-	-	2	72
Környezettudomány	17	2	-	-	-	2	-
Testnevelés és sport	149	4	-	-	4	-	-
Kihelyezett tagozatok, főiskolák							
Matematika és informatika (Csík-szereda)	68	2 ¹⁸	2	-	-	-	-
Földrajz (Gyergyószentmiklós)	315	6	6	-	-	-	-
Pszichológia és neveléstudomány (Tanító/Óvónőképző – Kolozsvár)	58	1	-	-	-	1	-
Pszichológia és neveléstudomány (Tanítóképző – Székelyudvarhely)	70	4	4	-	-	-	-
Pszichológia és neveléstudomány (Tanítóképző – Kézdivásárhely)	63	1	-	-	-	1	-
Pszichológia és neveléstudomány (Tanítóképző – Szatmárnémeti)	74	4	3	-	-	1	-
Pszichológia és neveléstudomány (Tanító/Óvónőképző – Marosvásárhely)	110	-	-	-	-	-	-
Vállalatgazdaság (Sepsiszentgyörgy)	500	8	-	-	-	-	8 ⁵
Politika- és közigazgatás-tudomány (Sepsiszentgyörgy)	167	4	-	-	-	-	4 ⁵
Politika- és közigazgatás-tudomány (Szatmárnémeti)	89	4	-	-	-	4	-
Összesen	5765	227	122	15	10	48	32

¹ Tervezet a BBTE két önálló, magyar oktatási nyelvű karának létrehozására (szerzők: Péntek János, Kása Zoltán, Neda Árpád és Szilágyi N. Sándor)

² Tervezet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata intézményes helyzetének konszolidálására – az egyetem multikulturális jellegének kiteljesítése kontextusában (szerzők: Salat Levente, Nagy László és Szamosközi István)

³ A szenátusi csoportban egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy a már létező két önálló magyar kar, a Református Teológia és a Római Katolikus Teológia oktatói nem vesznek részt a közös álláspont kialakításában, mivel bármilyen lenne is ez, őket közvetlenül nem érintheti. Ennek megfelelően, a 242 főállású oktató közül csak az a 227 vehette ki a részét a konzultációkból, akik nem az említett két kar alkalmazottai.

⁴ A tagozatvezetés köszönettel tartozik Kozma Kis Erzsébetnek, a tagozat titkárnőjének, a folyamat lebonyolításában és dokumentálásában vállalt lelkiismeretes munkájáért.

⁵ Ha e munkaközösség véleményét korboráljuk a Földrajz kar magyar tagozata oktatóinak az opcióival, és feltételezve, hogy a törvények lehetővé teszik a Bologna-rendszerre való áttérés után is a kihelyezett tagozatok fenntartását, akkor a Földrajz kar magyar tagozatának összevont munkaközössége viszonylatában úgy lehet tekinteni, hogy az támogatja a magyar oktatási nyelvű természettudományi kar létrejöttére irányuló erőfeszítéseket, és siker esetén vállalja, hogy annak keretében folytassa tevékenységét.

⁶ Ezt a reményt, amely természetesen illúzióknak is bizonyulhat, az támasztja alá, hogy a korábbi egyeztetési próbálkozások kudarcra, ha nem is kizárólag, de jelentős mértékben éppen ezeknek az aspektusoknak a tisztázatlanságára vezethető vissza. Amennyiben kiderül róla, hogy illúzió, az elvégzett munka akkor sem fog hiábavalónak bizonyulni. Az 1-es és 2-es lépések várható eredményei minden bizonnyal fontos kiindulópontok lehetnek egy alternatív stratégia kidolgozásához is.

⁷ Az 1992-es és 2002-es népszámlálás adatai szerint 2002-ben a 0–9 éves erdélyi magyarok száma 125.774, ami csak kétharmada az 1992-es 188.779-nek. Amiből nem kevesebb következik – ha csak erre az egy tényezőre vagyunk is tekintettel –, mint hogy az elkövetkező 10 év alatt az erdélyi magyar felsőoktatás kereteit a mainak 2/3-ára kell lecsökkenteni.

⁸ Berka, Walter – De Groof, Jan – Penneman, Hilde (eds.): *Autonomy in Education. Yearbook of the European Association for Education Law and Policy*. The Hague–London–Boston: Kluwer Law International, 2000.

⁹ A távoktatásban résztvevő diákokkal együtt.

¹⁰ A sepsiszentgyörgyi főiskola képviselőinek egyoldalú javaslata, amely nem nyert megerősítést a csíkszeredaiak részéről.

¹¹ A magyar mellett oktatási nyelv a román is.

¹² Nincs külön létszámkeret-táblázat.

¹³ Karok létrehozásáról a BBTE Chartája a következőképpen rendelkezik: „Az Egyetem Szenátusa hagyja jóvá új karok létrehozását, a létezők átszervezését vagy megszüntetését, írásban benyújtott javaslat alapján, amelyet az érintett tanszékek, kari tanácsok, oktatási vonalak vagy a Rectori Értekezlet képviselői terjesztenek elő, a megfelelő szenátusi bizottságok elemzését követően. Új karok létrehozását kormányrendeletnek kell jóváhagynia. Az új kar a Charta előírásainak, a didaktikai és tudományos szükségleteknek megfelelően határozza meg tulajdon szerkezetét.” A 88/1993-as, Akkreditációs Törvény 5. paragrafusának 2. bekezdése értelmében: „Egy felsőoktatási intézmény egységek **felosztása** (*prin divizare*) eredményeként, az illető intézmény Szenátusának javaslatára, a megfelelő minőségbiztosítási eljárások (működési engedély megszerzése és akkreditálás) alkalmazását követően jöhet létre.” Ugyanazon paragrafus 3. bekezdése értelmében: „Egy felsőoktatási intézmény, egységek/karok **egyesítése** (*prin reunione*) eredményeként, az illető intézmény Szenátusának javaslatára, a megfelelő minőségbiztosítási eljárások (működési engedély megszerzése és akkreditálás) alkalmazását követően jöhet létre.” A működési engedély megszerzésének feltételei a következő részletekre térnek ki: 1. az oktatók; 2. az oktatás minősége; 3. az infrastruktúra; 4. a kutatás; 5. pénzügy-gazdasági vonatkozások; 6 a

vezetőség szerkezete. A törvény 19. paragrafusának 3. bekezdése értelmében az oktatókra vonatkozó követelmény: „Az intézmény minden egyes szakán (*specializare*): 1. a létszámkeret által tartalmazott állások legkevesebb 70%-át főállású vagy társult oktatóknak (*cadru didactic asociat*) kell betölteniük, 2. az alkalmazott oktatók minimum 20%-ának egyetemi tanár vagy egyetemi előadótanár címmel kell rendelkezniük.”

¹⁴ Ebből 5 fenntartással, a laboratóriumok megoszthatatlanságára való tekintettel.

¹⁵ Három kar létrehozását javasolják: természettudományi, társadalomtudományi és bölcsészettudományi.

¹⁶ A tagozati állásfoglalás “bölcsészkar” helyett “társadalomtudományi” karról beszél, és tiltakozik a szociális munkás tanszékkel való összevonás ellen, amelyet az önálló karokra vonatkozó tervezet irányzott elő.

¹⁷ A távoktatási forma keretében beiskolázottak számát is tartalmazza.

¹⁸ A Sepsiszentgyörgyi főiskola munkaközösségének a javaslata szerint egy különálló karnak kellene létrejönnie Sepsiszentgyörgyön a jelenleg létező közgazdasági, közigazgatási, pedagógiai (?) és a csíkszeredai informatika összevonásával. Az oktatás nyelve magyar és román lenne.

Péntek János – Máthé Dénes

Egyetemi oktatásunk jövőjéről

Jelenleg kaotikus állapotok uralkodnak a romániai magyar egyetemi oktatásban. Mind a szakképzésben, mind háttérintézményeink működtetésében rivalizáló párhuzamosságok figyelhetők meg. Felsőoktatásunk ugyanakkor az egyes intézmények státusa, nagyságrendje, hagyománya, szakmai súlya, finanszírozása tekintetében is rendkívül heterogén. E jelenségek belső okainak egyike az, hogy *nincs olyan testületünk, amelyik a szakmai követelményeket és a romániai magyar nemzeti közösség igényeit képviselné elfogulatlanul, s legalább ajánlások formájában megfogalmazná ezeket.* A minimális felügyelet, egyeztetés vagy legalább a bölcs belátás hiánya miatt szellemi erőforrásaink szétforgácsolódnak, a tudás leértékelődik, s ez az érettségizők pályaválasztásában, az érintetteknek az egyetemi képzéshez való viszonyulásában és a végzettek elhelyezkedésében is megmutatkozik.

Ahhoz, hogy ezen a helyzeten változtassunk, néhány elemi kérdésben konszenzusra kell jutnunk és előrelépünk. Az idő sürget; oktatáspolitikai testületeink között minél hamarabb párbeszédet kell kezdeményezni jövőképünk kialakításáról, hogy ez alapján oktatási stratégiát dolgozhassunk ki. Nem foghatunk hozzá ehhez, ha mindazt, ami velünk történik, a kisebbségi helyzet *sorsszerű* következményeként éljük meg. A tervezésben ajánlatos elkülöníteni a viszonylag autonómként kezelhető problémákat (pl. a minőség kérdését) azoktól, amelyek országos oktatáspolitikai rendezést igényelnek, és azoktól is, amelyek az európai és integrációs folyamatokból adódnak. Mindezt azzal a tudattal kell számba venni, hogy a felelősséget nem ruházhatjuk át folytonosan másokra.

Időközben szorgalmazni és minden eszközzel segíteni kell a mostani körülmények közt is az igazi egyetemi autonómia kialakulását és érvényesülését, az intézmények pénzügyi stabilitását s az elosztás méltányosságát, az új szakok/egységek akkreditálását. Ez a törekvés viszont kilátástalan marad, ha továbbra is az az elv érvényesül, amely a mostani kiszolgáltatottság egyik alapja, hogy ti. az anyagi támogató beleszólhat a felsőoktatás működésébe.

Az állami oktatásban föltétlenül el kell érni a stabil és viszonylag önálló egyetemi intézményi egységek: magyar tanszékek, karok létrehozását, melyeket

önálló magyar állami egyetemmé vagy felsőoktatási hálózattá fejleszthetünk. Mivel ez a törekvés hatályos politikai döntés nélkül nem valósítható meg, politikai támogatást kell keresni minden irányban (érdekvédelmi szervezeteink, román és magyar kormány, nemzetközi fórumok).

Külön fel kell készülni arra, hogy a Bologna-modell országos bevezetésével a magyar felsőoktatás ne sérüljön, hanem már indulásból megszerezhesse és megtarthassa az őt megillető pozíciókat az alapképzésben, a posztgraduális mester- és doktorképzésben. Mivel a többlépcsős képzés anyagi gondokat jelent leendő diákjainknak, jó előre ki kell dolgozni az ezzel is számoló oktatáspolitikát.

A létrehozandó szakmai testületnek részletesen elemeznie kellene a meglévő intézményhalmaz egészét: a jelzett indokolatlan párhuzamosságokat, a szellemi és anyagi források felhasználásában mutatkozó hiányokat, a túlképzés és az alulképzés jelenségeit. Elő kell készíteni a *hiányszakok* kataszterét, lehetőleg annak jelzésével együtt, hogy a román oktatás mely szakokra vonzza leginkább a magyar anyanyelvű fiatalokat. Így képet alkothatunk a számunkra *veszélyeztetett szakok* helyzetéről is. Hasonlóképpen országosan számba kellene venni a mester- és a doktori képzés jelenlegi lehetőségeit; azokat is, amelyek nem feltétlenül magyar nyelven folynak, de olyan professzoroknál, akik vélhetően nem diszkriminálják a magyar jelölteket.

Ezek alapján alakíthatná ki az erre hivatott testület az erdélyi magyar értelmiségi képzésre vonatkozó ajánlásait, stratégiáját, amely kiterjedne a meglévő intézmény-egységek józan és határozott átrendezésére; fontos szakok, elitszakok, egzisztenciálisan biztos szakok arányára; a fejlesztés igényeinek és lehetőségeinek számbavételére (*igényen* elsősorban a közösségünk jövőjét meghatározó érdekeket értve); a tennivalók józan és pragmatikus rangsorolására; a fegyelem és a felelősség kérdését tagláló oktatói etikai normák kidolgozására; a fiatal magyar szakemberek hazai esélyegyenlőségét biztosító elvek megfogalmazására stb.

Az összehangolás szükségességének hangsúlyozásával nem a centralizálás mellett érvelünk, de úgy véljük, hogy erős kisugárzású bázisintézmény nélkül az oktatás szétesik. Egyetemépítési stratégiánk alapelve tehát egy összefogott, akár közös intézményként működő hálózat létrehozása lehet – annak érdekében, hogy az erdélyi magyar felsőoktatást ne az esetlegesség, töredékesség, értelmetlen rivalizálás, hanem az átgondoltság, a szakszerűség és a versenyképesség jellemezhesse.

Konkrét teendők:

1. Független szakmai testület létrehozása.
2. A jelenlegi felsőoktatási intézmények "rehabilitációja": a párhuzamosságok kiküszöbölése, a szakképzés arányainak megállapítása a munkaerő-

igényeknek megfelelően, a régiók szellemi urbanizációját szolgáló területi megoszlás (campusok a Székelyföldön), konkurencia elvtelen rivalizálás nélkül stb.

3. A jelenlegi intézmények hálózattá, rendszerré alakítása.

4. A magyar felsőoktatási intézményrendszer román költségvetési finanszírozásának megoldása, beleértve a kis létszámú szakokat is, amelyek külön finanszírozást igényelnek. Amennyiben megvalósulna a Sapientia román állami finanszírozása, ez stabilizálná az intézményt, és lehetővé tenné a szellemi kapacitás (szakok és oktatók) fokozatos átcsoportosítását a BBTE-ről a Sapientiára.

5. A hálózat bázisintézményének kialakítása Kolozsváron a Babeş-Bolyai magyar tagozatából és a Sapientiából (esetleg úgy, hogy a BBTE megőrizze multikulturalitásának magyar elemét is).

6. A BBTE azon épületeinek kijelölése, amelyek a bázisintézmény épületei lennének.

7. A bázisintézmény fokozatos (felmenő rendszerben történő) intézményi kiépítése. Ennek keretében alakítható ki az intézmény nyelvstratégiája: az oktatási célnak megfelelően a román nyelvi és a világnyelvi képzés.

8. Könyvtárak és laboratóriumok, gyűjtemények közös használatára vonatkozó megállapodások kidolgozása.

9. A magyar pedagógusképzés intézményeinek kiépítése.

10. Kollégiumi központ felépítése, amely az értelmiségi elitképzést szolgálná (az Eötvös Collegium modellje szerint).

Az egyetem szükségessége

Európai egyetemek a többnyelvűség jegyében

*„A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma:
Nem termékeny lapály, hegyek, ásványok, éghajlat teszik a közérőt, hanem az ész.
Igazabb súly s erő az emberi agyvelőnél nincs.”*
Széchenyi István

A XXI. század Európája egy olyan társadalmat épít, amelyben csak a tudást igénylő, a tudományok iránt fogékony közösségek lesznek versenyképesek, ezért a Kárpát-medence magyarságának fontos, hogy jól képzett értelmiségi réteggel rendelkezzen. Az egyetemek fölöttébb szükséges voltáról tanúskodnak az alábbiakban bemutatott egyetemek, melyekben nemcsak az a közös vonás, hogy tudást adnak át és kamatoztatnak, hanem az is, hogy valamennyi bemutatott egyetemen kisebbségek számára is folyik oktatás, illetve valamennyi egyetem két- vagy többnyelvű.

1. Belgium:

Universite Libre Bruxelles – Brüsszeli Szabad Egyetem

Történelem és célok:

1830-ban 9 tartomány leszakadt Pays-Bas Tartományból és létrejött a Belga állam. Itt 3 állami egyetem létezett, de Brüsszelben annak ellenére, hogy fővárosi rangra emelkedett még egyetlen egyetem sem működött. Ezért a brüsszeli értelmiség, a tudomány emberei kitűzik célul, hogy egyetemet hoznak létre. A kezdeményezők célja egy európai gondolkodású liberális egyetem alkotása volt. Mivel azonban létezett már 3 állami egyetem, a belga állam nem lelkesedett a tervért, de az érsekség és az egyre erősödő szabadkőművesség erejének köszönhetően 1934. november 20-án létrejött az Universite Libre de Bruxelles. Az egyetem növekedett és fokozatosan decentralizálódott, amint nőtt a hallgatók száma. Hamarosan milliós könyvkészlettel és kiadványkészlettel rendelkező 4 nagy egyetemi könyvtár és több kari könyvtár működik, ezeket egészítik ki a szakkönyvtárak. Információs-technológia, egyetemi könyvtárak alapozzák meg

az új fejlődést. Az idő múlásával a technika valamennyi vívmánya eljut az egyetemre, és ma az internet valamennyi hallgató és oktató segédeszköze.

Az Université Libre de Bruxelles interdiszciplináris és transzdiszciplináris tartós eredményekre törekvő képzést kíván kínálni. Az egyetem felelős gondolkodású állampolgárokat, gondolkodó embereket akar nevelni, akik a társadalom szolgálatába tudnak majd állni. Ezt úgy próbálja elérni, hogy figyelembe veszi a kulturális és nyelvi sajátosságokat, hangsúlyt fektet a politikai gondolkodás szabadságára és az emberi értékek tiszteletben tartására. A világ felé nyitott egyetemről van szó, amely hozzájárul egy multikulturális Európa létrehozásához és a demokrácia értékrendjének megszilárdításához.

Szerkezeti egységek:

Vallónia Egyetemi Központ

Ez a Központ a Brüsszeli Egyetemet bekapcsolja az európai áramlásba. Itt sok vallon anyanyelvű hallgató szerez felsőoktatási diplomát. Ez az egyetemi központ az 1990-es évek után még inkább virágzásnak indult, és ez hozzájárult sok határokon átnyúló kisebbségeket is felölelő oktatási projekt véghezviteléhez, és egy Brüsszel-Nivelle-Charloi tengely létrehozásához.

Charloi Egyetemi Központ

Elhelyezkedésénél fogva itt az aktuális biotechnológiai kutatások folynak. A Biológia és Molekuláris Orvostan Tanszékek magas szintű immunológiai, genetikai és parazitológiai kutatásoknak a helyszínei, biztosítván a molekuláris biológia hagyományának folytatását. Tevékenységében e tanszékeket segíti a vallóniai egyetemi központ is. Ehhez az egyetemi központhoz tartozik Parentville, mely egyetemi campus és egyben tudományos és kulturális kutatóműhely is, ahol a különböző anyanyelvű hallgatók találkoznak, kulturális és tudományos ismereteiket megosztván egymással és gyümölcsöző kutatói tevékenységet folytatván szakkörök és tudományos műhelyek szintjén. E központ felnőttképzéssel is foglalkozik.

Treigne-i egyetemi kirendeltség

Treigne-ben is van az egyetemnek kirendeltsége, ahol turisztikai szakképzés folyik, valamint kulturális és kutató tevékenység. Hallgatói itt archeológiai, helytörténeti, turisztikai és természettudományos végzettséget szerezhetnek.

Nivell-i egyetemi kirendeltség

Itt informatikai és humán tudományok valamint a vidékfejlesztés szakterületén folyik képzés.

A felsorolt egyetemi központokban folyó kutatások hozzájárulnak az illető szakterületek fejlesztéséhez, vagyis alkalmazható tudományos tevékenység és képzés folyik itt. És ami, kiemelt fontossággal bír az, hogy az egyetemi oktatás **flamand és vallon** nyelven folyik, vagyis kisebbségi nyelveken, így a nyelvi ki-

sebbségeket bevonják a tudományos és kulturális élet áramába, lehetővé teszik számukra a fejlődést, kutatást és művelődést. Az egyetemnek számos külföldi hallgatója van Európa más országaiból, Ázsiából és Latin Amerikából.

2. Finnország

2.1. Helsinki University of Technology – Helsinki Műszaki Egyetem

Történelem és célok:

A legnagyobb műszaki egyetem Finnországban, a XIX. században jött létre. 1849-ben létrejött a Helsinki Műszaki Iskola, majd ez 1879-ben Helsinki Műszaki Intézet lett. 1908-ban vette fel a Helsinki Műszaki Egyetem nevet. Az egyetemen **finn és svéd** nyelven folyik oktatás.

Céljai: Fő feladata a tudományos kutatás és ezt úgy próbálja megvalósítani, hogy magas szintű képzést nyújt és ezt kutatómunkával ötvözi. Olyan területeken fejti ki az aktivitását, melyek mind tudományos, mind pedig technológiai szempontból fontosak a társadalom számára. Az oktatási folyamat fő jellemzői az objektivitás, az autonóm, kritikai gondolkodásmód kifejlesztése. Az oktatási folyamat az oktatás mellett a kutatást is fontos feladatának tartja, továbbá azt tartja szem előtt, hogy a hallgatók szakirányukból felkészültek legyenek.

Karok:

Mérnöki Kar, Környezeti Mérnöki Kar, Számítógép-ismereti Kar, Elektronikai és Kommunikációs Mérnöki Kar, Fizika és Matematika Kar, Erdőmérnöki, Ipari Mérnöki Kar, Mechanikai Kar, Ásatások és műszaki mérések kara.

2.2. University of Helsinki – Helsinki Tudományegyetem

Történelme és célok:

Ez volt Finnország legnagyobb egyeteme. Turkuban hozták létre 1640-ben, majd 1828-ban Helsinkibe helyezték át. A Karok száma 11, a hallgatók száma 38 000, az oktatók száma 7400. Évente 4200-an szereznek diplomát, ebből 350 doktori fokozat. Az egyetem kétnyelvű: **6.5%-a a hallgatóknak svéd anyanyelvű, 29 tanár szintén svéd anyanyelvű.** Kétnyelvűsége mellett angol nyelven is folyik oktatás.

Céljai: Az egyetem magas színvonalú tudományos kutatásra és kutatóképzésre törekszik. Az oktatás alapja a tudományos kutatás. Az egyetemi tevékenység a társadalom fejlődését kívánja elősegíteni, tovább az üzleti élet és az ipar előmozdulását is.

Karok:

Jogi Kar, Orvostudományi Kar, Művészeti Kar, Természettudományi Kar, Neveléstudományi Kar, Társadalomtudományi Kar, Mezőgazdasági- és Erdészeti Kar, Állatorvosi Kar.

3. Írország**National University Of Galway – Of Galway Nemzeti Egyetem****Történelme:**

1929-ben a Galway kollégiumnak biztosítottak egy bizonyos státust az Galway Egyetem fennhatósága alatt, annak feltételével, hogy a Kollégium hivatalos nyelveként az ír nyelvet használják. 1997-ben visszakapta egyetemi rangját és Írország Nemzeti Egyeteme-Galway néven létezik tovább, részét képezvén az egységes írországi Nemzeti Egyetemnek. 1960 óta folyamatosan gazdagodik az egyetem épületek és kutatóközpontok szempontjából és 14500 hallgatót fogad be évente.

Karok:

Művészetek Kar, Természettudományok Kar, Kereskedelmi Kar, Mérnöki Kar, Kelta Tanulmányok Kar, Orvostudományi és Egészségügyi Kar, Jogi Kar.

4. Macedónia**South Eastern European University – Dél-Kelet-Európai Egyetem****Történelme és célok:**

2000 tavaszán a nemzeti kisebbségért felelős Európa-tanácsi megbízott elkezdte az elvi tárgyalásokat egy macedóniai albán nyelvű egyetem létrehozása érdekében. 2001 márciusában kezdődtek el a konkrét tárgyalások, és hat hónappal később 900 hallgatóval megnyitotta kapuit a Dél-Kelet-Európai Egyetem. A 2002-2003-as tanévben a hallgatók száma már 3700 volt, ma 5200.

Céljai: az Egyetem a Dél-Balkán államainak fejlődéséhez kíván hozzájárulni magas színvonalú képzéssel. Az egyetemen az oktatás **albán nyelvű**, de meglehetősen **flexibilis az egyetem nyelvpolitikája, mert macedón és angol nyelven is** lehet előadásokat hallgatni. Mindenképpen arra törekszik az egyetem, hogy hallgatóit olyan ismeretanyaggal ruházza fel, melyet nemcsak kutatásaik, hanem életük során is képesek lesznek hasznosítani.

Karok:

Jogi Kar, Üzleti tudományok Kar, Közigazgatási Kar, Kommunikáció Kar, Pedagógiai és Módszertani Kar.

5. Magyarország**Andrássy Gyula Egyetem****Történelme és célok:**

Az 1989-es rendszerváltás megalapozta új közép-európai törekvések egyrészét a szabadsággal másrészt pedig az egyesült Európában való gondolkodással függtek össze. A német nyelvű Andrássy Gyula Egyetem budapesti létrehozásának gondolata az Európai Unió bővítésével hozható kapcsolatba. Az egyetem a csatlakozást hivatott elősegíteni az itteni képzési folyamatok segítségével. 2001. február 20-án a 1012/2001-es rendelettel hozzák létre a német nyelvű egyetemet Budapesten. Hosszas tárgyalások és egyeztetések után LXVI /2001-es törvény értelmében állami elismerést nyer az egyetem.

Céljai: olyan szakembereket kíván képezni, akik Közép-Európa jellegzetességeit megértessék a régióval. Ebben fontos helyet foglal el a régió multikulturalizmusa és többnyelvűsége, valamint az, hogy e régió számos országában élnek kisebbségek, akik sajátos helyzetűek nyelvi és kulturális szempontból, és rájuk is fel kell hívni a figyelmet. E szakemberek képesek kell hogy legyenek olyan döntések meghozatalára, melyek az uniós integrációt előmozdítják.

Karok:

Állam- és Jogtudományok Kar, Nemzetközi Kapcsolatok Kar, Közép-európai Tanulmányok Szakirány.

6. Moldva Köztársaság**Comrat University – Comrat Egyetem****Történelme és célok:**

1991. február 11-én kezdték el újra szervezni a Comrat Egyetemet a Gagauz Nemzeti Egyetemből való kiválása után. Megalkotásától fogva ez az egyetem többprofilú és **többnyelvű egyetem**, ahol magas szintű egyetemi képzés folyik **moldáv, gagauz, orosz, bolgár és angol** nyelven egyaránt.

Céljai: az Egyetem célkitűzései között első helyen áll a szakemberképzés, de nagyon fontos szerepet tölt be a **multikulturális és többnyelvűséget bátorító eszmék** szem előtt tartása is.

Karok:

Nemzeti Kultúra Kar. itt gagauz nyelvet és irodalmat tanítanak, szakembereket képezvén a közintézmények és sajtó számára, valamint tanárképzés is folyik, kétnyelvű tanárokat képeznek gagauz és bolgár nyelven óvodák és elemi iskolák számára. Színművészeti oktatás is folyik, valamint tévés szakemberek képzése gagauz és bolgár nyelven.

Közgazdaságtudományi Karok: itt a gazdaság valamint a vállalatok számára képeznek szakembereket, továbbá bankszakembereket és pénzügyi szakértőket is felkészítenek.

Mezőgazdasági Kar. állattenyésztés, borászat és kertészet szakirányokban képezik a hallgatókat.

Jogi Kar. jogászokat és jogi szakértőket képez.

7. Olaszország**Claudiana Egészségügyi Főiskola*****Történelem és célok:***

Alapítása a dél-tiroli autonómia-törekvésekre vezethető vissza az egészségügyi oktatás területén. Ezt a tevékenységet teljesen függetlenül bonyolítja le, és egyenlő társ az európai oktatási folyamat intézményei között, megfelel az európai oktatási normáknak, követi a Veronai és Ferrarai Egyetemek oktatási modelljeit és tanterveit. A főiskola szakmát ad a hallgatók kezébe, és a záróvizsga meg a gyakorlati vizsga után azonnal munkába is állhatnak. Különlegessége abból ered, hogy sajátos helyzetű mind strukturális, mind pedig helyföldrajzi szempontból: **három különböző anyanyelvi csoporthoz tartozó hallgatói vannak: német, olasz és ladin, az oktatás két hivatalos nyelven zajlik: németül és olaszul,** valamint angolul, az oktatói pedig mind belföldön szereznek diplomát, lehetőleg Dél-Tirolban. Egészségügyi képzés, egészségmegővő, betegségmegelőző szakmákra való kiképzés folyik itt.

Céljai: az ember holisztikus megközelítése és társadalmi érzékenység a célok között említendő. De ugyanide sorolható a kulturális sokszínűségből fakadó felismerés: hogy egymás kulturális sajátosságait a tanulási folyamat javára lehet fordítani. Az interdiszciplinaritás is a célok eléréséhez segíti a hallgatókat. Változásokra és az újra általában fogékony az egyetemi közösség, és a folytonos fejlődés is a célok között fellelhető. Csapattevékenységként képzelel el az oktatási folyamatot, ami folyamatos eszmecserét és a tapasztalatok egymással való megosztását feltételezi. Az értékek megőrzésére törekszik az egyetem csapaton belül és egyénien egyaránt. Magas színvonalú oktatást biztosít a curriculum tudományossága által, project-orientáltság által, a gyakorlat és elmélet ötvözése által.

8. Spanyolország

8.1. University of the Basque Country – Baszk Tartományi Egyetem

Történelem és célok:

Baszkföld törekvése, hogy végre egyeteme legyen, hogy ez az ország fejlődéséhez hozzájáruljon, hosszú történelem után valósul meg 1540-ben. Az első egyetem Onate Egyeteme, melyet Rodrigo Mercado alapított Hernaniban és 1548-ban költözött Onate-ba. Itt teológiai, jogi, kánonjogi, művészeti és orvostudományi képzés folyt. Ajtáját 1901-ben zárta be. Utóda hosszas várakozás és sikertelen próbálkozások után 1968-ban jött létre az 5/68 Rendelet alapján, annak a tervnek a részeként, mely egyetemeket kíván létrehozni, mert belátja a népesség növekedése miatt a nevelési-oktatási intézmények létének szükségességét. Majd teljes reform következik 1970-ben az új oktatási törvény által. A Bilbao Egyetem Közgazdasági Karral, Orvostudományi és Természettudományi Karral nyílt meg, külön jogi kar nyílt a San Sebastian Egyetemen. 1972-ben bővültek a karok Tanári és Kereskedelmi Karokkal, ekkor kap az intézet egyetemi rangot. Ezzel azonban a baszkok nem voltak elégedettek és a korábbi, 1918-as, 1922-es és 1936-os mozgalmak jegyében elindítottak egy folyamatot, melynek jelszava *adj és biztass/bátoríts* volt. Sokan kapcsolódtak be ebbe a mozgalomba. Így végre 1980. február 25-én a Bilbao-i Egyetem Baszkföld Egyeteme lett. Három különböző egyetemi központban működött, és fejlődésének köszönhetően hamarosan az ország egyik legfontosabb egyeteme lett.

Céljai: Az egyetem egy professzionista csapat együttműködése kíván lenni, mely a folyamatos önfelmérő és önértékelő tevékenység jegyében folytatja kutatásait és bátorítja a folyamatos fejlődést és kutatást.

Karok:

Alava-központ:

Gyógyszerészeti Kar, Filológia, Történelem és Földrajz Kar, Műszaki és Mérnöki Kar, Tanárképző Kar, Szociális Munkásképző Kar, Kereskedelmi és Üzleti Kar.

Bizkaia Campus

Leioa Központ: Természettudományi Kar, Orvostudományi és Gyógyszerészeti Kar, Társadalmi Kommunikáció Kar, Képzőművészeti Kar, Iskolai és Munkakapcsolatok Kar, Egészségügyi főiskola.

Bilbao:

Műszaki és Mérnöki Telekommunikációs Kar, Közgazdaságtudományi Kar, Üzleti tudományok főiskolája.

Barakaldo

Tengerészeti Műszaki Kar

Gipuzkoa Központ

Donostia: Kémia Kar, Jogi Kar, Pszichológia Kar, Filozófia és Nevelés-tudományok Kar, Információ-technológia Kar, Építészeti Kar

Eibar

Mérnöki Kar.

8.2. Universitat Autònoma de Barcelona – Barcelonai Független Egyetem***Történelem, célok:***

Az Universitat Autònoma de Barcelona 1968-ban jön létre és négy alap-elvev épít: szakképzett tanerők toborzása, szelekció a hallgatók felvételénél, a tanterv komplex felépítése és az egyetem javainak helyes kezelése. 1968. július 27-én kezdődnek meg az előadások a Bölcsészkaron, az Orvos tudományi Karon és a Közgazdaságtudományi Karon. Azóta folyamatosan jönnek létre a Karok és minden Kar és Tanszék a társadalom, kultúra és technika szolgálatába kívánja állítani hallgatóit és oktatóit egyaránt.

Céljai: az egyetem katalán és spanyol nyelven nyújt szakképzést különféle területeken. Célkitűzései közé tartozik együttműködés más egyetemekkel és a társadalommal. A technika fejlődésének szolgálatába kíván állni. Az egyetem az oktatási, ipari és kereskedelmi területeket kívánja összekapcsolni azáltal, hogy oktatási rendszere alkalmazható ismeretekkel látja el a kereskedelem és ipar majdani alkalmazottait. Ezt egyrészt úgy valósítja meg, hogy fenntartja a kapcsolatot a későbbi munkáltatókkal, másrészt pedig olyan kutatási projekteket futtat, melyek felhasználhatók lesznek a gazdasági életben. Felnőttképzéssel is foglalkozik.

Karok:

78 alapfokú és doktori fokozatú szakirány található az egyetemen: humán tudományok, társadalomtudomány, egészségügy, természettudományok és műszaki tudományok szakterületein, a következő szakokon:

Alapképzés:

Állatorvosi Kar, Angol Irodalom, Audio-vizuális sajtó, Biológia, biokémia és biotechnika, Egészségügyi főiskola, Élelmiszeripari szak, Filozófia, Fizika, Földrajz, Geológia, Gyógytorna, Humán tudományok, Közgazdaságtan, Kulturális és Szociális Antropológia Kar, Levéltár és Könyvtárszak, Matematika és informatika, Művészettörténet, Nemzetközi Kapcsolatok, Orvostudomány, Pedagógia, Politikatudományok, Pszichológia és pszicho-pedagógia, Spanyol

bölcsészet, Sport és Testnevelés, Statisztika, Távközlés, Tervezés, Tolmács és fordítóképzés, Történelem, Üzleti tudományok, Vállalatigazgatási Kar, Vendéglátóipari mérnöki, Zene.

Doktori programok

Biológia, Elektromos mérnöki, Filozófia, Genetika, Gyógyszerészet, Jog, Klasszikus régészet, Közgazdasági elemzés, Mezőgazdaság, Nyelv és irodalom, Összehasonlító irodalom, Spanyol bölcsészet, Szociológia, Társadalomtudományok didaktikája, Tudománytörténet.

8.3. Mondragon University – Mondragon Egyetem

Történelem és célok:

1997-ben jött létre, hivatalosan. Három nagy egyetemből áll: a Műszaki Egyetem, az Üzleti Tudományok Egyetem és a Humántudományok és Neveléstudományok Kar. A Műszaki Egyetemet 1943-ban alapította D. Jose Arismendiarieta, a mondragoni kísérleti központ létrehozója. Azóta folyamatosan fejlődik és hozzájárul sok újító kísérlet megvalósulásához. Az Egyetem tevékenységét mérnöki karokon fejti ki, illetve Műszaki Tudományok Karon, ahol mechanikai, elektronikai, informatikai, tervezői és telekommunikációs szakirányú képzés folyik. Az Üzleti Tudományok Egyetem aktivitását 1960-ban kezdte el egy csoport tehetséges fiatal révén, akik szintén Arismendiarieta tanítványai voltak. Most főleg a vállalatvezető-képzésre fektet hangsúlyt, valamint gazdasági informatikai képzést is folytat. A Humántudományok és Neveléstudományok Kar 1978-ban jön létre. Kezdetben tanárképző jelleggel bír, de ma tevékenységét kiterjeszti a humán-erőforrás szakemberek képzésére is, különösen szervezetek számára.

Céljai: Új oktatási modellt vezet be az egyetem, melynek célja, hogy a szakemberképzést illetően kielégítse a XXI. század szükségleteit. Egy **soknyelvű modelltől** van szó, amely emellett alapos technikai ismereteket nyújt minden szakterületen, valamint olyan képességek kifejlesztésére törekszik, melyek egyre inkább szükségesek a társadalomban: csoportmunka, szolidaritás, vezetőkészség. Így a hagyományos tanítás-tanulás modell teljesen ártérlemződik és hasznosítja a modern technológia valamennyi eszközét, így ez a tanulási folyamat tartópillérévé válik. Az egyetem **nyelvpolitikája a többnyelvűség**, melynek célja, hogy legalább három nyelven folyjon az oktatás és így a hallgatók az egyetem elvégzése után három nyelvet tudjanak használni: **spanyol, baszk és angol**. Tulajdonképpen az egyetem baszk egyetemenként nevezi meg magát, a Baszk Állammal szemben érez elkötelezettséget, és ezért arra törekszik, hogy a használt nyelv a baszk legyen. Folyamatos képzési lehetőségeket nyújt és biztosít felnőttek számára is, valamint továbbtanulást az arra vágyók számára.

9. Svájc

Friburgi Egyetem

Történelem és célok:

A Friburgi Egyetemet 1889-ben hozták létre és **német-francia kétnyelvűsége** miatt egyedi, ehhez járul még hozzá a nemzetközi jelleg és a barátságos környezet. Az etikai elvek szem előtt tartása a legfontosabb az egyetem számára. Az egyetem kapcsolatot tart fenn számos más egyetemmel.

Céljai és központi értékek: kétnyelvű oktatás, interdiszciplinaritás, multikulturalitás, humanista értékek, alkalmazható kutatások és tudományos tevékenység.

Karok

Jogi Kar:

1751. február 7-én született meg az ötlet, hogy szükség volna egy fiatal patríciusokat képző jogi iskolára, ahol a kormányzás művészetét sajátíthatják el a fiatalok. Az akadémia 1762-ben jött létre, míg a tulajdonképpeni jogi kar 1882. július 18-án nyílt meg. Teljes jogi képzést nyújtó kar, ahol nemcsak a hagyományos jogi szakágazatok kapnak helyet, hanem a nemzetközi jog ágazatai is. Ezeket a tantárgyakat általános műveltségi tárgyak egészítik ki, mint a római jog, jogfilozófia, politikai gazdaságtan. Alapképzés és doktori képzés folyik a karon. A más svájci egyetemektől az különbözteti meg, hogy itt kétnyelvű képzés folyik, mindenki szabadon dönthet, hogy francia, vagy német nyelven szerez-e diplomát vagy doktori fokozatot, ugyanakkor **lehetőség van kétnyelvű diploma megszerzésére** is. Külön helyek léteznek a francia illetve a német ajkú hallgatók számára.

Bölcsészkar:

E karnak fontos helye van az Egyetem keretén belül, mert kétnyelvű egyetemenként és multikulturális jellegénél fogva biztosítja a fiataloknak a XXI. század társadalmának fejlődését elősegítő információkat. Humán tudományok, társadalomtudományok, nyelvek, irodalom, politológia, történelem, vallás, zene és művészetek, filozófia, pedagógia és pszichológia tanítása zajlik itt, és így készülnek a hallgatók a szakmai jövőjükre. Egyaránt ismereteket és tenni-tudást tanítanak nekik, hogy majd sikeresen illeszkedjenek be a társadalomba.

Természettudományi Kar:

Ez a fakultás oktatási és kutatási egység is, ahol magas szintű kutató tevékenység zajlik. Interdiszciplináris és tantárgycsomagokra épülő tantervet kínál, valamint kétszakos képzést biztosít. Kiemelt szereppel bír a humanista értékek tiszteletben tartása, valamint a kétnyelvűség fontossága.

10. Szerbia-Montenegró

University of Novi Sad – Újvidéki Egyetem

Történelem és célok:

Az Újvidéki Egyetemet 1960. június 28-án alapították, 13 tanszéket foglal magába és négy egyetemi központban jöttek létre a tanszékek: Újvidék, Szabadka, Nagybecskerek, Zombor. Autonóm oktatási intézmény, ma a második legnagyobb a hat szerbiai egyetem közül. 38 000 alapképzésben részt vevő hallgatója, 1200 mesteris hallgatója, 2700 doktoris hallgatója, 2700 oktatója van.

Céljai: a legjobb felkészülést kívánja biztosítani a hallgatók számára. Az egyetemen kisebbségi oktatás is folyik, így az oktatás nyelve a szerb mellett a magyar is. Kiemelt fontosságú a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium léte, melynek célja a vajdasági magyar tudományos utánpótlás tervszerű nevelése.

Karok:

Társadalomtudományok és Humántudományok Kar, Mezőgazdasági Kar, Jogi Kar, Műszaki Kar, Közgazdaságtudományi Kar, Mérnöki Kar, Orvostudományi Kar, Természettudományi Kar, Művészettudományi Kar, Fizika Kar, Tanárképző Kar.

11. Szlovákia

Selye János Egyetem

Történelem és célok:

Az 1989-es társadalmi változások után a felvidéki magyarság először 1990-ben fogalmazta meg jogos egyetemalapítási igényét. A prágai szövetségi parlament azonban elvetette **Duray Miklós, Popély Gyula és Sidó Zoltán** képviselők javaslatát. Két évvel később, 1992-ben **Bauer Edit** terjesztette a szlovák törvényhozás elé a javaslatot, hogy a *nyitrai Pedagógiai Főiskolán* magyar kart hozzanak létre, de ez az elképzelés sem járt sikerrel. A Magyar Koalíció Pártja nyomására 2001-ben a szlovák kormány határozatot fogadott el a nyitrai *Konstantin Egyetemen* belül megalapítandó magyar karról, de az egyetem szenátusa ezt a javaslatot, illetve a kormányhatározatot is elutasította. A 2002-es választások előtt a Magyar Koalíció Pártja az egyetemalapítás szükségességét beépíti választási programjába, amely a választások után a szlovák kormány programjába is bekerül. **2003. március 13-án** a szlovák kormány jóváhagyta a Selye János Egyetem létrehozásáról szóló szándéknyilatkozatot és az alapítás ütemtervét.

Az MKP oktatási szakemberei által kidolgozott tervezet értelmében az egyetem pedagógiai, közgazdasági és református teológiai karból állna. Az oktatás nyelve a magyar. Az egyetem helyszíne Komárom. Az Akkreditációs Bizottság az ezt követő hónapokban több alkalommal is megvitatta a Selye János Egyetem ügyét, ám érvényes döntést nem hozott a betervezetttervezettel kapcsolatban. 2003. augusztus 21-én a szlovák kormány jóváhagyja az egyetem létrehozásáról szóló jogszabály-javaslatot azzal a módosítással, hogy az oktatás magyar, szlovák és egyéb nyelven folyik majd. 2003. október 1-én az Akkreditációs Bizottság elfogadja az egyetem megalapítását, majd **október 23-án** a szlovák parlament harmadik olvasatban is jóváhagyja a Selye János Egyetem létrehozásáról szóló jogszabályjavaslatot. **2004. január 17-én** a komáromi Tiszti pavilon dísztermében sor került a Selye János Egyetem alapító ünnepségére.

Céljai: A **Selye János Egyetem** lehetőséget biztosít az anyanyelvű felsőfokú képzésre Szlovákiában. Ennek következtében várhatóan megnő azoknak a fiataloknak a száma, akik főiskolai, ill. egyetemi végzettséget szereznek. Emelkedik tehát a szlovákiai magyar lakosság iskolázottsági szintje. Az egyetem a térség *gazdasági-társadalmi felemelkedésének a motorja* kíván lenni. A magasabb képzettségi szint ugyanis *megteremti a magyar fiatalok esélyegyenlőségét* a munkaerőpiacon és ez hosszabb távon a magyarok által lakott *Délvidék gazdasági felemelkedésével* járhat együtt. Továbbá felvállalja a *regionális tudományos centrum* szerepét. Lehetővé teszi egy olyan értelmiségi réteg kialakulását, amelynek tagjai nemzeti közösségünk pilléreivé válhatnak és nyelvi felkészültségük révén nemzetközi viszonylatban is érvényesülni tudnak. Az Egyetem teret biztosít a *tudományosság fejlesztésére* is és a szlovákiai magyar tudóstársadalmat *bekapcsolja a nemzetközi tudományos intézmények hálózatába*. A Selye János Egyetem tevékenysége remélhetőleg lelassítja a szlovákiai magyarság asszimilációját.

Egyetemi struktúra:

Tanárképző Kar

Tanítóképzés. 1. fokozat: óvodapedagógia – a sikeres záróvizsga után a hallgatók bakkalaureátusi oklevelet kapnak. 2. fokozat: feltétele az 1. fokozat sikeres elvégzése, magiszteri diplomát ad.

Tanárképzés, szakpárosítás tetszőlegesen a következő tantárgyakból választható: magyar nyelv és irodalom, angol nyelv, német nyelv, református hitoktatás, matematika, informatika. 1. fokozat: a 3. év sikeres elvégzése után a hallgatók bakkalaureátusi oklevelet kapnak. 2. fokozat: feltétele az 1. fokozat sikeres elvégzése, magiszteri diplomát ad.

A tanulmányaikat a Tanárképző Karon folytató hallgatók szakjaikon kívül nyelvi képzésben is részt vesznek angol, ill. német nyelvből. A nyelvi képzés öt éven keresztül, heti három tanítási órában zajlik. A diákok nyelvi csoport-

tokba való besorolása szintfelmérő tesztek alapján történik. A három, ill. öt év folyamán lehetőség nyílik középfokú, ill. felsőfokú, nemzetközileg elismert nyelvvizsga megszerzésére.

12. Ukrajna

II. Rákóczi Ferenc Tanárképző Főiskola

Történelem és célok:

Ukrajnában a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola létrejöttéig nem létezett önálló magyar felsőoktatási intézmény. Kárpátaljai magyar értelmiségiek egy csoportja, az 1990-es évek politikai változásait kihasználva úgy gondolta, hogy szükség van egy ilyen intézményre, amely a száznál több helyi magyar tannyelvű iskola számára képez pedagógusokat és más szakembereket, bővítve ezzel a továbbtanulási lehetőségeket, illetve hozzájárulva a helyi magyarság szülőföldjén maradásához. 1993-ban a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ), a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és a Kárpátaljai Református Egyház – figyelembe véve a kárpátaljai magyarság igényeit és a törvények adta lehetőségeket – egy alapítványi tanárképző főiskola szervezéséről határozott. Hamarosan megalakult a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány (KMFA), amelynek alapító tagjai a KMPSZ, a KMKSZ, a Kárpátaljai Református Egyház és a Beregszászi Városi Tanács lettek. Az alapítvány felkérésére a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola kihelyezett speciális képzéseként indult meg a magyar nyelvű felsőfokú oktatás 1994-ben tanítói, óvodapedagógia, angol-történelem és angol-földrajz szakon. A speciális képzés első végzősei 1997. június 18-án kaptak diplomát. 1996 szeptemberében megkapta az ukrán oktatási és tudományos minisztérium oktatásra feljogosító működési engedélyét, amely az akkreditálási folyamat lezárásáig biztosította a képzési tevékenységhez szükséges jogi háttérrel. E dokumentum értelmében óvodapedagógiai és tanítói szakra 25–25 főt, angolra, történelemre és földrajzra úgyszintén 25–25–25 főt iskoláznak be. Így olyan helyen sikerült magyar felsőoktatási intézményt létrehozni, ahol ennek korábban nem voltak előzményei. Az intézmény a Beregszászi Református Egyház tulajdonában lévő épületben kapott helyet Beregszász központjában. Az 1996-ban önállósult Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola az első önálló, az adott állam által hivatalosan elismert magyar felsőoktatási intézmény Magyarország határain kívül. A főiskola profilja folyamatosan bővül. 1997-től történelem-földrajz szakkal bővült a választható szakok száma. 1999 őszén a budapesti Szent István Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem kihelyezett tagozatán kezdődött el a képzés a KMTF bázisán. 2000-ben a nemzetközi ECDL-rendszer keretein belül működő, a KMTF

infrastruktúrájára alapuló számítástechnikai tanfolyam is beindult az intézményben. A 2000/2001-es tanévtől pedig a Nyíregyházi Főiskola kihelyezett közgazdasági és menedzser-képzése is kezdetét vette Beregszászon. A 2002/2003. tanévtől pedig a főiskola Nyelvészeti tanszéke alap- és középfokú angol nyelvtanfolyamokat hirdetett.

Céljai: A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola 1993-as létrejötte, illetve 1996-os önállósulása óta folyamatosan halad az intézményteremtés útján. További feladataink közé tartozik a már meglévő szakok, szakirányok bővítése, új szakok indítása, illetve a főiskolán működő kihelyezett tagozatok ukrain letelepítése, hivatalos elismertetése, valamint természetesen a képzési feltételek további javítása, korszerűsítése.

Szakok és hallgatóik:

Tanárképzés (2002/2003-as tanév) szakonkénti bontásban: Tanítói (66), Angol-földrajz (15), Angol-történelem (59), Történelem-földrajz (43), Óvodapedagógia (63), Földrajz (49) – Összesen (KMTF): 295.

Kihelyezett képzés: Kertészmérnöki kar (174), Közgazdász-képzés (135).

Kurzusok. Számítástechnikai tanfolyam – ECDL (100), Angol nyelv (66).

13. Wales

University of Wales, Bangor – Wales-i Egyetem, Bangor

Történelem:

A Bangori Egyetem a XIX. században jött létre annak a kampánynak az eredményeképpen, amelyet azért folytattak, hogy jobb felsőoktatási rendszere legyen Walesnek. A lakosok heti jövedelmükből több éven át gyűjtöttek, hogy végre 1884. október 18-án megnyílhatson az egyetem. Ez az egyetem 1893-tól a Walesi Egyetemet alkotó 3 kollégium egyike. 1911-ben költözött a mai főépületbe, az 1950-1960-as években következtek be nagyobb terjeszkedések, ekkor a hallgatók száma a kezdeti 58-ról 2000-re növekedett. Az 1980-as években nővér- és bábaképzés is indult. A tanárképzés 1996-ban indult el. 1884 óta a minőségi oktatásnak hagyománya van ebben a felsőoktatási intézményben, minden szakon kitűnő képzés folyik szakvélemények szerint.

Szakirányok:

Óceánológia, Pszichológia, Neveléstudomány, Környezettudomány, Sport és Testnevelés, Informatika és számítástechnika.

Összeállította: **Sárosi Mardirosz Krisztina**

Mandel Kinga – Papp Z. Attila

Elitizmus *versus* partnerközpontúság Minőségfelfogások a romániai magyar közoktatásban

1. Bevezető: Konkurráló minőségfogalmak és helyi feltételeik

Az oktatáspolitikai elmélete négy oktatáspolitikai megközelítést határol el egymástól, azok alapvető értéktételezése alapján. E besorolás szerint *elitista*, *egalitarista*, *liberális* és *demokrata* oktatáspolitikák léteznek. Az egyes oktatáspolitikai modellek valamely országok adott időben megvalósult gyakorlatának, illetve alapvető jellemzőinek leegyszerűsítése, elvonatkoztatása (pl. az elitista modell a francia forradalmat követő Franciaország oktatáspolitikáján alapul). A modellek segítségével nemcsak az adott ország, de más országok oktatáspolitikája is leírható. Az egyes oktatáspolitikák jellegükből adódóan eltérően viszonyulnak az oktatás minőségének kérdéséhez is.¹

Az *elitista* oktatáspolitikai irányításának ideológiájára támaszkodik, egyidejű centralizációt és liberalizációt feltételez, azonban nem rendelkezik a politikát gyakorlatba ültető eszközökkel, jelszava „minőséget azoknak, akik megérdemlik”.²

A „minőség korát” megelőző oktatáspolitikai megközelítés az *egalitarista*, az esélyegyenlőség-elvet középpontba helyező politika, melynek jelszava „mindenkinek ugyanaz”.³ Az *egalitarista* oktatáspolitikai baloldali ideológiáktól befolyásolt, centralizmust és ellenőrzést feltételez, és strukturális valamint intézményi eljárásmodokkal, eszközökkel rendelkezik e politika gyakorlatba ültetéséhez.

A *liberális (szabadpiaci)* oktatáspolitikai szemben ideológiamentes, technokrata jellegű megközelítés, jelszava „Minőséget azoknak, akik megengedhetik maguknak”.⁴ Ez a politika decentralizációt és liberalizációt feltételez.

A negyedik szinten ideológiamentes oktatáspolitikai megközelítés a *demokrata*, melynek jelszava „minőséget mindenkinek”.⁵ A *demokrata* politika, a szabadpiacihoz hasonlóan decentralizációt és liberalizációt feltételez és funkcionális eszközökkel rendelkezik a politika gyakorlatba ültetéséhez (programok, minőség-menedzsment, fejlesztés és támogatás).

Oktatás-politikai modell	A minőség cél-csoportja:	A megvalósítás politikája	Eszközök az oktatáspolitikai megvalósításához
Elitista	Minőséget annak, aki megérdemli.	Centralizáció, liberalizáció.	Nincsenek eszközök.
Egalitarista	Ugyanazt a minőséget mindenkinek.	Centralizmus és kontroll.	Strukturális, intézményi eljárásmodok és eszközök.
Liberális (szabadpiaci)	Minőséget annak, aki megengedheti magának.	Decentralizáció és liberalizmus.	Nincsenek eszközök.
Demokrata	Minőséget mindenkinek.	Decentralizáció és liberalizmus.	Funkcionális eszközök.

Eltérő annak megítélése, hogy miként került az 1970-es évek elején a minőség a nyugat-európai országok oktatáspolitikájának középpontjába. A szerzők a középfokú oktatás expanzióját (Setényi, 1999/a), az elitek pozíciójának átmentésére tett kísérletet (Nagy, 1999), a gazdasági fejlődés megtorpanását és a költségvetési források beszűkülését (Halász, 1999), a politikai rendszer változását – a baloldali irányultság helyére lépő konzervatív-liberális, illetve neoliberális politikát (Kozma, 1999) feltételeznek a minőség-problematika háttérében. A szerzők többsége azonban elfogadja, hogy minőséggel való tudatos és szervezett foglalkozás (Setényi, 1999/b) leginkább a decentralizált oktatási rendszerek sajátossága, a szabadpiaci és a demokratikus oktatáspolitikák velejárója. Amint egyetértenek abban is, hogy a minőség kérdéseinek előtérbe kerülését jelentős mértékben elősegíti a középfokú oktatás eltömegesedése, a szabad iskolaválasztás, valamint a demográfiai apály tartós elhúzódása (Setényi, 1999/a).

A közép-európai társadalmak azonban a nyugat-európaiktól eltérő változásokon mentek keresztül, ezért a minőség kérdése is csak jóval később került az érdeklődés középpontjába. A közép-európai térségben bekövetkezett 1989-es társadalmi változások következtében ezen országok oktatáspolitikái a szabadság megteremtésére, az oktatás demokratizálására helyezte a hangsúlyt, céljuk az oktatás politikai ideológiától történő mentesítése, a közösségek autonómiájának újjáépítése. Míg a nyugat-európai társadalmakban a minőség-fogalom az adott szolgáltatás fogyasztója által érzékelt minőséget, az újat és korszerűt jelentette, addig a kelet-európai társadalmakban a minőség valamely külső szervezet (legtöbb esetben az állam) által támasztott elvárásoknak történő megfelelést, illetve a társadalmi tudatban a régít, a pártállami rendszert megelőző időszak értékeit jelentette.

A központilag szervezett és felsőbb elvárások kielégítését szolgáló oktatási intézményekben és rendszerekben általában a „minőség előtti kor” fogal-

maival elemzik a végzett munkát, mint amilyenek az eredményesség, a színvonal és hatékonyság. Ezzel magyarázható, hogy a romániai magyar középfokú oktatás minőségét az oktatásban részt vevő belső szereplők (tanárok, intézményvezetők) továbbra is e fogalmak, főként az eredményesség és színvonal szinonimájaként értelmezik,⁶ a hatékonyság és elszámoltathatóság nem tudtak meggyökerezni e rendszerben. A hatékonyság a működésre fordított anyagi és szellemi erőforrások és az eredmények közötti kapcsolatra vonatkozik (Setényi, 1999/a), de mivel az erőforrások jelentős része az állami költségvetésből származik, így a minőség-hatékonyság piacgazdasági eszméjének térnyerése a román közép fokú oktatásban minimális maradt.

A minőség és elszámoltathatóság⁷ összekapcsolása a neoliberalizmus érdeme, „a value for money”⁸ politika következménye, célja az oktatási intézmény szakmai autonómiájának korlátozása. Kozma Tamás (1999) három elszámoltatási rendszert különböztet meg a különböző országok eltérő időkben megvalósult gyakorlata alapján: *adminisztratív*, *piaci* és *közösségi* elszámoltatást. Az *adminisztratív elszámoltatás* a központosított rendszerek sajátossága, melyben az iskolát az állam (egykor az egyház) számoltatja el, korábban felügyeletnek és ellenőrzésnek, újabban mérésnek és értékelésnek hívják. A *piaci elszámoltatás* az 1990-es években a piacgazdasági folyamatok elterjedésével, az oktatás privatizálásával és az iskolaválasztás lehetőségével indult az angolszász országokban. Az iskolának arról kell elszámolnia, hogy mennyire sikerült kielégíteni a szülők és a gyerekek elvárásait a rendelkezésre álló források segítségével. Az elszámolástól függ a fenntartó részéről a finanszírozás mértéke, az iskola vezetésének megítélése, a tanárok létbiztonsága. A *közösségi elszámoltatás*, az angol közösségi ellenőrzés-fogalom szinonimája. Az iskola a közösségtől (annak elitjétől, vezetőitől) függ, így a közösség előtt kell számot adnia.

A romániai középfokú oktatás alapvetően az adminisztratív elszámoltatás rendszerébe illeszthető. Mivel a középfokú oktatás legnagyobb mértékben állami fenntartásban működik, így nem érvényes rá sem a piaci, sem a közösségi elszámoltatás. Bár az oktatási reform részeként történtek lépések az oktatás decentralizációja érdekében, így 1998-tól kezdődően az iskolák fenntartásában szerepet kapott a helyi adminisztráció is (az ingatlanok karbantartásában, kisebb befektetések finanszírozásában), ennek mértéke azonban elhanyagolható. A kormányzat (illetve oktatási miniszterek) változásával hol előre-, hol visszalépések történtek e tekintetben (pl. a decentralizálás irányába 1998-ban, a centralizálás fele 2000-ben),⁹ ezért a közösségi elszámoltatás nem működik (Bîrzea, 1996).

Az oktatási minőség meghatározásában a szerzők a közgazdasági minőség-definíciókhoz nyúlnak vissza, egyetértve abban, hogy a minőség a fogyasztói/vevői igények függvénye, ami azonban állandó újraértelmezésre szorul, tekintettel az igények folyamatos változására. Az ISO-szabvány minőség-definícióját

az oktatásra alkalmazva (Setényi, 1999/a) és az igények „mozgó célpont” jellegét figyelembe véve az alábbi definíciót kapjuk: minőségnek nevezzük azon jellemzőket, amelyek az oktatást alkalmassá teszik az iskola-felhasználók kifejezett és rejtett, állandóan változó igényeinek minél teljesebb kielégítésére.

A minőség e partnerközpontú felfogása szerint az általunk is vizsgált réteg (a pedagógusok) és intézményes környezete (az iskola, a minisztérium) képes a vele szemben támasztott, külső szereplők (szülők, önkormányzatok, más intézmények) részéről megfogalmazott igényekre egyéni és intézményi válaszokat adni. A minőség ezen felfogása azonban azt feltételezi, hogy az iskola és szűkebb vagy tágabb környezete egyaránt aktív. Vagyis azt, hogy a környezet képes jól körülhatárolható elvárásokat megfogalmazni, az iskola pedig képes ezekre rugalmasan reagálni. Vagy azt, hogy az iskola kezdeményező módon képes környezetét arra buzdítani, hogy kéréseket, elvárásokat fogalmazzon meg vele szemben (amelyekre ő majd elfogadható válaszokat is ad). A román iskolai kultúrát vizsgáló kutatások azonban pesszimista választ sugallnak e reláció hatékony együttműködésére vonatkozóan. A bukaresti Neveléstudományi Intézet munkatársai (Iosifescu et al., 2001, 2002) iskolai esettanulmányokra építve arra a következtetésekre jutottak, hogy az iskolai kultúrának két általános (általánosítható) eleme van:

- *a hatalomtól való nagyfokú távolságtartás*: amely éppen a centralizálás, az autoriter vezetési stílus elterjedése, az iskolai homogenitás, kezdeményező és intézményi tervező képtelenség irányába mutat; a hatalomtól való elfordulás azt jelenti, hogy a szereplők képtelenek kritikusan viszonyulni a döntéshozókhoz, a figyelem pedig elsősorban a szolgáltatókra (iskola, pedagógus) és nem a vevőkre (szülőre, gyerekre) koncentrál, aminek következtében felértékelődik az „iskolai rend és fegyelem” logikája;
- *a bizonytalanság elkerülésének magas igény szintje*: ennek következtében a rendszer szereplői rögtönzésekbe sodródnak és képtelenek nyitni a helyi közösségek (társadalom) felé.

A román tanári szakma professzionalizációját azonban nem lehet elválasztani az 1990-től kezdődő reformfolyamatoktól. Szakértők szerint a szakmai kibontakozást éppen a reformok jellege befolyásolta, hátráltatta. Mivel e reformfolyamatok *top-down*, azaz fentről lefelé, nagyon gyakran bürokratikus módon (csak papíron) terjedtek vagy az oktatáspolitikusok ily módon igyekeztek terjeszteni, a tanárok mintha kimaradtak volna e folyamatokból. Pedig az OECD 2000-es Romániára vonatkozó jelentése is tartalmazza azt az ajánlást miszerint a változásra irányuló folyamatok sikerességének záloga éppen az, hogy a tanárok azt érezzék, tőlük, általuk indulnak el a folyamatok. Mivel ez nem történt meg, a tanárok és iskolaigazgatók olyan hivatalnokokká degradálódnak, akiknek

nincs más dolguk csak a „fentről” érkező utasítások végrehajtása. A „professzionizáció” akadályoztatása viszont egy másik szálon is fut: nevezetesen a pedagógusképzés és pedagógus-továbbképzés rendszerének (nem hatékony működése) szintjén. Noha a továbbképzések szintjén megjelentek piaci vagy nemkormányzati (alapítványi) szereplők, összességében mégis kijelenthető, hogy az alapképzés nem eléggé gyakorlatorientált és nincs összhangban a továbbképzésekkel. A pedagógusok alkalmazása területén az iskolák mozgástere viszonylag szűkös, amit még inkább tetéz az a tény, hogy az iskolai menedzsment számára nem állnak rendelkezésre olyan eszközök, amelyek a továbbképzések megtervezését szolgálnák. Maguk a továbbképzések is gyakran csak „formálisan” zajlanak, és nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket (Iosifescu 2001a). Nem meglepő tehát, ha a román pedagógusok szakmai életútját kívülről és belülről (a tanárok szemszögéből) egyaránt bizonytalannak, kényelmetlennek, frusztrálónak, kiábrándítóan gondolhatjuk, amelyben jelen van egyfajta félelem az állandó bürokratikus kérdőre vonás lehetősége, az egzisztenciális bizonytalanság, elégedetlenség és állóvízszerű konzervativizmus is (Iucu – Pânișoară 2000).

A román iskolai kultúra és pedagógustársadalom előbbieken felvillantott sajátosságai óhatatlanul érvényesek a romániai magyar oktatási alrendszerre is. Kérdés lehet azonban, hogy a magyar iskolák és szereplői esetében előfordulhat-e, hogy bizonyos hatásokra másképp tudnának reagálni, mint a többségi iskolák. Retorikusabban fogalmazva: a kisebbségi iskolai lét ajándék avagy teher? És – kérdezhetnénk tovább – ebben a mozgástérben egyáltalán lehetséges-e vevőközpontú minőségszemléletről beszélni?

2. A kutatás leírása, módszerei

2003-ban indult kutatásunk¹⁰ során a fogyasztó szempontú oktatáspolitikai megközelítést alapul véve abból indultunk ki, hogy ahhoz, hogy az iskola betöltse funkcióját, céljaul a társadalom különböző csoportjai igényének és elvárásainak kielégítését kell kitűznie. Ezért kutatásunk célja megvizsgálni, hogy mennyire megalapozott vagy megalapozatlan a tanárok, egykori és jelenlegi diákok, szülők, intézményvezetők, oktatási szakemberek, vállalatvezetők által érzékelni vélt és megfogalmazott feltevés, hogy a romániai magyar felső középfokú oktatás nem tudja a tőle elvárt minőséget képviselni. Célunk feltárni, hogy melyek az oktatás rendszerszintű, illetve helyi problémái, a kihívások milyen csapdákat illetve lehetőségeket rejtenek magukban. Vizsgáljuk a „szolgáltatók” (tanfelügyelők, intézményvezetők és tanárok), valamint a „felhasználók” (szülők és diákok), valamint az oktatásban érdekelt más szereplők (pl. civil szféra, önkormányzatok, vállalatok) minőségkonceptióit, motivációit, aktuális igényeit és elvárásait, az oktatással szemben megfogalmazott álláspontját, fenntartásait,

elégedettségének és motivációjának irányultságát, mértékét. Szándékunk elemezni, hogy melyek a minőségi oktatás megvalósításának lehetőségei, illetve feltételei egy centralizált, adminisztratív elszámoltatási rendszerben működő, elitista oktatási rendszerben.

A felmérés három hagyományos iskolaváros (Kolozsvár, Csíkszereda és Marosvásárhely) középiskoláiban zajlott. E városok jelentős mértékben eltérnek egymástól, ami a népesség nagyságát, nemzetiségi összetételét, magyar középfokú oktatási intézményekkel történő ellátottságát illeti. A felmért oktatási intézmények jellege is több szempontból különböző. Egyrészt nyelvi szempontból, amennyiben a vizsgált intézmények egy része teljesen magyar nyelvű, más részük tagozatos, azaz egyaránt rendelkezik román és magyar nyelven tanuló osztályokkal. Másrészt eltérő az egyes középiskolák jellege is, amennyiben a felmért intézmények között vannak elméleti középiskolák és szakközépiskolák is. Különböző a középfokú intézmények mérete is, ami a tanárok és a diákok létszámát illeti, eltérők az iskolák a tekintetben is, hogy többségük csak középiskolai osztályokat képez, de vannak olyan intézmények, amelyek általános iskolai képzést is indítottak.

A kutatási probléma pontos meghatározása érdekében előbb egy irányított fókuszcsoportos beszélgetésre került sor Kolozsváron, majd ezt követően tanári kérdőívekkel és középiskolák vezetőivel készített interjúkkal mértük a romániai magyar középfokú oktatás helyzetét, a tanárok minőség-konceptióit. Az interjúk a témakör szabadabb, mélyebb feltárására kínáltak lehetőséget. Eljárásunk célja, hogy előzetesen keretet adva a beszélgetésnek, minél kevesebb irányítással kapjunk betekintést az egyes intézmények működésébe, az intézmények vezetőinek jövőképebe, stratégiájába, célkitűzéseibe, minőség-konceptiójába, a vezetési stílusba, a fennálló problémákba. A kérdőív tematikus blokkjai a tanárok társadalmi-demográfiai jellemzőire, valamint az iskola és (vevői) környezete közötti viszony jellegzetességeire vonatkoztak.

Mivel az iskolák pedagógiai állományáról, az ún. alapsokaságról nem rendelkezünk alapadatokkal, az önkitöltős módszerrel végzett felmérést felelőtlenség, és módszertanilag megalapozatlan lenne reprezentatív vizsgálatnak tekinteni. Így a következőkben ismertetendő statisztikai adatok csak jelzésértékűeknek tekinthetők. Kijelentéseink nem a romániai magyar pedagógustársadalom egészére vonatkoznak, hanem csak arra a szeletére, amelyet válaszadóink képeznek. Noha különböző módszerekkel (pl. az iskola vezetőségének a kérdésbe való bevonása) igyekeztünk stimulálni a választást, a kérdőív kitöltése alapvetően önkéntes volt, és feltételezhetjük azt is, hogy a tényleges válaszadók a képzelt (általunk nyilván pontosan nem ismert) átlaghoz képest aktívabbak, valamilyen oknál fogva motiváltabbak voltak. Azt már csak remélni tudjuk, hogy e szűkebb metszet alapján olyan trendeket is sikerült „befogni”, amelyeknek szélesebb körben is relevanciájuk van.

A tanulmány a kutatás keretéből a szolgáltatói nézőpontok egy szeletét adja, mely az intézményvezetőkkel készített interjúk és a tanárokkal készített kérdőívek alapján körvonalazódik. A fogyasztói szemlélet feltárása folyamatban van, ezért bemutatására a későbbiekben kerül majd sor.

3. Az interjúk tapasztalatai

Az iskolavárosok elit középiskoláinak¹¹ igazgatóival készített interjúkból kirajzolódik e középiskolák sajátos képe. A hagyománnyal rendelkező elitiskolák, melyek főként a városi, hagyományosan értelmiségi, valamint a tisztviselői családok gyermekeit képezik napjainkban is, ragaszkodnak több évszázados tradicionális értékeikhez: a rendhez, a fegyelemhez, a tanárok tiszteletéhez. Az iskolák közvetlen környezetében fellelhető szobrok, a falakon az egyházi ill. világi előljárók szavai, a latin jelmondatok, az egykori diákok tablói, országos tantárgyversenyeken nyert kupák és kitüntetések a dicső múltat idézik. A jelen és a jövő hangsúlytalan.

Az intézményvezetők több évtizedes történelmi, társadalmi illetve intézményi örökségként a minőséget színvonalként értelmezik, és az egyes középiskolákat a felsőoktatásba bejutott diákok száma alapján rangsorolják.¹² A továbbtanulás és a versenyeken történő szereplés azért is a sikeresség mércéje, mert ez az, ami mérhető.¹³ A felsőoktatásba történő továbbtanulás arányával történő minősítés a szigorúan korlátozott felsőoktatási keretszámok idejében indokolt volt, azonban a felsőoktatás kapuinak kitarulásával egyre inkább értelmét veszti. E térvessztést érzékelve egyik iskolaigazgató a teljesítmények körébe sorolja a diákok sikeressége, versenyeken történő megmérettetése, sikeres érettségi mellett az iskola hangulatát, az osztályközösség jellegét és a diákok társadalmi beilleszkedését is.¹⁴ Akadt olyan igazgató, aki csak az állami (tandíjmentes) egyetemi helyekre bejutott diákok arányát tekinti relevánsnak. Az iskola minőségének e tágabb körű, illetve differenciáltabb definíciói előrelépést jelentenek egy nyitottabb, rugalmasabb minőség-értelmezés felé.

A középiskolák igazgatói számára a szigorú előírások, a túlterheltség szinte lehetetlenné teszik a kreatív intézmény-szervezés és irányítás kibontakozását, tevékenységük nagyobb részét a „felülről” jött napról-napra változó utasítások, rendeletek végrehajtása, a tanítás zökkenőmentes folyamatosságának biztosítása teszi ki. A pénzügyi, fenntartási, tanszemélyzeti gondok mellett kevés idő és energia jut a különböző külső „fogyasztói” visszajelzések befogadására és feldolgozására. A szülői és szórványosan a diákok igényei tudatosulnak a középiskolák vezetése szintjén, más, az oktatásban közvetve érintett személyek elvárásai (munkaadók, önkormányzatok, civil szervezetek) nem jutnak el az érintettekhez.

Tekintettel arra, hogy a felsőoktatásba történő felvétel az érettségi vizsgák eredménye és a négy éves középiskolai tanulmányi átlag függvénye, a közép fokú oktatási intézmények egyre inkább vizsgaközpontú intézményekké válnak, ahol a tanterv, óraszámok, opcionális tárgyak, iskolán kívüli tevékenység elsősorban ennek a célnak, a továbbtanulásnak rendelődik alá. Ez fokozottan érvényes az elméleti középiskolákra, ahol az igazgatók úgy érzékelik, hogy a szülők elsősorban egyre magasabb iskolai jegyeket várnak az iskolától, függetlenül a diákok teljesítményétől, valamint, hogy a tanárok a tantervben szereplő órákon túlmenően érettségire felkészítő órákat tartsanak. E tevékenység többletmunkát jelent a tanárok számára, de nem jár anyagi juttatással. Az interjúkból kiténik, hogy az iskolaigazgatók túlzottnak találják a szülői elvárásokat, mert úgy érzékelik, hogy a szülők elvárják, hogy az iskola mentesítse őket minden szülői felelősség alól, amellet, hogy mindenre megtanítsa,¹⁵ nevelje is gyermekeiket,¹⁶ mindezt lehetőleg úgy, hogy ne legyenek túlterhelve.¹⁷ Az iskola részben hajlik ezen igények kielégítésére, amennyiben valamilyen módon próbálja megoldani a felkészítők biztosítását¹⁸ és a diákok átlagai is emelkedő tendenciát mutatnak.¹⁹ Ezen túlmenően azonban a szülők és a diákok teljes mértékben a rendszer kiszolgáltatottjai. A szülői bizottsági vezetők a helyi önkormányzat képviselőivel együtt korlátozott mértékben ugyan, de részt vesznek az intézmények adminisztratív tanácsában, azonban ez a tanács félévente 1–2 alkalommal ül össze, és az igazán lényeges operatív kérdésekben az intézmények szűkebb körű igazgatósága dönt. A szülői bizottságok szerepe általában az iskola rendezvényeinek szervezésére (farsangi bál, iskolanapok, évkönyv kiadása) és anyagi (iskolaalap), eszközbeli (fénymásoló, sportszer) esetleg munkában megnyilvánuló (felújítási munkálatok, különböző javítások) támogatására korlátozódik.

A igazgatók a diákok részéről a személyes kapcsolatok,²⁰ új tantárgyak²¹, valamint szabadidejük megszervezésének²² igényét érzékelték. Az iskoláknak azonban egyre kevesebb lehetőségük van ezen igények kielégítésére, az osztályok létszámának miniszteri rendelettel történő maximalizálásával nincs lehetőség a differenciált, személyre irányuló oktatásra, az opcionális tárgyakra szánt órakeret csökkenésének következtében pedig nem elégíthető ki a diákok szeretteágazó érdeklődése, legtöbb esetben az opcionális tárgyak is az érettségi tárgyak elmélyítését, bevésését szolgálják. Ritka az olyan iskola, ahol a diákok igényeinek felmérése szisztematikusan történik,²⁵ arra meg egyáltalán nincs rálátásunk, hogy a regisztrált kérések kielégítése milyen mértékben történik meg. A diákönkormányzatok szerepe még a szülői bizottságokénál is korlátozottabb.

A román oktatási rendszerben jogorvoslatra egyelőre nincs lehetőség, nem alakult még ki az oktatásban érintettek jogait védő oktatási ombudsmani tisztség, így teljes mértékben hiányoznak a fogyasztókat szolgáló eljárások mind

helyi, mind országos szinten. Az egyéni problémák feloldására mind a pedagógusok, mind a diákok számára az iskolaváltás meglehetősen bürokratikus és problematikus folyamata adhat lehetőséget.

A szülők, diákok és tanárok elvárásait tükrözik némiképpen az intézményválasztási motivációk, bár kétségtelen, hogy a motiváció az idő során az adottságokhoz igazodik, egyfajta öngazolásként. A minőség kárára van az elméletben ugyan egyenlő esélyeket biztosító, de a gyakorlatban csorbuló szabad iskolaválasztás is. Elméletileg a román oktatáspolitikai kiemelt prioritását az esélyegyenlőség érvényesítése szolgálja, a tanárok és diákok verseny alapján történő szétosztása. Gyakorlatilag azonban azon tanárok és diákok számára biztosít minőségi iskolát (és ezáltal minőségi oktatást), akiknek lehetőségük volt egy előző oktatási szinten minőségi oktatásban részt venni. A tanárok központilag (a megyei tanfelügyelőségek által) szervezett ún. versenyvizsgán vesznek részt, majd e vizsga eredményeinek és az általuk megjelölt választási rangsornak a függvényében osztják szét őket a különböző középiskolák között. A rendszer funkcionális is lehetne, ha nem lenge be a román bürokrácia működésére oly jellemző korrupció. Ahol a korrupció kisebb mértékű, ott is azok a tanárok jutnak jobb állásokhoz, akik a nevesebb egyetemeken tanárképző karán végeztek, mivel ezen egyetemi karok professzorai állítják össze a vizsgák tételét.

A diákokat hasonlóképpen az általános iskolai átlag és a záróvizsga²⁴ eredménye, valamint az általuk megjelölt választási rangsor alapján osztják szét a különböző gimnáziumokba. Azok a diákok jutnak elit (többségükben elméleti) képzést nyújtó középiskolákba, akik addig is minőségi iskolában tanultak, mert bár vidéki társaiknál alacsonyabb átlaggal rendelkeznek, jól szerepelnek a záróvizsgán. Elméletileg a diákok számítógépes elosztása akár az esélyegyenlőséget segítő pozitív diszkriminációnak is tekinthető, mert az általános iskola átlagával éppen a vidéki, valamint a kevésbé elit iskolákból érkező tanulók bekerülését segíti, akik magasabb átlaggal érkeznek, mint a sokkal minőségibb oktatást képviselő, ezért alacsonyabban osztályozó városi iskolák.

Vidéki, vagy „gyenge” városi általános iskola	Városi „elit” általános iskola
Magasabb általános iskolai átlag	Alacsonyabb általános iskolai átlag
Alacsonyabb záróvizsga eredmény	Magasabb záróvizsga eredmény
Esélyegyenlőség a középfokú oktatáshoz történő hozzáférésben?	

Az igazgatók véleménye szerint ez az intézkedés nem képes kiegyenlíteni a hátrányt, egyre kevesebb vidéki származású gyermek kerül be az elméleti középiskolákba (kb. 7-8%),²⁵ mert a falvak előregednek, kevés a szakképzett tanár, így a vidéki általános iskolák tanulói sokkal gyengébben szerepelnek a zá-

róvizsgán. Mégis lehet esélyeket kiegyenlítő szerepe az aktuális vizsgarendszernek, mert az igazgatók úgy érzékelik, hogy amikor az intézménynek lehetősége volt szelektálni a jelentkező diákok között, sikeresebb évfolyamokat taníthattak,²⁶ míg a személytelen számítógépes rendszer kontraszelekcióhoz vezet.²⁷

A diákok és tanárok számára, mint láthattuk, elméletileg biztosított a szabad iskolaválasztás lehetősége. Az intézmények azonban elméletileg sem alkalmazhatnak önálló személyzeti politikát, ami nagymértékben befolyásolja az intézményi fejlesztési lehetőségeket, a stratégiát, meghatározza az iskola belső világát, a tanárok, valamint a tanárok és diákok között kialakuló interperszonális kapcsolatokat, együttműködési készséget.

Amennyiben nincs mód a saját tanerő és a diákok szabad megválasztására, a minőség biztosításának egyetlen lehetséges útja az intézményen belüli fejlesztés. Erre egy vonzó jövőkép és a lehetőségeket figyelembe vevő stratégia kidolgozásán keresztül vezet az út, mely magába foglalja a kitűzött célokkal összhangban a tanárok továbbképzését, a tanárok és diákok motivációs rendszerének felépítését, nem számolva olyan többlet-erőfeszítéseket igénylő programokkal, mint amilyent az iskola és a környezete közötti kapcsolatok szorosabbra fűzése jelent.

A jövőkép, stratégia és célkitűzés az igazgatók értelmezésében a legtöbb esetben összemosódik. Voltak, akik kisebbségi léhelyzetre jellemző pesszimista jövőképet vázoltak,²⁸ mások elvont, bár kétségkívül fontos stratégiákat²⁹ és általános célkitűzéseket fogalmaztak meg.³⁰ Egyetlen pozitív stratégiát sikerült beazonosítani,³¹ amely megfogalmazta, hogy megerősítve a kommunikációt és tájékoztatást, mind módszertanilag, mind szakmailag egységesíteni kellene az erdélyi magyar oktatást. Hangsúlyozta, hogy az országos tanterv előírásait tiszteletben tartva saját tankönyveket kell írni, melyek biztosítják a minőséget (nem megelégedni a román nyelven írott könyvek vitatható minőségű fordításaival), valamint, hogy nem ártana egy egyeztetés a középiskolai tanterv és az egyetemi követelményrendszer között.³² Megfogalmazott olyan belátható és megvalósítható célkitűzéseket, mint a szakoktatás megerősítése, a tisztán elméleti liceumok jövőjének biztosítása viszonylag kevés technikai felszereltséget igénylő szakmai tagozatok (pl. közgazdaságtan) indításával.³³ A megfogalmazások többsége azonban az elvont általánosságok szintjén maradt.

Az intézményi szintű stratégiák többsége a tanárok állásának biztosítását szolgálta a demográfiai apály körülményei közepette. Az intézmények egy része az oktatási rendszer felsőbb szintjeire próbálta kiterjeszteni, érettségi utáni szakképzések irányába elmozdulva, mások az oktatási rendszerben alsóbb szintek felé, az általános iskolai képzés irányába nyitottak. Mindkét esetben szembeülniük kellett a konkurens iskolák rosszallásával. Ez történt egy kisvárosi elit középiskola esetében is, mely újraindította egykor létezett általános iskolai kép-

zését.³⁴ Az újabb általános iskola létrejötte, mely iskola – a többiekkel ellentétben – ráadásul délelőtti oktatást kínál, megnövelte az amúgy is egyre inkább a diákokért harcban álló általános iskolák közötti versengést, feszültséget szülve, de egyúttal minőségi és innovációs versenybe is kényszerítve azokat. Az önálló intézményi stratégiák részét képezik az intézmények önfenntartására, vagy a hiányosságok pótlására tett kísérletek is. Az egyes középiskolák infrastruktúrájuk (tornaterem, számítógépterem, osztálytermek) bérebe adásával próbálják a különböző javítási (pl. parkettacsiszolás, székcsere, teremfelújítás),³⁵ illetve kisebb beruházási (eszközvásárlás) költségeket előteremteni. Erre szolgálnak az iskola alapítványok is, melyeken keresztül az egyes intézmények különböző hazai, de főként külföldi támogatásokat pályáznak, több, utóbb egyre kevesebb sikerrel. Az iskolákat az alapítványon keresztül támogatják a külföldön élő egykori diákok is, azonban ezen alapítványok magáncélra történél kisajátítására is került példa.³⁶ A különböző cégek, vállalatok leginkább programokat, sporteseményeket támogatnak.

A tanárok továbbképzése jelentheti az intézményi stratégia egyik fontos elemét, kiindulva abból a tényből, hogy az egyetemi képzés keretébe illeszkedő tanárképzés során elsajátított ismeretek, készségek (néhány pszicho-pedagógiai jellegű tárgy tanulása, néhány tanítási órán történél részvétel és néhány óra megtartása) a gyakorlatban meglehetősen szegényes útravalónak bizonyulhatnak. A tanártovábbképzés azonban legtöbb esetben individuális szinten történik, mindenki saját belátása szerint pályázik vagy jelentkezik a továbbképzésre. A továbbképzésekre meglehetősen nagy igény mutatkozik, ahogy az egyik interjúból kiderül, évente a tanárok mintegy fele részt vesz a rendelkezésre álló két (a megyei tanfelügyelőségek vagy a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség által szervezett) továbbképzés valamelyikén.³⁷ Egyetlen olyan esettel találkoztunk, ahol az intézmény saját számítógép-tanfolyamot indított tanárai részére.³⁸ A továbbképzésnek a tanári motiváció fenntartásában lényeges szerepe lehet, kiegészítheti az intézmények rendelkezésére álló amúgy szegényes motivációs tárházat.

A középfokú oktatás minőségének biztosításában további fennakadást okoz, hogy nincsenek világos helyi és országos követelményrendszerek, sem folyamatos szakmai ellenőrzés és értékelés. A reform keretében nem történt meg az értékelési rendszer teljes mértékű reformja. Az oktatási minisztérium³⁹ keretében 1998-ban létrehozott Országos Értékelési és Vizsgabizottság⁴⁰ figyelmét egyelőre a két állami szintű vizsga megszervezése és lebonyolítása (részletes szabályozásának és metodológiájának kidolgozása) köti le. Így az értékelés továbbra is leginkább a diákokra vonatkozik. A tanári munka belső értékelésére a 20%-os emeléssel járó érdemfizetés odaítélésének eldöntésekor kerül sor. Ennek az értékelésnek azonban nem egyértelműek a feltételei, a dön-

tés alapját képezheti mind az iskolán kívüli tevékenység (pl. kirándulás) mind az iskolai, nevelői (pl. osztályfőnöki óra) vagy oktatói tevékenység (előkészítő az érettségire, egyetemi felvételire). Az érdemfizetéssel történő motiváció gyakran azért nem működik, mert szociális szempontok is bekerülnek az értékelési tényezők közé.⁴¹ A tanári munka külső értékelésére a különböző fokozatok megszerzésekor (véglegesítés, II-es fokozat, I-es fokozat), előre megszervezeten kerül sor. Az egyes intézményvezetőknek a törvény értelmében lehetőségük nyílik a tanárok munkájának ellenőrzésére, azonban tekintettel a hihetetlen méreteket öltő adminisztrációs leterheltségükre, erre nem marad idő. A belső és külső értékelés hiányában nincs lehetőség a szakmai munka folyamatos javítására, a minőség biztosítására. Arról nem is beszélve, hogy az értékelés továbbra sem szakított az értékelő és értékelt fölé- és alárendelt pozíciójából kiinduló negatív attitűddel, melynek célja a besorolás, mérés, hierarchizálás, jutalmazás vagy büntetés és nem a jóindulaton, segítőkészségen alapuló tanácsadás.

4. A kérdőíves vizsgálat néhány tanulsága

4.1. Általános szocio-demográfiai adatok

A válaszadók nemi megoszlása azt a nemzetközileg is ismert tényt igazolja vissza, miszerint a pedagógusszakma elnőiesedett. Adataink szerint a 236 válaszadó 28 százaléka férfi és 72 a nő. E nemi arány már önmagában is jelzi azt a szociológia tényét, miszerint a pedagógusszakma társadalmi presztízse alacsonyabb lett, és e trend feltételezhetően 1989 után csak erősödött.

A minta⁴² átlagos életkora: 39,5 év, ez a férfiak esetében 42,7, a nők esetében pedig 38,2 év. A vizsgálatba került pedagógusok kb. egyharmada maximum 30 éves, a többiek nagyjából hasonló mértékben oszlanak meg a többi tíz éves korcsoport között.

Vallási hovatartozás szerinti megoszlás: 59 százalék katolikus, 32 százalék református. Ezek az arányok kissé „torzítanak” a katolikusok irányába, ami valószínű azzal függ össze, hogy a mintába legnagyobb arányban csíkszeredai oktatók kerültek (és e város és környéke inkább katolikusnak mondható). A válaszadók viszonylag magas arányban (89%-ban) vallásosnak tekinthetők: 30 százaléka vallásos, az egyház tanítását követi, 59 százalék pedig vallásos a maga módján.

A tanítási nyelv szempontjából a jelenlegi pedagógusok iskolai útja is jellegzetes romániai magyar mintázatot követ: a magasabb szintű oktatásban nagyobb valószínűséggel románul tanultak. Míg a középiskolákat 82 százalékban kizárólag magyarul végezték, addig az egyetemi képzést már csak 35 százalékban végezték csak magyarul, és 23 százalékban részben magyarul (és részben románul), 41 százalék pedig kizárólag románul (kerekített számok).

A szülők iskolai végzettsége is szociológiai közismert tényt tükröz: az apa iskolai végzettsége magasabb, mint az anyáé.

A válaszadó pedagógusok családi állapotát tekintve megállapítható, hogy valamivel több, mint fele házas vagy élettárrsal él együtt (57%). A házassági stratégia a jellegzetes értelmiségi utat követi: az élet- vagy házastársnak is felsőfokú végzettsége van. Ezen túlmenően etnikailag zárt is ez a házassági piac, ugyanis a házasok mindössze 6 százalékanak van román nemzetiségű választottja. A gyerekvállalás is követi az értelmiségiekre jellemző szokásokat: 88 százaléknak egy vagy két gyereke van, a több gyerek vállalása eléggé ritkaságszámba megy. A gyerekek iskoláztatása során az iskolaválasztás szempontjai közül az anyanyelv érvényesül elsősorban, a gyakorlati képzés szempontja pedig kevésbé tűnik fontosnak.

4.2. Pedagógustípusok

Mielőtt rátérnénk a tanárok körében létező minőségfogalom körülírására, nézzük meg, milyen pedagógustípusok azonosíthatók be. Az alábbi lista alapján (legalacsonyabb átlagokról van szó), a pedagógusok körében a könyvtározás, illetve a felettesek beleszólásának elutasítását tapasztalhatjuk, (skála: *1 – egyáltalán nem ért egyet, ... 4 – nagyon egetért*). Az órákat nem a feletteseknek tartják, az iskolán kívüli tevékenységek pedig szintén nem az iskola vezetőségének beleegyezésétől függenek. Egyfajta pedagógiai autonómiaigény megfogalmazása olvasható ki mindebből. A könyvtározás elutasításának azonban látszólag elmentmond, hogy a legmagasabb átlagot annak elismerése kapta, hogy a tanárnak kötelessége a friss szakirodalom követése.

1. A jó tanár minden órára külön felkészül	3,28
2. Ahhoz, hogy jó órát tartsunk, nagyon sokat kell könyvtáraznunk	2,65
3. Az óráimat úgy tartom meg, hogy feletteseim meg legyenek elégedve	2,59
4. Az óráimat úgy tartom meg, hogy a diákok meg legyenek elégedve velem	3,35
5. Az iskola vezetősége támogatja kezdeményezéseim	3,00
6. Óráimat csak úgy tudom megtartani elfogadható módon, ha szakterületem friss eredményeit is beépítem	3,16
7. Gyakorlati ismeretek átadása nélkül, a középfokú oktatásnak nincs értelme	3,34
8. A legfontosabb az, hogy szakterületünk alapvető ismereteit átadjuk a diákoknak	3,31
9. A tanítás során figyelembe kell vennünk szűkebb világunk sajátosságait	3,20
10. Az oktatóknak kötelességük állandóan olvasni a friss szakirodalmat	3,39
11. Az iskola jó viszonyt kell, hogy kialakítson a helyi cégekkel is	3,12
12. A diákokkal az órákon kívül is foglalkozni kell	3,29
13. A jó tanár közös szabadidős tevékenységeket is szervez a diákok számára	3,31

14. Csak akkor veszek részt órán kívüli tevékenységeken, ha az iskola vezetősége erről döntést hozott	1,93
15. Az iskola helyzetéről sokat beszélgetünk kollégáimmal	3,14
16. A diákok helyzetéről sokat beszélgetünk munkatársaimmal	3.28

A fenti lista arra szolgál, hogy valamilyen összképet kapjunk a pedagógusokról. De hogyan is állt össze ez a lista? Az egyes itemek különböző pedagógustípusok operacionalizálását tartalmazzák. Ha e típusokat két dimenzió (az anyagi érdekeltség, illetve a szakmai szttenderdek és önállóság fontosságának) metszéspontja által meghatározott négy cellába soroljuk, a következő típusokat kaphatjuk:

	<i>Anyagi érdekeltség -</i>	<i>Anyagi érdekeltség +</i>
<i>Szakmai presztízs +</i>	Humboldti	Innovátor
<i>Szakmai presztízs -</i>	Proletár	Vállalkozó

- humboldti típus: a klasszikus ismeretátadó pedagógus (1, 2, 8, 12, 16-as kérdések)
- proletár: munkáját utasításra, kényszerszerűen végző pedagógus (3, 4, 13, 14-es kérdések)
- innovátor: szakmai megújulásra képes, új ismeretek kamatoztatására is képes típus (5, 6, 10-es kérdések)
- vállalkozó: szervezésben, újításban érdekelt, klasszikus ismeretadás kevésbé jellemző rá (7, 9, 11, 15-ös kérdések)

Operacionalizálásunk szerinti átlagokat kiszámítva az egyes típusokra, az alábbi értékeket kaptuk: humboldti típus 3,16, proletár 2,79, innovátor 3,18, vállalkozó 3,2. Az átlagokat úgy értelmezhetjük, hogy a klasszikus tanárszerepek és a megújulási vágy körülbelül azonos mértékben van jelen a vizsgált pedagógusok körében, kivételt pusztán a „proletárnak” nevezett attitűdhalmaz képez, ez ugyanis alacsonyabb értéket mutat. Noha ez a beállítódás is jelen van, a többiekhez képest kisebb mértékben van jelen (itt érdemes megjegyeznünk azonban, hogy a kérdőívet kitöltő pedagógusok feltételezhetően aktívabbak az átlagnál, következésképpen az ún. proletártípus gyaníthatóan nagyobb mértékben van jelen a valóságban).

4.3 A jó iskola ismérve

A jó iskola megítélését külön kérdésblokkal vizsgáltuk. Eredményeink szerint kiemelkedett helyet kapott az iskola társadalmi szolidaritási funkciója és a belső kooperáció szükségessége. Ezek után az iskola versenyképessége következett, majd pedig a különböző vevők (szereplők) elégedettsége.

Mivel a „jó iskola” ismérve sokat elárulhat a pedagógusok körében lapangó minőségkoncepciók sajátosságairól, e kérdésblokk kapcsán további statisztikai elemzéseket végeztünk. Az iskolára vonatkozó vélemények háttérdimenzióit faktoranalízissel vizsgálva három elkülönült véleménycsoportot sikerült beazonosítani: az egyik vélemény-együttes az *esélyegyenlőségre* teszi a hangsúlyt, a második a *versenyszellem fenntartását*, a harmadik pedig a külső és belső szereplők iskolával szembeni *elégedettségét* emelik ki.

<i>A jó iskola ismérve az, hogy...</i>	<i>esélyegyenlőség</i>	<i>versenyszellem</i>	<i>szolgáltató</i>
az iskola megkülönböztetett figyelemben részesíti a hátrányos szociális helyzetű tanulókat	,917	-4,934E-02	5,796E-02
az iskola megkülönböztetett figyelemben részesíti a kiemelkedően nehéz szociális helyzetű tanulókat	,736	1,620E-02	,168
a kollégák sokat beszélgetnek a diákokról	,489	,165	9,026E-02
a vezetőség és a tanári közösség között jó az együttműködés	,403	5,710E-02	,396
a tanulók megkülönböztetett figyelemben részesítik a lemaradó tanulókat	,326	4,234E-02	,271
a kollégák nem szólnak bele egymás munkájába	,288	,145	,234
a tanárok egyformán figyelnek mindenkire	,265	7,078E-02	,149
sokan bejutnak főiskolára, egyetemre	6.134E-03	,878	,103
a diákok nagy része sikeresen érettségizik	1,335E-03	,786	,104
sokan szereznek díjat a tantárgyversenyeken	9,929E-02	,616	3,793E-02
az iskolában egészséges versenyhelyzet van	,250	,442	,229
kellő mértékű saját anyagi forrással rendelkezik	8.072E-02	,304	,216
a diákok elégedettek az iskolával	,148	9,397E-02	,812
a tanárok elégedettek az iskolával	,143	,167	,757
a szülők elégedettek az iskolával	,159	,102	,536
a tanfelügyelőség elégedett az iskolával	,131	,321	,368
a tanárok gyakran találkoznak a szülőkkel	,240	,134	,315
a tanárok idejében megkapják fizetésüket	,225	8,623 E-02	,237

Extraction Method: Maximum Likelihood. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization a Rotation converged in 5 iterations.

A mintán belül a három vélemény-együttes – klaszterelemzés alapján – két markáns alakzatban jelenik meg (lásd az alábbi, a klaszterközpontokat tartalmazó táblát). Az érvényes választ adó megkérdezettek kétharmada (ún. „szolgáltatók” – 67%) az iskola szolgáltató funkciója mellett, az esélyegyenlőség és versenyszellem ellenében „voksol”, míg egy kisebb „elitista” csoport (33%) nagyon elutasító a külső és belső vevők elégedettségének elismerésével szem-

ben, és a másik két véleménycsoportot (főképp a versenyszellem fenntartását) támogatja.

	„szolgáltatók“ (N=91)	„elitista“ (N=44)
jó iskola ismérve: esélyegyenlőség biztosítása	-,11848	,24503
jó iskola ismérve: versenyszellem fenntartása	-,21522	,44512
jó iskola ismérve: szolgáltató	,34029	-,70378

E két csoport léte mintegy jelzi, hogy a pedagógustársadalom megosztott az iskola funkciója tekintetében: szolgáltató jellegű legyen-e, avagy az esélyegyenlőség elismerése mellett a verseny eszméjét szolgálja?

Egy másik kérdésblokkal kísérletet tettünk az iskola funkciójának körülhatárolására. Kérdésünk mögött valójában az állt, hogy fel tudjuk térképezni, milyen lappangó minőségfelfogás létezik a pedagógusok körében. Mennyire szolgáltató jellegű ez a funkció, és milyen mértékben érvényesülnek a kisebbségi léttel és az örökölt struktúrákkal magyarázható tényezők.

Arra a kérdésre, hogy saját középiskolájuk milyen mértékben segíti a diákok különböző lehetőségeit, a következő sorrend alakult ki (*1 – nagy mértékben segíti, ...4 egyáltalán nem segíti*)

	Átlag
Egyetemi továbbtanulását	1,55
Identitásának megőrzését	1,62
Szakmai továbbképzését	1,75
Kapcsolatainak kialakulását	1,79
Kreativitásának fejlődését	1,89
Kommunikációs képességének fejlesztését	1,89
Alkalmazkodó képességének fejlődését	1,90
Önállósulását	1,94
Problémamegoldó képességének fejlődését	1,96
Álláskeresését	2,08
Az elsajátítási mechanizmusok (magolás, ismeret rögzítés) kialakulását	2,13

Látható a fenti listából, hogy a felsőfokú továbbtanulás és a nemzeti identitás megőrzése kiemelt helyen szerepel az iskola lehetséges szerepkörei között.

Az iskola fejlesztéséhez különböző szereplők járulhatnak hozzá. Nézzük meg a tanárok szerint az iskola környezetéből partnerként melyek jelennek:

iskola tanácsa	1,97
szülői bizottságok	2,29

magyarországi alapítványok	2,71
helyi tanács	2,73
egyházak	2,74
testvériskolák	2,75
helyi alapítványok	2,84
helyi vállalkozók	2,85
más	2,87

Könnyen belátható, hogy a fejlesztésben jóformán csak az iskola tanácsa és a szülői bizottságok játszanak szerepet, a többi intézmény csak kis mértékben bukkan fel, mint partner. Ez újra az iskolák kiforratlan minőségkonceptióját juttathatja eszünkbe, nevezetesen azt, hogy az intézmények munkatársai még nem tudatosították azt a külső vevői kört, akikre támaszkodhatnának.

4.4. Iskola és szülők kapcsolata

E kapcsolatok sokarcúságát egy húsz itemből álló kérdéstömbbel vizsgáltuk. Eredményeink alapján megállapítható, hogy a tanárok szerint a szülőket is elsősorban a gyerekeik versenyképességének növelése (értsd: sikeres vizsgázásai) érdekli. Mintha az iskola valamilyen fekete doboz lenne, ahova a gyerekek bemennek, ám, hogy mi történik nap mint nap az iskolában, az a szülőket már kisebb mértékben érdekelné. A szülők alapvetően az iskolaalap befizetésével támogatják az iskolát (és e befizetés a tanárok szerint nem ró különösebb terhet a szülőkre), ám a pénzek felhasználásáról már kisebb mértékben akarnak dönteni ők. Igényeik természetesen vannak az iskolával szemben, és ezek az igények az említett sikeres vizsgázások biztosítása mellett, a gyerek nevelésére is vonatkoznak (jellemző módon elvárják, hogy az iskola a nevelésüket is biztosítsa).

Megjegyzendő, hogy a nemzeti hovatartozás tudatának erősítését kisebb mértékben várják el a szülők az iskolától, ellentétben a pedagógusok előbb említett véleményével, miszerint az iskolának éppen a nemzeti identitás megőrzése is célja lenne. Ez az ellentmondás mintegy jelzi, hogy a pedagógusok, mint a kisebbségi elit tételezett rétege számára az iskola olyan szimbolikus-elitista tartalmakkal is bír, amely a szülők számára nem föltétlenül „látható”.

5. Összefoglalás

Az oktatás minőségi problémái egyrészt a centralizáció magas fokának és az adminisztratív elszámoltatási rendszer továbbélésének tudhatók be, másrészt a romániai magyar társadalom egészére jellemző jövőkép-hiányra, valamint az egyének és közösség kezdeményező-készségének hiányára vezethető vissza. Mint tudjuk, a romániai magyar középfokú oktatás a román oktatás alrendsze-

reként leképezi annak alapvető jellemvonásait: az állam határozza meg a minőség és az elszámolás kritériumait, a rendszer szolgáltatói (vezetők, tanárok) a minőséget hagyományosan színvonalként értelmezik, az oktatás céljának a felsőoktatási továbbtanulást határozzák meg, az oktatás vizsgaközpontú és differenciálatlan maradt. A rendszer ugyanakkor konzervatív, elitista jellegű oktatást biztosít, mely az együttműködés helyett kifejezetten a versengésre helyezi a hangsúlyt. A diákok képtelenek csoportmunkában dolgozni, annak ellenére, hogy egyénileg kiemelkedő teljesítményeket nyújtanak. Az oktatás e típusának munkaerő-piaci következményei beláthatók.

A „szolgáltatók” körében alacsony a „fogyasztói” igények iránti receptivitás. Ennek ellenére szórványosan kifejezésre jut a „fogyasztói” igényeknek egy része (szülői, ritkábban a diákok igényei), azonban a túlterheltség, túlszabályozottság következtében a merev rendszer nem ad lehetőséget azok kielégítésére. Egyetlen érdekeltségi kör, a szülők rendelkeznek befolyással az oktatási folyamatra, vagy legalábbis annak egy részére (pl. magasabb jegyek elvárása) abban az esetben, ha erős szülői közösségekbe rendeződnek. A „felhasználók” egy viszonylag széles köréből, a munkaerőpiactól, az önkormányzatoktól és civil szférából nem érkeznek információk a szolgáltatókhoz azok elvárásairól. E kapcsolatok a leginkább formalizáltak, melyekben korlátozott az információátadás. Bár a román oktatási reform céljául tűzte ki az oktatási intézmények integrálását a helyi és regionális környezetbe, e próbálkozás mindeddig kevés sikerrel járt. A decentralizálás következtében az önkormányzatoknak leosztott hatáskör és felelősség azok szűkös költségvetési kerete és felkészületlensége következtében – csak további teher azok számára.

A minőségi oktatás irányába az intézményi szintű innovációkon túlmenően a felekezeti oktatás kínál elmozdulási lehetőséget, ahol a szabályozás lehetővé teszi az intézmények számára egy sajátos arculat, intézményi jövőkép és stratégia kialakítását. Ehhez azonban az adott egyház hathatós együttműködése, nyitottsága is szükséges.

A kérdőíves vizsgálat tanulságai szerint a középiskolai tanárok szemléletét a versenybe vetett hit, valamint a nemzeti, nemzetiségi identitással összefüggő látásmód formálja. A használható tudás, a gyakorlati ismeretek átadása, az „élet mindennapjaira való felkészítésének” szándéka kisebb mértékben van jelen. A verseny fenntartásának természetesen jótékony hatása is lehet, és a hagyományos, nagy presztízsű iskolákról kialakított képet továbbéltetik, azonban az iskola hatékonyságát csak az egyetemre (főiskolára) való bejutottak számával mérni, egyre inkább veszít realitásából. Ez még inkább így van, ha figyelembe vesszük a felsőoktatás eltömegesedését. Az eltömegesedés romániai magyar viszonylatban is azt jelenti, hogy ma már minden magyar érettségizett elvileg bekerülhet a felsőoktatásba.⁴³

A válaszok összesítéséből egyfajta látens, mert explicite meg nem fogalmazott minőségkonceptió körvonalazódik. E koncepció a minőséget színvonalként, színvonalas oktatásként fogja fel, és részben partneri, szolgáltató módon. A színvonal-konceptió szerves elemét képezi a versenyszellem ébrentartása, a hatékonyság mutatója pedig a „dédelgetett, örökölt álomként” tételeződő felsőfokú képzetekbe való bejutási magas arány lesz. Noha a pedagógusokban megvan az a késztetés, hogy munkájukat ne rutinszerűen fogják fel, a szélesebb jogi környezet instabilitása olyan menedzsmentet éltet és feltételez, amely állandó igazodási kényszerek között kénytelen működni. E tényezők miatt az intézmények sajátos kettősségben élnek: a kényszerűségek sorozata kiválthatja a függőségekből fakadó magárahagyatottságot, amely – paradox módon – a látsszabszabadság érzetét is keltheti, illetve valamiféle késztetést indukál a vevőközpontú szemlélet elfogadására. Azonban, mivel mégiscsak csak egy centralizált rendszer függőségi viszonyáról van szó, nem beszélhetünk autonóm intézményépítésről. Saját minőségkonceptió, határozott jövőkép nélkül kénytelenek a gyakran változó jogi szabályozások közepette vergődni.

Röviden: a romániai magyar pedagógusok körében létező minőségfelfogások három pillérre épülnek: (1.) szolgáltató vs. elitista szemlélet, (2.) a kisebbségi helyzetből fakadó iskolafunkciók, (3.) az intézményi környezettel fenntartott esetleges és vertikális kommunikáció. Az utóbbi pillért makroszintű tényezők (jogi környezet bizonytalansága), az első két pillért pedig a hagyományos, nagy presztízsű (erdélyi) iskolákba vetett hit, valamint a pártirányításos, szovjet típusú iskolarendszer fennmaradó elemei éltetik, részben teret adva az újszerűségnek. A vevőközpontúság intézményi, teljesebb körű kibontakozását azonban nem teszi lehetővé, nem támogatja egyértelműen a rendszert működtető jogi keret.

Irodalomjegyzék

- Barry McGaw: Quality and equity in education. Central issues in the restructuring of the education. In. *Restructuring and quality, issues for tomorrow's schools*. Ed. By Tony Townsend. 1997.
- Birzea, Căzar: Educational Reform and Power Struggles in Romania. In. *European Journal of Education*, Vol. 31, No. 1, 1996, 93-109 p.
- David Adams: *Defining educational quality. Improving Educational Quality Project Publication*. Biennial Report. Arlington, VA: Institute for International Research, 1993.
- Equidad y calidad en educación. In. *Revista de educación*. Número 319. Año 1999.
- Erdei Itala 2003 Az erdélyi magyar iskoláskorú népesség alakulása 1990-2020 között. In. *Educatio* 2003/nyár
- Fóris Ferenczi Rita: (Tan)tervek átértékelődése. *Korunk* 1998/08 szám.

- Fóris Ferenczi Rita: A vizsgarendszer – az oktatásszabályozás egyik eszköze. In. Bodó Barna (szerk): *Romániai Magyar Évkönyv*. Szórvány Al. Temesvár, 2003. 187-199 o.
- Fóris Ferenczi Rita: Rövid metszetek a romániai oktatásfejlesztés történetéből. In. Bodó Barna (szerk): *Romániai Magyar Évkönyv*. Temesvár-Kolozsvár, 2002.
- Governance for quality of education*. Conference proceedings. Institute for Educational Policy, 2001.
- Halász Gábor: Oktatáspolitikai megfontolások. In. *Educatio*. 1999 Ősz. Minőség, 488-500 o.
- Iosifescu (ed.) 2001a *Impactul măsurilor de reformă la nivelul unității școlare*, ISE, București
- Iosifescu et alții 2002 *Culturi organizaționale în școala românească*, ISE, București
- Iucu, R. – Pânișoară, O. 2000 *Formarea personalului didactic. Raport de cercetare. Vol I-II*. MEN, București
- Kozma Tamás: Elszámoltatható iskola. In. *Educatio*. 1999 Ősz. Minőség, 461-473 o.
- La Ley de Calidad. In. *Revista de educación*. Número 329. Año 2002.
- M. A. Santos Guerra: *Evaluación/Metaevaluación de Centros Escolares en la sociedad neoliberal*. Curso académico 2000/2001.
- M.A.Santos Guerra: *Evaluar es comprender*. Ed. Magisterio del Rio de la Plata. Buenos Aires. 1998 /2.
- M.A.Santos Guerra: *La escuela, que aprende*. Ed. Morata. Madrid, 2000.
- M.A.Santos Guerra: Las trampas de la calidad. In. *Aula de innovación educativa*. No. 68. 1998/1.
- M.A.Santos Guerra: Los abusos de la evaluación. In. Santos Guerra: *La evaluation, un proceso de diálogo, comprensión y mejora*. Ed. Aljibe, 1993, Archidonda.
- M.A.Santos Guerra: *Yo te educo, tú me educas*. Ed. Sarriá. Málaga, 1999.
- Murvai László: A magyar líceumi oktatás a reform tükrében. In. *Nyelvünk és kultúránk*, 2004/1.
- Nagy Péter Tibor: Minőségek versengése. In. *Educatio*. 1999 Ősz. Minőség, 429-461 o.
- Péntek János: A romániai magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. In. *Korunk*, 2004/7.
- Reisz, Robert D.: Romania. Country report on Higher Education Policy. In. *Education for the transition. Civic Education Project*, 1997, 254-271 p.
- Robert W. J. Young: *Quality in education*. 1998.
- Schools and quality. OECD, 1989.
- Setényi János: *A minőség kora. Bevezetés az iskolai minőségbiztosítás gyakorlatába*. Raabe kiadó, Budapest, 1999/a.
- Setényi János: Harc a középiskoláért. *Educatio*, 1992. Társadalom és oktatás sorozat.
- Setényi János: Vevőközpontú iskola. In. *Educatio*. 1999/b. Ősz. Minőség, 557-564 o.
- The present time in the education of national minorities in Romania*. Achievements in 2001-2002 school year and perspectives. Ministry of education and research. General directorate for education in the languages of minorities. Ed. Studium, Cluj-Napoca, 2002.
- Tom Alexander: *Quality of education: policy analysis for policy development*. Institute for Educational Policy Workshop, 2001.
- UNICEF. Defining quality in Education. June 2000.

¹ Az egyes oktatáspolitikák és a minőség összefüggésének vázlatos bemutatását lásd a következő oldalon található táblázatban.

² „Quality for those who deserve it”.

³ „The same for all”.

⁴ „Quality for those who can afford it”.

⁵ „Quality for all”.

⁶ Lásd a továbbiakban az erdélyi középiskolák igazgatóival készített interjúk elemzését.

⁷ A minőség és színvonal, minőség és eredményesség, minőség és hatékonyság fogalompárok részletes kifejtését lásd Mandel Kinga: Minőségkoncepciók az oktatásban című tanulmányban. In: *REGIO*, 2004/2, 3-14..

⁸ „Értéket a pénz ellenében!”

⁹ A centralizálás – decentralizálás kérdéseinek részletesebb elemzését lásd Fóris-Ferenczi Rita: Értelmezési kontextusok a minőség fogalmához a romániai középfokú oktatásban. In: *REGIO* 2004/2, 15-56.

¹⁰ A 2003-as kutatást az Arany János Közalapítvány támogatta és három intézmény kutatói vettek részt benne, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Módszertan Tanszéke, a Teleki László Intézet és az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkatársai: Fóris-Ferenczi Rita, Mandel Kinga és Papp Z. Attila. A kutatást 2004-ben OTKA kutatás keretében, Setényi János szakmai felügyelete mellett folytatjuk.

¹¹ Felső középfokú oktatási intézmény, magyarországi szóhasználatban gimnázium, romániai szóhasználatban liceum.

¹² „A fát a gyümölcséről ismerik meg.” IKI – 2. számú interjú, 4. oldal.

¹³ „Nem igazán tudjuk megállapítani, hogy az iskola mit nyújt készségekben és képességekben.” IKI – 1. számú interjú, 10. oldal.

¹⁴ IKI- 3 számú interjú, 7 oldal.

¹⁵ „Lehetőleg ne kelljen otthon sok időt tölteni tanulással” IKI – 1. számú interjú, 15. oldal.

¹⁶ „Ideadják és aztán rájuk sem néznek többet” IKI – 2. számú interjú, 5. oldal; „úgy képzelik, hogy csak az iskola felelős a gyermek tanításáért, tanulásáért” IKI – 1. számú interjú, 4. oldal; „nagyon sok olyan esettel találkozunk... az utóbbi esztendőkből, hogy gyerekeket itt hagynak a szülők, egyik egyik országban dolgozik, a másik másik országban és a két gyerek itthon van egyedül” IKI – 4. számú interjú, 17. oldal.

¹⁷ „Minél kevesebbet maradjanak a gyerekeik az iskolában” IKI- 4. számú interjú, 15. oldal.

¹⁸ Érdemfizetéssel (egy éven át tartó 20%-os fizetésemeléssel) jutalmazva a felkészítőket tartó és így önkéntesen túlórázó tanárokat. Ha megnézzük az egyes iskolák érdemfizetéseinek listáját, ezek a tanárok nagy valószínűséggel az érettségi tárgyakat tanítók köréből kerülnek ki.

¹⁹ „Amíg például 1991-1992-ben alig volt egy pár tanuló, akinek 9,50 fölött volt az átlaga, most vannak olyan osztályok, ahol az osztálynak 60-70%-a 9,50-es átlaggal rendelkezik” IKI- 1 számú interjú, 15. old..

²⁰ „Interperszonális kapcsolatot igényelnek, mert ebben az elgépiesedett társadalomban a szülőknek egyre kevesebb idejük van arra, hogy a gyerekre odafigyeljenek” IKI- 2. számú interjú, 1. oldal.

²¹ „Olyan, a tantervben nem szereplő tárgyak iránt mutatnak érdeklődést, mint a filmesztétika vagy a néprajz” IKI – 2. számú interjú, 5. oldal.

²² „Bulikat, lehetőséget a szabad mozgásra, sporttevékenységeket, kirándulásokat” IKI – 3. számú interjú, 16. oldal.

²³ „Minden osztályfőnöknek kötelessége felmérni a diákok igényeit, és ennek megfelelően ezt kivetítjük iskolaszintre” IKI – 3. számú interjú, 17. oldal.

²⁴ A mindennapi szóhasználatban képesség-vizsgának és kisérettséginek is nevezik, mert az érettségi eljárását képezi le.

²⁵ IKI – 1. számú interjú, 14. oldal, IKI – 3. számú interjú, 14. oldal.

²⁶ IKI – 1. számú interjú, 4. oldal.

²⁷ IKI – -3. számú interjú, 8. oldal.

²⁸ „*Maholnap nem lesz gyermek... a családok nem tudják vállalni a gyermeknevelést*” IKI – 1. számú interjú, 9. oldal; „*szeretném, hogy többen megmaradjunk itt szülőföldön, legyen értelme annak amiért küzdünk és harcolunk, legyen akit tanítanunk... ha mindenki megfutamodik, mi lesz a szülőfölddel?*” IKI– 4. számú interjú, 18. oldal.

²⁹ „*Családnak, szülőnek, pedagógusnak pozitív hozzáállása kell, nem elkeseredésben maradni, hanem továbblépni, megmaradni, tovább küzdeni...*” IKI-2. számú interjú, 1. oldal.

³⁰ „*Célunk az oktatás minőségének javítása, az iskolának a térség szellemi központjává tétele*” IKI – 1. számú interjú, 9. oldal; „*Ez az iskola szeretne a tudomány és a hit szintézisét megvalósító oktatási intézmény lenni... egész embert szeretnénk elérni, tehát nemcsak szellemi értékeket közvetíteni, hanem lelki vonalon is hatni rájuk.*” IKI-2. számú interjú, 1. oldal.

³¹ A jövőkép megfogalmazása ezúttal is hiányzott.

³² IKI – 3. számú interjú, 22. oldal.

³³ IKI – 3. számú interjú, 20. oldal.

³⁴ Mely esetében a versengő általános iskolák megkérdőjelezzik, hogy a középiskolai oktatásban gyakorlott tanárok, akik magasabb szintű, elvontabb oktatáshoz szoktak, milyen mértékben tudnak leereszkedni az elemi oktatásból érkező diákok szintjéhez.

³⁵ IKI – 1. számú interjú, 8. oldal.

³⁶ IKI – 5. számú interjú, 6. oldal.

³⁷ IKI – 1. számú interjú, 16. oldal.

³⁸ IKI – 4. számú interjú, 9. oldal.

³⁹ Pontos fordításban: Nevelési, kutatási és ifjúsági minisztérium (Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului).

⁴⁰ Románul: Serviciul Național de Evaluare și Examinare (SNEE).

⁴¹ IKI – 5. számú interjú.

⁴² Statisztikai értelemben az előbbieket fényében a válaszadók együttesét természetesen nem tekinthetjük mintának (hiszen nem tudunk semmit a reprezentativitásáról). Az elkövetkezőkben pusztán a filológiai egyszerűség miatt fogjuk használni a “minta” kifejezést.

⁴³ Egy nemrégiben készült prognózis szerint a romániai magyarok körében 2020-ig mintegy 40 százalékkal csökken a felsőoktatáskorú populáció, és ez a csökkenés természetesen már hamarabb eléri a középiskolákat. Körülbelül 2008-tól nagyobb mértékben találunk falusi környezetből származó diákokat. (Erdei 2003)

Puskai Melinda

Iskola új helyzetben – oktatási kistérségek

Az iskolák működését megszabó törvényes keret, a közigazgatás decentralizációja, az alattvalóból polgárrá válás, a civil tudat, az önszerveződési készség növekedése, a hozzánk is elérkező integrációs láz, a modernizációs és innovatív követelmények előtérbe kerülésének következtében az oktatás filozófiája és szerkezete módosul. Az iskola intézményként új helyzetbe kerül.

Az iskolai környezet jövőképe

A kistérség fogalma

A szubszidiaritás elvére épülő demokratikus társadalom szerkezetének alapsejtje a kistérség. A kistérség a helyi közösségek együttműködésének kerete, lehetősége, terepe. Talán a legemberibb térségi struktúra mindahány közül. A kistérség természetes körzet, a mindennapi mozgások eredménye, de azt is mondhatjuk, hogy létét a különböző kapcsolati hálók mutatják meg, ugyanis nem külön szándék alakítja ki – az együttműködési formák és a valamilyen alakban mindig megmutatkozó szolidaritások mentén jön létre. A kistérségi társulások létrejöttének tulajdonképpeni célja a tagtelepülések és a mikrorégió közös érdekeinek feltárása, képviselése és megvalósításuk szorgalmazása; a gazdasági-szociális helyzet és az infrastruktúra állapotának feltárása; a fejlődés elősegítése a gazdaság, tudomány, urbanisztika, kultúra, oktatás, vallás és sport területén; a természeti kincsek, a környezet és a táj védelme; a népi hagyományok ápolása – s mindezek által megteremteni a kistérség fenntartható fejlődésének feltételeit.¹ Ez a természetes körzet tagolja azt a teret, amely az uniformitás és személytelenség végtelenségében embertelen, tehát elfogadhatatlan – írta Bodó Barna a 2003-as *Romániai Magyar Évkönyv*ben.² A meghatározás pontos. Az erdélyi helyzetre vonatkozó kutatásának következtetései azonban nem túl biztatóak. Szerinte nálunk a kistérségi társulások távlati szerepe csupán virtuális, reálissá a területfejlesztési politika törvényes kereteinek megalkotásával válhat.

A kistérségek kialakulásának jogi keretei

A megvalósításban az alábbi alapelveket kell érvényesíteni:

- *szubszidiaritás*: ezen elv alapján folyamatosan törekedni kell a döntések decentralizálására, a területi döntéshozók eszközrendszerének megerősítésére; a szubszidiaritás elve magában foglal integrációs funkciót is;
- *decentralizáció*: meg kell határozni, hogy melyek azok a területek, ahol nem célszerű a feladatok megyei vagy regionális szintű megoldására törekedni; a helyi szint fölötti irányítási struktúráknak csak a feltétlenül szükséges hatalmat szabad gyakorolniuk, a többi a közösségek által legitimált önkormányzatokra kell bízni;
- *partnerség elve*: nem csak a szervezetek összetételében, hanem a működésben, a szereplők kapcsolatrendszerében is érvényesülnie kell;
- *nyilvánosság és részvétel*: a regionális politikában növekszik szerepük, újszerűségük a helyi erőforrások bevonásában és a nagyobb társadalmi támogatottságban rejlik.³

A regionális politika iránti érdeklődés az európai integrációs folyamat kapcsán vetődött fel, nincs előzménye hazánkban. Az Európai Unióban ösztönzik a kistérségek határon belül és határokon átnyúló együttműködését, a Helyi Önkormányzatok Európai Chartája áthelyezi az önkormányzás jogát a helyi közösségek kezébe. Ezzel szemben a romániai 215/2001-es közigazgatási törvény azt mondja ki, hogy az önkormányzás joga a helyi hatóságoké, tehát a közigazgatás autonóm, nem a közösség.

A kistérségek kialakításának szempontjai:

- a lakosság gazdasági-szociális helyzete,
- az információhasznosítás felgyorsításának szükségessége,
- a fejlesztési alpinfrastruktúra kiépítésének szükségessége,
- a csatlakozni szándékozó országok számára, a Strukturális alapokból⁴ elkülönített, forrásokról szóló Közösségi rendelet megjelenése 1999-ben (SAPARD, ISPA)⁵.

Iskolahálózat:

A kistérségek kialakulása a legtöbb esetben lehetőségként kerül említésre szakmunkákban. Létezik egy rendszer, amely a kistérségi társulások mielőbbi kialakulását igényli, és pedig az oktatás, ezen belül is a fejkvóta-rendszer tervezett bevezetése.⁶ A törvény elfogadásra került (354/2004-es számú), kísérleti jelleggel egy évre bevezették több megyében, köztük a magyarok is lakta Harghita, Kolozs, Szatmár megyékben. Tapasztalataik alapján állítják majd össze az

alkalmazási metodológiát, hiszen a következő tanévtől életbe léptetik Románia egész területén. A törvény kimondja, hogy a 200-as létszám alatti oktatási intézmények nem rendelkezhetnek jogi személyiséggel. Kivételes esetekben lehet ezt kérvényezni, külön engedéllyel, avagy társulván egy jogi személyiséggel rendelkező intézményhez. Az oktatási egységek pénzalapjai kétféleképpen oszlanak meg: normatív támogatásra (fejkvóta, átlagköltség/fő, állandó támogatási alap) és egy komplementáris finanszírozásra. Ez azt jelenti, hogy ahol kevés a diák, ott az iskola nem fogja tudni fenntartani magát, illetve alkalmazott oktatóit. Társulás esetén a finanszírozási alap megoszlaná a két vagy több intézmény infrastrukturális fenntartására. Ennek nyomán magyar iskolák kerülhetnek a megszűnés veszélyébe a folyamatos gyermeklétszám-csökkenés miatt. Mindehhez hozzáadódnak az erdélyi magyarság szórványproblémái.

Kezdeményezések a modernizációra

A két társadalmi kihívásra válaszolva kezdeményezett az RMDSZ 2003 nyarán egy többlépcsős stratégiai tervet. Ennek második szakasza a kistérségi oktatási központok kialakítását célozza meg. De mielőtt ezt részleteznénk, nézzük meg miben áll a stratégiai terv lényege.

Az első lépcső egy erdélyi szórványkollégiumi hálózat kiépítését jelenti. Mivel szórványról van szó, határozzuk meg először az oktatási szórvány fogalmát: oktatási szempontból szórványnak minősül az olyan *közigazgatási egység*, illetve annak ingázással könnyen elérhető környezete, amelyben hiányzik a reális iskoláztatási igényeket kielégítő magyar tanítási nyelvű intézményi keret. A fogalom vonatkozatható több, hasonló települést magába foglaló nagyobb területre is. A fenti kritériumokkal rendelkező, az anyanyelvű oktatás szempontjából szórványnak számító településeken és területeken az iskolahálózat létrehozása/feléléstése/megmentése az egységek sajátos lehetőségeinek, szokásainak és humán erőforrásainak feltárásával és ezek figyelembevételével történhet.⁷

A többségi környezetbe való asszimilálódási – Vetési László szerint⁸ – önálló anyanyelvi rendszerek megteremtésével lehet csökkenteni. A szórványmagyar gyermekeknek minden fokon biztosítani kell a teljes anyanyelvi oktatáshoz való jogot és lehetőséget. És ez a gondolat átvezet az erdélyi magyar oktatás általános gondjaihoz.

Tehát a koncepció első szakasza egy erdélyi regionális szórványkollégiumi hálózat kiépítése, amely megoldja a nagy övezeti problémákat. Erdély több településén már működnek övezeti gyűjtő jelleggel szórványkollégiumok, például Kőhalmon, Segesváron, Medgyesen, Szászrégenben, Válaszúton, Szamosújváron, Déván, Temesváron és Aradon. Ezek működtetése egyházi, alapítványi, bel- és külföldi adományokból történik. A meglévő központok küldetéstu-

datú, erős egyéniségek körül épültek ki, így nem mindig érvényesült az arányos elosztás földrajzi elve, nagy felületek maradtak lefedetlenül. Ennek a láncolatnak a kiegészítőjeként, a hiányzó láncszemek pótlására készült ez a tervezet, amelynek célja a szórványban élő, magyar nyelven tanuló (vagy tanulni akaró) diákok nyelvi megmaradásának az elősegítése. Tíz megyében végzett felmérések alapján (Arad, Beszterce-Naszód, Brassó, Fehér, Kolozs, Maros, Maramaros, Szeben, Szilágy, Temes) hét újabb szórványközpont létrehozását javasolja az RMDSZ, amelyek beiskoláznák a térségek azon diákjait, akiknek nincs lehetőségük anyanyelven tanulni. Tervezett iskolaközpontok: Déva, Nagysármás, Petrozsény, Maramarossziget, Beszterce, Nagybánya, Nagyenyed (lásd 1. sz. táblázat).

A legégetőbb kérdés, hogy kifejlesszük a teljes magyar nyelvű oktatási hálózatot, és azt *elérhetővé* tegyük minden magyar gyermek számára. Ez a cél képezi a második lépcsőfokot, a kistérségi oktatási központok kialakítását.

Az oktatási régiók megállapításánál a következő tényezők irányadók:

- a földrajzi elhelyezkedés,
- a meglévő (illetve már betervezett) úthálózat, általában elérhetőség,
- a létező oktatási hálózat, ennek jellemzői,
- a települések általános jellemzői,
- az önkormányzatok támogatási potenciálja.

Évek óta erősödik az a gondolat, hogy közép távon egy-egy iskolaközpont megszilárdításával lehet stabilizálni a sorvadó anyanyelvi oktatási hálózatot. Ez a központi gondolata a kisrégiókban való gondolkodásnak, tervezésnek: általában a régióközpontban levő iskola a központi iskola, ennek vonzáskörébe tartozik több elemi iskola, illetve fakultatív nyelvcsoport.⁹

A kistelepüléseknek számító helységekből, ahol a magyarság részaránya alacsony, s hiányzik a szellemi és gazdasági erő magasabb oktatási ciklus üzemeltetésére, első lépésként az óvodai hálózat megtartása és újak létesítése a cél, ami a későbbiekben alapul szolgálhatna a magasabb oktatási szintek kiépüléséhez (pl. elemi oktatás). Azokon a területeken, amelyekben nem lehetséges az állami intézményi keret felhasználása, ott egyházi, szervezeti (RMDSZ, RMPSZ), vagy alapítványi óvodák létrehozására és működtetésére kell törekednünk, a helyi közösségek cselekvő hozzájárulására támaszkodva. Célunk tehát óvodákat, kisebb (akár összevont osztályokkal működő) elemi iskolákat kialakítani.

A koncepció második szakasza a kistérségi oktatási központok kialakítása, amely nyitott a bentlakások rendszerére, és amelyhez megfelelő ingázási hálózat is társulna. Az oktatási központok kijelölésénél elsősorban a természeti, a vízrajzi szabályok és a megközelítési, a kistérség természetes vonzási törvényeit kell figyelembe venni. Ebből következik, hogy az oktatási központ legtöbb esetben a kistérség földrajzi, adminisztratív központja kellene legyen. Fi-

gyelemben kell vennünk az ésszerű távolság elvét, valamint azt, hogy a kijelölt település a kistérségben lehetőleg a legnagyobb magyar lélekszámú helység legyen. Ez feltételezi az erdélyi magyar iskolahálózat térképének elkészítését.

Az általános- és középiskolai oktatás helyreállításának reális lehetősége a területi iskolakörzetek kialakítása. Olyan, még létező magyar tannyelvű állami intézmények, tagozatok jöhetnek számításba, amelyek beiskolázási feltételeit kollégiumok létrehozása, a tanulók ingáztatási, bentlakási költségeinek a támogatása biztosítja. Olyan intézményekre gondolunk, amelyekben az oktatás magas színvonalra vonzóvá teszi az anyanyelven való tanulást, biztosítja az oktatottak esélyegyenlőségét.

Ezt a munkát Temes megyében például már évek óta elkezdte egy közösen gondolkodó pedagógus csoport. A települések földrajzi-életviteli sajátosságait figyelembe vevő optimális oktatási formák meghatározására, a szórványközségek megmaradását és megerősödését szolgáló oktatásfejlesztési tervek összeállítására a következő programot dolgozták ki:

- funkcionális adatbázis összeállítása, ezzel párhuzamosan
- a terület oktatási kistérségekre bontása – az oktatási térkép összeállítása,
- az oktatási helyzet értékelése – a kistérségek szintjén,
- az oktatási stratégiák meghatározása a következő évekre (2-4) – a kistérség szintjén,
- cselekvési tervek kidolgozása – a települések, illetve az oktatási intézmények szintjén.¹⁰

A romániai magyar oktatásnak nagy hiányossága a funkcionális adatbázis, amely alapján konkrét képet kaphatnánk az oktatás jelenlegi helyzetéről. Ezért kezdeményezte az RMDSZ egy nagymérvű, egész Erdélyre kiterjedő kutatás elvégzését. A cél érdekében felkérte a temesvári Szórvány Alapítványt, ennek szakértői összeállították a kérdőívet, amelyet a megrendelővel együtt véglegesítettek (lásd 1-2. sz. melléklet).¹¹ Az elindított projekt lehetőséget teremt az iskolatérkép felvázolására, a jelenlegi helyzet átlátására és a cselekvési tervek kidolgozására. A kutatásból fény derül arra is, hogy milyen a jelenlegi infrastruktúra, illetve, hogy az említett kérdések érdekében hogyan kell átépíteni a támogatási stratégiát a hatékonyság növelése érdekében. Az eredményeket értékelő dolgozatban ismertetjük. A kutatás finalitása egy erdélyi iskolatérkép első variánsának az elkészítése lesz.

Ennek a kutatásnak az elvégzését három tényező teszi szükségessé, ezekről külön-külön fogunk tárgyalni:

A demográfiai csökkenés

Demográfiai adataink elkészenően alakultak az utóbbi években. Az erdélyi magyarság fogyásának egyik oka a születések számának drasztikus visszaesése-

se, mely az elmúlt 15 évben közel 40%-kal csökkent – állapítja meg Erdei Itala.¹² Továbbá azt írja, hogy az 1990 előtti születésszabályozás megszűnése, a „modernizációs hatás” és a migráció eredményeként 1990-től 28%-kal csökkent az általános iskolai korosztály száma, és 2008-ig további 12%-os fogyást érhet el. Ezt pedig nem a közeljövő, hanem a jelen realitásaként kell kezelni, mely következményekkel jár a magyar tannyelvű iskolahálózatra és a pedagógusokra is.¹³ Ez a tanulmány arra is rávilágít, hogy megfordult a városi és a falusi gyermekek aránya, az általános iskolás korosztály több mint 60%-a rurális környezetben él, ami kihatással van mind a városi, mind a falusi környezetben működő iskolákra. Ez utóbbiakra jóval nagyobb felelősség hárul az oktatás színvonalának emelése tekintetében.

Ezek a megállapítások erősítik annak szükségességét, hogy minél hamarabb kiépüljenek a kistérségi iskolaközpontok, amelyek megfelelő szintű oktatást biztosítsanak a rurális környezetben élő gyerekek számára is.

A romániai törvénykezés

A romániai törvénykezéssel már esett néhány szó a korábbiakban, a fejkvóta-rendszerrel kapcsolatban. A kistérségek kialakításában azonban figyelembe kell venni az önkormányzatok működésére vonatkozó törvényeket is, hiszen az oktatási régió és a közigazgatási régió nem minden esetben esik egybe.

Továbbá a decentralizált oktatási rendszer bevezetése nagy kihívást jelent az oktatás minden szereplője számára. Ennek az irányításnak többretegű hatása lehet: az egy iskolával rendelkező kistérségeken növelheti a magára maradás lehetőségét, a több iskolával rendelkező településeken pedig növelheti a versenyhelyzetet az iskolák között.¹⁴

A kutatás célja a régiók szintjén kimutatható demográfiai helyzet, a foglalkoztatottság, a helyi intézményhálózat és a közszolgáltatások helyzetének a felmérése – szükséges adatok a megfelelő kistérségi társulások kialakításához.

Az oktatás modernizációja az európai integrációs folyamatban

A fiatalok számaránya folyamatosan csökken egész Európában. Az Európai Unió országaiban a 15-24 évesek nagy hányada munkanélküli, minden tagállamban a munkaképes lakosságon belül a munkanélküliség a legjobban a fiatalokat sújtja, a keresőképes lakosság legtöbb tagja munkájához képest magasabban kvalifikált.¹⁵ Ennek elkerülése végett szükséges a megfelelő oktatási stratégia és megfelelő oktatási hálózat kiépítése, hogy a végzetek a munkaerőpiaci követelményeknek feleljenek meg, és találják meg helyüket a társadalomban.

A kistérségi iskolaközpontok kialakításának szakmai előnyei

Az oktatási régiókban az intézményi társulások keretei nyitottak, egyetlen feltételük a közös, együttműködésen alapuló cselekvési terv kialakítása. A közoktatási intézmények együttműködésének irányelvei, céljai pragmatikusak kell

legyenek, a résztvevők által képviselt intézmények érdekei mentén kell megfogalmazódjanak, pedagógiai értékrendet képviselve.

Javasolt irányelvek:

- az együttműködés alapvetően (de nem kizárólagosan) pedagógiai és szaktárgyi jellegű szakmai tömörülés,
- az együttműködés során a partneri kapcsolat a meghatározó (nem tartalmaz semmiféle hierarchiát),
- egy térségben, de nem egy központban gondolkodunk.
- Az együttműködés céljai:
  - mérsékelni az intézményi egyenlőtlenségeket, az elvándorlást a kisiskolákból,
  - a térségen belüli középiskolákban megtartani a gyerekeket,
  - szaktárgyi együttműködést valósítani meg,
  - erősíteni az egyes intézményfokok közötti kapcsolatot,
  - a szakmai továbbképzéseket a helyi igényekre épülve szervezni meg,
  - nyitni a nemzetközi kapcsolatépítésre, tapasztalatszerzésre.¹⁶

A decentralizációs folyamat lehetővé és szükségessé teszi az iskolai menedzsment reformját is. Az egykori iskolaszékek visszaállítása lehetne az egyik opció, amely adminisztratív tanácsként működhetne, döntéshozó testületként, melynek tagjai az önkormányzat és a szülőbizottság keretéből kerülnének ki.

Az oktatás szervezésében figyelembe kell venni az egyre nagyobb teret hódító vidékfejlesztési tendenciákat. E két területnek nagyon kevés az interferenciája, hiányos a szakképesítést nyújtó anyanyelvi oktatási ágazat. Ennek érdekében össze kell hangolni a különböző régiók munkaerő-piaci keresletét a képzés nyújtotta kínálattal. Csakis ezen irányelvek követése mentén biztosíthatjuk az anyanyelvi oktatás minőségét és versenyképességét a globalizálódó világban.

Cselekvési terv

Az említett kutatás adatgyűjtési folyamatának lezárásával a tanulmányírás a jelenlegi feladat. Az adatbázis alapján elkészül az iskolatérkép és egy előtanulmány, amely magába foglalja a legfontosabb alapelveket és célkitűzéseket, valamint a konkrét helyzetképet. Továbbá az adathalmaz teljes feldolgozása következtében egy több szinten hasznosítható kézikönyv elkészítése a célunk, amely egyrészt a döntéshozás szintjén lenne alkalmazható, a döntés-előkészítésben, erre alapozva lehetne kiépíteni a romániai magyar közoktatás különböző szintjeire rövid- és hosszú távú fejlesztési javaslatokat, másrészt hasznos segédanyaga lenne a megyei tanfelügyelőknek és iskolavezetőknek.

Ez az anyag segítséget nyújthat a következő iskolai év kezdetekor fellépő dilemmatikus helyzetekben, amik várhatóan a magyar tannyelvű iskolákat érik az új helyzetben.

Melléklet:

1. sz. táblázat: Magyar gyerekek számaránya a tervezett szórványközpontok körzeteiben

Központ	Körzet	Gyerekek száma				Megjegyzés
		óvoda	elemi iskola	ált. iskola	össz	
Déva	Csernakeresztúr	24	14	0	38	Összesen: 336 gyerek + líceumi szinten a petrozsényi központból várható tanuló-létszám.
	Pusztakalán	22	8	0	30	
	Vajdahunyad	62	57	61	180	
	Szászváros	41	46	0	87	
	Rákosd	1	0	0	1	
Nagysármás Maros megyei vonzókör	Mezőzáh	0	8		8	* Azokon a településeken, ahol nincs magyar iskola, vannak magyar gyerekek, de erre vonatkozóan nincsenek számszerű adataink. Összesen: 54 gyerek
	Mezőbodon	23	23	0	46	
	Mezőörményes	nincs magyar iskola*				
	Uzdiszentpéter	nincs magyar iskola				
	Mezőméhes	nincs magyar iskola				
	Mezőszengyel	nincs magyar iskola				
	Nagyölyves	nincs magyar iskola				
	Tuson	nincs magyar iskola				
	Kissármás	nincs magyar iskola				
	Nagycég	nincs magyar iskola				
	Tóhát	nincs magyar iskola				
Báld	nincs magyar iskola					
Kolozs megyei vonzókör	Pusztakamarás	nincs magyar iskola				Összesen: 23 gyerek
	Katona	nincs magyar iskola				
	Gyeke	nincs magyar iskola				
	Mocs	nincs magyar iskola				
	Magyarfráta	0	9		9	
	Mezőkeszű	0	14		14	
	Magyarlégen	nincs magyar iskola				
	Kiskályán	nincs magyar iskola				
	Magyarkályán	nincs magyar iskola				
	Botháza	nincs magyar iskola				
	Tótháza	nincs magyar iskola				
	Berkenyes	nincs magyar iskola				
Petrozsény	Petrozsény	18	13	10	41	Összesen: 316 gyerek
	Petrilla	16	25	21	62	
	Zsilvajdejevulván	16	34	39	89	
	Lupény	34	39	47	120	

	Hobicaurikány	0			4	
	Aninoszabányatelep	nincs magyar iskola				
Máramaros-sziget	Hosszúmező	Máramarosszigethez tartozik				
	Kövesláz	0	20	0	20	
	Kistécső	0	4	0	4	
	Pálosremete	0	0	25	25	1 rom-magy szakos tanár
	Akna-Sugatag	10	25	19	54	1 érettségizett
	Rónaszék	0	0	36	36	1 tanár
	Borsabánya	0	37	0	37	
	Tiszaveremespart	0	0	10	10	Összesen: 214 gyerek
	Felsővisó	0	0	28	28	1 ném-rom szakos tanár
Beszterce	Teke	0	10	14	24	+ Dipse patak völgye
	Óradna	nincs magyar iskola				35 diák román tagozaton
	Sófálva	0	10	0	10	36 diák román tagozaton
	Somkerék	0	12	0	12	
	Tacs	0	6	0	6	
	Magyarnemegye	0	37	29	66	
	Kolozsnagyida	nincs magyar iskola				Összesen: 118 gyerek
Nagybánya	Felsőbánya	30	110		140	
	Kapnikbánya	25	17	0	42	
	Szinérváralja	42	106		148	
	Domokos	38	0	84	122	
	Magyarberkesz	14	0	0	14	
	Katalin	7	15	0	22	
	Koltó	57	105		162	
	Szamosardó	43	115		158	
	Monó	29	30	0	59	
	Sülelmed	0	4	0	4	
	Égerhát	0	4	0	4	
	Magyarlápos	0	7	0	7	Összesen: 882 gyerek
Nagyenyed	Vajasd	0	11	0	11	
	Tövis	0	3	0	3	
	Felenyed	12	4	0	16	
	Maroscsúcs	0	9	0	9	
	Medves	9	7	0	16	
	Gombás	0	5	0	5	
	Küküllőboldogfalva	0	23	0	23	Összesen: 83 gyerek

Forrásmunkák:

- Bodó Barna: Kistérségek – a hiányzó szereplők. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2003*. Szórvány Alapítvány, Temesvár., 105-122.
- Bognár Mária: *Partnerség iskolán innen és túl*. Esettanulmány. OKI, Budapest, 2002.
- Dézszy Kinga: Oktatás, képzés a Székelyföldön. *Közgazdász Fórum*, VII. évf. 2004/2, 9-12.
- Erdei Ildikó: Szórvány és oktatás. *Nyelvünk és kultúránk* 2003/3, 29-52.
- Erdei Itala: *Az erdélyi magyar iskolás korú népesség alakulása 1990-2020 között*. Kézirat, HTOF, Budapest, 2004.
- Imre Anna: Az iskolai hátrány összetevői. *OKI Műhelytanulmányok 2*. (www.oki.hu/cikk.php?kod=hatrany-Imre-03.html)
- Osgyán Lajos: Az európai oktatásügy információs hálózata VII. *Magyar Felsőoktatás*, 2000/9, 33-34.
- Veress Emőd: A romániai regionális fejlesztés aktuális problémái. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, I. évf. 2003/2, 19-25.
- Vetési László: Szórványstratégia – nemzetstratégia. Tervezet a romániai szórványmagyarság közösségépítéséhez és kisközösségi rehabilitációjához. *Magyar Kisebbség*, VI. évf. 2000/2 (20), 172-214.

¹ „Északkelet – Hargita” kistérségi társulás helyzetfeltáró tanulmánya. Kézirat.

² Bodó Barna: Kistérségek – a hiányzó szereplők. In: *Romániai Magyar Évkönyv, 2003*. 105 o.

³ *Hargita megye középtávképzési stratégiai fejlesztési terve*. Projektvezető: Dr. Kulcsár László, Pro Professione Tanácsadó és Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest, 2002.

⁴ Az Európai Szociális alap, az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap Orientációs része, a Regionális Fejlesztési Alap és a Halászati Orientációs Alap közös elnevezése, a közös regionális politika pénzügyi eszközei.

⁵ SAPARD – (Community Support Regulation for Pre-Accession Measures for Agriculture and Rural Development) – az előcsatlakozás szakaszában lévő országok *mezőgazdasági és vidékfejlesztési* felzárkózását segítő támogatás. ISPA – (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) - az előcsatlakozási szakaszban lévő országok *strukturális* felzárkózását segítő eszköz.

⁶ Lásd Propunere legislativă de modificare a unor prevederi ale Legii învățământului nr. 84/1995 și Legii 128/1997 privind Statutul personalului didactic, republicate, cu modificările și completările ulterioare (1/8, 9, 11 és VIII/4, 5, 6)

⁷ Nagy F. István; előadás az Iskola Alapítvány által szervezett Szórványoktatási Konferencián, Kolozsváron, 2001-ben.

⁸ Vetési László: Szórványstratégia – nemzetstratégia. In *Magyar Kisebbség*, 2000/2 (20), 172-214.

⁹ Erdei Ildikó: Szórvány és oktatás. *Nyelvünk és kultúránk* 2003/3, 40.

¹⁰ Erdei Ildikó: Uo. 40.

¹¹ A kérdőívek alapváltozatát összeállította: dr. Bodó Barna és Erdei Ildikó.

¹² Erdei Itala: *Az erdélyi magyar iskolás korú népesség alakulása 1990-2020 között*. Kézirat, HTOF, Budapest, 2004. 1.

¹³ Erdei Itala: Uo. 2.

¹⁴ Imre Anna: Az iskolai hátrány összetevői. *OKI Műhelytanulmányok 2*.

¹⁵ Osgyán Lajos: Az európai oktatásügy információs hálózata VII. *Magyar Felsőoktatás*, 2000/9, 33.

¹⁶ Bognár Mária: *Partnerség iskolán innen és túl*. OKI, Budapest, 2002. 16-17.

Kálmán Ungvári Zsófia

Iskolavezetés és költségvetés-reform – félúton

A 2004-2005-ös tanév legnagyobb kihívása Hargita megye oktatási hálózatának, a tanfelügyelőségnek megyénk „kísérleti” státusa volt, ami tulajdonképpen nem kísérletet, hanem úttörést jelentett – hét másik megye mellett – egy új iskolafinanszírozás és menedzselés bevezetésében. Igazából a kettő együtt két fontos dolgot jelentett volna: az iskolai autonómia jelentős szélesítését és gyermeklétszám szerinti normatív finanszírozást. Mondom, hogy jelentett volna, mert valójában, ahogyan nálunk lenni szokott, nem visszük végig a dolgokat, majd csodálkozunk, hogy miért nem működik.

Azzal indultunk, hogy egy eléggé jó koncepció alapján átszerveztük az iskolahálózatot, de a lényeg, a normatív finanszírozás még várattat magára. Talán túl előreszaladtam, próbálom tehát lépésről-lépésre bemutatni ezt az egyáltalán nem izgalom-, feszültség- és kockázatmentes folyamatot.

Amikor pár évvel ezelőtt az Oktatási és Kutatási Minisztérium először bemutatta a finanszírozásra és menedzselés átszervezésére vonatkozó koncepciót, fellelkesedtünk, hiszen ebben óriási lehetőséget láttunk az iskolai autonómia megvalósítására, annak ellenére, hogy számítottunk a fellépő akadályokra, bár akkor még nem is gondoltuk, hogy hányra! Első lépésként a tanfelügyelőség az iskolaigazgatókat tájékoztatta, akik nagy többségükben nyitottak voltak a változásra, így 2004 nyarán, mikor elindult az elmélet gyakorlatba ültetése, gondolkodás nélkül jelentkeztünk a nyolc kísérleti megye közé. Szándékunkat támogatta a megye vezetősége, prefektusa, tanácselnöke. Természetesen minden a megváltoztatott tanügyi törvény alapján indult.

A munka első lépése a tanév kezdetén, szeptember-december között az iskolahálózat átszervezése volt. A megváltoztatott tanügyi törvény alapján egy jogi személyiséggel rendelkező iskola minimum 200 tanulót, az óvoda pedig minimum 100 gyermeket kell beiskolázzon. Ennél kisebb létszámmal csak akkor működhetnek oktatási intézmények, ha a község szintjén összesen nincs 200 gyermek, mert a helység (közigazgatási egység) nem maradhat iskola nélkül.

Az új iskolahálózat kialakítása egyáltalán nem volt kis munka. A tanfelügyelőség vezetősége végigjárta a több mint 60 önkormányzatot, és mindenütt

személyesen egyeztetett a tanács oktatásért felelős képviselőjével, a polgármesterrel, iskola- és óvodavezetőkkel. Mindig jól körvonalazott javaslattal mentünk, de minden alkalommal a helyiek akarata, alternatívája volt a döntő, amiről mindenütt jegyzőkönyv készült, a jelenlevők aláírásával. Ez a hosszú, szinte két hónapos munka nem kis fáradságot jelentett, de így egyrészt létrehoztuk a 156 jogi személyiséggel rendelkező oktatási egységet (250 helyett), ugyanakkor mindenütt, különösen a rendszeren kívülieknek, sikerült a változás elvi és gyakorlati kérdéseit megvilágítani.

A személyes kapcsolatnak köszönhetően örömmel tapasztaltam, hogy ezután több polgármester keresett fel egyéb oktatási kérdés kapcsán is.

Az átszervezett iskolahálózat városon nagy változást nem jelentett, község szintjén viszont több kis iskola, óvoda egy központi iskola köré szerveződött, ami nem jelentett gyermekmozgást csak új összevont adminisztrációt, és rugalmasabb szervezési keretet biztosít a helyi iskolavezetésnek akár csoport, vagy osztály létrehozásában, akár katedra kialakításában.

Január első napjaiban (miután a két ünnep közötti periódust végigdolgoztuk, hogy minden dokumentumot előkészítsünk) kineveztük az új igazgatókat, akik viszont az új vezetőtanács határozata nyomán kinevezhették az aligazgatókat, alegységfelelősöket. Persze ez sem volt olyan egyszerű folyamat, hiszen az új vezetőtanács, az iskolatanács, a költségvetési tanácsok kialakítása még külön odafigyelést igényelt. Helyenként gondot jelentett az is, ki legyen az aligazgató.

Ugyancsak január elején a főtanfelügyelő a 156 intézményvezetővel aláírta a menedzselési szerződéseket, amelynek szerves tartozéka az igazgató munkaköri leírása, az igazgatói fizetés mértéke (ennek megállapítására külön pontozással mérhető kritériumrendszert határoztunk meg) és a maximum 6 órás óravállalási kötelezettség.

Január elején tehát az átszervezés megtörtént, egy lényeges dolog azonban elmaradt: az új költségvetést nem a tanulósám szerinti fejkvóta segítségével határozták meg, hanem a régi, hagyományos módon, ugyanis a minisztérium nem dolgozta ki a fejkvóta-rendszert. Az új finanszírozási metodológia szerint minden szinten (megye, települési önkormányzat, iskola) a gyermeklétszám, és nem a posztok száma szerint állapítják meg az alapköltségvetést. Ez magába foglalja a fizetést és az anyagi költségeket (villany, fűtés, fogyóanyagok stb.). Az alapköltségvetés 80 százalékát központi költségvetésben írják elő, 20 százalékát pedig az iskolafenntartó (helyi tanács) folyósítja az oktatási intézménynek – a törvény értelmében. Ez az elmélet, mert a gyakorlat az, hogy:

- Fejkvóta nincs, állítólag 2005. szeptemberétől lesz.
- Kis gyermeklétszámmal rendelkező alegységek működése esetén más mutatókat kell majd alkalmazni.
- Ahol a kis létszám miatt egyik faluból a központba utaztatni kellene a gyermeket, vagy a szállítási eszköz hiányzik, vagy az utak járhatatlanok.

- Az iskolák autonómiája a tanárok alkalmazását és elbocsátását illetően még nem szabályozott. A 2005. januári versenyvizsga rendszabályok bántortalan próbálkozást jeleztek, hogy nem lesz centralizált versenyvizsga, a pályázó tanár gyakorlati próbán (bemutató vizsgaórán) fogja bizonyítani pedagógusi rátermettségét. A tanári versenyvizsga tekintetében a minisztérium visszatáncolt: egyszerre lesz a megyei és az ún. „országos” verseny, ugyanazokkal a tétellekkel, a dolgozatok felét helyben, a másik felét egyetemi központban javítják a „decentralizáció” nevében, mindnyájunk felháborodására.
- A központi leosztásból származó fizetésalap egyelőre csak októberig fedezi a szükségleteket (ez nemcsak a kísérleti megyékre, hanem minden megyére érvényes).
- A helyi tanácsok egy része (főleg városokra jellemző) azon munkálkodik, hogyan tud pénzt megspórolni az iskolák rovására, mi több „majd megmutatom én, hogy térden könyörögve jönnek hozzám pénzért az iskolaigazgatók” – hangoztatta egy polgármester.
- Ha létezik jóváhagyott iskolai költségvetés, a megnyitott bankszámlára a fizetésalapon túl nem folyósítanak pénzt, ellehetlenítve az iskola- illetve az óvodavezető munkáját.

A megye pénzügyi mutatóit az alábbi táblázatokban foglaltuk össze:

Fizetési költségek (központi leosztásból)

2004-es megvalósítás (lejben)				2005-es előirányzat * (lejben)			
	Kifizetések (*1000 lej)	Gyerek-létszám	Tanuló/költség		Kifizetések (*1000 lej)	Gyerek-létszám	Tanuló/költség
Falu	297.289.251	26.800	11.092.882	Falu	326.128.828	27.258	11.964.517
Város	441.073.749	35.849	12.303.656	Város	485.073.172	36.004	13.472.757
Összes	738.363.000	62.649	11.785.711	Összes	811.202.000	63.262	12.822.895

* Ez az összeg a fizetéseknek 80%-át fedezi, 960 milliárd lejre volna még szükség, ami 15,2 milliós átlag fejkvótát jelent. Ez természetesen változik oktatási szintenként.

Anyagi költségek (helyi forrásból, az iskolafenntartótól)

2004-es megvalósítás (lejben)				2005-es előirányzat * (lejben)			
	Kifizetések (*1000 lej)	Gyerek-létszám	Tanuló/költség		Kifizetések (*1000 lej)	Gyerek-létszám	Tanuló/költség
Falu	33.074.202	26.800	1.234.112	Falu	35.423.705	27.258	1.299.570
Város	108.027.342	35.849	3.013.399	Város	107.168.893**	36.004	2.976.582
Összes	141.101.544	62.649	2.252.255	Összes	142.592.598	63.262	2.254.000

** Jóllehet 11%-os volt az infláció, ez a mutató 1 milliárd lejjel kisebb, mint a tavalyi, ami főleg Csíkszeredának tudható be.

A második táblázat azt mutatja, hogy falun valamivel jobban odafigyelnek az iskolára, mint városon: itt nőtt a mutató, városon csökkent.

Amikor ennek a rendszernek a lehetősége felmerült, én a községi, falusi iskolákat féltettem az esetleges helyi visszaélésektől. A tapasztalat az ellenkezőjét bizonyította: a községi önkormányzatok, polgármesterek sok esetben sokkal nagyobb nyitottságról tettek tanúbizonyságot, sokkal inkább iskolabarát hozzáállást mutattak, mint városi kollégáik, úgy figyeltek oda és segítettek az iskolát, hogy tiszteletben tartották az iskola autonómiáját és az iskolaigazgató vezetői elképzelését.

Minden lépésről tájékoztattuk a minisztérium felelős szakosztályát. Február végén, március elején, amikor mind a 8 megye beszámolt a megtett lépésekről, az elért eredményekről, örömmel állapítottuk meg, hogy az adott lehetőségeket figyelembe véve jól dolgoztunk.

Az eddig leszűrt tapasztalatok, tanulságok:

- Minden kis faluban legyen I-IV. osztály képzett tanítóval.
- Megfelelő út és szállítási eszköz kell az V-VIII. osztályos tanulók szállítására.
- Szociális juttatás szükséges a szakiskolákban, líceumokban továbbtanulók számára.
- Jól kidolgozott fejkvóta-rendszer kell, amely egyaránt szabályozza a központi leosztást és a helyi iskolafenntartó hozzájárulását.
- Teljes szabadságot kell biztosítani az oktatási intézményeknek a humán erőforrás megválasztására, a vele járó felelősséggel együtt.

Végül is, mindent összevetve az új iskolahálózat létét, az autonóm humán erőforrás szelekciójának akadályozását, az új finanszírozás késését, az oktatási intézmények és helyi önkormányzatok kapcsolatában, partnerségében fellelhető rövidzárakat, az iskolaigazgatók jó szándékát, de olykor a menedzsment-ismeretek hiányosságát (amit folyamatosan pótolni próbálunk) – úgy gondoljuk, hogy jó döntés volt az úttörés felvállalása. Jó döntés volt, hiszen egy lépést jelentett az iskola autonómiája felé. Az iskola-önkormányzat-tanfelügyelőség-civil társadalom partnersége nevében valós párbeszéd kezdődött, egy új gondolkodásmód kezd meghonosulni, és remélem, hogy nincs messze az az idő, amikor a szülő, mint választópolgár számon kéri a szakminisztériumtól, önkormányzattól, a polgármestertől, az iskolától, az igazgatótól, a tanártól, a tanfelügyelőségtől, mit tesznek gyermeke érdekében, hiszen őértük van az iskola, és ők alakítják a jövőt.

Magyari Sára

A fakultatív magyar nyelvoktatás – anyanyelven való tanulás

Fakultatív módon¹ magyarul. Miért és kinek? Hol és mikor? Mit is takar ez valójában? A nem kötelező módon felvehető tantárgy sok bányászi településen az egyetlen lehetőség arra, hogy gyerekek anyanyelvükön tanulhassanak. Legalább valamicskét tudjanak nyelvükről, a magyar kultúráról. A bányászi magyar tannyelvű iskolák a '90-es években megritkultak. Annak ellenére, hogy Temes megyében a '89 után több településen indultak magyar tannyelvű osztályok (főleg elemi osztályok), ezek rövid ideig működtek. Az okok sokfélék: fogyatkozó magyar népesség, a születések számának csökkenése, a tévhit, hogy „román iskolában jobb a gyereknek”. Mindez oda vezetett, hogy a nehezen beindított magyar osztályok pár év múltán fokozatosan megszűntek.

Néhány szülő, közösségi vezető megpróbált/megpróbálnak valamit tenni azért, hogy gyermekeik mégis tanulhassanak magyarul. Ennek egyik lehetősége a helyi román tannyelvű iskolában a magyar, mint fakultatív tantárgy bevezetése. Célom e megoldás életképességének, megvalósíthatóságának a vizsgálata.

A kutatás során elsősorban Temes megyét vettem alapul, de a szomszédos megyék helyzetét is vizsgáltam. Felvillantom, hogy milyen volt a helyzet 1989 előtt, a kilencvenes években hogyan alakult a fakultatív magyar nyelvoktatás helyzete. Külön megvizsgáltam, kik milyen felkészültséggel tanítanak fakultatív magyart, milyen törvényes keret létezik, mekkora igény van ezekre a nyelvórákra, illetve hányan részesülnek fakultatív magyar nyelvoktatásban Temes megyében. Végül a fejlesztési lehetőségeket, a felmerülő újabb igényeket összegzem.

A 1989 előtti helyzet

A fakultatív magyar nyelvoktatás nem korunk találmánya. Az 1989 előtti tanügyi törvény is lehetővé tette a magyar nyelv oktatását heti két-négy órában olyan iskolákban, ahol erre igény volt. A nyolcvanas években elég sok Temes megyei és temesvári iskolában éltek is ezzel a lehetőséggel.

Egy vidéki volt magyartanár így emlékszik vissza a román tannyelvű iskolában² folytatott tevékenységére: „Bár főleg orosz nyelvet tanítottam az iskolá-

ban, emellett heti két órában rendszeresen magyar órát is tartottam. (...) Inkább magyar gyerekek jártak ide, olyanok, akiknek nem volt lehetőségük bemenni Lugosra a magyar iskolába, de volt olyan csoportom is, akik teljesen román anyanyelvűek voltak.”

Nem egységes program alapján tanítottak akkoriban, helyi igények alakították a tartalmakat. Gyakori volt, hogy a magyarórákon a románul tanult földrajz, biológia, matematika szakkifejezéseit gyakorolták, esetleg újra elmagyarázta a tanár a gyerekeknek azt, amit románul kellett tantárgyanként megtanulnia. Bár akkoriban a magyart tanítók nagy része képzett magyartanár volt, sokan mégsem dolgoztak képzettségüknek megfelelően.

Temesváron négy iskolában folyt fakultatív magyar nyelvoktatás. Az volt a jellemző, hogy a megszűnt magyar tagozatos diákok jártak plusz magyarórára. Városon inkább volt arra lehetőség, hogy – ma használatos kifejezéssel élve – magyarságtudományt tanítsanak. „Egy kis történelem, főleg a mondákból kibontva; egy kis irodalom, főleg a híresebbek”³³ képezték a magyarórák tartalmát. A tanárok szerint a nyelvi ismeretekre nem fektettek hangsúlyt. Inkább arra, hogy a tanulók valamelyest ismerkedjenek meg a magyar kultúrával.

Beiratkoztak nem magyar tanulók is. „Volt néhány diákom, akik teljesen románok voltak. Mivel nagyon jó barátságban voltak magyar gyerekekkel, esetleg osztálytársak vagy szomszédok is voltak, hát beiratkoztak fakultatív magyarra. (...) Volt egy év, amikor a Kardos-telepen⁴ a román-német tagozatú iskolában egy egész német tannyelvű osztály beiratkozott hozzám magyarul tanulni. Velük külön csoportokban dolgoztam, és teljesen más anyaggal. Inkább a nyelvtant tanítottam, s az volt a fontos, hogy beszélni tanuljanak meg úgy-ahogy.”⁵

1989 előtt fakultatív magyart heti két-négy órában tanítottak, de tanterv, program nem volt. Ezt a magyartanárok egyrészt közösen dolgozták ki, másrészt mindenki a helyi igényeknek megfelelően alakította az órák tartalmát.

A kilencvenes évek változásai

Néhány Temes megyei településen helyi magyar vezetők 1989 után próbáltak magyar tannyelvű osztályok beindításával. Ezek vagy nem jártak eredménnyel⁶ vagy rövid életűek voltak. Példa erre a varjasi iskola, ahol 1991-ben sikerült megindítani a magyar tagozatot, de hét év múlva 1998-ban megszűntek az osztályok az alacsony gyermeklétszám miatt. Azóta fakultatív módon tanítanak a településen magyar nyelvet.

Iskolai osztály indításához legalább 100 helyi magyar ajkúval kell számolni, Temes megyében ezek száma mintegy 50. A magyar tagozatok száma viszont nagyon alacsony, így kiegészítő megoldásként fordultak a fakultatív oktatáshoz. Az alábbi táblázat Temes megyei településekre vonatkozik:

Magyarok száma 100 felett (település)	Magyar tannyelvű óvoda	Magyar tannyelvű elemi iskola	Magyar tannyelvű általános iskola	Magyar tannyelvű középiskola	Fakultatív magyar oktatás
53	19	19	10	2	14

Összesen 14 helyen folyik jelenleg fakultatív magyar oktatás Temes megyében: 11 elemi osztályos, 13 gimnáziumi és két középiskolai csoporttal.

Az igény a magyarul tanulásra vagy a szülőknél fogva meg, vagy a helyi közösség szellemi irányítója az (tanár, tanító, lelképásztor, RMDSZ-vezető stb.), aki „kijárja” a magyarul tanuló csoportok megindítását. Ebben gyakran kapnak segítséget (útmutatást) a Temes megyei RMDSZ-től, a magyar tanfelügyelőtől.

A fakultatív magyar oktatás engedélyezése nem jelent bonyolult adminisztrációt. A szülők kérvényezik az iskola vezetésénél, hogy igénylik egy csoport beindítását. Ha az iskola engedélyezi, a tanfelügyelőség hagyja jóvá a tanár óráinak számát. Általában ez lehet problematikus, általában a katedra-kiegészítés bizonyul a legkézenfekvőbb megoldásnak. Így előfordul, hogy a helyi magyar nemzetiségű matematika szakos tanár foglalkozik a fakultatív csoporttal, vagy a vallásoktató, vagy a tornatanár, vagy az, aki a legelérhetőbb és hajlandó is elvégezni ezt a feladatot.

A „magyartanár”

Szakképzett tanító-tanár a Temes megyei településeken igencsak kevés van. Temesváron vagy a nagyobb településeken inkább jellemző, hogy szakképzettek tanítanak, a kisebb településeken egyre kevesebb szakképzett pedagógus dolgozik. Ez a fakultatív oktatás terén is problémát jelent. Az ok ugyanaz, mint általában a vidéki iskolák szakképzett pedagógusainak hiánya esetén: aki diplomát szerez, nem akar vagy csak egy időre megy falusi iskolába dolgozni, a helyi önkormányzatok általában nem biztosítanak lakást az iskola dolgozóinak stb. Így az átlag vidéki iskola alulteljesíti a városihoz képest.

A fakultatív magyar oktatását illetően is a képzettség (hiánya) a legnagyobb probléma. Az említett tizennégy településen egyetlen képzett magyartanár dolgozik, két tanítói végzettségű, illetve még ketten rendelkeznek valamilyen felsőfokú végzettséggel (egy mérnök és egy matematikatanár). A többiek érettségivel tanítanak. Felmerül néhány kérdés. A szakmaiság hiánya, illetve megléte milyen mértékben befolyásolja a fakultatív oktatásra jelentkezők számát? Van-e különösebb elvárásuk a szülőknél az oktatóval szemben? Mit kellene tenni annak érdekében, hogy a magyar nyelvvel és kultúrával kapcsolatos minimális tudást megszerezzék ezen személyek?

Az első kérdésre talán a legnehezebb a válasz. Gyakori érv, hogy a nem szakképzett pedagógus nem teljesít megfelelően. De egyáltalán beszélhetünk-e a fakultatív magyar nyelvoktatás esetében valamilyen mércéről? Illetve ki határoz(hat)za ezt meg? Bár a jelenlegi tanügyi törvény lehetővé teszi a fakultatív nyelvoktatást, oktatási programot nem ír elő. Ebben az esetben a pedagógus saját elképzelései, a környezeti igény és jobb esetben (?) valamilyen egyéb felső intézmény segítségére hagyatkozik.

A kutatás során kiderült, hogy az oktatók nagy része általában a régi tankönyveket használja munkája során. Az ábécéskönyveknek van nagy keletjük, hiszen a jelentkezők nem tudnak magyarul írni-olvasni. Emellett a mesemondás, verstanítás, ének- és táncitanítás, a hagyományos iskolai előadás a legjellemzőbb. A megkérdezettek elmondták, hogy a beszélt nyelvre fektetik a hangsúlyt.⁷ Fontos számukra, hogy az órákra járó diákok magyarul beszéljenek, esetleg olvassanak, jó hangulatot teremtsenek, illetve valamilyen plusszal odacsalogassák a gyerekeket. Talán ennek is köszönhető, hogy minden településen teljesen román nemzetiségű gyerekek is járnak ezekre a foglalkozásokra.

A határ közelsége és Magyarország európai uniós csatlakozása láthatóan megemelte vidéken a magyar nyelv presztízsét.⁸ Ez lehet az egyik oka annak, hogy a román ajkú szülők gyerekeiket magyarul is taníttatják. Emellett természetes ok, hogy az egymásmellettség olyan pozitív kapcsolatokat eredményez, melyeknek következtében néhányan igénylik a „szomszéd” nyelvének ismeretét. A pedagógus munkája, az órákon tapasztalt jó hangulat, a különböző tevékenységek (közös kirándulások, tánccsoportok fellépései), esetenként az anyagi támogatás, ösztönzőleg hat a gyerekekre, így szívesen járnak a magyarórákra.

Az egyéni elképzelés és a környezet igénye mellett megjelennek az intézményesített, a szervezett tartalmak is. A 2002-2003-as tanévben a Temes megyei RMDSZ oktatási munkacsoportja nyolcvanórás továbbképzést szervezett. A képzés legfontosabb témái a gyermekirodalom, a magyar irodalom és tanításának módszertana, magyar nyelvtan és a nyelvtantanítás módszertana, magyarságismeret, gyermek- és népdalok tanításának módszertana, beszéd- és kommunikációfejlesztés, a tanulási egység szervezése, valamint az olvasás, írástanítás sajátosságai voltak. Ezen a programon egyrészt temesvári tanítók, másrészt magyartanár és a magyar tanfelügyelő oktattak. A képzésekre havi egyszeri alkalommal került sor. A programvezető⁹ elmonda, hogy bár ez a képzéssorozat sikeresen zajlott le, mégis hiányolta, hogy elsősorban nem azok jöttek el, akiknek a legnagyobb szükségük lett volna rá.

A megyei RMDSZ a továbbképzés mellett is segítette a vidéki pedagógusokat – például könyvjuttatással. Ezen kívül a temesvári magyar pedagógusok közössége néhány éve nyári anyanyelvi táborot szervez főleg óvodás és kisiskolás gyerekek számára.

A temesvári *Start – Tanácsadó és Továbbképző Iroda* szintén szervezett egy képzéssorozatot, mely három-négy alkalommal egy-egy hétvégi szakmai programot jelentett. Az első találkozó 2004 novemberében volt, amikor a magyar nyelv általános jellemzőiről, a kétnyelvűségről, az irányhármaságról, az igergozásokról, valamint arról esett szó, hogyan lehet hangulatosabbá, játékosabbá tenni az órákat a tanulók számára. A résztvevők száma nem volt túl magas: a 15 meghívott oktatóból kilencen jöttek el.

A tanügyi törvény lehetőségei

A jelenleg érvényben lévő tanügyi törvény, illetve az 1999/3533-as számú rendelet¹⁰ lehetővé teszi a kisebbségi nyelvek fakultatív oktatását, azzal a feltétellel, hogy oktatási ciklusonként (I–IV., V–VIII., esetleg IX–XII. osztályok együttesen) legkevesebb tíz gyermek legyen egy csoportban.

Akik fakultatív magyar nyelvet tanítanak, óraadó oktatóknak számítanak. Így előfordulhat az a furcsa eset, hogy az iskola takarítónője óra-kiegészítésként fakultatív magyart tanít heti négy órában huszonöt gyerek számára. Az már „jó”, ha helyi magyar ajkú sporttanár szervezi meg egy kisebb térség gyerekei részére a magyarórákat.

Ezeket az oktatókat fizeti az állam. De további ösztönzésre van szükség, hiszen a vállalt teher és felelősség nincs arányban a kapott pénzzel. Ingázási hozzájárulást kapnak azok, akik nem helyben tanítanak – de már pályázott, alapítványi forrásokból. Kisebb településeken, ez főleg Arad megyére jellemző, alapítványi, pályázati pénzekből teremtik meg az oktató számára a szükséges fizetést, mely így is csak szimbolikus összeg, és semmiképpen nem megélhetési forrás. A fakultatív órákat felvállalok nem főállásban tanítanak, hanem kiegészítő foglalkozásként. Általában nem anyagi indíttatás áll mögötte, sokkal inkább a közösségszervező, identitásalakító motiváció.

Számszerűsített adatok

Figyelemre méltóak az utóbbi tíz esztendő oktatási adatai a szórványban. A magyar tannyelvű iskolába járók száma csökken, a fakultatív oktatásban részesülők aránya pedig az utóbbi két esztendőben ugrásszerűen megnőtt.

Magyar tannyelvű iskolában tanulók száma:

Megye	Magyarul tanul 1994-1995	Magyarul tanul 1999-2000	Magyarul tanul 2002-2003	Magyarul tanul 2004-2005
Arad	3 736	3 299	3 156	3 217
Temes	2 462	1 895	1 712	1 092

Fakultatív magyar oktatásban részesülők száma:

Megye	Fakultatív 2003-2004	Fakultatív 2004-2005
Arad	102	105
Temes	251	348

Itt kell feltennem a kérdést: mi lehet ennek a fordított arányosságnak az oka? Temesvár összlakossága enyhén csökken, a magyarság száma erősen csökken. A megyében a helyzet hasonló. Egyik feltételezhető ok a vegyes házasságok növekvő aránya, továbbá a kivándorlás, amelynek fő kiváltója a gazdasági helyzet. Temesváron is sokan maradtak munka- és megélhetési lehetőség nélkül. Gyakoriak az olyan családok, ahol a családfő külföldön (Magyarországon, Olaszországban, Ausztriában, Spanyolországban) keresett állást. Az esetek nagy részében időszakos munkásként dolgozott kint, így próbálta eltartani az itthon maradt családját. Az utóbbi években viszont megemelkedett azok száma, akik időszakos munkásként végleg kitelepültek. Példaként vegyünk egy elemi osztályt: az 1998-ban indult huszonzét első osztályos közül 2002-re kilenc gyermek hagyta el az országot, mert szülei „kint ragadtak”. Ezek közül egy települt ki Izraelbe, egy Kanadába és a többi Magyarországra.

A vegyes házasságban élők iskolaválasztása a kisebbséginek nem kedvező. Ahol az egyik szülő nem magyar nemzetiségű, nagy az esélye annak, hogy a gyereket román vagy más¹¹ tannyelvű iskolába iratják.

A megyében ott vannak a legnagyobb gondok, ahol már megszűntek a magyar osztályok: nagyon nehéz újraindítani a magyar tagozatot (nem feltétlenül adminisztratív okok miatt), és a már beindított tagozatok nem mindig életképesek. 2001 óta egyre szervezettebbé válik a megyében a fakultatív csoportok irányítása. A Temes megyei RMDSZ oktatási munkacsoportja, másrészt a Temes Megyei Tanfelügyelőség részéről a kisebbségi magyar tanfelügyelő is egyre inkább odafigyel ezekre a csoportokra.

A fakultatív nyelvoktatás helyzete

A tavalyi évhez képest Temes megyében nőtt a gyereklétszám a fakultatív csoportokban. Két év adatai alapján még nem lehet stabil növekedési tendenciáról beszélni, de elképzelhető, hogy a jövőre a csoportok száma növekedni fog. Azt látni, hogy a helyi magyar vezetők egyre több energiát fektetnek ezeknek a szervezésre. Másrészt kibontakozóban van egy speciális továbbképzési program, mely a bánási fakultatív magyar nyelvoktatást kívánja fejleszteni. Ugyanakkor egyre inkább számolni kell azoknak a gyerekeknek a jelenlétével, akik egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben ismerik a magyar nyelvet, viszont legalább minimális igényük van arra, hogy magyarul tanuljanak.

Arad megyében 1990 óta létezik a magyarul tanulás ezen formája. Tíz településen folyik az oktatás, állami, illetve pályázati, alapítványi támogatással. Az igényeknek és lehetőségeknek megfelelő heti óraszám három-négy. Az Arad megyei Pedagógus Szövetség keretén belül havonta tartanak megbeszélést a fakultatív magyar nyelvtanárok. A konzultáció kapcsán egyeztetik, illetve a helyi igényekhez alakítják az oktatás programját. Az oktatók felkészültségét illetően az aradi helyzet valamivel jobb, mint a Temes megyei: többségben vannak azok, akik valamilyen pedagógiai képzettséggel rendelkeznek, bár szakképzett magyartanár ebben a megyében sem tanít fakultatív magyart.

Hunyad megyében is foglalkoztak a fakultatív magyar oktatás bevezetésével Brad környékén, ahol nincsenek magyar tannyelvű iskolák, de az I-VIII. osztályos tagozatokról csak öt gyerek gyűlt össze, így nem lehetett beindítani a csoportot. Ebben a megyében az oktató is gondot okozott, mert nem találtak olyan pedagógust, aki elvállalta volna a fakultatív oktatást.

Fejlesztési lehetőségek és újabb igények

A leírtak alapján a bányászati fakultatív magyar oktatás egyik problémája a szakképzett oktatók hiánya, de ugyancsak gond a megfelelő program, a taneszközök hiánya is. A vidéki pedagógusok szakképzetlensége olyan probléma, amely túlmutat a helyi magyar közösségek s ezek vezetőinek lehetőségein. Viszont a már dolgozó oktatók nagy része hajlandó különböző továbbképzési programokon részt venni. E képzési programok megfelelő tartalmi és formai kialakítása nagymértékben hozzájárulna a tartalmi követelmények növeléséhez.

Szükséges azoknak az anyagi forrásoknak az előteremtése is, melyek elsősorban a megfelelő tankönyvekkel való ellátottságot, ugyanakkor a könyvtárak felszereltségét és az oktatói bérek lefedését is biztosítják.

Szükséges továbbá alaposan felmérni a helyi közösségek igényeit. Annak megfelelően, hogy anyanyelvi szinten, környezeti nyelvként vagy esetleg idegen nyelvként tanítanak a magyar nyelvet, ki kell alakítani a különböző szintekre lebontott, a helyi specifikumokhoz alkalmazkodó tanmeneteket. Hosszú távon érdemes odafigyelni a magyar, mint idegen nyelv tanításának igényére is. Temesváron 1994 óta folyik ilyen nyelvoktatás, s ennek hatását itt-ott már érezni lehet. Ezekre általában vegyes házasságokban élők járnak, s egyre gyakoribb az igény, hogy gyermekeiket valamilyen módon magyar nyelvre, vagy magyar nyelven is taníthassák. Erre megoldás lehetne a városi román vagy egyéb tannyelvű iskolákban a fakultatív magyar nyelvoktatás bevezetése. Nem lenne ez hagyomány nélküli lehetőség. 1989 előtt volt rá példa egyrészt a román, másrészt a német tannyelvű iskolákban. Ha akkor lehetett, miért ne lehetne ma is?

A romániai magyar pedagógusképzésnek fel kellene mérnie ezt az igényt, és a magyartanári képzést úgy kellene kialakítani, hogy ez vegye figyelembe a

szórványmagyarság igényeit is. Szakképzett pedagógusokkal, akik felkészültek a fakultatív nyelvoktatásra vagy a magyar idegen nyelvként, illetve környezetnyelvként való tanításával növelhetnénk azok számát, akik magyarul tanulnak.

Románia európai uniós csatlakozása lehetőség arra, hogy a magyar nyelv és kultúra más dimenziókat (is) nyerjen. A fakultatív nyelvoktatás egyelőre csak az alap ehhez a többszintes megvalósuláshoz.

Irodalom

Somai József: Az erdélyi magyar gazdasági szakoktatás helyzete. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv* 2003., Szórvány Alapítvány, Temesvár.

Bodó Barna: Azonosulás, elitek, peremélet. In: Albert Ferenc-Bodó Barna-Papp Z. Attila: *Peremélet és megmaradás*, Szórvány Alapítvány, Temesvár, 1997.

Ecaterina Negruți: *Migrații sezoniere la lucru în România*, Ed. Academiei, București, 1991
A Temes Megyei Tanfelügyelőség 2004-2005-ös kimutatásai.

A Temes megyei RMDSZ Oktatási Munkacsoportjának 2003-2004-es kimutatásai.

Az Arad Megyei Tanfelügyelőség 2003-2005-ös kimutatásai.

Mi, bánsági magyarok. Temes megyei RMDSZ, Temesvár, 2004.

¹ Fakultatív oktatás: olyan választható módon felvehető iskolai tantárgy, mely ugyanolyan kötelezettségekkel és jogokkal jár, mint bármely más tantárgy.

² A Temesvártól megközelítőleg 70 km-re levő Bálincon csak román tannyelvű iskola volt. A közeli településeken megszűntek a magyar iskolák, itt volt lehetőség a fakultatív magyar nyelvoktatásra.

³ Berkes Aranka nyugdíjas magyartanár emlékezéséből.

⁴ Temesvár egyik külvárosa.

⁵ Berkes Aranka.

⁶ Gyakran a település magyar lakosai nem igényelték, vagy csak rábeszélésre, a helyi magyar tannyelvű osztályok megindítását. Általános kifogás: a román iskolát végzettek könnyebben jutnak munkához, jobban boldogulnak a román többségi környezetben.

⁷ Az interjúk során gyakran szembesültem a bánsági „megromlott” magyar nyelv jellegzetességeivel: a szóhangsúly romános használata, a hosszú magán- és mássalhangzók időtartamának rövidülése, vagy indokolatlan megnyújtása, gyakoriak a román átvételek és tükörfordítások is stb.

⁸ Ennek tulajdonítom azt is, hogy megnőtt azoknak a felnőtteknek a száma, akik magyart mint idegen nyelvet tanulnak. 1995-2003 között évente 10-12 személy járt a Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezet valamint a START – Tanácsadó és Továbbképző Iroda által szervezett Magyar nyelv és kultúra tanfolyamokra, míg 2003-tól ez évi 24 személyre nőtt.

⁹ Erdei Ildikó a Temes megyei RMDSZ Oktatási munkacsoportjának vezetője.

¹⁰ Ordinul instructiunii privind studiul în limba maternă (...), Ordinul Ministrului Educației Naționale 3533/31. 03. 1999

¹¹ Temesváron német-, angol-, francia tannyelvű iskolák is léteznek, melyet előszeretettel választanak a szülők.

Boldizsár Zeyk Imre

Az erdélyi magyar kórusmozgalom – a Szent László-napi kórustalálkozók tükrében (1990-2004)

Zenei anyanyelvünket munkáló és a magyar nyelvterület különböző részein, különböző időszakokban szerveződött magyar kórusainkat összefogó országos vagy területi egyesületek közül kiemelkedő jelentőségű az 1867-ben megalakult Országos Dalárdaegyesület, amely az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel (EMKE) együtt felvállalta, felkarolta és anyagilag is támogatta a Kárpát-medence, illetve Erdély valamennyi kórusát és dalos mozgalmát egészen a legkisebb falvak anyanyelvű, nem államilag szervezett közművelődési egyesületeiig.

Az 1918, 1944 és 1989 utáni új politikai, gazdasági és társadalmi helyzetekben ismét szükségessé vált a már alulról, önszerveződések útján létrejött 50, 100 vagy éppen 150 évet megélt vagy ilyen történelmi hagyományokra visszatekintő közművelődési egyesületek, ezen belül a kórusok újrarendezése, a folyamatosan működők vagy frissen alakultak szervezeti, szakmai tömörülése, színvonalbeli fejlesztése és korszerűsítése, amely egyben megmaradásunk természetes biztosítéka is. A két világháború között a romániai magyarság nem hivatalos dal- és zenei egyesületeinek összefogását városon és falun a Romániai Magyar Dalosszövetség (RMD) vállalta magára, előbb Brassó, majd Kolozsvár központtal. Az RMD 1921. november 13-án alakult meg Brassóban harminc erdélyi magyar dalárda részvételével, hivatalos alapszabályait a Román Királyi Belügyminiszter 1923-ban hagyta jóvá. Ennek alapján ismerték el és engedélyezték vidéki közművelődési egyesületek, olvasóegyletek, dalárdák, zeneegyesületek bejegyzését, működését és csatlakozását a Romániai Magyar Dalosszövetséghez. Az RMD az EMKE mellett elévülhetetlen érdemeket szerzett a vidéki és városi közművelődés megszervezésében, irányításában, a növekvő kulturális igények kielégítésében és a közösségi erők összetartásában az államosítást (1948) követő szétveréséig.

Az RMD létrejöttének indítékait és célját a dalosok nevére kiállított 1931-es, Inczedy Joksman Ödön elnök és Tárca Bertalan kolozsvári reformá-

tus kollégiumi zenetanár-főtitkár által aláírt díszoklevélből idézem: „amikor a nagy világegés lángjai elhamvadtak, mi – erdélyi magyarok – úgy éreztük, hogy az anyaországtól való elszakadás után új oltárt kell építenünk évezredek kultúránk ápolására (...) 1921. november 13-án harminc magyar dalárda kiküldöttei siettek Brassóba, és egyhangú lelkesedéssel rakták le az új oltár alapköveit. (...) Azóta tíz esztendő telt el búval és örömmel. Azóta megtépázta sorainkat a kérelhetetlen Halál. Azóta sok testvérünk siratja az itt hagyott erdélyi bérceket (...) mi, akik itt maradtunk, hogy ’megfogyva bár, de törve nem’ őrt álljunk a végeken, hol örömmel, hol keserűséggel, hol reménykedve, hol csüggedve jártuk a kisebbségi sors Kálvária-útját. (...)

De ha mindenünk elveszett is, maradt mégis valami a számunkra. Megmaradt egy kincsünk, amit senki el nem vehet tőlünk, amely örökké élni fog. Ez a kincs a Magyar Dal, amely megvédi, és minden időkre megőrzi drága anyanyelvünket, mert hiszen nyelvében él, dalában érez a nemzet.

Ennek a drága kincsnek féltő gonddal való őrzésére és ápolására építettük új oltárunkat, a Romániai Magyar Dalosszövetséget, amely (...) a karénekeles, a dal- és zeneirodalom ápolását tűzte ki célul, s különféle versenyeket, karmesteri tanfolyamokat, a magyarságot mozgósító és összetartó, sajátos érzést erősítő hangversenyeket és ünnepeket tartott. Könyvtárakat, kóruslevéltárakat, kottagyűjteményeket, ismeretterjesztést teremtett, felkarolta és összekapcsolta az egyleti és falusi műkedvelő színjátszást, valamint pályadíjakat tűzött ki zene- és kórusművek komponálására.”

1921-1931 között *Dalosnaptárt*, 1922-1936 között a *Magyar Dal*, valamint 1923-ban *Magyar Dalárdák Lapja* című lapot adta ki Tárca Bertalan főtitkár, illetve Fövényesi Bertalan zenetanár és zeneszerző szerkesztésében a mindenkori gazdasági és politikai gátoltatások ellenére. 1927-től rendszeresítette a karnagyképző tanfolyamokat, amelyekben az akkori erdélyi magyar zenei élet legjobbjai: köztük Domokos Pál Péter, Gokler Antal, Nemes Elemér, Rezik Károly, Szeghő Ferenc, Tárca Bertalan, Veress Gábor, Zsizsmann Rezső zeneelméletet, esztétikát, karvezetést és más tantárgyakat adtak elő. Érdeme az is, hogy nem szigetelődött el, nem zárkózott magába, hanem kapcsolatot tartott fenn a külhoni kórusokkal, egyletekkel, szövetségekkel, közöttük a Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetséggel (1937), a Brünni Tanítók Énekkarával (1937), az 1907-ben alakult Kassai Zenekedvelők Dalárdájával, a csehszlovákiai Rákóczi Kórusal, a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetséggel, s a Magyarországi Dalosszövetség fennállása 70. jubileumi ünnepségén (1937 augusztusa) résztvevő Ausztria, Dánia, Jugoszlávia, Észtország és Lengyelország kilenc kórusával.

Kitűnő szervező munkásságát az alábbi szám adatok is alátámasztják: 1937 végén az RMD-nek 228 felnőtt tagesegylete van, amelyből 59 polgári jellegű, a többi pedig: 132 református egyházi, 26 római katolikus, 7 unitárius, 4

evangélikus; a hanganyag megoszlása szerint pedig 188 férfikar, 12 kettős tagozatú férfi- és vegyeskar, 25 vegyeskar és 3 női kar. A nyilvános szereplések száma dalárdánként évente 9, míg a kulturális előadások-rendezvények és ismeretterjesztési alkalmak száma 3-4, a műkedvelő színelőadások száma pedig tag-egyesületenként 4-4.

Az RMD a területi elv alapján az alábbi kerületekben fejtette ki tevékenységét: Barcasági, Udvarhelyi, Kolozsvár-központi, Küküllőmenti, Felsőmarosi, Alsómarosi, Bihari, Bánsági, Ókirályságbeli, Csíki, Tordai, Szamosvölgyi és Szilágysági. A kerületek Kerületi szabályzat alapján szervezték és végezték munkájukat, s amennyiben zenei csoport is működött a kerületben, zenei szakosztályokat is szerveztek, hogy segítsék a magukra hagyott népi zenekarokat; sőt gyerekkarok szervezésére és dalosversenyekre való felkészülésre is kiterjedt a figyelmük.

Az RMD megalakítását páratlan lelkesedéssel id. Szemlér Ferenc és Rombauer Tivadar készítették elő, s előbbi lett a dalosszövetség első elnöke is. Utolsó tisztikarának tagjai pedig Inczédi Joksmán Ödön elnök, Tárcza Bertalan főtitkár, Kiss Béla főpénztáros, Koncz Rudolf ellenőr, Incze Árpád és András Ede országos karnagy.

A dalosszövetség önálló jogi személyiségét és kötelezővé tett kétnyelvű: román-magyar Alapszabályzatát 1937. február 23-án erősítették meg és jegyezték be újra 377/1937 szám alatt a kolozsvári törvényszéken, székhelye és központja pedig Brassóból átkerült Kolozsvárra a Farkas utca 7. szám alá a Teleki palotába. Tevékenységéből a kerületi és az országos dalosversenyek szervezését emelem ki, amely a hanganyag, a működési évek és a versenyre kiírt versenydarabokból a versenyre benevezett dalárdák által kiválasztott versenyművek alapján több versenycsoportba sorolta be a versenyző kórusokat. Pl. A Kolozsvárra 1938. július 3-5-én szervezett VI. Országos (legsikeresebb) dalosverseny keretében a nevezett kórusokat-dalárdákat a következő csoportokba sorolták be:

- kötött kari mű minden versenyző csoport számára;
- női karok kezdő I., II., III. és művészcsoport számára;
- férfi karok kezdő I., II., III. és művészcsoport számára;
- vegyes karok kezdő I., II., III. és művészcsoport számára.

A versenyeget rendszerint díszközgyűlés és dalünnepély zárta. A díszközgyűlésen a zeneszerzők, a vezetők, a karnagyok munkáját méltatták, a jubiláló dalárdák érdemeit népszerűsítették, az idős tagokat szolgálati éveiknek megfelelően arany-, ezüstérem adományozásával tüntették ki. Ugyancsak itt hangzottak el az elhunyt dalosok, vezetők, karnagyok, zeneszerzők munkáját és életét méltató emlékbeszédek, valamint a versenyek részletes bírálata is. A díszhangversenyen a VI. Országos verseny hét győztes dalárdája egy-egy kórus-számmal tisztelte meg a kitüntetetteket.

Van a küzdelemnek nemzeti kisebbségi életünkben egy felmérhetetlenül káros következménye, hogy felekezetek szerint tagolja magyarságunkat. Az egyházi dalárdáknak, zenekaroknak kezdetben nem kellett nyilvánossági vagy jogi személyiségi engedélyt kérelmezni, mert az egyházak védnöksége alatt működtek, és az egyházaknak törvény által biztosított joguk van. Később azonban a zaklatások és gátoltatások miatt kérik a jogi személyiség megadását, mert a belügyminiszter 1939. december 20-án kelt 89. Cabinet jelzetű leirata alapján a dal- és zeneegyesületeknek engedélyt kell kérniük a belügyminisztertől, hogy működhessenek. Ennek birtokában is este 9 óra utáni időre a belügyminisztérium nem ad engedélyt sem a működés, sem pedig a próbák megtartására, sőt a tagesületeknek is az általuk rendezett előadásokért előbb 20, majd 4, utóbb pedig 5 százalékos látványossági adót kell fizetniük, s a darabok és műsorok előadására/bemutatására egy hónappal előbb külön engedélyt kell kérniük a pénzügyminisztertől is.

Bár későn, de a dalosszövetség is belátta, hogy fel kell karolnia az „új zenét”, amelyet a zeneirodalomban, a kórusmuzsikában Bartók Béla és Kodály Zoltán, majd az őket követő generációk képviselnek, illetve amelynek honosítására törekednek. Az *RMD Értésítője* 1939. április-decemberi számában a Vegyes közlemények között a 10. oldalon ezeket olvashatjuk: „Újabb folklordalok. Tekintettel arra az általános mozgalomra, mely Kodály és Bartók, továbbá az őt követőik által feldolgozott kórusokat, mint 'új zenét' óhajtják bevezetni, a dalosszövetség sem akarja magát kivonni a mozgalom alól, s már idáig is több ilyen típusú művet szerzett be, sőt versenydaraboknak is kitűzte. Újabb a következő folklóre-műsorokat bocsáthatjuk tagesületeink rendelkezésére: Férfikarra: Molnár Antal: A kapos kanális; Ádám Jenő: Balaton-somogyi nóták; Hej, rózsa, rózsa; D. Szabó Géza: Esik az eső; Székely, csángó és kalotaszegi népdalok; Bárdos Lajos: Megütik a dobot; Kodály Zoltán: Akik mindig elkésnek; Esti dal; Fölszállott a páva; Kriza: Cu fel, lovam; Vászly Viktor: Repülj madár – kis népdalszvit; Rajter Lajos: Négy magyar népdal – Elmegyek, elmegyek; Farkas Ferenc: A lábodi hegy alatt; Seprődi János: Eredeti székely dalok – 57 kórus vegyeskarrá.”

Aztán jött királyi diktatúra, ezt követte Antonescu fasiszta diktatúrája, majd kitért a második világháború. A háborúban pedig hallgatnak a műzsák.

A második világháború után döntő fordulat állott be az RMD életében. 1945-1946 telén Tárca Bertalan főtitkár a régi hagyományokra, szervezeti és vezetői elvekre, azaz a Dalszövetség Szervezeti Szabályzatára támaszkodva végigjárta a tagesületeket és igyekezett életre kelteni azok gazdag, sokoldalú tevékenységét. 1946 decemberében a dalszövetség újjáalakult, és Inczédi Joksmann Ödön helyébe a népzene, az európai klasszikus és modern muzsika lelkes, Kodály-Bartók iskola képviselője, a kolozsvári Zeneművészeti Főiskola

akkori igazgató-professzora, Nagy István került, aki új alapokon bontakoztatta ki a romániai magyar kórusmozgalmat, a karnagyképzés, kottakiadás és dalosversenyek szervezése a zeneművészeti főiskola körébe ment át, s a dalosszövetség a változás jeléül is felvette a Bartók Béla Dalosszövetség elnevezést. Ezt az újabb dalosszövetséget az 1948-as államosítással megszüntették, a még megmaradt tagegyesületeket fokozatosan és tudatosan szétverték, elsorvasztották, működésüket, mint a polgári rendszer maradványait, többségükben megszüntették vagy a proletárkultúra színvonalára alakították át. Gazdag vagyonát szétszórták, kotta- és levéltárait megsemmisítették, s a közművelődési munka szervezését és irányítását a pártutasításoknak megfelelően, faluhelyen például, tisztelet a kivételeknek, kezdetben 4 vagy 7 elemi osztályt végzett műveletlen vagy félművelt, helyi vagy városból kiküldött pártaktivista (sikkjónásokra, németjánosokra, bölönikre) személyekre bízta, akik a kollektív gazdaságok szervezéséből ismert módszerekkel kényszerítették a lakosságra és értelmiségiekre a proletárkultúrát és ideológiát, a műsorok kötelező ideologizálását pedig a még megmaradt kórusokra és a többi műkedvelő csoportokra. A régit lerombolták ugyan, de újat a szó nemes értelmében, szebbet, nemesebbet nem tudtak adni. Ehhez társul aztán a Ceaușescu-korszak nemzeti kommunista ideológiája, aminek következtében az álfolklor került a falusi színpadok, a még megmaradt világi kórusok repertoárjába, elhallgatva vagy kitiltva mindazt, ami magyar, ami magyar népi vagy nemzeti hagyomány. Ez különösen áll a vegyes lakosságú falvakra, városi intézményekre. A '80-as években például 4 kóruszám közül a tiszta magyar falvakban is csupán egy lehetett magyar, az is vagy fordítás románról magyarra, vagy olyan szerző szerzeménye, aki 1918 után sem hagyta el Románia területét, vagy jelenkori romániai szerző. Ilyen álorcába bújtatva menthettük át azokat a világi csoportokat a kultúrotthonokba vagy művelődési házakba, amelyek még minden gátló mesterkedés ellenére is megmaradtak.

Az 1989-es decemberi romániai események után, a jogfolytonosság elve alapján ismét alulról kezdeményezve kellett újraszervezni az erdélyi/romániai magyar közművelődést, ahol ennek hagyománya volt, vagy igényként jelentkezett. Ehhez más erdélyi kezdeményezések mellett, a kolozsváriaknak és a Kolozsvár környékieknek kellett megtenni az első lépéseket. Előbb Kolozsváron a Mócok/Belmonostor út 18. szám alatti teremben mondtuk ki, 1990-ben a Közép-erdélyi EMKE megalakulását, majd 1992-ben, a brassói Dalszínházban az Országos EMKE létrejöttét. Mind a közép-erdélyi, mind a brassói tanácskozáson többen sürgettük az RMD munkájának újraindítását, hiszen az egyházi dalárdák az egyházak kebelében és védnöksége alatt, többek között a kolozsvári, nyáradmenti, székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi, kalotaszegi kórusok hamu alatti parázsként csak szabadabb levegőre vártak, hogy nagyobb nyilvánosság elé léphessenek. Ezt az igényt fejeztük ki és fogalmaztuk

meg tételesen az 1994-ben immár ötödször Tordaszentlászlóra zárandokolt több mint húsz hazai magyar kórus találkozója alkalmával is. Ez az igény halló fülekre és érző szívekre talált mind az országos EMKE, mind pedig a Romániai Magyar Zenetársaság vezetői körében, akik megbízták Guttman Mihály és Benkő András zenetanárokat a minta-alapszabályzat elkészítésével, az alakuló ülés előkészítésével és összehívásával.

Az 1994. szeptember 17-én Kolozsváron a Báthory István Gimnázium dísztermében megtartott alakuló gyűlés megnyitása alkalmával Kötő József, az EMKE akkori főjegyzője kiemelte, hogy ez a pillanat azért is történelmi, mert a romániai magyar kórusmozgalom a nemzetmegtartó kultúra ága, amely önszerveződés és önfenntartás talaján állva a minőség jegyében indul, s amely tag-egyesületei közé kívánja fogadni nemcsak a magyar kórusokat, zenekarokat, hanem a népdalcsoportokat, a népi együtteseket, népdalénekeseket, népi hangszeres- és táncegyütteseket egyaránt.

Az alakuló gyűlésen az alapszabály előterjesztése, vitája és jóváhagyása kapcsán a szövetség megalakulásának igényén túl előtérbe került a vitaközvető kedv, az érvek és ellenérvek, a javaslatok kapcsán pedig az a felelősségtudat, amellyel a résztvevők, a kórusképviselők, karvezetők, zenei együttes irányítók és zenetanárok az előző kórustalálkozók indítványára és az EMKE kezdeményezésére kimondották a Romániai Magyar Dalosszövetség újraalakulását. Az immár harmadik dalosszövetség azt is nyíltan vállalta, hogy a romániai nyelvterületen, mind a Dalárdaegyesület, mind az 1921-ben alakult RMD, mind pedig az 1948-ban létrejött Bartók Béla Kóruszövetség jogutódjának tekinti magát, vállalja és folytatja elődei áldozatos, etnikummegtartó munkáját.

Az alapszabályzat-tervezetet Benkő András professzor közreműködésével Guttman Mihály zenetanár és karnagy dolgozta ki és mutatta be, mely tulajdonképpen gerince lett a véglegesített és elfogadott alapszabályzatnak. A közgyűlés megválasztotta a héttagú vezetőtanácsot is a következő összetételben: László Attila elnök, Sepsiszentgyörgy; Fejér Kálmán alelnök, Szatmárnémeti; Kelemen Attila alelnök, Réty; Major László művésztitkár, Székelyudvarhely; Székely Árpád kincstáros, Kolozsvár; a dalosszövetség tiszteletbeli elnöke pedig mind a mai napig Guttman Mihály, akit köz felkiáltással választottak meg a jelenlevők. A számvizsgáló bizottság tagjaivá a brassói Klára Máriát, a székelykeresztúri Baksa Endrét és a csíkfalvi Nagy Ferencet választottuk.

Továbblépett tehát a romániai magyar kórusmozgalom az önszerveződés útján, s a dalosszövetség újraalakulás óta megújult tisztikara is. Így elnöke Major László, tiszteletbeli elnöke Guttman Mihály, alelnökei László Attila, Simó Margit, jegyzője Kovács András. Régióvezetők: Fejér Kálmán (Szatmár-Bihar), Várady Ilona (Máramarossziget), Gáspár Attila (Szilágy), Horváth Tünde (Arad-Temes-Hunyad), Klára Mária (Brassó-Szeben). A dalosszövetség szakosztály-

vezetői pedig: Guttman Mihály énekkar, Kelemen Attila fűvőszenekearok, Jakabffy Tamás egyházzene (gregorián), Sógor Éva egyházzene, Székely Árpád tanügy-iskola, Almási István pedig a népzene szakosztályának a vezetője.

A Dalosszövetség tageszervezeteinek a megoszlása a 2000-ben kiadott Millenniumi Értesítő alapján a következő: férfikar 2, vegyeskar 28, nőikar 1, gyermekkar 4, ifjúsági kórus 5, kamarakórus 7, fűvőszenekear 9, gyermekfilharmónia 1, régizene együttes 1, gregorián 1.

Íme miért írhatta Dáné Tibor Kálmán az EMKE titkára a *Millenniumi Értesítő* bevezetőjében a daloló Erdélyről, hogy dalba borították kórusaink, melyek 1989 karácsonya – a történelem vörös gyehennájának pusztulása – után gombamód keltek életre itt a Kárpát-kanyar ölelésében. És zeng, zúg az ének Erdély-szerte. Mert a magyar dalkincsünkben benne él a történelmünk, s ennek átmentése a jövő nemzedéke számára kórusaink feladatánál több: kötelesség. Itthon maradásunk záloga, mint ahogy teszi ezt az énekkari találkozók: Tordaszentlászlón, Aradon, Szatmárnémetiben, Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Rétyen, Gyergyószentmiklóson, Kalotaszegen, Székelyudvarhelyen, Parajdon, Székelykeresztúron, Barátoson, immár Kolozsváron is, és a többi kisebb vagy nagyobb magyarlakta településen. Tisztelet mindazoknak, akik önzetlenül, felelősségérzettel, saját kis közösségeikben az építés művét tovább folytatják.

E történelmi számbavétel mellett szánjunk néhány sort az általunk Tordaszentlászlón még 1990-ben kezdeményezett Szent László-napi, immár Kárpát-medencei, nemzetközi magyar kórustalálkozókra.

A magam és munkatársaim kezdeményező sürgetésére került sor Szent László, II. magyar királyunk mellszobrának (1992) a református Tordaszentlászlón való felállítására, amellyel a Szent László-forrás, a Tordai-hasadék szomszédságában, a Szent László pénzének hazájában a középkori lovagkirály tiszteletének a hagyományát, ennek szellemi tartalmát és zárandokhelyét újítottuk fel. Itt bárki, a zenei anyanyelvünkön művelt magyar és nemzetközi kórusmuzsikában, valamint a magyar népdalban gyönyörködve, vagy éppen azt művelve vehet részt. E kezdeményezés Kalotaszeg legrégebb kórusának a Tordaszentlászlói Ifjúsági Daloskör (1887/88) hagyományaira és tapasztalatára támaszkodik, melyben zenei anyanyelvünk műhelyei: kórusaink, zenekarok, népdalkörök, hagyományörző csoportok felhívásunkra önszántukból, számuk korlátozása nélkül, csupán az idő szorítását véve figyelembe, saját maguk által megválasztott repertoárral, minden külső, állami beavatkozás nélkül, önszántukból vehetnek részt. Tehát: sem verseny, sem osztályozó jellege nincs, s így mindenik önmagából a legjavát nyújthatja, s másoktól is tanulva-ösztönözve léphet közönség elé.

A Szent László királyunk nevével fémjelzett, évente megismétlődő találkozó nemzeti, illetve az anyaország határain kívül szakadt nemzetközösségeink

történelmi vagy művelődéstörténeti eseményeihez kapcsolódva a magyarság együvé tartozó nemzettudatának érzését is erősíteni kívánja, amint azt repertoárjaikban is kifejezésre juttatják felekezeti különbség nélkül. Az együvé tartozás tényét erősíti a Székelyföldi Magyarok Társasága által évente szervezett és kórustalálkozónkat is érintő Lármafa találkozó, amely körmenet formájában, kereszt- vagy toronyaljanként szervezett zárandokcsoportokkal keresi fel a Szent László nevét viselő településeket, templomokat és emlékhelyeket a Kárpát-medencében, s e körmenet lelki feltöltődésének biztos alkalma éppen a június 27-hez, Szent László napjához legközelebb eső szombaton Tordaszentlászlón tartott kórustalálkozó, amelynek résztvevői száma általában meghaladja a falu lakosságának számát is. Így vált a Kárpát-medence egyik legnagyobb, legnépszerűbb magyar nemzeti/nemzetiségi közművelődési eseményévé a Szent László-napi kórustalálkozó Tordaszentlászlón.

Figyelemre méltó, hogy a több évtizedes múlttal rendelkező egyházi, felnőtt kórusok mellett egyre több, az utóbbi 5-10 évben alakult, jól szervezett és kitűnő repertoárral rendelkező ifjúsági és gyermekkórus is jelen van találkozónkon, de nemcsak Tordaszentlászlón, hanem Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Nagyváradon, Nagyenyeden, Gyulafehérváron, Aranyosszéken: Tordaszentmihályon, Aranyosgyéresen, Aranyosegerbegyen, Kalotaszeg-Felszezen, a Nádamentén, illetve ezeknek a településeknek a vonzáskörzetében is. Ezek közül sok reménységgel tekintünk a Kolozsvári Református Kollégium, az újjáalakult Apáczai Csere János Líceum, a Báthory István Líceum, a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium, a gyulafehérvári Majláth Gusztáv Diák-kórusra, az Ercsey Ferenc vezette kolozsvári Visszhang Egyetemi Vegyeskarra, a magyarlónai gyermekkarra, valamint a kolozsvári zenelíceum 2004 adventjében bemutatkozott Bedő Ágnes vezette gyermekkórusra.

A következőket a 2004. június 26-án Tordaszentlászlón megtartott XV. Szent László-napi kórustalálkozón elhangzott értékelő, eredményeket felmérő kórusköszöntőkből idézem:

„Az elmúlt tizenöt esztendő alatt rendkívül sokat változott a világ, a társadalom, a politika, s benne a magyar dal megnyilvánulásainak lehetőségei is. Megnőttek a fogyasztói társadalom igényei, de még nagyobb lett a *éhe a szépnek, a szónak, a jónak*, a nemesebb *gondolatoknak*, amelyek az 1989 utáni korszak megélevenedett, újjáéledt egész magyar társadalmunkat jellemzik a Kárpátok övezte térségeinkben. S miért? Azért, mert önkifejezésünk, magyarságunk megélésének fórumává, éppen a kisebb-nagyobb csoportokat felölelő, újjáéledt magyar kórusmozgalmunk válhatott; s azért mert nemzetünk töredékei a különböző jogrendszerekben élve, még ma is csak a kultúrában élhetik meg a bennünket is megillető autonómiát akkor, ha van lelkesedésünk s pénzünk, s akkor, ha a különböző alapítványok felénk is kinyújtják segítő jobbjukat.

A táncházmozgalmon kívül talán a közművelődés egyik pászmája sem tud többet felmutatni számokban és minőségben, mint a kórusmozgalom, amely faluviszonylatban is maga körébe vonta és vonja közösségünk jobbik énjét annak ellenére, hogy még mindig nincs megnyugtató és kielégítő módon megoldva az anyanyelven való erkölcsi-esztétikai neveléshez szükséges szakembergárda utánpótlásának a kérdése. S mégis! Kisebb-nagyobb régióink szerveznek évente többször is dalostalálkozókat templomainkban s azon kívül is annak a Berzsenyi-gondolatnak az alapján, hogy: „...Nem sokaság, hanem lélek tesz csudadolgokat!”

Külön régiókénti tanulmányokra lenne szükség a zenei anyanyelvünk ápolására, megtartására és átörökítésére alakult kórusaink teljes feltérképezésére és ezek hatékony nemzetnevelő munkájának a felmérésére, s hogy mennyire haladt általuk előbbre az a nemzet- vagy hitközösség, amelyben áldásos munkájukat kifejtik.

A XV. Szent László-napi kórustalálkozó alkalmából (1900-2004) nem árt ha számokban is áttekintjük a kiteljesedő és felfele ívelő, hagyományt teremtő és magyar közösséget formáló és erősítő kórusmozgalmunkat. Így például a tizenöt találkozóra összesen 360 kórus és dalcsoport nevezett be Komáromtól Brassóig, Hollandiától a Vajdaságig, s több mint tizenháromezer dalos ajkán csendült fel és zendült ajkainkon az Istent dicsérő, közösséget formáló és lelket megújító szép magyar ének, mert mindannyian megértettük, hogy a „...lélektelen vak időkben lélek van a dalban”.

S mi, tordaszentlászlóiak is 1887/1888 óta megtanultuk, hogy a karének-lés nemcsak közösségi önművelés, hanem egy nagyobb közösség építése, nemzetszolgálat is. Mert ezen földön csak nemzetnek lehet hazája, a népnek mind-össze otthona van, amely földet-fedelet nyújt számunkra, de védelmet, amíg jogfosztottak vagyunk, nem! S akkor mi a haza? A haza az a lelki, szellemi, politikai és gazdasági egység, amely nemcsak földet-fedelet, hanem védelmet és megtartást is nyújt fiainknak, a nemzetrészeknek is! Íme ez az a nemes ügy, amelyet dallal, belső nemes érzelemmel, kitartó munkával, idő- és anyagi áldozattal megmaradásunk érdekében szolgálnunk és szolgálatot kell. De vajon megérte – megéri-e a sok munkát, próbákat, szervezést, költséget és fáradozást igénylő hagyományteremtés és ennek fenntartása? Lehet, hogy csak a népben, „az idő pénz”-ben gondolkodóknak vagy a nemzetszkeptikusoknak nem, vagy nemigen. De a nemzetben, nemzetközösségekben gondolkozók esetében bizonyára igen, megéri. Gondoljuk csak meg, ha Mohács után többek között nincs egy Bethlen Gáborunk, öreg Rákóczi Györgyünk, két ellenség között megmaradhatt volna Erdély a magyar kultúra és hagyomány mentsvárának, *tündérkertnek*, a transzilvanizmus és a vallásszabadság, a szabad gondolat bölcsőjének? S ha többek között 210 évvel ezelőtt nem születik a vidékre egy Jósika Miklós, ide-

jekorán megszületethetett volna a magyar történelmi regény a magyar irodalomban? Vagy ha nincs Bartókunk és Kodályunk, vagy az őket követő nagy egyéniségek, elérte volna a magyar kórusmozgalom és kultúra azt a magasságot, amelyet Európa és az egész világ csodál? Bizonyára nem, vagy csak másokat utánozva. „S azóta mind sugározza Erdély,/Hogy hatalmasabb az ész a fegyvereknél” (Tóth István: Bethlen Gábor).

Meggyőződésünk, hogy léleekben feltöltődni nem véletlenül vannak jelen találkozóinkon a számunkat meghaladó kórusok, a bel- és külhoni politikusaink, a magyar kultúra jeles képviselői, határon innen és túli barátaink, tisztelőink, a közelebbi és távolabbi rádió- és tévétársaságok képviselői, az RMDSZ, az EMKE, a Dalosszövetség, a nemzeti/nemzetiségi kulturális élet megyei és országos képviselői, az Illyés Közalapítvány, a NKÖM, a Communitas Alapítvány erkölcsi és anyagi támogatásával, Tordaszentlászló szimpatizánsai, mindnyájan testvéreink és barátaink, akik helytállással és áldozattal vállalták és vállalják a hagyományos, immár e nemzetközi magyar kisebbségi közművelődési esemény védnökségét és lebonyolítását.

Dukrét Géza

Műemlékvédelem – a Partiumban és a Bánságban

Kiindulás: A Partium (és főleg a Bánság) valahogy mindig mostohagyermek volt, nem tartozott igazából sem Erdélyhez, sem az anyaországhoz. Így is kezelték, s most is így bánnak vele/velük. Pedig sok nagy értékeket adott/adtak a nemzetnek. Hogy megfelelkeznek rólunk, az abban is keresendő: a szélen vagyunk, nem ismernek bennünket, nem tudják mi található itt, nem hallatjuk szavunkat. Talán túlzottan szerények vagyunk. A különböző műemlékvédő-, történelmi-, néprajzi-, közművelődési szervezetek nem sok eredményt tudtak felmutatni a Partium és a Bánság területén. Ezért már 1992-ben felmerült egy honismereti szövetség megalakításának szükségessége. Mindez hozzájárult Bizottságunk megalakításához.

Elindulás: 1992-ben alulírott ismertettem a fenti tényeket Tökés László és Tempfli József püspök urakkal. Tenni kell valamit. Még abban az évben feladatul kaptam Tökés László püspök úrtól egy tervezet összeállítására, helytörténeti és néprajzi kutatómunka megszervezésére, valamint emlékhelyek létesítésére és ápolására vonatkozóan. A tervezet 1993 februárjában elkészült.

1993. május 19-én gyűlt össze az alakuló ülés, melyen részt vettek a következők: Bántó Bálint ny. református lelkipásztor, Szatmárnémeti, Dánielisz Endre tanár, Nagyszalonta, Dukrét Géza tanár, Nagyvárad, Jakobovits Miklós festőművész, Nagyvárad, Kiss Albert r. kat. esperes-plébános, Nagyvárad, Kiss László lakatos-fényképész, Nagyvárad, Kolozsvári István r. kat. esperes-plébános, Margitta, Marián Antal fotóriporter, Nagyvárad, Miklós Mihály tanár, Nagyvárad, Péter I. Zoltán tervező, Nagyvárad, Venczel Márton biológus, Nagyvárad.

Következzen egy részlet az akkori Jegyzőkönyvből:

„Felvétel 1993. október 29-én az Emlékhely Bizottság ülésén. Jelen van 20 személy, a különböző megyékből. Az ülést megnyitja Dukrét Géza. Üdvözlí Tökés László és Tempfli József püspök urakat, valamint a megjelenteket. Ismerteti a Bizottság célját, amely az EKE mellett működik és támogatja a két püspökség. Feladatát a Partium és Bánság területén fejtí ki. (...)A munka

összehangolása céljából létrehozunk egy bizottságot, amelyben vegyen részt minden megyéből egy-egy megbízott. Főbiztosnak Tőkés László Dukrét Gézát javasolja. Elfogadják. Megyei biztosok: Péter Zoltán – Bihar megye, Kovách Géza – Arad megye, Szekernyés János – Temes megye (később lesz felkérve), id. Bántó Bálint – Szatmár megye, Major Miklós – Szilágy megye, Véső Ágoston – Máramaros megye.”

Honismereti tevékenységünk e régióban sokrétű és sokoldalú. Felöleli a helytörténeti és néprajzi kutatást, a műemlékvédelmet, a honismereti nevelést. Ezt a munkát szervezetünk, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság vállalta fel amely a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület égisze alatt működik, de mivel nem tartozik egyik egyházhoz sem, ezért úgy határoztunk, hogy az Erdélyi Kárpát Egyesület Bihar Megyei Osztálya mellett működjön, amely jogi személyiség, így használja annak pecsétjét. Külön nem jegyeztettük be, mert mind anyagi, mind működési szempontból akkor így volt előnyösebb. Most megkezdtük a bejegyzési procedúrát.

Működési területe a Partium és a Bánság. Célkitűzései és feladatai: helytörténeti és néprajzi kutatómunka, emlékhelyeink és műemlékeink szellemi és jogi védelmének érvényesítése, műemlékeink felmérése, leírása, közzététele, nemzeti identitásunk szolgálata és erősítése, hagyományaink ápolása, honismereti nevelés, az ifjúság bevonására honismereti táborok szervezése.

Jelenleg 92 munkatárssal rendelkezünk: történészek, néprajzosok, tanárok, orvosok, lelkipásztorok, műemlékes szakemberek, honismereti nevelők. 14 Arad, 46 Bihar, 2 Máramaros, 10 Szatmár, 8 Szilágy, 7 Temes megyéből, 5-en máshonnan. Öt társszervezete van.

A kutatómunka és a felmérő programok eredményeinek ismertetése évente három rendezvényen történik meg: a Partiumi Honismereti Találkozón, Nagyváradon, a Varadinum ünnepségek keretében, illetve a háromnapos Partiumi Honismereti Konferencián. E rendezvényeken elhangzó előadásokat, ismertetőket igyekszünk közzétenni. A rövidebb anyagokat időszakos honismereti lapunk, a *Partium* ismerteti, a nagyobb méretű anyagokat a *Partiumi füzetek* kiskönyv-sorozatában tesszük közzé.

A Partiumi Honismereti Konferencia immár hagyományos és elismert mind belföldön, mind külföldön. Átlagosan 80 ember vesz részt rajta, a Partiumból, a Bánságból, Kolozsvárról, Magyarországról. Vándorkonferencia, hogy-bekapcsoljuk a különböző vidékeket a közös kutatómunkába. A konferencia helytörténeti kutatómunkánk és műemlékvédő tevékenységünk legjelentősebb fóruma. Ekkor tartjuk az évi közgyűlést is, ekkor osztjuk ki a Fényes Elek-díjakat azoknak, akik kimagasló munkát fejtettek ki a helytörténeti kutatómunkában és az egyesületi élet szervezésében.

Minden évben előre meghatározzuk a kutatás témáját. Az illető évben az egynapos és háromnapos konferenciának meghatározott témaköre van. De ez csak a főtéma, ezek mellett megjelennek mindig az előző kutatási programok témái is, mert többen vannak, akiknek egy meghatározott kutatási területük van, vagy csak egy tájegységben kutatnak. Egyik-másik tanulmány hosszú évek munkája. S nyilván akkor mutatják be, amikor elkészült.

Főbb témaköreink a következők voltak:

- I. Konferencia, 1995 – Nagyvárad, téma: Egyházi műemlékeink, pályázat: Szent László élete, tevékenysége
- II. Konferencia, 1996 – Bihardiószeg-Székelyhíd, téma: Településeink kialakulása és története, a pályázat témája ugyanaz.
- III. Konferencia, 1997 – Bihar, téma: Partiumi magyar temetők, pályázat: Oral history
- IV. Konferencia, 1998 – Sarvaság, téma: Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, események, személyiségek, emlékművek, a pályázat témája ugyanaz.
- V. Konferencia, 1999 – Felsőbánya, téma: Várak, kastélyok, udvarházak, pályázat: Irodalmi emlékhelyeink.
- VI. Konferencia, 2000 – Belényes, téma: Árpád-kori településeink kialakulása és története, a pályázat témája ugyanaz.
- VII. Konferencia, 2001 – Kaplony, téma: Árpád-kori településeink kialakulása és története.
- VIII. Konferencia, 2002 – Arad, téma: A 20. század emlékezete, öröksége, a pályázat témája ugyanaz.
- IX. Konferencia, 2003 – Hegyközkovácsi, téma: A Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulója.
- X. Konferencia, 2004 – Sárközüjlak, téma: A Bocskai-szabadságharc 400. éves, a Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulója.
- XI. Konferencia, 2005 – Zombolya, téma: Pusztuló műemlékeink; Élő népi mesterségeink. Műszaki személyiségeink. A pályázat témája ugyanaz.

Amint látjuk, a pályázatok is hozzájárulnak a kutatómunkához, sőt serkentőleg hatnak, mert díjazással jár egyben. Ugyanakkor, mivel az elbírálás diák és felnőtt kategóriában történik, így sikerült bevonni a fiatalságot is e kutatómunkába. Többen közülük azóta elvégezték az egyetemet is, és teljes jogú tagjaink lett, ami nagy nyereség a szakmának is.

E tanulmányoknak köszönhetően számos kiadvány jelent meg, melynek egy részét mi adtuk ki a *Partiumi füzetek* sorozatában, ezek a következők:

1997-ben: Borbély Gábor, Csernák Béla: Bihar község

1998-ban: Kordics Imre: Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben; Péter I. Zoltán: Félixfürdő; Dánielisz Endre: Nagyszalonta, városismertető; Benedek

- Zoltán: Nagykároly, a Károli Gáspár református templom; Bessenyei István: Sarmaság, kismonográfia.
- 1999-ben: Hol sírjaink domborulnak – Partiumi magyar temetők, gyűjteményes kötet, 25 tanulmány, hároméves kutatómunka eredménye; Dukrét Géza, Péter I. Zoltán: Püspökfürdő; Dánielisz Endre: Csonkatorony nyúlik a felhőbe...; Bunyitay Vince, Fodor József: Székesegyházi Bazilika-Nagyvárad; Alexandru Pop: Varadinum a vizek határolta város és vár.
- 2000-ben: A forradalom zászlaja alatt – az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc a Partiumban és a Bánságban – gyűjteményes kötet, 46 tanulmány, kétéves kutatómunka eredménye; Jancsó Árpád: Rajtuk taposunk – a Bánság útjai a 19. században; Kupán Árpád: Mezőtelegd iskola története.
- 2001-ben: Csilik József: István király Szent Jobbja és Szentjobb község története; Emódi János: Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból.
- 2002-ben: Szabó István: Ottomány, kismonográfia; Csorba Mihály: Érsemjén, kismonográfia; Turulmadaras emlékműveink – gyűjteményes kötet, kétéves felmérő program eredménye, összeállította Dukrét Géza.
- 2003-ban: Dr. Mózes Károly: A nagyváradai egészségügyi oktatás történetéből; Juhász Viktor: Rév; A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról – Évkönyv; Nánási Zoltán: dr. Andrassy Ernő, az Érmellék utolsó polihisztorja; Nagyvárad tudós püspökei – gyűjteményes kötet; György Irén: Szalacs, kismonográfia; Antal Béla: Biharpüspöki; Balláné Bakó Erzsébet, Török Ferenc: Albis, kismonográfia.
- 2004-ben: Pásztai Ottó: Aki fényt hagyott maga után... Károly Irén József élete és munkássága; Péter I. Zoltán: Nagyvárad római katolikus székesegyházai; Kiss Kálmán: Egri, kismonográfia; Dr. Mózes Teréz: A révi népi fazekasság monográfiája.
- 2005-ben: Emódi János, Varga Árpád: Telegdi sírkövek és emléktáblák; Dr. Jósa Piroska: Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál. Nagyvárad bombázása 1944-ben; Dukrét Géza: Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében. Nyomdában a sorozat 36-ik kötete; Anzik Albert: Sárközújlak ismertetője.
- Előkészületben van: Dukrét Géza: A Hegyköz történeti monográfiája; Borbély Gábor: Az Érmellék szőlészete és borászata; Kormányos László: Városfejlesztési stratégiák és sikerek a 20. század eleji Nagyváradon; Kupán Árpád: A mozi évszázada Nagyváradon; Bozsóky Krestyán Ilona: A temesvári iparoktatás kezdeteiről; Borbély Gábor: A Fekete-Körös-völgyi magyarság történeti monográfiája; Dukrét Géza: Síter, kismonográfia; Makai Zoltán, Veszélyi Tibor, Pásztai Ottó: Nagyvárad ipartörténeti monográfiája.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület minket bízott meg a Jubileumi Rákóczi-évek megszervezésével. Elkészült egy keretterv, nyolc évre, benne emlékülések, műsorok, tudományos előadások, kirándulások, pályázatok,

iskolai vetélkedők. Minden évben közzé tesszük az előző évben elhangzott előadások anyagát, a JRÉ könyvsorozatában. Most készül a harmadik kötet.

Most pedig fel szeretném sorolni, bár nem a teljesség igényével, megyénként azokat a településeket, amelyekről könyv, tanulmány, vagy dolgozat készült. Ezek egy része még nem jelent meg.

Arad megye:

Arad – városismertető, helytörténeti dolgozatok személyekről, iskolákról, temetőről, emlékművekről, egyesületekről stb., Borosjenő, Feketegyarmat, Nagyzerénd, Pécska – két különálló kötetben is, Kézművesség a Bánságban, Szakralis emlékek Aradon és körzetében, Emlékművek és emlékhelyek Arad megyében. Kutatóink: dr. Kovách Géza, Ujj János, Pávai Gyula, Puskel Péter, Ódry Mária, Matekovits Mária és Mihály, Csanádi János, Deák József, dr. Vajda Sándor.

Bihar megye:

Albis-monográfia, Ant, Árpádi tanyavilág, Bihar – kismonográfia, Biharfélegyháza, Biharpüspöki – kötet, Biharszentjános – kötet, Belényes – monográfia, Bélfenyér, Bors, Élesd – monográfia, Érmellék – monográfia, Érmihályfalva – történelmi tanulmányok, Érsemjén – monográfia, Félixfürdő – kötet, Hegyközcstár, Hegyközkovácsi, Hegyközújlak, Hegyközpályi, Hegyközszáldobágy, Hegyköztöttelek, Hegyközsztentmiklós, Hegyközsztentimre, Köröskisjenő, Magyarremete, Mezőtelegd – kötet, Micske, Nagyszalonta – monográfia, Nagyvárad – városismertető, önálló kötetek: Várad-Olaszi temető, Nagyvárad építésze, Nagyvárad református templomai, Nagyvárad római katolikus templomai, Mesélő képeslapok, Nagyvárad római katolikus székesegyházai, számos tanulmány személyekről, iskolákról, gazdasági életéről, műemlékekről és emlékművekről, egyesületekről stb., Ottomány – monográfia, Paptamási, Püspökfürdő – kötet, Rév – monográfia, Síter, Súlyomkövár, Szalacs – monográfia, Szalárd, Szentmárton, Szentjobb – monográfia, Székelyhid – monográfia, Tenke, Várasfenes, Sebes Körös-völgyi kastélyok, Árpád-kori települések a Fekete Körös-völgyében, az Érmelléken, Udvarházak vagy kúriák (Csokaly, Asszonyvására, Gálospetri, Ottomány, Érsemjén)

Kutatóink: Antal Béla, Balla Erzsébet, Borbély Gábor, Dánielisz Endre, Emődi János, +Fábián József, Josa Piroska dr., +Juhász Viktor, Kordics Imre, Kovács Rozália, Kupán Árpád, Makai Zoltán, Nánási Zoltán, Pásztai Ottó, Péter I. Zoltán, Szabó István, Szalai Ilona, Szuhányi Katalin, Vesselényi Tibor, és alulírott.

Szatmár megye:

Apa, Avasújváros, Ákos – kötet, Dabolc, Egri – kismonográfia, Erdőd, Hadad, Kaplony, Kőkényesd – kötet, Kőszegremete, Mezőpetri, Nagykároly – több kötet, Ombod, Sárközújlak – monográfia, Szatmárnémeti – városismertető, számos tanulmány személyiségekről, iskolákról, emlékművekről, műemlékekről, egyesületekről stb., Szilágypér – monográfia, Túrterebes.

Kutatóink: Bara István, +Benedek Zoltán, Fazekas Lóránd, Kiss Kálmán, +Sipos László, Székely Antal, Uszkai Árpád, Görbe István, Mandula Tibor.

Szilágy megye:

Kémer – kötet, Kraszna, Magyarkecel, Mezőterem, Sarmaság – monográfia, Somlyóújlak – kötet, Szilágyborzás – kötet, Szilágycseh, Szilágysági magyarok – gyűjteményes kötet (társsz.), Szilágylompért, Szilágynagyfalu – monográfia, Szilágysomlyó – kötet, Szilágyzovány – monográfia, Zilah, Zsibó, A Szilágyság műemlékei és emlékhelyei – kötet.

Kutatóink: Major Miklós, Joikits Attila, Lakóné Hegyi Éva, Erdei János, Sallay Károly.

Temes megye:

Detta, Nagyszentmiklós, Ótelek, Temesvár – városismertető, számos tanulmány műemlékekről, személyiségekről, iskolákról, Temesvár hídjai-kötet, emlékművekről stb., Végvár, Zsombolya, Árpád-kori települések Temes megyében. Kutatóink: Pálkovács István, Tácsi László, Tácsi Erika, Jancsó Árpád, Krestyán Ilona.

Máramaros

megye:

Felsőbánya – monográfia, Koltó, Máramarossziget – kötet, Misztótfalu, Nagybánya, Szinerváralja.

Kutatóink: Hitter Ferenc, +Zahoránszky Ibolya, Jakab Rita.

Krassó-Szörény megyében nincs kutatónk, így eredményről sem tudok beszámolni.

Összesítve: 1990-től számítva eddig több mint száz településről készült önálló tanulmány, de még számos más településről jelent meg anyag különböző gyűjteményes kötetekben. Fontos megjegyezni, hogy értékes helytörténeti írások jelentek meg különböző kalendáriumokban. Ez azzal magyarázható, hogy nincsenek szakfolyóiratok, ezért sok helytörténésznek ez volt az egyedüli lehetősége, hogy tanulmánya megjelenjen. Így nem mindig jutnak el az értékes anyagok a szakmához, ezért néha elkallódnak. Ezért lenne szükség egy átfogó bibliográfia elkészítésére. Ezt megpróbáljuk összeállítani.

Külön kutatási program nagy személyiségeink életének és munkásságának feltárása. Tanulmány készült a következőkről: dr. Andrassy Ernő polihisztor, Bocskai István fejedelem, Boér Miklós költő, Bunyitay Vince címzetes püspök, történelemtudós, Czárán Gyula a Bihari-havasok apostola, Diószegi László festőművész, Erdélyi József költő, Fényes Elek statisztikus, földrajztudós, Gáspár András honvédtábornok, Gellért Sándor költő, P. Gulácsy Irén író, Ipolyi Arnold püspök, történettudós, nyelvész, régész, Kovács János Afrika-kutató, K. Nagy Sándor helytörténész, Kazinczy Lajos honvédtábornok, Károly Irén József premontrei tudós, Kuthy Lajos író, II. Rákóczi Ferenc fejedelem, id. és ifj. Rimanóczy Kálmán építészek, Rómer Flóris kanonok, régész,

művészettörténész, Sárossy Gyula költő, Schlauch Lőrinc bíboros, Szentjóni Szabó László költő, Szentmihályiné Szabó Mária író, Szikszai Lajos Zilah polgármestere, Thorma János festőművész, Török János Temesvár polgármestere, Zelk Zoltán költő. Ezeken kívül jelent meg több gyűjteményes kötet: Nagyszalonta jeles szülöttei, Temesvári arcképcsarnok, Felsőbányai arcképcsarnok, Aradi híres emberek és Szatmár személyiségeiről is.

Ide illeszkedik a műemlékvédelem, emlékműveink és emlékhelyeink feltárása és megőrzése. Ennek elengedhetetlen része a helytörténeti kutatás, a műemlékek, emlékhelyek történetének feltárása, ezek felmérése és leírása. Már régóta foglalkozunk egy műemlék-katalógus összeállításával, megyénként. Számos tanulmány készült el a különböző műemlékeinkről, főleg műemléktemplomainkról, várainkról, kastélyainkról és kúriáinkról. Nemrég fejeztük be az emléktáblákat, emlékműveket, emlékhelyeket, szobrokat felmérő programunkat, mely keretében több száz felmérés történt, fényképpel együtt. Ennek első eredménye *Turulmadaras emlékműveink* című gyűjteményes kötetünk, amely több mint negyven emlékművet dolgoz fel egész Erdélyből. Másik, most megjelent kötet: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében*, amely 323 emlékművet ismertet. Most folyik a többi anyag számítógépes feldolgozása és újabb kötetek elkészítése.

Településeink temetői, régi síremlékei az utóbbi időben rohamosan pusztulásnak indultak. Sajnos ehhez nagy mértékben hozzájárult a vandalizmus, sőt a tudatos pusztítás. Történelmi örökségünk megőrzéséhez elengedhetetlenül szükséges temetőink, nemzeti panteonjaink megismerése, felmérése, védelme. Nemcsak őseink kultuszáról van szó, a temető történelmünk egy darabja. Olyan, mint egy történelemkönyv: bizonyíték, hogy itt voltunk. Nagy elődeink végső nyugalóhelyei ezek, ugyanakkor művészeti és népművészeti kincsestárunk részei, kultúránk gyűjtőhelyei. Évek óta harcolunk, hogy régi temetőinket műemlékké nyilvánítsák. A tudatos rombolást nem lehet helyrehozni, vannak helyek, ahol már csak annyit tudunk tenni, hogy a régi sírköveket biztonságos helyre szállítjuk, kőtárat létesítünk. Ez még eddig nagyon kevés helyt valósult meg. Követendő példa a Várad-Olaszi temetőben létesített 1848-as sírkert, ahol összegyűjtötték a '48-as forradalom személyiségeinek sírköveit. Számtalan síremléket és emlékhelyet tettünk rendbe. Sírkert-programunk keretében közel 30 temetőt mértünk fel a Partium területén és két könyvet adtunk ki, egyet a Várad-Olaszi temetőről, és egy gyűjteményes kötetet, amely 24 partiumi sírkert felmérésének eredménye. El kell érni, hogy régi temetőinket, vagy legalább a legfontosabb síremlékeinket védetté nyilvánítsák. Ez állami szintű megegyezéssel érhető el.

Egyesületünk eddig 13 emléktáblát avatott fel: a fenesi Bélavár falán; Solyomkővár falán; a révi Zichy-barlang falán, Czárán Gyula tiszteletére; Szentjónon, közösen Tempfli József püspök úrral, Szent István tiszteletére;

Réven Kulcsár Andor lelkipásztor és felesége, Márton Gabriella, Ady első váradi szerelme tiszteletére; Nagyváradon Bíró József művészettörténész és K. Nagy Sándor helytörténész tiszteletére; Érsemjénben Fráter Loránd, a nótás-kapitány tiszteletére; megfogalmazzuk és elkészítettük a Varadinum alkalmával felavatott Szent László-emléktáblát; Aradon Lóczy Lajos földrajztudós tiszteletére; Csokalyon Fényes Elek statisztikus, földrajztudós tiszteletére; Gálospetriben Sass Kálmán mártírpap tiszteletére; Réven Handl Károly tiszteletére, közösen a Pro Rév Egyesülettel. Most készül ifj. Gyalóky Lajos múzeumszervező emléktáblája, amelyet Érköbölkúton avatunk fel június 12-én.

A helytörténeti kutatással szoros kapcsolatban áll a néprajzi kutatás is. Ez azért is így van, mert a helytörténészek közül tíz néprajzos is, kimondottan csak néprajzos, három van közöttünk. Mindegyik tagja a Kriza János Néprajzi Társaságnak, többen a Magyar Néprajzi Társaságnak is. Több irányú a kutatás: tárgyi néprajz, népi építészet, szellemi néprajz, folklór. Nagyobb hangsúlyt a népi építészetre és a népszokások gyűjtésére fektetünk. Külön tanulmányoztuk a fából készült fejfákat, gombfákat, csónak alakú fejfákat és a temetkezési szokásokat. A partiumi temetőkről külön gyűjteményes kötetet hoztunk ki. Konferenciáinkon eddig több mint 20 néprajzi előadás hangzott el. Számos néprajzi anyag a Kriza János Néprajzi Társaság évkönyveiben, vagy a Néprajzi Látóhatárban jelent meg. Terveink között szerepel egy néprajzi gyűjteményes kötet kiadása. Ide tartozik még, hogy 1997-ben Bogdándon tövisháti, 2002-ben Gálospetriben érmelléki tájházat avattunk. Mindkettő a népi építészet remeke és a népi eszközök tárháza.

Az ifjúság bevonására minden évben táborot szervezünk, melynek keretében délelőtt állagmegőrző munkálatokat végzünk, délutánoként honismereti előadásokat tartunk a környék földrajzáról, történelméről, népi hagyományairól, irodalmáról. Eddig szervezett táboraink:

- 1992 – Várasfenes, a Bélavár romjainak megtakarítása,
- 1993 – Solyomkővár, a várrom megtakarítása,
- 1994 – Solyomkővár, Jézus Szíve-kápolna rendbetétele,
- 1995 – Érabrány, a románkori templomrom kitakarítása,
- 1996 – Várasfenes, a Bélavár külső falainak megtakarítása,
- 1997 – Árpád, a Beöthy-kastély és arborétum kitakarítása,
- 1998 – Valkóvára, a várrom megtakarítása,
- 1999 – Ottomány, a Komáromy-kúria és az arborétum kitakarítása,
- 2000 – Érsemjén, a Fráter-kúria és a dendrológiai park kitakarítása,
- 2001 – Rév, a temető régi síremlékeinek rendbetétele, több emlékmű környezetének megtakarítása, a Révi-szoros turistaútjainak karbantartása.
- 2003 – Gálospetri, a Fráter-kúriához tartozó arborétum kitakarítása, több, régen kihalt, nemesi család régi síremlékeinek rendbetétele, a tájház udvarának és a templomkertben levő millenniumi emlékhely kitakarítása.

2004 – Élesd, a református templom melletti park előkészítése világháborús emlékmű elhelyezésére.

Komoly fotodokumentációt állítottunk össze, rendelkezünk egy kis szakkönyvtárral, most építjük ki számítógépes adatbázisunkat, bár felszerelésünk elavult és hiányos. Székházat kaptunk a református egyházkerulettől, ahol kutatóközpontot szeretnénk kifejleszteni. Jók a kapcsolataink a testvérszervezetekkel, különböző egyesületekkel, mind belföldön, mind külföldön, valamint a médiával.

Melléklet

Emlékhelyek

ARAD MEGYE

Arad: a város szülöttei: Tóth Árpád, Kuncz Aladár, Jávor Pál.

- *1848-as emlékek.* Szabadság-szobor, Zala György alkotása, újraállítva a Tűzoltó téren; Vesztőhely, a tizenhárom aradi vértanú emlékműve; id. Honig Frigyes ágyúöntő; Andrányi Károly honvédőrmester; Nánási Horváth Gyula honvédőrmester síremléke a felső temetőben; Phillipovszky Tamás honvédőrnagy síremléke az újaradi temetőben; Kazinczy Lajos honvédezredes emléktáblája a belvárosi ref. templomban.
- A Minorita kultúrházban: Lóczy Lajos geológus, geográfus emléktáblája.
- Tóth Árpád emléktáblája.
- Znorovszky Attila népművelő, újságíró emléktáblája.
- Fábíán Gábor költő, közíró emléktáblája a belvárosi ref. templomban.
- A Csiky Gergely Középiskolában: Csiky Gergely szobra, Petőfi Sándor és Kossuth Lajos domborműve, emléktáblák: Fischer Aladár iskolaigazgató, Fábíán György fizikatanár, Kovács Mihály matematikatanár, Ficzei Dénes magyartanár és irodalomtörténész, Hajós Imre festőművész, Pataky Sándor festőművész tiszteletére.
- Munkácsy Mihály emléktáblája, a volt festőiskola falán, Lucian Blaga u. 5 sz.

Ágya: Olosz Lajos költő szülőhelye, emléktábla.

Borosjenő:

- Gróf Leiningen Westerburg Károly honvéd tábornok sírhelye a katolikus templomban, emléktáblája a református parókián.
- Vécsey Károly vértanú tábornok emléktábla a református parókia folyosóján.
- Percsényi Nagy László író emléktáblája a református templom falán.

Borossebes: Sárosi Gyula költő szülőhelye, emléktábla a református templomban.

Bulcs: Gaál László honvédtábornok síremléke.

Erdőhegy: Kerekes Ferenc polihisztor, akadémikus emléktáblája a ref. templom falán.

Kisjenő: itt élt és alkotott Olosz Lajos költő, síremléke a temetőben található.

Máriaradna: Kossuth Lajos emléktábla.

Menyháza: itt található Czárán Gyula villája, emléktáblával és síremléke.

Nagyzerénd:

- emléktábla az 1849-es zeréndi részleges amnesztia tiszteletére, a községháza falán,
- Tabajdi Károly, főispán, az aradi Kölcsey Egyesület egykori elnöke tiszteletére emléktábla a róla elnevezett iskola falán.
- Olosz Lajos mellszobra a képtárban.

Pankota: Csiky Gergely szülőháza, rajta emléktábla.

Pécska:

- a római katolikus templom falán: Ormós Zsigmond politikus, történész emléktáblája,
- Kálmány Lajos, a magyar népköltészet gyűjtője,
- Gr. Klebelsberg Kuno, oktatásügyi miniszter, akadémikus emléktáblája, Klebelsberg Kuno mellszobra a templom mellett.

Világos:

- Bohusné Szőgyén Antónia szobra, a Bohus-kastély kertjében.
- Várad Baranyai György 1848-as honvéd százados síremléke.

BIHAR MEGYE

Nagyvárad:

- *1848-as emlékek.* Petőfi Sándor mellszobra a Petőfi-parkban. Szacs vay Imre országgyűlési jegyző, az 1848-as forradalom mártírjának szobra, a Szabadság téren, a hajdani Ezredévi emléktéren, a Körös-parton. 1848-as emlékpark a rogéiuszi református templom udvarán, kilenc síremléssel: Tapolcsányi Károly honvéd hadnagy, Lázár Mihály honvéd főhadnagy, Asztalos Ferenc honvéd, Wallaschek Vencel honvéd tüzemester, Beöthy György honvéd ezredes, Amigó József a szabadságharc bajnoka, Németh István honvéd, Nusz János honvéd hadnagy, Szolnok János hadnagy. Nagysándor József honvéd tábornok emléktáblája, Aurel Lazár u. 4. Rulikowski Kázmér dzsidás százados síremléke a róla elnevezett temetőben. Farszádi Kovács Mihály honvéd százados síremléke a várad-olaszi plébániatemplom kriptájában. A Rulikowski-temetőben: Tar Károly honvéd, München József honvéd hadnagy síremléke. A zsidó temetőben: Dr. Grósz Albert táborigorvos, Lukács Mór honvéd síremléke.

- Ady Endre emléktáblája az Astoria, az egykori EMKE-kávéház falán, szerkesztőségi emléktábla az Ady Endre utca 11. szám alatt, mellszobra az Ady-múzeum előtt.
- Arany János mellszobra az Arany János Kollégium halljában.
- Balogh István festőművész síremléke, az 1848-as sírkertben helyezték el utólag.
- Bethlen Gábor fejedelem egész alakos bronzszobra a Petőfi-parkban.
- Bíró József művészettörténész, festőművész, grafológus emléktáblája a volt zsidó iskolában, ma a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium lépcsőházában.
- Bunyitay Vince kanonok, címzetes püspök, történelemtudós, múzeumszervező síremléke a bazilika kriptájában.
- Fényes Elek a magyar statisztika és honismeret megalapítójának emléktáblája a Partiumi Keresztény Egyetem udvarán.
- Horváth Imre költő emléktáblája egykori lakásának falán, Horváth Imre u. 3/A, síremléke a Rulikowski-temetőben.
- Ipolyi Arnold püspök, történettudós, etnográfus, nyelvész, régész, tudományszervező síremléke a bazilika egyik jobboldali pillérén.
- József Attila egész alakos bronzszobra a Petőfi-parkban.
- Juhász Gyula költő emléktáblája az Eminescu Főgimnáziumban.
- Lorántffy Zsuzsanna szobra az olaszi református templom előtti parkban, emléklakett a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium lépcsőházában.
- Madách Imréné, Fráter Erzsébet síremléke a várad-olaszi plébániatemplom kriptájában.
- K. Nagy Sándor helytörténész emléktáblája a Partiumi Keresztény Egyetem udvarán.
- Rómer Flóris kanonok, 1848-as főhadnagy emléktáblája a székesegyház plébániáján, síremléke a székesegyház kriptájában.
- Szigligeti Ede színműíró emléktáblája szülőházán, Szigligeti u. 16 sz., mellszobra a színház előtt.
- Szent László hermája a bazilikában. Szent László király bronzszobra a bazilika előtt, kőszobra a bazilika mellett, emléktábla a vártemplomban.

Albis:

- Sass Károly lelkész, 1848-as tábori törzspap síremléke a temetőben.
- Irinyi József emlékhely, az egykori szülőház helyén, Irinyi József író, 1848-as nemzetőr emléktáblája a róla elnevezett iskola falán.

Árpád:

- Erdélyi József költő emléktáblája,
- Sárközy Gerő költő emléktáblája szülőházán.

Bélfenyér: a Rákóczi-szabadságharc győztes bélfenyéri csatájának emlékműve.

Bihar:

- Turulmadaras millenniumi emlékmű,
- Gáspár András 1848-as honvédtábornok síremléke a református temetőben.
- Jármay Ferenc kuruc kapitány emléktáblája a ref. templom kerítésén.

Bihardiószeg:

- Bocskai István Álmosd-diószegi csatájának emlék-kopjafája,
- A református templomkertben áll: Kossuth Lajos mellszobra, 1848-49-es kopjafa,
- Bocskai István mellszobra. Bent a templomban: Bocskai István fejedelem és Diószegi István püspök emléktáblája.
- Az Álmosd-diószegi csata emléksziklája, a Nyúzó-völgyben, a csata színhelyén.

Biharszentjános: Turulmadaras millenniumi emlékmű.

Bors: Millenniumi és 1848-as kopjafa a ref. templom kertjében.

Csokaly: Fényes Elek szülőfaluja, emléktábla a ref. templom oldalán, Fényes Elek-emlékpark, bronzplakett és mellszobor.

Erdőgyarak: Lovassy László jogász, újságíró, politikus emléktáblája.

Élesd: Dávid József 1848-as honvéd kopjafája a ref. temetőben.

Érkeserű: Számadó Ernő író síremléke a református temetőben.

Érmihályfalva:

- Sass Kálmán mártír lelkipásztor emléktáblája a ref. templom falán.
- Máthé Imre költő emléktáblája Bethlen Gábor u. 25 és síremléke a r. kat. temetőben.
- Petőfi Sándor látogatásának emléktáblája, Széchenyi tér 19 sz.
- A református templomkertben állnak: millecentenáriumi emléktábla, millenniumi kopjafa, csónak alakú fejfák.
- Bocskai István szobra a főtéren.
- Simonyi óbester emléktáblája a r. kat. templom falán.
- Dr. Andrassy Ernő orvos, régész, ornitológus, numizmatikus, múzeum alapító családi kriptája a római katolikus temetőben.
- Hetényi Kovács János természettudós, Afrika-kutató síremléke a r. kat. temetőben.
- Fekete Károly festőművész síremléke a római katolikus temetőben.

Érolaszi: 1848-as hősök kopjafája.

Érsemjén:

- Kazinczy Ferenc mellszobra a központi parkban, emléktáblája szülőházának falán, mely ma a Kazinczy-emlékházban található, egy másik az ortodox templom kerítésén.
- Millenniumi kettős kereszt, a központi parkban.

- Fráter Loránd nótáskapitány emléktáblája a Fráter Lóránd-emlékszobában, síremléke a református temetőben.
- Kazinczy Lajos honvédtábornok emlékműve a központi parkban.

Gálospetri:

- Millecentenáriumi emlékmű a templomkertben,
- Sass Kálmán mártír lelkész emléktáblája a református templom falán, a közelben, emlékszoba az ő tiszteletére.
- Érmelléki tájház a templom mögött.

Gyanta: A gyantai áldozatok emlékműve.

Hegyközkovácsi: Csokonai Vitéz Mihály emléktáblája. 1792 karácsonyán itt prédikált.

Hegyközszentmiklós: 1848-as kopjafa.

Jankafalva: Bocskai István emlékoszlopa a református templom udvarán.

Köröstárkány: Mártírok és hősi halottak emlékműve.

Margitta:

- Petőfi Sándor mellszobra a református templom kertjében,
- Horváth János irodalomtörténész, akadémikus emléktáblája a ref. templom falán,
- Ady Endre mellszobra a református templomkertben.
- Horváth Imre költő emléktáblája szülőházán, N. Balcescu u. 5 sz.

Mezőtelegd:

- A református templomban számos síremlék található: Telegdi István alvajda, kincstartó, id. Telegdi Miklós alvajda, ifj. Telegdi Miklós, Ispán István, Tardi István, Miskolczy Lajos nemesek, Szaklányi Zsigmond tudós esperes stb.
- Bocskai Istvánné Hagymássy Kata mellszobra a ref. templom kertjében.

Micske: Ady Endre mellszobra a Timóteus Ifjúsági Központ udvarán.

Monospetri: 1848-as emléktábla a temetői kápolna falán.

Nagyszalonta:

- Kossuth Lajos egész alakos bronzszobra a központi parkban,
- Arany János szobra a Csonka-torony bejárata fölött,
- Bocskai István egész alakos bronzszobra a központi parkban,
- A református templom melletti szoborparkban: Arany János ülő szobra, Kiss István szobrászművész, Zilahy Lajos író, Kulin György csillagász, Sinka István költő mellszobrai,
- Arany László, jogász, költő, író emléktáblája a Csonka-torony falán,
- Lovassy László emléktáblája szülőháza helyén,
- Arany-ház táblája az Arany-portán, Arany utca 46 sz., az Arany-iskola táblája, ahol tanított,

- Zilahy Lajos két emléktáblája a Zilahy-ház falán, Bocskai u. 29 sz.,
- Sinka István költő két emléktáblája a szülői házon, Sinka utca 1 sz.,
- Kulin György csillagász emléktáblája, Muncii utca 11 sz.,
- a jegyzőlak emléktáblái: az egyikken Arany László, a másikon: e lakban találkozott Arany János és Petőfi Sándor,
- Székely László műépítész, városrendező emléktáblája a városháza lépcsőfeljáratánál,
- Millenniumi kopjafa a római katolikus templom kertjében,
- a temetőben: Arany Julianna, Lovassy László, Rozvány György történetíró, id. Zilahy Lajos síremléke.

Ottomány:

- Szentmihályiné Szabó Máris író emléktáblája a ref. parókia falán,
- Szentjóni Szabó László költő emléktáblája a ref. templom falán, szülőházának emléktáblája szülőháza helyén, Szabó Mária utca 199 sz., és iskolai névadó emléktábla

Rév:

- Márton Gabriella, Ady Endre első szerelmének síremléke a református temetőben,
- Petőfi Sándor mellszobra a ref. templom kertjében,
- Karl Handl, a révi cseppkőbarlang felfedezőjének emléktáblája és síremléke,
- Bersek József 1848-as huszár ezredes kopjafája a templomkertben.

Síter: Séra Ferenc református lelkész síremléke a ref. templom mellett, aki elkísérte Kossuth Lajost londoni útjára.

Szalacs: Keresztesi József prédikátor emléktáblája a református templomban.

Szalárd: Szalárdi János krónikás emléktáblája a református templom falán.

Székelyhid:

- Zólyomi Tamás síremléke a református templomban,
- Petőfi Sándor emléktáblája a kultúrotthon falán,
- 1848-as kopjafa a református templomkertben,
- Turulmadaras millenniumi emlékmű a központi parkban,
- Petőfi Sándor mellszobra a róla elnevezett líceum udvarán,
- Rákóczi Ferenc emléktáblája a római katolikus templom falán.

Szentjobb:

- Szent István emléktáblája a római katolikus temetőkápolna falán,
- Szent István szobra a r. katolikus templom mellett,
- Szent István selyemre festett jobb keze, Mária Terézia adománya, a római katolikus templomban.

Tenke: Kossuth Lajos mellszobrának talpzata, a református templom udvarán, maga a szobor még valahol el van ásva.

MÁRAMAROS MEGYE**Nagybánya:**

- A Hollósy Simon festőiskola és tábor, tagjai Réti István, Ferenczy Károly, Iványi Grünwald Béla, Thorma János, számos festőművész síremléke.
- Németh László író szülőhelye. Emléktábla a református templomban.
- Petőfi emléktábla az Arany Sas fogadónál.

Felsőbánya: volt festőtelep helye. Pop Aurélnak volt itt műterme 1932–1943 között, nyaranként ide vonzotta a festőket.

Hosszúmező: emlékmű Bogdány Mózes és Mandics Pál 1848-49-es hős honvédek tiszteletére.

Kapnikbánya: emlékoszlop az 1717-es tatár betörésre, nevezik Tatárkönek is.

Koltó: Petőfi emlékhely, emlékmúzeum, szobor, itt töltötte mézesheteit Szendrey Júliával.

Kőszegremete: (Avas-medence) Erdély első és a történelmi Magyarország második Széchenyi-emlékoszlópa.

Magyarláros: Szilágyi Domokos emléktábla a református lelkészlaknál.

Máramarossziget:

- 1848-as emlékek: síremlékek: Váradi Borbély Gábor honvédőrnagy, Técsői Móricz Károly honvéd alezredes, Szijártó Antal őrnagy.
- Emlékmű Asztalos Sándor és Móricz Samu honvédhősök tiszteletére.
- Leővey Klára emlékmű a református templomkertben.

Misztótfalu: Misztótfalusi Kis Miklós nyomdász szülőhelye, emlékmúzeum.

Nagysomkút: Szilágyi Domokos költő szülőhelye, emléktábla a szülőházon.

Szinérváralja: Erdősy Sylvester János bibliafordító szülőhelye, obelisz, emléktábla.

Pribékfalva: Teleki Pál földrajztudós, miniszterelnök egykori otthona.

SZATMÁR MEGYE**1848-as emlékek:****Szatmárnémeti:**

- Kossuth emléksír a temetőben.
- Síremlékek: ref. temetőben: Böszörményi Károly nemzetőrhadnagy, Joó Ferenc honvéd tüzérmester, Joó József tüzérönkéntes, Szalontai István honvéd.
- vonat melletti temető: Kis Gedeon nemzetőr, Kovács Leó honvéd, Oravec János honvéd, Thúri Lajos honvéd, Vajay Károly főhadnagy, Gonczeky János vértanú emléktáblája a Zárdatemplom falán.

Nagykároly: Síremlékek, a temetőben: Kovrik Artúr tábori lelkész, Sütő Mihály honvéd, Tóth Lajos huszárhadnagy.

Nagymajtény: síremlék a temetőben: Fettser Magnus honvéd.

Sándorhomok: síremlék a temetőben: Kováts Eduárd nemzetőr parancsnok.

Sárközújlak: síremlék a temetőben: Galányi Sándor kapitány.

Szatmárhegy: síremlék a temetőben: Kuki György honvéd.

Megj.: az összes síremlék obeliszk.

Petőfi emlékhelyek:

Szatmárnémeti: emléktábla Eötvös utca (A.I.Cuza) 8 sz., Petőfi-szobor az István téren.

Erdőd: emlékmű, a várkastély romjai, ahol az esküvőjét tartotta Petőfi.

Nagykároly: Petőfi-szobor, a főtéren, Petőfi-emléktábla az 1-es Számú Általános Iskola falán, Petőfi-emléktábla az evangélikus templomban.

Szamoskőröd: Petőfi Sándor emléktáblája.

Szatmárnémeti:

- a Rákóczi-szabadságharc emléke: a szatmári béke emléktáblája,
- a város nagy szülöttei: Dsida Jenő, Gellért Sándor költők, Simon Magda író, Páskándi Géza mellszobra a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban. Dsida Jenő emléktábla szülőházán, Szilágyi Domokos mellszobra a Ravensburg utcában és emléktáblája a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban.
- Simonyi óbester huszár ezredes emléktáblája, a kálváriatemplom kertjében.

Aranyosmeggyes: a Wesselényiek sírboltja a templomban.

Batiz: Szilágyi Domokos emléktáblája a református parókia falán.

Bogdánd: Magyar Múzeum, tövisháti tájház.

Dabolc: Gellért Sándor költő, nyelvész, itt élte le ifjúságát 22 éves korig.

Egri: Csúry Bálint nyelvész emléktáblája, a református parókia falán.

Erdőd: Bakócz Tamás esztergomi érsek szülőhelye.

Érmindszent: Ady Endre szülőfaluja, szülőház, emlékház, két szobor és több emléktábla, Ady Lőrinc sírja a temetőben.

Kaplony:

- a Károlyi család kriptájában gróf Károlyi György ércokorsója,
- a Károlyi grófok impozáns sírboltja a r. kat. templomban, Ybl Miklós tervei alapján.

Kismajtény: a szatmári béke és a zászlóletétel (1711) obeliszkje, a vasútállomás mellett.

Mezőpetri: sváb tájház.

Mikola: Gellért Sándor emléktáblája az általános iskola falán.

Nagykároly:

- két Ady-emléktábla: Vasile Lucaciu u. 41 sz. és a Mezőgazdasági Líceum falán,

- híres szülőttei: Gaál József író, Acsády Ignác történész, Károli Gáspár bibliafordító, szobor örökíti meg alakját, és emléktábla a ref. templom falán, Kaffka Margit mellszobor a főtéren és emléktábla szülőházán – Avram Iancu u. 4 sz.
- Kölcsey Ferenc-emléktábla a volt vármegyei börtön falán.

Szamoskrassó: Bem-emléktábla, a Darvay-kúrián.

Szatmárhegy: Páskándi Géza emléktáblája a szülőház helyén levő épületen.

Szatmárpálfalva:

- Teleki Blanka-emléktábla a templom falán,
- Turulmadaras világháborús emlékmű.

Szilágypér: Budai Ézsaiás szülőfaluja, szobor a templomkertben és emléktábla a templomban.

Szódemeter: Kölcsey Ferenc szülőhelye, szobor, emléktábla.

Tasnád: Bíró Lajos természettudós, etnográfus szülőhelye, szobor a téren, emléktábla a ref. templom portikuszában.

SZILÁGY MEGYE

Zilah:

- Ady Endre itt járt iskolába, szobor és emléktábla.
- Wesselényi Miklós szobra, Fadrusz János alkotása, a főtéren.
- 1848-49-es emlékmű, a református templomkertben.

Diószád:

- az Ady család származási helye, kopjafa Ady domborművével a templomkertben,
- ugyanitt: Szabó Pál, református lelkész, 1848-49-es huszár hadnagy síremléke.

Kraszna:

- 1848-49-es síremlékek: katolikus temetőben: Nagy Domokos honvédhadnagy, síremléke összetörve. Pálfi Imre honvéd zászlótartó, ledöntve, a református temetőben: Tyukodi Áron huszár tizedes.
- ifj. Cserey Farkas botanikus emlékműve a római katolikus templom mellett.

Krasznahorvát: az ortodox temetőben Madaras József 1848-49-es honvéd.

Kusaly: Ilosvai Selymes Péter krónikás, író szülőfaluja.

Szilágybagos:

- emléktábla Bánffy Elek és neje Györfy Mária grófnő tiszteletére, a református templom falán.
- turulmadaras világháborús emlékmű.

Szilágylompért: Ady nagyszüleinek faluja, itt található a nagyszülők síremléke, a hajdani Ady-ház emléktáblája az iskola falán, Ady-szobor a templomkertben, Ady kőasztala és gesztenyefája.

Szilágynagyfalu: a Bánffy-család sírboltja a ref. templom udvarán.

Szilágyperecsény: síremlék: Kovásznai Kovács Ferenc, 1848-49-es honvéd főhadnagy.

Szilágysomlyó:

- Báthory Zsigmond reneszánsz várának romjai.
- Báthory István fejedelem és lengyel király emléktáblája a kat. templom falán.
- Báthory István fejedelem mellszobra a templom mellett.
- A kazettás mennyezetes református templom a világörökség része.
- Dr. Mártonfi István érdemes orvos emléktáblája szülőházán (S. Bărneșu u.)
- Millenniumi emléktábla a református templomban.
- 1848-49-es emlékek: síremlékek a református temetőben: Havadtői Dombi László honvédfőhadnagy, Gál István huszárfőhadnagy, Iklandi György László huszárfőhadnagy, Szénássy Miklós honvédmester, Papp József honvéd, Aldobolyi Dobolyi István számvevő, Julcsa néni, szül. Herpay Juliánna, a katolikus temetőben: Angyal János vörössapkás honvéd, Bem József és az 1848-as önkéntesek emléktáblája a ref. templomban.

Zsibó: az 1848-as forradalom emlékhelye.

TEMES MEGYE

Temesvár:

- Ady Endre emléktábla, Ion Ghica utca 12 sz.
- Bolyai János bronz arcképdombormű, alatta kézirat másolatának több nyelvű bronztablái, Bolyai u. 1 sz.
- Csizmarik László tanár, kórusvezető emléktáblája, Ungureanu u. 1.
- Dózsa György szobra a Plevnei-téren.
- Franyó Zoltán író, műfordító mellszobra, Bogdăneștilor u. 19 sz.
- Hemmerf Ferenc 1848-as honvéd síremléke a gyárvárosi temetőben.
- Kós Károly műépítész, író emléktáblája szülőházán, Gen. Drăgălina u 16 sz.
- Klapka György tábornok emléktáblája szülőházán,
- Ormós Zsigmond főispán, művészettörténész, múzeumalapító emléktáblája Augustin Pacha u. 7 sz.
- Szabolcsba Mihály emléktáblája a Mária téri református templomban és kívül a templom falán is.
- A forradalom kiindulásának helyén elhelyezett emléktábla a ref. templom falán.
- Az 1989-es forradalom emlékműve a józsefvárosi templomkertben.

Temesvár–Józsefváros: 1848-as emlékmű a temetőben.

Temesvár–Szabadfalu: Petőfi, Bem és az 1848-as szabadságharcosok emlékműve.

Buziásfürdő:

- Deák Ferenc pihenőpadja.
- Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter mellszobra a református központ udvarán.

Csatád: Nicolaus Lenau költő szobra.

Gyertyámos: az 1848-as szabadságharcosok sírköve a temetőben.

Lugos:

- Szombati Szabó István papköltő emléktáblája, a régi református parókia épületén.
- Jakabffy Elemér helytörténész, közőíró, ügyvéd, országgyűlési képviselő emléktáblája, a családi ház falán, Mocioni u. 7 sz.

Nagyszentmiklós: Bartók Béla szülőhelye, szobor.

Óbáb: Téry Ödön emléktábla.

Szakálháza: obeliszk a „tsinált út” tiszteletére, 1835.

Újbesenyő: 1848-49-es emlékmű.

Újszentes: Petőfi-emlékmű a református templom előtt.

Zsombolya:

- Petőfi Sándor mellszobra a főtéren.
- 1848-as emlékmű.
- Maderspach Ferenc 1848-as honvédőrnagy síremléke.

Esetek és kérdések

Puskel Péter

Az aradi Szabadság-szobor hányatott sorsa és újraállítása

A szobrok élete mifelénk maga a történelem. Európának ezen a részén a műemlékek sorsa keresztmetszete annak a hányatott sorsnak, amely két emberöltő során a Kárpátok ölelésében élő népek részéül jutott.

Agónia és metamorfózis.

Tündöklés és bukás.

Csalódás és remény.

„Arad pedig a magyar Golgota” írta Turinból az agg Kossuth, s ez a metafora nagyon jellemző a 13 vértanú városára. Az abszolutizmus évei alatt csak otthonuk falai közt, szívükben gyászolhattak az aradiak. A közeli Világos mellett elvért szabadságharc, a Veszthelyen kivégzett 13 honvédtábornok emléke mártírvárossá tette Aradot, s minden tiltás ellenére egyre erősödött a vágy: méltó emléket állítani a hősöknek.

A vértanúk kultuszának nyilvános ápolására a kiegyezés után nyílt meg a lehetőség. A folyamatot Tiszti (Reiner) Lajos (1835–1911), az *Alföld* napilap szerkesztője indította el. Az 1867. június 16-i lapszámban elsőként fogalmazta meg azt az igényt, hogy emlékoszlopot kellene állítani a vértanúknak. Az ötlet berobbant a köztudatba, és rövidesen a város tekintélyes polgárai már a kivégzés helyének pontos felkutatását és megjelölését sürgették. Ugyanakkor megfogalmazták annak az igényét is, hogy valahol a belvárosban emléket állítsanak a mártíroknak.

Barabás Béla (1855–1934) jogász, országgyűlési képviselő majd a Magyar Párt szenátora a bukaresti parlamentben, 1929-ben megjelentette *Emlékirataim* című könyvét. Ebből tudjuk, hogy édesapja, Barabás Péter volt az első, aki egy udvarán kiszáradt eperfát és egy *keresztet* vitetett ki Zsigmondházára, a kivégzés vélt helyére. Az ágakra ragasztott cédulákra írták fel a 13 vértanú nevét. 1871-ben a vértanúk emlékének ápolását felvállaló Aradi Honvédegylet már egy emlékkövel helyettesítette a 13 ágú eperfát. 1873-ban a Főtéren felállították Aradi Zsigmond (1833–1899) *Búsuló Arad* szobrát. Végül 1881-ben készült el a ma is helyén álló *obeliszk*.

Közben már egy belvárosi szoborcsoport felállítása is elindult, és szépen gyarapodott a leendő ereklyemúzeum anyaga. A három esemény szinte párhuzamosan haladt. Az 1867-ben megalakított szoborbizottságot Atzél Péter polgármester vezette, s tagjai közt olyan tekintélyes aradi polgárok voltak, mint Andrányi Károly, Chorin Ferenc, id. Bettelheim Vilmos, Némethy Károly, Tiszti Lajos.

Az első kérdőíves gyűjtés nem vezetett eredményre, mert nagyon kevés pénz került a bizottság kasszájába. 1877-ben az átszervezett szoborbizottság a Kölcsény Egyesület támogatásával országos pályázatot írt ki. A zsűri tagja volt többek között Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum igazgatója, Than Mór festőművész, Ybl Miklós és Steindl Imre építőművész. A beküldött 14 pályamű közül **Huszár Adolfét** (1842–1885) találták a legjobbnak, övé lett a 250 arany pályadíj. Huszár 1883-ban megkötötte a szerződést is, nekiveselkedett a munkának, elkészítette a makettet (eredetije az aradi múzeum raktárában hever), s 1885-ben már mintázta az első alakot, az Ébredő szabadságot, amikor váratlanul elhunyt.

A folytatást egy akkor még igen fiatal, de néhány térszobrával már jó szakmai „névjegykártyával” rendelkező szobrászra, a 27 éves **Zala Györgyre** (1858–1937) bízta.

A polgári összefogás krajcárjai

Zala elképzelése jócskán eltért elődjétől. Alaposan átdolgozta Huszár tervét. A szabadságot megtestesítő, jobb kezében magasba emelt babékoszorrút, bal kezében pallóst tartó főalaknak a divatos historikus ábrázolás szellemében ruházatában és fegyverzetében is magyaros jelleget adott (*Hungária*). Ugyanakkor a mellékcsoportok (*Ébredő szabadság*, *Harckészség*, *Áldozatkészség*, *Haldokló harcos*) kompozícióján is változtatott. Zala felfogásában az *Ébredő szabadságban* a csuklóján letépett rabláncával, kezében törrel ábrázolt nőalak fölé szövetneket magasba emelő géniusz hajol. A leghamarabb elkészített kompozíció egy brüsszeli emlékmű-kiállításon igen kedvező kritikát kapott. A *Harckészség* egy görögös formájú és öltözékű izmos ifjú. Ennek a figurának a megmintázásáért aranyérmét kapott a fiatal szobrász. Az *Áldozatkészség* gyönyörű nőalakja ékköves fejdíszét helyezi le a haza oltárát jelképező triposzra. A *Haldokló harcost* az emlékmű hátoldalára tervezte Zala. A haldokló hőst egy fájdalmas arcú nőalak öleli át. Schikedanz Albert (1846–1915) műépítésszel a Huszár-féle talapzatot módosította: a tábornokok arcképének elhelyezését bronzdombormű formában képzelte el a talapzaton.

A fiatal szobrászművész jó értelemben vett makacsságára és szilárd művészi elképzeléseire mi sem jellemzőbb, mint az, hogy bár gróf Andrássy Gyula

azt javasolta, hogy az *Ébredő szabadság* már önmagában is nagyon kifejező, álljon itt meg a munkával, mégis megmintázta a többi szoboralakot is.

Honnan sikerült egy ilyen monumentális mű felállításához elegendő pénzt szerezni? A *Szabadság-szobor* költségeit az utolsó krajcárig a polgárság adta össze. Szöllőssy Károly aradi tanár statisztikájából tudjuk, hogy a földbirtokosság igen szűkmarkúnak bizonyult. A kisemberek kis pénzéből (összesen 14715 magánszemélytől) 55 694,73 forint gyűlt össze, amely kiegészült a kamatokkal és a város hozzájárulásával. A végösszeg közel 98 ezer forintra rúgott. Számos román lakos is adakozott. A kormány és a korabeli politikai elit egyetlen forinttal (!) sem járult hozzá a gyűjtéshez. De nem is képviseltette magát a felavatási ceremónián.

Az ünnepélyes szoboravatást a szabadságharc bukásának 40. évfordulója helyett egy évvel el kellett halasztani, mert a nagy mű nem készült el. A *Szabadság-szobor* ünnepélyes leleplezését 1890. október 6-án országos ünnepség keretében tartották meg Aradon. A számos meghívott közül megtisztelte az eseményt Munkácsy Mihály és neje, Komárom várának hőse, Klapka tábornok, Damjanics özvegye, Csernovics Emília, Pulszky Ferenc, és még nagyon sok előkelő vendég. Itt voltak a még életben lévő egykori '48-as honvédek és a mártír tábornokok rokonai. A nyolcvan éves Kossuth nem tudott eljönni, de meleg hangú levélben köszönte meg a meghívást Salacz Gyula polgármesternek: „kinyújtom karjaimat a távoli haza felé” – írta a turini remete.

A minorita templomban tartott megemlékező gyászmise után a szobor leleplezésére mintegy huszonötezer (!) ember jelenlétében került sor a Szabadság téren. Zala György személyesen adta át a szobrot az ünnepség főszónokának, Salacz Gyula polgármesternek. A feljegyzések szerint 288 koszorút helyeztek el a talapzatra. A szoborbizottság emlékérmeket, illetve aranyérmeket nyújtott át a zsűritagoknak, illetve az emlékmű megörökítésében közreműködő személyiségeknek. A díszes vendégsereg délután a Vesztőhelyen koszorúzott.

A szoborbizottság és a Kölcsey Egyesület gondozásában látott napvilágot Varga Ottó (1853–1917) aradi tanár az *Aradi vértanúk albuma* című értékes munkája. Egy másik jeles aradi tanár, Szöllőssy Károly tanár *Az aradi 13 vértanú emlékszobrának leleplezése* címmel írt könyvet az eseményről. A helyi lapokon kívül a budapesti Vasárnapi Újság is terjedelmes képes riportban számolt be az Aradon történekről.

Nem véletlen, hogy a vidéki városok között Arad volt az első, amely méltó emléket állított a vértanúknak. Az aradi Golgota mély nyomokat hagyott a város lakosságában, és ez volt itt a polgári összefogás legfőbb kovásza. Az obeliszk, majd a szobor után az 1893-ban megnyitott ereklyegyűjtemény azt sugallta, hogy a szabadságot ideig-óráig vérbe lehet fojtani, a szabadságvágyat viszont nem lehet hatalmi szóval, vagy terrorral kiölni a szívekből.

A kétségtelen európai értéket képviselő szoborcsoport csak rövid ideig lehetett a város ékessége. A jó három évtized alatt azonban nagyon sokan megcsodálták, s elismeréssel szóltak kvalitásairól.

Hetvennégy év rabságban

A román katonaság 1919. május 17-én vonult be Aradra. A hatalomátvétel és a közigazgatás átszervezésnek már a kezdeti szakaszában az új városvezetés sürgette a Szabadság-, illetve az 1909-ben felállított Kossuth-szobor eltávolítását. Az országhatárok kijelölése még nem történt meg, de Romul Veliciu prefektus már a polgármesteri hivatalhoz küldött átiratában – albisi Barabás Béla *Emlékiratainak* tanúsága szerint – kifejtette, hogy az immár „Romániához tartozó” Aradon a szobroknak nincs helyük.

A *Szabadság-szobor* regénybe illő XX. századi kálváriájának ez volt a nyitánya. A lebontás megakadályozásához kevésnek bizonyult a román parlament szenátorának, Barabás Bélának és a hozzá csatlakozó értelmiségieknek az erőfeszítése. Aradon a múlt elfeledtetésében ritka keménységgel és következetességgel jártak el a helyi vezetők. A hatalom fedezéke mögött az atrocitások is felerősödtek. Pár év alatt eltüntették az utcákról, terekről nemcsak a forradalom és szabadságharc emléktábláit, hanem a kulturális vonatkozású emléktáblákat és szobrokat is. Miután a Kossuth-szobor mellékalkalpjait „ismeretlen” személyek 1922 decemberében ledöntötték, magas deszkakerítéssel vették körül mindkét remekművet.

A városvezetés 1925-ben kapott teljes szabadkezet a szobrok eltávolítására. A Brătianu-kormány 1925. május 30-i ülésén határozatot hozott (1515/925 szám) lebontásukról.

Vignali Raffaello nagyváradi szobrász irányította a Szabadság tér szobortalánítását, és 1925 júniusában a munkát el is végezték. Pár nap múlva hasonló „elbánásban” volt része a Kossuth-szobornak. Az aradi magyarság tisztes távolból megrendülten, könnyeit visszafojtva követte a sátorponyvával leborított ökrösszekereken elvontatott bronzalakokat. A belügyminisztériumi rendelet tárolásukra a Kultúrpalota raktárát irányozta elő, de a hatalmas szobrot nem tudták elhelyezni, és végül csak a bronzplakettek kerültek ide. A szoboralakokat a víztorony melletti volt lovardában helyezték el. (Ide került a *Kossuth-szobor* is.)

Diákéveimben gyakran leselkedtünk az ajtó résein, hogy láthassuk a titokzatos szobrot, amelyről minden október elején szó esett az iskolában, és a legtöbb aradi magyar családban. Növelte a misztikumot a ponyvatakaró alatt kirajzolódott alakzat.

A két világháború közötti években időnként felvetődött mindkét monumentális alkotás kiadatásának lehetősége, de egyik oldalon se mutatkozott igazi

készség a kérdés megoldására. A szoborügy felszínen maradt a népi demokráciának nevezett időszakban is. Egy zsenge próbálkozás történt 1949-ben, amikor is az október 6-i aradi jubileumi megemlékezésen magas rangú magyar küldöttség vett részt. A Magyar Népi Szövetség befolyásos politikusa azonban süket fülekre talált Bukarestben.

Kevésen múltott 1956-ban, hogy nem került vissza helyére a *Szobor*. A nagy remények éve volt a sztálinizmus sötétsége után. Kelet-Európa felől az enyhülés fuvallatai érkeztek. Rövid ideig úgy tűnt, talán félelem nélkül, nyíltan ápolhatjuk emlékeinket. Futótűzként terjedt el a hír, hogy visszaállítják a *Vértanúk szobrát*. Az előkészületekről Messer Sándor írt riportot az aradi *Vörös Lobogó* napilapban (1956. október 21.) „A *Szabadság-szobor* visszaállítását az aradi tartományi múzeum kezdeményezte, élén Zala Bélával. (A Kultúrpalota igazgatója volt – sz. m). A felsőbb szervek kedvezően fogadták javaslataikat. A cikkből az is kiderült, hogy elkészült a technikai dokumentáció, és hozzáálltak a terep előkészítéséhez az Avram Iancu (korábban Szabadság) téren. Valóban így is történt. Szemtanúja volt az előkészületeknek Reusz György Budapesten élő mérnök, aki akkoriban szeszgyári főmérnökként tagja volt a városrendezési bizottságnak. Emlékei szerint a szobor visszaállítása egy komplexebb akciósorozat része volt, és felvetődött egy Bălcescu-szobor elhelyezésének gondolata is a Kultúrpalota előtt.

Farkas Károly építésztechnikus viszont részt vett a helyreállítási munkacsoportban. „Mi szállítottuk ki a bronzkompozíciót a raktárból. Még sértetlen volt és a talapzat minden gránitkockája meg volt számozva. Katonai felügyelettel, szigorú biztonsági intézkedések mellett dolgoztunk. Tilos volt fényképezni, lopva mégis készítettem néhány felvételt. A terepet ismét elkerítették, hogy a lakosság ne láthassa, mi történik a palánkon belül. Kiderült az is, hogy a szobor lebontásakor az alapozás érintetlen maradt. Ez megkönnyítette volna a visszaállítást.”

Közben az aradi román értelmiségiek egy csoportja aláírásgyűjtést kezdeményezett a visszaállítás megakadályozására. Érvelésük a szabadságharc eseményeinek a román történetírás és -tanítás szerinti értelmezéséből táplálkozott. Negyvenezer legyilkolt román lakosról, felégetett falvak százairól beszéltek, és a vértanúkat gyilkosoknak nevezték. (A közel fél évszázaddal későbbi fenntartásoknak is ez a szemlélet volt a forrása.)

A tiltakozás ellenére a szoborügy látszólag sínen volt. De ekkor közbeszólt a XX. század második felének egyik nagy európai kisugárzású eseménye, 1956 októbere. A magyar nemzet újabb szabadságharcának vérbefojtását és a szovjet tankokkal kiharcolt restaurációt követően a kelet-európai diktatúrák bekeményítettek. A szobor-visszaállítás többé szóba se jöhetett. A múlt század története fura paradoxont szült: a szabadságharc méltó emlékének visszaállítását ugyanaz a nép tettekben megnyilvánuló szabadságvágya torpedózta meg.

Még felcsillant egy halvány remény. A „prágai tavasz” idején, 1968-ban Nicolae Ceaușescu találkozára hívta a magyar értelmiségieket, de minden revendikatív jellegű javaslatot mereven elutasított. A *Szabadság-* és a *Kossuth-szobrot* közben az elhanyagolt UTA térre vitték, majd amikor ott elkezdődött az építkezés, a Zala alkotását a várba szállították, ahol egy kazamata megközelíthetetlen sáncába helyezték el. Arról, hogy a *Kossuth-szobor* is odakerült volna, vagy mi lett további sorsa, nincsenek megbízható értesüléseink. Könnyen elképzelhető, hogy beolvasztották.

A diktatúra egyre keményebb éveiben a veszthelyi csöndes kegyelet lerovásához is erőteljes civil kurázi kellett.

Új idők reményei, esélyei

Az 1989. decemberi fordulat után rövid ideig úgy tűnt, kedvező a politikai légkör szobraink rehabilitációjához. A diktátor bukását követően, az egymásratalálás és a kéznyújtás heteiben azt hittük, eljött az évszázadok óta áhított megbékélés ideje. Visszaállíthatjuk az európai kultúrkincs becses alkotását. A *Jelen* napilap hasábjain 1990 januárjában és februárjában Mózer István újságíró arról szólaltatott meg aradi román és magyar értelmiségieket, hol állítják fel a vértanúk emléksobrát, és milyen egyetemes művészi értéket képvisel ez az alkotás.

A hurráoptimizmus léggömbje hamar szétpukkad. Viorel Rațiu polgármester és a civilekből álló küldöttség rövid látogatást tehetett ugyan a katonai objektumként szereplő várban, de meg se közelíthette azt a helyet, ahol a ponyvába csavart szobrot őrizték. A márciusi vásárhelyi események után pedig minden kísérlet megghiúsult.

Talán nem mellékes epizód: a szobrot övező súlyos kovácsoltvas kerítést a '90-es évek derekán a színházi raktárból kihordták a víztorony előtti térre. Ami maradt belőle, azt a helyi Kelemen Lajos műemlékvédő bizottság saját pénzén szállította el, és helyezte biztonságba.

És következett zsenge demokráciánk szobor-ügyben néhány csöndes éve. A vágy azonban nem csitult, az újrafelállítás gondolata iskoláink és az egyházak elorzott vagyonának visszaadásával együtt, minden politikai és közéleti fórumon megfogalmazódott. Érdekképviseleti és civil szervezeteink szüntelenül keresték a megoldás lehetőségeit. A kérdés akkor került ismét a nagypolitika asztalára, amikor a *Szabadság-szobor* sorsa megjelent a román-magyar alapszerződés mellékajánlásában.

Eközben Aradon és Bukarestben, sőt az anyaországban is a két nép közötti megbékélés egyik jelképes gesztusaként igyekeztek bevinni a köztudatba az aradi szobor-ügyet. Nem volt könnyű.

Az első lépést a műemlék kiszabadítása jelentette. Erre kedvezőnek látszott a légkör, hiszen az RMDSZ a kormánykoalíció tagjaként következetesen napirenden tartotta partnereinél a szobor-ügyet. Ez a jó partnerség egyik alapfeltétele volt, bár a nagyközönség ebből vajmi keveset érzékelt. Tagadhatatlan, hogy a kedvező fordulathoz hozzájárult Valeriu Stoica és Dávid Ibolya akkori igazságügy-miniszterek közötti jó munkakapcsolat – a magyar miniszter aszszony szívügyének tartotta a *Szabadság-szobor* visszaállítását, és rengeteget fáradozott érte. A két miniszter eljött Aradra, bejutottak a várba, és megnézték a vársáncban a sátorponyvába burkolt szobrot, ami civil ember számára 40 évig lehetetlen volt. Már akkor, 1999 szeptemberében román részről felvetődött az elképzelés, hogy Arad városa egy ún. megbékélési szoborparkban állítsa fel az emlékművet. Az ötlet ellenérzést szült a kérdést a múltbeli történelemtanítás alapján ismerő és kezelő román politikai elit egy részében, nem is említve az emlékmű várbeli kiszállításának gondolatát. Ez utóbbi sokáig heves tiltakozást váltott ki a városi tanács többségében. A nagy példányszámú helyi *Adevărul* napilap hasábjain a vehemensen ellenzők – élén a lap igazgatójával, az egykori kommunista propagandatitkárból lett parlamenti képviselővel – ugyanazokat az érveket sorolták fel, mint nyolcvan évvel ezelőtti elődeik: a mi hőseink, a románság gyilkosai, a szobor a román kisebbségeket elnyomó Nagy-Magyarország jelképe. „A ti hőseitek, a mi gyilkosaink.”

Európa felől azonban más szelek fújtak. A nagypolitikai érdekek a közeledést kívánták.

Szabadon, de rácsok mögött

A kormány 1999 szeptemberében elvi döntést fogadott el a *Szabadság-szobor* átadásáról a minorita rendnek. Ezt követően városi tanácsban is sikerült kicsikarni a szobor kiszállításáról és ideiglenes elhelyezéséről szóló határozatot. A korábbi heves ellenszeggüléssel ellentétes döntés elfogadásában kétségtelen szerepük volt az RMDSZ-tanácsosoknak, akik meg tudták győzni politikai partnereiket egy olyan kérdés opportunításáról, amit azok korábban józan mérlegelés nélkül elutasítottak. A politikai kompromisszumkényszer és alkudozás eredménye volt ez a döntés. Október 1-én rendkívül titokban és gondos előkészítést követően pár óra alatt a *Szabadság-szobrot* kiszállították a várból és elhelyezték a minorita templom udvarában. Már alkonyodott, amikor az utolsó transzportban érkező *Hungáriát* a daruval leemelték a teherautóról. Dávid Ibolya akkor már a templomudvarban volt, és könnyes szemmel gyönyörködött a sok évtizedes kálváriának megannyi nyomát magán viselő bronzfigurákban.

Már a délutáni órákban megindult az aradiak zarándokútja. Élőben aligha láthatta valaki addig a város büszkeségét. Idős emberek leplezetlen meghatottsággal simogatták az *Ébredő szabadságot*, az *Áldozatkésztséget*, a többi bronz-

figurát. Azon a feledhetetlen estén a minorita templomban szokatlan időben megkondultak a harangok. Régen besötétedett, de a jó hír futótűzként terjedt, és a szoborra kíváncsi aradiak zarándokútja csak nem akart véget érni. A Duna TV helyi tudósító csoportjának szakértelmét dicséri, hogy már a koraesti híradóban az egész Kárpát-medence magyarsága láthatta: „kiszabadult a Szabadság.” Az öröm mámorában kevesen foglalkoztak azzal, hogy friss keletű, még oxidálatlan „hiányok” mutatkoztak a szoborcsoportok alakjain.

Az október 6-i vesztőhelyi megemlékezést, amelyen a korábbi éveknél nagyobb számú anyaországi hivatalos vendég volt jelen, egy szélsőséges nacionalista csoport megzavarta. A feltehetően felbérelt, alkoholmámoros csoport már a belvárosi római katolikus templom előtt nemzeti zászlót lobogtatva és magyarellenes jelszavakat kiáltozva randalírozott. A vesztőhelyen kifütyülték az anyaországi szónokokat, obszcén jelzőkkel illették Dávid Ibolyát, és kórusban kiabálták: „Magyarok, kifelé az országból!” Ez volt az utóbbi fél évszázad legféltelenebb magyarellenes megnyilvánulása Aradon. A kivezényelt nagy számú rendőrség, csendőrség passzívan figyelte az eseményeket.

Ezt követően néhány atrocitást is el kellett könyvelnünk. A vesztőhelyi obeliszket fekete festékkel leöntötték, összefirkálták, s az RMDSZ hiába kérte, követelte a tettesek felderítését és felelősségre vonását, az elkövető, vagy elkövetők személyére nem derült fény. Az események innen lelassultak. A felállítás ellenzői közül már sokan úgy gondolták, a szobor új, életfogytiglan tartó fogsága a minorita udvar biztonsági vasráccsal elkerített sarka lesz.

Aztán a politikai helyzet ismét úgy hozta, hogy a kormánypártnak szüksége volt a magyarság hosszú távú támogatására. Megszületett a paktum a Szociáldemokrata Párt (PSD) és az RMDSZ között. És ennek egyik pontja az aradi szobor újrafelállítása. Ezúttal kezdetben halkabbak voltak az ellenérvek, a szélsőséges hangnemű sajtó is csak elvétve és gyöngén engedte ki fullánkjait. A Humanista Párt aradi szervezetének májusi ellentüntetése teljes érdektelenségbe fulladt. Az aradiakat már nem lehetett tömegesen megetetni a nacionalista maszlaggal. Három év alatt tízezrek zarándokoltak el a szoborhoz, s akik a szélsőséges propaganda eszközei voltak, maguk is rádöbbenhettek, nem románellenes célzattal készült a historikus szobrászat műremeke. Esztétikai, művészi értékeit pedig a jó ízlésű ember aligha tagadhatta. Felerősödtek a fordulat pragmatikus oldalát hangoztató vélemények, hangok: ez a műalkotás meghatározóvá Arad idegenforgalmi vonzerejét, emelné a szobrokban szegényes város értékét.

A feltámadás ígérete

A városi önkormányzat a szobor felállításának három lehetséges változatából 2002 őszén a Tűzoltó teret hagyta jóvá, és 2 milliárd lejt utalt ki a tér rendezésére. Az új helyszín kialakításával és a teljes munkálat irányításával pályázat

útján Sándor István műépítést bízta meg. A várból utólag kiszállított talapzati gránittömbök restaurálására Kocsis Rudolf szobrászművészt kérte fel. A bronzalakzatok hiányzó részeinek pótlását Kolozsi Tibor kolozsvári restaurátor-szobrászművész vezetésével egy fiatal csapat vállalta el: Pokorny Attila, Szilágyi László és Starmüller Géza.

Az RMDSZ helyi szervezete a hagyományok szellemében megalakította a munkálatok megszervezését felvállaló Aradi Szabadság-szobor Egyesületet. Elnöke Király András, az RMDSZ Arad Megyei Szervezetének elnöke lett. Az Egyesület késedelem nélkül hozzálátott a restaurálási előkészületek politikai, társadalmi, műszaki és anyagi feltételeinek biztosításához. Első lépésként nagyszabású ünnepség keretében különböző címletű téglajegyeket bocsátott ki az Egyesület. Az aradi magyarság lelkesedését és áldozatkészségét mutatja, hogy a hatezer téglajegy 40 százaléka július folyamán gazdára talált, s a szükséges ólommennység is közadakozásból gyűlt össze. A talapzat több tonnás gránittömbjeinek kiszállítási költségeit felvállalta Böszörményi Zoltán gyáripáros, kultúrmenecénás. De sok aradi kisember rész munkájára, önzetlen segítségére is szükség volt. Fél év alatt különböző kulturális rendezvények bevételét ajánlották fel a szobor munkálataira. Az anyaország több megyéjében gyűjtés indult az aradi *Szabadság-szobor* felállítási költségeire. Hazai és anyaországi civil szervezetek is gyűjtést szerveztek. 2003 májusától 712 magánszemélytől összesen 200 millió lej gyűlt össze. Magyarországról 40 önkormányzat, illetve cég 6 millió forintot adományozott. A magyar kormány a Teleki Alapítványon át 150 ezer forintot ítelt meg a restaurálásra. Érkeztek magánszemélyi adományok Szlovákiától Ausztráliáig.

A restaurálás szakaszában szakmai konzulensként segédkezett Szentkirályi Miklós, a Magyar Restaurátorok Egyesületének elnöke és kollégája, Osgyányi Vilmos szobrászművész. Az ő ötletük nyomán a talapzat 84 gránitkockájának apróbb sérüléseit nem javították ki, hogy a műalkotás ezzel is érzékeltesse sok évtizedes hanyódását. A restaurátorok, építészek erőfeszítése sziszifuszi volt. Más körülmények között legalább két esztendő kellett volna egy ilyen hatalmas munkálathoz. Akkor úgy tűnt, a szakembereknek alig hét hónap áll a rendelkezésükre. Az október 6-i megemlékezésre tervezték ugyanis a szoboravatást. A tapasztalathiánnyal is meg kellett küzdeniük. Az utóbbi nyolc évtizedben Erdélyben ugyanis nem nyílt lehetőség szoborcsoport újrafelállítására.

A halogatás magasiskolája

A lélektani nyomást már a kezdetben el kellett viselniük. Augusztus derekán ugyanis egy bukaresti tévéadó vitaműsorában az egykori Ceaușescu dalnok, Adrian Păunescu és vendégei kiszivárogtatták azt a hírt, amelyről hivatalos átirat addig nem érkezett az aradi önkormányzathoz: a Răzvan Theodorescu

kultuszminiszter vezette műemlékbizottság megtiltotta a szoborcsoport újrafelállítást esztétikai érvekre hivatkozva. A gyermekdeden nevetséges indoklás szerint a szoborcsoport nem felel meg a köztéri emlékművek jelenkori városképbe való beillesztésével kapcsolatos felfogásnak. A civilben művészettörténész, tehát Zala György alkotásának nyilvánvaló esztétikai értékeit ismerő politikai kampány ízü okfejtése nem csekély port vert itthon és a Kárpát-medencei magyarság körében. Leállítani a munkálatot mégsem tudta. Nem tűnt akadályosnak Adrian Năstase miniszterelnök kijelentése sem, aki szintén helytelenítette az újrafelállítást, noha tudta, hogy ez alapfeltétele annak, hogy pártja élvezze a romániai magyarság érdekvédelmi szervezetének a támogatását. A jelek szerint a nagypolitika és az európai felzárkózás igénye ezúttal diadalmaskodott a közzelgő választások szélsőséges rétegeit megcélzó kampány ízü kijelentésen.

Pár napra rá betonba öntötték az aradi Tűzoltó téren az emlékmű talapzatát, majd rövid idő alatt a posztamentum ötödik szintje is a helyére került. Kolozsvárott a restaurátorok bronzba öntötték a hiányzó vagy sérült mintegy 30 szoborrészt, Aradra hozták, és pár nap alatt egykori szépségükben álltak a szoborcsoport alakjai. Ugyanakkor kiszállították a múzeumból a tábormokok bronzplakettjeit. Ekkor azonban a szoborfelállítás ellenzői bevetették a legerősebb tromfjukat. A törvényes keretek áthágásával Aradra küldték a nagyváradi területi építkezési felügyelőség embereit, akik bevonták a kivitelező vállalat építkezési engedélyét, leállítva ezáltal a munkálatokat. Indoklásuk nevetséges: a városrendezési tervben szoborcsoport szerepel, az engedélyben pedig emlékmű. Néhány napig a teljes bizonytalanság uralkodott el minden szinten. Végleges, „felülről” irányított leállításról van szó? A szoborfelállítás késleltetéséről? A választók szélsőséges rétegei felé tett gesztusról? Mindezt akár a kormányzópárttal kötött megállapodás felrúgása, Románia külföldi megítélését befolyásoló döntés árán is?

Szeptemberben Aradon egyeztető tárgyalást tartottak a két koalíciós partner, az SZDP és az RMDSZ képviselői. Az elmúlt korszak pártfőtitkári villámlátogatásaira emlékeztető ütemben indultak terepszemlére. Răzvan Theodorescu bukaresti szobrászokat is magával hozott. Az RMDSZ csúcsvezetőségét Takács Csaba ügyvezető elnök képviselte. Itt hangozott el a művelődési miniszter szájából az, amit már Năstase miniszterelnök is kifejtett az ügy kapcsán: egy közös szoborparkban helyet kaphatnának a két nép szabadságvágyát jelképező emlékművek. Itt felállítható lenne a Szabadság-szobor is, persze csak megfelelő román emlékmű társaságában. A miniszter, saját bevallása szerint, most embeivel Aradon ennek a parknak a potenciális helyszíneit szemrevételezte. A Tűzoltó tér eleve nem jöhetett nála számításba, mert – mint mondta – jóval nagyobb területre gondolt. Be is járta keresztül-kasul sleppjével Aradot. Véleménye szerint a vár melletti szabad terepen „csodálatos” helyszín alakítható ki. Szóval: minél messzebb a városközponttól egy védetlen, senki által nem látogatott he-

lyen. Indoklása szerint itt egymás szomszédságában lenne a tábormokok fogságának, kivégzésének helyszíne és a vesztőhelyi obeliszk.

Közben október 6-án a hagyományos koszorúzási helyeken kívül a torzóban maradt Tűzoltó téri talapzat előtt is fejet hajtott Arad magyarsága, küldöttségek, politikai és civil szervezetek a határ mindkét oldaláról. Markó Béla ünnepi beszédét arra építette fel, hogy a 155 évvel ezelőtt kivégzett tábormokoktól, úgy tűnik, még mindig sokan félnek: a román kormány, a miniszterelnök, román politikusok. A hazai és az anyaországi szónokok mindenike csalódását fejezte ki a szoborfelállítás elmaradása miatt. A méltóságteljes ünneplést nem zavarta meg semmilyen incidens.

Aztán a legmagasabb szinten teljes csönd állt be. Olykor a médiákban még felröppent a hír, hogy december végéig (a 2003-as évről volt szó) mindkét fél számára elfogadható megoldást találnak a szobor-ügyre. Novemberben ismét villámlátogatást tett Aradon a SZDP és az RMDSZ vezetősége. Viorel Hrebenciuc és Markó Béla szövetségi elnök népes delegációval indult „városnézésre”. A Tűzoltó téren a csonkán hagyott talapzatnál Theodorescu miniszter csak Markó kitartó unszolására állt meg néhány percre. Kurtán elintézte: „ez a hely alkalmatlan a szoborparknak.” A várparancsnok engedélyével az egész küldöttség, közöttük több magyarországi tévécsatorna stábja is, behajtott a várba, ahol ismét a kultuszminiszter vitte a prímet. Megmagyarázta pártja képviselőinek, hogy ez a legideálisabb helyszín. Igaz, ezúttal nem a váron kívül, hanem azon belül képzelte el a szoborparkot, hiszen, mint állította, a katonaság előbb-utóbb kivonul innen, és az egész erődítmény civil kézre kerül. Erről már korábban kormánydöntés született, de időpontról senki se beszélt. Sőt azzal is mindenki tisztában volt, hogy ez még a „jövő zenéje”. Dorel Popa aradi polgármester a Tűzoltó tér melletti érveire senki nem volt kíváncsi. A látogatást követő sajtótájékoztatón Markó kifejtette, hogy „partnereink már nem tiltakoznak a szoborfelállítás ellen”, az RMDSZ viszont már korábban elfogadta a kompromisszumot azzal, hogy elfogadta a szoborpark ötletét és azt, hogy abban egy román emlékmű is helyet kapjon. A bukaresti szobrászok egy diadalívrre gondoltak, amelyet az európai és román '48-asok domborművei díszítenének. Nem alakult ki konszenzus a helyet illetően. Az RMDSZ számára ugyanis kizárólag a helyi önkormányzat által megszavazott Tűzoltó tér jöhet számításba.

Itt meg is rekedt a tárgyalás. December 18-án az RMDSZ elnöke még találkozott ez ügyben Adrian Năstase miniszterelnökkel, de a patthelyzet maradt. Lépéskényszerében az aradi szervezet még késő ősszel egyoldalúan felfüggesztette a kormányzópárt helyi szervezetével kötött protokollumát. Ebben viszont követőkre nem talált a többi megyei RMDSZ-szervezet részéről.

Aradon az önkormányzat felsőbb hatalmi szóval megvétózott döntéséről is sokan megfélemdkeztek. A Vatra helyi szervezete pedig egyre-másra szervezte

a szoborelles tiltakozó akcióit a Tüzoltó téren. Aláírásokat gyűjtöttek, egyre keményebb hangnemben követelték, hogy vigyék a szobrot Magyarországra, mert ott a helye. Románia földjén nincs mit keresnie. Ismét a nagypolitika kezében volt a döntés. Pedig 2003-at írtunk és nem 1956-ot. Egy idős aradi igen élesen fogalmazta meg véleményét: „úgy tűnik, a román politikai elit közel fél évszázad alatt négy szoborszintnyit fejlődött: 1956-ban az első talapzatszintig jutottunk el a szobor újraállításában. Napjainkban az ötödik szintnél mondott nemet a hatalom.”

Nem lett igazuk a szkeptikusoknak, akik azzal próbáltak vigasztalódni: vártunk nyolcvan évet, hogy ismét „szabadon” láthassuk történelmünk egyik jelképét. Még várhatunk néhány esztendőt... A bizakodóbbak abban reménykedtek, hogy az elfogultságon, a nacionalista beidegződéseken előbb-utóbb felülkerekedik a józanság és az európai gondolkodás. Vagy legalább annak az igénye. Az aradi önkormányzat már bizonyította, hogy tud európai módon gondolkodni. Most a kormányon a sor. És nekik lett igazuk!

Elemelhetnénk, hogy milyen politikai megfontolások álltak a kedvező döntés hátterében. Mennyiben befolyásolta a Năstase-kabinetet a küszöbön lévő választási kampány, vagy az a sok figyelmeztetés, amellyel Brüsszel Románia késlekedő reformjaira reagált, netán az ellenzéki összefogás veszélye, amelyben a kormányzópárt csak az RMDSZ partneri támogatására számíthat. Tény, hogy a román kormány március 4-én a politikai kulisszákon kívülállók számára váratlan pálfordulással határozatot fogadott el arról, hogy a szobrot felállítják, és pedig nem másutt, mint a Tüzoltó téren. Itt alakítják ki a megbékélési parkot, amelyben egy 10 m magas diadalívet(?) helyeznek el 1848 kimagasló román és európai személyiségeinek domborművével. Ez utóbbira 90 milliárd lejt kiutalt. Hosszasan lehetne vitatni, mit keres vagy mit akar jelképezni egy diadalív ott, ahol a mártírok emlékműve áll és van-e létjogosultsága egy emlékparkban az ilyen jellegű, általában körutakra épített konstrukciónak. Könnyen elképzelhető, hogy ennek az elfogadásában a sietség is közrejátszott.

A kormányhatározat olaj volt a szoborellezők tüzéire. A Vatra mellett a Nagy-Románia Pártja is tiltakozását fejezte ki. Március 14-ére országos tüntetésre mozgósították híveiket Aradra. Gheorghe Funar Kolozsvár hírhedt magyargyűlölő polgármestere több ezres részvételt ígért. Bihar, Kolozs, Krassó-Szörény, Maros megyékből, aztán összesen talán 1200 tüntetőt tudtak elhozni Aradra. Funar alig tudta leplezni csalódottságát, hiszen a helyi önkormányzat teljesen távol tartotta magát a zajos tüntetéstől, amelynek szónokai a legszélsőségesebb megnyilvánulásoktól sem riadtak vissza. A pár nappal korábbi madridi terrorakció elkövetőivel állították párhuzamba a vértanú tábornokokat, és terroristáknak bélyegezték őket. Az RMDSZ-t terrorista szervezetnek, a Nagy-Magyarország-szobrának nevezett emlékművet pedig a románellenes atrocitá-

sok szimbólumának titulálták. Funar azt nyilatkozta a sajtónak, hogy a szobrot – amit egyébként a tüntetés után látott először – be kellene olvasztani. Nem sokkal később hasonló szellemben nyilatkozott aradi kampánykörútján C.V. Tudor, a Nagy-Románia Párt elnöke. Azt nyilatkozta, hogy államelnöki beiktatása (?) utáni napon tucatnyi daruval és tankkal fogja lebontani Aradon a „szégyen szobrát.” Az aradiak többsége, akárcsak a korábbi várás csinnadrattákon, széles ívben elkerülte az Avram Incu téren, majd a színház előtt magyarellenes jelszavakat kiáltó és traszparenszeket lobogtató hangoskodókat.

Március 18-án Markó Béla Aradon járt, és bejelentette, hogy előző napi kormányülésen szóba került az aradi emlékmű felállítása, valamint a kiegyezési park kérdése, és az avatás időpontját április 18-ára tűzték ki, majd utólag e dátumot egy héttel megtoldották. Addigra a román diadalívnek csak a méretarányos makettje készül el, de távlatilag a teret a szükséges bontást követően a víztorony irányában kibővítik.

Ekkor már egyértelmű volt, hogy a torzóban maradt talapzatot 45 fokkal el kell forgatni, hogy a Ioan Bolborea bukaresti szobrász tervei alapján készülő konstrukcióval egy síkba kerüljön. Ez a bonyolult technikai megoldás, meg a rövid határidő a korábbiaknál is hatványozottan nagyobb erőfeszítést kívánt a szoboregyesülettől, tervezőtől, művészekről, de boldogan vállalták. A tét politikai értéke is óriási volt, hiszen közelgett a választás, és az RMDSZ a magyarság egységének megtartásában aduásznak tekintette a sikeres újraállítást.

A kíváncsi szemektől elkerített Tűzoltó téren egy hónapon át sziszifuszi munkát végeztek a szakemberek. Aradon járt a szoboregyesület felkérésére a bukaresti Eugen Iordăchescu mérnök-professzor, aki több templomot is elköltöztetett már, és e munkálatok egyedüli hazai szakembere. Az ő útmutatásai alapján ástak a már meglévő talapzat alá, és oda acélzsámolyokat csúsztattak. Az elforgatáshoz szükséges kolosszális darukat azonban csak külföldről tudták beszerezni. A Pintye Mihály vezette debreceni Kemad Kft. ajánlotta fel a segítségét, és érkezett meg nagy érdeklődést kiváltó hatalmas műszaki karavánjával Aradra. Április 5-én gondos és nem kevésbé viszontagságos előkészületeket követően, hazai műszaki premierként sikerült a 360 tonnát meghaladó szobortalapzatot a kellő irányba elforgatni.

A további szoborépítés megfeszített ütemben haladt. A Tűzoltó téren nap-nap után sötétedésig dolgoztak az építők, szobrászok, urbanisztikai szakemberek. A park kiképzésére is magába foglaló új tervet is Sándor István műépítész koordinálta, az RMDSZ és a szoboregyesület részéről pedig Cziszer Kálmán mérnök. A megbékélési szoborpark felavatásához elkezdődött a tér kiszélesítéséhez szükséges bontás, melynek „áldozata” az egykori tűzoltó laktnya, újabban a polgárőrség székháza. A munkálatok háttérét biztosító szoboregyesület és RMDSZ számíthatott a városi önkormányzat segítőkészségére.

Dorel Popa polgármester az első pillanatoktól kezdve végig következetesen kitartott véleménye mellett, hogy a szobor díszére válik Aradnak. A kivitelezést az ICIM vállalat végezte Bálint György mérnök vezetésével – kitűnően. Az elforgatással az igazán nehéz gondok elhárultak. A többi csak idő kérdése.

A hamu alatt azonban izzott a parázs. A Nagy-Románia Párt bizalmatlansági indítványt nyújtott be a kormány ellen, a helyi szervezetük újabb tüntetéseket szervezett. Ezúttal azonban alig tucatnyi embert sikerült az utcára csalogatniuk. A vátrások egyik helyi hangadója azzal fenyegetőzött, hogy a szobor alá fekszik. A Tüzoltó téri munkálatok kerítésére ráfestették: gyilkosok parkja. Az aradiak azonban túlnyomó többségükben elfogadták a városképet kétségtelesenül emelő szoborpark gondolatát. És ezt tanúsítja a józan gondolkodású románok tucatjait megszólaltató újságcikkek és tévériportok sorozata. A többség a krízishelyzetekben is mindig a tolerancia szellemében értékelte a fejleményeket.

Április 13-án a parlament szenátusa visszautasította a Nagy-Románia Párt utolsó kísérletét, hogy meggátolja a szoborfelállítást. Április 14-ére az utolsó kőlapok is a helyükre kerültek, április 18-án pedig kiszállították a minorita udvarból a Tüzoltó térre az öt bronzcsoportot, és estére már fel is erősítették a talapzatra az allegorikus központi alakot. Április 20-án este a gyönyörű szoborcsoport minden darabja, beleértve a bronzplaketteket is a helyére került.

A nagy mű elvégeztetett.

A szoboravatásig hátralévő napokat az egykori tűzoltólaktanya bontása révén kétszeresére megnövelt tér ideiglenes rendezésére, a diadalkapu makettjének elhelyezésére és az ünnepség előkészítésére fordították.

A jól szervezett és szakszerű munkálatokkal párhuzamosan egy helytörténészekből, fotósokból álló csoport elkészítette a *Szabadság-szobor* új életét megörökítő album anyagát és a Duna Televízió helyi stábjá egyórás videofilm is megörökítette a Szabadság-szobor történetét. Az aradiak és nemcsak ők történelmi pillanatok szemtanúi voltak. Nehéz volt távol tartani a kíváncsiak tömegét a kerítéssel elzárt építőteleptől. De Aradra figyelt e napokban az egész Kárpát-medence magyarsága. A szoboregyesületnek nemcsak a rendkívül szoros határidővel, a szokatlan műszaki feladatok hivatalos részével kellett megbirkóznia, hanem az április 18-ról április 25-ére elhalasztott átadási ünnepség menetrendjét is meg kellett terveznie.

És eljött a nagy nap: 2004. április 25.

Ünnep volt a magyar Golgotán

A téren soktízezes tömeg hullámozott. A hazai és az anyaországi politikai elit nagy számban képviseltette magát az aradi szoboravatáson és az emlékpark átadásán. Medgyessy Péter magyar miniszterelnökön kívül eljött Aradra többek között Dávid Ibolya, a magyar országgyűlés alelnöke, Hiller István művelődési miniszter. A román kormányt a felállítást, majd a helyszínt sokáig hevesen el-

lenző Răzvan Theodorescu művelődési miniszter (és milyen lelkes beszédet mondott!), a kormányzópártot annak alelnöke, Viorel Hrebenciuc képviselte. Jelen volt Jonathan Scheele, az Európai Unió csatlakozási biztosa, valamint az RMDSZ csúcsvezetősége. Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke, Medgyessy Péter magyar miniszterelnök, Răzvan Theodorescu művelődési miniszter, Jonathan Scheele, Dorel Popa polgármester, Dávid Ibolya mondott beszédet. Király András megnyitójában „átadta” a szobrot a városnak. Markó azt hangsúlyozta, hogy a hosszú halálból kiszabadított és méltó helyre újraállított szobor megszabadította az erdélyi magyarságot örökös kudarcézésétől, és attól, hogy nem jöhet reánk „víg esztendő”.

Ezután avatták fel és koszorúzták meg a román és magyar hivatalos személyiségek az egyelőre még méretarányos makettben álló román diadalívet és a Szabadság-szobrot. Az ünnepség alatt kéttucatnyi szélsőséges ellentüntető „szégyen” és „árulás” kiáltásai nem tudták megzavarni a rendezvény méltóságát.

A Tűzoltó téri ünnepség után a Jelen Házban rendezett fogadáson, majd a Kultúrpalotában tartott ünnepi előadáson emlékplaketteket és -albumot adtak át a szoborüggyért kimagaslóan munkálkodó intézeteknek és személyeknek.

Aradon történelmet írtak ezen az áprilisi napon.

Forrásmunkák

Alföld. Arad, 1867. június 16. sz.

Dr. Barabás Béla: *Emlékirataim 1855–1929.* Arad 1929.

Dr. Kovách Géza: *Az emlékező város.* Arad 1849–1999. Alma Mater Alapítvány, Arad, Wieser Tibor Alap, Arad 1999.

Mózer István: *Az aradi Szabadság-szobor kálváriája.* Réthy és Réthy Bt. Békéscsaba, 1999.

Murádin Jenő: *Az aradi Szabadság-szobor.* Gloria Kiadó. Kolozsvár 2003.

Puskel Péter: *A Szabadság- és a Kossuth-szobor utóélete.* Arad redivivus. Alma Mater Alapítvány, Wieser Tibor Alap, Arad, 1998.

Puskel Péter: *Nyugati Jelen-cikksorozat 1999–2004.*

Juhász Mónika Anetta

Az ipari parkok fejlődési lehetőségei Romániában

Az ipari parkok fontos szerepet játszanak a különböző nemzetgazdaságok fejlődési stratégiájában, valamint a területi egyenlőtlenség mérséklésében. Romániában a kérdés egyre aktuálisabb, mivel csak két éve kezdődött az „ipari park-láz”, addig csak ipari telephelyekről illetve zónákról beszélhettünk.

A tanulmány első részében bemutatom az ipari parkok fogalomkörének alakulását. A második rész az ipari parkok regionális fejlődésben betöltött szerepére koncentrálna. A harmadik részben elemzem az ipari parkok helyzetét Romániában, mint a gazdasági fejlesztési politika eszközeit. A negyedik részben célom felvázolni a hazai ipari parkok fejlődési lehetőségeit, az ipari parkok jövőjét a magyarországi ipari parkokkal való összehasonlítás révén. Az utolsó rész a következtetéseket tartalmazza.

1. Az ipari parkok fogalomköre és jellemzői

1.1. Az ipari parkok fogalomkörének alakulása

Az egyik legegyszerűbb meghatározás szerint az ipari park, a gazdasági tevékenység egyfajta térbeli koncentrációját jelenti, fizikailag jól körülhatárolt, felosztott és kiépített terület, az infrastruktúra és szolgáltatások több cég általi egyidejű használata céljából. Az ipari parkok fogalma a XIX. század végén jelent meg, mint az iparosodás egyik igazgatási formája. Az első ipari parkok a XX. század elején jelentek meg az Egyesült Államokban és Angliában, ezek hagyományos értelemben vett ipari parkok voltak, a mennyiségi fejlesztés jellemezte őket. Az ipari parkok robbanásszerű elterjedéséhez fontos szerepet játszottak a következő tényezők:

a) A kis- és középvállalatok számának és gazdasági szerepének növekedése.

A fordista tömegtermelést a hetvenes-nyolcvanas évektől fokozatosan felváltja a posztfordista vállalatszervezés és irányítás. A fordista nagyvállalat, mint

koncentrált kapacitás mellett fokozatosan mind hangsúlyosabban jelennek meg a kis- és középvállalatok (KKV), a termeléshez szakosodott infrastruktúrát nem kívánó, jellegükben rendkívül változatos, kisebb vállalati szervezetek.

b) A szolgáltatási szektor növekedése.

A második világháború utáni időszakban a szolgáltatások egyre jelentősebb szerepet játszanak a gazdasági-, társadalmi haladásban. A gazdasági növekedés súlypontja áttevődik a mezőgazdasági és ipari szektorról a szolgáltatási szektorra. A fejlett országokban a bruttó nemzeti termék több mint 60%-át a szolgáltatások hozzák létre, ebben a szektorban dolgozik az aktív lakosság közel 75%-a. Úgy tűnik, hogy a szolgáltatások szerepe a legjelentősebb az USA-ban, a két említett részarány meghaladja a 70-80%-ot.

c) A technológiai fejlődés.

A XX. század második felében, a gazdaság és a tudomány új fejlődési fázisba léptek. A telekommunikáció, az informatika, a genetika és más területek rohamos fejlődése új távlatokat nyitott meg a gazdasági életben.

Georges Benko a regionális tudomány nemzetközileg elismert tudósa, a technológiai parkot tartja az 1970-es évek végétől megjelenő új ipari terek alapvető kategóriájának.¹ A modern értelemben vett ipari parkok az innovációs lehetőségek kihasználására épülnek, minőségi elemekre koncentrálnak. Lengyel Imre szerint a magyar ipari park fogalom az „industrial park” kifejezés tükörfordítása, ami félreértésekre ad alkalmat: a nemzetközi gyakorlatban a kifejezés inkább a hagyományos ipari térségek szerkezetváltásához kapcsolódik, azaz főleg a nehézipar, gépipar területhasznosításához, nem pedig az innovációs tevékenységekhez (amire sokkal gyakoribbak a business park, science park, innovation park stb. kifejezések). A fogalomhasználatban a nemzetközi szervezetek álláspontját célszerű alapul venni, amelyek bizonyos „közös gyakorlat” kialakítására törekszenek.

1.2. Az ipari parkok típusai

Az eltérő gazdaságpolitikai célok, a különböző gazdasági és társadalmi háttér, a más-más helyi környezeti adottságok szerint az ipari parkoknak sokféle típusa figyelhető meg. Napjainkban az ipari parknak különböző alapfunkciói lehetnek. Ebből kifolyólag a „parkhoz” különböző jelzők kapcsolódnak, példaként említhetők: technológiai, tudományos, innovációs, kereskedelmi így utalva az ott folyó tevékenység jellegére.

Az Európai Unióban a '90-es évek elején az alábbi típusokat határozták meg a parkban folyó legfontosabb tevékenységekre utalva: tudományos park, kutatópark, technológiai park, innovációs központ, üzleti park, üzleti inkubátor központ.

Tudományos park

Felsőoktatási intézmények vagy fejlett kutatóközpontok közelségében helyezkedik el, és napi operatív kapcsolatban van ezekkel. Célja, hogy elősegítse új technológiákra építő vállalkozások létrejöttét és növekedését. Aktív közvetítő szerepet vállal a technológia-transzfert illetően a tudományos és kutatófejlesztő intézmények, valamint a park területén működő vállalkozások között.

Kutatópark

Általában egyetemek vagy kutatóközpontok mellé települ. Fő tevékenysége inkább az alap kutatás, semmint a fejlesztés. További jellegzetessége a kapcsolódó egyetemi kutatás, a tudományban és technológiában való kiváló jártasság tényezőire alapozva. Inkább kutatóintézetek működnek a kutatóparkokban, nyilván nonprofit (közösségi, alapítványi) szervezetek, nem pedig nagyvállalati részlegek.

Technológiai park

Fejlett technológiák (high-tech) kereskedelmi célú hasznosításával foglalkozó cégeket fogad be, beleértve a kutatást, a fejlesztést, a termelést, az értékesítést és az azt követő szolgáltatásokat. A technológiai park a termelő tevékenység fontossága miatt különbözik mind a tudományos, mind a kutatóparktól.

Innovációs központ

Az új termékek és technikai eljárások kifejlesztésével, marketingjével foglalkozó kezdő vállalkozások (start-up) igényeinek kielégítését tűzi ki célul.

Üzleti park

Minőségi környezetet kínálnak az üzleti tevékenységek széles körű végzéséhez (kereskedelem, logisztika), és adminisztratív tevékenységekhez.

Üzleti inkubátor központ

Az üzleti inkubátor központ meghatározott ideig az egy helyen levő, kezdő és fejlődő KKV-kat sűríti. Célja, hogy javítsa fejlődési lehetőségeiket és túlélési rátájukat azáltal, hogy az elinduláshoz telephelyi (ingatlan) lehetőségeket és kedvezményes üzleti szolgáltatásokat biztosít számukra. Főleg a helyi fejlődést és munkahely-teremtést ösztönzik vele, a technológia szerepe másodlagos.

Napjainkban az ipari parkok fontos szerepet játszanak a gazdasági környezet élénkítésében, részben korszerű technológiák kifejlesztésében és alkalmazásában, befektetések ösztönzésében, munkahelyteremtésben, a koncentrált és így olcsóbb infrastruktúra kiépítésében, környezeti problémák stb. miatt.

Az UNEP Nemzetközi Kutatás Fejlesztés Tanácsa által készített felmérés szerint 1996-ban 90 országban több mint 12000 ipari park működött. Napjainkban bizonyos becslések szerint ez a szám meghaladja a 20000-et.²

1.3. Az ipari parkok jellemzői

Nikodémus Antal szerint³ az ipari parkok differenciálásában fontos szerepet játszik a szolgáltatások minősége, ez határozza meg az ipari parkok fejlettségi szintjét. A kezdeti fejlődési stádiumban lévő ipari parkokra jellemző az alpinfrastruktúra megteremtése (víz-, csatorna-, villamos energia-, ezen belül ipari áram-, gáz-, vezetékes telefonhálózat, burkolt út és közvilágítás) majd ezt követi a cégek betelepítése. Az érett ipari parkoknál a kiegészítő infrastruktúra (Internet, ISDN, ADSL stb.) és a minőségi szolgáltatások, mint például adminisztratív szolgáltatások (egyablakos ügyintézés, könyvvitel, marketing, vámügyintézés, bankkirendeltség, ügyvitel, üzemeltetés, cégek jogi képviselete, őrző-védő szolgálat stb.), innovációs szolgáltatások (tanácsadási szolgáltatások, pályázatfigyelés stb.) a jellemzők. Nem elhanyagolhatók az ott dolgozóknak kínált szolgáltatások (szórakozási és sportlehetőségek, vendéglátás, bevásárlóközpontok stb.) amelyek fontos szerepet játszanak a munkaerő odacsalogatásában.

Az ipari parkok számos előnyt nyújtanak az ott tevékenykedő cégek számára. Elsősorban biztosítják a működéshez szükséges alap infrastruktúrát. Itt a cégeknek nincs szükségük külön működési engedélyekre különböző intézményektől (például tűzoltóság, munkavédelem, környezetvédelem stb.), mivel a park menedzsmentje ezeket az engedélyeket az ipari területre egységesen biztosítja. Ily módon a cégek csak a saját tevékenységi körükre koncentrálnak. A betelepült cégek versenyképességét a park nyújtotta innováció, illetve technológiai transzferlehetőségek is elősegítik.

Napjainkban az egész világon egyre inkább erősödik az egyetemek vállalkozói jellege. Az eredetileg csak alapkutatásokkal foglalkozó felsőoktatási intézmények kormányzati támogatottsága szinte mindenütt fokozatosan csökken, ennek következtében egyre inkább növekszik a felsőoktatási intézmények által vállalt szerződéses kutatások aránya, erősödnek üzleti kapcsolataik is. Megfigyelhető, hogy a legtöbb ipari park partnerkapcsolatban van valamelyik neves felsőfokú intézménnyel, vagy legalábbis a jól képzett munkaerőt próbálja elszívni.

2. Az ipari parkok szerepe a regionális fejlődésben⁴

Az ipari parkok már 1945-től fontos szerepet játszottak a fejlett országok gazdasági fejlődési stratégiájában. Egyaránt eszközei a befektetések ösztönzésének, a munkahelyteremtésnek, a technológia szint emelésének, valamint a területi egyenlőtlenségek mérséklésének.

A regionális fejlesztési politika az országos elvárások mellett differenciált fejlesztési politikát kíván, a kedvező adottságú térségek aktivizálását, az azokban rejlő fejlesztési és megújítási potenciálok fokozását, s érvényre juttatását.

Hosszú távú sikert az ipari parkok akkor érhetnek el, ha a betelepült cégeknek sikerül integrálódni a térségek gazdaságában, azaz fejlődésük összhangban áll a térség terület- és település fejlesztési koncepciójával. Amennyiben ez nem valósul meg, a betelepülés célja csak a költségelőnyök illetve különböző kedvezmények kihasználása, ami sok esetben rövid távú, és ezáltal nem érvényesülnek az ipari park területfejlesztési hatásai.

Az ipari parkok folyamatos kapcsolatot alakítanak ki a környező közösséggel, tevékenységüket a térség humán és anyagi erőforrásaira, illetve szolgáltatásaira és kereskedelmére alapozva. Területfejlesztési hatásukat ezen kapcsolatok által fejtik ki, az önkormányzatok illetve más intézmények által a lakosság részt vesz az ipari park tervének jóváhagyásában, valamint beleegyezését adja a környezetre gyakorolt hatására. A környék települései biztosítják a parkba települt cégek számára szükséges munkaerőt; az oktatási intézmények szerepet vállalnak különböző tréningek megszervezésében a munkaerő továbbképzésében; a távolról jött munkaerő növeli a lakások iránti keresletet, ezáltal befolyásolva az ingatlanpiacot is; a helyi cégek beszállítói lehetnek a park bérlőinek. És a sor még folytatható.

A területi agglomeráció hatásaként szinergikus folyamatok⁵, illetve klaszterek⁶ és kis- és középvállalatok regionális hálózatai alakulnak ki. A felsorolt folyamatok a nemzetközi irányzatoknál is meghatározóak, versenyelőnyt biztosítva a helyi cégek számára és ezáltal növelve a régió versenyképességét is.

A fentiek alapján kimutatható, hogy az ipari park területfejlesztési tevékenységsorozat elindítója lehet. A park létesítése gazdaságszervezési lépés, amelyhez helyi együttműködések is szükségesek, befektetés szervezés, településrész fejlesztés, szolgáltatások aktivizálódása és logisztikai feladatok megoldása céljából. Ezért az ipari parkok elemzésekor, fejlesztésüknél figyelembe kell venni a befogadó településsel kialakulandó összefüggéseket is. Az ipari parkok, mint a regionális politika egyik leghatékonyabb eszköze, egy tudatos hosszú távú területfejlesztési stratégia elemei, ennek megfelelően folyamatos elemzéseket kell készíteni az ipari parkok területfejlesztési hatásairól. Az értékelést régiószinten kell vizsgálni időbeni összehasonlításokkal. A felmérés szempontjai közül megemlítjük: a befektetések volumenét valamint ezen belül a külföldi tőke arányát, a foglalkoztatottak és a vállalkozások számát, az üzleti forgalmat, a gazdasági bázis exportját, a gazdasági struktúrát, a lakosság jövedelmi helyzetét stb.

Végezetül, de nem utolsósorban, hangsúlyozzuk az ipari parkok szerepét a környezetvédelemben, a környezetgazdálkodási ipari és szolgáltató tevékenységek ösztönzésével.

3. Az ipari parkok a román gazdasági szerkezetváltásban

3.1. Az ipari parkok szerepe a kormány fejlesztési politikájában

Romániában a kormány felismerte az ipari parkok fontosságát a gazdasági szerkezetváltásban, a gazdaságilag fejlett országok példájára és tapasztalatára alapozva. Az ipari parkok létesítése Romániában felülről jövő kezdeményezés, egy tudatos gazdaságfejlesztési stratégia része. Az első lépés az ipari parkok fejlesztésében, a 2001-től életbe lépő kormányzati szabályozás, az Ipari park cím⁷ pályázati rendszer meghirdetésével történt,⁸ a parkok telepítéséért és fejlesztéséért a szakminisztérium felelős.

A kormányrendelet értelmében az ipari park körülhatárolt terület, ahol gazdasági, kutatói és technológiai fejlesztésre vonatkozó tevékenységek zajlanak. Az ipari parkot, az *Ipari Park* címet elnyert vállalkozás menedzseli. Az ipari park megalakulása és működése a központi és helyi közigazgatási szervek, vállalkozók, felsőoktatási intézmények, kutatási intézmények és más partnerek együttműködésére alapozódik. Az ipari park alapítható minimálisan 10 hektár nagyságú, országos vagy európai úthoz csatlakozó területen. A terület használati vagy tulajdonjoga legalább 30 évig a pályázó cég tulajdonában kell legyen.

Az jogszabály számos kedvezménnyel csalogatja a befektetőket, bár az európai uniós tendenciák az államtól kapott segítség csökkentésével járnak, a nem lojális konkurencia kiküszöbölése céljából. A kedvezmények közül megemlítjük:

- mezőgazdasági művelés alól kivont földek illetékének fizetés alóli felmentése „Ipari Park” címmel rendelkező szervezetek számára,
- az alpinfrastruktúrába befektetett tőke értékének 20%-a leírható az adóalapból,
- a fenti befektetésekre vonatkozó ÁFA-kötelezettség elhalasztása az ipari park építésének időtartalmára.

A kormányhatározat szerint a már létező ipari területek is ugyanolyan kedvezményrendszerre jogosultak, mint az újonnan létesült zöldmezős (green field) ipari parkok. Ezért a kormány privatizációs eszközként alkalmazza a nagy veszteséget termelő ipari területek, ipari parkokra történő átalakítását.

A második lépés az ipari parkok fejlesztési politikájában az Ipari Parkok Kormányzati Program⁹ életbelépése 2002-től. A program célja a befektetések ösztönzése az ipari és soft-parkoknak szükséges infrastruktúra kialakításához, illetve a meglévők felújítása (elektromos energia, közvilágítás, gáz, ipari- és ivóvíz ellátás, telekommunikációs csatornahálózatok kialakítása, és összekötő utak építése). Az Ipari Parkok Kormányzati Program a 2002 és 2005 közötti periódusra vonatkozik. A költségvetése több mint 583 milliárd lej, ami vissza-nemté-

rítendő támogatásként pályázható. A pályázat lebonyolításában fontos szerepet játszanak a regionális fejlesztési hivatalok. A pályázati leadási határidő 2003. május 1-jén járt le.

Az ipari parkok 30 százalékos, de projektenként 20 milliárd lejt nem meghaladó társfinanszírozásban részesülhetnek a megpályázott költségvetést illetően, míg a soft-parkok 50 százalékos, projektenként maximum 10 milliárd lej társfinanszírozást igényelhetnek. Egy projekt futamideje maximum 24 hónap. Az ipari parkok fejlesztésére létezik Phare-támogatás is. A 2000-es Phare-programból 13 ipari park nyert pályázatot. A tervezett ipari parkok 10%-a részesül Phare finanszírozásból. A Dél-nyugati régiót kivéve, minden fejlesztési régióban vannak Phare-támogatást kapó ipari park-projektek.

A program meghirdetésétől 2003 augusztusáig 11 ipari park jött létre a 126 tervezetből (1. sz. melléklet), többségük tulajdonosa a helyi vagy a megyei tanács. A 11 ipari parkból 9 kezdeti fejlődési stádiumban van, 410 millió euró infrastrukturális befektetést igényel, és körülbelül 24000 új munkahelyet fognak biztosítani.¹⁰ A meglévő ipari parkok Erdélyben illetve Bukarest környékén helyezkednek el. Egy év alatt nagy fejlődést tapasztalhattunk: 2004 februárjában már 37 ipari park működött Romániában.¹¹ Az elkövetkező két évben további fejlődésre számíthatunk.

3.2 Az ipari parkok regionális felosztása Romániában

A megyei szintű javaslatok szerint Romániában 126 ipari parkot terveznek. Ezek megyei és regionális felosztása a 1-es számú mellékletben található. Területi megoszlás szerint a legtöbb ipari parkot (20,6%) a nyugati régióban tervezik, majdnem kétszeresét az ipari parkok átlagos eloszlásának (12,5%), ami jelzi a szóban forgó régió fejlettségét. Említésre méltó a másik két magyarlakta régió is – Észak-nyugati és a Központi régió – az ipari parkok száma itt is nagyobb az országos átlagnál. Hasonló helyzet áll fenn a Bukarest körüli régióban is, ami a főváros kereskedelmi vonzerejének tudható be. Összefoglalva a nyugati régiókban az országos átlagnál több ipari parkot terveznek. A külföldi befektetők kedvezőbbnek ítélik ezeket a régiókat, mivel fejlettebb az infrastruktúra, és az országrész a nyugatiak számára könnyebben elérhető.

A hazai ipari park-rendszer elemzésében nem feledkezhetünk meg arról, hogy a kommunista Románia „erőszakkal iparosított”. A jelenlegi piacgazdaságban a korábban működő vállalatok jó része veszteséget termel. Ezek közül az életképesebbeket kormányrendelet alapján ipari parkokká szervezik át. Ugyanerre a sorsra jutnak a korábbi katonai területek, illetve fegyvergyárak.

Az újonnan létesült, zöldmezős ipari parkok jelentős szerepet játszanak, ugyanis vonzóbbak a külföldi befektetők számára, a telephelyek és az alapinf-

rastruktúra, a betelepülő vállalkozások igényei szerinti kiépítése, valamint nagyobb tartalék területek bevonási lehetősége, és nem utolsósorban a környezetbarát politikák miatt.

A továbbiakban bemutatjuk a működő, illetve tevékenységük kezdeti fázisában található ipari parkokat, figyelembe véve a régió nyújtotta versenyképességi komparatív előnyöket.

Az Észak-nyugati régió Szatmárnémeti, Bihar, Kolozsvár, Szilágy, Máramaros és Beszterce megyéket öleli fel. Az ide tervezett 18 ipari parkból, jelen pillanatig két cég nyerte el az Ipari Park címet, Kolozsvár illetve Zsibó körzetében. Ezek Phare-program keretében finanszírozott projektek, miként a leendő Bors és Szatmárnémeti városbeliek. Az 1. számú melléklet mutatja, Észak-nyugati régió tervezett parkjainak 33%-a a Kolozs megyébe koncentrálódik.

Kolozsváron már 2001-ben megfogalmazódott az ipari park iránti igény. A kolozsvári ipari, pontosabban technológiai park, a magas technológiai szektorokat célozza meg: software-fejlesztés, számítógépes hálózatok, hardware gyártás, elektronika stb. Az ipari park fő részvényese a Kolozs Megyei Tanács. A jelek szerint azonban az autóiipari alkatrészek gyártása is bekerül a park tevékenységébe, mivel már két hasonló területen tevékenykedő külföldi vállalkozás jelezte a beköltözés szándékát. Kolozsvár az ország egyik legerősebb egyetemi központja, sok a szakképzett fiatal, ugyanakkor a nyugati arányokhoz képest olcsó munkaerő kedvező körülményt biztosít a befektetők számára. Az ipari park vonzási körébe tartozik a Kolozsvár mellett elhaladó leendő európai autópálya (Várad – Kolozsvár – Marosvásárhely – Brassó – Bukarest). Eredetileg a park elkészítését 2003 végére tervezték, sajnos még nem működik. A legfrissebb hírek szerint konkurense is akad: egy magántőkéből finanszírozott ipari park.

Zsibó Szilágy megyei kis ipari város, ahol 1990-től az aktív lakosság 70%-a munka nélkül maradt, képzettsége és szakmai tapasztalata ellenére. A térség hátrányos övezetté nyilvánítása után a befektetni szándékozók számos fiskális kedvezményben részesülnek. Infrastrukturálisan a város Erdély egyik fontos vasúti csomópontja, előnyös helyzetű logisztikai központ, lévén négy nagyváros közelsége (Nagyvárad, Kolozsvár, Nagybánya, Szatmárnémeti). A jelenlegi jelentkezők élelmiszer-, papír-cellulóz-, könnyűipar iránt érdeklődnek. Az ipari park befejezését 2004 végére tervezik.

Szatmárnémeti határmenti város, így az ott létesülő ipari park két áruforgalmi határátkelőhöz is közel van: Pete-Magyarország-Európai Unió (14km) és Halmi-Ukrajna-Lengyelország (46 km). Az ipari park a repülőtértől 5 km-re van. Az ipari park által megcélzott tevékenységi területek: autó-, bútor-, könnyűipar, IT, telekommunikáció, elektronika. A parkot várhatóan 2004 végén nyitják meg.

Bár a minisztériumi tervekben ilyen nem szerepelt, Beszterce-Naszód megyében, 2004 áprilisában a helyhatóságok három ipari park létrehozását hozták nyilvánosságra.¹² Beszterce város software és műanyag feldolgozásra specializált parkoknak adna otthont, mindkettő a kolozsvári Műegyetem, a helyi hatóságok és cégek partnerségével. A harmadik ipari parkot, a legnagyobbat Naszód városába tervezik, Phare-támogatással. Ezt fa- és fahulladék feldolgozásra specializálnák. Mindhárom ipari park átadását 2006-ra tervezik.

Maros, Fehér, Szeben, Brassó, Kovászna és Hargita megyék a Központi Régióhoz tartoznak. Az ide tervezett 19 ipari parkból már 6 Ipari Park címmel rendelkezik. Az összes közül csak a Maros megyei Nyárádtó községbeli ipari park nyert Phare-finanszírozást.

Brassó megye erős ipari vidék, a régióba tervezett ipari parkok 30%-a ide koncentrálódik. A kormány külön figyelmet fordít Brassó megye gazdasági fejlődésére, elkezdődtek az európai autópálya építési munkálatai (Predeal és Feketehalom-Codlea között), ugyanakkor nagy hangsúlyt fektetnek a turizmus népszerűsítésére is. Brassóban technológiai parkot szeretnének létrehozni (új technológiák terjesztése, technológia-transzfer, fiatal végzősök kezdeményezéséből kereskedelmi cégek létrehozása, menedzsmentközpont létrehozása céljából, ezt elősegítik a helyi egyetemek). A leendő ipari park gazdasági csomópont lenne Moldova, Ukrajna, Oroszország és a Távols-Kelet felé. A múlt rendszerből örökölt, nagy veszteséget termelő ipari vállalatoknak (Metrom, Carfil, Roman), amelyeknek a privatizálása sikertelennek bizonyult, az ipari park szolgál mentőként. A Roman kamion gyártó cég ipari parkká történő átalakítása 2004 februárjában 3000 új munkahelyet teremtett Brassó megyében, ahol az átlagnál nagyobb a munkanélküliség.

Szeben megye jellegzetesen szász vidék, itt két ipari park címet engedélyeztek, Sellenberk (Şelimbăr) és Nagycsúr (Şura Mică) helységeiben. A parkok az autó-, gumi-, fafeldolgozás-, papír- és a vegyiparra koncentrálódnak. A tér-ség főleg német és francia befektetőket vonz.

A marosvásárhelyi ipari park a tervek szerint 50 százalékban a gazdasági tevékenységekből termelő, 40 százalékban kereskedelmi és 10 százalékban kutató jellegű lesz.

Hargita megyébe 4 ipari parkot terveznek Székelyudvarhely és Gyergyószentmiklós környékére, míg Kovászna megyében 2 ipari parkot hoznak létre, Sepsiszentgyörgyön és Baróton. Az utóbbit hátrányos övezetnek nyilvánították, így számos előnyhöz juthatnak az ott befektetők.

Az Arad, Temes, Hunyad és Krassó-Szörény megyékből álló Nyugati Régióban tervezik a legtöbb ipari parkot (26), eddig egy nyerte el az ipari park címet, és másik három ipari park kap Phare-finanszírozást (az aradi, a temesvári és a karánsebesi). Hunyad megyébe tervezik a legtöbb ipari parkot (30%). A

Vajdahunyadon létrehozandó ipari park elsősorban a nehéziparra koncentrálódik, anyagi erőforrást és szakképesített munkaerőt bőven kínálva fel a térség, a hanyatló Siderurgica vaskohászati vállalatból. Az aradi ipari parkban német és angol érdekeltségek vannak, a befektetések az autóipar felé irányulnak. A braszósi Roman és a bukaresti Faur sikeres ipari parkok példájára, a romániai privatizációs ügynökség (APAPS) az aradi UTA, pamutfonalat gyártó vállalatot ipari parkká szeretné átalakítani.¹³

A Dél-nyugati Régióban két ipari park létrehozását kezdték el, Slatina és Corabia helységeken, utóbbi Phare-finanszírozásban részesült. A befektetők a könnyűipar, IT és az építkezések területén érdekeltek. A többi ipari park még csak terv formájában létezik. A craiovai Avioane (Repülőgépgyár) Rt. katonai megrendelések hiányában és a sikertelen civil termelésre történő áttérés után részben ipari parkká lesz átalakítva. A törvény értelmében, a volt katonai területek, illetve fegyvergyárak részben vagy teljes mértékben ipari parkká történő átalakítása esetén eltörlik az állammal szembeni adósságokat.¹⁴

A Déli Régióban létesültek az első ipari parkok. A tervezett 19 ipari parkból 5 nyerte el az ipari park címet, az egyik Phare által finanszírozott, és kettő csak kezdeti fejlődési stádiumban van.

A 2003-as adatok alapján Bukarestbe 3 ipari parkot terveznek, ezek közül kiemelkedik a Metav üzleti park (business park), Románia szinten jelenleg az egyetlen román magántulajdonban lévő és már működő ipari park. A szolgáltatások és infrastruktúra szempontjából a legfejlettebb. Itt 100-120 vállalkozó végzi tevékenységét a gazdaság különböző területéről. A park végleges befejezését 2007-re tervezik. Megfigyelhető, hogy ipari szempontból Bukarest észak és észak-nyugati része fejlettebb. Bukarest továbbra is a befektetők célpontja marad, várhatóan több magántulajdonban lévő ipari park létesül.

A Dél-keleti Régióban létesülő ipari parkok jellegzetessége a szabad kereskedelmi zónába való tartozás (Konstanca és Brăila megyére vonatkozik) ami számos kedvezményt jelent a befektetőknek: vámmentesség, luxusadó, ÁFA, illetve társasági jövedelemadó alóli felmentés.

Az Észak-keleti Régióban 13 ipari parkot terveznek, 3 nyert Phare-pályázatot, ezek közül a Iași-i ipari park Romániában szintén egyedülálló hármas funkciójával: ipari, technológiai és tudományos. 2003 végére tervezték a park beindítását, és szakértők szerint hamarosan versenybe szállhat az Európai Unióban lévő parkokkal is. A Botoșani és a Bákó megyei hemeiúsi ipari parkok átadását 2004-re tervezik.¹⁵ A botoșani ipari park a volt Electrocontact cég területén helyezkedik el. A hemeiúsi ipari park is Phare által finanszírozott projekt és az információs technológia területére specializálódik. Ez egyedülálló Romániában abból a szempontból, hogy az ipari park egy nulláról épülő kisvárosban helyezkedik el, így postai, banki, vendéglátási és más szükséges szolgál-

tató egységeket is telepítenek köré. Egy szakmai továbbképzési központot is létesítenek.

3.3. A romániai ipari parkok és a külföldi befektetők

Külföldi befektetők szempontjából fontos tényezőnek bizonyul a romániai jól képzett munkaerő és a munkabéreknek az európai uniós bérekhez viszonyított alacsony szintje. Elemzések szerint Romániában a legvonzóbbnak tartott ipari szektor befektetések szempontjából a telekommunikáció, ezt követi csökkenő sorrendben az elektronika, a gyógyszeripar és az IT.¹⁶ A gyógyszeripart kivéve a többi szektort felölelik a létesülendő ipari parkok. A felsorolt területek jól képzett munkaerőt is igényelnek, az egytől-ötig skálán 4,2-ön helyezkedik el a munkaerő minősége. Fontos, hogy az ipari parkok többségének a tevékenységi körében szerepel illetve fő tevékenység a magas technológia.

Az ipari parkok típusa is befolyásolja a befektetési döntést. Főleg a zöldmezős ipari parkok, az új és modern infrastruktúrával vonzzák a multinacionális cégeket.

A külföldi befektetéseket illetően bizonyos területi csoportosítást tapasztalhatunk: jelentős német és francia érdekeltség koncentrálódik Szeben megyében, olasz cégek Temes megyét tartják vonzónak a nyugati határ közelsége miatt, Brassó megyébe spanyol befektetők jönnek előszeretettel, de az amerikai, a lengyel, holland, japán, kínai és más befektetők sem hiányoznak a piacról. Az Európai Unióhoz való csatlakozás közeledtével várhatóan egyre több külföldi befektető találja vonzónak Romániát. A Külföldi Befektetők Hivatala ezzel érvelt az ipari parkok átvételét illetően a Közigazgatási- és Belügyminisztériumtól. A Külföldi Befektetők Hivatala jobb nyilvántartást tudna biztosítani a szabad befektetési területeket illetően.

Az ipari parkok, az ingatlanpiacon is felkeltették a külföldi és a helyi befektetők figyelmét. Az utóbbi években a romániai ingatlanpiac az irodaházakra és kereskedelmi területre koncentrált. Mára már elmondható, hogy az ingatlanbefektetők egyre inkább figyelnek az ipari területekre. Elsőként a külföldi befektetők figyeltek fel az ipari területek nyújtotta lehetőségekre. A belga Liebrechtwood vállalat az elsők között szerepel 40 millió euró befektetéssel (Bucharest Logistic Center).¹⁷ A főváros észak-nyugati részén elhelyezkedő logisztikai központ első fázisban 19 hektáron várja a bérlőket, további 44 hektárnyi fejlesztési lehetőséggel a kereslettől függően. Az osztrák Immofinanz ingatlanbefektetési cég, hosszú tárgyalások után átvette az olasz BPD Property Development és Finest cégektől, valamint a Romániai Poszt-privatizációs Alap és a Európai Fejlesztési és Újjáépítési Banktól az IRIDE Business Parkot. A 40 millió euró értékű tranzakció a romániai ingatlanpiac egyik legnagyobb ügylete.¹⁸

Egy spanyol vállalatcsoport Brassó megyében tervezi egy 55 millió eurós ipari park létrehozását a Romániában befektető spanyol vállalatok részére, főleg fémfeldolgozás, autó-, műanyag- és textilipar területén.¹⁹ Az olasz befektetők is kedvező feltételeket találnak Romániában. 2003 végén az olasz állam képviselői jelezték szándékukat egy ipari park létrehozását illetően Temes megyében, a jövő technológiai területén.

A nyugati példát követve hazai befektetők is beléptek az ipari területek piacára. Ezek közül említésre méltó a Bucharest Distribution Park, közel 20 millió eurós befektetés. A park jellegzetessége az eddig Bukarestben hiányzó konténerszállítás felhasználása. A jelenlegi igényeket a konstancai konténer állomás elégíti ki.

3.4. Ipari park versus turisztikai park

Az ipari parkokat szabályozó törvények számos kedvezménnyel ösztönzik az ipari parkok létrehozását és az ott befektető cégeket. Ezeket a kedvezményeket próbálják kiaknázni a turisztikai parkok létrehozásával ipari parkok címszó alatt. Az egyik leglátványosabb turisztikai park-projekt, az úgynevezett Dracula Park, 2001-es eredeti nevén, amikor még Segesvárra tervezték, Dracula Land. Az UNESCO és más szervezetek közbelépésével a Dracula Park projekt helyszínét megváltoztatták a város műemlékei megőrzése céljából. A Pricewaterhouse Coopers tanácsadó cég megvalósíthatósági tanulmánya alapján a Dracula Park új színhelye Snagov város. Az ipari park/turisztikai park keretén belül egy szórakoztatóközpont szeretnének létrehozni a befektetők, golf- és lóversenypályákkal, valamint vízparkkal szeretnék csalogatni a turistákkal.²⁰ A Dracula Park projekt a román turizmus fellendítése alappillérenek számít. Az eredeti tervhez képest 2004-re tervezték a park átadását, 2004-ben kezdődnek el a munkálatok. Várhatóan évente egymillió turistát vonz a létesülő park, amelyből 20% külföldi turista.

4. Magyarországi és romániai ipari parkok helyzete²¹

Figyelembe véve Románia és Magyarország földrajzi és gazdasági helyzetét valamint a közös történelmet, célszerűnek tartjuk összehasonlítani az ipari parkok fejlődését a két országban.

Magyarországon az ipari parkok több mint egy évtizedes múltra tekinthetnek vissza. A mozgalom a '90-es évek elején kezdődött el helyi kezdeményezésre, a vállalkozások és a helyi önkormányzatok összefogásával, ellentétben hazánkkal, ahol kormányzati kezdeményezésnek vagyunk a tanúi. A '90-es évek közepén a kormányzati szervek is felismerték az ipari parkok jelentőségét

a gazdaságfejlődésben, és aktív szerepet vállaltak a folyamatban, főleg az 1997-től életbelépő kétlépcsős pályázati rendszer kidolgozásával. Az első lépcső az „Ipari Park” cím pályázat általi elnyerését tartalmazza, ami valójában egy minősítési eljárást jelent. A második fázisban a cím viselői pályázhatnak az ipari parkok különféle beruházásait segítő támogatásokra (főleg infrastruktúrafejlesztés). 2001-ben pedig elkészült az ipari parkok fejlesztésének tízéves programja is.

Mindkét országban hasonló az állami részvétel az ipari parkok fejlesztésében, de a továbbiakban lényeges különbségeket is bemutatunk. Elsősorban fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy miközben Magyarországon az „Ipari Park” cím egy minősítési eljárást jelent, ami feltételezi a park fizikai létezését, Romániában tervbe vett ipari parkok is elnyerhetik az „Ipari Park” címet. Másodsorban számottevő különbség van a megpályázható összeget illetően is. Míg Magyarországon az átlag támogatás a beruházott összegnek 20%-a volt, Romániában ez 30%, illetve a szoftverparkok esetén az 50%-ot is eléri.

2002-ben Magyarországon 155 ipari centrum rendelkezik „Ipari Park” címmel, amelyek viszonylag egyenletesen oszlanak meg az ország területén, s így a települések 30 km sugarú körzetében legalább egy ipari park található. Ha figyelem kívül hagyjuk a két ország közötti számottevő területi különbségeket, Magyarországon akkor is több ipari park van, mint Romániában a tervbe vettek is beszámítva. Felmerül a kérdés: Magyarországon hogyan lehet minden ipari parkot hatékonyan kihasználni, miközben egyazon térség erőforrásaiért több ipari park is versenyez. Magyarországon a vállalkozói és önkormányzati tőke együttesen jelenik meg az ipari parkok 52-55%-ában, míg 40%-ot meghaladó mértékű a magántőke által alapított parkok aránya. Romániában egy magántulajdonban lévő ipari park létezik, és még egynek a kialakítását tervezik.

Magyarországon az első fázisban, az 1997-ben létesült parkokba többnyire multinacionális vállalatok kirendeltségei települtek be, nagy hatékonyság, gyors növekedés, erős export-orientáltság jellemezte ezeket. Ezek a parkok ma már érett ipari parkoknak tekinthetők. A 1998-tól létesült ipari parkok önkormányzati kezdeményezésre, térségi gazdaságfejlesztési programként indultak el, kis- és középvállalkozások játszottak meghatározó szerepet a betelepítésnél. Ezek az ipari parkok még csak kezdeti fejlődési stádiumban vannak.

Mint Romániában, Magyarországon is a nyugati területek preferáltak a külföldi befektetők által, különösen a jó közúti elérhetőségük miatt. Az első ipari parkok Magyarország nyugati régióiban létesültek, a multinacionális vállalatok betelepülési céljából, míg a Dunától keletre eső térségekben nagyobbrészt a hazai piacra termelő, alacsonyabb termelékenységű kis- és középvállalkozások adták az ipari parkok vállalkozói bázisát.

2001-re az ipari parkok jelentős tényezőivé váltak Magyarország ipari termelésének: az itt működő vállalkozásokban dolgozik az ipari foglalkoztatot-

tak 14%-a, ezekben állítják elő az ipari árbevétel 26%-át és az ipari export árbevétel 38%-át. Magyarországon 3-4 év alatt történt meg az ipari parkok tömeges megjelenése, amit nagyon gyors folyamatnak jellemezhetünk. Romániában is hasonló intervallumra teszik az ipari parkok elterjedését.

A vizsgált országoknál nem tapasztaltunk lényeges különbséget az „ipari parkosítási” folyamatban. Mivel Magyarország egy ipari park-generációval előtünk jár, a romániai ipari parkok jövője úgymond „előre van vetítve”, amire érdemes mindenkinek odafigyelni.

Következtetések

Az ipari park a XX. század új gazdasági tevékenységek szervezési formája, ami a modern infrastruktúra és szolgáltatások biztosításával növeli a betelepült cégek hatékonyságát. Ugyanakkor az ipari park segítségével az innováció és a technológia-transzfer által lerövidül a kutatás eredményeinek gazdasági alkalmazása. Az ipari park a regionális fejlesztési politika egyik jelentős eszköze, szoros kapcsolatot alakít ki a helyi intézményekkel, vállalkozókkal az ipari parkok beilleszkednek a helyi környezetbe, és fejlődési húzóerőnek bizonyulnak.

Az ipari park jelentőségét a román kormány felismerte, és kétlépcsős támogatási rendszer kidolgozásával meg egyéb kedvezményekkel ösztönzi a befektetőket. Említésre méltó, hogy a kormány nem bízta a véletlenre a parkok megjelenését, a helyi önkormányzatok együttműködésével elkészült Románia jelenlegi, illetve tervezett ipari park-térképe. Az elkövetkező években rohamos fejlődés várható Romániában az ipari parkok terén. A kormány ipari park fejlesztési politikája hatékonynak bizonyult egyaránt a hazai és a külföldi befektetők ösztönzésében.

Románia és Magyarország helyzetét összehasonlítva, számos hasonlóságot fedeztünk fel a két ország ipari park fejlesztési politikájában. Ezt figyelembe véve, az ipari parkok továbbfejlesztését illetően fontosnak tartjuk a magyar tapasztalatok felhasználását.

Könyvészet

- Buzás N. – Lengyel 2002 I., *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged
- Ernest A. Lowe 2001, *Eco-industrial Park Handbook for Asian Developing Countries*, Report to Asian Development Bank.

- Philip Saphira 1995, *Kanagawa Science Park*, Program Report for the Asian Technology Information Program, Tokyo.
- Yuehuan Zangh 2003, *Critical factors for science park management: The North American and European Experience*, Hawaii International Conference on Business.
- Venture Capital in CEE May 2001*, a survey conducted at the department of Strategic Management, Management Control and Consulting (Univ. Prof. Dr. Gerhard Speckbacher) at the University of Economics and Business Administration, Viena, Austria www2.wu-wien.ac.at/
- Wietze Van der AA, Tom Elfring 2001, *Realizing Innovation in Service Firms*, ERIM Report Series Research in Management

Kormányhatározatok

- Norme Metodologice Specifice privind constituirea, funcționarea, evaluarea și acreditarea entităților din infrastructura de inovare și transfer tehnologic, precum și modalitatea de susținere a acestora, *Monitorul oficial*, nr. 260 din 15 apr. 2003
- The Romanian „Industrial Park Programme”, Ministry of Development and Prognosis, www.mdp.ro

Újságok és folyóiratok

- Adevărul Economic*, Nr.33, 28 aug.-3 szept. 2002 és Nr.16, 23-29 apr. 2003.
- National Science Council Review* 1999, Developing Science-Based Industrial Parks
- Ziarul Financiar* 2000 június 28. és 2004 május 14. közötti számok.
- World Bank* 1998 July, Pollution Prevention and Abatement Handbook: Industrial Estates

Weboldalak:

- <http://e-cat.ro/radu.html>
- <http://www.uneptie.org>
- <http://www.parcimoreni.ro/localizare>
- <http://www.satu-mare.net/firmelemn.php>
- http://www.andr.ro/romana/dezvoltare/str_nationale/mdp/parc_ind/
- <http://www.tetarom.com/>
- <http://www.primariahd.ro/romana/>
- http://www.ccir.ro/ccir/press/rom/mesager/2001/me_30.doc
- <http://www.psd.ro/presa/comunicate/200209/com-020923-parc-ind-cluj.htm>
- <http://www.gov.ro/presa/comunicate/200203/com-020331-mdp-parcuriind.htm>
- http://www.electronicaplicata.ro/arhiva/6/parcul_industrial.htm
- <http://www.zalau.astral.ro/parkjibou/tehnici1.htm>
- http://www.frg.ro/industrialpark-sibiu-sura-mica/romanian/index_ro.htm
- <http://www.bizcity.ro>
- <http://www.romanalibera.ro/>
- <http://www.evenimentul.ro/>

¹ Lengyel Imre – Kosztopolosz Andreász – Imreh Szabolcs: Az ipari park fogalomköre és kategóriái, In: Buzás N. – Lengyel I. (szerk.): *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaság fejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*, JATEPPres, Szeged 2002, 55-76 o.

² www.unepatie.org

³ Nikodémus Antal „Az ipari parkok szerepe a kormány befektetés-politikájában” a Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) könyvében 2002, *Ipari Parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaság fejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek* SZTE GTK, JATEPPres, Szeged 7-23 o.

⁴ Rechnitzer János „Az ipari park, mint a regionális politika eszköze” a Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) könyvében 2002, *Ipari Parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaság fejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek* SZTE GTK, JATEPPres, Szeged 77-92 o.

⁵ A szinergikus hatások alatt, kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítását értjük (a parkon belüli cégek között, illetve a parkba települt és a parkon kívüli cégekkel), amelyek összhatása nagyobb, mint a kapcsolatok összeadott hatása

⁶ A klaszter alatt általános értelemben egy adott iparághoz/üzletághoz tartozó cégek és üzleti partnereik, a kapcsolódó intézmények „térbeli sűrűsödését” értjük.

⁷ A 65/2001 kormányrendelet, megjelent a *Hivatalos Közlönyben*, 536. szám 2001. szept. 1.

⁸ 2000-ben voltak előzményei ennek a kormányrendeletnek

⁹ www.mdp.ro

¹⁰ *Ziarul Financiar*, 19 mart. 2003.

¹¹ *Ziarul Financiar* 27 febr. 2004 “Parc industrial tânăr, cu situație bună, aștept investitori”

¹² *Ziarul Financiar* 15 apr. 2004 „Parcuri industriale la Bistrita si Nasaud”

¹³ <http://www.bizcity.ro>

¹⁴ <http://www.romanalibera.ro/> 2004. május 21.

¹⁵ <http://www.evenimentul.ro/> 2004. február 23.

¹⁶ Venture Capital in CEE a survey conducted at the department of Strategic Management, Management Control and Consulting (Univ. Prof. Dr. Gerhard Speckbacher) at the University of Economics and Business Administration, Viena, Austria

¹⁷ *Ziarul Financiar* 14 mai 2004.

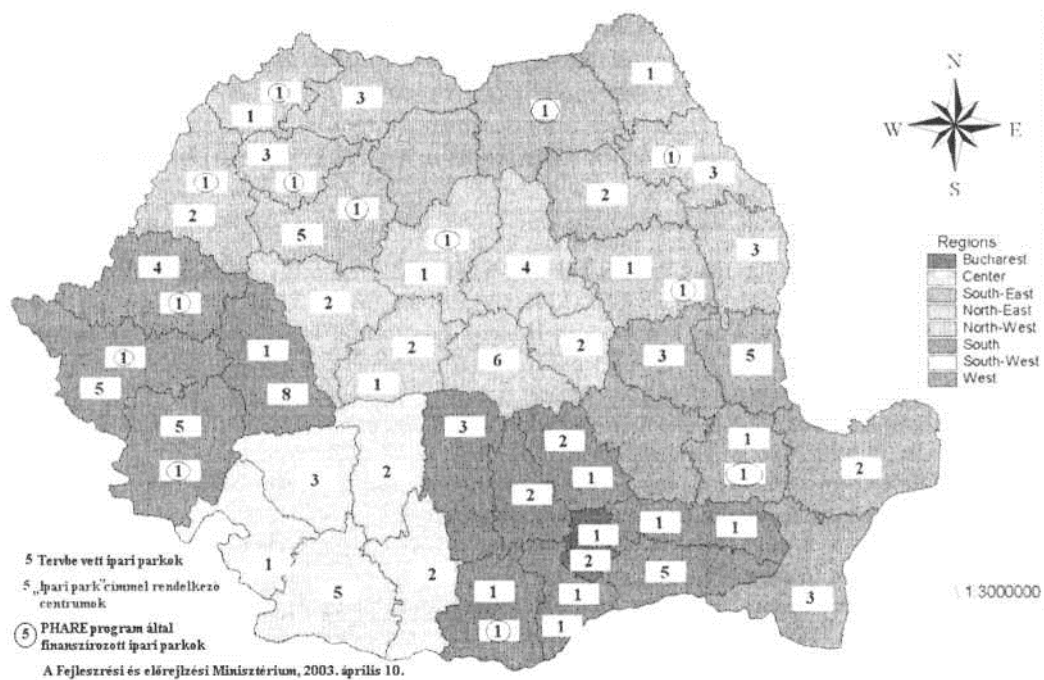
¹⁸ *Ziarul Financiar* 26 mai 2004.

¹⁹ *Ziarul Financiar* 24 febr 2004.

²⁰ *Ziarul Financiar* 27 oct. 2003

²¹ Nikodémus Antal Az ipari parkok szerepe a kormány befektetés-politikájában a Buzás N. – Lengyel I. (szerk.), *Ipari Parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaság fejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek* SZTE GTK, JATEPPres, Szeged, 2002, 7-23 o.

1. számú melléklet

Zakota Zoltán

A romániai privatizációról

“...mennyire igaza van a lengyel Lewandowskinak, amikor a volt szocialista állami tulajdon privatizációját szellemesen úgy jellemezte: uratlan és ismeretlen értékű javak értékesítése olyanok számára, akiknek nincs pénzük és nem is akarnak venni.”¹

A volt szocialista országok számára a többé-kevésbé „bársonyosan” bekövetkezett fordulatok után a legnagyobb problémát gazdaságaik átalakítása jelentette. Néhány harmadik meg negyedik utas elképzeléstől eltekintve, melyek sehol sem kerültek még csak kipróbálásra sem, mindenhol diadalmaskodott a kapitalista modell.² Ez persze könnyen érthető az elmúlt évtizedekben uralkodó etatista gazdaságok totális csődjének, ill. a nyugati segítségért cserébe megfogalmazott elvárásoknak ismeretében. De, mivel a már megszokott szociális biztonságról sem szívesen mondott volna le, valamiféle „svéd” modellre gondolt mindenki. Senkit sem látszott zavarni, hogy ez ekkor már javában válságban volt, pedig figyelmeztetések elhangzottak mind „házon belülről”³, mind pedig kívülről:

„’Svédország’ nem Svédország, hanem egy álom, melynek nincs alapja Európa térképén. Mi több, megköszönhetjük szerencsecsillagainknak, hogy ’Svédország’ nem létezik a való világban... Az igazi Svédország, szerencsére, egy szabad ország..., melyben sok felfordulás és változatosság, rendetlenség és heterogenitás, konfliktus és változás biztosítja az emberi élet lehetőségeinek és ezzel együtt az embernek kibontakozását.”⁴

Mindezek dacára, 1990-ben nálunk is ez volt a gazdasági „topmodell”. Persze, rövid időn belül felerősödtek a józanabb hangok, és lassan kezdtek megjelenni az átmenet modelljei is. Ezek a radikális sokk-terápiától a különböző arányú vegyes gazdaság elképzelésekig felölelték a teljes skálát. A megvalósult pozitív példák dacára (gondolok itt pl. a Balcerowicz-féle lengyelországi megoldásra), világos volt, hogy – elsősorban szociális megfontolásokból – az előbbi bevezetésére nálunk nem lehet számítani. A sokk-terápia elvetéséhez valószínűleg hozzájárult még a Nemzeti Megmentési Fronttal (Frontul Salvării Naționale

– FSN), majd a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártjával (Partidul Democratiei Sociale din România – PDSR) hatalomra került vezetői réteg jórzésének ideológiai beállítottsága és választási populizmusa is.⁵

Ugyanakkor a lakosság, bár már kezdte érezni az átalakulás hátrányait (főként a bányászatban és a nehéziparban), igen rövid idő alatt többségében reformpártivá vált. Míg egy 1990 februári, a Román Akadémia Szociológiai Központja által szervezett felmérés szerint a megkérdezettek 60%-a nem értette mit jelent a privatizáció kifejezés,⁶ addig egy következő, 1991-es felmérés szerint a lakosság 57,9%-a támogatta a többpártrendszert és 59,9%-a a privatizációt.⁷ 1997 augusztusára már 72% volt a magánosítást támogatók aránya a lakosságon belül, és ezek nagy része is egy gyors eljárás híve volt.⁸

A privatizáció csak egyik részproblémája a Közép-Kelet-Európai átmenet komplex dinamikájának, melynek elemei:⁹

- a) intézményi átalakulás – ennek képezi részét a privatizáció;
- b) gazdasági szerkezetváltás;
- c) makrogazdasági stabilizáció;
- d) modernizáció.

Elvileg, a privatizáció az állami tulajdon megszüntetését jelenti nem állami tulajdonosok javára – lényege tehát a magánszektor javára történő tulajdonoscseré.¹⁰ Nyugaton általában a konzervatív kormányzatok alatt szoktak privatizálni, azaz állami cégeket eladni. Ez történt Nyugat-Európa országaiban a '80-as években. De ezek a vállalatok a piaci versenyben „nőttek fel”, a jogi formájuk is megfelelő – így privatizációjuk gyakorlati szempontból részvényeladást jelent. További különbség: ott a gazdaság kb. 10%-át kellett magánkézbe juttatni tőzsdén keresztül, míg itt Keleten több mint 90%-át, legalábbis kezdetben, tőzsde nélkül és a lehető leggyorsabban. A helyzet merőben új volt – erre nem léteztek kialakított és bejáratott technikák. Több alapvető kérdést kellett megválaszolni:

- *milyen tulajdon kerül eladásra?* – mit kell/lehet magánkézbe adni? (pl. a közüzemek esete – de piaci körülmények között ezek is az általános vállalati jogi formák valamelyikében működnek);
- *mit privatizálunk:* tulajdont vagy használatot? – bár lényegileg csak az előbbit tekinthetjük privatizációnak, az utóbbi is elég elterjedt, mindhárom alapvető formájában: koncesszió (a használati jog privatizálása), kisprivatizáció (alegységek magánkézbe adása), ill. lízing;
- *hogyan történik a fizetés:* azonnal vagy folyamatosan?
- *hova folyik be a pénz?* – a címzett lehet az államkassza, esetleg önkormányzat (eladásos privatizálás), de maradhat a pénz a vállalatnál is (tőkeemeléssel magánosítás);

- *ki irányítja a folyamatot?* – magától, decentralizáltan megy végbe (spontán privatizáció) vagy állami vezérlésű (centralizált privatizáció).

Külön témát képez a reprivatizáció, ami a kisajátított (államosított, kolhozosított) vagyonok visszajuttatását jelenti a volt tulajdonosoknak, vagy azok örököseinek. Ezt általában az ingatlanok (épületek, földbirtokok) esetében alkalmazták, de helyénvaló lehet az államosított vállalatok esetében is. Jelentős akadályt gördít a megvalósítás útjába a tulajdonjogok tisztázatlansága. A kérdés kielégítő rendezésére talán 2-3 évtized is kellene, ennyi idő pedig nem áll rendelkezésre; a gazdasági élet addig nem állhat meg. Mindenesetre, ahol elkezdődött a reprivatizáció, ott az ügyvéd-társadalom egzisztenciája hosszú időre biztosított.

A többi poszt-kommunista országhoz hasonlóan, Romániában is a privatizációt tekintették a gazdasági átalakítás elsődleges feltételének, ám sajátos módon, itt sorozatos megtorpanások hátráltatták, és egymást követő botrányok tarkították lefolyását. Ez jól tükröződött mind a jogi, mind pedig az intézményi keret alakulásában.

Mivel a '89 előtti Románia gazdaságának az autarchia és a totális központosítás voltak a legfőbb jellemzői, az átalakulást a magánszektor újrateremtésével kellett kezdeni.¹¹ Az első lépést ezen az úton a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa (Consiliul Frontului Salvării Naționale – CFSN) által kibocsátott, a szabad kezdeményezésen alapuló gazdasági tevékenységek szervezéséről és folytatásáról szóló 54/05.02.1990-es törvényerejű rendelet jelentette.¹² Ez még eléggé sok korlátozó feltételt tartalmazott (pl. az alkalmazottak számát illetően), de szerencsére rövid időn belül felváltotta az ugyanazon év novemberében kibocsátott, a kereskedelmi társaságokról szóló 31. sz. törvény, mely szabályozta a létrehozható cégek jogi formáját (kkt – közkereseti társaság, bt – betéti társaság, kft – korlátolt felelősségű társaság, rt – részvénytársaság, brt – betéti részvénytársaság), ill. ezek alapítását, működését és megszűnését. A jogszabály azóta számos módosításon és kiegészítésen esett át; a legutolsó átfogó változást a 2003/161. sz. törvény jelenti. Jelentősen hozzájárult az új tulajdonviszonyok megszilárdításához és a jogbiztonság érzetének növeléséhez az 2003. évi alkotmánymódosítás is, mely – bár még eléggé szocialista mellékizű (elvégre Antonie Iorgovan volt a „szülőatyja”) de – garantálja a magántulajdon védelmét.

Témánk szempontjából az igazi kezdőlépést a 1990/15, az állami vállalatok reorganizációjáról és átalakulásáról szóló törvény jelentette, mely szerint az állami vállalatoknak fél éven belül állami közüzemekké vagy egyszemélyes, állami tulajdonban lévő kereskedelmi társaságokká kell átalakulniuk. A folyamat, valamelyes késéssel, 1992-ben lezárult. Ebből a helyzetből kellett volna az 1991/58-as, az állami vállalatokból alakult kereskedelmi társaságok privatizálásáról szóló törvény alapján továbblépni. A folyamat megszervezésére, koordinálására és ellenőrzésére egy kormány szervet hoztak létre: a Nemzeti Privatizációs Ügynökséget (Agenția Națională pt. Privatizare – ANP).

Az állami vagyont két részre osztották fel az állami tulajdonú vállalatok részesedéseinek 70-30%-os arányában. Az Állami Tulajdon Alapra (Fondul Proprietății de Stat – FPS) hárult a nagyobbik részt képező állami tulajdonú vállalatok reorganizációja és értékesítése, míg az öt Magántulajdoni Alap (Fondul Proprietății Private – FPP) feladata a maradéknak megfelelő értékű tulajdonjegy kibocsátása volt, minden 1990. december 31-ig 18. életévét betöltött állampolgár részére (16,5 millió személy¹³). Mivel az alapok nem kapkodták el a dolgot, a folyamat felgyorsításának érdekében született az 1995/55 sz. törvény, felértékelve a tulajdonjegyeket és megkönnyítve a velük való vásárlást. Az említett két privatizációs törvény első módosításai, kormányváltás után, 1997 májusában következnek a 15. sz. sürgősségi kormányrendelettel, ám a végrehajtási utasítások csak augusztusban születnek meg (55. sz. kormányhatározat). Az egyre jobban szerteágazó szabályozást próbálta meg egységesíteni a kormány az 1997/88-as decemberi sürgősségi rendelettel.

Ugyanezen időszakban több jogszabály is születik a magánosítandó kereskedelmi társaságok átszervezésének és felszámolásának tárgyában. A legfontosabbak közé tartozik az 1995/64-es törvény az átszervezésről és felszámolásról, az 1997/9-es kormányrendelet a privatizációs folyamat miatt állásukat veszített személyek szociális védelméről, ill. az 1997/10-es sürgősségi kormányrendelet a körbetartozás (pénzügyi blokázs) és a gazdaság veszteségeinek csökkentéséről.

A burjánzó szabályozás dacára – vagy talán neki köszönhetően – az évtized végére a kormányzat kénytelen volt újfent elismerni, hogy a privatizáció nehézkes és lassú. Ezért, hogy újabb lendületet adjon a folyamatnak, megszületik az 1999/99 sz. törvény a gazdasági reform felgyorsításának egyes lépéseiről, melynek legnagyobb erénye, hogy megszüntette a FPS monopóliumát, bevonva az állami tulajdonú részvények eladóinak sorába a gazdasági minisztériumokat és a helyi közigazgatás intézményeit is. Ezzel egy újabb szakasz zárul le a romániai magánosítás történetéből, melyet utólag leginkább zavarosnak jellemeztek a Privatizáció és Állami Részesedések Igazgatási Hatóságának (Autoritatea pt. Privatizare și Administrarea Participațiilor Statului – APAPS) a szakemberei. Persze, nem árt a Hatóság kijelentéseit kellő fenntartással kezelni, lévén az új kormány által létrehozott és felügyelt hivatal; elkötelezettségüket elég jól tükrözi idei zárójelentésük is.¹⁴ A kormány 2000 decemberében, egyik legelső teendőjeként, felszámolja a FPS-t és létrehozza az APAPS-t, amely átveszi előde feladatkörét és azon felül új kompetenciákat kap a szerződési feltételek és a vállalatok teljesítésének ellenőrzését, a társaságok átszervezését és a felújításhoz szükséges pénzügyi támogatás biztosítását illetően.

A kormány, részben bizonyítandó szándékát, hogy eleget tegyen Románia Nemzetközi Valutaalappal (IMF) és Világbankkal (WB) szembeni vállalásainak, részben kinyilvánítandó európai uniós elkötelezettségét, részben pedig az

előző vezetéssel szembeni nyílt kritikaként, újrafogalmazza a privatizáció kerekeit és elveit, és meghozza a 2002/137-es törvényt a privatizáció felgyorsításáról. Indoklásként a folyamatok átláthatóságát, az esélyegyenlőséget, a már magánosított társaságok kedvező fejlődését, az IMF és WB ajánlásait hozza fel. A változtatások: a privatizáció elveinek újrafogalmazása, az állam gazdasági szerepvállalásának csökkentése, szimbolikus eladási ár megszabása olyan vállalatok esetében, melyek iránt nincs érdeklődés, a többségi állami tulajdonban lévő vállalatok átszervezése és a fiskális kötelezettségek alól való részleges vagy teljes mentesítés, a környezetvédelmi előírások figyelembe vétele a tranzakciók megkötésekor, a fúziós, felosztási és felszámolási eljárások egyszerűsítése és gyorsítása. A kormány felvállalta a vásárlók szerződési kötelezettségei teljesítésének követését is, amint erről a 2002/25-ös kormányrendelet tanúskodik.

Csak a felsoroltak között legalább három olyan jogszabály van, mely a reform, ill. a privatizáció *felgyorsítását* tüzi ki célként. Ha pedig ennyi gyorsítás után a folyamat mégis másfél évtizede tart és nincs teljesen lezárva, akkor igen komoly gátló tényezők kell meghúzódnának a jogi homlokzat és a kormányzati PR-diskurzus mögött. Ezeket *grosso modo* belső, ill. külső okokra oszthatjuk, de természetesen mind igen szoros kölcsönhatásban áll egymással. Röviden, a belsők a következők lennének:

- az „átkos” múlt öröksége: agyoncentralizált, bürokratikus gazdaság, elavult termelési módok és technológiák, a piaci versenyben való szocializáció teljes hiánya, az etatista-paternalista indoktrináció;
- a jogi keret nehézsége, bonyolultsága és változékonysága, a jogalkotás és -alkalmazás lassúsága;
- tisztázatlan tulajdonviszonyok és a reprivatizáció lassúsága;
- magas fiskalitás (adók, illetékek, vámok);
- puha költségvetési korlát és laza pénzügyi fegyelem;
- a privatizálásra szánt vagyon gyenge minősége;
- a hazai tőke, ill. befektetői tapasztalat hiánya;
- a nyugatival alig kompatibilis vállalati kultúra, ill. munkamorál;
- az értékpapír- és árutőzsdék kései megalakulása;
- az átfogó, radikális reformok iránt való elkötelezettség hiánya;
- a nemzetközi pénzintézetekkel és politikai szervezetekkel szembeni vállalások késedelmes (nem) teljesítése;
- az adminisztráció bonyolultsága és lassúsága;
- obskúrus párt- és magánérdekek;
- a társadalom minden szintjén burjánzó korrupció;
- túlzott szociális érzékenység (legalábbis a deklarációk szintjén);

- szociális és etnikai konfliktusok;
- szélsőséges nacionalista diskurzus.

Amennyiben megpróbálunk csak a gazdasági tényezőkre koncentrálni és ezeket valahogy rendszerezni, egyetérthetünk Daniel Dăianuval, aki szerint két alapvető faktor van, amely meghatározza a '90-es évek makrogazdasági dinamikáját.¹⁵ Egyik az erőforrások (örökölt) hibás allokációja, amely feszültségeket indukál a rendszerben, amikor az árak tömegesen és gyorsan közelednek az egyensúlyi állapothoz. Ezek magyarázzák a változással szembeni averziót és a reformmal szembehelyezkedő új érdekszövetségek kialakulását. A másik tényező az intézmények hiánya, ill. a már meglévők törekenysége. Ennek köszönhető számos belső sűrűlódás megjelenése és a tranzakciós költségek növekedése. Ugyanakkor ez teszi lehetővé különböző érdekcsoportok járadékvadász magatartásának érvényesítését. A két tényező persze összefügg és ez magyarázza a *stop-go* típusú politikákat és az inkonzekvenciákat (lásd pl. a bankok finanszírozási és hitelpolitikáját).¹⁶

A külső tényezők, nagyrészt, a belsőkre született válaszreakciók voltak. A nemzetközi gazdasági, pénzügyi, ill. politikai szervezetek által sorozatosan kiosztott „rossz osztályzatok” (kockázat, biztonság, korrupció, stb. szempontjából) óvatosságra készítették a külföldi befektetőket. Ebből kifolyólag, Románia nem tudta kihasználni helyzeti előnyét, mellyel a fordulat pillanatában rendelkezett, úm. a külföldi adósság teljes hiánya, vagy az elsőprő nemzetközi szimpátia, mely az egyetlen „igazi” antikommunista forradalom országát övezte.

A piaczgazdaságra való átmenet szempontjából kiemelt jelentőséggel bírt a pénzügyi szektor reformja, lévén, hogy a pénzintézetek politikája alapvetően és hosszú távon meghatározza a vállalatok működését. Nem véletlen, hogy az egyik első lépést a reform útján a kétszintű bankrendszer kialakítása jelentette. Ugyanakkor a szaktudás és a tapasztalat hiánya kihatott a makrogazdasági szintre is. Amint azt Jacek Rostowski megfogalmazta: „A banki tudás hiánya Európa poszt-kommunista országaiban egy alapvető instabilitást vezet be ezek monetáris rendszerébe. Amíg ez a probléma nem oldódik meg, nehéz lesz a makroökonomiai stabilitást elérni”.¹⁷

A pénzügyi piacok privatizációja három területet érint: a banki szektort, a tőkepiacot és a biztosítótársaságokat. Az ezen a téren jelentkezett gondokat Varujan Vosganian összegezte a múlt évtized végén:¹⁸

- a) a magánszektor részesedése a három piacból különböző mértékű;
- b) ahol jelen van, az állami szektor monopolhelyzetben van;
- c) a privatizáció üteme más területeknél lassúbb volt ezen a téren;
- d) a törvényhozás e téren jelentősen késett;
- e) a privatizáció, adva lévén az objektumok fontossága, csak „darabonként” lehetséges, egyedi kormánydöntések alapján.

A bankok magánosítását az 1997/93-as törvény szabályozza, mely szerint minden bankot kormányhatározat alapján privatizálnak, egy a kormány által létrehozott bizottság felügyelete alatt. Jelentősen hátráltatta a folyamatot az Állami Tulajdon Alap (FPS) és a Magántulajdoni Alapok (FPP) – a későbbi Pénzügyi Beruházási Alapok (Societăți de Investiții Financiare – SIF) – közötti „regularizáció” (részvénykompenzáció) kérdése. Elsőként a Román Fejlesztési Bank (Banca Română pt. Dezvoltare), a Posta Bank (BancPost) és a Mezőgazdasági Bank (Banca Agricolă) lett magánosítva. A folyamat nem zárult le, még hátra van a CEC és a BCR. Az 1993/24-es, nyílt befektetési alapokra vonatkozó kormányrendelet szerint a tőkepiac privát alapokon nyugszik, kivéve egyetlen intézményt – a Bukaresti Értéktőzsdét, amely közintézmény. Mind közül az állami biztosítótársaságok privatizációja volt az, amely talán a leggördülékenyebben zajlott le.

Külön tárgyalást érdemelne a mezőgazdasági szektor privatizációja. Ehhez a jogalapot az 1991/18-as törvény biztosította. Bár 1993-ra a kollektivizált területek 70%-a már magánkézben volt, a birtoklevelek kibocsátása csak jóval lassabban követte a *de facto* folyamatot. Így állhatott elő az a helyzet, hogy 1999 közepén is a visszaszolgáltatók földek tulajdonjogának csak 84%-a volt formálisan is rendezve.¹⁹ Bár nem mindenki kapta meg a szükséges papírokat, több mint 5 millióan váltak tulajdonosokká (több mint 40% városban) kb. 9 millió hektáron, amit kb. 20 millió parcellára osztottak fel. Megjegyzendő, hogy a gazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenésével egyidejűleg (1994-ben 1989-hez viszonyítva 934,1 ezerrel kevesebben), a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma több mint félmillióval nőtt az említett időszakban, ami országos viszonylatban a foglalkoztatottak számának 36%-át jelentette.²⁰ A tömeges elbocsátások is az iparban – egyrészt az újonnan privatizált vállalatokban, másrészt a recesszióban lévő, azaz a szocialista iparpolitika által addig leginkább fejlesztett, ágazatokban – egy új, városról falura, tehát fordított irányú exodust váltottak ki. A falusi helyzet ezáltal sem változott meg alapvetően: itt a lakosság előregedett, szaktudása csekély, és nem rendelkezik a szükséges gépi és vegyi háttérrel. A helyzeten csak tovább rontott, hogy a kiosztásra kerülő területek felső határa 10 ha volt. Ez oly mértékű felaprózódást jelentett, ami meggátolta a nagy hozamú, jövedelmező farmgazdálkodás kialakulását.²¹

Kiemelt jelentőségű a magánosítás az ország külkapcsolatait illetően is, lévén a sikeres privatizáció a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel való együttműködés egyik alap feltétele. Az 1996 óta eltelt időszakban Románia több a privatizációhoz kötött hitel-, ill. finanszírozási szerződést (pl. a Világbankkal²²) is aláírt, melyek lebonyolítása a FPS, ill. őt követően az APAPS feladatkörébe tartozott²³:

- kölcsön a pénzügyi és a vállalati szektor kiigazítására (FESAL – 1996);

- kölcsön a mezőgazdasági szektor szerkezeti kiigazítására (ASAL – 1997);
- kölcsön a magánszektor kiigazítására (PSAL – 1999);
- kölcsön a magánszektor intézményi fejlesztésére (PIBL – 1999);
- második kölcsön a magánszektor kiigazítására (PSAL II – 2002);
- kölcsön a köz- és magánszektor intézményi konszolidációjára (PPIBL – 2002).

A Nemzetközi Valutaalappal három készenléti egyezmény is kötött: 1999 augusztus – 2001 február, 2001 október – 2003 október, ill. a Preventív Felügyeleti Egyezmény, mely a privatizáció lezárását és a pénzügyi fegyelem megszilárdítását is célozza.²⁴ Jelentős volt az Európai Unió hozzájárulása is a folyamatok lebonyolításához a RICOP- és PHARE-programok által.

Egy táblázatban összefoglalva a privatizáció néhány aggregált mutatóját, a következő képet kapjuk, mely, az inherens leegyszerűsítések dacára, igen jól tükrözi a mindenkori kormányzat viszonyulását a folyamathoz.²⁵

	Privatizált társadalmi tőke	Nagyméretű társaságok	Külföldi befektetők
1993	44,90	7,36	0,55
1994	331,07	28,03	1,40
1995	1784,55	705,51	120,42
1996	1304,66	444,07	69,48
1997	2089,73	1276,21	883,05
1998	4142,08	2300,63	1609,61
1999	6205,73	2557,31	1377,36
2000	5486,20	1697,81	1169,50
2001	9610,94	9287,66	8909,44
2002	8171,25	7588,58	5219,43
2003	13 895,00	12 977,16	8318,40
2004 ápr.	2512,44	2466,06	2439,45

Megj.: a számok md ROL-ban vannak megadva folyó évi áron.

A privatizáció kérdésköre egyike az elmúlt évtizedek legnagyobb érdeklődést kiváltó közgazdaságtani témáinak. Az erre vonatkozó elméleti, ill. gyakorlati kérdéseket firtató szakirodalom – kötetek, monográfiák, folyóiratok, cikkek, mesteri és doktori disszertációk – szó szerint könyvtárakat tudnának megtölteni. A szocialista rendszer bukása új lendületet adott a kutatásnak. Pár oldalon bemutatni a problematikát, még csak egyetlen országot illetően is, teljes képtelenség. Nem is szándékoztam erre vállalkozni, célom csak a téma nagyvonalú vázolása volt, hazai viszonylatban, ill. némely kiindulópont megadása a téma iránt mélyebben érdeklődők számára.

Bibliográfia:

1. Alexander, Gregory S. és Grazyna Skapska (eds.): *A Fourth Way? – Privatization, Property, and the Emergence of New Market Economies*; Routledge, London, 1994.
2. Angelucci, Manuela; Estrin, Saul; Konings, Jozef; Zolkiewski, Zbigniew: *The Effect of Ownership and Competitive Pressure on Firm Performance in Transition Countries: Micro Evidence from Bulgaria, Romania and Poland*, William Davidson Working Paper Number 434, 2002; <http://econpapers.repec.org/paper/wdipapers/2001-434.htm>
3. Autoritatea pentru Privatizare și Administrarea Participațiilor Statului: *RAPORT FINAL privind activitatea APAPS (și a fostului FPS) – octombrie 1992 – aprilie 2004*; www.apaps.ro
4. Apáthy Ervin, Csillag István, Hunya Gábor, Mizsei Kálmán, Pataki István, Réti Tamás: *Privatizáció Kelet-Európában – Alternatívák, érdekek, törvények*, Atlantisz Kiadó (Medvetánc), Budapest, 1990.
5. Brabant, Jozef van: *Privatizing Eastern Europe – The Role of Markets and Ownership in the Transition*; Kluwer Academic Publishers, Dordrecht / Boston / London, 1992.
6. Brates, Teodor: *Privatizarea – Durerile facerii 1990-1997*; Editura Economică, București, 1997.
7. Brucan, Silviu: *Stilpii noii puteri în România*; Nemira, București, 1996.
8. Dahrendorf, Ralf: *Reflections on the Revolution in Europe*; Chatto and Windus, London, 1990.
9. Dăianu, Daniel: *Transformarea ca proces real – de la comandă la piață*, IRLI, București, 1996.
10. Dăianu, Daniel: *Încotro se îndreaptă țările postcomuniste? Curente economice în pragul secolului*; Polirom, 2000.
11. Estrin, Saul: *Competition and Corporate Governance in Transition*; William Davidson Working Paper Number 431, 2001: <http://econpapers.repec.org/paper/wdipapers/2001-431.htm>
12. Ferge Zsuzsa: *Van-e negyedik út? A társadalompolitika esélyei*; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.
13. Frydman, Roman; Andrzej Rapaczynski; John S. Earle et al.: *The Privatization Process in Central Europe*-, Central European University Press; Budapest, London, New York, 1993.
14. Hankiss Elemér: *Kelet-európai alternatívák*; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.
15. Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László: *România 1944-1990 – Gazdaság- és politikatörténet*; Atlantisz Kiadó (Medvetánc), Budapest, 1990.
16. *Romania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement – Staff Report*; IMF Country Report No. 04/113; International Monetary Fund, 2004; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04113.pdf>
17. Littorin, Sven Otto: *Suedia – Creșterea și declinul statului bunăstării sociale*; Editura Staff, București, 1994.
18. Negrescu, Dragoș: *Un deceniu de privatizare în România*; www.cerope.ro
19. Sandu, Dumitru: *Sociologia tranziției – Valori și tipuri sociale în România*; Editura Staff, București, 1996

20. Savas, Emanuel S.: *Privatizáció – Hogyan vonuljon ki az állam a gazdaságból?*: Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993
21. Sárközy Tamás: *A privatizáció joga Magyarországon (1989-1993)*; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
22. Sárközy Tamás: *Rendszerváltozás és a privatizáció joga – A tulajdonváltás joga a volt szocialista országokban*; Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1997.
23. Schlüsselbauer, Gerhard: *Privatisierungsmethoden – Eine Analyse ihrer Ausgestaltung in den ehemals sozialistischer Ländern Mitteleuropas*; Verlag Paul Haupt, Bern • Stuttgart • Wien, 1998.
24. Stănescu, N. S.: *Economia românească – de la ficțiune la realitate*; Humanitas, București, 1991.
25. Swain, Nigel; Vincze Mária: „Agricultural Restructuring in Transylvania in the Post-Communist Period”, in: *Light, Duncan; Phinnemore, David (eds) – Post-Communist Romania*; Palgrave, 2001.
26. Szabó Árpád: *A privatizáció hatása a romániai vállalatok működésére*; doktori tézis, 2003.
27. Vosgian, Varujan: *Reforma pietelor financiare din România*; Polirom, 1999.
28. *Transition – The First Ten Years – Analysis and Lessons from Eastern Europe and The Former Soviet Union*; The World Bank, Washington, D.C., 2002

¹ in: [Sárközy 1993] Előszó;

² A negyedik-utas elképzelésekről, ill. ezek és a nyugati típusú piacgazdasági modellek ütközéséről l. pl. [Alexander 1994], vagy pedig [Ferge 1989], köteteket. A fordulat előtti reformszenáriókról jó képet nyújt [Hankiss 1989],

³ L. pl. [Littorin 1994].

⁴ Dahrendorf, Ralf: „A Letter Intended to Have Been Sent to a Gentleman in Warsaw”, in: [Dahrendorf 1990].

⁵ 1990-ben, az *Adevărul* c. napilap egy sorozatot indított „Economia încotro?” címmel, amelyben szakemberek — pl.: Anghel Rugină, Mircea Coșea, N. S. Stănescu — reformelképzeléseit közzé tették. A kezdeti elképzelésekről, ill. az első 7 év történéseiről lásd pl.: [Brateș 1997].

⁶ Idézi [Brateș 1997].

⁷ „Atlasul social al României, 1991”; idézi: [Sandu 1996].

⁸ Idézi [Brateș 1997],

⁹ L.: [Dăianu 1996].

¹⁰ A privatizáció elméleti és gyakorlati kérdéseiről, röviden kitérve a poszt-szocialista országok esetére is, jó áttekintést ad [Savas 1993]. Részletes elemzése a poszt-kommunista privatizációnak található [Brabant 1992]-ben is. L. még [Schlüsselbauer 1998]-t is, mely részletesen taglalja az elméleti kérdéseket és a közép-európai államok tapasztalatait.

¹¹ A 1989 előtti gazdasági helyzet ismertetését l. in: [Hunya 1990]. A '89 előtti gazdaságpolitika rövid ismertetését l. in: [Stănescu 1991].

¹² A privatizációra vonatkozó különböző törvények és egyéb jogszabályok szövegét lásd a Hivatalos Közlöny (Monitorul Oficial) megfelelő számaiban. Az első öt év gazdasági és privatizációs jogi történéseiről, közép- és kelet-európai összehasonlításban, L. in [Sárközy 1997].

¹³ L.: [Frydman 1993] Romániára vonatkozó részét. A kötet nagyon jó összefoglalást ad az első három évben lezajlott privatizációs tevékenységekről. A kezdeti privatizációs elképzelések ismertetését l. in: [Apáthy 1990].

¹⁴ L.: [APAPS 2004].

¹⁵ L.: [Dăianu 2000]

¹⁶ Ami a privatizáció, a tulajdonjogok megváltozása és az intézményi magatartás, ill. hatékonyság összefüggését illeti, l.: [Angelucci 2002], [Estrin 2001], [Szabó 2003].

¹⁷ Idézi [Dăianu 1996].

¹⁸ L.: [Vosgianian 1999].

¹⁹ L.: [Negrescu 1999].

²⁰ L.: [Bručan 1996].

²¹ A mezőgazdasági átmenet problémáiról és a farmergazdálkodásra való áttérés nehézségeiről L.: [Swain 2001].

²² L.: [WB 2002]. Ugyanitt található egy jó leírása az első tíz év gazdasági történéseinek.

²³ L.: [APAPS 2004].

²⁴ L.: [IMF 2004].

²⁵ Forrás: (APAPS 2004).

B. Garda Dezső

Erdőgazdálkodás Székelyföldön

Az erdő a székelység számára nem csak környezeti valóság, hanem több évszázadon át a megélhetés egyik jelentős forrását jelentette. Az erdőségek faállománya szolgáltatta a székely ember számára az épülethez szükséges faanyagot, illetve annak óvó tetőzetét, menhelyet nyújtott az állatok számára, nyersanyagot biztosított a munkaeszközökhöz. Az erdő faállománya lehetővé tette a gyergyóiak, csíkiak illetve a háromszékiek számára a tutajozást, mely összeírások szerint másfélszeresen vagy kétszeresen haladta túl „a szántás-vetés beneficiumát”. Érthető tehát, hogy az évszázadok során kialakult az ún. erdészeti kultúra, többek között a féktelen pusztítás megakadályozására. Így erdős részeket minősítettek tilalmasnak, hogy az ésszerűtlen erdőkitermelést korlátozzák. Háromszéken az 1560-1591 közötti időszakban említik az első tilalmasokat. Csíkban 1622-es, majd az 1639-es évi csíkszentmihályi falutörvény tiltotta a fának lábbon való aszalását. A tilalomban tartott és fölnevelt erdőt a falujegyzőkönyvekben minden oldaláról megnevezték. A tilalmas erdők pusztítóit szigorúan büntették. A büntetések nagysága jelezte, hogy a közösség részéről miként értékelték egyes fafajtákat.

A falutörvények meghatározták az erdő kitermelésének és felhasználásának a módját. A letarolásra kiszemelt és a falugyűlés által jóváhagyott vágteret az erdőbíró és társai előzőleg felparcellázták, és csak azután tették lehetővé a kitermelhető erdőréssz kivágását. Az erdőterületek kiosztásánál jelentős szerepet játszottak a tízesek, melyek legtöbbször felnyilaztatták a lakosság számára kiosztható erdőterületet. Az erdőlés inkább a téli hónapokon valósult meg, egyrészt mert ekkor szünetelt a mezei munka, másrészt pedig a havas utakon könnyebb volt a fa húzatása, illetve a szánnal való szállítás. A falutörvények szigorú rendtartása ellenére Székelyföld erdőállománya jelentősen csökkent az 1785 és 1820 közötti időszakban. Míg a II. József korabeli összeírásokban a faluközösségek előjárói arról nyilatkoznak, hogy a faluhatárban bőven van erdő, az erdőhasználat pedig bárki számára biztosított, addig a XIX. század második évtizedében megvalósított Cziráky-féle összeírásból arról értesülünk, hogy a faluhatártól messze kell menni tűzifáért, az eszközfa behozatala pedig egyre korlátozottabb.

A XIX. század negyedik-ötödik évtizedében az erdős területek további fogyását tudósítanak forrásaink, sőt egyes szerzők szerint (Bocskor János írásai a *Nemzeti Társalkodóban*) valóságos háború indult az erdők ellen.

A székelyföldi erdők reális felértékelődésére, értékének megállapítására a felvilágosult abszolutizmus időszakában került sor. Hadik András országos érvényű erdőtörvény megalkotásában látta megoldhatónak a székelyföldi erdők védelmét. 1795-ben már országgyűlési bizottság munkálkodott az erdészeti rendszabályok megfogalmazásán. Az erdélyi diéta 1811-ben dolgozta ki az „erdőlés rendjéről” szóló törvényt, melyet 1812-ben hirdetett meg. Bár az uralkodó ellenvéleménye miatt e jogi aktus nem válhatott törvénnyé, mégis alkalmazták: 16 pontban főként az erdők megóvásának a módszereit ismertette. Eszerint szigorúan büntették a saját tulajdonú erdők meggyújtását, de az erdőpusztító tulajdonos erdejét is zárlat alá helyezhették.

Az 1852. december 3-án kiadott császári nyílt parancs szellemében szövegeződött meg az 1858. január 1-én hatályba lépett erdőrend-törvény. E jogi aktus az erdők kitermelését a magánerdő-birtokoknál is közigazgatási hatóság engedélyéhez kötötte.

A központi hatalom által életbe léptetett erdőtörvények mellett a székely közösségek részéről is megfogalmazódott a XIX. század második felének erdészeti szakismereteihez való alkalmazkodás szükségessége. A korabeli sajtóból tudjuk, hogy a székely értekezleten javasolták, a székek vagy az erdőt közösen bíró községek alkalmazzanak erdőségeik gazdaságának vitelére, egyenként vagy közösen, erdészeti képzettséggel bíró szakembereket, úgy amint mérnöki ügyekre mérnököket alkalmazzanak. Komoly feladatnak tekintették jeles szakemberek által általános gazdálkodási tervek készítését, tekintettel az erdők természetére, a lakosság szükségletére és az eladható fafelesleg értékesítésére.

A XIX. század második felében a törvényhatósági bizottságok is dolgoztak ki erdővédelemre vonatkozó törvénytervezeteket. Ilyen volt többek között 1874 decemberében véglegesített és Madár Imre csíki főjegyző által aláírt törvényjavaslat, melynek címe „Az erdők kezelése iránti javaslat az erdőpusztítás megakadályozása végett.” A Csíksomlyón kiadott tervezet jelezte a székelységnek a modern erdőgazdálkodás megvalósítására irányuló törekvését. Az 1879-es évi erdőtörvény alapvető változásokat hozott Székelyföld erdőgazdálkodásában. Ennek szellemében 1881. március 8-án a háromszéki közigazgatási bizottság, mint elsőfokú erdőrendészeti hatóság, felhívást intézett a megye területén lakó erdőbirtokosokhoz, hogy a községi eljáróságok útján tegyenek jelentést arról, hogy a törvény által megkövetelt erdőgazdasági üzemtervet „ki által és mi úton-módon véli kellő időben elkészíttethetni?” És ki által s mi úton-módon véli annak gyakorlati alkalmazását és az erdők megőrzését az erdőtörvény illetékes paragrafusainak figyelembe vételével biztosítani? Mivel a megye

erdőbirtokosai nem voltak felkészülve az 1879-es évi erdőtörvény gyakorlati alkalmazására, a korabeli Háromszék megye politikai vezetése hozzájárult a megye területén lévő erdőknek állami kezelésbe adásához évi 13500 forintért. Az állami kezelés folytán a megyében három erdőgondnokság jött létre: a sepsi-szentgyörgyi, a kézdivásárhelyi és a kovásznai. A háromszékihez hasonlóan a korabeli Csík, Udvarhely és Maros megyében is létrejöttek az erdőgondnokságok, vezetőik a modern erdőgazdálkodási módszerek alkalmazására törekedtek.

Változások történtek a birtokviszonyok tekintetében is. Az addig közös tulajdonban lévő erdők arányosítása révén létrejöttek a száz holdnál nagyobb területtel rendelkező magánerdő-gazdaságok, illetve a kis- és középbirtokosok közbirtokosságokba szerveződtek. Bár a királyi erdő-felügyelőségek keretében létrejövő erdőgondnokságok előrelépést jelentettek az erdőgazdálkodás tekintetében, a székely erdőgazdák már a XX. század első felében megfogalmazták a magánerdészetek létrehozásának az igényét. Így 1908-ban az agyagfalvi gyűlés 60. évfordulójára szervezett nagyszabású népgyűlésen a székelység vezetői az erdőkérdéssel is foglalkoztak. A dr. Nagy György által képviselt irányzat ezen az ünnepi gyűlésen követelte a közbirtokossági erdőknek az állami kezelés alól való kivételét.

Erdélynek Romániához való csatolása változásokat idézett elő a székelyföldi erdőgazdálkodásban. Kezdetben az 1910-ben Ó-Romániában kiadott erdőgazdálkodási törvény vált érvényessé a székely vagyonszövetségekre is. 1924-ben a román parlamentben megszavazták a 218-as számú, tűzi- és épületfa szükségletek kielégítésére vonatkozó törvényt, melynek hatodik fejezete az erdélyi, bán-sági, máramarosi, körösvidéki és bukovinai magán és közösségi erdők kezelésére vonatkozott. Ez utóbbi számtalan megszorító intézkedést tartalmazott, korlátozta a tulajdonosok erdőhasználati jogait és lehetőséget biztosított az erdészek számára a visszaélésekre, a fakitermelés terén pedig a korrupcióra.

1940-1944 között a székely közösségek a közbirtokosságok erdőgazdálkodása esetében megpróbálták az önkormányzatiságot érvényesíteni, ennek ellenére az erdőrendtartásban a továbbiakban is érezhetőek voltak a megszorító intézkedések. 1945-1948 között ismét az 1924-es erdőrendtartási törvény érvényesült. 1948-ban az erdők feletti magán és közösségi tulajdon megszüntetésével Székelyföld lakosságát megfosztották ősi erdővagyonától.

1991-től kezdődően Székelyföldön is megkezdődött az erdők és a beerdősödött legelők folyamatos visszaadásával Székelyföld lakóinak birtokba helyezése. A 1991/18-as törvényt nehézkesen alkalmazták, mindent elkövettek a jogszabály végrehajtásának az elhúzásáért, másrészt azonban a közbirtokossági erdők területét adták vissza 1999-ig a magánerdő tulajdonosoknak, nem pedig azt a területet, amelyet ők vagy ősük birtokoltak 1948 előtt. A törvény másik hibája, hogy csak egy hektárt adott vissza a kisajátított területek tulajdonosainak.

2000. január 12-én életbe lépett a 2000/1-es törvény, mely tíz hektár nagyságig adta vissza a volt tulajdonosoknak a magán erdőterületet, a közbirtokossági erdők esetében az 1921-es földreform végrehajtása utáni állapot volt a meghatározó. (E földtörvény első szakaszában a székely vagyonszövetségek jelentős területeket veszítettek el, a későbbi időszakban, 1929-30-ig pedig, fellebbezések és perek útján sikerült visszaszerezniük eredeti területeik nagy részét). A törvény kimondta, hogy a területeket az ősi helyen, vagyis a kisajátítás területén kell visszaszolgáltatni. Bár a törvényhozók e kártérítési törvénnyel a tulajdonost szolgálták, az erdészeti minisztérium a végrehajtási utasítások megfogalmazásával megpróbálta a jogszabály alkalmazását lehetetlenné tenni. Hatalmas méretű kitermeléseket kezdeményeztek azokon a területeken, melyeket vissza kellett adni jogos tulajdonosaiknak, és a helyi illetve a megyei bizottságokban az erdészek mindent elkövettek a birtokérvényesítés megakadályozásáért. A magyar prefektusok sem álltak ki 2000-ben a tulajdonosok érdekeinek érvényesítéséért a megyei föld- és erdővisszaadó bizottságokban. A törvény legdurvább kijátszását érzékelhettük Székelyföldön, ahol a magyar erdészek nagy része a magán és közbirtokossági területeket össze akarta vonni az erdővisszaadással, úgy hogy a jövőbeli tulajdonos csak tíz hektár erdőt kaphasson vissza még akkor is, ha családja 1948 előtt külön magánerdővel és közbirtokossági erdővel rendelkezett, annak ellenére hogy a 2000/1-es törvény a magán és a közbirtokossági erdőket különválasztotta, ez utóbbiak esetében pedig lehetővé tette a teljes nagyságú erdővisszaadást. Székelyföldön három erdőmérnök mégis vállalta a közbirtokossági erdők jogos tulajdonosaiknak való visszaszolgáltatását. Őket azonban – Fodor Györgyöt, Mező Józsefet és Sandy Tamást – tettükért az Állami Erdőügynökség vezetősége megbüntette. Mivel Fodor György tettéért hivatalosan nem akart megbánást tanúsítani, állásából felmentették. A törvény végrehajtási utasítása szerint az erdőt nem a román állam, hanem az Állami Erdőügynökség kellett hogy visszaszolgáltassa jogos tulajdonosának. Az állami erdészek pedig nem akartak lemondani kiváltságaikról, így tehát az erdők visszaadásának akadályozói voltak. 2001-ben, a szociáldemokrata párt kormányzásának kezdetén a prefektusok letiltottak mindenfajta erdővisszaadást.

Az RMDSZ tárgyalócsoportja (B. Garda Dezső, Kelemen Attila, Pete István és Tamás Sándor) a szociáldemokrata párttal szinte félévig tartó egyeztetés-sorozat révén elérte a 2000/1-es törvény megmentését, bizonyos korlátozásokkal. A 2001/102-es sürgősségi kormányrendelet elismerte a közbirtokossági vagyont, de az örökösök után csak húsz hektár erdőt lehetett visszakapni. A sürgősségi kormányrendelet parlamenti vita után a 2002/400-as törvény néven vált ismeretessé. Bár a törvényhozás szintjén sikerült érvényesíteni a magán és a közbirtokossági erdők visszaadását, a székelyföldi erdészeti igazgatóságok a továbbiakban is megakadályozták az erdők visszaadását jogos tulajdonosaiknak,

főleg ahol a tulajdonosok a magánerdészeti formát választották. 2001-ben a Hargita megyei Erdészeti Igazgatóság 18 pert indított az erdők visszaadásának a megakadályozására. E tanulmány írója 2002 első felében (április 23-ig) hetente kétszer volt benn Ilie Sârbu miniszternél, Viorel Marinescu vezérigazgatónál és az egymást váltó két államtitkárnál (Viorel Ghelasă, Ovidiu Ionescu) míg társával együtt sikerült (Verestóy Attila, Rafain Zoltán, Simon Csaba, Tőke István) kiharcolnia a Hargita megyei közbirtokossági erdők visszaadását, a perek visszavonását, illetve a magánerdészeti hivatalok létrehozását.

Mivel az állami erdészeti hivatalok nem tudták megakadályozni a magánerdészetek létrehozását, mindent elkövettek a magánerdők visszaadásának az akadályoztatásáért, illetve a kezelésük alatt álló visszaadott magánerdők irtásáért. (Például a gyergyószentmiklósi 209-es, 210-es számú erdészeti parcellák esete.)

Gyergyószentmiklóson a polgármesteri hivatal az ún. 1 hektáros erdőket a kilencvenes évek első felében részben átvette az állami erdészettől, azonban nem osztotta ki a jogos tulajdonosoknak, mivel később úgyis módosulni fog a visszaadható erdős terület nagysága, s akkor minek dolgozzanak kétszer. Ezt a helyzetet használták ki a helyi állami erdészet tagjai Melles Előd erdőmérnökkel az élen, és összejátszottak az erdőtolvajokkal, és megkezdődött az erdők illegális kitermelése a magánerdő-tulajdonosok rovására. 2001. július 4-6. között a Parlament Visszaéléseket, Korrupciót és Kéréseket Kivizsgáló Bizottságával ellenőrzéseket végeztünk ezeken a területeken, és tetten értük a tolvajokat. A bizottsági jelentés azt is bebizonyította, hogy a helyi földosztó bizottság és a gyergyói állami erdészet vezetősége közösen megakadályozták az erdők visszaadását a 2000/1-es törvény értelmében és a 209-es parcella erdeinek a kiirtásáért az erdőgondnokság vezetőjét tette felelőssé. A helyi hatalmi szervek és a rendőrség azonban mindent elkövettek az erdőmaffia védelmében, a kivizsgálást politikai síkra terelték. Dan Coriolan Simedru liberális képviselő sajtótájékoztatójában elítélte a helyi erdészetet és földosztó bizottságot az erdők visszaadásának az akadályoztatásáért. 2002 tavaszáig a 209-es parcellának már csak a nyoma volt meg, a 210-es parcellában is jelentős volt a csutakok száma. Mikor jeleztem, hogy újabb parlamenti kivizsgálást fogok szervezni, a fatolvajok meggyújtották az erdőt.

2002 folyamán többször követeltük az erdővisszaadás felgyorsítását. A gyergyószentmiklósi földosztó bizottság azonban csutakvizsga nélkül a területhez kötődő igazoló akták hiányában adták vissza az erdőt a 209-es parcellán. Az említett területen annyi volt a csutak, hogy a helyi polgármester és alpolgármester a csendőrség beavatkozását kérte az erdők visszaadásához. A hat tulajdonos közül ketten rendelkeztek igazoló aktákkal, akik nem vállalták az erdők átvételét, mivel nem az ősi helyen adták vissza és nem mérték fel az átadandó részen a fatolvajlás nyomát. Az erdészeti kihágásokra vonatkozó törvény ugyanis

a tulajdonost 10-30 millió lejig terjedő büntetéssel sújtja, ha nem tudja igazolni saját erdejében a törvényes bélyegzés hiányának okát. A jelzett helyzetet 2003. június 25-26-án a Visszaéléseket, Korrupciót és Kéréseket Kivizsgáló Parlamenti Bizottság is ellenőrizte, a kivizsgálásról összefoglaló jelentés született:

„[...]Súlyos rendellenességeket találtunk a fentnevezett erdészeti hivatal kezelésébe tartozó U.P.II. 209-es és U.P.II. 210-es parcellák visszaadásának nem teljesítésével kapcsolatban. A jogosultak által tett észrevételekből kitűnik, hogy a fent említett parcellákban történt károkért a helyi földosztó bizottság tagjai, főleg az 1995 és 1997 közötti időszak polgármesterei a felelősek, akik különböző okokat felhozva, visszautasították az erdők visszaadására vonatkozó törvények alkalmazását.

[...]A bizottságunk által kért, a Hargita megyei Csíkszeredai Területi Erdészeti Felügyelőség 650/2001.07.12-ei jelentéséből világosan kiderül, hogy a fatömeg törvénytelen kivágása 2000 őszén kezdődött, amikortól a gyergyószentmiklósi Erdészeti Hivatal jelenlegi vezetőségét is kinevezték. A 2000/1-es számú törvény 35. szakasza 2. bek. értelmében az erdészeti hivatal felelős az erdők védelméért és épségéért a tulajdonosoknak való tényleges visszaszolgáltatásukig. A 2000/1-es számú törvény módosítja és kiegészíti az 1991/18-as törvényt, akkor az ellenőrző szervek nem menthetik fel a felelősség alól a gyergyószentmiklósi Erdészeti Hivatal személyzetét azzal a megokolással, hogy 'a szóban forgó erdőt visszaszolgáltatták az 1991/18-as törvény értelmében.' [...]

A 2000-2003 közötti beadványok nyomán a bizottság megállapította az említett erdők visszaadásának akadályozását, és több esetben közbenjárt az ezen erdőkbeli való falopások megállításáért, valamint a tényleges és jogos tulajdonosok tulajdonba helyezéséért, de a törvény által előírt köteleességek iránti érdektelenség miatt, az Erdőalap helyreállításáért létrehozott helyi földosztó bizottság – polgármester, alpolgármester, jegyző és az erdészeti hivatal főnöke – nem tettek eleget az érvényes jogszabályokban előírt kötelezettségeiknek.

Szükség volt a Hargita megyei Csíkszeredai Területi Erdészeti Felügyelőség közbenjárására a jogos tulajdonosok tulajdonba való helyezése érdekében, viszont ezen intézmény felszólítását sem tartották be, az említett parcellák tényleges átadására 2002. július 1. helyett csak 2002. augusztus 26-án került sor.

A fenti erdők körülhatárolása alkalmával, a tulajdonjogba helyezéskor, nem tartották be a régi határokat, annak ellenére, hogy ezen a területen még ennek előtte senkinek nem adtak vissza erdős területet. Úgy tűnik, hogy a tulajdonosok közül kettőnek igazoló akták hiányában visszaadták a tulajdonukat (tény, amit a következőkben ki kell vizsgálni).

Ugyancsak ezen a területen a törvénytelen letarolások a következőkben is folytatódtak, anélkül, hogy az illetékes szervek – beleértve a rendőrséget – közbelépjenek a falopások elkövetőinek felkutatásáért, vagy megbüntetéséért.

Megjegyzendő az a tény is, miszerint a tulajdonba helyezéskor a földosztó bizottság tagjai kérték a csendőrség és a rendőrség közbelépését egyes békés szándékú emberek ellen, akiket ilyenformán a rendfenntartók megfélemlítettek, ami 1989 óta példátlan esetnek számít. Az említett területen, a tulajdonjog visszaállítása alkalmával nem történt meg az alapellenőrzés, nem számolták meg a lopások után maradt csutakokat. A területek tényleges átvétele nem az érvényben levő Erdőalap-őrzési Szabályzat előírásainak értelmében történt, alapellenőrzés, kárfelmérés és a létező állapot szerinti leltár alapján való átadással az erdésznek. Volt olyan eset, amikor a körülményekre való hivatkozással a kedvezményezettek (Orosz László és Zöld Anna) visszautasították a tulajdonba helyezési okirat aláírását, a jegyzőkönyvet mégis átadták számukra, amelyben megjegyezték, hogy „az átadás alapellenőrzés nyomán történt, amiben részt vettek a tulajdonosok képviselői..., jelenleg nem léteznek bélyegzőkalapáccsal meg nem jelölt csutakok”. A valóságnak ellentmondó okirat aláírása közokirat-hamisítást jelent a polgármester, a jegyző és az állami erdőgondnokság vezetője részéről. Úgy véljük, hogy a törvényes eljárásokat be nem tartók ellen bünyügyi nyomozást kell indítani, csalás és hivatali visszaélés alapos gyanúja miatt.

Gyergyószentmiklóson parlamenti bizottságunk tagjai meghallgatták a város polgármesterét, a földosztó bizottság elnökét, az erdészeti hivatal főnökét, illetve a becsapott tulajdonosokat. A bizottsági meghallgatás során a földosztó bizottság érintett tagjai megígérték, hogy egy hónapon belül az érintettek a tolvajok által letarolt, utólag a tűz martalékává vált erdős területek helyett az ősi erdőhöz hasonló területet kapnak, ami a mai napig sem történt meg.

[...] A Visszaéléseket, Korrupciót és Kéréseket Kivizsgáló Bizottság kéri a Mezőgazdasági, Erdő-, Vízügyi és Környezetvédelmi Minisztériumot és a Közigazgatási és Belügyminisztériumot, sürgősen intézkedjen – az őket érintő részekben – úgy, hogy a gyergyószentmiklósi Földosztó bizottság helyezze tulajdonba a két családot, akik jogosak a 2000 előtti állapottal azonos UP II. 209-es és UP II. 210-es parcellákhoz tartozó, erdős területekhez. Figyelembe véve a törvény által előírt határidő lejártának közeledtét, ha betartják az ősi elhelyezkedést, a becsapott tulajdonosokat kártalanítsák az ősi területen való tulajdonba helyezésükig ellopott fatömeg ellenértékével a helyi földosztó bizottság által.”

A kezdeményezésünkre elindított ügyészégi eljárást mind a rendőrség, mind pedig a prefektúra részéről szabotálták, annak ellenére hogy a törvény előírja azok megbüntetését, akik akadályozzák az erdők visszaadását és a fatolvajokkal összejártsanak. A kárvallottak megfenyegetése után ugyanis senki sem merte felvállalni a károsult szerepét. Bár a törvénytörés ténye bizonyított, panaszos hiányában az ügyészégi dosszié a rendőri kivizsgálás szintjén maradt.

Még durvább visszaélés történt a szárhegyi magánerdők esetében, ahol az állami erdészeti vezetői a fatolvajokkal együtt az egész Alsóerdőt (493 hektár)

lepusztították, megfosztva az erdőtulajdonos lakosságot magánerdejétől. Az erdő-panamához a 2003. augusztus 15-i széltörés járult hozzá. A széltörést azonban elősegítette a számtalan illegális fakitermelés és az üzemterv be nem tartása. A környezetvédelmi ügynökség jelentése a következőképpen mutatta be az erdők kiirtásának módszerét az állami erdészek által:

„Az Erdészeti Hivatal által felmutatott adatok elemzéséből kitűnik, hogy Szárhegy község magánerdeiből 2001-ben 5600 m³, 2002-ben 6500 m³ és 2003-ban a széltörésig 7800 m³ fatömeg termelődött ki, annak ellenére, hogy az üzemterv 3700 m³ évi vágási lehetőséget enged meg. Levonható a következtetés, hogy az erdészet alkalmazottjai által irányított túlzott, törvénytelen kitermelés és a lopások (a Hargita Megyei Erdészeti Felügyelőség 2002-ben végzett ellenőrzéséből kiderült, hogy ezekről a területekről a jelzett adatokon kívül még kitermelődött 10913 m³ fa) is elősegítették a széltörés bekövetkezését.”

A következőkben a környezetvédelmi ügynökség ellenőrei bemutatják az egymásnak ellentmondó jelentéseket a Gyergyószentmiklósi állami erdészeti hivatal és a Csíkszeredai erdészeti igazgatóság részéről:

1) „A 2020/20.08.2003 számú jelentésben a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal vezetője, a Hargita Megyei Erdészeti Igazgatóság tudomására hozza, hogy az Alsóerdő környékén 100000 m³ masszív széltörés történt. Figyelembe véve, hogy a Hargita Megyei Erdészeti Igazgatóságnak szerződése van a szolgáltatásokra, a szárhegyi erdőtulajdonosok szövetségével, kérjük az erdészeti alkalmazottak számának a növelését 3 személlyel:

- 1 technikus értékbetevésre
- 2 erdőőr.

2) „A Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatalnál iktatott 2041/22.08.2003-as jelentésben a Hargita Megyei Erdészeti Igazgatóság erdőalap képviselője, Mihok Ioan és a Gyergyószentmiklósi Erdészeti Hivatal vezetője, Melles Előd mérnök elemezték a széltörés által okozott kárt 2003.08.15-i dátumon és a következő ténymegállapításokra jutottak:

A VII. üzemosztály 138-149-es parcelláin kb. 200 hektáron történt masszív és szétszórt széltörés. A terület szárhegyi magánerdővel rendelkező erdőtulajdonosoké, akik az 1991/18-as törvénnyel kapták vissza területeiket, melyet a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal adminisztrál. A széltörésre a leltárfüzetek a hivatalnál vannak, és következik az értékakták kiállítása. Ilie Livia technikus már dolgozott ezekkel az aktákkal.”

Ugyanez a dokumentum pontosítja: „a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal gyors intézkedéseket tett a famennyiség értékbetevésére és nincs szükség az erősítésre a fá értékbetételére vonatkozóan”.

3) Ilie Livia technikus által tett jelentésből kitűnik, hogy a (1957-1966-os számmal) kiállított 10 értékaktát a széltörésre a VII. üzemosztály 32, 33a, 34a,

136, 138, 141a, 144a, 145a, 146ab, 147a, 148a, 149a, területeire 150,7 hektáron összesen 42440 m³-re (kitűnik az a pontosság, ahogyan az erdész felbecsülte a térfogatot, 43000 m³) becsülik.

Jelentésében Ilie Livia technikus leírja, hogy az értéketételhez rendelkezésre álló adatok a következők: a VII. üzemosztály üzemterve és a fák és erdők biometriája. A bemutatott dokumentumokból nem következik, hogy a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal vezetője Melles Előd az értéketelési akták kitöltéséhez szükséges adatokat a terepen gyűjtötte volna össze. Hasonlóképpen a széltörést nem azonosította be a terepen, és nem tüntette fel a térképen a széltöréssel sújtott területeket.

A bemutatott adatokból következik a kártevés megjelenéséről szóló jelentés tudomásul vételétől (2003.08.22.) az értéketelési akták kiállításáig nem történt meg a 150,7 hektár nagyságú erdő azonosítása. A Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal vezetője, Melles Előd nem tudta megindokolni az ellenőrző szervek előtt, miként volt lehetséges a terepen végzett mérések nélkül beazonosítani a területet, tudva, hogy az üzemtervben ennek a területnek 219,7 hektár felel meg. A terepen való ellenőrzés során a széltörést felmérő bizottság, Laczkó Teréz mérnök, a Hargita Megyei Erdészeti Igazgatóság műszaki igazgatónöje, a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal vezetője, Melles Előd mérnök jelenlétében megállapította, hogy az említett területen vannak masszív széltörések, szétszórt széltörések és olyan részek, ahol nem volt széltörés, és azt, hogy a határjelzések és a határkövek nem voltak beazonosítva az adatok értéketelés céljából való gyűjtésekor. Hasonlóképpen nem történt meg a szálszerű felleltározás a széltörés által kevésbé sújtott területeken.”

A Környezetvédelmi Ügynökség jelentéséből kitűnik, hogy az állami erdészet vezetői egészséges erdőrészeket is széltöröttnek nyilvánítottak, ami lehetővé tette a későbbiekben a 493 hektár nagyságú erdő teljes kiirtását.

A szárhegyi erdő-panama másik vetületére a pénzügyőrség 2003. novemberi jelentése derít fényt:

„[...]A Parlament Visszaéléseket Korrupciót és Kéréseket Kivizsgáló Bizottsága által Ionel Blănculescu miniszter úrhoz írt IB/54/2003 számú levelére és B. Garda Dezső képviselő úr beavatkozásának következményeként az Önök tudomására hozzuk, hogy 2003 szeptember-november közti időszakban a Pénzügyőrség központi gazdasági felügyelősége Maros, Arad és Beszterce megyei ügyosztály megbízottjai Hargita megyében ellenőrzéseket végeztek azzal a céllal, hogy kivizsgálják a fakitermeléssel és értékesítéssel kapcsolatos munkálatok törvényességét. Az ellenőrzések elsősorban a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal hatáskörébe tartozó területeken történtek, illetve ellenőrizték a kitermelést az Alsóerdő nevű erdőrészen (VII. üzemosztály), és fafelvásárlással és fafeldolgozással foglalkozó kereskedelmi társaságokat, és a következőket tapasztaltuk:

1. 2003. augusztus hónapban egy vihar következményeként egy 150 hektáros erdőrészt letörött a Szárhegy községhez tartozó Alsóerdőn. Az egész szeltöréses terület magántulajdonban van. Az ellenőrzések során kiderült, hogy a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal megszegte az 1998/96-os Kormányhatározatot azzal, hogy értékebe tette a kitermelendő famennyiséget számlakénti felleltározás nélkül, de az okiratokat meghamisították, mert úgy állították ki ezeket, mintha megtörtént volna a számlakénti felleltározás.

Hasonlóképpen, a törvényes előírások betartása nélkül a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal kitermelési engedélyeket állított ki a szárhegyi magán erdőtulajdonosok egyesülete nevére, annak ellenére, hogy az egyesület nem rendelkezett kitermelésre szakosított engedéllyel és nem a terület tulajdonosa. A Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal és a szárhegyi magán erdőtulajdonosok egyesülete között kötött egyezség szerint az erdészeti hivatal a fa eredetét igazoló okmányokat az egyesület által elszállított fára kiállítja, az egyesületet pedig arra kötelezi, hogy kiállítsa a fuvarlevelet a tulajdonosoknak, annak ellenére, hogy nem az egyesület a tulajdonos, és az erdészeti hivatal csak az erdő jogos tulajdonosának állíthatja ki a fa eredetét igazoló okmányokat. A törvényesség kijátszásával tehát 20000 köbméter műfa termelődött ki, amire a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal kiadta a szállítási leveleket, hamis adatokkal töltve ki ezeket, ugyanis az egyesülethez nem ment be ez a famennyiség és az egyesület nem állított ki igazoló aktát a felvásárló cégek nevére.

Mindezek következményeképpen az államkasszát 9 milliárd lej kár érte. A pénzügyileg különleges rendszerű okmányok hamis adatokkal való kitöltésével az erdészeti hivatalnokok hozzájárultak az adózandó értékek eltitkolásához, amiért kérjük a kivizsgálás megkezdését a bűntény megállapításával kapcsolatosan.

A fatömegnek az erdőből való elszállításához a Gyergyószentmiklósi Erdészeti Hivatal 2082 darab szállítási levelet állított ki, ezek alapján elszállítottak kb. 20000 köbméter műfát, amelyből több mint 15000 köbméterre vonatkozó dokumentum hamis adatot tartalmazott.

2. Az okozott kár megállapításáig kérjük a büntügyi szerveket, hogy kutasák fel azokat az erdőtulajdonosokat, akik törvénytelenül szereztek erdőt az Alsóerdő nevű erdőrészen.

A gazdasági felügyelőség megállapította, hogy Len Emil (Szárhegy község volt polgármestere, 15 ha erdő birtokosa), Nagy Vencel (a 10 Fenyő egyesület elnöke, 9,5 ha erdő birtokosa), Csiki Márton (8,2 ha), Ferencz Károly (Szárhegy alpolgármestere, aki a fiával együtt 9 ha erdő birtokosa), Incze József (erdész a Gyergyószentmiklósi Erdészeti Hivatalnál), András Ferenc (9,5 ha), Nagy István (a 10 Fenyő egyesület elnökének testvére, 3 ha), Ferencz Dénes (a szárhegyi magán erdőtulajdonosok egyesületének volt elnöke, 3 ha), Sipos

Zsolt (4 ha), Páll László (3 ha), Fülöp Árpád (2,25 ha), Simon Árpád (3 ha), Ördög Arnold (2,82 ha), Sándor Pongrác (8 ha), stb. erdős területet birtokolnak nem hiteles papírokkal.”

A Pénzügyőrségi jelentésnek ez a fejezete arra a Székelyföldön általánossá vált tényre utal, hogy a helyi hatalom emberei (polgármesterek, földosztó bizottságok tagjai) a nyilvántartásokból kinézték a halottak névsorát, és ezekkel adásvételi szerződést kötöttek (persze nem közjegyző előtt). A távoli településeken lakókkal, vagy külföldön élőkkel is hasonlóképpen jártak el, egy-egy örökösödési akta módosításával, vagy hamis adásvételi szerződéssel, mivel tudták róluk, hogy nem fognak időt és pénzt vesztegetni perek útján, őseik vagyónak visszaszerzéséért. A helyi hatalom képviselői és a vállalkozók egy része megkereste a beteg, idős erdőtulajdonosokat, akiket két úton próbálták meggyőzni erdeik eladására: egy újabb államosításról beszéltek, másrészt azonban törvénytelen kitermeléseket folytattak ezek erdeiben, majd pedig meggyőzték a tulajdonost arról, hogy jobb ha eladják erdeiket mintsem ellopják. Így történt meg Szárhegyen, hogy egy hektár erdő eladási értéke ezen személyek esetében 10-50 millió lej között mozgott, míg az illegális fakitermeléssel foglalkozó vállalkozó jövedelme hektáronként az Alsóerdőben elérhette az 1 milliárd lejt is.

Visszatérve a pénzügyőrségi jegyzőkönyvhöz:

„3. Az általunk tapasztaltakból kitűnik, hogy a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal tisztviselői faanyagot adtak ki, még mielőtt az árverés lezajlott volna, és kitermelési engedélyt olyan egyesület nevére bocsátották ki, amelynek nem áll jogában kitermelni, ezért kérjük a kivizsgálás megkezdését a hivatali visszaélés fennállásának létezéséről vagy nem létezéséről.

4. Szűrőpróba szerű ellenőrzéseket végeztünk azoknál a cégeknél, amelyek fafelvásárlással, fafeldolgozással és faanyag eladással foglalkoznak, és a következőket tapasztaltuk:

Az elemzések, kivizsgálások és ellenőrzések során mind a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatalnál, mind terepen kitűnik, hogy a magán erdőtulajdonosok mindkét egyesülettől a faanyagot eladták fafeldolgozó cégeknek szállítási levéllel, amit az erdészet alkalmazottja állított ki (felhatalmazás nélkül) a felvásárló cég feltüntetése nélkül, az erdőtulajdonosok hozzájutván az ellenértékhez (általában egyenesen a szállító cég autóvezetőjétől) anélkül, hogy aláírták volna a felvásárlási nyilvántartást vagy a fizetési meghagyást. A szállítás a haszonélvező címére történt legtöbb esetben anélkül, hogy ennek nevét a szállítólevélben feltüntették volna. Utólag a haszonélvező cég hamis felvásárlási nyilvántartást állított ki a „törvényes eredet” igazolására, vagy hamis felvásárlási számlákat szerkesztettek nem létező kereskedelmi egységek nevére. A két egyesület vezetőjének nyilatkozata szerint az Erdészeti Hivatal vezetősége közölte, hogy a fent leírt eljárás törvényes, és nem szükséges más eladási vagy szállítási

okiratok kiállítása (fuvarlevél, eladási nyugta, pénzügyi számla) amiből kitűnik a vásárló kiléte. Továbbá kértük a Gyergyószentmiklósi Állami Erdészeti Hivatal vezetésétől a két egyesület nevére kiállított összes szállítási levél-tömböt melyet (tulajdonképpen a harmadpéldányokat), melyek az aktát kiállító Erdészeti Hivatalnál maradnak. Ezek alapján összegeztük az egész értékesített fatömeget, a haszonélvező cégek küldötteinek a nevét, a szállító autók rendszámát és elküldtük a Közigazgatási és Belügyminisztériumhoz tartozó Személyi Nyilvántartási Főosztálynak.

Egy további észrevétel: az ellenőrzések kimutatták, hogy egyes kereskedelmi egységek törvénytelenül vásároltak fel faanyagot (lopásból származót, vagy összejátszottak azokkal, akik felügyelték a széltörés kitermelését), és hogy igazolni tudják az eredetét, különleges pénzügyi rendszerű okmányokat szereztek be és töltöttek ki, hamis okiratokat olyan egységek nevére, amelyek nincsenek bejegyezve a Kereskedelmi Kamaránál, vagy nem végeztek soha ilyen tevékenységet. Például a S.C. Industrial Group S.R.L. Sărmaș (Salamás) nevű egységnél kiderült, hogy felvásárolt 432,5 köbméter faanyagot, aminek az igazolására olyan nevű 2 egységre adtak számlát, amelyek nem voltak bejegyezve a Kereskedelmi Kamaránál. Ebben az esetben is értesítettük a bünyügyi kivizsgáló szerveket, hogy állapítsák meg a vétkes személyek kilétét.”

A szárhegyi erdő-panama létét elismerte az Állami Erdőügynökség is, és bár leváltotta tisztségéből Melles Előd erdőmérnököt és Laczkó Terézt az erdészeti igazgatóság műszaki igazgatói tisztségéből, a továbbiakban is mindent elkövettek ezen személyek védelméért. Az erdészeti államtitkár az interpellációra adott válaszaiban védte őket a minisztérium többi hivatalnokaival együtt. Az ügyészség részéről is próbálták menteni őket. Az interpellációk és politikai nyilatkozatok következtében azonban nem lehetett az igazságot eltemetni.

A gyergyói erdők elpusztítása, a tulajdonosok kijátszása az erdészek által az erdőmaffia leleplezése után is folytatódik. Az erdők hóhérai most is hirdetik ártatlanságukat, és azt hangoztatják, hogy végleges bírósági ítélet nélkül őket nem vádolhatják erdő-panamával. Az igazságszolgáltatás pedig nem tette meg a szükséges lépéseket a meglopottak, tulajdonosi jogaikat védők oldalán.

A bemutatott gyergyószentmiklósi és gyergyószárhegyi törvényteleniségek Székelyföld és Románia számos településén kimutathatóak. Hasonló jelenséggel állunk szemben egyes csíki és háromszéki településeken, Aradon, Karánsebes és Máramaros vidékén is, melyeknek dokumentumanyaga megtalálható a Parlament Visszaéléseket, Korrupciót és Kéréseket Kivizsgáló Bizottság felleltározott iratsomói között.

Az ilyen jellegű törvényteleniségeket, főleg pedig az erdőrendtartás és gazdálkodás terén érvényesülő illegalitásokat a törvényhozás szintjén is próbáltam megakadályozni. Javasoltam az erdészeti törvény módosítását, az erdészeti

kihágásokra vonatkozó törvényét, az erdészeti személyzet jogállására vonatkozó törvényét, az erdőrendtartási és erdőgazdálkodási törvényét. Szinte minden alkalommal politikai ellenállásba ütköztem. A legnagyobb ellenállást az erdőrendtartási és erdőgazdálkodási törvénnyel kapcsolatban tapasztaltam.

Az erdőrendtartásra és erdőgazdálkodásra vonatkozó 1998/96-os sürgősségi kormányrendelet parasztpárti kezdeményezés volt. Megszövegezője megpróbálta a két világháború közötti erdőrendtartással kapcsolatos hagyományokat ötvözni a modern erdőgazdálkodás követelményeivel. Ezt a sürgősségi kormányrendeletet, mely biztosította a magánerdészeti hivatalok megalakulását a Parlament két házában, 1999-ben emelték törvényerőre (1999/141-es törvény).

A Társadalmi Demokrácia Pártjának 2001-es hatalomra kerülése az erdőgazdálkodás területén visszalépést jelentett. Marian Ianculescu, Viorel Hrebenciuc, Valer Dorneanu és Mihai Nicolescu által kezdeményezett törvénymódosítás bár elismerte az erdők esetében az öt tulajdonformát, az állami köztulajdont próbálta előnyös helyzetbe juttatni, illetve az erdőrendtartási rendszer központosítására törekedett. A törvénymódosítás által az erdőtulajdonosok számára egyetlen lehetőség maradt: az Állami Erdőügynökséggel való együttműködés. A gyakorlatban lehetetlenné vált a magánerdészeti rendszer kiépítése. A törvénykezdeményezés vitája során, Birtalan Ákossal, Tamás Sándorral és Ráduly Róberttel együtt, számos módosító indítványt nyújtottunk be, melyeket azonban mind visszautasítottak. Ezért 2001 tavaszán öt RMDSZ-es képviselő (Birtalan Ákos, Kelemen Attila, Ráduly Róbert, Tamás Sándor és jómagam) az erdőrendtartásra vonatkozó tömény-kezdeményezést nyújtottunk be, hogy ellensúlyozzuk a szociáldemokraták központosító törekvéseit.

2001. november végétől 2002. április 23-ig szinte törvény ellenében kellett kieszközölnünk a kalapácsjog használatával kapcsolatos kormányhatározatot, illetve a magánerdészetek működését biztosító 116-os számú miniszteri rendeletet. A magánerdészeti rendszer létrejötte nyilvánvalóvá tette a 75/2002-es kormánypárti törvény módosításának a szükségességét. A törvényelőkészítés időpontjában fő szakmai tanácsadóm Vladimir Strâmbu volt, de egyeztettem a magánerdészetek vezetőivel is, főleg Bajcsi Istvánnal és Tőke Istvánnal, illetve figyelembe vettem a csíki és a libáni közbirtokossági uniók vezetőinek (Raffain Zoltán és Simon Csaba) javaslatait is. A törvénytervezetet 2002. október 1-én nyújtottam be Verestóy Attila szenátorral együtt a szenátus állandó büroójához.

A törvénytervezetet az erdészeti szakemberek elismeréssel véleményezték. A mezőgazdasági minisztérium értékelésében az erdővédelem új megközelítését vélték felfedezni, a törvényelőkészítő tanács pedig megszavazásra javasolta a kezdeményezést. Sőt az Állami Erdőügynökség részéről is támogató véleményezést kaptunk, ami azért is meglepő volt, mivel a törvény fő célja az állami monopólium megszüntetése az erdőgazdálkodásban. A törvénykezde-

ményezést a szenátus négy bizottsága tárgyalta alapfokon. A mezőgazdasági erdészeti bizottságnál a szavazás előtt az erdészeti államtitkár az üzemtervek elkészítésével kapcsolatos kérdéskör újratárgyalását kérte, amit a bizottságban elutasításként értékelték. Ezt egyeztetés követte, ezután ismét a bizottsági vita folytatódott. 2003. április 1-én a többi szenátusi bizottság után, a mezőgazdasági bizottságban is jóváhagyták a törvénykezdeményezést. A szenátus 2003. áprilisában elfogadta törvénytervezetünket, melyet a képviselőházban 2003. április 14-én regisztráltak. A mezőgazdasági bizottságban elfektették a törvénykezdeményezést. Ezzel párhuzamosan kedvezően véleményezte a törvénytervezetet a képviselőház közigazgatási-ökológiai bizottsága, illetve a védelmi bizottság is.

2003 nyarán és őszén 10 alkalommal egyeztettünk a mezőgazdasági minisztérium szakembereivel, az állami erdőügynökség képviselőivel. Az egyeztetett szövegek ellenére sem tűzte napirendre a törvényt a képviselőház mezőgazdasági erdészeti bizottsága, bár a támogatást a kormánypárt részéről többször megígérték. A magánerdészetet választó közbirtokosságok vezetői memóriumban fordultak az RMDSZ felső vezetéséhez az akadályoztatás megszüntetése érdekében. Ekkor derült ki, hogy a kormánypárti honatyák kifogásolták a beerdősödött legelőknek és kaszálóknak az erdőalapba való bekerülését. Ők ugyanis ezeket a beerdősödött területeket választási célra akarták felhasználni. Mindenképpen azt akarták, hogy vegyük ki a törvénytervezetből az erdőalap kibővítésére irányuló szövegrészeket. Ez országos szinten körülbelül 500.000 hektárnyi terület volt. Mivel a kormánypárti képviselők továbbra is hajthatatlannak voltak, és miután a székelyföldi magánerdészetek és közbirtokossági uniók vezetői beleegyeztek, vállaltam a kompromisszumos megoldást, lemondunk a beerdősödött legelők és kaszálók az erdőalapba való beépítéséről.

2004 januárjában újabb egyeztetések következtek az erdészeti államtitkárral és a környezetvédelem képviselőivel. Megállapodtunk: a beerdősödött legelők és kaszálók kérdését egy következő törvény fogja rendezni, de ennek megszületéséig ezeken tilos lesz a kitermelés. (Tudjuk, hogy ez a kitétel papíron marad.) Az erdei utak kérdésében majdnem elértük, hogy ezeket visszakapják a tulajdonosok, de az államtitkár próbálkozásunkat lehetetlenné tette. Tisztáztuk az üzemtervek kérdését, s bekerült a törvénybe, hogy ott, ahol az erdészet a visszaadott erdőket kitermelte, köteles beültetni, és gondozni az ültetvényt, amíg a fenyők életképesé nem válnak. Bekerült a törvénybe az is, hogy a visszaadott területeken lévő ültetvényeket vagy épületeket a közbirtokosságok, vagy a terület adminisztrátora megvásárolhatja. A magánerdészetek jogkörei pontosítását is sikerült fenntartanunk. Január végén lezárult a szövegegyeztetés és 2004. február 3-án a mezőgazdasági bizottságban napirendre is került a törvénytervezetünk, általános vita formájában, ahol kiderült, hogy a kormánypárt képviselői előzetesen nem egyeztettek, összevissza beszéltek. A törvénnyel kapcsolatos következő megbeszélésre újabb két napon át egyeztettünk. A bizottság

ülésén többször úgy tűnt, hogy megbuktatják a kezdeményezést. Kelemen Attila akkori alelnök erélyessége hozzájárult a törvénytervezet elfogadásához. A képviselőház plénumában 2004. február 24-én tűzték napirendre, mint kezdeményező bemutattam a törvénykezdeményezés fontosságát (a magánerdészetek jogi státusának a megszilárdítása, az erdőrendtartásnak új alapokra helyezése) a romániai erdőgazdálkodás szempontjából. A törvénytervezet elfogadták.

Következett az egyeztetés a Szenátus és a Képviselőház között. Számomra az volt a fontos, hogy a közösségeinket érintő jogkörök mind a két változatban benne voltak, éspedig az erdei utak visszakerülnek a helyi közigazgatáshoz és megszűnik az útdíj jelenlegi formájában, a magán-erdőtulajdonosok és a közbirtokosságok számára megszűnik a kvótarendszer, azaz nem a minisztérium fogja kormányhatározat útján eldönteni a vágási lehetőségeket, hanem üzemterv fogja meghatározni azt, amit be is kell majd tartani. Az állami erdészetnél viszont továbbra is kvótarendszer marad érvényben. A magánerdészetek jogkörei egyenlőkké váltak az állami erdészetével, és érvényesült a territorialitás elve, azaz, ahol többségben van a magánerdészet, mint például Gyergyószentmiklóson, minden bélyegzés az ő feladatkörévé válik. A két ház közötti végső szövegváltozat egy hét alatt alakult ki. Csakhogy utána illetéktelen kezek módosították az egyeztetett szöveget. A kezdeményezés 10. cikkelyének második bekezdésénél a szenátusi szöveg helyett a képviselőházi változatot tették be. Ez azt jelentette, hogy a bárcatömböket továbbra is az állami erdészeti igazgatóságok adják ki és megszűnt volna az erdészeti felügyelőségek ellenőrző szerepe a kísérőpapírokra vonatkozóan, ami a korrupciót erősítette volna. Így történt meg, hogy március 15-én két jelentést tettek be a képviselők fiókjaiba: az egyik az egyeztetett változat volt, a másik pedig a törvénytelenséget elősegítő forma. Tudták, március 15-én hétfőn, a magyar nemzeti ünnep idején nem leszek a Parlamentben, az egyeztetett szöveget a parlament plénumában cikkelyenként megszavaztatták. Másnap, március. 16-án meglepődve láttam a szövegváltoztatást és jeleztem Valer Dorneanu házelnöknek a visszavételt, s mint kezdeményező követeltem az egyeztetett szöveg visszautalását az egyeztetető bizottságba. Március 16-án sikerült megakadályozni a módosított változat érvényesítését. Az egyeztető bizottságba beosztott képviselők és szenátorok egy kivétellel jelezték, hogy nem volt tudomásuk a szövegmódosításról és vállalták az eredeti egyeztetett szöveg fenntartását. Az újra egyeztetett szöveget a 7 képviselő és a 7 szenátor is elfogadta. Ezt a változatot a Szenátus plénuma 2004. március 25-én, a Képviselőház 2004. március 30-án fogadta el.

A törvényt azonban a minisztérium és az erdészeti igazgatóságok nem akarják alkalmazni. A megszavazásától eltelt esztendő óta sem a szociáldemokrata miniszterek (Ilie Sârbu és Petre Daea) sem a liberális miniszter (Gheorghe Flutur) nem akarja elfogadni, hogy a fakitermeléseknél a magántulajdon esetében nem lehet bevezetni a törvény értelmében a vágási kvótát, mivel az üzem-

terv betartása a meghatározó. Az üzemtervben ugyanis pontosan meg van határozva a vágási lehetőség az erdő fenntartásának szempontjából, ennek be nem tartása pedig a 120/2004-es erdőrendtartási és erdőgazdálkodási törvény szellemében börtönbüntetéssel jár. A minisztérium és a tartományi igazgatóságok a kvótarendszernek az erdőtulajdonosokra való ráerőltetésével korrupciógerjesztő tevékenységet folytatnak. A kvóta kiadásával foglalkozó minisztériumi és felügyelői erdőmérnökök csak számukra megbízható, az információt megőrző személyeknek adnak pénzért kvótát. Ezek pedig nem mások, mint az általunk bemutatott erdőmérnökök, illegális fakitermelők, vagyis a maffia tagjai.

A vágási lehetőségekkel (kvótával) kapcsolatos korrupció megszüntetésére 2005 márciusában Kelemen Attila és Tamás Sándor képviselőtársaimmal törvénytervezetet nyújtottunk be, melyet azonban a Tăriceanu-kormány hivatalos véleményezésében visszautasít. A parlamenti vita még hátravan. Remélem, hogy a törvényhozás szintjén sikerül megállítani az intézményesített korrupciót.

Miért olyan fontos Székelyföld számára az említett erdőgazdálkodási és erdővédelmi törvény? Erre a pontos választ a székelyföldi erdők katasztrofális állapota adhatja meg. Gyergyóban például a vágási (erdőkitermelési) lehetőségeket 1999-2002 között harminc évre előre kitermelték. A XX. század utolsó évtizedének, a XXI. század elejének az erdőirtásai veszélybe sodorhatják Székelyföld népének a megmaradását. Az Állami Erdészeti által irányított maffiacsoportok – mint azt már bemutattuk – egész havasokat fosztanak meg erdőtakarójuktól. A túlzott erdőkitermeléssel járó veszélyeket, még a maffiózókat támogató Mezőgazdasági és Erdészeti Minisztérium 2002-es évi jelentése is igazolja, mely szerint a keretfűrészek száma nincs összhangban a kitermelhető erdők nagyságával. A tényszerűség kedvéért idézek az említett minisztériumi jelentésből:

„Hargita megyében 907 fafeldolgozó berendezés (keretes fűrész és körfűrész) működik, 1.994.000 m³ rönk évi feldolgozási kapacitással. Ezeknek a fafeldolgozó berendezéseknek a kapacitása, messze túlhaladja a megye erdőinek az évi vágási lehetőségét. Az üzemtervek csak évi 203.000 m³ fűrészeltető fa kitermelését teszik lehetővé. A 2002. évben jóváhagyott lábbonálló famennyiség 453.000 m³ lévén a 2002 évben levágható lábbonálló maximális famennyiség felosztását jóváhagyó a Mezőgazdasági Élelmezési és Erdőgazdálkodási miniszter 459/23.11.2001 rendeletének értelmében. A 2001.01.01.- 2002.07.31. időszakban az Erdészeti Felügyelőség 243 ellenőrzést végzett a fafeldolgozó berendezéseknél, 134,8 millió lej kihágási pénzbüntetést alkalmazott. A Hargita Megyei Erdészeti Igazgatóság, ugyanebben az időszakban 2923 ellenőrzést végzett a fafeldolgozó berendezésekkel, 1500 ezer lej kihágási pénzbüntetést alkalmazott és elkobozott 2190 m³ faanyagot. A Hargita megyei fafeldolgozó berendezések ellenőrzése szűrőpróba alapján történt.”

Az ellenőrzések alkalmával a következő törvénytelenégeket összesítették:

„1. A Hargita megyei Erdészeti Igazgatóság nem aktualizálta az erdészeti kihágások jegyzőkönyveinek űrlapjait a 2001/2-es kormányrendelet előírása szerint, melyet a 2002/180-as törvény hagyott jóvá. Ez a büntetett gazdasági egységek által indítványozott bírósági perek elvesztéséhez vezetett.

2. Az egyes részvénytársaságoknál feldolgozásokra kapott faanyagot nyilvántartó egységes regisztereket vagy nem tudták felmutatni, vagy nem volt napra kitöltve (napirenden).

3. A fafeldolgozó gépek (berendezések) feldolgozásra olyan faanyagot kapnak, amelyet olyan utalvány (bon, jegy) kísér, amire ki van kötve faanyag-értékesítési tilalom.

4. Nem tartják be az 1998/735-ös számú kormányhatározat szabályozásait a különleges eljárású szállítási dokumentumokat (eladási jegy, kísérőlevél és feladási értesítés) illetően, és ezen dokumentumok titkosítási elemei különböző nagyságúak, habár az Állami Erdőügynökség már közbelépett a faanyag szállítási dokumentumainak titkosításáért és leszerződött az Országos Nyomdával egyedi mintás dokumentumok kinyomtatásáért, még mindig vannak más titkosítási elemekkel rendelkező dokumentumok.

5. A gömbfát fűrészárúvá változtató berendezések, feldolgozásra érkezett nyers faanyag (rönkök) bejövetele nyilvántartásai nincsenek naprakészen kitöltve.

6. Egyes gazdasági egységek melyek fafeldolgozó berendezéseket birtokolnak, nem állítanak össze beszerzési jegyzetet minden szállító számára.”

Ilyen körülmények között feltevődik a kérdés: a megmaradt erdő biztosíthat-e jövőt Székelyföld népességének? A fakitermeléssel foglalkozók képesek lesznek-e áttérni a racionális erdőkitermelésre? Egyesek közülük eddig is a törvényesség keretén belül folytatták a fakitermelést. Az illegális fakitermelő vállalatok egy része nem székelyföldi munkásokat alkalmaz. A munkaerő Besztercéről, Máramarosból, a szomszédos moldvai megyékből jön, igénytelenebbek, sőt munkakönyv nélkül is hajlandóak bármilyen munkára. A román megyékből hozott munkaerő gyakran a végleges letelepedést is választja, ami hozzájárulhat Székelyföld térsége etnikai jellegének a megváltoztatásához.

A törvénytelen fakitermelések Székelyföld turisztikai lehetőségeit is korlátozhatják. A csupasz hegyoldalak, a 30-40 tonnás fát szállító autók által tönkretett úthálózat döntő módon hozzájárulhat a turistaforgalom csökkenéséhez. A Gyilkos-tó védett övezetnél folytatott törvénytelen fakitermelések, a természet csodájának tekintett tó feltöltődéséhez vezethet.

Nem nehéz felismerni, hogy Székelyföld megmaradása szoros kapcsolatban van az ésszerű erdőgazdálkodással és erdővédelemmel. Mindehhez azonban közösségi hozzáállás szükséges, főleg pedig annak a megértése, hogy „erdeinket unokáinktól kaptuk kölcsön”. Másképp fogalmazva az erdők és turisztikai lehetőségeink hiányában unokáinknak nem lesz jövőjük ezen a tájon, és kénytelenek lesznek más vidékeken otthont keresni.

Elekes Zoltán

Magyar válaszok a romániai sérült személyek helyzetére

Egyre kevesebb közösségeinkben az olyan ember, aki nem találkozott valamilyen formában sérült személyekkel. A találkozások mennyisége és minősége, e találkozások következményeként átélt lelkiállapotok végletesen különböznek egymástól. Mást jelent a sérült gyerek szülőjének, mást jelent sérültekkel foglakozó szakembernek lenni, és mást az utcán megpillantani egy kerekesszékekben ülő fiatal vagy értelmi sérültség jeleit magán viselő gyereket, ezt lopva megbámulni, elsajnálkozni rajta. Életünk könnyebb ha úgy teszünk, mintha nem látnánk a problémákat – vallották a vezetők 1989 előtt, és mi mint a koncentrációs táborokról mit sem tudó német állampolgárok nyugodtan aludtunk attól, hogy sérült vagy egészségesen született gyerekek ezreit tartják mellettünk állati körülmények között, megfosztva őket a fejlődés legkisebb esélyétől is. Nem csoda tehát, hogy a forradalom eseményeit bemutató képsorok után a fejlett világ tévécsatornáin a szociális intézményekben (elsősorban sérült gyerekek intézményeiben) tapasztalható borzalom vált Románia nemzeti „brandjévé”.

Például az élete első éveit árvaházban töltő B.E., aki talán normális értelmi kapacitásokkal született, nevelőcsaládba való kerülésekor nem tudott nyelni, táplálása emberfeletti erőfeszítést követelt. Bár ma egy családi típusú gyerekotthonban él, és a Caritas által létrehozott speciális óvodában szakemberek foglalkoznak vele, kicsi a valószínűsége annak, hogy valaha normális és önálló életet fog élni.

Ugyanez a probléma elrejtés volt tapasztalható a normális családi körülmények között született sérült gyerekek esetében is 1989 előtt, illetve az ezt követő jó néhány évben, amint erről értelmi sérült gyerekeiket nevelő szülők beszélnek. P. édesanyja így emlékezik „P. nagyon várt baba volt, én idősebb voltam, így terhességem nagy részét kórházban töltöttem. Ott azt mondták, hogy minden a legnagyobb rendben van. Császármetszéssel és korán jött P. a világra, de annál nagyobb volt az öröm. A kibocsátó papíron vettem először észre valamit, amit nem tudtam, hogy mit jelent. Ez a – Sindrom Down – volt. Kérdeztem az orvosokat, hogy mit jelent, azt mondták, hogy: kinövi, azért van,

mert korán született, stb. Amikor elérkezett a kötelező oltások ideje a védőnő nem akarta beadni, kiküldött a kórházhoz, akkor kezdtem gyanút fogni, hogy ez mégis valami súlyos lehet. Az egész városban egy orvosnő ült le velem beszélgetni és mondta meg konkrétan, hogy ne vigyem a gyereket kezelésre, mert ennek gyógyszeres kezelése nincs. Már körbejártam a fél város orvosait, amíg került egy őszinte ember.”

Sokan most is szívesebben sepernék szőnyeg alá a problémát, nyíló társadalmunkban szerencsére egyre kisebb sikerrel tehetjük ezt. Ha már nem sikerül elbújniuk a téma elől, az első felmerülő kérdéseink azok, hogy miként viselkedjünk, mit illik éreznünk egy sérült személy láttán. A nyílt vagy lopva megbámulás természetes emberi ösztönünk, kíváncsiság a másság láttán, kíváncsiság, amely éppen így megnyilvánul, ha egy néger vagy egy punk frizurát viselő fiatalember sétál szembe velünk a székely kisváros utcáján, a sajnálat egy normális emberi viszonyra való metamorfózisa pedig a sérült személyekkel való huzamosabb együttlétünk függvénye.

Az 1989 után tapasztalható nyitás, amely társadalmunk több addig tabunak számító területét fedte fel fokozatosan és tette mindennapi életünk részévé, ezen a területen is megmutatkozott. A törvénykezési folyamat főbb állomásai: 1990 – A Fogyatékosügyi Államtitkárság létrehozása, amely intézményes keretet adott a terület specifikus törvénykezésének megalkotására és a speciális pénzalapok kezelésére.

1992 – Az 53-as és 57-es törvények, amelyek a fogyatékos személyek speciális védelméről illetve a munkába való beilleszkedésükről rendelkezik.

1999 – A 102-es sürgősségi kormányrendelet a fenti két területet olvassza egybe a sérült személyek speciális védelméről és munkába való beilleszkedésükről rendelkezve.

Természetesen menet közben több tucat módosító rendelkezés is született, ahogy ez már megszokottá vált az utóbbi 15 évben, de néhány általános tendencia azért kimutatható e folyamatban. Míg az első időszakot (1990 – 1992) a problémák azonosítása és a problémákra adott általános törvényes válaszok meghatározása jellemzi, az ezt követő 12 évet (1993-2004) az első időszakban meghatározott jogok folytonos pontosítása (olykor megnyírbálása) jellemezte.

Egy másik általános tendencia a fogyatékos fogalmának áthelyezése a személyről a társadalomra. Szándékosan használtam különbözően a fent ismertetett törvények esetében a fogyatékos-sérült fogalmakat. Míg az 1992/53-as Törvény a fogyatékos-sérült fogalmakat a személy valamely hiányosságaként definiálja, addig az 1999/102-es Sürgősségi Kormányrendelet már a társadalom hiányosságaként beszél a fogyatékos-sérült fogalmakról, mely nem képes egyenlő esélyeket biztosítani speciális igényű embertársainknak. A terminológia és az ezt takaró mentalitásvilág változása egy most is zajló folyamat mind magyar, mind román vagy angol nyelvterületeken.

Jelen írásunknak nem célja a romániai törvényes háttér részletes bemutatása, inkább a sérült személyeket érintő különböző problémakörökkel szeretnénk foglalkozni. Négy cím alá próbáltuk rendezni ezeket a kérdéseket: oktatás, a sérültek helyzete a munkaerőpiacon, egészségügyi ellátás és rehabilitáció, társadalmi elfogadottság. Az egyes fejezeteken belül a problémafeltárás → törvényes válaszok → törvényes hiányosságok → a romániai magyar civil szféra válaszai → fennmaradó problémák sémát igyekeztünk követni.

Oktatás

A kommunizmus ideje alatt a súlyosan sérült gyerekek oktatását egyszerűen intézték el: speciális bentlakásos intézményekben, ahova a gyerekek bekeletrültek, és életük végéig ott maradtak. A rehabilitáció vagy fejlesztés ezekben az intézményekben ismeretlen volt, a mindennapi étkeztetéseken kívül nem volt sok kapcsolatuk ezeknek a gyermekeknek a külvilággal, ápolóikkal. A nem súlyosan sérült gyerekek is egy intézményesített iskolarendszerbe kerültek be, amelyet 18 éves korukban hagytak el, szerencsés esetben visszatértek a szüleikhez. Voltak szülők, akik úgy döntöttek, hogy gyerekeiket nem adják ilyen speciális intézménybe, otthon foglalkoztak gyermekükkel, állami segítség nélkül, vállalva az anonimitást.

A változás után az intézmények nyomorának nyilvánosságra kerülésével elkezdődött ezek felszámolása, a sérültek életfeltételeinek javítása, ami maga után vonta a tanuláshoz való jog szabályozását is. A törvény értelmében a sérült gyermeknek joga van bármely tanintézményben tanulni, részt venni a normál oktatásban, ha a sérültség ezt megengedi. A mozgássérült gyerekek, akik nem tudják a tanintézményeket látogatni, tanulhatnak otthonukban, házi tanerő segítségével, amit a tanügy-minisztérium fizet. E könnyítés bár kedvezménynek látszik, gyakorlatilag a sérült gyerek izolálódásához, a közösséghez való jogának megtagadásához vezet.

A meglévő tanügyi törvények nem kötelezik a tanügyben dolgozókat, hogy befogadják a speciális igényű gyermekeket, ha ezek jelentkeznek az óvoda vagy az iskola kapujában. Ez a törvény lehetőségként jelenik meg a sérültek számára, de teherként a tanügy számára. Ezért az ilyen típusú kérések jóváhagyása az adott óvodában/iskolában dolgozó tanerőn múlik. Egy másik hátránya a törvénynek, hogy nincs speciális tanterv olyan gyerekek számára, akik integrált csoportban tanulnának, a tanerők létszáma sem változik az ilyen típusú csoportok esetében.

Példaként említem S.P. esetét, aki Down-szindrómával született. Egy kicsit lassúbb volt, mint vele egyidős társai, de értelmes kisgyerek volt, megértette, amit neki mondtak és vissza is válaszolt. Így történt, hogy amikor elérte a 3.

életét, édesanyja egy normál óvodába vitte, ahol az óvó néni elfogadta, személyes ismeretség révén, vagy a gyermekhiány miatt – ki tudja? P. szépen fejlődött, versikéket tanult, énekelt, szaladgált, nem tűnt ki a csoportból, hogy ő más, mint a többi. Igen ám, de a társai már iskolába készültek, ő pedig még nem tudta megtanulni azokat a verseket, számokat és már az óvó néni sem volt olyan türelmes hozzá, mint régebb. Ezért P. teljesítménye egyre romlott, amíg úgy döntött anyukája, hogy kiveszi ebből az óvodából, és az újonnan létesült speciális óvodába íratta.

Kisebb „oázisként” jelentek meg a forradalom után a speciális igényű gyermekek számára létrehozott csoportok egy-egy szervezet, alapítvány szárnya alatt. Ezek a kezdeményezések nagyrészt a külföldi támogatások révén valósultak meg, mintegy válaszként azokra a szörnyű képekre, amiket a speciális intézményekről közöltek a kommunizmus után. Voltak kezdeményezések, amelyek kudarcba fulladtak a megfelelő anyagi folytonosság hiánya miatt, vagy a rossz menedzsment miatt. Voltak viszont olyan „oázisok” is, amelyek kibontakoztak, terjeszkedtek vagy éppen egy adott diagnózisra specializálódtak, pl. a székelyudvarhelyi Pro Autist Alapítvány is, amely a környéken élő autista gyerekek foglalkoztatását vállalta magára. Ilyen oázisként említhetjük a Caritas által működtetett speciális óvodákat, iskolákat vagy a „Napsugár az esőben” Alapítvány intézményeit, akik egy csoportos tevékenységgel kezdték, ma már külön óvodát, iskolát és foglalkoztató csoportot működtetnek.

Ezeknek az intézményeknek fő problémái a tanerő fizetése, specialisták megtalálása és bérezése, valamint az intézmények fenntartása. Ezek a speciális létesítmények nagyrészt pályázatok útján, külföldi támogatások segítségével, partnerségek révén valósulnak meg, amelyekben a helyi hatóságok többé-kevésbé részt vállalnak. A helyzeten az változtathatna, ha a helyi közösségek vezetői belátnák, hogy a sérült gyerekek is a közösségünkhöz tartoznak, és értük is felelősek.

A sérültek helyzete a munkaerőpiacon

Piacgazdaság, versenyzgazdaság, munkanélküliség, növekvő kompetenciaigény – vajon hogyan férnek össze ezek a fogalmak a sérült személyek speciális igényeivel, esetenként csökkent munkaképességével? Minálunk, ahol éppen barátkozunk a fenti fogalmakkal, úgy néz ki, nehezen. Más országokban, ahol a fogalmak már évszázados múlttal bírnak, jobban sikerül ez.

Mit jelent egy munkahely, azt mindenki tudja, aki egy rövid ideig is kipróbálta a munkanélküliséget, vagy betegsége miatt hosszabb kiesésre kényszerült. A munkahely hordozza társadalmi kapcsolataink és presztízszünk jelentős részét, ezáltal nagy befolyással van önértékelésünkre. Biztosítja szellemi és fizi-

kai igénybevételünket, ami állapotunk megőrzéséhez, fejlődéshez vezet. Egyáltalán nem elhanyagolható, hogy aktív felnőtt korunk legfontosabb jövedelmi forrása, amely lehetővé teszi a független életvitelt, a családalapítást, családfenntartást.

Ki merné kijelenteni, hogy embertársaink jelentős részének – sérült személyeknek – nincs joguk a fentiekhez? Pedig a közösségeinkben így mutat a kép. A súlyosan sérült emberek nagy többsége napjait otthon tölti az állam által biztosított fél minimálbér nagyságrendű jövedelmét várva. E jövedelemre 1992-ben minden sérült jogosult volt, aki nem rendelkezett más jövedelemmel. 1999-ben a kör leszűkült, és csak a súlyosan sérülteket érinti ez a jog. Más kérdés, hogy mire elég ez az összeg, ami 2004-ben havi 1.400.000 lejt jelentett. A már fentebb említett 53-as és 102-es rendeletek inkább tiltották, mint támogatták a sérült személyek munkavállalását ebből a szempontból, ugyanis ha a sérült személy fizetést kap, ennek összegével csökkent a segély összege. Ha ez a fizetés eléri a fél minimálbér szintjét, akkor a személy teljesen elveszíti a segélyét. Így az önbizalommal és önértékeléssel nem túl jól álló sérült személyek automatikusan a „biztos nyomort” választották. A 2004/343-as törvény lassan évtizedes civil nyomásnak enged egy kicsit (amelyben a magyar civil szervezetek jelentős szerepet játszottak), meghagyva a segély 30-50%-nak a folyósítását akkor is, ha a sérült személy más jövedelmekben részesül –, azaz dolgozik.

A munkaadók szempontjából az állam részéről folyamatosan inkább az erőszak érvényesül, mint a stimulálás. Így 1992-ben a 250, 1999-ben a 100, míg 2004-ben a 75 alkalmazottnál több személyt foglalkoztató cégeket kötelezi a törvény sérült személyek foglalkoztatására; kötelezettség, amivel tapasztalataink szerint a cégek nem törődnek, az állam pedig nem ellenőriz. Az utóbbi években a Munkaerő-elhelyezési Hivatal más rendelkezések alapján egy, illetve másfél évig támogatja a sérülteket vagy frissen végzett sérülteket alkalmazó cégeket. E támogatás hatásairól nem rendelkezünk adatokkal.

Egy, a piacgazdaság követelményeit a sérült személyek képességeihez közelítő intézménytípus az ún. „védett műhely”, amelyekről a romániai törvénykezés is rendelkezik. A védett műhelyekben 1992-ben 70%, 1999-ben 30% volt a sérült személyek előírt aránya és ennek fejében különböző adókedvezményekben részesülhettek. Ezeknek elődei működtek a kommunizmus éveiben is, ám 1989 után ez az állami rendszer nagyjából felszámolódott. Helyébe a sérültek érdekvédelmi szövetségei és más civil szervezetek próbálnak létrehozni műhelyeket. Ilyenek például a Mozgássérültek Hargita Megyei Szervezetének műhelyei, ahol több típusú tevékenység zajlik mozgássérültek és egy, a Caritas szervezettel közös projekt révén értelmi sérültek részvételével. Továbbá ilyenek a marosvásárhelyi Bethlem és az Ügyes Kezek Alapítványok, vagy a kolozsvári Gondviselés Egyesület létesítményei is.

Azonban a néhány nehezen megszerezhető adókedvezmény nem biztosít versenyképességet ezeknek a műhelyeknek a szabad piacon. A csökkentett

munkaképességű személyek foglalkoztatása révén nyert termékek piaci értékesítése esetén a sérült személyeknek csak nagyon alacsony órabért lehet biztosítani, ami nem oldja meg e személyek anyagi gondjait, de nem segíti önértékelésük és integrációjuk megerősödését sem. A fejlett világban létező hatalmas védett műhelyek, amelyeket az állam finanszíroz, szintén nem tűnnek követendő példának. Ezek a sérült gettósítást segítik elő, itt sérült csak sérülttel találkozik, nem él normális társadalmi hálóban. A megoldást minél több olyan munkahely kialakítása jelentheti, cégeknél, közintézményeknél, amelyek hozzáférhetőek (fizikai vagy értelmi) sérült személyek számára, és amelyek az ott dolgozó sérült személy munkaképességének függvényében állandó állami szubvencióban részesülnek, hogy teljes fizetést lehessen biztosítani a személynek.

Egészségügyi ellátás és rehabilitáció

A sérült személyek védelmét és munkába való integrálását szabályozó törvény (2002/102) értelmében minden fogyatékkal született gyermeknek joga van ingyenes orvosi ellátásra, amit az 1997/145-ös törvény is szabályoz. Ingyenes a kórházi ellátás sérült gyermek és szülő esetében, ha a gyermek 3 évesnél kisebb, és ha a szakorvos javasolta a kórházi ellátást, persze az adott kórház pénzügyi kereteihez mérten. Feltevődik a kérdés, hogy mi van akkor, ha a beutalót nem egy szakorvos adja, vagy ha gondozott már nem gyermek és állandó felügyeletet igényel? Ha a sérült megbetegedik, és történetesen már betöltötte 3. életévét, kórházi költségeit csak a sérültnek fizeti az egészségbiztosítási pénztár, a kísérőnek fizetnie kell a teljes költséget.

Joga van ingyenes kiegészítő protézisekhez, ortézisekhez, tolókcocsikhoz a megyei egészségbiztosítási pénztárak kereteihez mérten. Ez egy konkrét esetben úgy valósul meg, hogy a sérült személy leteszi protézis vagy éppen tolószék iránti kérését (a szükséges szakvéleményekkel, küldő papírokkal) a megyei egészségügyi biztosító székhelyén, ezután következik a hosszas várakozás a kérés jóváhagyásáig. Szerencsés esetben ez egy féléven belül megérkezik, de ez még csak az út kezdete. A jóváhagyás az összeg egy részére vonatkozik, a szakműhelyek, ahol ezeket a protéziseket/tolókcocsikat készítenek mind piaci létesítményként működnek, áraik is ehhez igazodnak. Tehát ha sikerül a sérültnek az egészségügyi biztosító pénzbeli támogatását kivárnia, még mindig azon főhet a feje, hogy az árkülönbözetet miből fizeti ki.

Ugyanennek a törvénynek értelmében a sérülteknek nemcsak jogai vannak, hanem kötelezettségei is – ha valamely sérült személy megkapja a sérültségi fokozatát és az ehhez tartozó jogokat (személyi gondozó, évi 12 szabadjegy, ingyenes rádió- és TV-bérlet), kötelessége részt venni azon a rehabilitációs programon, kezelésen, amit neki az a szakemberekből álló bizottság határoz

meg, akik sérültségi fokozatát megállapítják. Ezek a rehabilitáló programok nagyrészt a helyi kórház rehabilitációs részlegének látogatását jelentik, amely amúgy is le van terhelve, vagy egy gyógyfürdős üdülőtelepen való kezelést jelentenek – aminek sok esetben nincs értelme, figyelembe véve az adott sérültség kezelhetőségét, diagnózisát. További „hátrányát” a rehabilitációnak a kezeltetési költségeket jelentik, ezt ugyancsak a sérült személy családjának kell átvállalnia.

Ezen hiányosságokon próbál segíteni egy-egy szervezet, alapítvány azzal, hogy gyógytornát, korai fejlesztő gyakorlatokat biztosít. A rehabilitációs tevékenységeket elrejtve, hol egy óvoda épületében (Esély Alapítvány), hol egy intézményben (Lázár Ház) végzik, ahol lehetőséget adtak egy-egy gyógytorna-terem kialakítására, ahova a gyerekek gyógytornára-korai fejlesztésre járhatnak.

Ezek a lehetőségek még nem jelentik azt, hogy a rehabilitáció kérdésében megoldódott a hiányok kérdése. Azért sem, mert ezek a „szolgáltatások” nem tudnak minden érintettet kiszolgálni, a tevékenységi területük is csak bizonyos sérültségek rehabilitációjára vonatkozik. És ezek a létesítmények addig léteznek, amíg vannak támogatók, pályázatok. Kérdés: mi lesz, ha ezek megszűnnek?

Társadalmi elfogadottság

Bár utoljára hagytuk, ez az a terület, amely döntően befolyásolja az előbb leírt problémákra adott társadalmi válaszokat. Ha nem veszünk tudomást a sérült személyekről, nem fogadjuk el őket velünk egyenrangú emberként, nem látjuk be ugyanakkor, hogy speciális igényeik vannak ahhoz, hogy egyforma eséllyel indulhassanak, nem lesz meg a kellő politikai és társadalmi akarat sem, hogy a fentebb leírt problémákat elfogadhatóan oldjuk meg.

A társadalmi mentalitások aránylag lassan változnak, míg a romániai törvénykezés abbéli igyekezetében, hogy utolérje az ország európai csatlakozási ambícióit, felülről próbálja rákényszeríteni a változásokat. Példa erre a bejárhatóság kérdése (kerekeszékkel), amelyre az 1999/102-es törvényben pontos határidők vannak az összes középületek (beleértve üzleteket, vendéglőket) bejárhatóságának megoldására. Ezek a határidők régen elmúltak, de a bejárható középületek aránya nem éri el a 10%-ot. Sok esetben a téves mentalitások, nemtörődömség az oka ennek a ténynek, máskor viszonylag nagy befektetést követelne a bejárhatóság megoldása, amire nincs anyagi lehetőség.

A mentalitásváltás szükségességét ismerték fel erdélyi magyar civil szervezetek is, figyelemfelkeltő kampányokat szervezve az utóbbi években. Egyik legérdekesebb kezdeményezés a Mozgássérültek Hargita Megyei Szervezetének szervezésében zajlott le, ennek során kerekesszékebe ült személyiségek (politikusok, egyházi személyek, újságírók), és egyszerű emberek próbáltak eljutni Csíkszereda valamely intézményébe és megoldani ott ügyes bajos dolgaikat. Sokuknak megvilágosodásban volt részük – amint ezt később bevallották.

A 2003-as év a Sérült Személyek Európai Éve volt. Ennek szellemében a Romániai Caritas Szövetség is országos figyelemfelkeltő kampányt szervezett, amelynek részeként egy közvélemény-kutatást bonyolítottunk le 12 megyeszékhelyen (7 erdélyi város) és a fővárosban. A megkérdezettek középiskolába járó diákok voltak, a 2163 kitöltött kérdőívvel pedig a diákok sérültekkel kapcsolatos informáltságát, illetve magatartásukat mértük. Amint ez a válaszokból kiderült, a diákok mindössze 8%-a nem ismer/nem találkozott sérült személyekkel. A sérült személyek legfontosabb problémáiként a társadalom magatartását látják, ezt a jövedelem hiánya, az orvosi rehabilitáció hiánya és a munka és tanulás lehetőségek hiánya követi. A problémák megoldására felelősként a diákok elsősorban többsége a kormányt nevezi meg, ezt követik a civil szervezetek, a helyi vezetés és mindössze a negyedik helyen a közösség.

A magatartásokat mérve a diákok fele (49,7%) állította, hogy a sérülteket több jog kellene megillessen, mint a többi embert és 59,8% azt, hogy kevesebb kötelezettség. 47,3% ugyanannyi jogot 29,1% ugyanannyi kötelezettséget biztosítana a sérült személyeknek is, mint másoknak. A sérült személyek legfontosabb jogának az egészségügyi ellátást és az állandó jövedelemhez való jogot látják, míg a magánélethez, bejárhatósághoz, szórakozáshoz való jogok hátul kullognak. A sérült személy legfontosabb kötelezettsége, hogy kövesse az orvosa tanácsait, tanuljon és ne okozzon problémát másoknak, kevésbé fontos hogy családot alapítson, dolgozzon és adófizető legyen. Az elfogadottságot mérve, a diákok 17%-a fogadna el sérült személyt házas társának, 61%-a főnökeként, 67%-a családtagként, 82%-a barátként és 92%-a iskolatársként. A válaszadók 37%-a gondolja úgy, hogy a sérült személyeknek speciális intézményekben van a helyük. A sérült személyek képességeiről kérdezve, a diákok 95%-a szerint a sérültek is képesek tanulni, 91% – dolgozni, 88% – családot alapítani, 72% – sportolni és mindössze 52% lát egy sérült személyt képesnek arra, hogy fontos szerepet (miniszter, igazgató) töltsön be.

„A sérült személyek általában beteg emberek, akikre gondot elsősorban az orvosok, a kormány és a társadalom kellene viseljen. Sok mindenre képesek: tanulni, dolgozni, sportolni, de azért talán mégis biztosabb volna, ha otthon ülnének és szót fogadnának az orvosaiknak.” Így szólhatna talán egy általánosítás a diákok és nem csak a diákok szájából. A sérültség elsősorban orvosi problémaként van látva, bár a törvény mint már említettük, ezt a társadalom problémájaként kezeli. A felelősség nem ránk, a közösségre, ahol ezek az emberek együtt élnek velünk, hanem a kormányra tartozik, és bár van potenciál a sérült emberekben is, ezeket nem terhelhetjük a mieinkkel egyenlő kötelezettségekkel. Mert akkor talán lehetőséget kell biztosítanunk a kötelezettségek teljesítésére, ami újra csak esélyegyenlőséget jelent.

Váry O. Péter

Vásáros Háromszék

„Vásár, sokadalom, szabadság: az adás-vevés szervezett alkalma.

A vásár helye minden esetben jelentősebb helység, amely földrajzi fekvésénél (folyami átkelőhely, különböző földrajzi tájak találkozása, fontos szárazföldi és vízi utak kereszteződése, kisebb-nagyobb tájak központja, stb.), gazdasági viszonyainál (árutermelést folytató mezőgazdaság és ipar, kiterjedt kereskedelem, nagy átmenő forgalom, stb.), közigazgatási, kulturális központ jellegénél (járási, megyei székhely, uradalmi központ, iskolaváros, stb.), valamint hagyományainál fogva kiemelkedett környezetéből. Az ilyen helységek a vásáros vagy vásárhelyek.

A vásárhelyek életében a vásárok rendkívüli nagy jelentőséggel bírnak. Sok esetben neveiket is a vásártól, annak napjától vagy egyéb körülményeitől vették (Csütörtökhely, Szombathely, Hódmezővásárhely, Kézdivásárhely, Vásárosdombó, Vásárosbéc, stb.). A vásárok nagyságát, jelentőségét körzetük (vásárkörzet) határozza, meg. Vásárkörzetnek nevezzük az egyes vásárhelyeket körülvevő azon területeket, településeket, amelyek az illető vásárhelyre járnak eladni, ill. venni; oda hordják áruikat és onnan szerzik be szükségleteiket. A vásárkörzet nagyságától függően vannak helyi, táji és országos, sőt nemzetközi jelentőségű vásárok. A vásárok az urbanizáció fontos segítői. A 19. század végétől kezdve számos falu is kapott vásártartási szabadalmat. A vásártartási jog (vásárjog, lat. *ius nundinarum*) igen lényeges jog volt. Kaphatták a királyi, a szabadalmas- és a mezővárosok, valamint a földesurak a birtokukon levő egyes települések részére. A vásártartás alapja a vásárjog volt. A vásártartás jól jövedelmezett, a vásári jövedelem alapja a vásári helypénz és a vásárvám volt. Ezt egészítették ki a különböző vásári szolgáltatások díjai (pl. mérlegpénz, őrzési díjak, a különböző vizsgálati díjak, stb., valamint a különböző büntetéspénzek, ill. az elkobzott áruk értéke). [...]

A vásárokat már a legkorábbi idők óta bizonyos rend, vásári rendtartás szerint tartották. A vásári rendtartás meghatározta a vásár kezdetét, az elővásárlás (lat. *preemptio*) idejét, a vásár helyét, az árusok elhelyezkedésének rendjét, az adás-vevés szabályszerű mozzanatait. A vásári rendtartások feladata nemcsak

a vásári rend biztosítása volt, hanem a helybeli árusok és vevők érdekvédelme is az idegenekkel szemben. [...] A vásárok időpontja és száma igen lényeges körülmény. Az időpontot a vásárszabadalom rendszerint megadta, és az egy évben tartható vásárok számát is meghatározta. A vásárok időpontja összefüggésben lehetett a vásárhely sajátos termelési viszonyaival, a mezőgazdasági év egyes szakaszaival, a helység patrocíniumával (búcsúvásárok), stb. [...] Az időpont legtöbb esetben a vásár kezdő napjának az idejére vonatkozott. A vásárnap elnevezés az ősi vásárnapból alakult ki. A vásárok fejlődésével párhuzamosan a vásárok tartama nőtt. A jelentősebb vásárhelyek vásárai legalább két-három napig tartottak. De pl. Debrecen vásárai virágkorukban (a XVIII. és a XIX. sz. fordulóján) hét alkalommal egyenként 15-15 napon át, azaz évente 106 napot tartottak.

A vásárok két nagy részre oszthatók: állatvásárookra és iparcikkvásárookra (kirakodóvásár). A legtöbb vásárban terményvásárt is tartottak; ezek az állatvásárokhöz kapcsolódtak. A kétfajta vásár kiegészítette egymást, és sok esetben ugyanazon a napon vagy napokon, ugyanazon helyen vagy egymás szomszédságában tartották őket. [...] Jelentős kapcsolat áll fenn a vásárok és a vásárhelyek települése között. A vásár- (és piac-) helyek a legkezdetlegesebb körülmények, a legkorábbi idők óta a települések központját képezik, ott foglalnak helyet.

A vásárhely legtöbbször egy központi tér, amibe a különböző irányból jövő utak összefutnak [...]. Sok esetben a központi teret a kiszélesülő főutca helyettesíti [...]. A vásári fejlődés során a központi fekvésű, a települések központjában helyet foglaló vásárhelyet kinövik. Ekkor ez a régi, központi fekvésű vásárhely megmarad ún. belső vásártérnek, amelyen aztán az iparcikkvásárokat, a kirakodó vásárokat tartják. [...] Az állatok és a termények árusítására a településeken kívül találtak lehetőséget és helyet. Ezek voltak az ún. külső vásárterek. [...] A vásárok további fejlődésének az volt az eredménye, hogy a belső vásárterek megszűntek, a kirakodóvásárok is kiköltöztek a települések belsejéből. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a vásár- vagy piacutcák is felszámolódtak. [...]

Zugvásároknak nevezték azokat az adás-vevési alkalmakat, amelyeket a rendes vásárok ideje alatt, de nem a vásártéren, hanem a vásáron kívül, helypénzt nem fizetve, a hatósági ellenőrzést kikerülve, utak mentén, a vásártér melletti erdőkben, legelőkön, csárdáknál rendeztek. Másik, ismertebb nevük zöldvásár volt. [...]

A vásároknak óriási társadalmi jelentőségük is van. A vásárokon kapcsolatok létesülnek egyének és csoportok között. A vásárok mint tájékozódási és tájékoztatási lehetőségek is számottevők. Ebből következően hírközlő szerepük is fontos. Egyes vidékek sajátos települési viszonyaiból (szórványtelepülések, stb.), a lakosság faji, vallási megosztottságából következően alakultak ki az ún. leányvásárok, azaz az olyan vásárok, amelyeken párválasztási céllal találkoztak egymással a településileg hátrányos helyzetben levők vagy azonos nemzetiségű, vallású lakosok. A vásárok közvetlen művelődési szerepe is nagy, ez a vásári

könyvadásításon, vásári históriásokon, képmutatagatókon, szórakozási lehetőségeken (komédia, mutatóványosok, stb.) mutatkozik meg. A vásároknak a népéletben betöltött jelentőségét leginkább az mutatja, hogy több vásári életmód alakult ki: hajcsár, sátorverő, sátorőriző, fuvaros, etető, vásári koldus, vásári komédiás, kupec, cenzár, kofa, stb. A nevezetesebb vásárok részére a századfordulón szabályrendeletek készültek.”¹

E hosszú idézet a tanulmány legelején rávilágít a vásárok jelentőségére, egy település életében betöltött szerepére, különös tekintettel fejlődésére. A lexikon szócikke ugyancsak kimerítő, egy kis gond mégis akad vele: a vásárok „természetráját” csak a 20. század közepéig követi. Azóta jó néhány változás állott be a vásárok rendjében: az ipari fejlődéssel az állatvásárok jelentősége számottevően csökkent, a kirakodóvásárokat pedig a kommunista rendszer betiltotta, a hagyományos vásárjogot, mint a feudális rendszer csökevényét, igyekezett kitörölni még az emlékezetből is. A sokadalmak tehát évtizedekre eltűntek, de megmaradtak a „piacos napok”, s többnyire a hétnek ugyanazon napján, ahogyan a szabadalomlevelek előírták, vagyis ahogyan az idők során berögződött. Kialakult ugyanakkor a kirakodóvásár egy sajátos típusa, az ószer, vagy közismertebb nevén az ócskapiac – ennek legforgalmasabb pontja (de akár nevezhetjük éltetőjének is) a csempészárut (farmernadrágtól fogamzástóló tablettáig) forgalmazó része volt.

1989 után, mint oly sok erőszakkal feledtetett hagyományt, a sokadalmak szervezését is felelevenítették. Mostanra azonban szerepük teljességgel megváltozott, már nem az árubeszerezés a vásárok megtartásának elsődleges célja, hanem a szórakoztatás – s mint ilyen, meglehetősen költségekkel jár, amit nem minden település bír meg. A régi híres vásárok felújítása tehát nem maradéktalan teljesült. Divatba jött viszont a sokadalmak egy módosult válfaja, a falunapok szervezése: napjainkban szinte nincs olyan település Háromszéken, amely meg ne tartaná „nagy napját”, vagy egy egykori vásáros napra, vagy a település névadójának napjára időzítve.

Az alábbiakban célunk átfogó képét felvázolni a XXI. század eleji háromszéki vásároknak, a lehetőségekhez mérten bemutatva a vásár helyszínét, történéseit, árukínálatát is. De mielőtt még erre rátérnénk, szükségesnek tartjuk mindenekelőtt egy történeti felelevenítő beiktatását is, hiszen a jelenlegi állapotok megértéséhez a múltbéli előzmények ismerete elengedhetetlen.

Régi vásárok

Régi vásárok rendszeresített összeírásával nemigen foglalkoztak kutatók, a mostanság megjelenő településmonográfiák is igencsak hiányosak e téren, kevés információt tartalmaznak vagy egyáltalán fel sem említik, hogy a falu-

nak/városnak melyek voltak vásáros napjai, azokat milyen szabadalomlevelek biztosították, hogyan zajlottak a sokadalmak, milyen törvények szabályozták működésük, stb. Legtöbb útbaigazítást Orbán Balázstól² nyerhetünk, *A Székelyföld leírása* című munkájában minden jelentősebb helységnél lábjegyzetben közli a nagyvásárokhöz fűződő információkat. Eszerint Háromszéken nemcsak a két mezőváros – Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely – nyert az idők során vásártartási jogot, de számos nagy falu is. A teljességre törekvő Orbán Balázs, felismerve a sokadalmak jelentőségét, a település fejlődésére gyakorolt hatásukat, több helyütt még a hetivásárokat is felemlíti.

A Székelyföld leírása harmadik és első kötete – Háromszék, illetve az akkor még Udvarhelyszékhez tartozó Bardóc fiúszék – szerint fontosabb vásáros helyek (az alábbi idézetekben Orbán Balázs lábjegyzetei szögletes zárójelben jelennek meg):

Nagyajta: „Hogy Nagy-Ajta korább is tekintélyes helység volt, azt az 1567-ik évi regestrumból látjuk, hol 61 kapuval van bejegyezve; ujabbkori emelkedésére nagy befolyással van három országos sokadalma [három sokadalmára, Juliána, áldozó-csütörtök utáni és aprószentek napjára 1787-ben jun. 30-án nyert szabadalmat; az uralkodó és Pálfi Albert aláírásával kiadott és igen díszes kiállítású okmány megvan eredetiben a falu levelei közt], és kedd napon tartott hetivására [hetivásárokra 1783-ban ápril 2-án kap szabadalmat; ezen – valamint a másik is – Bécsből keltezett, az uralkodó és gr. Eszterházy Imre aláírásával ellátott okmány megvan eredetiben a falu levelei közt].”³

Bölon: „Bölon Izabella királynőtől, kiváló szabadalmakat és vásárjogot nyert, s a lakosok ez adomány névnapját, még most is megünneplik. [Ezen vásárok ma nincsenek érvényben, hagyomány szerint egy ily vásár alkalmával nagy vérengző verekedés fejlődvén ki, a vásárok Bölonben betiltattak, s Nagy-Ajtára tétettek át. Vásárszabadalma is elveszett s így nem lehet biztosan tudni, hogy azt melyik évben nyerték volt. Bölon kastélya 1718-ban elégvén, ekkor minden irományai és szabadalomlevelei megsemmisültek, s így multját felderítő kevés adatra találhat a kutató.]”⁴

Ilyefalva: „[...] minden falusias kinézése s minden falu elnevezése mellett megkívánja és jogosan kívánhatja a város czimet, melyre szabadalmainál és vásárainál fogva is igényt tarthat. [Ilyefalvának már régen is voltak vásárai, de azok nem használtatván, elévültek, azért a város régibb vásárjogaira hivatkozva, azoknak megújítását kérelmezte, melynek folytán 1845. febr. 20-án engedélyt is nyert három országos sokadalomra (jan. 10-én, máj. 1-jén és sept. 1-jén tartandókra) és szombatnapi hetivásárokra. Az ezeket engedélyező okmány megvan a város levéltárában, kelt Bécsben fennirt évben és napon, az uralkodó, b. Jósika és gr. Eszterházy László aláírásával. A háromszéki tróvényhatóságnál kihirdettetett 1845. oct. 2-án, a királyi kormányszéknél 1846. sept. 17-én.]”⁵

Sepsiszentgyörgy: „Sokadalmakkal már nagyon régen bírhatott Szt.-György, melyeket alkalmasint Zsigmond királytól nyerhetett, de azokat a braszai tisztek és kereskedők panaszára Ulászló betiltott volt, hanem ugyan Ulászló 1510-ben, öt évvel pedig később Zápolya János vajda újból érvényre emelt, s Lajos király 1520-ban törvényesített. [Ezen vásárjogi szabadalma Lajos királynak kelt Budán 1520-ban pünkösöd ünnepén, abban három sokadalmat ad (reminescere vas., sz. János és sz. Lukács napjára), e mellett hetivásárt a hét harmadik napjára. Megerősíti e vásárjogot Bethlen Gábor és I. Rákóczi György is, használatban és érvényben volt egészen 1658-ig, de a háborus zavarok miatt megszakadván, II. József 1782-ben márcz. 27-én Bécsből kiadott szabadalomlevele által azt újból engedélyezte, sőt egy negyedik sokadalmat (áprilhó 27-én tartandót) is csatolt hozzá, mely újabb sokadalma kendervásáraitól hires. A régibb hetivásárokat szintén meghagyta azon változtatással, hogy azok tartására a hétfőnapot határozta. Ezen vásárengedélyező okmány megvan eredetiben a városi levéltárban, aláírva József császár és Székely Dávid által. A főkor-mányszék előtt praesentáltatott 1782-ben oct. 8-án.]”⁶

Torja: „[...] mint bányászközség és taxális hely sok kiváltsággal és vásárjoggal is birt, melyek törvényhozásilag is megerősítettek, de a melyek Kézdi-Vásárhely emelkedésével kimentek divatból.”⁷

Csernáton: „Emelkedésére nagy befolyással vannak 1843-ban nyert hetivásárai és országos sokadalmi. [Vásárjogát Al-Csernáton 1843-ban april 27-én nyeri és pedig három országos sokadalomra, melyek april 2-ára, jul. 5-ére és dec. 20-ára esnek. Ezekkel kapcsolatosan szombatnapit hetivásárokat is nyert. A közönséget ezen kiváltság élvezetébe ugyanez év dec. 13-án Székely Becző Miklós és Barabás Sámuel táblabírák iktatják be. Az eredeti okmány a község levéltárában van.]”⁸

Kézdivásárhely: „[...] a kezdetleges deszkaváros csakhamar kinötte magát, úgy hogy Zsigmond király 1427-ben Thorja vására név alatt királyi várossá teszi (civitem) országos és hetivásárjoggal és más kiváltságokkal ruházza fel. Megerősítik és amplificálják ez előjogokat az utánna következett magyar királyok közül többen és a nemzeti fejedelmek csaknem mindenike.[...] Báthori Zsigmond 1588-ban máj. 6-ról Enyeden ad ki okmányt, melyben Kézdi-Vásárhelynek (Kyzdi-Wasarhel) már János királytól nyert sokadalmakat és hetivásárokat engedélyez, és pedig sokadalmakat Reminescere vasárnpra, Sz.-György és Sz.-Demeter napra, hetivásárokat csütörtökre.]”⁹

Bereck: „Országos sokadalmi, valamint hetivásárai Bereczknek már régi időkből is voltak [országos sokadalmakat és hetivásárt Bereczknek Rákóczi Zsigmond adományozott Maros-Vásárhelyről 1607-ben mart. 24-én kiadott okmányban, melyet ő maga és Rittke János korlátnok irt alá. Ezen okmány megvan Bereczk levéltárában], azonban úgy látszik, hogy az aziránti jog nem-

használás vagy más okokból elévült, de Mária Terézia 1766-ban újból felujtá, s engedélyt adott három országos sokadalomra és keddnap i hetivásárokra [és pedig jan. 25-én, máj. 7-én és oct. 9-én tartandókra. Az engedélyezési okmány kelt Bécsben 1766. jun. 2-án. A Szebenben székelő Gubernium publicáltatta 1767. jan. 22-én. Az okmány megvan Bereczk levéltárában.]¹⁰

Zabola: „[...] Zabola mint sokadalmas hely napjainkban, ha nem híres fátýolkendőivel is, de más czikkekkal jelentékeny kereskedést üz, [Zabola vásárai nagyon régi és classicus eredetűek. Ugyanis Mátyás király 1478-ban Urbán pápa nap utáni szombaton Budán kiadott okmányában ujjvári (marosujvári) lelkész Geréb László kérésére és a nevezett egyházközség előmenetelére két országos vásárt engedélyezett virágvasárnap és sz. Jakab napjára. [...] Gróf Mikes Mihály 1731-ben, mivel e sokadalmak Maros-Ujjváron kevés jövedelmet hoztak, Zabolára tette át, s azokat Zabolán tartva, a Mikes-család élvezte is annak jövedelkeit békésen egészen 1795-ig; ekkor Kézdi-Vásárhely panaszára a főkormányshék egyoldalu rendelettel betiltotta, de Mikes Zsigmond erélyesen lépett fel ezen jogsérelem ellen s az adományozási okmány felmutatásával s 64 évi békés élvezetnek kimutatása után megnyerte újból a zabolai sokadalmak folytatását, s azoknak ma is élvezetében van a Mikes-család], mi emelkedésére nem kis befolyással van.”¹¹

Kovászna: „[Kovásznának négy sokadalma van. Ezeknek hármát (Eufrosina, M. Magdolna és sz. Márton napit) 1840-ben Deák Tamás ügyvéd közbenjárására nyeri. S ekkor engedélyeztetik szombatnap i hetivására is, melyek igen látogatottak szoktak lenni. Van ezeken kívül egy negyedik sokadalma is, a Fülöp-nap i ugynevezett «kendermagvásár» (mivel egyéb czikkekk mellett igen sok kendermag árultatik ekkor). Ennek jövedelme a kovásznai református egyházközséget illeti. Ez legrégibb sokadalma Kovásznának, mely megvolt több századdal az ujjabban nyertek előtt; hogy mikor engedélyeztetett, arra semmi okmányi felvilágosítást nem kaphattam, ugy látszik, a református ecclesiának ahhoz való jogát százados használat szentesíté.]¹²

Papolc: „Papolcznak hétfőn tartott hetivásárai voltak, melyeket a birtokosok Zágonba tettek át; de megmaradott négy országos sokadalma (Bálint nap i, Lőrincz nap i, Demeter nap i és Pünköst nagy hetének hétfőjén tartott), melyeket I. Lipót király adományozott némely birtokosoknak. Maga az adománylevél elveszett, de van egy 1706. august. 2-án kelt okmány (Papolczon Vajna Dénesnél), melyet orbai egyházköri dékán és papolczi lelkész Szalay Márton és Torjay Sámuel iskolamester irnak alá, s melyben felemlitetik, hogy az I. Lipót királytól nyert heti és országos vásárookra a vásártulajdonos Geréb Jánosnéval (Csegezi Zsófia) és Henter Andrással a község kiegyezvén, e vásárok helyéül a templom körüli tért határozták a bor és korcsmároláson kívül más vámvétel nélkül; de később egyenetlenségek támadván, a falu a vásárra átengedett helyet

visszavette, s most a birtokos urak (Szentkereszti, Dindár, Salamon és Vajnacsalád) által arra kiszakított helyen tartatnak meg e sokadalmak stb.”¹³

Zágon: „E mellett van Zágonnak egy üvegcsüre is s népes hetivásárai, miért lakói általános jóllétben vannak.”¹⁴

Várhegy: „Várhegy (falu, melynek most alig van 20 háza) régen sokkal jelentékenyebb hely volt, s még a múlt században is ott igen népes hetivásárok tartattak. [E vásárok kedd napokon tartattak, mikor a vidék népe nagy számmal sereglett egybe].”¹⁵

Nagyborosnyó: „Nagy-Borosnyó az utóbbi időkben nagyon emelkedik, mit főként 1847-ben nyert négy országos [Országos vásárok napjai első Julianna nap (febr. 16), második Zsófia nap (máj. 15), harmadik szent István király nap (aug. 20), negyedik Erzsébet nap (nov. 19).] és pénteknap i hetivásárainak [Hetivásárai mindig baromvásárral is vannak egybekötve. Az ezeket engedélyező okmány kelt Bécsben 1847. apr. 23-án Ferdinánd király, b. Jósika Sámuel és Solymossi János aláírásával.] köszönhet; e vásárokat pedig köszönheti Ferencz István nyug. hadnagynak, ki azt sok utánjárással és költekezéssel eszközölte ki, s ezáltal szülőfalujának örökre kamatozó tőkét szerzett, mert ezen Háromszéknek középpontján levő vásárok nagyon látogatottak.”¹⁶

Uzon: „Uzon vásárokkal bíró csinos helység. [Uzon sokadalmainak rövid története ez: 1808-ban a szomszéd Lisznyó sokadalomjogért folyamodott. Ezt megtudván főkormányszéki tanácsos és uzoni birtokos gr. Mikes János, értesítette az uzoniakat, hogy ők is folyamodjanak, s igen valószínű, hogy mint országut mellett fekvő központibb hely, előnyt fog kivívni a félreeső Lisznyó felett. Az uzoniak e tanácsot követve, késedelem nélkül beadták folyamodványukat, s Mikes hathatós közbenjárására 1809. dec. 23-án kiadatott Bécsben az uralkodó által azon vásárszabadalom, mely Uzonnak három országos sokadalmat (József, Orbán és sz. Miklós napon tartandókat) és szerda napra hetivásárokat engedélyez. A hálás uzoniak felajánlották nyert sokadalmuk jövedelmének felét tanácsadójuk és közbenjárójuk gr. Mikes Jánosnak, de a nemeslelkületű gróf azt a községi iskola számára engedte át, s ez alapon az uzoni ref. egyház ma is élvezi fele részben e sokadalmak haszonvételi jogát.]”¹⁷

Barót: „[Barótnak még Bethlen Gábor adott feb. 3-kán, Pünkösöd után ni pénteken, és nov. 12-én tartandó három sokadalomra vásárjogot; de ezek elévülvén II. József által megújítottak, s ugyan ezen uralkodó Bécsből 1788-ban jan. 31-én saját, Gr. Pálfi Károly és Méhesi József aláírása alatt kelt levél által szerdanapi hetivásár joggal is felruházta Baróthot. A három előbbi sokadalomhoz egy augusztus 21-ik napján tartandó negyediket nyert 1867-ben, mint ez a baróthi levéltárban levő adománylevelekből kitűnik.]”¹⁸

Nagybacon: „[Bacson ugyancsak vásáros hely. Ugyanis Telegdi-Bacson 1846. november 27-én folyamodványt adott be négy országos sokadalom (jan.

21., apr. 13., jul. 31. és oct. 7-én tartandókra) és szombatnapi hetivásárok iránt, mit Udvarhelyszék gyűlése is azon okból, hogy Bardóczszéken egyetlen vásáros hely sincsen, pártolt, és 1847. márczius 5-kén felterjesztést tett, s mellékelte a szomszédos csiki, háromszéki vásáros helyek s Kőhalom város nyilatkozatát is, melyek közül egy sem ellenezte azt, kéri a kért vásárjog megadását; Baróth mondott egyedül ellent, azon okból, hogy az ő vásárai a közel Baczon sokadalmi által veszélyeztetve vannak. De ez tekintetbe nem vétetvén, Ferdinand király 1847. július 24-én saját, b. Jósika Sámuel és Konrád András aláírása alatt Bécsben kelt vásárendélyező okmányát kiadta, melyben Telegdi-Bacson részére a kért négy országos sokadalmat és szombatnapi hetivásárt engedélyezte.]”¹⁹

Orbán Balázsnak a vásárszabadalmakhoz fűzött megjegyzései közül érdemes néhány „apróságot” kiemelni. Több helyütt használja: a település „ujabbkori emelkedésére nagy befolyással” vannak országos sokadalmi – nem csoda hát, hogy e jogokhoz igencsak ragaszkodtak a helyi előljárók, ha elévültek volna valamilyen okból, annak felújítását kérték (Illyefalva, Bereck, Barót); vásárjoggal nem rendelkező falvak kértek ily szabadalmat, mit ha megkaptak, a legközelebbi vásáros hely irigységét vívták ki: Sepsiszentgyörgy Brassóét, Nagybacon Barótét, de ilyesmire más helyütt is található utalás: „A kézdivásárhelyi kézművesek és kereskedők 1795-ben élesen tiltakoztak a jelentős jövedelmet hozó zabolai vásárok megtartása ellen.”²⁰; ha megfosztatott a helység vásárjogától (mint Bölönben a szájhagyomány szerinti vérengzés okán), legalább az „adomány névnapját” ünnepelték.

Minden bizonnyal több, a Lisznyóéhoz hasonlatos eset is előfordult, amikor valamely szomszédos település befolyásos személyisége tudomást szerezvén a környékbeli falu vásárszervezési szándékáról, azt saját településének „irányította át” – s e lobbizásért, Uzon esetében legalábbis, a helyi közösség igyekezett is háláját kifejezni; de Kovásznán, Nagyborosnyón is számon tartották azokat, kik „közbenjártak” a vásárjog megszerzésében. És mintegy kirívó példaként ott van Papolc esete, amely ellentétben a vásárokhöz ragaszkodó helységekkel, éppenséggel kiutasította a sokadalmat: mert a falu „emelkedésére” nem szolgáltak a sokadalmak, az anyagi hasznot a vásárjogot nyert földesurak fölőzték le, Papolcnak igen kevés haszna származott a vásárokból, csak a sokadalmak „velejárója” maradt a falura: „A 19. század elejéig, amíg a Szentkereszti- és Dindár-família javaslatára, és a papolci community ösztönzésére a hetivásárokat át nem költöztették Zágónba, addig a hétfői napokon tartották az Alvégen, a templom alatt a hetipiacokat. A sok ricsaj, a tolvajlások megsza- porodása, a részegeskedés, a hangoskodás, a káromkodás a falu erkölcsét rontó hatása ösztönözték a papolci communityt, hogy örömmel kiengedjék a falu területéről a hetipiacokat. Az évente engedélyezett négy vásárt azonban a föl-

desurak is jövedelmezőbbnek vélték Papolcon tartani, s a falu tiltakozását elfogadván, saját birtoktestükből engedtek át területet a négy országos sokadalom számára. Maguk a papolciak 1820-ban a következőket mondták a faluban tartani szokott sokadalmakról: *«Vásáros helyek ehez a faluhoz vagynak: magában a faluban is esik egy esztendőben 4 vásár, mely az ide való uraságoké privilegialitás. Távulabb vagynak Várhegy, egy mérföldnyire, ahol minden héten vásár esik, Kézdivásárbely, az hol hasonlóképpen vásáros nap vagy, esik mintegy két mérföldnyire, S[epsi]-szentgyörgy, itt is vásárok esnek, e valamivel tovább esik két mélyföldnél. Uzon, e két mélyföld ide. Itt is hetivásárok esnek. A Bartzaságon Brassó, ez hol ismét minden héten nagy vásárok esnek, efelett két országos sokadalom. Esik ide mintegy öt mélyföldnyire. Ezekhez a járó utak térségen vagynak, s többnyire jó állapotba[n], s ezen vásáros és sokadalmas helységek minden naturáléket könnyen lehet szerezni, és eladni»* A papolci hetivásárokról itt már nem esik szó, de a szomszédos zágoniakat sem említették meg a lakosok. Alighanem azok tartása, érdeklődés hiánya miatt éppen szünetelt, s majd csak később nyitották meg a földesurak Zágonban, amikor már a lakosság megélhetése, érdeklődése, a regionális árucseré kényszere okán szükség volt rá. Az évente négy alkalommal – Bálint-, Lőrinc-, Demeter-napján és Pünkösöd nagyhetének hétfőjén – megtartott sokadalmaknak nevezett országos kirakodó- és állatvásárok mind a földesuraknak, mind Papolcnak hasznára voltak, bár a közösségnek a vásártartásból nem volt semmiféle bevétele. Ezt maguk a lakosok is hangsúlyozták az 1820-as faluallatásakor: *«minthogy ez – mármint a vásár – az uraságé, ebből semmi haszna nincs a közösségnek»*. A kirakodóvásár napját megelőzően már egy-két nappal korábban elkezdődött a baromvásár. Ezekre Háromszékből, Moldvából és Havasalföldről is nagyszámú marhaállományt hajtottak fel. E baromvásárokat egész Erdély területéről látogatták vevők, sőt az aradi marhakereskedők is rendszeresen fölkeresték – írja Potsa József. A sokadalom napjai így valóságos ünnepnek számítottak a lakosság számára. A vásárolók nem a közösségnek fizették a vásárvárat, ma inkább helypénznek neveznék, hanem a vásárjogot megszerzett földesúri udvaroknak. Papolcnak annyi haszna volt ezekből, hogy helyben adhatta vehette portékáit, s szabad korcsmárlás és húsmérés jogán bárki árulhatott bort, pálinkát, pecsenyét, egyéb húsféléket. Vásárokból pedig az ilyen árucikkeknek felettébb nagy a keletje, már csak a sikeres üzletet lezáró áldomás-poharak okán is. 1706-ban (hogy előtte hol volt a vásár helyszíne, nem tudható bizonyosan) a sokadalmak helyéül a templom körüli teret jelölték ki a kirakodóvásár számára, míg az állatvásár helyszíne a Piac tér volt (helyén ma Kelemen Antal és Szabó Bálint előudvara, valamint a hídmérleg található). Vásártulajdonos ekkor Geréb Jánosné Csegezi Zsófia és Henter András. Később ismét máshol jelölték ki a vásárok helyét, ugyanis a vásárosok és a falu közt nézeteltérések támadtak, ami miatt a falu visszavette a vásárra átengedett helyet.

A továbbiakban a birtokosok (Szentkereszti, Dindár, Salamon és Vajna család) jelölték ki a vásárteret. A papolci országos sokadalom meglétéről a 19. század folyamán mindvégig, sőt a 20. század legelején is tudomásunk van a jegyzőkönyvi tudósítások révén. Például az 1835. novemberi községi jegyzőkönyv tanúsága szerint október 18-án tartották az őszi sokadalmat. 1894-ben az állatvásárra 1849 darab szarvasmarhát, 360 lovat hajtottak fel az ország különböző részéből. Ebből 236 szarvasmarha és 30 ló került eladásra. 1895-ben 2897 szarvasmarhát és 158 lovat hajtottak fel a papolci baromvásárra, melyből 331 szarvasmarha és 40 ló cserélt gazdát. Az 1913. április 13-i egyházi jegyzőkönyv tanúsága szerint a Pünkösöd előtti hétfőn országos vásárt tartottak Papoécon.”²¹

A vásár kiutasítása a falu központjából nem csupán Papolc sajátossága, inkább ott jellemző (legalábbis mindaddig, amíg a vásár ki nem nőtte a piacteret, illetve amíg bizonyos jogszabályozások ki nem utasították a lakott területtől), ahol a sokadalom haszna nem a helyi közösségé, mint Zabola esetében is: „E nagy kirakodó árumustrákat a Páva felőli domb aljában fekvő úgynevezett Sokadalom-kertben tartották.”²²

Kevés adat került közlésre a vásárok rendjéről is. Korabeli leírások lapanganak számtalan helyen, leginkább azonban a képzőművészet örökítette meg a sokadalmakat. Falusi vásárokat kevésbé, a városok sokadalmát annál inkább. A kettő között viszont legfennebb nagyságrendi különbségek voltak, illetve olyan helyi specifikumok, mint a kovásznai „Fülöp-napi úgynevezett «kendermagvásár», és a sepsiszentgyörgyi „kendervásár” (április 27.), vagy a zabolai fátyolos kendők „felhozatala”²³. A régi idők vásárainak kitűnő megőrkítése Gyárfás Jenőnek a Nagyvásár Sepsi-Szent-Györgyön című festménye 1900-ból: lehet, a művészi képzelőerőnek is szerepe van abban, hogy ahány mesterember, amennyi áruféleség az akkori Háromszéken lehetett, mind felvonult termékével a sepsiszentgyörgyi piacon (a mai Erzsébet park területén). Az esetleges túlzás ellenére is azonban elvitathatatlan a festmény valóságtartalma. És még egy bizonyosság arra, hogy a sokadalmak igen fontos szerepet töltek be a közösségek életében: a 19. század végétől megjelenő képes levelezőlapok készítői előszeretettel örökítették meg a piactereket – éppen a vásárok napján.

A vásárok rendjére visszatérve még egy gondolat erejéig: a falutörvények közül igen sok kapcsolódik a vásártartáshoz. Érdekes a sokadalmaktól megszabadulni igyekvő Papolc 1759-ben megalkotott, majd 1822-ben változtatás nélkül megújított törvénye, melyben a falu és a vásárjog-tulajdonos földesurak abban egyeztek meg, a sokadalmakban „megeshető rendzavarásokért, tolvajlásokért a külső tiszt uraké a felelősség. Ezt most szükségesnek tartották írásban is rögzíteni, mert amúgy is eleget szenved a falu «*az ide verbumra járó militáris tisztek és katonák miatt, és a vásárra, sokadalomra jövő-menő s marhákat hajtó külső emberek miatt*». Mindezekért «*vásár vagy sokadalom napján*» a templomon alul esni

szokott *«rossz dolgokért»* a vicetiszt urak a felelősek, azokból a falura hátrány nem következhet.²⁴

Érdemes arra is figyelni, hogy a vásárjoggal bíró települések többnyire négy, de legalább három sokadalom szervezésére kaptak szabadalmat: évszakonként egy-egy vásár szükségeltetett a mindenkor esedékes áruszükséglet beszerzésére. Ugyanakkor feltűnő az is, hogy néhány sokadalom különböző helységeken ugyanazokon a napokon: Julianna napján (február 16.) Nagyajtán és Nagyborosnyón, reminescere vasárnapján²⁵ Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen, Szent Demeter napján (október 26.) Kézdivásárhelyen és Papolcon, vagy egymáshoz nagyon közeli dátumokon engedélyeztetett: Kézdivásárhely Szent György napja (április 24.), Sepsiszentgyörgy április 27.; Nagybacon október 7., Bereck október 9.; Nagyborosnyó Szent István napja (augusztus 20.), Barót augusztus 21. Azonban az azonos vagy közeli dátumokon tartott nagyvásárok térben már nem is olyan közeliek: a vásáros helyek sűrűsége, a vásáros napok sokasága a jó szervezést jelzik, azt, hogy a szükséges árumennyiség beszerzéséért vagy az árufölösleg értékesítéséért a vásárosnak ne kelljen nagy távolságot megtennie, ugyanakkor egyféle termelési fölösleg-szabályozás is volt, amennyiben a termelőnek kevesebb lehetősége maradt az egyik vásárban el nem adott árúját egy másik vásáros helyre elszállítania. E szervezési mód (tudatos vagy a „röghözragadt” gondolkodásmód alakította ki bár) – mai szóhasználatnál élve – Háromszék kistrégiók szerinti megosztását tükrözi.

Mai vásárok

Említettük már, hogy a sokadalmak az idők során átértékelődtek, a kor viszonyainak megfelelően alakultak, illetve időszakosan – hatalmi elrendelésre – meg is szűntek. A baromvásárok – folyamatosságuk és jellegük folytán – maradtak leginkább hasonlatosak az egy-két századdal ezelőttiekhez, hiszen az állattartás mai napig is a gazdálkodás egyik sajátossága Háromszéken. A mai barompiac és az ezernyolcszázad évek baromvására között annyi a különbség, hogy most már a Holstein-tehenek is megjelentek Háromszéken, nem csak a piros-tarkák, és a hathetes malacok egyre inkább Daciák csomagtartójából kárikálnak elő, s mind kevésbé a szekérből. És annyi még, hogy az állatvásárok újfent összemosódtak az iparcikkvásárokkal – részint, mert a hagyományos kirakodóvásárok közül igen keveset elevenítettek fel 1989 után, részint, mert az immár másfél évtizede mostoha gazdasági viszonyok megkövetelik, kinek mi eladható java van, ahány alkalma csak kínálkozik az áruba bocsátásra, mindeniket kihasználja.

Háromszéknek néhány híres barompiaca volt, ezek egyike-másika mai napig megtartotta hírnevét. Az 1943-as *Erdélyi Gazda Naptára* számon tartja az

állatvásárok sorában Kézdivásárhelyt (január 2-3., május 5-6. és október 28-29.), Barótot (február 1-2-3., június 16., augusztus 23. és november 9-10.), Kovásznát (február 10., május 1-2., július 21. és november 10.), Nagyajtát (február 15. és december 28.), Sepsiszentgyörgyöt (március 4-5., április 28., július 1., október 14. és december 16.), Uzont (március 17-18., május 26. és december 8.), Nagyborosnyót (május 19-20. és november 10.), ezenkívül említést tesz arról, hogy „július hó folyamán Séra István, háromszéki gazdákkal tanulmányi kirándulást vezetett Angyalos, Szentivánlaborfalva, Uzon, Kőkös és Illyefalva községekbe. Illyefalván gazdanap is volt, állatkiállítással és vásárral egybekötve. A kiránduláson, illetőleg gazdanapon résztvett dr. Kászonyi Richárd, Háromszék főispánja is.”²⁶ Összevetve az 1943-ban nyilvántartott állatvásárok napját az Orbán Balázs közölte vásáros napokkal, előtűnik, a hagyományt a XX. század közepén még betartották, annyi „csalást” megengedve, hogy amennyiben a szabadalomlevélben megadott dátum épp nem hétvégére esett, hát néhány napot „tolták” a vásár időpontját. A példa kedvéért: Kézdivásárhely vásáros napjai Szent György (április 24.) és Szent Demeter (október 26.); Baróté február 3., pünkösd utáni péntek, augusztus 21. és november 12.; Nagyajtáé Julianna napja (február 16.), aprószentek napja (december 28.); Uzoné József napja (március 17.), Orbán napja (május 23.), Szent Miklós napja (december 6.).

Az országos állatvásárokból a XXI. század elejére már igen kevés maradt meg, minden valószínűség szerint a szükség alakította így: egyre fogyatkozik az állatállomány, mert az állattartás nem jövedelmező. Barompiacok – ha nem is az életben levő előírásoknak megfelelően berendezve – a legtöbb nagyobb településen megtalálhatóak, országos állatvásárra azonban Háromszéken csupán két község szakosodott: Uzon és Nagyajta. Viszont mindkettő sűrűn szervezi az ilyen vásárokat (évszakonként egyet-egyét), és többé-kevésbé a hagyományos vásártartási napokon is: Uzon József napján (március 17.), Anna napján (július 26.), Róza napján (szeptember 4.) és Miklós-napon (december 6.) – a négy sokadalom közül csupán az Anna-napit nem említi Orbán Balázs. Nagyajta pedig Julianna napján (február 16.), áldozócsütörtökön (a húsvétól függően május közepe, vége), Kisasszony napján (szeptember 8.) és aprószentek napján (december 28.) – ezekből a Kisasszony-napiról nem tesz említést Orbán Balázs.

Nem véletlen az, hogy épp e két község állatvására emelkedett ki a háromszékiek sorából: ismételten csak a regionális tagozódás következménye. Az uzoni sokadalom az alsó-háromszéki, és részint a felső-háromszéki és barcasági gazdák találkozóhelye, a nagyajtai Erdővidék, Udvarhelyszék déli részének árucseréforalmát szolgálja.

A mai állatvásárokon – említettük már – nem kizárólag állatokat árusítanak, a mindenkori vásári „kiegészítők” (italmérés, húskészítmények, mézeskalácsos, stb.) mellett iparcikkek is megjelennek a piacon. Sajátos változata e

kisebb kirakodóvásároknak az „orosz piac”, az immár Erdély-szerte (de más-hol is) megtelepedett moldáviai „oroszok” is figyelemmel követik a vásáros napokat, kisebb rakományra való árujukkal rendszerint megjelennek a jelesebb sokadalmakon. De ezt a módszert mások is követik, például egy piros Barkas kisteherautó is állandó résztvevője a falusi sokadalmaknak, a raktérben felhalmozott ruhákat kínálva fel a turkálni vágyóknak. Legmeghatóbbak azonban azok a helybéliek, vagy a szűkebb környékről a vásárba igyekvők, akik saját házuk táján fölöslegesnek ítélt, de még használható dolgokat próbálnak értékesíteni.

Az állatvásárok „történetéről” időnként beszámol a *Háromszék* napilap. A nagyajtai Kisasszony-napi vásárról ekképp: „Orbán Balázs ottjárta óta sok minden változott, nem csak az eredeti okmányokat rabolta el a falu levelei közül a titkosrendőrség utasítására a központi levéltár, hanem a sokadalmakat is betiltották. És még valami változott: a sokadalmak sora kibővült a Kisasszony-napival. Nagyajta négy nagy vásárát szorgalmasan megtartotta, minden alkalommal kétnapos ünnepséget csapva: első nap volt a kirakodóvásár a falu központjában, a mostani park helyén, második nap a baromvásár a huszárlaktanya mögött, ahol most a futballpálya van. Özönlött is a környék népe, mindenféle iparosok és lókupecsek szép számmal, egészen az '50-es évek elején tartott utolsó hagyományos sokadalomig – a többit tudjuk: szövetkezet, kollektív, nyomor...

Mint annyi «régis dolgot», a sokadalmak jó szokását is felújította a falu népe, igaz, mostanság vásárnak, sőt: nagyvásárnak nevezik. Az időközben beparkosított községközpontból is elköltöztették a vásár helyét, mostanság a falu végén, a Szegetben tartják. És összevegyült a kirakodóvásár is a baromvásárral, a langyos napsütésben sülő miccs szaga ül meg az Ajta pataka fölött, használt ruhától vásári bővlin át az italkimérésekig minden megtalálható, hátrébb a lóvásár színes forgataga, leendő gazdák szakértő szemekkel mustrálják a pacikat, emelik lábát, nézik a fogát, az egyik fél dicséri, a másik becsmérli az «árut» («az nem is ló, hanem majom»), alkudoznak, majd «próbaútra» mennek, aztán öszszecsattannak a kérges tenyerek, végül annak rendje s módja szerint megisszák az áldomást. Ahogy telik a nap, úgy jön meg a kupecsek hangja és énekes kedve, itt veszekednek, ott egymásba karolva dülöngélnek, kócos kutyák koncert koslatnak, arrébb szekérre alkuszik két atyafi («én szekerestől még az ostort is adom»), még tovább egy «dákszeker» is gazdát cserél, a vásárló népes családjának egy része az autó alá bújva, másik része derékig a motorházba temetkezve keresi a hibákat, hogy talán még valamit le lehetne alkudni az árból. A sokadalmat a környező dombokról melán szemléli a tehéncsorda, dél felé már csak a sörsátrak maradnak s néhány sovány gebe, meg az áldomástól jókedvre derült lókupecsek. Serkenő bajszú legényke feljebb tolja kalapját, úgy kérdezi: «mehetünk-e, édesapám?» «Menjünk egy házszámmal tovább», jön a válasz. A

többiek a falu szélén csendesen szedik a krumplit, és magukban áldják a vén-asszonyok nyarát.²⁷

Az uzoni József-napi vásárról pedig ekképp: „Úgy lehet, hiánycikk Uzonban a cirokseprű, merthogy a vásár helyszíne fele tartva minden második szembejövő falusinak egy-egy sárga takarító alkalmatosság lengedezett kezében. S aki nem seprűt, az hatalmas tömb kósót cipelt, amúgy ráérősen, sűrűn meg-megállva, hiszen az egysávosra szűkült úton a szekereket, autókat is el kell engedni. Előbb a parkoló gépkocsik hosszú sora, majd a Feketeügy – amúgy hétköznapi szemetes – holtárkán túli sokadalom, emberek, szekerek, állatok színes-zajos forgataga igazolja, az uzoni József-napi nagyvásár valóban országos hírű és méretű, oda is seregük minden «kelléke» egy ilyesfajta rendezvénynek, az ócskások, a bővlisok, a turkálósok, a mézeskalácsosok, a lacikonyhások, mindenki, akinek valami eladnivalója akad a használt kuplungtárcsától a rámás szárú csizmáig, de az igazi vásári hangulat a barompiacnak fenntartott részen kezdődik, felállni alig-alig tudó borjú, dagadt tölgyű piros-tarka («higgye el, ez naponta úgy adja a huszonöt litret, mint a semmit»), Dacia csomagtartójában szunyókáló pár hetes malacok, mokány kis lovak és büszke tartású paripák, itt-ott alkudozó feleket körülvevő kíváncsiak, fényesre vikszolt, csicsásan veretes hámok előtt is száj tátók, s a tömeg közepében fehér füstöt fúj a szél, a parázson sülő kolbászka illata egyre csábítja e hirtelen jött tavaszban a vásárosok apraját és nagyját, szóval minden akképp, amint lennie kell. Hogy dologidőhöz újult erővel fogjon az ember.²⁸

Az 1989 utáni esztendőк vásárának sajátos formája a falu/városnapok. A hagyományos kirakodóvásárokat felújítani már nem is lett volna sok értelme, hiszen a boltokban minden megvásárolható: faluhelyen ugyan csak a legszükségesebbek, de a városokban mindenféle szakosított árusítóhelyek találhatóak. A települési napoknak tehát kevésbé árubeszerzési szerepük van, rendeltetésük inkább a helyiek és az ilyen alkalmakra hazatérő elszármazottak, illetve a helység ünnepére odalátogatók szórakoztatása. Ebből fakadóan már nem jövedelmezőek, a település inkább ráfizet szervezésükre. Minél nagyobb „felhajtással” jár a helység ünnepe (meghívott előadók, tűzijáték, stb.), annál költségesebb megtartása („A szegényes költségvetés és program ellenére elmondható, hogy a XI. Bölön Napok szervezői elérték céljukat, és sikerült a szórakozni vágyók igényeit kielégíteni.²⁹”). És bizony előfordult, hogy a falunapok folyamatosságában úr keletkezett a szűkös anyagiak miatt („Egy év kihagyás után ötödszörré szervezték meg az elmúlt hétvégén a Sepsiszentgyörgy árnyékában tengődő kicsiny falucska ünnepét. Mindenféle támogatás nélkül, saját erőből, csupán néhány lelkes jóember áldozatvállalásával. De a sok munkát, felkészülést, a szűkös pénzalap «centizését» feledtette a gyönyörű időjárás, az ünnepre sereglő falusiak, elszármazottak és vendégek sokasága, már az első nap reggelén kiala-

kult jó hangulat.”³⁰). De más okai is lehetnek annak, hogy a falunapok néhány évi szervezése után egyszer csak megszakad a már-már hagyományszámba menő rendezvény („Egyfajta tiltakozásként a kézdiszentkereszti önkormányzattal szemben Esztelnek előjárói – többek között az Esztelnekért Egyesület és a Szacsvai János Közművelődési Egyesület – nem szervezték meg a hatodik falunapokat. Köntzey József ny. agrármérnök a *Háromszék* érdeklődésére elmondta: nem mondanak le Esztelnek önállósulásáról még akkor sem, ha a község jelenlegi vezetői nem akarják a tanácsülés napirendjére tűzni a népszavazás megszervezését, és ilyen-olyan okokra hivatkozva akadályozni, késleltetni próbálják azt, hogy a falu visszanyerje 1968 előtti státusát.”³¹).

A falunapok programját illetően, nagyjából „egy kaptafára húzva” zajlanak. Az istentisztelet lehet része a rendezvénynek, bár nem kötelező. Megnyitóbeszédet kötelező módon a település polgármesterének kell mondania. Énekesek, táncosok fellépése következik (többnyire helybelieké, sokszor a külföldi testvértelepülések együttese is részt vesznek), különféle vetélkedők (olykor igen ötletesek is) és sportrendezvények, esetleg állatszépségszereplés tarkítja a műsort, melynek mégis központi része az eszem-iszom. Este-éjszaka néhol még bállal is megtoldják a falunapokat, tehetősebb helyeken tűzijátékot is szerveznek. A falunapok hasonlatossága jórészt abból adódik, hogy az ilyesfajta rendezvényeknek nem lévén nagy múltjuk Háromszéken, a falunapokat régebb szervező helységektől tanulják el a csak „későn ébredők”, hogyan és mit kell/lehet szervezni. De divatosá is váltak a falunapok, a települések egymás után „fertőződnek meg”: „A tavalyi Kommandói Napok serkentő hatással volt a környék településeire. A sikeres rendezvény láttán Kovászna úgy döntött, hogy ha Kommandón lehet tűzijáték, akkor a fürdőváros sem maradhat le. Így hát a tavalyi városnapokon Kovásznán is bejött divatba a tűzijáték. Hogy Barátos se maradjon a szomszédok mögött, idén itt is úgy szervezték meg a tenyészállat-kiállítást és a fűvószenekari találkozót, hogy a rendezvény kissé a falunapok hangulatát is idézze. Szintén a tavalyi Kommandói Napok láttán döntött úgy Ádám Attila zabolai polgármester és a helyi önkormányzat, hogy idén Zabolán is megszervezik a falunapokat.”³²

Kétségtelen, közösségformáló hatásuk is van a falunapoknak. Akármilyen kis település is legyen, ki kell tennie magáért, az ünnepre készülniük kell a helybelieknek. Hiszen hazajönnek az elszármazottak, vendégek is érkeznek szép számmal, a testvértelepülésekről, és olyanok is, akik csak a rendezvényre kíváncsiak. Illik ilyenkorra rendbe tenni a falu főutcáját, a piacteret kitakarítani, a futballpályán újra meszelni a partvonalakat, stb. Jeles napja tehát ez egy közösségnek, s mint ilyent, a falu népe meg is tiszteli jelenlétével: ki ünneplőt vesz s ráérősen elidőz a „vásárban”, ki csak úgy, ahogy épp a mezőről jött, megáll egy sörre. Mert a falunapok évada a fentebb soroltak okán többnyire a

nyári évszakra esik. Egyes helységek a település névadójának napjához közeli hétvégére időztik a rendezvényt (Illyefalva Illés napjához, Kilyén Kilián napjához, stb.), mások valamilyen más alkalmat találnak, s ha végképp semmilyen kötődést nem tudnak kiötlöni, találmra jelölnek ki egy napot.

Az eddigieket kitűnően foglalja össze a *Háromszék* egyik vezércikke. „Nyár van, sűrű dologidő, de hétvégeken mégis egymást követik megyszerte, Székelyföldön, Erdélyben, a Partiumban a néhány éve újra divatba jött falunapok. Falunapokat mondunk ugyan, de városaink is megszervezik a maguk ünnepét Szatmártól Kovásznáig, Marosvásárhelytől Segesvárig. Amelyik nem éppen a nyár derekára esik, az eseményhez, névnaphoz, egyéb jeles dátumhoz kötődik, esetleg éppen az egykori nagyvásárok hagyományos időpontjához, a régen hűségessé pontossággal megtartott búcsújárások napjához. Ilyen Sepsiszentgyörgy, Gyergyószentmiklós, Tordaszentlászló, Kézdiszentlélek, Apáca, Futásfalva, Székelyszenistván, Székelyszenistván, Kalotaszentkirály ünnepe. Másutt jeles történelmi dátumhoz igazodnak, mint Széken, ahol a tatárpusztításra emlékező gyásznapból lett faluünnep, Alsórákoson – egyedül az egész Kárpát-medencében! – az 1848-as jobbágyfelszabadítás évfordulóját ünneplik, Nyárádszeredán Bocskai István fejedelmé való választására emlékeznek, a Beszterce környéki magyar falvak Szent László királyunknak a kunok fölött aratott cserhalmi győzelmére, az ugyancsak Beszterce megyei Vicén II. Rákóczi Ferenc fejedelm itt-tartózkodására. Van, ahol a természethez igazodnak: Érmihályfalván az akácvirágzásához, az udvarhelyszéki Sükön és Siklódon, a háromszéki Ozsdolán a cseresznyeéréshez, a maroszéki szőlőtermelő falvakban, a Kisküküllő mentén, az Enyed környéki magyar településeken természetesen a szürethez. Ahány ház, annyi szokás, tartják, s e falunapok igencsak igazolják ezt, hiszen van, ahol a hagyományok ápolása kerül előtérbe, másutt a látványosságot, a vidám forgatótagot kedvelik, s ismét más helyen a napi «praktikumot» tekintik fontosnak. Aki előljáró ad magára, az igyekszik e sokadalmakat emlékezetessé tenni, meghívják a szomszédos településeket, a hazai és külhoni testvérvárosokat és -falvakat, a településről elszármazottakat, «gondoskodnak» jeles vendégekről, hiszen ez nem csupán a «napok» rangját emeli, de a település jó hírét is öregbíti. Keltenek tehát ezek az ünnepek, mert ebben az elsavanyodott-elkomorodott korban valaminek oldania kell a közösségi és egyéni lét görceit, nyomorúságait, meg kell találni az öröme hangoló hangulat nyitját. Mert a közösségi összetartozás érzülete nélkül nem lesz itt semmi, s ha gyarapodnak, tollasodnak, gazdagodnak is a kevesek, közösségeinkre inkább a fogyatkozás, a reményvesztettség, a kiüttlanság érzésének eluralkodása a jellemző, s ha van alkalom, lehetőség a kollektív gondolkodásra, a közösségért való önzetlen cselekvés kényszerének fölérésére, úgy e «falunapokat» bizonyosan azzá lehetne tenni. Mert az összehajlás alkalmi is lehetnének: mit is tehetünk magunkért, egymásért, mi az, amit meg kell mentenünk, mi az, amit sürgősen föl

kell építenünk, mi az, ami a jövőt-jövönket szavatolhatja... Itt testközeli tenni-valókat lehet számba venni, igazi égető gondokat elésorolni, s vállalni azok orvoslását az arra alkalmas emberek elkötelezettségével. Megtalálni a közös hangot végre, meglelni az együtt cselekvés mikéntjét. Persze, ez jóval túlmutat e rendezvények szórakoztató mivoltán. Én hiszem azt, hogy e «falunapokra» hivatás vár: a közösségek összetartozásának, megtartásának, megjobbításának, fölemelésének hivatása. Ez kell hogy magvává válják a jóízű mulatozásnak, a találkozások örömnepének. S azzá is válhat.”³³

És akkor vegyük sorra az elmúlt két esztendőben Háromszéken szervezett falunapokat.

- 2002. május 3-5.: Kézdiszentkereszt; a polgármesteri hivatal, a helyi tanács, az egyháztanács, az általános iskola és az RMDSZ szervezte, a községközpont búcsúünnepére, a Szent Kereszt megtalálásának napjára időzítették.
- 2002. június 27-30.: Gelence; a polgármesteri hivatal, a helyi tanács, az RMDSZ helyi szervezete és a római katolikus egyháztanács második alkalommal szervezett falunapokat és Szent László-napi nagyvásárt.
- 2002. július 18-21.: Csernáton.
- 2002. július 19-21.: Illyefalva; ötödik alkalommal szervezik, az addigi egy napos sokadalom háromnaposra bővül.
- 2002. július 20.: Magyarhermány.
- 2002. július 21.: Kilyén; az első falunap.
- 2002. július 20-22.: Ozsdola; az első falunap; Ozsdola védőszentje, Mária-Magdolna napján szervezett minifoci-bajnokságból fejlődött ki.
- 2002. augusztus 3-4.: Kommandó; az első falunap, s bár a településen 90 százalék fölötti a munkanélküliség, a rendezvényt tűzijátékkal zárják; ötletes vetélkedők a favágás és a kötélhúzás a Bászka-patak fölött, helyi specialitás az 1100 literes üstben készült gombapaprikás.
- 2002. október 25-27.: Bereck; az első falunap őszi vásárral egybekötve.
- 2002. október 26.: Esztelnek; az ötödik falunap.
- 2003. május 3-4.: Kézdiszentkereszt: második falunap.
- 2003. június 21-22.: Kilyén; a második falunap immár kétnapos.
- 2003. június 28-29.: Gelence; a harmadik falunap; az ezévi rendezvény különlegessége a falu egyik bejáratánál állított monumentális székely kapu.
- 2003. július 19-20.: Illyefalva; most ugyan csak kétnapos, de a műsorban politikai vitafórum is szerepelt.
- 2003. július 20-22.: Ozsdola.
- 2003. augusztus 2-3.: Kommandó; a különleges vetélkedők sorát lófuttatással és hegyibicikli-versennyel bővítették; a szárazság miatti gyenge gombatermés nem tette lehetővé az előző évi óriás-gombapaprikás megismétlé-

sét, gasztronómiai különlegességként ezúttal 100 kilogramm málnából készítették málnahabot.

- 2003. augusztus 8-10.: Zabola; első falunap; a „ragadós példa” hatására került megszervezésre.
- 2003. augusztus 19-20.: Kézdiszentlélek; díszpolgárokat és egyházi múzeumot avattak ezúttal.
- 2003. augusztus 30-31.: Bölön; 11. falunap.
- 2003. szeptember 20-21.: Szotyor; ötödik falunap, egy év kihagyás után.

A városok „falunapjai” annyiban különböznek a falvak ünnepétől, hogy – viszonylag tehetősebbek lévén – többet áldozhatnak a szervezésre, illetve jobban kihasználják a helység kulturális lehetőségeit-adottságait. A városnap rendezvények java részét is a különféle előadások, vetélkedők és sportesemények teszik ki, ott sem hiányozhat a kirakóvásár és az eszem-izsom; több-kevesebb jelentőséget kap a művelődés: tárlatok, színházi előadások, könyvbemutatók, stb.

A négy háromszéki város ünnepe közül kétségtelenül a Sepsiszentgyörgy emelkedik ki, messze maga mögött hagyva a másik három város rendezvényét. Érdekes mód Kézdivásárhely, mely mindig is riválisa volt Sepsiszentgyörgynek, nem tudott igazi hetedhét határra szóló rendezvényt szervezni. 2002-ben az immár kilencedik kézdivásárhelyi őszi sokadalmat szeptember 13-15. között tartották, a rendezvény első napja a művelődésé volt: történelmi témájú tudományos ülésszak, szoboravatás, színházi előadás; szombat és vasárnap kirakódóvásár, koncertek, fűvóstalálkozó, sportesemények, ügyességi próbák. Következő évben szeptember 12-14. között tartották a városnapokat, ez azonban már sokkal szegényesebb volt az előbbi évi rendezvényénél: a kulturális rendezvények felhozatala néhány játszóházra és egy tankönyvbemutatóra csökkent, a Kézdi Expo lévén a rendezvény fénypontja; a tizedik városnap egyértelműen csak a szórakoztatást szolgálta, annak ellenére, hogy a kirakódóvásárra ezúttal több kézművest hívtak meg.

Kovácsnán az első városnapot 1998-ban szervezték, rövidebb múlttal rendelkezik, mint a kézdivásárhelyi hasonló rendezvény; a város is kisebb, 50 éve még falu volt – mégis, Kovászna jobban kitett magáért. Kulturális rendezvények terén ugyan nem volt nagy választék a 2002-es Kovászna Napokon (szeptember 27-29.), képeslap- és könyvkiállítás, rajzkiállítás csupán, de az expót itt is megszervezték, autóverseny is volt, parádés felvonulása a fűvöszenekaroknak, könnyűzene-koncertek hajnalig, a vásárban ökörsütés, majd végül tűzijáték. 2003-ban a városnapok (szeptember 19-21. között) az előző évihez hasonlóképp zajlottak.

Barót a legkisebb és a bányászat fokozatos leépülésével a leggyengébb gazdasági erővel rendelkező háromszéki város, ünnepét mégis méltóképp meg-

megszervezi. A Barót Napok az egyedüli, melynek időpontja az első kiadása után módosult, 2000-től május utolsó hétféjén szervezték – idénig, mikortól ez a rend ismét felborul, mivel a helyi önkormányzatban néhányan „azt kifogásolják, hogy május végén, alig egy héttel a választások előtt meg nem érdemelt előnyhöz juthat az, aki a városnapokon megfelelően kampányol”³⁴, áll egy helyi tanácsülésről szóló tudósításban. A 2003-as, negyedik alkalommal megrendezett városnap (május 30–június 1.) képzőművészeti és fényképkiállítással kezdődött, bábszínházzal, Cigányok Erdővidéken előadással és a régió fejlesztési lehetőségeit boncolgató konferenciával folytatódott, s zárult a kirakodóvásárral, koncertekkel.

Sepsiszentgyörgy ünnepe, a Szent György Napok nem csak régiségében és méretében különbözik az előbbi városnapoktól, de története is rendhagyó. 1992-ben a hagyományos április végi kirakodóvásár felújításaként szervezték meg először, akkor még nem is a városnapok sorozatának indítási szándékával. Az első rendezvény csupán tucatnyi vásáros sátorból állott, de a szervezők felismerték az ilyenféle rendezvény jelentőségét, lehetőségeit és szükségességét. Esélyt jelentett, hogy a II. József által adományozott negyedik vásárnap időpontja igen közel esett a város névadójának napjához – csak el kellett indítani a folyamatot, aztán már szinte önmagát görgetve haladt előre és duzzadt egyre terebélyesebbre a Szent György Napok: a kezdeti aprócska kirakodóvásárból mostanára egyhetes ünnep lett. A városnapok tizedik kiadásáig még belefért a háromnapos hétféjébe, ám annyira sok és sokféle rendezvény szerveződött idővel a Szent György Napok köré, hogy az egy évtized alatt kialakult renden gyökeres változtatást kellett eszközölni. A programok sokasága pedig a kulturális rendezvények rovására ment, kézenfekvő megoldásnak (és mint utólag bebizonyosodott, jó választásnak is) tűnt tehát, hogy két részre válasszák a Szent György Napokat: a kulturális csónka hétre és a sokadalmas hosszú hétféjére. Íme, hogyan vélekedik erről a változás évében a *Háromszék* vezércikke: „II. József császár, midőn a Bécsben 1782. március 27-én kelt szabadalomlevelében újból engedélyezte a Sepsiszentgyörgy városának még Lajos király által 1520-ban adományozott három vásárjogát – mely jogokat időközben megerősített Bethlen Gábor és I. Rákóczi György is –, valami különös okból kegyes kedvében lehetett. A Kalapos Király ugyanis nem csupán nyugtázta, mi akkorra már szakállas hagyománnyá lett, hanem a sokadalmak sorát egy negyedik, április 27-én tartandó nagyvásárral is megtoldotta. Ám abban a bizonyos, 220 éve keltezett vásárendélyező okmányban a Habsburgok jozefinusa elmulasztotta, hogy valamiféle megkötést, utasítást vagy akármilyen pontosítást beleszöjön arra vonatkozóan: hogyan tartassák a sokadalom, ki milyen portékát vonulasson fel a Vásártéren, italból mi s mennyi öblíttessék le a messzi földről érkező komédiás torkán. Ezért hát a vásárnak: az árukínálatnak és a kísérő

rendezvényeknek a mindenkori igényekhez kell alkalmazkodnia. A vásár modern történetében pedig – mely 1992-ben kezdődött, s a köztudatban Szent György Napok néven honosodott meg – igen szépen nyomon követhető az igények alakulása. Előbb csak kirakodóvásár, következő esztendőben, ugyan foghíjasan még, de a kultúra hajlékai is részesei lettek a sokadalomnak, a vásári komédiások utódainak színpad ácsoltatt, ám hamarost szűknek bizonyult ez a keret is, a vásár, azazhogy immáron a város ünnepe folyton folyvást nőtt, növekedett, mindig valami újjal bővült. Behálózta az egész parkot, azután már a városközpontot is, hatalmas vágyában kiterjeszkedett az Olt partjáig s fel az Őrkőig. Járulékos rendezvényei is egyre szaporodtak és színesedtek, ahogy mindig és egyre többen kapcsolódtak be a háromnapos örületbe, úgy vált szélesebbé a skála: a Szent György Napok olyannyira zsúfolttá lett, hogy mostanra már a gyökeres változtatást nem lehetett tovább halogatni – hacsak a hullócsillag sorsára nem akarta a város saját ünnepét ítélni. Ezért s ennyit módosult ettől az évtől a «sokadalom». A vásárnaptól vasárnapig tartó hosszú ünnep két része: a szellem napjai és a multság hétvégéje azért szerves egészet alkotnak, összekapcsolódnak és egymásba nyúlnak, anélkül azonban, hogy valamelyik túlsúlyba kerülne, maga alá gyűrné, netán megfojtaná a másik részt. Hiszen mindkettőre szükség van, az elmúlt években meggyőződhattunk a multság hétvégéjének jelentőségéről, s az elmúlt napokban a szellem napjainak létfontosságáról. Így most már teljes a kép, így most már mindenki megtalálja a saját szája ízére valót: ki a kőfalak között, különféle zenei műfajoknak hódolva, színészek játékát boncolgatva, változatos tematikájú tárlatokat böngészve, hagyományos és modern képzőművészeti alkotásokat próbálva értelmezni, ki a vásári forgatagban, a kézművesek régi-új termékeit csodálva, sörért sorban állva, parázson piruló húscsapatok után szaglászva, a színpadokon fellépők tánzába belefeledkezve, a versenyeken más-más természetű befogadó képességeiket összemérőknek szurkolva, állandó mozgásban, hogy végül mindannyian az égig érő büvfények játékával az utolsó este végére is pontot tegyünk.³⁵

A Szent György Napok azonban nem csak sokszínűségével, gazdag programajánlatával emelkedik ki a többi városnapok sorából, hanem látogatottsága okán is. Pontos felmérés nem készült ugyan, de a legpesszimistább vélemények szerint is az ünnep egy hete alatt legalább annyi vendég megfordul a városban, mint amekkora Sepsiszentgyörgy lakossága. S ezért egy kicsit idegenné is vált a városiak számára saját ünnepük – de nem annyira, hogy ellene forduljanak, vagy hogy módfelett büszkék ne legyenek rá. Ismét a *Háromszék* vezércikkét idézzük: „Egyre távolodik és mind közelebb kerül. Mármint a Szent György Napok. Nem időben, fizikai valóságában, de lelki kötődésében. Egy heti zsúfolt program után, a vásárban valamely csendes zugban lélegzetvételnyi felszusszanást kisajátítva, éleslátó jó emberekkel beszélgetve első következteté-

sünk: ez az ünnep egyre kevésbé a szentgyörgyieké. A forgatagban csak ritkán kell köszönni, több az idegen arc, mint az ismerős; a városiak azért még ki-
mennek, bejárják az Erzsébet-parkot keresztül és kasul, mustrálják az árusok
kínálatát abban reménykedve, hogy talán valami régen vágyott dolgot majd
most, majd itt megkaphatnak (abban azért nem hisznek, hogy olcsóbban is,
mint máskor, másutt), és söröznek is, ha zsebük engedi, és próbálnak úgy ten-
ni, mintha. Mintha ünnepelnének, mintha ki- és felszabadulnának. S még ha –
látszólag – sikerül is ez, valahol mélyen ott a nyomasztó érzés: a tömegiszony,
a félsz is, meg – valljuk be – az irigység: amiért a szomszéd asztalnál ülő társa-
ság már a sokadik kört rendeli, amiért a rozsdásodó dákszekér mellett csillogó
luxus parkol (hazai rendszámmal!), amiért a másik jobban öltözött, amiért a
fiatalok a hozzájuk tartozó természetességgel birtokukba veszik a talpalatnyi
szabadon maradt füves felületet – és ez egy kulcsszó: a fiatalok, akik a kor
minden divatját és trendjét felvonultatják, itt vannak a szakadtak és vasaltak, a
loboncosak és tarok, a tetováltak és zselézettek, mind, a világnak mind a négy
sarkából, bábeli hangzavart keltve, ricsajosan, zshivajosan, önfeledten. Igazából
az övék ez a három nap, az idegeneké. Mondják, tanulságos lenne légi felvételt
készíteni a vasárnap esti tűzijáték után: a városból a minden égtájak felé kive-
zető utakon tömör autósorok cammognak, előzni képtelenség: nem a szembe
jövő forgalom miatt, az elenyésző – de a távolodó oszlop sűrűjébe lehetetlen
visszasorolni. És mégis: a miénk. A viszolygást legyőzi a büszkeség, hisz Er-
dély, de lehet: egész Kelet-Európa legnagyobb ilyenszerű rendezvénye a mi-
énk. Hogy azzá lett, az már-már csoda. Néhány évvel ezelőtt, mikor már jósa-
gos híre kelt a Szent György Napoknak tágabb régiókban, mikor úgy tűnt,
dicsősége teljében az ünnep, hogy ennél többet s jobbat már nem lehet, tehát
az önisméltés lesz a vég – nos, ekkor egy merész húzással megmentették a
városnapokat. Talán a szervezők is ráéreztek, hogy a régi úzust folytatva hama-
rost ünnepelt nélkülivé lesz az ünnep, hát új s újabb ötletekkel rukkoltak elő. A
vásár rápöffeszkedett az egész központra, külön életre kelt – hát széthúzták
alaposan; az eszem-iszomban elkallódott a szellem tápláléka – hát válópert
jelentettek be. És újra visszafurakodott a városlakók szívébe a Szent György-
napok, mint tékozló fiú, ha visszatér bolyongásából. Mert hazudik, ki azt
mondja, vasárnaptól vasárnapig semmi szívéhez szólót nem lelt e városban. A
kultúra hajlékaiban, a sörplaccon, az ingyen-koncerteken, a kézművesek közt, a
sportpályákon, vagy csak baráti társaságban a korán jött nyarat ízlelgetve.”³⁶

A Szent György Napok utolsó vetületeként kell említenünk anyagi von-
zatát is. Bár rangos és hírneves rendezvény, s mint ilyen, reklámhordozó értéke
is magas, mégsem tud nemhogy nyereséges, de bár nullszaldós lenni sem.

És legvégül szót kell ejtenünk egy kísérletről, mely azonban nem váltotta
be a hozzá fűzött reményeket. A „tisztá” sokadalmak felelevenítésének szán-

dékával került sor 2002. szeptember 14-15-én Sepsiszentgyörgyön a Háromszéki sokadalom nevű rendezvényre, melyet a helybeli Lajtha László Alapítvány szervezett a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Budapesti Hagyományok Háza támogatásával. A sokadalom az erdélyi kézművesek találkozója és bemutatkozója kívánt lenni, el is jöttek fazekasok, szőnyegszövők, taplókészítők, hangszerkészítők, tekenővájók, a színpadon felléptek műkedvelő és hivatásos néptáncgyűttesek, szerveztek játszóházat, ahol az érdeklődők kipróbálhatták a népi mesterségeket, megismerkedhettek már-már feledésbe merült népi játékokkal – a vonzó program-kínálat ellenére a Háromszéki sokadalom mégsem bizonyult sikeresnek, kevés látogató tisztelte meg jelenlétével, részint az első napi hűvös, esős időnek köszönhetően, részint, mert „sokaknak még a jelképes belépőjegy is drágának tűnt, ők hosszabb-rövidebb ideig a drótkerítésen kívülről csemegéztek az igazán gazdag programból”³⁷

Mindent összevetve: a sokadalmakat illetően Háromszék mind múltjában, mind jelenében igen gazdag, a sóvárogva óhajtott egykori vásárok nyújtotta előnyöket is kihasználta, miként a mostanság adódó lehetőségekkel is igyekszik élni. Orbán Baláznak a XIX. században lejegyzett észrevétele – ti. hogy a sokadalmak a település „ujabbkori emelkedésére nagy befolyással” vannak – változatlanul érvényes a 21. században is: a vásárok a falvak, városok legújabbkori fejlődésére is nagy befolyással vannak. És ez így is lesz, Európa útjain haladva legfennebb újfent átértékelődnek a sokadalmak, immáron a nemzeti sajátosságok megőrzésének és felmutatásának színtereivé válván.

¹ *Magyar Néprajzi Lexikon*. Ortutay Gyula főszerk. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

² Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s néprajzi szempontból*. 1868–1873.

³ OB, III., 14.o.

⁴ OB, III., 22.o.

⁵ OB, III., 31.o.

⁶ OB, III., 39.o.

⁷ OB, III., 91.o.

⁸ OB, III., 97.o.

⁹ OB, III., 101.o.

¹⁰ OB, III., 122.o.

¹¹ OB, III., 136-137 o.

¹² OB, III., 149.o.

¹³ OB, III., 159.o.

¹⁴ OB, III., 159.o.

¹⁵ OB, III., 162.o.

¹⁶ OB, III., 163.o.

¹⁷ OB, III., 200.o.

- ¹⁸ OB, I., 214.o.
- ¹⁹ OB, I., 219.o.
- ²⁰ Pozsony Ferenc: *Zabola*. Száz magyar falu könyvesháza Kht. kiadása, 2002. 137.o.
- ²¹ Bede Erika: *Papolc*. Erdély-történeti Alapítvány, Debrecen, 2001. 75–76 o.
- ²² Pozsony Ferenc: *Zabola*. Száz magyar falu könyvesháza Kht. kiadása, 2002. 137.o.
- ²³ Uo.: „Már a középkori oklevelek is megemlítik, hogy kelendő portéka volt a messze földön híres zabolai fátyolkendő, valamint a gyapjúszövetből készített prémes kabát.” Azonban „a XIX. század derekától gyorsan kibontakozott gyáripar tömegtermékeivel csődbe juttatta a zabolai fátyolkendők készítőit és értékesítőit.”
- ²⁴ Bede Erika: *Papolc*. Erdély-történeti Alapítvány, Debrecen, 2001. 43. o.
- ²⁵ Remineszcere vasárnap húsvét előtt az ötödik vasárnap. Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, XI. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2002.
- ²⁶ Erdélyi Gazda Naptára. 1943. 73. o.
- ²⁷ Váry O. Péter: Szegeti sokadalom. *Háromszék*, 3055. sz., 2000. szeptember 9.
- ²⁸ (vop): Nagy falu hatalmas vására. *Háromszék*, 4121. sz., 2004. március 25.
- ²⁹ Hecser László: Tizenegyedszer is Bölön Napok. *Háromszék*, 3951. sz., 2003. szeptember 1.
- ³⁰ (vop): Szotyori falunapok – Büszke falu méltó ünnepe. *Háromszék*, 3969. sz., 2003. szeptember 22.
- ³¹ Iochom István: Esztelnek nem mond le az önállósulásról – Idén nem lesznek falunapok. *Háromszék*, 4022. sz., 2003. november 22.
- ³² (bodor): Falunapok Zabolán. *Háromszék*, 3930. sz., 2003. augusztus 7.
- ³³ Magyar Lajos: Falunapok évada. *Háromszék*, 3620. sz., 2002. július 27.
- ³⁴ (hecser): Mikor rendezik a Barót Napokat? *Háromszék*, 4103. sz., 2004. március 4.
- ³⁵ Váry O. Péter: Az ünnep reformja. *Háromszék*, 3546. sz., 2002. április 27.
- ³⁶ Váry O. Péter: Zárszó. *Háromszék*, 3849 sz., 2003. május 5.
- ³⁷ (vop): Háromszéki sokadalom – Gazdag program, gyér közönség. *Háromszék*, 3663 sz., 2002. szeptember 16.

Salamon Márton László

Négy sávon Európa felé

Egy nagyszabású infrastruktúrafejlesztési projekt, Európában ezidőtájt a legnagyobb: ez néhány szóban az észak-erdélyi autópálya. Ehhez a 415 kilométer hosszúságúra tervezett aszfaltcsíkhöz fűződik a régió gazdasági felemelkedésének reménye: a 3,8 milliárd eurós közvetlen befektetést az elképzelések szerint legalább ugyanilyen nagyságrendű közvetett tőkeinfúzió követi majd, az autópálya által idevonzott ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági, idegen forgalmi beruházások révén. A távolságok időben a jelenleginek kevesebb, mint felére rövidülnek – Budapestről autóval néhány óra alatt el lehet majd jutni például Brassóba –, ami a befektetők és a turisták számára az eddiginél összehasonlíthatatlanul vonzóbbá teszi majd az országot. A Romániát tranzitáló hazai és külföldi személy- és teherszállítók számára is hatalmas megkönnyebbülés lehet 7-8 év múlva, ha eltűnnek a jelenlegi problémák: a közlekedési szabályok (elsősorban a sebességkorlátozás) és a vezetési-pihenési idők egyidejű és maradéktalan betartásának lehetetlensége, az alacsony átlagsebességből fakadó hosszú tranzitidők, az elévült infrastruktúra miatti fokozott balesetveszély.

Mint minden „nagy üzlet” kapcsán, a Bukarestet Budapesttel Brassón és Borson át összekötő autópálya kapcsán is hamar megjelentek az üzlet törvényességét feszegető kérdések, írások, politikai reakciók. Maga az Európai Bizottság azt követően vált az amerikai Bechtel céggel kötött szerződés legvehemensebb bírálójává, hogy 2004 februárjában a sztrádaügyet sztrádabotránnyá dagasztó Arie Oostlander holland európai parlamenti képviselő és Emma Nicholson bárónő, az EU akkori romániai jelentéstevője még Románia uniós csatlakozásának időszerűségét is megkérdőjelezték.

Az európai illetékesek fő kifogása az észak-erdélyi sztráda kérdésében az volt, hogy a Năstase-kabinet közbeszerzési eljárás nélkül bízta meg az amerikai vállalatot az autópálya felépítésével. Brüsszelnek Bukarestben dolgozó EU-diplomaták jelezték, hogy a mintegy 2,5 milliárd dolláros sztrádaépítési megbízást egy jó politikai kapcsolatokkal bíró amerikai vállalatcsoport, a Bechtel szerezte meg, ugyanaz a Bechtel, amely az iraki újjáépítés oroszlánrészét is megkapta az

amerikai kormánytól. Az ügylet mögött Brüsszel valamiféle hármass egyezséget is sejtett, feltételezve azt, hogy Románia szerepvállalását az iraki katonai akciókban Washington román cégek iraki megbízásaival viszonyozza, amiért cserébe a Bechtel minden idők legnagyobb romániai beruházását kapta meg.

Az összesen 415 kilométer hosszúságú pályaszakasz kivitelezéséről szóló szerződést 2003. december 19-én írta alá a kormány a Bechtel vállalattal, amelynek már az iraki újjáépítéssel kapcsolatos megbízását is kétségek övezték. A mamutcég azzal verte vissza a támadásokat, hogy Irakban hat másik céggel szállt versenybe a közbeszerzési munkálatok elvégzéséért, és versenytárgyaláson vívta ki a fővállalkozónak kijáró jogokat. Míg Irakban a Bechtelt megillető munkálatok értéke 680 millió dollár, Romániában ennek az összegnek a többszöröséről beszélhetünk, mégpedig ezúttal pályázatás nélkül. A román kormány arra való hivatkozással tett kivételt a közbeszerzési törvény alól, hogy az autósztráda terve „nemzetbiztonsági projekt”. A Bechtel tehát úgy jutott hozzá története egyik legnagyobb vállalkozásához, hogy még csak meg sem kellett mérkőznie érte konkurensével.

Az RMDSZ mindvégig saját, az akkori román kormánypárttal szemben elért eredményeként tüntette fel az észak-erdélyi autópálya ügyében 2003-2004-ben felgyorsuló eseményeket. Az RMDSZ azonban voltaképp igen kis mértékben gyakorolt ellenőrzést az események felett, és ezt az is illusztrálja, hogy – az RMDSZ és a Szociáldemokrata Párt közötti protokollumok egyéb pontjaival ellentétben – az autópálya kérdésében a Năstase-kormány messze túlteljesítette az RMDSZ-szel szembeni vállalásait. Noha a 2003-as megállapodásban például e tárgyban csak annyi szerepelt, hogy a felek nemzeti prioritásként kezelik az észak-erdélyi sztráda megépítését, az év december 19-én a kormány már alá is írta a szerződést az amerikai céggel. A siker nyilván azzal magyarázható, hogy az RMDSZ által évek óta szorgalmazott pályaépítés terve mögött váratlanul megjelent az amerikai érdek.

Markó Béla RMDSZ-elnök egyébként azonnal védelmébe vette a korrupcióval vádolt Năstase-kormányt, és az „EU-s bürokratákat” ostromozta az észak-erdélyi sztráda ügyének feszegetése miatt. Az RMDSZ-elnök egyik nyilatkozatában a Bechtellel versenytárgyalás nélkül kötött szerződést bíráló, akkor még ellenzéki pártvezető Traian Băsescunak így replikázott: „Ha valaki felelős az erdélyi utak jelenlegi állapotáért, akkor az Băsescu, aki szállítási miniszterként egyébbel nem foglalkozott, mint a Bukarest és Konstanca közötti útvonallal. Ő tehát a legjobban tenné, ha hallgatna erről a kérdéstről”. Az észak-erdélyi autópálya felépítésének kérdése az RMDSZ 1999-es Csíkszeredai kongresszusán került be célként a Szövetség programjába. A 2003-as szatmárnémeti kongresszuson elfogadott, módosított program hasonló szöveggel emelte át a sztráda

kérdését az Infrastruktúra fejlesztése című fejezetbe. Egy másik mérföldkő az autópálya ügyében a 2001. júniusában, Marosvásárhelyen tartott Năstase-Orbán találkozó volt, amelyen az akkori magyar miniszterelnök jelentős magyarországi támogatást ajánlott fel a romániai pályaépítéshez, ha a nyomvonal Erdély északi részén halad át. Eugen Dijmărescu, a román kormány gazdasági tanácsosa azzal hárította el a javaslatot, hogy a nyomvonalról nem is annyira a kormánynak, mint inkább a forgalomnak kellene döntenie, amely Nagylak irányában, azaz a dél-erdélyi nyomvonalon jelentősebb. Néhány hónappal később Mircea Geoană akkori külügyminiszter egyértelműsítette a román választ: nem kell a magyar pénz.

A látványos fordulat az észak-erdélyi autópályát illető román álláspontban 2003 első felében következett be. Az RMDSZ januári kongresszusa előtt, Szatmárnémetiben tartott Năstase-Medgyessy miniszterelnöki találkozót követően az akkori magyar kormányfő közölte, a magyar és a román fél közösen lobbizik a Budapest–Bukarest autópálya megépítése érdekében az Európai Uniónál. Akkor még Năstase is azt hangsúlyozta, hogy a dél-erdélyi sztráda élvez prioritást, hiszen „az autópályák ügyében már kialakult az európai rend, és Romániának elsősorban az Aradon, Déván és Nagyszebenen áthaladó IV-es korridorra kell gondolnia.” Az észak-erdélyi autópályáról a volt román kormányfő csak mint esetleges „leágazásról” tett említést.

„Az iraki újjáépítésben is részt vállaló amerikai társaság Románia iránti érdeklődése egyértelműen annak tulajdonítható, hogy a román kormány és a parlament nem habozott felajánlani támogatását az Egyesült Államoknak a terrorizmus elleni harcban, és átadta az amerikai hadseregnek a konstancai katonai bázist” – nyilatkozta a sajtónak Antal István RMDSZ-es képviselő, amikor először merült fel a Bechtel neve az észak-erdélyi sztrádaügy kapcsán. 2003 szeptemberében jelentette ugyanis be a közlekedési tárca, hogy a megvalósíthatósági tanulmányra vonatkozó versenytárgyalást megtartották. Hamarosan kihírdették az eredményt is: a kormány a Bechtel-féle előtanulmánynak szavazott bizalmat.

Az 1898-ban alapított, Irak újjáépítésében orosz-lánrészt vállaló amerikai társaságot a világ egyik legnagyobb tervezési-építkezési cégeként tartják számon. A 47 ezer alkalmazottat foglalkoztató vállalat – amelyet négy generáció óta a Bechtel család irányít – részt vett többek között a La Manche-csatorna és a kaliforniai rakétakilövő megépítésében.

A szerződés megkötésére nem is kellett sokáig várni: 2003. december 19-én Bukarestben a román kormányfő és a cég vezetősége ünnepélyesen aláírták a dokumentumot. A ceremónián elhangzott: az autópálya építése során kizárólag romániai munkaerőt – becslések szerint nyolcezer személyt – alkalmaznak majd. A szerződés értelmében 2004 nyarán kezdődik el és 2012-ben fejeződik be az Észak-Erdélyt átszelő sztráda építése.

A 415 km hosszúságú sztráda műszaki adatai – sávok száma: 2+2, teljes szélesség: 26 m, úttest szélessége: 2x7,5 m, hidak száma: 300 (41 km), felüljárók száma: 73 (5 km), leágazások száma: 19, összterület: 3320 ha – nem mondanak el túlságosan sokat a leendő autópályáról. A 2,2 milliárd euró építési összköltség és a sztrádakilométerek számának hányadosa azonban már igen: eszerint egy kilométer észak-erdélyi sztráda 5,3 millió euróba kerül, ami több mint kétszere-se a portugáliainak (2 millió euró/km), meghaladja a nagy-britanniait (4 millió euró/km), és alig marad el az Európában legdrágább svédországi autópályáár-tól. Ami igencsak meglepő, ha azt vesszük tekintetbe, hogy az építkezéseknél alkalmazott munkaerő átlagára Svédországban 30 euró/óra, míg Romániában alig 1 euró/óra. A magas árat a Bechtel a változatos domborzattal indokolja (a teljes sztrádahossz 10 százalékát hidak, alul- és felüljárók, illetve viaduktok képezik). Az építkezés hatalmas mennyiségű építőanyagot emészt majd fel: becslések szerint 4,5 millió tonna cementre (a 9 hazai cementgyár egy évi össztermelése), 1,8 millió köbméter homokra, 300 millió köbméter kőre, 1,3 millió tonna aszfaltburkolatra lesz szükség.

A teljes beruházás értéke 3,8 milliárd euró, amiből a Bechtel építési költségei 2,2 milliárd eurót tesznek ki. A fennmaradó összegből kárpótolják a telektulajdonosokat, állják az engedélyeztetési költségeket, illetve kifizetik a tervezőcégeket (Iptana S.A., Search Corporation). A Bechtel ajánlatának kétségtelenül legvonzóbb része az a 800 millió dolláros rész, amelyet a vállalat az amerikai Eximbankon keresztül biztosít. Ezenkívül a román kormánynak összesen 3 milliárd eurós külföldi hitelért kell folyamodnia. A közlekedési minisztérium azt közölte, hogy a Nemzetközi Valutaalappal (IMF) és az EU tulajdonában lévő Európai Beruházási Bankkal (EIB) is tárgyal a további finanszírozásról. Az EIB azonban bejelentette, hogy közbeszerzési eljárás nélküli beruházásokra nem ad pénzt, az IMF pedig egyáltalán nem finanszíroz egyedi beruházásokat. Ami azt jelenti, hogy Romániának végül költségvetési forrásokból kell előteremtenie a pénz egy részét, éppen olyankor, amikor kemény küzdelmet kell folytatnia a költségvetés kiegyensúlyozására. A magánbankok azonban szívesen adnak a kormány által garantált – tehát rizikómentes – kölcsönt sztrádaépítésre.

Az autópálya-építés egy részét egyébként a Bechtel azonnal kiadta alvállalkozásba a török Enka Insaat Ve Sanay A.S. cégnek. Szintén alvállalkozói megállapodást kötött az amerikai cég a legnagyobb romániai építőipari vállalattal, a Hidroconstrucția S.A.-val, valamint a Tender S.A.-val. A kisebb cégekkel együtt így 2004 végére 30 fölé nőtt a Bechtel alvállalkozóinak száma, amelyek több mint felét foglalkoztatták az autópálya-építésben akkor dolgozó mintegy 1300 alkalmazottnak.

A munkálatokat 2004. július 4-én, az Amerikai Egyesült Államok nemzeti ünnepén akarták elkezdni, a Kolozs megyei Tordaszentmihály, valamint a Bihar

megyei Bors térségében. Végül a startpisztoly a tervezettnél egy hónappal korábban, a helyhatósági választási kampány derekán dördült el: a Szociáldemokrata Párt vezetői jónak látták megmutatni az erdélyi választóknak, mit is tett értük a PSD-kormány.

A sztráda Erdélyben hat (Bihar, Szilágy, Kolozs, Maros, Szeben és Brassó) megyén haladna át. Az autópálya útvonalát az építő három szakaszra osztotta fel, amelyek további alegységekre oszlanak. Az első, 161 km hosszúságú szakasz a Brassó (Keresztényfalu) – Marosvásárhely (Marosugra) közötti. A Brassó és Fogaras közötti, 1A jelzésű rész építése 2009 januárjában kezdődne el és az eredeti tervek szerint 2012 decemberéig tartana; a második rész (Fogaras-Segesvár, 1B) építését szintén a 2009 január és 2012 december közötti időszakra tervezik; a Segesvár-Marosvásárhely (Marosugra), 1C jelzésű alszakasz pedig 2007 januárja és 2010 decembere között készülne el. A második nagy sztrádaszakasz a Marosvásárhely (Marosugra) és Kolozsvár (Gyalu) közötti, amelynek hossza 90 km. Ez a szakasz két alegységre oszlik, amelyek közül a Marosugra és Aranyosgyéres közötti, 2A jelzésű, 36 kilométeres szakasz készülne el leg hamarabb: 2005 júliusa és 2006 júniusa között. Az 54 km hosszúságú, 2B jelzésű Aranyosgyéres-Kolozsvár (Gyalu) alszakasz építése már elkezdődött 2004 júniusában, és a tervek szerint 2008 decemberében ér véget. Végül a harmadik, Kolozsvár (Gyalu) – Bors 164 kilométeres szakasz 3A jelzésű első része (Gyalu-Nádasszentmihály, 24 km) 2008 januárja és 2010 decembere között, 3B jelzésű második része (Nádasszentmihály-Berettyószéplak, 76 km) 2006 áprilisa és 2011 novembere között, 3C jelzésű harmadik része pedig (Berettyószéplak-Bors, 64 km) 2004 júniusa és 2008 decembere között épülne fel.

Mindez persze csak akkor, ha az eredeti ütemterven nem változtatna jelentős mértékben a Tăriceanu-kormány, amelynek szállítási minisztere, Gheorghe Dobre 2005 tavaszán bejelentette: felülvizsgálják és újratárgyalják az észak-erdélyi autópálya építésére vonatkozó szerződés egyes pontjait. Ezzel egy időben megindult az új bukaresti hatalom Bechtel-sztrádaellenes politikai akciója: az amerikai vállalattal szembeni kifizetések sorozatosan késtek, az egyre növekvő adóssághalmazt pedig a fenyegető hangú nyilatkozatok tetézték. Olyannyira, hogy 2005 június elején a Bechtelnek elege lett: az amerikaiak bejelentették, hogy meghatározatlan időre felfüggesztik a munkálatokat, felbontják az alvállalkozókkal kötött szerződéseket. Az Országos Autópálya Részvénytársaság vezetői úgy vélték, a Bechtel ezzel a lépésével zsarolni akarja a román kormányt, hogy minél hamarabb törlessze adósságát.

Ha az amerikaiaknak valóban ez volt a céljuk, akkor ezt részben el is érték: nem sokkal később a kormány kifizetett több tízmillió dollárt, illetve jóváhagyta azt a memorandumot, amely felhatalmazza a pénzügyminisztériumot

százmillió eurós kölcsön felvételére erre a célra. Az így kifizetendő pénz azonban kevesebb, mint a szerződésben eredetileg előírányzott összeg. Így ha folytatódik is a munka, a költségvetés az eredetihez képest szerényebb lesz. A program újraértékeléséig a 2005-ös költségvetésben előírányzott 340 millió dollár helyett az építkezésre szánt összeget 213 millió dollárra csökkentették. Ami a Bechtel nyomásgyakorló akcióját illeti, a román kormányfő ezt „nem a legmegfelelőbb megoldásnak” nevezte. Călin Popescu-Tăriceanu azt sugallta, hogy a Bechtel legyen visszafogottabb a kormányra irányuló nyomásgyakorlásban, mert a cég által fontolgatott lépések akár politikai színezetet is nyerhetnek. Tăriceanu emlékeztetett: Románia nem elég gazdag ahhoz, hogy két autópálya egyidejű építését vállalhassa, vagyis az Arad-Déva-Nagyszében-Râmnicu Vâlcea-Pitești-Bukarest-Constanța négyes európai főközlekedési folyosó elkészítését, ahol a munkálatok már a kilencvenes években megkezdődtek, és az észak-erdélyi autópályáét. A kormányfő szerint a korábban megkezdett építkezés kell elsőbbséget kapjon, és a Bechtel által kivitelezett észak-erdélyi autópálya a rendelkezésre álló pénzügyi eszközöktől függően folytatódhat.

A munkálatok leállításának a gazdaságiak és politikaiak mellett szociális vonzatai is vannak: a közel 700 romániai alkalmazott 35 százalékának munkaszerződését felfüggesztették, akik pedig maradtak, bérük 75 százalékát kapták meg. A Bechtel elégedetlen alkalmazottai a Kolozs megyei prefektúra előtt szerveztek tüntetést; a felvonulók Traian Băsescu államelnököt és Călin Popescu-Tăriceanu kormányfőt okolták a kialakult helyzetért. Korábban a román munkások az amerikai munkaadóval is elégedetlenek voltak: napokig sztrájkoltak az alacsony bérezés és a nehéz munkakörülmények miatt. A román munkások sztrájkőröknek nevezték a török vendégmunkásokat, akik állítólag a hazaiaknál ötször magasabb bérért, havi ezer euróért dolgoztak, emellett napidíjat és szállást is kaptak.

Alighanem az elégedetlenkedők megnyugtatását is szolgálta Adrian Ionescu, a szállítási minisztérium szóvivőjének a Bechtel bejelentését követő nyilatkozata, miszerint nincs szó az amerikai céggel a Brassó-Bors autópálya megépítésére kötött szerződés felbontásáról. A felek megegyeztek a munkálatok folytatásáról, és csak azok átütemezésének kérdése nyitott – hangsúlyozta a minisztériumi szóvivő. Ionescu közlése szöges ellentétben áll Călin Popescu-Tăriceanu kormányfőnek a Bechtellel kötött szerződés felbontását kilátásba helyező kijelentéseivel. A miniszterelnök egy televíziós műsorban úgy fogalmazott: több mint valószínű, hogy a kormány felbontja majd a közbeszerzési eljárás nélkül megkötött szerződéseket, és új tendereket hirdet meg, ezáltal az európai átláthatósági normák tiszteletben tartásával. A Bechtellel megkötött szerződéssel kapcsolatban a kormányfő külön hangsúlyozta, hogy még mielőtt a projekt idő-

szerúségéről és szükségességéről folya vita, előbb a szerződés jogszerűsége kell megvizsgálni. Emlékeztetett: a sztrádaépítési megbízást az amerikai vállalat közvetlenül a kormánytól kapta, közbeszerzési eljárás mellőzésével, és emiatt az Európai Bizottság is bírálta Bukarestet. A kormányfő úgy vélte: a szerződés egyoldalú felbontása esetén a román állam nem lesz kötelezhető a kártérítés kifizetésére, minthogy maga a szerződés sem nyugszik törvényes alapokon.

Ha a román kormány és a Bechtel képviselői közötti egyeztetések tétje már valóban csak az átütemezés, akkor valószínűsíthető, hogy Tăriceanuék a szerződésben levő feltételek kényszerítették arra, hogy elálljanak az amerikaiakkal való packázástól. Szakértők szerint azonban ennél magasabb, katonapolitikai érdekek is fűződnek az észak-erdélyi autópálya megépítéséhez. Halász János, az ITD-Hungary Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Társaság bukaresti igazgatója például meg van győződve afelől, hogy a Bechtel-sztráda megépítése már csak idő kérdése lehet, minthogy az Egyesült Államok stratégiai döntést hozott németországi katonai bázisainak áttelepítésére Kelet-Európába. A támaszpontoknak majdan otthont adó Dél-Lengyelország és Bulgária összekötése csak az észak-erdélyi autópálya révén lehetséges, így nem kérdéses, hogy a sztráda meg fog épülni – szögezte le Halász.

A sztráda által majdan idevonandó befektetések szempontjából egyébként a kilátások a tervezett 19 leágazás környékén levő települések számára a legbiztosabbak. Számítások szerint a 3,8 milliárd euró összegű közvetlen beruházás mellett legalább ugyanilyen értékű közvetett beruházásokra lehet számítani elsősorban ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi és idegenforgalmi létesítmények formájában. Az építőipari cégek a sztrádaépítés elsődleges haszonélvezői: az építőanyag-forgalmazók, alvállalkozók számára nyolc évig biztosított a felleveőpiac. A Bechtel-sztrádák korábbi, horvátországi tapasztalataira építve, igen derűlátók lehetnek az észak-erdélyi autópálya mentén fekvő települések önkormányzatai is: a horvátországi Ogulin város költségvetése például a Zágráb-Split autópálya 2003-as átadása után egyetlen év alatt meghétszereződött: 2 millió dollárról 15 millióra nőtt. A közvetlen haszon mellett (egyetlen hétvégén az említett horvátországi sztráda díja eléri a 3 millió dollárt) az autópálya teljesen megváltoztatta az útjába eső horvát régiók életvitelét, fellendítette gazdaságukat.

Jelei már vannak a majdani pezsgésnek: a Bihar megyei Margittára olasz, német és magyar befektetők készülnek gyárat telepíteni, a Szeben megyei Szentágota önkormányzata húszhektáros ipari parkkal csalogatná oda az olasz és német tőkét, a szintén Bihar megyei Borson pedig már meg is állapodott a Celestica elektronikus alkatrészeket gyártó nagyvállalat, amelynek 100 millió euróját az Európai Unió közelsége mellett a közelben elhaladó sztráda perspektívája vonzotta a határmenti településre. A legnagyobb befektetési bumm azon-

ban Kolozs megyében várható, amelyet az autópálya 84 kilométeres hosszúságban szel át. A megyei önkormányzat 2006-ig Tordaszentmihály környékén első fázisban 14 hektáros, később 44 hektárra kiterjesztett ipari parkot tervez létrehozni, amelynek első két „lakója” két olasz nagyvállalat lesz. Tordán a meglevő munkaerő-főlötsleget használja fel az a német cégcsopott, amely 20 millió eurót fektetett az elektronikus félvezetőket előállító, 2005 végén beinduló gyárába. Szintén Tordán egy koreai cég készül autóalkatrészeket gyártani, de a megye prefektusánál jelentkeztek már japán, osztrák, amerikai, luxemburgi, olasz és portugál befektetők is.

Nagy reményeket fűznek az autópályához a székelyföldi idegenforgalomban érdekeltek is, hiszen – bár az autópálya útvonala nem halad át sem Hargita, sem Kovászna megyén – a Székelyudvarhelyre vagy Sepsiszentgyörgyre igyekvőknek mindössze néhány tíz kilométeres távolságot kell majd országúton megtenniük. Az pedig közismert, hogy a turizmusban mennyire fontos a megfelelő infrastruktúra, amelynek megléte vagy hiánya szakértők szerint 35-40 százalékban befolyásolja a turista döntését az úti cél kiválasztásában. Egyéb, nagy turisztikai potenciállal rendelkező vidékek is könnyen megközelíthetővé válnak majd a nyugati turisták számára: elsősorban a Szászföld, illetve az Erdélyi Szigethegység és a Déli Kárpátok (Brassó-Fogarás vidéke).

Az általános fejlődés perspektívája önmagában persze nem elégti ki azokat a telektulajdonosokat, akik mindeddig hiába vártak a kárpótlás kifizetésére. A gyors meggazdagodás reményét nagyon sok esetben hamar felváltotta a szkepticizmus, minthogy a telkek megvásárlása, illetve kisajátítása körüli kód az idő múlásával sem kezdett oszlni. Az elégedetlenség odáig fajult, hogy a Kolozs megyei Csűrűlye lakosai például sorozatos tüntetésekkel, útlezárással próbálták rávenni a Bechtel illetékeseit, hogy kifizessék telkeik árát. A másik véglet a Bihar megyei Tóti, ahol a legtöbben máris kézhez vehették a kárpótlásaikat. A telkek átlagára egyébként négyzetméterenként 7,54 euró, ami számítások szerint 38-szorosa annak az összegnek, amely az illető földterületek átlagértékét képezte a sztrádaépítés előtt.

A pontos útvonal, az érintett telkek kérdését a lehető legtovább halasztató kormányilletékesek sokáig csak azt közölték, hogy külön törvény oldja majd meg az útvonalba eső területek eladásának problémáját. A hivatalos titkolózás ellenére azonban a dollármilliókat érő információk mégiscsak kiszivárogtak a kormányhivatalokból, hiszen az ingatlanspekulációk azonnal elkezdődtek. Kolozs megyében három-négyszeresére nőtt a nemrégiben felvásárolt telkek ára, és úgy tűnik, ez még csak a kezdete egy olyan folyamatnak, amelyben egyesek hatalmas összegeket keresnek majd, nem teljesen tiszta módszerekkel. Az ingatlanüzletnek megvannak persze a maga rizikói is: amennyiben a sztrádapro-

jekt mégis befuccsol, az egyik napról a másikra elértéktelenedő telkek a spekulánsok nyakán maradhatnak.

A sztrádaépítés eredetileg tervezett szakaszai:

I. (161 km): Brassó (Keresztényfalu) – Marosvásárhely (Marosugra)			II. (90 km): Marosugra – Kolozsvár (Gyalu)		III. (164 km): Kolozsvár (Gyalu) – Bors		
Brassó - Fogaras (1A)	Fogaras - Segesvár (1B)	Segesvár - Maros- ugra (1C)	Maros- ugra – Aranyos- gyéres, 2A	Aranyos- gyéres – Gyalu, 2B	Gyalu – Nádas- szent- mihály, 3A	Nszen- tmihály - Berettyó- széplak 3B	Berettyó- széplak – Bors, 3C
2009.I. – 2012. XII.	2009.I. – 2012. XII	2007. I. – 2010. XII.	2005. VI. – 2006. VI.	2004. VI. – 2008. XII.	2008.I. – 2010. XII.	2006. IV. – 2011. XI.	2004. VI. 2008 XII.

Csinta Samu

Erdélyi sportélet: sodródnak az árral

Bár a világversenyeken – elsősorban az olimpiai játékokon – elért eredményeket kiindulási alapnak tekintve akár túlzónak is tűnhetne a megállapítás, a romániai sportélet a folyamatos leépülés állapotát élte az elmúlt tizenöt esztendőben. A nyolcvanas évek kirakatsikereit, a kommunista országok többsége által bojkottált 1984-es Los Angeles-i játékok éremszüretét, valamint a négy évvel későbbi, árnyalattal gyengébb szöuli szereplést fájdalmas visszaesés követte. A legutóbbi, athéni fellépés – 19 érem, amelyből 8 arany, 5 ezüst és 6 bronz – egyfajta újjászületés jeleként is értelmezhető volna, a józan szakemberek azonban óva intenek mindenféle hurraóptimizmustól. A román sport, állítják, összességében nagyon beteg, egyes ágainak növekedése pedig egyenesen kórosnak mondható, még akkor is, ha ezek a sportágak képezik azt az óriási esernyőt, amely alatt egyelőre az eredménytelen többség sem „ázik” túlságosan.

A reménytelenség sikerei

De nem csak az utóbbi, egyre szűkebb esztendei miatt sírják vissza sokan a kommunista korszak sportszervezeti felépítését. A mai fiatal szakemberek irigykedve hallgatják, amint idősebb kollégáik arról mesélnek, évente hány edzőtáborban és versenyen vehettek részt tanítványaikkal, hány gyerek közül válogathatták ki a csiszolatlan gyémántokat. Az oktatási minisztériumnak alárendelt sportiskolai rendszer, illetve az ifjúsági korból kinőtt sportolók felnőttek közé való átevicskélést segítő korosztályos versenyek valóban működőképes megoldásnak bizonyultak. Az egyesületek, iskolák természetesen szűkös, de államilag garantált költségvetésből tervezgethettek, s a rendszer meglehetősen biztonsággal, ha nem is a legnagyobb hatékonysággal termelte ki az értékeket. Az ideológiai korlátok persze a sportban is károsan és gyakorlatilag megkerülhetetlenül jelentkeztek, a továbbfejlődést ígérő külföldre szerződések ugyanis a fehér holló ritkaságával fordultak elő, megkímélendő – hangzottak anno az érvek – az ifjakat és a politikai rendszert a Nyugat mételyező hatásától. A kommunista évti-

zedeknek a realitások logikájával némileg vitába szálló sportsikereit magyarázza az is, hogy a Ceaușescu-i Romániában a sport villantotta fel a gyors kitűnés, a külföldi utazás, az anyagilag gondtalanabb élet jószerint egyetlen reményét.

Az sem véletlen, hogy a nyolcvanas években – egy-két futballsikert leszámítva – az egyéni sportokra korlátozódtak a romániai versenyzők sikerei. A jelenség annak a „gazdaságossági” meg gondolásnak a következménye, miszerint az egyéni sportokban kevesebb pénzből lehet a világversenyeken nagyobb eséllyel fellépő versenyzőt „kitenyészteni”. Így tűnt el a közvetlen nemzetközi élmezőnyből például a román női és férfikézilabdázás, röplabdázás, vagy a női kosárlabdázás.

Az átmenet áldozatai

Nos, ez a viszonylagosan eredményes működés szűnt meg a román gazdaságnak a piaci viszonyokra való átállításának viszontagságai közepette. A sportiskolás rendszer összeomlott, itt-ott megmaradt ugyan néhány egység, annyi azonban végképp nem, hogy azokra egységes versenyrendszer, tudatos utánpótlás-nevelés épülhetne. Az alulfinanszírozottság oda vezetett, hogy ma gyerekek ezrei végzik minden megmérettetési perspektíva nélkül edzéseiket, s arra a kevés versenyre is csak akkor juthatnak el, ha szüleik mélyre nyúlnak a zsebükbe, vagy ha megszánja őket egy-egy tehetősebb vállalkozó, aki gyakorlatilag ellenszolgáltatás nélkül hajlandó utaztatni, etetni a sportolókat. A kaotikus, perspektíva nélküli viszonyok a lelkesedés fokozatos elapadásához vezetnek, ami a sport iránti érdeklődés megcsappanását, következésképpen a korábbiaknál jóval kisebb merítés lehetőségét vonja maga után.

A pénztelenség ugyanakkor olyan generációs szakadékokat ásott, amelyekben egész korosztályok tűntek el nyomtalanul és a visszatérés leghalványabb reménye nélkül. Nagy hagyományokkal rendelkező sportágak versenyrendszere korlátozódott egyetlen minőségi osztály mérkőzéseire, viadalaira, ezért csak a már ifjúsági korban kivételes tehetségként érvényesülő sportolónak marad esélyük megmaradni a „központi színpadon”. A korábban több fontos erdélyi bázisra építkező női kosárlabdázásban például a felnőtt mezőny éveken keresztül csak az A-osztályos bajnokságot jelentette, mivel a B-osztályra – pénzügyi okokból – egyszerűen nem akadt elegendő számú jelentkező. Az ifjúsági bajnokságban ugyan még zajlottak a küzdelmek, a felnőtt korba lépők közül azonban jószerint csak azok maradtak talpon, akik olyan egyetlen, főiskolán folytatták tanulmányaikat, ahol kosárlabdacsapat „üzemelt”. A többiek – köztük egészen ígéretes tehetségek is – az átmenet áldozatainak deklarálták magukat.

Erdélyi sport: erkölcs és pénztelenség

Halmazottan hátrányos helyzetbe sodorták az egyre rosszabb országos kilátások a magyar többségű vidékek sportéletét. Néhány korábbi kölönctől megszabadultak ugyan az erdélyi megyék – az elmúlt évtizedben már csak elvéve fordult elő, hogy besorozással vagy egyéb kényszerítő eszközökkel a nagy bukaresti klubokhoz terelték volna a magyar tehetségeket –, de az általános pénzügyi helyzet, illetve a minden koncepciót nélkülöző sportpolitika rengeteg korábbi rangos erdélyi sportközpont megszűnéséhez, vagy agóniájához vezetett. Míg Románia déli vagy keleti részein a gazda és pénz nélkül maradt kluboknál egyre-másra jelentek meg önjelölt megváltók, saját hiúságukat legyezgető vagy pusztán pénzmosó szándékkal befektetők, a jelenség Erdélyre egyáltalán nem volt jellemző. Ha e visszafogottság mögé időnként szívesen állítunk is erkölcsi magyarázatokat, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kétségtelenül gyengébb gazdasági potenciált, illetve a külföldről érkező pénzek kontrolláltabb eredetét, felhasználtságuk ellenőrzöttebb módozatait.

Erdélyben alig volt példa olyan üstököszerű felfutásokra, illetve eltűnésekre, amelyenket Olténiában vagy Moldvában tucatjával produkált a '89 decemberét követő hét-nyolc év. A helyi kiskirályok mögé több helyen felsorakoztak az önkormányzatok, a közpénzek így végül magánvállalkozók, botcsinálta menedzserek érdekeit szolgálva szivárogtak el. Erdélyben ez nem vált gyakorlattá, s mindez a délitől némileg különböző vállalkozói kultúrával ötvöződve az erdélyiek több sportbüszkeségének eltűnéséhez, de legalábbis bagatellizálódásához vezetett. Ilyen az évek óta agonizáló marosvásárhelyi ASA, a csupán néhány szakosztálya révén felszínen maradó kolozsvári Universitatea, vagy a temesvári Politehnica esete. A megkapaszkodó szakosztályok is többnyire annak köszönhetik létüket és viszonylagos sikereiket, hogy – elsősorban személyi kapcsolatokon keresztül – sikerült megnyerniük egy-két céget, amelyek az általuk patronált együttesek, versenyzők elhanyagolható reklámértéke ellenére biztosítják a mindennapi léthez szükséges anyagi feltételeket. A sok esetben szörnyszülött csapatnév többnyire már csak a hagyományörzés és az azonosíthatóság kedvéért tartalmazza az „ösklub” nevét.

Hatalmas kivétel a kolozsvári CFR esete, ahol Pászvány Árpád vállalkozó a piaci viszonyokhoz a megtévesztésig hasonlító állapotokat honosított meg. Az átlátható viszonyok, a pontos szereposztás és számonkérés, a még pontosabb javadalmazás, és nem utolsósorban a következetesség meghozta gyümölcsét: a kolozsvári vasutasok a legutóbbi A-osztályos labdarúgóidény irigyelt mintáját szolgáltatták. A jelek szerint is folytatása következik.

Az Északi-sarok tüze

Ezzel együtt az erdélyi magyar sport emblematikus sportklubját, csapatát pillanatnyilag Csíkszereda adja. A jégkorongozás hazai bölcsője ma nem csak hagyományai okán számít a sportág első számú romániai központjának – mint „ismeretes”: Csíkban a gyerekek korcsolyával a lábukon jönnek a világra –, hanem szervezettsége és infrastruktúrája miatt is. A kommunizmus éveiben alkalmazott mesterséges elsorvasztás, játékoselterelés gyakorlatát követően a Magyarországra irányuló tömeges elvándorlásának csapásával kellett megküzdeniük, ám mivel a korábban vázolt utánpótláskrizisben Csíkszereda üde kivételt jelentett, nem okozott különösebb gondot a ritkuló sorok folyamatos pótlása.

Az igazi virágzás a környék egyik üzletembere, Kurkó János György anyagi „megizmosodása” révén kezdődött. Kurkó közvetlen anyagi tehervállalása és bukaresti lobbyzása révén a Vákár Lajos-jégpálya mára rangos eseményeknek is képes megfelelő helyszínül szolgálni. A jégkészítő berendezés korszerűsítése, világszínvonalú palánkok felszerelése, a minden szögből követhető eredményjelző beszerzése olyan szolgáltatás- és komfortfokozatra emelte a sportlétesítményt, hogy a Nemzetközi Műkorcsolya-szövetség roppant igényes vezetői immár a második ifjúsági Világkupa-verseny rendezését bízta a székelyföldi szakemberekre. Lévéen az egyetlen olyan jégcsarnok Romániában, amely a rövid nyári karbantartási periódust leszámítva gyakorlatilag egész évben üzemel, a Vákár Lajos-jégpálya valamennyi jeges sportág kiemelkedő versenyzője, válogatott kerettagjai számára állandó edzőtáborozási lehetőséget nyújt. Mindez – bár a létesítmény fenntartási költségeinek tekintélyes részét állami költségvetésből finanszírozzák – nem elhanyagolható bevételekhez segíti a várost, illetve a házigazda sportegyesületet.

Az átlagost jóval meghaladó infrastrukturális körülmények és finanszírozás révén a Sportklub ifjúsági korosztályos csapatai a hazai bajnokság egyeduralkodóinak számítanak, következképpen a különböző válogatottak első számú „beszállítói” is. Némileg árnyaltabb a kép a felnőtt mezőnyben, ahol az éppen címvédő Sportklub évről évre kiegyensúlyozott harcot vív a némi szövetségi „hátszél” által is segített bukaresti Steaua együttesével. Kurkó János György ugyan a szövetség alelnöke, sokszor kényszerül azonban egyfajta tudathasadásos szerepbe, amikor vélt vagy valós sérelmek ügyében a Sportklub szakosztály-igazgatói minőségében harcol az általa is képviselt szövetség ellen.

Gyergyószentmiklós lehetne az ország második hokibázisa, ám az anyagi potenciálban és elhivatottságban Kurkóhoz mérhető vezető hiányában a Gyergyói-medence jégkorongsportja évről évre a „lenni vagy nem lenni” kérdéssel küszködik. Az országos bajnokság bronzérmére évek óta „hitelesített” Progym

felnőtt csapata, valamint a sok hokizni akaró gyerek a jelek szerint nem szolgáltat elegendő érvet ahhoz, hogy a kétségtelenül költségvetési problémákkal küszködő helyi önkormányzat hangsúlyosabb támogatásban részesítse a megfelelő műszaki paraméterekkel rendelkező jégcsarnokra épülő tevékenységet.

A hokiéhoz képest sokkal kedvezőtlenebbek a létesítménykörülmények, ennek ellenére tagadhatatlan, hogy szinte kizárólag Hargita megye adja a többi téli sportág hazai nagymenőit is. A világbajnoki 6. helyezett, ohmpiai 11., ifjúsági világbajnoki 4. helyezett sílövő Tófalvi Éva a nemzetközileg legismertebb romániai síző. Márton Simon tanítványa jószerint egymaga jelenti a hazai sílővést, kétségbevonhatatlan uralkodása többnyire megkíméli a szokásos bukaresti gáncsoskodásoktól is. Három olimpián vett már részt román színekben a tekerőpataki születésű sífutó, Antal Zsolt, első olimpiájára készülhet György Mónika, valamint a még ifjúsági korú Miklós Edit alpesi síző. A Csíkszeredában ugyancsak nagy hagyományokra visszatekintő nagypályás gyorskorcsolyázás sajnos műjég hiányában tetszhalott állapotba került, a sportág újhullámos válfaja, a jégcsarnokban tökéletesen megférő rövidpályás gyorskorcsolyázás azonban egyre nagyobb teret hódít. A szakág eddigi ígéretesebb „termése” a tusnádfürdői Kristó Katalin, aki Salt Lake Cityben már belekóstolhatott az olimpiai játékok semmihez sem hasonlítható hangulatába.

Egyéni sportágak emlékezete

Természetesen nem csak a hegyeket, havat és jeget feltételező sportágak honosodtak meg az idők folyamán a Székelyföldön. A Csíkszeredában adott pillanatban magát tömegsportággá kinövő cselgáncs ma is rengeteg fiatal foglalkoztat, igaz, a nagyobb nevek, mint például a 90 kilós országos bajnok, Ábrahám Előd, ma már a potensebb – elsősorban brassói – klubok igazolt versenyzői.

A hajdanán kézilabda-fellegvárnak számító Székelyudvarhely, amely Miklós Magda és Téglás Edit révén világválogatottakat is adott, ma a másodosztályban senyved, akárcsak a sokáig az élvonalban szereplő sepsiszentgyörgyi női együttes. A háromszéki Török-testvérek után Bartók Csaba, jelenleg meg Miklós Magda fia, a Pick-Szegedben szereplő Illyés Ferenc képviseli a székelyföldi kézilabdázást a közvetlen nemzetközi élvonalban. A székely anyaváros elmúlt fél évszázadának sportdicsőség-listáját gazdagították a szabadfogású birkózók is, akik több országos bajnok kinevelése után még a piacgazdaság kitörése előtt a csendes elmúlás útjára léptek.

A település történetének egyik legsikeresebb szakosztálya az asztaliteniszezőké, akik nem csak a hazai piacra termeltek értékeket. Fejér András országos bajnokként választotta még az előző politikai kurzus idején a Németország

kínálta érvényesülési lehetőségeket. Öccse, Zoltán, akit 1990-ben vitt magával, Athénban Fejér-Konnert Zoltánként szerzett dicsőséget a német sportnak.

Gyergyószentmiklós hajdanán végképp nem a havas-jeges sportok révén került elsősorban az országos figyelem középpontjába. A nyolcvanas években ott működött ugyanis Románia egyik legtermékenyebb tornászszakosztálya. A Hoffman Ferenc és Ferenc József edzők irányította tornásziskola olyan versenyzőket nevelt, mint a többszörös olimpiai és világbajnok Marius Urziacă – érmei nemzetiségi „színezetén” lehet vitatkozni, lévén magyar az édesanyja –, illetve a világ- és Európa-bajnok Molnár Levente. Ma mindez sajnos a múlté, a különböző sportágak világranglistáin csak két teniszező, az ifjúsági korú Szatmári Portik Ágnes, valamint a magyar színekben olimpiai részvevőként is felbukkanó Marosi Katalin jelzi, hogy Gyergyószentmiklós a sport térképén is szerepel. Közép-Erdély és a Partium egyszerre van jobb és rosszabb helyzetben, mint a Székelyföld. Nélkülözi ugyan a tömbmagyarsági tudat megtartó erejét, de egyetemi központjai révén bizonyos fokú vonzerővel is rendelkezik. A kolozsvári, marosvásárhelyi műhelyek pangásáról már szóltunk, Nagyváradra és Szatmárnémetire pedig legtöbbször károsan hat Magyarország közelsége. Románia közel 120 versenyzőt számláló athéni olimpiai keretének egyetlen magyar tagja ugyan a szatmári származású, Nagyváradon tanuló és versenyző Nyisztor Sándor párbajtőrívó volt, ám ez korántsem jelenti, hogy Szatmárnémetiben virágzana a Csipler Sándor alapította vívóiskola. A klub legjobb edzői ma külföldön nevelik a bajnokokat, és biztosítanak önmaguk számára tisztességes megélhetést, ezzel együtt a korosztályos válogatottakban ma is sűrűn felbukkannak a szatmári nevelések.

Sikerrecept

Erdély legújabb kori sporttörténelme egyértelmű sikertörténetének számít a teremfutball. Néhány székelyudvarhelyi szakember jó érzékkel vette észre a kedvező pillanatot, amikor egy alig bimbózó sportágban kevesebb anyagi-emberi befektetéssel gyorsan a csúcs közelébe lehet jutni. Sikertült megnyerni az ügynek a városvezetést is, Szász Jenő polgármester maga is úgy nyilatkozott, hogy az együtttest a város hírneve méltó képviselőjének tartja. Arra nyilván maga sem gondolt, hogy a Székelyudvarhely SK nem csak az élvonalba küzdi fel magát, hanem meg is nyeri az első romániai futbalbajnokságot, a nemzetközi porondra lépés ugyanis hatalmas anyagi terheket rótt a helyi költségvetésre. Hogy befektető-csalogató hozadéka lesz-e az európai túrázásnak, idegenforgalmi hasznot húz-e ebből a város, csak később derül ki, annyi azonban bizonyos, hogy meghatározódott a város hazai publicitása, s néhány játékos,

valamint Jakab Zoltán edző révén a válogatottban is képviselteti magát. A csapatsportokban egészen kivételes módon.

A receptet akár másoknak is ajánlhatnánk, a sikerhez azonban több tényező közös és egyidejű hatása szükséges. Mert hiába jelentik a közvetlen romániai élvonalat a sepsiszentgyörgyi női terem-gyeplabdázók, a sportág hazai elismertsége, népszerűsége behatárolja az érvényesülés lehetőségeit. Ugyanakkor a háromszéki vállalkozók, vagy a város sem „fedezte fel” magának a sanszot, így ítéltetik szétporlásra egy sokkal jobb sorsra hivatott együttes, és az azt létrehozó teremtető szellem. Új, úttörőkre váró sportág pedig egyre kevesebb van, legnagyobb részük már indulásból súlyos költségeket feltételez, ami máris kényszerpályára tereli az alulfinanszírozott lelkesedést, tehetséget. Talán a szinte követhetetlenül burjánzó küzdősportok villantanak még fel gyorsabb kitörési lehetőséget, de a sok esetben gyanús, titúlálható környezet nem teszi igazán vonzóvá a sportágat a gyermekeiket kontrollálni akaró szülők számára.

Kiigazítások

A nem túl rózsás helyzet és perspektívák láttán sokan a sportban is az uniós csatlakozástól várják a feltámadás ígérését. Kétségtelen, hogy nem volna ellenjavalt néhány bevált nyugati minta alkalmazása, az átültetés azonban csak a gazdasági-társadalmi – köztük nem utolsósorban az oktatási – mechanizmusok megfelelő kiigazítása után hozhat eredményt. Amíg ugyanis a sportot egyrészt nem kezdik a szórakoztatóipar szerves részeként kezelni, s ennek megfelelően finanszírozni, a szakemberek közül pedig az utánpótlásedzők, a sporttanárok képezik a legkevésbé megbecsült réteget, addig csak véletlenszerűen ugorhatnak ki látványos eredmények. Az erdélyi magyar sport pedig egyelőre nem tehet egyebet, mint sodródik az árral.

Kronológiák, dokumentumok

2003 és 2004 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei

2003

Január

9. Ülészett az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége. Nagy Zsolt kongresszusi biztos tájékoztatása alapján áttekintette az RMDSZ január végén kezdődő kongresszusa előkészítésének folyamatát.

15. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ Elnöki Hivatalában fogadta Steve Blake tanácsost, az amerikai nagykövetség politikai osztályának vezetőjét. A megbeszélésen szó esett az RMDSZ Kongresszusának előkészületeiről, az alkotmánymódosításról, a kormánypárttal kötött együttműködési megállapodásról.

18. Marosvásárhelyen ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója, a Kongresszussal kapcsolatos szervezési kérdések megvitatása. Toró T. Tibor, az RT elnöke a maga részéről a platform tagjainak kiszorításával, a szervezetben belüli diktatúra bevezetésével vádolta a Szövetség vezetőit és megerősítette a platform azon döntését, hogy képviselők nem vesznek részt az RMDSZ kongresszusán. Válaszában Markó Béla elnök visszautasította a vádakat és felszólította az RT-t, belső válságát ne hárítsa az RMDSZ-re, problémáit ugyanis saját magának kell megoldania.

23. A Szociáldemokrata Párt és az RMDSZ vezetősége tárgyalt a 2002. évi protokollum teljesítéséről, megfogalmazzák egy esetleges új együttműködési szerződésre vonatkozó javaslataikat, elvárásaikat. A 2002. évi országos protokollumra vonatkozó általános vélemény pozitív volt. A 2003-as protokollumnak az RMDSZ számára elsődleges kérdései: a magyar nyelvű felsőoktatás, ezen belül magyar karok és tanszékek létrehozása a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen; a tulajdon kérdésének további orvoslása, így az erdők és földterületek visszaszolgáltatásának befejezése, az egyházi ingatlanok esetében pedig a visszaszolgáltatás beindítása a meglévő törvény alapján.

24. Marosvásárhelyen tartotta Kongresszusát a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom.

25. Kolozsvárott ülésezett az RMDSZ Szövetségi Egyeztető Tanácsa. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; beszámoló a kongresszusi előkészületekről; tájékoztató az Ilyés Alapítvány romániai Alkuratóriumának és szaktestületeinek tevékenységéről.

27. Markó Béla, az RMDSZ elnöke fogadta Quinton Quayle brit nagykövetet. A bemutatkozó jellegű látogatáson szó esett a kormánypárttal való együttműködésről, a jelenlegi politikai helyzetről, az RMDSZ célkitűzéseiről.

Jan. 31 – febr. 2. Az RMDSZ VII. Kongresszusa Szatmárnémetiben. Napirend: Január 31-én 14 órakor a Kongresszus megnyitója, majd az RMDSZ elnökének beszámolója, utána hozzászólások. Február 1-én délelőtt az RMDSZ program módosítására előterjesztett tervezet megvitatása, délután az RMDSZ Alapszabályzatának módosítása. Február 2-án a szövetségi elnök megválasztása, majd a kongresszusi határozatok elfogadása.

A kongresszus jelentős politikai rendezvény, ez alkalommal sor került Adrian Năstase román, illetve Medgyessy Péter magyar miniszterelnökök találkozására, valamint az SZDP és az MSZP csúcstalálkozóra. A Kongresszust megtisztelték jelenlétükkel: Kovács László, az MSZP elnöke, a román kormánypárt képviselői: Viorel Hrebenciuc alelnök, Mircea Geoană külügy-, Vasile Dâncu információs-, Octav Cozmâncă közigazgatási-, Ioan Mircea Pascu honvédelmi miniszter, valamint Șerban Mihăilescu kormányfőtitkár és Dorina Mihăilescu államtitkár, illetve magas rangú magyarországi vendégek, Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, Bálint Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Akóts Klára, a magyar miniszterelnök kül- és biztonságpolitikai főtanácsadója. A magyar országgyűlési pártokat képviselték: Dávid Ibolya, az MDF elnöke, Németh Zsolt, a FIDESZ – MPP alelnöke és Eörsi Máttyás, az SZDSZ parlamenti képviselője. Jelen volt a Kongresszuson Bugár Béla, a Magyar Koalíció Pártja elnöke, Kasza József, a Vajdasági Magyarok Szövetsége elnöke, Jakab Sándor, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége elnöke, Kovács Miklós, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke és Tomka György, a Muravidéki magyarok képviselője. Az Európai Néppárt elnökének megbízottjaként eljött Edward Stenn, a romániai pártok és kisebbségi szervezetek képviseletében a Nemzeti Liberális Párt színeiben Mona Muscă képviselőasszony, valamint Emil Boc, a Demokrata Párt alelnöke.

A Kongresszust követő sajtótájékoztatón Markó Béla régi-új elnök a Reform Tömörülés távolmaradásával kapcsolatosan elmondta, hogy az RMDSZ igye-

kezett a Szövetségen belül létező, különböző politikai irányzatokat képviselő platformoknak lehetőséget nyújtani arra, hogy véleményüket kifejezhessék. Annak érdekében, hogy ez a továbbiakban jobban és szervezettebben működhesék, az Alapszabályzat módosítása értelmében a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa mellett létrejön a Platformok Konzultatív Tanácsa. A tiszteletbeli elnöki cím megszüntetéséről pedig kifejtette, hogy az RMDSZ erkölcsi felülvizsgálata nem egy ember feladata, hanem az egész magyar közösségé. Takács Csaba ügyvezető elnök hangsúlyozta: nem Tökés Lászlót, hanem a tiszteletbeli elnöki címet iktatták ki ezzel a határozattal az RMDSZ Alapszabályzatából.

Február

1. A Szatmárnémetiben tartott nyilvános egyházkerületi közgyűlés tagjai és mintegy 1300 résztvevője határozati úton mondták ki: (1) csatlakozásukat a Csoóri Sándor költő és társai által kezdeményezett aláírásgyűjtő mozgalomhoz, valamint (2) egyetértésüket a romániai magyar nemzeti közösség önkormányzatának létrehozásával.

10. Az RMDSZ Operatív Tanács ülése. Az OT napirendjén az RMDSZ és az SZDP között megkötendő együttműködési megállapodással kapcsolatos kérdések. A jelenlevők elfogadták a szövegtervezetet.

- A Képviselőház plénuma elfogadta a Bihar megyei Biharfélegyháza község megalakulására vonatkozó törvénytervezetet.

19. Ülészett az RMDSZ Operatív Tanácsa. Napirendjén az RMDSZ és az SZDP között megkötendő együttműködési megállapodás. A testület elfogadta a megkötendő együttműködési megállapodás végleges szövegét, ugyanakkor határozatot fogadott el, amelynek értelmében megbízza a Szövetség parlamenti frakcióinak vezetőségét, valamint az Ügyvezető Elnökséget, hogy a kétoldali megállapodásban foglaltak megvalósítása érdekében tegyék meg a szükséges intézkedéseket.

- A bukaresti Dante Házban az RMDSZ és SZDP aláírta a kétoldali együttműködési megállapodást a 2003-as évre.

27-28. Szili Katalin a magyar Országgyűlés elnöke hivatalos látogatáson vett részt Romániában. Bukaresti látogatása során Szili Katalint és a magyar Országgyűlés küldöttségét fogadta Ion Iliescu államelnök, az elnök asszony találkozott Adrian Năstase miniszterelnökkel valamint Valer Dorneanuval, a Képviselőház elnökével, majd az RMDSZ vezetőségével és az RMDSZ parlamenti frakcióinak tagjaival.

Március

7. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Szociáldemokrata Párt között aláírt együttműködési megállapodás felsőoktatásra vonatkozó rendelkezéseiről, és ezeknek alkalmazásáról folytattak megbeszélést a Szövetség vezetőségének tagjai, valamint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar vezetőségének képviselői, Kolozsváron. Az RMDSZ részéről jelen volt Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, illetve Nagy Zsolt ügyvezető alelnök, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem vezetését Kása Zoltán és Neda Árpád prorektorok, Péntek János tanszékvezető professzor, Szilágyi Pál professzor, valamint Wanek Ferenc, a Bolyai Társaság elnöke képviselték.

10. Markó Béla elnök az RMDSZ bukaresti székházában fogadta Portugália nagykövetét, Zózimo Justo da Silva-t. A találkozón az RMDSZ elnök az aktuális politikai helyzetről, a kormánypárttal megkötött együttműködési szerződésről és a magyarság céljairól, törekvéseiről tájékoztatta a portugál diplomatát.

14. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) alakuló ülése. Létrejött az EMNT kezdeményező testülete, melynek tagjai a következő személyek voltak: 1. András Imre, volt parlamenti képviselő, az MVSZ vezetőségi tagja; 2. Bodó Barna tanár, író, politológus, a Szórvány Alapítvány elnöke, Temes megyei tanácsos; 3. Borsos Géza gyergyószentmiklósi tanár; 4. Csapó I. József, Bihar megye volt szenátora; 5. Fodor Imre, Marosvásárhely alpolgármestere; 6. Gazda József tanár, műkritikus; 7. Katona Ádám tanár, az Erdélyi Magyar Kezdeményezés (EMK) platform elnöke; 8. Kincses Előd marosvásárhelyi ügyvéd; 9. Király Károly közgazdász, politikus; 10. Kónya Ádám történész, a Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója; 11. Kovács Zoltán parlamenti képviselő, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főgondnoka; 12. Nagy Pál, a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége elnöke; 13. Pécsi Ferenc Szatmár megyei parlamenti képviselő; 14. Somai József, közgazdász, az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány elnöke; 15. Szász Jenő, Székelyudvarhely polgármestere; 16. Szilágyi Zsolt Bihar megyei parlamenti képviselő; 17. Toró T. Tibor Temes megyei parlamenti képviselő; 18. Vekov Károly Kolozs megyei parlamenti képviselő; 19. Wanek Ferenc, a Bolyai Társaság elnöke. Utólag Bodó Barna és Somai József kilépett a testületből. Az EMNT stratégiai célja az Erdélyi Magyar Nemzeti Közösség Önkormányzatának létrehozása, és a Tanács ennek válik döntéshozó testületévé. Tökés és a kezdeményezők többsége ezt úgy értelmezte, hogy tulajdonképpen visszatérést jelent az RMDSZ 1993-95-ben megfogalmazott autonómia-programjához.

22. Marosvásárhelyen ülésezett az Országos Önkormányzati Konferencia. A konferencia célja az önkormányzati tevékenységet jelentős mértékben meghatározó problémák megvitatása, a legalkalmasabb megoldások kidolgozása.

26. Borbély László RMDSZ ügyvezető elnökhelyettes és Pete István szenátor tárgyalt Ioan Rus belügyminiszterrel. Az RMDSZ képviselői kérték, hogy sürgezzék meg a Vállaj-Csanáros és Létavértes-Székelyhíd határátkelők megnyitását.

Április

4. Sepsiszentgyörgyön megszervezték az Önkormányzatok a Székelyföldért Konferenciát. A Kovászna, Hargita és Maros megye Tanácsának kezdeményezésére megszervezett rendezvényen meghívottként jelen volt Markó Béla szövetségi elnök, Leonard Cazan, fejlesztésügyi miniszter, valamint a Fejlesztésügyi minisztérium különböző szakemberei, Marius Profiroiu, a Közigazgatási minisztérium integrációért felelős államtitkára, Molnár György, a Békéscsabai Regionális Munkaerőfejlesztő és -Képző Központ igazgatója.

5. Marosvásárhelyen a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; a 2003. évi költségvetés elfogadása.

- Külön ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirend: a Szövetségi Választási Bizottság megválasztása.

24. Markó Béla szövetségi elnök, Borbély László ügyvezető elnökhelyettes és Verestóy Attila szenátor Bukarestben megbeszélést folytatott Ecaterina Andronescu oktatásügyi miniszterrel. Az RMDSZ küldöttségének sikerült érvényre juttatnia álláspontját, és biztosítékot kapott arra, hogy a 2003-2004-es tanévtől nem csökkentik az osztályok számát a felekezeti oktatásban.

27. EMNT-fórum Székelyudvarhelyen, ezen a 31 tagúra kiegészült Kezdeményező Testület jelenítette meg az EMNT-t. Ez megválasztotta az ügyvivő testületét is, melynek soros elnöke Toró T. Tibor lett, tagjai Boros Zoltán, Márton Zoltán, Szász Jenő és Szilágyi Zsolt.

Május

9. Együttműködési megállapodást írt alá Marosvásárhelyen Markó Béla, az RMDSZ elnöke és Kovács Kálmán magyar informatikai és hírközlési miniszter. Az európai uniós csatlakozásra való felkészülés időszakában kiemelten fontos, hogy az informatika területén Románia és a magyar közösség milyen mér-

tékben tud felzárkózni az európai fejlett országokhoz – hangsúlyozta a szövetségi elnök.

12. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ Elnöki Hivatalában fogadta Julia Haworth-t, a brit Külügyminisztérium EU osztályvezetőjét, valamint Susan Elliott-ot, a bukaresti brit nagykövetség második titkárát. Az RMDSZ elnöke a politikai helyzetről tájékoztatta a vendégeket, majd külön kitért a magyar közösség célkitűzéseire, a magyarok lakta vidékek gazdasági fejlesztésének kérdésére, hangsúlyozva e vidékek külön fejlesztési régióvá váló alakulásának jelentőségét és szükségességét.

13. Az RMDSZ Elnöki Hivatalában, Kelemen Hunor képviselő, SZET-elnök fogadta Dana Murray-t, az amerikai külügyminisztérium Románia-felelősét. A találkozón jelen volt William Sullivan, a bukaresti amerikai nagykövetség második titkára és Bereschi Zsuzsa külpolitikai tanácsos. Kelemen Hunor az RMDSZ tevékenységét mutatta be röviden, valamint a közeljövő célkitűzéseit.

15-16. Brassó Pojánán került sor az RMDSZ valamint az SZDP területi elnökeinek, illetve az országos monitorizáló bizottság tagjainak találkozására. A tárgyalások célja mindazon kérdések megvitatása, amelyek a megyei szintű protokollumok kidolgozásakor felmerültek.

21. Ülészett a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Operatív Tanácsa. Az OT kialakította *A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvénnyel* kapcsolatos álláspontját, amelyet a testület határozatba foglalt, és a MÁÉRT VII. május 24-i ülésén fenntart. Továbbá a Szövetségi Egyeztető Tanács megújításával kapcsolatos kérdéseket vitattak meg, és megállapították a testület alakuló ülésének helyszínét és időpontját. Ezt követően a belső választásokról hallgattak meg ügyvezető elnökségi tájékoztatót, és a Szövetségi Képviselők Tanácsának alakuló ülésének előkészítéséről tárgyaltak.

22. A Képviselőház tárgyalta a *Büntető Törvénykönyv, a Büntetőeljárás Törvénykönyv* és egyéb, kapcsolatos törvények módosításáról szóló törvény tervezetének azokat a cikkelyeit, melyeket a plénum, az RMDSZ javaslatára a szakbizottsághoz visszaküldött. Ezek a cikkelyek anyanyelvhasználat kérdését szabályozzák az igazságszolgáltatásban. A kormánypárttal való egyeztetés nyomán konszenzust alakítottak ki a törvénytervezet 7. és 8. cikkelyeivel kapcsolatban. A Képviselőház által elfogadott szöveg általános elvként kijelenti, hogy a bírósági eljárás román nyelven folyik, a 7. cikkely (2) bekezdése kötelező módon előírja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek – felek, tanúk, szakértők, bármely

más, a perben résztvevő személy – anyanyelvüket az igazságszolgáltatás előtt szabadon használhatják, Románia területén bárhol. A 8. cikkely ugyanakkor arra kötelezi a bíróságokat, hogy ingyen tolmácsot biztosítsanak minden olyan félnek, aki a román nyelvet nem érti. A Képviselőház után elfogadta a törvénytervezetet a Szenátus is, majd a két Ház – június hónap folyamán – külön-külön elfogadta a *Büntető Törvénykönyv*, a *Büntetőeljárás Törvénykönyv* és egyéb, kapcsolatos törvények módosításáról szóló törvény tervezetének egyeztető bizottsági jelentését. A módosított jogszabály 2004. jan. 1-vel lép életbe.

- Az RMDSZ és az SZDP egyeztető tárgyalásán újra felmerült a felekezeti osztályok kérdése. A megbeszélések eredményeképpen az Oktatás- és Kutatásügyi Minisztérium utasítást adott ki, amelynek értelmében a létező teológiai profilú líceumokban továbbra is ugyanúgy működhetnek a világi tagozatok mint az előző években, illetve a felekezeti osztályok száma sem változik a korábbihoz képest.

- Ülészett az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége. Napirenden a belső (Szövetségi Képviselők Tanácsa tagjaira vonatkozó) választások folyamatának elemzése.

22-23. Jonathan Scheele, az Európai Bizottság bukaresti Delegációjának nagykövete hivatalos, kétnapos látogatáson vett részt Kovászna, illetve Hargita megyében. Sepsiszentgyörgyön a nagykövetet Demeter János, a Kovászna Megyei Tanács elnöke tájékoztatta a térségben kialakult helyzetről, elsősorban a regionális problémákat érintve. A találkozón Demeter János kifejtette, a megye elmaradottnak tekinthető, felhívta a figyelmet arra, hogy a román állam az utóbbi húsz évben komolyabb beruházást nem tett Kovászna megyében. Ez a tényállás vezetett el egy új fejlesztési régió, a Székelyföldi Régió megteremtésének gondolatához. Jonathan Scheele válaszul elmondta: tudatában van annak, hogy Románia jelen pillanatban milyen helyzetben van a régiófejlesztés terén, és azt javasolta, hogy Kovászna, Hargita és Maros megye a továbbiakban is próbáljon hathatós együttműködést kialakítani a gazdasági fejlődés érdekében, igyekezzenek egy minél erősebb kohéziót kialakítani, például közös fejlesztési projektek kidolgozása útján. Ugyanakkor kifejtette: nyilvánvaló, hogy a Romániában létező nyolc fejlesztési régió nem az örökkévalóságnak szól, és minden csatlakozni kívánó állam belső döntése, hogy a vonatkozó fejezet lezárása után mikor és milyen lépéseket kezdeményeznek a regionalizmus kérdéseit illetően.

24. A Magyar Állandó Értekezlet VII. ülésének résztvevői, Magyarország és a magyar nemzeti közösségek nevében üdvözlik a Magyar Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló szerződés 2003. április 16-án Athénban történt aláírását, mint olyan, történelmi jelentőségű eseményt, amely utat nyit a magyarság európai keretekben történő újraegyesítéséhez. A határon túli magyarság szülőföldön való megmaradásának kiemelten fontos eleme az ifjúsági

korosztályokkal kapcsolatos tevékenységek összefogása, stratégiai tervezése - javasolják a MÁÉRT keretei között Ifjúsági Tagozat létrehozását. Hasonlóképpen a határon túli magyar közösségek megmaradása szempontjából meghatározónak tekintik a kisebbségi jogok érvényesülése mellett e közösségek gazdasági megerősödését is. Ennek érdekében a magyar Kormány kiemelt hangsúlyt fektet a regionális együttműködés elmélyítésére a szomszédos államokkal, a határon átívelő infrastrukturális fejlesztésekre és az információs társadalom vívmányainak elterjesztésére. Megvitatták a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény módosításáról készült tervezetet. Álláspontjaikat kifejtve egyetértettek abban, hogy a törvény eredeti céljai, a határon túli magyarság identitásának megőrzése és szülőföldön való megmaradása elsődlegesek.

28-31. A Federal Union of European Nationalities (Európai Kisebbségek Szövetsége) 48. kisebbségi konferenciája a dél-tiroli Bolzanóban. A *Nemzeti kisebbségek az Új Európában – Kik vagyunk, mit tanultunk a múltból, merre tartunk?* című értekezleten az RMDSZ-t Nagy Zsolt ügyvezető alelnök és Winkler Gyula parlamenti képviselő, a Hunyad megyei szervezet elnöke képviseli.

29. Marosvásárhelyen Valentin Nicolau a Román Tévétársaság elnöke, Gálfalvi Zsolt a Román Tévétársaság Igazgató Tanácsának aligazgatója hivatalos találkozó keretén belül tárgyalásokat folytatott Maros megye vezetésével, illetve az RMDSZ vezetésével néhány tagjával, hogy minél előbb megoldást találjanak az RTV marosvásárhelyi stúdiójának beindítására.

31. Az RMDSZ Szövetségi Egyeztető Tanácsa alakuló ülése Kolozsváron. Az Állandó Bizottság: a SZET régi-új elnöke Kelemen Hunor, alelnökök Korodi Attila (Itthon, Fiatalon Mozgalom elnöke), Kötő József (EMKE elnöke), titkárok Pető Csilla (Mecénás Alapítvány) és Páll Tibor (Állampolgár Menedzser Egylet).

- Az EMNT Sepsiszentgyörgyön megtartott fórumán Szász Jenő bejelentette, hogy rövidesen megkezdik a Magyar Polgári Szövetség bejegyzését, amely a választáson azok szavazataira számít, akik nem hajlandók az RMDSZ-re voksolni.

Június

2. Kovács Péter, a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) elnöke és Borboly Csaba, az Értekezlet ügyvezető elnöke Budapesten, Gyurcsány Ferenc gyermek-, ifjúsági és sportminiszterrel találkozott. A MIÉRT képviselői ismertették a romániai magyar ifjúsági közélet helyzetét, és bemutatták a 2003. július 19-23. között Marosvásárhelyen sorra kerülő Ifjúsági és Diákfesztivál tervezetét.

- A Képviselőház plénuma megszavazta az RMDSZ-képviselők által kezdeményezett, a Maros megyei Kibéd községgé nyilvánításáról szóló törvénytervezetet.

4. Pál Béla idegenforgalomért felelős magyar államtitkár látogatása Romániában, aki Dan Matei Agathon román idegenforgalmi miniszter meghívására tesz látogatást Romániában. Bukaresti tárgyalásait követően Kovászna, Hargita és Maros megyékben folytatott megbeszéléseket a helyi vezetőkkel, valamint az RMDSZ képviselőivel.

6. Megnyitotta kapuit a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem új központi székháza. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem példás összefogás eredményeként jöhetett létre: a magyar kormány támogatása, az egyházak hozzájárulása, a professzorok intézményteremtő munkája és az RMDSZ politikai eszközei érvényesítése tette lehetővé ennek felépítését.

10. A Képviselőház megtárgyalta és megszavazta a történelmi műemlékek védelmére vonatkozó 2002. évi 422. számú törvényt módosító, Vekov Károly képviselő által kezdeményezett törvénytervezetet.

10-11. Brüsszelben 15. ülését tartotta a Románia-Európai Unió parlamenti vegyes-bizottság. Az igazságszolgáltatás, a közigazgatási és energetikai reformtörekvéseket vitató találkozóan az RMDSZ-t Pataki Júlia, az Európai Integrációs Bizottság tagja képviselte.

10-12. A budapesti Oktatási Minisztérium politikai államtitkára, Szabados Tamás, az RMDSZ elnökének meghívására Erdélybe látogatott. A látogatás során megbeszélést folytatott felsőoktatási és közoktatási intézmények vezetőivel, találkozott oktatókkal, középiskolai tanárokkal, kutatókkal.

12. Sepsiszentgyörgyön került sor a Román-Magyar Együttműködési és Partnerségi Kormányközi Vegyes-bizottság ülésére. A bizottság tagjai elismeréssel szóltak azokról a lépésekről, amelyeket a román kormány tett a romániai nemzeti kisebbségek ügyében, példaként említve az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatását szabályozó jogszabály megszületését, az anyanyelv használatának jogát az igazságszolgáltatásban, illetve a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében a magyar karok létrehozása érdekében folytatott törekvéseket.

- Bukarestben Wim van Velzen, az Európai Néppárt alelnöke, az Európa Parlament tagja fogadta az RMDSZ delegációját.

13. Bukarestben kétéves együttműködési megállapodást írt alá a román és a magyar Világgazdasági Intézet.

18. Az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatását felügyelő Kormánybizottság elvi döntést hozott 35 ingatlan visszaadása tárgyában. A 35 ingatlan közül 22-t a ma-

gyar történelmi egyházak kapnak vissza: az Unitárius Püspökség 4 ingatlant, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület 3, az Erdélyi Református Egyházkerület 2, a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség 3, a Temesvári Római Katolikus Püspökség 4 és a Nagyvárad Római Katolikus Püspökség 6 ingatlant kap vissza. Az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló 501/2002-es számú törvény életbe lépését követően ez a Kormánybizottság első döntése.

19. Életbe lépett a Maros megyei Nyárádszereda község várossá nyilvánításáról szóló törvény, kezdeményezői RMDSZ-képviselők.

22. Gulyás Kálmánnal, a magyar kormány egyházi ügyekkel megbízott politikai államtitkára Marosvásárhelyen a megyei RMDSZ vezetőivel, a református közösség képviselőivel, Csegzi Sándor alpolgármesterrel tartott megbeszélést.

25. Frunda György RMDSZ szenátort az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése (ETPK) a nemzet, nép, nemzeti közösség, nemzeti kisebbség, állampolgárság kérdéskörében raportörnek nevezte ki. A szenátornak Erik Jürgens ellenében többségi szavazattal ítélte oda a jelentés kidolgozását az ETPK jogi bizottsága.

- A Képviselőház után a Szenátus is elfogadta a Maros megyei Kibéd község újraalakulásáról szóló RMDSZ kezdeményezte törvénytervezetet.

26. A Képviselőház plénuma megtárgyalta és elfogadta a Maros megyei Erdőszentgyörgy község várossá nyilvánítására, Mezősármás község várossá nyilvánítására, a Hargita megyei Csíkszenttamás község újraalakulására vonatkozó törvénykezdeményezést, amelyeknek kezdeményezői RMDSZ-honatyák.

27. Az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének Gazdasági Főosztálya, valamint az RMDSZ udvarhelyszéki szervezete Székelyudvarhelyen megrendezte az Erdélyi Magyar Üzletemberek Találkozóját. A találkozó célja közelebb hozni egymáshoz Erdély különböző régióinak magyar üzletembereit, összegezni azokat a kihívásokat és lehetőségeket, amelyekkel a romániai gazdaságba ágyazott magyar vállalkozói társadalom szembesülhet az elkövetkező időszakban.

- Ülészett az Országos Interminiszteriális Restitúciós Bizottság. Döntés született 36 ingatlan visszaszolgáltatásáról, ebből 21-et a magyar egyházaknak, 1-et a szász evangélikus egyháznak, 5-öt pedig a szlovák evangélikus egyháznak, 3-at a romániai zsidó közösség részére adnak vissza.

28. Alakuló ülést tartott az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa. Az Állandó Bizottság tagjai közül megválasztották Frunda György elnököt.

Július

3. Az RMDSZ és az SZDP vezetői között Bákóban folytatott megbeszélések után Markó Béla elnök bejelentette, a Klézsn és Pusztinán 2002-ben indított két magyar tannyelvű csoport mellett további csángóföldi településeken (Somoskán, Külsőrekecsinben, Frumószán, Lészpeden és Magyarfaluban) indul be a magyar nyelv oktatása. A találkozón jelen volt Bákó megye prefektusa, valamint a megyei főtanfelügyelő.

- Szász Jenő, Székelyudvarhely polgármestere bejelentette, hogy Magyar Polgári Szövetség néven új politikai szervezet alakult.

8. Budapesten együttműködési megállapodást írt alá a magyarországi Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete. A megállapodás célja, hogy a Kormányprogram értelmében segítse a határon túli magyarokat, az erdélyi magyar gazdatársadalmat, hogy szülőföldjükön találják meg boldogulásukat, megélhetésüket.

- Gyergyócsomafalván megalakították a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) Kezdeményező Testületét. Az új testület célja a széki nemzeti tanácsok megalakítása, majd – ezek tevékenységének összehangolásával – a Székely Nemzeti Tanács létrehozása. A SZNT feladata Székelyföld autonómia-státútumának véglegesítése és benyújtása Románia parlamentjéhez a törvényerőre emelés céljából.

10-11. Marosvásárhelyen került sor a szellemi tulajdon védelmében illetékes román, valamint magyar kormányfőhatóság vezetőinek tizenkettedik hivatalos találkozójára. A rendezvény keretén belül a Varga Gábor, a Román Állami Találmányi és Védjegy Hivatal vezérigazgatója, illetve dr. Bendzsel Miklós, a Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke által vezetett küldöttségek áttekintették a legfontosabb feladatokat, tekintettel mindkét országnak az Európai Szabadalmi Megegyezéshez történő egyidejű csatlakozására.

12. Az új ukrainai magyar szervezet, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) I. kongresszusán Beregszászon az RMDSZ részéről jelen volt Böndi Gyöngyike Máramaros megyei képviselő.

18. Kovács László magyar külügyminiszter és küldöttsége hivatalos látogatáson vett részt Romániában. A látogatás alkalmával Mircea Geoană román, illetve Kovács László magyar külügyminiszter elnökletével Bukarestben ülésezett a Román-Magyar Kormányközi Vegyes-bizottság. A két fél a kedvezménytörvény romániai alkalmazásáról tárgyalt. Ezt megelőzően Kovács László magyar kül-

ügyminiszter és az általa vezetett küldöttség az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában megbeszélést folytatott Markó Béla elnökkel és a Szövetség vezetőivel.

22. Bernhard Kotsch, a Német Kereszténydemokrata Unió nemzetközi titkára és Sabine Habersack, a Konrad Adenauer Alapítvány Romániáért felelős igazgatója az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában dr. Verestóy Attilával, az RMDSZ szenátusi frakciójának elnökével, Kelemen Kálmánnal, a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom elnökével, valamint dr. Bárányi Ferencsel, az RMKDM politikai alelnökével találkozott. A vendégek a romániai politikai helyzetről érdeklődtek, különös tekintettel a Kereszténydemokrata Pártszámra, valamint az Emil Constantinescu által vezetett Népi Mozgalomra.

31. Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Markó Béla szövetségi elnök részvételével a marosvásárhelyi Szövetségi Elnöki Irodában ülésezett. A testület elfogadta az ÜE szervezési működési szabályzatát, valamint az RMDSZ főosztályainak részletes tevékenységi tervét.

Augusztus

5. Az SZNT kezdeményező testülete Sepsiszentgyörgyön menetrendet készített elő a Tanács létrehozására. Eszerint október 12-re kijelölik települési szinten a székely tanácsok képviselőit, majd október 19-én megalakítják a nyolc szék – Kézdiszék, Orbaiszék, Sepsiszék, Marosszék, Csíkszék, Gyergyószék, Udvarhelyszék és Bardóc-Miklósvárszék – széki tanácsait, október 26-ára pedig a Székely Nemzeti Tanácsét. Emellett közvitára bocsátották a Székelyföldi Autonomia Statútumát, melyhez munkadokumentumként elfogadták a Csapó József által még 1995-ben kidolgozott Székelyföld Autonomia Statútum-tervezetet. Egyben felkérték Csapó József szenátort, hogy lássa el a testület szövívőjének feladatkörét.

11. Az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában Arad Benkő miniszter-tanácsost, Ausztria bukaresti nagykövetségének első beosztottját fogadta Bereschi Zsuzsa külpolitikai tanácsos. A beszélgetés során az osztrák miniszter-tanácsos a román-magyar kapcsolatokról, Románia kisebbségpolitikájáról, illetve a kedvezménytörvényről és a román kormány határon túli nemzeti kisebbségeit támogató törekvéseiről érdeklődött.

12. Niculescu Tóni, az RMDSZ integrációért felelős ügyvezető alelnöke dr. Dobrev Klárával, a magyar Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti Fejlesztési Terv- és EU Hivatalának elnökhelyettesével találkozott Budapesten. A megbeszélés so-

rán azokról a lehetőségekről volt szó, amelyek módot teremtenek arra, hogy Románia, és közvetett módon az RMDSZ felhasználhassa Magyarországnak az EU-csatlakozás terén nyert tapasztalatait.

Szeptember

1. Az RMDSZ Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottsága alakuló ülése a szövetség bukaresti hivatalában. A 7. Kongresszuson elfogadott új alapszabályzat rendelkezéseinek megfelelően megújult bizottság első ülésén Markó Attila személyében újraválasztotta elnökét, a bizottság titkára Asztalos Csaba lett. Az alakuló ülésen megvitatták és elfogadták a bizottság működési szabályzatát, amelyet a Szövetségi Képviselők Tanácsa elé terjesztenek jóváhagyás végett.

4. Adrian Năstase miniszterelnök megbeszélést folytatott Markó Bélával, az RMDSZ elnökével. A találkozón áttekintették a Szociáldemokrata Párt és az RMDSZ megállapodásába foglalt célkitűzéseket és a következő időszak prioritásait. A miniszterelnök és az RMDSZ elnöke elemezte az aradi Szabadság-szobor visszaállításának kérdését is, és egyetértettek abban, hogy ezt a problémát a történelmi megbékélés szellemében kell megközelíteni.

9. A Képviselőház megszavazta a Hargita megyei Gyergyószentmiklós város, a Bihar megyei Margitta és Belényes városok municípiummá nyilvánításáról szóló törvénykezdeményezést.

11. Ion Iliescu államfő fogadta az RMDSZ – Markó Béla elnök, Kelemen Atilla képviselőházi frakció-elnöke, és Tokay György aradi képviselő összetételű – küldöttségét. Az RMDSZ elnöke az államfő támogatását kérte az aradi Szabadság-szobor visszaállítása körül kialakult helyzet megoldásában.

11-13. Az RMDSZ-t 39 fős küldöttség képviselte azon a csúcstalálkozón, amelyet a magyar Országgyűlés rendezett meg a környező országokban élő magyar nemzetiségű parlamenti képviselők számára. Négy témáról tárgyaltak: a Magyar Országgyűlés feladatai az európai uniós csatlakozási folyamatban (előadó Szili Katalin); a magyar EU-tagság várható hatásai a szomszédos országokkal folytatott együttműködésre, különös tekintettel a politikai, biztonsági és kulturális területekre (előadó Kovács László külügyminiszter); a magyar kormányprogram megvalósulása és a határon túli magyar közösségek helyzete (előadó Kiss Péter, a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter); Magyarország, mint leendő EU-tag kapcsolatai a határon túl élő magyarokkal (előadók Szabó Vilmos politikai államtitkár és Bálint Pataki József, a HTMH elnöke).

13-14. Schneider Márta, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának helyettes államtitkára, erdélyi látogatása keretében hivatalosan megnyitotta a zabolai Csángó Múzeumot. A helyettes államtitkár Marosvásárhelyen munkavacsora keretében találkozott Markó Bélával, az RMDSZ elnökével.

14. Markó Béla, az RMDSZ elnöke Marosvásárhelyen megbeszélést folytatott Ragács Imrével, a Magyar Televízió elnökével, Belényessy Csabával, az MTV határon túli műsorok szerkesztőségének vezetőjével, a közszolgálati médium kuratóriumának tagjaival, Kozma Huba alelnökkel, Bakó Lajossal, Kozák Mártonnal, valamint Peták Istvánnal. A megbeszélésen jelen volt Gálfalvi Zsolt, a román közszolgálati televízió igazgatótanácsának tagja, Gáspárik Attila, a Román Audiovizuális Tanács alelnöke. A találkozón egyetértés volt abban, hogy bővítsék a határon túli magyaroknak szánt műsorokat.

15. Ion Iliescu államfő első magyarországi látogatása. Mádl Ferenc magyar köztársasági elnökkel tartott találkozón a magyar elnök arról beszélt, hogy a „kienesztelődés” jegyében van esély arra, hogy a közeljövőben felállítsák az aradi Szabadság-szobrot, „egy speciális koncepció” keretében. A felek egyetértettek abban, hogy Budapesten közös magyar-román felügyelet és társfinanszírozás mellett jöjjön létre a kulturális célú Gozsdu alapítvány. Iliescu szerint a Gozsduudvarban kell kialakítani az alapítvány intézményeit: múzeumot, könyvtárt és a magyar-román stratégiai partnerség intézetét. A két államfő ígéretesnek nevezte, hogy egymilliárd dollár fölé emelkedett a magyar-román kereskedelmi forgalom éves összértéke. Mádl szorgalmazta a Budapest-Bukarest autópálya megépítését és újabb határátkelőhelyek létesítését.

- Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Michael Guestet, az Amerikai Egyesült Államok romániai nagykövetét. A találkozón a diplomata az RMDSZ prioritásairól érdeklődött az elkövetkező parlamenti ülészkra vonatkozóan.

16. Bukarestben ülésezett az RMDSZ Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa. Napirenden: a helyhatósági választásokra való felkészülés; az aradi Szabadság-szobor helyzete; a kormánypárttal való együttműködés elemzése.

- Az RMDSZ kérésére a Szállítási, Építkezési és Turisztikai miniszter, Miron Mitrea felszólította a Román Vasutak vezérigazgatóját kétnyelvű feliratok elhelyezésére azoknak a településeknek a vasútállomásain, ahol a nemzeti kisebbségekhez tartozó lakosok számaránya meghaladja a 20%-ot.

17. Bukarestben ülésezett az RMDSZ Operatív Tanácsa. Napirenden: a helyhatósági választásokra való felkészülés, az aradi Szabadság-szobor helyzete, a kormánypárttal való együttműködés elemzése.

18. Erdélybe látogatott, az RMDSZ meghívására, dr. Csepeli György, a magyar Informatikai és Hírközlési Minisztérium politikai államtitkára. A látogatás keretében a magyar államtitkár Marosvásárhelyen RMDSZ-vezetőkkel találkozott, majd előadást tartott az információs társadalommal kapcsolatos szerepekről, feladatokról és lehetőségekről.

22. Markó Béla RMDSZ-elnök Bukarestben bemutatkozó látogatáson fogadta Wilfried Grubert, a Német Szövetségi Köztársaság bukaresti nagykövetét, valamint dr. Hans-Peter Schneidert, a német nagykövetség politikai tanácsadóját.

23. Medgyessy Péter magyar miniszterelnök és az általa vezetett küldöttség (Kovács László külügyminiszter, Hiller István, a Magyar Kulturális Örökség minisztere, Bálint-Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára) rövid látogatása Romániában, melynek során találkozott Adrian Năstase román kormányfővel, valamint ellátogatott az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalába. A küldöttséget elkísérte Íjgyártó István, Magyarország bukaresti nagykövete. A magyar miniszterelnök meglepedéssel nyugtázta, hogy sikerült aláírni a státustörvény alkalmazásának módoszatairól szóló kétoldalú egyezményt, amivel egy hosszú, sok politikai vitát kavarázó fejezet zárult le a két ország kapcsolatában. Ugyanakkor kifejtette, az aradi Szabadság-szobor helyreállítása körül kialakult helyzet újra feszültté tette a viszonyt Románia és Magyarország között.

24. Az RMDSZ Operatív Tanácsa ülésének napirendjén az alkotmánymódosításról szóló népszavazással kapcsolatos álláspont kidolgozása volt.

30. Az RMDSZ bukaresti székházában Markó Béla elnök fogadta Wang Jiarui minisztert, a Kínai Kommunista Párt külügyi hivatalának vezetőjét. A találkozón részt vett Chen Delai, a Kínai Népköztársaság bukaresti nagykövete. A találkozó során az elnök röviden ismertette a romániai magyarság helyzetét, külön kitérve Erdély gazdasági fejlődésének fontosabb aktuális kérdéseire.

Október

3. A Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának ülése Kolozsváron. Napirenden az Alkotmány módosításával kapcsolatos referendum előkészítése.

9-11. Borbély László képviselő, a Képviselőház titkára, a román parlamenti küldöttség vezetőjeként részt vesz Budapesten azon a nemzetközi konferencián, amelynek témája az Európai Unió bővítési és ratifikálási folyamata.

10. Marosvásárhelyen ülésezett a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa.

- Pataki Júlia RMDSZ képviselő, a Szövetség képviselőházi csoportjának titkára, Heizer Antalt, a magyarországi Nemzeti és Kisebbségi Hivatal elnökét fogadta Bukarestben. A találkozó során szó esett a magyarországi román kisebbség helyzetéről, a két ország közötti együttműködésről.

10-13. Magyar Bálint magyarországi oktatási miniszter Markó Béla szövetségi elnök meghívására Erdélybe látogatott. A miniszter programja: Kolozsváron megbeszélés az RMDSZ Ügyvezető Elnökségével, látogatás a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, látogatás a Sapientia Egyetem rektorátusán; Marosvásárhelyen látogatás a Sapientia Egyetem Marosvásárhelyi Karán, az Orvosi Egyetemen, a Színművészeti Egyetemen, délután az Apáczai Közalapítvány támogatásával épült egyetemi oktatói lakások avatásán vett részt; Csíkszeredán látogatás a Sapientia itteni karán, bemutató és kerekasztal-beszélgetés a KAM Regionális és Antropológiai Kutatások Központjában.

11. Marosvásárhelyen ülésezett az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; a 2004-es önkormányzati választások előkészítése; az Állandó Bizottság kiegészítése; tájékoztatás az alkotmánymódosítással kapcsolatos népszavazás előkészületeiről; az Ügyvezető Elnökség működési szabályzatának elfogadása; a Szövetségi Szabályzat-Felügyelő Bizottság működési szabályzatának elfogadása.

17. Az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Bereschi Zsuzsa külpolitikai tanácsos Jane Messenger-t, az amerikai Külügyminisztérium Magyarországi és a magyar-román kapcsolatokért felelős munkatársát. A látogató a Szövetség magyarországi politikai pártokkal és a magyar kormányval való kapcsolata, illetve a magyar-román államközi kapcsolatok iránt érdeklődött.

24-25. Bécsben tartották az Európai Néppárt Női Kongresszusát. Az Európai Unió tagállamaiból, a csatlakozásra váró és a meghívott államokból kereszténydemokrata pártok női képviselői vettek részt. Az RMDSZ részéről résztvevők Böndi Gyöngyike és Pataki Júlia parlamenti képviselők.

26. Az SZNT sepsiszentgyörgyi alakuló ülésen a székelyföldi településeknek csak kis hányada „képviselette” magát. Különösen az udvarhelyi, a maroszséki és a csíkszéki távolmaradás volt nagymérvű, ami részben az RMDSZ területi szervezetei és a helyi szervezők viszonyából adódott. Ennek ellenére a tanács elnökétül megválasztották Csapó Józsefet és továbbá tíz alelnököt: Borsos Gézát (Gyergyószék), Ferencz Csabát, Tulit Attilát és Kónya Ádámot (Sepsiszék),

Gazda Józsefet (Orbaiszék), Izsák Balázst (Marosszék), Sántha Imrét (Kézdi), Szász Jenőt (Udvarhelyszék), Bán Árpádot (Bardóc-Miklósvár).

26-28. Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnökének látogatása Romániában. Többnapos programja során az államfő Kolozsvárott az RMDSZ vezetőségével találkozott, ahol sor került Mádl Ferenc és Markó Béla közötti megbeszélésre.

November

4. A Képviselőház plénuma jóváhagyta a Bihar megyei Székelyhíd község várossá nyilvánítására vonatkozó törvénykezdeményezést.

6. Kovács László külügyminiszter és Markó Béla RMDSZ elnök a kedvezménytörvény romániai alkalmazásáról, kisebbségvédelmi kérdésekről és az aradi Szabadság-szoborról folytatott megbeszélést Budapesten.

7-9. Az RMDSZ meghívására Erdélybe látogat Gyurcsány Ferenc magyarországi gyermek-, ifjúsági és sportminiszter. Kolozsvárott a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) elnökségével, az RMDSZ Ügyvezető Elnökségével találkozott, majd megbeszélésen vett részt a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem vezetőivel és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar vezetőivel. Marosvásárhelyen a Bolyai Líceumba látogatott és Markó Béla szövetségi elnökkel találkozott.

11. Budapesten sor került a Magyar Állandó Értekezlet oktatási szakbizottságának ülésére, amelyen az RMDSZ részéről Asztalos Ferenc parlamenti képviselő volt jelen. Az ülésen véglegesítésre került az újonnan létrehozott Ady Endre ösztöndíjprogram tervezete.

13-14. Kovács Kálmán, Magyarország információs és hírközlési minisztere Nagyváradon részt vett a *Magyarság az információs társadalomban* konferencián. A kétnapos konferencia az anyaországi Információs és Hírközlési Minisztérium és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség által 2003. május 9-én aláírt együttműködési megállapodás egyik programja.

19. Szilágyi Zsolt és Toró T. Tibor, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács kezdeményező testületének akkori és korábbi elnökei egy új autonómia-csomagtervet mutattak be. A dokumentumot egy szakértői csoport készítette el, amelynek munkáját Bakk Miklós politológus koordinálta, s a csomag nem csupán Székelyföld területi autonómiájára nyújt a Csapó-tervezethez képest alternatívát, hanem tartalmaz egy régiókról szóló kerettörvényt is.

21. A Magyar Köztársaság Gazdasági és Közlekedési Minisztériuma és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség közötti Együttműködési Szándéknyilatkozatot Markó Béla szövetségi elnök és Réthy Imre, a magyar Gazdasági és Közlekedési szakminisztérium államtitkára mutatta be sajtótájékoztatón Kolozsváron, *Az EU házhoz jön* konferenciát követően.

29. Országos Önkormányzati Konferencia Sepsiszentgyörgyön. Nyilatkozatot fogadtak el a regionális fejlesztés jövőjéről és Székelyföld fejlesztési stratégiájáról.

December

3. Az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Markó Béla elnök Leanne Smith asszonyt, a belgrádi Ausztrál Nagykövetség politikai és gazdasági ügyekkel foglalkozó másodbeosztottját. Smith asszony a román-magyar együttműködésről, a jövő évi választásokról, valamint az RMDSZ célkitűzéseiről érdeklődött.

8. Bálint Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke és az RMDSZ ügyvezető elnöksége az RMDSZ és a Határon Túli Magyarok Hivatala közötti együttműködést értékelte, valamint a prioritásokat tekintette át az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének székházában megtartott találkozón.

8-9. Niculescu Tóni, az RMDSZ EU-integrációért felelős ügyvezető alelnöke részt vett az Európai Néppárt (EPP) politikai burójának brüsszeli ülésén.

9. Az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Markó Béla szövetségi elnök Philippe Etienne francia nagykövetet és Marie-Josée Orlandini sajtótanácsost. A francia nagykövet a romániai politikai helyzettel, a jövő évi választásokkal, a választási törvénnyel, valamint az európai integrációval kapcsolatos RMDSZ-álláspontokról érdeklődött.

12. Marosvásárhelyen ülésezett a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa. Napirend: az SZKT ülésének előkészítése, gazdálkodási kérdések megbeszélése.

13. Marosvásárhelyen tartotta ülését a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az Ügyvezető Elnökség beszámolója a Szövetség állapotáról; az önkormányzati választások előkészítése; az SZKT működési szabályzatának módosítása; kérdések, interpellációk.

- Az EMNT alakuló ülése Kolozsvárt. Az ülésre 400 küldött volt hivatalos (156 székelyföldi, 244 a többi történelmi régióból), akik közül 373-an jelentek meg. A szavazás demokratikus procedúráit sok kérdésben mellőző gyűlésen Tőkés

Lászlót tiszteletbeli elnökké választották, majd pedig elnökké is, amit ő csak a „kezdeti nehéz időszakra” fogadott el. Az EMNT élén ezentúl egy 18 tagú Állandó Bizottság áll, melynek tagjai: Tökés László, elnök, Csapó József, az SZNT elnöke, Szász Jenő, Sántha Imre, Borsos Géza, Fodor Imre, Boros Zoltán, Pécsi Ferenc, Toró T. Tibor, Szilágyi Zsolt (alelnökök), Árus Zsolt, Izsák Balázs, György Attila, Tulit Attila, Mátis Jenő, Borbély Zsolt Attila, Szabó László, Hantz Péter (jegyzők). Csapó József státusa (elnökségi tag, de nem alelnök) világosan utal a Székely Nemzeti Tanács és az EMNT újonnan választott (nem székelyföldi) vezetői közötti feszültségre.

16. A Szenátusban az RMDSZ szenátusi és képviselőházi frakciójának vezetői fogadták az SZNT küldöttségét, akik átnyújtották a Tanács székelyföldi autonómiára vonatkozó tervezetét. Dr. Csapó József ismertette a tervezet koncepcióját.

- A Képviselőház megszavazta a Kovászna megyei Sepsikőröspatak község átszervezése révén Árkos község valamint Lemhény község átszervezése révén Kézdiálmás község létrehozására vonatkozó törvénytervezet.

17. Budapesten a Határon Túli Magyarok Hivatalának dísztermében került sor a MÁÉRT Állampolgársági és Önkormányzati Szakértői Bizottságának ülésére. Napirenden: önkormányzati együttműködés az integráció jegyében, a kettős állampolgárság megadásának lehetősége és korlátai a szomszédos államokban élő magyarok számára, valamint a Szakértői Bizottság ügyrendjének elfogadása. Az RMDSZ képviselőjében Nagy Zsolt ügyvezető alelnök és Varga Attila parlamenti képviselő vett részt a tanácskozáson.

- Közzétették a Kormány 1432. számú határozatát, amely az RMDSZ és az SZDP közötti protokollum előírásainak megfelelően a 2004-2005 tanévtől kezdve külön beiskolázási számokat állapít meg a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar tannyelvű hallgatói részére, az orvostudományi, fogászati, gyógyszerészeti és szülészeti (bábaképző) karok számára.

- Markó Béla szövetségi elnök az aradi Szabadság-szobor visszaállításának kérdésében Adrian Năstase kormányfővel és Răzvan Theodorescu művelődési miniszterrel egyeztetett.

2004

Január

10. Az erdélyi magyar középiskolai igazgatók első tanácskozása Marosvásárhelyen. A találkozó fő napirendi pontja a középiskolai menedzsment sajátos problémáinak megvitatása.

13. Az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Markó Béla elnök Paul Rochet, a bukaresti Kanadai Nagykövetség politikai attaséját. Roche a romániai magyarok helyzetéről, a választásokról, az RMDSZ célkitűzéseiről érdeklődött.

26. Markó Béla szövetségi elnök Bukarestben fogadta dr. Norman WALTER, a bukaresti Német Nagykövetség nagykövetének helyettesét. A beszélgetés során aktuálpolitikai kérdésekről esett szó, az aradi Szabadság-szobor felállításával kapcsolatos vitáról, valamint az önálló magyar egyetemi karok megindításának szükségességéről a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen.

29. Markó Béla sajtótájékoztatón bejelentette, hogy a helyhatósági választási törvény módosítása során ugyan nem sikerült elfogadtatni az egyfordulós polgármester-választást, mégis részleges sikerként könyvek el az 50%-os jelenléti küszöb eltörlését. A helyhatósági választási törvényt vizsgáló parlamenti bizottság által kidolgozott törvénytervezet 7. cikkelye kimondja: azon kisebbségek, amelyek rendelkeznek parlamenti képvisellel, listát állíthatnak a helyhatósági voksoláson (az RMDSZ indulása tehát automatikus, nincs szükség támogatói aláírások gyűjtésére), amennyiben eleget tesznek a következő feltételeknek: tagjaik sorában tudják az adott kisebbség 15 százalékát; de ha a 15 százaléknyi „embertömeg” meghaladná a 25 ezer fős létszámot, a részvételhez elegendő 25 ezer tag feltüntetése, ám csak akkor, ha legalább 15 megyéből és Bukarestből, megyénként minimum 300 tag biztosításával áll össze a taglista.

31. Az MPSZ kongresszusán a magyar többségű Háromszék, Gyergyószék, Csíkszék, Udvarhelyszék és Maroszsék képviselői mellett megjelentek a szövetségbe frissen betagozódott nagyváradi, szatmári, aradi civil-polgári szervezetek is. A választási törvénytervezet ugyanis egyértelművé tette számukra: önállóan nem képesek teljesíteni a választási részvételhez szükséges feltételeket. Tőkés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke szerint az RMDSZ – a román kormánypárttal (PSD) való együttműködése révén – „partner lett a bársonyos kommunista visszarendezésben”.

Február

3. Bukarestben találkozóra került sor az RMDSZ és a Nemzeti Liberális Párt (NLP) vezetősége között. A Szövetséget Markó Béla elnök, Verestóy Attila szenátusi frakció-elnök, Borbély László képviselő, kormányzati kapcsolatokért felelős ügyvezető alelnök és Eckstein-Kovács Péter szenátor, az NLP-t pedig Theodor Stolojan elnök, Teodor Meleşcanu alelnök és Paul Păcuraru szenátor, szenátusi frakció-elnök képviselte. A találkozón eszmecsere folytattak Román-

nia uniós integrációjáról, a választási rendszerről, a választási kampányról és a két párt közötti együttműködés lehetőségeiről.

4-5. Az Európai Néppárt (EPP) XVI. kongresszusa *Az EPP: Többség Európában* címmel került megrendezésre az Európai Parlamentben, Brüsszelben. A Kongresszus központi témája a 2004. júniusi európai választásokra való felkészülés volt. A hattagú RMDSZ-küldöttséget Markó Béla elnök vezette.

7. A Szövetségi Egyeztető Tanács ülése Kolozsvárott. Napirenden a szövetségi elnök politikai tájékoztatója, az Illyés Közalapítvány támogatási stratégiájának bemutatása, a felekezeti oktatás az Alkotmány módosítása után.

12. Az Alkotmánybíróság elutasította a Nagy-Románia Párt (NRP) által előterjesztett, az RMDSZ tevékenységét alkotmányellenesnek nyilvánító keresetét. A két éven át tartó per célja a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) betiltatása volt.

- Közép- és Délkelet-Európa szakemberei az anyaországok és a határaikon túl élő nemzeti kisebbségek közötti viszonyról cseréltek eszmét Bukarestben, a Nemzetközi Jog és a Nemzetközi Kapcsolatok Román Egyesülete (ADIRI) szervezésében, a román külügyminisztérium támogatásával. A nemzetközi szemináriumon elsősorban a román-magyar tapasztalatokról volt szó. Előadást tartottak a Velencei Bizottság magyar státustörvénnyel kapcsolatban tett jelentéséről, felszólalt Mark Neville az Európai Bizottság Kisebbségvédelmi Keret-egyezménye titkárságának képviselőjében, valamint Dzenana Hadziomerovic az EBESZ Kisebbségügyi Főbiztosának hivatalából.

14. Megalapították a Janovics Jenő Alapítványt, mely az Erdélyi Magyar Televízió létrehozására és működésének biztosítására hivatott. Alapítók: Csép Sándor (író, szerkesztő, a MÚRE elnöke), Gálfalvi Zsolt (író, szerkesztő, a Román Televízió Igazgató Tanácsának tagja, a Romániai Magyar PEN Club elnöke), Gáspárik Attila (színművész, az Országos Audiovizuális Tanács alelnöke), Markó Béla (író, szenátor, az RMDSZ szövetségi elnöke), Takács Csaba (mérnök, az RMDSZ ügyvezető elnöke). A 13 tagú, írókból, média-szakemberekből, közéleti személyiségekből álló kuratórium elnöke Nagy Zsolt, az RMDSZ ügyvezető elnökhelyettese.

- Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) Állandó Bizottsága Kolozsváron ülésezik. Az EMNT nem vesz részt a helyhatósági választásokon, de támogatja mindazokat a politikai erőket, amelyek felvállalják az autonómiaigény képviselőit, azokat a jelölteket, akik „az erdélyi magyarság gondjainak intézményes megoldását a belső önrendelkezés jogán alapuló autonómia létrehozá-

sában látják”. Tőkés László EMNT-elnök bírálta az Magyar Szocialista Pártot amiatt, hogy Erdélyből csak az RMDSZ képviselőit hívták meg a Magyar Állandó Értekezletre (MÁÉRT).

16. A Nemzeti Liberális Párt (NLP), a Demokrata Párt (DP), a Román Nemzeti Egységpárt (RNEP) és a Román Humanista Párt (RHP) Maros megyei szervezetei közös nyilatkozatban kérik annak a kormányhatározatnak a visszavonását, amely külön beiskolázási számokat állapít meg a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (OGYE) román és magyar tagozatai számára.

20. Juhász Ferenc magyar honvédelmi miniszter bukaresti látogatása során találkozott Markó Béla szövetségi elnökkel. A találkozó során szó volt Románia és Magyarország kapcsolatairól, valamint a Romániai Magyar Demokrata Szövetség célkitűzéseiről a román politikai életben.

21. Marosvásárhelyen a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; a 2004-es költségvetés elfogadása; a szövetségi etikai bizottság kiegészítése; az önkormányzati választási program alapelveinek elfogadása.

23. A Képviselőház plénuma jóváhagyta a Hargita megyei Csíkszentkirály község átszervezése révén Csíkszentlélek és Csíkszentimre községek, Madéfalva község átszervezése révén Csíkrákos és Csíkcsicsó községek, Bögöz község átszervezése révén Galambfalva község; a Máramaros megyei Koltó község megalakulására vonatkozó törvénytervezetet.

24. Az RMDSZ parlamenti csoportjának ülésén, a különfélék napirendi pont keretében Toró T. Tibor képviselő bejelentette, hogy a Székely Nemzeti Tanács felszólítására 6 RMDSZ-képviselő székelyföldi autonómia-tervezetet nyújt be a Képviselőházba. Az eljárással kapcsolatosan a frakciónak erkölcsi, elvi és tartalmi kifogásokat fogalmazott meg.

- Hét civil szervezet (köztük a Pro Európa Liga és a Nyílt Társadalom Alapítvány) kérték a parlamenti képviselőket, hogy a kisebbségek védelmében töröljék a helyhatósági választási törvénytervezetből a román alkotmánnyal ellentétes 7. cikkelyt.

27. Csíkszeredában a Sapientia Magyar Tudományegyetem, az RMDSZ Oktatási és Egyházügyi Főosztálya, valamint a Magyar Tudományos Akadémia által közösen szervezett magyar oktatáspolitikai konferencián neves előadók, hazai és magyarországi egyetemi tanárok, RMDSZ-politikusok, társadalomkutatók és

oktatáspolitikai szakértők tanácskoztak a székelyföldi magyar felsőfokú képzés helyzetéről, perspektíváiról, a felsőfokú oktatási reform és a munkaerőpiac átalakulásának vonatkozásairól.

28. Románia európai uniós integrációja, a határátkelők kérdése, a munkavállalási vízum, az autópálya, valamint a határon túli magyarságnak szánt támogatások kérdése merült fel többek között azon a találkozón, amelyre Kolozsváron került sor dr. Lamperth Mónika, a Magyar Köztársaság belügyminisztere és az RMDSZ Markó Béla elnök vezette delegációja között.

Március

4. A Szenátus elfogadta a Kovászna megyei Dálnok Maksza községből való kiválását és községi rangra emelését, valamint az Arad megyei Kisiratos kiválását Kürtös városából és önálló községgé alakulását javasoló törvénykezdeményezést.

6. Marosvásárhelyen ülésezik a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa. Napirenden: az RMDSZ és a Szociáldemokrata Párt együttműködése, az önkormányzati választási kampány előkészületei, valamint az oktatási-nevelési támogatással kapcsolatos kérdések.

9. Az RMDSZ bukaresti székházában ülésezett a Szövetség Operatív Tanácsa. Az OT megtárgyalta a Szociáldemokrata Párttal való együttműködés kérdéseit, elfogadta az országos kampánystáb elnökének az önkormányzati választások előkészületeiről szóló beszámolóját.

- Bukarestben, a Dante Villában Markó Béla, az RMDSZ elnöke és Adrian Năstase miniszterelnök, a Szociáldemokrata Párt elnöke aláírták a két politikai alakulat közötti 2004-es évre vonatkozó együttműködési megállapodást.

10. Románia Hivatalos Közlönyében megjelent az aradi Megbékélési Park létrehozására és finanszírozására vonatkozó kormányhatározat. A határozat értelmében kormányalapokból 90 milliárd lejt különítenek el az Aradon létrehozandó, az 1848-49-es szabadságharcnak emléket állító műalkotás elkészítésének költségeire. A kormányhatározat kiemeli: a Ioan Bolborea szobrászművész által készített műalkotás az aradi Tűzoltó téren kap helyet a Szabadság-szobor szomszédságában.

16-18. Az RMDSZ belső ellenzékéhez tartozó parlamenti képviselők (Pécsi Ferenc, Toró T. Tibor, Kovács Zoltán), valamint egy-egy román liberális és demokrata párti frakciótag módosító indítványokkal élt a helyhatósági választá-

si törvénytervezet 7. cikkelyének törléséért/megváltoztatásáért. A 7. cikkely végül eredeti formájában maradt meg a törvénytervezetben.

18. A Szenátus megszavazta az új községek létesítéséről szóló törvénytervezetet. Ennek értelmében – az államelnöki kihirdetést illetve a Hivatalos Közlönyben való megjelenést követően – elnyeri ezt a közigazgatási státust többek között az Arad megyei Kisiratos, a Kovászna megyei Bikszád, Málnás és Mikóújfalú, a Hargita megyei Csíkcsicsó, Szentlélek, Csíkszentimre, Galambfalva, Csíkrákos, Máréfalva, a Maros megyei Koronka és Sóvárád, a Szatmár megyei Egri és Csomaköz.

19. Az RMDSZ átfogó sportprogram kidolgozását tűzte ki célul az erdélyi magyar sportélet fellendítésére. E célból a Szövetség Ifjúsági Főosztálya szakmai konferenciát szervezett Marosvásárhelyen, ahol politikusok, sportszakértők, magyar testnevelő tanárok tanácskoztak a romániai magyar sport fejlesztésének, összehangolásának, illetve finanszírozásának kérdéseiről.

29. A Képviselőház plénuma megvitatta, és végső szavazással – 22 ellenszavazat és 1 tartózkodás mellett – visszautasította a Kovács Zoltán, Szilágyi Zsolt, Toró T. Tibor, Pécsi Ferenc és Vekov Károly képviselők által benyújtott, a Székelyföld Autonómia Statútumára vonatkozó törvénykezdeményezést. A tervezet vitájánál Kovács Csaba, a közigazgatási bizottság titkára szólalt fel, aki a Nagy-Románia Párt heves tiltakozására válaszul ismertette az RMDSZ parlamenti csoportjának álláspontját: az RMDSZ a visszautasítás ellen szavaz, jelezni kívánva a Szövetség programjában szereplő autonómia iránti elkötelezettséget.

- A román Hivatalos Közlönyben megjelenik az államfő által kihirdetett 2004/67-es számú, helyhatósági választási törvény.

Április

1. Az erdélyi magyar kultúrának mielőbb az anyaországi magyar kultúra határon túli megjelenítésének szerves részévé kell válnia – jelentette ki Vass Lajos, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának politikai államtitkára Kolozsváron, az RMDSZ Ügyvezető Elnökségén folytatott megbeszélésen. A magyar delegációnak tagja volt még Lakatos Mihály, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának főosztályvezetője. Az államtitkár erdélyi látogatása Marosvásárhelyen folytatódott.

16. A Hivatalos Közlönyben megjelent az 505/2004. számú kormányhatározat, amely előírja a kisebbségi szervezet tagjait számláló aláíróívek modelljét – formai

és tartalmi vonatkozásban. Eszerint az ív fejlécében szerepelnie kell a választások időpontjának (2004. június 6.), A törvény 7. szakaszában ez az előírás nem szerepel, ami logikus. Milyen tagsági viszony az, amely egyetlen napra szól?

21. Bukarestben, az RMDSZ székházában ülésezett a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa. Napirenden: az aradi Szabadság-szobor visszaállításának április 25-i ünnepe, az előválasztások kiértékelése, a helyhatósági választásokra való felkészülés ütemterve, valamint a kormánypárttal kötött megállapodás.

- Kolozsvárott, RMDSZ Ügyvezető Elnökség Oktatási és Egyházügyi Főosztályának szervezésében került sor a Felsőoktatási Tanács ülésére, amelynek témája a magyar nyelvű felsőoktatás jövőképe az egyetemi reform folyamatában. A tanácskozáson előadást tartott dr. Péntek János professzor, dr. Nagy László rektorhelyettes és dr. Szilágyi Pál rektor. A szakminisztériumot dr. Floare Măcriș, a felsőoktatási államtitkárság szakértője képviselte. A résztvevők megállapodtak abban, hogy létrehoznak egy operatív koordinációs testületet, amely ajánlatokat tesz a bolognai elvek alkalmazásának gyakorlatára, állandó kapcsolatot tart a magyar anyanyelvű felsőoktatás szervezőivel és vezetőivel, júniusig kidolgozzák az erdélyi magyar nyelvű felsőoktatás általános stratégiáját.

22. Az MPSZ a Központi Választási Irodánál letette a 7. cikkely alapján összeállított tagnévsort. A lajstrom szerint a szövetség tagjainak száma 54 115 fő.

23. Az MPSZ elnöke, Szász Jenő a jogszabályoknak megfelelően kérte a szövetség választási emblémájának megjelentetését a Hivatalos Közlönyben. Közben a választási iroda – formai okokra, valamint a 2004. június 6-i dátum „lehagyására” hivatkozva – elutasította az MPSZ kérvényét az aláírások érvényességének minősítésére.

24. A választási iroda – részben a saját, 23-i határozatára hivatkozva – elutasította az MPSZ választási jelvényének közlését.

25. Aradon, a Tüzoltó téren mintegy hatezer ember részvételével, az RMDSZ, valamint a román és magyar kormány képviselőinek jelenlétében avatták fel a román-magyar Megbékélési Parkot és a nyolcvan év után visszaállított Szabadság-szobrot. Az eseményen jelen volt Medgyessy Péter, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke, Răzvan Theodorescu román művelődési és egyházügyi miniszter, Viorel Hrebenciuc, az Szociáldemokrata Párt alelnöke, Dávid Ibolya, a Magyar Országgyűlés alelnöke, Jonathan Scheele, az Európai Bizottság romániai delegációjának vezetője (az EU romániai nagykövete), Markó Béla RMDSZ-elnök, az RMDSZ számos vezetője.

26. Az MPSZ fellebbezést nyújtott be a Bukaresti Fellebbviteli Bíróságon a választási iroda április 23-i elutasító határozata ellen.

27. Az RMDSZ bukaresti székházában Markó Béla elnök fogadta Xavier van Migem belga nagykövetet és Frederik Develter első titkárt. A belga nagykövet kérdésére az RMDSZ elnöke elmondta, hogy a Szövetség céljai közé tartozik a magyar kisebbség sajátos jogainak további kiterjesztése, de az általános gazdasági és szociális problémák megoldása is.

28. Az RMDSZ bukaresti székházában fogadta Lamperth Mónikát, Magyarország belügyminiszterét és az általa vezetett küldöttséget Markó Béla elnök. A miniszter asszony tájékoztatta az RMDSZ képviselőit a román szaktárca vezetőivel folytatott tárgyalásokról, ahol a magyar miniszter szorgalmazta a létvértési határátkelő mielőbbi megnyitását, a szövetségi elnök tájékoztatta a magyar küldöttséget az aktuális belpolitikai helyzetről, valamint az önkormányzati és parlamenti választások előkészületeiről.

- Az MPSZ fellebbezésével kapcsolatosan a bíróság dönt: a Központi Választási Iroda határozatai nem fellebbezhetők meg.

30. Hans-Gert Pöttering az Európai Néppárt EP-frakcióvezetője közleményben bírálta Romániát a helyhatósági választási törvény miatt.

Május

7. Az alkotmánybíróság iktatta az MPSZ alkotmányos óvását.

8. Lezárult a választásokon indulni szándékozó pártok, szervezetek és független jelöltek listáinak letétele a választási irodákban. Kiderült: a versenyből kiiktatott MPSZ egyes jelöltjei függetlenként méredeznek meg Bihar, Szatmár, Maros, Máramaros és Kovászna megyében. Hargitában a Német Demokrata Fórum (NDF) segítséget nyújtott az MPSZ-nek: felvette listáira a magyar jelölteket. Több helyütt – az Emil Constantinescu ex-államfő és Smaranda Enache polgárjogi aktivista fémjelezte – Népi Akció párt fogadta listára az MPSZ tagjait.

10. Az NDF országos elnöksége megóvja saját (!) Hargita megyei, illetve települési listáit, mondván: a fórumnak nincs megyei szervezete. (Az NDF elnöke nevében valójában az RMDSZ területi vezetői jártak el.)

- Papp Előd, Csíkszereda alpolgármestere – az NDF-elnökség eljárásának minitájára – megóvta az RMDSZ Hargita megyei listáját, hiszen az RMDSZ-nek

sincs formalizált megyei szervezete. A párt ugyanis a hagyományos széki struktúrára (Gyergyószék, Csíkszék, Udvarhelyszék) „épült rá”.

- Az RMDSZ megóvta – az eredendően MPSZ-es, végül független színekben indulni kívánó – Pécsi Ferenc szatmárnémeti polgármesterjelöltet, valamint Csíkszereda városvezető-jelöltjét, Papp Elődöt és más tanácsos-, illetve polgármester-jelölteket.

12. Közlik az óvási eredményeket. Szatmárnémetiben elfogadták a független polgármesterjelölt elleni óvást. Pécsi Ferenc nem indulhat. Papp Előd esetében hasonlóan járnak el. Egyben törlik az NDF Csíkszeredai városi tanácsosi listájáról, mondván: a két tisztségre két szervezet nevében – függetlenként és NDF-esként – pályázott (ezt egyébként semmilyen törvény nem tiltja). Eközben a Maros megyei Bükkös független polgármester-jelöltje, aki az RMDSZ helyi tanácsosi listáján is szerepel, indulhat a választásokon. A megyei lista tekintetében elfogadták az RMDSZ-barát NDF-vezérkar óvását, több települési lista esetében viszont elutasítják. Egy ideig úgy tűnik: német kontóra több MPSZ-es jelölt is mandátumhoz juthat. A Hargita megyei RMDSZ-lista elleni óvást elutasították.

13-14. Elutasították Pécsi Ferenc és Papp Előd fellebbezéseit, akik így nem vehetnek részt a választásokon. Az NDF-elnökség fellebbezéseit viszont jóváhagyják, az NDF-mezben indulni kívánó helyi MPSZ-eseket tehát szintén kizárták a küzdelmekből. Később a rendőrség – a választási törvény megszegésének gyanújával – bünvádi eljárást indított azok ellen, akik NDF-es jelöltként szálltak volna harcba.

13-15. Erdélybe látogatott dr. Szent-Iványi István, az SZDSZ ügyvivője, a magyar parlament Integrációs Bizottságának elnöke, egy SZDSZ-küldöttség élén. A küldöttség Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely helyszíneken találkozott az RMDSZ Ügyvezető Elnökségével, az egyetemi élet képviselőivel, a Szabad-Elvű Kör RMDSZ-platform vezetőségével, az RMDSZ képviselőházi frakcióvezetőjével, majd aktuális politikai témákat érintő értelmiségi fórumon vett részt.

15. Kolozsváron tartotta a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (RMGE) VI. Kongresszusát, egybekötve az egyesület jogelődje megalakulásának 160 éves évfordulóját ünneplő jubileumi rendezvénnyel. A kongresszuson részt vett dr. Benedek Fülöp a magyar Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) közigazgatási államtitkára.

19. A Magyar Polgári Szövetség felkéri az Európai Bizottság és az Európa Tanács elöljáróit, hogy „monitorizálják” a romániai választást, és szólítsák fel a román hatóságokat a „demokráciaellenes gyakorlat orvoslására”.

26. Wilfried Martens, az Európai Néppárt elnöke tájékoztatta Markó Bélát, hogy a kontinens keresztény-konzervatív pártjait tömörítő szervezet Orbán Viktort bízta meg a romániai helyhatósági voksolást felügyelő bizottság létrehozásával. Egyben felkérte a Romániai Magyar Demokrata Szövetséget, hogy vegyen részt e testület munkájában.

28. Baja Ferenc, a magyar kormány civil kapcsolatokért felelős államtitkára látogatása Marosvásárhelyen. A tisztségviselő civil szervezetek képviselőivel találkozott, látogatást tett a Bolyai Farkas líceumban, a Teleki tékában, a Pseudoszféra-emlékműnél, valamint a Bolyai-síremléknél.

- Konstancán Pálosi Ferencet, az RMDSZ helyi területi elnökét a Magyar Köztársaság tiszteletbeli konzuljává nevezték ki. A kinevezésen jelen volt Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke és részt vett Íjgyártó István, Magyarország bukaresti nagykövete.

30. Pünkösd vasárnapján Székelyudvarhelyre látogatott dr. Dávid Ibolya a Magyar Demokrata Fórum elnöke, a magyar Országgyűlés alelnöke.

Június

14. Ünnepelesen megnyitották a Brassó-Nagyvárad nyomvonalon Erdélyt átszelő autópálya építésének a Kolozsvár melletti Tordaszentlászlón létrehozott bázisát. Az eseményen részt vett Adrian Năstase kormányfő, Kolozs megye, és Kolozsvár elöljárói, az RMDSZ részéről jelen volt Markó Béla szövetségi elnök.

17. A Központi Választási Iroda végleges adatai szerint az RMDSZ jobb eredménnyel került ki a helyhatósági választások első fordulójából, mint 2000-ben: 2481 jelölt (2000: 2450) jutott be a helyi tanácsokba a Szövetség színeiben, mindamelllett azóta a törvénymódosítások nyomán általában csökkent a tisztségviselők száma a helyi tanácsokban. Az RMDSZ által jelölt polgármesterek száma pedig jelentősen megnőtt: 2000-ben az első forduló után 110, 2004-ben 150 polgármestert juttatott tisztségbe. A II. fordulóban újabb 38 RMDSZ-jelölt nyert polgármesteri mandátumot, ezzel pedig 186-ra növekszik a Szövetséget képviselő polgármesterek száma. Ez a 2000-ben megszerzett 146 mandátumhoz képest jelentős előrehaladás. A Szövetség képviselője 5 megyei tanács elnöke (Kovászna, Hargita, Maros, Szatmár, Bihar).

28. Az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Markó Béla elnök Csáky Pált, a Szlovák Köztársaság miniszterelnök-helyettesét. A miniszterelnök-helyettes, aki egyben a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának elnökhelyettese is

részt vett a Sinaián, a Project on Ethnic Relations romániai szervezete által rendezett *Közép- és Kelet-Európai Kormányok és Együttműködés a Magyar Közösségekkel: Erőfeszítések, kudarcok és eredmények* című konferencián.

30. A Szenátus napirendjén szerepelt a Székelyföldi Autonómia Statútumára vonatkozó törvényjavaslat. A Képviselőház által már elvetett tervezet a Szenátus Közigazgatási és területrendezési, valamint Jogi bizottságának közös, elutasító jelentésével került a plénum elé. Az általános vita során Puskás Bálint Zoltán szenátor kifejtette: az RMDSZ programjában kezdettől fogva és mindmáig szerepel a kulturális, személyi és területi autonómiaformák romániai meghonosításának a követelménye. A benyújtott javaslat alapos felülvizsgálásra szorul. Az RMDSZ szenátorai 12 ellenszavazatával szemben, a plénum 90 vokssal fogadta el az elutasító szakbizottsági jelentést.

Július

2. Marosvásárhelyen az RMDSZ a Szövetség újonnan mandátumot szerzett polgármesterei, alpolgármesterei tanácskoztak az önkormányzatok szerepéről és lehetőségeiről a magyar közösség szellemi, gazdasági megerősödésében. A rendezvényen részt vettek az RMDSZ megyei és helyi tanácselnökei, valamint a Szövetség számos képviselője és szenátora.

3. Marosvásárhelyen ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; a kampánystáb beszámolója; a helyhatósági választások eredményeinek kiértékelése.

5. Medgyessy Péter magyar és Adrian Năstase román miniszterelnök ünnepélyes keretek között megnyitotta a Székelyhíd-Létavértes határátkelőt. Az ünnepélyes eseményen jelen volt Markó Béla, az RMDSZ elnöke is. A megnyitást követően a magyar miniszterelnök kétnapos székelyföldi körútra indul. A kormányfő kijelentette, a magyar kormány szándéka, hogy a Székelyföld fejlődését következetesen segítse. Medgyessy szerint egyértelmű a partiumi megyék gyorsabb gazdasági fejlődése, amelyekhez képest Székelyföld jóval elszigeteltebb helyzetben van, ez pedig nagyobb felelősséget ró a magyar kormányra.

8. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Markus Meckel és Detlef Dzembritski képviselőket, a német Szociáldemokrata Párt külpolitikai bizottságának tagjait, Harald Berwagner külügyi tanácsost, valamint Alfred Pfaller-t, a Friedrich Ebert Alapítvány romániai kirendeltségének igazgatóját. A beszélgetés során szó esett a romániai magyar közösség helyzetéről, céljairól valamint a júniusi helyhatósági választások eredményeiről.

12. Az RMDSZ-t 246 alpolgármester képviseli az elkövetkező négy esztendőben, a helyi önkormányzatokban. Ez jelentős növekedést mutat 2000-hez viszonyítva, akkor a Szövetség 206 alpolgármestere nyert mandátumot.

13. Markó Béla, szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadta Philippe Etienne-t, Franciaország bukaresti nagykövetét. A találkozó során a szövetségi elnök a júniusban lezajlott, kétfordulós helyhatósági választások eredményeit ismertette. A nagykövet a prefektúra és a prefektus hatásköreit rendező jogszabály módosításáról, a romániai politikai helyzetről érdeklődött. - Bukarestben a Cotroceni-palotában Ion Iliescu államfő fogadta az RMDSZ küldöttségét. Az államelnök a helyhatósági választások után politikai konzultáció-sorozatot kezdeményezett a parlamenti pártokkal, ennek keretében fogadta az RMDSZ Markó Béla szövetségi elnök által vezetett küldöttségét.

16. Marosvásárhelyen a Szövetségi Elnöki Hivatalban ülésezett az RMDSZ Operatív Tanácsa. Napirenden a parlamenti választásokra vonatkozó törvénytervezet elemzése, az őszi választásokat megelőző előválasztások szabályzata, a Szövetség választási programja.

21. Markó Béla, az RMDSZ elnöke Michael Glosszal a német Kereszténydemokrata Szövetség bajorországi frakciójának vezetőjével, dr. Peter Ramsauer képviselővel, valamint Horst Kossackkal, a Hanns-Seidel Alapítvány bukaresti kirendeltségének vezetőjével találkozott Bukarestben. A képviselők a romániai magyar közösség jelenlegi politikai és gazdasági helyzetéről, valamint román aktuálpolitikai kérdésekről érdeklődtek.

26. Markó Béla szövetségi elnök megbeszélést folytatott Adrian Năstase kormányfővel, a Szociáldemokrata Párt elnökével, megvizsgálták az SZDP és az RMDSZ együttműködésének időszerű kérdéseit, és megállapodtak abban, hogy a következő időszakban megoldást találnak a megállapodásba foglalt kérdések mielőbbi rendezésére.

27. Kovács Kálmán magyar informatikai és hírközlési miniszter Markó Bélával, az RMDSZ elnökével együtt megnyitotta a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MI-ÉRT) által szervezett marosfői Neumann János informatikai tábort.

Augusztus

25. Marosvásárhelyen ülésezett az RMDSZ Operatív Tanácsa. Az OT állást foglalt az államelnök-jelölés kérdésében, továbbá napirenden szerepelt a választások

tási programtervezet megvitatása és a szenátori és képviselői jelöltállítás szabályzattervezetének megvitatása.

Szeptember

4. Marosvásárhelyen ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az RMDSZ választási programjának elfogadása; az RMDSZ szövetségi elnöke választási körzetének megjelölése az Alapszabályzatnak megfelelően; a képviselők és szenátorok jelölési szabályzatának elfogadása; döntés az államelnöki-választással kapcsolatban; a kampánystáb kinevezése; döntés a Râmnicu Vâlcea-i területi szervezet létrehozásáról.

10. Budapesten, az Országháza Vadásztermében elkezdte munkálatait a második magyar-magyar parlamenti csúcstalálkozó, amelyen részt vett Mádl Ferenc köztársasági elnök, Kovács László külügyminiszter, Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke, Szabó Vilmos, a magyar Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, valamint Bálint Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, illeme a magyarországi parlamenti pártok frakcióinak képviselői, a határon túli magyar politikai szervezetek képviselői és szenátorai, valamint az Európai Parlament magyar képviselői.

14. Terényi János, a Magyar Köztársaság új romániai nagykövete, Mózes Sándor elsőbeosztott kíséretében bemutatkozó látogatást tett az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában.

21. Markó Béla RMDSZ-elnök és Márton Árpád képviselő Bukarestben fogadta az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) keretén belül működő Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának (ODIHR) háromtagú küldöttségét. A küldöttek, Stephen Nash brit nagykövet, Vadim Zhdanovich választási tanácsadó és Stefan Krause választási szakértő a román politikai- és civil szféra, valamint a média képviselőivel folytatnak konzultációsorozatot a novemberi parlamenti- és elnökválasztásokat megfigyelő ODIHR misszió feladatainak felbecsülése érdekében.

Október

12. Markó Béla szövetségi elnök az Amerikai Nagykövetek Tanácsának huszonnégy tagú küldöttségét fogadta a Képviselőházban. A találkozón az RMDSZ részéről részt vett Borbély László képviselő és Kelemen Atilla, a Szö-

vetség képviselőházi frakciójának vezetője is. A küldöttek a jelenlegi romániai politikai helyzetről, és ezen belül az RMDSZ törekvéseiről érdeklődtek.

15. Kolozsváron ülésezett RMDSZ Operatív Tanácsa. Napirend: a Szövetségi Választási Bizottság elnökének és az országos kampánystáb vezetőjének tájékoztatója, az RMDSZ-szel együttműködő ifjúsági szervezetek országos egyeztető tanácsa által a Kárpátokon túli megyék képviselőházi helyeire benyújtott jelölések jóváhagyása, javaslatok a szenátusi jelöltlistákra, azon Kárpátokon túli megyék esetében, ahol nincs RMDSZ-szervezet.

- Kolozsváron ülésezett a Területi Képviselők Konzultatív Tanácsa. A résztvevők a választások előkészítésére vonatkozó kérdéseket tárgyaltak meg. Az ülésen jelen voltak az OT tagjai, az országos kampánystáb tagjai, valamint a képviselő- és szenátorjelöltek.

19. Markó Béla szövetségi elnök és Vajda Borbála szenátor Bukarestben fogadta a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának Cai Wu miniszterhelyettes által vezetett küldöttségét.

20. Markó Béla RMDSZ-elnök Bukarestben fogadta Naotoshi Sugiuchi bukaresti japán nagykövetet. A nagykövet a romániai magyar kisebbség helyzetéről, és az RMDSZ választásokra való felkészüléséről érdeklődött.

November

7. Marosvásárhelyen, a Sapientia Magyar Tudományegyetem új campus-ának ünnepi átadásának ünnepi eseményén jelen volt Markó Béla RMDSZ-elnök, Borbély László, Nagy Zsolt, és Kötő József ügyvezető alelnökök, Bálint Pataki József, a HTMH elnöke, Kató Béla, az Erdélyi Református Egyházkerület püspökhelyettese, a Sapientia kuratórium elnöke, Szilágyi Pál a tudományegyetem rektora, valamint Hollanda Dénes, a Sapientia marosvásárhelyi tagozatának vezetője.

8. Markó Béla RMDSZ-elnök Bukarestben fogadta Frank Nickelsen-t, az Európai Nemzetiségek Föderális Uniójának (FUEN) főtitkárát. A megbeszélésen a FUEN 50. Kongresszusának megszervezéséről esett szó, amelynek 2005. május 5-9. között a FUEN felkérésére az RMDSZ lesz a házigazdája Bukarestben.

11-12. Budapesten megtartották a MÁÉRT VIII. ülését, amelyen az RMDSZ képviseletében jelen volt Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Nagy Zsolt ügyvezető elnökhelyettes, Frunda György szenátor, Verestóy

Attila szenátor, Székely István, a Központi Tájékoztató Iroda vezetője, valamint Csutak István szakértő.

22. Markó Béla, az RMDSZ elnöke és Niculescu Tóni ügyvezető alelnök Bukarestben fogadta az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának (ODIHR) háromtagú küldöttségét. A küldöttek, Ian Mitchell, Aymeric Dupont és Stefan Krause választási szakértők egy 18-fős delegáció keretén belül a román politikai- és civil szféra, valamint a média képviselőivel folytattak konzultáció-sorozatot.

23. Bukarestben Wilfried Martens-szel, az Európai Néppárt (EPP) elnökével, Konstantine Sasmatzoglou-val, az EPP politikai tanácsadójával, valamint Antonio Costanzo-val, a Kereszténydemokrata Munkavállalók Európai Szövetségének (EUCDA) főtitkárával találkozott Markó Béla, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke. A találkozón az RMDSZ részéről részt vett Niculescu Tóni ügyvezető alelnök.

- Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IMH) és az RMDSZ közötti együttműködési megállapodás alapján megvalósult a Hargita Háló átadása, amelyet a Csíki Területi Ifjúsági Tanács dolgozott ki, és amelynek célja a csíki vidéki közösségek számára a széles sávú internet-hozzáférés biztosítása.

December

3. Marosvásárhelyen ülésezett az RMDSZ Operatív Tanácsa. Az ülésen az OT határozatot fogadott el arra vonatkozóan, hogy a Szövetség megkezdi a koalíciós tárgyalásokat a Szociáldemokrata Párt – Román Humanista Pártszövetséggel.

6. Az RMDSZ megkezdte a tárgyalásokat a Szociáldemokrata Párt és a Román Humanista Párt-szövetséggel Bukarestben. Az RMDSZ részéről jelen voltak: Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Verestóy Attila és Frunda György szenátorok, valamint Borbély László, Kelemen Atilla, Kelemen Hunor képviselők. Az SZDP+RHP pártszövetség képviselőjében a találkozón részt vett Adrian Năstase, Octav Cozmâncă, Viorel Hrebenciuc, Mircea Geoană, Gabriel Oprea, Codruț Șereș, Daniela Popa. Az RMDSZ elnöke bejelentette: a magyar választóknak azt javasolják, hogy az államelnöki választások második fordulójában az SZDP+RHP pártszövetség jelöltjére, Adrian Năstaséra szavazzanak.

— Megalakult az RMDSZ szenátusi frakciója. A tíz megválasztott szenátor: Eckstein-Kovács Péter (Kolozs megye), Fekete-Szabó András Levente (Szilágy

megye), Frunda György (Maros megye), Markó Béla (Maros megye), Németh Csaba (Kovászna megye), Pete István (Bihar megye), Puskás Bálint (Kovászna megye), Sógor Csaba (Hargita megye), Szabó Károly (Szatmár megye) és Verestóy Attila (Hargita megye). Az előző parlamenti ciklus frakció-vezetősége – Verestóy Attila elnök, Szabó Károly alelnök, Sógor Csaba titkár – kapott mandátumot az új frakció vezetésére.

- Megalakult az RMDSZ képviselőházi frakciója. A 22 megválasztott képviselő: Márton Árpád (Kovászna megye) elnök, Varga Attila (Szatmár megye) alelnök, Seres Dénes (Szilágy megye) alelnök, Kovács Attila (Brassó megye) titkár, Tagok: Antal Árpád András (Kovászna megye), Antal István (Hargita megye), Asztalos Ferenc (Hargita megye), Becsek-Garda Dezső Kálmán (Hargita megye), Bónis István (Máramaros megye), Borbély László (Maros megye), Erdei-Dolóczki István (Szatmár megye), Kelemen Attila (Maros megye), Kelemen Hunor (Hargita megye), Kerekes Károly (Maros megye), Király András (Arad megye), Kónya-Hamar Sándor (Kolozs megye), Lakatos Péter (Bihar megye), Máté András Levente (Kolozs megye), Sóki Béla (Bihar megye), Székely Levente Csaba (Galac megye), Tamás Sándor (Kovászna megye), Toró T. Tibor (Temes megye).

15. Bukarestben ülésezett az RMDSZ Operatív Tanácsa. Kiértékeltek a választások második fordulója nyomán kialakult eredményeket. Az RMDSZ számára a legfontosabb az, hogy Romániában továbbra is politikai stabilitás legyen, ennek érdekében pedig megfelelő parlamenti többséget kell kialakítani. A Szövetség potenciális partnerei továbbra is a Szociáldemokrata Párt és a Humanista Pártszövetség, velük az RMDSZ, és a kisebbségi képviselők közösen alkotnának parlamenti többséget. Az RMDSZ ennek érdekében folytat tárgyalásokat az említett politikai alakulatokkal.

18. Marosvásárhelyen tartotta a Szövetségi Egyeztető Tanács és a Szövetségi Képviselők Tanácsa együttes ülését. Napirenden: A szövetségi elnök politikai tájékoztatója. Az ügyvezető elnök és a kampányfőnök beszámolója. A választási eredmények kiértékelése. Délután ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirenden: az új mandátumok igazolása; a parlamenti frakciók négyéves tevékenységének értékelése az Alapszabályzat 56. cikkelye h. bekezdésének megfelelően; elvi döntés a kormánykoalícióban való részvételről. Az RMDSZ a liberális-demokrata D.A. Szövetséggel kezd kormánykoalíciós tárgyalásokat – így döntöttek a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülésén.

26. Ülésezett az RMDSZ Operatív Tanácsa, napirenden a kormánykoalíciós tárgyalások kiértékelése és elfogadása, valamint a miniszteri tisztségekbe jelölt

személyek névsorának jóváhagyása. Az OT egyöntetűen elfogadta a koalíciós partnerekkel folytatott tárgyalások eredményeit, és titkos szavazással jóváhagyta a miniszteri tisztségekbe nevesített jelöltek névsorát, melynek értelmében Markó Béla szövetségi elnök tölti be a miniszterelnök-helyettesi, tárca nélküli tisztséget, Borbély László a Közmunkaügyi és Területrendezési tárca nélküli miniszteri funkciót, míg Winkler Gyula a Kereskedelmi Minisztérium tárca nélküli miniszteri tisztségét tölti be, Nagy Zsolt pedig az Informatikai és Távközlési Minisztériumot fogja vezetni.

Összeállította: **Bodó Mária**

Közéleti krónika 2004

Hivatalos statisztikai adatok szerint 2002 közepén valamivel több mint tizenkét millióan voltunk. A magyar nemzettest minden részében fogyásnak indult, de ebben az anyaország jár az élen, ahol huszonöt esztendeje tart a negatív tendencia. Érdemes áttekinteni a különböző határon túli területeken élő magyarság számbeli (ezer főben) és a helyi lakosságban elfoglalt részarányának (%-ban) alakulását: Erdély – 1910-ben 1658 (=31,7%), 1980-ban 1691 (=22,5%), 1991-ben 1604 (=20,8%), 2001-ben 1435 (=19,8%); Felvidék – 1910-ben 881 (=30,2%), 1980-ban 570 (=11,2%); 1991-ben 567 (=10,8%), 2001-ben 520 (=9,9%); Kárpátalja – 1910-ben 185 (=30,6%), 1980-ban 158 (=13,7%), 1991-ben 156 (=12,5%), 2001-ben 151 (=12,1%); Vajdaság – 1910-ben 425 (=25,1%), 1980-ban 585 (=18,9%), 1991-ben 339 (=16,9%), 2001-ben 290 (=14,3%); Horvátország – 1910-ben 119 (=3,5%), 1980-ban 25 (= 0,6%), 1991-ben 22 (=0,5%), 2001-ben 16 (=0,4%); Muravidék – 1910-ben 21 (=23,0%), 1980-ban 8,7 (=9,5%), 1991-ben 7,6 (=8,5%), 2001-ben 7,3 (=8,3%); Örvidék – 1910-ben 26,2 (=9,0%), 1980-ban 4,1 (=1,5%), 1991-ben 6,8 (=2,8%), 2001-ben 7 (=3,0%). Nem lehet véletlen, hogy az utóbbi évtizedben a magyarság számbelileg a legkisebb mértékben a legnagyobb anyagi nélkülözésben élő kárpátaljaiaknál csökkent. /Ördög I. Béla: Uniós felzárkózás – kérdőjelekkel. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 6./

Január 10-én Marosvásárhelyen tartották az erdélyi magyar középiskolai igazgatók első tanácskozását. Markó Béla, az RMDSZ elnöke leszögezte, hogy az önálló magyar oktatás kiteljesítése érdekében az oktatási törvény további módosítására van szükség. Kötő József ügyvezető alelnök elmondta: míg 1990 előtt egyetlen magyar tannyelvű iskola sem volt Erdélyben, jelenleg már 133 középiskola működik, amelyből 58 teljesen magyar intézmény. Ezt a hálózatot az RMDSZ további kistérségi iskolaközpontok létrehozásával kívánja bővíteni. /Erkölcsei útravalóval és minőségi tudással Európába. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 12./ A jelenlevők megszavazták az Erdélyi Magyar Középiskolai Igazgatók Tanácsának, mint a Pedagógusszövetség keretén belül működő szaktestületnek a megalapítását. Bálint István, a Bolyai Farkas Középiskola igazga-

tója felvetette, hogy meg kellene szervezni az országos vetélkedőt magyar nyelven is minden tantárgyból, s felajánlotta, hogy iskolája az első tantárgyversenyt vendégül látja. – A középiskolák élén 19 magyar igazgató és 54 aligazgató áll, ami azt jelenti, hogy nincs minden vegyes iskola vezetőségében jelen a magyar tagozat képviselője / (bodolai): Iskolaigazgatók tanácskozása. = Népűjság (Marosvásárhely), jan. 12./

1849. január 8-án az Axente Sever vezette román sereg megrohanta a védtelenül hagyott Nagyenyedet, és lemészárolta a magyar lakosságot. A martalócok nemcsak Nagyenyeden, hanem szerte a megyében meggyilkoltak magyarokat, öregeket, gyerekeket és nőket. A vérengzés január 11-ig tartott. A vérfürdő áldozatainak tömegsírja a várfal tövében található. Az első megemlékezést 1998-ban tartották, és azóta a nagyenyedi magyarság január 8-án mindig fejet hajt az áldozatok emléke előtt. /N. T.: Megemlékezés Nagyenyed pusztulásáról. = Nyugati Jelen (Arad), jan. 12./ Rácz Levente, Fehér megyei RMDSZ-elnök bízik abban, hogy eljön annak is az ideje, amikor majd a templomfalakon kívül lehet beszélni e szomorú eseményekről Nagyenyeden. /Sz. Cs.: Nagyenyed fekete vízkeresztje – 1849. január 8. Főhajtás a mártírok előtt. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 14./ Rácz Levente beszédében felidézte a történeteket. A román csapatok sorra végigpusztították Alsófehért, ezen belül Hegyalja magyar lakossággal rendelkező számos települését: Zalatnát, Magyarcsesztvét, Magyarigent, Búzásbocsárdot, Borosbocsárdot, Sárdot, Krakkót, Benedeket, Borbándot, Koslárt, Harit, Asszonynépet, Forrót, Nagylakot, Marosújvárt és Felvincet. A települések nagy részében a magyar közösségeket majdnem teljesen kiirtották. Nagyenyeden becslések szerint mintegy 4000 fegyvertelen ember maradt, többnyire öregek, nők és gyermekek. 1849. január 8-án Axente Sever feleskette embereit, hogy kő kövön nem marad Nagyenyeden. Felgyűjtötték a házakat, nőket, gyerekeket és öregeket is öltek. A város magyarságának egy része a minorita rendházba és a katolikus templomba menekült, de hiába, őket is megölték. Az áldozatok száma kb. 800-ra emelkedett. /Részletek Rácz Levente ünnepi beszédéből. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 14./

Székelyudvarhelyen a Tomcsa Sándor Színház, valamint az Udvarhely Néptáncműhely régi óhaja teljesült: ezentúl a Művelődési Háztól leválva, független, önálló jogi státussal rendelkező intézmény lesz mind a színház, mind a néptáncműhely. Mindhárom intézmény ugyanazon épületben ugyan – a Művelődési Házban. /Szász Emese: Önálló színház és néptáncműhely Udvarhelyen. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 14./

Tízéves a Castellum Alapítvány, az erdélyi magyar történelmi családok egyesülete. Az 1940–44. közötti magyar közigazgatás és politikai élet szereplői közül

sokan a népbíróságok elé kerültek, az esetek elsöprő többségében elmarasztaló ítélet született. A háború után a birtokosok nagy része újból birtokába vehette kifosztott lakóépületét. Az 1945-ös földreform a mezőgazdasági terület, a magánbirtok maximális határát 50 hektárban állapította meg, a többi földet kiosztották. 1949. március 2-áról 3-ára virradó éjjel az összes nemesi családot kitelepítették, kényszerlakhelyre hurcolták, ahol személyazonossági igazolványába bekerült a félelmetes két betű: D.O., vagyis domiciliu obligatoriu, ami kényszerlakhelyet jelentett. Ez az intézkedés 1963 végéig hatályban maradt, majd enyhült a gyakorlati alkalmazása. Kevés család esetében történtek meg a visszaszolgáltatások. /Komoróczy György: Tízéves a Castellum Alapítvány. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 14./

Románia Csillaga (Steaua României) érdemrend tiszti fokozatával tüntette ki január 13-án Ion Iliescu államfő Domokos Gézárt, volt RMDSZ-elnököt (1990–1993) irodalmi munkásságáért és közéleti tevékenységéért. A kitüntetés átadása alkalmából rendezett ünnepségen részt vett Markó Béla, az RMDSZ elnöke is. /Kitüntették Domokos Gézárt. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 14./

Január 9-én a bukaresti Calvineumban a Koós Ferenc Kör megtartotta ez évi első gyűlését, melynek keretén belül Reinhart Erzsébet mutatta be az általa szerkesztett és tavaly a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában Budapesten megjelent magyar-román és román-magyar szótárt. A szótár mintegy 20.000 címszót tartalmaz. /Gáspár Hajnal: Új kétnyelvű szótár jelent meg. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 14./

Az 1989-es változás után 1990. február 27-én Tankó Albert kezdeményezésére Székelyudvarhelyen alakult meg az első cserkészcsapat, rá egy hétre Csíkszeredában létrejött a Romániai Magyar Cserkész-Szövetség, Kolozsváron pedig Kovács Nemere vezetésével őrsők kezdték meg tevékenységüket. 1991-ben a székelyudvarhelyi csapat 150 tagot számlált, de mindig akadt új jelentkező.

1993-ban az egykori 6-os iskola diákjai Salamon Andrea vezetésével Bethlen Gábor név alatt külön csapatot indítottak. Jelenleg a városban három csapat tevékenykedik. Az elmúlt 14 év alatt Erdély-szerte több mint 110 csapat alakult, ha átlagosan csapatonként 40-50 taggal számolunk, akkor legkevesebb 4.000 fiatalról van szó. A cserkészek már szervezik a jövő évi 15 éves jubileumi ünnepséget. /Máthé László Ferenc: Tizennégy éve résen a helyiek. Városunkban alakult az első romániai cserkészcsapat. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), jan. 20./

A marosvásárhelyi gimnáziumi matematikatanárok Vályi Gyula Társasága az 1994-95-ös tanévben jött létre. Tevékenységét az Erdélyi Magyar Műszaki Tu-

dományos Társaság (EMT) marosvásárhelyi szervezetének matematika szakosztályaként fejt ki. A Vályi Gyula Társaság tevékenysége: a marosvásárhelyi és környéki gimnáziumi tanulók ingyenes felkészítése a Vályi Gyula Matematika Kör keretén belül, a magyar matematikai szaknyelv ápolása, a gimnáziumi matematikatanárok szakmai továbbképzése, a *Matematikai Lapok*, az egyetlen magyar nyelvű matematikai szaklap terjesztése és támogatása, a Marosvásárhelyen született és Kolozsváron elhunyt kiváló magyar matematikus, Vályi Gyula (1855-1913) emlékének ápolása. /Sebestyén Júlia, a Vályi Gyula Társaság elnöke, alapító tagja: A Vályi Gyula Társaság tevékenysége. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 22./

Rendszeres vendége a műkedvelő színjátszó találkozóknak, fesztiváloknak a szászrégeni Népszínház. Évente csak egy előadást sikerül bemutatniuk, ennyire futja. Alig van fiatal színészük, a kivándorlási hullám a fiatalokat elviszi. A szászrégeni Népszínház sok kiszálláson, több fesztiválon is részt vett, szívesen látott vendégek az erdőszentgyörgyi, marosszentgyörgyi fesztiválokon. Elmennek bármilyen kicsi faluba is, ahol igénylik a színházat. /Nagy Botond: Minőségi munka, lelkesedés, otthonról hozott kellékek. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 22./

Megélénkült az ifjúsági tevékenység a csíki községekben. Csíkkarcfalván teleházat avattak, ifjúsági fórum, közgyűlés is volt, és megalakult egy új ifjúsági szervezet. Január 17-én a Csorgó Fialok Szervezete felavatta azt a csíkkarcfalvi teleházat, amelyet az ifjúsági szervezet önerőből és partnerei segítségével hozott létre. Csíkszentkirályon ifjúsági fórumot tartottak a Csíkszentkirályi Ifjúsági Egyesület szervezésében. Január 17-én tartotta éves közgyűlését a Szentmihály Ajnád Vacsárcsi Ifjúsági Szervezet (SZAVISZ). /Teleházavató, ifjúsági fórum és közgyűlés. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 22./

Kolozsváron a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) vezetőségének a bírósághoz kellett fordulnia, hogy kétnyelvű táblát tehessenek ki a felsőfokú oktatási intézmény Mátyás király utcai székházára. Funar polgármester elmondta, hogy Romániában a hivatalos nyelv a román. /P. A. M.: Kétnyelvű tábla az EMTE-n? = Szabadság (Kolozsvár), jan. 23./

1920 és 1940 között Arad 40 nyomdájában 354 (!) magyar nyelvű könyv és 126 időszaki sajtótermék jelent meg. Ebből 111 könyv a Vasárnap nyomdájából került ki. Helytörténet szempontjából fontos kiadványok között van Szendrey Mihály egykori színi direktor *Ötven év a színészetből* című kötete, amely 1932-ben jelent meg. Ugyanabban az esztendőben adta ki Zsigmond Miklós, a két világháború közötti évek egyik legjobb tollú riportere az *Aradi Közgazdasági Évkönyv*

vet. /Puskel Péter: "Irodalmi láz" a kisebbségi sorsban. = Nyugati Jelen (Arad), jan. 23./

A Beszterce megyei Bethlen a mezőségi szórvány pereme, ahol a lakosság 17 százaléka magyar. A 3500 magyar között az értelmiségiek száma alig 35-40-re tehető, s közülük is csak tucatnyian azok, akik tesznek valamit a magyarságtudat továbbéltetéséért. Maroknyi lelkes ember, Borsos K. László tanító vezetésével létrehozta a Bethlen Egyesületet. A Bethlen Egyesület Kékestől Vicéig, Berétéig mindenkinek segített, aki tenni akart a magyar közművelődésért. A városi művelődési házban, a könyvtárban nincs magyar alkalmazott. /Ferencz L. Imre: Művelődési élet a szórványban. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 24./

Sepsiszentgyörgyön szervezett anyanyelvi konferenciát január 27-én az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége Nyelvpolitika és anyanyelvhasználat címmel. Péntek János, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnöke kiemelte, hogy egy nyelv csak akkor demokratikus, ha azt nem korlátozzák. Veress Emőd jogász a nyelvi jogok biztosításáról beszélt. Mint mondta, Romániában nincs anyanyelvű jogászképzés, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban tapasztalható anyanyelvhasználat „borzalmasan gyenge”. Albert Álmos polgármester elmondta: az anyanyelvhasználat jogát korlátozza, hogy az önkormányzatoknak román nyelven kell a polgármesteri közleményt megírni, a magyar fordítást pedig közjegyzőnek kell hitelesítenie. /Demeter Virág-Katalin: Mikor demokratikus a nyelv? Anyanyelvi konferenciát szerveztek Sepsiszentgyörgyön. = Krónika (Kolozsvár), jan. 26./

Csíkszeredán január 25-én a református templomban a Németh Géza Egyesület adta át a millennium évében alapított Németh Géza-emlékdíjat, mellyel olyan keresztény pedagógust és az általa javasolt tanítványát jutalmazzák, aki kiemelkedő tevékenységével hozzájárult a magyar kultúra megmaradásához, ápolásához. A Németh Géza-emlékdíjat idén Gálfalvi Gábor alsóboldogfalvi nyugalmazott tanító és tanítványa, Rezi Erika Gabriella, valamint a gyimesközéploki Tankó Gyula és tanítványa, Antal Tibor kapta. /Takács Éva: Elkötelezett népnevelőket díjaztak. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 26./

1990-től napjainkig számtalan könyv jelent meg Szatmár megyében, melyek nagy része még a Szatmár Megyei Könyvtárban sem található meg. A Magyar Ifjúsági Kezdeményezés és a Szilágyi Domokos Irodalmi Kör egy olyan könyvtár létrehozását tervezi, amelyben egy helyen gyűjti össze a magyar nyelvű kiadványokat, hogy azok bárki számára hozzáférhetők legyenek. A könyvtárnak előreláthatólag a Szatmárhegyi Magyar Ház (Páskándi Géza egykori iskolája) ad

helyet. /E. Gy.: Magyar könyvtár létrehozását tervezi a MIK. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), jan. 28./

Január 29-én tartotta alakuló ülését a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet tudományos tanácsa. A kincses város állami egyetemei magyar oktatási részlegeinek háttérintézményeit tömörítő intézet a magyar felsőoktatási hálózat fejlesztését célozza. Az intézeti szövetség alapítói többek között a biológusok Apáthy István Egyesülete, a szociológusok Max Weber Társadalomkutatásért Alapítványa, a Kriza János Néprajzi Társaság, az Entz Géza Művészettörténeti Alapítvány, a Politeia Magyar Politikatudományi Társaság, a matematikusok és informatikusok Farkas Gyula Egyesülete és a filológusok Láthatatlan Kollégiuma. Veres Valér, a kolozsvári intézet igazgatója elmondta, a szövetség célja javítani a kincses város állami egyetemeinek magyar diákjai, magiszteri és doktori hallgatói számára a szakmai előmenetelhez és a tudományos kutatásokhoz szükséges feltételeket. Az intézet – amelyhez hasonló még Erdélyben a marosvásárhelyi Stúdium Alapítvány – egyelőre a meglévő pályázati kiírásokra kíván jelentkezni. /Rostás Szabolcs: Háttérintézmények előtérben. = Krónika (Kolozsvár), jan. 30./

Január 29-én tartották az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) Csíkszeredai fiókszervezetének alakuló ülését. – Jelenleg a székelyföldi régióban tudománytelepítés zajlik – mondta üdvözlő beszédében dr. Lányi Szabolcs, az EMTE Csíkszeredai dékánja. Az EMT kiemelt célja a magyar műszaki nyelv ápolása. /Sarány István: Szervezetbe tömörültek a műszakiak. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 30./

A Bodor Péter Művelődési Egyesületet 2002 januárjában jegyezték be Erdőszentgyörgyön. 2002 decemberében született meg a havonta megjelenő Erdőszentgyörgyi Figyelő. Időközben a lap felvállalta a Kis-Küküllő Térségi Társulás területén lévő települések híreinek közlését is. Az elmúlt év során szinte havonta volt egy-egy rendezvényük. /Kovrig Magdolna: Közművelődés. = Népszerűség (Marosvásárhely), jan. 30./

Megalakulásának tizedik évfordulóját ünnepelte múlt év decemberében a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Kara. 1993 végén kezdték meg a református vallástanár-képzést. A valláspedagógia-, magyar, -német, -angol, -francia nyelv és irodalom, -szociális asszisztens kettős képesítéssel végzett első tanármenedék 1998-ban szakvizsgázott. 2002-ben valláspedagógia-zenepedagógia szakkal bővült a nappali tanárképzés, amely mellett posztgraduális oktatás is folyik. Jövő tanévtől önálló doktori oktatást terveznek. /Jubileum. = Vasárnap (Kolozsvár), febr. 1./

Elhunyt Izsák Márton szobrászművész /Galócás, 1913. ápr. 12. – Marosvásárhely, 2004. febr. 1./, több köztéri szobor és kisplasztika alkotója. Marosvásárhelyen többek között Bartók Béla és Mihai Eminescu, Szentgyörgyi István és George Enescu szobormása és a Holokauszt emlékműve áll. Életművéhez tartozik a művészeti középiskola is, amelyet közel három évtizeden át igazgatott, kiváló művészgenerációkat indítva el. /Elhunyt Izsák Márton. = Népújtság (Marosvásárhely), febr. 3./

Antal Attila négy éve vezetője a beszercei EMKE-nek, civilben történelem szakos tanár. Az EMKE helyi fiókja 1994 óta évente egy megyei, illetve országos szintű szavalóversenyt szervez A nyelv csak élve tündököl címmel. Ide Erdély számos megyéjéből érkeznek gyermekek és pedagógusok. Számos író-olvasó találkozót, kiállítást, jeles napok megszervezését vállalta az EMKE. /Bencze Anna: Ritmust lopnak a lélekbe. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 4./

A római katolikus egyház segélyszervezete, a Caritas, Szatmár megye legjelentősebb emberbaráti szervezete. Közel félszáz szociális intézetet működtet, jórészt gyermeknevelési és idősek gondozását ellátó intézeteket. Elég, ha csak a cigányóvodákat, a magányos öregembereket segítő nyolc központot, klubot, vagy a fogyatékos gyerekek üdülőházát említjük. Az elmúlt esztendőben közel száz ezer embert segített a Caritas, melynek költségvetése tavaly meghaladta a 43 milliárd lejt. Ennek az összegnek 49 százaléka származik adományból, 32 százaléka (főleg EU-s) pályázatokon nyert céltámogatás, csak 11 százaléka az állami és 6 százaléka a helyi költségvetésből kapott pénz. /(Sike Lajos): Egy év alatt közel százezer embert segített a Caritas. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 6./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi és Gyógyszerészeti Szakosztálya idei első választmányi gyűlésén megvitatták a szakosztály idei munkatervét. A legfontosabb célkitűzések: a területi csoportok és a szakcsoportok tevékenységének segítése, további segítségnyújtás az ösztöndíjak odaítélésénél, az idei tudományos ülészek és egyéb szakmai rendezvények zökkenőmentes lebonyolítása, az Orvostudományi Értesítő megjelentetése, a tagság számítógépes nyilvántartásának aktualizálása, a szakosztály honlapjának folyamatos karbantartása, a tagság számára széles körű hozzáférhetőség biztosítása az internetes orvosi dokumentációhoz, a kapcsolattartás és az együttműködések bővítése stb. /Tudományos díj orvosoknak. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 10./

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen (MOGYE) a tanítás nyelve 1962-ig kizárólag a magyar volt. Akkor vezették be a román tanítást, és

azóta is érvényben van az a szabályzat, miszerint az elméleti oktatás nyelve magyar is lehet, de a gyakorlati képzés román nyelven zajlik. Dr. Nagy Örs professzor, rektor-helyettes ismertette helyzetüket: kormányhatározat írja elő, hogy a MOGYE-n külön kell meghirdetni a beiskolázási helyeket a magyar és a román diákok számára. A kormányrendelet szerint az utolsó öt vagy hat év bejutási átlagát kell figyelembe venni. Eszerint az általános orvosi karon a helyek 43 százalékát, a fogászaton a 47 százalékát, a gyógyszerészetin az 54 százalékát a magyar hallgatók számára tartják fenn. A szükséges magyar oktatószemélyzetet tekintve gondok vannak. Az egyetemen a tanári karnak egyharmada magyar anyanyelvű, a szenátusnak is ilyen az összetétele. /Máthé Éva: A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen: Az idéntől külön magyar beiskolázási helyek lesznek. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 11./

Az elmúlt időszakban több síremléket is megrongáltak a felsőbányai temetőben, elsősorban a magyar sírok öntöttvasból készült elemei estek áldozatul. Nagy rongálást okozott egy tavaly karácsony előtt garázdálkodó társaság, több keresztet és síremléket semmisítettek meg. A hatóságok a sorozatos garázdálkodások ellenére sem intézkedtek, a Műveltségügyi Alapítvány tiltakozó levelet küldött a városi és állami illetékesekhez. A civil szervezet tervbe vette, hogy a nemzetközi emberjogi szervezeteket is tájékoztatni fogja a Felsőbányán történt sorozatos temetőgyalázásokról. /Hitter Ferenc: Ismeretlen sírgyalázók. = Krónika (Kolozsvár), febr. 12./

Erdőszentgyörgyön, a színjátszó kör legalább huszonöt-harminc éve működik, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Kovrig Magdolna, a színjátszó csoport vezetője tájékoztatott helyzetükről. 1990 körül alakult a Jádzó, az erdélyi magyar műkedvelő színjátszók egyesülete, amelynek megalakulása óta ők is tagjai. Kétévenként szervezték a Concordia fesztiválokat, amelyeken sok színjátszó csoport részt vett, azután pénzhány miatt az egész abbamaradt. Létrehozták a két éve bejegyzett Bodor Péter Egyesületet, ennek égisze alatt működik a színjátszó kör, és minden évben megszervezték a Kis-Küküllő menti színjátszók fesztiválját, a tizenkettedik találkozó következik idén. /Nagy Botond: A színjátszásra is áldozni kell. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 12./

Február 14-én immár nyolcadik alkalommal rendezték meg Kászonújfaluban az Alcsík-Kászon főesperesi kerület katolikus kórusainak találkozóját. Nyolc énekkar, mintegy 250 kórustag mutatkozott be. /Ferencz Imre: Kórustalálkozó Kászonújfaluban. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 16./

Aradon február 16-án három helyen láthatták a gyerekek a *Borsóci* című bábjátékot, amit Bereczky Gyula kolozsvári bábszínész játszott el, egy személyben

adva elő az édesanyát, a rózsaszín kismalacot, a gonosz varázslót és természetesen a főszereplő Borsócit. Bereczky Gyula három éve járja az óvodákat és iskolákat, de csak a szórványvidéket, mondván, hogy Székelyföldre elmennek mások is, de a szórványvidékre csak ő jön el, egyetlen hátizsákban hordva minden díszletét, az összes bábfigurákkal együtt. /*(Karácsonyi): Borsóci kalandjai – az egész megyében. = Nyugati jelen (Arad), febr. 17./*

Elkezdheti a munkát a Székelyföldi Fejlesztési Régió alapjául szolgáló civil szervezet. A Székelyföldi Fejlesztési és Kutatási Intézet létrehozását tűzte ki elsődleges célul a frissen bejegyzett Prosperitas Egyesület. A Prosperitas Egyesületet tavaly tavasszal hozta létre Maros, Hargita és Kovászna megye önkormányzata közéleti személyiségek és a történelmi egyházak támogatásával. – A munka neheze csak most kezdődik – fogalmazott a lebonyolítást vállaló Kovászna megyei tanács elnöke, Demeter János. A Székelyföldi Fejlesztési és Kutatási Intézet a Székely Nemzeti Múzeumban rendezi be sepsiszentgyörgyi irodáját, a Prosperitas háromszéki központja a megyei könyvtárban lesz. Mind az egyesületnek, mind pedig az intézetnek Marosvásárhelyen, illetve Csíkszeredában is lesz központja. /*Farkas Réka: Bejegyezték a Prosperitas Egyesületet. = Krónika (Kolozsvár), febr. 18./*

Nagyszeben 155 045 lakost számlál, ebből 3196 (2,06%) magyar, 2471 (1,6%) német. 1992-ben még 4126-an vallották magukat magyarnak a városban. Szeben megye lakossága 422 224, ebből magyar ajkú 15 476 (3,66%), német 6087 (1,44%). Kevesen tudják, hogy Nagyszebenben mintegy 200 magyar értelmiségi él, köztük lelkészek, egyetemi oktatók, tanárok, művészek, orvosok, mérnökök. Nagyszebenben a fogyás oka a Magyarországra történő kivándorlás. Jelenleg a városban magyar tagozaton az elemiben 18, az V-VIII. osztályban 32, a líceumban pedig 33 tanuló van. 20 évvel ezelőtt még egyetlen osztályban 36 tanuló volt. A megyei RMDSZ tevékenykedik: óvodaalapítás Küküllőalmáson (2000-ben), Mihályfalván (2001-ben); óvodaalapítás és modernizálás Nagyszebenben (1999-ben); magyar tagozat alapítása Bürkösön (2000-ben) a bürkösi és szentágotai gyerekek számára; pályázati támogatás megnyerése iskolabusz vásárlására (1998-ban), és annak üzemeltetése Vízakna és Nagyszeben között; árvaház indítása Vízaknán magyar nyelven egyházi támogatással, helyi szintársulat megalkotása Nagyszebenben stb. /*Szabó Csaba: A „száz-kétszáz magyar”-szindróma. Vérvörkeresőben Nagyszeben. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 18./*

A sok jeles írástudó esztelneki ferences atya közül egyik legjelesebb volt dr. Benedek Simon, rendi nevén Pater Benedek Fidé (Kézdiszentlélek, 1907. okt. 3.- Esztelnek, 1979. máj. 25.). Történész, egyháztörténeti író és genealógus

volt. Tanulmányt írt a tatárok 1661-es csíki betöréséről (1945), a kolozsvári ferences templomról (1946). Munkássága, egyháztörténeti tudományos-kutatói tevékenysége és hagyatéka feldolgozatlan. Nevét – mint jeles székelyföldi egyháztörténészét – márvány emléktábla jelöli a csíksomlyói kegytemplomban. A 82 éves Balázs Jenő alias P. Balázs Aba atya évek óta beható egyháztörténeti kutatómunkát végez, eredményeit dolgozataiban, tanulmányaiban rögzíti. 1998-ban fejezte be *Az esztelneki hármás egyházközség kápolnái a XVI. századtól napjainkig* című tanulmányát. /(*kisgyörgy z.*): Egyszemélyes műhely az esztelneki rendházban. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), febr. 18./

A rendszerváltozás után tizenhárom évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a brassói Római Katolikus Gimnázium épületét, a mostani Áprily Lajos Gimnáziumot vissza lehessen szerezni. Az Áprily Lajos Gimnázium magyar diákjai az intézményben maradtak, a román gyerekek átköltöztek a Iacob Mureșianu nevét viselő új iskolaépületbe. Egyelőre közös maradt az udvar, a tornaterem használata, miután felújítják, egyelőre tisztázatlan, mi lesz a folytatás. /*Tóásó Áron Zoltán*: Szemmel is látható eredmények. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 21./

Február 22-án Vámosgálfalva általános iskolája felvette Fogarasi Sámuel református lelkész, történetíró nevét. Az istentisztelet után az egybegyűltek megkoszorúzták Fogarasi Sámuel sírkövét. Keszegh András lelkész bemutatta néhai elődje, Fogarasi Sámuel életét, példaként állítva személyét a vámosgálfalviak elé. Jelenleg az iskolában 356 diák tanul, közülük 37-en a román tagozaton. /*Simon Virág*: „Megvítettük a harcot” Névadó ünnepség Vámosgálfalván. – Népújság (Marosvásárhely), febr. 23./

A Maros megyei rendőrség vizsgálatot indított a Wass Albert rehabilitációjának támogatására szervezett maratoni felolvasás kapcsán. Azt vizsgálják, hogy a rendezvény szervezői megszegték-e a béke- és emberiségellenes bűnöket elkövető személyek kultuszát tiltó rendelet előírásait. A Nagy-Románia Párt Maros megyei szervezete azzal vádolta az RMDSZ-t, hogy merényletet követ el az államrend ellen azáltal, hogy támogatja a Wass Albert rehabilitációját támogató felolvasást. /*Rendőrség versek ellen.* = Nyugati Jelen (Arad), febr. 24./

Székely Ervin parlamenti képviselő több mint egy esztendeje indította útjára „Nagyvárad szenátora” című sorozatát, amellyel célja, hogy a magyarságért legtöbbet munkálkodó váradiakat egy-egy beszélgetős esten megismertesse a város lakosságával. Nagyvárad új szenátorai, Jakobovits Márta és Jakobovits Miklós képzőművész házaspár. Jakobovits Márta keramikus, Jakobovits Mik-

lós pedig festőművész. /Balla Tünde): Az elbóvlisodott világban hűnek maradni értékeinkhez. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 24./

Fennállásának 15. évfordulóját ünnepli jövőre a Romániai Magyar Cserkészszövetség. A szervezet vezetőségének Szászrégenben tartott kétnapos tanácskozásán a 2005-ben megrendezendő eseményekről esett szó. Júliusban pedig Gelence határában emléktábort szerveznek, amelyre meghívják a Kárpát-medencében tevékenykedő cserkészcsapatokat, valamint a Külföldi Magyar Cserkészszövetséget is. /Salló Emőke: Kárpát-medencei találkozót terveznek a cserkészek. = Krónika (Kolozsvár), febr. 25./

Az egyházi ingatlanok restitúcióját végző bizottság február 27-i ülésén újabb 71 ingatlan visszaszolgáltatásáról született döntés. Ezek közül ezúttal 41 az erdélyi magyar történelmi egyházak tulajdonába kerül vissza: 20 ingatlan az Erdélyi Református Egyházkerület, 10 a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, 8 a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség és további 3 ingatlan a Szatmári Római Katolikus Püspökség tulajdonába. Az említett ingatlanok között található a romániai magyarság számára nagy jelentőséggel bíró nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium épületcsoportja, amely az Erdélyi Református Egyházkerület tulajdonába kerül vissza. /Visszaadták a Bethlen-kollégiumot. Újabb ingatlanokat kaptak vissza a magyar egyházak. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 28./

Március 1-jén új vezetőséget választott a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) szenátusa. Az egyetem új rektora Nicolae Bocşan történész lett. Andrei Marga egykori rektor továbbra is a vezetőség tagja maradt, mivel az akadémiai tanács elnökévé választották. Salat Levente politológus és Nagy László fizikus lett a két új rektorhelyettes, míg az akadémiai tanács alelnöki tisztségét Szamosközi István professzor tölti be. Salat Levente az RMDSZ és a kormánypárt közötti egyezség értelmében létrehozandó magyar karok ötletét nem támogatja. /Borbély Tamás: Margáék győztek a BBTE vezetőségi választásán. A magyar oktatók is megosztottak a két önálló kar kérdésében. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 2./

Bálint-Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke bejelentette, hogy a magyar állam a tervezettnél az idén 362 millió forinttal kevesebb támogatást nyújt az erdélyi magyar felsőoktatás számára, azaz az 1894 millió helyett 1531 millió forintot. – Ne várjunk mindent másoktól, központi szervektől, kormánytól – jelentette ki Verestóy Attila szenátor, aki azt vette számba, hogy a székely faluközösségek hogyan támogatták fiaikat. /Bodolai Gyöngyi: Kevesebb pénz, jobb stratégia, nagyobb összehangoltság, versenyképes tudás. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 2./

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) első alkalommal 2004. február 25-27-én szervezte meg kommunikációs tanfolyamát, amelyen magyarországi és határon túli könyvtárosok vettek részt. /Mátyus Kinga, Szász Melinda: Továbbképzés könyvtárosoknak. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 3./

A legutóbbi tanácsülésen ismét napirendre tűzték az Arad megye rövid leírására vonatkozó határozattervezetet. Az RMDSZ ugyanis kifogásolta, hogy abban a magyarokról egy árva szó sem esett. Az új változatban egyszer szerepel az a szó, hogy magyar. Az RMDSZ módosításokat kért, ennek ellenére például 1848-ról az olvasható a leírásban „...a forradalom Aradot az erdélyi román nemzet előterébe helyezte”. Tizenhárom vértanú? Világosi fegyverletétel? Erről nem esik szó. Arad középiskoláinak névsorából kihagyták az egyetlen magyar iskolát, a Csiky Gergely Líceumot. A szerzők viszont még többet írtak a két-ezer éves román jelenlétről. A magyarok az új változatban kaptak egy fél mondatot: „Ehhez a fejlődéshez jelentősen hozzájárult a X–XI. századtól jelen lévő magyar lakosság (...)” /Irházi János: Köszönjük a fél mondatot! = Nyugati Jelen (Arad), márc. 4./

Egy magyar újságíró, Bayer Zsoltot, a Magyar Nemzet munkatársát nem engedték Romániába lépni. Bayer úgy vélte, kitiltásának háttérében a székelyföldi autonómiaötrekvések, a közelgő romániai választások, továbbá az RMDSZ-en belüli szakadás állhat. /Baranyai Péter: Persona non grata. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 5./

Március 6-án Kolozsváron tartotta rendes évi közgyűlését az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME). Elnöki megnyitójában dr. Egyed Ákos az EME sürgős feladatai között említette, hogy meg kell találniuk helyüket az európai integrációs folyamat sodrásában. A magyarországi pályázati rendszerben megmutatkozott hiányosságokat más anyagi források felkutatásával kell pótolni. Fontos, hogy jobban az EME-hez tudják kötni a kutatómunkát végezni kívánó fiatalságot. Sipos Gábor főtitkári jelentése szerint a taglétszám 3581. Ebből 100 alapítótag, 1699 rendes tag, 95 pártoló tag, 1687 egyetemi hallgató. Az EME öt szakosztálya gazdag programot tud felmutatni. Idén kezdődik az EME 2009-ben megtartandó 150. évfordulója megünneplésének előkészítése, együttműködés indul a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem könyvtárával, a szakosztályok folytatják a tudományos ülésszakok megrendezését. /Ördög I. Béla: Évi közgyűlését tartotta az EME. – Szabadság (Kolozsvár), márc. 8./ Az Erdélyi Múzeum-Egyesületben többször válsághelyzetről kellett tanácskozni, mert a magyarországi pályázató rendszer működésképtelenné vált. Sipos Gábor főtitkár

bejelentette, újraindult az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára című sorozat. Kovács Dezső orvosprofesszor az orvosi- gyógyszerészeti központi könyvtár megnyitásáról értekezett. /*(Csomafáy Ferenc): Reform szükségessége. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 9./*

Új magyar nyelvű napilap jelent meg március 8-án Nagyváradon, a *Reggeli Újság*. A szerkesztőség közleménye szerint az Euro Media Kiadói és Sajtóház Rt. által kiadott lap alternatívát kíván nyújtani a magyar olvasóknak. Dénes László, a lap főszerkesztője elmondta: az újság egyik irányban sem elkötelezett napilap lesz, amely a közéleti eseményeket kívánja bemutatni. Az Euro Media tulajdonosai a nagyváradi Micula fivérek. /*Balogh Levente: Új magyar napilap. = Krónika (Kolozsvar), márc. 8./*

Ettől a számtól kezdve Nagyvárad helyett Kolozsváron lesz a szerkesztősége, de a már megszokott stílusban készül az *Erdélyi Napló*, jelentette be az új főszerkesztő, Makkay József. A munkatársak többsége a régi maradt. Az új főszerkesztő folytonosságot ígért, szókimondó, ellenzéki újság marad az Erdélyi Napló. /*Makkay József: Kedves Olvasóink! = Erdélyi Napló (Kolozsvar), márc. 9./*

Dokumentumkötet látott napvilágot: *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai. 1985–1989.* /*Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, Bibliotheca Transsylvania, 32./* Összeállította és a jegyzeteket készítette: Molnár Gusztáv. A Limes-kör egyike volt a nyolcvanas évek legjelentősebb ellenzéki kezdeményezésének Romániában. Elindítója a Kriterion könyvkiadó szerkesztője, Molnár Gusztáv, de Balázs Sándor, Vekov Károly, Bíró Béla, Ágoston Vilmos, Szilágy N. Sándor és más, az erdélyi értelmiség jelentős személyiségei is aktív tagjai voltak a körnek. A Limes-körnek az 1987 februárjában Molnár Gusztáv bukaresti lakásán tartott házkutatás vetett véget. /*A Limes-kör dokumentumai. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 11./*

Március 14-én Zsibón felavatták ifj. Wesselényi Miklós szobrát, Sepsi József zilahai szobrászművész alkotását. Felszólalt többek között Markó Béla, az RMDSZ elnöke, Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, Bálint Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Marc Tiberiu, Szilágy megye prefektusa és a házigazdák részéről Mátyus Éva. /*Makkay József: Kedvenc templomkertjében Wesselényi Miklós. Magyar és román hivatalosságok részvételével avattak szobrot Zsibón. = Szabadság (Kolozsvar), márc. 15./*

Állami kitüntetések és művészeti díjakat adott át a nemzeti ünnep alkalmából Hiller István kulturális miniszter március 13-án Budapesten. A díjazottak közt

erdélyi művészek is vannak: kiemelkedő színművészeti és színháztudományi tevékenységért Barabás Olga marosvásárhelyi rendező, művészeti vezető és Pálffy Tibor sepsiszentgyörgyi színművész Jászai Mari-díjat vett át a miniszter-től. /Állami díjak március idusán. = Krónika (Kolozsvár), márc. 15./

Szentegyházán a szabadságharcra való emlékezésen az udvarhelyszéki RMDSZ elnöke, Verestóy Attila szenátor megtiltotta a szervezőknek, hogy az országból nemrég kitiltott Bayer Zsolt Szentegyházára DVD-n eljuttatott beszédét leve-títsék. Verestóy Attila felolvasta Adrian Năstase miniszterelnök levelét, Szász Jenő, a Magyar Polgári Szövetség elnöke pedig a sajtószabadság vívmányát féltő beszédében utalt az országból nemrég kitiltott Bayer Zsolt publicista ügyére. Alig százan lehettek még az iskolaudvaron, amikor mégis elkezdődött Bayer üzenetének lejátszása. /Cenzúrázott üzenet. = Krónika (Kolozsvár), márc. 15./

Irodalomtörténeti munkásságáért, a *Korunk* című folyóirat szerkesztéséért, az erdélyi magyar szellemi életben betöltött szerepéért március 15-én Széchenyi-díjat kapott Kántor Lajos Budapesten. /Kántor Lajos Széchenyi-díjas. = Krónika (Kolozsvár), márc. 16./

A március 15-én kitüntetettek között több olyan személyiség is van, akinek neve összekapcsolódott az erdélyi irodalmi és művészeti élettel. Így a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét kapta meg Huszár Sándor író, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét Csíki László író, a Magyar Köz-társasági Arany Érdemkeresztet Banner Zoltán művészettörténész vehette át. /Népújság (Marosvásárhely), márc. 16./

Átadták a Magyar Újságírók Országos Szövetségének (MÚOSZ) díjait a Ma-gyar Sajtó Napja, március 15-e alkalmából Budapesten. Több évtizedes újság-írói munkája elismeréseként Aranytoll kitüntetésben részesült Nagy Pál, a Nép-újság állandó külső munkatársa. Március 15-én a Pilvax Kávéházban Budapes-ten átadták a Szabad Sajtó Alapítvány elismeréseit. Ebben a kitüntetésben ré-szesült Máthé Éva, a Romániai Magyar Szó munkatársa. /Marosvásárhelyi új-ságírók kitüntetése. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 16./

Március 14-én Marosludason a helyi (andrásstelepi) Petőfi Sándor Általános Iskolában megtartott ünnepi műsor keretében bronzba öntött Petőfi-emlék-plakettet avattak, amely a szászrégeni Tieme Nóra alkotása és a budapesti Urbán Tibor vállalkozó támogatásával készült el. /Petőfi-emlékplakett avatása. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 16./

Megdöbentő, ami ma a Magyar Írószövetség körül és az írószövetségben történik – írta a barátaihoz, íróársaihoz intézett levelében öt erdélyi magyar író, arra kérve „minden bent és kint lévőt”, hogy fékezzék magukat, ne hallgassanak „rossz tanácsadókra” és állítsák meg az írószervezetet fenyegető „veszélyes folyamatot”. A Levél Erdélyből, 2004 márciusában című szöveg öt aláírója – Gálfalvi György Marosvásárhelyről, Gálfalvi Zsolt Bukarestből, Horváth Andor, Kántor Lajos és Lászlóffy Aladár Kolozsvárról – „határokon innen és túl” élő és alkotó íróársaikhoz, barátaikhoz szólva emlékeztettek rá, hogy „a megálázás, a megosztottság, a gyanakvás és a nyomában járó gyűlölködés évtizedei után, 1989-ben, 1990-ben” sokan hitték azt, hogy kiderül felettük is az ég. /Erdélyi magyar írók levele a Magyar Írószövetségért. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 18./

Benedek Józsefet, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) dékán-helyettesét választották március 19-én a Kolozsvári Magyar Tudományos Intézet (KMTI) elnökévé. Az intézet közgyűlésének döntése értelmében különböző tudományos területtel foglalkozó, egyetemi háttérintézmények által alapított KMTI alelnöki tisztségét Pozsony Ferenc néprajzkutató tölti be. Veres Valér, a kolozsvári magyar nyelvű állami felsőoktatást szinte teljes mértékben képviselő intézet igazgatója elmondta: a közgyűlésen javaslatokat tettek az Iskola Alapítvány által elkészített, szakkollégiumok létrehozására és oktatói lakások építésére vonatkozó terv véglegesítésére. A február elején létrejött intézet egyebek között az egyetemisták lakásgondjait akarja megoldani. A kolozsvári intézmény létrejöttét a marosvásárhelyi Stúdium Alapítvány ihlette, amely a székely városban működő egyetemekhez kapcsolódó háttérintézményeket fogja össze. /(borbély): Új vezetőség a Kolozsvári Magyar Tudományos Intézetnél. Markó: Helyre kell állítani a megbomlani látszó konszenzust a magyar karok ügyében. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 20./

A Sapientia Alapítvány Csíkszeredában tartott kuratóriumi ülésén leváltották tisztségéből dr. Lányi Szabolcsot, a Sapientia EMTE Csíkszeredai karának dékánját, hivatali hatáskörének túllépése miatt. Lányi Szabolcs helyére dr. Györfi Jenőt nevezték ki dékánnak, helyettesei Gagyi József és Szabó Árpád lettek. - Az egyházi előljárók megdöbbenésüket fejezték ki a magyarországi pénzügyi megszorító intézkedések miatt. Megkereséssel fordulnak a magyar kormányhoz annak érdekében, hogy más forrásból pótolják az egyetem idejéig felhalmozott költségvetési hiányát, és a jövő évi költségvetésben az eredeti, két milliárd forintos támogatást biztosítsák. A testület másfelől elfogadhatatlannak tartja, hogy a magyar költségvetés új beruházásokra („például az ún. erdélyi televízió”) nyújtson te-

temes támogatást, „ezzel szemben ugyanakkor már jól működő, nemzetstratégiai fontosságú ügyektől – ez esetben az erdélyi magyar egyetemről – vonjon el nagy összegeket”. /Leváltották a Sapientia egyetem csiki dékánját. Hatásköri visszaéléssel vádolták. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 22./

Március 23-án tartották Szatmárnémetiben, a székesegyházban a 200 évvel ezelőtt megalakult Szatmári Római Katolikus Egyházmegye jubileumi ünnepségét. Schönberger Jenő megyés püspök köszöntötte a meghívottakat. Az ünnepi szentmisét dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek magyar, német és román nyelven celebrálta. A püspöki palotában szentelték fel a felújított dísztermet, ahol felolvasták Mádl Ferenc köztársasági elnök és Rázvan Theodorescu miniszter üzenetét. /Elek György: Kétszáz éve alapították a Szatmári Római Katolikus Egyházmegyet. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), márc. 24./

Március 20-án vette át a Házsongárd Alapítvány értelmi szerzője, Gergelyné Tőkés Erzsébet, Gaal György művelődéstörténész és Sipos Gábor történész-levéltáros Európa egyik legrégebbi temetőjének, az „összmagyar jelképnek” számító Házsongárdnak ítelt Magyar Örökség-díjat. Egy nappal később Incze Ferenc 1988-ban elhunyt neves kolozsvári festőművész sírját feldúlták, eltűnt a művész nyolc évvel a halála előtt, 1980-ban saját kezűleg készített síremléke, a bronzportré. /Feldúlták Incze Ferenc festőművész házsongárdi sírját. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 24./

Budapesten a Vérmezőn tervezték Wass Albert szobrának felállítását. Előzőleg a budapesti önkormányzat elutasította Teleki Pál tragikus sorsú miniszterelnöknek emléket állító szobor emelését. Schiffer János főpolgármester-helyettes kijelentette, Wass Albertet 1946-ban háborús bűnösneként halálra ítélte a kolozsvári népbíróság. Schiffer szerint a szobor felállítása veszélyezteti a Romániával már kialakulni látszó konszenzust az aradi Szabadság-szoborral kapcsolatban. Az MSZP-SZDSZ koalícióval szemben az ellenzékiek párhuzamot vontak a nemrég lezajlott Teleki-szoborállítási politikai vitával. /Budapestnek sem kell Wass Albert? = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 26/

Március 26-án Szatmárnémetiben dr. Köllő Gábor egy hónapja megválasztott országos elnök és dr. Csibi Vencel József alelnök részvételével tartott közgyűlésen újraalakult az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) Szatmár megyei fiókszervezete. A szatmári fiókszervezet új elnöke Molnár Csaba lett, társelnöknek Boga Ferencet, alelnöknek pedig Czine Szabolcsot választották. Megalakult a nyolc szakmai bizottság is. /*(princz): Újraalakult az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság Szatmár megyei fiókszervezete. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), márc. 27./*

Március 27-én tartotta a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének Országos Elnöksége XIII. küldöttgyűlését a szovátai Teleki Oktatási Központban. A tisztújítás során megerősítették tisztségében az eddigi vezetőséget. Az RMPSZ elnöke továbbra is Lászlófy Pál, székelyföldi alelnök: Pál Ferenc, közép-erdélyi alelnök: Szőcs Judit, partiumi alelnök: Matekovits Mihály. Az elnökség megújította főtitkári tisztségében Burus Siklódi Botondot. /Újraavasztották Lászlófy Pált. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 29./

Március 28-án Déván Pap Géza püspök és Albert István Hunyad megyei esperes jelenlétében leleplezték Tordai Sándor András mellszobrát. Déva első magyar vonatkozású szobrát éppen Tordai Sándor Andrásról, Erdély első hitvalló református püspökéről, Déva első református lelkipásztoráról mintázták. Az 1579-ben elhunyt püspököt a hajdani dévai református templomban temették el, sírfeliratát átmentették a múlt század elején épült új, szecessziós templomba. /Gáspár-Barra Réka: Emlékezzetek meg a ti előljáróitokról. = Nyugati Jelen (Arad), márc. 29./

Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) március 27–28-án tizennegyedik alkalommal rendezte meg nemzetközi számítástechnika-oktatási konferenciáját Kolozsváron. Dr. Köllő Gábor EMT-elnök ezt az évente megisméltendő rendezvényt a társaság legfontosabbjai közé sorolta. /Ördög I. Béla: SzámOkt 2004 konferencia. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 29./

Dr. Szilágyi Pál az EMTE rektora szerint újra át kell gondolni az egyetem stratégiáját, miután ismertté váltak az új demográfiai adatok. Az EMTE ma kilenc szakot működtet Csíkszeredában, hetet Marosvásárhelyen, valamint kettőt Kolozsváron. Szilágyi Pál rámutatott: a magyar állami költségvetésből az egyetem soha nem kapta kézbe a kétmilliárd forintot, hiszen a kezelési költségekkel csupán 1,8 és 1,82 milliárdból gazdálkodhattak. A Draskovics-csomag eredményeként 360 millió forinttal csökkent az egyetem idei költségvetése. A rektor megfogalmazta aggodalmát, ha nem bocsátják az egyetem rendelkezésére a teljes összeget, akkor lehetetlen lesz az elkezdett munkát olyan ütemben folytatni, mint ahogy azt tervezték. /(Daczó Dénes): Bemutatkozott az Sapia EMTE új vezetősége. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 2./

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége Bákóban tartotta közgyűlését. Bilibók Jenő, a szövetség megbízott elnöke az eddig elért eredményekről számolt be, miszerint jelenleg Moldvában hét településen, kilenc csoportban folyik a magyar anyanyelvű oktatás az iskolában, ugyanakkor további tíz településen isko-

lán kívül oktatják a magyar nyelvet. Eddig 145 kérest iktattak, ami körülbelül 250 gyereket érint, ugyanakkor mintegy ötszáz gyermek jogosult a magyar állami támogatásra. A magyar nyelvű misék bevezetésére is kaptak ígéretet egy nemrég, a bukaresti nunciatúrán folytatott beszélgetés során. A szavazás eredményeként Róka Szilviát választották meg elnöknek, Bilibók Jenőt és Benke Pévelt pedig alelnöknek. A vezetőség többi tagja: Hegyeli Attila oktatási, Nisztor Tinca vallási, Benke Pével kulturális, Gál Mónika ifjúsági, Istók Angella pedig szociális felelős lett. Bilibók Jenő az ülést követően kifejtette: nem fogja vállalni az alelnöki tisztséget. Bilibók nehezményezte, hogy a vezetőség tagjainak többsége klézsei lett, így a többi település nincs képviselve. /Daczó Dénes: Bár megválasztották alelnöknek Bilibók Jenőt, nem vállalja a tisztséget. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 6./

Gyertyás néma virrasztással fejezte ki aggodalmát a magyar kormány költségvetési megvonásai nyomán a Sapientia Erdélyi Tudományegyetemnek (EMTE) nyújtott pénzbeli támogatás csökkentése miatt az intézmény Csíkszeredai részlegének mintegy százötven hallgatója a hét végén. A diákönkormányzat akcióját az váltotta ki, hogy a magyar kormány az EMTE-nek nyújtott támogatást a magyar költségvetési megszorítások miatt 360 ezer forinttal csökkentette. /Diákok virrasztottak a Sapientiaán. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 5./

Április 4-én ötödik alkalommal rendezték meg Székelyudvarhelyen a gyermeknéptáncsoportok fesztiválját. A házigazda a Kékiringó Néptáncsoport volt, /barabás): Balánbányától a Csíki-medencéig. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), ápr. 6./

Kolozsváron rendezték meg április 3-án az *Atlantisz harangoz* című országos versmondó-vetélkedőt. Az idei verseny tematikája a kisebbségi lét irodalma volt. Közel 50 középiskolás mérhette össze tudását és előadói tehetségét. /Tóth Ibo-lya: Újra felcsendült Atlantisz harangja. = Népújság (Marosvásárhely), ápr. 7./

Nyárádszeredában immár 11 éve működik a budapesti Szent István Egyetem Kertészeti Karának távoktatási tagozata. Az itt végzett diákok létrehozták a nemrég hivatalosan is bejegyzett Magyar Kertésztársaságot, melynek elnöke dr. Jakab Sámuel. /Bögözi Attila): Magyar Kertésztársaság. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 7./

Az Erdélyi Református Egyházkerület igazgatótanácsa már a kilencvenes évek elején határozott arról, hogy ahol nem létezik állami magyar nyelvű oktatás, a lelkészeknek kell magyarul írni-olvasni tanítania a gyermekeket. Vetési László

szerint az országban, ahol erre akarat és lehetőség volt, a helységek több mint háromnegyedében sikerült újraindítani a magyar nyelvű iskolát, tagozatot vagy osztályt. Pontos képet csak az RMDSZ oktatási és egyházügyi főosztályával egy hónapja elindított felmérés után lehet alkotni. Nagysármáson olyan szórványközpont létrehozását tervezik, amely a mezőségi magyar gyermekek számára mind szállást, mind anyanyelvű oktatást biztosít. /Magyarul olvassák a kátét. = Krónika (Kolozsvár), ápr. 8./

Kilencvenedik évében elhunyt Metz József /Elek, 1914. nov. 24. – Nagybánya, 2004. ápr. 8./ Tanári oklevelet Kolozsvárott szerzett. 1940-ben Nagybányán kapott tanári állást. 1959 októberében politikai okok miatt letartóztatták. Fél év után szabadlábra helyezték, de eltiltották az ifjúsággal való foglalkozástól, építőtelevíziós dolgozóként kereste kenyerét. Csak 1970-ben „fogadta vissza” a tanügy. 1976-ban bekövetkezett nyugdíjazásáig földrajzot tanított. Munkásságát 1998-ban az EMKE Kuún Kocsárd-díjával jutalmazták. A környék helytörténetészeként tartották számon. Az általa kezdeményezett EMKE Füzetek sorozatban a Bányavidéket mutatták be. /(Dávid Lajos): In memoriam Metz József. = Bányavidéki Új Szó (Nagybánya), ápr. 9./

A Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság évi közgyűlésén Bara István építész-mérnök, a KLMT alelnöke arról tájékoztatót, hogy több fontos határozatot és javaslatot elfogadtak. Az eddig kolozsvári központú társaságnak jogi személyként tevékenykedő fiókszervezetei is alakulhatnak. Halaszthatatlan feladat az erdélyi műemlékek részletes adatbázisának elkészítése. /(Sike Lajos): Műemlékvédő erdélyi folyóirat várható. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 10./

Az 1989-es változás után megjelent a *Szatmári Friss Újság* négyezredik száma. 1990-ben még négyoldalas volt a napilap, most 12 oldalas, csütörtökön pedig 16 oldalas a heti Műsormagazinnal. Mindebben része van a kiadó, Zotmar Press Kft. szervezőmunkájának is. 1997 óta máig mintegy 540 ezerszer látogatták meg az újság internetes honlapját az érdeklődők. Az utóbbi három-négy évben megállt a példányszám csökkenése, sőt, a legutóbbi hónapokban növekedni kezdett az előfizetők száma. /Veres István: Szatmári Friss Újság – négyezredes. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), ápr. 13./

Április elején a vajdasági Zentáról szakorvosokból álló küldöttség kereste fel a székelyudvarhelyi Városi Kórházat, mely alkalommal a két egészségügyi intézmény vezetői együttműködési szerződést írtak alá. Dr. Farkas Emil, a zentai kórház sebészeti osztályának vezetője megállapította, egymásra találtak az udvarhelyiekkal, vagyis az ezeréves határon belüli magyarok. /Komoróczy György:

Növelni kell a szociális érzékenységet. Zentai orvosok Székelyudvarhelyen. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 14./

Zepeczaner Jenő harminc éve, 1974 óta vezeti a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumot. Zepeczaner 1969-ben végzett Kolozsváron a Babeş-Bolyai Tudományegyetem egyetemes történelem szakán. A hetvenes évek elején Ferenczy Géza volt a múzeum igazgatója. A múzeumnak nagy veszteséget jelentett az, hogy a levéltári anyag (Udvarhelyszék levéltára a '20-as években Kolozsvárra került) maradványait Csíkszeredára, a megyeszékhelyre vitték. Gyűjteményeit tekintve a székelyudvarhelyi múzeum Erdély második legrégebbi ilyen létesítménye, a nagyenyedi múzeum előzi meg a sorban. A múzeum gondozása alá tartoznak a helyi neves írók, költők hagyatékaiként felfogható gyűjtemények, többek között a Tompa László- vagy a Tamási Áron-emlékszoba. A kilencvenes évek elején alakult meg a Haáz Rezső Alapítvány, mely a támogatások megpályázásánál kap szerepet. Ilyen támogatások révén jöhetnek létre különböző rendezvények, kiadványokat adhatnak ki – ilyen az Erdélyi Magyar Restaurátor, a Múzeumi Füzetek, vagy a sorozatok (pl. Kovács Piroska Orbán Balázs kapui című könyve), illetve katalógusok, /((bb): Zepeczaner harminc éve a múzeumnál. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), ápr. 14./

Mózes Árpád evangélikus püspök nyugdíjba vonult, április 16-án hivatalosan is átadta a szolgálatot Adorjáni Dezső püspök-helyettesnek, aki az új választásokig irányítja majd az egyházkerület életét és tevékenységét. Az önkéntes visszavonulás példa nélküli az egyház eddigi történetében, okául pedig az egyházfő többek között egészségi állapotát jelölte meg. Püspöksége idején felépítettek többek között két új templomot (Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredában), további 19 templomot és imaházat felújítottak, Kolozsváron pedig vendégházat vásároltak. /Sándor Boglárka Ágnes: Új lendülettel szolgálni az egyházkerületet. Mózes Árpád evangélikus püspök nyugdíjba vonult. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 17./

Április 16-án Nagybányán útjára indult Erdély legújabb magyar nyelvű napilapja, a *Gutin-melléki Friss Újság*, amely Máramaros megye magyarságához kíván szólani. Elindulásában komoly szerepet vállalt mind a *Szatmári Friss Újság* szerkesztősége, mind annak kiadója, a Zotmar Press Kft. Indulását segítette a nagybányai területi RMDSZ-szervezet és a helyi Németh László Alapítvány is. /Új napilap Máramaros megyében. – Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), ápr. 17./

Április 17-én Kolozsváron, a Bethlen Kata Diakóniai Intézetben kettős rendezvényt szervezett a Rajka Péter Vállalkozók Szövetsége (RPVSZ). Előbb évi

közgyűlését tartotta meg, amelyen jóváhagyták Farkas Mária elnöki beszámolóját, valamint a 2004-es költségvetési tervet, majd a tisztújítás nyomán a régi-új elnökség már a jövőbeli tennivalókról beszélhetett. A közgyűlést követte a kis- és középvállalkozóknak megtartott fórum. Lőrinczi Zoltán RPVSZ-igazgató az Új Kézfogás Közalapítvány és a Bethlen Gábor Alapítvány által kínált forráslehetőségeket vázolta. /Ö. I. B.: Kis- és középvállalkozók fóruma. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 19./

Sántha Attilát választották meg az Erdélyi Magyar írók Ligája elnökének az április 17-én Kolozsváron megtartott közgyűlésen. Az E-MIL tiszteletbeli elnöki tisztségét Fodor Sándor író tölti be. /S. B. Á.: Tisztújítás az E-MIL-nél. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 19./

Tizedik alkalommal tartották meg a felcsiki egyházi kórustalálkozót Csíksomlyón 17 énekkar fellépésével. Befejezésül a több mint hatszáz résztvevő együttes előadásában hangzott el a *Magnificat* című kánon. /Székely Judit: Egyházi kórustalálkozó Csíksomlyón. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 19./

Folytatódik Romániában a magyar Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) *Az EU házhoz jön* kis- és középvállalkozásokat felkészítő programsorozata. A rendezvénysorozat ebben az évben összesen tíz erdélyi városban ismereti meg a vállalkozókkal az unió belső piaci működését. A konferencián a résztvevők többek között információt kapnak a GKM uniós ismereteket megalapozó és elmélyítő programjairól, az ITD Hungary, a Határon Túli Magyarok Hivatala és az Új Kézfogás Közalapítvány vállalkozásokat segítő lehetőségeiről. A GKM Felvidéken és Kárpátalján is tart hasonló előadásokat. /Folytatódik a magyar uniós felkészítés programja. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 22./

Elhunyt dr. Neumann Ernő temesvári főrabbi /Magyarcséke, 1917. jan. 22. – Temesvár, 2002. ápr. 20/, aki 1949 óta megszakítás nélkül töltötte be a magas tisztséget. Egyházi tevékenysége mellett szakadatlanul munkálkodott a bánági soknemzetiségű lakosság egymásra találása, az egymás iránti tisztelet elmélyítésén. /Elhunyt dr. Neumann Ernő főrabbi. = Nyugati Jelen (Arad), ápr. 22../

Április 22-én kezdődik a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál, melyen a jelentősebb erdélyi kiadók is részt vesznek. A Kriterion, Koinónia, Mentor, Pro Print, az aradi Irodalmi Jelen, a sepsiszentgyörgyi Charta, a kolozsvári Kalota és Tinivár, valamint a nagyváradi Literátor Kiadó, a kolozsvári Polis, illetve a Csíkszeredai Pallas-Akadémia is. Idén tizedik alkalommal vesznek részt az erdélyi magyar kiadók a könyves eseményen. /A nagyobb erdélyi kiadók is bemutatkoznak. = Krónika (Kolozsvár), ápr. 22./

A szűkös költségvetés ellenére a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) teljesíti a vállalt feladatokat, a 2004-2005-ös tanévben ugyanazokkal a szakokkal, változatlan kerettel működik majd; a marosvásárhelyi egyetemi campus főépülete a betervezett ütemben épül. Megjelent a 2004-es felvételi tájékoztató füzet. Dr. Bakacsi Gyula, a csíkszeredai karokért felelős rektorhelyettes, magyarországi professzor rámutatott: idén az egyetem az előirányzott költségvetési keretnek csupán 70 százalékával rendelkezik, ezért jelenleg a lehetséges pénzügyi források felkutatásán dolgoznak. /Megjelent az EMTE 2004-es felvételi tájékoztatója. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 23./

Sepsiszentgyörgyön a Szent György-napok Székelyföld, sőt ma már Erdély legnagyobb, tematizált népünnepélyévé sikeredett – állapította meg Sylvester Lajos. A mostani, 13. Szent György-nap meghatározó jellegzetessége a kirakóvásár. Kereskedők, kézművesek, a mives mesterségeket hagyományörző műhelyekben tanítók és tanulók sereglenek ide minden évben. /Sylvester Lajos: Minden szinten szinte minden. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 23./

Az ördögösfüzesi dr. Lapohos András szórványmúzeuma nagy jelentőségű. Feljegyzései /több mint 50 szórványegyház története/ kéziratban vannak. Jelenleg Jövőház építését tervezi egy magyarországi alapítvány segítségével. - Abrudbányán omladozik az unitárius templom, már csak egy unitárius hívő él a városban. Ez a sors várhat a mezőségi településeken omladozó kegyhelyek többségére is. A Kolozs megyei Néma mezőségi faluban az 1940-es években több mint 60 református és 30 katolikus élt, a legfrissebb népszámlálási adatok ma néhány hívőt tartanak nyilván. Némán a református templom tetőzete beomlott. A Lapohos András által létrehozott Szülőfalum Alapítványnak és a mezőpaniti református gyülekezetnek együttes erővel sikerült rendbe tenni a Cegébe beolvadt Göc református templomát, amelyet múlt év októberében szenteltek fel. A településen ma már csak négy református maradt. „Csodával” határos módon menekült meg Sajósárvár református temploma. A faluban már egyetlen református sincs, de a templomot 1998-ban restauráltatta a kultuszminisztérium, költségvetési pénzből. Az illetékesek nem kérték ki sem a református egyház véleményét, sem a szakmáét arról, hogy melyik templom felújítását végezzék, itt esetleg más érdekek húzódnak meg. Szükség van arra, hogy megmaradjanak, ahogy Lapohos András nevezi: „tanútemplomoknak”. /Székely Kriszta: Mezőségi „tanútemplomok”. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 24./

Oláh Zoltán 2003. szeptember 1-jétől, a gyulafehérvári Római Katolikus Hit-tudományi Főiskola és Papnevelő Intézet rektora. Rómában a Pápai Gergely

Egyetemen három évig teológiai tanulmányait folytatta, amit négy évi szaklicenciátus követett a Pápai Biblikus Intézetben. Németül, angolul, olaszul tud, szakterülete pedig a héber és a görög. /Schuller Mária: Felelősséggel tartozunk a kispapokért. = Vasárnap (Kolozsvár), ápr. 25./

Április 25-én ünnepélyes keretek között leleplezték az aradi Tűzoltó téren elhelyezett Szabadság-emlékművet, valamint a '48–49-es szabadságharc román hőseinek állítandó emlékmű makettjét. A magyar kormányt Medgyessy Péter miniszterelnök, míg a Năstase-kabinetet Răzvan Theodorescu művelődési és kultuszminiszter képviselte. Jelen volt Markó Béla, az RMDSZ elnöke, dr. Dávid Ibolya, a Magyar Demokrata Fórum elnöke, Jonathan Shelee, az Európai Bizottság romániai delegációjának vezetője, valamint a magyar történelmi egyszázak vezetői. A FIDESZ-Magyar Polgári Szövetséget Martonyi János volt külügyminiszter és Schmitt Pál, a FIDESZ-MPSZ alelnöke képviselte. Az ünnepséget egy kisebb csoport próbálta megzavarni, amely az ünnepi beszédek alatt nacionalista jelszavakat skandált, árulónak nevezte mind a magyar, mind a román felszólalókat. A leleplezésre Markó Bélát, Răzvan Theodorescut, Medgyessy Pétert, Dorel Popát, Arad polgármesterét, valamint Desewffy Sándort, a tizenhárom aradi vértanú egyik leszármazottját kérték fel. „És íme, áll a Szabadság-szobor! A Szabadság-szobor szabad! Kiszabadítottuk!” – jelentette ki Markó Béla ünnepi beszédében. Răzvan Theodorescu művelődési és kultuszminiszter úgy vélte: a román–magyar Megbékélési Park felavatása vonatkozási pont, valószínűleg az egyik legjelentősebb a két szomszédos ország jelenkori történelmében. /Papp Annamária: Ismét áll Aradon a Szabadság-szobor! = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 26./

Gróf Széchenyi István mellszobrát, Kampfl József szobrász alkotását leplezték le április 24-én Székelyudvarhelyen, a Művelődési Ház előtti téren. /Szász Emese: Széchenyi-szobor Udvarhelyen. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 26./

A Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulójának nagyenyedi eseményeire, többek között az akkor hősi halált halt diákokra emlékeztek a hét végén a Bethlen Gábor Kollégiumban. Az emlékünnepeken felavatták a magyarországi Siklós település támogatásával újraöntött iskolacsengőt, majd ismertették a diákok és tanárok tudományos dolgozatait. Bemutatták az I. György angol király mellszobrát, a budapesti Mikó Diana szobrászművész munkáját. Az avatások sorát a kollégium vendiákjának, Barabás Miklós festőművésznak emléket állító dombormű leleplezése zárta (Lőrinc Lehel műve). A rendezvényt az ünnepi istentisztelet és a „nagyenyedi két fűzfa” újraültetése zárta. /Szabó Csaba: Emlékünnep a nagyenyedi két fűzfa árnyékában. Felavatták I. György angol király mellszobrát. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 26./

Április 24-én ismét rangos nemzetközi tudományos rendezvény színhelye volt a csíksomlyói Jakab Antal Tanulmányi Ház: az Erdélyi Műszaki Tudományos Társaság (EMT) immár tizenkettedik alkalommal szervezte meg az OGÉT 2004 elnevezésű Nemzetközi Gépész Találkozót. Délután a szekciók – számítógépes tervezés és gyártás, minőségbiztosítás és környezetvédelem, finommechanika, optika, mechatronika, illetve általános gépészet – keretében mintegy 80 előadás hangzott el. /Hecser Zoltán: Rangos tudományos találkozó. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 26./

Romániai Magyar Adatbank néven hatalmasra duzzadó internetes lexikontár építésébe kezdett a Transindex és a Jakabffy Elemér Alapítvány. A <http://adatbank.transindex.ro> címen elérhető nyitóoldalon máris olyan kézikönyvek vannak, amelyek alapvető segédeszközei lehetnek bármely történésznek. A legnagyobb sikere annak az impozáns térképtárnak van, amely Európa politikai történetét mutatja be 1763-tól 1993-ig. Vincze Gábor romániai magyar kisebbségtörténeti kronológiája 1944-től 1955-ig követi végig az eseményeket. Alapvető segédeszköze minden romániai magyar társadalomtudósnak a Meister-féle válogatott bibliográfia, amely közel 15 ezer címet tartalmaz. A két részben közölt internetes verzió 1946-tól 1989-ig, majd 1989-től 1999-ig szemlézi a lényegét annak, ami a romániai magyar társadalomtudományban megjelent. Kuszálík Péternek az 1989 utáni romániai magyar sajtót feltérképező kézikönyvét is digitalizálták. A tervek között szerepelnek kézikönyvek, térképtárak, bibliográfiák, tanulmánykötetek. Jelenleg Varga E. Árpád *Erdélyi felekezeti és nemzetiségi adatsorok 1850-től 1992-ig* című négykötetes munkájának internetre alkalmazásán dolgoznak. /Egyre több a színvonalas tartalom az erdélyi interneten. = Népúj-ság (Marosvásárhely), ápr. 27./

Szatmárnémetiben tizennégy alkalommal rendezték meg a Gellért Sándor vers- és prózamondó versenyt. Az utóbbi hat esztendőben a vetélkedő ugyanakkor a Csengey Dénes szavalóverseny romániai válogatója volt. /Csirák Csaba: VI. Kárpát-medencei Csengey Dénes vers- és prózamondó verseny. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 27./

Március 18-a óta új vezetősége van a Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetemnek. A továbbiakban is a román többségű szenátus (25 -12) dönti el a magyar oktatás egyéb vonatkozásainak alakulását. A rektorhelyettesi tisztségbe újraválasztott dr. Nagy Örs tanszékvezető egyetemi tanár szerint a magyar oktatók száma most sem elégséges. Megszabott beiskolázási szám alapján nyernek felvételt idéntől a magyar hallgatók. Ez az általános orvo-

si karon 43, a fogászaton 47, a gyógyszerészetben pedig 54 százalékot, átlagosan pedig 47-50 százalék közötti arányt jelent. Újdonság, hogy ősztől be kell indulnia a szülésznőképző főiskolának, szintén két nyelven, mivel önálló karnak nyilvánították. Az egyetemen a kollégiumi /gyakorlati/ oktatás csak román nyelven történhet. A gyógyszerészképzés terén jelenleg minden tanszéken folynak magyar előadások, de az oktatók túlterheltek. A Fogászati Karon a legreménytelenebb a helyzet, itt legalacsonyabb a magyar oktatók száma: egy professzor, egy adjunktus, egy tanársegéd és hat gyakorlók alkotja a magyar oktatói testületet. Mintha szántszándékkal tennének tönkre mindent. /Bodolai Gyöngyi: Csalódások és remények. A magyar tannyelvű orvos- és gyógyszerészképzés távlatai. = Népújság (Marosvásárhely), ápr. 28./

Páskándiné Sebők Anna szerkesztő, Páskándi Géza író özvegye a Duna Televízió csapatával járja Erdélyt, volt politikai foglyokat keres föl az 1956–65-ös időszakból. Páskándiné több mint négy és fél éve kutatja az erdélyi '56-os eseményeket. Mostani munkájukkal tizennyolc pert dolgoznak fel, körülbelül négy és fél, ötórás film lesz, amely feldolgozza az '56 utáni temesvári pert, a Szoboszlai-féle pert, az érmihályfalvi pert, a váradi Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezetének perét, a kolozsvári képzőművészekét, a Bolyai 1-es, 2-es és 3-as pert, mert itt három per következett egymás után 1956 ősztől 1958 végéig, a ferencendi szerzetesek és Csiha Kálmán perét, a teológusok perét, a Küküllőmenti röpcédulásokét, a Fekete Kéz, valamint a Csíkszeredai tanárok és diákok perét, azon '56-os elítéltek pereit, akik a forradalom idején Magyarországon küzdöttek, majd itt ítélték el őket és az 1965-ös „államellenes ügy” perét. Ezek a perek 11–12 ezer embert érintenek. /Gál Éva Emese: Filmszalag örökíti meg az emlékezetnek. Meghurcoltatások, perek Erdélyben 1956-65 között. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 28./

A május 1-jei vendiák-találkozóval ért véget a Báthory-napok rendezvény. Kolozsváron a Báthory István Líceum dísztermében április 30-án leleplezték a Pázmány Péter-szobrot, Gergely István alkotását. Bemutatták Orbán István: *Évgyűrűk* c. könyvét, amely az iskola történetét foglalja össze 1918-ig. /F. I.: Az örök iskola – 1579-2004. – Szabadság (Kolozsvár), máj. 3./

Nagyváradon megkezdődött a Varadinum rendezvény. Egyháztörténeti ritkaságokat mutattak be a nagyváradi bazilika képtárában. A tárlókban a nagyváradi római katolikus papnevelde tipográfiájában, a Nagyváradi Szemináriumi Nyomdában készült kiadványok sorakoztak. Az egyházmegye és az Erdélyi Múzeum-Egyesület közös kiállításán a 200 éve, 1804-ben megszűnt és 1745-ben, Csáky Miklós püspök által beindított nyomda kiadványai láthatók. A gyűjtemény

anyaga könyv formájában is megjelent a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával. /*(Balla Tünde): Varadinum 2004. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 6./*

Gelencén május 9-én, vasárnap szobrot avatnak, a nagyközség Bodor György emléke és életműve előtt tiszteleg. Petrovits István sepsiszentgyörgyi szobrászművész alkotása révén a székelység történetét kutató, a Bukovinába telepített, majd a Kárpát-medencében szétszóródott csoportok megmaradásáért és együtt tartásáért cselekvő személyiség szülőföldjén jut életművéhez méltó emlékhöz. A település másik kiemelkedő személyiségének, Jancsó Benedeknek már van portrészobra. Dr. Bodor György /*Kézdivásárhely, 1904 – Budapest, 1976/* mindig Gelencét tartotta otthonának, családja fészkének. 1945-ben a Bácskából menekülő bukovinai székelyek letelepítését vállalta. Bonyhád székely szellemi központtá szervezését akarta elvégezni, de a kommunista hatalomátvétel keresztülhúzta terveit. Bodor György erre emlékezett Székely honfoglalás 1945-ben címmel /*kecskeméti Forrás folyóirat, 1975/3-4/* Bodor Györgyöt Püski Sándorral együtt letartóztatták, és 1962 júniusában Budapesten a bíróság Bodor Györgyöt három és fél évre ítélte. Szabadulása után a székely falutörvényekről, heraldikai képletekről s a székely nemzetségi szervezetről szóló írásai különböző folyóiratokban jelentek meg. 1967-ben fejezte be, de 1976-ban bekövetkezett haláláig csiszolgatta nagyszabású történelmi munkáját, amely *A székely nemzetségi szervezet* címmel 2003-ban jelent meg Csíkszeredában, /*(sylvester): Egy „izzó lelkű magyar” ember. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 6./*

A marosvásárhelyi Ariel Bábszínház Antal Pál-emléknapot szervez. A bábszínház-alapító, országos híró rendező és társulatvezető halálának öt éves évfordulója alkalmával május 9-én, az Antal Pál által 1993-ban rendezett *Ludas Matyi* című mesét viszik színre. / *Antal Pál-emléknap. = Népújság (Marosvásárhely), máj. 6./*

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Korunk Stúdió, valamint a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia szervezésében került sor május 7-én Kolozsváron a hagyományos Szabédi-napokra Irodalom – a határok lebontása címen. Pomogáts Béla előadásában azt az 1968-as ankétot taglalta, amelyet az akkori Magyar Írók Szövetségének kritikai szakosztálya rendezett a határon túli magyar irodalmakról, és amely tulajdonképpen új fordulatot adott a magyarországi és a kisebbségi irodalmak kapcsolatának. Kisebbségi kánon – összmagyar kánon címmel Láng Gusztáv azt taglalta, hogy beszélhetünk-e az egyes kisebbségi irodalmak kánonjáról és mellette egy nemzeti kánonról, vagy lehetséges-e egy összmagyar kánon. Láng Gusztáv kifejtette: az összmagyar kánonképzési szemléletet kellene kialakítani. /*Köllő Katalin:*

Kísérlet a határok lebontására az irodalomban. Összmagyar kánonképzési szemlélet szükséges. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 8./

A Téka Alapítvány Szamosújváron szervezte meg az egész hét végén át tartó IX. Ifjúsági Néptáncfesztivált. A fesztivál keretében sor került a Téka Néprajzi Múzeumának a felavatására, amelyhez Lengyel Mária néprajzkutató adta a kiállítási anyagot, negyvenévi gyűjtőmunkájának darabjaiból. /Valkai Krisztina: IX. Ifjúsági Néptáncfesztivál Szamosújváron. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 10./

A temesvári Csiky Gergely és az Állami Német Színház lesz a házigazdája a május 14-23. között második alkalommal megtartandó Kisebbségi Színházi Fesztiválnak. Tíz nap alatt harminc előadást mutat be tizenhat színtársulat, illetve egyéni előadó magyarul, németül, szerbül, jiddisül és románul. Tíz magyar társulat: a temesvári Csiky Gergely, a marosvásárhelyi Tompa Miklós és Ariel, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron, a nagyváradi Szigligeti Ede, a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor, a szatmárnémeti Harag György, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió, a Csíkszeredai Csíki Játékszín és a kolozsvári Állami Magyar Színház lép fel. / (Pataki Zoltán): II. Kisebbségi Színházi Fesztivál: „Nagy kihívás a temesvári magyar színtársulat és közönsége számára is”. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj.12./

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) és a Kőrösi Csoma Sándor Iskolaközpont szervezésében május 8-án tartották Kovásznán a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedő országos döntőjét. A versenyen közel száz általános és középiskolás diák vett részt Székelyudvarhelyről, Nagyváradról, Székelyhídról, Brassóból, Kolozsvárról, Nagybányáról, Aradról, Sepsiszentgyörgyről, Kézdivásárhelyről és Kovásznáról. /Nagy Zsuzsanna: Anyanyelvi vetélkedő Kovásznán. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 12./

Tizenkét műhellyel várja a nemzetközi szintűvé nőtt július 18-25. között XV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor az érdeklődőket. A fő téma: Közép-Kelet-Európa az EU bővítése után – jelentették be a május 12-én tartott sajtótájékoztatón a rendezvény szervezői. Európa egész területéről várnak résztvevőket és előadókat Tusnádfürdőre. Bejelentették: Orbán Viktor, a Fidesz-MPSZ elnöke, Németh Zsolt, az Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke, valamint Andreas Pöttering, az Európai Néppárt elnöke is részt vesz majd a rendezvényen. /Lőrincz Edina: Nemzetközivé bővül Tusványos. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 13./

Május 13-án ünnepélyes keretek között, az RMDSZ országos és megyei vezetői, a magyar történelmi egyházak és a helyi önkormányzat képviselőinek jelen-

létében avatták fel az önálló magyar tanintézménnyé váló brassói Áprily Lajos Középiskolát. /Csernik Attila: Önálló tanintézménnyé vált az Áprily Lajos. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 14./

A Kőrösi Csoma Sándor-napok május 14-én a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Líceumban diák-kerekasztallal kezdődtek, amelyet iskolai emlékünnepség, fotókiállítás követett, s a Kőrösi Csoma Sándor és Kelet népei tematikájú tudományos összejövetellel folytatódott. /Kőrösi Csoma Sándor-napok. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 15./

Fennállásának 160. évfordulóját ünnepelte a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (RMGE) május 15-én Kolozsváron. A jubileumi küldöttülésen a szervezet mintegy 300 képviselője emlékezett az érdekképviselői szervezet jogelődjének, az Erdélyi Gazdák Egyesületének létrehozására. Az ünnepi ülést Sebestyén Csaba, a szervezet elnöke és Csávossy György tiszteletbeli elnök nyitotta meg. /Barazsuly Emil: 160 éves az RMGE. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 17./

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége és a helyi Fogarassy Mihály Általános Iskola május 14–16. között Gyergyószentmiklóson szervezte meg a Magyar Nyelv Napjai anyanyelvi találkozót, amelyen egész Erdélyből részt vettek diákok és tanáraik. /Gál Éva Emese: A magyar nyelv ünnepe Gyergyószentmiklóson. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 18./

Kötő József, az RMDSZ ügyvezető alelnöke felvázolta a magyar anyanyelvű oktatás helyzetét. Amikor 1990-ben elkezdtek a munkát, az egyetem előtti oktatásban jóformán nem volt önálló magyar tanintézmény. Most viszont 138 líceumi szintű intézményben oktatnak magyar tannyelven, amiből 58 önálló magyar nyelven oktató intézmény. Az utóbbi időszak gyümölcse az aradi Csiky Gergely Gimnázium, a máramarosszigeti Löwei Klára Gimnázium és újra önálló lett Brassóban az Áprily Lajos Gimnázium. Kötő bízik abban, hogy a közeljövőben Szilágysomlyón is, és Bánffyahunyadon is önálló magyar középiskola lesz. Kibontakozóban van a szakiskolai hálózat is. Szaklíceumok indultak, több közgazdaságtani osztály indult középszinten, a Székelyföldön tovább bővült a szaklíceumi hálózat. Amikor a tanítóképzői főiskolai képzés beindult, akkor hat városban: Székelyudvarhelyen, Nagyenyeden, Marosvásárhelyen, Kolozsvárt, Nagyváradon és Kézdivásárhelyen létesült magyar tannyelvű, főiskolai szintű tanítóképzés. /Zsehránszky István: Önállóan – minden szinten. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 12., folyt.: máj. 19./

Tizenhárom magyar történelmi személyiségnek állít emléket az a szoborpark, amelyet Székelyudvarhely központjában május 22-én Magyarország volt mi-

niszterelnöke, Orbán Viktor, illetve Szász Jenő polgármester avat fel. A többnyire magyarországi képzőművészek által alkotott mellszobrokat a Blaskó János szobrászművész és Heil Tibor építész által megálmodott, illetve az udvarhelyi Macops Kft. által kivitelezett fa térplasztika övezi. Az Emlékezés Parkjában Szent László, Hunyadi László, Báthory István, Bethlen Gábor, Fráter György, II. Rákóczi Ferenc, Wesselényi Miklós, Bem József, Bethlen István, Nyíró József, Kós Károly, illetve a magyar történelem két allegorikus alakja, Csaba királyfi és a Vándor székely kap helyet. /Z. L.: Orbán avatja az Emlékezés Parkját. = Krónika (Kolozsvár), máj. 21./

Május 22-én Baróton tartotta meg idei vándorgyűlését az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztálya. Előkészítője és lebonyolítója a helyi Gaál Mózes Közművelődési Egyesület volt. Dr. Egyed Ákos, az EME elnöke és Demeter László, a Gaál Mózes Közművelődési Egyesület elnöke köszöntője után a magyarországi, kolozsvári, marosvásárhelyi, csíkszeredai, székelyudvarhelyi, sepsiszentgyörgyi előadók ismertették dolgozataikat, melyek a székelyek történetének egyes mozzanataival, a székelyföldi városok kiváltságos helyzetével, az erdővidéki református egyházmegyék életével, az 1762-1764-es határország erdővidéki szervezésével, Erdővidék önállósulási és függetlenségi törekvéseivel, a vargyasi Daniel családdal, Benedek Elek emlékirataival, az erdővidéki hely- és családnevekkel, az irodalmi gyakorlókönyvekkel, regionális történetekkel, a lokális balladák jelentőségével, a népi kultúra szerepével a globalizáció korában kérdéseivel foglalkoztak. A vándorgyűlés napján megalakították az Erdélyi Múzeum-Egyesület baróti fiókszervezetét. /*(a-e): Vándorgyűlés Baróton. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 24./*

Május 22-én rendezték meg a XIII. Bárdos Lajos-Nagy István Kórusfesztivált Marosvásárhelyen, a Kultúrpalotában. /Járay Fekete Katalin: XIII. Bárdos Lajos-Nagy István Kórusfesztivál. = Népújság (Marosvásárhely), máj. 24./

Május 22-én Zilahon a Szilágy Társaság szervezésében jubileumi rendezvényként tartották meg a XV. Szilágysági gyerek vagyok elnevezésű megyei magyar népdalvetélkedőt. A mintegy félszáz résztvevő főleg szilágysági népdalokkal jelentkezett, közkézen forgott a Gáspár Attila zenetanár összeállításában az Erdélyi Tankönyvtanács kiadásában megjelent a 270 népdalt tartalmazó Mint rozmaring a jó földben című kötet. /*(Fejér László): Színvonalas énekléssel a zenei anyanyelvért. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 25./*

Május 23-án Szovátán a római katolikus templom előtt leleplezték P. Domokos Mihály Kázmér ferences püspök egészalakos, bronzba öntött szobrát, Sánta Csa-

ba helyi képzőművész munkáját. P. Domokos Mihály Kázmér közel 400 évvel ezelőtt látta meg a napvilágot. Nevéhez a mikházi kolostor építése és a tatárjárásban elpusztult csíksomlyói templom, valamint kolostor újjáépítése fűződik. Szintén ő alapította Szováta első iskoláját és fatemplomát. /Szucher Ervin: A templómépítő főpásztornak emeltek szobrot. = Krónika (Kolozsvár), máj. 28./

Sorrendben tizedik, kiállítással egybekötött találkozóját tartotta a napokban Nyárádszeredában a Romániai Magyar Népművészeti Szövetség (RMNSZ). Az 1995-ben alakult szövetség alkotói idehaza és külhonban kirakóvásárokon, kiállításokon vesznek részt, ahol mesterség-bemutatókat is tartanak. Ezúttal Udvarhelyszék, Csíkszék, Sepsiszék, Marosszék valamint Kalotaszeg negyvenöt népi alkotója, faragók, szalmafonók, kalaposok, szövő- és varróasszonyok, csipkeverők mutatkoztak be a közönségnek. /Népművészeti találkozó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 28./

Május 26-án Csíkszentdomokoson egy helybeli polgárőr nagykalapáccsal ledöntötte a községközpontban álló Márton Áron-szobrot, letörve a fej egy részét. Eljárást indítottak ellene. /Szoborgyalázás Szentdomokoson. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 29./

Több százezer zarándok vett részt az idén is a csíksomlyói Mária-kegyhelyen lezajlott május 29-i búcsún, amelyen Erdő Péter bíboros, prímás, budapest-esztergomi érsek celebrálta a szentmisét és mondott ünnepi beszédet. Jakubinyi György érsek felolvasta II. János Pál pápa üzenetét a csíksomlyói zarándokokhoz, amelyben a szentatya tanúságot tett „az erdélyi nép évszázados hűségéről az Evangéliumhoz.” /Százerek a csíksomlyói búcsún. Nyírfággal, gyalogosan érkeztek a zarándoktömegek. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 31./

Május 30-án Gyergyószentmiklóson felavatták Bethlen Gábor, a nagy fejedelem mellszobrát, Oláh Szilveszter, Káván élő szobrász alkotását. A szobor támogatói között volt Budapest XVII. kerület önkormányzata és Eger önkormányzata is. /Bajna György: Gyergyó újra visszakapta Bethlen Gábort. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 31./

Május 29-én Szászrégenben, a református templomban tartották a református egyházközségek XIII. kórustalálkozóját, melyen 16 vegyes kar, női dalkör, ifjúsági kórus lépett fel. Nagy Ferenc, a Seprődi János Nemzetközi Kóruszövetség elnöke a Kárpát-medence 50 ezer magyar kórustagja nevében is kívánt jövőt a kórustalálkozónak. /Járay F. Katalin: Hálaének Szászrégenben. = Népúj-ság (Marosvásárhely), jún. 1./

Fennállásának tizedik évfordulóját ünnepli a gyimesfelsőlöki Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnázium. Egy IX. osztállyal indult az új gimnázium, azóta évente bővült az osztályok száma. Ma már óvoda, elemi és általános iskolai tagozat működik az intézményben. A tizedik tanév végén az óvodások száma 54, az elemistaké 68, az V-VIII. osztályosoké 83, a gimnazistaké pedig 153. A ház szűknek bizonyult az intézmény céljaira. Magyarországi közalapítványok, a Mocsáry, az Illyés, az Apáczai Közalapítvány, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma segítségével új iskolaépületet emeltek. /Tízéves fennállását ünnepli a gyimesfelsőlöki katolikus gimnázium. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 4./

Négyfaluban nemrég felavatták a Petőfi-mellszobrot, a bakói Bunaventura Şerban szobrász alkotását. A székelysombori Pro Sombor Egyesület mellszobrot fog állítani a falu nagy szülöttjének, Nyíró József írónak. Alkotója szintén Bunaventura Şerban bákói szobrász. /Szobor Nyíró Józsefnek. = Hargita Népe (Csíkszereda), 2004. jún. 8./

A Figura Stúdió Színház /Gyergyószentmiklós/ elődje, a Figura kísérleti színjátszócsoport, amelyet Bocsárdi László alapított Gyergyószentmiklóson, idén ünnepli megalakulásának 20. évfordulóját. /Figura hírek. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 11./

A Romániai Írók Szövetsége kolozsvári fiókszervezetének magyar díjazottjai idén Király László, Sigmond István és Vallasek Júlia. Király László *Madarak árnyéka* című összegyűjtött prózakötetét, Sigmond István *Keselyűcsók* címmel kiadott válogatott novelláit és Vallasek Júlia irodalomtörténész *Sajttörténeti esszék* című könyvét tartotta a szakmai zsűri a 2003-as év legértékesebb kötetének. /F. L: Magyar szerzőket díjazott a Romániai Írók Szövetsége. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 12./

Az idén 96 éves *Református Szemle* /Kolozsvár/ szerkesztőbizottsága Kozma Zsolt teológiai professzornak ítélte az első Pro Sciencia Sacra-díjat. Adorjáni Zoltán teológiai professzor, a Református Szemle főszerkesztője ismertette a népes hallgatósággal a teológiai szaklap közel százéves történetét és Kozma Zsolt munkásságát. /M. Á. Zs.: Pro Sciencia Sacra-díj Kozma Zsoltnak. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 12./

A marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetemen idén a magyar tagozaton, a színészosztályban 16-an végeztek, a teatrologia szakon 9-en.

/Elballagtak a Színművészeti Egyetem diákjai. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 14./

Harmincegy lelkészt szenteltek fel az Erdélyi Református Egyházkerület közgyűlésén, a kolozsvári Farkas utcai református templomban június 15-én megtartott ünnepi istentiszteleten. /Moldován Árpád Zsolt: Éves közgyűlést tartotta az Erdélyi Református Egyházkerület. Lelkészeket szenteltek, főgondnokot választottak. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 17./

Június 20-án, vasárnap jelentős ünnepség színhelye lesz a gyulaféhevári székesegyház: 17 papot szentel fel dr. Jakubinyi György érsek. /Papszentelés Gyulaféheváron. – Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 17./

A magyar kormány döntése értelmében a határon túli szórványtelepüléseken magyarul szolgálatot teljesítő 370 lelkész kap kiegészítő támogatást. Kiegészítő támogatást azok kapnak, akik ötezer lakosnál kisebb, határon túl található magyar szórványtelepülések egyházi gyülekezeteiben, magyar nyelven teljesítenek szolgálatot. A határon túli egyházak szervezeteiben 1524 lelkész lát el magyar nyelven feladatot, közülük 370 lelkészt érint a döntés. Ezek a lelkészek évi 100 ezer forint támogatást kapnak. A támogatás teljes összege ebben az évben 37,5 millió forint. /Támogatás határon túli lelkészeknek. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 18./

A Nagyváradon megalakult Kárpát-medencei Magyar Nemzeti Tanács elnöksége közleményében hangsúlyozta: „Magyarország határain kívül, a Kárpát-medencében élő, a magyar közösségek tagjaiként más-más állami fennhatóság alatt álló állampolgárokként, magunkénak valljuk magyar nemzeti önazonosságunkat, és ragaszkodva szülőföldünkhöz, az utódállamok többségi nemzeteinek polgáraival egyenrangú polgárokként óhajtunk létezni. Célunk nem csupán az egyenjogúság, hanem a teljes és tényleges jogegyenlőség.” „Szülőföldön való megmaradásunk tehát nemzeti kérdés, a közösségi autonómia-formák elnyerése pedig alapvető nemzetstratégiai célkitűzés.” /Közösségi önrendelkezést a Kárpát-medencében. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 19./

Június 18-án ünnepelte Kolozsváron a Hallássérültek 2. sz. Intézete 45 éves fennállását. Erdélyben ez az egyetlen tanintézet, amely magyar nemzetiségű hallássérült gyermekek oktatását vállalja bentlakásos rendszerben. A tizenegy osztályból és két óvodai csoportból álló intézetben a legjobb tanulók és sportolók különféle díjakat vehettek át. /Miklós György: Ünnepe a hallássérültek iskolájában. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 19./

A Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek Fórumára, közismert nevén a Budakalászi Találkozóra idén mintegy kilencven szervezet képviselői gyűltek össze június 18-án Erdélyből, Moldvából, Felvidékről, Délvidékről, de Horvátországból és Bosznia-Hercegovinából is. Képviseelve vannak olyan anyaországi civil szervezetek is, amelyek szoros kapcsolatokat ápolnak a határon túliakkal, mint például a Lakatos Demeter Egyesület vagy a budapesti Magyar-Román Baráti Társaság. A tanácskozás célja, hogy képet adjon a civil szféra által végzett kulturális, közművelődési munka jelentőségéről; módszertani, szakmai segítséget nyújtson a határon túli magyar kulturális civil szervezetek napi munkájához. /Guther M. Ilona): IV. Budakalászi Találkozó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 19./

A Szent László királyról elnevezett tizenkét Kárpát-medencei település lakosai találkoztak jún. 19-én Mátraszentlászlón. A találkozót eredetileg a délszláv háborúban sokat szenvedett horvátországi magyar település, Szentlászló megsegítése érdekében hívták életre, a magyarországi Vácszentlászló kezdeményezésére. A mostani találkozón kilenc magyarországi település mellett megjelent a horvátországi Szentlászló, az erdélyi Tordaszentlászló, valamint a szlovákiai Gömörpanyitra küldöttsége. /A Szent Lászlóról elnevezett települések Kárpát-medencei találkozója. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 21./

A Magyar Ifjúsági Tanács nyílt levéllel fordult Gyurcsány Ferenc magyar sport- és ifjúsági miniszterhez. A Sándor Krisztina elnök által jegyzett levél arra kérte a minisztert, hogy a június végén sorra kerülő Magyar Ifjúsági Konferencia (MIK) előtt megfelelő jogi háttérrel ruházza fel az egyeztető szervezetet. A Kárpát-medencében működő ifjúsági szervezetek fórumaként létrehozott MIK még eddig létező hatáskörét is megszüntették: a határon túli pályázatok elbírálásában a támogatási döntésektől is megfosztották. /Belföldi hírek. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jún. 22./

A marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem magyar zenetanári szakot indít az új tanévben. Figyelembe véve, hogy Kolozsváron a Gh. Dima Zeneakadémián több évtizede szünetel a magyar zenepedagógus képzés, és hogy a szak visszaállítására irányuló minden eddigi próbálkozás sikertelennek bizonyult, a Nagyváradon működő egyetem mellett a most induló marosvásárhelyi magyar zenetanári szak hiánypótló. /Kulcsár Gabriella: Magyar zenetanári szak indul. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 22./

Június 26-án a 16. alkalommal megszervezett kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljának díjkiosztó záróünnepségén Életmű-díjjal tüntették ki a

90 éves Senkálscopy Endre érdemes művészt, a kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagját, a 65 éve színpadon lévő művészt. A legtöbb díjjal a sepsiszentgyörgyi társulat térhetett haza, őket követte az újvidéki színház. /Köllő Katalin: Az újvidéki színház vitte el a pálmát Kisvárdán. Életmű-díjjal tüntették ki Senkálscopy Endrét. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 28./

Június 28-án volt a nyitóprogramja a Vendégségben Budapesten – Határon túli magyar fiatalok találkozójának. Az egyhetes, kilencedik alkalommal megrendezett találkozóra 16 országból közel hétszáz 12 és 20 év közötti fiatal érkezett, akik elsősorban amatőr művészeti csoportok tagjai. /Kiss Péter: az EU a nemzeti újraegyesítés lehetőségét jelenti. = Népszás (Marosvásárhely), jún. 30./

Kilencven határon túli magyar tanító részvételével kezdődött meg a pedagógusok hagyományos nyári továbbképzése Debrecenben, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán. /Magyar tanítók továbbképzése Debrecenben. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 30./

A Csángó Kultúráért díjat idén dr. Pozsony Ferenc egyetemi professzor, néprajzkutató vehette át eddigi munkásságáért. Az emlékérmet és a díjat évente egy alkalommal, Domokos Pál Péter születésnapján, június 28-án nyújtják át. Dr. Pozsony Ferenc kifejtette, ezzel a díjjal a kolozsvári magyar néprajzi és antropológiai iskolát is megtisztelték. A tavaly szeptemberben Zabolán megnyitott állandó csángómagyar népművészeti kiállítást múzeummá szeretnék átalakítani. Emellett Kolozsváron, a Kriza János Néprajzi Társaság dokumentációs központjában szakszerű, moldvai csángókkal kapcsolatos archívumot készítenek. Lengyel, német, román, magyar, olasz kollégák segítségével ötezer tételes szakirodalmi jegyzéket állítottak össze, ezt karácsonyig akarják megjelentetni, a világhálón nagy része már jelen van. /Guther M. Ilona: Csángó Kultúráért-díj Pozsony Ferencnek. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 1./

Szócs Jánost, a Csíki Székely Múzeum történész-muzeológusát Pro Urbe-díjjal jutalmazták kutatói tevékenységéért. A laudációban elhangzott, Szócs János közel harminc éven át forgatta a levéltár, Domus Historiák, könyvtárak anyagát, hogy a csángó magyarság eredettörténetét tisztázza. Tanulmányozta a rendtartó székely falu törvényeit, a katonáskodó székelyek rendi szerveződését, a magyarság erkölcsi- és jogviszonyait és a XVII. századi tatárbetörésekre vonatkozó dokumentumokat. /Fajtájának azonosságát kereső történész. – Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 1./

A Magyar Örökség-díj bírálóbizottsága 35. alkalommal hozta meg döntését. A díjazottak között van Berszán Lajos atya, a tíz esztendeje alapított gyimesfel-

sőloki Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnázium igazgatója. /Magyar Örökség – 35. díjkiosztó ünnepség. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 1./

Felcsík falvaiban a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes táncosai vagy volt táncosai irányítják a gyermektáncsoportokat. A sok táncos gyermek részére megszervezték az I. Felcsíki Hagyományörző Gyermektábort. A mintegy 250 résztvevő gyermek mindennap táncoktatáson, kézműves foglalkozáson vesz részt, emellett folynak az esti táncházak. /Sarány István: Táncalkalmak. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 2./

Immáron ötödször rendezte meg a Magyarok Székelyföldi Társasága a Lármafatalálkozót júniusban. A résztvevők Cegőtelkéről indultak, Désen át, majd Ördögösfüzesen megpihenve érkeztek Felvidékre. Mindenhol lelkes helybeliek várták őket. Az ötödik Lármafa-találkozó 102 résztvevője szívébe zárta Zoboralja és Csallóköz lakosait, elöljáróit és helytörténeti ismertetőit. /Balogh Edit: Lármafa-találkozó a Kárpát-medencében. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 2./

Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői közös nyilatkozatban tiltakoznak amiatt, hogy a nyolcadikosok képességvizsgája után nem engedélyezik a pótvizsgát, ezért sok tizenévestől elzárják a továbbtanulás esélyét. A vizsga súlyosan diszkriminatív román nyelvvizsgaként működik a magyar fiatalok esetében, amely megerősíti a kivándorlást, hívta fel a figyelmet Tökés László királyhágómelléki püspök hétvégi sajtótájékoztatóján. /Balla Tünde: Esélyt a pótvizsgára. Tiltakoznak az egyházak. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 5./

Tető alá került a Piskolt községhez tartozó Reszege református temploma, amelynek építéséhez 2001-ben fogott hozzá Balogh Sándor volt esperes kezdeményezésére az 50 lelkes kis gyülekezet. /Fodor L: Reszege: Befejezés előtt a református templom. – Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), júl. 5./

Tanítóknak szervezett három továbbképző tanfolyammal kezdődött július 5-én Csíkszeredában és Szovátafürdön a magyar pedagógusok erdélyi Bolyai Nyári Akadémiája, amelyet a magyar oktatási tárca is támogat, a román nyelvtanárok számára szervezett képzést pedig a román kormány mellett működő kisebbségi főosztály támogatja. 1993-tól évente megszervezik a Bolyai Nyári Akadémia elnevezésű továbbképző-sorozatát. /Megnyílt a Bolyai Nyári Akadémia. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 6./

A Királyhágómelléki Református Egyházkerületben a 2003-as esztendőben összesen 2341 keresztelést és 4288 temetést tartottak. A népességcsökkenés

tehát 1947 fő – olvasható a nagyváradai Partiumi Közlönyben. /Fogyatkozó magyarság. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 7./

Ferenczi Géza nyolcvanéves történész-régész húsz éven keresztül volt a székelyudvarhelyi múzeum igazgatója. 1954-ben került Székelyudvarhelyre. Megindították az ásásokat, és kidolgozta testvérével az elméletét az egykori, Szent László-korabeli határvédelemre vonatkozóan. Ferenczi Géza részt vett István bátyja ásásain, folyamatosan közölte tudományos anyagait. Ferenczi Géza megírta *A moldvai őszibb csángók* /Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 1999/ című könyvét. Régebben megjelent, régészeti-történeti, valamint nyelvészeti tanulmányait adta ki *Lapok Erdély múltjából* címmel (2002), aztán a *Székely rovásírás az idők sodrában* (2002) címet viselő, az előzővel azonos jellegű kötetet, s 2001-ben került ki sajtó alól az *Utazások Udvarhelyszéken* című turisztikai kalauz. /Katona Zoltán: Nyugdíjasként Székelyudvarhelyen. Ferenczi Géza nyolcvanéves. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), júl. 9./

Beke György 1989-ben települt át Budapestre, de mindig Erdélyről írt. A könyvhéten mutatták be Budapesten a *Barangolások Erdélyben* sorozat 6. kötetét, amely a Székelyföld egy részéről, Marosszékéről, Maros megyéről szól. A sorozatot, annak idején, amikor megindult, Beke hat kötetre tervezte. A Kriterionnál öt kötet látott napvilágot: a *Szilágysági hepehupa*, a *Nyomjelző rokonság*, a *Bívópatakok*, a *Boltívek teherbírása* és a Bihar megyéről szóló *Itt egymásra találunk az emberek* címmel. 1996-ban a Mundus Kiadó /Budapest/ kezdeményezte a sorozat újrakiadását, az otthoni három kötetet összevonta *Szigetlakók* címmel, ez lett az új sorozat első kötete, a második a *Boltívek teherbírása*. Ide csatolta azt a naplót is, amely annak idején Erdélyben is megjelent 1990-ben a *Romániai Magyar Szó*ban. A harmadik *Az Értől a Kölesérig*. Ez Bihar megye. A IV. kötet a *Bartók szülőföldjén* címet viseli, ez Arad és Bánság. Az ötödik kötet, a *Déva vára alatt* tavaly jelent meg. Alcíme: Dél-Erdély romokban. Hunyad, Szeben megyék töredék magyarságáról és a Brassó megyei (hétfalusi) csángókról szól. Az eredetileg tervezett VI. kötet Székelyföldet mutatja be. Székelyföld azonban olyan óriási anyag, hogy ehhez legalább három kötet kell az egy helyett. Most jelent meg az első része. /Bán Péter: A szülőföld vonzásában. Könyvheti beszélgetés Beke Györggyel. – Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 9./

Hétszázhatvan magyar elsőéves diák tanulását finanszírozza az állam a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, 1064 helyet a tandíjat fizetőknek biztosítanak. /Új szakok a Babeş-Bolyai Egyetemen. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 14./

Huszonhatodik alkalommal rendezték meg a Régizene Fesztivált Csíkszeredában a Mikó vár udvarán és a csíksomlyói kegytemplomban, Székelyudvarhelyen, valamint Gyergyószárhegyen a Lázár Kastélyban. Magyarországi együttesek is megjelentek. /Nyulas Ferenc: Huszonhatodik Régizene Fesztivál. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 14./

Július 16-18-a között rendezték meg a III. Székelyudvarhelyi Ünnepi Játékokat, amely színészvetélkedővel ért véget. A fennállásának ötödik évét ünneplő, a hagyományok őrzését felvállaló székelyudvarhelyi Artera Alapítvány legnagyobb nyári rendezvénye, a Míves Emberek Sokadalma – népművészeti kiállítás és mesterségbemutató – most is sikeres volt. /Szász Emese: Sokadalom a Székely Támadt Várban. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 19./

Pakó Benedek szászrégeni római katolikus plébános minden nyáron olyan táborokat szervez, ahol gyerekek, fiatalok a magyar történelemben, az anyanyelvi kultúrában gyarapodhatnak. Idén 50 klézsei csángó gyermek és 3 szülő táborozott Szászrégenben. A tábort már hagyományosan Czellecz Jenő szervezte, a Nemzeti Kulturális Alapítvány, illetve több magánszemély támogatta. – Augusztusban a görgényszentimrei várnál szerveznek cserkész-tábort, ahova több szászrégeni és környékbeli diákot várnak. Az idei tábor témája Balassi Bálint és a végvári események. A görgényszentimrei oktatóközpontban hétvégeken magyar anyanyelvi oktatás folyik, amelyet mintegy 15 gyerek látogat. Tekintettel arra, hogy Görgényszentimrén az iskolában nincs magyar oktatás, az egyházak segítségével így próbálják pótolni e hiányt. /Szászrégeni vendégoldal. = Népúj-ság (Marosvásárhely), júl. 20./

Új tanulmányi igazgatója van a Babeş-Bolyai Egyetem Szatmárnémetiben működő magyar tanítóképző főiskolájának. Dr. Végh Balázs Béla az első igazgatót, a nyugdíjas dr. Bura Lászlót váltotta fel. Dr. Végh Balázs Béla elmondta, hogy a főiskola látogatottsága a legjobb a hat magyar tanítóképző közül, s ők állnak a legjobban az oktató gárda szakképesítésével, illetve itt készülnek legtöbben a doktorátusra. Eddig közel kétszázan végeztek ezen a főiskolán, s 70-80 százalékuk a pályán van. /Sike Lajos: Ha kell nektek főiskola, tartsátok el! = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 21./

Kívül-belül renoválta műemléktemplomát a Beszterce melletti Sófalva református közössége. Az alig háromszáz lelket számláló gyülekezet és lelkipásztoruk, Földvári Tibor hat év kemény munka után szentelhette fel július 17-én felújított templomát. /Guther M. Ilona: Megújult a sófalvi református templom. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 21./

Hetedik alkalommal rendezték meg a Duna Televízió, valamint a nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium szervezésében a szurdokpüspöki anyanyelvi tábort, melyen 14 és 17 év közötti fiatalok vettek részt. A táborba közel nyolc országból 151-en érkeztek. Az idei téma Balassi Bálint volt. A határon túli magyar diákoknak a táborozás költségét a Duna TV állta. /Anyanyelvi tábor 2004-ben is! = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 21./

A Román Akkreditációs Bizottság július 12-én elfogadta a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem akkreditációs kérelmét. A PKE idén 475 helyre hirdetett felvételt. Kezdetben a Sulyok István Református Főiskola működött Nagyváradon, 2000-től mint Partiumi Egyetem új kormányzati engedéllyel indult újtára az intézmény. A vallásanár-német szakot, illetve az intézményt akkreditálták, a többi szak akkreditációját is rendre kérni kell minden harmadik végzős generáció után. A PKE-nak az elmúlt tanévben 870 hallgatója volt nappali tagozatos képzésen, ezek 13 szakon oszlottak meg, levelező vagy távoktatási képzésük nincs. A PKE-n két kar működik: Bölcsészettudományi Kar és az Alkalmazott Tudományok és Művészetek Kara. /Balla Tünde: „1959 óta először van akkreditált egyeteme az erdélyi magyarságnak”. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 23./

Az Alsó Kis-Küküllő menti Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (ALKISZ) idén negyedik alkalommal szervezett Ádámoson szórványtábort. Idén már 180 IV-VIII. osztályost fogadtak. /simon): Folyamatosan bővül az ádámosi szórványtábor. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 23./

Július 24-én Dálnok völgyében rendhagyó szoboravatás lesz, a műút mentén lévő vendéglő előterében állítják fel Dózsa György mellszobrát, alkotója Miholcsa József, marosvásárhelyi szobrászművész. /Flóra Gábor): Eseménydús hétvége Háromszéken. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 24./

Varró János /Marosvécs, 1927. – Kecskemét, 2004. márc. 22./ hamvait július 31-én helyezik örök nyugalomra Marosvécsen a családi sírhelyben. Varró János író, irodalomtörténész, műfordító, kritikus, tanult és tanított a kolozsvári Bolyai Egyetemen. Tanulmányaiban a romániai magyar irodalom keletkezését, különösképpen a marosvécsi Helikon indulását vizsgálta, emellett Ady- és Petőfi-kutató is. /Sipos Zsolt: Varró János (1927-2004). =Szabadság (Kolozsvár), júl. 24./

Marosvásárhelyen Borsos Tamás szobrára elítélő feliratot festettek. Borsos Tamás /1566-1633/ Marosvásárhely főbírája volt. A felirat rossz magyar helyesírással készült. A szobrot már leleplezése előtt, 2000-ben is meggyalázták. /Máthé Éva: Szobrok sorsa. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 26./

Érdekes kétnyelvű sorozatot indított a csíkszeredai Hargita Kiadóhivatal. A Bibliotheca Moldaviensis a moldvai csángók sorsát tárja a világ elé. Az eddig megjelent kis kötetek: Bandinus (A Bandinus-kódex és a csángómagyarok ügye a XVII. század derekén), Pater Zöld (Zöld Péter élete és munkássága), Petrás (Petrás Incze János élete és műve), Năstase (Gh. I. Năstase a moldvai magyarokról a Bandinus-kódex alapján). A kiadásért felel Ferenczes István igazgató, a *Székyföld* főszerkesztője, a *Moldvai Magyarság* című folyóirat kiadója. A sorozatot szerkeszti Mirka Szidónia-Kata. /B.D.: Bibliotheca Moldaviensis. = Népúj-ság (Marosvásárhely), júl. 28./

Elhunyt Mészáros József /Székelyhíd, 1928. aug. 1. – Marosvásárhely, 2004. júl. 26./ nyugalmazott főkönyvtáros, bibliográfus, irodalomtörténész. Szakosította, korszerűsítette a marosvásárhelyi közkönyvtárt. Megmentette a csíksomlyói és gyergyószárhegyi ferencrendiek, a zilahi Wesselényi Kollégium és a székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárát. Számos vers- és tanulmánykötethez írt előszót, könyvvezetést, szerkesztette azokat, miközben verseket írt. /Máthé Éva: Jóska bácsi elment... = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 28./

Július 28-án hosszantartó betegség után marosvásárhelyi otthonában elhunyt Illyés Kinga Széchenyi-díjas előadóművész. Pályafutása meghatározó részében a marosvásárhelyi színházhoz kötődött. Önálló estjeivel évtizedek óta járta Erdélyt, az anyaországot és a világ magyarságát. Az egyetemese magyar előadóművészet egyik legnagyobb alakja volt, aki egész életét a magyar nyelv és kultúra ápolásának szentelte. /Közlemény. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 29./

A Nagyszeben közelében fekvő magyarlakta település, Vízakna református dalárdája 155 éves. Szántó Sándor helybéli lelkészt dicséri az, hogy ez alkalmából emlékkönyv is készült. /Szabó Csaba: 155 éves a vízaknai református dalárda. Egybefűzött emberek születésnapja. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 31./

Július 31-én Marosvécsen népes tömeg kísérte utolsó útjára Varró János /Marosvécs, 1927 – Kecskemét, 2004/ író hamvait. Végakarátának megfelelően hazahozták hamvait szülőfalujába. Székely József nyugalmazott református lelképásztor emlékeztetett: Varró János a magyar irodalmat, a magyarságot, Erdélyt szolgálta. A hat éves kommunista börtön sem törte meg hitét, akaratát. 1988-tól a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola tanáráként tíz éven át tanította a leendő magyar tanítókat, köztük számos erdélyi diákot. A magyar köztársasági elnöktől '56-os Emlékérmét, Kecskemét város önkormányzatától pedig Kecskemét Felsőoktatásáért-kitüntetését kapott. /Fábián András: Varró János „hazatért” Marosvécsre. = Népúj-ság (Marosvásárhely), aug. 3./

Negyedik alkalommal szervezték meg a Kolozs megyei Magyarfrátán a mező-ségi szórványtalálkozót. Néhai Kövesdi Kiss Ferenc volt e találkozók megál-modója és mozgatója. Ábrám Noémi, a Maros megyei EMKE titkára megem-lékezett a július végén 91 éves korában elhunyt Kövesdi Kiss Ferencről, aki korát meghazudtolva járta a Mezőséget, bekopogott a házakba, hogy az embe-rekbe lelket öntsön. Ismert minden házat, azt is tudta, hol van házasulandó leány, vagy olyan fiú, aki nem talál magának menyasszonyt. Ilyenkor elment hozzá, s elmondta, hogy az ötödik faluban hova kell bekopogni. – Az utóbbi két évtizedben szinte folyamatos az apadás. A szomszédos Berkenyes leány-egyházközség lélekszáma felére csökkent, ma már csak 42 lélek van. Berke-nyesen ez a maroknyi ember elhatározta, hogy templomot épít. /Mezőségi szórványtalálkozó Magyarfrátán. Kövesdi Kiss Ferenc nyomában. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), aug. 3./

A még kétezer lelket sem számláló erdővidéki község, Vargyas első írásos emlí-tésének 670. évfordulójára tartalmas programot állított össze. Az esemény ezernél is több vargyasit és az ünnepre hazatérőt vonzott. Csúcspontja a hon-védő csatákban elesett hősök emlékére emelt turulmadaras emlékoszlop lelep-lezése volt. „Az 1848-49-es szabadságharcban elesett és részt vevő honvédek és a magyarsáosi ütközetben elesett vargyasi nemzetőrök emlékére” – áll a Petro-vics István sepsiszentgyörgyi szobrászművész alkotása alatt olvasható feliraton, /(hecsér): Hangulatos Vargyas-nap. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), aug. 3./

A közelmúltban Maros megyében is döntöttek az iskolák összevonásáról. El-veszti önállóságát a marosvásárhelyi 12-es Számú Általános Iskola, ahol öt éve speciális oktatási forma is működik. Megszűnés fenyegeti azokat a kis létszámú osztályokat, melyekben a diszlexiásokkal foglalkoznak. /Járay Fekete Katalin: Is-kola-összevonás káros következményekkel. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 4./

Lassan már egy éve, hogy Miron Mitrea szállításügyi miniszter kiadta az utasí-tást a nagyobb számban magyarok lakta településeken a kétnyelvű helységnév-táblák elhelyezéséről a vasútállomásokon. A „legmagyarabb” városban, Székely-udvarhelyen viszont továbbra is a múlt rendszerbéli „Odorhei” felirat díszelg. Még tavaly októberben 32 helységben történt meg a táblacsere. /Rédai Attila: Mégsem kétnyelvűsödött a vasútállomás. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvar-hely), aug. 5./

Dr. Szabó Árpád unitárius püspök augusztus 7-én jelen volt a Nyárádszereda központjában építendő unitárius templom alapkövének letételénél. Sándor Szilárd helyi lelkész elmondta, hogy gyülekezete 300 lelkes. /Járay Fekete Kata-lin: Jelképekben gazdag alapköletétel. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 12./

Unitárius világtalálkozót tartottak a Székelyudvarhely melletti Szejkefürdőn. Szabó Árpád püspök beszéde után Mikó István, a magyarországi unitárius egyház főgondnoka köszöntötte a résztvevőket. /Kosztolányi Katalin: „Mindannyian vándorok vagyunk”. = Krónika (Kolozsvár), aug. 16./

Románia, Magyarország és Szlovákia tizennégy Szentkirály nevű településéről érkezett mintegy 400 személy részvételével tartották meg augusztus 15-én Marosszentkirályon a Szentkirályok 9. találkozóját. Évről évre az államalapító Szent István királyról elnevezett más-más Kárpát-medencei település látta vendégül a többi település küldötteit. /Szentkirályok találkozója. – Népújság (Marosvásárhely), aug. 16./

Határon túli magyar tanítók egyhetes továbbképzése kezdődött meg augusztus 23-án Debrecenben, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán. A kurzusra Szlovákiából, Kárpátaljáról, Erdélyből és Szerbiából negyven tanító érkezett. A nagyszámú jelentkező miatt idén először két továbbképző kurzust szerveztek: júniusban kilencven résztvevővel a nevelés-oktatás korszerű módszereiről cseréltek véleményt, míg a mostani továbbképzés negyven résztvevője az iskolákban jelentkező új típusú pedagógusi feladatokkal ismerkedik. /Határon túli magyar tanítók Debrecenben. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 24./

Az idén immár a második '48-as emlékhelyet avatták fel augusztus 22-én a Sebes-Körös menti szórványmagyar településen, Réven. Petőfi Sándor bronzba öntött mellszobrát ünnepélyes keretek között a református istenháza kertjében helyezték el. Március 14-én Bersek József honvéd huszárezredesnek állítottak kopjafát Réven. /Balla Tünde: Petőfi szobra, a megmaradás jelképe Réven. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 28./

Kolozsváron a 2. számú Hallássérültek Intézetében tanul az erdélyi magyar hallássérült gyerekek zöme. Jelenleg 111 gyermekkel foglalkoznak a pedagógusok, 12 megye magyar gyermekei óvodától kezdve tizenegyedik osztályig tanulhatnak. Az iskolát angol, német és holland alapítványok, illetve magánszemélyek támogatják. /Borbély Tamás: Küzdelem az előítéletekkel a csend világában. Helyzetkép a romániai magyar hallássérült gyerekekről. = Szabadság (Kolozsvár), aug. 31./

Hetedik alkalommal tartottak falunapokat Szilágykrasznán, többek között a helyi Cserey Farkas Társaság és a Krasznai Magyar Fiatalok Klubja szervezésével. A meghívottak kézhez kapták a Krasznát bemutató színes, gazdagon illusztrált kiadványt. Kraszna főutcáján huszárok vonultak, majd néptáncosok,

népzeneészek. Sikeres volt a VII. Krasznai Nemzetiségi Néptáncfalalkozó. Szeptember 5-én, vasárnap felavatták Petőfi Sándor bronz mellszobrát, a kolozsvári Lőrincz Lehel képzőművész alkotását a művelődési ház előtti közkertben. Lőrincz Lehel márványból készült Báthory István-szobra Szilágysomlyón, Ady Endre fekete gránit mellszobra pedig Szilágylompépton áll. /Fejér László: Krasznai Napok. Petőfinek állítottak emléket. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 7./

Szeptember 6-án háromnapos tanácskozássra gyűltek össze a katolikus pedagógusok a csíkszeredai Segítő Mária Római Katolikus Teológiai Gimnáziumban. Kiscsoportos beszélgetésen ismerkedtek a szaktanárok, és vitatták meg a vallásos felfogás interdiszciplináris érvényesítését. /Katolikus Pedagógusok Fóruma. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 7./

Erdőszentgyörgyön évtizedek óta gazdag hagyománya van az amatőr színjátszásnak. Az 1991 óta működő Bodor Péter Egyesület színjátszó csoportja tavasszal a magyarországi Celldömölkön a műkedvelő színjátszók fesztiválján ezüst minősítést kapott. Kovrig Magdolna irodalomtanár, az egyesület alelnöke (az erdőszentgyörgyi kulturális élet fáradhatatlan szervezője) elmondta, hogy a kulturális élet legkülönbözőbb területein kívánnak szerepet vállalni. Mint minden évben, ez alkalommal is novemberben rendezik a műkedvelő színjátszók találkozóját, amelynek tizenkét éves hagyománya van. A Bodor Péter Egyesület hangsúlyt fektet fontos évfordulók megünneplésére, megemlékezésekre, könyvbemutatókat is szerveznek. A tervek közt szerepel a táncház beindítása. /-demeter-: Megújuló színjátszás Erdőszentgyörgyön. = Népújság (Marosvásárhely), szept. 7./

Megfosztották tisztségétől Sztranyiczki Szilárdot, a Kolozs megyei Kataszteri Hivatal igazgatóját. A belügyi és közigazgatási minisztérium hatáskörébe tartozó közhivatal egyesült a telekkönyvi hivatallal, Sztranyiczkit pedig nem erősítették meg tisztségében. Az új intézmény vezetője Leontina Kovács, a Szociáldemokrata Párt tagja. Sztranyiczki Szilárd sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a megyében működő 80 közhivatal közül egynek sincs magyar vezetője. /K. O.: Leváltották a kataszteri hivatal magyar igazgatóját. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 8./

Fennállásának 10. évfordulóját ünnepli idén a szamosújvári 51-es számú Csetz János cserkészcsapat. A Szamosújvári Napok keretében kiállításon mutatták be az elmúlt tíz esztendő emlékeit. /Tíz éve cserkészként. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 8./

Szeptember 9-én Kolozsváron, a Bethlen Kata Diakóniai Központban megalakult a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége. A jelenlévők megvitaták a létrehozandó szövetség alapszabályzatát, majd ennek elfogadása után megválasztották Egri István elnököt, valamint Bodó Barna és Kolumbán Gábor alelnököket. Az igazgatótanács további tagjai: Balla Zoltán, Héjja Botond, Sándor Krisztina, Somai József. /Köllő Katalin: Civil érdekvédelmi szövetség alakult. Törvényes megoldás a közös problémákra. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 10./

Első ízben gyűltek össze Erdély-szerete a római katolikus szellemiségű oktatási intézmények pedagógusai ismerkedni, gondolatokat cserélni. A közel száz résztvevőnek Csíkszereda, a Segítő Mária Római Katolikus Teológiai Gimnázium kollégiuma adott szállást három napon át, szeptember 6-8-a között. Az ötletgazda Bőjte Csaba ferences pap, a Déván katolikus segédlettel gondozott árva gyermekek gyámolítója volt. Előadást tartott Lászlófy Pál, a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség elnöke és dr. Murvai László, a szakminisztérium kisebbségi oktatásért felelős vezérigazgatója is. /Cseke Gábor: Római Katolikus Pedagógusok Fóruma, 2004. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 10./

Boros János alpolgármester szerint jelenleg csupán 6 (!) magyar alkalmazott dolgozik a kolozsvári polgármesteri hivatalban. Továbbá körülbelül harminc személynek magyar neve van, de nem vallja magát magyarnak. A polgármesteri hivatalban 450 személy dolgozik, az alkalmazottaknak csupán 1,33 százaléka magyar, amikor Kolozsváron a lakosság 18,8 százaléka magyar. Emil Boc polgármester meggyőződését fejezte ki, hogy a városházán dolgozó magyar anyanyelvűek aránya a közeljövőben nőni fog. /Kiss Olivér: Csupán hat magyar a kolozsvári városházán. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 11./

Jubileumi történelmi-, néprajzi- és műemlékvédelmi tanácskozást tartott Sárközújlakon a hét végén a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság /PBMEB/. A tizedik alkalommal megrendezett Honismereti Konferencián népes szakembergárda vett részt a Kárpát-medence magyarlakta vidékeiről. Dukrét Géza, a PBMEB elnöke köszöntötte a megjelenteket. Bara István, a PBMEB alelnöke, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság elnöke rámutatott: a konferenciák lényege az, hogy a múlt örökségét legalább olyan állapotban tudja a ma embere továbbadni az utókornak, mint ahogyan annak idején őseitől megkapta. A PBMEB minden évben kiosztja a tudományos tevékenységért, szervezőmunkáért járó Fényes Elek-díjakat. Idén Bara István részesült az oklevélből és emléklakettből álló kitüntetésben, a nagyváradi Péter I.

Zoltán és a köröskisjenői Csanádi János mellett. Bara István nevéhez fűződik a mikolai Gellért Sándor-, illetve az egri Csűry Bálint-emléktábla elkészítése. /Fodor István: X. Partiumi Honismereti Konferencia Sárközújlakon. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), szept. 13./

Szeptember 14-én Szilágypaniton, a többségében magyar településen átadták az egyházi összefogással felépített I–VIII. osztályos, új általános iskolát. A falu magyarságának összefogásával, magyarországi alapítványok finanszírozásával, illetve hollandiai támogatással épült fel. Tökés László püspök a gyülekezeti összefogással megvalósult iskolát Isten valóságos csodájának nevezte. /Makkay József: Új református iskola Szilágypanitban. Erdélyre kisugárzó gyülekezeti összefogással épült. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 15./

Szeptember 3-4-én a Bethlen Egyesület ötödik alkalommal szervezte meg a történelmi vetélkedővel egybekötött szórványifjúsági találkozót. Kilenc településről érkeztek csapatok. A vetélkedő a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban folyt. /Székely Emese: Bethlen-Nagyenyed. Szórványifjúsági találkozó – ötödszörré. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 18./

Szeptember 18-án dr. Ebner Jenő nevét vette fel a marosfői 4-es számú Általános Iskola, bensőséges ünnepség keretében. Dr. Ebner Jenő szerzetes 1907. április 22-én született Budapesten. A lazarita rend romániai feloszlata után, 1953-ban költözött Marosfőre, 1989. december 27-én gyilkolták meg marosfői otthonában. Dézsi Zoltán alprefektus hangsúlyozta, jelentős előrelépésnek tartja, hogy Vasláb községben, melyhez Marosfő tartozik, sikerült magyar nevet adni egy tanintézménynek (igaz, az iskolatábla még csak egy nyelven, románul hirdeti ezt), és úgy látja, egyre erősödik a marosfői magyar közösség. /Iskolanévadás Marosfőn. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 21./

Folklórgálával zárult szeptember 19-én az Újszentesi Falunapok rendezvényesorozat. Egymást váltogatták az együttesek a református templom kertjében felállított szabadtéri színpadon. Sikeres volt a végvári Csúrdöngölő együttes, melyről ma már megyeszerte mint hivatásosról beszélnek, noha a fiatalok között egyetlen hivatásos táncos sincs. Szeretettel fogadta a közönség a sándorfalvi ifi-együttest és a népdalénekeseket is. /S. J.): Újszentesi Falunapok. = Nyugati Jelen (Arad), szept. 21./

A mindössze 50 lelket számláló református közösségű Reszegén szeptember 26-án, vasárnap történelmi jelentőségű eseményre került sor: felavatták a gyülekezet templomát. Az eseményen Tökés László püspök hirdetett ígét, aki elismerően szólt a maroknyi közösség példás élni akarásáról. Balogh Sándor nyugalma-

zott nagykarolyi esperes szorgalmazta az építést, és nyugdíjba menetele után is fáradságot nem kímélve segített. /Fodor István: Vasárnap felavatták a reszegei református templomot. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), szept. 28./

Lezajlottak a vizsgák. A legtöbb csalódás a magyar nyelv és irodalom vizsgához fűződik. A vizsgázók nagy része évek óta úgy látja, hogy ezért bizony nem volt érdemes tanulni, a tanárok pedig szintén úgy érzik, hiábavaló volt a munkájuk. Évente ismétlődnek a botrányok, nyilatkozta Péntek János professzor. A tételek megfogalmazása és összeállítása külön szakképzettséget igényel. Magyarországon ilyen feladatokat is ellát az Országos Közoktatási Intézet, ennek van a román megfelelője. A romániai magyar oktatásnak ilyen szakmai háttere, intézménye nincs, és ebből ered a bajok zöme. A tételeket társadalmi munkában állítják össze olyan személyekkel, akiknek nem ez a munkakörük, és erre nincs kellő felkészültségük. Mindezek miatt felelősséget vállaló szakintézményre van szükség. /Péntek János: Tanári szoba. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 1./

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Polgári Magyarországért Alapítvány szervezésében kezdődött október 1-jén Nagyváradon az Áldás, Népeesség konferencia, amelyen részt vett Orbán Viktor, a Fidesz Magyar Polgári Szövetség elnöke, Németh Zsolt, a Fidesz alelnöke és az erdélyi magyar oktatás több kiemelkedő személyisége. Tőkés László református püspök kitért arra, hogy Kolozsvár magyarsága néhány évtized alatt a mohácsi vésszel megegyező létszámban fogyatkozott. A fogyás tragikus méreteket ölt. Orbán Viktor beszédében arra kereste a választ, hogy miként lehet megállítani a Kárpát-medencei népeességfogyást. A volt magyar miniszterelnök a határon túli magyarság megmaradását, illetve fejlődését autonómiájának megteremtésében látja, amelynek része a teljes körű oktatás biztosítása is. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem fejlesztéséhez elengedhetetlennek tartja az évi 4 milliárd forintos támogatást. Orbán szerint elsősorban a közgondolkodás megváltozására van szükség, hogy az egyén és a közösség viszonya átértékelődjék. Tőkés László püspök nehezményezte, hogy valószínűleg magyarországi sugallatra a Partiumi Egyetem teljes költségvetési támogatását leállították a Sapientia Alapítvány kuratórium ülésén. Tették ezt annak ellenére, hogy jelenleg a nagyváradi magyar egyetem az egyetlen magyar felsőoktatási magánintézmény, amelyet hivatalosan is akkreditáltak. /Makkay József: Népesedés- és új határon túli magyar támogatáspolitiká. Orbán Viktor évi 4 milliárdot adna a Sapientiának. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 2./

Az 1848-49-es forradalom ereklyéiből nyílt kiállítás okt. 1-jén az Arad Megyei Múzeumban. Az értékes darabok most először kerültek ki a nyilvánosság elé a

múzeum raktárából. / (Sólya): Kiállították az aradi vértanúk emléktárgyait. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 2./

Hary Béla karmester és zeneszerző hetvenéves /sz. 1934. okt. 2./ A kolozsvári Magyar Opera karmestere operát, balettet, operettet, szimfonikus műveket egyaránt vezényelt. Zeneszerzői tevékenysége is sokrétű, balettekhez írt zenét, továbbá musicalt és szimfonikus költeményt. Hary Béla jelenleg Kolozsvár mindkét operaházában vezényel és a Zeneakadémián is tanít. /Hintós Diana: Hetvenedik születésnapján köszöntjük Hary Béla karmestert, a Kolozsvári Magyar Opera örökös tagját. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 2./

Sepsiszentgyörgyön elhunyt Kovács András /Bözödújfalú, 1926. jan. 9. – Sepsiszentgyörgy, 2004. szept. 29./ szerkesztő, író, 1949-1970 között a kolozsvári *Igazság* főszerkesztője, utóbb a bukaresti *A Hét* szerkesztőségi főtítkára /1970-1986/. Kovács András nevét magyarországi kiadást is megért nagysikerű könyve, a *Vallomás a székely szombatosok* perében (Kriterion, 1981) tette ismertté. Kovács András írt szülőfalujáról, a falurombolás áldozatául esett Bözödújfaluról: *Útfélen fejfa* /Kriterion, 1995/ *Mondjatok kaddist egy székely faluért* (Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1997), *Az erdélyi szombatosság nyomában* (2000). A szerkesztő Kovács András emlékiratai *A hűség csapdái* (Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1999) címen láttak napvilágot. /Elment a szombatosok krónikása. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 2./

Október 3-án Kolozsváron a Magyar Színházban teltházzal, tapssal köszöntötték a 90 éves Senkálzsky Endrét, feltehetőleg ő a legidősebb aktív színész Európában. Felolvasták Hiller István kultuszminiszter köszöntését, Tompa Gábor igazgató üdvözlését távollétében Keresztes Attila közvetítette. Senkálzsky elmondta, hogy a színházat a rend, a tisztesség, a világosság, az igazság keresésének tartja. Az ő rendkívüli életművét formálta könyvvé Kötő József *A színház fanatikusa* /Korunk Baráti Társaság, Kompress, Kolozsvár/ címet viselő kötetében. /F. I.: Színház egy életen át. Senkálzsky Endre 90 éves. – Szabadság (Kolozsvár), okt. 4./

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem kihelyezett főiskolája 1997-ben jött létre Sepsiszentgyörgyön. Előbb a vállalat-gazdaságtan szakot alapították meg, majd létrehozták a közigazgatási szakot is. A főiskolán a diákok létszáma évről évre bővült. Az új tanévben a főiskolán 316 elsőéves kezdi meg tanulmányait, 191 a vállalat-gazdaságtan, 125 a közigazgatás szakon. /Farkas Réka: Politikai akarat biztosíthatja a jövőt. = Krónika (Kolozsvár), okt. 5./

Október 4-én Kézdivásárhelyen, a Bod Péter Tanítóképzőben Bajcsi Ildikó, a főiskola tanulmányi igazgatóhelyettese nyitotta meg az új tanévet. Az elmúlt négy év során 980 tanító és óvónő tette le a véglegesítő, egyes és kettes fokozati vizsgát. Idén csak nappali tagozattal indulnak, a három évfolyamon összesen hatvanhárom diák huszonkét oktatóval kezdi meg az új tanévet. /Iochom István: Tanévnyitó a tanítóképzőn (Kézdivásárhely). = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 5./

Szeptember 30-án Marosvásárhelyen rendkívüli hangversenyen köszöntötték Szalman Lóránt karmestert 75. születésnapján. A művészeti igazgató, Vasile Cazan, a Hunyadi László szobrászművész által készített, a karmester arcmását megörökítő plakettel, Borbély Zoltán, a Marosvásárhelyi Rádió zenei osztályának egykori vezetője, ill. a mester volt növendéke, közös stúdióbeli munkájuk eredményeként ott rögzített kórushangfelvétellel ajándékozta meg a 75 éves karmestert. /Járay Fekete Katalin: Rendkívüli hangversenyen Szalman Lórántot köszöntötték. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 5./

Október 1-jétől Someșan Ștefan Maros megyei főtanfelügyelő menesztette állásából a Marosvásárhelyi 7-es Számú Általános Iskola igazgatóját, Andrásy Árpádot. Ezzel Marosvásárhelyen már egyetlen általános iskolának sincs magyar vezetője. Andrásy Árpád jogsértésnek tartja a főtanfelügyelő döntését. - Miért nem lehetett úgy megejtteni a vegyes iskolák összevonását, hogy létrejöhessen például egy vagy több magyar általános iskola? – tette fel a kérdést Andrásy. /Antalfi Imola: Nem jó, ha magyar? = Népújság (Marosvásárhely), okt. 6./

A kolozsvári tanács április 29-én kelt határozatával hat magyar utcanevet /Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, Dsida Jenő költő, Kós Károly építész, író, politikus, Mikó Imre politikus, történész, mecénás, Móricz Zsigmond író, II. Rákóczi Ferenc fejedelem/ hagyott jóvá. A névjelző táblák kifüggesztésére a napokban kerül sor. Ezeket az új magyar utcaneveket mind a város peremén, új, nyúlfarknyi utcák kapták. Bethlen Gábornak 1964-ig a várfal mellett volt, a róla elnevezett bástyától kiinduló utcája. Ugyancsak addig a Mikó-kerthez vezető utca viselte – még a két világháború között is! – az Erdélyi Múzeum-Egyesületet alapító Mikó Imre gróf nevét. Aránylag fontos utca jutott Móricz Zsigmondnak is. A Rákóczi utat a legtöbb kolozsvári még ma is e néven ismeri. Móricz Zsigmond a Monostor negyed egyik csücskében, Bethlen Gábor a bácsi út mellékén, Dsida Jenő a Hajnal negyed déli nyúlványában, Rákóczi Ferenc, Mikó Imre és Kós Károly a Tordai út vonzáskörében lesz új utcák névadója. /Gaal György: Hat magyar utcanev. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 6/

Első alkalommal szentelnek püspököt Sepsiszentgyörgyön: október 8-án iktatja püspöki tisztségébe Adorjáni Dezső Zoltán lelkészt a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház. Adorjáni Mózes Árpád püspököt váltja fel, aki 48 évi lelkészi és tizenkét évi püspöki szolgálat után ez év márciusában vonult nyugdíjba. Adorjáni Dezső Zoltán /sz. Brassó, 1964. ápr. 8./ édesapja '56-os börtönviselt evangélikus lelkész. Adorjáni a teológián kívül filozófiát, pszichológiát és irodalomtörténetet is tanult. 1994-től mostanáig Bukarestben parókus lelkésze volt a magyar és a román gyülekezetnek. Adorjáni 1996-tól a tizennégy tagegyházat tömörítő Romániai Felekezetközi Bibliatársulat elnöke, szakfolyóiratokban megjelent tanulmányok és cikkek szerzője, 1999 óta pedig a rendszeres teológia doktorandusa. /Demeter J. Ildikó: Székelyföldre összpontosít az evangélikus egyház. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 6./

Gyulafehérváron Oláh Zoltán rektor ünnepi előadásával kezdődött a tanév a katolikus kispapok számára. Az idei tanév újdonságai: kispapokkal együtt tanulnak ezévtől a ferences hallgatók is. A Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskolára a 2004/2005-ös tanévre 94 diák iratkozott be. Kolozsváron jelenleg 164 hallgatója van a kolozsvári katolikus teológiai karnak, ebből 46 elsőéves, és a főszak mellett történelmet, nyelveket, szociális munkát tanulnak, abban szakosodnak. /Bodó Márta: Egyetemi tanévnyitó. = Vasárnap (Kolozsvár), okt. 10./

Vajdahunyadon a Helyi Tartós Fejlesztésért Egyesület és a Hunyadi János Humanitárius Társaság 25. alkalommal rendezte meg a zenei napokat. Fellépett a négy éve Kolozsváron megalakult Flauto Dolce együttes /tagjai: Majó Zoltán, Szabó Mária és Tóth Ágnes/. /CH. A.: Vajdahunyadi zenei napok. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 12./

Szent István emlékszobrot állíttatott a Lakatos Demeter Egyesület és a Magyar Kollégium október 15-én Pusztinán. A három méter magas tölgyfaszobrot Csoma Gergely faragta. A szobor felirata kétnyelvű (román, magyar), ezért a helybeliek remélik, hogy a falu román érzelmű papja nem távolíttatja el az alkotást, és hajlandó lesz azt felszentelni. /Szent István emlékszobrot állítottak Pusztinán. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 20./

Elhunyt Faragó József néprajztudós Kolozsváron, október 18-án volt a temetése. A napisajtó nem adott hírt haláláról, nem jelentek meg nekrológok, nem értékelték életművét. Faragó József /sz. Brassó, 1922. febr. 5./ 1945-ben szerzett doktorátust néprajz főszakon a Bolyai Tudományegyetemen. 1953-ig az egyetemen volt tanársegéd, adjunktus, ezután pedig tudományos főkutató a ko-

lozsvári folklórintézetben. Néhány munkája, emlékeztetőnek: /társ szerzőként/ *Moldvai csángó népdalok és népballadák*, 1954, *Kalotaszegi magyar népviselet*, 1977, önállóan írt sok könyve között van a *Balladák földjén*, 1977, *Virágok vetélkedése*. Régi magyar népballadák, 1986, *Ószékely népballadák*, 1998.

P. Levente vágott sebbel az arcán és fejbőrén, L. Károly, a helyi gyülekezet kántora, tüdőt, májat ért hat késszúrással, M. Levente szintén hátszúrással került a kórházba egy bergenyei kocsmázás után. Az állítólagos ok: magyarul énekeltek. Jellemző, hogy az elkövető M. Nicolae, M. Anton és T. Vasile nem a bárban, hanem a hazafele vezető úton támadt rá áldozataira, és az is sokat elmond, hogy „bátor” módon, hátulról szúrtak. Magyar nótáért ma már késszúrással jár? /Nagy Botond: Magyar nótáért késelés? = Népújság (Marosvásárhely), okt. 20./

Az általános iskolák összevonásával kapcsolatos gondokra hívta fel a figyelmet Marosvásárhelyen sajtótájékoztatóján Dáné Károly, az RMDSZ oktatási alelnöke. Utalt az iskola-összevonások nyomán kialakult helyzetre, arra, hogy ilyen címen október 1-jétől immár Andrassy Árpádot, az egyetlen marosvásárhelyi magyar nemzetiségű iskolaigazgatót is leváltotta a főtanfelügyelő. Az iskolák összevonásának eredménye: „eltűnt” 13 magyar és csak 1 román osztály. Utalt arra, hogy 1957-től nem neveztek el egyetlen marosvásárhelyi iskolát sem magyar személyiségről, és ezen szándékoznak változtatni az elkövetkezőkben, /(antalfi): Magyar iskolaneveket javasol a tanács RMDSZ-frakciója. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 22./

Újabb hat évre választották meg a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspökévé Tökés Lászlót. Kovács Zoltán főgondnokot Érmihályfalva polgármesterét 74 szavazattal választották újra. /Balla Tünde): Tökés László marad a Királyhágómellék püspöke. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 23./

Október 17-én Kalotaszentkirály-Zentelkén Szent István-szobrot avattak. /Kalotaszentkirályon a szent király szobra. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), okt. 26./

A Duna Televízió október 23-án ötrészes dokumentumfilm-sorozat sugárzását kezdte meg *1956 – Erdély* címmel, melynek rendezője Páskándiné Sebők Anna. A film az '56-os magyar forradalom hatására Erdélyben bekövetkezett eseményeket és az azok nyomán elinduló mozgalmakat mutatja be a később lefolytatott perekkel keresztül. /1956 – Erdély. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 29./

Kolozsváron megnyílt a nyolevvanhat éves Abodi Nagy Béla festőművész első önálló gyűjteményes kiállítása a Bánffy-palota emeleti öt termében. Hosszú

pályafutása során a művész egy pillanatig sem fordult el saját nemzeti közösségétől. A kiállítás megszervezésében fontos szerepet játszott a Barabás Miklós Céh. /Ördög I. Béla: Abodi Nagy Béla önálló kiállítása. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 1./

A Szatmár megyei Piskolt községhez tartozó Reszege faluban magánházak helyett immár templomban tarthatták az istentiszteletet. A református templom építéséhez támogatást kaptak a németektől, de segített a püspökség, továbbá a nagyobb gyülekezetek és a vállalkozók is, a hívek pedig kétkezi munkával járultak hozzá. Akadtak, akik kérdezték, miért kell félszáz embernek templom. /Romász János: Új templomot építettek Reszegén. = Krónika (Kolozsvár), nov. 5./

Október 27-én másodszor adták át a budapesti Hilton Szállóban a Szervátiusz Tibor és felesége, Klára asszony által 2003-ban, Szervátiusz Jenő születésének századik évfordulója alkalmából létesített Szervátiusz Jenő-díjat. A 2003-ban első alkalommal díjazott karcagi szobrászművész, Gyórfy Sándort követően az idén Márton Árpádot illették ezzel a megbecsüléssel. Márton Árpád festőművész /sz. Gyergyóalfalu, 1940. okt. 6./ a hatvanas években lépett az erdélyi művészeti élet meghatározó személyiségei sorába. /Banner Zoltán: Szervátiusz Jenő-díj Márton Árpádnak. = Hargita Népe (Csíkszereda), nov. 5./

Az 1992/1993-as tanévben, amikor a magyarság Románia összlakosságának 7,1 százalékát képezte, 209.077 magyar óvodás, általános és középfokú iskolás diák járt magyar tannyelvű intézménybe, ami országos szinten 5,3 százalékot jelentett, a 2002/2003-as tanévben viszont a magyar nemzetiségűek részaránya országos szinten 6,6 százalékos, 176.610 magyar óvodást és diákot tartanak számon, ami az országos szinten beiskolázottak 4,8 százalékát képezi. Emellett közel 50 ezer magyar anyanyelvű diák román nyelven tanul. /RMDSZ Tájékoztató, nov. 7. 2574 sz./

A pécskai Búzavirág Egyesület szervezésében november 6-án tartották a IV. Kisebbségi Néptánctalálkozót Pécskán. Két magyarországi együttes is megjelent, / (nagyálmos): Kisebbségi néptánctalálkozó Pécskán. = Nyugati Jelen (Arad), nov. 8./

A hét végén tartották meg a Dalos pacsirta országos cserkészdalversenyt, melyet idén először Marosszentgyörgyön szervezett meg a Romániai Magyar Cserkészszövetség (RMCSSZ), amely országsszerte százhuszonhat csapatot számlál több mint háromezer taggal. /Mészely Réka: Nótás kedvű cserkésztoborzó Marosszentgyörgyön. = Népújság (Marosvásárhely), nov. 9./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület integráló erőt szeretne képviselni az erdélyi, romániai magyar tudományosságban, fejtette ki Egyed Ákos, az EME elnöke. Jelenleg hat szakosztályuk van. Eddig az Arany János Közalapítvány pályáztatás alapján támogatást nyújtott csoportos kutatásokra, de egyéni pályázatokat is jóváhagyott. Ebben az évben megváltoztatták az eddigi rendszert és kizárólag egyéni pályázatokat fogadnak el. Ez a döntés az EME tudományos műhelyeit nagyon nehéz helyzetbe hozza. Majdnem lehetetlenné teszi a további működésüket. Ugyanis csoportos kutatásban végeznek az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon előkészületeit és szerkesztését, ugyanilyen pályáztatás útján foglalkoztattak hét kutatót, akik Erdély történeti forrásainak kiadását készítik elő. Azonkívül van a Mezőség-kutató és működik az Aranka-gyűjteményt kiadó csoport. /Köllő Katalin: A Magyar Tudomány Napja Erdélyben. Interjú Egyed Ákossal, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnökével. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 10./

A nagykarolyi Károli Gáspár- és Kaffka Margit-szobrok után Deák Árpád nagyváradi szobrászművésznek immár harmadik Szatmár megyei köztéri alkotása a november 14-én Szatmárnémetiben, a régi kórház előtti parkban felavatásra kerülő Petőfi-szobra. A kolozsvári Ioan Andreescu Képzőművészeti Főiskolán végzett művész Erdély legismertebb szobrászai közé tartozik. Ő készítette el Kibéden Seprődi János etnomuzikológus mellszobrát, a nagyváradi Szent László templom kapuját díszítő bronz domborműveket, valamint a Toldi szerzőjének arcását a nagyváradi Arany János Kollégium számára. / A szobor alkotója. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), nov. 11./

November 12-13-án került sor Brassóban a helyi Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület által tizenegyedik alkalommal megszervezett Bartalis János Szavalóversenyre. Az egyesület elnöke Házy Bakó Eszter elmondta, hogy az évek során erre a versenyre összesen 321 versmondó jelentkezett. Idén 35 versmondó jelentkezett, és két énekmondó is. /(tóásó áron zoltán): Bartalis János szavalóverseny. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 19./

November 21-én Kaplonyban felszentelték az új református templomot, amelynek építését 1996-ban kezdték el. Tökés László püspök hangsúlyozta: „nem azért építünk templomot, hogy kitóduljunk a kicsi Magyarországra, hanem mert itt akarunk élni.” /Boros Ernő: Templomszentelés Kaplonyban. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), nov. 22./

November 22-én rendkívüli közgyűlést tartott a színérváraljai Sylvester János Egyesület. Szilágyi Adalbert-Béla elnök ismertette az egyesület bejegyzése során

végigélt bürokratikus tortúrát. Tepfenhárd Ágota pénztáros beszámolt az egyesület pénzügyi helyzetéről, valamint a Communitas Alapítvány által nyújtott 9 millió lejes támogatás felhasználásáról. Az egyesület legsürgősebb feladatának tekinti a magyar tannyelvű iskola tetőszerkezetének a felújítását. /Sylvester János Egyesület. = Bányavidéki Új Szó (Nagybánya), nov. 26./

November 26-án Marosvásárhelyen leleplezték II. Rákóczi Ferenc szobrát, Pokorny Attila képzőművész alkotását. Kelemen Atilla, az RMDSZ megyei szervezetének elnöke szobraink sorsáról szólt, felemlgetve a nyárádszeredai Bocskai-szobor történetét, amelyet csak többszöri próbálkozásra sikerült felállítani, az aradi Szabadság-szobor kálváriáját, a vásárhelyi szobrokat – Kossuth Lajos, Bem tábornok és Széchenyi szobrát – amelyeket azóta beolvasztottak. Kijelentette és feladatként bízta a városi tanácsra: vissza kell állítani a Kossuth utcát, és legyen megint Rákóczi-lépcső. Megköszönte Pokorny Attilának, hogy a szobrot megalkotta, és Sántha Csabának, hogy az öntést elvégezte. /Mózes Edith: Vigyázzunk a szobrainkra, vigyázzunk egymásra! Újra áll II. Rákóczi Ferenc szobra Marosvásárhelyen. = Népújság (Marosvásárhely), nov. 27./

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium sorsa egész Erdély érdeklődésére számot tarthat, ugyanis ez a tanintézmény lett Dél- Erdély utolsó oktatási szórványára. Simon János igazgató örömmel tájékoztatott arról, hogy minden tantárgyat egyetemi végzettséggel rendelkező tanárok tanítanak. Az elmúlt év decemberében az Oktatásügyi Minisztérium egymilliárd lej támogatást utalt ki a központi fűtés korszerűsítésére. A helyi polgármesteri hivataltól 400 millió lejt kaptak az új csövek elhelyezésére. November elejére sikerült a fűtés korszerűsítése, meleg volt az osztályokban. A februárban hozott kormányhatározat alapján az Erdélyi Református Egyházkerület visszakapta a kollégium épületeinek egy részét. Néhány nap múlva a kollégium átveheti azt a modern konyhának, raktárnak, élelmiszerek feldolgozására szolgáló helyiségeknek helyet adó épületet, mely az Erdélyi Református Egyházkerület támogatásával épült. /Szabó Csaba: Nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium. Átalakulóban. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 27./

Petíciót adott át és felszólalt a magyar nyelvű szentmisék bevezetéséért a moldvai Pusztina település civil szervezetének küldötte a Iasi-i római katolikus egyházmegye zsinatán. Még nem volt példa arra, hogy magas szintű romániai egyházi fórumon meghallgassák a magyar ajkú csángók anyanyelvű liturgiára vonatkozó kérését. Az római katolikus csángó magyar népcsoport minden településén románul miséznek a papok. /Csángó petíció. = Nyugati Jelen (Arad), nov. 27./

Véget ért a Színjátszócsoportok Regionális Fesztiválja, amelyet Aradon, a Jelen Házban szerveztek. Az Aradi Magyar Színház Alapítvány által idén első alkalommal megrendezett fesztiválon nagyváradi, dévai, temesvári és aradi amatőr színjátszócsoportok léptek fel. Egyikük volt a nemrég alakult aradi Nevesincs Társulat, szerepelt az aradi Kölcsey Színpad is. /((nagyálmos): Véget ért az első aradi amatőr Színházfesztivál. = Nyugati Jelen (Arad), nov. 29./

Öt éves a kolozsvári Ördögtérge Táncegyüttes. A főként egyetemi hallgatókból álló csapat november 27-én ünnepelte születésnapját a Diákművelődési Házban, amelyre más városokból is sokan eljöttek. A gálaelőadáson több kolozsvári együttes – a Bogács, a Szarkaláb és a Zurboló lépett fel, a szamosújvári Kaláka és a házigazda Ördögtérge, illetve az Utánpótlás csapat. Több zenekar is kísért a táncokat: Albert Szilárd – Szilike és zenekara Kolozsvárról, a marosvásárhelyi Farduló, és Sepsiszentgyörgyről a Háromszék, illetve Ségercz Ferenc és barátai. Mind a gálaműsor, mind a vasárnap hajnalig tartó táncház zajlott, amely állandó székhelyet biztosít az Ördögtérgeinek. / (Rostás-Péter Emese): Öt éves az Ördögtérge. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 30./

Scheffler János néhai szatmári megyés püspök szobrát avatják fel december 4-én szülőfalujában, a Szatmár megyei Kálmánd községben. Schönberger Jenő, a vértanú püspök utóda szentek fel az emlékművet, majd december 6-án Szatmárnémetiben, a székesegyházban ünnepi szentmisén emlékeznek meg Scheffler Jánosról. A szentmise után Bura László szatmárnémeti tanár mutatja be Scheffler Jánosról szóló könyvét. /Szobor a vértanú püspöknek. = Krónika (Kolozsvár), dec. 3./

A Romániai Magyar Népművészeti Szövetség, valamint a Kuckó Egyesület égisze alatt második alkalommal szerveztek népművészeti kiállítást és vásárt Székelyudvarhelyen. Fellépett az Udvarhely Néptáncműhely. Bemutatták Korondi Kovács András *Csigavonat* című gyermekverses kötetét. A kiadványt Molnos Zoltán festőművész illusztrálta. /Szász Emese: Udvarhelyen is járt a Mikulás. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 6./

Idén négy marosvásárhelyi (vagy innen elszármazott) jeles személyt tüntetett ki az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület. Csomós Attila az erdélyi magyar gazdák európai színvonalú szakmai képzéséért kapott Balázs Ferenc-díjat, Sebestyén Spielmann Mihály a Teleki Téka régi könyvállománya feltárásáért részesült Monoki István-díjban. Szentgyörgyi István-díjat adományoztak Elekes Botondnak, a minőségteremtő erdélyi magyar színjátszás támogatásáért és Bánffy Miklós-díjjal tüntették ki Kárp Györgyöt, a Nemzeti Színház Tompa

Miklós társulatának színművészt, aligazgatóját, több évtizedes színházi tevékenységéért. /EMKE-díjak – 2004. = Népújság (Marosvásárhely), dec. 7./

November 20-án tartotta Kolozsváron közgyűlését megalakulásának 83., újralakulásának 10. évfordulója alkalmából a Romániai Magyar Dalosszövetség (RMD). Erdély minden részéről több mint 70 karvezető és kóruselnök érkezett. Tóth Guttmann Emese elnök asszony beszámolója összefoglalta az elmúlt tíz év tapasztalatait, eredményeit, célkitűzéseit. Jakabffy Tamás beszélt a gregorián zene oktatásáról. Sógor Magda az egyházzenei tagozat tevékenységéről szóló beszámolóban részletesen ecsetelte az új énekeskönyv bevezetésének fontosságát. A népzenei tagozat Fejér Kálmán vezetésével minden évben megszervezi Szatmárnémetiben a Hajnal akar lenni népdalvetélkedőt. Következett a 2004-es díjak ünnepélyes átadása. A Jagamas János-díjat a 70. életévét betöltött dr. Almási István vette át a népzene kutatásban elért munkásságáért. Seprődi János-díjat kapott Gáspár Attila a Szilágyságban végzett pedagógiai közművelődési tevékenységéért. Márkos Albert-díjat kapott Vizsnyai Csaba a kamarakórus-muzsika terén végzett munkájáért, Zsizsmann Rezső-díjat Kállai Miklós Tünde kántor, karnagy és zenepedagógiai munkájáért. Rónai Antal-díjat kapott a szatmárnémeti Cacu Mircea, az általa vezetett fúvószenekar élén végzett munkájáért, aki alaposan ismeri a román és magyar zenekultúrát. A Romániai Magyar Dalosszövetség különdíját adták át Guttmann Mihály karnagynak, aki 1994-ben újraindította a kóruszövetséget. /Murár Mária: Jubilált a Romániai Magyar Dalosszövetség. = Népújság (Marosvásárhely), dec. 8./

Mádl Ferenc köztársasági elnök december 7-én Köztársasági Elnöki Érdemérmeket adott át 11 kitüntetettnek a Sándor-palotában. „Munkájuk, szakmájuk különböző, de mindezeket összeköti a nemes értékek tisztelete, a mély humánus és az akadályt leküzdő tenniakarás” – mondta Mádl Ferenc. A kitüntetettek között van Böjte Csaba, az árvákat felkaroló ferences szerzetes. /Köztársasági Elnöki Érdemérmeket adott át Mádl Ferenc. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 8./

Dec. 6-án köszöntötték Gálfy Zoltán teológiai professzort 80. születésnapja alkalmából Kolozsváron. Az ünnepségen átadták az erre az alkalomra összeállított emlékkötetet. A Protestáns Teológiai Intézet főkönyvtárosa volt, majd tanársegédi állást töltött be. 1974-ben megválasztották a protestáns egyháztörténeti tanszék előadótanárává, emellett latin és héber nyelvet is tanított. 1984–1990 között a Református Szemle felelős szerkesztőjeként is tevékenykedett. /F. I.: Változatlan lélekkel a változó világban. D. dr. Gálfy Zoltán professzor 80 éves. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 8./

Ebben az évben is van magyar díjazottja a Romániai Írók Szövetsége temesvári szervezetének. Az elmúlt négy esztendőben minden évben osztottak ebben a kitüntetésben a magyar írók. Anavi Ádám, Bárányi László Ildikó, Böszörményi Zoltán mellé most Bodó Barna zárkózott fel, aki a *Talpalatnyi régióink* – Politológiai esszék (Komp-Press Kiadó, 2003) című kötetével nyerte el ezt az elismerést. /P. M.: Irodalmi díj Bodó Barnának. = Nyugati Jelen (Arad), dec. 9./

Ormányban már csak egyetlen magyar él, aki elmondta Vetési Lászlónak, hogy lassan összedől a templom. Megvásárolták az építőanyagot, hogy megjavítsák a templomot, de lassan elloptak mindent. Kidőlnek a régi sírok. Már csak ő, Miki bácsi a gyülekezet. A harangot kérik a románok, de ő nem adja, amíg él. Csak legyen, aki utána is megkondítja, ha majd ő meghal. /Vetési László: Itt már csak én vagyok a gyülekezet... = Szabadság (Kolozsvár), dec. 11./

Sárral kenték be Nagyszalontán a szoborpark összes, magyart ábrázoló szobrát. Az elkövetők személye ismeretlen, megindult a nyomozás. /Szobrokat sároztak be Nagyszalontán. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), dec. 13./

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) nyilatkozatában azt kéri a parlamenttől és a magyar politikusoktól, a legrövidebb időn belül teremtsék meg annak jogi feltételeit, hogy a határon túli magyarok megkaphassák a magyar állampolgárságot. „Változatlanul szükségesnek tartjuk, hogy más nemzetekhez hasonlóan, azok a magyar testvéreink is megkapják a magyar állampolgárságot, akik valamilyen oknál fogva Magyarország határain kívül élnek” – áll a dokumentumban, amelyet Veres András, az MKPK titkára írt alá. /MKPK-állásfoglalás az állampolgárság ügyében. = Népújság (Marosvásárhely), dec. 14./

December 9-én felavatták Kolozsváron a Gy. Szabó Béla Emlékházat. A jeles művész 16 évig, 1969-től haláláig élt a Bolyai utca 6. szám alatti épületben. Ferenczy Miklós református lelkész, a hagyaték gondozója elmondta: az emlékház feladata a művész emlékének ébren tartása. Erdély-szerre egyedinek tekinthető az emlékház, ugyanis kevés olyan magyar alkotó van, akinek hagyatékát egy helyen tudhatjuk. Kántor Lajos, a Korunk főszerkesztője Gy. Szabó Béla művészetének emberközelségéről beszélt. Murádin Jenő, a hagyaték egyik legkiválóbb ismerője, a mester munkásságáról szóló könyv megszületéséről tájékoztatót. /Szentés Szidónia: Gy. Szabó Béla Emlékház Kolozsváron. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 14./

Marosvásárhelyen az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem végzősei közül viszonylag kevesen próbálják meg a rezidensi vizsgát, tájékoztatót Nagy Örs

orvosprofesszor, az egyetem rektorhelyettese. A magyar végzősök alig húsz százaléka marad itthon, a többiek főleg Magyarországra távoznak. Magyarországról hetente-havonta nyolc-tíz fiatal orvos távozik nyugatra, ez egy valóságos szürkeállomány-export. /Mészely Réka: A fiatal magyar orvosok inkább külföldön próbálnak szerencsét. = Népújság (Marosvásárhely), dec. 16./

A Julianus Alapítvány díjátadó ünnepségén a csíkszeredai alapítvány első román díjazottja, Smaranda Enache emberjogi aktivista hosszas, elismerő taps közepette vette át a díjat. A budapesti dr. Atzél Endre a moldvai csángómagyarokért végzett karitatív tevékenységéért, az 1989-ben Magyarországra menekülő magyarok intézményes támogatásáért vehette át az elismerést. Az idei díjazottak listáján a brüsszeli dr. Kállay Oszkár, dr. Czirják Árpád kolozsvári kanonok, Lapohos András ördögösfüzesi tanár, valamint Kovács Miklós kárpátaljai politikus szerepelt. A nagyváradi önkormányzat a város legkiemelkedőbb személyiségeit díjazta a Kiválóságok gáláján. A tizenöt terület közül kilencben magyar jelölt nyerte el a város címerével díszített szobrocskát és a huszonötmillió lejes pénzjutalmat. A képzőművészek közül Jakobovits Márta, a legjobb színész kategóriában pedig Kiss Török Ildikó, a Kiss Stúdió Színház alapítója kapta a fődíjat. Thurzó Sándor, a Varadinum vonósnégyes alapítója a legjobb zenész, Tóth Márta, az Ady Endre Gimnázium igazgatója az oktatás kategóriában vette át a jutalmat. Az év nagykövete Tóth István, a Tavirózsa fotóklub és a Foto Art Galéria alapítója, a szociális téren nyújtott tevékenységéért Rajna József, a Caritas Catholica vezetője kapta meg a díjat, az elismerésre legméltebb fiatal Debreczeni Sándor, a Nagyvárad Magyar Diákszövetség elnöke. A sport kategóriában Nyisztor Sándor vívót jutalmazták, aki az idei athéni ötkarikás játékokon képviselte a várost. A sajtó kategóriában győztes Szűcs László, az Ady Endre Sajtókollégium igazgatója a pénzdíj egy részét egy ferences apácának, Zita nővérnek ajánlotta föl, aki az elmúlt évtizedekben sokat tett a városért, az utóbbi időben pedig szegény sorban él. Díszoklevéllel tüntetett ki Szász Jenő székelyudvarhelyi polgármester évzáró fogadásán több magánszemélyt és szervezetet. A főtéri Emlékezés Parkjának alkotói közül ketten, Blaskó János szobrászművész és Heil Tibor építészmérnök részesült a kitüntetésben. Díjazták az Artera Alapítványt, a Székely Dalegyletet, a Balázs Ferenc Vegyeskart, Gergely József mesterszakácsot, a Mellersdorfi Ferences Apácarendet, az udvarhelyi Fafaragók Szövetségét, valamint Ilyés Ferenc futballistát, Hosszú Attila vállalkozót és Geréb Péter matematikatanárt. /Díjzöng az éves munkáért. = Krónika (Kolozsvár), dec. 20./

December 18-án gálaesten az Erdélyi Magyar Írók Ligája kiosztotta idei díjait. Irodalomtudományi-díj: Boka László, Irodalmi Jelen Prózadíja: Lőrincz György,

Irodalmi Jelen Költészeti-díja: László Noémi, Méhes György Debütdíj: Magyar Ágnes, Méhes György-Nagydíj: Fekete Vince, Szindbád-díj: Anamaria Pop, Misztótfalusi Kis Miklós életműdíj: Lászlóffy Csaba, valamint életműdíj: Kányádi Sándor. /E-MIL díjak 2004. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 20./

Vetró András Kézdivásárhelyen élő szobrászművész /sz. Temesvár, 1948/ apja, Vetró Artúr szobrászművész nyomdokaiba lépett, aki Kolozsváron, a Képzőművészeti Főiskolán a szobrászatot tanította. 1989 októberében együtt állítottak ki édesapjával. Apja 1992-ben meghalt, és abban az évben volt kettőjüknek gyűjteményes emlékkiállításuk. András fia az Incitato lovas művészklub vezetője, másik fia, Barna a fiatal művészek Udvertér nevű megnyilvánulásának szervezésében vállal oroszlánrészt. Fábíán Ernő filozófus plakettjét leleplezték Kovásznán, jövőre pedig a Barcsay Jenő plakettje lesz felavatva. Vetró András a hagyományos módszereket alkalmazza, főleg híres emberek mellszobrait, plakettjeit készíti el. /Farkas Imola: Múterem az udvertérben. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 21./

Hargita megyében országos viszonylatban is egyedülálló otthoni beteggondozói hálózatot épített ki a gyulafehérvári Caritas a megyei és a helyi tanácsokkal együttműködve. /D. Balázs Ildikó: Otthon gondoz a Caritas. = Krónika (Kolozsvár), dec. 22./

Hetvenötödik életévében meghalt Szabó Gyula író /Homoródalmás, 1930.szept. 11. – Kolozsvár, 2004. dec. 21./ A Gondos atyafiságot huszonöt éves korában írta, s azóta regények folyama áradt a tollából. Legutóbbi kötete a Kényszerpályák címet viseli, alcíme: Emlékek egy letűnt írói idő elejéről és végéről. Idén Homoródalmáson, a szülőfalu templomában átadták neki a Hargita megye díjat. /Ferencz Imre: Elhunyt Szabó Gyula (1930-2004). = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 22./

Összeállította: **Udvardy Frigyes**

Románia európai uniós csatlakozásának kronológiája

1995. június

Románia benyújtja csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz.

1998. március

Az Európai Unió hivatalosan bejelenti, hogy megkezdi a csatlakozási tárgyalásokat Csehországgal, Észtországgal, Magyarországgal, Lengyelországgal, Szlovéniával és Ciprussal.

1999. december

Az EU Helsinkiben határozatot hoz a csatlakozási tárgyalások megkezdéséről újabb hat országgal: Romániával, Lettországgal, Litvániával, Szlovákiával, Bulgáriával és Máltával.

2000. február 15.

Brüsszelben hivatalosan is megkezdődnek a csatlakozási tárgyalások Románia és az EU között.

2000. március

Románia elkészíti az első öt fejezetre vonatkozó tárgyalási dokumentációt, ezek a fejezetek a következőek: 1. kül- és biztonságpolitika, 2. nemzetközi gazdasági kapcsolatok, 3. oktatás, szakmai képzés és ifjúság, 4. kis- és középvállalkozások, 5. tudomány és kutatás.

2000. március 21.

Mugur Isărescu kormányfő Brüsszelben benyújtotta az Európai Bizottságnak Románia középtávú gazdasági fejlesztési programját.

2000. április

Románia levélben értesíti az EU soros elnökét, hogy részt kíván venni a közös európai hadtest (ESDI) létrehozásában.

2000. október

Románia két újabb fejezetet – a statisztika és a médiapolitika – is megnyit tárgyalásra az EU-val. A tárgyaló delegációnak a korábban megnyitott fejezeteket sikerült ideiglenesen lezárnia, ugyanis az európai joganyag bevezetése nem követel lényeges változásokat a román jogrendben.

2000. október 5.

Az Európai Parlament elfogadta a Romániáról készült országjelentést. A határozat szerint Románia eleget tesz a koppenhágai kritériumoknak, és az Európa Tanács határozatai szerint intézkedett a kisebbségek – elsősorban a magyar és a német – helyzetének rendezése érdekében. A romák esetében egy integrációs stratégia kidolgozását kéri.

2000. december 13.

A nizzai EU-csúcson a tagállamok megegyeztek az uniós intézményi reform kérdéseiben, tekintettel a bővítésre. Románia 14 szavazatot kap majd az Európai Tanácsban és 33 parlamenti széket az Európai Parlamentben.

2001. január 26.

Az Európai Bizottság romániai kirendeltsége a Phare-program keretében Partnerségi Alapot hozott létre a roma lakosság megsegítésére. Az alap 900.000 euró, pályázatokkal lehívható összeggel jött létre.

2001. március

Az EU belügyminiszterei kidolgozták az uniós vízumpolitika szabályzatát. E szabályzat alapján Bulgária és Románia már nem szerepel a vízumköteles országok listáján. Bulgáriával szemben június 30-tól szűnik meg a vízumkötelezettség, Romániával szemben azonban az EU még ellenőrzi a feltételek teljesítését, és utóbb dönt a megszüntetés dátumáról.

2001. április 2.

Románia 6 csatlakozási fejezetet zárt le a 31-ből.

2001. május 2.

Emma Nicholson de Winterbourne, az Európai Parlament Románia-raportőre határozott fellépést és egy „mozgalmat” szorgalmaz a romániai korrupció viszszaeszesztetésére.

2001. május

Emma Nicholson de Winterbourne, az Európai Parlament Románia-raportőre jelentést készít a romániai árvaházak helyzetéről, amelyben a rendkívül súlyos helyzetre hívja fel a figyelmet.

2001. május 16.

A romániai felekezetek képviselői közös nyilatkozatot írtak alá Bukarestben Mugur Isărescu kormányfő jelenlétében a középtávú gazdasági fejlesztési stratégia támogatásáról. Az erdélyi magyar egyházak kérésére a dokumentum kiegészült az egyházi javak visszaszolgáltatásával, a felekezeti oktatással valamint az egyházak karitatív és szociális tevékenységének állami támogatásával.

2001. június

Az Európai Bizottság 2002. január elsejétől javasolja az EU-s tagállamoknak a Romániával szembeni vízumkötelezettség megszüntetését. A végső döntést a Miniszterek Tanácsa (az Európai Tanács) szeptember 27-i tanácskozására tűzték ki.

2001. szeptember

Az Európai Tanács a szeptember 11-i New York-i terrortámadás nyomán kialakult helyzetben elhalasztotta a Romániával szembeni vízumkényszer eltörlésével kapcsolatos döntése meghozatalát. A halasztásban azonban szerepet játszott az is, hogy az ügynevezett vízum-munkacsoport csupán néhány nappal korábban, szeptember 24-én ült össze először.

2001. december 1.

Életbe lép az Európába utazó román állampolgárokat legalább 250 euró „kápupénz” felmutatására kötelező román sürgősségi kormányrendelet.

2001. december 7.

Az uniós bel- és igazságügyi miniszterek határozatot hoztak a Romániával szembeni vízumkényszer 2002. január elsejétől kezdődő megszüntetéséről.

2002. január 1.

Életbe lép a román állampolgárokkal szembeni vízummentesség a schengeni térségben.

2002. június

Románia 26 fejezetet nyitott meg tárgyalásra a 31-ből. E fejezetek közül ideiglenesen 12-t zárt le.

2002. november

Az Európai Parlament 2007 január elsejét jelöli meg mint a csatlakozás lehetséges dátumát Románia számára.

2002. december 6.

A bolgár és a román külügyminiszter az EU soros elnöki tisztségét betöltő Dánia külügyminiszteréhez írott levelében azt kérte, hogy az unió jövő heti koppenhágai csúcstalálkozóján mondják ki: a két ország csatlakozási folyamata 2007 januárjára befejeződik.

2002. december 12.

Az Európai Unió koppenhágai csúcsértekezlete átfogó bővítésről döntött. Eszerint tíz tagjelölttel lezárultak a csatlakozási tárgyalások, és ezek az országok – Csehország, Észtország, Magyarország, Lengyelország, Szlovénia, Ciprus, Lettország, Litvánia, Szlovákia és Málta – 2004. május elsejétől az Unió tagjává válhatnak. Románia és Bulgária csatlakozásának lehetséges időpontját 2007-ben jelölték meg, a két ország ún. „útitervet” kapott a végrehajtandó reformokról.

2003. február 14.

A parlamenti pártok vezetői és Ion Iliescu államfő „szolidaritási egyezményt” kötöttek az EU-csatlakozás kérdéseire vonatkozóan.

2003. június

Vasile Pușcaș uniós főtárgyaló elismeri, hogy Románia lemaradt a csatlakozási folyamatban, ezt azonban az 1997-2000 közötti rossz kormányzati döntések számlájára írja.

2003. november

Jeffrey Van Orden, Bulgária raportőre az Európai Parlamentben kéri, hogy az Európai Bizottság válassza szét a Bulgáriával és a Romániával folytatott csatlakozási tárgyalásokat.

2004. január

Románia a 31 csatlakozási fejezetből 2004 elejére 22-t zárt le. A legnehezebb fejezetek – a mezőgazdaság, a verseny, az igazságügy és a belügy – a még nyitottak között vannak.

2004. november

Az Európa Parlament külügyi bizottsága megvizsgálta a Romániára vonatkozó jelentés tervezetét, és ahhoz több módosító indítványt is elfogadott. Az indít-

ványok zömét Gál Kinga erdélyi származású magyar EP-képviselő nyújtotta be a tervezethez. A tervezet egyetért a csatlakozási tárgyalások lezárásával ez év végén, ugyanakkor fenntartja egy védzáradék alkalmazásának lehetőségét esetlegesen később felmerülő problémák esetére. A védzáradék alapján a csatlakozás egy évvel kitolható.

2004. december

Brüsszelben az Európai Bizottság nyilatkozatban igazolta, hogy lezárultak a csatlakozási tárgyalások Romániával.

Összeállította: **Bakk Miklós**

A kettős állampolgárság kérdése – kronológia 1996-2005

1996. június 13-18.

A Magyarok Világszövetségének (MVSZ) IV. világkongresszusa ajánlást fogalmaz meg a magyar állampolgárság kiterjesztésére vonatkozóan. Az ajánlás megalkotásához nemzetstratégiai elemzések készültek.

1996. október 25-27.

Az MVSZ küldöttgyűlése alapszabály-módosítással is rögzíti a magyar állampolgárság kiterjesztésére vonatkozó javaslatát.

1997. május 14.

Az Európa Tanács módosította az „Európai Konvenció az állampolgárságról” című nemzetközi dokumentumot. Az egyezmény 3. cikke szerint minden állam saját joga meghatározni, hogy kik az ő állampolgárai, hogy ilyen törvényt más államok kötelesek elfogadni (beleértve a kettős állampolgárság tényét is) mindaddig, amíg ez összhangban áll a nemzetközi joggal.

1997. október 2.

Aláírják az Európai Uniót új alapokra helyező Amszterdami Szerződést, amelynek 17. cikke rögzíti: „...a Szerződés bevezeti az uniós állampolgárságot. Az Unió állampolgára minden tagállam állampolgára. Az uniós állampolgárság a nemzeti állampolgárságot erősíti, kiegészíti, de nem lép a helyébe.”

1998. április eleje

Az MVSZ választmánya politikai célként fogalmazza meg a határon túli magyarok kettős állampolgárságát. A Világszövetség elnöke sajtónyilatkozatában minden magyarnak követelte az alanyi jogon járó magyar állampolgárságot.

1998. szeptember 12.

Az alsócsernátoni fórumon is hangsúlyosan felmerült a kettős állampolgárság követelése.

1999. tavasz

Az MVSZ vezetőségében felmerül a külhoni állampolgárság fogalma, mint a brit példa alkalmazása a határon túli magyarok helyzetének kérdésében.

1999. szeptember 28.

Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke ismerteti a határon túli magyarok külhoni állampolgárságára vonatkozó koncepciót az EBESZ felülvizsgálati konferencián, Bécsben.

1999. november

Megjelenik a *Magyar Kisebbség* című nemzetpolitikai szemle kettős állampolgárság kérdésének szentelt dupla száma, mely európai kitekintésben elemzi a létező megoldásokat.

2000. április

Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke tárgyalásokat kezdeményez és folytat a magyarországi pártok vezetőivel a külhoni állampolgárság kérdéséről.

2000. május 22-23.

Az MVSZ V. világkongresszusa határozatba foglalja a külhoni magyar állampolgárság célját.

2000. augusztus 20.

A magyar állampolgárság kiterjesztéséről szóló tervezetet az MVSZ vezetősége megküldi az ország legfőbb közjogi méltóságainak (a tervezet szerzői: Borbély Imre, dr. Géher József, dr. Váradi Vilmos és dr. Zétényi Zsolt).

2000. ősz

Az RMDSZ Frunda György elnökjelöltségéhez szükséges aláírásgyűjtés során aláírásokat gyűjt a kettős állampolgárság mellett is. Ez utóbbi aláírásgyűjtést a Világszövetség Erdélyi Társasága kezdeményezte.

2000. október

Borbély Imre, az MVSZ elnökségének tagja az EBESZ varsói konferenciáján ismerteti a külhoni magyar állampolgárság törvénytervezetét.

2000. október 16.

Markó Béla RMDSZ-elnök bejelentette Orbán Viktor magyar miniszterelnöknek, hogy összegyűlt több mint 80.000 aláírás a külhoni állampolgárság támo-

gatása érdekében, és személyes megbeszélést kért a külhoni, valamint a kettős állampolgárság kérdéséről.

2000. október 19.

Markó Béla RMDSZ-elnök és Orbán Viktor miniszterelnök budapesti találkozásán az RMDSZ elnöke hivatalosan közölte, hogy az összegzett aláírások alapján az erdélyi magyarság igényt tart a kettős állampolgárság valamilyen formájára. A magyar kormány képviselői a megbeszélésen kifejtették, ennek a kérdésnek a megoldása most nem időszerű, de a státustörvénnyel együtt a 2000. decemberi MÁÉRT napirendjére tűzték a külhoni, illetve kettős állampolgársággal kapcsolatos problémák megtárgyalását is.

2000. november 18.

Duray Miklós a Magyar Nemzetben közzétett *Státustörvény, kettős állampolgárság vagy külhoni állampolgárság* című tanulmányában elutasítja a külhoni állampolgárság intézményét a státustörvény javára.

2000. november 22.

Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke az Országgyűlés Külügyi bizottsága előtt ismerteti a külhoni magyar állampolgárság jogintézményre vonatkozó tervezetet. Kifejti, hogy ennek legnagyobb haszonélvezője Magyarország lenne, de a törvény megalkotása jelentős lelki, gazdasági és politikai előnyt jelentene az egész magyar nemzet számára.

2000. december 7.

Borbély Imre, az MVSZ Kárpát-medencei régióelnöke fogadta az oroszországi Stratégiai Tanulmányok Intézetének aligazgatóját, Larissza A. Juraszova aszszonyt, aki a külhoni magyarokkal kapcsolatos elgondolások – különösen a külhoni magyar állampolgárság koncepciója – felől tájékozódott.

2000. december 14.

A román szenátus mandátumigazoló bizottsága igazolta Ilie Ilaşcu mandátumát, jóllehet Ilaşcu moldovai és román állampolgársággal is rendelkezik, és így – kettős állampolgárként – nem tölthet be köztisztviséget Romániában. Ilaşcut november 26-án választották meg a román parlament felsőházának tagjává a Nagy-Románia Párt listáján. Korábban Dinu Zamfirescu (PNL) és Kincses Előd (RMDSZ) jelöltségét kettős állampolgárságukra hivatkozva utasították el a román hatóságok.

2001. március 13.

Moldova Köztársaságban a kormányon levő Kommunista Párt bejelentette, hogy módosítani kívánja az ország alkotmányát annak érdekében, hogy tegye lehetővé a kettős állampolgárságot.

2001. április 11-12.

A román és a moldvai külügyminisztérium jogi osztályai megtárgyalták a kettős állampolgárság kérdését a két ország kapcsolatában.

2001. április 12.

Dinu Zamfirescu liberális politikus bejelenti, hogy pert indít a román állam ellen, mivel kettős – román és francia – állampolgársága miatt korlátozták polgári és politikai jogait.

2001. május 3.

Egy lej kártérítést követel Kincses Előd a román államtól a strasbourgi Európai Emberjogi Bíróságon indított perben, mert a marosvásárhelyi bíróság és az ítéletábla kettős – román és magyar – állampolgársága okán megakadályozták abban, hogy a 2000. novemberi parlamenti választásokon részt vehessen. Kincses szerint a román választási törvény alkotmányellenes, és előírásai öt nemzetközi jogszabállyal is ellentétesek. Azzal is érvelt: a bíróság nem vette figyelembe azt, hogy ő 2000. október 18-án lemondott magyar állampolgárságáról.

1999. május

Orbán Viktor a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című műsorának nyilatkozva kifejtette, nincs kifogás kormányán belül a kettős állampolgársággal szemben, de nem elsősorban Magyarországon múlik, hogy megadja-e ezt.

1999. október 5.

Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke nyilatkozatban fejtette ki, hogy a státustörvényt a Magyarok Világszövetsége a kettős állampolgárság felé tett első lépésnek tekinti.

2000. július 1.

Svédországban életbe lépett az a törvénymódosítás, amelynek alapján a svéd állampolgárok más állampolgárságot is szerezhettek anélkül, hogy lemondanának svéd állampolgárságukról. Svédország az állampolgárságról szóló, 1963-as európai konvenció alapján vezette be a kettős állampolgárság tilalmát, és az európai konvenció módosulása nyomán fogadta el a kettős állampolgárság lehetőségét.

2003. május

Sürgősségi kormányrendelettel módosították a román állampolgársági törvényt. A törvény 10. cikkelye egyértelműen leszögezi, kérésre akár romániai lakcímmel, akár más országban lévő lakhellyel is megadható a román állampolgárság azoknak a személyeknek, akik egykor már román állampolgárok voltak. A kormányrendelet következő, most beiktatott cikkelye úgy fogalmaz: „Azok a volt román állampolgárok, és a másodfokig terjedő leszármazottjaik, akik 1989. december 22. előtt nekik nem felróható okokból veszítették el a román állampolgárságukat, vagy akaratukon kívül vonták meg tőlük, kérésre visszakaphatják a román állampolgárságot. Emellett megőrizhetik az idegen állampolgárságot, és megőrizhetik külföldi állandó lakhelyüket, vagy áthelyezhetik azt Romániába.” A fenti kategóriákba tartozó személyeket a törvény mentesíti az állampolgárság visszaszerzésének a költségeitől. A már Romániában élő egykori román állampolgárok csak négy év itt-tartózkodás után kérvényezhetik az állampolgárságot. A módosított változat immár a román nyelv ismeretét is feltételként fogalmazza meg. A nyelvtudásról a kérvényt átvevő hivatalnoknak kell meggyőződnie.

2003. június

Moldova Köztársaságban eltörölték a kettős állampolgárságra vonatkozó alkotmányos tiltást.

2003. június 3.

Zorán Zsivkovics szerb miniszterelnök Medgyessy Péter magyar miniszterelnökkel való szabadkai találkozásán kijelentette, hogy a szerb politika nem zárkózik el a kettős állampolgárság intézményétől.

2003. június 18.

A magyar belügyi hatóságok bejelentik, hogy készül a magyar állampolgárságról szóló törvény módosítása. A módosítások többek közt a magyar állampolgárság megszerzésének eljárását kívánják egyszerűsíteni.

2003. július 22.

A vajdasági magyarok körében aláírásgyűjtés kezdődött a kettős állampolgárságért, s a délvidéki magyar pártok megállapodtak abban, hogy e cél érdekében közösen levélben fordulnak Medgyessy Péter magyar miniszterelnökhöz. A Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) javaslatára a délvidéki magyar pártok képviselői Temerinben egyeztettek a kettős állampolgárság elnyeréséhez szükséges jövőbeni teendők megtételéről.

2003. július 25.

A tusnádfürdői nyári diáktábor fórumán Orbán kijelentette: a Medgyessy-kabinet ellenzi a vajdasági magyarok kettős állampolgárságát, pedig ez az intézmény az EU-ban jogszerű, és a szerb kormány is jelezte, kész róla tárgyalni. „Nincs a világon olyan nemzet, amelynek kormánya hasonló helyzetben így cselekedne. Ennél mélyebbre nehéz lenne sülyedni”, mondta a Fidesz-MPSZ elnöke.

2003. július 28.

Tóth Tamás magyar külügyi szóvivő nyilatkozata szerint a magyar diplomácia nem foglalkozik a kettős állampolgárság kérdésével, figyelembe véve az európai realitásokat, a közlegő EU-tagságot és azokat a tapasztalatokat, amelyeket a kedvezménytörvénnyel szerzett. Úgy vélte, az Európai Unióban nem találkozna egyetértéssel, ha Magyarország foglalkozna a kettős állampolgárság kérdésével, mely problémákat generálhatna, márpedig „a magyar külpolitika a régió stabilizálásának, nem pedig a problémák generálásának irányába halad”.

2003. augusztus

A román Belügyminisztérium adatai szerint közel százezer moldovai állampolgár szerzett román állampolgárságot, és közülük több mint 27 ezren román útlevélet is. A román-moldovai állampolgárok közül 440-en fordultak az utóbbi két évben nyugdíjkérelemmel a román nyugdíjbiztosítóhoz. Valamennyi kettős állampolgár – még ha moldovai állandó lakhelye van is – rendelkezik romániai szavazati joggal.

2003. augusztus 1.

Bársony András magyar külügyi államtitkár szerint az etnikai hovatartozás Magyarországon nem lehet az állampolgárság kritériuma, ezt az érvényben lévő 1993-as magyar állampolgársági törvény nem engedélyezi, és az EU rendelkezései szintén nem ebbe az irányba mutatnak. Kifejtette: „Önmagában nem lehet kizárni azt a lehetőséget, hogy határon túli magyarok adott esetben magyarságuk okán kaphassanak majd magyar állampolgárságot. Ám ez is csak úgy képzelhető el, hogy ez a jogviszony az adott ország valamennyi állampolgára számára hozzáférhető legyen”. A Külügyminisztérium közölte: a határon túli magyarok magyarságuk miatt egyelőre nem juthatnak kettős állampolgársághoz. Ez a Szerbia-Montenegróval és Ukrajnával szembeni vízumkötelezettségen azért sem segítene, mert a két ország jogszabálya nem engedi a kettős állampolgárságot.

A moldovai alkotmány módosításával a chişinăui parlament törvényessé tette a kettős állampolgárságot a volt szovjet tagköztársaságban. A törvényt kezdeményező Vladimir Voronin államfő egyik tanácsadója szerint az intézkedésre azért

volt szükség, hogy a moldovaiaknak megkönnyítsék a külföldön való munka és tanulás lehetőségét. Nem hivatalos adatok szerint a 4 és félmillió lélekszámú Moldovának mintegy 500 ezer lakosa gyakorlatilag már most is kettős állampolgárságú, mivel a kilencvenes években sokan kaptak román állampolgárságot. A román hatóságok elzárkóznak attól, hogy adatokat közöljenek a román állampolgárságot szerzett moldovaiak számáról.

2003. augusztus 4.

Kovács László magyar külügyminiszter a jelenlegi 15 EU-tagország és a Magyarország melletti kilenc csatlakozó állam budapesti nagykövetségeinek képviselőivel tett sétát a Szigeten. Kijelentette, hogy bár a kérdés rendkívül bonyolult, Magyarország kész szakértői tárgyalásokat folytatni a határon túli magyar szervezetekkel, a szomszédos országok kormányaival és az EU-val arról, hogy esetleg hogyan lehetne kiterjeszteni a kettős állampolgárságot „Az Európai Unióban nem adnak kollektív alapon kettős állampolgárságot, csak egyéni elbírálás alapján” – mondta a vajdasági magyarok kezdeményezéséről. Közölte, hogy Magyarország azt javasolja, hogy Szerbia-Montenegro és Ukrajna állampolgárai kis költséggel, a lehető leggyorsabban, többszöri beutazást és hosszabb magyarországi tartózkodást biztosító vízumhoz jussanak.

2003. augusztus 5.

Az RMDSZ szívesen tárgyal a határon túli magyaroknak biztosítandó kettős állampolgárság kérdéséről, de ebben az ügyben a döntés alapvetően a magyar kormányon múlik, jelentette ki Markó Béla, az RMDSZ elnöke a kolozsvári Szabadságnak adott interjújában. Emlékeztetett arra, hogy a külhoni állampolgárságot támogató aláírások gyűjtésekor, 2000-ben, az akkori magyar kormány vezetői egyértelműen leszögezték, hogy a kettős állampolgárság felvetése nem időszerű. Kifejtette, ha az új magyar kormány az EU-val és a szomszédos országokkal képes megfelelő megoldást találni, azt az RMDSZ jó néven veszi.

Kardos Gábor nemzetközi jogász, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara nemzetközi jogi tanszékének oktatója az MTI-nek nyilatkozva kifejtette: a vajdasági magyarok kettős állampolgársága csak úgy képzelhető el, hogy egyéni kérelemre, nem kollektív módon kapnának magyar útlevelet. “Ha Magyarország úgy döntene, hogy kettős állampolgárságot biztosít a vajdasági magyaroknak, akkor a taggá válás után újra kellene nyitnia az EU-val a csatlakozási tárgyalások során kötött megállapodást a bel- és igazságügyi együttműködésről”. Kardos szerint “erősen kérdéses”, hogy az Unió mit szólna, ha Magyarország előállna a kettős állampolgárság kiterjesztésére vonatkozó kéréssel; könnyen elképzelhető, hogy az EU azt mondaná, nem szeretné munkaerőpiacára korlátlanul beengedni az így magyar állampolgársághoz jutó embereket.

2003. augusztus 7.

A Magyarok Világszövetsége (MVSZ) szerint minden határon túli magyarnak alanyi jogon kellene megkapnia a kettős állampolgárságot. Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke szerint a magyar külügy folyton kifogást keres a kettős állampolgársággal szemben.

A Magyar Reformátusok Világszövetsége és a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata szorgalmazza a kettős állampolgárság megadását a délvidéki magyaroknak.

2003. augusztus 13.

A Reform Mozgalom és a Magyar Polgári Egyesület állásfoglalást adott ki a kettős állampolgárságról, melyben fenntartja a magyar állampolgársághoz való jog kiterjesztésére vonatkozó javaslatát a Kárpát-medence magyarjai számára.

2003. augusztus 14.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) Kezdeményező Testülete csatlakozik a vajdasági és kárpátaljai magyar szervezetekhez, és kéri a magyar kormányt, biztosítson kettős állampolgárságot a romániai magyaroknak. Közleményt bocsátott ki a Székely Nemzeti Tanács Kezdeményező Testülete (SZNT KT), a nyilatkozatban felkéri a magyar törvényhozást és kormányt: teremtsen meg annak feltételeit, hogy a határon túl élő magyarok alanyi jogon juthassanak magyar állampolgársághoz. A Tulit Attila soros ügyvivő és Csapó József szövegíró aláírásával ellátott és nyilvánosságra hozott közlemény szerint alapvető emberi jog a nemzeti önazonosság vállalása. A közlemény szerint az SZNT KT a szülőföldjét elhagyni nem kívánó, de a magyar nemzethez tartozást jogi kötelességgel megerősíteni óhajtó székelység nevében fordul az anyaországi törvényhozáshoz és a magyar kormányhoz.

2003. augusztus 15.

Kelemen Hunor, SZET-elnök szerint a kettős állampolgárság elsősorban a határon túli magyarok biztonságérzetét növelné főként azokban az országokban, ahol Magyarország EU-integrációja néhány évvel megelőzi a környező országokét. A képviselő szerint a kettős állampolgárság nem összeegyeztethetetlen az EU-s gyakorlattal, sőt olyan jogintézmény, amelynek azonosíthatók egyes európai precedensei.

2003. augusztus 18.

A Magyarok Világszövetsége (MVSZ) elnöksége ellenszavazat nélkül úgy dönt, hogy népszavazást kezdeményez arról, hogy a külföldi magyarok, kérelem alap-

ján, magyar állampolgárságot nyerhessenek. Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke közölte, a szervezet ismételten eljuttatja a közjogi méltóságokhoz és a parlamenti pártokhoz a külhoni állampolgárságról kidolgozott tervezetét, amely javasolja, hogy ne kössék áttelepedéshez a magyar állampolgárság elnyerését.

2003. augusztus 20.

Frunda György RMDSZ-szenátor irreálisnak nevezte a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) elképzelését, az általuk elindított aláírás-gyűjtési akciót, amelynek célja a kettős állampolgárság kérése az erdélyi magyarok számára. Frunda szerint az ötletet Orbán Viktor volt miniszterelnök indította útjára még a Fidesz hatalomra kerülése előtt.

A Szerbia-Montenegróval és Ukrajnával szemben november elsejétől bevezetett vízumkötelezettséggel egy időben a magyar kormány kedvezményeket is kidolgoz az ezekben az országokban élő magyarok számára, hogy könnyebben juthassanak hozzá a beutazásra feljogosító okmányhoz, jelentette ki Kovács László külügyminiszter Budapesten. Az elképzelés szerint a schengeni vízumdíjnak mintegy egyharmadát kérnék, azaz 10 eurót, ezekben a támogatott kategóriákban szerepelne a családlátogatás, sírgondozás, gazdasági kapcsolatok, kulturális együttműködés, ifjúsági programok, tanulás.

2003. augusztus 25.

Mádl Ferenc köztársasági elnök konzultációt kezd neves jogtudósokkal a kettős állampolgársággal kapcsolatos lehetőségek megvizsgálásáról. Az államfői hivatal közleménye szerint „a nemzetközi és az európai jogot, valamint az alkotmányjogot kiválóan ismerő jogtudósok” között van Herczegh Géza, a hágai Nemzetközi Bíróság volt bírójája, Zlinszky János volt alkotmánybíró, Király Miklós, az ELTE Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszékének vezetője, valamint Martonyi János volt külügyminiszter. A jogászok megvizsgálják a nemzetközi egyezményekből és a nemzetközi szokásjogból eredő kötelezettségeket, az európai közösségi jog vonatkozó szabályainak értelmezését, a csatlakozási szerződéssel vállalt kötelezettségeket.

2003. augusztus 28.

Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára Szabadkán tárgyalásokat folytatott Kasza Józseffel, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) elnökével a kettős állampolgárság kérdéséről. Szabó kijelentette: a magyar kormány azt szeretné elérni, hogy a vajdasági magyarok által felvetett kettős állampolgárság kérdését a magyarországi politikai körökben, a kormányoldalon és az ellenzékben egyaránt mindenki egyfajta nemzeti ügyként kezelje, s ezt ne terheljék belpolitikai viták és küzdelmek.

2003. augusztus 29.

Az RMDSZ a kettős állampolgárság kérdését vizsgáló szakbizottság felállításáról döntött, melynek feladata, hogy megvizsgálja és mérlegelje, milyen mértékben vezetne a szülőföldről történő elvándorláshoz a magyar állampolgárság kiterjesztése. Tagjai: Varga Attila, Tokay György és Székely István. Markó Béla RMDSZ-elnök ennek kapcsán kifejti, hogy az ügynek dilemmatikus vetülete is van a romániai magyar közösség szempontjából, hiszen nem tisztázott, hogy a jog megszerzése a határon túl élő magyarok szülőföldön való boldogulását vagy kivándorlását eredményezné.

2003. szeptember 1.

A Krónikának nyújtott román belügyminisztériumi tájékoztatás szerint az 1991/21-es törvény elfogadása óta 93.902 moldovai állampolgár folyamodott román állampolgárságért. Közülük 93.342-en ezt meg is kapták. A fennmaradó 560 kérés többségét azért kellett elutasítani, mert az igénylők „nem tudták igazolni román eredetüket”, illetve a kérvényezők nem jelentek meg az illetékes hivatalnál kérvényüket fenntartani, helyzetüket tisztázni. A román állampolgárságot szerzett Pruton túliak közül 27.253-an szereztek román útlevelet is. Közülük 11.507-en állandó romániai lakhellyel szereztek meg az úti okmányt, 15.746 moldovai polgár viszont megőrizte a moldovai állandó lakcímét.

Dávid Ibolya a Magyar Demokrata Fórum elnöke, az Országgyűlés alelnöke korlátozott jogú kettős állampolgárságot javasol annak érdekében, hogy megoldódjon az Ukrajnával és Szerbia-Montenegróval szemben bevezetendő vízumkötelezettség okozta hátrányos helyzet az illető ország magyarságára nézve.

2003. szeptember 2.

Szabó Vilmos, a magyar Miniszterelnöki Hivatal határon túli és kisebbségi ügyekkel foglalkozó politikai államtitkára szerint a kettős állampolgárság kérdése Magyarországon politikai csatározások eszközévé vált. Az ügy ráadásul „különböző mélyrétegeket érint, történelmi, politikai és érzelmi hullámokat gerjeszt, ezért kell némi önkorlátozás a kérdés kezelésekor”.

2003. szeptember 7.

Bársony András külügyi államtitkár a Budapesti Nemzetközi Vásáron tartott médiatalálkozón kijelentette: Brüsszel meg szeretné előzni, hogy Magyarország a hátsó kapun hozzon be több százezer embert az Európai Unióba. Az államtitkár nyomatékosította, Magyarország nem tehet olyan lépést, mellyel az Európai Unió kívüli országok polgárai uniós állampolgárokká válnak. Hangsúlyozta, Magyarország 2001-ben, a korábbi kormányzati ciklusban zárta le azt az

uniós csatlakozási tárgyalási fejezetet, mely nem teszi lehetővé az állampolgárság kiterjesztését.

2003. szeptember 9.

A *Heti Válasz* szeptember 9-i számában közölt interjúban Szent-Iványi István kifejti: a brit nemzetközösségi állampolgárságot tekinti az egyik lehetséges mintának, és el tudja képzelni, hogy a vajdasági magyarok megkapják a kettős állampolgárságot. Szerinte a határon túli magyaroknak biztosított kettős állampolgárság nem etnikai diszkrimináció. Ha ugyanis abból indulunk ki, hogy ők – származásuktól függetlenül – csupán visszaszerzik azt a magyar állampolgárságot, amelyet tőlük vagy felmenőiktől egykor elvettek, akkor a kettős állampolgárságra vonatkozó kezdeményezés az európai alapelvekkel összhangban áll. A magyar állampolgárság megszerzésének feltételeként leteendő magyar nyelvű vizsga némileg még szűkíti is az igénylők körét, „s nem kell attól tartani, hogy boldog-boldogtalan korlátlan számban magyar állampolgárságot szerez”.

2003. szeptember 10.

Az Országos Választási Bizottság (OVB) elutasította az MVSZ kettős állampolgárságról szóló népszavazási kezdeményezését. Az OVB formai kifogásokat fogalmazott meg: azt, hogy az aláíróíven feltüntették a kezdeményező szervezet nevét és címét. Megjegyzendő, az OVB korábban már jóváhagyta az állatkínzás bűncselekménnyé való nyilvánítását kérő népi kezdeményezést, amelynek aláíróíven ugyancsak fel volt tüntetve a kezdeményező állatvédő szervezet neve.

Bársony András magyar külügyi államtitkár a Krónikának nyilatkozva elmondta: Magyarország csak 2004 májusától vethetné fel az Európai Unióban az állampolgársági rendszer megváltoztatását, addig nem időszerű a kérdés tárgyalása.

2003. szeptember 12-13.

A határon túli magyar parlamenti képviselők budapesti csúcstalálkozójaára érkezett politikusok közül többen is részt vettek az Országgyűlés külügyi bizottságának ülésén. Németh Zsolt, a külügyi bizottság elnöke kijelentette: egyeztetést kezdeményez a magyar–magyar parlamenti találkozók rendszeressé tételéről, ezzel kapcsolatosan levelet intézett Szili Katalin házelnökhöz. A kettős állampolgárságról szólva Markó Béla RMDSZ-elnök hangsúlyozta: meg kell vizsgálni, hogy annak bevezetése a szülőföldön maradást vagy a kitelepülést szolgálja-e.

2003. szeptember 18.

Az Országos Választási Bizottság (OVB) megtárgyalta azt a beadványt, amelyet a Magyarok Világszövetsége harmadszor nyújtott be a kettős állampolgárságról

szóló népszavazási kezdeményezésről, és egyhangú határozattal hitelesítette a határon túli magyarok kettős állampolgárságának megadását célzó népszavazási kezdeményezés aláírásgyűjtő íveinek mintapéldányát. A Magyarok Világszövetségének népszavazási kérdése a következő: „Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással magyar állampolgárságot kapjon az a nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?”

2003. szeptember 22.

Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke bejelentette: október 23-án kezdődik az aláírásgyűjtési akció a kettős állampolgárságra vonatkozó népszavazás támogatása érdekében. Az MVSZ két hónap alatt 500 ezer aláírást akar összegyűjteni. A Világszövetség elnöke nehezményezte az MDF által ugyanebben a témában kezdeményezett aláírásgyűjtést, annak ugyanis – mondta Patrubány – nincs közjogi hatálya, csupán szimpátiájukat fejezik ki, akik az MDF íveit írják alá, viszont erre már a párt nem hívja föl figyelmüket.

2003. szeptember 24.

Balogh László (MDF) a parlamentben, napirend előtt ismét sürgette a kormányt, hogy hozzon döntést a kettős állampolgárság ügyében. „Nem halaszthatjuk el azt a történelmi lehetőséget, amelyet a szerb kormány ajánlott fel, miszerint a magyar kormány azonnal és egyoldalúan megadhatja a délvidéki magyarok számára a magyar állampolgárságot” – mondta Balogh. Bársony András külügyi államtitkár válaszképpen kijelentette, a szerb kormány nem ajánlott fel semmit a kettős állampolgársággal kapcsolatban. Hangsúlyozta, hogy az Európa Tanács határozata kimondja: nem lehet etnikai alapon diszkriminációt alkalmazni az állampolgárság esetében.

Adrian Năstase a *Krónikának* nyilatkozva leszögezte: „Az etnikai alapon biztosított kettős állampolgárságnak nincs semmilyen megalapozottsága a nemzetközi jogrendszerben. Az ilyen jellegű megoldás a román-magyar egyezményekkel is ellentétes, és sem az Európa Tanács, sem az Európai Unió rendelkezései nem pártolnak ilyen jellegű megoldásokat. Ezeket a problémákat azonban nagyon gyorsan meg kell oldanunk, nehogy ismét olyan huzavona alakulhasson ki, mint a kedvezménytörvény kapcsán”.

2003. szeptember 25.

A vajdasági magyar pártok és a magyar kormány szakértői tárgyalást folytattak a délvidéki magyarság kettős állampolgárságáról. Kasza József, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) elnöke, Szerbia-Montenegró miniszterelnök-helyettese

szerint „olyan megoldást kell találnunk, amely Magyarország EU-csatlakozása, vagyis a schengeni rendszerbe lépése után is lehetővé teszi a zavartalan kapcsolattartást a vajdasági magyarok és az anyaország között, ugyanakkor a szülőföldön maradási biztositja”. Hozzátette: a skála széles; kettős állampolgárság jelenthet csak utazási könnyítéseket, de lehet teljes körű is, szavazati joggal, egészségügyi ellátással.

Bársony András, a Külügyminisztérium politikai államtitkára a Médiahajó 2003 című rendezvényen kijelentette: minden ésszerű megoldásnak helye van a kettős állampolgárság elérési lehetőségeinek esetleges kiszélesítése kérdésében, de csak az Európai Unió jogrendszerét figyelembe véve. Elmondta: „Hihetetlen feszültségeket jelentene Magyarország és szomszédai együttélésében az EU-n belül és azon kívül egyaránt, ha az európai intézményekkel szerződésben vállalt jogi megoldásokat úgy kezelnék, mintha azokat szabadon, bármikor megváltoztathatnánk”.

2003. szeptember 26.

Dávid Ibolya pártelnök sajtótájékoztatóján közölte, hogy a Magyar Demokrata Fórum parlamenti képviselőcsoportja benyújtja az Országgyűlésnek az állampolgársági törvény módosításáról szóló javaslatát, amely azt szolgálja, hogy „jogrendszerünk befogadó legyen a kettős állampolgársággal szemben”. A javaslat értelmében kimaradna az állampolgársági törvényből az egyéves magyarországi lakhellyel való rendelkezés, valamint a megélhetés és a lakhelybiztosítás követelménye Magyarországon.

2003. szeptember 30.

Adrian Năstase román kormányfő az Európa Tanácsban Strasbourgban részben angolul, részben franciául elmondott beszédében elvetette az etnikai alapú kettős állampolgárságot. A kormányfő két legfontosabb politikai üzenete: 1. a készülő román alkotmány eleget tesz a kisebbségvédelem európai normáinak, 2. Bukarest elveti az etnikai alapú, automatikus kettős állampolgárságot. Năstase közölte: ha Magyarország ilyen törvényt akarna elfogadni, Bukarest ET-eljárást kezdeményez, vajon a jogszabály megfelel-e az európai normáknak. „Arra biztatnék mindenkit, hogy mostantól az európai állampolgárságra koncentráljon, és ne akarjon visszatérni a 19. századba” – nyilatkozta Năstase, aki szerint a két ország közötti megállapodás egyébként is kizárja a kettős állampolgárságot.

2003. október 7.

Óvást nyújtottak be az Országos Választási Bizottságnál az MVSZ kettős állampolgársággal kapcsolatos népszavazási kezdeményezése ellen. Az MVSZ

elnöksége szerint az óvás Dávid Ibolyával, az MDF elnökével hozható összefüggésbe; a párt országos elnöksége visszautasította a vádat.

2003. október 12.

Az MVSZ sajtótájékoztatón jelentette be, hogy több társadalmi szervezet - köztük polgári körök – támogatják az MVSZ által kezdeményezett népszavazást. A társult szervezetek közös levelet írtak az Alkotmánybíróság elnökéhez, melyben kérik, hogy az Alkotmánybíróság tárgyalja le soron kívüli eljárással a népszavazási kezdeményezés ellen mondvacsinált érvekkel benyújtott óvást. A levélben kifejtették: szeretnék az aláírásgyűjtést október 23-án, a déli harangszó idején elkezdni.

2003. október 22.

Medgyessy Péter magyar és Zoran Zsivkovics szerb kormányfő megállapodást írt alá Budapesten, mely szerint ingyenes vízumhoz juthatnak majd a vajdasági magyarok a vízumkötelezettség november elsejétől történő bevezetése után. Zoran Zsivkovics úgy vélekedett, az etnikai alapon megítélendő kettős állampolgárság ellentétes az európai normákkal.

2003. október 25.

A frissen megalakult Székely Nemzeti Tanács nyilatkozatot fogad el, amelyben 700 ezer székelyföldi lakos nevében igényli a nemzetiségi alapon nyújtandó kettős állampolgárságot. A nyilatkozatot az Erdélyben magánlátogató Mádl Ferenc magyar államelnöknek fogják átadni, aki magánlátogatása során Gyergyószentmiklóásra és Udvarhelyre utazik.

2003. október 27.

A vajdasági magyar pártok jogi szakértői nem hívei annak, hogy Magyarország és Szerbia-Montenegró kétoldalú egyezmény révén szabályozza a kettős állampolgárság kérdését. Ezt Miaveczen Béla, a vajdasági szakértői csoport alelnöke nyilatkozta az újvidéki Magyar Szó című lapnak. A lap azt is megfogalmazza, hogy a magyar kormány nyomást gyakorolt a szerb vezetésre, hogy az a vajdasági magyarok állampolgárságának ügyében képviselt álláspontját megváltoztassa.

2003. október 30.

A Külügyminisztérium határozottan visszautasítja az újvidéki *Magyar Szó* című napilapban megjelent cikk azon állítását, amely szerint a magyar kormány nyomást gyakorolt a szerb vezetésre, hogy az a vajdasági magyarok állampolgárságának ügyében képviselt álláspontját megváltoztassa. Az újvidéki Magyar Szó írásában azt a gyanút fogalmazta meg, hogy a magyar kormány meggyőzte a

szerb vezetést arról, baj lenne abból, ha a vajdasági magyarok megkapnák a magyar állampolgárságot.

2003. november 1.

Életbe lépett a vízumkötelezettség Magyarország és Ukrajna, illetve Magyarország és Szerbia-Montenegró között.

2003. november 3.

A magyar Országgyűlés plenáris ülése elutasította az MDF által benyújtott, az állampolgársági törvény módosítását szolgáló javaslat tárgysorozatba vételét.

2003. november 5.

Ágoston András, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt elnöke Szabadkán bejelentette: pártja 20 ezer aláírást gyűjtött össze július vége óta. A legnagyobb délvidéki magyar párt, a Vajdasági Magyar Szövetség közel 30 ezer támogatást kapott, tehát közel ötvenezer aláírást gyűjtöttek össze a vajdasági magyar pártok a magyar állampolgárságért.

2003. november 6.

A Magyar Demokrata Fórum (MDF) országos elnöksége egyhangúlag felkérte Dávid Ibolya pártelnököt, hogy kezdeményezzen négypárti egyeztetést az állampolgársági törvény módosításával kapcsolatban.

2003. november 18.

Takács Csabának, az RMDSZ ügyvezető elnökének a *Krónika* című napilapnak adott interjúja alapján bár még egyszer sem ült össze, de dolgozik az RMDSZ állampolgárság-bizottsága.

2003. november 27.

Második fordulójukhoz érkeztek a délvidéki magyarság képviselői és a magyar kormány közötti tárgyalások a kettős állampolgárság kérdésében. Kasza József szerbiai miniszterelnök-helyettes korábban már bejelentette: a délvidékiek immár csakis a teljes jogú magyar állampolgárságot tartják elfogadhatónak.

2003. december 1.

Mádl Ferenc magyar államfő a felkért szakértőkkel való konzultációk alapján a következő álláspontra jutott: a magyar állampolgárság megszerzésének egyszerűsítése a szerbiai és horvátországi magyarok számára nem ütközik kényszerítő jogi akadályba sem a magyar Alkotmány, sem a nemzetközi jog, sem az európai jog alapján. A jog szempontjából tehát nem kizárt az állampolgárság kérelemre

történő megadása magyarországi letelepedési engedély és áttelepülés nélkül azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiknek a felmenője magyar állampolgár volt, és alkotmányos alapismeretekből magyar nyelven vizsgát tesznek. Mádl szerint az állampolgárság megszerzésének megkönnyítéséről szóló döntés akkor lehet helyes, ha az egyidejűleg szolgálja a szomszédos államokban élő magyaroknak a magyar nemzethez való tartozását és a szülőföldjükön való boldogulását, valamint erősíti magyar nemzeti azonosság tudatukat. Ezekre a nemzetpolitikai szempontokra tekintettel szükségesnek mutatkozik a kérdést a Magyar Állandó Értekezlet elé terjeszteni.

2003. december 3.

Dávid Ibolya MDF-elnök nyilatkozata szerint egyetértés van abban, hogy a négy parlamenti pártnak szándékában áll a kettős állampolgárság érdekében egy minél szélesebb körű elemző munka megkezdése. Dávid elmondta, az általa kezdeményezett megbeszélés nyomán világossá vált, hogy a parlamenti pártok képviselői egyetértettek azzal az állásfoglalással, amelyet a köztársasági elnök fogalmazott meg. Mádl Ferenc állás foglalása szerint „a jog szempontjából (...) nem kizárt az állampolgárság kérelemre történő megadása, magyarországi letelepedési engedély és áttelepülés nélkül, azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiknek a felmenője magyar állampolgár volt, és alkotmányos alapismeretekből magyar nyelven vizsgát tesznek”.

2003. december 8.

A kettős állampolgárság kérdéséről tanácskozott Bálint-Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) elnöke az RMDSZ vezetőivel Kolozsváron. Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke kifejtette, hogy nincs konkrét elképzelés a kettős állampolgársággal járó előnyökről és hátrányokról, például nincs tisztázva, hogy jár-e vele ingyenes egészségügyi ellátás vagy szavazati jog. A kettős állampolgárság átgondolása azért is fontos, mert a jelenlegi feltételrendszer elszakítja a kérvényezőt hazájától. Bálint-Pataki József, HTMH elnöke hozzáfűzte: sok kérdést kell körüljárni a kettős állampolgárság ügyében, hisz a kettős állampolgár például nem tarthat igényt magyarigazolványra.

2003. december 9.

Magyarországon 1870 óta létezik a kettős állampolgárság intézménye, így nyitott kapukat dönget az, aki ennek elismerését követeli – jelentette ki Brüsszelben Kovács László magyar külügyminiszter.

2003. december 16.

A délvidéki magyar pártok vezetői a magyar kormány képviselőinek átadták a magyar állampolgárság odaítélését támogató ötvenezer aláírást. Ágoston And-

rás, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt elnöke, amikor Szabó Vilmos kisebbségi ügyekért felelős politikai államtitkárnak és Bálint-Pataki Józsefnek, a Határon Túli Magyarok Hivatala elnökének átadták az aláírásokat, hangsúlyozta, „hogy kettős érdekről, kétoldalú érdekről van szó”.

2003. december 24.

Gedei József, a Magyar Szocialista Párt országgyűlési képviselője, az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének tagja úgy véli, a kettős állampolgárság, az autonómia és a kedvezménytörvény kérdéséről csakis egymás összefüggésében lehet tárgyalni. A *Krónikának* nyilatkozó Gedei szerint ugyanakkor az autonómia fontosabb, mint a kettős állampolgárság.

2004. március 1.

A magyar Alkotmánybíróság jóváhagyta az Országos Választási Bizottság határozatát, amely elfogadta a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) által kezdeményezett, népszavazáson felteendő kérdést. Eszerint arra kell válaszolni, hogy kedvezményes honosítással kaphassanak-e magyar állampolgárságot azok, akik magyar nemzetiségüket magyarigazolvánnyal, vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolják.

2004. március 18.

Kettős állampolgárság Európában címmel tudományos tanácskozást tartottak, előadást tartott Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomkutató Központja tudományos tanácsának elnöke, Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára, Kardos Gábor, az ELTE jogi karának docense.

2004. április 25.

Orbán Viktor a Kossuth Rádióban kifejtette: a határon túli magyarok számára a továbbiakban nem a státustörvény, hanem a kettős állampolgárság jelenthet megoldást.

2004. június 14.

Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének (MVSZ) elnöke közölte: 160 ezer aláírás gyűlt össze, és az MVSZ bízik abban, hogy a hátralévő két hétben összegyűlik még a hiányzó 40 ezer is, ami szükséges ahhoz, hogy az Országgyűlés kiírja a kötelező ügydöntő népszavazást.

2004. július 2.

A Magyarok Világszövetsége átadta az Országos Választási Bizottságnak a kettős állampolgársági népszavazást támogató 320.858 magyar állampolgár aláírását.

2004. július 5.

Az Országos Választási Bizottság (OVB) elrendelte az MVSZ által összegyűjtött aláírások ellenőrzését.

2004. július 6.

A Magyar Demokrata Fórum bejelentette, hogy kezdeményezi az állampolgársági törvény módosítását, annak érdekében, hogy egyszerűbbé váljon a honosítási eljárás a határon túl élő magyar nemzetiségűek számára. A javaslat szerint megszűnne az a kötelezettség, hogy az állampolgárságot kérőknek magyarországi lakóhellyel, illetve a magyarországi feltételeknek megfelelő jövedelemmel kell rendelkezniük. A módosítás nem növelné a költségvetés terheit, és a választásokon is csak a Magyarországon lakóhellyel rendelkezők vehetnek részt.

2004. július 7.

Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének (MVSZ) az elnöke politikai paktumot feltételez az MDF és az MSZP között az MDF egy nappal korábbi bejelentése mögött, amely szerint pártja törvényjavaslatot terjeszt be a kettős állampolgárság ügyében.

2004. július 21.

Kövér László, a FIDESZ-MPSZ választmányának elnöke a Bálványosi Nyári Szabadegyetemen a kettős állampolgársággal kapcsolatosan a „hatástanulmányok” hiányát emlegette, és kijelentette, hogy nem tudja „milyen következményekkel jár a kettős állampolgárság a határon túli kisebbségekre nézve”. Úgy vélte, a magyar állampolgárság csak „pszichikai megerősítést jelentene a határontúli magyarok számára”, és az autonómiát nevezte elsődleges célnak.

2004. július 22.

Árus Zsolt, a Magyar Polgári Szövetség alelnöke 18 ezer, Székelyföldön összegyűjtött aláírást nyújtott át a Magyar Köztársaság kolozsvári főkonzul-helyettesének.

2004. augusztus 12.

Ficzere Lajos, az Országos Választási Bizottság (OVB) elnöke bejelentette: az MVSZ által összegyűjtött 348 ezer aláírás közül legkevesebb 274.332 és legfeljebb 278.799 aláírás felel meg minden szempontból a feltételeknek.

2004. szeptember 13.

Az Országgyűlés egyhangú szavazással elrendelte az ügydöntő népszavazást a kettős állampolgárság ügyében. A Magyarok Világszövetsége (MVSZ) által kez-

deményezett referendumon arra a kérdésre kell válaszolni, hogy kedvezményes honosítással kaphassanak-e magyar állampolgárságot azok, akik magyar nemzetiségüket magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott más módon igazolják. A népszavazás dátumáról a köztársasági elnöknek kell döntenie.

2004. szeptember 22.

Markó Béla, az RMDSZ államelnök-jelöltje sajtótájékoztatón kijelentette: meg lehetne könnyíteni a magyar állampolgárság megszerzését, de nem lehet egyetérteni a kettős állampolgárság alanyi jogon való megadásával.

2004. október 26.

A Magyarországi Református Egyház püspökei közös nyilatkozatban foglaltak állást a kettős állampolgárság megszavazása mellett.

2004. október 28.

Mádl Ferenc köztársasági elnök december 5-re kitűzte a kettős állampolgársággal kapcsolatos népszavazást. A köztársasági elnök korábban szintén december 5-re tűzte ki az egészségügyi privatizációról szóló, ugyancsak ügydöntő népszavazást.

2004. november 2.

Az MSZP vezetői több fórumon is bejelentették: a nemmel való szavazást támogatják, mivel a kettős állampolgárság megadása a szülőföldről való tömeges elvándorláshoz vezetne.

2004. november 3.

Somogyi Ferenc külügyminiszter bejelentette: a kormány olyan törvénycsomag, koncepció kialakításán dolgozik, amely a kettős állampolgárságról szóló népszavazás eredményétől függetlenül szolgálja a határon túli magyarok szülőföldön való boldogulását.

A Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) elítéli Markó Bélát, az RMDSZ elnökét, amiért „korábbi, még a kampány előtti nyilatkozataival a kettős állampolgárság elleni állás foglalásra készítette a magyar kormánypártokat”.

2004. november 4.

A *Népszabadság* című lap kiszivárogtatta annak a hatástanulmánynak a fontosabb becsléseit, melyet a kormány készített a kettős állampolgárságról. A tanulmány szerint mintegy 750 ezren rendelkeznek magyarigazolvánnyal, e személyek áttelepülése 95 milliárd forintos szociális többletköltséget okozna.

Ez az összeg félmillió személy esetén 63 milliárd, százezer ember esetén pedig 12 milliárd lenne.

2004. november 10.

Hiller István kulturális miniszter, az MSZP elnöke bejelentette: a kormány külhoni útlevéllel, szülőföldalappal és munkahely-teremtési programmal kívánja támogatni a határon túli magyarokat. A kormány elképzelései szerint a határon túli magyarok egy úgynevezett külhoni útlevelet kapnának, amely megkönnyítené belépésüket az országba. Emellett szülőföldalappal és munkahely-teremtési programmal kívánják támogatni a határon túli magyarokat.

A *Capital Research* telefonos mintavételen alapuló felmérése szerint kis többségű „igen”-t eredményez a kettős állampolgárságról szóló népszavazás. A megkérdezettek szavazási hajlandósága 49 százalékos volt, de ennél valószínűleg kevesebben mennek el ténylegesen szavazni; 16 százalékuk pedig biztosan nem menne el.

2004. november 11.

Az MVSZ hatástanulmánya szerint – melyet Prugberger Tamás egyetemi tanár készített és Patrubány Miklós MVSZ-elnök mutatott be – ha ugyanazzal a kb. 800 ezer fővel (a magyar igazolványok birtokosaival) számolunk, mint amivel a kormány korábban bemutatott tanulmánya, akkor nem többletkiadás keletkezik, hanem összességében „183 milliárd többletbevétele lesz a magyar költségvetésnek”.

2004. november 12.

A Magyar Állandó Értekezlet VIII. ülésén mondott beszédében Mádl Ferenc köztársasági elnök úgy vélte: a kettős állampolgárság megadását a külhoni magyar közösségek történelmi igazságtételnek tekintik. A magyar államfő egyértelműen foglalt állást: „felszólítom a magyarokat, hogy szavazatukkal vállaljanak közösséget a határon túli magyarokkal”. A MÁÉRT ülésén Markó Béla, az RMDSZ elnöke elmondta: a kettős állampolgárság önmagában nem ad megoldást a határon túli magyarok gondjaira, de segíti őket abban, hogy otthon érezzék magukat Magyarországon is. Jogilag azonban Romániában kell rendezni a helyzetet, az autonómiát nem helyettesítheti semmilyen más megoldás, így a kettős állampolgárság sem. A MÁÉRT ülésén az MSZP elnöke, Hiller István a nemzetpolgárság fogalmát javasolta, és arra sürgette a kormányt, hogy mielőbb alkossa meg ennek jogi intézményét. A MÁÉRT-en résztvevő pártok és szervezetek többsége kettős állampolgárságot támogató nyilatkozatot fogadott el, a dokumentumot azonban az MSZP és az SZDSZ nem írta alá.

2004. november 15.

Az MDF javaslatára négypárti egyeztetésre került sor a kettős állampolgárság törvényéről. A szocialista párt úgy nyilatkozott, támogatja a kormány javaslatát a határon túli magyarok nemzetpolgárságáról – eszerint a kisebbségi magyarok olyan speciális útiokmányhoz jutnának, mely akadálytalan belépést tenne lehetővé Magyarországra –, a Fidesz-MPSZ azt javasolja, hogy a parlament minél előbb alkossa meg a nemzeti összetartozás törvényét, amely a határon túli magyaroknak bevándorlás nélkül biztosítana magyar állampolgárságot, a magyar útlevelel azonos útlevelet adna a határon túli magyaroknak, viszont kizárólag a Magyarországon életvitelszerűen élő, TB-vel rendelkezőknek adna lehetőséget a különböző költségvetési juttatások igénybe vételére. Az MSZP és az SZDSZ szerint ez nem megoldás.

2004. november 16.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia felhívással fordult a katolikus hívőkhöz, kérve őket: vegyenek részt a december 5-i népszavazáson és szavazzanak igennel.

2004. november 17.

A Kárpát-medencei Református Generális Konvent Elnöksége döntése alapján mintegy ötszáz határon túli magyar református lelkész hirdet ígét november 28-án és december 5-én a magyarországi templomokban a kettős állampolgárság megszavazására buzdítva.

2004. november 18.

Az *Index* internetes lap szerint a Magyar Szocialista Párt vezetői megosztottak a kettős állampolgárság kérdésében; Újhelyi István alelnök és Szekeres Imre elnökhelyettes is vitába szállt az elnökség többségi álláspontjával.

2004. november 19.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület nyilatkozatban határozott „igen” szavazatra buzdítja a december 5-i népszavazás részvevőit.

2004. november 21.

Az SZDSZ szabad tanácskozás elnevezésű rendezvényén Fodor Gábor országgyűlési képviselő kifejtette: a népszavazáson „nem”-mel kell szavazni, az igen a nemzetállami eszmét erősíti.

2004. november 22.

Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke bejelentette: a Világszövetség a Btk. 211. paragrafusára (választási bűncselekmény) hivatkozva a rendőrségen és az ügyész-

ségen feljelentést tett ismeretlen tettes ellen azért a félretájékoztató jellegű szórólappért, amelyet az MSZP terjeszt ötmillió példányban.

2004. november 23.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök kijelentette: sem a kormány, sem ő nem kívánja befolyásolni, hogy az emberek hogyan szavazzanak december 5-én a kettős állampolgárságról.

Sikertelennek bizonyult a négypárti egyeztetés arról az MDF által kezdeményezett politikai nyilatkozatról, amely a december 5-ei népszavazáson való részvételre buzdított volna. Az MSZP, az SZDSZ és az MDF támogatta volna az eredeti javaslatot, a Fidesz viszont ki akarta egészíteni a nyilatkozatot azzal, hogy mind a négy párt igenre buzdít a népszavazáson.

A kormány határozati javaslatot nyújtott be a parlamenthez, kérvén alkossa meg a nemzetpolgárság intézményét, és hatalmazza meg a kormányt a szülőföldalap létrehozásáról szóló jogszabálytervezet elkészítésére. A szülőföldalapról szóló törvényjavaslat szerint az állam először 2006. évi költségvetésben irányoz elő támogatást.

2004. november 24.

Markó Béla RMDSZ-elnök szerint „a Románián kívül tartózkodó erdélyi magyaroknak tudniuk kell, hogy a november 28-ai választás népszavazás is lesz számukra a kettős állampolgárságról”. Markó az MTI-nek nyilatkozva hangsúlyozta: nem elég Magyarországon elfogadni a kettős állampolgárságot, azt Romániában is el kell fogadtatni, és erre csak egy erős parlamenti képvisellel rendelkező RMDSZ képes.

2004. november 25.

A Medián közvéleménykutató intézet felmérése szerint a népszavazáson biztosan részt vevők körében az igennel szavazók aránya (48 százalék) magasabb a nemmel szavazókénál (38 százalék), de a teljes népességet nézve a kettős állampolgárságot ellenzők tábora nagyobb, mint a támogatóké.

2004. november 29.

Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnök rendkívüli sajtótájékoztatóján azt javasolta a magyar állampolgároknak, hogy ne szavazzanak igennel a december 5-ei népszavazáson feltett egyik kérdésre sem.

2004. december 1.

Adrian Năstase román miniszterelnök Románia nemzeti ünnepének napján, Gyulafehérváron kifejtette, nem normális, hogy 2007-től egy Romániában élő

személy három – román, magyar és európai állampolgársággal rendelkezék. A kormányfő magyarországi kampánytémának és „őrültségnek” nevezte a kettős állampolgárságot.

2004. december 2.

Frunda György, az RMDSZ Maros megyei szenátora elmondta: a román kormányfőnek a romániai magyarok kettős állampolgársága elfogadhatatlanságáról szóló kijelentései választási propagandának tekinthetők.

Tévévitát folytattak a pártok képviselői a kettős állampolgárságról. A vita résztvevői: Hiller István, az MSZP elnöke, Áder János, a Fidesz frakcióvezetője, Kuncze Gábor, az SZDSZ elnöke és Gémesi György, az MDF alelnöke.

2004. december 3.

A kampánycsend előtt néhány órával határon túli magyar vezetők vitáztak Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel a köztévék műsoraiban. Tőkés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Duray Miklós, a felvidéki Magyar Koalíció Pártjának ügyvezető elnöke, valamint Ágoston András a Vajdasági Magyar Demokrata Párt elnöke arra kérte a magyar állampolgárokat, hogy vasárnapi voksukkal fogadják be őket a „nemzettestbe”. Gyurcsány utolsó hozzászólásában – miután négyszer mondta ki, hogy 15 millió magyarért felelős – kijelentette, „nem a szavazásra, nem az igen szavazására, hanem az attól való távolmaradásra biztatok, hogy ne erőszakkal próbáljuk megoldani azt, amire nincsen még kész a magyar nemzet”.

2004. december 5.

Eredménytelen volt a kettős állampolgárságról szóló népszavazás. Az urnákhoz járuló szavazók 51,55 százaléka szavazott igennel, és 48,45 százaléka nemmel, azonban az igen szavazatok aránya alig 18,9 százalék körüli volt, és a szavazás csak akkor eredményes, ha a szavazók fele, de az összes választópolgár legalább 25 százaléka plusz egy fő azonos módon szavaz.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök szerint a népszavazás elbukott, a kezdeményezők kudarcot vallottak, a választók a felelős hazafiságot választották, Hiller István MSZP-elnök szerint: „Az MSZP felelős, hazafias politikát folytat. A népszavazáson ez a felelősség győzött.”

Orbán Viktor a Fidesz elnöke a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) összehívását kezdeményezte, ahol szerinte fel kell állítani a kettős állampolgárságról szóló törvényt előkészítő bizottságot.

Dávid Ibolya, az MDF elnöke szerint a választók megerősítették, hogy ezekben a kérdésekben a parlament és a kormány nem háríthatja át a felelősséget a népre.

A határon túli magyar pártok vezetői szerint a kormánynak minél előbb meg kell oldania a kettős állampolgárság kérdését. Markó Béla, az RMDSZ elnöke

szerint a kormánypártok miatt messze került a megoldás, de folytatni kell az egyeztetéseket. Kasza József, a VMSZ elnöke kijelentette: a kettős állampolgárság kérdését az igenek győzelme után nem lehet megkerülni.

Patrubány Miklós, a népszavazást kezdeményező MVSZ elnöke a Parlament előtti téren elmondta: a negyven százalékos megközelítő részvételi arány óriási, hiszen a kormányoldal a nemleges szavazásra, illetve a távolmaradásra bízott.

2004. december 19.

Orbán Viktor, a Fidesz elnöke egy rádióműsorban kifejtette: a határon túli magyar vezetőktől várja, hogy dolgozzák ki a kettős állampolgárságról szóló törvény vázlatát és részleteit. Hangsúlyozta, hogy a kettős állampolgárság kérdése nem pártkérdés, ezért jobb lenne, ha ezt az ügyet nem egy párt vállalná fel.

2004. december 20.

Hiller István, az MSZP elnöke a közszolgálati televízióban kifejtette, hogy a határon túli magyaroknak a magyar állampolgárokéval azonos mozgáslehetőséget biztosító útlevelet kellene kapniuk. Elmondta: „meg kell tudni teremteni azt a kapcsolatot, amely a határon túli magyarság számára a szülőföldön való boldogulás kérdése mellett a szabad mozgás lehetőségét is megteremti”.

A határon túli magyar szervezetek közös nyilatkozatot tettek közzé a népszavazás eredményéről. Aláírói szerint a nagyarányú távolmaradás annak következménye, hogy a kormánypártok a nem szavazatra buzdítással elbizonytalanították a választókat. A nyilatkozat üdvözli a Szülőföld-programot, de rámutat: az anyagi támogatás nem helyettesítheti sem azt az erkölcsi jóvátételt, amelyet a határon túli magyarok számára a kettős állampolgárság lehetősége jelent, sem pedig az anyaországi és határon túli magyarok közti zavartalan kapcsolattartást. Felkéri a magyar kormányt és a parlamenti pártokat, hogy a nemzetközi joggal összhangban alkossák meg azt a törvénymódosítást, amely lehetővé teszi a határon túli magyarok számára, hogy szülőföldjük elhagyása nélkül rendelkezhesenek magyar állampolgársággal. A dokumentum aláírói: Bugár Béla, az MKP elnöke, Markó Béla, az RMDSZ elnöke, Kasza József, a VMSZ elnöke, Kovács Miklós (KMKSZ), Jakab Sándor (Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége), Juhász Sándor (Horvátországi Magyar Egyesületek Szövetsége), Tomka György (Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség), Hámos László (Magyar Emberi Jogok Alapítvány).

2004. december 21.

A Kárpát-medencei Református Egyházak Generális Konventjének elnöksége kolozsvári ülésén a kettős állampolgárságot lehetővé tevő törvény mellett állt ki. A találkozón döntés született arról, hogy 2005 böjttjén – március két vásár-

napján – 500 magyarországi lelkész látogat a Kárpát-medence református településeire, ezzel viszonzva annak a szintén félezer erdélyi lelkésznek a gesztusát, akik a referendum előtt anyaországi gyülekezetekben prédikáltak.

A határon túli magyar szervezetek nyilatkozatára reagálva Somogyi Ferenc magyar külügyminiszter kijelentette, hogy a kormány a közeljövőben összehívja a MÁÉRT-et. Kifejtette: belátható időn belül érdemi intézkedések születhetnek a határon túli magyarok kérdéseinek megválaszolására.

2004. december 28.

Ficzere Lajos, az Országos Választási Bizottság (OVB) elnöke a Magyarok Világszövetsége delegáltjának kérésére január 5-ére halasztotta a népszavazás eredményének megállapítását.

2005. január 5.

Gyurcsány Ferenc magyar kormányfő levélben tájékoztatta a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) tagjait a kormány határon túli magyarok érdekében tett intézkedéseiről. Egy hónappal ezelőtt újra bebizonyosodott, hogy a 15 milliós magyar nemzet érdekében összefogásra van szükség, a kormány ezért egyeztetni kívánja javaslatát a parlamenti pártokkal és a határon túli magyar politikai szervezetekkel – írta a kormányfő.

2005. január 7.

A MÁÉRT határon túli tagszervezeteinek vezetői kétnapos szabadkai tanácskozásukon zárónyilatkozatot fogadtak el, amelyben elítélték a magyarországi politikai élet mindazon szereplőit, akik a népszavazás kampányában félrevezették a magyarországi választópolgárokat, nemmel való szavazásra vagy távolmaradásra biztatva őket, és amely felszólítja az Országgyűlést, alkosson olyan törvényt, amely lehetővé teszi a határon túli magyarok számára a magyar állampolgárság megszerzését lakóhelyük elhagyása nélkül.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök ötponos javaslatot készített, melynek célja a határon túli magyarok helyzetének javítása, a nemzetpolitika új megalapozása.

2005. január 11.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök rádióinterjúban kifejtette: közjogi tartalmat kell adni a határon túli magyar fogalomnak, és a kettős állampolgárság helyett az autonómia-törekvéseket kell támogatnunk.

2005. január 12.

A magyar kormányfő Avarkeszi Dezső személyében kormánybiztost nevezett ki, hogy március 31-ig előkészítse a határon túli magyarokra vonatkozó jogszabályok és intézmények sorozatos változtatását.

2005. január 14.

Bugár Béla és Kasza József átadták Mádl Ferencnek a határon túli magyar szervezetek egységes kérését, hogy a köztársasági elnök terjesszen be törvényt a magyar Országgyűléshez a kettős állampolgárság ügyének rendezése érdekében.

Eltérő véleményeket fogalmaztak meg az új nemzetpolitikáról az MDF által kezdeményezett négypárti egyeztetésen.

Gyurcsány Ferenc azt követően, hogy megbeszélést folytatott Kasza József VMSZ-, valamint Bugár Béla MKP-elnökkel, bejelentette: január végéig szakértői konzultációsorozat kezdődik, amelyen a magyar kormány és a külmagyar szervezetek képviselői megvitadják a meghirdetett, ötponos program részleteit.

2005. január 18.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök szerint a határon túli magyar oktatási és kulturális intézmények működése már egyfajta kulturális autonómiát jelent: „Fantasztikus dolog például, hogy magyar nyelvű egyetem van, és az például a kulturális autonómia egyik megnyilvánulása, hogy magyar nyelvű középiskola (...) és általános iskola van. Létezik magyar autonómia, kulturális autonómia, ahol van egy magyar nyelvű színház is” – mondta.

Pomogáts Béla, az Illyés Közalapítvány elnöke egy közművelődési konferencián elmondta: a Közalapítvány az elmúlt évben egymilliárd forint helyett csak 800 milliót kapott, azonban az idén visszaáll az „egyensúly”.

A Magyar Helsinki Bizottság szerint a magyar kormány kivitelezhetetlen álmegoldásokkal hitegeti a magyar közvéleményt és a határon túli magyar szervezeteket.

2005. február 1.

A határon túli magyarok képviselőivel Budapesten ismertették a Szülőföld-program pénzügyi alapjait. A tanácskozáson jelen voltak a gazdasági támogatók végrehajtásában érintett intézmények vezetői is: a magyar külügyi, belügyi, gazdasági szaktárca képviselői, három fontos pénzügyi intézet – a Magyar Fejlesztési Bank, az Eximbank és a Magyar Hitelbank – vezetői, illetve az ITD Hungary és a Corvinus Befektetési Társaság irányítói. A határon túli magyar szervezetek és a magyar kormány budapesti szakértőinek konzultációján a nemzeti vízumról is tárgyaltak, amit a román, ukrán, szerb útlevélbe kell majd bepecsételni.

2005. február 21.

A Magyarok Világszövetsége alkotmánysértőnek és alkalmatlannak tartja a népszavazásról szóló törvényeket arra, hogy demokratikus népszavazást lehessen lebonyolítani. Az MVSZ egy 24 pontos módosító indítványt is kidolgozott a törvényhez.

2005. március 4.

A határon túli magyarok képviselőivel folytatott konzultációk nyomán részletezték a Szülőföld-programot. A Szülőföld Alap évente egy milliárd forintos költségvetési támogatása, a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) tagszervezeteinek beleszólási lehetősége az Alap tanácsának összetételébe, valamint a határon túli magyar közösségek kapcsolattartásának támogatása szerepel a módosító javaslatban.

2005. március 25.

Patrubány Miklós MVSZ-elnök úgy véli, 2006 elején az MVSZ alapos elemzést készít a népszavazás körülményeiről és következményeiről, és újra kezdeményezni fogja az üggyöntő népszavazás kiírását.

2005. március 30.

Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői megkereséssel fordultak Mádl Ferenc magyar köztársasági elnökhöz annak érdekében, hogy nyújtson be törvénytervezetet az országon kívül rekedt magyarok magyar állampolgárságának megadása érdekében.

2005. április 14.

A Fidesz nem tudja majd támogatni a Szülőföld Alapról szóló törvényt, mert nincs meggyőződve arról, hogy a jogszabály valóban a határon túli magyarok szülőföldön maradását szolgálja – írta Németh Zsolt határon túli szervezetek vezetőinek. Kifejtette, hogy vannak olyan paragrafusok a törvényben, amelyek lehetővé tennék, hogy minden eddigi határon túli támogatást az Alapban vonjon össze a kormány, amiből arra lehet következtetni, hogy esetleg szándékában áll felszámolni a jelenlegi alapítványi rendszert.

2005. április 28.

Gaudi-Nagy Tamás jogász, MVSZ elnökségi tag egy tanulmányában kifejtette, hogy az 1941-ben élt délvidéki magyarok, illetve ezen személyek leszármazottai a mai napig is magyar állampolgárok, magyar állampolgárságukat nem veszítették el, tehát joggal igényelhetik mindazon jogosítványokat (pl. útlevel, konzuli védelem), amelyek a magyar állampolgárokat megilletik.

Összeállította: **Bakk Miklós**

A székelyföldi autonómiáért kezdeményezett népszavazások (2003-2005)

2003. július 8.

Gyergyócsomafalván megalakul a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) kezdeményező testülete.

2003. október 26.

Sepsiszentgyörgyön 180 küldött és mintegy 250-300 érdeklődő jelenlétében megalakult a Székely Nemzeti Tanács (SZNT). A 180 küldött Sepsi-, Orbai-, Kézdi-, Bardócz-Miklósvár-, Maros-, Udvarhely- és Gyergyószéket képviselte, a csíkszéki tanács megalakulását elhalasztották. A nyolc székhez összesen 428 település tartozik, ezek közül 117-ben (a helységek 27,5%-ában) alakult helyi székely tanács. A SZNT elnökéül Csapó Józsefet választották, és határoztak a készülő autonómiatörvény parlamentbe való benyújtásáról. Az SZNT kiáltványt fogadott el, amelyben felkéri az Európai Unió tagállamait, hogy „támogassák a székelység autonómiaörekvését, az Európai Parlamentben tegyék integrációs feltétellé Székelyföld autonómiájának törvényerejű státútum általi szavatolását!”

2004. február 25.

Hat RMDSZ-képviselő aláírásával iktatták a Képviselőházban a Székely Nemzeti Tanács által kidolgozott és elfogadott autonómia-státútumot Székelyföld autonómiájáról. A Székelyföld autonómiájáról szóló törvényjavaslatot Csapó I. József SZNT-elnök tervezete alapján készítették el.

2004. március 24.

A Székely Nemzeti Tanács levélben kereste meg az Európai Parlament elnökét, frakcióvezetőit, valamint több parlamenti képviselőt, hogy támogassák Székelyföld autonómiaörekvéseit.

2004. április 24.

A Székely Nemzeti Tanács népszavazást javasol a 2000/3 sz. törvény alapján, és felkéri Kovászna és Hargita megye tanácsait, a történelmi Marosszék, vala-

mint a hozzá csatlakozni kívánó szomszédos települések helyi tanácsait, hogy a júniusi helyhatósági választásokat követően „határozzanak a Székelyföld közigazgatási régió létrehozására vonatkozó népszavazásról”. Az erre vonatkozó első javaslatot Andrásy Árpád, az SZNT Maros megyei alelnöke fogalmazta meg.

2004. június 16.

Hét határon túli magyar szervezet társulásával Nagyváradon megalakult a Kárpát-medencei Magyar Autonómia Tanács, amely támogatta a székelyföldi népszavazásra vonatkozó kezdeményezést.

2004. június 23.

A Szenátus jogi bizottsága elutasítja az SZNT által kidolgozott és hat képviselő által benyújtott, Székelyföld területi autonómiájára vonatkozó státútum-tervezet napirendre tűzését.

2004. június 28.

Csapó I. József a Székely Nemzeti Tanács elnöke nyilatkozatban erősítette meg, hogy szorgalmazza a Székelyföld közigazgatási régió létrehozására vonatkozó népszavazást.

2004. augusztus 13.

Mircea Duşa Hargita megyei prefektus az SZNT közleményére bejelentette: a referendum jogát szabályzó törvény szerint sem a polgármesterek, sem a tanácsok nem szervezhetnek alkotmányellenesnek minősülő népszavazást, és amennyiben Hargita megyében ilyen természetű kezdeményezést észlelne, azt törvényszéki határozattal megakadályozza.

2004. augusztus 18.

A Kovászna Megyei Tanácshoz fordultak a megye négy széki székely tanácsának elnökei, hogy népszavazás kiírását kérjék „a Székelyföld mint autonóm területi-közigazgatási egység szerves törvény általi létrehozása” érdekében. Az elnökök a népszavazási törvény (2000/3) 13. szakaszára hivatkoznak. Hargita megyében az SZNT képviselői Bunta Levente megyei tanácselnökhöz kívántak fordulni, ő azonban tennivalóira hivatkozva elutasította a találkozást.

2004. augusztus 23.

A Kovászna Megyei Tanács RMDSZ-frakciója nem alakított ki végleges álláspontot a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) népszavazási kezdeményezéséről. A tanácskozás után Demeter János, a Kovászna Megyei Tanács elnöke az SZNT küldöttségének kifejtette: a népszavazás nem tartozik a megyei tanács hatáskörébe, azt a prefektus a közigazgatási bíróságon megtámadja és érvényteleníti.

2004. augusztus 25.

A Székely Nemzeti Tanács Hargita megyei képviselőinek második próbálkozására sikerült átnyújtaniuk Bunta Levente Hargita megyei tanácselnöknek a Székelyföld Autonóm Területi-Közigazgatási Régió létrehozása érdekében szervezendő helyi népszavazási indítványt.

2004. augusztus 29.

Demeter János, a Kovászna Megyei Tanács elnöke közölte, a soron következő önkormányzati ülésig az SZNT beadványát észrevételezés végett eljuttatja az Európai Bizottság bukaresti delegációjához.

2004. augusztus 30.

Székely Nemzeti Tanács marosszéki szervezete a Székelyföld autonómiájával kapcsolatos népszavazás kiírását kérte három, immár román többségű Maros megyei településen, Mezőbándon, Mezősámsondon és Marosvásárhelyen. Mindhárom település korábban Marosszék része volt. Az SZNT marosszéki szervezete összesen 31 Maros megyei település polgármesterétől kérte a népszavazás megrendezését.

2004. szeptember 2.

Önerőből szervezi meg a székelyföldi területi önrendelkezésről szóló népszavazást a Magyar Polgári Szövetség, ha a Székely Nemzeti Tanács referendumbiztosítását visszautasítják a megyei tanácsok – jelentette ki Szász Jenő, az MPSZ elnöke, miután az SZNT levélben kérte a politikai szervezetet, hogy támogassa autonómiatörekvéseit. Szász szerint, bár az MPSZ által szervezett népszavazásnak nem lennének közjogi következményei, közösségi akaratnyilvánításként mind Romániában, mind az Unióban segítené a magyarság autonómiatörekvését.

2004. szeptember 6.

A Székely Nemzeti Tanács közleményt tett közzé, amelyben javasolja: a Székelyföld autonóm régió legyen feltétele Románia Európai Unióhoz való csatlakozásának. A közlemény megerősíti, hogy az SZNT – miután a parlament elutasította a Székelyföld autonómiájára vonatkozó törvénytervezetét – a közvetlen demokrácia eszközeivel, helyi és megyei népszavazások kiírásával kívánja elérni, hogy a törvényhozás napirendjére tűzze a székelyföldi autonómia kérdését.

2004. szeptember 7.

Horia Grama, Kovászna megye prefektusa átiratban figyelmeztette a megyei tanácsot és a polgármesteri hivatalokat, hogy törvény- illetve alkotmányellenes, ha népszavazást írnak ki az autonómia létrehozásáért, és büntetésben részesülnek, ha ebben az ügyben bármilyen határozatot hoznak. Grama az RMDSZ

alsó- és felső-háromszéki szervezetének Kovászna Megyei Tanácshoz intézett felkérésére válaszolt, amellyel e szervezetek döntést kértek a Székelyföld területi autonómiájának létrehozásához szükséges népszavazás kiírásáról.

2004. szeptember 11.

„A népszavazási törvénynek nemcsak helyi, hanem regionális szinten is kellene működnie” – kommentálta Sabin Gherman, az Erdély-Bánság Liga elnöke a székelyföldi referendum-kezdeményezést az Erdélyi Magyar Hírügynökség kérésére. Gherman szerint minden régiónak szüksége van autonómiára, de a székelyek vezetői „meg kell értsék”: nem érhetik el az önrendelkezést anélkül, hogy a többi régió is ne részesülne valamilyen autonómiaformában. Véleménye szerint nem lehet kiemelni egyik vagy másik régiót az egész közigazgatás rendszeréből.

2004. szeptember 15.

A Maros megyei Székely Nemzeti Tanács 31 polgármesterhez intézett, a székelyföldi autonómia kérdésében kiírandó népszavazást szorgalmazó felkérésére válaszolva Dorin Florea marosvásárhelyi polgármester kijelentette: a referendum 12 milliárd lejébe kerülne Marosvásárhelynek. Az SZNT szeptember 26-át javasolta a népszavazás dátumaként.

2004. szeptember 25.

A Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) Székelyudvarhelyen megtartott második kongresszusán nyilatkozatban támogatta az SZNT által kezdeményezett népszavazás megrendezését.

2004. szeptember 26.

A Maros megyei Balavásár önkormányzati testülete – elsőként Maros megyéből az SZNT felhívására – határozatot fogadott el népszavazás kiírására. A voksolást 2005. március 20-ra tervezik. Hasonló kezdeményezést utasított vissza az ákosfalvi, nyárádgálfalvi, erdőszentgyörgyi és makfalvi tanács.

A Hargita megyei tanács rendes ülésén elutasította az SZNT beadványát, melyben a Székelyföld területi autonómiájáról szóló népszavazás kiírását kérte.

2004. szeptember 28.

A Kovászna Megyei Tanács RMDSZ-frakciója felkérte az RMDSZ parlamenti képviselőit, hogy kezdeményezzék a népszavazás kiírását szabályozó törvény módosítását, amely e módosítás nyomán lehetővé tenné a Székelyföld autonómiájára vonatkozó referendum megszervezését. A felkérés annak nyomán született, hogy a Székely Nemzeti Tanács kezdeményezte a testületnél a megyei népszavazás kiírását az autonómia kérdésében. Ferencz Csaba, az SZNT alelnöke úgy vélte, hogy a megyei RMDSZ-es tanácsosok válasza egyszerű időhúzási taktika.

2004. szeptember 29.

Székelyudvarhelyen Szász Jenő polgármester, az MPSZ elnöke a helyi tanács napirendjére tűzte az autonómiáról szóló népszavazás kiírását.

2004. október 20.

Az illyefalvi községi tanács Kovászna megyében elsőként hozott határozatot a népszavazás kiírásáról. A név szerinti szavazáson a Népi Akció nyolc tanácsosa igennel, három RMDSZ-es tanácstag pedig nemmel voksolt. A referendum napjául 2005. március 20-át jelölték ki.

2004. november 30.

Gyergyószentmiklós helyi tanácsa – első székelyföldi városként – ellenszavazat és tartózkodás nélkül megszavazta az SZNT autonómiára vonatkozó népszavazási indítványát. A határozat értelmében a népszavazást 2005. január 30-ra írják ki. A Gyergyói-medencében korábban Ditró, Alfalu és Csomafalva népszavazás-határozatát a prefektúra közigazgatási bíróság elé vitte. Gyergyóújfalu elismerte a kormányhivatal által hozott formai indokokat, és visszavonta a határozatát, míg Szárhegyen csupán elvi döntés született a népszavazás támogatásáról. Nagybacon község tanácsa határozatot hozott az autonómia kérdésében megtartandó népszavazásról.

2004. december 13.

Horia Grama Kovászna megyei prefektus átiratban szólította fel a baconi tanácsot, hogy vonja vissza november 30-i határozatát a Székelyföld autonómiájával kapcsolatos népszavazás kiírásáról. Bardocz Csaba polgármester válaszában közölte: a január elején sorra kerülő ülésen újból tárgyalnak a kérdésről. Ugyanakkor a sajtónak kijelentette: ügyvédet fogadva harcolnak majd igazukért.

A gyergyócsomafalvi tanács formai okokból ismét napirendre tűzte a népszavazás kiírását, és ezúttal január 30. mellett döntött.

2005. január 7.

A sepsiszéki MPSZ elnöke, Gazda Zoltán bejelentette: a szervezetnek szándékában van tüntetést szervezni minden olyan önkormányzat épülete előtt, ahol az elöljárók nem tűzik napirendre az autonómia kérdését.

György Ervin Kovászna megye RMDSZ által jelölt prefektusa a közigazgatási bíróságon megtámadta Nagybacon község népszavazásról hozott határozatát.

2005. január 10.

A Gyergyószéki Székely Tanács nyílt levélben fordult Monica Macovei igazságügyi miniszterhez a székelyföldi autonómia-népszavazások ügyében.

2005. január 11.

Nagybacon tanácsa úgy döntött, nem tesz eleget a volt prefektus, Horia Grama felszólításának, és nem vonja vissza a Székelyföld autonómiájáról szóló népszavazást előirányzó tavaly novemberi határozatát.

2005. január 20.

Nagybacon község tanácsa politikai nyomásra – György Ervin új RMDSZ-es prefektus helyzetére való tekintettel – visszavonta november végén hozott határozatát a székelyföldi autonómia-népszavazásról. A tizenhárom községi képviselőből tizenketten szavaztak a visszavonás mellett.

2005. január 25.

Az illyefalvi tanács benyújtotta a közigazgatási bíróság által hozott elsőfokú ítélet elleni fellebbezését. A fellebbezés több pontban is vitatja a prefektúra álláspontját. A tanács úgy véli, mind a közigazgatási, mind a referendum-törvény alapján lehetséges, sőt kötelező egy ilyen népszavazás kiírása.

2005. január 27.

Gazda Zoltán, a háromszéki MPSZ elnöke bejelentette: az MPSZ utcai megmozdulásokat rendez, ha Albert Álmos, a háromszéki RMDSZ elnöke továbbra is elutasítja a tárgyalásokat az MPSZ-szel az autonómiáról és a róla kiírandó népszavazásról.

2005. február 3.

Markó Béla RMDSZ-elnök alkotmányellenesnek tartja a területi autonómia ügyében kezdeményezett székelyföldi népszavazásokat. Az RMDSZ elnöke, aki kormányfő-helyettes is, a Román Rádióknak nyilatkozva elutasította az MPSZ Kovászna megyei szervezetének erre vonatkozó javaslatát. Emlékeztetett: az RMDSZ a kisebbségi törvény elfogadását szorgalmazza, mert nézetében ez teremt keretet a kulturális autonómia feltételeinek megteremtésére.

2005. február 9.

A csíkszeredai közigazgatási bíróság a Prefektúra javára döntött a gyergyószentmiklósi népszavazás kiírása ellen indított perben.

2005. február 12.

Gyergyószentmiklóson ülésezett a Székely Nemzeti Tanács, és elhatározta a státútum-tervezet újbóli benyújtását valamint a népszavazások további szorgalmazását. Az SZNT kitüntette Gyergyóditró és Gyergyószentmiklós képviselő-testületét az autonómiáról tervezett népszavazás ügyében tanúsított követ-

kezetes magatartásáért. Ugyanakkor felkérte Gyurcsány Ferenc miniszterelnököt, hogy a román-magyar alapszerződés esetleges megújításánál foglalják a dokumentumba a Székelyföld területi autonómiájának igényét is.

2005. február 23.

A gyergyószentmiklósi tanács tagjai egyetértettek abban: készek a strasbourggi emberjogi bíróság elé vinni az autonómia-referendum ügyét. A tanács korábban egyhangúlag szavazta meg a népszavazás kiírásáról szóló határozatát, és utólag nem vonta azt vissza a Hargita megyei prefektúra ismételt felszólítása ellenére sem.

2005. február 24.

A székelyudvarhelyi önkormányzati testület ülésén ismét napirendre tűzték a Székelyföld autonómiájáért kezdeményezett népszavazás kiírását, a többséggel rendelkező RMDSZ-frakció újból levette a napirendről a határozattervezetet. A kérdést Szász Jenő polgármester ősztől minden hónapban előterjesztette, az RMDSZ-frakció formai okokra hivatkozva azonban mindannyiszor elodázta. Vargyas község tanácsa elfogadta azt a négy tanácsos által benyújtott határozattervezetet, amely április 10-ére népszavazást írt ki autonómiaügyben.

2005. március 3.

Constantin Strujan prefektus fogadta Árus Zsoltot, a Székely Nemzeti Tanács gyergyószéki elnökét. A találkozó után Árus elmondta, hogy nyílt párbeszédre került sor az autonómiáról, és hogy a gyergyói településeket érintő, népszavazással kapcsolatos bírósági döntéseket megfellebbezték.

2005. március 7.

György Ervin Kovászna megyei prefektus átiratban szólította fel Vargyas község önkormányzatát, vonja vissza februárban hozott határozatát az autonómia kérdésében megtartandó népszavazásról.

2005. március 17.

A brassói táblabíróság többszöri halasztás után tárgyalta az illyefalviak népszavazásról szóló határozatát. A határozatot Horia Grama Kovászna megyei prefektus még 2004 őszén támadta meg a közigazgatási bíróságon.

2005. március 18.

A Maros Megyei Törvényszék a prefektúra javára döntött a balavásári tanács autonómia népszavazás kiírására vonatkozó határozatának semmissé nyilvánítását kérő perében. A balavásári tanácsot Kincses Előd marosvásárhelyi ügyvéd képviselte, aki a döntést alkotmányértőnek tartotta.

2005. március 21.

A vargyasi helyi tanács úgy dönt, nem vonja vissza a prefektus felszólítása nyomán a Székelyföld területi autonómiájával kapcsolatban kiírandó népszavazásra vonatkozó februári határozatát.

2005. március 23.

A Kovászna megyei prefektúra közigazgatási bíróságon támadta meg a vargyasi önkormányzat határozatát a Székelyföld autonómiájáról szóló népszavazás kiírásáról.

2005. április 4.

A brassói táblabíróság többszöri halasztás után határozatot hoz az illyefalvi helyi önkormányzat és a Kovászna megyei prefektúra közötti perben. A jogerős ítélet elutasítja az illyefalviak fellebbezését, és megsemmisíti a helyi népszavazás kiírásáról hozott határozatot.

2005. április 9.

A Székely Nemzeti Tanács ismét az Igazságügyi Minisztériumhoz fordult a népszavazásról szóló törvény módosításáért, annak érdekében, hogy a székelyföldi helyi önkormányzatok által az autonómia kérdésében kiírt népszavazások ne legyenek megtámadhatóak a közigazgatási bíróságon.

2005. április 15.

Puskás Bálint szenátor bejelenti: az RMDSZ háromszéki törvényhozói népszavazási törvényt módosító tervezetet nyújtottak be a parlamentben annak érdekében, hogy váljon lehetővé a Székelyföld autonómiájáról szóló referendum kiírása.

2005. április 19.

A gyergyóditrói tanács másodfokon is elveszítette az autonómiáról szóló népszavazás kiírásának ügyében zajló pert. Kincses Előd, a ditróiak ügyvédje bejelentette, a strasbourgi emberjogi bírósághoz fordul a bíróság perrendtartási hibái miatt.

2005. április 23.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács marosvásárhelyi nyilvános együttes ülésén nyilatkozatban bírálta az RMDSZ-t, hogy az „a központi hatalommal karöltve” adminisztratív és jogi eszközökkel hátráltatja a Székelyföld területi autonómiájára vonatkozó demokratikus népszavazási kezdeményezést.

2005. április 29.

Csapó József, a Székely Nemzeti Tanács elnöke levélben fordult Monica Macovei igazságügy-miniszterhez, kérvén a miniszterasszonyt, hogy elemezze a népszavazási törvényt, és javasolja annak módosítását. A dokumentum arra hívja fel Macovei figyelmét, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, illetve a román alkotmány szavatolja a szólás- és véleményszabadság jogát, és ha a romániai referendum-törvény nem teszi lehetővé az autonómia-népszavazás megszervezését, akkor ellentmond ezeknek az előírásoknak.

2005. május 3.

A Nagy-Románia Néppárt (PPRM) szenátorai törvényt kezdeményeztek, amely szerint a helyi önkormányzatok nem határozhatnak az etnikai alapú területi autonómiára vonatkozó helyi népszavazás kiírásáról. Indoklásuk szerint a kezdeményezés célja megakadályozni az RMDSZ lépéseit az etnikai alapú területi autonómia megteremtéséért.

2005. május 14.

A Székely Nemzeti Tanács elhatározza, a székelyföldi autonómatörvénytervezetet változatlan formában újra a román parlament elé terjeszti.

Összeállította: **Bakk Miklós**

Kisebbségpolitikailag is fontos jogszabályok

2003

Törvények

- 2003. évi 2. számú törvény a garantált minimális jövedelemről szóló 416/2001. számú törvényt módosító 121/2002. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2003. évi 14. számú törvény a politikai pártokról;
- 2003. évi 15. számú törvény a fiataloknak személyi tulajdonú lakás építése érdekében nyújtott támogatásról;
- 2003. évi 45. számú törvény a Büntető Törvénykönyv és egyes külön törvények rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről;
- 2003. évi 46. számú, a páciensek jogairól szóló törvény értelmében, amennyiben a páciens nem ismeri a román nyelvet, tájékoztatják anyanyelvén, vagy esetenként, más kommunikációs eszközt biztosítanak számára;
- 2003. évi 48. törvény az elnevezések odaítéléséről vagy megváltoztatásáról szóló 63/2002. számú kormányrendelet jóváhagyásáról szól, amelynek értelmében a kétnyelvű helységnévtáblák kihelyezésén túl az RMDSZ szorgalmazta az utcák, terek és közintézmények elnevezésére és névváltoztatására vonatkozó jogszabály kidolgozását. A megyei és helyi tanácsok döntési jogát ezeken a területeken a fenti törvény biztosítja. Az RMDSZ-szel folytatott tárgyalásoknak köszönhetően a Román Vasutak vezérigazgatója határozatot hozott a kétnyelvű feliratok elhelyezéséről azoknak a településeknek a vasútállomásain, ahol a nemzeti kisebbségekhez tartozó lakosok számaránya meghaladja a 20%-ot;
- 2003. évi 53. számú törvény: a Munkatörvénykönyv;
- 2003. évi 96. számú törvény a területi közigazgatási egység keret-alapszabályáról szóló 53/2002. számú kormányrendelet jóváhagyására vonatkozik;

- 2003. évi 111. számú törvény a mikrovállalatok adóztatásáról szóló 24/ számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2003. évi 141. számú törvény előírásai szerint a 0-12 hónapos csecsemők ingyenes gyógyszeres kezelésben részesülnek;
- a 2003. évi 150. számú törvény a mezőgazdasági termelési hitelről szól. A törvény előírásai szerint a hitel egy termelési ciklusra szól, 360 nap alatt kell visszafizetni. Amennyiben a termelő betartja a szerződésbe foglalt feltételeket, a hitel kifizetésekor, az összeg 30%-ig terjedő értékét nem kell visszafizetnie;
- 2003. évi 240. számú törvény a mezőgazdaság- és vidékfejlesztési speciális előcsatlakozási okmány műszaki és pénzügyi életbe ültetését célzó SAPARD Ügynökség létesítéséről, szervezéséről és működéséről szóló 142/2000. számú sürgősségi kormányrendeletet módosító 14/2003. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyására vonatkozik;
- 2003. évi 241. számú törvény a köztulajdonról valamint ennek jogi rendszeréről szóló 213/1998. számú törvény mellékletének módosításáról;
- 2003. évi 246. számú törvény az elektronikus árveréssel történő közbeszerzésekről szóló 20/2002. számú kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről tárgyú 23/2003. számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2003. évi 292. számú törvény a művelődési intézmények szervezéséről és működéséről;
- 2003. évi 309. számú törvény a kórházak szervezéséről, működéséről és finanszírozásáról szóló 146/1999. számú törvényt módosító 68/2001. számú kormányrendelet elutasításáról;
- 2003. évi 323. számú törvény a nevek természetes személyek általi elnyeréséről és adminisztratív úton való megváltoztatásáról szóló 41/2003. számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2003. évi 359. számú törvény a Büntető Eljárási Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 66/2003. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2003. évi 383. számú törvény a nyilvános nyugdíjrendszerben folyósított, a földművesek társadalombiztosítási rendszeréből származó nyugdíjak növeléséről szóló 67/2003. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2003. évi 428. számú törvény előírásai szerint az 1950-1961 között munkaszolgálatot teljesített személyek kérvényhez mellékelt dokumentációjának összeállítása ingyenesen történik. A 2002. évi 309. számú törvény értelmében az érintetteknek minden munkában töltött hónapért 15 000 lej értékű járulékot (a túlélő házaspárnak 50%-a jár az összegnek), ingyenes orvosi ellátást biztosítanak, továbbá mentesítést a rádió és televízió előfizetésétől;

- 2003. évi 429. számú törvény Románia Alkotmányának módosításáról. A 2003. októberében módosított alkotmány kiterjeszti az anyanyelvhasználat jogát a megyei szintű államigazgatásra, és a korábban törvénybe foglalt (fenti) jogokat már az alaptörvény is biztosítja. A módosított alkotmány ugyanakkor kimondja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok használhatják anyanyelvüket az igazságszolgáltatási eljárásokban. Az eddig csak állami és magánintézményekben zajló oktatás kiegészül a felekezeti oktatással, kiterjesztve ezt az oktatási rendszer minden szintjére;
- 2003. évi 514. számú törvény a jogtanácsosi foglalkozás megszervezéséről és gyakorlásáról;
- 2003. évi 583. számú törvény az Arad megyei Újszentanna község várossá nyilvánításáról;
- 2003. évi 584. számú törvény a Hargita megyei Gyergyószentmiklós város municípiummá nyilvánításáról;
- 2003. évi 585. számú törvény a Bihar megyei Margitta város municípiummá nyilvánításáról;
- 2003. évi 586. számú törvény a Bihar megyei Gyapjú község létrehozásáról Cséffa község átszervezésével;
- 2003. évi 596. számú törvény a hektáronként 2 millió lej közvetlen állami támogatás folyósításáról a 2003-2004. mezőgazdasági évben a mezőgazdasági termelőknek a legfeljebb 5 hektáros területű szántóföldekért.

Sürgősségi Kormányrendeletek

- 2003. évi 3. számú sürgősségi kormányrendelet a helyi adókról és illetékekről szóló 36/2002. számú kormányrendelet 31. szakasza (1) bekezdésének módosításáról;
- 2003. évi 4. számú sürgősségi kormányrendelet a klérus bérezését célzó állami támogatásról szóló 142/1999. számú törvény szerint bérezett egyházi személyzet béreinek 2003. évi növeléséről;
- 2003. évi 14. számú sürgősségi rendelet a mezőgazdaság- és vidékfejlesztési speciális előcsatlakozási okmány műszaki és pénzügyi életbe ültetését célzó SAPARD Ügynökség létesítéséről, szervezéséről és működéséről szóló 142/2000. számú sürgősségi kormányrendelet módosításáról;
- 2003. évi 45. számú sürgősségi kormányrendelet a helyi közpénzügyekről;
- 2003. évi 58. számú sürgősségi kormányrendelet a Polgári Eljárási Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről;

- 2003. évi 67. számú sürgősségi kormányrendelet a volt termelősövetkezetekben dolgozó személyek nyugdíjának emelését szabályozza, megduplázva ezeket;
- a tanügyi törvényt módosító 2003. évi 68. számú sürgősségi kormányrendelet értelmében az RMDSZ által támogatott változat szerint a líceumot végzett, érettségi bizonyítvánnyal rendelkező diákok, akik az utóbbi 4 iskolai év valamelyikében (a korábbi 2 évvel szemben) nemzetközi tantárgyversenyeken, valamint kontinentális szintű, világszintű, vagy olimpiai szintű művészi és sportversenyeken helyezést értek el, felvételi vizsga nélkül jogosultak beiratkozni a felsőoktatási intézményekbe;
- 2003. évi 72. számú sürgősségi kormányrendelet hektáronként két millió lej közvetlen állami támogatás folyósításáról a 2003-2004. mezőgazdasági évben a mezőgazdasági termelőknek a legfeljebb 5 hektárnyi szántóföldekért;
- 2003. évi 82. számú sürgősségi kormányrendelet a hektáronként két millió lej közvetlen állami támogatás folyósításáról a 2003-2004. mezőgazdasági évben a mezőgazdasági termelőknek a legfeljebb 5 hektárnyi felületű szántóföldekért tárgyú 72/2003. számú sürgősségi kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről;
- 2003. évi 83. számú sürgősségi kormányrendelet az Országos Lakásügynökség létesítéséről szóló 152/1998. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről;
- 2003. évi 96. számú sürgősségi kormányrendelet az anyaság munkahelyi védelméről;
- 2003. évi 101. számú sürgősségi kormányrendelet a fiataloknak nyújtott támogatásról személyi tulajdonú lakás építésére tárgyú 15/2003. számú törvény módosításáról;
- 2003. évi 105. számú sürgősségi kormányrendelet a kiegészítő családi pótlékról és az egyszülős családok eltartási támogatásáról;
- 2003. évi 109. számú sürgősségi kormányrendelet a Büntető Eljárási Törvénykönyv módosításáról.

Kormányrendeletek

- 2003. évi 15. számú kormányrendelet a cégjegyzékről szóló 26/1990. számú törvény kiegészítéséről;
- 2003. évi 24. számú kormányrendelet a nemesfémek romániai rendszerére vonatkozó törvényhozási keret tökéletesítéséről;
- 2003. évi 27. számú kormányrendelet a regionális fejlesztésről Romániában tárgyú 151/1998. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről;

- 2003. évi 37. számú kormányrendelet az egyesületekről és alapítványokról szóló 26/2000. számú kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről;
- 2003. évi 62. számú kormányrendelet a meglévő építmények földrengés-kockázatának csökkentését célzó intézkedésekről szóló 20/1994. számú kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről;
- 2003. évi 92. számú kormányrendelet az adóügyi eljárási törvénykönyvről.

Románia Kormányának Határozatai

- 2003. évi 102. számú határozat az építkezési termékek piacra bocsátási feltételeinek megállapításáról;
- 2003. évi 400. számú határozat a tulajdonosi társulások szervezéséről és működéséről szóló módszertani szabályok jóváhagyásáról;
- 2003. évi 401. számú határozat a falusi környezetben élő fiatalok állami támogatásáról szóló 646/2002. számú törvény előírásainak alkalmazására vonatkozó módszertani szabályok jóváhagyásáról;
- 2003. évi 412. számú határozat szabályok jóváhagyásáról az egészségügyi szociális gondozóegységek szervezésére, működésére és finanszírozására;
- 2003. évi 498. számú határozat módszertani szabályok jóváhagyásáról az 1945. március 6. és 1989. december 22. közötti időszakban visszaélással átvett egyes ingatlanok jogi rendszeréről szóló 10/2001. számú törvény egységes alkalmazására;
- 2003. évi 1430. számú határozat módszertani szabályok jóváhagyásáról azon helyzetek tekintetében, amelyekben a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium, illetve a helyi közigazgatási hatóságok hozzájárulnak a történelmi műemlékekkel kapcsolatos oltalmazási és beavatkozási munkálatok költségeinek fedezéséhez, illetve a hozzájárulás hányadára, az eljárásokra, valamint az államtól, municípiumtól, várostól vagy községtől eltérő tulajdonos által teljesítendő feltételekre vonatkozóan;
- 2003. évi 1431. számú határozat a garantált minimális jövedelem szintjének indexálásáról;
- 2003. évi 1536. számú határozat a törvényes elkobzásnak alávetett vagy a törvény szerint állami magántulajdonba került javak értékesítési módozatát és feltételeit szabályozó 128/1998. számú kormányrendelet alkalmazására vonatkozó, az 514/1999. számú kormányhatározattal jóváhagyott metodológiai szabályok módosításáról és kiegészítéséről;

- 2003. évi 1539. számú határozat a kiegészítő családi pótlékról és az egyszülős családok eltartási támogatásáról szóló 105/2003. számú sürgősségi kormányrendelet előírásai alkalmazási módszertani szabályainak jóváhagyására.

Központi közigazgatási szakszervek rendelkezései

Egészség- és Családügyi Minisztérium

- 2003. évi 153. számú, az egészség- és családügyi miniszter rendelete az orvosi rendelők létesítésére, szervezésére és működésére vonatkozó módszertani szabályok jóváhagyására;
- 2003. évi 560. számú, az egészség- és családügyi miniszter rendelete az orvosi rendelők létesítésére, szervezésére és működésére vonatkozó, a 153/2003. számú egészség- és családügyi miniszteri rendelettel jóváhagyott módszertani szabályok módosítására.

Alkotmánybíróság

- Az Alkotmánybíróság 2003. október 22-i 3. számú határozata a Románia Alkotmányának módosításáról szóló törvénnyel kapcsolatban 2003. október 18-19-én tartott országos népszavazás eredményének igazolásáról.

2004

Törvények

- 2004. évi 1. számú törvény a Mezőgazdasági, Élelmiszeripari és Falufejlesztési Fizetési és Beavatkozási Hivatal létrehozásáról, megszervezéséről és működéséről;
- 2004. évi 7. számú törvény a köztisztviselők magatartási kódexéről;
- 2004. évi 10. számú törvény a Kovászna megyei Kézdialmás község létrehozásáról, Kézdialmás község átszervezéséről;
- 2004. évi 14. számú törvény a Szibiu megyei Küküllőalmás község létrehozásáról, Ecel község átszervezéséről;
- 2004. évi 15. számú törvény a Kovászna megyei Árkos község létrehozásáról, Sepsikőröspatak község átszervezéséről;

- 2004. évi 18. számú törvény a Brassó megyei Holbák község létrehozásáról, Szászvolkány község átszervezéséről;
- 2004. évi 25. számú törvény az anyaság munkahelyi védelméről szóló 96/2003. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2004. évi 30. számú törvény a nyugdíjasoknak a belföldi utazás tekintetében nyújtott díjleszállításokról szóló 147/2000. számú törvény 1. szakaszának módosításáról;
- 2004. évi 33. számú törvény az intézkedésekről a természetes személyek tulajdonát képező erdők őrzésének megerősítésére, illetve az erdészeti rendszer szabályozásáról és az országos erdőállomány adminisztrálásáról szóló 96/1998. számú kormányrendelet 31. szakaszának módosításáról;
- 2004. évi 41. számú törvény a kiegészítő családi pótlékról és az egyszülős családok eltartási támogatásáról szóló 105/2003. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2004. évi 42. számú törvény a haderők román állam területén kívüli küldetéseiben való részvételéről;
- 2004. évi 45. számú törvény a Maros megyei Nyárádtó község várossá nyilvánításáról;
- 2004. évi 48. számú törvény az 1945. március 6. és 1989. december 22. közötti időszakban visszaéléssel átvett egyes ingatlanok jogi rendszeréről szóló 10/2001. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről, valamint intézkedések megállapításáról e törvény és a romániai egyházak tulajdonában volt egyes ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló, az 501/2002. számú törvényenyl módosításokkal és kiegészítésekkel jóváhagyott 94/2000. számú sürgősségi kormányrendelet alkalmazásának gyorsítására tárgyú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2004. évi 64. számú törvény az Európa Tanács által az informatikai bűnözésre vonatkozóan Budapesten, 2001. november 23-án elfogadott megállapodás ratifikálásáról;
- 2004. évi 66. számú törvény a jogtalanul elvett közösségi ingatlanok visszaszolgáltatásáról szól. Ennek értelmében azok a civil szervezetek, amelyeket a diktatúra idején megszüntettek, és ingatlanaikat elkobozták, visszaigényelhetik egykori ingatlanaikat. A törvényben foglalt visszaszolgáltatási eljárás az egyházi ingatlanok visszaadásával azonos;
- 2004. évi 67. számú törvény a helyi közigazgatási hatóságok megválasztásáról;
- 2004. évi 85. számú törvény Dálnok község létesítéséről, a Kovászna megyei Maksa község átszervezéséről;

- 2004. évi 120. számú törvény az erdőrendtartási törvény módosítására és kiegészítésére vonatkozik – alapjaiban változtatja meg az erdőgazdálkodási törvényt, és a magánerdészeti struktúráknak is megfelelő helyet biztosít.
- 2004. évi 124. számú törvény a mezőgazdaságot sújtó természeti csapások esetén nyújtandó kártérítésről;
- 2004. évi 125. számú törvény a szolgálati és a személyes érdekből történő ingyenes utazásról a román vasutakon;
- 2004. évi 126. számú törvény az elektronikus személyazonossági kártya jogi rendszeréről szóló 69/2002. számú kormányrendeletet módosító és kiegészítő 24/2004. számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2004. évi 135. számú törvény a Maros megyei Székelybere község létrehozásáról, Nyárádmagyaros község átszervezéséről;
- 2004. évi 136. számú törvény Nyárádszentlászló falu létrehozásáról, a Maros megyei Nyárádgálfalva átszervezéséről;
- 2004. évi 140. számú törvény a Maros megyei Mezőmadaras község létrehozásáról, Mezőbánd község átszervezéséről;
- 2004. évi 141. számú törvény a 215/2001. számú helyi közigazgatási törvény módosításáról és kiegészítéséről;
- 2004. évi 183. számú törvény a cégjegyzékről szóló 26/1990. számú törvényt kiegészítő 15/2003. számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2004. évi 198. számú törvény előzetes intézkedésekről az autópálya- és nemzeti útépitési munkálatok vonatkozásában;
- 2004. évi 199. számú törvény az építkezési munkálatok kivitelezésének engedélyezéséről szóló 50/1991. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről;
- 2004. évi 200. számú törvény az oklevelek és a szakmai bizonyítványok elismeréséről a Romániában szabályozott szakmák tekintetében;
- 2004. évi 201. számú törvény az ügyvédi hivatás megszervezéséről és gyakorlásáról szóló 51/1995. számú törvény kiegészítéséről;
- 2004. évi 204. számú törvény a földalapról szóló 18/1991. számú törvénynek és a 169/1997. számú törvénynek az előírásai szerint igényelt mezőgazdasági földterületek és erdőterületek feletti tulajdonjog helyreállításáról szóló 1/2000. számú törvény 36. szakaszának módosításáról;
- 2004. évi 212. számú törvény a magán egészségügyi biztosításra vonatkozik – célja a fakultatív magán egészségügyi biztosítás bevezetése Romániában;
- 2004. évi 215. számú törvény az állategészségügyi tevékenység megszervezéséről szóló 42/2004. számú kormányrendelet jóváhagyásáról. Legfontosabb módosítások: a törvény egy 1974-ből származó jogszabályt vált fel úgy, hogy

- eleget tesz az Európai Unió által megkövetelt, egyre szigorúbb állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági normáknak;
- 2004. évi 239. számú törvény a hátrányos helyzetű övezetek rendszeréről szóló 24/1998. számú sürgősségi kormányrendelet kiegészítéséről;
  - 2004. évi 263. számú törvény az elsődleges orvosi ellátás folytonosságának biztosításáról állandó ügyeleti központok által, a nehezen megközelíthető helységek egészségügyi ellátását oldja meg, a központok háziorvosok társulásai által fejtik ki tevékenységüket. 2005. január 1-től lép érvénybe;
  - 2004. évi 264. számú törvény az Orvostudományi Akadémia szervezéséről és működéséről;
  - 2004. évi 269. számú törvény a számítógép-beszerzések ösztönzését célzó pénzügyi támogatásról;
  - 2004. évi 272. számú törvény a gyermek jogainak védelméről és előmozdításáról;
  - 2004. évi 273. számú törvény az örökbefogadás jogi rendszeréről;
  - 2004. évi 277. számú törvény termelői csoportok létesítéséről, elismeréséről és működéséről a mezőgazdasági, erdészeti és halászati termékek kereskedelmi forgalmazása céljából;
  - 2004. évi 287. számú törvény az egyetemi konzorciumokról; a jogszabály lehetővé teszi kettő, vagy kettőnél több egyetem szerződéses alapon való társulását oly módon, hogy megteremti az anyagi, pénzügyi és humán erőforrások racionálisabb és hatékonyabb felhasználását;
  - 2004. évi 288. számú törvény az egyetemi tanulmányok megszervezéséről;
  - 2004. évi 290. számú törvény a bűnügyi nyilvántartásról;
  - 2004. évi 296. számú törvény a Fogyasztói Kódexről;
  - 2004. évi 297. számú törvény a tőkepiaci intézmények korszerűsítésére vonatkozik;
  - 2004. évi 300. számú törvény a gazdasági tevékenységeket függetlenül kifejtő magánszemélyek és családi társulások engedélyezéséről;
  - 2004. évi 301. számú törvény a Büntető Törvénykönyv;
  - 2004. évi 303. számú törvény a magisztrátusok jogállásáról;
  - 2004. évi 304. számú törvény a bírósági szervezésről;
  - 2004. évi 305. számú törvény a gyógyszerészi hivatás gyakorlásáról, valamint a Romániai Gyógyszerészek Kollégiumának megszervezéséről és működéséről;
  - 2004. évi 306. számú törvény az orvosi hivatás gyakorlásáról, valamint a Romániai Orvosok Kollégiumának megszervezéséről és működéséről;
  - 2004. évi 309. számú törvény az Európai Unió tagállamai és az Európai Gazdasági Térség állampolgárainak szabad mozgásáról Románia területén;

- 2004. évi 315. számú törvény a régiófejlesztésről Romániában;
- 2004. évi 360. és 336. számú törvények; egyes kereskedelmi társaságok, valamint pénzügyi intézmények privatizálásáról, átszervezéséről szóló törvények a gazdasági reformfolyamatok felgyorsítására és a korszerű piacgazdaság működését biztosító intézmények kiépítésére, az állami vagyont kezelő intézmények átszervezésére vonatkoznak;
- 2004. évi 339. számú kerettörvény a decentralizációra vonatkozik – a központi és helyi közigazgatás reformjának folytatását, valamint a helyi adminisztratív és pénzügyi autonómia megszilárdítását célozza. Az RMDSZ aktív szerepet vállalt a jogszabály kidolgozásában, hiszen a Szövetség egyik fontos célkitűzése a programjában is szereplő decentralizáció;
- 2004. évi 340. számú törvény a prefektusi intézményről;
- 2004. évi 346. számú törvény a kis- és középvállalkozások létrehozásának és fejlesztésének ösztönzéséről. Létrehozza a Kis és Közepes-vállalkozások és Szövetkezetek Ügynökségének területi kirendeltségeit;
- 2004. évi 348. számú törvény a nemzeti pénzjegy névértékének csökkentéséről;
- 2004. évi 359. számú törvény természetes és jogi személyek, családi vállalkozások cégbejegyzési eljárásának, pénzügyi bejegyzésének, valamint jogi személyek működési engedély-megszerzésének egyszerűsítésére (egyablakos ügyintézés) vonatkozik;
- 2004. évi 370. számú törvény Románia Elnökének megválasztásáról;
- 2004. évi 371. számú törvény a Közösségi Rendőrség létesítéséről, szervezéséről és működéséről;
- 2004. évi 373. számú törvény a Képviselőház és a Szenátus megválasztásáról;
- 2004. évi 376. számú törvény a magán ösztöndíjakról;
- 2004. évi 411. számú törvény a magánnyugdíj-alapokról;
- 2004. évi 470. számú törvény a privatizáció felgyorsításáról;
- 2004. évi 511. számú törvény a 2005. évi állami költségvetésről;
- 2004. évi 512. számú törvény az állami társadalombiztosítási költségvetésről;

Dekrétumok

- 2004. évi 1178. számú Dekrétum Románia Kormányának kinevezéséről;

Sürgősségi Kormányrendeletek

- 2004. évi 4. számú sürgősségi rendelet a katonai káderek alapszabályáról szóló 80/1995. számú törvény módosításáról;

- 2004. évi 10. számú sürgősségi rendelet a vámszemélyzet jogállásáról;
- 2004. évi 11. számú sürgősségi kormányrendelet a központi közigazgatás átszervezését célzó intézkedések megállapításáról;
- 2004. évi 12. számú sürgősségi rendelet a háborús veteránokról, valamint a hadirokkantak és a hadiözvegyek egyes járandóságairól szóló 44/1994. számú törvény kiegészítéséről;
- 2004. évi 21. számú sürgősségi rendelet a sürgősségi helyzeteket menedzselő nemzeti rendszerről;
- 2004. évi 24. számú sürgősségi rendelet az átláthatóság fokozásáról a közméltóságok és köztisztviselők gyakorlatában, valamint a korrupció megelőzését és leküzdését célzó intézkedések erősítéséről;
- 2004. évi 41. számú sürgősségi rendelet a kataszteri és ingatlanvilvánossági 7/1996. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről;
- 2004. évi 48. számú sürgősségi kormányrendelet intézkedések elfogadásáról a hőenergia lakossági leszállítására lakásfűtésre és a fogyasztási melegvíz előállítására a nyilvános központosított hőenergia-ellátási rendszereken keresztül;
- 2004. évi 51. számú sürgősségi rendelet a bejegyzési bizonyítvány és az adóbejegyzési bizonyítvány kereskedők általi becserélése, valamint a működési engedély engedélyezett természetes személyek és családi társulások általi becserélése határidejének elnapolásáról;
- 2004. évi 55. számú sürgősségi rendelet a Büntetőeljárás Törvénykönyv módosításáról;
- 2004. évi 65. számú sürgősségi rendelet a Polgári Eljárás Törvénykönyv módosításáról;
- 2004. évi 123. számú sürgősségi rendelet az Adóügyi Törvénykönyvről szóló 571/2003. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről;

Kormányrendeletek

- 2004. évi 7. számú rendelet a mezőgazdaságot sújtó természeti csapások esetén nyújtandó kártérítésről szóló 381/2002. számú törvény módosításáról;
- 2004. évi 10. számú rendelet a hitelintézetek bírósági átszervezési és csődeljárásáról;
- 2004. évi 24. számú rendelet az elektronikus személyazonossági kártya jogi rendszeréről szóló 69/2002. számú kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről;

- 2004. évi 25. számú rendelet a közúti szállítást végző gépjárművezetők vezetési időszakainak, illetve pihenési időszakaszainak megállapításáról szóló 17/2002. számú kormányrendelet módosításáról;
- 2004. évi 30. számú rendelet az ingyenes orvosi, gyógyszer- és protézisellátásról a külön törvényekben előírt bizonyos kategóriájú személyek számára tárgyú 170/1999. számú sürgősségi kormányrendelet módosításáról;
- 2004. évi 37. számú rendelet a belső könyvvizsgálatra vonatkozó szabályozások módosításáról és kiegészítéséről;
- 2004. évi 40. számú rendelet a 270/2003. számú kórháztörvény módosításáról és kiegészítéséről;
- 2004. évi 42. számú rendelet az állategészségügyi tevékenység megszervezéséről;
- 2004. évi 68. számú rendelet a 270/2003. számú kórháztörvény módosítására és kiegészítésére;
- 2004. évi 77. számú rendelet a magán erdőtulajdonosok társulásának ösztönzéséről az erdővel való tartós gazdálkodás céljából;
- 2004. évi 86. számú rendelet a szociális szolgáltatásokról szóló 68/2003. számú kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről;

Kormányhatározatok

- 2004. évi 44. számú határozat az Adóügyi Törvénykönyvről szóló 571/2003. számú törvény végrehajtására vonatkozó metodológiai szabályokról;
- 2004. évi 119. számú határozat az ipari gépek piacra bocsátási feltételeinek megállapításáról;
- 2004. évi 170. számú határozat a használt gumiabroncsok kezeléséről;
- 2004. évi 156. számú határozat a gyümölcstermesztésről szóló 348/2003. számú törvény alkalmazási metodológiai szabályainak jóváhagyásáról;
- 2004. évi 244. számú kormányhatározat az egyházaknak visszajuttatott, de közintézmények által használt ingatlanok bérleti díjait szabályozza;
- 2004. évi 263. számú határozat a nyilvános nyugdíjrendszerből folyósított nyugdíjak, az állami katonai nyugdíjak és egyes lakossági jövedelmek indexálásáról 2004 márciusától;
- 2004. évi 290. számú határozat az alkalmazottak általános nyilvántartó könyvének vezetéséről és kitöltéséről szóló 247/2003. számú kormányhatározat módosításáról és kiegészítéséről;
- 2004. évi 308. számú határozat az Állategészségügyi és Élelmiszerbiztonsági Hivatal és alárendelt egységei szervezéséről és működéséről;

- 2004. évi 348. számú határozat a piaci termékek és szolgáltatások kereskedelmi forgalmazásáról nyilvános övezetekben;
- 2004. évi 427. számú határozat a faanyag forgalmára, e forgalom és a gömbfa-feldolgozó berendezések ellenőrzésére vonatkozó szabályok jóváhagyásáról;
- 2004. évi 432. számú határozat a köztisztviselők iratsomójáról;
- 2004. évi 438. számú határozat a rendőrség etikai és deontológiai szabályzatának jóváhagyásáról;
- 2004. évi 500. számú határozat a 2004. évi helyi közigazgatási hatósági választások időpontjának kitűzéséről;
- a 2004. évi 849. számú kormányhatározat által 12,5 milliárd lejjel növelték a Művelődési Minisztérium költségvetését, az összeget teljes mértékben az erdélyi egyházi épületek javítására és felújítására fordították;
- 2004. évi 884. számú határozat orvosi kabinet rendeltetésű helyiségek bérbeadásáról;
- 2004. évi 1021. számú határozat az európai curriculum vitae formátum jóváhagyásáról;
- 2004. évi 1050. számú határozat az Adóügyi Eljárási Törvénykönyvről szóló 92/2003. számú kormányrendelet alkalmazására vonatkozó módszertani szabályok jóváhagyásáról;
- 2004. évi 1437. számú határozat a gyermekvédelmi bizottság megszervezéséről és működési módszertanáról;
- 2004. évi 1578. számú határozat a termelői bizonyítvány kibocsátási eljárásáról szóló 661/2001. számú kormányhatározat módosításáról és kiegészítéséről;

Központi közigazgatási szakszervek rendelkezései

Egészségügyi Minisztérium

- 2004. évi 197. számú rendelet a gyógyellátási hálózat orvosi, fogorvosi-fogászati és gyógyszerészeti szakosításai jegyzékének jóváhagyásáról;
- 2004. évi 396. számú rendelet szabályok jóváhagyásáról, a páciens jogairól szóló 46/2003. számú törvény végrehajtására;

Közpénzügyi Minisztérium

- 2004. évi 716. számú rendelet a jövedelemadó-csökkentési eljárás jóváhagyásáról lakásépítés céljából;

Munkaügyi, Társadalmi Szolidaritási és Családügyi Minisztérium

- 2004. évi 407. számú rendelet az egyetemi oktatás nappali tanfolyamainak elvégzése tanúsításáról a nyugdíj átszámítása érdekében.

Összeállította: **Péter Zsuzsa**

Állásfoglalások, nyilatkozatok, dokumentumok 2003-2004

Évkönyvünk szerkesztői úgy ítélték meg, hogy az eddigi gyakorlaton változtatni kell, legalábbis ami a kötet forrás-jellegét megadó dokumentum-fejezet összeállításának a szempontjait illeti. 2003 januárja óta olyan változások figyelhetők meg a romániai magyar közéletben, amelyek átstrukturálják a kisebbségi közbeszéd tereit és az értelmezések keretét. Ezért az itt következő összeállítás szinte alig közöl az RMDSZ belső életére, működésére vonatkozó dokumentumot – ezek megtalálhatók a szervezet honlapján. A közélet pluralizációjának jegyeit mutató szövegekre esett választásunk, s ezeket három nagyobb csoportba soroltuk: romániai magyar közélet, román-magyar kapcsolatok, a romániai magyarság és az európai közelebbi-távolabbi térség.

1. Romániai magyar közélet

Felhívás

Február 1-én, Szatmárnémetiben tartott nyilvános egyházkerületi közgyűlésünk tagjai és mintegy 1300 résztvevője határozati úton mondták ki: (1) csatlakozásunkat a Csoóri Sándor költő és társai által kezdeményezett aláírásgyűjtő mozgalomhoz, valamint (2) egyetértésüket a romániai magyar nemzeti közösség önkormányzatának létrehozásával. Ennek megfelelően, ezúton is hirdetjük, hogy Egyházkerületünk gyülekezeteiben, ezenképpen Nagyváradon is, felnőtt korú egyháztagjaink és polgártársaink önkéntes módon aláírhatják a következő szövegű támogatási íveket:

(1) Aláírásgyűjtés a státustörvényért

(2) Egyetérték a Királyhágómelléki Református Egyházkerület 2003. február 1-i, szatmárnémeti Rendkívüli Közgyűlésének határozatával, és támogatom a romániai magyar nemzeti közösség önkormányzatának létrehozását.

Az aláírásgyűjtéssel kapcsolatos határozatokat aláírni szándékozó Testvéreink lelkeszi hivatalainkban olvashatják.

Szatmárnémeti, 2003. február 1.

**Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Rendkívüli Egyházkerületi Közgyűlés**

Határozat

**a Romániai Magyar Nemzeti Közösség Önkormányzatának
létrehozását Kezdeményező Bizottság megalakításáról**

A belső önrendelkezés jogán, amely államon belüli öngazgatás révén szavatolja a magyar nemzeti közösség nemzeti identitásának megőrzését, a közösséghez tartozó személyek sajátos egyéni és kollektív jogainak gyakorlását,

valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet dokumentumaiban feltüntetett kötelezettségeknek és az Európai Unióban alkalmazott közösségi és területi autonómiáknak megfelelően az Egyházkerületi Közgyűlés

Kezdeményező Bizottság

létrehozását határozza el, a belső önrendelkezés jogán létrehozandó Önkormányzat törvényes feltételeinek elnyeréséhez szükséges dokumentumok véglegesítése, az autonómia-statútumok közösségi vitája, az Önkormányzat közképviseléssel felruházott testületeinek általános, szabad, közvetlen és titkos szavazással történő megválasztása céljából. A Bizottság létrehozásának megszervezésével a Közgyűlés az Igazgatótanácsot bízta meg.

A Közgyűlés testvéri érzéssel hívja fel a Magyar Történelmi Egyházakat, híveiket, a magyar nemzeti közösség tagjait, a polgári szerveződéseket, társaságokat, alapítványokat, hogy egyházaink és közösségeink önkormányzati törekvéseit, a Kezdeményező Bizottság tevékenységét támogassák.

Szatmárnémeti, 2003. február 1.

**Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Rendkívüli Egyházkerületi Közgyűlés**

Határozati indítvány

a Romániai Magyar Nemzeti Közösség Önkormányzatának létrehozására

A Kolozsvári Nyilatkozat 1992-ben meghirdette a romániai magyar nemzeti közösség belső önrendelkezésre való törekvését.

A romániai magyarság közképviseléssel felruházott szervezete 1993-ban elfogadott programjában a belső önrendelkezés eszközeként jelölte a közösségi autonómiát gyakorlattá változtató személyi elvű, helyi és regionális önkormányzatok létrehozását.

E törekvési szándék valóra váltásához szükségeszerű felhasználni a parlamenti demokrácia, a jogállam eszközeit. Ez készítheti a közösséget, a sajátos hatáskörű autonómia státútumok (személyi elvű és területi alapú) kidolgozására, véglegesítésére és parlamenti jóváhagyásra.

A tárgyra vonatkozó nemzetközi dokumentumok előírják az önazonossághoz való jogot! Közösségben élve e joggal, önkormányzás révén, sajátos hatáskörök gyakorlásával, önálló intézmények közreműködésével őrizhetjük és adhatjuk tovább anyanyelvünket, ismerhetjük meg és művelhetjük kultúránkat és hagyományainkat, használhatjuk nemzeti szimbólumainkat, gyakorolhatjuk vallásunkat.

Példaértékű az egyházi autonómia. Az országos, területi és helyi egyházi önkormányzatok szervezettsége, a gyülekezeti önkormányzatok szerepe és nélkülözhetetlen jelenléte a felekezeti életben követendő mintát mutat a társadalomnak és a polgári szerveződéseknek, bizonyítja a testületi képviselő érvényesülését, a gyülekezeti szövetségeken keresztül a képviselői felhatalmazás értékét és felelősségét.

A magyar nemzetstratégia meghatározó követelményének tekintjük egyházunk magyar nemzetiségű híveinek szülőföldön való megmaradását, a romániai magyar nemzeti közösség önazonosságának megőrzését és a magyar nemzethez tartozás kifejezését olyképpen, hogy közösségben, szülőföldjén megmaradjon. E követelmények teljesítéséhez nélkülözhetetlenek azok a demokratikus eszközök, amelyekkel Európa-szerte a nemzeti közösségek élnek: a személyi elvű közösségi önkormányzás, a területi önkormányzás és a helyi különleges jogállás.

Egyházunk, híveink, magyar nemzeti közösségünk iránti felelősségtől indítva az Egyházkerületi Közgyűlés javasolja a Romániai Magyar Nemzeti Közösség Önkormányzatának általános, szabad, közvetlen és titkos szavazással történő megválasztását, közképviseléssel való felruházását, valamint Székelyföld autonómiájának törvényerejű státútum általi szavatolását.

E célból a Kezdeményező Bizottság létrehozását javasolja.

Ugyanakkor aláírásgyűjtést kezdeményez, a következő szöveggel:

Egyetértek a Királyhágómelléki Református Egyházkerület 2003. február 1-i Szatmárnémeti Rendkívüli Közgyűlésének határozataival, és támogatom a romániai magyar nemzeti közösség önkormányzatának létrehozását.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének üzenete a határon túli magyarokhoz március 15-e alkalmából

Tisztelt Ünneplők! Magyarok! Kedves Barátaim!

Március 15-e a nemzet legközvetlenebb, legszemélyesebb jellegű ünnepe. Nemzeti ünnep, amelyet nem kormányhatározat, nem az állami tekintély avat ünneppé, hanem az egyetemes magyarság történeti emlékezete. Akkor is a Nemzet Ünnepe volt, amikor nem nyilvánították hivatalosan ünnepnappá, akkor is az együvé tartozás felemelő pillanata lehetett, amikor tiltotta a hatalom. Még az idő, a megszokás és az ünnepi beszédek sem tudták fakóvá koptatni, mert ez a nap olyan egyetemes értékeket jelenít meg, mint a szabadság, az emberi és a nemzeti méltóság, az ébredés, a remény, a fiatalos lendület, és mint ilyen az örök ifjúság ünnepévé vált.

A '48-as márciusi ifjak ránk hagyott öröksége történelmünk és kultúránk révén egy nemzetté kovácsolt bennünket, és megtanított arra is, hogy más nemzetekkel békében, megértésben, egymás javát és felemelkedését segítve kell élnünk.

Az 1848–49-es magyar polgári forradalom és szabadságharc emlékezete évről évre új erőt ad a magyaroknak ahhoz, hogy emelt fővel tekintsenek saját jövőjükre, éljenek akár Magyarországon, akár valamely szomszédos állam területén vagy még távolabb, a Kárpát-medencén kívül. Ahogyan 1848. március 15-e a csatlakozás aktusa volt az akkori Európa leghaladóbb törekvéseihez, a szabadságjogokra felesküdő Milánó, Párizs, Bécs Európájához, ez a jövő ma, európai uniós csatlakozásunk küszöbén nem jelent mást, mint teljes jogú európai polgárrá válni – magyarként. A magyarság történelmének talán legígéretesebb kihívása előtt állunk: helyt állni és magyarságunk értékei révén gazdagítani azt a közös Európát, amellyel most azonos értékrendünk alapján végre megadatik az egyesülés esélye. Történelmi lehetőség ez egész nemzetünkre nézve. Magyarország EU-tagsága egyet jelent majd azzal, hogy a magyarság a korábnál erőteljesebben hallathatja szavát, véleményünkkel, törekvéseinkkel újra számolnak. Az EU-integráció tehát közös nemzeti ügyünk és közös nemzeti érdekünk. Magyarországnak e tekintetben is érdeke, hogy minél több szomszédja az Eu-

rópai Unió tagjává váljon. Ebben Önöknek, a határokon túl élő nemzettársainknak is fontos szerepük és felelősségük van.

Ünneplésünk nemcsak a '48-as eszméknek és a hazáért áldozatot hozó elődeinknek szól, hanem a napjaink értékörző és -teremtő küzdelmét megvívó, az anyaországban vagy a határokon túl élő magyaroknak és a velük egy hazában élő, történelmi–kulturális közösségben velük osztozó embertársainknak is, akikkel együtt remélünk, és teremtünk meg egy boldogabb jövőt.

E közös reményünkben kérem minden határon túl élő magyar bizakodását és támogatását ahhoz, hogy egy új, kibővült Európa magyar honpolgárai-ként 1848 hozzánk szóló üzenetéből együttesen merítsünk erőt, és mutassunk példát a jövő nemzedékeinek.

Kívánok bensőséges, méltó és boldog ünneplést.

Budapest, 2003. március 15.

Dr. Medgyessy Péter

**Adrian Năstase miniszterelnök Üzenete
a magyar nemzetiségű román állampolgárokhoz
a március 15-re emlékező ünnepségek alkalmából**

Kedves magyar honfitársaim!

Március 15. alkalmából Románia Kormánya és a magam nevében őszinte üdvözlétemet küldöm Önöknek, jó egészséget és sok örömet kívánok. Adjon Önöknek ez a nap, amely különleges jelentőséggel bír identitásuk szempontjából, a minden tiszteletet megérdemlő múlt felidézése mellett, erős bizalmat egy gazdag és békés jövőben.

1848 márciusa a közép-európai népek tavaszának eljövételét jelképezi. Meghatározó pillanata ez a modern korba való belépésüknek, önmagukra ébredésüknek és önazonosságuk tudatosításának. Akkor ez egy út kezdete volt. Ha ma visszatekintünk, megállapíthatjuk, hogy sok politikai és társadalmi célunk az akkor megnyitott út folytatását jelenti. Az 1848-as forradalom indította el közeledésünket Európa nyugati részéhez, amit most igyekszünk az intézmények szintjén gyakorlatba ültetni. Rendkívüli gyorsasággal terjedtek azok az eszmék, amelyek földrészünk nagy részét gondolkodásban és meggyőződésben már akkor egyesítették.

Felülemelkedve minden nézetkülönbségen és a múlt egyoldalú értelmezésén, az 1848-as forradalmi célkitűzések számunkra kiindulópontot jelentettek, és jelentenek ma is a jövő közös építéséhez.

Azok az eszmék, amelyekért 1848-ban küzdöttek, alapján véve nem különböznek azoktól, amelyekben ma hiszünk, hogy egy demokratikus és igazságos társadalmat felépíthessünk. Semmi esetre sem avultak el ezek a célok, hanem éppen hogy egyetemes értékűek. Az Európának ebben a részében mélyen nemzeti jellegű mozgalmakként kibontakozó 1848-as forradalmak mindegyike ugyanazon eszmékre alapult. Azokat az értékeket, amelyek iránt elkötelezték magukat az akkori forradalmárok, magáénak vallotta egész Európa. Ezek az eszmék egyesítették gondolkodásukban, és hozták közel Kossuthot és Petőfit Bălcescuhoz és Rosettihez, ugyancsak ezek az elvek közelítették a földrész nyugati és keleti részét egymáshoz.

Az általam képviselt kormány következetesen igyekezett közeledni a magyar közösséghez. Az kívántuk, hogy politikai intézkedéseink minél teljesebben megfeleljenek az Önök elvárásainak. A magyar közösség politikai képviseletében, a Romániai Magyar Demokrata Szövetségben egy rendkívül komoly és pragmatikus szövetségesre találtunk. Külön szeretném kiemelni azt a következetességet, amellyel a romániai magyar közösség érdekeit képviselte ez a szervezet.

Ma elmondhatjuk, hogy mind belföldön, mind pedig a Románia és Magyarország közötti kapcsolatok tekintetében elhárultak a legfontosabb akadályok a kölcsönös bizalom és megértés útjából. A nemzetiségek közötti tolerancia kiteljesítéséig azonban hosszú út áll még előttünk. Románia kormányának határozott szándéka, hogy tiszteletben tartja a kormányprogramban az etnikumközi kapcsolatok terén tett kötelezettségvállalását. Határozottan kijelenthetem, hogy az eddigi intézkedéseket ugyanolyan következetességgel fogjuk továbbvinni, hiszen ez a természetes útja a közös célkitűzések elérésének: a nemzeti öntudat megőrzése, megerősítése, kifejezése és fejlesztése ott, ahol ez az öntudat kialakult, a szülőföldön. Együtt kell tovább haladnunk, hogy mindannyian otthon érezhessük magunkat.

Ezen az ünnepnapon szeretném megköszönni Önöknek, a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek és az egész magyar közösségnek a sajátos gondjaik megoldása érdekében kifejtett következetességüket és kitartásukat, és különösen azt, hogy ez a fáradkozás része közös erőfeszítéseinknek.

Befejezésül kívánok Önöknek méltó és reményteljes ünnepet, bizalmat egy ígéretes jövőben.

Adrian Năstase
miniszterelnök

Kizár a párt?

Megdöbbenéssel értesültünk a szatmárnémeti RMDSZ-szervezet vezetőségének Pécsi Ferenc képviselőtársunkat az RMDSZ-ből kizárni kívánó döntéséről. Pécsi Ferenc eddigi képviselői munkája során nem cselekedett soha a magyarság érdekei ellen. Ennek ellenére a kommunizmus koncepciók pereinek hangulatát idéző döntéssel próbálják megfenyíteni.

Jellemző az RMDSZ belső állapotára, hogy azokat, akik a demokrácia szabályai szerint vállalják a nyilvánosság előtt is a – csúcsvezetéstől eltérő – véleményüket vagy közéletünk megtisztulását sürgetik, megpróbálják megfélemlíteni, kizárni. A kiszorítás gyakorlata, amely a Magyar Ifjúsági Tanács szövetségi küldötteinek akadályoztatásával kezdett aggasztó méreteket ölteni, majd 2003 januárjában Tőkés László tiszteletbeli elnök eltávolításával tetőzött és a szatmári kongresszus döntéseivel alapszabályi fedezetet is nyert, most új fejezettel bővült: a Szövetség egyik alapító tagjának, a parlamenti csoport keretében működő Polgári Szárny egyik közmegebecsülésnek örvendő képviselőjének kell szembesülnie a kizárást szorgalmazó hatalmi szándékkal.

Az újabb szatmárnémeti döntés jól mutatja azt a kettős gyakorlatot, amely az – egykoron érdekképviseleti szervezetként indult – RMDSZ számos testületében eluralkodott. A sokszínűséget csak saját nyilatkozataiban toleráló csúcsvezetés hangzatos szövegei mögött a „központban” és a „területen” – több megyei szervezet vezetőségében – egyaránt tombol az „eredeti” román demokrácia módszereinek sikeres belső alkalmazása: a megfélemlítés, a klientúra-építés, a csúcsvezetés iránti politikai lojalitás alapján történő kiválogatás, a más véleményt vállalók megbélyegzése, megfélemlítése, kiszorítása, lejáratása.

Szomorúan kell tudomásul vennünk, hogy a jelenlegi szervezet immár sokkal inkább hasonlít egy szigorú belső parancsokkal igazgatott diktatórikus rendszerre, mintsem magyar közösségünket sokszínűségében is összetartani és képviselni tudó Szövetségre.

Tiltakozunk az erdélyi magyarság ilyen történő megosztása ellen, egyben közösséget vállalunk Pécsi Ferenc képviselőtársunkkal, akit a politikai meghurcolás veszélye fenyeget.

Jogos a kérdés: ki lesz a következő?

Az összefogás garanciája nem a pártérdeket a közösségi érdek fölé helyező vezetők személye, hanem a magyar autonómia ügyét felvállaló és azt érvényesíteni akaró politikai cselekvés. Megengedhetetlen, hogy az egység-retorika

mögé bújtatott csoportérdekek miatt meghurcolják az erdélyi magyar autonómia-politika bármelyik képviselőjét.

Bukarest, 2003. szeptember 17.

Az RMDSZ Képviselőházi Frakciójának Polgári Szárnya

Közlemény

Janovics Jenő (1872-1945) munkássága a magyar kultúra egyik meghatározó értéke: a hagyományokat és újításokat ötvöző színház-előadások, a magyar irodalom klasszikusainak filmváltozatai, a magyar drámatörténeti előadások sorozata, a magyar némafilm útjának megalapozása, a színháztörténet teljességéhez hozzájáruló írói tevékenysége. Az erdélyi magyar mozgókép-gyártás jelentős formálója volt.

E szellemiség jegyében létesítik az alapítók a Janovics Jenő Alapítványt, amely az Erdélyi Magyar Televízió létrehozására és működésének biztosítására hivatott. Az Alapítvány vezetésére az alapítók kuratóriumot kértek fel, ennek feladata az Erdélyi Magyar Televízióra vonatkozó elvi, stratégiai döntések meghozatala.

A kuratórium tagjai:

Béres András (filozófus, a marosvásárhelyi Színművészeti Intézet rektora)

Bíró Zoltán (szociológus, a Kulturális Antropológia Műhely vezetője)

Hatházi András (színművész, író, rendező)

Jakab Gábor (római katolikus lelkész, a Keresztény Szó főszerkesztője)

Kovács András Ferenc (költő)

Marosi Barna (író, szerkesztő)

Márton Árpád (színművész, jogász, a Román Képviselőház művelődési bizottságának titkára)

Nagy Ágnes (közgazdász, a Román Nemzeti Bank igazgatótanácsának tagja)

Nagy Zsolt (mérnök, az RMDSZ ügyvezető alelnöke)

Tibori Szabó Zoltán (újságíró)

Varga Gábor (író, az Országos Szabadalmi Hivatal elnöke)

Vetési László (református lelkész, a Duna Televízió kuratóriumának tagja)

Ungvári Zrínyi Imre (filozófus, egyetemi adjunktus)

A kuratóriumi elnök tisztségével Nagy Zsoltot bízták meg az alapítók.

A kuratórium szakmai döntéseinek előkészítését szakmai tanácsadó testület segíti, amelynek tagjai:

Barabási Győző (Videoklip Stúdió, igazgató), Baranyi László (televíziós szerkesztő), Bardócz Sándor (Román Televízió Kolozsvári Területi Stúdiója, nemzetiségi szerkesztőség, főszerkesztő), Bartha Csaba (Román Televízió Temesvári Területi Stúdió, szerkesztőségi vezető), Kacsó Sándor (Román Televízió bukaresti magyar adása, főszerkesztő), Kádár Melinda (televíziós szerkesztő), Mak-say Ágnes (televíziós szerkesztő), Székedi Ferenc (Csík Televízió, főszerkesztő), Marius Tabacu (Videopontes Stúdió, igazgató), Xantus Gábor (filmrendező).

A kuratórium szükség szerint további tagokat kér fel a szakmai tanácsadó testületben való részvételre.

A Janovics Jenő Alapítvány alapítói:

Csep Sándor (író, szerkesztő, a MÚRE elnöke)

Gálfalvi Zsolt (író, szerkesztő, a Román Televízió Igazgató Tanácsának tagja, a Romániai Magyar PEN Club elnöke)

Gáspárik Attila (színművész, az Országos Audiovizuális Tanács alelnöke)

Markó Béla (író, szenátor, az RMDSZ szövetségi elnöke)

Takács Csaba (mérnök, az RMDSZ ügyvezető elnöke)

Marosvásárhely, 2004. február 14.

Nyilatkozat

Az RMDSZ parlamenti csoportjának február 24-i ülésén, a különfélék napirendi pont keretében Toró T. Tibor képviselő bejelentette, hogy a Székely Nemzeti Tanács felszólítására székelyföldi autonómia-tervezetet nyújtanak be a Képviselőházba.

Az eljárással kapcsolatosan súlyos erkölcsi, elvi és tartalmi kifogásaink vannak:

1. A különböző autonómiaformák megvalósítása alapvető célkitűzése az RMDSZ-nek, és minden ezzel kapcsolatos törvénykezdeményezéssel kapcsolatosan a parlamenti csoportban érdemi vitát kellett volna folytatni, és utána közösen kellett volna meghozni a döntést. Ugyanakkor kötelező módon ki kellett volna kérni a székelyföldi területi RMDSZ-szervezetek véleményét is.
2. A kezdeményezők célja nyilvánvalóan nem az, hogy az autonómia kérdésében a törvénykezdeményezés révén valamilyen előrehaladást érnünk el, hiszen közülük ketten is kijelentették a sajtóban, hogy nincsenek illúzióik a tervezet sorsát illetően, „de legalább hangjukat kívánják hallatni”. Közösségünk bizalmával visszaélve, az autonómia gondolatát lejáratják ezek a kollégák akkor, amikor olyan kezdeményezéssel élnek, amelynek sikerére ma ők maguk sem látnak semmiféle esélyt.

3. Választási évben, választási kampány kezdetén, ez a kezdeményezés csakis egyetlen eredménnyel járhat: a szélsőséges román nacionalisták malmára hajtják a vizet, nekik gyűjtenek szavazatokat a helyhatósági és parlamenti választásokon, lehetőséget adva a magyarellenes retorika felerősödésére. Egy nem kellő időben, nem kellő formában és nem kellő tartalommal benyújtott tervezet nem közelít minket az autonómiához, hanem éppenséggel eltávolíthat tőle.
4. A tervezettel szemben – amennyire azt megismerhettük – súlyos tartalmi kifogásaink vannak, ebben a formájában teljességgel alkalmatlan arra, hogy egy modern, európai elveken és gyakorlaton alapuló autonómiakonceptiót érvényesítsünk általa.

Meggyőződésünk, hogy helyzetünk alapvető megváltoztatását továbbra is csak következetes, kitartó, érvekre alapozott folyamatos párbeszéddel lehet elérni. Aki erre nem képes, vagy nem hajlandó, az nem alkalmas, hogy az autonómia kérdésével foglalkozzék.

Az RMDSZ még 1993-ban kidolgozott egy törvénytervezetet *A nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről*, amelyet még ugyanazon év novemberében benyújtott a Parlamentbe, és amelyet egy külön bizottság tárgyalt. A tervezet számos előírása, az eltelt több mint tíz év alatt különböző törvényekben szabályozást nyert. Az RMDSZ egész parlamenti tevékenysége éppen az autonómiát fokozatosan építő, jogok becikkelyezéséről, az önálló intézményrendszer kialakításáról szólt. Ezt a munkát folytatni kívánjuk.

A 2004. évi választások után kezdődő törvényhozási ciklusban az 1993-as törvénytervezetet kiegészítve, széleskörű és szakszerű konzultáció keretében előkészített, jogilag koherens, politikailag érvényesíthető korszerű kisebbségi törvénytervezetet fog az RMDSZ parlamenti képvisellete benyújtani és, reményünk szerint, az európai követelményekhez igazodó formában elfogadtatni.

Hisszük, hogy csakis következetes, kitartó, valós eredményeket felmutatni képes, cselekvő politikával kerülhetünk közelebb a közösségi autonómiához, ahhoz a célhoz, melyet 1993-ban programszerűen megfogalmaztunk, amit ma is magunkénak vallunk, és a jövőben is magunkénak fogunk vallani.

Bukarest, 2004. 02. 25.

Az RMDSZ szenátusi és képviselőházi csoportja

**A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének üzenete
a határon túli magyarokhoz március 15-e alkalmából**

Tisztelt Európai Magyarok!

Kedves Barátaim!

Az idei március 15-e különbözik az elmúlt évtizedekben ünnepeltektől. Azoktól is, amelyeket már szabadon ünnepelhettünk. Most, Magyarország uniós csatlakozásakor, nemzeti ünnepünkön nemcsak emlékezhetünk azokra, akik modernebb, igazságosabb Magyarországért és egy békésebb, egységesebb Európáért küzdöttek, de tanúi, sőt, cselekvő részesei lehetünk annak is, hogy ez a több mint 150 éves küzdelem eléri célját. Magyarország szabad és független, de nem magányos ország, tagja az euró-atlanti világ legnagyobb szövetségeinek, gazdasági érdek- és szellemi értékközösségének. Olyan változás ez, amely belátható időn belül jótékony hatással lesz az egész nemzetközösség, 15 milliónk életére. Most itt a lehetőség, hogy megteremtjük azt a modern, európai Magyarországot, mely támasza lehet valamennyi magyarnak, éljen bárhol a világban.

Európa újraegyesítésével, az integráció feltartóztathatatlan folyamatával megteremtődik a lehetősége régi sebek begyógyításának, a nemzet határok feletti, békés újraegyesítésének is. Tudom, hogy Önök Romániában, Horvátországban, Szerbia és Montenegróban, valamint Ukrajnában élő magyarok most ránk, anyaországi és a szlovákiai, szlovéniai magyarokra figyelnek. Minket néznek és velünk ünnepelnek, mert a saját jövőjüket látják. A modern magyar nemzet európai jövőjét.

Elsősorban tehát emiatt, de egyáltalán nem mellékesen a Kárpát-medencei térség politikai és gazdasági konszolidációja miatt is, elsőrendű érdekünk a többi szomszédunk csatlakozása az Európai Unióhoz. Alkotmányos kötelezettségemhez és személyes vállalásaimhoz híven a magyarság összességéért érzek felelősséget. Ezért tekintem a józan politizálás sikerének, hogy a schengeni határokon ma még kívül maradó két szomszédunkkal, Ukrajna, valamint Szerbia és Montenegró kormányaival – nem utolsósorban az ott élő magyarok érdekében – kölcsönösen előnyös, díjmentes vízum-megállapodásokat kötöttünk.

Amint Európa bennünket, magyarokat szabadságszerető, tehetséges népek ismer, úgy azt is számos alkalommal bizonyítottuk, hogy értelmes kompromisszumokra is hajlandóak vagyunk. Ma is így közelítünk az európai politikai, gazdasági és kulturális közösséghez. Egyre közelebb kerülünk ahhoz a pillanathoz, amelynek nyomán az egész Kárpát-medencei magyarság

súlyának megfelelőbb arányban képviselheti érdekeit, dolgozhat együtt a biztonság és jólét érdekében mindazokkal, akik hasonló értékeket vallanak. A felvidéki Kossuth-szobor újra elfoglalta méltó helyét. A román kormány közelmúltban meghozott döntése pedig lehetővé teszi, hogy az aradi Szabadság-szobor is újra ott hirdesse a szabadság és testvériség üzenetét, ahol Európa kettészakadása előtt is hirdette.

Több mint másfél évszázad telt el azóta, hogy a magyarság társadalmi- és vallási ellentéteit megbékítve áttörte a nemzeti kibontakozást gátló falakat és egyenlővé tett mindenkit a nagy pillanatban. Ott volt egy nagy nemzedék, amelynek tagjai felismerték a cselekvés legalkalmasabb idejét. Az 1848-as események olyan nemzeti programot mutattak fel, amely azóta sem vesztett igazából. És, amely Európa egyesülésével most sikerre juthat.

Kedves Barátaim!

Történelmünk, s benne márciusi forradalmunk arra emlékeztet bennünket, hogy kudarcainkból mindig volt felemelkedés és kibontakozás. Ezért arra biztatom Önöket, mindnyájunkat, hogy tekintsünk bizakodással a jövőbe. A nemzeti érdek érvényesítését eddig Európa megosztottsága akadályozta. Most Európa újraegyesítésével csak saját vitáink hátráltathatják terveink valóra váltását. Meggyőződésem, ha Európa megosztottságának véget tudunk vetni, kellő megértéssel, bölcsességgel és jó szándékkal saját közösségünkben is megtalálhatjuk a közös nevezőt. Legyen az idei március 15-e az európai magyarság új összefogásának ünnepe határon innen és határon túl.

Budapest, 2004. március 15.

dr. Medgyessy Péter

Adrian Năstase miniszterelnök üzenete a magyar nemzetiségű román állampolgárokhoz a március 15-i ünnepek alkalmából

Tisztelt magyar honfitársaim!
Kedves barátaim!

Hagyományos módon ebben az évben is szeretném felköszönteni Önöket március 15-e alkalmából. Románia Kormánya és a magam nevében kívánok önöknek jólétet, erőt, egészséget és bizalmat, hiszen mindazt, amit közösen cselekszünk az egész ország érdekében, hosszú távon egy modern, európai együttélés érdekében tesszük.

Immár hagyományossá vált Románia miniszterelnökének ünnepi üzenete ezen a napon, amely oly nagy jelentőséggel bír az Önök számára.

Köztudott, hogy a történelem többször is szembeállított bennünket, de mára mindannyiunk számára nyilvánvalóvá vált: az a kötelességünk, hogy előre tekintsünk, kölcsönösen elfogadva és tisztelve egymás múltját, történelmét, és közös jövőnket egymás megbecsülésére építsük. Egymás mellett élünk, egy közös hazában, egy közös Európában. Románia integrációja a benne élő románok és magyarok közös integrációja!

Nincs már értelme beleveszni meddő vitákba, amelyek gyűlöletet, bizalmatlanságot és bizonytalanságot szülnek. Nem a történelem fogja megoldani a most felmerülő konkrét gondjainkat, még akkor sem, ha ez a történelem fontos példával van tele. Időszerű problémáinkra időszerű megoldásokat kell találnunk.

Együttműködésünk akkor válik igazán tartóssá, ha eredményeket hoz, ez pedig attól függ, hogy minél gyorsabban és minél konkrétan váltsuk valóra azt, amit elképzeltünk. Az RMDSZ-szel való együttműködésünkben, túllépve a politikai dimenzió, egyre jobban érvényesül a pragmatizmus. A helyi szinten felmerülő problémák megoldása egyaránt szolgálja mind a román, mind a magyar közösség érdekeit. Kapcsolatunk hatékonysága szempontjából rendkívül fontos, hogy a társadalmi piramis alapjától, a helyi közösségek szintjéről nézzük a dolgokat.

Az 1848-as forradalmak emlékének megőrzése érdekében, a román-magyar együttélés és együttműködés példájaként, Románia Kormánya úgy döntött, hogy Aradon Megbékélési Park jön létre, és itt felállítjuk a Szabadság-szobrot! Úgy határoztunk, hogy az 1848-as forradalomban elesett erdélyi hősök emlékére ugyanoda egy Diadalívet is emelünk. Szeretnénk, ha ez a megbékélés olyan szimbólumává lenne, amelyen keresztül azt üzenhetnénk, hogy múltunk féltelmei semmiképpen sem fenyegethetik közös jelenünket és jövőnket.

Tisztelt magyar honfitársaim!

Az elmúlt évek tapasztalata azt mutatja, hogy a román-magyar megbékélés egyetlen útja a párbeszéd. Románia Kormánya és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség közötti folyamatos dialógus eredménye, hogy a modern, európai társadalom kiépítésének számos elemét sikerült közös erővel megvalósítanunk. Közösén módosítottuk Románia alkotmányát, amely jelentős mértékben kibővíti és megerősíti a kisebbségi jogok körét, elkészítettük az Erdélyt átszelő autópálya tervét, Románia a NATO teljes jogú tagjává vált. Ugyanez a közös munka jellemzi európai integrációs erőfeszítéseinket is. Mindez annak is köszönhető, hogy a Romániai Magyar Demokrata Szövetség jelentős mértékben hozzájárult az ország politikai stabilitásához.

Kulcsfontosságú évben vagyunk. Románia európai uniós csatlakozási tárgyalásainak lezárása, ugyanakkor két szabad és demokratikus választás vár mindannyiunkra az idén. Ezekhez kapcsolódó terveink sikeres véghezvitelének elengedhetetlen feltétele a közös cselekvés. Románia Kormánya, a román Szociáldemokrata Párt határozottan végig kívánja vinni az elkezdett reformfolya-

matot, ugyanakkor szeretném kihangsúlyozni, hogy a kormány továbbra is kitarthat saját programja mellett, és a kisebbségi jogok életbe ültetését változatlanul kiemelkedő feladatának tekinti. Ebben a kitarító munkában mindig külön tisztelettel tekintek a Romániai Magyar Demokrata Szövetségre, következetességére, európai magatartására. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség eddig is megbízható partnernek bizonyult, és meggyőződésem, hogy a jövőben is jelentős politikai tényezőként, a romániai magyarság egységének megjelenítőjeként lép fel az általa képviselt közösség, de egyben az egész ország érdekében.

Kívánok még egyszer méltó, reményteli ünnepet minden romániai magyar számára!

2004. március 15.

Adrian Năstase

Közlemény

A Magyar Polgári Szövetség 2004. május 2-án, Marosvásárhelyen elfogadott nyilatkozatával kapcsolatban a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Országos Kampánystábjában a következőket kívánja a nyilvánosság tudomására hozni:

A Magyar Polgári Szövetség rágalmaz, amikor azt állítja, hogy: „*Markó Béla, Frunda György, Verestóy Attila, Borbély László és társaik éveken át körmönfont módszereket használva megakadályozták az RMDSZ-programban szereplő belső választásokat.* „

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a Szövetség 7. Kongresszusán elfogadott határozata értelmében tartotta meg a belső választásokat. A Kongresszus a belső választások lebonyolítási módozata tekintetében két változatot fogadott el: a közvetlen, illetve közvetett módszert, a területi szervezetek hatáskörébe utalva annak eldöntését, hogy milyen módon kívánják kijelölni a Szövetségi Képviselők Tanácsába választott tagjaikat. A 2003 áprilisában és májusában megtartott belső választásokon több tízezer állampolgár vett részt elektorként vagy közvetlen urnás megméretkezésen.

Ennek nyomán alakult újra a Szövetségi Képviselők Tanácsa.

Ami a választás szabadságát illeti, az önkormányzati választásokat előkészítő időszakban az RMDSZ mintegy 781 településen szervezett előválasztásokat, amelyen 184.731 személy vett részt. Bárki jelölthette magát, és bárki szavazhatott, választhatott, megméretkezhetett ezeken az előválasztásokon.

Ezzel szemben, azok, akik támadják az RMDSZ nyitottságát, még csak formális megmérettetésen sem kérték ki a helyi közösségek véleményét.

Nem felel meg a valóságnak az az állítás sem, amely szerint: *„2004-ben alkotmányt és törvényeket semmibe véve, a kormányzó posztkommunista párttal karöltve azt is megakadályozták, hogy a Magyar Polgári Szövetség élve alkotmányos jogával, részt vehessen a 2004. június 6-i helyhatósági választásokon, ezzel a demokráciaellenes cselekedettel a romániai magyar közélet eddigi legnagyobb válságát idézve elő. „*

A Magyar Polgári Szövetségnek a választásokon való indulását nem az RMDSZ és a kormánypárt akadályozta meg: a Központi Választási Iroda egyöntetűen törvényességi okokból utasította vissza a Magyar Polgári Szövetség aláírásgyűjtő íveit.

A Magyar Polgári Szövetség által beadott dokumentumoknak súlyos formai és jogi hiányosságait állapította meg a Központi Választási Iroda, a helyi közigazgatási hatóságok megválasztásáról szóló 2004. évi 67. számú törvény, valamint ennek alkalmazására kiadott 2004/505. számú kormányhatározat szerint.

A törvény 7. cikkelye 5. bekezdése értelmében az aláírásokat gyűjtő személy köteles a listával együtt saját felelősségre adott nyilatkozatot benyújtani, amellyel igazolja a tagok aláírásának hitelességét. A Magyar Polgári Szövetség aláírásgyűjtő íveinek esetében sok helyen a felelősségvállalást nem az aláírásokat gyűjtő személy írta alá, hanem egy másik személy. A Központi Választási Iroda a bukaresti aláírásgyűjtő ívek esetében tapasztalta ezt, és szűrőpróbaszerűen további három megye esetében ugyanezt észlelte.

Az aláírásgyűjtés során is gondok voltak: számos aláíró nem tájékoztattak arról, hogy tagokat és nem támogatókat gyűjtenek, és hogy a cél a kisebbségi szervezet választásokon való részvétele. Az ilyen jellegű óvásokat a Központi Választási Iroda már nem is tárgyalta, mert egyhangúan döntött a formai feltételeknek nem megfelelő aláírásgyűjtő ívek visszautasításáról.

Sok esetben kiskorúakkal gyűjtöttek aláírásokat, sok kiskorú szerepel a listákon.

A Magyar Polgári Szövetség képviselői még a lista letétele előtt azt nyilatkozták, hogy indulni fognak a parlamenti választásokon, ami nagymértékben veszélyeztetné a romániai magyarság parlamenti jelenlétét.

Bár nyilatkozataikban azt állították, hogy nem indítanak jelölteket olyan helységekből, ahol veszélyeztetnék a magyar polgármesterjelölt esélyeit, több olyan fontos helységben, mint Nagyvárad, Szatmár és máshol akarnak jelöltet állítani.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség eddig is, és ezután is híve a nyitottságnak, a választásnak és demokratikus megméretkezésnek, de nem fog támogatni olyan kezdeményezést, amely a törvényesség megkerülésével, az emberek félrevezetésével meg akarja osztani a magyarságot. Elengedhetetlen feltétele annak, hogy kivívott jogainkat megvédjük és bővítsük azt, hogy szolidá-

risak legyünk, erős képvisellete legyen a magyarságnak az önkormányzatokban és a parlamentben.

Ennek szellemében felkérünk minden magyar választót, hogy *Együtt, szabadon* éljen a választás, a szavazás jogával június 6-án és támogassa az RMDSZ jelöltjeit.

Kolozsvár, 2004. május 6.

RMDSZ Országos Kampánystáb

Párbeszéd a kampányért?

Nyílt levél Markó Bélának, az RMDSZ elnökének

Tisztelt elnök úr!

A március folyamán keltezett levelét, melyben a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) képviselőit meghívja a *Párbeszéd a jövőért* elnevezésű, meglehetősen kampány-ízű és -jellegű találkozóra, tudomásul vettük. Köszönjük, de nem kérünk belőle – fogalmazhatnánk egészen egyszerűen.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség az erdélyi fiatalok többsége számára már jó ideje megszűnt átfogó és kellő hittel bíró érdekvédelmi szervezet lenni. A párbeszédre vonatkozó felhívást több okból utasítjuk el.

Igencsak sajnálatos tény az, hogy az RMDSZ csúcsvezetőjének csak ilyentájt, a választások idején jut eszébe asztalhoz ülni az erdélyi magyar társadalmi élet jelentős szervezeteinek és intézményeinek képviselőivel. Teszi mindent azon látszat fenntartásának igényével, miszerint az RMDSZ itt Erdélyben még mindenki számára tárgyalófél. Hát, sajnos, nem az. Az elmúlt években sorozatosan megalkuvónak bizonyult, olykor teljesen érthetetlen és elfogadhatatlan politikai egyezségeket kötő csúcsvezetőkkel kampány idején nem ajánlatos tárgyalni. Mi végre tennénk ezt? Azért, hogy utána a nyilvánosság előtt elmondhassák, hogy velünk is tárgyaltak, a mi véleményünket is kikérték? Hogy megállapodhatnánk bizonyos együttműködési felületekben? Hogy adhatnánk néhány ötletet a következő évek ifjúságpolitikai döntéseihez? Javíthatnánk az igencsak megnyirbált tekintélyű és hitelű RMDSZ munkáját? Hát, nem tesszük. Ha az elmúlt években az RMDSZ-nek sikerült egy saját képére és hasonlatosságára kialakított ifjúsági ernyőszerületet létrehozni, akkor MIÉRT kellene velünk tárgyaljon?

2001 júliusában a MIT megszakította együttműködését az RMDSZ országos vezetőségével. Erdély-szerte az első olyan átfogó szervezet volt, mely nyíltan szakított az akkor már rég hitelét veszített párt vezetőivel. Az említett

lépésünk okai azóta sem szűntek meg, sőt súlyosabbá váltak, mi pedig munkánk sorozatos semmibe vételét tapasztalhatjuk. A közelmúlt történései is ezt igazolják. Székelyudvarhelyen bezárásra kényszerítették a költségvetési támogatás nélkül hagyott Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodát (SZINFO). Ugyanabban a városban a jól működő Udvarhelyi Fiatal Fórum (UFF) életterét is zavarják. Az RMDSZ Communitas Alapítványa a párhúség függvényében és klientúra-építő céllal osztogatja a közösségi pénzeket. Mindezt alátámasztják a legutóbbi pályázat-elbírálási eredmények is, miszerint a MIT tagszervezetei csak „szemkiszúrásból” kaptak olyan csekély összegeket, melyek egy-egy lebonyolításra kerülő rendezvény összköltségéhez képest nevetségesek. Mindezek mellett az elmúlt hetekben az RMDSZ sajátos módon „írt történelmet”: elgáncsolta egy magyar érdekvédelmi szervezet választásokon való indulását. Becstelen munka volt.

Ráadásul: az RMDSZ alkut kötött, miszerint a kolozsvári polgármesteri tisztségre Ioan Rus kormánypárti jelöltet támogatja. Vélhetően nagy ára van ennek a támogatásnak, főként azzal a Smaranda Enachével szemben, aki nemzetközi téren is elismert emberjogi harcos, és, aki bizonyítottan – nemcsak a kolozsvári, hanem – az egész erdélyi magyarság számára megfelelő felkészültségű és irányultságú tárgyalófélnek számít. Mi őt választjuk.

A civil és a politikai szférában betöltött tisztségek összeférhetetlenségére vonatkozó, valamint a pályázati rendszer átláthatóságát szorgalmazó beadványra választ még nem kaptunk az RMDSZ Ügyvezető Elnökségétől. Csupán a *Krónika* hasábjairól értesültünk Nagy Zsolt révén arról, hogy ezt a beadványt szintén a *Párbeszéd...* keretében tárgyalnák meg. Szánalmas, hogy ezt a nagy horderejű civil kezdeményezést is belemossák a kampánybeszélgetésekbe. Mindez a közel száz aláíró szervezet semmibe vételét jelenti. A beadvány kapcsán szervezett civil kerekasztal – minden bizonnyal véletlenszerűen – egy napra esett a RMDSZ országos kampánynyitó rendezvényével. Úgy hisszük, nem lehetne eredményesebb kampány annál, minthogy az elkövetkező időszakban a civil beadványban szereplő követelményeknek eleget tennének, és az aláíró szervezetek közösen kiválasztott küldötteivel hatékony tárgyalást folytatnának. Magyarán: az RMDSZ érintett vezetői mondjanak le a különböző pénzosztó kuratóriumokban betöltött tisztségükről, és visszamenőleg is tegyék nyilvánossá az RMDSZ által uralt Communitas Alapítvány nyertes és vesztes pályázatainak jegyzékét, az odaítélt támogatások összegével együtt. Mindezek után adják át a civil szférának a neki szánt támogatások elosztásának jogát.

Valószínűleg mindez még mindig nem lenne elég ahhoz, hogy az RMDSZ visszanyerje népszerűségét, rég elvesztett hitelét. A belső választások sorozatos elodázása, valamint a hatalomhoz való feltétlen ragaszkodás súlyos veszteséget okozott ennek a „kaméleon-természetű” pártnak. Tovább lépve: az

RMSZ jelenlegi csúcsvezetői akkor érhetnek el igazán sikeres „kampányt”, ha testületesen lemondanak tisztségeikről, s végre átadják helyüket azoknak, akik más elvekkel, módszerekkel dolgoznának. Ha ugyan van még kedvük dolgozni a RMDSZ-ben, hiszen bizonyos körökben a viszolygással határos érzéseket kavart a betűszó említése. Ezért a közérzetért pedig minden bizonnyal önök a felelősök. *Párbeszéd a kampányért?* – kérdezzük. Késő.

Kolozsvár, 2004. május 19.

A Magyar Ifjúsági Tanács Elnöksége nevében
Sándor Krisztina elnök

Közlemény

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség megdöbbenéssel szerzett tudomást arról a rendkívül súlyos esetről, amely 2004. szeptember 30-ról október 1-re virradóan a Beszterce-Naszód megyei Kékes községhez tartozó Szászszombor településen zajlott le.

Koncz Jenő, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség szászszombori szervezetének elnöke, helyi tanácsos, 2004. szeptember 29–30-án a Szövetség államelnök-jelöltje, Markó Béla számára gyűjtött támogató aláírásokat. Ezt követően, 2004. szeptember 30-ról október 1-jére virradó éjjelen, Koncz Jenőt saját otthonában három személy fejszével, vasvillával támadta meg. A brutális cselekmény során a Szövetség helyi szervezetének elnöke többszörös fejszerűlést és kéztörést szenvedett, minek eredményeként Koncz Jenőnek sebei begyógyulásához több, mint 14 napos kezelésre van szüksége. A támadók az agresszív cselekedetet az áldozat felesége valamint két és fél éves kisgyereke előtt hajtották végre, mi több, családi házuk felgyújtásával is megfenyegették. Az erőszakos cselekményeket követően, a támadók magukkal vitték az RMDSZ helyi szervezetének elnöke által összegyűjtött, mintegy 40–50 aláírást tartalmazó íveket, távozásuk előtt a Koncz családot léteiben fenyegették meg.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség határozottan elítéli ezt az eseményt, amely a választásokhoz kapcsolódó törvényes folyamat során történt meg, és amelynek a Szövetség tanácsosa esett áldozatául.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a demokrácia értékeinek, a politikai pluralizmus szorgalmazójaként, ezek érvényesítéséért határozottan fellépő és cselekvő szervezetként, az etnikumközi kapcsolatokat javítását szorgalmazó közéleti szereplőként, a fennebb említett eseményt az alkotmányos jogok, a szólásszabadság elleni súlyos merényletként értékeli. Meggyőződésünk, hogy aki hasonló cselekedeteket hajt végre, súlyosan vét az ország, így mind a

magyar, mind a román közösség érdekei, valamint Románia demokratikus fejlődése ellen.

Felszólítjuk az illetékes hatóságokat, hogy Koncz Jenő és családja számára minden szükséges védelmet biztosítsanak, követeljük ugyanakkor az ügy kivizsgálását, valamint a törvényes előírások alkalmazását, a tettesek megbüntetését.

Kérjük mindemellett az elkobzott aláírásívek visszaszerzését és ezeknek a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Beszterce-Naszód területi szervezetéhez való eljuttatását.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség az illetékes hatóságoknak az ügygel kapcsolatban feljelentést fogalmazott meg.

Kolozsvár, 2004. október 6.

RMDSZ Ügyvezető Elnökség

Közlemény

Megdöbbenéssel vettük tudomásul, hogy a Magyar Polgári Szövetség bejelentette a Központi Választási Irodánál: indulni kíván a választásokon.

Bejelentésükkel ennek a politikai mozgalomnak a kezdeményezői súlyosan becsapják a romániai magyar közvéleményt, és veszélybe sodorják a magyarság parlamenti képviselőjét. Mostanáig lehattunk jóhiszeműek, hogy a Magyar Polgári Szövetség vezetői más véleményen vannak ugyan, de hozzánk hasonlóan keresik a legjobb megoldást a magyarság gondjainak-bajainak orvoslására. Ma már nyilvánvaló számunkra, hogy nem erről van szó: ennek a csoportosulásnak a még megmaradt tagjai mindenáron meg akarják akadályozni, hogy az RMDSZ bejusson a parlamentbe, miközben jól tudják, hogy az általuk bejegyzett szervezet még a közelébe sem kerülhet a bejutási küszöbnek. Legutóbbi tettükkel egyértelműen bebizonyították, hogy nem építeni, hanem rontani akarnak. Az őszi választásokon ugyanis – ezt minden magyar ember tudja – vagy az RMDSZ-t juttatjuk be közösen a szenátusba és a képviselőházba, vagy nem lesz magyar képviselő a román parlamentben. Ma már nincsen más alternatíva.

Szeretnénk a következő tényeket a közvélemény tudomására hozni:

1. A Magyar Polgári Szövetség vezetői az elmúlt hónapokban többször is azt nyilatkozták, hogy nem fognak külön indulni a parlamenti választásokon, és nem sodorják veszélybe ezáltal a magyarság parlamenti képviselőjét. Most kiderült, hogy hazudtak.

2. Tudomásunk van arról, hogy ennek a szervezetnek az elnöke, illetve más vezetői tárgyalásokat folytattak az elmúlt hetekben a Nemzeti Liberális

Párt (PNL), a Demokrata Párt (PD) és a Népi Akció (AP) politikusaival. A Nemzeti Liberális Pártnak, majd a Demokrata Pártnak is felajánlották, hogy amennyiben helyet kapnak a listákon, biztosítják a székelység szavazatainak többségét, sőt, országosan körülbelül 4% szavazattöbbséget ígértek ezeknek a pártoknak. Az ajánlatot mindkét párt visszautasította, hiszen hamar rájöttek, hogy amit a Magyar Polgári Szövetség ígér, annak semmi alapja nincsen. Ezek után a Népi Akció pártját keresték meg ugyanezek az emberek, és nekik már óvatosabban „csak” 2%-ot ígértek, ha listára teszik őket. Ám itt sem volt sikerük, ajánlatukat ez a párt is visszautasította. Meg kell kérdeznünk: ki hatalmazta fel a Magyar Polgári Szövetséget, hogy a székelység, illetve az egész magyarság szavazatait áruba bocsássák román pártoknak?

3. Tudomásunk szerint ezzel a magatartással ezek az emberek ma már az eredetileg velük rokonszenvező néhány magyarországi politikus támogatását is elvesztették. Mostanra nyilvánvaló lett, hogy csupán román ultranacionalista érdekeket szolgálnak, azoknak az érdekeit, akik mindenáron ki akarják szorítani – akárcsak a kommunista diktatúra idején – a magyarságot a közéletből.

4. Az RMDSZ meghallgatta az elmúlt hónapokban a bírálatokat, és teljes nyitást hajtott végre: minden magyar részt vehetett az előválasztásokon, és minden magyar jelölthette magát. A Magyar Polgári Szövetség számos tagja válaszolt a hívásra, és közülük többen ott vannak befutó helyen az RMDSZ listáin. A közvetlen és közvetett előválasztásokon résztvevő többszázezer ember akaratát tapossa sárba, aki ennek ellenére magyarként külön akar indulni a választásokon.

5. Ismételten felajánljuk a Magyar Polgári Szövetségnek: támogassa az RMDSZ listáit, többek közt azokat a kollégákat, akik ebből a csoportosulásból kerültek ki. Mi az egység érdekében eddig is nyitottak voltunk, ezután is nyitottak leszünk, de a magyarság jövőjét kockára tenni nem engedhetjük.

6. Felkérjük civil szervezeteket, történelmi egyházainkat, mindazokat, akikkel az elmúlt hónapokban folyamatosan párbeszédet folytattunk, hogy ők se engedjék tönkretenni mindazt, amit eddig elértünk, és amit ezután elérhetnénk.

7. Ha nem lesz magyar képviselő a Román Parlamentben, ez annyit jelent, hogy nem tudjuk megvédeni, amit eddig elértünk, ultranacionalista román képviselők és szenátorok kezére játsszuk a Székelyföldet és más régiókat is, és védtelenül maradnak önkormányzataink, egyházaink, iskoláink, minden intézményünk. Nem lesz autonómiánk, nem lesznek jogaink, más körülmények között ugyan, de újra kezdődik az 1989 előtti magyartalanítás, a Székelyföld elrománosítása, a magyarok szegénységbe taszítása és szülőföldjükről való elűzése.

Az RMDSZ mindent meg fog tenni azért, hogy a magyar közösség minden tagja tudomást szerezzen a helyzet súlyosságáról. Aki ma a Magyar Polgári

Szövetséget támogatja, az az elrománosításra, a magyarellenes politikára, az erdélyi magyarság jövőjének szétrombolására szavaz.

Kolozsvár, 2004. október 20.

Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége

Erdélyi magyar értelmiségiek felhívása

Választás előtt

A közelgő parlamenti és államelnöki választások eredménye magyarságunk számára megkülönböztetett jelentőségű. Az adott történelmi és politikai feltételek között nem egyszerűen az dől el, milyen pártok, programok, politikusok szereznek mandátumot, hanem az, hogy az erdélyi-romániai magyarságnak lesz-e hatékony képviselője annak az országnak a parlamentjében, amelyben élünk.

Egy erősen központosított országban, ahol a politikai mentalitások és cselekvésmódok többsége is erősen centralizált, a jelenlét a parlament döntéshozó folyamatában – az ehhez tartozó intézményrendszert is figyelembe véve – különösképpen nélkülözhetetlen.

Szeretnénk, ha mindenki megértené és másokkal is megértetné, hogy minden magyar szavazatra szükség van érdekképviselőnk biztosításához. Mi arra kívánunk szavazni, hogy közösségünknek legyen lehetősége élni az országos politikában való részvétel esélyével, és tudja megvédeni, tovább építeni azt, amit eddig elértünk.

Lehetnek közöttünk véleménykülönbségek világnézeti, politikai, magatartásbeli kérdésekben, beleértve az RMDSZ eddigi politikai gyakorlatának megítélését is. Most azonban nem egyszerűen egyik vagy másik politikai álláspontra, hanem egész érdekképviselői szövetségünkre, érdekvédelmünk további lehetőségére és folyamatos érvényesítésére kell szavaznunk.

Egy nemzeti közösség nem foszthatja meg önmagát a sorsformálás esélyétől, vagyis az ehhez szükséges politikai eszközöktől. A pillanat most mindenkit erre a felelősségre figyelmeztet. Illyés Gyula egyik versét parafrázálva: lehet, hogy némelyeknek mindegy, ott vagyunk-e azon a fórumon, de senkinek sem lesz mindegy, ha nem leszünk ott.

A döntés rólunk szól. Ne bízzuk a véletlenre!

2004. november 14.

Aláírók: Ágoston Hugó, Dávid Gyula, Domokos Géza, Egyed Péter, Fodor

Sándor, Gálfalvi György, Gálfalvi Zsolt, Horváth Andor, Jakobovits Miklós, Kántor Lajos, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, László Ferenc, Parászka Miklós, Sütő András, Székedi Ferenc, Varga Gábor.

**A romániai magyar történelmi egyházak
elsődleges követelményei, melyeknek képviselőtét
az RMDSZ országos vezetőségétől feltétlenül elvárják**

I. Általános követelmények, melyek az egész erdélyi magyarságot érintik

1. A magyarság háromszintű autonómiája – az RMDSZ Programjának és célkitűzésének megfelelően, ennek érdekében elvárjuk az RMDSZ-től a székelyföldi népszavazások kiírásának támogatását.
2. Az állami magyar egyetem helyreállítása, illetve létrehozása.
3. Az erdélyi magyar közösségnek járó romániai és magyarországi állami támogatások elosztási rendszerének gyökeres, pártsemleges átalakítása, és – ennek megfelelően – az egyházi és civil szféra tényleges bevonása az elosztásba.
4. A magyar státustörvény alkalmazása terén tiszteletben tartani az egyházi, a civil és a politikai szféra hármas pilléréen nyugvó eredeti rendet.
5. A létrehozandó erdélyi magyar televízió együttes igazgatása az RMDSZ, valamint a civil szféra és az egyházak által.

II. Egyházi vonatkozású követelmények

1. A vallásügyi törvény megalkotása egy éven belül, az egyházak konzultálásával.
2. Átfogó keret-megállapodások megkötése az állam és az egyes egyházak között a kölcsönös viszony törvényerejű szabályozása végett.
3. A Vallásügyi Államtitkárság átalakítása, egyházbarát struktúra kialakítása.
4. A vagyon-visszaszolgáltatás folyamatának felgyorsítása, az ingatlan és ingó vagyon, úgymint épületek, földek, erdők, kegytárgyak, könyvtárak, levéltárak, anyakönyvek, ipari javak stb. visszaszolgáltatása.
5. A felekezeti oktatásról szóló törvény elfogadása és életbeléptetése a 2005/2006-os tanévtől kezdődően. A felekezeti oktatás, illetve tanintézetek normatív alapon történő pénzbeli támogatása az állam részéről. Az egyházi oktatás autonómiájának törvény általi biztosítása.
6. Az állami pénzbeli támogatások rendszerének szabályozása. A lelkészi és nem-lelkészi javadalmak rendszerének újraszabályozása közös megállapodás szerint. A teológiai tanárok és a vallástanárok javadalmazásának rendezése. A műemlékek restaurálásának, a visszaszolgáltatott romos épületek helyreállításának és az egyházi építkezéseknek a fokozott mértékű anyagi támogatása.
7. Az egyházi karitatív intézmények normatív módon való anyagi támogatása – a társadalmi közhasznúság elve alapján.
8. A magyar nyelvű egyházi pénzügyvitel helyreállítása.

Mindezen kérdésekben az alulíró egyházak rendszeres és folyamatos konzultációra tartanak igényt mind az RMDSZ-szel, mind az illetékes kormányzati szervekkel. Az RMDSZ-től elvárjuk továbbá, hogy az egyházakat érintő kérdésekben álláspontunk legyen mértékadó, és szükségesnek tartjuk az egyházi és civil élet képviselőivel való – előzetes – egyeztetést negyedévenként egyházainkat és nemzetünket érintő ügyekben.

2004. december 15.

Dr. Jakubinyi György, római katolikus érsek; **Tempfli József**, római katolikus püspök; **Schönberger Jenő**, római katolikus püspök; **Adorjáni Dezső Zoltán**, evangélikus püspök; **Pap Géza**, református püspök; **Tőkés László**, református püspök; **Dr. Szabó Árpád**, unitárius püspök

2. Román-magyar kapcsolatok

Nyílt levél Adrian Năstase Miniszterelnök úrnak

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Nem sok jót reméltünk e kormánytól a 2000-es választások után, és be is bizonyosodott, hogy nem tudja igazán kezelni a román társadalom gazdasági és erkölcsi válságát. Mi több: az elhamarkodott és látszólag „operatív” kormányrendeletek és -határozatok még jobban megnehezítik ezt a helyzetet, károsan érintve a civil szférát és az ifjúságot. Egy, az Európai Unióba kívánczó kormánytól azt várjuk, hogy a hatalmát megfontoltan és hozzáértéssel használja, olyan döntéseket hozva, melyek alapvetően javítják az állampolgárok életkörülményeit.

Jelen levelünkkel a kormány azon döntéseire szeretnénk felhívni a figyelmét, melyek negatívan befolyásolják az ifjúsági szervezetek és a civil szféra életét. Felsorolunk néhányat azon problémák közül, melyek – véleményünk szerint – sürgős megoldást igényelnek:

- ellehetetlenítik a civil szervezetek (és sok kis cég, vállalkozás) tevékenységét egy felelőtlen kormányhatározattal, mellyel a jogi személyeket kényszeríteni akarják havi 800.000 lej TV+rádió díj kifizetésére (OG/din 30.01.2003.)

- a KISZ-vagyon helyzetét nem képesek vagy nem is akarják megnyugtatóan tisztázni, döntéseikkel elősegítve a maradék vagyon nacionalizálását és központosítását (146/2002 törvény, OG 166/2002)
- ahelyett, hogy megszüntetnék a felesleges kormánytiszségeket, felszámolták az Ifjúsági és Sportminisztérium egyetlen államtitkári tisztségét, mely az ifjúság ügyeivel hivatott foglalkozni, és amelyet az a Mario Ruse vezetett, akinek 12 éves múltja van az ifjúsági ügyekben, ismerve azokat a problémákat, melyek jellemzőek a hátrányos helyzetben lévő ifjúságra (Kormányülés: 06.02.2003.)
- nem tudunk egyetérteni a hazai tanügyet negatívan érintő lépésekkel. Például nem értünk egyet a tandíj-kötelezettség bevezetésének szándékával sem, ami már eleve alkotmányellenes lépés lenne!
- egy olyan jogszabályt fogadtak el elhamarkodottan az egyesületek és alapítványok kapcsán, ami korlátozza a szabad egyesületi jogot! (OG. Nr.37/2003)
- nem támogatják a Romániai Ifjúsági Tanács (CTR) jogi státusának rendezését, blokkolva a határozatot, mely a CTR megalakításáról szól, akadályozva ezzel a romániai ifjúság európai integrációját.

Felkérjük Önt, mint Románia Miniszterelnökét, hogy az Ön által vezetett kabinet ne nehezítse meg annak a civil szférának a működését, mely akár hatékony partnere is lehetne!

Jelen levelünk egyben felhívás az ifjúsági és civil szervezetekhez, hogy csatlakozzanak kezdeményezésünkhöz, annak reményében, hogy meggyőzhetjük a kormányt az átgondolatlan és káros határozatainak visszavonásáról!

Székelyudvarhely, 2003.02.14.

Nagy Pál, MISZSZ elnök

Állásfoglalás

A regionális fejlesztés jövőjéről

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség helyi választottjainak képviselőiből álló Országos Önkormányzati szakmai Konferencia, a regionális fejlesztés jövőjére való tekintettel, az RMDSZ VII. kongresszusán elfogadott Programmal és határozatokkal összhangban, a következő alapelveket és célokat tekinti irányadónak:

1. A fejlesztési régiók jövőjének meghatározása, újjászervezésük, az alulról felfele építkezés és a szabad társulás elvei alapján történjen. A regionális fejlesztés intézményei ne felülről legyenek kinevezve hanem a helyi közigazgatási hatóságokra épüljenek rá, figyelembe véve a helyi igényeket, hagyományokat, a térségek történelmi jellegzetességeit.
2. Szükségesnek tartjuk a megyéknek, mint igazgatási középszintnek a fenntartását. A fejlesztési régiók feladatait a központi szakigazgatás fejlesztési feladatainak decentralizációjával kell megállapítani. A regionális fejlesztés intézményei, sajátos feladatainak teljesítésével hozzá kell járuljanak a régiót alkotó megyék gazdasági és szociális gondjainak orvoslásához.
3. Szükséges a Regionális Fejlesztési Tanácsok és Ügynökségek igazgatási-végrehajtási kapacitásának és potenciáljának erősítése, a gazdasági fejlesztési tervek, stratégiák és programok megfelelő megvalósítása érdekében. Ez nemcsak az Európai Unió elvárása, hanem saját érdekünk is.
4. Szükséges a regionális fejlesztés költségvetési fedezetének biztosítása, a nemzeti és regionális fejlesztési pénzalapok helyzetének rendezése, a fejlesztési feladatok, a költségvetési lehetőségek, az Európai Unió politikáinak és támogatásának figyelembe vételével.
5. Szükségesnek tartjuk a határmenti és a határon átnyúló térségi együttműködés lehetőségeinek további fejlesztését.
6. Támogatjuk Maros, Hargita, Kovászna megye Fejlesztési Ügynökségének létrehozását, mint a jövőbeli fejlesztési régió térségmarketinggel, térségfejlesztési stratégiákkal foglalkozó, a három megyei tanács által, intézményalapító társulással létrehozott szervezetet.

Hasonlóképpen más térségekben is szorgalmazzuk ilyen térségmarketinggel és térségfejlesztési stratégiákkal foglalkozó intézmények létesítését.

Marosvásárhely, 2003. március 22.

Országos Önkormányzati Konferencia

Alkotmányos dilemmák

Az RMDSZ képviselőházi frakciója Polgári Szárnyának álláspontja az alkotmány-módosításról

A Képviselőház a 2003-as esztendő első féléves ülészakának befejeztével pontot tett az alkotmánymódosító folyamat első szakaszának végére is, és elfogadta az alaptörvényt több lényeges pontjában módosító törvénykezdeményezést.

A Polgári Szárny képviselői több ízben is felhívták a figyelmet a folyamat rendkívüli fontosságára alapvető nemzeti érdekeink jogi érvényesítése szempontjából, és hangot adtak aggodalmuknak a Szövetségben meghonosodott döntés-előkészítés egyoldalúsága és a döntéshozatal kizárólagossága miatt. Hiszen a széleskörű szakmai és politikai vita nélkül meghozott döntés azt a kockázatot hordja magában, hogy a közösség – amelynek érdekeit képviselni kell – nem érzi magáénak azt.

Nem véletlen és érdekképviseleti szövetségünkben immár egyre világosabban kirajzolódó két különböző – a kisebbségi, illetve az autonóm közösségi – jövőkép meglétére vezethető vissza, hogy az RMDSZ csúcsvezetése nemesebb ügyhöz méltó igyekezettel próbálta távol tartani az autonómia-párti Polgári Szárny tagjait az alkotmány-módosítással kapcsolatos döntésektől. Így a Polgári Szárny képviselőinek csak az alkotmánymódosítás plénum előtt zajló tárgyalása során volt alkalmuk érdemben bekapcsolódni a folyamatba és képviselni mindazon, a kisebbségi nemzeti közösségek kulturális és regionális autonómiához való jogának alkotmányba foglalására vonatkozó indítványait, amelyek kimaradtak az Operatív Tanács által jóváhagyott csomagból, és amelyekről - tudomásunk szerint – egyeztetés sem folyt a kormánypárttal.

Az RMDSZ hivatalos tárgyalói, miután világossá vált, hogy az egységes nemzetállam nemzeti dogmává kövesedett kérdésében a többségi pártok képviselői semmilyen kompromisszumra nem hajlanak, egyes nyelvhasználati jogok alkotmányos elismertetésére összpontosítottak. Pedig a nemzetállami szemlélet köré szerveződő politikai rendszerben a kisebbségi közösségek asszimilációjának egyetlen hatékony ellenszere a közösségi autonómiák rendszerének elfogadtatása lehet.

Mindezeket figyelembe véve, a Polgári Szárny képviselői a demokrácia és a jogállam szempontjából fontosnak tartják a következőket:

- A Képviselőház által elfogadott törvénykezdeményezés a román demokratikus államberendezkedés (Parlament, Ombudsman, Alkotmánybíróság, igazságszolgáltatási rendszer) szempontjából tartalmaz pozitív változtatásokat és az állami szuverenitás átruházhatóságának lehetőségével, továbbá az EU-jogrend felsőbbrendűségének kimondásával az alkotmány nem akadályozza az integrációs folyamatot.
- Az egyik legtöbbet bírált terület, a központi és helyi közigazgatási reform terén nem sikerült a szükséges alkotmánymódosító döntéseket meghozni. Sem a törvényhozási instabilitást okozó sürgősségi kormányrendeletek gyakorlatát, sem a prefektus az önkormányzatok ügyeibe való beavatkozásának lehetőségét nem korlátozza kellő mértékben az új alaptörvény. Továbbá, a többség-kisebbség viszony és a kisebbségi nemzeti közösségek jogainak szempontjából sajnálattal állapítjuk meg, hogy:

- Nem sikerült elérni Románia nemzetállami jellegének alkotmányos megváltoztatását.
- Nem sikerült semmilyen formában alkotmányos garanciát elfogadtatni a kollektív jogokra vonatkozóan.
- Nem sikerült az alkotmányba foglalni a kisebbségi közösségek közjogi státusát.
- Nem sikerült elismertetni sem a kulturális, sem a regionális autonómiához való jogot (az erre vonatkozó „polgári” javaslatot sajnos az RMDSZ-frakció tagjainak egy része sem támogatta, így csak 15 szavazatot kapott), továbbá az autonóm intézményrendszer kialakításához való jogot sem.

Tehát tapodtat sem sikerült előrelépni a nemzeti közösségünk programjának stratégiai magját jelentő, a belső önrendelkezésen alapuló autonómiák és az ezt tartalommal megtöltő közjogosítványok elérésében.

Az alkotmánymódosító folyamat ugyanakkor tagadhatatlan eredményeket is tartalmaz:

- Sikerült az elmúlt években az anyanyelvhasználat terén elért törvényhozási eredményeket az alkotmányban rögzíteni – a korlátozott anyanyelv-használati jog a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban immár alkotmányos jog lesz.
- Sikerült a felekezeti oktatási formát az alkotmányban tételesen megjeleníteni – ez alkotmányos jogalap az oktatási törvény ez irányú módosításához és a mindeddig csupán megtúrt felekezeti iskoláink helyzetének tisztázásához.

Az alkotmánymódosító törvénykezdeményezés végszavazása előtt tehát az alábbi dilemmával szembesültünk: igennel szavazni a felekezeti oktatásért, anyanyelv-használati jogokért a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban vagy vállalni az ellenszavazattal járó erkölcsi és politikai meghurcoltatást (a Nagy-Románia Párt nem vett részt a végszavazáson, éppen a kisebbségek nyelvhasználati jogainak elfogadása miatt), azért, hogy kifejezzük azt a – nyilvánvalóan legitim – álláspontot, hogy az autonómiára vonatkozó alkotmányos garanciák nélkül nem lehet a nemzeti kisebbségek kérdésének pozitív megoldásáról beszélni.

A többi parlamenti párt képviselői és az RMDSZ-frakció többi tagjához hasonlóan, a Polgári Szárny – történelmi egyházaink elöljáróival való konzultáció után – az igen mellett döntött.

Az alkotmánymódosítás folyamata azonban még nem zárult le, hiszen a megszavazott törvénykezdeményezés átkerül a Szenátusba és a törvényhozás két háza közötti egyeztetés is hátra van. Új lehetőség nyílik tehát megpróbálni érvényesíteni a közösségi autonómiákra vonatkozó elképzeléseket. Növeli az esélyeket, de a tárgyalók felelősségét is, hogy az Európa Tanács Parlamenti

Közgyűlése által nemrég elfogadott Gross-jelentés konklúziói és az azokra épített 1609/2003. számú Ajánlás új korszakot nyithat a többség és nemzeti kisebbségek viszonyában és a kisebbségi autonómiák elvének érvényesítésében.

„Egy nagy elv sem diadalmaskodott volna, ha hívei hitöket veszítették volna a balsors nyomása alatt... A hit kitartást, a kitartás sikert szül... „ – mondotta Kossuth Lajos. Sikert tehát csak kitartás, következetes és felelős hozzáállás hozhat. Csak reménykedhetünk, hogy az RMDSZ illetékes vezetői – akik a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács legutóbbi együttes ülésén bagatellizálni próbálták a kulturális és regionális autonómiát pozitív kisebbségvédelmi eszköznek és követendő példának ajánló Gross-jelentés jelentőségét – is belátják, hogy a dokumentum ügyünket segíti és nem gátolja. Ennek feltétele, hogy az autonómia kérdése legyen az első az RMDSZ által képviselt prioritások között.

Az autonómiát elsősorban nekünk kell akarni! A Polgári Szárny képviselői továbbra is a belső önrendelkezésem alapuló kulturális és regionális közösségi autonómia érvényesítését, az Európai Unió országaiban gyakorolt autonómia-formák meghonosítását tekintik a politikai érdekképviselet fő feladatának, akkor is, ha az egyéni politikai vagy gazdasági érdekeket keresztez. Ezen értékrend, jövőkép és cselekvési program hatékony képviselete nem lehetséges történelmi egyházaink és civil társadalmi szerveződéseink segítségével nélkül. Ehhez kérjük a befogadó önkormányzati jellegüket megőrző területi RMDSZ-szervezetek, a polgári együttműködési mozgalom, egyházi közösségeink, közösségünk egészének támogatását.

Bukarest, 2003. július 3.

Az RMDSZ képviselőházi frakciójának Polgári Szárnya

Markó Béla Elnök Úrnak

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Elnökének

Tisztelt Elnök Úr,

Közelebbről értesültünk arról, hogy küszöbön áll az SZDP és az RMDSZ közötti protokollum felmondása, annak eredményeként, hogy az SZDP vezetése megtagadta a Szabadság-szobor aradi felállítását, holott az RMDSZ és az SZDP legutóbbi protokolluma ezt leszögezi.

Azért fordulunk Önhöz e sorokkal, mert aggodalommal tekintünk az ország politikai stabilitására és a románok és magyarok közötti viszony jövőjére.

Bizonyára emlékszik arra, hogy e levél aláírói az idők során bírálták azt, hogy az SZDP és az RMDSZ olyan törvényeket szavazott meg, amelyek a mi megítélésünk szerint ártanak a civil társadalom értékeinek és érdekeinek. Amikor erre emlékeztetjük, azért tesszük, hogy jelezzük, semmiféle politikai pártállásra nem helyezkedünk. Az a meggyőződés diktálja sorainkat, hogy együtt kell túllép-nünk egy válsághelyzeten, amely mindannyiunk érdekeinek árt.

Mi is tudatában vagyunk annak, hogy az aradi Szabadság-szobor helyreál-lításának visszautasítása, az RMDSZ és az SZDP közötti együttműködési meg-állapodás megszegését jelenti. De ugyanakkor szeretnénk emlékeztetni arra, hogy a magyar partnerekkel kötött megállapodások megszegésére a román poli-tikai alakulatok részéről, explicit vagy implicit értelemben, konstans módon sor került 1990-től kezdve, amióta az RMDSZ elfogadta azt, hogy együttműködjön a Romániai Demokrata Konvencióval. A közigazgatási törvény szabotálására az RDK-DP-RMDSZ szövetség idején került sor, eltolván ezzel a nemzeti kisebbségek számára oly fontos eszköz elfogadását még további négy évre. Ugyanakkor az állami magyar egyetem létrehozásának visszautasítása majdnem a fenti szövetség szétszakadásához vezetett 1998-ban.

Az RMDSZ-SZDP közötti protokollum megszegésére volt már példa 2003. szeptembere előtt is – elég hogyha megemlítjük az előbb már említett helyi közigazgatási törvény érvénybe léptetésének késleltetését, valamint csak részleges alkalmazását, a 2001-es Hargita-Kovácsna megyei helyzetet ismertető SRI-beszámolót, vagy végül azt a megfogalmazást, amelyet az alkotmányt mó-dosító tervezetbe foglaltak az igazságszolgáltatásbeli anyanyelvhasználatra vo-natkozóan. Mindezek ellenére az RMDSZ-nek sikerült fenntartania a szövetség-et politikai partnereivel a 2000-es választások előtt is. Ebből pedig haszna származott a romániai magyar közösségnek, valamint fontos szerepet játszott Románia belső és nemzetközi fejlődésében is. Azt is mondhatnánk, hogy az aradi Szabadság-szobor kérdése a legkevésbé fontos azok közül, amelyek vala-ha is az RMDSZ politikai egyezményeit veszélyeztették. A szobor helyreállítá-sának időpontját el lehet úgy is halasztani, hogy ne érintse a romániai magyar közösséget, ami viszont a többi esetre nem érvényes.

Ellenben látjuk a két fél közötti szakítással járó lehetséges következmé-nyeket is: Egy, a nacionalista erőknél kedvező légkör kialakulása, éppen a 2004-es évi választási kampányok előtt; az RMDSZ további terveinek meg-akasztása; az RMDSZ eddigi politikájának egyenesen kudarcnak való minősíté-se – elsősorban a magyarok által –, ami a román politikai erőkkal való együtt-működést illeti; feszültség keltése Budapest és Bukarest között egy olyan pilla-natban, amikor úgy tűnt, hogy a két főváros megoldotta a státustörvénnyel felvetődött problémákat. Az RMDSZ és az SZDP közötti szakítás a Budapest-Kolozsvár-Bukarest közötti autópálya megépítésének projektjét is megghiúsíta-

ná, és mindannyian eselnék azoktól a gazdasági és stratégiai előnyöktől, amivel annak megépülése járna.

Mindenekelőtt azonban: szem előtt kell tartani a politikai szavahihetőség elvesztését, egy olyan pillanatban, amikor Románia amúgy is nehezen tesz eleget Brüsszel elvárásainak. Ha még az EU politikai kritériumait is semmibe vesszük, senki nem tolerálja majd a szociális és a gazdasági beteljesületlenségeket.

Valószínűleg azt kérdi majd, hogy miért Önnek jut a fennálló helyzet elfogadásából fakadó krízis megoldásának szerepe. Természetesen, a lehetséges következmények számbavételét az SZDP vezetőinek is meg kell tenniük, nemcsak az RMDSZ képviselőinek.

Egyik fél felelőtlensége nem motiválhatja a másikat arra, hogy feladja politikusi kötelezettségeit. Mint az RMDSZ elnöke, olyan felelősséget visel a vállán, amit igen nehéz másokkal megosztani. Az SZDP-vel való szövetség megtartásával, a partner lojalitásának hiánya ellenére, azt bizonyítja, hogy Ön az Ön által képviselt közösségnek a jövőjére gondol. És, tennék hozzá, az Ön döntése az egész társadalom javára szolgál, mivel az egész és a rész elválaszthatatlan egymástól.

Bukarest, 2003. szeptember 22.

Tisztelettel,

Gabriel Andreescu, Bíró Béla, Ágoston Hugó
(a lista nyitott marad)

Szövetség a Székelyföldért **A Székelyföld régiófejlesztési stratégiája**

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség az Európai Unióhoz való csatlakozást tartja egyetlen járható útnak mind a Székelyföld, mind az ország fellendüléséhez.

Az Európai Unió régiófejlesztési politikája és gyakorlata a Székelyföld gazdasági, szociális és kulturális fejlődése számára is esélyt jelent, megőrizve és megerősítve ez által a régió sajátosságait.

A Székelyföld európai értékekhez való felzárkóztatása mind kül-, mind belpolitikai szempontból rendkívül nagy kihívás.

Elsődleges feladat az Európai Unió elvárásainak megfelelő, hatékony régiófejlesztési terv készítése. A fejlesztési tervet megvalósító projektek az egész régiót felölelő, rugalmas, koherens, hosszú távú programot kell alkossanak.

A csatlakozási tárgyalások során, a 21. tárgyalási fejezet által, 2000. december 31-től Románia kormánya vállalta a *Regionális politika és a strukturális*

eszközök koordinálásával kapcsolatos EU-s „vívmányok”, (közösségi jog és joggyakorlat) alkalmazását.

Ennek ellenére úgy ítéljük meg, hogy a regionális politika kiteljesedését akadályozó tényező továbbra is az ország központi tervezésre és végrehajtásra építő gyakorlata. Szövetségünk következesen dolgozik azért, hogy kialakuljanak a strukturális politika bevezetéséhez nélkülözhetetlen alapvető adminisztratív és költségvetési források.

Szövetségünk nem tartja jónak a jelenlegi régiófelosztást, és továbbra is dolgozunk ennek megváltoztatásán. Nem tartjuk megfelelőnek a Székelyföldet is kiszolgáló Regionális Fejlesztési Ügynökség tevékenységét sem.

Az RMDSZ folytatja a Székelyföldi fejlesztési régió létrehozását célzó tevékenységet. Az Ügyvezető Elnökség és a székelyföldi önkormányzatok kidolgoznak egy – a következő elemekre épülő – régiófejlesztési stratégiát:

- a székelyföldi mikrorégiókat és kistérségeket nagyobb területi egységekbe összekapcsoló, EU-konform fejlesztési programok kidolgozása, és vidékfejlesztési központok létrehozása
- a kialakult programok összehangolásából az egész Székelyföldre vonatkozó régiófejlesztési stratégia kidolgozása
- az önálló **székelyföldi fejlesztési régió** elfogadtatása (NUTS II szinten) és az egész Székelyföldre vonatkozó fejlesztési stratégia alkalmazása.

Üdvözljük a Hargita, Kovászna és Maros megyei RMDSZ-politikusok és közéleti személyiségek által létrehozott PROSPERITAS Egyesületet, amelynek célja megalapítani és működtetni a Székelyföldi Fejlesztési és Kutató Intézetet, mint a térségfejlesztési stratégiákkal és térségmarketinggel foglalkozó intézményt.

Elfogadta az RMDSZ Székelyföldi Önkormányzati Konferenciája

Csíkszereda, 2003. november 28.

Nyilatkozat

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség megalakulása óta a romániai magyarság érdekeinek védelmét, jogainak kivívását parlamenti és önkormányzati eszközökkel kívánta megvalósítani, ehhez azonban erős és a magyarság számával arányos parlamenti, illetve önkormányzati képviselőre van szükség.

Annak köszönhetően, hogy a jelenlegi választási törvények ezt a jelenléte lehetővé tették, az elmúlt tizennégy évben nemcsak közösségünk jogait sikerült növelni, hanem a kilencvenes évek elejére jellemző országos méretű in-

teretnikus feszültséget is lehetett csökkenteni, sőt, az RMDSZ parlamenti és kormányzati jelenléte lényegesen hozzájárult az ország politikai stabilitásának megteremtéséhez és az euro-atlanti integráció felgyorsításához.

Ezt a helyzetet sodorják veszélybe a választási rendszert módosítani kívánó törvénytervezetek.

A kisebb létszámú szenátus kétfordulós, egyéni körzetes – uninominális – rendszer szerinti megválasztása az RMDSZ jelenlétét kevesebb mint felére csökkentené, ami azt jelentené, hogy a nem székelyföldi megyék magyarsága teljesen képviselő nélkül maradna, de még az előbbieket képviselői aránya is háromnegyedére apadna. A „karcsúsított” képviselőház d’Hont-rendszerrel való megválasztása pedig újabb megyék, esetleg egész régió magyarságát is parlamenti képviselő nélkül hagyná. Egy ilyen törvénymódosítás ugyanakkor a romániai demokrácia egészét is veszélyeztetni, hiszen könnyen vezethet egypárt-rendszerhez vagy egy olyan parlamenthez, amelyből többen hiányoznak a jelenlegi parlamenti pártok közül.

A javasolt kompenzációs, egyéni körzetes rendszer is azt eredményezheti, hogy az ország lakosságának akár egyharmada is képviselő nélkül maradjon, és drasztikusan csökkenjen a magyar jelenlét.

Ezért az RMDSZ nem támogathat semmiféle olyan törvénymódosítást, amely a magyarság parlamenti vagy önkormányzati képviselői arányát csökkentené, illetve veszélybe sodorhatná az országon belüli stabilitást.

Álláspontunk szerint a jelenlegi arányos választási rendszer a lehető legdemokratikusabban biztosítja a különböző romániai ideológiák, politikai programok, régiók és etnikumok megfelelő jelenlétét a parlamentben. Ennek a rendszernek a megváltoztatása nemhogy demokratikusabb parlamenthez vezetne, hanem éppenséggel demokráciaellenes, feszültségkeltő, a politikai stabilitást veszélyeztető hatású lenne.

Marosvásárhely, 2003. december 13.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa

3. A magyar kérdés és Európa

Felhívás a határon túli magyarokról szóló törvény támogatására

*„Ha harcunk parázsa lobbant,
Világok gyúltak ki,
Sose tudott az igazsághoz
Igazunk minket eljuttatni.”*

Harcunk a magyar Pokollal van.”

(Ady Endre:

Elhanyagolt, véres szíviünk)

Ady keserű sorai újra időszerűen szólnak hozzánk. A határon túli magyarokról szóló státustörvény megrendült helyzete, látható elsorvasztása teszi őket ijesztően időszerűekké.

A törvényt, mint tudjuk, a magyarországi és a határon túli politikai erőket tömörítő Magyar Állandó Értekezlet javaslatára fogadta el az Országgyűlés több mint 90%-a. Jó lelkiismerettel tehette ezt, mivelhogy a törvény az egységesülő Európa szellemében kíván kedvezőbb légkört teremteni a térségben hozzávetőlegesen 3 millió kisebbségi magyarnak ahhoz, hogy szülőföldjén maradván, a közös kultúra és a közös anyanyelv természetesebb világán belül élhessen, a nemzeti összetartozás-tudat jegyében.

A státustörvény nem a megváltás törvénye, de a jog előtti egyenlőség történelmi gondolatának a kezdete. A kisebbségi jogokat évtizedek óta általában csak jogi és politikai gondként kezelik még illetékes nemzetközi fórumokon is. A kisebbség az, amely nem nemzet – mondják különféle szaktudósok, politikusok, újságírók, és mélyebb létértelmezés helyett összeszámolják a kisebbséghez tartozókat, hogy százalékos adatok alapján döntsenek róluk. Szakítanunk kell ezzel a fölfogással, hiszen a kisebbségi sors alapkérdése csupán a felszínen jogi és politikai gond, a mélyben létfilozófiai kérdés. Ugyanis a kisebbségi sorsba beleszülető ember eleve másodrendű földlakó. Léte – elejétől a végéig – csonka-lét marad, amely köztes életként az anyanemzet és egy másik nemzet közötti térben múlik el. Vagyis a senkiföldjén.

A státustörvény úgy akar változtatni ezen a léthelyezeten, hogy tiszteletben tartja a Magyarországgal szomszédos államok szuverenitását, jogrendjét, miközben figyelembe veszi az Európa Tanács Velencei Bizottságának állásfog-

lalását. Az Európai Unió számos tagállamában is régóta működik hasonló törvény. Újabban néhány közép- és kelet-európai ország is hasonló módon támogatja határon túli kisebbségeit. A törvényességhez való ragaszkodás feltétlen szándékáról tanúskodik a legutóbbi Magyar Állandó Értekezlet közös határozata is, amely arra kéri a magyar Országgyűlést: az általa elfogadott elvek alapján módosítsa a törvényt, mert az így teljes egészében megfelel az európai normáknak és gyakorlatnak.

Az elmúlt hetekben megrendülve azt tapasztaljuk, hogy bizonyos nemzetközi és magyarországi testületek és személyek, illetve egyik-másik, Magyarországgal szomszédos ország kormánya mindent elkövet, hogy a törvényt megcsonkítsák. Vagy ha mégse sikerülne ez, úgy alakítsák jövőjét, hogy Szlovénia és Szlovákia 2004-es, később pedig, Románia 2007-es, illetve többi szomszédunk később bekövetkező uniós csatlakozása után a törvény hatályát veszítse.

Kérjük a Magyar Kormányt, kövessen el mindent annak érdekében, hogy valamennyi illetékes európai fórum előtt világossá váljék: a magyar státustörvény az európai kultúra szellemében, népek és népcsoportok elemi emberi jogainak alapján született. Bukott szocialista diktatúrák maradvány-nézetei jutnak szóhoz, midőn a nemzeti hovatartozás megvallását, ártatlan gyermekek iskolai támogatását nyilvánítják az állami szuverenitás megsértésének. Kérjük a Magyar Kormányt, hogy kövesen el mindent, hogy a státustörvény megőrizze eredeti tartalmát.

Az európai egységesülés alapja ma a személyek és a nemzetek egyenrangúsága. Ezt nem árnyékolhatja be többé semmiféle diplomáciai ügyeskedés és téveszme. Maga a csatlakozás csak akkor lehet Európához méltó gondolat, ha Európa megújulásához hozzájárul.

Megkérjük mindazokat, akik felhívásunk szövegével egyetértenek, hogy aláírásukkal támogassák azt.

2003. január

Magyarországról: Csoóri Sándor, Bánffy György, Csuday Csaba, Döbrentei Kornél, Egerszegi Krisztina, Elek István, Finta József, Fricz Tamás, Gergely András, Görömbei András, Hankiss Ágnes, Illyés Mária, Jelenits István, Karátson Gábor, Kellermayer Miklós, Kodolányi Gyula, Korzenszky Richárd, Martonyi János, Nagy Gáspár, Nemeskürty István, Pálinkás József, Pozsgay Imre, Sebes Gábor, Solymosi Frigyes, Szabó István református lelkipásztor, Szokolai Sándor, Szűrös Mátyás, Tornai József, Tökéczi László

Erdélyből: Brassai Zoltán, Farkas Árpád, Fülöp Dénes, Jakubinyi György, Kántor Lajos, Lászlóffy Aladár, Sylvester Lajos, Tökés László

Felvidékről: Bauer Edit, Bugár Béla, Dobos László, Doba Gyula, Duray Miklós, Erdélyi Géza, Grendel Lajos, Koncsol László

Kárpátaljáról: Kovács Miklós, Orosz Ildikó, Vári Fábián László

Délvidékről: Ágoston András, Csorba Béla, Dudás Károly, Kasza József, Ribár Béla

Horvátországból: Pasza Árpád

Szlovéniából: Bencze Lajos, Göncz László, Tomka György

Egyesült Államok: Hámos László, Lauer Edit, Szekeres Zsolt

Kanada: Somorjai Bessenyei Ágnes, Bessenyei László.

Határozat

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Operatív Tanácsa A szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvénynek a Magyar Kormány szakértői által kidolgozott módosító tervezetével kapcsolatban a következő álláspontot alakította ki:

1. A tervezet megfelel a Velencei Bizottság Jelentésébe foglalt alapelveknek, és megoldja a szomszédos országok által eddig fölvetett problémákat.
2. A módosított szöveg lehetővé teszi, hogy a kedvezmények eddigi köre ne szűküljön, és a határon túli magyarok ezután is akadálytalanul részesülhessenek ezekben a kedvezményekben.
3. Fontosnak tartjuk, hogy a legutóbbi szövegváltozat szerint az Európai Unióba való belépés után is érvényben maradjon a törvény az illető ország állampolgáira vonatkozóan.
4. A határon túli magyarok kérését figyelembe véve, a módosítás után lehetővé válik, hogy ne csak két vagy több gyerek, hanem egy gyerek esetén is folyósítható legyen az oktatási támogatás.
5. Szükségesnek tartjuk a tervezetnek az oktatási támogatásra vonatkozó rendelkezését úgy módosítani, hogy a szövegből egyértelműen kiderüljön: amennyiben valamely országban ennek megvannak a feltételei, közvetlenül a gyerekekhez, illetve a családhoz is eljuthat ez a támogatás.
6. A diákigazolványok kibocsátásáról szóló rendelkezések szűkítően is értelmezhetők, éppen ezért javasoljuk a tervezetet úgy módosítani, hogy minden határon túli magyar nemzetiségű egyetemi hallgató számára hozzáférhető legyen ez az igazolvány.
7. A pedagógusigazolvány kibocsátásáról szóló rendelkezés szintén értelmezhető szűkítve is, éppen ezért ebben az esetben is módosítást javasolunk, hogy egyértelműen hozzáférhető legyen a pedagógusigazolvány minden határon túli magyar nemzetiségű pedagógus számára.

Amennyiben a fenti kérdéseket sikerül megoldani, az RMDSZ a tervezetet elfogadásra javasolja, és véleményünk szerint minél előbb, még a mostani

parlamentari ülésszakban, lehetőleg az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének soros nyári üléséig véglegessé kellene tenni a törvényt. Fontosnak tartjuk, hogy a fennálló bizonytalanság minél hamarabb megszűnjön, és a kedvezmények minden jogosult számára elérhetőek legyenek. A törvény mielőbbi véglegesítése Magyarország, a szomszédos országok és a határon túli magyar közösségek politikai érdeke is.

2003. május 21.

Az RMDSZ Operatív Tanácsa

A Magyar Állandó Értekezlet zárónyilatkozata

A Magyar Állandó Értekezlet VII. ülésének résztvevői, Magyarország és magyar nemzeti közösségek nevében üdvözik a Magyar Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló szerződés 2003. április 16-án Athénban történt aláírását, mint olyan, történelmi jelentőségű eseményt, amely utat nyit a magyarság európai keretekben történő újraegyesítéséhez.

Magyarország és a határon túli magyarság képviselői az Európai Unióhoz történő csatlakozásra a magyarság régen megfogalmazott törekvéseinek megvalósulásaként tekintenek, ami a nemzet kulturális, gazdasági és politikai felemelkedése mellett a magyarság egymásra találásának esélye is. Éppen ezért üdvözik, hogy Magyarországgal együtt az Európai Unió tagjává válik többek között a Szlovák Köztársaság és a Szlovén Köztársaság, valamint, hogy jó eséllyel pályázik az uniós tagságra Románia és Horvátország is.

A Magyar Állandó Értekezlet tagjai e nagy jelentőségű esemény kapcsán – emlékezve az első, 1996-os magyar-magyar konferencián elfogadott nyilatkozatukra – újlag megerősítik azon álláspontjukat, hogy támogatják a Magyarországgal határos valamennyi államnak az euro-atlanti és az európai együttműködésbe történő bekapcsolódásra irányuló törekvéseit. Üdvözik, hogy az Európa Tanács Szerbia-Montenegrót felvette tagjai sorába, amely utat nyitott az országnak az európai együttműködésbe történő teljes körű bekapcsolódása előtt. Üdvözik és támogatják Ukrajna hosszú távú elkötelezettségét a demokrácia kiteljesítése és az európai struktúrákhoz történő stabil kapcsolódása mellett. Ezzel összefüggésben ismételten kinyilvánítják: közös cél, hogy Magyarország és más országok teljes jogú részvétele az uniós együttműködésben egyben segítse más, eltérő fejlődési dinamikával rendelkező államokat az örökölt hátrányok leküzdésében. Közös cél továbbá, hogy az uniós kötelezettségek végrehajtása járjon együtt a régió stabilitásának és sokoldalú fejlődésének erősödésével, különösen

az európai fejlődés alappilléreit jelentő szabadságjogok – melyek az emberek, eszmék és áruk szabad áramlásában foglalhatók össze – kiteljesedésével.

A Magyar Állandó Értekezlet tagjai történelmi lehetőségnek tekintik, hogy a magyarság a maga jövőjét az Európai Unió keretében, a világ egyik legfontosabb térségének aktív részeseként határozhatja meg. Ebben a jövőben mindannyian az Európai Unió polgárai is leszünk, ezért természetes törekvésünk és kívánságunk, hogy minden magyar a csatlakozás nyertese legyen. Ehhez párbeszéd, konszenzus és egymás tiszteletén alapuló politika szükséges. Ebben a törekvésben továbbra is támaszkodni kívánunk a nyugati magyarságra, képviselőik áldozatos munkájára. Támogatásuk hasznosnak bizonyult a magyar ügy képviseletében és a figyelem fenntartásában. A Magyar Állandó Értekezlet nagyra értékeli azt az erőfeszítést, amelyet a nyugati magyarság kifejtett a határon túli magyarok megmaradása szempontjából fontos ügyek rendezésében, mellyel segített ráirányítani a világ figyelmét a magyarság ügyére.

Európa ismeri a magyarság múltját, elismeri értékeit. Múltunk, nyelvünk, kultúránk és tudományunk eredményei, az általunk teremtett értékek, ambícióink és tehetségünk Európát is gazdagítják. Magyarországnak az Unió egyenrangú tagjaként hallatnia kell a hangját minden fontos kérdésben. Ezek közül kiemelkedik az európai kisebbségek, és elsősorban a határon túl élő magyarok ügye. A magyarság felemelkedése ezután európai érdek. Egymás iránti felelősségünk európai kötelesség.

A Magyar Állandó Értekezlet résztvevői – felismerve annak fontosságát, hogy a határon túli magyarság szülőföldön való megmaradásának kiemelten fontos eleme az ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos tevékenységek összefogása, stratégiai tervezése – javasolják a Magyar Állandó Értekezlet keretei között működő Ifjúsági Tagozat létrehozását.

Hasonlóképpen fontosnak, a határon túli magyar közösségek megmaradása szempontjából meghatározónak tekintik a kisebbségi jogok érvényesülése mellett e közösségek gazdasági megerősödését is. Ennek érdekében a magyar Kormány – az uniós tagság nyújtotta lehetőségeket felhasználva, azokkal összhangban – kiemelt hangsúlyt fektet a regionális együttműködés elmélyítésére a szomszédos államokkal, a határokon átívelő infrastrukturális fejlesztésekre és az információs társadalom vívmányainak elterjesztésére. Ezzel összefüggésben pozitív irányba tett lépésnek értékeli mindazokat a kormányzati lépéseket – beleértve a privatizációban való részvétel elősegítését –, melyek a határon túli magyar közösségek törekvéseivel összhangban elősegítik munkahely-teremtő beruházásokkal és más eszközökkel a szülőföldön maradáást.

A Magyar Állandó Értekezlet résztvevői a magyarság közösségeinek boldogulását, a nemzeti azonosságtudat és a közös kulturális örökséghez való tartozás erősítését, az egymás iránti felelősség vállalását, a nemzeti szolidaritás

európai szellemiségű megteremtését célul tűző dokumentumnak, egyben ezen törekvések gyakorlati valóra váltása eszközének tekintik a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényt.

A határon túli magyarság és Magyarország jelenlévő képviselői emlékeztetnek Magyarországnak a törvénnyel kapcsolatos azon törekvésére, hogy a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény végrehajtása a nemzetközi jog alapelveivel, a mértékadó európai megoldásokkal és az érintett szomszédos országok szuverenitásának tiszteletben tartásával szolgálja alapvető céljainak megvalósítását. E törekvésében Magyarország fenntartás nélkül élvezte a határon túli magyar közösségek felelős képviselőinek bizalmát és támogatását.

A Magyar Állandó Értekezlet résztvevői megvitatták a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény módosításáról készült javaslat tervezetét. Álláspontjaikat kifejtve egyetértettek abban, hogy

- a törvény eredeti céljait – azaz a határon túli magyarság identitásának megőrzését és szülőföldön való megmaradását – meg kell őrizni;
- a törvénnyel jobb esélyt kell biztosítani a szülőföldön magyarként való boldoguláshoz;
- a törvény Magyarország és más államok európai uniós taggá válása után is érvényben maradjon;
- a Magyar Igazolvány jelentősége semmilyen formában ne sérüljön.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése pártjainak és a Magyar Köztársaság Kormányának képviselői – a határon túli magyar szervezetek kérését teljesítve

- kinyilvánítják, hogy a törvény módosítása során a Magyar Állandó Értekezlet támogatását élvező elveket juttatják érvényre.

Budapest, 2003. május 24.

A zárónyilatkozatot aláíró szervezetek:

Romániai Magyar Demokrata Szövetség: Markó Béla

Magyar Koalíció Pártja: Bugár Béla

Vajdasági Magyar Szövetség: Kasza József

Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség: Gajdos István

Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége: Jakab Sándor

Horvátországi Magyarok Szövetsége: Csörgits József

Horvátországi Magyar Egyesületek Szövetsége: Juhász Sándor

Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség: Tomka György

Magyar Emberi Jogok Alapítvány /HHRF/: Gulyás Balázs

Észak-és Nyugat-Európai Magyar Szervezetek Szövetsége /NYOMSZSZ/:
Deák Ernő

Magyarok Világszövetségének Nyugati Régiója: Léh Tibor

Hungarian American Republican National Federation: Gereben István

Az Emberi és Állampolgári Jogok Franciaországi Magyar Ligája /Párizs/:
Méray Tibor

Magyar Szocialista Párt: Tabajdi Csaba

Magyar Demokrata Fórum: Dávid Ibolya

Szabad Demokraták Szövetsége: Eörsi Mátyás

A kormány képviselőjében: Kovács László

Nyilatkozat

az Európa Parlament külügyi bizottságának

Romániáról szóló jelentéséről

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség elengedhetetlen feladatnak tartja országunk mielőbbi EU-csatlakozását. Álláspontunk szerint az integrációs folyamat felgyorsítása alapvető érdeke a romániai magyar közösségnek.

Az Európa Parlament külügyi bizottságának 2004. február 19-i, Románia integrációs folyamatáról szóló jelentése az ország fejlődését, valamint a nyugati államokhoz történő közeledését gátló jelenségekre hívja fel a román hatóságok figyelmét. Szövetségünk osztja az Európa Bizottság tavalyi országjelentésében is sérelmezett, a romániai társadalom valamennyi területét sújtó korrupcióval kapcsolatos aggályait, károsnak ítéli a működő piacgazdaságot elősegítő intézkedések hiányát, ártalmasnak tartja, hogy a közigazgatási és igazságügyi reformokat célzó lépések lassúak és következetlenek. Ugyanakkor, az RMDSZ meglelégedéssel fogadja, hogy a Strassburgban elfogadott jelentés szorgalmazza a kisebbségi nyelvhasználatnak a romániai oktatási rendszerben történő kiterjesztését, a csángók magyar nyelvű oktatásának kibővítését, valamint az egyházi vagyonok visszaszolgáltatását.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség meggyőződése, hogy az európai képviselők által felvetett problémák megoldását nem az EU-csatlakozási tárgyalások felfüggesztése vagy lelassítása szolgálja, hanem ellenkezőleg: az integrációs folyamat felgyorsítása. Véleményünk szerint a strassburgi és brüsszeli bíráló akkor válhat Románia és a romániai magyar közösség hasznára, ha ennek eredményeképpen a közösségi értékeket és gyakorlatot az eddiginél hatékonyabban fogják érvényesíteni az integrációért felelős intézmények.

Marosvásárhely, 2004. február 21.

SZKT és SZET együttes ülése

Esztergomi Nyilatkozat

A Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek ünnepélyes Nyilatkozata az Európai Unió bővítése alkalmából

Mi, a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek üdvözljük az Európai Uniónak a Kárpát-medencei magyarság számára sorsdöntő jelentőségű kibővítését; megerősítjük elkötelezettségünket azon értékek, elvek, jogok és célok iránt, amelyek az Európai Unió alapját alkotják;

- alapvető fontosságúnak tartjuk az együtt csatlakozó és az Európai Unión kívül maradó magyar közösségek egymás iránti szolidaritását, és reményünket fejezzük ki, hogy állampolgárság szerinti állama Európai Unióhoz történő csatlakozása révén minden Kárpát-medencei magyar közösség tagja mihamarább európai polgárrá válik;
- megállapítjuk, hogy a magyar nemzeti közösségeknek azonos nemzetpolitikai céljaik vannak, függetlenül attól, hogy az Európai Unió tagországaiban élnek, vagy azon kívül. Kinyilvánítjuk együttműködési készségünket ezeknek a céloknak az elérése, a magyar nemzeti közösségek egyesítése érdekében az Európai Unió keretében. Meggyőződésünk, hogy a tagállamok szerepét nem érintve az Európai Unió egyre inkább a közösségek közösségévé, így a nemzeti közösségek közösségévé válik;
- megállapítjuk, hogy a határokon átívelő magyar nemzeti érdekek és az európai érdekek egybeesnek, kölcsönösen feltételezik egymást;
- az uniós gyakorlattal összhangban szorgalmazzuk a regionális és határokon átnyúló együttműködések fejlesztését, azoknak a természetes régióknak az újraalakítását és megerősítését, melyek kedvező feltételeket teremtenek a magyar kisebbségi közösségek önazonosságának megőrzésére, nyelvének és kultúrájának továbbélésére és fejlesztésére, az őket ért gazdasági hátrányok kiegyenlítésére;
- szorgalmazzuk egy olyan európai közösségi jogszabály megalkotását, amely megkönnyíti az Európai Unión kívül rekedt magyar közösségek tagjainak az Unió külső határain történő átlépését;
- megállapítjuk, hogy a nemzeti kisebbségek iránt a felelősséget az állampolgárság szerinti államuk viseli. Határon túli nemzeti közösségeinek támogatása ugyanakkor az anyaország legitim célkitűzése;
- szorgalmazzuk olyan politikai és jogi intézkedések meghozatalát, amelyek lehetővé teszik a magyar közösségek önálló döntéshozatalát az autonómia intézményeinek kiépítésével. E közösségek megmaradásának és gyarapodá-

sának biztosítéka olyan alapelvek gyakorlati megvalósulása, mint a szubszidiaritás és az önkormányzatiság;

- felszólítjuk a magyar kisebbségi közösségek állampolgárság szerinti államait, hogy a magyarok arányának megfelelően, az Európai Unióban szokásos gyakorlatot követve, biztosítsa az anyanyelven történő oktatást az oktatási rendszer minden szintjén (az óvodától az egyetemig), és minden formájában;
- felszólítjuk az érintett államokat, hogy vállalt nemzetközi kötelezettségeiknek megfelelően, haladéktalanul szolgáltatassák vissza az elkobzott közösségi, egyházi és magán ingatlanokat a jogos tulajdonosoknak;
- felszólítjuk az érintett államokat, hogy a hátrányos megkülönböztetést jelentő, az Európai Unió jogával és joggyakorlatával ellentétes, a kollektív bűnösség elvén alapuló jogi aktusok jogkövetkezményeit haladéktalanul orvosolják.

A szlovákiai magyar közösség esetében szorgalmazzuk, hogy a szubszidiaritás elve érvényesüljön mind a közigazgatásban, mind a szlovákiai magyar kisebbségi közösség jogérvényesítésében, így biztosítva a magyar közösség számára az autonóm döntési jogokat az őt érintő ügyekben.

A romániai magyar közösség esetében, összhangban az Európai Unió irányában vállalt kötelezettségekkel (Koppenhágai Kritériumok, Európai Megállapodás) felszólítjuk a román államot, hogy hárítsa el a politikai és adminisztratív akadályokat a romániai magyar közösség demokratikus akaratképzése és akarategyezés útjából, és teremtsen meg a lehetőséget az Európában több helyen kedvező tapasztalattal működő területi és kulturális autonómia tárgyalásos úton történő létrehozására a Székelyföldön, illetve Erdélyben; felszólítjuk a román államot, hogy biztosítsa a moldvai csángó-magyarok számára a kulturális, oktatási, nyelvi és vallási jogaik gyakorlását.

A Szerbia-Montenegró-i magyar közösség tekintetében szorgalmazzuk a többnemzetiségű Vajdaság széles körű autonómiájának alkotmányos szavatolását és továbbfejlesztését. A tartomány autonómiájának keretében megnyugtató módon biztosítható lenne a vajdasági nemzeti közösségek egyenrangúsága, önazonosságának védelme, jogainak tiszteletben tartása és érvényre juttatása; felszólítjuk a szerbiai kormányzatot, politikai és jogi intézkedésekkel tegye lehetővé, hogy a Magyar Nemzeti Tanács, mint a vajdasági magyarság országos kisebbségi önkormányzata, rendelkezzen mindazokkal a hatáskörökkel és költségvetési eszközökkel, amelyek lehetővé teszik a magyarság önálló döntéshozatalát különösen a közösség kultúráját, oktatását és tájékoztatását érintő kérdésekben.

Az ukrániai magyar közösség esetében felszólítjuk az ukrán államot, hogy tegyen lépéseket a kisebbségek képviselőinek biztosítása érdekében mind az ukrán parlamentben, mind a helyhatóságokban; szorgalmazzuk, hogy az ukrán állam a kisebbségi jogok teljes körű biztosítása érdekében tegye lehetővé Kár-

pátalján a tömbmagyarságot magába foglaló területi adminisztratív egység létrehozását és a kulturális autonómia intézményeinek kialakítását.

A horvátországi magyarságra való tekintettel megkülönböztetett figyelmet fordítunk Horvátország uniós csatlakozásának elősegítésére.

Esztergom-Párkány, 2004. május 19-én

Állásfoglalás

A Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács kiértékelte a magyar állampolgárság kedvezményes megadására vonatkozó Magyarországon, december 5-én megtartott népszavazás eredményét, megállapítva az alábbiakat:

Megdöbbenéssel tapasztaltuk, hogy a népszavazás kapcsán a magyarországi pártok a határon túli magyarok kérdését pártpolitikai küzdelmek céljára használták fel. A választási kampány során sok olyan valótlan állítás hangzott el, amely a magyarországi közvéleményt a határon túli magyarok ellen fordította. Sajnálattal tapasztaljuk, hogy az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb nemzetpolitikai kérdése a megosztottság, és a rövid távú belpolitikai érdekek áldozatává vált.

Az érvényes, de eredménytelen népszavazás ellenére az igen szavazatok többsége azt bizonyítja, hogy Magyarország népe valójában nem utasította vissza a kettős állampolgárság eszményét, és erre az egyetértő álláspontra támaszkodva a továbbiakban ki lehet alakítani egy megfelelő megoldást a magyarországi politikai életben. Éppen ezért elítéljük azokat a megnyilvánulásokat, amelyek szembe akarják állítani egymással az erdélyi és magyarországi magyarokat, hiszen most nagyobb szükség van az egyetértésre, mint eddig bármikor.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács felhatalmazza az RMDSZ vezetőségét arra, hogy az elkövetkezőkben továbbra is kezdeményezőként lépjen fel a határon túli magyarok magyarországi jogállásának rendezése érdekében, beleértve a magyar állampolgárság kedvezményes megadását is. A kérdésben törekedni kell egy olyan össznemzeti konszenzus kialakítására, amelynek alapját a határon túli magyarok kinyilvánított álláspontja képezi. Üdvözljük azokat a konkrét lépéseket, amelyek a szülőföldön való boldogulást segítik elő, a határon túli magyarok kettős állampolgárságának rendezése azonban nem halogatható tovább.

Marosvásárhely, 2004. december 18.

**A Szövetségi Képviselők Tanácsa
A Szövetségi Egyeztető Tanács**

Véleményezés a romániai helyhatósági választási törvényről

Elfogadta a *Velencei Bizottság* 2004. december 3-4-i plenáris ülésén Pieter Van Dijk (Hollandia) és Ugo Mifsud Bonnici (Málta) előterjesztése alapján¹

4.1. A törvény előírásai

37. Bár a törvény hatodik cikkelye előírja, hogy helyi tanácsos- valamint polgármester-jelölteket indíthatnak 1. a politikai pártok 2. politikai szövetségek 3. a nemzeti kisebbségek szervezetei valamint 4. független jelöltek, a hetedik cikkely második paragrafusában csak a parlamentben jelen levő nemzeti kisebbségi szervezetek jelöltállító jogát ismeri el, hozzátéve a harmadik paragrafusban „ugyan-csak jelölhetnek más (nem parlamenti) törvényesen megalakult nemzeti kisebbségi szervezetek is, melyek kötelesek egy a tagokat tartalmazó listát leadni a Központi Választási Bizottságnak. A tagok száma nem lehet kevesebb, mint a legutolsó népszámlálás alkalmával az illető kisebbséghez tartozók számának 15 %-a”. A hetedik cikkely negyedik paragrafusában előírja, hogy „ha a tagok száma ahhoz, hogy a harmadik paragrafusban előírt feltétel teljesüljön, meghaladja a 25.000-et akkor, a listának 25.000 tagot kell tartalmaznia legalább 15 megyéből és Bukarestből, de nem kevesebb mint 300 tagot megyénként és Bukarestből.” Ez az utóbbi paragrafus vonatkozik a magyar nemzeti kisebbségre.

5. Analízis

5.1 Az egyenlőség és az arányos képviselet elve

38. A törvény első cikkelyének második paragrafusában előírja, hogy a helyi valamint megyei tanácsok illetve a polgármesterek megválasztása általános, egyenlő, közvetlen, szabadon kifejezett választások útján történik. Ez az előírás megfelel

---

¹ A dokumentum 6 fejezetéből az elemző részt közöljük.

a szabad választási jog elvének, melyet például a Koppenhágai Dokumentum vagy az Emberi Jogok Európai Bíróságának első kiegészítő protokolljának harmadik cikkelye tartalmaz.

39. A törvény első cikkelyének harmadik paragrafusa előírja, hogy a helyi és a megyei tanácsokat a választók választási listák alapján szavazzák meg, az arányos képviselő elve alapján. Az arányos képviselő elve egyik meghatározó része a egyenlőség elvének.

40. A törvény hetedik cikkelyének első paragrafusa, a törvény alkalmazását illetően, tartalmaz egy meghatározást a „nemzeti kisebbségekre” vonatkozóan: az az etnikai csoport, mely képviselteti magát a Nemzeti Kisebbségi Tanácsban.

41. A Nemzeti Kisebbségi Tanács megalakulását szabályozó 2001. június 21-én megjelent 589-es Határozat második cikkelye értelmében, a Nemzeti Kisebbségi Tanácsban minden, a román parlamentben képviselt nemzeti kisebbségi szervezet három képviselővel vesz részt.

42. A meghatározás a nemzeti kisebbségek különleges jogosultságát biztosítja, de egy olyan kitévétől függ, mely bizonyos korlátozásokat foglal magába. Ez azzal járhat, hogy Románia megszegi a Keretegyezmény negyedik cikkelyének első paragrafusában meghatározott kötelezettségeket, melyek értelmében a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek garantálni kell az egyenlőséget a törvény előtt és a törvény egyenlő védelmét.

43. Az egyenlőtlen bánásmódra vonatkozó példa lehet a fent említett hetedik cikkely második paragrafusa, mely kivételezett helyzetet biztosít a parlamenti képviselővel rendelkező nemzeti kisebbségeknek. Ezek a nemzeti kisebbségek minden egyéb megkötés nélkül indulhatnak a helyi választásokon, míg más kisebbségek – vagy ugyanazon a kisebbség más szervezetei – csak bizonyos korlátozó, a törvény hetedik cikkelyének második és harmadik paragrafusa által szabályozott feltételek mellett indulhatnak jelöltek.

44. Románia Alkotmánya és a Román Szenátus és Képviselőház megválasztásáról szóló törvény szerint, azok a nemzeti kisebbségi szervezetek, melyek nem érték el a választási küszöböt és nem jutottak be a parlamentbe, jogosultak egy mandátum megszerzésére a Képviselőházba. Azonban ez az előírás nem megoldás az egyenlőtlen helyzetre a különböző, ugyanahhoz a kisebbséghez tartozó szervezetek között, valamint a képviselőházi mandátum megszerzése bizonyos feltételekhez van kötve, melyet egyes nemzeti kisebbségek nem tudnak teljesí-

teni országos szinten, azzal együtt, hogy helyi szinten nagy számban vannak jelen. A nemzeti kisebbségek részvétele a döntések meghozatalában helyi szinten, sok szempontból fontosabb, mint az országos képviselő, ezért a helyi képviselőnek nem kellene függnie a kisebbség számától országos szinten.

45. A választásokon való jelölési és jelöltetési jog korlátozható bizonyos fokig, annak érdekében, hogy a résztvevő jelöltek rendelkezzenek egy minimális támogatással. De ezek a feltételek nem lehetnek annyira szigorúak, hogy aránytalanul kedvezzenek a parlamenti képviselővel rendelkező csoportoknak, olyan (új) csoportokkal szemben, melyek szintén részt akarnak venni a politikai életben. A Velencei Bizottság véleménye szerint az arányos képviselő elve nem érvényesül ebben az esetben. A parlamenti képviselővel nem rendelkező kisebbségek, vagy egyéb kisebbségi szervezetek számára előírt feltételek annyira szigorúak, hogy úgy tűnik, majdnem tiltóak. A 15%-os küszöb elérése, annyira nehéz, hogy lehetetlenné válik választási listákon való indulás, a jelöltek vagy függetlenül indulnak, vagy lemondanak a választásokon való részvételről. Kérdés, erre a virtuális tiltásra van-e magyarázat egy demokratikus társadalomban?

46. A Velencei Bizottság kihangsúlyozza, hogy a helyi választásokon való részvételt a helyi körülményekhez kell igazítani, és nem egy országos szinten meghatározott képviselői küszöbhez. Például egy bizonyos nemzeti kisebbségi szervezet reprezentatív lehet egyes megyékben, azzal együtt, hogy országos szinten tagjai nem érik el a 15%-ot az illető kisebbség számából, vagy nem rendelkezik legalább 300 taggal legalább 15 megyében.

47. A fenti egyenlőtlen bánásmód ellentmond az arányos képviselő elvének is. Nemzeti kisebbségek esetében az arányos képviselő elvétől való eltérés megengedhető abban az esetben, ha ezzel garantálni lehet a nemzeti kisebbség bejutását különböző képviselői szervezetekbe. A Legjobb Választási Gyakorlatok Könyve ezt a 2.4-es elvben határozza meg: „Különleges szabályok, melyek garantálják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a képviselőt különböző szinteken, vagy kivételt tesznek a mandátumok normális leosztásánál [...] nem lehetnek ellentétesek az arányos képviselő elvével”. A hasonló pozitív diszkrimináció nem eredményezheti, hogy egy nemzeti kisebbség, vagy egy nemzeti kisebbség bizonyos szervezete elveszítse a jogát a képviselőhez.

5.2. Politikai pluralizmus

48. A politikai pluralizmus nem segítheti elő a „varázsló inasa” jelenséget, mely politikai szervezetek özönéhez vezet, de azért a demokrácia egyik fő pillére a

szabad választás. A bölcs kormányzás egyik elve, hogy nem keresi a politikai szervezetek feldarabolását, de a demokrácia megtagadását jelenti az alternatívák megjelenésének megakadályozása. Más szóval, bár a legitim cél a túlzott feldarabolódás megakadályozása, ez nem vezethet a politikai pluralizmus megakadályozásához. A cél eléréséhez a megfelelő eszközöket a választási törvényben kell keresni (a mandátumok leosztásakor) és nem a jelöltállítás lehetőségét kell megtagadni. Románia egyes részeiben a „kisebbség” képezi a többséget, más-
hol pedig kisebbségben marad, miként az ország egész területén. Mind a két esetben üdvös és demokratikus a választás lehetősége.

49. A Velencei Bizottság javasolja a törvény hetedik cikkelyének megváltoztatását oly módon, hogy ez garantálja a nemzeti kisebbségek és a nemzeti kisebbséghez tartozó szervezetek részvételét, helyi szinten, a döntéshozásban, és biztosítsa az arányos képviselet elvének betartását.

5.3. A nemzeti kisebbségek arányos képviselete

50. Általánosságban Románia Alkotmánya és törvényei tiszteletben tartják és megvédik a kisebbségi jogokat. Ami a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletét illeti, a törvénykezés meglehetősen nagylelkű.

51. A hetedik cikkely vagy akármelyik más törvény nem tartalmaz semmilyen garanciát arra vonatkozóan, hogy a nemzeti kisebbségek számarányuknak megfelelően kapnak mandátumokat a helyi képviseleti szervezetekben. Ilyen garanciát a nemzetközi vagy európai normák sem követelnek meg, de bizonyos körülmények között szükségesek lehetnek arra, hogy biztosítsák a tényleges részvételt olyan döntésekben, amelyek érinthetik az illető kisebbséget.

52. Egyetlen lista állítása minden kisebbség számára segítheti az illető kisebbséget abban, hogy arányosan képviseltesse magát a választott szervezetekben. Ez azonban nem igazolja a verseny korlátozását az ugyanahhoz a kisebbséghez tartozó szervezetek listái között. Feltételezhető, hogy a szabad politikai játékban mind a választó, mind a jelölt gondolkodik szavazata és a különböző csoportok közötti versengés következményén. Abban az esetben is, ha bizonyos számítások negatív eredményhez vezetnek az illető kisebbség képviselete viszonyában, az ebből tanult lecke megfelel a demokrácia szabályainak, melyek szerint a választók saját hibájukból is tanulnak, nemcsak a rájuk kényszerített szabályokból.

5.4. A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek azonosítása és a tagok listája

54. A hetedik cikkely harmadik paragrafusa szerint, a nemzeti kisebbségi szervezet tagsági listát köteles leadni a Központi Választási Bizottságnak. Ez a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek azonosításával jár. Miként a Velencei Bizottság eddig is hangsúlyozta, ez a kötelezettség veszélyezteti a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek személyes jogait, kitéve őket bizonyos kockázatoknak.

55. A fenti előírás nem szegheti meg a szavazás titkosságának elvét. De ha a Központi Választási Bizottságnak be kell nyújtani az adott kisebbség 15%-át tartalmazó tagsági listát, azt feltételezi, hogy nagyon sok állampolgár bevallja politikai hovatartozását. Elég lenne, ha az illető kisebbség érdekében fellépni szándékozó jelölők és a jelöltek nemzeti hovatartozásukat vállalnák. Egyben a törvénynek nem kellene előírni az érintett választók több mint 1%-nak a támogató aláírását, kivéve talán nagyon kicsi települések esetét.

5.5. Hozzáférés a sajtóhoz

56. A törvény 61-es cikkelyének második paragrafusa felveti a kérdést, hogy szükséges-e a „pozitív diszkrimináció” a nemzeti kisebbségek esetében. Valóban, a kisebbségek számaránya helyi vagy országos szinten olyan alacsony lehet, hogy a hozzáférésük a közszolgálati rádió- vagy televízióadásokhoz illuzórikus. Ebben az esetben ezek a szervezetek különböznek a többi politikai szervezettől. Ezért helyes volna, ha a törvény előírna egy meghatározott minimális antennaidőt a kisebbségi szervezetek számára.

Fordította: **Kása Zsolt**

SZORVANY
ALAPÍTVÁNY